

I. STALIN

LENİNİZM
MƏSELELERİ

NEFTNİŞİN
NƏŞRƏTİ

BARLBQ ELDERDJN PROLETARLAR, BJRJGJNDER!

I. S T A L I N

LENINIZM
MƏSELELERİ

QAZAQ MEMLEKETTİK SAİASİ ƏDEBIET BASPASİ

1 9 4 0

**QK(B)P ORTALBQ KOMITETJNIN ÇANBDAQB QAZAQBSTANNIN
MARKSIZM-LENINIZM QBLMI-ZERTTEU INSTITUTB**

BASPADAN

«Leninizm məsələlərinin» öz on vürjncü başlıqlıq onıncı başlıqlıq — bül başlıqlıq öte-möte aktualdıq maqız başlıqlıq cəna cəqarmalar qosıldı:

1) «Qızıl armianın akademiaların vürjncü cəqandardın Kremlin Sarayında bolqan məclisində söilengen söz» (1935 ç., 4 mai);

2) «Staxanovcylardın Bykılsoiuzdıq vürjncü keşesinde söilengen söz» (1935 ç., 17 noiabr);

3) «SSR Soiuz Konstitutsiasının proektisj turalı» (Sovetterdin Bykılsoiuzdıq Tötence VIII siezinde 1936 ç. 25 noiabrde çasalqan baiandama);

4) «Dialektikalıq çəne tarixi materializm» («BK(в)P tarixinin qısqaca kursı» usjn Stalin çoldastın çazqan eñbegi — 1938 ç., sentabr) çəne

5) «Partianın XVIII siezinde BK(в)P Ortalıq Komitetinin çümbs turalı esepj baiandama» (1939 ç., 10 mart).

Kjtarın vürjncü kölemjn saqtan maqsatın, «Leninizm məsələlərinin» bül başlıqlıq onıncı başlıqlıq «Amerika çümbscyların tınqıs delegatsiasın eñjme», «Ortalıq Komitetin BK(в)P nin XVI siezine bergin esepj baiandaması», «Aqılcın çazucıs G. D. Uellspen eñjme» eñjzılgen çoq.

Bül özgerjster avtorın maqıldauı voınca jsteldj.

MEMLEKETTJK SAIASI
ƏDEBIET BASPAS

QAZAQYSTANNŪN MARKSIZM-LENINIZM QYLMI ZERTTEU INSTITUTYNAN

1. Stalinnyj «Leninizm мәselelerj» degen kjtavъ qazaq tjljnde tūtas kyijnde osъmen ycjncj ret vasyъp otъr.

Kjtartyň vūl vasyъlyb orъsca on vjrcjncj vasyъlybna tolyq sai keledj. Būl çoly kjtartyň qazaqca tekstjyj orъsca originalъmen qaitadan salъstъryldъ, vūrъnqъ audarmalarъnda volqan kemcjljkte çөndeldj, terminderj vjr jzge salъndъ, al sөz vailamъ, stilj avtordъň stiljne çuьqtatъldъ. Leninnen keltjrlgen sitatalar Lenin sьqarmalarъnyň alъtomdъqъndaqъ audarъlqan kyijnde alъndъ. Audarma vaspаqа çjberuden vūrъn retsenziaqа berjlr, sьnqа salъndъ; vūl jske Instituttyň qylmi qъzmetkerlerj çөne vasqа jry vastъ qalъmdar men tjl mamandarъ qatъstъryldъ. (T. Tәçjbaev, S. Amançolov, t.t.).

Audarmanyň redaksiasъn qaraqan çoldastar: «Leninizm negjzderj turalъ» leksiadan vastap «Leninizm мәselelerjne» degen maqalaqа deijn M. Aqъnçanov, «Cарua мәselesj çөnjnde partianyň negjzgj yc ұранъ turalъ» degen maqaladan vastap «Kолхозсъ çoldastarqа çauар» degen maqalaqа deijn Q. Caripov, «Cарuасъlyq qъzmetcjlernjnj mjndetterj turalъ» degen sөzden vastap «Partianyň XVII siezjne BK(в)P Ortalyq Komitetjnj çūmъsъ turalъ esep tj vaiandamaqа» deijn M. Aqъnçanov, «Qъзыl armianyň akademialarъn vjtjrp cъqqandardъň Krem l Saraıynda volqan мәçjljsjnde sөilengen sөzden» vastap kjtartyň aiaqъna ceijn S. Bәijcev. Audarmany redaksiaqа daıyндар берген çoldastar: M. Ecmұxamedov, Ç. Çanterin, P. Kocetkov.

*QK(в)P Ortalyq Komitetjnj çaъndaqъ Qazaqystannyň
Marksizm-Leninizm Qylmi-Zertteu Institutъ*

LENINIZM
MƏSELELERİ

LENINIZM NEGJZDERJ TURALB

1924 ғы апрелдін басында Sverdlov университетінде
оқылған лексиялар

LENIN KYNJNIN QURMETJNE
PARTIA QATARBNA ALBNOQANDARQJA
A R N A I M B N

I. STALIN

Leninizm negjzderj — ylken taqьrьp. Leninizmdj tygel, sarqa baiandau ycnj tьtas vjr kjtap җazu kerek. Vjr kjtap qana emes, vjrnesce kjtap җazu kerek. Sondьqtan menjн oqıтьn leksialarьm leninizmdj sarqa baiandaitьn leksia volьp cьqraidь, ol tabiqi nьrse. Bьl eп mьqta- qanda leninizm negjzderjnjн tyijndj konspektjsj qana vola aladь. Sөit- se de, Leninizmdj oidaqьdai yigenuge kerekтj keivjr negjzgj җөп silteujc punktterdj kьrsetu ycnj, vьl konspektjnj baiandar cьqudь pai- dalь dep tavamьn.

Leninizm negjzderjn baiandau — vьl əlj Leninnjн dyniege kьzqa- rasьnьn negjzderjn baiandau volьp cьqraidь. Leninnjн dyniege kьzqa- rasь men leninizm negjzderj — kьlem җaqьnan, ekeuj vjr nьrse emes. Lenin — marksist, Leninnjн dyniege kьzqarasьnьn negjzj de, ərine, marksizm. Vjraq, osьqan qarap leninizmdj baiandau — marksizm ne- gjzderjn baiandaudan bastalu tijs dep oilauqa tjptj de volmaidь. Lenini- zmdj baiandau degen sөz — Lenin eпvekterjnde marksizmнjн җalpь qaznasьna Lenin qosqan җөne Leninnjн atьmen tabiqi vailanьstь qandai ozgeceljcter җөne җaqalьqtar varьn baiandau degen sөz. Leninizm ne- gjzderj turalь leksialarьmda men tek osь maqnada qana aitraqcьmьn.

Sonьmen, leninizm degen ne?

Keivjreuler, leninizm — marksizmdj Resei җaqdaibьnьn erekce cart- tarьna veijmdep qoldanucьbьq desedj. Bьl tysjnjktjn jcnjnde cьndьqtьn vjraz җьrпаqь var, vjraq vьl varbьq aqiqattь tygel kьrsetuden yzджk qacьq җatьr. Lenin cьnьnda da marksizmdj Resei җaqdaibьnda qoldandь җөne өte sever qoldandь. Vjraq, leninizm marksizmdj Reseidjn erekce җaqdaibьna qarai qoldanoqandьq qana volsa, ol uaqьtta leninizm taza vjr ьlttьq, tek qana vjr ьlttьq, taza orьstьq, tek qana orьstьq qьbьm vol- qan volar edj. Al cьnьnda, leninizmнjн tek orьstьq qana qьbьm emes, vьkьl qalq aralarьnda tamьr җaipь damьqan internatsionaldьq qьbьm ekenjn vjlemjz. Leninizmge vьlai dep maqna берudjn vjҗaqтьbьqь var deujmнjн severj de mьne osь.

Endj vjreuler, leninizmdj, olardьn oibьnca keijngj җьldardьn jcnjnde revolutsiacь volmai, vaiaulap ketken marksizmnen ozgece, XIX qa- sьrdьn 40-cь җьldarьndaqь marksizmнjн revolutsiacь elementterjnjн qaita kьterjluj desedj. Egerde Marks qьbьmьn revolutsiacь kezj җөne vaiaulaqan kezj dep ekjge vөлgen osь aqьmaqтьq pen sogaqьbьqть vь- lai qoia tьrsaқ, osь, tjptj җetkьljksjz, tjptj qanaqattandьrmatьn kьzqa- rastьn əzjnde de cьndьqtьn azqana volsa da җьrпаqь varьn moibьnda-

ымыз керек. Бұл сьндьқтың азқана құрнақы мынау, — марксизмнің II Интернационал оппортунистері вуркер қауыр тастақан революциялық мазмұнын Ленин сьнында да қайта туқызды. Вјрақ, вұл сьндьқтың тек құрнақы қана. Ленинизм марксизмді қайта туқызыр қана қойған қоқ, ол марксизмді капитализмнің қәне пролетариат тар кыресінің қаңа қақдайында оған әрј дамытыр, тақы вјр адым јлгері васты; ленинизм қаиындақы толық сьндық осы.

Ал, саиыр келгенде ленинизм деген не?

Ленинизм дегеніміз империализмнің қәне пролетарлық революцияның заманындақы марксизм. Дәлјрек айтқанда: ленинизм дегеніміз тұтас алқанда пролетарлық революцияның теориясы мен тактикасы, әсіресе пролетариат диктатурасының теориясы мен тактикасы. Маркс пен Энгельс революцияның (пролетариат революциясын айтмыз) алдындақы дәуірде, есеіген империализмнің әлј қоқ кезінде, пролетарларды революцияға дайындау дәуірінде, пролетарлық революцияның турадан тура практика қызінде болмай қоймайтын кезіне қетпеген дәуірде қызмет етті. Ал, Маркс пен Энгельстің сәкірті — Ленин, есеіген империализм дәуірінде, пролетарлық революция тасындақан дәуірде, вјр елде пролетарлық революция қаңыр, вурқуазия демократиясын қиратыр, пролетариат демократиясының заманын, Советтер заманын туқызоған дәуірде қызмет етті.

Ленинизм — марксизмнің одан әрј дамыу вольт тавылының себеві тіне осы.

Әдетте, ленизмнің ерексе революциясы, ерексе қауыңгер сипаты варағын сөз қылады. Бұл әвден дұрыс. Вјрақ ленизмнің вұл өзгелігі волюна екј себев вара: вјрјнсј, ленизм пролетарлық революциядан туды, оның рјсінінде пролетарлық революцияның јзі болмауы мүмкін емес; екјнсј, ленизм II Интернационалдың оппортунизммен қақаласуда әсір, нықайды; II Интернационалдың оппортунизммен кыресу капитализммен ойдақыдай кыресудің алдын ала қақетті карты вольды қәне солай вольт та отыр. Маркс — Энгельс пен Лениннің арасында II Интернационал оппортунизмнің емјн-еркіні устемдік еткен тұтас вјр дәуірі қаққаным ұмытрауымыз керек; солай волақасын осы оппортунизмге қарсы аiausыз кыресу ленизмнің ең маңызы тіндетерінің вјрј болмай қоймады.

I

ЛЕНИНИЗМНІҢ ТАРИХІ ТАМЫРЛАРЫ

Ленинизм империализмнің қақдайларында, капитализмнің қаисылықтары ең ақықы сегіне қеткен кезде, пролетарлық революция тура практикалық мәсеlege айнақан кезде, құмыссы тавының революцияға дайындалатын ескј дәуірі капитализмге тура савылы қасуу дәуіріне — қаңа дәуірге келіп тіреліп, сол дәуірге айнақан кезде әсір, қалыптасты.

Ленин империализмді «әлір вара қаққан капитализм» деп атады. Себеві не? Себеві, империализм капитализмнің қаисылықтары меніңсе асындығыр, ең соңқы сегіне қеткізеді, вұл сектен әрј революция васталады. Бұл қаисылықтардың ең васты-вастылары усеу деп есептеу керек.

Вјрјнсј qaисььq — еңбек пен капитал арасьндаqь qaисььq. Imperializm degenjmjz өндјрјстј kөsjptј elderdegj monopolialь trestер мен синдикаттардьң, банкјлер мен finansь oligarxiasьньң qоiqьн кyctјljgј. Құмьсць тавьньң профсоiуздагь qәне kooperativтер, парламент partialарь qәне парламенттјк кyрес siaqть daqдьь методтарь вўл qоiqьн кyctјljkke qарсь кyресуге myldem qetkјljksјz boldь. Ne kapitalдьң aitqаньна көнјр, аidaуьна qyг, вўгьнqьса өlmecј кyпјндј көгјр төmendei бер, ne qоiьңа qаңа qарудь al, — imperializm proletariattьң millionдаqан вўqарасьньң алдьна mөselenј mјne оsьlai qoiadь. Imperializm құмьсць тавьн revolutsiaqа әkeledј.

Ekјнсј qaисььq — вўл, сикј zattar көzjne, вөтennјң qerjne talasьp, кyресјp отьратьн әrtьrlј finansь группаларь мен imperialistјк дерqavalар арасьндаqь qaисььq. Imperializm degenjmjz — сикј zattar сьqатьн орnqa капитал арагу, sol орndь monopolialар iemdenи ycјп qantalasьp кyресу, вөljngen, ylesјljngen qer qyzјп qaita вөljсу ycјп кyресу; вўл «кyп astьнан орn» јздеp отьроqан qаңа finansь группаларь мен дерqavalардьң вўгьн васыр алqандарьнан айьlmastai вөльp qавьсьp отьроqан eskј группалар мен дерqavalарqа qарсь аiausьz qattь кyресј. Kapitalisterдјң тыrlј группаларьньң арасьндаqь вўл qantalasqан кyrestјң вјг tamaca qerј sol, ol кyрес imperialistјк соqьсqa, вөтennјң qerјп olqalau соqьсьна әkelјp соqadь, вўл соqьс onьң volmai түrmaitьн вјг elementј. Вўл qaqdaidyң өз алдьна tamaca qerј sol, ol imperialisterдј өзara әlsјretuge, qalpь kapitalizmнјң pozitsiasьн әlsјretuge, proletarььq revolutsianьң momentјң qaqьndatuqа, proletarььq revolutsianь практика qyzјnde qasaudyң kerekтјgјne әker соqadь.

Ycјнсј qaисььq — вўл, ystem, «sivilizatsialь» azqana ұlt пен qer qyzјндеgј kolonialьq qәне tәueldј qyz millionдаqан qalqtardьң арасьндаqь qaисььq. Imperializm degenjmjz asa keң kolonialardьң qәне tәueldј elderдјң әdenecе qyz millionдаqан qalqtарьн meilјnce, adam altqьсьz ezu, naqьz meirјmsјz өreskel eksploatatsialau. Вўл eksploatatsianьң, вўл ezudјң maqsatь — qаньн сьqьp ysteme paida alu. Вјraq, imperializm вўл elderдј eksploatatsialai отьгьp, ol elderдјң јcјнде temјr qol saluqа, zavod пен fabrika, өндјрјстј kөsjp пен sauda ortalьqtарьн saluqа dјlger voladь. Onda proletarlar тавь туьp, qergјljktј intelligentsia сьqьp, ұлттьq sezјm oianьp, ұlt azattьqьн көздеgen qozqalьstar кyceiedј; вўл «saiasattьң» qacьp qūтьlqьсьz пәtiqesј osь. Kolonia мен tәueldј elderдјң qaisьсьнда volsa da revolutsialьq qozqalьсьтьң кyceiuј вўqан tөльq дәlel. Вўл qaqdaidyң proletariat ycјп maqьzдь volatьн сеveвј—kolonia мен tәueldј elderдј imperializmнјң rezervјnen сьqагьp, proletarььq revolutsianьң rezervјне ainalдьradь da, kapitalizmнјң pozitsialарьн тыp тамьгьмен qoparadь.

«Gyldengen» eskј kapitalizmдј өljp vара qatqан kapitalizmge ainalдьгьp отьроqан imperializm qaисььqtарьньң ең vastьларь, qalpь aitqанда, оsьлар.

Вўдан он қы вўгьн вөльp өткен imperialistјк соqьсьтьң вјг maqьzь — ol, osь qaисььqtardьң вәгјнјң васын qosьp, тоrtар tyijp tarазьньң таваqьна салдь da, proletariattьң revolutsialьq tartьс maidаньн tezdettј, qeңјldettј.

Basqaca aitqanda, imperializm revolutsianь praktika çyzjnde vol-mai qoimaitьn kyige taialtьp qana qoiqan çoq, onьñ ystjne ol kapitalizmniñ qamaldarьna tura savuьl çasauqa qolailь çaqđai da çasadь.

Leninizmdj tuqьzqan qalqaralьq çaqđai osьndai.

Muьnьñ vəgьj çaqьs-aq, vjraq, Reseidjñ vūqan qandai qatnasь var, vūl imperializmniñ qalьptь elj emes edj qoi çəne vola almaitьn da edj qoi? Eñ aldьmen Reseide çəne Resei ycjn js jstegen Leninnjñ vūl çer-de ne qatnasь var? Leninizmniñ ordasь, proletarlьq revolutsianьñ teoriasь men taktikasьnьñ tuqan çerj neljkten Resei voldь? — deucjler volar.

Muьnьñ sevevj, Resei imperializmniñ osь varlьq qaicsьlьqtarьnьñ tyijndj punktj voldь.

Muьnьñ sevevj, basqa qai elderden volsa da Reseidjñ revolutsialьq tolqaqь kycьtj voldь, sonđьqtan, vūl qaicsьlьqtardь revolutsia çolьmen cecu tek Reseidjñ qana qolьnan kele alatьn voldь.

Mьnadан vastaibьq: patcalьq Resei varlьq ezucjlk ataulьnьñ — kapitalistjk ezudjñ de, kolonialьq ezudjñ de, soqьstьq ezudjñ de — adamgercjljkke çatraitьn çəne varvarlьq formasьnьñ ordasь voldь. Reseide kapitaldьñ çoiqьn kycьj sarizmniñ despotizmьmen ũctasqandьqь, orьs ũltsьldьqьnьñ aggressiacyldьqь sarizmniñ orьstan vəten ũlttarqa çendet-jk çasaьmen ũctasqandьqь, Tyrkia, Persia, Qьtai siaqtь tūtas aimaqtardь eksploatatsialau — vūl aimaqtardь sarizmniñ vasьp aluьmen, vasьp alu ycjn çasaqan soqьsьmen ũctasqandьqь kjmge məljm emes? Leninnjñ sarizmdj «soqьs-feodalьq imperializm» degenj dūp-dūgьs. Sarizm — imperializmniñ asa soraqь, cegjnen asqan çaman çaqtarьnьñ ordasь voldь.

Onan soq. Patcalьq Resei vatьs imperializmniñ orasan ylken rezervj voldь; rezervj volqanda metallurgia men otьn siaqtь, Resei qalq çaguascьlьqьnьñ cecucьj salalarьn qolьna alqan cet el kapitalьnьñ enujne erkjn çol vėru çaqьnan qana rezervj volqan çoq, vatьs imperialisterj-njñ paidasьna milliondaqan soldat vėre alatьndьqь çaqьnan da rezervj voldь. Anglia men Fransia kapitalisterjññ adam aitqьsьz zor paidasьn qamtamasьz etu ycjn imperialistjk maidandarda qan təkken 12 million orьs armiasьn eske tysjrnjzder.

Onan soq. Sarizm — imperializmniñ Evropa cьqьsьndaqь kyzetcj təvetj qana emes, onьñ ystjne Pariç, London, Berlin, Brussel qalalarьnan vėrjgen zaiomdardьñ çyz milliondaqan əsjmderjn qalqan ən-djrnj otьratьn vatьs imperializmniñ agentj de voldь.

Aqьgьnda, sarizm, vatьs imperializmniñ Tyrkia, Persia, Qьtai, taqь basqa elderdj vəljsjр aluda eñ senjmdj odaqtasь voldь. Sarizm imperialistjk soqьstь Antanta imperialisterjmen odaqtasьp çyrgjzgendjgь, vūl soqьsta Reseidjñ kərnektj element volqanь kjmge məljm emes?

Mjne sonđьqtan Vatьs imperializmь men sarizmniñ myddelerj əzara ũctasьp, aqьr aiaqьnda imperializmniñ myddelerjññ tūtas cutaqь volьp vjrkьtj. Vatьs imperializmь sarizmdj qorqar, aman alьp qalu ycjn Reseidegь revolutsiamen aianvai alьsьp, var kycьj sьnamai fūgьp, Cьqьstaqь eskj patcalьq, vırçuazialьq Resei siaqtь mьqtь taia-

ныстан çәне кыс, қарағаты мол резервтерден айрылып қалуға көне алды ма? Әрине, көне алмады!

Бұлай болған соң, кәimde-кәim sarizmdj ұрқасы кelse, ol imperializmge sөzsyz qol çұmsaidь, кәimde-кәim sarizmge qarсы көterijis çasasa, ol imperializmge de qarсы көterijis çasauqa tijs edj, өitkenj, egerde, кәimde-кәim sarizmdj қirатыр қана тьнбай, оны қ tamтықьн қaldьrmaqьсы кelse, ol sarizmdj қūlatumen vjрге imperializmdj de қūlatуь tijs edj. Сонымен sarizmge qarсы revolutsia çaqьndady, sөtjр vūl revolutsia, imperializmge qarсы revolutsiaqa, proletarьq revolutsiaqa ainaluqa tijs boldь.

Оны берçақьнда, Reseide asa zог, қalq revolutsiasь көterijjр kele çattь. Dynie çyzjndegj eң revolutsiasь proletariat vūqan vascь boldь. Būl proletariattьн Reseide revolutsiasь сағualar сияқты jргelj odaqtasь boldь. Mūndai revolutsianьн орта çolda тұрьр қала алмайтын, çeңjstj vola қalsa, imperializmge qarсы көterijis туьн көterjр, jlgerj қарай аттай беруге тїjstj болқанын дәleдеp отьрудьн керегj volar ма екен?

Reseidjн, imperializm қaicььqтарьньн tyijsken çerj voluqa tijs болқан себевj — vūl қaicььqтар Reseide тьм өрескел, тьм adam сьdamas-тықтай болқасын, ol қaicььqтарды аси вәjnen de нақ Reseide оңай болқандьқтан қана емес, çәне Resei, Bатыс finansь капитальн Сьqьстақь kolonialармен çalқастьрьр отьратьн ватыс imperializmjнн өte vjр ма-пызды таianьсы болқандьқьнан қана да емес, оны ystjне Reseide im-perializmjнн vūl қaicььqтарьн revolutsialьq çolmen cece alатын сын кyctjн болқандьқьнан да.

Солai болқасын, Reseideгj revolutsia proletarьq revolutsia volмай қала алмады, vūl revolutsia өзjнн дамьньн алқacқь кynderjnen-aq dynieçyzjlk revolutsia sipатын алмай қоимайтын boldь, сонымен ol dy-nieçyzjlk imperializmjнн negjzjнн өзjн caiqamai қоимайтын boldь.

Jstjн çайь osьndai volьр тұрқанда оғыс kommunisterj өздерjнн çұmьstarьнда оғыс revolutsiasьньн тар-ūltтық ceңberjnen сьqа алмай қала алар ма edj? Әрине, çоқ. Қaita, варьq çақдай, jckj çақдай да (терең revolutsialьq krizis), сьртқы çақдай да (соқьс) vūlargь, өздерj-нн çұmьstarьнда Resei ūltьньн ceңberjnen сьqуqа, kyrestj dynieçy-зjlk maidanqa сьqаруqа çeteledj, imperializmjнн merezjн асиqа, kapi-талizmjнн kyireuj sөzsyz ekendjгjн ьспattauqа, sotsial-covinizmdj çәне sotsial-patsifizmdj қiratuqа çeteledj, ақыр аiaқьнда, варьq elderdjн pro-letariatьньн kapitalizmdj қūlatуьна çeңjldjk keltjру ycjн, өз eljndegj kapitalizmdj қūлатыр, proletariat ycjн kyrestjн çаңа қаруьн, proletar-ьq revolutsianьн теориясы мен тактикасын сьндар сьqаруqа çeteledj. Оғыс kommunisterjne vūdan басқа тырде әрекет etуге volмайтын да edj, өitkenj, dynieçyzjlk çақдайqа Reseide вурçualьq тәrtjptjн қaita орнатуьн қамсыз ete alатын белgijьvjр өзгерjс kjруjн тек осы çolmen çyrgende қана кytуге volатын edj.

Resei — leninizmjнн ordasь болқандьқьньн, al, оғыс kommunisterj-нн көsemj — Lenin, leninizmdj сьqарусь volуьньн себевj mjне осы.

Өtken қасырдын 40-сы çьldарьнда Germania мен Marks — Engels-тjн arасында «не болған bolsа», Resei мен Leninnjн arасында да «sol boldь» deuge volady. XX қасырдын бас kezjndegj Resei сияқты, ol kez-

de Germaniada da burçuazialıq revolutsianıñ tolıaı pjsken kezj edj. Sol kezde Marks «Kommunistjk manifeste» ылаı dep çazdı:

«Kommunisterdjñ Germaniaqa kəñjn vasa audarıp otırqan severj: Germania burçuazıq revolutsianıñ qarşaında tır, Germania vıl təñkerjstj, çalıp Evropa sivilizatsiasıñ edəujr progressivtj çaqdaında, XVII qasırdaqı Anglianıñ, XVIII qasırdaqı Fransianıñ proletariatınan anaqırılm eseigen proletariatınen çasaıdı. Solai volqan soñ nemjstjñ burçuazialıq revolutsiası proletarlıq revolutsianıñ tjkeden-tjke bastaması qana vola aladı».

Basqaca aitqanda, revolutsialıq qozqalıstıñ salmaqı Germaniaqa aıusqan.

Markstjñ osı sitatadaıq tap osı aıtır otırqan çaqdaı, qıymı sotsializmniñ tuqan elj dəl Germania volıyna, al, Germania proletariatınıñ kəsemderj — Marks pen Engels — sol qıymı sotsializmniñ çasausı volıyna eñ çaqın sever volqanına kymən keltjuge volar ma eken.

XX qasırdıñ vas kezjndegj Resei turalı da osıñ aitu kerek, aitqanda tjptj vıdan gəroj de artıqıraq dəreçede aitu kerek. Vıl dəujrde Resei burçuazıq revolutsianıñ qarşaında edj; Resei vıl revolutsianıñ Evropanıñ edəujr progressivtj volqan çaqdaında çəne Germaniaqa qaraqanda (Anglia men Fransianıñ qoia tırqanda) edəujr eseigen proletariatpen çasauqa tijstj boldı; onıñ berçaqında, varlıq dälelder — vıl revolutsia proletariat revolutsiasıñ qozqalıcı kycj, bastaması voluqa tijs ekenjn ыspattaitın edj. 1902 çyldıñ əzjnde-aq, oğs revolutsiası çaqı qana çandanıp kele çatqan kezde, Lenin əzjnjñ «Ne jsteu kerek?» degen kjtapçasında volçar aitqan mına səzderjn kezdeisoq çaza salqan deuge volmaidı; Lenin onda ылаı dep çazqan:

«Tarix vjzdjñ aldımızqa (iaqni oğs marksisterjnjñ aldına. I. Stalin) qazjr talaudaıq mjndetmjzdi qoııp otır, vıl mjndet əzge qai eldjñ proletariatınıñ volsa da, eñ talaudaıq mjndetterjnjñ varlıqınan da revolutsiasıldıq artıqıraq mjndet». ...al «vıl mjndettj oğndau, tek evropalıq qana emes, azialıq reaksianıñ da eñ kycj qamalın qıratu, oğs proletariatın qalqaralıq revolutsiası proletariattıñ avangardı eter edj» (IV tom, 382-bettj qara).

Basqaca aitqanda, revolutsialıq qozqalıstıñ ortalıqı Reseige aıusıqa tijs boldı.

Reseidegj revolutsianıñ varımsı Leninnjñ vıl volçausın artıqımen gastaqan məljm.

Vılai volqan soñ, mındaı revolutsianı çasaqan el, mındaı proletariat var el — proletariat revolutsiasıñ teoriası men taktikasıñ tuqan çerj volı tañ va?

Vıl proletariattıñ kəsemj — Leninnjñ mınımınen qavat, osı teoria men taktikanıñ сығарусы çəne qalqaralıq proletariattıñ kəsemj volı tañ va?

II

METOD

Marks — Engels pen Leninnjñ arasında II Internatsional opportunistmniñ ystemdjek etken tıtas vjr dəujrj çatır dep çoqarında aitqan-

мыл. Апыр болу усьн вўқан қоса айтатын, вўл çerde әнгјме oppor-
tunizmнјн формалдық уstemdjгј тураль емес, оны тек факты қызіндегј
ystemdjгј тураль қана воьр отьр. Formалдық қақынан қарақанда II
Internatsionalдың васында «айнымайтын» marksister, «ortodokster» —
Kautski тақы васылар вольд. Соьтседе, јс қызінде II Internatsionalдың
negjзгј қўмысь opportunistizm јзјмен қыргјзјлј. Opportunister өзде-
гјнјн вејмделгјс, ұсақ буржуазиялық табиқаттарына қарай буржуазияны
ыңқайына тусјр отьрдь, ал, «ortodoksterge» кelsek, олар, opportunister-
мен «вјрлјк сақтау» усьн, «partia јсјнде татулық» волю усьн oppor-
tunisterdјн ыңқайына тусјр отьрдь. Осьны пәтиқесјнде opportunistizm ус-
temdjк алды, өйткенј, буржуазия саясаты мен «ortodokster» саясатының
арасы қымдасыр кettj.

Вўл капитализмнјн тыньсырақ дамыған дәујрј, вьлаика айтқанда, со-
қыстан вўгьноқь дәујр edj; вўл дәујрде imperialismнјн катастрофалық қай-
сылықтары әлј толық айқындалыр сыртна сықыр үлгјрмеген edj; вўл дәујр
қўмыссылардың экономикалық stackalarьмен profsoiuzдардың азды-көп-
тј «дўгьс қалыппен» дамыр келе қатқан kezj edj; вўл дәујр сайлау қыресј
мен парламент фракциялары «вас айналатындай» табыстарға қетјр қырген
kezj edj; вўл дәујр қыrestјн legalдық тырј органы дәрјптелјр, капитали-
змдј ось legalдықпен «өлтјрмексј» воьқан kezj edj; қьсқасы вўл дә-
ујр — II Internatsional партияларына май васыр, revolutсия тураль, prole-
tariat диктатурасы тураль, вўқараның revolutсиялық рухта тәрбиеуі тураль
қөндј көңл қоыр оилақысы да келмеі қырген дәујр edj.

Revolutсиялық вутјн теория органы — вўқараның кунделіктј revolut-
сиялық қыресјнен салқай кеткен, тозыған догмаларға айналан, вјрјне-
вјрј қайсы келетјн теориялық ережелердј, теорияның вөлек-салақтарына тјздј.
Әрине, қўртқа көз қылу усьн Marks теориясына да ескергенсјдј; вјрақ
ондақы мақсаты — оны нақыз revolutсиялық мазмұнын сыыр тастау
edj.

Revolutсиялық саясат органы — сјрген филістерлјк пен даурьқан ро-
литикантық вольд, парламенттік дипломатия мен парламенттік комбинат-
сиялар вольд. Әрине, қўртқа көз қылу усьн «revolutсиялық» қарарлар мен
ўрандар алыыр қырдј, вјрақ, вўл қарарлар мен ўрандар қылы қавулы
қала веретјн.

Partияның өзјнјн қателерјнен савақ алдыра отьыр, revolutсияның да-
гьс тактикасына үретјр, тәрбиеудјн органы — васты-васты толғақы қет-
кен мәселелердј елеумен, мықтар буркеумен, қасырумен вольд. Әри-
не, қўртқа көз қылу усьн, вўл толғақы рјскен мәселелердј сөз қылудан
да қаспайтын, вјрақ оны јстегенде, јстј «сақыздай созымалы» rezolut-
сия сықарумен аяқысыз қалдыру усьн јстеуі edj.

II Internatsionalдың keskјн-келбетј, қўмысьның методь, оны арсе-
налы тјне осьндай edj.

Ал, ол екј арада imperialistik соқыстардың қәне proletariatтың re-
volutсиялық қўлысыларының, қаңа дәујрј төнјр келе қатыр edj. Финансы-
капиталының қоқып кысјнјн алдында қыrestјн eskј методтары мылдем
қеткјлјксјз қәне әлсјз воьр қалқан edj.

II Internatsionalдан филістерсілктј, топастықты, политикантықты, гене-
гатықты, sotsial-covinizmдј, sotsial-patsifizmдј айдар сықыр, оны вар-

Ық қимьсын, қимьстақь бар методьн қайта қарап сықи қақет boldь. II Internatsionalдың барлық арсеналын тексеріп қарап сықьр, tot басқан, eskirgen, қарапсыз құралдарын лақтырып тастап, қарудың қаңа тырлерін сыңдар қасар сықару қақет boldь. Bұл сияқты алдын ала jstelgen js volmasa, kapitalizmge қарсы соқьсқа сықудың да керегі қоқ edj. Bұл volmasa, қаңа revolutsialьқ аїқасуда proletariattyң қаруы тарсы volьр қалуы, ne volmasa tjptj құр қол volьр қалуы мүмкін edj.

II Internatsionalды bastan аїақ тексеріп, оның авгі ат қорасын bastan аїақ tazartu авьроіь leninizmнің ylesjne tidj.

Leninizm методь мjne осындай қақдайда туьр, осындай қақдайда сыңдальр сықты.

Bұл методтың talaptarь қандай?

Bjrcncj, II Internatsionalдың теориялық dogmasıн vūqaranьң revolutsialьқ kyresjнң қалыпнда, қандь практика қалыпнда тексеру, басқаса айтқанда, теория мен практиканың арасындақь vūзыльр ketken vjrljgjn қайта қалрына тысжу, vūлардың арасындақь vailanьssьzdьқты қою edj; өйткені, revolutsialьқ teoriamen құралданқан пақыз proletarьқ partianь осылай etkende қана қасалуға voladь.

Ekjncj, II Internatsional partialarьның saiasatьн olarдың сықарған rezolutsialarьна, ұғандарьна қарай емес (vūларьна senuge volmaidь), olarдың jsjne, қимьсына қарай тексеру; өйткені тек осынь jstegende қана proletariat vūqarasьның senjmjn аударьр алуға, senjmjn ақтауға voladь.

Ycjncj, vūqaranь revolutsialьқ kyreske vauльр daıьndau ruxьnda partianьң барлық қимьсын revolutsialьқ қаңа сарьнмен қайта құру; өйткені, осылай etkende қана vūqaranь proletarьқ revolutsia қасалуға daıьndauға voladь.

Tөrtjncj, proletariat partialarьның өзара сьның kyseitu, olarды өз қателерін асу арқыль yiretu, тәрвieleu, өйткені, partianьң пақыз кадрларьн, пақыз лидерлерін осылай etkende қана тәрвieleуге voladь.

Leninizm методьның negjzj қәне мәнjsj осындай.

Bұл метод praktikada қалай қолданьльр keldj?

II Internatsional opportunisterjнң vjrsьрьға теориялық dogmalarь бар, olar қорқасын қасап да bolsa, ось дақдыланқан dogmalardan bastaidь. Būлардың vjrsьрьғасын альр қарайық.

Bjrcncj dogma: proletariattyң өкмettj өз қолына алуының carttarь тураль. Opportunister, eger proletariattyң өзj eldн көрсijlgj volmasa, ol өкмettj өз қолына ала алmaidь қәне алуға tijstj de емес деп sendjrgjsj keledj. Būқан olar есвjr дәлел keltjrmeydj, өйткені vūl сияқты өрескел ереңені теория қызьнде de, практика қызьнде de дәлелдеу мүмкijн емес. II Internatsionalдың gospodalарьна Lenin vьлай деп қауар beredj: аitalьқ, eger сондай тарихі қақдailar tua қалса (мәселен, соқьс, аграрьқ krizis, тақы басқалар bolsa), ондай халде proletariat, өзj қалқтың азсыльқы volқанмен өзjнң аїналасьна еңбекjлердjн vasm көрсijlgjn қинай алатын bolsa, осындай қақдайда ol өкмettj nege қолға алmaidь? Proletariatқа, kapital maidанын vūзыр, қәне қалры tyijnнң сезjлуjн қыдамдату ycjн, қалқаралық қәне jckj қолailь қақдailardь paidalanуға nege volmaidь? Eger «aitailьқ сағуалар соқьс қайта volьр»

proletarlıq revolutsiaqa kömek kersetuge mymkjndjk bolsa, Germania-daqь proletarlıq revolutsianıñ xalı «tamaca» vola alar edj, dep Marks ötken qasırđıñ 50-cj ғыdarında-aq aitrap pa. edj? Sol kezdegj Germania proletarlarының sanь, мәselen 1917 ғылаь Resei proletarlarына qaraqanda az ekenj kjmge bolsa da mөлjm emes pe? II Internatsional savazdarының җанына җақатып dogmasында proletariat өmjrine kerektj tyk маңыз җоқ ekendjgn орыс proletarlıq revolutsiasының praktikasь kersetpedj me? Bұл tozqan dogmaqa bұqараның revolutsialьq kyresjnıñ praktikasының soqqь berjр kelgenj de, soqqь berjр oтырқаны da aıqьn emes pe?

Ekjncj dogma: eger proletariattың qolynda el vileu jsjn vasqara alatьn мәdeni җәне әkjmcjlk kadrlarь җetkijktj mөлcerde daiar volmasa, ol өkmettj ұstap тұра алмаidy, — ең алдымен бұл kadrlardь kapitalizm җақдailarында daiarlap сықару kerek, sonan кейjn вагьр өkmettj qolqa alu kerek deidy. Lenin bұqan vьlai җауар beredj: aitalьq, ең алдымен өkmettj qolqa алыр, proletariattың өrkendeujne qolailь җақдай tuqьзыр, sonan соң еңбекcj bұqараның мәdeniettjk дәреҗesjn җоқарылатu ycn, җұmьscьlardan toлыр җатқан vascьlьq, әkjmcjlk kadrlar дайындар сықару ycn qūlactь serpe, аисьlьq җoldь altь атақандаi jлgerj qarai өгjstete җyrgjzuge nege volmaidy? җұmьscьlardьң arasьnan сыққан җetekcj kadrlar proletariat өkmetj тұсында kapitalister өkmetj тұсындаqьdan җyz ese җыдам өsetjnıң җәне тыңдыльқтырақ volьр өsetjnıң Resei praktikasь kersetpedj me? Opportunisterdjn осы teoria-lьq dogmasына da bұqараның revolutsialьq kyresjnıñ praktikasь aiau-sьz soqqь berjр oтырқаны aıqьn emes pe?

Ycnjcj dogma: җальр saiasi zavastovka metodь proletariatqa qol emes, өitkenj, ol teoria җақьнан тұглаusьz (Engelstıң сынып qara), praktika җақьнан qauptj (eldjң caruacьlьq тұgmьsының daқдыь җyrgj-sjn bұзуь mymkjn, professionalьq soıuzdardьң kassalarындаqь qar-җьsьn таusьр ketuj mykjn), ol, — proletariattың тартьq kyresjnıң vastь formasь volьр тавьлатьn parlamenttjk kyres formasь орнына җyre алmaidy deidy. Bұqan lenincjler vьlai җауар qайьрады: җөн-aq volsьn. Bj-raq, vjгjncjden, Engels җальр zavastovka vjtkennıñ vьrjn vjrdei сына-қан җоқ, җальр zavastovkanьң tek belgjlьvjr formasьn қана сынадь, proletariattың saiasi kyresjnıң орнына ұсынқан anarxisterdjң җаррай ekonomikalьq zavastovkasьn сынадь, — al, bұл җerde җальр saiasi zavastovka metodьның ne qatьsь var? Ekjncjden, proletariat kyresjnıң vastь formasь — parlamenttjk kyres formasь dep kjm qai җerde ьspatta-қан? Parlament kyresj, proletariattың parlamentten тысқарqь kyresjn ұймдastьruqa tek көmekcj қана, тек мектеvj қана ekenjn, al, kapitalizm тұсында җұmьscьлар qozqalьsының negjzgj мәselelerj kyc arqьlь, proletariat bұqарasының qolma-qol kyresj arqьlь, olardьң җальр zavastovkasь arqьlь, көterjls җasaу arqьlь cecjletjnıң revolutsialьq qozqalьstьң tarıxь kөсетken җоқ pa? Ycnjcjden — parlament kyresjnıң орнына җальр saiasi zavastovka metodьn qoldanu degen мәsele qaidan сықты? җальр saiasi zavastovka metodьn җақтаусьлар parlament kyresj formasының орнына parlamentten тысқарqь kyres formasьn qoldanuqa қасап җәне qaida talьpқан eken? Tөrtjncjden — җальр saiasi zavastov-

ka proletarlıq revolutsianıñ eñ ylıken mektevi ekenin, kapitalizminin qamaldarına tıkelei savıyl çasaudın aldında proletariatın qalıñ vıqarasının vasıñ qosır, üymdastırü çümbsında tapırmaıtın qıral ekenin Resei revolutsiası kersetken çoq pa?, — olai bolsa caruasıbıtın daqıdıl vırıs vızıladıl dep, professionaldıq soıuzdarın kassalagındaqı qarçıs vıtedil dep filisterlik qınçılıdın vıl çerde ne orın var? Revolutsialıq kyres praktikası opporıunisterdin vıl dogmasıñ da tas-talqan etetin aıqın emes pe?

Тақьсын-тақьлар, тақь сондайлар.

Leninın: «revolutsialıq teoria dogma emes», «ol sın vıqaralıq çäpe sın revolutsialıq qozqalıstın praktikasıñmen tıqız vailanısqanda qana turkıljktı turde çasalır sıqadı» («Balalıq auru»), öitkenin, teoria praktikaqa qızmet etüj kerek, öitkenin «teoria praktika tuqızqan sıraularqa çauar verir otırıs kerek» («Qalıq dostar»), öitkenin ol praktika voıncıa sınalıp otırıs kerek deuinin sevevi de osı.

Al endil, II Internatsional partıalarının saiası ürandarın men saiası qalılarınıñ kelsek, — özderinın revolutsiaqa qarıs jsterin körjmelil revolutsiasıdanqan ürandarın men çäpe qalılarınıñmen vurker çurgen vıl partıalarının saiası jsterindegil varlıq sırkı qılıqtarın, ötirjgin tysnu usın «soqsqa soqs» degen ürandarın men vailanıstı oqıqanı eske tısrsek volqanı. Bazel kongresinde II Internatsionalın — imperialister, soqs bastauqa vel vailasa, köterilistin äkesin sonda körer dep, «soqsqa soqs» degen ızqarıl üran saqır, imperialisterdin sırtınan çüdbıq tıjir, körjmelil demonstratsia çasaqanı çürtin vırjne mäljm. Vıraq, kör üzamai, soqs bastalar aldında qana, Bazelde sıqarılqan rezolutsianı çasıır qoıır, onın orınna: kapitalistlik otanın qırmetil usın vırjindil vırin qırınar, çoıınar — dep çümbsılaraqa çana üran vergenil kımın esinde emes? Jspen tındırılmaqan, jske asırılmaqan revolutsialıq rezolutsialar men ürandarın vır tınqa tırmaıtındıq aıqın emes pe? Opporıunizm politikadarının varlıq sırdıalıqın tysnu usın, leninizm metodının varlıq ülılıqın tysnu usın, imperialistlik soqsıstı azamat soqsınıñ aınaldırü çonjndegil Lenin saiasatın II Internatsionalın soqs kezjndegil predateldik saiasatın men salıstırısa volqanı. Vıl çerde Leninın «Proletarlıq revolutsia çäpe renegat Kautskil» degen kıtavının vır çerin keltirmesjme volmaidıl; Lenin vıl sözjnde II Internatsionalın lideril K. Kautskidin partıaların jsjne qarar vaqalamai, dokumentjne, qaqazdaqı ürandarına qaral vaqalauqa salınqan opporıunistjginin äreketin mıtıq tıirep soqqı veredil:

«Üran tastalsa volqanı, js өзgeretjndeil körjir... Kautskil naqız meccandıq, filisterlik saiasatı çurjzedil. Burçuzialıq demokratın vıkjil tarix vıl illuzianı äkereler otır: qalıq aldau usın, burçuzialıq demokratı qal uaqıtta vılsa da kez kelgen «ürandarın» üsınır keldil çäpe qal uaqıtta vılsa da üsınadı. Js olardıñ sın nietin tekserude, sözj jspen salıstırıda, idealistlik nemese carlatandıq qırqıq sözben qanaqattanır qalmai, tapır çındıqtı jzdep tavuda» (XXIII tom, 377-bettil qara).

II Internatsional partıalarının özara sının qorqatındıq turalı, özderinın qatelerin çasırudıl, çanqa tietin мәselelerdin kömeskilendjirüdin, kemcılıkterin voıama körinjspen vurkeudil tıjir köretin ädetteril

turalь aitrai oтырман, al, olardyң vül mjnezderj — çandь pjkjrdj müqaltatьn, partianьң öz qatesjnen savaq aьp, revolutsialьq tьrvie alyьna vьget volatьn mjnez, olardyң vül mjnezderjn Lenin uly sьqarpen tyiger, betterjne vasьp, masqaralaqan volatьn. Lenin ьzjnjң «Balalьq aury» degen kjtapcasьnda, proletarьq partialardyң ьzara sьpь turalь vьlai degen:

«Salasi partianьң öz qatelerjne kьzqarasь — sol partianьң salmaqтьlyqьn, ьzjnjң tavьpьң çəne eңbekcj vьqaralarьpьң aldьndaqь өз mjndetterjn js çyzjnde orndai alyьn kьrsetetjn eң maңьzдь, eң dьrьs kriterielerdjң vьrj volьp sanaladь. Qatenj acьqtan-acьq moьndau, onьң severjn acu, qatenj tuqьzqan çaqdaidь analizdau, qatenj tyzetu caralarьn kьql qoьp talqьlau — mjne vül salmaqть partianьң belgjsj voladь; mjne vül onьң өз mjndetterjn atqarqandьqь, tapть, onan soң vьqarapь tьrvielegendjgь, yiretkendjgь voladь» (XXV tom, 200-bettj qara).

Keivjreuler partianьң өз qatesjn ьzj acub, ьzjn ьzj sьnqa salub partiaqa qauptj, ьitkenj, ol qatenj proletariat partiasьpьң çaulagь proletariat partiasьna qarsь paidalanub mymkjn, desedj. Lenin vül siaqть sөzderdjң çanь var dep, cьn dep esepemeitjn çəne tjptj dьrьs emes deitjn. Vül turalь 1904 çьlь-aq, vьzdjң partianьң əlsjz çəne az kezjnde-aq, «Vьr adьm jlgerj» degen kjtapcasьnda Lenin vьlai degen:

«Olar (iaqni, marksisterge qarsьlar. I. Stalin) vьzdjң talasьmьzдь vaqьlar oтыradь da, jcterjnen syjnedj, məz voladь; olar, ərine, partiamьzдьң kemcjljcterjne, çetjmsjzdkterjne arnar çazqan menjң kjtapcamьpьң kei çerlerjn yzjр-çьlьp өз maqsattarь ycjn paidalanuqa tьrьsadь. Oтыs marksisterj maidanda talai çaralarьp kьrgen, sonдьqtan olar mündai cьmcularqa qьpçьlmaidь, qaita, olarqa qaramastan, ьzderjn ьzderj sьnau çəne өз kemcjljcterjn aiamai acu çənjndegj çumьstarьp çyrgize veredj; al, vül kemcjljcter çumьscьlar qozqalьsьpьң ьsuј arqьlь sөzsjz çoьlradь» (VI tom, 161-bettj qara).

Çalрь alqanda leninizm metodьpьң aьrьqca belgjlerj, mjne osьndai.

Lenin metodьndaqь var qьlьm, negjzjnde Marks qьlьmьnda da var edj; Marks qьlьmь, Markstjң өз aituьnca «çaratьlьsьnda sьncьl, revolutsiacьl». Naq osь sьncьldьq, osь revolutsiacьldьq qasiet. — Lenin metodьpьң vasьnap aiaqьna deijn voьna sjңgen qasiet. Vьraq, Lenin metodь Markste var metodь sol kyjnde, çai qana qaitalap aitu eken dep oilasaq, dьrьs volmas edj. Cьpьnda, Lenin metodь tek Markstjң sьncьl, revolutsiacьl metodьp, materialistjk dialektikasьn tek qana qaita aiaqqa vastьru emes, onьң ystjne konkretteu, jlgerj ьrkendetu de volьp tavьladь.

III

TEORIA

Vül temadan yc məselenj alamy: a) proletarьq qozqalьs ycjn teorianьң maңьzь turalь, b) stixialьq «teorianь» sьnau turalь çəne v) proletarьq revolutsianьң teoriasь turalь.

1) Teorianьң maңьzь turalь. Keivjreuler leninizm degenjmjz teoria dan gьrj praktikanьң ystem volub dep oilaidь; mьnpь mьnadai maqna da aitadь: leninizmdegj eң vastь nəse marksizm ereçelerjn js çyzjne

çarьqqa cьqarucььqь, onь «orндаucььqь», al, teoria çaqьna kelgende, leninizm edauьr veiqam volьpьtьmьs. Teoria çaqьna, эsjrese filozofia çaqьna kelgende Lenindj «veiqam» dep, Plexanovtьn talai mьs-qьldaçanь məljm. Osь kьngj lenincjл көp praktikterdjn, qazjrgj çaqьdaida jstep oьrçanь praktikalьq çumьstarьnьn өte көptjgьnen, teoriannь onca syimeitjnderj de məljm. Bjaq, Lenin men leninizm turalь mьndai tьm өreskel pьkjrler tjptj dьrьs emestjgьn, esvjr cьndьqqa çanas-paitьn pьkьr ekenjн, praktikterdjn teoriadan voьn aulaq salьsь keletjndjkerj leninizmnjnьn vьkьl ruxьna qaicь keletjnjн çəne js ucjn zor qaterj var ekenjн aituqa tijstjmnjн.

Teoria varьq elderdegj çumьscьlar qozqalьsьnьn tьtas kьijnde alьn-çanь təçrivesj. Ərine, revolutsialьq praktikaqa vailanьsь çoq teoria, sьldьr, mazmьnsьz teoria voladь; sol siaqtь, revolutsialьq teoriamen çoьn asьr almaçanь praktika da soqьr voladь. Al, eger teoria revolutsialьq praktikamen airьmastьq vailanьsьr qьrьlçanь volsa, ol uaqьtta teoria çumьscьlar qozqalьsьnьn revolutsiacьl asçanь ilь kьcьne ainala aladь; өitkenj, teoria, tek teoria çana qozqalьsqa senjм vere aladь, dьrьs volçar aluqa kьcь veredj çəne ainaladaqь volьr çatçanь oqioçalardьn jckj vailanьsьnьn tysjndjre aladь; taptardьn osь kьnde qalaica çəne qalai qarai qozqalьr vara çatçandьlьn çana emes, onьn ystjне çaqьn arada qalaica, qalai qarai qozqaluqa tijs ekenjн de tysjnuge praktikaqa teoria, tek teoria çana çərdem vere aladь.

«Revolutsialьq teoria volmasa, revolutsialьq qozqalьs ta volmaidь»* (IV tom, 380-bettj qara) degen belgьlj ereçenj, vөten eckjм emes, naq Lenin san ret aitçan volatьn.

Bjzdjn partianьn ylesjne çer çuzj proletariatьnьn aldьnçqь qatar-daçqь kьresucj erj volu rəlj çykteigendjkten çəne partianь qorçaçanь qalqaralьq çəne jckj çaqьdai soncalьqtь qьn-qьstau volçandьqтан, teoriannьn, эsjrese bjzdjn partia siaqtь partia ucjn, zor maңzьz varьn Lenin kьm-kьmnep volsa da artьq tysjngen. Bjzdjn partianьn osь erekse rəljн Lenin 1902 çьl-aq aldьn ala volçar, sol kezde-aq mьnanь esker-tudj kerek dep tarçanь:

Aldьnçqь qatarдаçqь kьresucj erlerdjn mьndetjn yzджk ozьq teoria bastaçan partia çana orндаi aladь» (IV tom, 380-bettj qara).

Bjzdjn partianьn rəlj turalь Leninnjnьn volçar aitçanь vülçьmai keljр, çyzege asьr oьrçanda, Leninnjnьn vül ereçesjnjnьn erekse kьcь alьr, erekse maңzьdь volьr oьrçanьn qazjр dəleldep çatudьn qaçetj volar ma eken.

Leninnjnьn teoriannьn qьmьvat vaçalaitьnьn mьna faktьdan da көruge voladь: Engels dəujrjnen Lenin dəujrjne deijngj qьlьm tavьstarьnьn eң vastьlagьn materialistjk filozofia voьnca qorьtu çəne marksister arasьndaçqь materializmge qarьsь aqьmdardь varьq çaqьnanь toьq sьnanь siaqtь өte zor mьndetterdj vasqa eckjм emes, Lenin өз qoьna alьr, orндar cьqtь. Engels: «ərvjр asьlçan ilь çaңalьq volçanь saьn, materializmge çaңa formaqa enjр oьruqa tura keledj» degen. Vül mьndettj өз zamanь ucjn «Materializm çəne empiriokrititsizm» degen ta-

* Kursiv menjkj. I. St.

maca kјtavьnda basqa eckjm emes, Lenin orndaqanь mәljm. Filosofia җaqьna kelgende Lenindj «veiqam» dep, җıvanьc etudj syigen Plexa-novъnь vїl mјndettj orndauqa cъndap kјrјsuge vatьь da varmaqanь mәljm.

2) Stixialьq «teorianь» sьnau iaki qozqalьsta avangardtьn rәlj tu-ralь. Stixialьq «teoria» degenjmјz — opportunizm teoriasь, җımьscьlar qozqalьsьnьn stixialьqьna vas iu teoriasь, җımьscь tavь avangardьnь, җımьscь tavь partiasьnьn vascььq rәljn faktь җyzjnde җoqqa cьqaru teoriasь.

Stixialьqqa vas iu teoriasь җımьscьlar qozqalьsьnьn revolutsialьq sipatьna myldem qarsь, vїl teoria җımьscьlar qozqalьsьnьn kapitalizm negjzderjne qarsь kyresu vaqьtьmen җyrgjzljune qarsь; vїl teorianьn kәzdeitjnј — qozqalьstь kapitalizm «orndai alatьn», «qavyldai alatьn» tјlekterdj qana qoiu vaqьtьmen җyrgjzu, vїl teoria vytjndeі «neqўr-lym kedergjsj kemjrek җoldь» җaqtaidь. Stixialьq teoria — tred-iunio-nizm ideologiasь.

Stixialьqqa vas iu teoriasь stixialьq qozqalьstь sanalь, plandь qoz-qalьs etuge myldem qarsь, partianьn җımьscь tavьnьn aldьnda җyрp oтьruьna qarsь, partianьn vїdaraqanь sana-sezjmј өsken dәreҗege kә-terujne qarsь, partianьn qozqalьstь vастaуьna qarsь; onьn kәzdeitjnј— qozqalьstaqь sanalь elementterdjn qozqalьstьn өз vetjmen ketujne vәget volтаuь; onьn kәzdeitjnј — partianьn stixialьq qozqalьsqa qū-laqьn salьp, sonьn soңьnan ere veruj; stixialьq teoria — qozqalьstaqь sanalь elementterdjn rәljn tәmendetu teoriasь, «xvostizm» ideologiasь, opportunizm атаuьnьn logikalьq negjzj.

Reseidegj alqacqь revolutsiadan vїrьn-aq җarьqqa cьqqan vїl teo-ria praktika җyzjnde mьnaqan soqьrdь: vїl teorianь җaqtaitьn «eko-nomist» degender Reseide җımьscьlardьn derves partiasь voludьn keregj җoq dedj, җımьscь tavьnьn sarizmdj qūlatu җoьndaqь revolut-sialьq kyresjne qarsь cьqtь, qozqalьsta tred-iunioncьldьq saiasattь qol-danudь ygttedj җәne җalpь alqanda җımьscьlar qozqalьsьn liberalcьı virҗuazianьn gegemoniasьna verdj.

Eskj «Iskra» gazetjnјn kyresj җәne Leninnјn «Ne jsteu kerek?» de-gen kјtapcasьnda «xvostizm» teoriasьna bergen tamaca sьnь tek «eko-nomizmdj» talqandar qana qoiqan җoq, onьn ystjne, oғьs җımьscь tavьnьn naqьz revolutsiasьı qozqalьsьnьn teorialьq negjzjn de saldь.

Vїl kyres volmaqanda Reseide derves җımьscь partiasьn qūru turalь җәne revolutsiada җımьscь partiasьnьn vascььq rәlj turalь oi-lauqa da mymkjn emes edj.

Vjraq, stixialьqqa vas iu teoriasь tek orьstьq qana nәse emes. Vїl teoria, vjraz vasqalau tyrde volsa da, II Internatsional partialarьnьn qai-qaisьsьnda volsa da vәrjnde keң orn alqan. Men, II Internatsional liderlerjnјn өңjn ainaldьrқan «өndjrucj kycter» degen teorianь aitьp oтьrтып; vїl teoria varььqьn da aqtap, varььqьn da keljsjmge keltj-redj; faktьnь tјrker, җұrt әvden vezjр volqanda varьр ol faktьnь tysjndjredj, osь faktьnь tјrkeumen toqtaladь. Marks, materialistjk teo-ria dynienj tysjndjrumen qana toqtalmaidь, ol dynienj өзgertuge de tijs degen. Vjraq, Kautski җәne onьn kompaniasьnьn mұnьmen jsj җoq.

olar Markstijň osь formulasyňyň aldýňqy çaqyň qana goldanudy tãujr koredj. Bül «teoriany» goldanqanlyňyň kør mysaldaryňyň vjry mýnau: imperialistik soqystyň aldýnda II Internatsional partialary, eger imperialister soqys bastaityn bolsa, «soqysqa qarsy soqys» çarialaimyz dep qorqyrtly, desedj. Al, soqys bastalaryňyň däl aldýnda bül partialar «soqysqa qarsy soqys» degen ýrandy bastygyr çauyr tastady, ol ýranqa qarama-qarsy ýrandy «imperialistik otan usjn soqysu kerek» degen ýrandy çyzege asyrtly, desedj. Alqacqy ýrandy çauyr tastar, soqy ýrandy çyzege asyruđyň saldarlynan milliondaqan çümьscylar qurvan boldy desedj. Būqan arine vjreu kjnaly, vjreu çazyqly, çümьscy tabyna kjm de bolsa vjreu opasyzdyq qyldy, çümьscy tabyn çauqa bailar berdj dep oilasaq, qatelesken volar edjk. Atai kormenjz! Oqyqa qalai volyr otuge tijstj bolsa, varlyqy da solai boldy da syqly. Otkenj, vjryncjden, Internatsional soqys quraly emes, «veivjt quraly». Ekjncjden, sol kezdegj «ondjru kycterjnjň däreçesjne» qaraqanda, esvjg vasqa cara goldanuqa volmaityn edj. «Ondjru kycterj» «kjnaly». Mūny «vjzge» Kautski gospodinnjň «ondjru kycterjnjň teoriasy» däldep tysjndjredj. Bül «teoriaqa» nanvaqan adam marksist emes. Partianyň rolj ce? Qozqalystaqy onyň maňyzy ce? Vjraq, «ondjru kycterjnjň däreçesj» siaqly cecucj faktor tūrqanda partia ne jstei alady?...

Marksizmniň onjň ainaldyrnan bül siaqly mysaldary top-tovymen keltjuge volady.

Opportunizmge cymlydy etu usjn syqarnan bül siaqly voiama «marksizm», Evropa auenjne salyr onjň özgerken, alqacqy orys revolutsiasylynan vūryň-aq Lenin kyresken vaiaqy «xvostizm» teoriasy ekenjň däldeudjň qacetj volar ma eken.

Mūndai voiama teorialaryňyň tamyryň qyry, tūqymyň qūrtu, Balysta cyp revolutsiasyly partialar qūru jsjnjň aldyň ala tuqyzylatyn çaqdai ekendjgjn däldeper otlyruđyň da qacetj volar ma eken.

3) Proletarlyq revolutsianyň teoriasy. Proletarlyq revolutsianyň lenindjk teoriasy negjzgj yc ereçege syienedj.

Vjryncj ereçe. Kapitalizmniň ozyq elderjnde finansy kapitalylynyň ystemdjgj; finansy kapitalylynyň eň vjg vasty operatsiasy volqan qūndy qaqazdaryň syqaryly (emissia); imperialism negjzderjnjň vjry ese-vjnde, kapitaldyň cikj zattar syqatyn ogyndarqa araryly; finansy kapitalylynyň ystemdjgjnjň natiçesj retjnde, finansy oligarxiasylynyň çoiqyn kyctylgj, — osylynyň vergy monopolistik kapitalizmniň ote soraqy parazitlyq sipatyn asyr beredj, kapitalistik trestler men sindikattaryň ezucylgjň çyz ese arttyrady, çümьscy tabynyň kapitalizm negjzjne qarasy asylylynyň esujň kyceitedj, būqarany, qūldyqtan qūtyludyň vjgden-vjg çoly volqan proletarlyq revolutsiany çasauqa vastar alyr keledj (Leninniň «Imperializm» degen kjtabyn qara).

Būdan syqatyn vjryncj qortyndy: kapitalistik elderdjň jcjnde revolutsialyq krizis cielenjredj, «metropoliadaqy» jckj, proletarlyq maiddanda koterjlystjň tūtanu elementterj ūlqaiady.

Ekjncj ereçe. Kolonia çane tæuldj elderge kapitaldyň kør syqaryly; «bqpal etu sferalagy» men kolonialardy iemdenudjň vykjl çer çaryna çaiylyqanqa deijn keçeiuj; kapitalizmniň çer çaryndaqy qalqyly

orasın zor көрсilgijn vjr ubs «aldьnqь qatarь» elderdijn finansalьq qul etujnijn çane kolonialьq ezujnijn çerçuzyljk sistemasьna ainaldьrь, — mьnьn varьqь vjr çaqьnan, çeke ultiьq caruacьlьqtar men ultiьq territorialardь dьnieçuzyljk caruacьlьq dep atalatьn caruacьlьqtьn tьtasqan vjr vьnьna ainaldьrdь, ekjncj çaqьnan — çer çuzijnijn qalqьn ekj lagerge veldj: baitaq kolonia çane tәueldj elderdij eksploatatsialar, ezjr otьrqan vjr ubs «aldьnqь qatarь» kapitalistjk elderge çane, imperialistjk ezjuden qьtьlu ycjn kyrespeske amalь çoq, anaqьrьm көрсiljk volьp otьrqan kolonia elder men tәueldj elderge veldj («Imperializmdj» qara).

Bьdan сыqatьn ekjncj qortьndь: kolonia elderjnde revolutsialьq krizis asqьnadь, сыrtqь, kolonia maidanьnda imperialismge qarьsь acьnu elementterj ьlqaiadь.

Ycjncj ereçe. «ьqpal etu sferalarь» men kolonialardь monopolialьq tyrde iemdenucyljk; әrtьrlj kapitalistjk elderdijn vjrkelkьsz damь, vьl xal territorialardь vasьp alьp otьrqan elder men өз «ylesjn» aludь tьler otьrqan elderdijn arasьnda dьnie çuzjn çaqadan veluj ycjn qiankeskj çьlqьsuqa çetekteidj; vьzьlqan «tepe-tenđjktj» qaitadan tenđerudijn vjrden-vjr carasь volьp esepetetjn imperialistjk soqьstar, — osьnьn vәrj ycjncj maidandь, kapitalisterdijn өзara çьlqьsu maidanь — imperialismdj әlsjretetjn, alqacqь ekj maidanьn, revolutsiacьl proletariat maidanь men azattьq көksegen kolonia elderijnijn maidanьnь imperialismge qarьsь vjrgujn çerjldetetjn maidandь kyceitedj («Imperializmdj» qara).

Bьdan сыqatьn ycjncj qortьndь: imperialism tьsьnda soqьstan qьtьluqa volmaidь çane Evropadaqь proletarьlьq revolutsia Сыqьstaqь kolonialьq revolutsiamen odaqtasьp imperialismnijn dьnieçuzyljk maidanьna qarьsь revolutsianьn tьtas çerçuzyljk maidanьn qьrmai qoimaidь.

Lenin vьl qortьndьlardьn vәrjn vjrkьtjredj de, «imperializm sotsialistjk revolutsianьn qarьsaqь»* dep çalьp qortьndь сыqaradь (XIX tom, 71-bettj qara).

Osьqan qarai proletarьlьq revolutsia turalь, revolutsianьn sipatь, onьn көlemj, onьn tereңdijgь, çalьp alqanda revolutsianьn sxemasь turalь mәselenj qarastьru getj de өзgeredj.

Bьrьn proletarьlьq revolutsianьn predposьilkalarьn taldaqanda, әdette, qaisьvjr çeke eldijn ekonomikalьq kyijnijn tьrқьsьnan qarap taldaityn. Endj vьlai taldau çetkylkьsz volьp qaldь. Endj vьl jske dьnieçuzyljk ekonomika kyijnijn, nemese dьnie çuzjndegj elderdijn көрсilgijnijn ekonomikalьq kyijnijn tьrқьsьnan, dьnieçuzyljk caruacьlьq xalijnijn tьrқьsьnan qarap kьrjsu kerek; өitkenj, әrvjr çeke elderdijn, әrvjr çeke ultiardьn caruacьlьqь dervestjgjn çoqaltьp, dьnieçuzyljk caruacьlьq dep atalatьn caruacьlьqtьn tьtasqan vjr vьnьna ainalьp ketjr otьr; өitkenj, eskj, «mәdeniettj» kapitalizm imperialismge ainalьp kettj, al, imperialism degenjmьz — çer carьndaqь qalqtьn orasan

* Kursiv menjkj. I. St.

zor көрсілігін вярүс «алдығы қатары» elderдін finansалық құл етуі-
нің және kolonialық езуінің ңеруызілік sistemasы.

Бүгін әрбір өлек elderде, іаки, анығырақ айтқанда, есеіген elder-
дін вярінде proletарлық revolutsianың объективтік қағдайларының бары
nemese қоқтығы туралы сөз қылатын salt бар еді. Endj вұл көзқарас
жеткіліксіз болып қалды. Endj дүниеуыздік imperialistik саруасылығының
түтасын вяр саруасылығы болып отырған барлық sistemasында revolut-
sianың объективтік қағдайының барлығы туралы сөз болуы керек; оның
берсағанда, егер түтас алқанда sistemasының өзін рісір, revolutsiaға
дайын болса, іаки дүргырақ айтқанда — sistemasының өзін рісір, revolutsia-
ға әлдеқасын-ақ дайын болғандықтан, вұл sistemasының sostавында өн-
дірісті кәсібі есеімеген кейбір elderдін болуы, revolutsiaға ңендір-
meітіп өсеті болмады.

Бүгін белгілібір есеіген eldegі proletарлық revolutsianы сөз қы-
лғанда, оның өзіннің antipоды болған капиталдың ңеке ұлттық маіданына
қарам-қарсы қойыған деген кыс ретінде сөз қылуы еді. Endj, вұл
көзқарас жеткіліксіз болып қалды. Endj дүниеуыздік proletарлық ре-
volutsia туралы сөз қылу керек, өйткені, вұл кынде капиталдың ңеке
ұлттық маідандары imperializmнің дүниеуыздік маідан деп аталатын
маіданның түтасын вяр вұынына айналып кетіп отыр; вұл маіданға ву-
ккі elderdegі revolutsialық қозғалыстың қалпы маіданы қарсы қойылуы
тііс.

Бүгін proletарлық revolutsiaға вяр elдін іаки дамуының қана нәти-
ңесі деп қаралуы еді. Endj вұл көзқарас жеткіліксіз болып қалды. En-
ді proletарлық revolutsiaға, ең алдымен imperializmнің дүниеуыздік
sistemasындағы қайсылықтың асырғанлығының нәтиңесі, imperializmнің дү-
ниеуыздік маіданының ңелсіз белгілібір elde узілгендінің нәтиңесі
деп қаралу керек.

Revolutsia қайда bastалады, капитал маіданы, ең алдымен қай ңерде,
қай elde вұзылуы мүмкін?

Өндірісті кәсібі кыстырек дамыған elde, қалқтың дені proletariat
болған elde, мәденіеті васын, демократиясы көбірек elde volады — деп
қауар беретін еді бүгін.

Қоқ, өндірісті кәсібі кысті дамыған ңерде болуы, тағы васыларғы
мүндетті емес — деіді Leninnің revolutsialық теориясы. Imperializm
ңелсіз қай ңерде насар болса, капитализм маіданы сол ңерде узіледі, өй-
кені, proletарлық revolutsia — imperializmнің дүниеуыздік маіданы-
ның ңелсізін ең вяр насар ңерінде узілуінің нәтиңесі; оның берсағанда,
revolutsianы bastаған ел, капитал маіданын вұзған ел, өзге арты-
ғырақ есеіген, вяр қа капитализмнің сеңберінде қалып отырған elderге
қарағанда, капиталистік даму қағынан кемірек дамыған ел болып сь-
қуы мүмкін.

1917 ңылы, imperialistik дүниеуыздік маіданның ңелсіз васы
elderден гөргі Reseide osалырақ болып сьқты. Reseide osы ңелі узілді де,
proletарлық revolutsiaға қол берді. Себері не? Себері — Reseide теле-
гей-теңіз қалы revolutsiasы етек алды, мұны bastауы — revolutsiasы
proletariat volды, вұл revolutsiasы proletariatтың сан миллиондаған
саруалар сияқты салмақты одақтасы volды, олар romeccikтердін експло-

atatsiasında, ezujnde edj. Sevevj — Reseide revolutsiaqa qarıs tırqan imperializmniñ varıq avroıdan airıqan, qalqtıñ çalır qarqıyına usıraqan sarizm sekıldj çeksırın ekılj boldı. Resei, kapitalistjk damı çonjnde, aitalıq, Fransiya, Germaniya, Angliya ia Amerika sıaqtı elderden kemjrek eseigen ei volsa da, Reseide osı çelj nasar volır sıqtı.

Endj, çaqın arada çelj qai çerden yzıledj? Taqıda sonđai vjr osal çerjnde yzıledj. Aitalıq vıl çeljnıñ Indiada yzıluj de volmaitın narse emes. Sevevj ne? Sevevj — onda revolutsiası, çaqı esırjım aıvındı proletariyat var, onıñ ılt azattıqı qozqalıs sıaqtı odaqtas var; vıl odaqtas — sızsjz aıvındı çane sızsjz salmaqı odaqtas. Sevevj — onda ekspluatatsialanuda, ezılde çatqan India vıqarasına çalır çeksırın volqan, avroı-senjmen airıqan, çırttıñ vırjne mäljm, çat çerdjñ imperializmj revolutsiaqa qarıs tır.

Vıl çeljnıñ Germaniada yzıluj de avden mymkjn. Sever? Sevevj — aitalıq, Indiada areket jstetjn faktorlar Germaniada da areket jstetı bastadı; münmen vjrge India men Germaniayıñ arasındaqı damı däreçesjnıñ ylıken aıymasıqı Germaniadaqı revolutsiayıñ varısına da, onıñ qortındısına da eser etpei qoımaitın tysjnıktj.

Sonđıqtan da Lenin vılai deıdj:

«Batıs-evropalıq kapitalistjk elder sotsializmge qarai damın... ezderjnıñ jcinde sotsializmniñ vırkelkj «pısjp-çetuj» arqıy aiaqtamadı, vjr memketterdj ekjncj memketterdjñ ekspluatatsialau arqıy, imperialistjk soqıs kezjnde qai vırın çenjlgen memkettj ekspluatatsialau arqıy, oqan vıkjı Sıqıstı qosa ekspluatatsialau arqıy aiaqtadı. Al ekjncj çaqınan, Sıqıs ta däl osı vjrjncj imperialistjk soqıstıñ natiçesjnde revolutsialıq qozqalısqa vırçolata kjrj otır çane vıkjı dınieçyzjıjk revolutsialıq qozqalısın çalır aqıymına vırçolata kjrj otır» (XXVII tom, 415 — 416-betterdj qara).

Qısqas: imperialism maldanılın çeljsj, adette, qai çerde osal volsa, sol çerde yzıluj tıjs; qaitkende de kapitalizmj ete kuctj, proletariatı pölen protsent, saguaları tygen protsent volqan t. v. çerden yzıluj cart emes.

Mjne, sonđıqtan, proletarlıq revolutsia turalı mäselenj ceckende çeke eldjñ qalqınılın proletarlıq sostavınılın protsentj qanca eken dep statistikaqa saludın airıqca mañız çoqaladı, al, imperialismdj ıqın-vaqan, revolutsiadan cumadan da çaman qorqatın, bastarına tyk qon-vaqan II Internatsional oqımtıstarı vıqan erekce mən beredj.

Onan soñ, II Internatsional savazdarınılın vjr vasa aitatın (alı de aıtır kele çatqan: vırçıazialıq-demokratialıq revolutsia men proletariyat revolutsiasınılın arasında, vıl ekeujn vırısırına ızaq uaqıtqa vjr-vjrjnen aıır tıratın tıpsız sıyırıau var, nemese eñ volmaqanda, qıtai qorqan var deıdj; ekmet vısına otırqan vırçıazia vıl dävırdjñ jcinde kapitalizmdej kyceıtedj, al, proletariyat kyc çınar, kapitalizmge qarıs «aiarıvai kyresuge» azırlenedj — deıdj. Adette, vıl aralıq dävıjr talai on çyldağan uaqıtqa, tıptj onan da kärke sozıladı desedj. Vıl Qıtai qorqan «teoriasınılın» imperialism çaqdaında esqandai qılınılın mən çoq narse ekendjgn, vıl teoria vırçıazianılın kontırevolutsialıq nıetterjn tek qana vırkeitjn, voıamalaitın vırkeu ekendjgn çane olai volmasqa amalı çoq ekenjn däldeçer çatudın keregj volar ma eken. Soqıstar, ırıstar kerner otırqan imperialism çaqdaın-

da, «sotsialistjk revolutsia qarşa» çaqdaında — «gyldenjr tırqan» kapitalizm «öljr vara çatqan» (Lenin) kapitalizmge ainalır, al, revolutsialıq qozqalıb dynie çyzjnı qai elderinde bolsa da eşjr vara çatqan kezde imperializm reaksialıq kucterdjn qandaımen bolsa da talqamaı, sarizm men krepostnoıcyldıqqa deijn vjrıgjr otyrqan kezde, sondıqtan Batıstaq proletarlıq qozqalıstan bastır, Sıdıstaq ıtazattıq qozqalıbna deijn varlıq revolutsialıq kucterdjn odaqtasub kerrek volır otyrqan kezde, imperializmnen revolutsialıq kyres volmasa, feodalıq, krepostnoılyq tırtıptjn qaldıqtarın qılatu mymkındıgı volmaı qalatyń kezde, — azdı-kıptı eseigen elderde burıuazialıq-demokratialıq revolutsianıń mındai çaqdaıda proletarlıq revolutsiaqa çaqındasuqa tijs ekenjn, burıuazialıq-demokratialıq revolutsianıń proletarlıq revolutsiaqa ainaluqa tijs ekenjn dıleldep çatudıń qacetı volar ma eken. Bıl ereçenjn daısbız, dırıs ekendıgjn Resei revolutsiasıbıń taırixı aıqın dıleldeı. Lenin, 1905 çyb-aq, vjrıncı orıs revolutsiasıbıń qarşaında, özjnı «Ekı taktika» degen kıtapcasında burıuazialıq-demokratialıq revolutsia men sotsialistjk tıtkerıstı vjrınjı vjrı çalqasb dep suretter, orıs revolutsiasıbıń qılac sermeıjnı vıregeı çıne vıttjn vjr kartinasb dep tekke aitqan emestı:

«Proletariat samoderçavıenjn qarıbılyq kycpen çanıstau ıcn çıne burıuazianıń tıraqsızdıqın kyrtıme ıcn, carualar vıqarasın özıne qosır alır, demokratialıq tıtkerıstı aqır aıaqına deijn çetkızıı kerrek. Proletariat burıuazianıń qarıbılyq kycpen çanıstau ıcn çıne carualar men ısaq burıuazianıń tıraqsızdıqın kyrtıme ıcn, qalqtıń jcndegı çartııai proletarlıq elementterdjı vıqarasın özıne qosır alır, sotsialistjk tıtkerıs çasauı kerrek. Proletariatıń mındetterı mıne osılar; vıl mındetterdjı çıqa iskracıdar revolutsianıń qılacı turasındaq özderjnı varlıq rıkrlerjnde çıne rezolutsialarında öte cala tysınr çyr» (VIII tom, 96-bettı qara).

Leninjn keıjnırek sıqqan eıvekterjnde çazılqan rıkrlerjn men sız qılr ta tırqanım çoq; ol eıvekterjnde burıuazialıq revolutsianıń proletariat revolutsiasına ılasub turalı rıkr, Leninjn revolutsia teorıasıbıń jıge tasıbıń vjrı retjnde, «Ekı taktika»daıdan anaqırlym aıqın aıtılqan.

Keıvjr çoldastır, vıl ideııqa Lenin tek 1916 çyb qana keldı, oıan deijn Reseide revolutsia burıuazialıq ceıverde toqtalıp qaladı, olai volsa ökmet proletariat çıne carıa diktaturasın çyzege asıratın organnı qolınan burıuazıa qolına kectedı, al, proletariat qolına kıspeıdj, dep keldı,— dep oıııtın kıjnedı. Bıl rıkr tıptı vızdjn kommunistjk vaspa sızge de enjr kettı desedı. Bııai deıdjı tıptı qate ekendıgjn, sınbıqqa tıptı çatpaltındıqın men aıta ketuge tıspjn.

Men, Leninjn partianıń III siezjnde (1905 çyb) sıilegen belgıjı sızıne de sııene alar edım; onda Lenin proletariat çıne carualar diktaturasın, vasqaca aitqanda, demokratialıq revolutsianıń çıjıp sıqıbı «tırtıptı» ıtımdastırı emes, «sıqıstı ıtımdastırı» dep ıspattaqan volatın (VII tom, 264-bettı qara).

Onan soı, men Leninjn «Uaqıtca ıkmet turalı» belgıjı maqalalarına da (1905 çyb) sııene alar edım; ol maqalasında Lenin orıs revolutsiasıbıń öjsteıjnı perspektivasın suretteı kelır, partıa aldına mınadaı mındet qoıadı: «orıs revolutsiasıbıń vıgnese aılarqa sozılatın qozqalıb volmaı, kıp çıldarqa sozılatın qozqalıb volıbna çetıj-

mjz kerek; ol revolutsia өкмөттj үстap отьрқандардн тек ұсақ ұс-
тupkalar қасауна соқтыратьн volmai, sol өкмөттөрдj вjрқолата құла-
туға четкjзетjн volсьн» deidj; sol мақалалағында Lenin оғыс revolutsia-
сьнн perspektivasьн onan әрj кеңeite keljр, оны Evропадағы рево-
lutsiamen bailaпьстыра keljр, тағы мынапь айтaдь:

«Eger вiқан қол чететjн кyп volса, ol uақытта... ol uақытта revolutsia өртj Ev-
ропань қартap ketедj; буржуазия реаксиясында қўса volьр, қақыдан Evропа қўмыс-
сьларь да көтерjлjр, вjзге «тўнн қалал қасалатындықьн» көрсетедj; сонда Evропа-
дағы revolutsianьн өрлеuj Reseige өз тарарьнан әсерjн тигjзjр, revolutsialьқ вjрнесе
қьлар заманынан revolutsianьн әденесе он қьларға созылатын заманын қасайдь...»
(VII да sol томда, 191-беттj қара).

Onan соң, мен Leninnjн 1915 қьлғы noiавде қараланған белgjлj
мақаласына да syiene алар edjm; Lenin ol мақаласында вьлай деп қа-
зaдь:

«Proletariat өкмөттj tartьр alu ycjn, respublika qўru ycjn, қөрдj конфискация-
лау ycjn... буржуазиялық Reseидj, соқыстық-feodalдық «imperializmnen» (=sarizmnen)
қўтқару қўмысына «қалқытн proletariat емес вiқарасын» қатнастыру ycjn kyresjр оть:
қәне айнабай kyrespek те. Қәне осы буржуазиялық Reseидj sarizmнjн иьсынан, ро-
мөccиктердjн қөр қөпjндегj ystemdjгjнен қўтқарудь proletariat дереу* пайдаланaдь;
пайдаланғанда ауқатты сағуалардн селен қўмыссьларьмен kyresjне қөрдөм етн
ycjn пайдаланваидь, Evропа proletarларьмен одақтасыр sotsialistjк revolutsia қасau
ycjn пайдаланaдь» (XVIII том, 318-беттj қара).

Ең ақығында, мен Leninnjн «Proletarлық revolutsia қәне renegat
Kautski» деген кjтарқасынн белgjлj қөрjне syienujме volaдь; Lenin,
ol кjтарқасында, «Екj тактикадағы» оғыс revolutsiasьнн өгjсj тuralь
қоғарьда кeltjрjлген сөздерjне syiene keljр, мынадай қортындыға ке-
ledj:

«Bjздjн айтқанымыз вiлқымай кeldj. Revolutsianьн аиақ алысь вjздjн айтқаны-
мыздн дiгьс екенjн көрsettj. Әуелj «варлық» сағуалармен вjрjге отьрьр, монархия-
ға қарсь, ромөccиктерге қарсь, орта қасырлыққа қарсь kyrestjк (mjне сондықтан
revolutsia буржуазиялық, буржуазиялық-демократиялық revolutsia boldь). Onan кейн өте
кедеi сағуалармен вjрjге отьрьр, сала proletariatпен вjрjге отьрьр, варлық эксплоа-
тациялануьлармен вjрjге отьрьр, капитализмге қарсь, сонн jсjнде derevnelerdeгj
байларға, кулактарға, спекулянттарға қарсь kyrestjк, mjне сондықтан revolutsia sot-
sialistjк revolutsia vola bastaдь. Oсь екj revolutsianьн ағасына proletariattyн әзjрj-
гjнjн самасы мен оны derevne кедөйлерjмен вjрjгуйнjн самасынан басқа қолдан
қасаған Qьтай қоғамнн орнатуға тығысу, ось екj revolutsianьн вjрjнен-вjрjн ось-
дан басқа вjрдөмөмен voluge тығысу — marksizmdj варьнса вiрмалау, масқаралау,
marksizmdj liberalizmмен ауьстыру volьр сықaдь» (XIII том, 391-беттj қара).

Ось да қөтер deimjn.

Қақысь, олай volса, «permanent (yздjксьз) revolutsia» идеясьмен
Leninnjн kyresujнjн себевj не? — деуьлер volар.

Оны себевj: Lenin — sarizmdj myldөм қоыр, proletarлық revolut-
siaға көсу ycjn, сағуалардн revolutsialьқ қайратьн қәне revolutsialьқ
қjгерjн tygel «сарға» пайдаланудь ұсьнды; ал, «permanenttj revolutsia-
нн» қақтауьлар оғыс revolutsiasьнда сағуалардн салмақты рөлj варлы-
қьн тьсjнведj, сағуалардн revolutsialьқ қjгерjнjн кycjn қөте бақа-
ламaдь, оғыс proletariattyнн сағуаларды өзjнjн артынан ерте алу

* Kursiv менjкj. I. St.

qolъnan keletjndjgъ men kycъn çete vaqalamadъ; sөitjр, çagualardъ virçuaziaнъ ьqралъnan qutqarър aludъ, proletariat ainalasъna çinaudъ qibndattъ.

Опънъ севетъ — Lenin revolutsia jsъn өkmettj proletariat qolъna кө-сjrumen тьнqыльqтаудъ ұсьндъ; al, «permanenttjk» revolutsiaнъ çaq-таусьлар jstj тура proletariat өkmetjnen vastau kerek деп oiladъ, sөitjр krepostnoilyq дәujrdjн sarqынь сияqtъ «ұсаq» пәселerdj көrgjсj kelmei отьrqандьqтарьн, орьс çagualарь сияqtъ salmaqъ kycъtj esepke almai отьrqандьqтарьн тьsjпведj, мұндаi saiasat, çagualardъ proletariat çaqъna audarър alu jsъne тек vөгет volatъпын тьsjпведj.

Olai bolsa, Lenin «permanenttjk» revolutsiaнъ çaqтаусьлармен алыс-qanda revolutsiaнънъ yzdjksjzdgъ туралъ мәсеle çөnjnde qarсъ volqan-дьqтан алысqан çоq, өitkenj Leninnjн өзj yzdjksjz revolutsia көzqara-сьнда volatън; Lenin «permanenttjk» revolutsiaнъ çaqтаусьлармен алысqanda proletariattън өте mol rezervj — çaguanънъ гөлjн çete vaqala-таqandarъ yсjн, proletariat gegemoniasънынъ ideiasън тьsjпbegenderj yсjн алысть.

«Permanent» revolutsia ideiasъ çаңа ideia emes. Опъ 40-сь çьldar-дън aiaqъnda «Kommunister soiuзына» çazqan (1850 çьль) belgijj «Yn-деujnde» вjгjncj ret ұсьнqан Marks volatън. Bъzджн «permanentcъlder-гjmъz» yzdjksjz revolutsia ideiasън ось dokumentten алыр çур. Bұл çerde aita ketu kerek — вjzджн «permanentcъlderjмъz» вұл ideianъ Marksten алыр, тыгън вjраз өзгертjр çьbergen, тыгън өзгертjр «вьldjг-gen» de, praktika çызъnde qoldanuqa çaramсыз etken. Bұл qatenj ty-zeu yсjн Markstjн yzdjksjz revolutsia ideiasън taza kyijnde алыр, опъ өзjнjн revolutsia teoriasънынъ jрге тасынынъ вjгъ etu yсjн Leninnjн севет qолъ kerek boldъ.

Sol «Yндеujnde» Marks вjрсърьга revolutsialъq-demokratialъq ta-лаptardъ tьzjр, kommunisterdj sol talaptarqа qol çetkъzu kyresjне çaqьrqанnan кейн, yzdjksjz revolutsia туралъ вьlai deidj:

«Demokrattъq ұсаq virçualar çоqарьда aitъqan talaptardън мьmkjн volqанca көвjрегjн çызеге асыqан соң-ақ revolutsiaнъ neqұrлым тезjрек aiaqтаудъ tьleitjм bolsa, вjzджн myddemъz, вjzджн mjndetterjмъz — qacan azдъ-kөptj дәulettj taptar-дън вәгъ de ystemdjkten quьlqанca, proletariat memlekettjk өkmettj өз qолъna çө-нjр алqанca, çалаң вjгъ elde qana emes, вькъjл dynie çызъndegj ystem elderdjн вәгъ de proletariattънъ assotsiatsialарь, sol elderdjн proletariattънънъ arasъndaqъ konkuren-сия toqtarъlyqtai xalge çetjр ньqaiqанca, çәne тьм volmaqanda өндjру кьcterjнjн vastъ-vastьларь proletariat qолъna çinalър volqанca — revolutsiaнъ yzdjksjz etu volъ kerek».

Basqaca aitqanda:

a) Marks, вjzджн орьс «permanentcъlderjнjн» plandarъna qaramas-tan Germaniadaqъ, 50-сj çьldardaqъ revolutsia jsъn тура proletariat өkmetjnen vastau kerek деп tьptj ұсьнqан emes.

в) Marks тек, qadam basqan сайн virçuazia fraksialарьн вjгънjн аръnan вjгън çоqарqъ өkmet vastъnan qūlata отьрьр, revolutsia jsъn proletariat memketjнjн өkmetjн ornatumen тьнqыльqтаудъ, sөitjр pro-letariat өkmetjн ornatър алqан соң, varъq elderde revolutsia отън тū-tandъrudъ ұсьндъ. Leninnjн imperialism çаqdaындаqъ өзjнjн proletar-лъq revolutsia teoriasън qoldana отьрьр, вjzджн revolutsiaнънъ arasъnda

çyzege asьrçanьнъ çəne vjzge yiretkenjnъ vərj Markstjnъ osь aitqandarьmen toьrç yilesjр otrçadь.

Olaи volsa, vjzdjnъ orьs «permanentçilderj» orьs revolutsiasьnda çarua rəljne çəne proletariat gegemoniasь ideiasьнъ maңьzьna toьrç vaça vermegendjkerjnъ ystjne, Markstjnъ «permanent» revolutsia ideiasьн өзgertjр (vyldjre өзgertjр), onь praktikaça çaramsьz etjр te sьrçardь.

Mjne sondьqtan, Lenin vjzdjnъ «permanentçilderdjnъ» teoriasьн «originaldь» çəne «sьlu» teoria dep keker, sьrçaq qьldь çəne «osь sьlu» teoriansь tavandaçan on çьl voиь tьrmьs elemeи өte bergen sevevj ne ekenjn oillaçьlarьн kelmeidj» dep olardь aьrçatdь (Leninnjnъ vьl turalь maçalasь, «permanentçilderdjnъ» teoriasь Reseide çarьqqa sьrçanьna 10 çьl өtkennen keijn, 1915 çьl çazьlçan, XVIII tom, 317-bettj çara).

Mjne sondьqtan, Lenin vьl teoria «bolcevikterden proletariattь vьl revolutsialьq kygeske saçьrudь, saiasи өkmettj qolça aluça saçьrudь aladь, mencevikterden — çaruanьн rəljn «çoçqa sьrçarudь» aladь» dep, vьl teoriansь çartьlal menceviktjk teoria deitjn (Leninnjnъ «Revolutsiansьн ekj salasь turalь» degen maçalasьн çara, vьl da sonda).

Burçuazialьq-demokratialьq revolutsiansьн proletarьlьq revolutsiaça ulasь turalь, proletarьlьq revolutsiaça «dereu» көcu yçjn burçuazialьq revolutsiansьн paidalanu turalь Leninnjnъ ideiasь mjne osьndai.

Onan soң. Bьrьн burçuaziansь çeңu yçjn dynie çyzjndegj varьlьq oзыq elderdjn nemese, eң volmaçanda sol oзыq elderdjn көvjnън proletariattь tje qosьр attanь cart, өitrepen kynde çalaң vjр çana elde revolutsiansьн çeңjр sьrçuь mymkjn emes dep sanausь edj. Endj mьndai көzçaras sьndьqqa çanasraitьн volьр qaldь. Endj mьndai çeңjstjң mymkjndjgj var dep sanap js jsteu kerek, өitkenj, imperializm çaqdaьnda tyrjь kapitalistjk elderdjn vjр kelkj damьmai, sekjrmelj tyrde damь, imperializmнjn өz jçnde soçьsqa soçьrmai qoimaitьн katastrofalsь qaicsьlьqtardьн өsuj, dynie çyzjndegj elderdjn vərjnde de revolutsialьq qozqalьstьн өsuj, — osьнън vərj çeke elderde proletariattьн çeңjр sьrçuьнън tek mymkjndjgjn tuçьzьр çana qoimai, vьl çeңjр sьrçudь qaçet etedj. Reseidegj revolutsiansьн tarixь vьlçan toьrç dəlel. Bьl çənde tek mьnanь esten sьrçarçmai kerek: burçuaziansьн qьlatu çoьndaçь kyges, keivjр, өte kerektj çaqdallar volsa çana nətiçelj volьр sьrça aladь, ol çaqdailar volmai tьrçanda, proletariattьн өkmettj qolça alь turalь oilauça da volmaidь.

Bьl çaqdailar turalь «Balalьq auruь» degen kjtarçasьnda Lenin vьlai deidj:

«Barьlьq revolutsialar, onьң jçnde orьstьн XX çasьrdaçь yc revolutsiasь tygeljmen dьrьsqa sьrçarçan, revolutsiansьн negjzgj zaңь mьnai voladь: revolutsia yçjn, ekspluatatsialançan çəne ezjлgen көpçilьktjn eskj tьrmьspen tьrudьн mymkjn emestjgjne tysjnjр, onь өзgertudj talap etuj çetkijksjz voladь; revolutsia yçjn ekspluatatorlar eskjce tjrcjlk өte almaitьн, eskjce viler vasçarьр tьra almaitьн volь kerek. Tek «tөmendegjler» eskjnъ tjemegen, «çoçarçьlar» eskjce viler almачan kьnde çana revolutsia çeңjр sьrça aladь. Bьl aqıçat, vasçaca aitçanda, vьlai volьр sьrçadь: çalьр ьlttьq (ekspluatatsialanusьlarça da, ekspluatatorlarça da tietjn) krizis volmasa revolutsia volь mymkjn emes*. Demek, revolutsia yçjn, vjрjncjden, çumьsçьlar-

* Kursiv menjkj. I. St.

дың дені (ең болмағанда саналы, ойл, саяси белсенді құрылымдардың дені) төңкерістің қажет екенін толық танытты; сол төңкерістің қолында өлуге дайын болды; екінің бірі, білер басқарып отырған тартар үкімет кризисіне ұсырайтын болды; бүкіл кризис ең кейін қалған нұсқаны да саластыра тартып..., үкіметті әлсіретеді де, революционерлердің ол үкіметті тез құлатын мүмкін етеді» (XXV том, 222-бетті қара).

Бірақ, бір елде буржуазияның өкіметін құлатып, пролетариат өкіметін орнату, социализмнің толық жеңілісін қамтамасыз еткендік болмайды. Жеңген елдің пролетариаты өзінің өкіметін нығайтып, шаруаларды соғыстан ертіп алып, социалистік қоғамды құра алды және құруға тиісті. Бірақ, бұдан социализмнің толық, түпкілікті жеңілісін пролетариаттың қолына қетеді деген мағына сықпа ма, яғни пролетариат бір елдің күшімен қана социализмді түпкілікті бекітіп, елімізді интервенсиядан, демек, реставрациядан да толық гарантия етеді деген мағына сықпа ма? Қоғамсыздық. Бұл үкімет, ең болмағанда бірнеше елдерде революцияның жеңілісін сықпа қажет. Сондықтан, басқа елдердегі революцияларды дамыту және қолдау, жеңіліс сықпаған революцияның елеулі міндеті болып табылады. Сондықтан, жеңіліс сықпаған елдің революциясы өзі, өзімен өзі қана болып отыратын оқаса бір күш деп танымай, өзі басқа елдердегі пролетариаттың жеңіліс сықпауына қыдамдатудың тапанысы және құралы деп тануы керек.

Ленин бұл пікірді екі ауз сөзбен айтты: жеңген революцияның міндеті — «барлық елдердегі революцияны дамыту, қолдау, ояту үкімет, бір елде қызығуға мүмкін істің бәрін де қызығуға асыру» болды деген (XXIII том, 385-бетті қара).

Лениннің пролетариат революциясы теориясының айрықша сипаттары, қабырғасы айтқанда, осындай.

IV

PROLETARIAT DIKTATURASY

Бұл темадан мен негізгі үш мәселені аламын: а) пролетариат диктатурасы — пролетарлық революцияның құралы; б) пролетариат диктатурасы — пролетариаттың буржуазияға үстемдігі; в) Совет өкіметі — пролетариат диктатурасының мемлекеттік формасы.

1) **Пролетариат диктатурасы — пролетарлық революцияның құралы.** Пролетариат диктатурасы туралы мәселе дегенімиз ең алдымен пролетарлық революцияның негізгі мазмұны туралы мәселе. Пролетарлық революция, оның қозғалысы, оның өршілігі, оның табыстары тек пролетариат диктатурасы арқылы қана толық қызығуға алады. Пролетарлық диктатура дегенімиз пролетарлық революцияның құралы, соның органы, революцияның ең маңызды тапанысы оны, пролетариат диктатурасы — біріншіден, құлатылған эксплуататорлардың қарсылығын бас көтергісіз етіп қанысып, өзінің табысын бақылауы ету үкімет, екіншіден, пролетарлық революцияны аяқтатып сықпау үкімет, революцияны социализмнің толық жеңілісін қеткізу үкімет, қарыққа ебді. Буржуазияның жеңіліс, оның өкіметін құлатып революция пролетариат диктатурасынсыз-ақ істей алды. Бірақ, егер революция өзінің даму сатысының белгілі бір баспалдағына келгенде, өзіне негізгі тапанысы етіп,

proletariat diktaturasь siaqть arnaulь organ çasar almasa, burçuazianьñ qarсылasуьñ vasuqa, çeңjsjn qolьnan сықармай vaiandь ete otьgьp, sotsializmniñ typkijktj çeңjr сықуьна qaraı jgerj attauqa camasь kelmeitjn volьp qaladь.

«Revolutsianьñ negjzgj мәselesj — өкмет turalь мәsele» (Lenin). Bұл — өкметtj qolqa alumen, өкметtj tartьp alumen jstjñ vjtkenj degen sөz vola ma? Çoq, olai degen sөz emes. Өкметtj qolqa alu — jstjñ vasь qana. Bjr elde qūlatьlqan burçuazia, toльp çatqan severtermen, көp uaqьtqa deijn, onь qūlatqan proletariattan kuctjrek volьp qala tūradь. Sondьqtan, varьlq js — өкметtj ūstar qalu, onь ньoqaitu, onь çeңjmeitjn etude voladь. Bұл maqsatqa çetu yçjn ne jsteu kerek? Mūnьñ yçjn, çeңgen kynniñ «erteңjne» proletariat diktaturasьnьñ aldьna qoılatьn, eñ kemjnde mьna yc vastь-vastь mjndettj orndau kerek:

a) revolutsia qūlatqan, ekspropriatsialanqan pomeccikterdjñ çәne kapitalisterdjñ qarсыльqьñ çeңu, olardьñ kapital өкметjn qaita ornatqьsь kelgen әreketterjññ qandaıьñ bolsa da vjrn qoıмай çoıu;

b) varьlq eңбекjlerdj proletariat ainalasьna vjrkjtnu ruxьnda qūrьlьs çūmьsьñ ūımdastьru çәne bұл çūmьstь tartardь çoıuqa, qūrtuqьdaıьndьq çasaitьn vaqьtta çyrgjzu;

v) sьrtqь çaularmen kyresu yçjn, imperializmnen kyresu yçjn, revolutsianь qūraldandьru, revolutsia armiasьñ ūımdastьru.

Proletariat diktaturasь osь mjndetterdj çyzege asьru, orndau yçjn kerek.

«Kapitalizmnen kommunizmge etu — tūtas vjr tarixi zaman. Ol zaman vjtrek tūrqanda, eksploatatorlardьñ kapitalizmdj qaita ornatu ymjtj sөzsiz qaladь, al, bұл ymjt eskijktj qaita ornatu talavьna ainaladь. Өzjnñ qūlaуьñ kytpegen, qūlaуьna әepwegen, solai volar-au dep oilamaqan qūlatьlqan eksploatatorlar alqacqь ret mьqtap çeңjlgennen keijn de on ese çjgerlenjr, çantalasьp, alasūgьp, vūrьnqьsьnan çyzәse artьq kyijkpen, qolьnan tartьp әketken «ūçmaqtarьñ» qaıru yçjn, vūrьn raqat tjrçijkte өtken, endj mьna «qara qalqan сыққан antūrqandardьñ» ykjmjmen çoqьsьlqqa, qaırgьsьlqqa (volmasa «qararaimь» eңбекke...) ūсыraqalь otьrқan өzderjññ әemialarь yçjn çantalasьp soqьsqa ūmtьladь. Al, bұл eksploatatorlardьñ — kapitalisterdjñ arttarьnan ūsaq burçuazianьñ qalьñ vūqarasь cūvaidь; vūlar solqьldaq, vūlta-laqtaqьs, vugjn proletariat çaqьna сықsa, erteңgj kynj tөңkerjstjñ qıncьsьlqtarьnan qorqьp çūmьsьlardьñ alqacqь çeңjlgennnen nemese çartьlai çeңjlgennnen zәresjñ ūsьp, çyikesj qūrьp, yreilenjr çalt veredj; vjrese ana lagerge, vjrese mьna lagerge qasьp сықadь; vūqan varьlq elderdjñ on сыldaқan tarixi tәçrivelergj aiqaaq» deidь Lenin (XXIII tom, 355-bettj qara).

Al, burçuazianьñ eskijktj qaitadan ornatam dep talьpnuьnьñ өzjnәe çөnj var, өitkenj ol, qūlatьlqannan keijn de көpke deijn, onь qūlatqan proletariattan kuctjrek volьp qala tūradь.

«Eger eksploatatorlar tek vjr elde qana qiratьlqan bolsa — al bұл, әrine, eñ qıj ūсыrasatьn oqıqa, өitkenj vjrnese elderde revolutsianьñ vjr mezgjde volьs өte sіrek kezdesetjn oqıqa — sonda da olar eksploatatsialanucьlarqә qaraqanda kuctjrek volьp qaladь» deidь Lenin (bұл da sonda, 354-bettj qara).

Qūlatьlqan burçuazianьñ kycj nede?

Vjrnсj, «qalqaralьq kapitaldьñ kycjnde, burçuazianьñ qalqaralьq vailanьstargьnьñ kycjnde çәne verjktjlgjnde» (XXV tom, 173-bettj qara).

Ekjncj, «eksploatatorlardьñ faktь çyzjnde vasьm volьp otьrқan vjrtalai zor artьqьsьlqtarь tөңkerjsten keijn de көp uaqьtqa deijn sөzsiz saqtaladь: olardьñ qo-

Ында ақса қалады (ақсапъ вјрден қоғалтуға болмаидъ), азды-көптј уі мылж қалады, көвјнесе, вўл мылж едәујр воладъ; вайланьсь қалады, ұымдастьру, басқару тәғривелерј қалады; басқарудың варьық «časығып сығып» (салтып, амалып, әдјсјп, мүмкјндјгјп) вјлетјндјгј, едәујр қоғарқы дәрежелј вјлјмј қалады; техника чөпјнен қоғары дәреже-дегј (вурчуаларца тұратып чәне ойлалтып) қызметкерлерге чағындықы, соқыс јсјндегј өйсеусјз зор тәғривесј (вўл өте маңызды) қалады, тақы басқалары, тақы басқалары» (XXIII том, 354-беттј қара), осыларда волыр отыр.

Үсјнсј, «дағдының кысјнде, ұсақ өндјрјстјң кысјнде. Өйткенј, дыніе чызјнде ұсақ өндјрјс әлј қалыр отыр, амал не тјптј өте көр қалыр отыр, ал, ұсақ өндјрјс капиталызмдј, вурчуазияны унемј, кын сапын, сақат сапын, кең масқтапта чәне стіхлалы тырде туқызыр отырады»... өйткенј, «тартарды қоіу дегенјмјз ромециктер мен капиталистердј тек қуыр чјверу деген қана сөз емес, — мүны вјз онца зорланбай-ақ јстедјк; тартарды қоіу дегенјмјз — ұсақ товар өндјручјлердј де құрту деген сөз, ал, вўларды қуыр чјверуге болмаиды, вўларды чапықтауға болмаиды, олармен сілсуымыз керек, оларды тек өте ұзаққа созылатып, ақығып, сақтықпен чыргјзјлетјп ұымдастьру чўмысы арқылы қайта тәрвиелеуге, қайта часалуға волады (чәне солал етјлуге тјс)» (XXV том, 173 чәне 189-беттердј қара).

Сондықтан да Ленин вьлай деідј:

«Proletariat диктатурасы — кысј анақырлым артық чалуға қарсы, чөңлүлј себертј қарсыласуы он есе артқан вурчуазияға қарсы чана тартың чан аймак нақыз меіртјм-сјз соқысы» волады, «...proletariat диктатурасы — ескј қоғамның кыстерјне, tradіsіаларына қарсы чыргјзјлетјп қақыры кырес, қанды чәне қансыз кырес, зорлықты чәне веівт кырес, саруасылық маіданындақы чәне соқыс маіданындақы кырес, педагогикалық чәне әкјмчјлјк кырес» (вўл да сонда, 173 чәне 190-беттердј қара).

Мұндай мјндеттердј аз уақыттың јсјнде ондай қоіу, оның вәрјп вјрнесе чыдың јсјнде чызеге асыра қоіу мүмкјп емес екенјп дәлелдеудјң қақеттјгј волал қоіар ма екен. Солал волқан соң, proletariat диктатурасын, капитализмнен коммунизмге көсудј вјрқатар «өте революсіасы» актылар чәне декреттер сықарумен зыг етјр өте сықатып келте дәујр деп танымай, азамат соқыстары, сыртқы елдермен тыјсыр чекјсүлер көр волатып, қақымай чыргјзјлетјп ұымдастьру чўмыстары мен саруасылық қуғылысы, савуылар мен сегјпүлер, чөңүлер мен чөңлүлер көр волатып тұтас вјр тарихі заман деп тану керек. Вўл тарихі заман сотсіализм-тјң толық чөңр сықырына саруасылық, мәденіеттјк предпосылкалар часалу чсјп қана керек емес, оның устјне proletariatтың вјрјнсјден, өзјп елдј басқару алатып вјр кыс етјр тәрвиелеујне, сыпықырына, екјнсјден, ұсақ вурчуазияны, сотсіалістјк өндјрјстј ұымдастьруды қамтамасыз ететјп вақытта қайта тәрвиелер, қайта часалуына мүмкјндјк беру чсјп керек.

Чўмысыларға Маркс вьлай деген:

«Сјздер, осы кынгј қарым-қатнас қалпын өзгерту чсјп қана емес, өздерјңіз де өзгерјр салалы устемдјк чыргјзе алатып волу чсјп, 15, 20, 50 чыл азамат соқысы мен қалқаралық соқыстарды вастарыңыздан кечјруге тјссјздер» (К. Маркс пен Ф. Энгельс сықармаларының чінақы, VIII том, 506-беттј қара).

Маркстјң вўл рјкјрјп әгј қарал өрлетјр, кеңейтјр, Ленин вьлай деп чазады:

«Proletariat диктатурасының тұсында миллиондақан саруаларды чәне ұсақ қоғалым-сымақтарды, чыз мыңдақан қызметчјлердј, сјновниктердј, вурчуазиялық intelligentтердј қайта тәрвиелеуге тура келедј, оларды варықып proletariat мемлекетјне, proletariat васылықына вақындыруға тура келедј, оларды воіына сјнген вурчуазиялық әдеттердј, tradіsіаларды чөңр отьруға тура келедј». Сол сияқты, «...proletariat диктатурасы арнасында proletariatларды өздерјп де ұзақ кырес арқылы... қайта тәрвиелеу керек волды; оларды өздерј де ұсақвурчуазиялық предрассудкјлерден вјрден арьмаиды, не

вјг керемет арқыь, не қўдай вўиғьць арқыь, болмаса ўғандарь, резолуцсиянь, «декреттјн әмјгјмен ағылмайь, ўсақвурқуазияьқ мол ьқралқа қарсь көр воьр, тек қана ўзақ қәне қиьн кырес қыргјзу арқыь қана ағыладь» (XXV том, 248 қәне 247-әеттердј қара).

2) Proletariat dikturasь — proletariattьн бурқуазияьқа қыргјзетјн ystemdjг. Proletariat dikturasь — ekonomikalьқ, saiasattьқ тәртјр-терге қол тигјзвестен сол eskј kyijnde қалдыр, ykmet vasyндақь адамдарь ауьстыра салу, не «кабинеттј» өзгертү, тақь сондайларь өзгертү қана емес ekendјгј қоқарқь айтықандарьн өзјнен-ақ көрјнјр түр. Diktaturadan өрттен қаман қорқатын, қорқандықтан diktatura оқь-тмьн «өкметтј қолқа алу» ўқьтмьмен айғвастайтын варьқ elderдјн mencevikterj мен opportunisterj, әдетте «өкметтј қолқа алудь» «кабинеттјн» қолдан-қолқа ауьсуьна, Ceideman мен Noske, Makdonald пен Genderson сияқты адамдардан қўралқан қаңа министрлјктјн өкмет vasyна қоильуьна айналдырадь. Mўндай қәне вўл сияқты кабинеттердјн ауьсуьнньн proletariat dikturasьмен қәне пақьз proletariattьн пақьз өкметтј қәңјспен қолқа алуьмен есвјг қанаспайтынньн tysјndјрјр отьрудьн да қақетј vola қоіар ма екен. Өкмет vasyна kelgen Ceidemandar, Makdonaldtar, olardьн ykmet volmьstarь, бурқуазияньн eskј тәртјpterj сол kyijnde қальр отьрқанда, бурқуазияньн kereгјне қўмсайтын вјг apparatь voludan vasqa, imperializmнјн сјрјк megezderjн vурkeitjн вјг сьтмьдықь voludan vasqa, eksplotatsialanқан, ezјlgen вўқараньн revolutsialьқ qozqalьsьна қарсь қўмсайтын бурқуазияньн қўраль voludan vasqa еспәсе vola алмайь. Bўлар, вўл ykmetter — kapitalдын vetke ўstaitьн сьтмьдықь; vetјне сьтмьдық ўstamai, вўқарань eksplotatsialaуь, ezuj ьнқайсыз, paidasьз қәне қиьн volқан kezde, kapital mјне osь сьтмьдықты қўра қоіадь. Әрине вўл сияқты ykmetтјн paida volуь «olardьн өз qosьнда» (iaқni kapitalisterдјн jejnde) «Серка asьнда тьльс» emestјгјнјн velгјsj, вјрақ, вўқан қаратаи, mўндай ykmetter, kapitalдын sөzsјz volama ykmetj volьр qala beredj. Ceidemannьн nemese Makdonaldтьн ykmetj мен proletariattьн өкметтј қолына алуьнньн arasь қер мен көктјн arasьндай алыс. Proletariat dikturasь degenjmјz — ykmetтјн ауьсуь емес, қўлар қырақан eskј memlekettјн, бурқуазия memketjнјн орньна paida volқан қаңа memleket, proletariat memleketj, ortalьқта да, orндарда да қаңа өкмет organдарь var memleket.

Proletariat dikturasь бурқуазияльқ тәртјpterдјн negјzјnen tumайдь, бурқуазияньн қўлатқаннан кейн, olardьн сол тәртјpterjн qiratu ystјnde, kapitalister мен pomeccikterдј ekspropriatsialau ystјnde, negјzgј өндјrјs қўралдарь мен қавдықтарьн sotsializatsialau ystјnde, proletariattьн zorьқты revolutsiasьнньн ystјnde қарьққа сьқадь. Proletariat dikturasь degenjmјz — бурқуазияьқа zorьқ қылуға syienetјн revolutsialьқ өкмет.

Memleket — ystem тартьн қолындақь, өзјнјн тартьқ қаулағынньн қарьльдын vasатын macına. Bўл қақьнан алқанда, proletariat dikturasьнньн, vasqa қай тартардын dikturasьнан volsa да, asьында есвјг айғ-масьльды қоқ; өйткенј, proletariat memleketj бурқуазияньн тартайтын macına. Bјрақ, mўнда вјг өте eleулј айғма var. Bўл айғма тьпан:

osъ kunge deijn volъp kelgen tapъq memleketterdjъ varъqъ da eks-ploatatsialaucъ azcъbъqъtъ eks-ploatatsialaucъ kôpcjlkke ystemdjъ çyrg-jzetjn diktaturasъ edj, al, proletariat diktaturasъ eks-ploatatsialaucъ kôpcjlkjtjъ eks-ploatatsialaucъ azcъbъqqa ystemdjъ çyrg-jzetjn diktaturasъ volъp tavъladъ.

Qъsqasъ: Proletariat diktaturasъ degenjъmjz — proletariattъ vur-çuaziaoqa çyrg-jzetjn, zaңmen teçelmegen çәne zorъqqa syienetjn ystemdjъgъ, eңбекciler men eks-ploatatsialaucыlar vûqarasъ çaqtaitъn, qoldaitъn ystemdjъ («Memleket çәne revolutsia»).

Bûdan negjzgj ekj qortъndъ cъqadъ:

Vjrcjncj qortъndъ. Proletariat diktaturasъ çappai çûrttъ vәgъne, vai-larqa da, kedeilerge de vjrcdei, «tolъq» demokratia vola almaidъ; prole-tariat diktaturasъ — proletarlar men çalpъ myljksjzder ycjn* çaçaca de-mokratialъq memleket voluqa tijstj, vurçuaziaoqa qarсъ* çaçaca diktatu-ralъq memleket voluqa tijs...» (XXI tom, 393-bettj qara). Kautski men mûnъ kompanialarъnъ çalpъoqa vjrcdei teңdjъ, «taza» demokratia, «па-qъz çetjlgен» demokratia, taqъ vasqalar turalъ әngjmelegj — eks-ploa-tatorlar men eks-ploatatsialaucыlardъnъ teң voluъ mymkjn emestjgъne cувәленуге volmaitъn faktъnъ vуркеитjn vurçuazialъq cъмыдъq. «Taza» demokratia teoriasъ imperialistjъk talaucыlardъnъ qoldan asъrap, artъna еrtken çûmъscъ tavъnan cъqqan pъcъqcalardъnъ teoriasъ. Bûl teoria — kapitalizmniң cjrjъk merezderjn vуркеи ycjn, imperialismdj açarlar voiau ycjn, eks-ploatatsialaucъ vûqaramen kyreskende imperialismge morәldъq kyc veru ycjn çarъqqa cъqarъlqan teoria. Kapitalizm tûcъnda eks-ploatatsialaucыlarqa cъn «vostandъq» volmaidъ çәne voluqa mym-kjn de emes; өзgesjn vъlai qoiqanda, mûnъ volmaitъn sevevj — «vos-tandъqpen» paidalanu ycjn kerektj yî-çûrt, vaspaqana, qaqaz skladtarъ, taqъ vasqalarъ eks-ploatatorlardъnъ ерекce paidalanatъn artъqcъbъq. Ka-pitalizm tûcъnda eks-ploatatsialaucъ vûqara el vileu çûmъcъna cъn qat-nasa almaidъ çәne qatnasa aluъ mymkjn de emes; өзgesjn vъlai qoi-qanda mûnъ volmaitъn sevevj — kapitalizm çaqdailarъnda qandai qa-na demokratialъq tәrtjpter volsa da, ykmetterdj qalq sailap qoimaidъ, Rotcilder men Stinnester, Rokfeller men Morgandar qoiadъ. Kapa-lizm tûcъnda demokratia — kapitalistjъk demokratia, eks-ploatatsialaucъ azcъbъqъtъn demokratiasъ. Eks-ploatatsialaucъ kôpcjlkjtjъ pravosъn te-çeuge syiengen, sol kôpcjlkke qarсъ çûmsalatъn demokratia. Eks-ploa-tatsialanqan kôpcjlkjtjъ cъn «vostandъq», proletarlar men carualardъnъ el vileu çûmъcъna cъn qatnasuъ tek proletariat diktaturasъnъ tûcъnda qana voladъ. Proletariat diktaturasъnъ tûcъndaqъ demokratia — prole-tariattъq demokratia, eks-ploatatsialanqan kôpcjlkjtjъ demokratiasъ, eks-ploatatorcъ azcъbъqъtъn pravosъn teçeuge syiengen, sol azcъbъqqa qarсъ çûmsalatъn demokratia.

Ekjncj qortъndъ. Proletariat diktaturasъ vurçuazialъq doqam men vurçuazialъq demokratianъ vеivjt damuъnъ nәtiçesj getjnde tumai-dъ — vurçuazialъq memleket macinasъn qiratudъn, vurçuazialъq armia-

* Къгъiv менjъk. I. St.

нь, буржуазияның сиповниктик аппаратын, буржуазиялық полицияны қирату-дың нәтижесінде қана туады.

«Коммунисттик партияның манифесjne» қазған алқы сөзjнде Marks пен Engels:

«Сўмьсь тавь дәр-даьн тўғған мемлекеттик машинаға қайқана ле воьр, сонь озjнj мақсаттарь усjн қыргjзjр қjбере қоia алмаидь» — деидj Marks. 1871 сьль Kugelманға қазған қатында: Proletарьқ revolutsia «... вўгьнқьса, бюрократтьқ-со-қьстьқ машинаь вjр қолдан екjнсь қолға әперуге тjс емес, онь қиратуға тjс... — континентте волатьн әгьjр сьн қалқтық revolutsianьң алдың ала қойьлатьн cart, тjне осьь воладь» — деидj.

Markстың континент деп сөк қойқандьқь варьқ elderdjң opportunity мен мencevikтерjнjң — вўлай болған соң Marks, ең болмақанда, Европа континентjне кjрмеитjн кейjр elderде (Anglia, Amerika) буржуазиялық демократияның тьньстьқпен пролетарьқ демократияға ай-нальр, өркендей алына воладь деген екен деп айқайлауына сылтау boldь. Markstjң — вўлай волюь мүмкjн дегенj сьльнда да рас; өткен қасыр-дың 70-сь қьлдарьндақь Anglia мен Amerika тuralь мўнсь айтұға Markstjң дәлелj де бар edj, ол kezde монополияль капитализм қоқ edj, империализм қоқ edj, қәне вўл elderdjң дамуьнда өзгесе қақдailар болқандьқ-тан, ол kezde вўл elderде өсьр-өркендеген воиенщина мен бюрократизм қоқ edj. Eсеigen империализм қарьққа сьққанға дейн осылай boldь. Ал, sodан 30 — 40 қьл өткөнен кейн, вўл elderде jstjң қайь тувjрjмен өзгергеннен кейн, империализм дамыр, капиталисттик elderdjң вәрjн де тегjс қўсақьна алқаннан кейн, воиенщина мен бюрократизм Anglia мен Amerikada да paida болқаннан кейн, Anglia мен Amerikanьң вей-вjt дамуьның ерексе қақдailарь қоқалқаннан кейн, вўл elder қөнjнде қойьлған сөк өзjнен-өзj-ақ вўлай қалуға тjс boldь.

«Endj, 1917 сьль, империалисттик вjрjнсь ўль соқьстьң заманында, Markstjң ол сөк қойь вўлай қалады. Воиенщинась мен бюрократизмj қоқ мақнада англо-саксон «востандьқьның» дьние қызjндегj ең jрj қәне соңқы elderj воьр саналатьн Angliada, Amerikada, варьқьн өзjне вақьндьратьн, варьқьн өзj васыр көктейтjн бюрократтьқ-әскерлик мемлекеттерdjң қалрь европальқ las, қандь ватрақьна тольқ тьсьр кеттj. Endj, Angliada, Amerikada да «сьн қалқтық revolutsianьң қай-қайсьсьның вол-са да алдың ала қойьлатьн cart» — «даьн тўғған» (оларда 1914 — 1917 қьлдарь «европальқ» қалрь империалисттик дәреҫеге сөткjзjлjр әзjрленген) «мемлекеттик машинаь» сьндьру, қирату воладь» дедj Lenin (XXI том, 395-беттj қара).

Басқаса айтқанда, пролетариаттың зорьқты революциясы тuralь заң, вўл сияқты революцияның алдың ала jsteletjн cartь есевjнде, буржуазиялық мемлекеттик машинаь сьндьру тuralь заң, дьние қызjндегj империалисттик elderdegj революциялық қозқалыстардың қасыр қўтымайтын заңь воьр тавьладь.

Әрине, кындерdjң кынjнде, егерде капитализмнjң васть-васть elderjнде пролетариат қеңсе, егерде осьь кынгj капиталисттик қорқаудьн орнына сotsиалисттик қорқау орнаса, кейjр капиталисттик elderdjң капиталистерj дьние қызjндjк қақдаидьн «қолайсьздьқьн» әскерjр пролетариатқа «өз еркерjмен» улкен уступқаға келjр, ол elderdjң «вейвjt» қолмен дамуь тольқ мүмкjн нәрсе. Вjрақ, вўл болқал кындерdjң кынjнде волатьн қәне мүмкjндjгj бар келеcek қөнjнде қана айтьльр отьр. Ал, қьықтақь келе-cek усjн мўндай болқал қасалуға есвjр, мүлдем есвjр negjз қоқ.

Sonдықтан Lenin былай деп дүрбс айтқан:

«Буржуазияның мемлекеттік машинасын күспен қиратып, оның орнына қаңа мемлекет машинасын құрмайынса пролетарлық революцияның волю мүмкін емес» (XXIII том, 342-бетті қара).

3) Совет өкметі — пролетариат диктатурасының мемлекеттік формасы. Пролетариат диктатурасының жеңілі — буржуазияның қаңа мемлекеттік машинасын қирату, буржуазиялық демократияның орнына пролетарлық демократия орнату волю тавылады. Бұл айқын. Ал, бұл сияқты орасан зор сұмбысты жетер сықатын ұйымдар қандай ұйымдар волю керек? Пролетариат ұйымының буржуазиялық парламентаризм негізінде тұыр-өскен ескі формалары бұл сұмбыс үсіні четкіліксіз, — оның четкіліксіздігіне сүбә вола ма екен. Ал, буржуазияның мемлекеттік машинасының көркіні қазу-сы волю рөліні атқара алатын, тек осы машинасының сындығы, буржуазиялық демократия орнына пролетарлық демократия орнатыр қана қомай, оның үстіне пролетариаттың мемлекеттік өкметіне негіз вола алатын пролетариат ұйымының қаңа формалары қандай вола ма?

Пролетариат ұйымының бұл қаңа формасы — Советтер.

Ұйымның ескі формаларымен салыстырғанда, Советтердің күсі неде?

Советтер пролетариаттың неқұрлымы тығел қамтитын бұқаралық ұйымдары, өйткені, Советтер, тек қана Советтер сұмбысылардың бәркіні тығел қамти алатын ұйым. Оның күсі, міне, осында.

Советтер барлық езілгендерді, експлоатацияланғандарды, сұмбысымен сағуаларды, солдат пен матростарды тығел қамтитын бірден-бір бұқаралық ұйымдар, сондықтан да, бұқараның авангарды — пролетариаттың осы советтер арқылы бұқараның күресіне саяси басшылық жеткізілген қаңа толықрақ вола алады. Оның күсі, міне, осында.

Советтер бұқараның революциялық күресінің, бұқараның саяси қарсылықтарының, бұқара көтерілісінің ең күсін органдары, финансы капиталының қоқыны күсіні, оның саяси сылаулары қирата алатын органдар. Оның күсі, міне, осында.

Советтер бұқараның тұр-тура өзкіні ұйымдары, іақпн, ең демократиялық ұйымдар; демек, бұқараның қаңа мемлекет құру сұмбысына, бұл мемлекетті басқару сұмбысына қатысуын неқұрлым жеңілдеткіні, ескі қалыпты бізү күресінде, қаңа пролетарлық қалыпты орнату күресінде бұқараның революциялық қайратын, инициативасын, творчестволық себерлігін бағынса өрсітеткіні бұқараның ең веделді ұйымдары. Оның күсі, міне, осында.

Совет өкметі — қергілікті советтердің қалы бір мемлекеттік ұйым волю, езілген, експлоатацияланған бұқараның авангарды қаңа үстем тар — пролетариаттың мемлекеттік ұйым волю біржігізі қаңа қалыптапы, — Советтер республикасы волю біржігізі.

Совет өкметінің мәнісі — бізү ромескітер мен капиталистердің тауанында езілген тартардың ең бұқаралық, ең революциясы ұйымдары өнді «ықпн мемлекеттік өкметтің, ықпн мемлекеттік аппараттың тұрақты қаңа бірден-бір негізі» волады; «нақыз демократиялық деген буржуазиялық республикалардың өзінде де», заң воынса правосы басқарумен бірдей вола тұрса да, «іс қызінде мнң тырлі қылық, әдіс-айалар арқылы саясаттық өмірге араластырмай келген демократиялық праволар-

dan, vostandьqtan paidalandьrymai kelgen vūqaralar, endj, memlekettj demokratialьq çolmen vasqaru çumьsьna ynemj, vөгetsjz, onьq ystjne cecucj tyrde aralastьryьp oтьradь»* (Lenin, XXIV tom, 13-bettj qara).

Mjne, sonдьqtan da, Sovet өkmetj memlekettjk üьmньq çaңa formась, eskj, vurçuazialьq-demokratialьq çәne parlamenttjk formadan mylde prinsipnde vasqaca forma volьp tavьladь; memlekettjң çaңa tipj, eңbekcj vūqaranь eksploatatsialau, ezu mјndetterjne emes, qaita olardь varьq tepkjden, eksploatatsiadan toльq azat etu mјndetterjne, proletariat diktaturasьnьq mјndetterjne veijmdelgen çaңa tipj volьp tavьladь.

Leninnjң, Sovet өkmetj çarьqqa cьqьsьmen «vurçuazialьq-demokratialьq parlamentarizm zamanь vјttj, vьkјl dynie çyzj tarixьnьq çaңa vetj acьldь: proletariat diktaturasьnьq zamanь vastaldь» degenj dūr-dūrьs.

Sovet өkmetjnjң aйьrьqca sipattarь nede?

Sovet өkmetj qazjrgj taptar var çaqdaida volьb mymkjn memlekettjk üьmdardьq qandaıьnan volsa da eң vūqaralьq, qandaıьnan volsa da eң demokratialьq memlekettjk üьm, өitkenj, çumьscьlar men eksploatatsialanqan carualardьq eksploatatorlarqqa qarьb kyresjnde vјrgjрjs jstesetjn arenasь volqandьqtan çәne varьq çumьsьnda solardьq vјrglesjр js jsteujne syienetjn volqandьqtan, Sovet өkmetj qalq көpcjлjgjnjң azcьbьqqa ystemdjк çyrgjzetjn өkmetj volьp tavьladь, sol көpcjлjktjң memketj çәne sol көpcjлjк diktaturasьnьq veinesj volьp tavьladь. Sovet өkmetjnjң aйьrьqca sipatь mjne, osьnda.

Sovet өkmetj taptь qozqamньq tūsьndaqь memlekettjk üьmdardьq vәrjnen de eң internatsionalcьl өkmet; өitkenj, ol ülttьq çancudьq qandaıьn volsa da talqandar, ült-ülttьq eңbekcj vūqarasьnьq vјrgjр js jsteujne syienjр, mūnьq arqasьnda sol көpcjлjktjң tūtas vјr memlekettjk soıuz volьp vјrgujne çeңjldjk keltjredj. Sovet өkmetjnjң aйьrьqca sipatь mjne, osьnda.

Sovet өkmetj өзjnjң qūrьbьsь negjzjnde sovetterdjң eң çaqьsь vјrgjken, eң sanalь üitqьsь, ezjлgen, eksploatatsialanqan vūqaranьq avan-gardь volьp oтьrқan proletariattьq sol vūqaraqqa çetekcjлjк jsteujn çeңjldetedj. Sovet өkmetjnjң aйьrьqca sipatь mjne, osьnda.

«Ezjлgen taptardьq varьq revolutsialarьnьq çәne varьq qozqalьstarьnьq tәçrivesj, dynie çyzj sotsialistjk qozqalьsьnьq tәçrivesj vјzge, eksploatatsialanqan, eңbekcj qalqtьq keijn qalqan çәne vьtьrandь sloi-larьnьq vasьn qosьp, olardь soңьnan ertu tek proletariattьq qana qolьnan keletjn çumьs ekenjn yiretedj», deidj Lenin (XXIV tom, 14-bettj qara). Sovet өkmetjnjң qūrьbьsь osь tәçrivenjң көrsetkenderjn çyzege-asьrudь çeңjldetedj.

Sovet өkmetj, zaң cьqarucь çәne js atqarucь өkmet orndarьn memlekettjk vјr üьmqa vјrgjтjр, çer ьqcaıьna qarai qūrьlatьn sailau okrugterjnjң ornьna өndjрjs orndarьn, zavod-fabrikalardь alьp, çumьscьlardь çәne çalьp eңbekcjler vūqarasьn memlekettj vasqaratьn apparattarmen tьqьz vailanьstьradь çәne olardь eljmjzdj vasqaruqqa yiretedj. Sovet өkmetjnjң aйьrьqca sipatь, mjne, osьnda.

* Kursiv varьq çerde de menjkj. I. St.

Армианы бирџазиялыкъ командьа ваџындьудан тек Совет ѳкметь џана џутџага алады; бирџазия тѳртѳвѳнѳнѳ тѳсында џалџты езу џураь волатын армианы тек Совет ѳкметь џана џалџты ѳз елѳнѳ де, сѳт елдердѳн де бирџазиясыны езуѳнен азат ететѳн џураь аиналдыра алады. Совет ѳкметѳнѳ аьгьџса сираь, мѳне, осында.

«Eskj, iaџni бирџазиялыкъ, сѳновникѳк џѳне сотьџ аппараты, тек советсе ѳймдасыгьџан мемлекет џана вѳрден џиратыр, мылде талџандай алады», деидѳ Ленин (вѳл да сонда). Совет ѳкметѳнѳ аьгьџса сираь, мѳне, осында.

Мемлекеттѳн советтѳк формасы џана, еѳбекѳлер мен експлоатациялануслардын кѳрсѳлѳк ѳймдарын мемлекеттѳк васџагу ѳстерѳне ынѳмѳ џѳне сѳзсѳз џатыстыгьѳр отьратын советтѳк формасы џана келецектегѳ мемлекетсѳз, коммуистѳк џоџамнын негѳзгѳ элементтерѳнѳнѳ вѳгѳ воьр тавьлатын мемлекеттѳлѳктѳнѳ ѳсѳн дайындай алады. Совет ѳкметѳнѳ аьгьџса сираь, мѳне, осында.

Сѳитѳр, Советтер республикасы џацаннан берѳ ѳзделѳнѳр келген, аџьр аьаџында тавьџан саьасы форма воьр тавьлады, пролетариаттын экономикалыкъ азаттыџь, сotsializmнѳнѳ тоьџ џѳнѳ ѳсь саьасы форманын сѳнвѳртѳнде џызеге асыгьлуџа тѳс.

Парѳ коммунасы вѳл форманын вастамасы волатын. Совет ѳкметь вѳл форманын даьыџанын, аьаџталыр тоьџ џѳтѳлгенѳ воьр тавьлады.

Сондыџтан да, Ленин:

«Сѳмьсь, солдат џѳне саруа депутаттарь советтерѳнѳнѳ республикасы — демократиялыкъ мекемелердѳнѳ џоџагьраџ тѳптѳ формасы џана емес... онын ѳстѳне сotsializmге, неџуьрлым аьвртпалыгьсыз ѳтудѳ џамтамасыз ете алатын вѳрден-вѳр* формасы волады» деидѳ (XXII том, 131-беттѳ џара).

V

CARUA MƏSELESJ

Вѳл темадан мен тѳрт мѳселенѳ аламын: а) мѳселенѳнѳ џоьльсь; в) саруалар — бирџазиялыкъ-демократиялыкъ революцѳsia тѳсында; г) саруалар — пролетарлыкъ революцѳsia тѳсында; г) саруалар — Совет ѳкметь вѳкѳженнен ѳкеѳн.

1) Мѳселенѳнѳ џоьльсь. Кеѳвѳреулер ленинизмдегѳ негѳзгѳ мѳселе саруа мѳселесѳ, ленинизмнѳнѳ васталатын пунктсѳ саруа туралы, саруанын рѳлѳ, салмаџь туралы мѳселеде, деп оилады. Вѳл тѳптѳ дѳгьсь емес. Ленинизмдегѳ негѳзгѳ мѳселе, онын васталатын пунктсѳ саруа мѳселесѳ емес, пролетариат диктатурасы туралы, онын кырес арџьь орнатудын, онын пьџаитудын сарттарь туралы мѳселеде. Саруа мѳселесѳ: пролетариаттын ѳкметтѳ џолџа алу кыресѳнде онын одаџтасы туралы мѳселе рѳтѳнде, тьпды мѳселе воьр тавьлады.

Вѳраџ, вѳл џаџдай, пролетарлыкъ революцѳsia ысѳн саруа мѳселесѳнѳнѳ, сѳз џоџ, аса кырдѳлѳ, аса џаџеттѳ маџьсь вагьџын есвѳр џоьа алмады.

* Kursiv menjkj. I. St.

Oгьs marksisterjnjn агасьnda сагуа мәсеlesjn тьqтар тaldap тексеру вjрjncj револуtsianьн (1905 ç.) наq qарсаңьnda bastalqanь mәljm: ol uaqьtta sarizmdj qūlatu çәne proletariat gegemoniasьн çyzege asьru mәselesj partianьн aldьna tūtasьnan toльq qoibьlan mәsele edj, al, alda tūrqan burçuazialьq револуtsiada proletariattьн odaqtasь turalь mәsele asa kyrdelj mәselege ainalqan kezj edj. Proletarьq револуtsia tūсьnda сагуа мәselesjnjn Reseide vūгьnoьdan da aktualьdьq sipat alqandьoьq da mәljm; ol uaqьtta proletariat diktaturasь turalь, proletariat diktaturasьн ornatu çәne vaiandь etu turalь mәsele, aldьmьzda volqalь tūrqan proletarьq револуtsiada proletariattьн odaqtastarь turalь mәselege keljр tjrelgen kezj edj. Ol tysjnktj de: kьmde-kьm өkmettj aluqa vet qoibьp soqan daiarlansa, ol өзjnjn cьн odaqtastarь turalь mәselege көңl bel-meі tūra almaidь.

Oсь maqnada сагуа мәselesj proletariat diktaturasь turalь çalpь mәselenjn vjр vөlegj volьp tavьladь, sondьqtan vūl, leninizmnjn asa kyrdelj mәselelerjnjn vjрj volьp tavьladь.

II Internatsional partialarьnьн сагуа мәselesjne selsoq qaraitьndarь, nemese tjptj terjs qaraitьndarь Batьstaqь damu çaqdailarьnьн өзgeceljgьnen qana emes. Olardьн сагуа мәselesjne vūlai qarauьnьн eң vjрjncj sebevj: vūl partialar proletariat diktaturasьna senveidj, револуtsiadan qorqadь, proletariattь өkmettj qolqa aluqa vastaudь oilamaidь; al, kьmde-kьm револуtsiadan qorqatьn bolsa, kьmde-kьm proletariattь өkmettj qolqa aluqa vastaqьсь kelmese, ol proletariattьн револуtsiadaqь odaqtastarь turalь mәselege көңl vөle almaidь — olar ycjn odaqtas turalь mәsele eleң qьlarьq, aktualьdьq mәsele emes. II Internatsional savazdarьnьн сагуа мәselesjne kyle qarauь, olarda çaqсь әdettjn, «naqьz» marksizmnjn belgьsj dep sanaladь. Jstjn cьnьna kelgende, mūnda marksizmnen vjр tyjр de çoq, өitkenj proletariat револуtsiasьnьн qar-saңьnda, сагуа мәselesj siaqь өte maңьzдь mәselege nemoūraidь qarauсььq, proletariat diktaturasьн moibьndamaudьн ekjncj vetj volьp tavьladь, marksizmge tūp-tura opasьzдьq etudjn cekьsj belgьsj voladь.

Mәsele vьlai qoibьp oгьr: сагуалardьн tjrcjlk etujjn аigьqca çaqdailarьnә qarai, сагуалardьн jcjndegj tūnьp çatqan револуtsialьq мьmkjncjlkterj sarqььp volqan va, çoq pa, eger sarqььp volmaqan bolsa, ol мьmkjncjlkterdj proletarьq револуtsia ycjn paidalanuqa, сагуань, onьн eksplotatsialanucь көpcjlgjн, Batьstaqь burçuazialьq револуtsialardьн zamanьnda burçuazianьн rezervj volqan çәne qazjrgj kynde de solai volьp oгьroqan сагуань, burçuazianьн rezervjnen proletariattьн rezervjne ainalдьruqa, onьн odaqtasь qьluqa ymjt var ma? negjz var ma?

Leninizm vūl sūrauqa var dep çauap veredj, iaqni, сагуалardьн көpcjlgjnde револуtsialьq qavjlet var çәne onь proletarьq diktaturanьн mьddesjne çaratьp paidalanuqa мьmkjndjk var, degen maqnada çauap veredj. Leninizmnjn vūl çөndegj qortьndьlarьн Reseidegj yc револуtsianьн tarixь tūtasьmen dūгьstar oгьr.

Oсьdan keljр, сагуаньн еңбекcj vūqarasьnьн qūidьqca çәne eksplotatsiaqa qarсь kyresjn, ezjluden, tjlencjlkten qūtyль çoьndaqь kyresjn qoldaudьн, sözsьz qoldaudьн kerektigj turalь praktikalьq qortьn-

дь сьқадь. Әрине, вўл — пролетариат саруалар қозқалысьның қандағын bolsa да қолдай беруге тийс деген сөз емес. Вўл çerде, турадан-тура іа болмаса қанамалар bolsa да пролетариаттың азаттық қозқалысьн çerілдетіп, қайткенде де пролетарлық революцияның тийменіне су беретіп, саруалардың құтысьсць тавының резервіне, одақтасына айналына дем беретіп саруалар қозқалысьн қәне кыресіп қолдай туралы сөз болып отыр.

2) Саруалар — буржуазиялық-демократиялық революция түсында. Вўл дәуір вїрїнсі оғыс революциясы мен (1905 қ.) екїнсі революцияның (1917 қыл, феврал) арасындағы мақты қоса ісіне алады. Вўл дәуірдің айығыса белгілері — саруалардың либералдық буржуазия ықраынан құтқарғылы, саруалардың кадеттерден кетуі, саруалардың пролетариат қақына, болшевиктер партиясы қақына бет бүгуі. Вўл дәуірдің тарихы — кадеттер партиясы мен (либералдық буржуазия) болшевиктер партиясының (пролетариат) саруаға таласқан кыресінің тарихы. Вўл кыресінің тақырып дума дәуірі сесті, өйткені төрт Думаның дәуірі саруалар үсіп айып савақ болды; ал, вўл савақ саруаларға, кадеттердің қолынан çerді де, бостандықты да ала алмайтынын, патсаның тығелімен ромесіктер қақында екендігін, ал, кадеттердің патсаны қолдайтындығын, саруаларға қардемї tiedі деп сенуге болатын вїрден-вїр кыс — тек қалдағы құтысьсылар, пролетариат екендігін көзбе-көз, айып көсетті. Импералистік соқты, саруалардың буржуазиядан кетуіп аяқтар, либералдық буржуазияның сырттатуды аяқтар, тек дума дәуірінің савақып қана ыспаттады, өйткені, патса мен оның буржуазиялық одақтастары тьльқты орнатуды деп үміт етудің бекер екендігін, вағыр тұрған алданушылық екендігін соқты қылдары айып көсетті. Дума дәуірінің айып савақтағынсыз пролетариат гегемониясы мүмкіп болмаған болар еді.

Буржуазиялық-демократиялық революция түсында құтысьсылар мен саруалардың одағы осылай құрылды. Патсаның құлату қолындағы ортақ кыресіте пролетариат гегемониясы (басылық), 1917 қылғы Феврал революциясына çerкізген гегемония, осылай құрылды.

Батыстағы (Англия, Франсия, Германия, Австрия) буржуазиялық революциялар, өздеріңіз вїлесіздер, басқа қолмен кетті, оларда, революциядағы гегемония пролетариаттың қолында болған қоқ, либералдық буржуазияның қолында болды; пролетариат әлсіз болқандықтан, ол өз алдына бөлек саісі кыс болмады қәне вола алмады. Оларда саруалар крепостнойлық тәртіптен құтылу бостандығын сан қақынан аз, піымдаспаған пролетариаттың қолынан алған қоқ, буржуазияның қолынан алды. Оларда саруалар ескі тәртіптерге қарсы сьққанда, либералдық буржуазиямен вїрїгїр қарсы сьқты. Оларда саруалар буржуазияның резерві болды. Сондықтан, оларда революция буржуазияның саісі салмағын орасан кысеітір çerберді.

Ресеіде керїсіңсе болды, буржуазиялық революция мылде басқа нәтижелер берді. Ресеідегі революция буржуазияның, саісі кыс есевінде кысеіткен қоқ, қайта әлсіретті; оның саісі резервіп көвейткен қоқ, қайта оның негізгі резервінен, саруалардан айылдыруға әкеліп соқты. Ресеідегі буржуазиялық революция алдындағы планға либералдық буржуазияның сьқарған қоқ, айналасына сан миллиондаған саруаларды қинап беріп, революциясы пролетариатты алдындағы планға сьқарды.

Ресеідегі буржуазиялық революцияның вїр самалы қысқа mezгїлдіп

jcjnde proletarьq revolutsiaqa ьlasu faktьsь da, mjne, osьdan. Proletariat gegemoniasь proletariat diktaturasьna ɵterdegj satь, proletariat diktaturasьnьq ьrьqь volдь.

Batьstaqь burьuazialьq revolutsialardьq tarixьnda volьp kɵrmegeп mьndai erekse qьvььstьq orьs revolutsiasьnda volьbьnьq sevevj ne? Bьl erekeljk qaidan tudь?

Mьnьq sevevj mьnau: Reseidegj burьuazialьq revolutsia tap kyresjnq, Batьsqa qaraqanda, anaqьrьm kuctj damьqan ьaqdaibьnda ɵrjs aldь, orьs proletariatь bьl kezde ɵzjne vɵlek saiasi kyc volьp ylgerdj, al, liberaldьq burьuazia, proletariatьq revolutsiacьldьqьnan zɵgesj ьсьp, revolutsiacьldьqqa ьqsas vernesjn tygel ьoqaltь (ɵsjrese 1905 ьyldьq savaqtarьnan keijn), sɵitjr revolutsiaqa qarsь, ьmьscьlarqa, carualarqa qarsь patcamen, pomecciktermen odaqtastь.

Orьs burьuazialьq revolutsiasьnьq erekeljgjn tuqьzqan mьna ьaqdailarqa kɵq volu kerek:

a) Orьs ɵndjrstj kəsьvjnq revolutsia qarsaqьnda vьrьn volmaqan mɵlcerde konsentratsialanь. Məselen, Reseide 500 den artьq ьmьscьlarь var kəsjr orьndarьnda varьq ьmьscьlardьq 54% ьmьs jstegenj, al, Soltystjk Amerika siaqtь jlgerrj damьqan elde osь siaqtь kəsjr orьndarьnda varьq ьmьscьlardьq 33% j qana ьmьs jstegenj məljm. Bolceviker partiasь siaqtь revolutsiacьl partia var volьp ɵbrqanda, tek vjr qana osь ьaqdaibьq ɵzj Reseidegj ьmьscь tavьp eldjь saiasi tьrcjlgjnq ɵte ьlь kycjne ainalьrqaпьп ьspattar ɵbrudьq qancalьq qacetj volar edj.

b) Kəsjr orьndarьndaqь eksploatatsianьq soraqь formalarь, onьq ystjne patca ьendetterjnq adam tɵzvestei politseiljk qьsraqь — bьl, ьmьscьlardьq ərvjr ylken stackasьп orasan jgь saiasi aktjge ainalьrqaп, ьmьscь tavьp, aqьr cekke deijn revolutsiacьl kyc etjr сьnьq-тьrqaп ьaqdaiboldь.

v) 1905 ьyqь revolutsiadan keijn sarizmge ьaqьtpaz volьp ketken ьəne tura kontrrevolutsiaqa ainalьp ketken orьs burьuaziasьnьq saiasi qausaqandьqь; onьq bьlai volьb orьs burьuaziasьп sarizmnq qьsraqьna aragьp тьqqaп orьs proletariatьnьq revolutsiacьldьqьnan qana emes, sonьmen vjrgе bьl burьuazianьq tьp-tura qazna zakazьnьq qoьna qarar ɵbrqandьqьnan da dep tysjnu kerek.

g) Derevnede krepostnoilьqьqь paqьz adam сьdamastьq, paqьz soraqь qaldьqtarьnьq varьqь ьəne oqan qosemetkei pomeccikterdjь cek-sjz ɵkjmjnq ьyrgьp tьrqaпdьqь, — bьl, caruanь revolutsianьq qьsraqьna əker kjrgjzgen ьaqdaiboldь.

d) Bykьl ьandьnь ьancьp, ɵzjnq ьygensjzdgь arqьb pomecciktermen kapitalisterdjь qьsьmьп asqьndьgьp ьjbergen sarizm — bьl, ьmьscьlar men carualardьq kyresjn vjrgьtjrgь, vjr vetkei revolutsialьq tasqьnqa ainalьrqaп ьaqdaiboldь.

z) Reseidjь saiasi tьrcjlgjndegj osь qaicььqtardьq vərgjn tьtastьgьp, revolutsialьq tereq kriziske ainalьrqaп ьəne revolutsiaqa orasan zог savьl kycjn bergen imperialistjk soqьs.

Osьndai ьaqdailarda carua qaida varьp тьqьlar edj? Pomeccikterdjь cek-sjz ɵkmettjgjne qarsь, patcanьq ьygensjzdgjne qarsь, caruasьп

caıraqan qıgıyın soqıysqa qarıs caıualar kımnen kömek jzdei ala edj? Liberaldıq burçuaziadan va? Bıraq, ol çau, onıñ çau ekendjgjn varlıq tørt Dumanıñ көр çıldıq ızaq təçrıbesj көrsettj. Es-erlerden ve? Es-erler, ərine, kadetterden «çaqsьрақ», olardıñ programma da «yilese-dj», caıualıq programma dese de volqandai, bıraq, olar tek qana caıualarqa syıenudj oilar otırdanda, oqan qarıs çaqıyñ eñ aldy men özjne kyc, kömek alayın çerj — qalada es-erler əlsiz volıp otırdanda, olar ne jstei alady? Qalada volıyn, derevnede volıyn esnərseden taııvayıyn, pomescikke qarıs, patcaqa qarıs kyreste aldyñ qatar da vatı çyretjn, caıuaqa qıldıqtan, çersjzdkten, ezjucjlkten, soqıstan vosapıp syıuqa çərdem etetjn çaqı kyc qaida? Reseide, tegjnde, on-dai kyc volıp pa edj? Ia, voldı. Bıl kyc — 1905 çыль-ақ өзjnjñ kycjn көrsetken, aqьғына cejn kyrese alayındыqьн көrsetken, өзjnjñ vatıgь-lyqьн, өзjnjñ revolutsiasьldыqьн көrsetken oғыs proletariaty.

Qalai volqanda da mınan vasqa mındai kyc volmadı çəne onı vasqa ecçerden aluqa da volmıayın edj.

Mjne, sonдықтан, caıua kadetterden ketj, es-erlerge kelj, mın men qatar, oғыs proletariaty sıaqtı, revolutsianıñ qaçыgь көsemjnjñ vasьlyqьна vaqьnu kerek degen qortındыqа keldj.

Oғыстыñ burçuazialıq revolutsiasьnyñ erekeljgjn tudьrdan çaqdailar osьndai.

3) Caıualar — proletarlıq revolutsianıñ tısynda. Bıl dəujr Fevral revolutsiasьnan (1917 ç.) Oktəbr revolutsiasьna (1917 ç.) deijngj uaqьttı alady. Bıl dəujr vasqa dəujrlermen salьstьrdanda, onca ızaq emes, ne varlıq segjz-aq ai; bıraq, vıqaraqa saıası vjlm veru çaqьnan, revolutsialıq tərvie veru çaqьnan qaraqanda, vıl segjz aidı çai-sьlyqtaqь konstitutsialıq damudıñ on çydarьmen çasqanvai-aq qatar qoıuqa volady; өitkenj, vıl segjz ai — revolutsianıñ segjz ай voldı. Bıl dəujrdjñ aıgьqса sipattarь — caıuanıñ vıgьnıqьsynan da revolutsiasьldanı; es-erlerden kyder yzuj; caıualardıñ es-erlerden ketuj; caıualardıñ, eljmjzdj veıvtcjlkke çetkize alayın, aqьr aıaқьна deijn vjrden-vjr revolutsiasь kyc — proletariaty aınalasьna tura toptanьp vjrguge çaqadan vet vıgь. Bıl dəujrdjñ tarıxь es-erler men (ısaq burçuazialıq demokratia) volcevikterdjñ (proletarlıq demokratia) caıuaqa talasqan, caıuanıñ көpcjlgjn meңgerjп alu ycn volqan kyresjnjñ tarıxь. Bıl kyrestjñ taqьryп — koalitsia dəujrj cectj, kerencina dəujrj cectj, es-erler men mencevikterdjñ pomescik çerlerjn konfiskatsialaudan vas tartularь cectj, eserler men mencevikterdjñ soqьstь soza veru ycn kyreskendjkerj cectj, fronttaqь yien cavıyь, soldatar ycn өlm çazasьn qoldanu cectj, Kornilovtyñ көterjlsj cectj.

Egerde vıgьn, өtken dəujrde, revolutsianıñ negjzgj məselesj patcanь çəne pomescikterdjñ өkmetjn qılatu volsa, endj, fevral revolutsiasьnan keijngj dəujrde, patcanıñ qarasь vatqannan keijn, ıcsь-qıgь-çoq sozьldan soqьs eldjñ caıuasьnyñ tıtyqьна çetj, caıualardıñ tamtyqьn qaldырмаı çutatqan kezde, revolutsianıñ negjzgj məselesj soqьstь çoıu məselesj voldı. Salmaqtyñ denj taza jckj məselelerden acьqtan-acьq negjzgj məselege — soqьs turalь məselege aıdy. «Soqьstь

vjtjru», «soqьstan sьтыьp cьqи», — soqьstan carcar qaсьqan eldj, eп aldьmen caruanь, қалpь ұрань osь boldь.

Bjraq, soqьstan sьтыьp cьqи ycjн Uaqьtca ykmettj qūlatu kerek boldь, burқuazianь өkmetjн qūlatu kerek boldь; es-erlerdjн, mencevikterdjн өkmetjн qūlatu kerek boldь; өitkenj, soqьstь «қeңjр cьqқan-qa» deijn soza берudj tjlegen solar qana, tek solar qana boldь. Js қызjnde soqьstan cьqидьн, burқuazianь qūlatu arqьbь cьqудan basqa қоль volmadь.

Būl қаңa revolutsia edj, proletarьbьq revolutsia edj, өitkenj, būi revolutsia, қаңa, proletariat өkmetjн, Sovetter өkmetjн qūru ycjн, өkmet basьna revolutsiasьl proletariat partiasьн, bolcevikter partiasьн, qoiu ycjн, demokrattьbьq vjtjmdj қақtap, imperialistjk soqьsqa qarsь revolutsiasьl kyres қьrgjzetjн partianь qoiu ycjн, imperialistjk burқuazianьн eп soқoқь, eп solaқai fraksiasьн, es-erler men mencevikter partiasьн өkmet basьnan қūbьp tastadь. Carualardьн көpсjлjgьj қūmьbьcьlardьн vjtjm ycjн, Sovetter өkmetj ycjн қьrgjzgen kyresjн қақtabь.

Carualar ycjн būdan basqa қол қoқ edj. Būdan basqa қoldьн volubь mymkjн de emes edj.

Sөitjр, керentcina дәujrj carualardьн eңбекcь būqarasь ycjн oрасan ұbь derektj savaq дәujrj boldь; өitkenj, būl дәujр, es-erler men mencevikterdjн өkmetj tūbьnda eldjн soqьstan qūтыьp cьqа almaitьньн, carualardьн қerdj de, erktj de көre almaitьньн, mencevikterdjн, es-erlerdjн kadetterden айьrmasь tөттj tjlderj men өtjрjk uәdelegjnde qana ekendjgjн, js қызjne kelgende būlardьн da baiaқь imperialistjk saiasattь, kadetter saiasatьн қьrgjzetjнjн, eldj қolқa sala alatьн vjrden-vjр өkmet Sovetter өkmetj qana vola alatьndьbьн айqьн көrsettj. Soqьstьн onan әrj sozьla берuj būl savaqьн тек дūrьstьbьн bьpattai берdj, revolutsianь қьzulandьbьp қақьndata берdj, milliondaқan carualar қәne soldattar būqarasьн proletariat revolutsiasьнньн ainalasьna turadan-tura тьqtap vjrgj қolьna aidap әkeldj. Es-erler men mencevikterdjь sьттatu būltarpraitьн faktь volьp aldь. Koalitsia дәujrjнjн айqьн savaqтарь volmasa, proletariat diktaturasь da mymkjн volmas edj.

Burқuazialьbьq revolutsianьн proletarьbьq revolutsiaqa ainalu protsesjн қeңjldetken қақdailar osьндаi edj.

Proletariat diktaturasь Reseide osьlai qūraldь.

4) Carualar — Sovet өkmetj bekjgennen keijn. Eger revolutsianьн vjrgjncьj дәujrjnde eп vastь js sarizmdj qūlatu bolsa, al, odan soң, Fevral revolutsiasьnan keijn js eп aldьmen, burқuazianь qūlatu arqьbь, imperialistjk soqьstan cьqи bolsa, endj azamat soqьbьн қoiқannan soң қәne Sovet өkmetj пьqaiқannan keijn, caruacьbьq qūrьbьstьн мәselelerj aldьнqь planqa cьqть. Natsionalizatsialanқan industrialianь kyceitu қәne damьtu; ol ycjн industrialianь, memleket tөrtjpter oтыратьн sauda arqьbь carua caruacьbьqьmen bailanьstьru; aзыq-tyljk razverstkasьньн oғnьna aзыq-tyljk salьbьн cьqaru, soқьnan aзыq-tyljk salьbьнньн төlcerjн vjрте-vjрте азaita keljр, industria zattarьн carua caruacьbьqьнньн өnjmjne айьrvas қasauqa tysjru; saudань қандандьru, milliondaқan caruanь kooperatsiaqa tartьp, kooperatsianь damьtu, — mjne, sot-

sialistjik ekonomikanıñ negjzın salı çolındaqı caruacılıq qırılıstıñ kezektj mındetterjn Lenin osıai surettedj.

Resei sıaqtı qalqılıñ kövj carualar volıp otırqan elde vıl mındettj orındauqa kyc çetpei qalıb mımkn, desedj. Keıjır skeptikter tırtj, vıl mındet qılıbı çoq qıal, orındalmıtın mındet, ıtkenj, caruanıñ atı carua qoi, ol ısaq ıtırdıclerden qırılady, sondıqtan onı sotsialistjik ıtırdıstıñ fundamentjn ıtımdastırıuqa paidalanı mımkn emes, desedj.

Bjraq, skeptikter qatelesedj, ıtkenj, olar, vıl çende mäselenjñ tuıjnıñ cecetjn mañız bar keıjır çaqdailardı esepke almaı otır. Vıl çaqdailardıñ vastıların qarap ıtıjık.

Vjrdıncj. Sovet Soıuzılıñ caruaların Vatıstıñ carualarınmen catarıruqa volmaıdy. Yc revolutsianıñ mektevınen ıtken caruanıñ, proletariatpen vjrgе, proletariatıñ vastalımen patcaqa qarıs çәne vırçıazialıq ıtmetke qarıs kyresken caruanıñ, veıvıttıktj de, çerdj de proletarlıq revolutsianıñ qolınan alqan, sondıqtan proletariatıñ rezervj volqan caruanıñ, vırçıazialıq revolutsia tısbında liberaldıq vırçıazianıñ vastılıqına egjır kyresjır, çerdj osı liberaldıq vırçıazianıñ qolınan alqan, sondıqtan, sol vırçıazianıñ rezervj volqan caruadan aırtmas volmaıuqa mımkn emes. Proletariatpen saıası dostıqtı, saıası vjrdıgjır js jsteudj vaqalar әdettengen çәne osı dostıqlıñ, osı vjrdıgjır js jsteıjnıñ arqasında vostandıq alqan sovet carualarılıñ, proletariatpen ekonomika çәnjnde de vjrdıgjır js jsteu ycın egексе qolailı material volmaı qala almıtındıqlın ıspattar otırudıñ keregj volar ma eken.

Engels: «Sotsialistjik partianıñ saıası ıtmettj qolqa alıb çaqın kelecetjñ jsı volıp qaldı», «onı qolqa alı ycın, partia, әuelj qaladan derevnege varıuqa tıjs, derevnede kycıj volıuqa tıjs» degen (Engelstıñ, «Carua mäselenj» degen kıtapcasın qara, 1922 çılıq vastılıb). Ol mıñ ıtken qasırudıñ 90-сы çıldarında, vatıstıñ caruaların eske alıp otırır çazqan. Yc revolutsia voıbna vıl çende orasan көр js jstep ılgergen orıs kommunisterjññ derevnede ıtderjne vatıstaqı çoldastardıñ tırtj oilauqa vatıb varmaıtındai ıqpal tuqlızır, mıqtı taıanıs çasaqlanın ıspattar otırudıñ keregj volar ma eken? Reseidjñ çımbıscı tavı men caruacılıñ arqasında ekonomikalıq vjrdıgjır jsteu jsın çәnge salıuqa vıl çaqdai ıtә-mәte çәnjldik tuqlızvai qalmıtının beker deuge vola ma?

Skeptikter ısaq carualardı sotsialistjik qırılıспен sıbspaitın faktor dep qaqsauda. Bjraq, Vatıstıñ ısaq caruaların turalı Engels ne aıtı eken, sonı tırdar көrjñder:

«Vjz ısaq caruanı meiljnce çaqtaımbız; tәujr tırdıjık ete alıb ycın, egerde ol serjktjкке көcuge vel vailasa, sol serjktjкке көcujñ çәnjldetu ycın, vjz oqan mımknıdjgı var nәsenjñ varlıqlın da jsteimjz; eger, ısaq carua әzjrcе serjktjкке көcuge vel vailaı almasa, vjz oqan ıtjññ ıtıraqtaı çәnjnde otırır vıl turalı әvdeı oilanılına mımkn volqanılına көр uaqıt beruge tırbısamız. Vjzdıñ vılai jsteitjñmız — ıt aldına çımbıscı jsteitjñ ısaq caruanıñ vjzdıñ çaqımbızqa көcuj mımknı dep sanaqandıqtan qana emes, sonınmen vjrgе, vılai jsteu turadan-tura partia mıddesj volqandıqtan. Proletarlar dәreçesjne tysuge çjbermeı, sol carua kyjñde ıt çaqımbızqa audarır alqan caruanıñ sanı neqırılı көр volsa, әleumettjik qaita qırılıb, soncalıq tez çәne çәnjıl çasalmaq. Kapitalistjik ıtırdıstıñ varlıq çerde cegjne çetkence ıtкәndeıjn, eñ soңqı qol kәsjrcısj men eñ soңqı ısaq carua jrdı

kapitalistjk öndjrstjñ qũrwanь volьp qũlaqanqa ceijn, vũl qaita qũrudь çasamai ky-tjр otьru vjzge paidasьz js volar edj. Bũl çende carualardьñ myddesj ycjñ qoqam-dьq qaraçattan çũmsaluqa tura keletjñ zattai cьqьndar, kapitalistjk ekonomikanьñ kəzqarasьnda dalaqa tastalqan aqca volьp kəjñuj mymkjñ; vjraq, cьpьnda, vũl ta-maca orndь çũmsalqan kapital voladь, sevevj, vũl cьqьñ, vytn qoqam-dьq qaita qũ-ryьs ycjñ rasxod çũmsaqanda, mymkjñ, on ese artьq somanь saqtap qalar. Olai bolsa, osь maqnada vjz carualarqa degende öte çomart vola alamьz» (vũl da sonda).

Engels mũnь Batьs carualarьñ eske ala otьrьp aitqan. Al, Engels-tjñ osь aitqandarьñ proletariat diktaturasь ornaqan elde qai çerdegj-den bolsa da çeñjl çəne tolyq çyzege asьruqa volatьndьqь aiqьñ emes pe? «Öz aldьna çũmьs jstetjñ ũsaq caruanьñ vjzdjñ çaqьmьzqa kə-cuj de», sol ycjñ kerek volatьñ «zattai cьqьndar» da, sol ycjñ kerek volatьñ «carualarqa degende çomart volucььq» ta tek Sovettjk Re-seide qana osь kynñjñ özjnde-aq çəne tygeljmen jske asьryьs mym-kjñ ekendjgjn, vũl çəne vũl siaqtь caralardьñ carualar paidasьna osь kynñjñ özjnde-aq jsteljр çatqandьqь aiqьñ emes pe? Bũl jsterdjñ özj de Sovet eljñjñ caruacььq qũryьs jsjñ çeñjldetuge, jlgerj vastьruqa tijs ekendjgjn qalaica beker deuge voladь?

Ekjñcj. Reseidjñ aul caruacььqьñ Batьstьñ aul caruacььqьmen catastьruqa volmaidь. Batьsta aul caruacььqь kapitalizmñjñ daqдыь çolьmen, carualardьñ tereñ diferensiatsia çaqdaьnda, vjр çaqьnda jrj imenieler, çeke-kapitalistjk latifundialar, ekjñcj çaqьnda pauperizm, tjlençjlyk, çaldamalь qũldьq volьp otьrqañ çaqdaida damьp keledj. Solai volqasьñ, onda jrjр-cjru, vьtьrau, əvden tabiqi nəse. Reseide olai emes. Vjzde aul caruacььqь ondai çolmen dami almaidь, öitkenj, Sovet əkmetjñjñ voluь çəne negjzgj öndjrs qũral, saimandardь natsio-nalizatsialaudьñ özj-aq mũndai damuqa çol vermeidj. Reseide aul carua-cььqь vasqa çolmen, milliondaqan ũsaq çəne orta carualardь kooperativke ũymdastьru çolьmen, derevnede, memlekettjñ çeñjl carttь kre-dit verjр, qoldap otьratьñ kərcjlyk kooperatsiasьñ örkendetu çolьmen damuqa tijs. Vjzde aul caruacььqь çaqa çolmen damuqa tijs, carua-lardьñ kərcjlygjn kooperatsia arqьь sotsialistjk qũryьsqa tartu çolьmen damuqa tijs, eñ əuelj, aulcaruacььq өñjmderjñ ötkjzuden vastap, soñnan aul caruacььqьññ өñjmderjñ öndjru çənjnde kollektivizm negjzderjñ vjрте-vjрте engjzu çolьmen damuqa tijs, dep Lenin koopera-tsia turalь maqalalarьnda dũrys aitqan.

Bũl çənde, derevnede aul caruacььqь kooperatsiasьññ çũmьsьmen vailanьstь tuьp otьrqañ keivjр çaqalьqtar öte kəñl völerlyk. Aul carua-cььqь soiuzьññ jcjnde, aul caruacььqьññ tyrlj taraularьna qarai — ləp, kartof, mai, taqь vasqa kelecекterj mol çaqa jrj ũymdardьñ qũ-ryьqanь belgij. Sonьñ jcjnde, məselen, Lənsentr ləp əsjretjñ carua-lardьñ tolyp çatqan öndjrs serjktjktərjñ vjрjktjrp otьr. Lənsentrdjñ jstər otьrqañ: carualardь tũqьmьmen, öndjrs samiandarьmen çavdьq-taidь, soñnan olardьñ ləp өñjmñjñ varьqьñ satьp alyp, onь rьnokta kəptər ötkjzedj; carualardьñ paidadan yles alyьñ qamtamasьz etedj; səitjр, carua caruacььqьñ Aul caruacььqь soiuzь arqьь memlekettjk öndjrstj kəsjрren vailanьstьrьp otьradь. Öndjrstj ũymdastьrudьñ vũl formasьñ qalai dep aituqa volar edj? Menjñce, vũl — memlekettjk-sotsialistjk jrj öndjrstjñ aul caruacььqьndaqь yide jsteu sistemasь

Bül çerde men memlekettjk-sotsialistjk öndjrstjñ yide jsteu sistemasь turalь aitqanda, kapitalizmñjñ yide jsteu sistemasьna analogia retjnde aityp oтыгмын; olarda, mäselen, toqьma öndjrsjnde qol önercjlerj kapitalisten cikj zattar, qural-saimandar alyp, vykjl produksiasьn soñ kapitaliske veredj, söitjr, dürgьsьnda yijnde jsteitjn çartylai çaldama çymьscь volьp ketken. Bül — vjzde aul çaruacьbьqьpьñ qandai çolmen damuqa tijs ekendjgjn көсетetjn көp mьsaldardьñ vjrgj. Men aul çaruacьbьqьpьñ vasqa taraularьndaqь vül siaqь mьsaldardь aityp ta tьrgьanyн çoq.

Çarualardьñ vasьm көрсijlgj damudьñ osь çaqa çolьna cьn ьntasьmen tysetjndjgjn, çeke-kapitalistjk latifundia çolьn, çaldamаль qıldьq, tjencijjk, azьp-tozucьbьq çolьn laqьbьp tastaitьndьqьñ дәledep oтыгudьñ qaçetj volar ma eken.

Lenin, vjzdjñ aul çaruacьbьqьmьzdьñ ösu çoldarь turalь, mjne ььlai degen:

«Barьq jrgj öndjrs quraldarь memlekettjñ viljgjnde volubь, memlekettjñ tjzgjnь proletariattьñ qolьnda volubь, vül proletariattьñ әdenese milliondaqan üsaq, maida çarualarmen soiuz volubь, çarualarqa osь proletariat vasьbьqьpьñ qamtamasьz etjluj. Lt., — mjne osьpьñ vәrgj endj kooperatsia arqьbь, vügьp säudegercjl dep özjmjz çaqьtьrmai kelgen kooperatsia arqьbь, qazjrgj nep tüsьnda da belgijlvjrgj çaqьnan naq solai çaqьtьrmauqa pravomьz var kooperatsia arqьbь, tek vjrgj kooperatsia arqьbь qa-na sotsialistjk qoqamдь tolyq ornatuqa kerektj varьq carttardьñ tavьbьp oтыгqandь-qь emes pe? Bül әlj sotsialistjk qoqamññ ornатыqandьqь emes, vjraq, vül sonь ornatuqa ne var kerektj çәne çetkijlktj carttьñ varьqь volьp tavьladь» (XXVII tom, 392-bettj qara).

Proletariat diktaturasьpьñ tüsьnda «qalqь pьmдastьrudьñ çaqa prinsipj» çәne çaqa «qoqamдьq qürgьsь» dep sanar, kooperatsianь finansь, taqь vasqa çaqьnan qoldaudьñ kerek ekendjgjn aita keljr, Lenin odan әrgj ььlai deidj:

«Әrvjrgj qoqamдьq qürgьsь belgijlvjrgj taptьñ finansьbьq çәrdemj arqasьnda qana tuadь. «Ergtj» kapitalizmñjñ tuьbьna çүmsalqan әdenese çyz milliondaqan somдь eske tysjrgj çatudьñ kerәgь çoq. Qazjrgj uaqьtta vjzdjñ daqьdьdan tьs көvjrek qoldauьmьzqa tijstj qoqam qürgьsь — kooperativ qürgьsь ekenjñ endj tysjñp, onь jske asьgьmьz kerek. Vjraq onь qoldaqanda cьn maqьnada qoldauьmьz kerek, iaqьni vül qoldaudь kooperativtjñ kez kelgen ovorotьn qoldau dep üqu çetkijlksjz, — vül qoldaudь — eidjñ naqьz qalьñ vüqarasь cьn mәнjsjnde qatьbьp oтыгqan kooperativtjk ovorotqa çәrdemdesu dep üqu kerek» (sonda, 393-bettj qara).

Bül çaqdaidьñ vәrgj nenj көсетedj?

Bül çaqdailar — skeptikterdjñ adasьp oтыгqanьñ, olardьñ aitqanь dürgьs emes ekenjñ көсетedj.

Bül çaqdailar — eңbekcь çarua vüqarasьn proletariattьñ rezervj dep qaraitьn leninizm çolь dürgьs ekenjñ көсетedj.

Bül çaqdailar — өkmet vasьnda tьrgьqan proletariat vül rezervjnj industria men aul çaruacьbьqьñ toqьstьru ycjn, sotsialistjk qürgьbьstь көteru ycjn, proletariat diktaturasьna kerektj fundamenttj, onьsьz sotsialistjk ekonomikaqa көcuge mymkjn volmaitьn fundamenttj, qalau ycjn paidalana alatьpьñ çәne paidalanuqa tijs ekenjñ көсетedj.

VI

ULT MƏSELESJ

Bül temadan men vastь ekj məselenj alamy: a) məselenj qoıylььь, b) ezjlgен qalqtardьь azattьq qozqalььь çəne proletarьq revolutsia.

1) **Məselenj qoıylььь.** Soıqь çıyma çyldьь jcynde ulti məselesj tolyp çatqan jry özgerjsterdj vasyнан kecjrdj. II Internatsional dəujrynde-gj ulti məselesj men leninizm dəujryndegj ulti məselesj tjptj vjr emes. Tek kölemj çaqьnan qana emes, sonьmen qatar jckj sipattarь çaqьnan da, olardьь vjr-vjrynen zor aıymasь var.

Bıgьn, ədette, ulti məselesj, көvjnese, «mədeniettj» ulti tarqь arnauь məselelerdjь tar ceıverjnen сыqь almaitьn ırlan, vengr, polək, fin, serb, Evropadaqь vılardan vasqь taqьda keıvjr ulti tar — pravolarь tolyq emes qalqtar dep sanalatьn, II Internatsionaldьь savazdarь osьlardьь taqьdjry-ne qana көılderjn völetjn. Ult terkjsjnjь varьp tırqьan meıjrymsjz, dөrekj tyryj көrjр çatqan Aziadaqь, Afrikadaqь neceme on, çyz milliondaqьan qalqtar ədette көzge tyspei qala veretjn. Aqtar men qaralardь, «mədeniettjler» men «mədenietsjzderdj» vjr sanauqь vatyldarь varmaitьn. Kolonialardь azat etu çөnjndegj məselelerdj aitqььь kelmeı attar ötetjn accьь-tıccьь ekj-yc сыldьr rezolutsiada II Internatsional qairatkerlerjnjь maqtana alatьn nərselerj, mjne osь volatьn. Endj ulti məselesjndegj vıl calaqailьq pen ekjçaqtylyqь çoıyldь dep esepてu керек. Leninizm vıl сыndьqьda çatraitьn varьp tırqьan soraqьlyqььь vetjn actь, aqtar men qaralardьь arasьndaqь, evropalyqtar men azialьqtar arasьndaqь, imperializmnjь «mədeniettj» qıldarь men «mədenietsjz» qıldarьnьь arasьndaqь qorqandь qıratь, söitjр ulti məselesjn kolonia məselesjmen vailanьstьrdь. Sonьmen, ulti məselesj çeke məseleden, vjr memlekettjь jckj məselesjnen çalpь məselege, qalqaralyq məselege, təueldj elder men kolonialardьь ezjlgен qalqtarьn imperializm terkjsjnen qıttarь çөnjndegj çalpь dynieçyzjlyk məselege ainaldьrьldь.

Bıgьn ultiardьь özjn özj vileu prinsipj ədette terjs tysjndjryletjn edj, көvjnese onьь mazmınyьn tarьlyp ultiardьь avtonomia alu pravosьna deijn qana çetkjzetjn edj. II Internatsionaldьь keıvjr liderlerj ultiardьь özjn özj vileu pravosьn mədeni avtonomia alu pravosьna ainaldьruqьa deijn varьstь, ıaıni, vytyj saiası ökmettj ystem ultiьь qoıynda qaldьrьp, ezjlgен ulti tarqьa tek özderjnjь mədeni mekemelerjn qıru pravosьn qana verudj qostadь. Bül çaqьdaı mynaqьan əkeljр soqtьrdь: özjn özj vileu ideiasь anneksiaqьa qarьь kyrestjь qıralь voludan, anneksianь aqtau qıralьna ainalьp ketu qaurjne ıcyradь. Endj vılai catastьrucьlyq çoıyldь dep esepてu керек. Leninizm özjn özj vileu degen tysjnjktj — təueldj elder men kolonialardьь ezjlgен qalqtarьnь tolyq völjnu pravosь, ultiardьь öz aldьna memleket volьp ömir syru pravosь dep tysjnu керек dep keıeitj. Sonьmen, özjn özj vileu pravosьn avtonomia alu pravosь dep tysjndjru arqьь anneksianь aqtau mymkjndjgь çoqaldь. Sonьmen, özjn özj vileu prinsipj, imperializm soqьььnьь tısynda social-covinisterdjь vıqaranь aldaitьn cyvasjz qıralьnan, ne tyrlj imperialistjк qьlyqtardьь, covinistjк qılyqtardьь сыgьn acьp, masqaralaitьn

qūralqa ainaldyǵydy; vūqarap̄ internatsionalizm ruxynda tǵvieleitjn saiasi aqartu qūralyña ainaldyǵydy.

Būǵyn, ezjigen ūlttar çaiyndaqy mǵsele, ədette, tek qana taza pravo mǵselesj retjnde qaralatyn. Imperializm tūsynda, ūlttardyñ vjr gruppas̄ (azs̄lyqy) ekjncj gruppas̄n eksploatatsialau arqyly òmj̄r syrj̄r tūrqan kezde, «ūlt teñdjgj» degen s̄öz ezjigen qalqtardy mazaqtav volyr tavyla-tyndyqyn vyrkemelegen II Internatsional partialary — «ūlttardyñ teñ pravolylyqyn» qocemetpen çarialap, «ūlt teñdjgj» turaly sansyz deklaratsialar s̄yqarumen qana qanaqattan̄r qaldy. Endj, ūlt mǵselesjndegj vūl vırçvazialyq-pravolyq k̄özqaras əckerelendj dep sanau kerek. Ezjigen qalqtardyñ azattyq kyresjn proletariat partialary turadan-tura qoldamas̄a, «ūlt teñdjgj» turaly deklaratsialar tykke tūrmaityn volady, çalqan deklaratsia volady, dep leninizm ūlt mǵselesjn qūr dauryq, vos deklaratsialyqtan òmj̄rljk mǵselege ainaldyrdy. S̄oitj̄ ezjigen ūlttar turaly mǵsele — ezjigen ūlttarqa, olardyñ, s̄yn ūlt teñdjgj ycj̄n, olardyñ əz aldyña memleket volyr òmj̄r syruj ycj̄n imperializmge qar̄s̄y kyresjn qoldap çərdem veru mǵselesjne, s̄yn çəne ynemj çərdem berj̄r tūru mǵselesjne ainaldy.

Būǵyn, ūlt mǵselesjne reformisterce qaralatyn edj, kapitaldyñ òkmetj turaly imperializmdj qūlatu turaly, proletariat revolutsias̄y turaly çalpy mǵselege vailan̄s̄tyr̄ymai, əz aldyña v̄olek, derv̄es mǵsele retjnde qaralatyn edj. Evropada proletariat kolonialardaqy azattyq qozqalys̄ymen t̄jkelei odaqtas̄pai-aq çej̄r s̄yqa alady, ūlt-kolonia mǵselesjn proletarlyq revolutsian̄y daqyly çolyñan t̄sqary-aq, imperializmge qar̄s̄y revolutsialyq kyres çyrgjzvei-aq, «samot̄ekpen» us̄s̄z-cus̄s̄z cecuge volady, dep jcten çoramaldanatyn edj. Endj, revolutsiaqa qar̄s̄y vūl k̄özqarast̄y s̄yry aс̄lyr əigjlendj dep sanau kerek. Ūlt mǵselesj tek proletarlyq revolutsia negjzjnde qana çəne son̄ymen vailan̄sqanda qana cecjletjndjgn, Bat̄ystaqy revolutsia kolonialar men t̄ueldj elderdjñ imperializmge qar̄s̄y azattyq qozqalys̄tarmen revolutsialyq odaq ças̄au arqyly çej̄tjndjgn leninizm d̄aledep k̄orsettj, al, imperialistjk soq̄ys̄ pen Res̄eidegj revolutsia mūñ ыspattap berdj. Ūlt mǵselesj degenjmjz — proletarlyq revolutsia turaly çalpy mǵselenjñ vjr v̄olegj, proletariat diktaturas̄y turaly mǵselenjñ vjr v̄olegj.

Mǵsele v̄ylai qoilyr ot̄yr: ezjigen elderdjñ revolutsias̄y-azattyq qozqalys̄yn̄y j̄cjndegj revolutsias̄ydyq mymkjndjkte sarqylyr volqan va, çoq pa, eger sarqylyr volmaqan bolsa, sol mymkjndjkte dj proletarlyq revolutsia ycj̄n paidalan̄yr, t̄ueldj çəne kolonia elderdj imperi-alistjk vırçvazian̄y rezervjnen revolutsias̄y proletariattyñ rezervjne, odaqtas̄yña ainaldyruqa ymj̄t, negjz var ma?

Leninizm vūl s̄ırauqa var dep çauap beredj, iaqni, ezjigen elderdjñ altyq-azattyq qozqalys̄yn̄y j̄cjndegj revolutsialyq qavjletter var çəne ol qavjletterdj çalpy orta q çaudy qūlatu maqsat̄yña, imperializmdj qūlatu maqsat̄yña paidalanuqa volady dep tanu ruxynda çauap beredj. Imperializmññ d̄amıylyñ mexanikas̄y, imperialistjk soq̄ys̄ çəne Res̄eidegj revolutsia leninizmññ vūl çej̄ndegj qort̄yndylar̄n tolyqymen d̄ırysq̄a s̄yqaryr ot̄yr.

Ezjigen çəne t̄ueldj qalqtardyñ altyq-azattyq qozqalys̄yn prolet-

tariattñ qoldaub, vatı tyrde, velsene qoldaub kerek degen qortınd osıdan tuadı.

Bıl, әrine, naqtıb çeке reтterdñ vәrjnde de ultiq qozqalıstñ qandaıbn bolsa da, qaida, qacan bolsa da proletariat qoldai beruge tijs degen sөz emes. Әngjme, imperializmdj nьqaituqa, saqtauqa vet alqan ultiq qozqalıstı qoldau turals emes, imperializmdj әlsjretuge, onь qılatuqa vet alqan ultiq qozqalıstı qoldau turals volьp otьr. Keivjr çeке ezjlgен elderdñ ultiq qozqalıstıbnьnь proletariat qozqalıstıbnьnь damu myddesjmen soqtıqьsьp qalatsьn kezderj de voladı. Әrine, mұndai kezderde onь qoldau turals sөz voluqa da mymkjn emes ekendjgь ezjnen ezj-aq belgьlj. Ultardñ pravosь turals mәsele — ez aldьna oqcau tьrqan, ezjmen ezj volatsьn mәsele emes, ol proletarlıq revolutsia turals tьtas mәselenjñ vjr vөlegj, sol tьtas mәselege vaqьnatьn çәne sol tьtas mәselenjñ tьrқьsьnan qaraudь kerek etetjn vjr vөlegj. Marks өtken qasьrdñ 40-сь çьldarьnda polәktar men vengrlerdñ ultiq qozqalıstardñ çaqtar, cextar men oңtystjk slavәndardñ ultiq qozqalıstardñ qarsь voldı. Sebevj ne? Sebevj — cextar men oңtystjk slavәndar ol kezde «reaksiacьl qalqtar» edj, Evropadaqь «orьstñ qamalь» edj, absolutizmñ qamalь edj, al, polәktar men vengrler ol kynde absolutizmge qarsь kyresken «revolutsiacьl qalqtar» edj. Sebevj — ol kezde cextar men oңtystjk slavәndardñ ultiq qozqalıstı qoldau, Evropadaqь revolutsialьq qozqalıstıñ eñ qaupтj dьcraпь volqan sarizmdj çanamalap qoldaqandьq volatsьn edj.

«Demokratianьn çeке talaptarь, sonьn jсjnde ultiardñ өзjn өзj bileu talavь absolut emes, dьnieçyzьljк çalpь demokratialьq (bıl kynde çalpь sotsialistjk) qozqalıstıñ vjr vөcegj. Naqtıb çeке reтterde vөlcektñ çalpьqa qaicь keljр qalıb mymkjn; olai volqan kezde ol vөlcektj qavьdamau kerek» deidj Lenin (XIX tom, 257 — 258-betterdj qara).

Eger, әrine, bıl mәselelerge formaldьq көzqaraspen, avstraktь pravolar tьrқьsьnan qaramai, naqtь, revolutsialьq qozqalıstь myddelerjñ tьrқьsьnan qarap vaqalasaq, onda çeке ultiq qozqalıstardñ turals, ol qozqalıstardñ reaksialьq qozqalıstь volu mymkjndjgь turals mәselenjñ çaiь, mjne osьlai.

Çalpь ultiq qozqalıstardñ revolutsialьq sipatь turals da osьnb aitu, kerek. Keivjr çeке ultiq qozqalıstardñ reaksiacьldьqь qancama ot-nositeldj, qancama erekce tyrde bolsa, ultiq qozqalıstardñ vasm көpcьljgьnjñ cyvәsjz revolutsiacьldьqь da soncama ot-nositeldj, soncama erekce tyrde voladı. Imperialistjk qьsьmnьnь çaqdaıbndaqь ultiq qozqalıstardñ revolutsiacьl volub ol qozqalıstarda qalai da proletarlıq elementterdñ volubn, qozqalıstıñ revolutsialьq nemese respublikalьq programmasь volubn, qozqalıstıñ demokratialьq negjzj volubn tegj kerek etpeidj. Auqan әmьrñnjñ Auqanstandь tәuelsjz el etu çolьndaqь kyresj, әmьrdñ çәne onьn serjkerjñnjñ pьkьrlerj monaxialьq ekenjne qarastan objektivtjk çaqьnan revolutsiacьl kyres voladı, өitkenj bıl kyres imperializmdj әlsjretedj, jrjtedj, jrgesjn nacarlatadı, al endj, Kerenski men Sereteli, Renodel men Ceideman, Cernov pen Dan, Genderson men Klains siaqtь «varpь tьrқan» demokrattar men «sotsialisterdñ», «revolutsiacьldar» men respublikacьldardñ imperialistjk soqьs kezjn-

degj kyresterj reaksiacy kyres boldь, oitkenj ol kyrestjn natiçesj imperializmdj açarlau, ньqaitu, çenjske çetkju boldь. Egipettjn kupes-terj men burçuazialьq intelligentterjnjn Egipettj tæuelsjz el etu çolьndaqь kyresj, Egipettjn ùltьq qozqalьsьpьñ liderlerjnjn tuьstarь men æleumettjk dæreçelerj burçuazialьq volьbna qaramastan, olardьñ sotsializmge qarсьbьqьna qaramastan, olardьñ kyresterj, çoqarqь aitьlqan severter voьbьca, oviektivtjk çaқьnan revolutsiacь kyres voladь; al, Anglia çumьscь ykmetjnjn Egipettj tæueldj qalьpta saqtau ycn kyresj, vùl ykmettjn mycelerjnjn tuьstarь men æleumettjk dæreçesj proletarьq volьbna qaramastan, olardьñ sotsializmdj «çaqtaitьndьqtarьbna» qaramastan, çoqarьdaqь aitьlqan severter voьbьca, reaksiacy kyres voladь. Men India, Qьtai siaqь asa jrj, kolonia çæne tæueldj elderdjn ùlt qozqalьstarь turalь aitьp ta turganьm çoq, vùlardьñ azattьqqa qarai vasqan ægvjr qadamь, tjptj formalьq demokratianьñ talaptarьn vùzsa da, imperializmdj temjr toqpaqpen mьqtap ùrқandьq voladь, iaqni sөz-sjz, revolutsiacь qadam voladь.

Ezjgen elderdjn ùltьq qozqalьstarьn formalьq demokratia turgьsьnan qarap vaqalamai, imperializmge qarсь kyrestjn çalьp valansasьbna qandai faktь natiçeler veretjndjgjnjn turgьsьnan qarap vaqalau kerек, iaqni «vөljр альp emes, dynieçyzjlk masctavta» (XIX tom, 257-bettj qara) vaqalau kerек — dep Lenin dьgьs aitqan.

2) Ezjgen qalqtardьñ azattьq qozqalьsь çæne proletarьq revolutsia. Ùlt mæsesjn cecu çenjnde leninizm mьbna ereçelerdj negjzge aladь.

a) dynie ekj lagerge: finansь kapitalьn iemdenjr oьtrқan, çer çarьndaqь qalqьñ orasan көpcjlgjn eksploatatsialaucь vjr uьs sivilizatsialь ùltardьñ lagerjne, çæne çer çyzjndegj qalqьñ көpcjlgj volqan kolonialardaқь, tæueldj elderdegj ezjgen, eksploatatsialanucь qalqtardьñ lagerjne vөljndj.

b) finans kapitalьpьñ ezjr çæne eksploatatsialap oьtrқan kolonia elderj men tæueldj elder imperializmnjn kyc alatьn öte maңzdb vùlaqь, öte ylken rezervj;

v) kolonia elderdegj, tæueldj elderdegj ezjgen qalqtardьñ imperializmge qarсь revolutsiacь kyresj — olardьñ ezjluden, eksploatatsialanudan azat volularьpьñ vjrden-vjr çolь;

g) maңzdb-maңzdb kolonia elder men tæueldj elder ùltьq-azattьq qozqalьs çolьbna tysjr oьtr, vùl qozqalьs dynie çyzjlk kapitalizmdj kriticke ùcьratpai qoimaidь;

d) eseigen elderdegj proletarьq qozqalьs pen kolonialardaқь ùltьq-azattьq qozqalьstьñ myddelerj, revolutsiacь qozqalьstьñ osь ekj tyrgjnjn vjrgjр çalьp çauqa qarсь, imperializmge qarсь çalьp maданqa cьqubьn kerек etedj;

e) çalьp revolutsialьq maдан çasamaibьca çæne onь ньqaitpaibьca, eseigen elderde çumьscь tavьpьñ çenuj çæne ezjgen qalqtardьñ imperialism terkjsjnen azat volьbь mymkjn emes;

ç) ezucj ùltardьñ proletariatь «өz otanьndaқь» imperialismge qarсь cьqьp, ezjgen qalqtardьñ azattьq qozqalьsьn turadan-tura çæne vаты qoldamasa, çalьp revolutsialьq maдан qūruqa volmaidь, oitkenj, «vasqa qalqtardь ezjr oьtrқan qalqьñ өзj de azat vola almaidь» (Marks);

z) vül qoldau degenjmiz — ülttar vөлjnuge, өз aldьna memleket vөлp өmjr syruge pravоль volsьn degen ürandь қаqtар, qоrқар, қузе-ge asьrьp сьqи voladь;

i) osь ürandь jske asьrmaьnca, sotsializmniь qeңujne materialdьq baza volatьn tütasqan dynieқyzjlk caruacьbьqta ülttardьn vjrgujn қe-ne vjrgjр js jsetujn қolқa saluқa volmaidь;

k) vül vjrgu tek erktj tyrde, қalqtardьn vjrg-vjrgne senuj negjzjn-de қe-ne tuьsqandьq ara қatnasь negjzjnde қana tuқan vjrgu vola aladь.

Büdan keļp, ült мәselesjnde ekj betalьs, ekj tendensia tuadь: imperialistjk қьsьm men kolonialьq eksploatatsia negjzjnde tuқan tendensia — imperialistjk vüқaudan saiasi azat volu, өз aldьna ültbьq memleket қüru tendensiasь қe-ne dynieқyzjlk rьnok қürylьna қe-ne dynieқyzjlk caruacьbьq қürylьna vailanьstь tuқan tendensia, ülttardьn caruacьbьq қeңjnde қақьndasu tendensiasь.

Lenin vьlai deidj:

«Dambьr kele қatqan kapitalizm ült мәselesjnde ekj tarixi tendensianь vjledj. Vjrgncjsj: ült tjrciljgjnь, ült qozқalьstarьnь oianuь, ültbьq қьsьmнь qandaьna volsa da қarsь kyresu, ültbьq memleket қüru. Ekjncjsj: ülttar arasьndaқь varьbьq қatnastardьn өrkendeuj қe-ne қijlenuj, ültbьq kedergjlerdьn қiratьlьbь, қalpь alқanda kapitaldьn, ekonomikalьq tьrmьstьn, saiasattьn, қьlьmнь, taқь taқьlarьnьn internatsionaldьq vөлp tütasuь. Vül ekj tendensianьn ekeuj de — kapitalizmniь dynieқyzjlk zaңь. Vjrgncjsj — kapitalizmniь өrkendeujnь vas kezjnde vasьm voladь, ekjncjsj — pьsjр қetjgen, sotsialistjk qоқamқa ainaluқa kele қatqan kapitalizmdj sipattaidь» (XVII tom, 139 — 140-betterdj қara).

Imperializm ycn vül ekj tendensianьn vjrgjmen vjrgj sьspraitьn қai-sьbьq vөлp tavьladь, өitkenj imperialism eksploatatsialausьz қe-ne kolonialardь «tütasqan vьtjn vjrg» сеңberde zorlap üstamaьnca өmjr syre almaidь, өitkenj imperialism ülttardь anneksia arқьbь қe-ne kolonia қь-lьp өзjne қaratu arқьbь қana қақьndastьradь; münsьz onьn өmjr syruj, tegjnde mymkjn emes.

Kommunizm ycn, kerjsjnсе, vül tendensialar vjrg jstjн, ezjgen қalq-tardь imperialism қüldьqьnan vosatu jsjnь ekj қақь қana voladь, өitkenj қalqtardь tütasqan dynieljk caruacьbьqqa vjrgktjru tek olardьn vjrg-vjrgne senucjlgj arқьbь қe-ne erjktj tyrde keljsucjlgj arқьbь қana mymkjn ekendjgjn, қalqtardьn erktj vjrglestjgь kolonialardь imperialistjk «vjrglestjk-tütastьqtan» vөлp сьqaru arқьbь, olardь өз aldьna dergves memleketterge ainaldьru arқьbь қasalatьnьn kommunizm vjledj.

Өzderjnьn imperialistjk ykmetterjmen kyreskjsj kelmeitjn, «olardьn kolonialarьndaқь ezjgen қalqtardьn қüldьqtan vosanu kyresjn, memleket vөлp vөлjnu қolьndaқь kyresjn qoldaқьsь kelmeitjn, ystem ülttardьn (Anglia, Fransiа, Amerika, Italia, Çaponia, t. v.) «sotsialisterjnьn» ülbь dergavольq sovinizmjne қarsь, қақьrlь, yzdjksjz, vatь kyres қyrgj-zudjн kerekjgь osьdan tuadь.

Vül kyressjz ystem ülttardьn қümbьscь tavьn naқьz internatsionalizm ruxьnda, täueldj elder men kolonialardьn eңbekcj vüqarasьmen қақьndasu ruxьnda, proletarьbьq revolutsianь сьn мәnjьnde daьndau ruxьnda tärvieleudj oіqа da aluқa volmaidь. Eger, vürgьnқь Resei imperiasьnьn ezjgen қalqtarь orьs proletariatьna tjlektes volmasa қe-ne onь qoldama-sa, Reseide revolutsia қeңjр сьqа almas edj, Kolcak pen Denikinnjн

tas-talqanь сьqpas edj. Bjaq, vül qalqtardьñ onđai tjekestjgь volubь ucьñ çane qoldaubь ucьñ, orьs proletariatь eñ aldьmen orьs imperializmьñ çьncьrьñ yzьr, vül qalqtardь ðlttьq ezьluden vosatuqа tijs voldь, Mũnsьz Sovet økmetьñ pьqaituqа, naqьz internatsionalizmьñ ornatuqа, qalqtardьñ qol ðstasьr js jstesujññ tamaca ðibьmьñ Sotsialistьk Sovet Respublikalarьññ Soiuzь dep atalatьñ, qalqtardьñ kelecekte dynielьk çaruacьbьqqa vьrjgujññ js çyzьndegь ylgьsj volьp tavьlatьñ ðibьmьñ — qũruqа mymkьñ volmas edj.

Ystem elderdegь proletariat qozqalьsь men øz elьndegь azattьq qozqalьstьñ vailanьsь varьñ tysьñveitьñ, øzьññ ðlttьq qaraubьñnan çoqаrь keterjlgьsj kelmeitьñ ezьlgen elderdьñ sotsialisterьññ ðlttьq tũbьqtьqьna, ørjsь tarьbьqqa, oqcaulьqьna qarьsь kyrestьñ kerektjgь osьdan tuadь.

Mũndai kyres volmasa, ezьlgen ðlttar proletariatьññ degьves saiasatьñ çane çalьp çaudь qũlatu kyresьñde, imperializmьñ qũlatu kyresьñde ystem elderdьñ proletariatьmen tapтьq ьntьmaqьñ saqtар qalu mymkьñ emes; mũndai kyressьz internatsionalizm mymkьñ volmas edj.

Ystem ðlttar men ezьlgen ðlttardьñ eñbekcьler vũqarasьñ revolutsialьq internatsionalizm ruхьnda tərvieleudьñ çolь mьne osьndai.

Çũmьscьlarđь internatsionalizm ruхьnda tərvieleu çonьñde kommunizmьñ ekь çaqтьq çũmьsь turalь Lenin vьlai deidь:

«Ezucь jrgelь ðlttar men ezьlucь ðsaq ðlttarda, anneksialaucь ðlttar men anneksialaucь ðlttarda vül tərvie... naqть vьrđel vola ala ma?»

Vьrđel volmasa kerek. Vьr maqьsatqа: varьbьq ðlttardьñ tolbьq teñ pravolь volubьna, vьr-vьrьne varьncа tьqьz çaqьndasьr odan ørь qosьbьr ketujne, sjrə, ørtьrльj naqтьbь çoldarmen çetetьñ volar. Mьsalsь vül çol vьr qaqazdьñ oñ çaq cetьnen çane sol çaq cetьnen sol qaqazdьñ ortasьndaqь nũqatqа qarai tartьlqan sьzьqtar siaqtь. Eger jrgelь, ezucь, anneksialaucь ðlttan сьqқан sotsialist, ðlttardьñ qosьlubьñ çalьp tyrde qostai çyrьr, «onьq» II Nikolaisь, «onьq» Vilgelьmь, Georgij, Puankaresь çane vasqalarь da ðsaq ðlttarmen qosьludь (anneksia arqьbь) çaqтaitьññ — II Nikolai Galitsiamen «qosьludь» çaqтaitьññ, II Vilgelьm Belgiamen «qosьludь» çaqтaitьññ, taqьsьñ-taqьlardь vьr minutke volsa da ðmьbьr ketse, vül siaqtь sotsialist teoriada vicara doktriner, praktikada imperializmьññ kømekcьsj voladь.

Ezucь elderdegь çũmьscьlarqа internatsionalьbьq tərvie veru çũmьsьññ den salmaqь, qalaida, sol çũmьscьlarđьñ ezьlgen elderdьñ vøljnuge erьktь volubьñ ygьtтер, sonь çaqтаuda voluqа tijs. Mũnsьz internatsionalizm çoq. Ezucь ðlttьñ mũndai propaganda çьrgьzveitьñ sotsialisterьññ qal-qaisьsьñ volsa da imperialist dep, çek-sũrьñ dep masqaralauqа vьzdьñ pravomьz var çane søituge mьndettьmьz de. Ezьlgen ðlttardьñ vøljnuj sotsializmge deijn, eñ volmaqanda 1000 nan 1 ret mymkьñ çane «çyzege asatьñ» volsa da, mũndai talар qoju sөzsьz qacet.

Al, ðsaq ðlttan сьqқан sotsialist øzьññ ygьtьññ den salmaqьñ ðlttardьñ «ьqтларьmen qosьlubь» degen vьzdьñ çalьp formulamьzđьñ ekьncь sөzьne audarubь kerek. Ol øzьññ internatsionalistьk mьndetterьñ vũzvai otьrьp-aq, øz ðltьññ saiasi tøuel-dь volmaubьñ da, ðltьññ kørcьles X, Y, Z, t. v. memleketьne qosьlubьñ da çaqtai aladь. Bjaq, varьbьq retterde de ol ðsaq-ðlttьq ørjsь tarьbьqqa, tũbьqtьqqa, oqcaulanuqа qarьsь, tũtas çane çalьpqa vьrđel møselemen sanasu ucьñ, çekenьñ myddelerьñ çalьpьññ myddelerьne vaqьndьru ucьñ kyresuge tijs.

Møseleññ çaiьñ øvden oilamaqан adamdar — ezucь ðlttardan сьqқан sotsialisterdьñ «vøljnuge erьktьljktь» qoldaubьñ, ezьlgen ðlttardan сьqқан sotsialisterdьñ «qosьluqа erьktьljktь» qoldaubьñ — «qalьcьbьq» dep tavadь. Bjaq, vьraz miqа salьp, oilар qaraqanda, internatsionalizmge çane ðlttardьñ qosьlubьna, qazьrgьj xalden vül maqastqа çetuge vasqа çol çoq ekendьgь, voluqа da mymkьñ emes ekendьgь kørьnedьj» (XIX tom, 261 — 262-беттердь qara).

VII

STRATEGIA ÇƏNE TAKTIKA

Men vül temadan altь məselenj alamy: a) strategia çəne taktika — proletariattьnь tapьtьq kyresjne vascььq etu çənjndegj qььm; b) revolutsianьnь etaptarь çəne strategia; v) qozqalьstьnь tasuь men qaituь çəne taktika; g) strategialьq vascььq; d) taktikalьq vascььq; e) reformizm men revolutsionizm.

1) Strategia çəne taktika — proletariattьnь tapьtьq kyresjne vascььq etu çənjndegj qььm. II Internatsionaldьnь ystemdjьk dəujrj — kəvjne-se, azdь-kəptj veivjtcjlkьk damu çaqdaьnda proletariat armialarьn qьru çəne yiretu dəujrj voldь. Vül dəujr — tapьtьq kyresjnьnь vascььm formascьь volqan parlamentarizm dəujrj edj. Tapьtardьnь vül soqьtьqьsularь turalь, proletariattь revolutsialьq çьlqьsuqь daьndau turalь, proletariat diktaturascььnь qolqь alu çoldarь turalь məseleler ol kezde kezekte tьrmaqandai kəvjnetjn edj. Mjndet — proletariat armialarьn qьrьp, yiretu ycjn legaldь damudьnь varььq çoldarьn paidalanuda, çaqdaьn saikes-tjrp parlamentarizmьdj paidalanuda dep vьqьnylatьn edj; vül çaqdaьda proletariat oppozitsia qalьnda qalьp keldj, qaluqьa tьjs te siaqьtь kəvjnetjn edj. Osьndai dəujrde çəne proletariattьnь mjndetterjn osьlai tьs-jngen soqь, tьtas strategianьnь da, sьrьptalqan taktikanьnь da voluqьa mьmkjn emes ekendjgjn dəledep çatudьnь keregj volar ma eken. Taktika men strategia turalь yzjndjler, çəke pьkjrler voldь, vьraq taktika men strategia volqan çoq.

II Internatsionaldьnь kecjmes kьnəsj — kezjnde onьnь kyrestjнь parlamenttjьk formalarьn paidalanu taktikasьn çьrgjzgenjnde emes, kyrestjнь osь formalarьn vьrden-vьr degljьk formalar dep sanar, onьnь maqьzьn asьra vaqalaraqьnda, al, asьq revolutsialьq çьlqьsu dəujrj vascььqan kezde, kyrestjнь parlamentten tьsqaqьqь formasь turalь məsele vьrjncj kezekke qoььlqan kezde, II Internatsional partialarьnьnь çənə mjndetterden terjs ainalьp, vül mjndetterdj qavьl etpegendjgjn de.

Tek kelesj dəujrde qьna, proletariattьnь asьq maьdanqьa cьqqan dəujrjnde, proletarььq revolutsia dəujrjnde, burçuazianьnь qьlatu məselesj tьp-tura praktikalьq məsele volqan kezde, proletariattьnь rezervj turalь məsele (strategia) naqьz çəndь məselelerdjнь vьrj volqan kezde, kyres pen vььmdasudьnь varььq formalarь — parlamenttjьk formalarь da, parlamentten tьsqaqьqь formalarь da (taktika) — toььqьnan aьqьndaьp volqan kezde, proletariat kyresjnьnь tьtas strategiasь men sьrьptalьp volqan taktikasь tek osь dəujrde qьna çasala aьnatьn edj. Marks pen Engelstjнь taktika men strategia çənjndegj, II Internatsional oppor-tunisterj vascььrьqtar tastaqan danьcran pьkjrlerjn Lenin dəl osь dəujrde çarьq dьniege syirer cьqardь. Vьraq, Lenin Marks pen Engelstjнь çəke taktikalьq ereçelerjn qaitadan çarьqqa cьqarumen qьna qəna-qattanqan çoq. Ol vül ereçelerdj onan çoqarь ərkendettj, çənə pьkjrlər, çənə ereçelermen toььqьrə; mьnьn varььqьn proletariattьnь tapьtьq kyresjne vascььq etu çənjndegj ereçeler men çetekcj negjzder sistema-

сь етјр вјрјктјрдј. Лениннјң «Не јстеу керек?», «Екј рјализм», «Мемлекет және револуцсия», «Пролетарлық пен реформисттердин реформисттері», «Балалық ағуы» сияқты кјтапцалары мен еңбектері арқылы, оның револуцсиялық арсеналына аса баға беріліп, оны даусыз. Ленинизмнјң стратегиясы мен тактикасы — пролетариаттың револуцсиялық күресіне басшылық етуі.

2) **Револуцсияның етартары және стратегия.** Стратегия револуцсияның бүтіндігі таңдауы етартарының негізгі алып, реформисттердің соққысының бағытының анықтауы, револуцсия күресінің (екінші дәрежелі резервтерінің) орналасуының тиісті револуцсияның осы етартарының өзі бойында бүл планды қызу күресуі болып табылады.

Бүздің револуцсия екінші етартары болып келіп, оны кейін үшінші етартарға айақ басты. Осыған уйып, стратегия өзгерді.

Бүрінші етартар. 1903 жыл — 1917 жылдың феврал айы. Мәңгілік ел, орта қасырдың қалдықтарының мүлдем жоюы. Револуцсия күресі — пролетариат. Ең қасыр резерві — саруалар. Не бағыты: саруаларды өзінде қаратуға және саризммен револуцсияның жоюына тырысатын либералдық-монархиясы болып табылады. Күстердің орналасуының планы: құтылуымен табылып саруаларды қасыруы. «Самодержавияның қасырықын күресіп қасыруы және құазияның тұрақсыздығын дәрменсіздendirуі үшін, пролетариаттың өзінде қосыр ала отырып, демократиялық төңкеріс қасыруы тиіс» (Ленин, VIII том, 96-бетті қара).

Екінші етартар. 1917 жылдың март айы — 1917 жылдың сәуірі — Ресейдегі империализмнің қалыптасуы және империалистік күресі. Револуцсияның негізгі күресі — пролетариат. Ең қасыр кеді саруалар. Көрсетілетін елдердің пролетариаты — бүтін Озаққа созылған соққы және империализмнің кризисі — негізгі соққының бағыты: саруаларды еңбекшінің құағуына тырысатын және империализммен келісу арқылы револуцсияның тырысатын ұсақ буржуазиялық демократияны (менсевичілердің) сырттатуы. Күстердің орналасуының планы: пролетариаттың саруалармен одақтасуы. «Буржуазияның қасырықын күресіп және саруа мен ұсақ буржуазияның тұрақсыздығын дәрменсіздendirуі үшін, пролетариат, қалың қартылай пролетариат элементтерінің өзінде қоса отырып, сотсиалистік төңкеріс қасыруы тиіс» (Ленин, VIII том, 96-бетті қара).

Үшінші етартар. Бүл етартар Октябр төңкерісінен кейін болып табылады — бүл елде пролетариат диктатурасының нығайтуы, оны буржуазиялық империализмнің қалыптасуы үшін тайаныс ретінде пайдалануы. Револуцсияның негізгі күресі, дүниежүзілік револуцсияның заманы болып табылады. Револуцсияның негізгі күстері: бүл елдегі пролетариат диктатурасының алдындағы пролетариаттың револуцсиялық қозғалуы. Басты мақсаты — бүл елдегі қартылай пролетариат және ұсақ саруалар мен саруалар мен төуелді елдердегі азаттық қозғалуы. Негізгі бағыты: ұсақ буржуазиялық демократияны сырттату, империализмнің

saiasatьныъ negjzgj syienjсj volьp oтырқan II Internatsional partialarьn sьrttatu. Kycterdj ornalastьru planь: proletarьbьq revolutsianьnъ kolonia çane tәueldj elderdegj azattьq qozqalьsьmen odaq çasaubь.

Strategia revolutsianьnъ negjzgj kycterjmen çane ol kycterdjnъ rezervterjmen vailanьstь. Strategia revolutsianьnъ vьr etaptan ekjncj etapqa kәсujne qarai өзgeredj, al, sol etaptьnъ vykьjl dәurjnde negjzjnen өзgermei qalьp oтырадь.

3) Qozqalьstьnъ tasubь men qaitubь çane taktika. Taktika degenjмjz—samalь qьsqa dәujrdjнъ jсjnde qozqalьstьnъ tasubь ne qaitubь, revolutsianьnъ kәterjлuj ne tәmendeuj kezjnde proletariattьnъ jsteitjn jsterjнjнъ çolьn anьqtau volьp tavьladь; kyresь pen uьmьdasudьnъ eskj formalarьnъnъ ognьna çaqa formalarьnъ qoldanu, eskj uьgrandardьnъ ognьna çaqa uьgrandardь qoldanu, vül formalardь uьctastьru t. t. arqьbь osь çoldь çyzege asьru ycjn kyresu volьp tavьladь. Eger, strategianьnъ kәzdeitjn maqsatь sarizmge nemese vьrçuaziaqa qarьsь soqьsta çeңjр сьqu volьsa, sarizmьmen nemese vьrçuaziameьn kyrestj aiaqtap сьqu volьsa, taktika vüdan gәrj maңzь kьcьrek maqsattardь kәzdeidj; өitkenj taktika, vykьjl soqьsta çeңjр сьquqa tьrьspaidь, belgjльvьr maidandarda, belgjльvьr uьrьstarda çeңjр сьquqa tьrьsadь, revolutsianьnъ sol kәterjлuj ne tәmendeuj dәujrjndegj naqtь çaqdaiqь saikes keletjn belgjльvьr kampanialardь, belgjль vьr qьr kәrsetulerdj oidaqьdai etjр өtkjzугe tьrьsadь. Taktika strategianьnъ vьr vөlegj, soqьn vaqьnadь, soһnъ qьzmetjn atqaradь.

Taktika, tasu men qaitularьna vailanьstь өзgerjлjр oтырадь. Revolutsianьnъ vьrjncj etapь dәujrjnde (1903 — 1917, fevral aibь) strategialьq plan өзgerjлmei qalьp oтырқan volьsa, taktika vьrнece ret өзgerjлdj. 1903 — 1905 çьldardьnъ dәujrjnde partianьnъ taktikasь savubь çasaу taktikasь voldь, өitkenj vül, revolutsianьnъ tasьqan kezj edj, qozqalьs өrge qarai kәterjлgen kez edj, sonьdьqtan taktika osь faktьnъ negjzge aluqa tijs voldь. Osьqan qarai, revolutsianьnъ tasubьnъnъ qoiqьn talartarьna dәl kelerjktei volьp, kyrestjнъ formalarь da revolutsialьq voldь. Çergjлjktj saiasi zavastovkalar, saiasi demonstratsialar, çalьp saiasi zavastovka, Dumaqa voikot çasaу, kәterjлjs, revolutsialьq aivьndь uьgrandar, — kyrestjнъ vül dәujrdegj vьrjнjнъ ognьn vьrj vasьp, aubьsьp oтырқan formalarь mьne osьndai voldь. Kyrestjнъ formalarьna qarai ol kezde uьmьdasu formalarь da өзgerjлdj. Fabrika-zavod komitetterj, carualardьnъ revolutsialьq komitetterj, zavastovka komitetterj, çumьscь deputattarьnъnъ sovetterj, azdь-kөptj acьq tyrdegj çumьscь partiasь — vül dәujrdegj uьmьdasu formalarь, mьne osьndai voldь.

1907 — 1912 çьldardaqь dәujrde partiaqa cegjnu taktikasьna kәсuge tura keldj, өitkenj, ol kezde revolutsialьq qozqalьs tәmendedj, revolutsia tasqьnъnъnъ qaitqan kezj voldь, al, taktikanьnъ vül faktьlarmen esepтespesjне volmadь. Osьqan qarai, uьmьdasudьnъ formalarь siaqtь, kyrestjнъ formalarь da өзgerjлdj. Dumaqa voikot çasaу ognьna — Dumada qatnasu, Dumadan tьsқarь acьq-aiqьn revolutsialьq voi kәrsetudjнъ ognьna — Dumada сьqьp soileu men Dumada çumьs jsteu voldь, çalьp saiasi zavastovkaldьnъ ognьna — vьren-saran ekonomikalьq zavastovkalar, volmasa çai tiьctьq voldь. Vül dәujrde partia çumьstь

podpoliede jsteuge tijstj volqandьqь, al, vьqaranьqь revolutsialьqь vьmdayьnyqь ornьna — mьdeni-aqartu, kooperativ, qamsьzdandьru vьmdayьnyqь ьne zaqqa siarьqь vasqa vьmdardьqь qьrylyь tysjnktj.

Revolutsianьqь ekjncj ьne ycnj etaptarь ьnjnde de osьny aitu kerek; vьl etaptardьqь voьnda taktika ondaqan ret ьzgerjь otьrdь da, strategialьqь plandar ьzgerjssjz qalьp otьrdь.

Taktika proletariattьqь kyres formalarь men vьmdasu formalarьna, olardьqь aьsьnyьna, vьctasьnyьna vailanьstь. Revolutsianьqь sol etarьp negjzge ala otьrьp taktika, revolutsianьqь tasь nemese qaitьnyьna qarai, kьterjlyj nemese tьmendeujne qarai vьrnesce ret ьzgeruj mymkjn.

4) Strategialьqь vascьlyqь. Revolutsianьqь rezervterj mьnadai voladь: tura rezervter: a) carualar ьne ьalpь alqanda, ьz eljnjqь aьsьpalь sloilarь; b) kьrcj elderdjь proletariatь; v) kolonialar men tьueldj elderdegj revolutsialьqь qozqalьs; g) proletariat diktaturasьnyqь ьeьjsterj men tavьstarь, — proletariat kuctj ьaьnp satьp alu ycn, tьnyьs alu ycn, ьzjnjqь kucjn vascьm ete otьrьp, vьl ьeьjster men tavьstardьqь vьrsьpьrasьnan uaqьtca vas tartьp da mymkjn, ьne

ьanama rezervter: a) ьaudь ьlsjretu ycn, ьz rezervterjn kyceitu ycn proletariattьqь paidalanьnyьna volatьp, ьz eljnjqь proletariat emes taptarьnyqь arasьndaqь qaicьlyqtar men konfliktjler; b) proletariattьqь savьp ьasaqan kezjnde nemese amalsьzdan cegjnьp, manevr ьasaqan kezjnde paidalanьnyьna volatьp, proletariat memleketjne ьau vьrьcuazialьqь memleketterdjь arasьndaqь qaicьlyqtar, konfliktjler ьne soqьstar (mьselen, imperialistjk soqьs).

Rezervterdjь vьrjncj tyrj turalь kьp sьz aйтasaq ta voladь, ьitkenj olardьqь maqьzь ьvьrtьqь vьrjne de, kjm-kjmge volsa da mьljm. Al, rezervterdjь ekjncj tyrjne kelsek, vьlardьqь maqьzь ьrqaсan da aiqьp vola vьrmeidj, revolutsianьqь varьsь ycn vьlardьqь keide vьrjncj dьre-ьeljk maqьzь voladь. Mьselen, vьrjncj revolutsianьqь tьsьnda ьne odan keijn de vьsaq-vьrьcuazialьqь demokratia men (es-erler) liberaldьqь-monarxiasь vьrьcuazianьqь (kadetter) arasьnda volqan konfliktjnjqь orasan ylken maqьzь volqanьp veker deuge volar ma eken; ol konfliktj carualardь vьrьcuazianьqь vьqpalьnan qvьtqaru jsjnde ьz rьljn sьzsjz atqardь. ьktьvьr tьqkerjsjnjqь dьujrjnde imperialisterdjь negjzgj toptarьnyqь arasьndaqь qьr^qьp soqьs faktьsьnyqь ylken maqьzь volqanьp vekerге cьqaruqь dьlel tjptj kem; ol kezde, ьzara soqьstan qolь vosamai ьatqan imperialister kucterjn ьvьp-tyjьp ьas Sovet ьkmetjne qarьsь cьqara almadь, al, proletariat, dьl osь severtjn arqasьnda, ьz kucterjn vьmdastьru, ьz ьkmetjn nyqaitu jsjne qolma-qol kьrjsuge, Kolcak pen Denikinnjqь tas-talqanьp cьqaru daiarьqьp ьasauqь mymkjndjk aldь. Qazjg, imperialistjk gruppalarдьqь arasьndaqь qaicьlyqtar varqan saьnp tereq-dei tysken kezde ьne olardьqь arasьnda ьaqa soqьs tumai qalmaitьp volьp otьr^qan kezde, mьndai rezervterdjь proletariat ycn maqьzь varqan saьnp arta vьredj dep vьju kerek.

Strategialьqь vascьlyqtьqь mjndetj — revolutsianьqь ьrleujnjqь sol etarьnda revolutsianьqь negjzgj maqsatьna ьetu ycn, vьl rezervterdjь varьqьp da dьrьs paidalanu voladь.

Rezervterdjь dьrьs paidalanudьqь mьnjsj nede?

Keivjr kerektj carttardь oьndauda, vūlardьñ jcjnen negjzgj carttar dep тьnalardь esepтеu kerek.

Vjrjncj. Revolutsianьñ pjsjр четкен kezjnde, савуы вар екpjнj-мен алqa васьр kele çatqan kezde, көтерjлjs төнjр keljр qalqan kezde, rezervterdj avangardqa чаqьndatu jstjñ nәтиçelj volуьньñ negjzgj cartь volqan kezde, revolutsianьñ vastь-vastь kycterjн çinastььр, çaudьñ өte-mөte әlsjz çerjne çūmsau kerek, partianьñ 1917 çь aprel — oktәвр дәujrjндеgj strategiasьн, rezervterdj osьlai paidalanudьñ aiqьн ylgjsj dep esepтеuge voladь. Būl дәujrde çaudьñ өte-mөte әlsjz çerj — soqьs volqandьqь dausьz. Partianьñ proletariat avangardьньñ ainalasьna qalqтьñ qalьñ vūqarasьн naq osь negjzgj мәselede çinaqanь da dausьz. Būl дәujrde partianьñ strategiasь avangardть manifestatsia, demonstratsia çasau çольmen көçelerde voi көрsetuge yirete otььр, sonьmen qatar rezervterdj, el jcjnde Sovetter arqьь, frontta soldat komitetterj arqьь avangardqa чаqьndatu voldь. Revolutsianьñ qortьndьsь rezervterdjñ dūгьs paidalanьloqanьн көрsettj.

Marks pen Engelstjñ көтерjлjs turalь belgjlj ereçelerjн өз sözj-мен aitьр, Lenin revolutsianьñ kycterjн strategia çольmen paidalanudьñ cartь turalь vьlai deidj:

«Көтерjлjspen esuaqьтта da oinauqa volmalдь, al, onь vastaidь ekensjн, aiaqtap сьoи kerek ekendjgjn тььqtap vjлu kerek. Jstjñ taqdjрj cecjletjн momentte, jstjñ taqдьь cecjletjн çerjne çaudьñ kycterjн көр artьq kyc çinau kerek, өitkenj, olai volmaqan kynde, çaqьs daibьndьqь var çәne çaqьs ūььmdasqan çau көтерjлjsçjlerdj çoььр çjberedj. Көтерjлjs vastalqan eken, onda өte zor vatьldььqpen qimь çasau kerek çәne qaltse de sözsjz савуы çasauqa көcu kerek. «Qorqanu — qūralдь көтерjлjstjñ açalь». Çaudьñ әskerj vьтьrap çatqan momenttj өtkjzjр almai, çauqa veiqam çatqanda vas saluqa тьгьsu kerek. Kyn saьн (eger vjр qaladaqь oqьqa volsa: saqtat saьн deuge voladь) azqana volsa da tavьsqa çetjр otьru kerek, qalat da volsa «morәldьq kyctj vasьm» saqtau kerek» (XXI tom, 319 — 320-betterdj qara).

Ekjncj. Krizis eñ çoqarqь cegjne çettj, avangard aqьгьna deijn soqьsuqa daibьн, rezerv avangardть qoldauqa daibьн, çau qatarьnda asьр-sasqandьq meiljnce kyceidj, dep esepтелgen kezde çьqa soqьь ve-ru momentj men көтерjлjstj vastaitьн momenttj taңdap alu.

Eger, «vjzge çau tapтьq kycter meiljnce çatasьр, vjrjmen vjрj meiljnce çū-qьsьр, çamasьnan kelmeitjн kyreste өzderjн meiljnce әlsjretken volsa», eger «var-ььq tolqьmalь, solqьldaқ, tūraqsьz, aralьq elementter, iaqni ūsaқ vurçuazia, ūsaқ-vurçuazialьq demokratia vurçuaziaqa qaraqanda өzjн qalq aldьnda meiljnce әcke-relep, өzjнñ praktikadaqь bankrot volqandьqьmen qalq aldьnda masqaralanьр volsa», eger «proletariat arasьnda vurçuaziaqa qarьsь eñ tavandь, eñ vatьl revolutsialьq qimьdardь qoldau nietj tuьр, qalьñ vūqaraqa taralьр, osь niet varьnce kyceijр көтерjle vastasa, sonda jstjñ taqdjрjн cecetjн kyres әnden pjsjр çettj dep esepтеuge voladь. Mjne, sonda revolutsia pjsjр четкен voladь, mjne sonda, vjzdjñ çeңujmjz, egerde vjz çoqarьda көрsetjлgen... carttardьñ varььqьн dūгьs esepтеgen volsaq çәne uaqьttь dūгьs taңdap alqan volsaq, vjzdjñ çeңujmjz qamtamasьz etjлgen voladь» deidj Lenin (XXV tom, 229-bettj qara).

Oktәвр көтерjлjsjн өtkjzudj osьndai strategianьñ ylgjsj dep sanauqa voladь.

Būl cartть vūzu, «qarqьnnan airьlu» dep atalatьн qaupтj qatege әkeljр soqadь; ol uaqьтта partia ne qozqalьstьñ varьsьnan keijн qaladь, nemese тьm jlgerj ketjр qaladь da, jstjñ çolь volmau qaupjн tu-

qызadъ. Birsъrьra çoldastardъn 1917 çыb sentəvr айнда көterijlстj Demokratialьq keçestj tütqьnqa aludan bastauqa talьpьnqandarьn «qarqьnпaп айьlqandьqтьn» mьsalь, көterijlстjн momentjn sailap ala vjmeudjн mьsalь dep sanau kerek, өitkenj ol kezde Sovetterde әlde de solqьldaqтьq varьlqь sezjletjн edj, maidan әlde de ekj çoldьn айьlqandьn edj, rezervter avangardqa әlj çaqьndatьlmaqan edj.

Ycјncј. Kyrestjн negjzgj maqsatьnпaп avangardтьn көz çazvaubь ycјn, avangardтьn ainalasьna üьmьdasuqa tьrьsьp, sol maqsatqa qarai kele çatqan vьqaragьnьn çoldan adasьp ketpeuj ycјn, alqan vaqьttь maqsatqa çetu çolьndaqь ne tyrlj varьlq qьncьsьlqтар çәne cielenjsu-ler arqьbь vьlçьtpai tura aьp өtu kerek. Bül cartьtь vьzu — morәktar-дьn tјjnсе «vaqьttan айьlu» dep atalatьn өte zor qatege әker soqa-дь. Bјzджн partianьn Demokratialьq keçesten soң jle-cala Predparla-mentke qatnasu turalь qarar cьqarqan qatesjn osь «vaqьttan айьlu-дьn» mьsalь dep esepтеu kerek. Predparlament — vurçuazianьn elj-тjzдж Sovetter çolьnпaп vurçuazialьq parlamentarizm çolьna tysjruge tьrьsu ekendjgjn, partianьn mündai mekemege qatnasubь varьlq jstj catastьruь mymkjn ekendjgjn, «өkmet tygeljmen Sovetterge verjlsjn» degen üranmen revolutsialьq kyres çyrgjzjр çatqan çumьscьlar men çaualardь çoldan adastьruь mymkjn ekendjgjn partia sol moment-те ümьtьp ketkendei voldь. Bül qatenj volcevikter Predparlamenttj tastap ketulerjmen tyzettj.

Tөrtјncј. Çaudьn kyctj kezjnde, сегjnu laçsьz kerek volqan kez-де, çau bastauqan soqьsqa voi ürudьn tijmsjzджgj aьnq көrjnjр tьrқan kezde, kycterджн arasalmaqь osьндаi volьp oтьrқanda da сегjnu avangardьtь soqьqь tigjzvei, aman aьp cьqatьn, rezervterdj avangard-тьn төnregjnde saqtap qaldьratьn vјrden-vјr qural volьp oтьrқan kez-де, dürьs сегjnudj көzdep, rezervtermen manevr çasau kerek.

Lenin vьlai deidj:

«Revolutsiacьl partialardьn yirene tysulerj kerek. Olar savubьl çasauqa yirengen volatьn. Endj, vül qьlьmьdь qalai dürьsьraq сегjnu turalь qьlьmьmen toьlqьtьru ke-реktjgjn tysjnuge tura keledj. Dürьs savubьl çasaudь çәne dürьs сегjnudj yirenvei tьrьp, çeңuge volьmaltьndьqьn tysjnuge tura keledj, al, revolutsiacьl tap, өzjnн accь tәçrivesj arqasьnda vьqan tysjnudj yirenjр keledj» (XXV tom, 177-bettj qara).

Mündai strategianьn maqsatь — vaqьttan paidalanu, çaudь jrjtu, soңьnпaп savubьl çasau ycјn kycterjn çinau.

Partiaqa vaqьttan paidalanuqa, imperialism lagerjndegj өзara soqьtьqьstardan paidalanuqa, çaudьn kyсјn jrjtuge, çaualardь өз ça-қьнда saqtap qaluqa, Kolcak pen Denikinge savubьl çasaudь daibьндаu ycјn kycterdj көveituge mymkjndjk bergen Brest vјtјmјnн çasalubьn mündai strategianьn ylgjsj dep sanauqa voladь.

Lenin sol kezde vьlai degen edj:

«Bјz separattь vјtјm çasaqanda, çaulasьp oтьrқan imperialistjk gruppалardьn ekeujnen de qazjrgj vaqьtta eң mymkjn volqan дәreçede toьlq qütьlatьz, olardьn vјzge qarсь aubьz vјrјktjrujn qьndatatьn өз ara çaulasubь men soqьsьnпaп paidalanu arqьbь qütьlatьz, sotsialistjk revolutsianь jlgerjlete oтьrьp onь пьqaitu ycјn belgijj vaqьtqa qolьmьzdzь vosьtьp alamьz» (XXII tom, 198-bettj qara).

Brest Vјtјmј çasalqanьnпaп yc çьl өtkennen keijn Lenin vьlai dedj:

«Brest vjtmj» — vjzdi kyceitj, qalqaralьq imperializmniь kycterjn ьдыратqan ustupka volqanь endj varьp tьrqaп aqьmaq ta kьrjп oтьr» (XXVII tom, 7-bettj qara).

Strategialьq basьbьqтьн dьrьs voluьn qamtamasьz etetjn vastь carttar mjne osьndai.

5) Taktikalьq basьbьq. Taktikalьq basьbьq degenjmjz — strategialьq basьbьqтьн mjndetterjne, talaptaьrьna vaqьnatьn, sonьq vjг vьlegj. Taktikalьq basьbьqтьн mjndetj — kycterdjn ага salmaqь, osьndai volьp oтьrqanda, strategialьq tavьstardь daiarlauqa kerektj meiljnce mol natiçelerge çetu ycn, proletariattьn kyresj men ььm-dasuьnьq varьbьq formalagьn meңgerjп aьp, solardь dьrьs paidalanuьdь qamtamasьz etude.

Proletariattьn kyresj men ььm-dasu formalagьn dьrьs paidalanuьdьn mənjsj nede?

Mənjsj — vjгsьpьra kerektj carttardь oьndauda; vьlarдьn jcnen vastь carttar dep mьnalardь esepてu kerek:

Vjгjncj. Kyrestjn çəne ььm-dasudьn dəl sonдаi formalagьn qozqalьstьn sol tasuьna nemese qaituьna eң qolailь keletjn, vьqarapь revolutsialьq pozitsialarqa əkeludj, milliondaqan vьqarapь revolutsia maidanьna əkeludj çəne olardь revolutsia maidanьnda ornalastьrudь çeңjldete alatьn, qamtamasьz ete alatьn formalagьn vjгjncj qatarqa qoiu.

Jstjn mənjsj — eskj tərtjptjn saqtaluьnьnь mymkjn emestjgjn, vьl eskj tərtjptjn səzsiz qulatylatьndьqьn avangardtьn tysjnunde volьp oтьrqan çoq. Jstjn mənjsj — vьqara, milliondaqan vьqara səzsiz osьlai volatyndьqьn tysjnп, avangardtь qoldauqa daьn ekendjgjn kьrsetujnde volьp oтьr. Vjгaq, vьqara mьnь əz təçrivesj arqьbь qana tysjne aladь. Milliondaqan vьqaraqa eskj əkmettjn səzsiz qulatylatьndьqьn əz təçrivesjnde tysjnuge mymkjncjlk veru kerek, vьqaraqa revolutsialьq ьrandardьn dьrьstьqьn əz təçrivesjnde tysjnudj çeңjldetetjn kyres ədjsterj men ььm-dasu formalagьn ьsьnu kerek — mjndet osьnda.

Eger, Dumanьnь tykke tьrmaitьn nəse ekenjn, kadetterdjn verjп çyrgen uədelerj çalqan səz, ekenjn, sarizmьn keljsjme keludjn mymkjn emestjgjn, çarualardьn çumьscь tavьmen odaqtasuь səzsiz kerek ekenjn vьqarapьn əz təçrivesjnde tysjnujne çeңjldjk keltjru ycn, partia kezjnde Dumaqa qatnasuqa, kuctj дума çumьsьnьq ystjhe tьgjп, sol çumьstьn negjzjnde kyrestj əjstetuge ьiqarmaqan volsa, onda avangard çumьscь tavьnan qol yzgen volar edj, al, çumьscь tavь vьqaramen bailanьsьn çoqaltqan volar edj. Vьqarapьn Duma dəujrjndegj təçrivesj volmasa, kadetterdj əckereleu çəne proletariat gegemoniasь mymkjn volmas edj.

Otzovizm taktikasьnьnь qauptjlgj — ol taktika avangardtь əzjnн milliondaqan rezervjnen qol yzdjru qaurjn tuqьzдь.

Egerde proletariat, 1917 çьl apreл aьnda kəterjls çasauqa saqьrqaп solьl kommunisterdjn soçьna erjп ketken volsa, partia çumьscь tavьnan qol yzjп ketken volar edj de, çumьscь tavь çarualar men soldattardьn qalьn vьqarasь jcndegj ьqralьnan aьrьlar edj; əitkenj ol

kezde menşevikter men es-erler özderjnjñ soqıstı çäne imperializmdj çaqtaucılar ekendjgjn özderj älj äckereler volqan çoq edj, ol kezde vıqara menşevikter men es-erlerdjñ vjtjm turalı, çer turalı, erk turalı sözderjnjñ ötrjktjgjn öz täçrivesj arqıvı vjlr volqan çoq edj. Bıqaranyñ kerenskicjldjk дәujrjndegj täçrivesj volmasa, menşevikter men es-erler sırttatılmaqan volar edj, proletariat diktaturasınyñ ornauı da tymkjn volmas edj. Sondıqtan, üsaqburçuazialıq partıalardıñ qatele- rjn «сьдандьльқпен тысндjру» taktıkası çäne Sovetter jcjnde ötrıp acıq kyresu taktıkası — vjrden-vjr dürys taktıka boldı.

Solcıl kommunister taktıkasınyñ qauptjlgj — ol taktıka partıanı proletarlıq revolutsıanıñ kösemdjgjnen aıbrı tıanaqsız, vos sözdj vjr ıvs zagovorıkterdjñ tovnı aınaldıru qaurjn tuqızdı.

Lenin vılai deidj:

«Çalqız avangardpen qana çeңuge volmaıdı. Bykjı tap, qalıñ vıqara ne avan- gardtı tır-tura qoldau pozitsiasına nemese, eñ volmaqanda, avangardqa niettes vei- taraptıq pozitsiasına tyspei tırqan kezde, tek çalqız avangardtı qana taqdjrdj ce- öetjn ırısqa tysju... aqımaqıtıq volatın vılai tırısın, tjptj qılmıs volar edj. Al, cın mәнjsjnde bykjı taptıq, cın mәнjsjnde eñbekçilerdjñ çäne kapitaldan terkj körgenderdjñ qalıñ vıqarasınyñ mündai pozitsıaqa çetuj ycjn, çalqız qana propa- ganda, çalqız qana ygjt çyrgjzu az voladı. Bıl ycjn sol vıqaranyñ özjnñ saıası täçrivesj volu kerek. Barlıq ıl revolutsıalardıñ negjzgj zañ mjne osında; vıl zañdı tek Resei qana emes, Germania da soncama kyctj, soncama aıqın ıspattar ötrı. Kommunizmge cındar vet vıru ycjn, Reseldjñ мәdenıetsjz, көvjnese sauat- sız vıqarası tygjı, Germanıanıñ çoqarqı мәdenıettj, çalpylai sauattı vıqarasına da, II Internatsional savazdarı ykmetjnñ varlıq älsjzdgjn, varlıq tavansızdıqın, varlıq dәрmensjzdgjn, burçuazia aldındaqı varlıq qılaq kestj malailıqın, varlıq arsızdıqın vastarınan kecjrıp vjluge tura keldj; proletariat dikturası çәnjndegj vjrden-vjr alternativ volıp tavylatın cekten cыqqan reaksionerler (Reseide Kornılov, Germanıada Karp çäne Kо) dikturasınyñ volmaı qalmaitın öz täçrivesjnen vjluge tura keldj» (XXV tom, 228-bettj qara).

Ekjncj. «Әgvjr belgjlı momentte protsesterdjñ çeljsjndegj, qol- qa üstaqan kynde bykjı çeljnı üstar tıra aluqa volatın çäne strate- gıalıq tavystarqa çetu ycjn çaqdailar daiarlauqa volatın, erekse vıvındı tavı.

Jstjn tetgj, partıanıñ aldında tırqan vjrqatar mjndetterdjñ jcj- nen sondai kezektj mjndettj — orndalqan kynde vәjne ıtıq volatın çäne onı jske asıgılı kezektgj vasqa mjndetterdjñ oıdaqdai orn- dalıvın qamtamasız etetjn mjndettj — aıbrı ala vjlude.

Bıl ereçenjn mañızın ekj mьsalmen көrsetuge volar edj: vjr mь- saldı aısta qalqan ötken uaqıttan (partıanıñ qırılı дәujrjnen), ekjncj mьsaldı vjzge öte-mөte çaqın qazjrgj uaqıttan (ner дәujrjnen) aıbr көrsetuge voladı.

Partıanıñ qırılı дәujrjnde, sansız көp kruçoktar men ııvımdar- dıñ vjrjmen vjrj vailanıspaqan kezde, kustarсыldıq pen kruçokсыldıq partıanı çoqarqıdan төmenge dejn çegjdei çer çyrgen kezde, idealıq ala aıvızdıq partıanı jckj tırmısınyñ aıgıca belgısj volqan kez- de, — mjne bıl дәujrde vıvımdardıñ çeljsjndegj, sol kezde partıanıñ aldında tırqan mjndetterdjñ çeljsjndegj negjzgj vıvın, negjzgj mjn- det — çalrı orıstıq legaldı emes gazet cыqarı boldı. Nege? Onıñ sebebı — sansız kruçoktar men ııvımdardıñ vasın vjrjktjre alatın,

ideialьq çəne taktikalьq çənjnen vjrljk çasauqa çaqdai tuqьza alatьn, səitjр, naqьz partianь qūrudьn negjzjn sala alatьn, partianьn pjsjр çetjlgən ūitqьsьn ol kezdegj çaqdailarda tek çalрь orьstьq legaldь emes gazet arqьbь qana qūruqa volatьn edj.

Soqьstan caruacьbьq qūrьbьsqa ətu dəujrjnde, əndjrstj kəsjр kyizeljр, aul caruacьbьqь qalada jstetjн nərselerdjн çetjspeujnen tarсьbьq kərgen kezde, memlekettjk industrialьnь carualar caruacьbьqьmen ūctasubь sotsialistjk qūrьbьstьn tavьstь volubьnьn negjzgj cartь-na ainalqan kezde, — mjne vūl dəujrde protsester çeljsjndegj negjzgj vubьn, vasqa mjndetterdjн jcjndegj negjzgj mjndet — saudanь ərkendetu voldь. Nege? Onьn sevevj — nєр çaqdaibьnda industrialьnь carualar caruacьbьqьmen ūctasubьna saudadan vasqa çol çoq voldь; əitkenj ənjmj ətkjzjmegen əndjrs nєр çaqdaibьnda industria ycjn açal volьр tavьladь, əitkenj saudanь ərkendetu çolьmen ənjmdj ətkjzudj molaitqanda qana industrialьnь keңeituge voladь, əitkenj tek saudada çənjnde nьqaiьр alqanda qana, tek saudanь meңgerjр alqanda qana, tek osь vubьndь meңgerjр alqanda qana, sotsialistjk ekonomika-nьn jrgesjn qalauqa çaqdailar tuqьzu ycjn industrialьnь carualar rь-nogjmen çalqastьruqa volatьbьna çəne kezektegj əzge mjndetterdj oidaqьdai orndauqa volatьbьna senuge voladь.

Lenin vьlai deidj:

«Revolutsioner volu, sotsializm çaqьnda volu nemese çalрь kommunist volu çetkjljktj emes... Ər momentte çeljnjn aibьqca vubьnьn tava vjlu kerek, vьkjl çeljnjn ūstar qalu ycjn çəne kelesj vubьnqa ətuge nьq daibьndalu ycjn sol vubьnпan var kycpen mьqtar ūstau kerek»... «Qazjrgj momentte memleket dūrьs vaqьt berjр (vetjn tyzer) otьratьn jckj saudanьn çandanubь — sol negjzgj vubьn volьр tavьladь. Oqiqalardьn tarixi çeljsjndegj, 1921 — 1922 çьldardaqь vjzdjn sotsialistjk qūrьbьsьmьzdbьn ətpelj formalarьndaqь «var kycpen mьqtar ūstaitьn» «vubьn» — osь sauda volьр tavьladь» (XXVII tom, 82-bettj qara).

Taktikalьq vasсьbьqьn dūrьs volubьn qamtamasьz etetjn vastь carttar osьndai.

6) Reformizm çəne revolutsionizm. Revolutsialьq taktikanьn reformistjk taktikadan qandai aibьmasь var?

Keivjreuler leninizm reformalarqa, kompromisterge çəne çalрь alqanda keljsjm çasauqa qarсь dep oilaidь. Vūl myldem dūrьs emes. Belgjlvjр maqnada «qairdьn qandaibь da çaqсьbьq» ekenjn, belgjlvjр çaqdailarda çalрь alqanda, reformalar, onьn jcjnde kompromister men keljsjmdєr qaçet te, paidalь da ekenjn volcevikter vasqalardan kem vjlməidj.

Lenin vьlai deidj:

«Qalqaralьq vurçuazianь qūlatu ycjn soqьsьр çatьр, memleketter arasьnda volatьn kədjmgj soqьstardьn jcjndegj eң kьctjsjnen çyz ese qibьn, ūzaq, kyrdelj soqьstь çyrgjzjр çatьр, vūl soqьsta tyrlj ədjs qoldanudan kyn vūrьn vas tartu çaulardьn myddelerjnjn vjр-vjрjne qaicь kelucjlgjn paidalanudan (uaqьtca volsa da) vas tartu, odaqtas vola alatьndarmen (uaqьtca, tūrlausьz, solqьlda, cartь odaqtastarmen volsa da) keljsjmge keluden, kompromis çasaudan vas tartu soraqь kьlkj nəse emes pe? Vūl, əlj zerttelmegen, vūqan deijn adam valasь aiaq salmaqan tauqa сьqьр vara çatьр, qialar сьqьudan, keide qaita tysjр, vjр alqan bettj əzgertjр, tyrlj çoldь sьnar kəruden kyn vūrьn vas tartqanьmьzqa ūqsamai ma?» (XXV tom, 210-bettj qara).

Is, әрине, реформаларда, немесе компромистерде не келісімдерде емес, іс — адамның сол реформалар мен компромистерді қалай пайдалануында.

Реформис үсін — реформа болса болқаны, ал, революциялық құрылым — реформистер үсін қай қана нәрсе, сөз үсін, көз қаздыру үсін қолданылатын нәрсе. Сондықтан, реформистік тактика тұсындағы реформа, буржуазия өкіметі өмір сүріп тұрған жағдайда сөзсіз сол өкіметті нықайту құралына, революцияны іргіту құралына айналады.

Ал, революционер үсін, керісінше, басты нәрсе — реформа емес, революциялық құрылым, революционер үсін реформа — революцияның қосымса табысы. Сондықтан, революциялық тактика тұсындағы реформа буржуазия өкіметі өмір сүріп тұрған жағдайда, сол өкіметті іргіту құралына, революцияны нықайту құралына, революциялық қозғалыстың одан әрі өркендеуінің тапаныс пунктіне айналатын табиғи нәрсе.

Революционер реформаны, легальды құрылымды легальды емес құрылыммен байланыстырып сүргізу құралы есебінде пайдалану үсін, революция қолымен буржуазияны құлатуға бұқараны дайындауға керек болған легальды емес құрылымды күшейтудің пердесі ретінде пайдалану үсін қавыл алады.

Империализм жағдайында реформалар мен келісімге келушіліктерді революция қолымен пайдаланудың мәні, міне осында.

Ал, реформис реформаны барлық легальды емес құрылымды қандайынан болса да бас тарту үсін, бұқараны революцияға дайындау ісін бүлдіру үсін, сөйтп, «сіңірі берілген» реформаның саясында қан рәқат қату үсін қавыл алады.

Реформистік тактиканың мәнісі, міне осында.

Империализм жағдайында реформалар мен келісімге келулердің қайы міне осындай.

Бірақ, империализм құлатылғаннан кейін, пролетариат диктатурасының тұсында істің қайы бір өзгереді. Белгілі бір шарттармен, белгілі бір жағдайларда пролетариат өкіметі, пролетариат емес тартарды іргіту үсін, революциясы тыныс алдыру үсін, күс қинар жаңадан қавыл қасуға жаңдай дайындау үсін, қолданылып сүргілген тәртіптерді революциялық қолымен қайта құру қолынан уақытқа таия тұрып, оларды бір-біріне өзгертуді қолына тусуге, Лениннің «Алтынның маңызы туралы» деген белгілі мақаласында айтқандай «реформистік қолға» тусуге, қозғалыстың айналымы қолына, реформалар қасу қане пролетариат емес тартарға ұстүпкелер қасу қолына тусуге мәңбуір болуы мүмкін. Бұл қолды белгілі мақпанда реформистік қол екендігін мойындамауға болмайды. Тек бұл қерде негізгі бір өзгелік барғн есте ұстау керек, ол өзгелік — бұл қерде реформаны пролетариат өкіметі қасайды, ол реформа пролетариат өкіметін нықайтады, ол реформа пролетариат өкіметіне керекті тыныс береді, ол реформа революцияны іргіту үсін емес, пролетариат емес тартарды іргіту үсін қасалады.

Сөйтп, мұндай жағдайларда реформа өзіне қарға-қарсы күске айналады.

Пролетариат өкіметінің мұндай саясатты сүргізуінің мүмкін болған себепі мұнда, тек осында: мұның алдында өткен дәуірде рево-

lutsianьñ qūlacь meiljnсе кең boldь, sөitjр ol кең qūlac савуы са-
sau taktikasьнñ орнпа uақытса сөгjну taktikasьн, qozqalьstьнñ ai-
nalma çolьнñ taktikasьн, qoldanьр сөгjne alatьndai кең өгjs verdj.

Соньмен, егер вjгьн, бурçуазия өкметjнjнñ түсьнда, reformalar
revolutsianьñ qosьmса тавьсь bolsa, qazjр, proletariat diktaturasьнñ
түсьнда reforma proletariattьñ revolutsialьq тавьстарьнан tuадь, вjл
тавьstardan qūralqan proletariat qolьндаqь rezervterden tuадь.

Lenin вьlai deidj:

«Reformalarдьñ revolutsiaqа qatnasьна тек marksizm qана дәл çәne дүгьс аньq-
lama verdj; аньqтama vergende Markstjн вjл qatnasь тек вjрçаqьнан qана кө-
туге мүмкjндjгj var edj, атар aitqanda: proletariattьñ вjр elde bolsa да аздь-
көртj түраqть, вjграз ұзақ uақыт түнqьс çеңjsjнен вjгьнqь çаqдаida qана көтуге
мүмкjндjгj var edj. Вjл çаqдаida дүгьс qatnasьнñ negjzj тьнау boldь: refor-
malar proletariattьñ revolutsialьq тартьq kyresjнjнñ qosьmса тавьсь volьр тавьладь...
Вjр qана elde bolsa да proletariat çеңjр сьqqаннан кейн, reformanьñ revolut-
siaqа qatnasьна вjр çаqальq enedj. Prinsipialдьq тырде js sol kyjнде qaladь, ал
forma çаqьнан өзгерjs voladь, вjл өзгерjstj Markstjн өз васьнñ volçauqа мүм-
кjндjгj volmadь; вjграз, вjл өзгерjstj тек marksizmнjнñ filosofiasь мен saiasatь
negjzjнде qана ұqьнуqа voladь... Çеңgenen кейн olar (iaqni reformalar, I. St.)
(qalqaralьq тастарта vaiаqь sol «qosьmса тавьсь» kyjнде qala отьгьр), qal elde
çеңjs volqan bolsa, sol el ycjн, вjгьнqьсьнñ ystjне, варьнса çүmsalqan кyc
endj не ol, не вjл өtkelden revolutsialьq çolьмен өтуге көгер көзге çетпей түг-
дан kezde, керектj çәne заңдь тьнсь алу voladь. Çеңjs тjптj амалсьз сөгjngen
кyнде де тjресjр сьдаuqа, materialдьq çаqьнан да, moral маqnasьнда да тjресjр
сьдар түгуqа çарайтьн «кyc qогьн» вередj» (XXVII том, 84 — 85-беттерdj qара).

VIII

PARTIA

Revolutsianьñ aldьндаqь дәujrде, аздь-көртj веивjt даму дәuj-
гjнде, II Internatsionalдьñ partialарь çүмьсць qozqalьсьндаqь ystem
кyc volьр, kyrestjнñ parlamenttjk formalарь negjzgj formalар деп са-
nalьр çyрген kezde, — вjл çаqдаida partianьñ, кейн асьqтан-асьq
revolutsialьq caiqasular çаqдайьнда алqан маңьзындаi кyctj, сесуcj
маңьзь çоq edj, volь да мүмкjн emes edj. II Internatsionalдь оqан
савуы çасаqandardан qozqaqanda, Kautski: II Internatsionalдьñ par-
tialарь соqьс qūralь emes, веивjtcjлjk qūralь, сондьqтан да ol partia-
lar соqьс kezjнде, proletariattьñ revolutsialьq maidanqа tysken kez-
derjнде, aitarьq еcnәрсе jstei almadь — deidj. Вjл тjптj дүгьс. Вjграз,
вjл не degen сөз? Вjл, II Internatsionalдьñ partialарь proletariattьñ
revolutsialьq kyresjne çaramaidь, ol partialар — proletariattьñ, çү-
мьсьлардь өкметtj qolqа алуqа vastaitьн çауьnger partialарь emes,
parlament sailауьна, parlamenttjk kyreske веijmделген sailаu appara-
ть, degen сөз. II Internatsionalдаqь opportunistер ystem volьр түг-
qan kezde, proletariattьñ negjzgj saiasi ұимь partia volмай, parla-
ment fraksiasь volу faktьсьнñ сеvevj де осьдан. Вjл дәujrде partia
js çyзjнде parlament fraksiasьнñ сьлауь volьр çyргенj çәne оньñ
qьzmetjн атqаруць elementj volqань çүртqа мөлjm. Вjл сияqть çаq-
даida, осьндаi partianьñ vastауьмен proletariattь revolutsiaqа дәйьн-

dau turalь sөz volub da mymkjn emes ekenjn дәleldep қатудьн қақe-
tj de volar ma eken.

Вjрақ, қаңа дәujр vastalqannan кейн js negjzjnen өзgerdj. Қаңа дәujр — тартардың асықтан-асық ұstasqan дәujрj, proletariattың revolutsialық қимьдарьнның дәujрj, proletarлық revolutsianың дәujрj, imperializmdj құлатьр, өkmettj proletariattың тартьр алуьна кycterdj тура-
дан-тура дайарлау дәujрj. Бұл дәujр proletariattың алдына partianың барлық қимьсын қаңа revolutsialық қолға сальр қайта құру тuralь, қимьscьларды өkmettj қолға алу қолындақь revolutsialық кyrestjң рухында тәрбиеу тuralь, rezervterdj дайындар, қақындату тuralь, көгсj elderdjң proletariatьмен одақ қасau тuralь, kolonialардақь, тәueldj elderdegj азаттық қозқалысьмен берjк байлаьс қасau тuralь, тақысьн тақы қәне сондайлар тuralь қаңа мjндetterdj қоладь. Бұл қаңа мjндetterdj, parlamentarizmнjң веивjтсjлjк қақдailарьнда тәрбиеленген eskj sotsial-demokratialық partialардың кycjмен орндауға volady — деп оилау, — өзjңdj ymьtsjz тыңjлуге салу, сөzsjз қeңjлуге басьндь байлау volьр тавьладь. Мoиньнда мұндай мjндetter тұрқанда, eskj partialардың vastauьнда қала беру — толық құралсызданьр қалқандық volьр та-
вьладь. Proletariattың мұндай халге көнгjсj келмегенjn дәleldep қатудьн қақe-
tj de volar ma eken.

Қаңа partianың, қауыңгер partianың, revolutsiacь partianың, proletariattы өkmettj қолға алу кyresjне vastauға ватылдықтың қететjн partianың, revolutsialық қақдаидьн қиьн-қьстau kezeңдерjn тьsjnуге тәқривесj қететjн қәне мақсатқа қету қолындақь тырj кедергjлерdjң қандайына болса да соқрай өтуге евj қететjн partianың қақettjгj осыдан tuady.

Мұндай partia болмаса, imperializmdj құлату тuralь, proletariat диктатурасын орнату тuralь оилаудьн да керегj қоқ.

Бұл қаңа partia — leninizm partiasь.

Бұл қаңа partianың өзгеселjктерj неде?

1) Partia — қимьscь тавьнның алдықтың отрәdj. Partia ең алдымен қимьscь тавьнның алдықтың отрәdj volub керек. Partia қимьscь тавьндақь барлық ең қақысь elementterdj, олардың тәқривесjн, олардың revolutsiacьдықтың, олардың proletariat jsjне қап-тәнjмен берjлгенdjгjn өз jsjне қинауға тьjs. Ал, нақыз алдықтың отрәd volu ycjн, partia revolutsialық теориямен, қозқалыстың заңдарьн вjлujмен, revolutsianың заңдарьн вjлujмен құралдануь керек. Мұнсыз, partia proletariattың кyresjне васылық ете алмаидь, proletariattы соқына ерте алмаидь. Eгер partia қимьscь тавьнның вұқарасы не оилайтыны, васынан не өtkjzjр қатқаньн тjркеп отьрумен қана қанақаттаньр қалса, егер partia stixialық қозқалыстың соқына егjр салпақтаумен отьрса, егер partia stixialық қозқалыстың топастықтың, саяси талқausьздықтың қeңe вjлмесе, егер partia proletariattың минуттjк myddelerjнен қоқарь көтерjле вjлмесе, вұқараның proletariattың тартық myddelerj дәреқесjне қеткjze көтере вjлмесе, ол partia нақыз partia vola алмаидь. Partia қимьscь тавьнның алдында тұруға тьjстj, partia қимьscь тавьнан артыр алыстақтың көруге тьjстj, partia stixialық қозқалыстың соқында қьymei, proletariattы соқына ег-
tjр, vastap отьруға тьjстj. «Хвостизmdj» нақыздайтын II Internatsionalдың partialарь — вурқуазialық саясаттың қьyргьзucjлер, вұл саясат prole-

tariattь virçuanianьqь qolьndaqь qьralь voluqa ducar etedj. Tek proletariattьqь aldьnqь otrədjnьqь kəzqarasьndaqь partia qana, vьqaranyь proletariattьqь taptyqь myddelerjnьqь dəreçesjne çetkjze alatьn partia qana — tek osьndai partia qana çumьscь tavьn tredunionizm çolьnan vьgьp əketj, onь əz aldьna derves saiasi kyske ainaldьra aladь. Partia — çumьscь tavьnьqь saiasi kəsemj.

Men çoqarьda çumьscь tavьnьqь kyresjnьqь qьncьbьqtarь turalь, kyres çaqdaibьnьqь qьn-qьstaulьbьqь turalь, strategia men taktika turalь, rezervter çəne manevr çasau turalь, savuьl çasau men cegjnu turalь aittьm. Bьl çaqdailar soqьs çaqdailaryьnan qьn volmasa oqai emes. Bьl çaqdailardь kjm aibьra aladь, milliondaqan proletariat vьqarasyьna kjm dьgьs vaqьt sjltei aladь? Egerde əzjn əzj çənjldjrgjsj kelmese, esvjr armia soqьsta təçrivelj stavьsz js qьla almaidь. Eger əzjn əzj qas dьc-pandarьna çem qьlqьsь kelmese, proletariattьqь mьndai stavьsz tjptj de js qьla almaitьnь aiqьn emes pe? Al, vьl stav qaida? Mьndai stav tek proletariattьqь revolutsiasь partiasь qana vola aladь. Revolutsiasь partiasь çoq çumьscь tavь — stavь çoq armiamen vjr. Partia proletariattьqь çauьnger stavь.

Vjraq, partia tek aldьnqь otrəd qana volьp tьra almaidь. Partia sonьmen vjrge taptyqь otrədj, taptyqь vjr vəlegj, tappen əzjnьqь tjrcjlgj-nьqь varьbьq tamьrlarь arqьbь tьqьz vailanьstьp çatqan vəlegj voluqa tijs-tj. Taptar çoibьmai tьrqaп kezde, proletariattьqь qatarь vasqa taptardan cьqqandarmen tolbьqьgьlp otyrqaп kezde, çumьscь tavь tьtasьnan aldьnqь otrəd dəreçesjne kəterjlu mymkjncjlgj volmai otyrqaп kezde, aldьnqь otrəd pen çumьscь tavьnьqь qalqan vьqarasyьnьqь arasyьndaqь, partiadaqьlar men partiada çoqtardьn arasyьndaqь aibьra çoibьmaq emes. Vjraq, vьl aibьra sol vьqaradan qol yzjr aibьgьluqa ainalьp ketse, eger partia əzjmen əzj volьp, partiada çoq vьqaradan qol yzse, ol uaqьtta partia — partia voludan qalar edj. Eger partia, partiada çoq vьqaramen vailanьstь volmasa, eger partia men partiada çoq vьqaranyьq arasyьnda ьctasu volmasa, eger vьqara partianьqь vascьbьqьn qavьldamasa, eger vьqara aldьnda partianьqь saiasi çəne morəldьq vedelj volmasa, onda partia tapqa vascьbьq ete almaidь. Çaqьn arada vjzdjn partiaqa çumьscьlardan ekj çuz mьn çəna myce aьndь. Mьnьq vjr tamaca çerj sol: vьl adamdar vjzdjn partiaqa əzderj qana kelgen çoq, olardь partiada çoq varьbьq vьqara çjberdj; ol vьqara partiaqa çəna myceler aluqa velsenjр qatnastь çəne sol vьqara maqьldamaqan çerde, çəna myceler aьnqan da çoq. Bьl faktь — partiada çoq qalьq vьqara vjzdjn partianь əz partiasьna, əzjne çaqьn çəne tьbьsqan partiaqa esepreitjnь, olardьn partianь keçeitudj, nьqaitudь çəp-tənjmen tjleitjnь, əz taq-djrn əz bьqtarьmenen sol partianьqь vascьbьqьna senjр tapsьgatьndьqьn kərsetedj. Partianь partiada çoq vьqaramen vailanьstьgьp otyratyьn osь siaqьtь qolqa ьstar vaiqauqa volmaitьn morəldьq dəneker volmasa, partia əz tavьnьqь cecucj kysj vola almaitьnь dəleldep çatudьn qaçetj volar ma eken. Partia çumьscь tavьnьqь vəljnveitjn vjr vəlegj.

Lenin vьlai deidj:

«Vjz — taptyqь partiasьmьz, sondьqtan da vьkji tap tygeljmen derijk (al,

soqъs kezjnde, azamat soqъsъnъnъ zamanъnda mylde tygeljmen vykjl tap) vjzdjъ partianъnъ vasъsъbъmen js qъbъr, vjzdjъ partiaqa mymkjnjnse tьqъz aqъndasub kerek, vjraq, kapitalizm tьsъnda, vjr uaqъtta vykjl tap tygeljnen ia tygeljnen derljktei zjnъnъ aldъnъqъ otrdjnъnъ, zjnъnъ sotsialistjk partiasъnъnъ sanalъbъqъ men vsendjlgjnъnъ dreesjne ete aladъ — dep oilau manilovsъldъq, «xvostizm» volar edj. Kapitalizm tьsъnda tjptj profsoiuz ūiъmdarъ da (oi rjsj etjlmegen sloilar-dъnъ sana-sezjmjne tysjnktjrek keletjn eъ qarapaïm ūiъmdar) ūmъsъbъ tavъnъ tygel derljktei nemese tygeljmen qamъbъr ala almaitъnъna esvjr esj dūgъs sotsialist kumandanъbъr krgen oq. Aldъnъqъ otrd pen oan veïjm varlъq qalъnъ vūqaranъnъ arasъndaqъ aïrmanъ ūmъtu, aldъnъqъ otrdtjnъnъ ruaqъttaqъ mjndetj — sol qalъnъ vūqaranъnъ vjrden-vjrgе keъ sloilarъnъ aldъnъqъ otrd dreesjne deïjn kteru eken-djgjn ūmъtu, — zjnъdj zjnъnъ aldaqandъq, vjzdjъ mjndetterjmjzdjъnъ asa zor ekendjgjn krgjsj kelmegendjk, ol mjndetterdjъnъ maъzъn kemjtkendjk volar edj» (VI tom, 205 — 206-betterdj qara).

2) Partia — ūmъsъbъ tavъnъnъ ūiъmdasqan otrdj. Partia ūmъsъbъ tavъnъnъ tek aldъnъqъ otrdj qana emes. Eger partia taptъnъ kyresjne sъbъmen vasъsъbъq etkjsj kelse, partia aldъnъqъ otrd volumen qatar, z tavъnъnъ ūiъmdasqan otrdj voluqa tijstj. Kapitalizm aqdailarъnda partianъnъ mjndetterj ete zor ne ete saïalъ. Partia proletariattъnъ kyresjne jckj ne sьrtqъ damudъnъ ete qïbъn aqdailarъnda vasъsъbъq etuge tijstj, aqdai savubъl asaudъ kerek qъlqanda, partia proletariattъ savubъlqa vastauqa tijstj, aqdai cegjnudj kerek qъlqanda, partia proletariattъ kyctj audъnъ soqъsъnъnъ astъnan aman alъr sьqıuqa tijstj, partia, ūiъmdasraqan partiada oq ūmъsъbъlardъnъnъ milliondaqan vūqarasъna kyrestegj dissiplinalъq ne plandъbъq gıxъn, ūiъmcsъldъq, tavandъbъq gıxъn veruge tijstj. Al, vūl mjndetterdj partia tek zj dissiplinanъnъ, ūiъmcsъldъqtъnъnъ ylgjsj volsa qana, zj proletariattъnъ ūiъmdasqan otrdj volsa qana orndai aladъ. Vūl carttar volmasa, milliondaqan proletariat vūqarasъna partianъnъ sьn vasъsъbъq etuj turalъ sz qъluqa da volmaidъ. Partia ūmъsъbъ tavъnъnъ ūiъmdasqan otrdj.

Partianъnъ ūiъmdasqan vjr vutjn volubъ turalъ pjkjrdj Lenin vjzdjъ partia ustavъnъnъ vjrnjnъj punktj turgasъndaqъ belgjlj formulirovkasъna kjrgjzgen; vūl formulirovkada partia — ūiъmdardъnъnъ ïnaqъ dep, partia mycelerj — partia ūiъmdarъnъnъ vjrnjnъnъ mycelerj dep sanaladъ. 1903 ъbъ-aq vūl formulirovkaqa qarъsъ volqan mencevikter mūnъnъ ornъna partiaqa zjn zj kjrgjzu «sistemasъnъ» ūsъndъ, qai getpen volsa da partianъnъ syieitjn, vjraq, partia ūiъmdarъnъnъ esvjrjne de kjrmeitjn ne kjrgjsj de kelmeitjn rvjr «professor» men «gimnazistke», rvjr «tjlektester» men «stackacъqa» partia mycesj «ataqъnъ» veru «sistemasъnъ» ūsъndъ. Eger osъ erekce «sistema» vjzdjъ partia jcjnde orn teujp nъqaiia qalsa, ol uaqъtta partiaqa professorlar men gimnazister tolъr ketpei qoïmas edj; partia veïnesjz, keskjn-keïpj oq, azqъndaqan, «tjlektester» teъjzjnde vatъr ketetjn, tap pen partianъnъ arasъndaqъ cekaragъnъ oïbъr jveretjn, partianъnъ ūiъmdasraqan vūqaranъnъ aldъnъqъ otrd dreesjne kteru mjndetjnъnъ oqqa sьqaragъnъnъ verekesjz «ūiъmqa» aïnalар edj, — mūnъ dleldep atudъnъ da keregj volar ma eken. Mūndai opportunistjk «sistema» volsa, vjzdjъ partianъnъ z mjndetjn, vjzdjъ revolutsianъnъ varъsъnda ūmъsъbъ tavъnъnъ ūiъmdastъrucъ ūitqъsъbъ volu mjndetjn, orndai almaitъndъqъnъnъ aïtъr atudъnъ da qaqetj oq.

Lenin vъlai deïdj:

«Martovtñ kəzqarasь voйnca, partianñ cekarasь mylde belgьsьz volьp qaladь, ɵitkenj «əvьr stackacь» «ɵzjn partia mycesьmьn dep ɕarialai» aladь. Mündai belnesьzdkten paida qandai? Tek «myce ataqьn» keq taratu. Mўnñ zianь — tap ɵen partianь aralastьrьp ɕьberetjn tɵrtьpsьzdk ideiasьn kьrgьzju» (VI tom, 211-bettj qara).

Vьraq, partia, tek partia ɵiьmdarьnñ ɕinaqь qana emes. Partia, sonьmen qatar, sol ɵiьmdardьnñ tўtas sistemasь, olardьnñ tўtas vьr ɵiьm-qa formaldь vьrьgьuj volьp tavьladь; vўl tўtas ɵiьmñnñ vasцьbьq etetjn ɕoqarqь, tɵmengьj orndarь var, vўl tўtas ɵiьmda azцьbьq kɵrcьljkke vaqьnadь, onьñ praktikalьq qaulьlarьn varlьq partia mycelerj orndauqa mьndettj. Vўl carttar volmasa, partia ɕўmьscь tavьnñ kyresьjne plan-men, ɵiьmdasqan tyrde vasцьbьq etьp oьra alatьn, ɵiьmdasqan tўtas vьr ɵiьm vola almaidь.

Lenin vьlai deidь:

«Bўrьn vьzdьn partia formaldь ɵiьmdasqan tўtas vьr ɵiьm volqan ɕoq, tek ɕeke gruppalarđnñ ɕinaqь qana voldь, sonđьqtan da vўl gruppalarđnñ arasьnda ideialьq ьqpalđan vasqa qatnas volubь mymkьn de vola almađь. Qazьr vьz ɵiьmdasqan partia voldьq, al, vўl — ɵkmet ɕasau, ideia vedeljn ɵkmet vedeljne ainalđьru, tɵmendegьj partia orndarьnñ ɕoqarqь partia orndarьna vaqьnuь volьp tavьladь» (sonda, 291-bettj qara).

Tўraqsьz elementter qit etse, azцьbьqtñ kɵrcьljkke vaqьnu prinsьrjne, partia ɕўmьsьna vьr ortalьqtan vasцьbьq etu prinsьrjne tiьsьr, vўl «viurokrattьq», «formalistьk», taqь taqьlar dep aьrtaidь. Vўl prinsьpterđj ɕyzege asьmaqan kynde, partia tўtas ɵiьm esevьnde plandь ɕўmьs ɕyrgьze almaitьnñ, ɕўmьscь tavьnñ kyresьjne vasцьbьq ete almaitьnñ dɵleldep ɕatudьn qaɕetj volar ma eken. ɵiьmdastьru məslesьndegьj leninizm degenьmьz — osь prinsьpterđj vўlɕьtpai ɕyzege asьrьp oьru voladь. Vўl prinsьpterge qarьsь kyresucьljktj Lenin: masqaralar tўrьp, aulaq ьlaqtьrьp tastauqa tўrarlьq «oьs nigilizmьj», «varindьq anarxizm» dep atadь.

«Vьr adьm jьgerьj» degen kьtavьnda vўl tўraqsьz elementter turalь Lenin vьlai deidь:

«Oьs nigilisьne vўl varindьq anarxizm ɵe-mɵe tən nəsse. Partia ɵiьmь oqan qўvьsьq «fabrika» volьp kɵrьnedj, ɵiьmñnñ vьr vɵlegьjnñ tўtas ɵiьmqa, azцьbьqtñ kɵrcьljkke vaqьnuь oqan «qўl qьlu» volьp kɵrьnedj... «Ortalьqtñ vasцьbьq voйnca eьvektj vɵlsudьj, ol: adamdarđ «məcinanьn ventьne, dɵrgelegьne» ainalđьru voladь dep alasўrьp, qarьsь vaivalam saladь..., partianñ ɵiьmdastьru ustavь turalь səz qozqalsa, ol ɕaqtьrmai vetjn tьrɕitьp, mensьnevengensьr... «tьptj ustavsьz da vola vermei me deidь...» «Atь culь viurokratizm turalь vaivalam salu, — ortalьqqa sailanqan adamdar sostavьna riza emestьgьjn vьrkegen perde ekenj aiqьn volsa kerek... Sen viurokratsьn, ɵitkenj senь menьn tьlegьmmen emes, menьn tьlegьme qarьsь siez taqaiьndadь; sen formalissьn, ɵitkenj, sen menьn rizalьqьma syienvei, siezdьn formalđьq qararlarьna syienesьn; sen dɵkьr-mexanikalьq ɕolmen js qьlasьn, ɵitkenj partia siezьnñ «ɕalaq» kɵrcьljgьne syienesьn, menьn kooptatsia ɕolmen ɵtkьm keletjn tьlegьmmen esepespeisьn; sen ɕalqьz vileucьsьn, ɵitkenj vilьktj ьmьɕьmь vьr eskь kompanianьn* qoьna vergьn kelmeidь» (VI tom, 310 ɕəne 287-betterđj qara).

* II Siezdьn qararlarьna vaqьnva, Lenindь «viurokratsьn» dep aьrtaqan Ak-selrod, Martov, Potresov ɕəne vasqalarđnñ «kompaniasь» turalь aityьp oьr. I. St.

3) Partia — proletariattın tapтық ұйымның қоғамық формасы. Partia ұйымсыз тавының ұйымдасқан отряды. Бірақ, partia ұйымсыз тавының бірден-бір ұйым қана емес. Proletariattın мұнан басқа тольр қатқан ұйымдары бар, бұл ұйымдарсыз proletariat капиталмен ойдағыдай күресе алмайды; бұл ұйымдар: профессионалдық союздар, кооперативтер, фабрика-завод ұйымдары, парламенттік фракциялар, әйелдердің партиялық емес бірлестіктері, баспа сөз, мәдениет-ақарту ұйымдары, қастардың союздары, революциялық-қашыңгер ұйымдар (асықтан-асық революциялық күс көрсетілер кезінде), ұйымның мемлекеттік формасы болатын депутаттар Советтері (егер өкмет proletariat қолында болса) және басқалар. Бұл ұйымдардың, басым көпшілігі партиялық емес ұйымдар, бұлардың тек кейбіреулері қана партияға тура қанасыды немесе партияның бір тармағы болып тавылады. Белгілі қағдайда бұл ұйымдардың бәрі де ұйымсыз тавына өте қажет ұйымдар, өйткені бұл ұйымдар болмаса, күрестің тырлы-тырлы салаларында proletariatтың таптық позицияларын нығайту мүмкін емес; өйткені бұл ұйымдар болмаса, биржуазия тәртібінің орнына сotsialistік тәртіп орнатылу күс болған proletariatты сылықтыру мүмкін емес. Ал, осына тольр қатқан ұйымдар барда бірінші қай басшылықты қалай қызге асыру керек? Мұндай тольр қатқан ұйымдардың болуы, тырлісе басшылық қасауды тұдырмауына не керілі? Бұл ұйымдардың әрқайсысы өзине қараған дегбес салада ұйымсыз қызғызеді, солай болғасын олар бір-біріне бөгет қасамайды деуілер болар. Бұл, әрине, дұрыс. Бірақ, бұл ұйымдардың бәрі де ұйымсыз бір бақытпен қызғызге тісті екені де дұрыс, өйткені олар бір таптың, proletariat тавының, қызметін істейді. Бұл ұйымдардың бәрінің ұйымсыз қызғызге тісті болған қолы, қалып бақыты, кім белгілер береді, деген сұрақ туады? Керекті тәңгібесі болуының арқасында, сол қалып қолды белгілер қана қомай, оның үстіне, бұған керекті қеткілікті веделі болуының арқасында, басшылықта бірлік орнату үсіні және ұйымста кідірістер туу мүмкіншілігін қою үсіні сол ұйымдардың бәріне осы қолды іске асырта алатын орталық ұйым қайда?

Мұндай ұйым — proletariatтың партиясы болды.

Мұны істеуге партияның тольр мүмкіншілігі бар, өйткені, біріншіден, partia — ұйымсыз тавының ең қақсы элементтерінің, proletariatтың партиада қоғ ұйымдарымен тура байланысы бар, сол ұйымдарға өте қиы басшылық етір отыраған ең қақсы элементтерінің, қиналған қері; өйткені, екіншіден — partia ұйымсыз тавының ең қақсы адамдарының қиналған қері болғандықтан ұйымсыз тавының лидерлерін, өз тавының ұйымдарының барлық формаларына басшылық өте алатын лидерлерін, дайындар сыңаратын ең қақсы мектер; өйткені, үсіншіден, partia ұйымсыз тавының лидерлерінің ең қақсы мектеві болғандықтан, өзіннің тәңгібесі мен веделі қақынан, proletariatтың күресіне басшылықты бір орталыққа қинай алатын, оның арқасында, ұйымсыз тавының барлық партиялық емес ұйымдарының қандайын болса да партияның қызметін атқаруы partia мен тапты бірлігіне қалқастыруы орндарға айналыға алатын бірден-бір ұйым болып тавылады. Partia — proletariatтың таптық ұйымның қоғамық формасы.

Бұл, әрине, партиялық емес ұйымдар, профсоюздар, кооперативтер қа-

daqan proletarlar vüqarasynny arasyna dissiplina, üymcýldýq ruхып engjzu degen söz; vül — üsaq burçuazialýq stixia men üsaqburçuazialýq әdewiетterdñ jrtkjc ыqралына qarsy proletariat vüqarasynny jcjnde берjk qorqan, qamal çasau degen söz; vül — proletariattyң üsaqburçuazialýq sloilardy qaita tәrbieler, çañartyр сыqару çөnjndegj üymdastyruçylyq çümysyn nyqaitu degen söz; vül — taptardy çoia alatyп çәne sotsialistik өndjristj üymdastyruqa çaqdailar daiarlai alatyп kyc volqan proletariat vüqarasynny, өзjп өзj tәrbieler сыqару jsjne çәrdemesu degen söz. Bjraq, өзjпñ vjrljgj men dissiplinasy çaqьnan kyc tj partia volmasa, münny vәrjп jstep сыqu mymkjn emes.

Lenin ылай deidj:

«Proletariat dikturasy degenjmz — eskj qorqamnyң kyc terjne, traditsialygha qarsy çyrgjzjetjn qaçyly kyres, qandy çәne qansyz kyres, zorlyqtъ çәne veivjt kyres, soqьs maidanьndaqъ çәne çaryacylyq maidanьndaqъ kyres, pedagogikalýq çәne әkjmçjlk kyres. Milliondardyң, ondaqan milliondardyң әdewterjñ kycj — naqьz qorqьnyctъ kyc. Kyreste сыbьqqan, temjrdei берjk partia volmasa, tartyң jcjndegj ne var adal adamdary tygel senetjn partia volmasa, vüqaranyң niетjn vaiqар, oqan ыqралып çyrgjze vjletjn partia volmasa mündai kyrestj oidaqьdai etjр çyrgjzuce volmaidь» (XXV tom, 190-bettj qara).

Partia proletariatqa dikturany kycpen ornатыр, üstar түru ycjп kerek. Partia — proletariat dikturasynnyң qūghaly.

Al, vüdan taptardyң çoqaluymen vjрге, proletariat dikturasynny өcuymen vjрге partianyң da өcuге tijс ekendjgj keljр сыqадь.

5) Partia—fraksialardyң voluymen sibsa almaityп erk vjrljgj. Özjпñ vjrljgjmen çәne temjrdei берjk dissiplinasy men kyc tj volьp otyрqan partia volmasa, proletariat dikturasyn kycpen ornatu çәne onь üstar түru mymkjn emes. Al, partianyң varlyq mycelerjññ erkjnde vjrljk volmasa, jsterjnde tolyq çәne sözsyz vjrljk volmasa, partiada temjrdei берjk dissiplina voluь mymkjn emes. Әrine, vül — olai bolsa partia jcjnde pjkjr talasy volmaidь degen söz emes. Qaita, temjrdei берjk dissiplina partia jcjnde synnyң, pjkjr talasyның volmauьп emes, onьñ voluьп kerek etedj. Onьñ ystjne, vül — dissiplina «soqьr» voluь kerek degen söz emes. Qaita, temjrdei берjk dissiplina vaqьnydyң sanaly, ыqtiarly voluьп kerek etedj, өitkenj tek sanaly dissiplina qana — naqьz temjrdei берjk dissiplina vola alady. Al, pjkjr talasy vjtkennen кейп, syn aiaqtalqanнан кейп, qarar qavyldanqanнан кейп partianyң varlyq mycelerjññ erk vjrljgj, js vjrljgj qaçettj cart volьp tavьlady; vül cartсыз vjrgьqai partia voluqa da, temjrdei берjk dissiplina voluqa da mymkjn emes.

Lenin ылай deidj:

«Qazjrgj cielenjsken azamat soqьsь zamanьnda kommunis partiasy, neçürlym vjр ortalyqqa vaqьny çoly men üymdastyrylqanda qana, partia jcjnde askeri dissiplina siaqtъ temjrdei берjk dissiplina ystem volqanda qana, partia ortalyqь өkmettj, vedeldj, keң tyrde өkjldjgj var, partia mycelerjññ çappal senjmjmen paidalanatyп organ volqanda qana, өз vorьsyn atqara alady» («Kominternge aludьñ cartтары», XXV tom, 282 — 283-betterdj qara).

Dikturany ornatu aldьndaqъ kyrestjñ çaqdaibьnda partia jcjndegj dissiplinanyң çaiь mjne, osьndai volady.

Dikturany qolqa alqanнан кейп de partia jcjndegj dissiplina tu

ralь osьнь aitu kerek, aitaqanda vüdan da vasyьmьraq etjь aitu kerek voladь.

Lenin vьlai deidj:

«Kjnde-kjн proletariat partiasьньњ temjьrdei berjk dissiplinasьн qandai da volsa əlsjretse (əsjrese, proletariat dikturasьньњ kezjnde), ol faktь çyzjnde proletariatqa qarсь volьp, vurçuaziaqa çərdemdesedj» (XXV tom, 190-bettj qara).

Al, vüdan, fraksialardьњ voluь partianьњ vjrljgьjmen de, onьњ temjьrdei berjk dissiplinasьmen de sььspaidь degen qortьndь sьqadь. Fraksialardьњ voluь vjьnese ortalьqтьњ voluьna aragьp soqatьпн, vjьnese ortalьqтьњ voluь partiada çalьp vjь ortalьqтьњ volmauь ekendjgьjн, erk vjrljgьjнњ vüзыuь, dissiplinanьњ əlsjrep, jruj ekendjgьjн, proletariat dikturasьньњ əlsjrep, jruj ekendjgьjн dələldep çatudьњ qaçetj de volar ma eken. Ərine, proletariat dikturasьna qarсь kyresucь çəne proletariattь əkmettj qolqa aluqa vastaqьсь kelmeitjн II Internatsional partialarь fraksiada erk beru siaqть liberalizmge salьna aladь, əitkenj olar temjьrdei berjk dissiplinaqa tegj mьqtaç emes. Al, əz çumьсьн proletariat dikturasьн ornatu, ньqaitu mьndetterj negjьjmen çyrgьzetjн Kommunistjk Internatsional partialarь «liberalizmdьq» ta jstei almaidь, fraksiada da erk bere almaidь. Partia esvьr fraksiacyldьqqa orn vermeitjн, partia jсjnde viljktj volьp-çaruqa çol vermeitjн erk vjrljgьj.

Leninnjн — «proletariat dikturasьньњ tavьstь voluьньњ negjьgьj cartь volatьп partia vjrljgьjнњ tьrçьсьнan qaraqanda, proletariat avangardьньњ erk vjrljgьjн çyzege asьru tьrçьсьнan qaraqanda, fraksiacyldьqтьњ qaupтj ekenj» turalь tysjнjk bergenj de osьdan. Vül, partianьњ X siezjнњ «partia vjrljgьj çaьndaqь» arnauь rezolutsiasьnda vekjтjgen.

Leninnjн «fraksiacyldьq ataulьп toльq qürtudь», «qandai volsa da vjь platformamen qürьlqan gruppalardьњ varьqьп da, vjьjн qaldьrmai tezjnen taratudь», «səzsьz, tezjnen partiadan sьqaru» carasьmen qorqьtudь talap etkenj de osьdan volatьп («Partianьњ vjrljgьj turalь» rezolutsianь qara).

6) Partia, əzjн əzj opportunistjk elementterden tazalap otьru arqьь ньqaiadь. Partia jсjnde fraksiacyldьq — partia jсjndegj opportunistjk elementterden sьqadь. Proletariat tomaqa-tuьq tap emes. Proletariat qatarьna kapitalizmнњ damuьnan proletariattanqan çarualar, meccandar, intelligentter ynemj qosььp otьradь. Mуньmen qatar proletariatтьњ çoqarqь çaqьnda (верхушка) jru protsesj volьp otьradь; vül jritjnder, көvjnese, vurçuazianьњ koloniyadan tysjretjн ysteme paidasьньњ esevjnen asьralьпнр otьratьп professionalister men parlamentcьlderden sьqadь. Lenin vьlai deidj: Tүrmьs çaqьnan da, tavьсьньњ mөлcerj çaqьnan da, dynie tanuь çaqьnan da toльq meccandanqan — «vurçuazialanqan çumьscьlardьњ, nemese «çumьscь aristokratiasьньњ», vül sloьь — II Internatsionaldьњ eң vastь syienjсj, al, vjьzdjн kynderde vurçuazianьњ əleumettjk (əskerljк emes) syienjсj. Əitkenj vular vurçuazianьњ çumьscьlar qozqalьсьndaqь naqьz agentterj, kapitalister tavьньњ çumьscь prikazcikterj, reformizm men sovinizmdь çyzege asьrusьlardьњ naqьz əzderj» (XIX tom, 77-bettj qara).

Bül üsaq burçuazialıq gruppaların vərj de qai çolmen bolsa da partiya kırıp, partiya solqıldaqtıq pen opportunizminı ruхın, jrucjlik pen senveucjlikti ruхın ala keledj. Fraksiacıldıqtı, jrucjlikti, partianı jcinen berekesin alıp, partianı jcinen bydjrucjlikti, көvne-se, osılar tuqızadı. Tılda osındai «odaqtastarı» tırqanda, imperializmnen soqısu — aldı-artınan vırdei — fronttan da, tıldan da çauıp tırqan oqtı ortasında qalqan adamnı xalıne tısu volar edj. Sondıqtan, mündai elementtermen aıausız kyresu, olardı partıadan quıp сықару — imperializmnen oıdaqıdai kyresudı aldın ala jsteletin cartı voladı.

Opportunistik elementterdj partianı jcinde ideialıq kyres çyrgızu arqı «çeuı» teoriası, mündai elementterden vır partianı jcinde otır «arılı» teoriası — sıjk çane qauptj teoria, bül teoria — partianı çarım-çandıqqa üsıratıp, unemj aurudan arılırau qaurın tuqızatın, partianı opportunizmge çem qılı qaurın tuqızatın, proletariattı revolutsiası partiasız qaldırı qaurın tuqızatın, imperializmnen kyreste proletariattı eñ kuctı qırılınan aıru qaurın tuqızatın teoria. Eger vızdın partianı qatarında Martovtar men Dandar, Potresovtar men Akselrodtar bolsa, ol uaqıtta vızdın partia keñ çolqa сықа almas edj, өkmetti qolına ala almas edj, proletariat diktaturasın üımdastıra almas edj, azamat soqısynan çeuır сықа almas edj. Vızdın partianı öz jcinde vırlik çasai alqandıqın çane өз qatarın vıqan deijn volıp көrmegen дәреcede мықтар üımdastıra alqandıqın eñ vastı sevevj — vızdın partianı өз qatarın opportunizm sıjkerin uaqıtında tazarta vılgendıgj, likvidatorlardı, mencevikterdj partıadan alastar qua vılgendıgj völdı. Proletariat partıalar өзderin opportunisterden, reformisterden, sotsial-imperialisterden, sotsial-covinisterden, sotsial-patriottardan, sotsial-patsifisterden tazalau arqı өсіp, пьқайadı. Partia өз qatarın opportunis elementterden tazalau arqı пьқайadı.

Lenin vılai deidj:

«Qatarımızda reformister, mencevikter bolsa, onda proletariat revolutsiasında çeuır сықуа volmaidı, revolutsianı qorqap alıp qalıq volmaidı. Bül asıqtan-asıq prinsiptik мәsele. Mүн Reseidin täçrivesi de, Vengriyanı täçrivesi de alqın ыспаттар отыр... Reseide talal ret qıbn xalder völdı: egerde mencevikter, reformister, üsaqburçuazialıq demokrattar vızdın partia jcinde qalıp qolqan bolsa, bül qıbn xalderdin tısında sovet өkmeti dausız-aq qılattyqan volar edj... çürttin vırının tanınsa, Italiada proletariat memleket vilgjin qolqa alu ıcin, burçuaziamen veldesken kyreske сықалı tır. Mündai momentte mencevikterdj, reformisterdj, turatıncıldardı partıadan quıdın sözsiz kerekıgj vılai tırsın, sonımen qatar reformistermen «vırlik» çasau çaqına aııtqıp, solqıldatın çaqı-aq degen kommunisterdj de çauartı orındardı qandıınan bolsa da taidıruıdın paidalı js volıp сықу мықın... Revolutsianı qarısaında çane revolutsianı çeuıj ıcin çyrgıjlıp çatqan çantalasqan kyres momentinde partia jcindegj volması solqıldıqtı özj-aq varlıq jstı bydjre aladı, revolutsianı qılata aladı, өkmetti proletariat qolınan taidıra aladı, өitkenj, bül өkmettin өзj әj berjk emes, өitkenj oqan cavıyl әj kuctı. Eger, mündai kezde solqıldaқ көsemder aılaq tırsa, bül, partianı da, çımьсылар qozqalсын da, revolutsianı da әlsjretpeidj, qaita kyceitedj» (XXV tom, 462 — 464-беттерdj qara).

IX

ЇЇЇЇЇЇЇЇЇЇ

Әңгјме әдевиет стилј җайнда вољр отьрған җоқ. Менјң аитаьн дегенјм җумьстақь стил тураль, leninizm praktikasьndaқь lenincjl-қызметкердјң ерексе тирјң җасар сьқаратын айьқсалықтар мен өзгеселјктер тураль. Leninizm — partia мен мемлекет қызметкерјнјң ерексе тирјң җасайтын, җумьста ерексе, lenindjk стил җасайтын теория җәне практика мектевј. Бул стилдјң сипатть белгјлерј қандай? Оның өзгеселјктерј қандай?

Бул өзгеселјктер екеу: а) отьстың револуцсиялық қўлас сермеуј җәне в) американың јсцендјгј. Partia җәне мемлекет җумьсында осы екі өзгеселјктјң вјргјуј — leninizmнјң стилј voladь.

Отьстың револуцсиялық қўлас сермеуј — керенаулыққа, енҗарлыққа, консерватизмге қарсы, ои топастықьна, ата бабалардың traditsialағына қўлдарға вақьписылыққа қарсы қўрал. Отьстың револуцсиялық қўлас сермеуј — оидь оіататын, алға syireitјн, eskilјktј қирататын, перспектива беретјн җандандығьс кыс. Онысз есвјг алға васу мүмкјн емес. Ал, оны җумьста Американың јсцендјгјмен вјрјктјрмесе, оның практиkada азқьндар қўрғақ «revolutsiacь» manilovcјldјкке айналуға толық мүмкјнсілјгј бар. Мұндай азқьндаудың мысалы тољр җатыр. Декретпен қандай җумьсты bolsa да вјтјруге voladь, декретпен ненј bolsa да қайта җасалуға voladь — деп декреттјң кысјне сенуден туатын «revolutsiacь» сьқарыпраздық, «revolutsiacь» plan сьқарықтық ауруы кјмге тәлјм емес? Оныс җазусылағының вјргј I. Erenburg «Uskomcel» (җетілген коммунистјк адам) деген әңгјмесјнде осы ауруға йсыраған «volceviktјң» тирјң җасаған; ол «volcevik» вағынса тјнсіз, вағынса җетілген адамның схемасын җасауды мақсат қылаған да... алақьнда сол «җумьста» өзј «ватьр қалған». Әңгјмеде үлкен асыға сјлтегендјк бар, вјрақ, әлгј ауруды оның дүрғы тарқаны сөзсіз. Ал, мұндай ауруларды Lenindei аймай, қатты масқаралаған адам җоқ сьқар. Сьқарыпраздықтың, декрет-сьқарыпраздықтың кысјне сенјр кеткен бул ауруды Lenin — «Коммунистјк менменсілдјк» деп тјнеген edј.

Lenin vьlai deidј:

«Коммунистјк менменсілдјк дегенјмјз тьнау voladь: кейвјреулер коммунистјк партиясының қатарында җырјр, онап әлј сьқарымал тўрғь, өзјнјң ваылық тјндеттерјн коммунистјк декретпен орндайтын деп оилайды» (XXVII том, 50 — 51-беттердј қара).

«Revolutsiacь» қўрғақ сөзге Lenin әдетте кыпве-кынгј қарарайым јстердј қарсы қоыр, «revolutsiacь» сьқарыпраздық сын leninizmнјң рухына да, қарјне де қарсы екенјн айьқса көрсететјн edј.

Lenin vьlai deidј:

«Көрјрген сөз неқўрғьт аз воыын, кыпве-кынгј, қарарайым јстер неқўрғьт көр воыын... Сайасат тураль дауғықи аз воыын, коммунистјк қўрғыстың ең қарарайым, вјрақ җандь... фактылағына көр көңі вөлјнсің...» (XXIV том, 343 җәне 335-беттердј қара).

Ал, Американың јсцендјгј, «revolutsiacь» manilovcјldјкке, қалдақь сьқарыпраздыққа қарсы қўрал. Американың јсцендјгј — вөгет де-

gendj vjimeitjn, onь tapьmaitьn, özjnjn jsker tavandьbьqьmen vöget-terdjn qandaiьn volsa da qiratьp äketetjn, kjckene volsa da, vjr vastal-qaп jstj aiaqtamai qoimaitьn, alqaп vetjnen toqtamaitьn kyc; mündai jskerljksjz kyrdelj qürbьs çümьsь mymkjn dep oilauqa da volmaidь. Vjraq, müнь orьstьn revolutsialьq qülac sermeujmen qospara, Amerika jskerljgjnjn örsj tar, prinsipsjz, qürqaq jskerljke ainalьp ketuge toльq mymkjndjgь var. Kөp uaqьtta keivjr «volcevokterdj» azqьndau-qa, revolutsia jsjnen qol yzuce ücьratqaп örsj tar praktitsizm, prinsipsjz qürqaq jsceңdjк auruь kjmge mäljm emes? Bül özgece auru. B. Pılнөktjn «Çalaңac çь» degen әңgьmesjnde көсетjлgen; bül әңgьmede talavь mьqtь, jske vatьl kjrjsetjn, öte kycьtj «çjgermen js qь-latьn», vjraq perspektivasьnaп aigrьlqaп, «nenjn nege» çatatьlnь vj-meitjn, sondьqtan, revolutsialьq çümьstьn çolьnaп adasatьn orьs «volcevokterjnjn» tipterj көсетjлgen. Mündai qürqaq jsceңdjк auruьn Leninneп artьq masqaralaqaп adam volqaп çoq. Bül auruđ Lenin «örsj tar praktitsizm», «vassьz qürqaq jsceңdjк» dep mjnedj. Būqaп ol әdet-te, kyndeljktj revolutsialьq jstj çәne, vjzdjn kypve-kypгj çümьsьmьz-dьn qandaiьna volsa da revolutsialьq perspektivtjn kerektjgjn qarsь qoibь, cьп leninizmge «revolutsiacьl» cьqarьmpazdьq qandai çeksürьn volsa, prinsipsjz qürqaq jskerljк te sondai çeksürьn ekenjn көsettj.

Partia men memleket çümьsьndaqь leninizmnjn mәnj — orьstьn revolutsiacьl qülac sermeuj men Amerika jsceңdjgjnjn qosьlьnda.

Lenincjl-qьzmetkerdjn toльq tipj, çümьsta leninizm stilj tek osь ekeujjn qosьlьnaп qana tuadь.

OKTƏBR REVOLUTSIASƆ ÇƏNE ORBS KOMMUNISTE- RJNJŃ TAKTIKASƆ

«Oktəbrge bet alqan çolda» degen kjtarqa çazyloqan
alqƆ sƆz

I

OKTƏBR REVOLUTSIASƆNYŃ SƆRTQƆ ÇƏNE JCKJ ÇAQDAILARƆ

Reseide proletarlıq revolutsia imperializmniŃ çeljsjn oŃaıbraq yzjr cƆqıyƆna, sƆitjr, burçuazia Ɔkmetjn oŃaıbraq qılatıyƆna sƆrtqƆ yc çaqdai sever boldƆ.

Bjrjncj çaqdai — Oktəbr revolutsiasƆ imperialisterdjn negjzgj ekj gruppasƆ: anglo-fransuz çəne avstro-german imperialisterj Ɔzara aianvai qyrqıyƆr çatqan dəujrde bastaldƆ, sondıqtan Ɔzara qyrqıyƆr çatqan ol gruppalardıŃ Oktəbr revolutsiasƆna qarısƆ kyreske cındar kɵŃl vɵluge mırcasƆ da kelmedj, kyc-qaraçatƆ da volmadƆ. Oktəbr revolutsiasƆ ycjn vıŃl çaqdaıdıŃ orasan zor maŃzƆ boldƆ, Ɔitkenj vıŃl çaqdai Oktəbr revolutsiasƆna, Ɔz kyc-quatıŃ nıqaitıŃ, pımdastıru ycjn, imperialisterdjn Ɔzara qyrqıyƆqan soqıyƆn pıdalanıqda mımkjndjk berdj.

Ekjncj çaqdai — Oktəbr revolutsiasƆ imperialistjk soqıyƆnıŃ volıŃr çatqan kezjnde bastaldƆ, al, soqıyƆstan qaçıŃr, vjtjmdj kɵksegen eŃbekciler vıŃqarasıŃ jstjn logikasınyŃ Ɔzj, soqıyƆstan qıŃılydıŃ vjrden-vjr çolıŃ volqan proletarlıq revolutsiaqda bastar Ɔkeldj. Oktəbr revolutsiasƆ ycjn vıŃl çaqdaıdıŃ zor salmaqƆ maŃzƆ boldƆ, Ɔitkenj, vıŃl çaqdai onıŃ qolına vjtjmnjnıŃ mıqtıŃ qıralıŃ berdj, çırt çek kɵretjn soqıyƆnıŃ toqtatımen sovet tɵŃkerjsjn vailanıyƆnıŃ mımkjncjlgjn çeqjldettj çəne solai volınyŃ arqasında Batıstaqı çımıyƆlar arasında volsıŃ, SıqıyƆstaqı ezjlgən qalqtardıŃ arasında volsıŃ, Oktəbr revolutsiasƆna çalıŃr tjlektestjk tuqıyƆzıdƆ.

Ycjcncj çaqdai — Evropada çımıyƆlardıŃ mıqtıŃ qozqalıyƆ volıŃ çəne, pızaqda sozıloqan imperialistjk soqıyƆstan tuqan, BatıyŃ pen SıqıyƆstaqı revolutsialıq krizistjn pısjr çetjlgən faktıyƆ. Reseidegj revolutsia ycjn vıŃl çaqdaıdıŃ maŃzƆ esepsjz ylken boldƆ, Ɔitkenj vıŃl çaqdai revolutsianıŃ dınieçyzjlk imperializmge qarısƆ kyresujne Reseiden tıŃ çerlerde senjmdj odaqtastar tavılyŃn qamtamasıyƆ ettj.

Oktəbr revolutsiasınyŃ vıŃl aıtıloqan sƆrtqƆ çaqdailardan vasqda, çailıŃ tigen, onıŃ çeqıjn çeqjldetken toıŃr çatqan jckj çaqdailarƆ da boldƆ.

VıŃl çaqdailardıŃ vastılarƆ mınalar dep esepıeu kerek:

Bjrjncj — Oktəbr revolutsiasıŃ ReseıdnıŃ çımıyƆıŃ tavınyŃ asa vıŃıyƆm kɵrcjlgj Ɔıe velsene qoldadıŃ.

Ekjncj — vjtjmdj, çer aludь көкsegen kedei carua çәne soldattar-дың көрсijlgj Oktәвр revolutsiasьn есвр сүвәsjz qoldadь.

Үсјncj — Oktәвр revolutsiasьnьнә vаsьnda, оnь vаstауcь kуc еsеvјn-де, vоlсevіkter partiasь sіaqть, js çуzјnde sьnalqan partia vоldь; vїl partia tek өзjnjнә tәçrіvesj mоldьqtan іa nece çыdar vоіb çasalqan dіssіplinasь mьqtьlьqtan qana kуctj emes, sonьmen qatar, еңбексјler vїdarasьmen vailanьsь mьqtьlьqtan da kуctj edj.

Tөrtјncj — Oktәвр revolutsiasьna qarсь tїrқan dїсpandar, vаsqalarmen salsьtьrқanda оңaі çеңuge volatьn dїсpandar edj, olar: оrьs-тьнә azдь-kөртj әlsјz vurçuaziasь, carualardьнә «vunttarьnan» әvden dekrјgј qacqan romeccіkter tavь, soqьs kezјnde vјrçolata vankrot volqan keljsјmpaz partіalar (mencevikter, es-erler partіalarь) edj.

Besјncj — Oktәвр revolutsiasьnьнә qaramaqьnda ças memlekettјнә keң çerj vоldь, vїl keң çerde erkјn manevr çasar, çaqdaі kerek qьl-қanda сегјnjr, тьньqьr, kуc çіnauqa, taqь vаsqalarqa mьmkјncјljk vоldь.

Altьncь — Oktәвр revolutsiasь kontrrevolutsiamen kyreskende Reseіdjнә өз јсјnde azьq-tyljk, сіkј zattar, оtьn resursь çetkјlјktj vо-лunьna syiene aldь.

Oсь sьrtqь, јckј çaqdailardьнә vјrјne-vјrј dьctasь Oktәвр revolutsiasьna aіrьqса çaqdaі tuqьzдь, vїl çaqdaі оnьнә оңaіьraқ çеңujne север vоldь.

Әrine, mїnan: Oktәвр revolutsiasьnьнә sьrtqь, јckј çaqdailarьnda kemјstjk volmaqan eken deuge volmaідь. Mәselen: Oktәвр revolutsiasьnьнә çalqь voluь, оnьнә maңьnda, оqan көrcj Oktәвр revolutsiasь arqa syiegenderі sovets elјnjнә volmauьnьнә өзj qandai kemјstjk ekenj belgјlj. Sөz çoq, volacaq revolutsianьнә, mәselen Germaniada volatьn revolutsianьнә vїl çөndegj çaqdaіnьнә әldeqaida çaqсь volatьnь kymәnsјz, өitkenj оnьmen көrcјles, vјzdјнә Sovet Соіuzь sіaqть, eleulj, kуctj sovets elj var. Al, Oktәвр revolutsiasьnьнә, elјmјzdeгj qalqтьнә көрсijlgj proletariat volmaqanь sіaqть kemјstјgјn men aітьr ta oтьrқanьm çoq.

Vјraq vїl kemјstјkter qaita Oktәвр revolutsiasьnьнә çoqarьda aі-тьlqan sьrtqь, јckј çaqdailarьndaqь өзgecelјktјнә еrekce maңьzь vol-қanьn aіqьn көrsetedj.

Vїl өзgecelјktj vјr minut te dьmtuqa volmaідь. Mїnь, әsjrese, 1923 çыldьнә kuzјnde volqan German oqıqasьna analiz çasaqanda aі-rьqса eske alu kerek. Mїnь vаsqadan vїrьn, есвр дәlelsјz Oktәвр revolutsiasь men Germania revolutsiasь vјrdei dep çyrgeп, german kommunist partiasьn сьn qatesj ycјn de, volmaqan qatesj ycјn de, qoimastan mјner, sөгјr çyrgeп Trotski eske aluь kerek.

Lenin vьlai deіdj:

«1917 çыldьнә konkretј tarixi çaqьnan alqanda өte еrekce situatsiasьnda Re-seige sotsialistjk revolutsianь vаstau оңaі vоldь, al, ol revolutsianь јlgerj araru çәne aiaqtar сьqu evropa elderјne qaraqanda, Reseіde qıьnьraқ voladь. Men оsь çaqdaідь 1918 çыldьнә vаsьnda-aq aітьr, көrsetken edjm, onan keіjngј ekј çыldьq tәçrіve de vїl pјkјrdјнә dїrьs ekendјgјn toьq ьspattadь. Ol еrekce çaqdailar mьnalar edj: 1) sovets tәңkerjsјn, çdьmьscьlar men carualardь adam aіtqьsьz qıьncь-льqqa tysјrgeп imperialistjk soqьstьнә sol tәңkerjs arqasьnda vјtujmen vailanьstьrudьнә

myndj; 2) dnyecyzjlk kyc-quats var imperialistjk çrtqctardı ekj tovb-nyı ɵljmge vel vailar soqısr çatqandıqın, dıcranı volqan sovetke qarıs olardı vas qosa almatınyı belgıjı uaqıta paidalanudı myndj; 3) vjr çaqınan eldjı vaitaq keıdjınen, qatnas qıraldarınyı nasarıqınan, vjrsırga ızaqqa sozıqan azamat soqısrna sıdaudı myndj; 4) carualar arasında tereı ta-nyı çalqan burçuazialıq-demokratialıq revolutsialıq qozqalıstı volı, sol severtj proletariat partıasnyı carua partıasnan (kərcıjıj volcevızmge qas dıcranı es-erler partıasnan) onı revolutsiası talaptarı alı, proletariattı saıası ɵkmetj qolına alqandıq arqasında, ol talaptardı dereu çyzege asırdandıq; — mündai erekce çaqdailar Batıs Evropada qazır çoq, vıl erekce çaqdailardı, nemese vıl sıaqtı çaqdailardı qaitalai qolı onca oıai emes. Basqa vjrsırga severterdj aitraqanda mjne osı severten de Batıs Evropada sotsialistjk revolutsianı vastau vjzge qaraqanda qıbnıraq» (XXV tom, 205-bettj qara).

Leninnı vıl sözderjn ımtıuqa volmaıdı.

II

OKTƏBR REVOLUTSIASNYN EKJ ӨZGECELJGJ TURAL, NEMESE OKTƏBR ÇƏNE TROTSKIDJN PERMANENTTK REVOLUTSIA TEORIAS

Oktəbr revolutsiasnyı ekj özgeceljıj var, onı aıqındau aldımen vıl revolutsianı jckj mənı, tarixi maıyzı ıqınu ıcnı kerek.

Ol qandai özgeceljker?

Vjrcı — vızde proletariat diktaturası, eıbekcj carualar vıqaras-nyı proletariat vasıly etetjn volı, vıl ekeıjnı odaq çasası ne-gjzınde qınlıqan ɵkmet esevınde tudı, mjne vıl vjrcı faktı. Ekjncı — vızde proletariat diktaturası, kapitalistjk çolmen kuctjrek da-nyıqan basqa elderde kapitalizm ɵmjı syır otırdanda, kapitalistjk çolmen kem damıqan vjr elde sotsializmı çenıjnı nətıcesı vo-lyr oınyqtı, mjne vıl ekjncı faktı. Ərine, münan: Oktəbr revolutsia-snyı basqa özgeceljkerj çoq eken deuge volmaıdı. Vıraı vızge qa-zır dəl osı ekj özgeceljk maıyzdı; vıl ekj özgeceljk Oktəbr revolutsiasnyı mənı ası kərsetetjn volqandıqtan qana maıyzdı emes, sonımen qatar vılar «permanenttk revolutsia» teoriasnyı oportu-nistjk tegjn çaqılar kərsetetjn volqandıqtan da maıyzdı.

Vıl özgeceljkerdj qısqaca colı ɵteıjk.

Qaladaı volısn, selodaı volısn ısaı burçuazianı eıbekcj vı-qarası turalı məsele, ol vıqaranı proletariat çaqına sıqarı məselesj, proletarlıq revolutsianı asa maıyzdı məselesj. ɵkmetj qolı alı ıcnı kyreste qala men derevnenı eıbekcjlerj kjmdı çaqtaıdı, bur-çuazianı ma, iaki proletariattı ma, vılar kjmıjnı rezervı voladı, bur-çuazianı rezervı me, iaki proletariattı rezervı me, — revolutsianı taıdjı, proletariat dikturasnyı oınyqtı volı osıqan vailanıstı. 48-cı çııqı çəne 71-cı çııqı Fransıada volqan revolutsianı qılaı-nyı vas sevej — carua rezervıjnı burçuazia çaqında volqandıq. Oktəbr revolutsiasnyı çenıgen sevej, ol burçuaziadan onı carua rezervjn tartı ala vıldı, ol carua rezervjn proletariat çaqına sıqara vıldı, sııtır Oktəbr revolutsiasında qala men derevnedegj millionda-qan eıbekcjlerdjı vırden-vjr vasısnı proletariat voldı.

Мунь тусынбеген адам Октавр революциясыннын сипатын да, пролетариат диктатурасынын негизги манын да, биздин пролетарлык өкмөттүн жекки саясатынын өзгөчөлүгүн да есугагытта тусынбейди.

Пролетариат диктатурасы — «төгрөкөлү стратегия» гана эмес, «север» «жүктөлүп алына» чөпө калктын гандай да болса бир сөйлөгү «адамдар арка сууейт» чөпө укмет басындагы адамдар эмес. Пролетариат диктатурасы — пролетариат пен еңбекчи саруа бүтүрүсүнүн кепиталды күлату укун, сотсиализмдин түркүлүктү чөпүчү укун, пролетариаттын басы болу сартымен күрүкөн тартык одагы.

Сөйтүр, бүл чөпө аңгыме «перманенттик революция» теориясыннын кейир дипломат чорчугуларынын гажыгы күмарлапыр айыр чыргендинде, саруалар чорчугуларынын революциялык мүмкүндүгүн «сөл» кем бадалау иаки «сөл» агтык бадалау туралы болур отырган чөп. Аңгыме Октавр революциясыннын нөтичесинде туган чөпө пролетарлык мемлекеттин негизги маны туралы болур оты. Аңгыме пролетарлык өкмөттүн сипаты туралы, пролетариат диктатурасынын өзүнүн негиздерин туралы болур оты.

«Пролетариат диктатурасы — пролетариатпен, еңбекчилердин авангардымен еңбекчилердин пролетариат эмес көр сөйлөгү (үсак буржуазия, үсак чорчугулар, саруалар, интеллигенттер т. т.) иа еңбекчилердин көрчүлүгү арасында часалган тартык одагы, кепиталга гасы одагы, кепиталды толык күлату, буржуазиянын гасылык чөпө онын кепитализмди гайта орнату өрөкетин толык басу магысатымен часалган одагы, сотсиализмди түркүлүктү орнатыр, нөпөити магысатымен часалган одагы айыгыча формасы» дейди Ленин (XXIV том, 311-бетти гара).

Ленин одан эр тагы бьлай дейди:

«Егер, пролетариат диктатурасы деген бүл кылымы, тарихи-философиялык латынса сөзди чөпө тилге аударса, онын магынасы мынау: кепиталдын езучи устемдигин күлату кыресинде сол устемдикти күлату кезинде, чөпүстү гольдан сьгармай чөпө нөпөити кыресинде, сотсиалистик, чорчугу чөпө күрүлүстү орнату кыресинде, тартык толык чөпө чөпөндөгү буюк кыгесте барлык експлоатациячылар мен еңбекчилер бүтүрүсүна белгилүүр тар гана, атар айтганда, галадагы чөпө чалыр завод-фабрик, өндүрүстү кэсир чөпүлүсүлар гана басылык ете алады» (XXIV том, 336-бетти гара).

Пролетариат диктатурасынын Ленин часар берген теориясы осындай.

Октавр революциясыннын өзгөчөлүктөрүнүн бир — бүл революция Лениндин пролетариат диктатурасы туралы теориясыннын үлгүлү тырде чыгеге асы болур отыгандыгында.

Кейир чодастар бүл теория таза «орыстык» теория, тек Реси өмүргө гана гатнасы бар теория деп ойлөды. Бүл дүгүс эмес. Бүл тжпти дүгүс эмес. Өиткенч, Ленин, пролетариат басылык ететин пролетариат эмес тартык еңбекчилер бүтүрүсү туралы айтганда, тек орыс саруаларын гана айыр отырган чөп, сонымен гатар Совет Союзунын чет аймактарыннын, кесегч кунч Ресидин колониясы болган аймактарыннын, еңбекчи элементтерин де айыр оты. Реси пролетариаты осы атылган басыка үлтүрүдүн бүтүрүсүмен одак болмай түгүр, чөпө алмайды деп Ленин укнөмү аитатын. Ленин үлт мәселесин туралы чазган магалаларында, Коминтерн конгрестеринде сөйлеген сөздеринде — алдыкы гатарык елдердин пролетариаты, күлдүккө айналыгыган колониалардын езүлген калкы мен революциялык одак, революциялык блок часатамынса дуние чызылк революция чөпө алмайды деп талай айтган. Ал, колониалар дегенимиздин өзү — сол езүлген еңбекчилер бүтүрүсү, алдымен еңбекчи саруалар бүтүрүсү

emei, ne? Kolonialardı azat etu məselesj degenjmız, jstjn sın mən-
sınde, proletariat emes taptardın eņvekci vıqarasın finansı kapital-
lın eziyen çəne eksploatatsialaınan qıtqaru məselesj ekenjn kjm
vılmeidj?

Al, mınan Leninnjn proletariat diktaturası çənjndegj teoriası ta-
za «oğstıq» teoria emes, varlıq elderge vjrdei mjndettj teoria eke-
nj aıqındaladı. Bolcevizm tek oğstıq qıvıls emes. «Bolcevizm —
çürttın vərj usjn taktikanın ılgısj» volıp tavıladı deidj Lenin (XXIII
tom, 386-bettj qara).

Oktəbr revolutsiasının vjrncj özgeceljgjnı sipattaıv belgilerj
osındai.

Oktəbr revolutsiasının osı özgeceljgj tırqılsınan qaraqanda Trots-
kidjn «permanenttjk revolutsia» teoriası ne kyide volmaq?

Trotskidjn 1905 çıl ıstaqan pozitsiası turalı kəp səiler otırma-
lıq: ol kezde Trotski «patcasız çımıscılar ykmetj volsın» degen ıran
tastap, iaqni caruasız revolutsia turalı ıran salıp, caruanın revol-
sialıq kyc ekenjn «ənceijn» ımtıp kettj. «Permanenttjk revolutsia»
teoriasının diplomat qorqausıv Radek te, 1905 çılq «permanenttjk
revolutsia» sındıqtan aılaq «əuege sekjru» edj dep qazjr laçsız mo-
ındap otır. Endj vıl «əuege sekjru» turalı kəp səiler, əue voludın
qaçetj çoq ekenjn qazjr çürttın vərj de moındaitın volsa kerek.

Sol sıaqtı Trotskidjn soqıv kezjndegj, 1915 çılq ıstaqan pozit-
siası turalı da kəp səiler otırmai-aq qoıaıv; vıl kezde ol «Əkmet
usjn kyres» degen maqalasında: «vjz imperializm zamanında əmj
syjr otırıtız», imperializm «eskj tərtpke vurçualıv ıltı qarıs
qoımaidı, vurçualı ıltına proletariattı qarıs qoıadı» degendj negjz-
ge alıp, caruanın revoltsialıv rəlj kemuge tijs, çerdj konfiskalau
ıranın endj vırnıqıdai maıvız çoq degen qortındıqda keldj. Lenin
Trotskidjn osı maqalasın teksergende, «caruanın rəljn «çoqqa sıqar-
ru» degendj carualardı revoltsia çasauqa attandırudı tılemeu dep
tysjnetjn Resejjn liberal çımıscı saiasatçılarna Trotski js çyzjnde
çərdem veredj» (XVIII tom, 318-bettj qara) dep, onı «carualardın rə-
ljn» «çoqqa sıqaruda» aırtıqan çürtqa məljm.

Trotskidjn vıl məsele çənjnde keijnrek çazqan eņvekterjne, pro-
letariat diktaturası vekjnıp volqan kezdegj, Trotskidjn əzjnı «perma-
nenttjk revolutsia» teoriasın js çyzjnde tekserjp, əzjnı qatesjn tyze-
tuge mymkjncjljgj volqan kezdegj eņvekterjne toqtaqanıtız maqul
volar. Trotskidjn «1905 çıl» degen kjtavına 1922 çıl çazqan «Alqı
səzjn» alaıv. Trotski sol «Alqı səzjnde» «permanenttjk revolutsia»
turalı vılaı deidj:

«Avtordın Resejjn revoltsialıv datıvın sipatı çənjndegj rjkjrlerj, «perma-
nenttjk revolutsia» teoriası dep ataq alqan rjkjrlerj 1905 çılq 9 ianvar men ok-
təbr stakasının naq arasında tudı. «Permanenttjk revolutsia» degen vıl qaçar
at, oğs revoltsiası turadan tura vurçualıv maqsattardı alqa qoııp otırqanme-
nen, sol maqsattarda toqtalıp qala almaidı degen rjkjrdj vıldjrgen edj. Revoltsia
əkmet vasını proletariattı qoımaqan kynde, əzjnı taıaudaq vurçualıv mjndet-
terjn cece almaidı. Al, proletariat əkmettj öz qoına alqan soq, revoltsiadaq vur-
çualıv seņberden sıqarı tıra almaidı. Qaita, əzjnı çənjr sıqıv qamtamasız
etu usjn, naq osın usjn, proletarlıv avangardqa öz ystemdjgjnı alqacqı kezjn-

de-aq feodalbьq menciьkke qana emes, burьuazialbьq menciьkke de oisьrata qol saluqa tura keledj. Mьnь jstegende proletarьbьq avangard revolutsialbьq kyresjnьq alqacьq kezderjnde ьzjn qoldaqan varьbьq burьuazialbьq gruppirovkalarьmenen qana emes, proletariattьq ьkmettj alьbьna kьmektesken qalьq sagua vьqarasyьmenen de ьaulasьp tyijsedj. Qalqьlnьq vasьm kьpcjlgj sagualar volьp oьrьqan, artta qalqan eldegj ьmьscь ykmetjnьq ьai-kyijndegj qaicьbьqtar tek dynieьyuzjndjk kьlemde, proletariattьq dynieьyuzjndjk revolutsiasьlnьq maidaьnьda cecjle aladь»*.

Trotski ьzjnьq «permanenttjk revolutsiasь» turalь osьlai deidj.

Leninnьq proletariat diktaturasь ьonjndegj teoriasь men Trotskidjnьq «permanenttjk revolutsia» turalь teoriasьlnьq arasь ьer men kьktei ekendjgjn tysjnu ycn, osь sitatanь ьoqarьda Lenin ььqarmalarьnan keltjrlgen proletariat diktaturasь turalь sitatamen salьstьrsa volqanь.

Lenin proletariat pen sagualardьq eьbekcj sloilarь arasьndaqь odaqь turalь aitqanьnda, onь proletariat diktaturasьlnьq negjzj esevjnde sьz qьlp oьr. Al, Trotskidjnьq sьzjnde, «proletarьbьq avangardьlnьq» «qalьq sagua vьqarasyь» men «ьaulasьp qaqьbьsь» volьp ььqadь.

Lenin eьbekcj men eksploatatsialanqan vьqaragьda proletariattьq vasьbьq etuj turalь sьz qьlp oьr. Al, Trotskice, «qalqьlnьq vasьm kьpcjlgj sagualar volьp oьrьqan, artta qalqan eldegj ьmьscь ykmetjnьq ьai-kyijndegj qaicьbьqtar» volьp ььqadь.

Lenince, revolutsia ьzjnьq kycterjn alьmen Reseidjnьq ьzjnьq ьmьscьlarь men sagualarьnan aladь. Al, Trotskice, kerekтj kycterdj tek «proletariattьq dynieьyuzjndjk revolutsiasьlnьq maidaьnьnan» aluqa voladь.

Al, eger dynieьyuzjndjk revolutsia kecjgьp keletjn volьsa, ne jsteu kerek? Vьzdjnьq revolutsiamьz ycn qandai da volьsa vьr ьarьq sьule (ьol) var ma? Trotski ec ьarьq sьule ьoq deidj, nege desejz, «ьmьscь ykmetjnьq ьai-kyijndegj qaicьbьqtar tek... proletariattьq dynieьyuzjndjk revolutsiasьlnьq maidaьnьda cecjle aladь» deidj. Bьl plan volьpca, vьzdjnьq revolutsiamьz ycn vьr^qana volacaq qaladь, ol: ьzjnьq qaicьbьqtarьna ььrtalьp ьlmecjnьq kьpn kьru ььne dynieьyuzjndjk revolutsianь kьtj, tamьrьnan cьru voladь.

Lenince proletariat diktaturasь degenjмjz ne?

Proletariat diktaturasь degenjмjz «kapitaldь tolbьq qulatu» ycn, «sotsializmdj typkjlktj ornatьp, nьqaitu» ycn, proletariat pen eьbekcj sagualar vьqarasyьlnьq odaqьna syienetjn ьkmet.

Trotskice proletariat diktaturasь degenjмjz ne?

Proletariat diktaturasь degenjмjz — «qalьq sagua vьqarasyьmen» «ьaulasьp tyijsetjn» ььne «qaicьbьqtardьq» cecjlujn tek «proletariattьq dynieьyuzjndjk revolutsiasьlnьq maidaьnьnan» jzdeitjn ьkmet.

Bьl «permanenttjk revolutsia teoriasьlnьq» proletariat diktaturasь ideiasьn kerek qьlmatьn mencevizmnьq velgjlj teoriasьnan aьrtmasьbьq qandai?

Сьlnьna kelgende esьr aьrtmasьbьq ьoq.

Kьdjьk volьbь mymkjn emes. «Permanenttjk revolutsia» degenjмjz sagualar qozqalьbьlnьq revolutsialbьq mymkjncjlkterjn ьai qana ьete vaqalamausьbьq emes. «Permanenttjk revolutsia» degenjмjz sagualar

* Kursiv menjkj. I. St.

qozqalırsın çete vaqalamausıyq volqanda da, proletariat diktaturası çayındaq Lenin teoriasın terjs deuge rastatın çete vaqalamausıyq.

Trotskidjn «permanenttk revolutsiası» mencevizmnjn vjr tyrj.

Oktəbr revolutsiasınjn vjrncj özgeceljgjnjn çayı osındai.

Oktəbr revolutsiasınjn ekjncj özgeceljgjnjn sipattausı belgijlerj qandai?

Imperializmdj, əsjrese soqırs dəujrjnde, zertteı otıyr, Lenin kapitalistjk elderdjn ekonomika çəne saıası çaqınan vjr kelkj damımai, sekjrmelj tyrde damıy turalı zaıdı tartı. Bıl zaı voıynca, kəsır onıdarıynı, tresterdjn, əndjrstj kəsır taraularıynı çəne çəke elderdjn damıy vjr kelkj, belgij kezegjmen volır otırmaıdı, vjr trest, əndjrstj kəsırtjn vjr taraıy nemese vjr el ınemj alda volır, özge trest, nemese elder vjrjnjn soıynan vjrj çalqasır vjr jzven ınemj artta qalıy otırmaıdı, — sekjrmelj tyrde damıy, vjr elderdjn damıynda kjdjrs voladı, ekjncj elder alqa qarai sekjır kuctj qarqınmen damıy. Sonda, artta qalqan elderdjn eskj pozitsiaların saqtar qaluqa «əvden zaıdı» tırsıy çəne alqa sekjır sıqır otırqan elderdjn çəne pozitsialarđ aluqa soncalıq «zaıdı» ımıyly imperialistjk elderdjn soqırsın volıymı qoımaıtın qaçettj jske aınaldıradı. Məselen, Germaniada osılai voldı, ol vıdan çartı qasır vıgın Fransiya men Angliya qaraqanda artta qalqan el edj. Reseimen salıstırqanda Çaronia çənjnde de osıyn aıtıqa voladı. Alai da, XX qasırđn vasynda-aq, Germaniya men Çaroniayn jlgj sekjrgendjgı sonca — vılardıy vjrncjsj Fransiayn vasyr ozır, dıneçyzjlk vazarda Angliayn qıspaqqa ala vıstıqandıq, al, ekjncjsj, Reseıdj vasyr ozıqandıq məljm. Çaqında volır ətken imperialistjk soqırsın dəl osı qalıyqtardan tuqandıq çırtqa məljm.

Bıl zaı mınaqan sıylenedj:

1) «Kapitalizm vjr ırs «aldıyq qatarıy» elderdjn çer çyzjndegj qalıqın orasan kərcjlgjn kolonialar ezujjn çəne finansıyq qıspaqqa salır, tıncıqtıyynıy vıkj dıneçyzjndjk sistemasına aınaldı» (Leninjn «Imperializm» degen kjtavıynı fransız tıjnde vasyqanına çazılqan alıy sızjn qara. XIX tom, 74-vet).

2) «Bıl «olçanıy» dıne çyzjndegj eı kuctj, tıla voıy tygel qarulanqan ekj-yc qana çırtıqtar (Amerika, Angliya, Çaronia) vıjsır aladı, vılar əzderjnjn olçasın vıjsıge vola əzderjnjn vıl soqırsına vıkj çerçyzjn tartadı» (vıl da sonda).

3) Finansıyq ezudjn dıneçyzjndjk sisteması jıjndegj qalıyqtardıy əsuj çəne soqırsın volmaı qalmatındıq mınaqan əker soqadı: imperializmnjn dıneçyzjndjk maıdanın revolutsiya oıai oıyrtatın voladı, al, vıl maıdandı çəke elderdjn vızyr sıqıy mımkjn voladı.

4) Bıl maıdandı vərjnen de, imperialistjk maıdanın çeljsj pasar volqan punktterde çəne elderde ıaqı, imperializm vısqı çaqın vərjnen de az sıyqan, al, revolutsiayn əjsteujne vısqı çaqın vərjnen de çənj volqan çerlerde vızyr sıqıy mımkjndjk mıyraq.

5) Sondıqtan, kapitalistjk çolmen artıyraq damıqan vılsa da, özge elderde kapitalizm əmjır sırjn tırqanda, kapitalistjk çolmen kemj-

rek damьqan bolsa da, vjr elde sotsializmnjn ьeuj əvden mymkjn ьəne ьqtimal.

Вjr-ekj auz səzven aitqanda, proletariat revolutsiasь ьənjndegj Lenin teoriasьnьn negjzderj mjne osьndai.

Oktəvr revolutsiasьnьn ekjncj əzgeceljgj qandai?

Oktəvr revolutsiasьnьn ekjncj əzgeceljgj — ol revolutsia proletariat revolutsiasь turalь Lenin teoriasьn praktikada qoldanudьn ylgjsj volьr tavьlatьndьqьnda.

Kjmde-kjm Oktəvr revolutsiasьnьn vьl əzgeceljgjn tysjnvese, ol vьl revolutsianьn internatsionaldьq mənjn de, onьn qalqaralьq orasan zor kycjn de, onьn erekce sьrtqь saiasatьn da esuaqьtta tysjne almaidь.

«Ekonomikalьq ьəne saiasattьq damudьn vjr kelkjsjzdgj — kapitalizmnjn dau-sьz zaь. Olai bolsa, — sotsializmnjn əuelj vjrnece kapitalistjk elde, tjptj ьeke alьn-qan kapitalistjk vjr elde ьeuj mymkjn. Vьl eldjn ьeujr ььqan proletariatь kapitalisterdj ekspropriatsialar, əz eljnde sotsialistjk əndjrs uьmdastьrьr, vasqa elderdjn ezjlgen taptarьn əzjne tarta otьrьr, olardьn arasьnda kapitalisterge qarsь ketegjls tuqьza otьrьr, qacetj bolsa, eksploatator taptarqa, olardьn memleketterjne tjptj əskeri kycpen qarsь ььqьr vasqa kapital elderjne qarsь tьrar edj». Əitkenj «sotsialistjk respublikalar qalqan memlekettermen azdь-kəptj uzaq uaqьt tavьn tjrep kyrespejnse, ьltdardьn sotsializmge erkjmen vas qosub mymkjn emes» deidj Lenin (XVIII tom, 232 — 233-беттерdj qara).

Barlьq elderdjn opportunistergj: proletarlьq revolutsia əndjrstj kəsьvj alqa ketken elderde qana bastalub mymkjn deidj, — eger olardьn teoriasь voьnca proletarlьq revolutsia tyvjnde vjr ьerde bastalatьn bolsa, — vьl elder əndjrstj kəsьvj ьaqьnan neqьrlym artьqьraq damьqan bolsa, vьl elderde sotsializmnjn ьeujne solqьrlym tolьraq mymkjndjk var deidj; al, vjr elde, onьn ystjne kapitalistjk damub kem elde, sotsializmnjn ьeuj mylde mymkjn emes, ol volmaitьn js deidj. Lenin soqьs kezjnde-aq, imperialistjk memleketterdjn vjr kelkj damьtaub zaьna syiene otьrьr, sotsializmnjn vjr elde — ol el kapitalistjk ьolmen kemjrek damьqan el bolsa da, — ьeuj ьaьndaqь əzjnjn proletarlьq revolutsia teoriasьn opportunisterge qarama-qarsь qoьqan volatьn.

Oktəvr revolutsiasьnьn Leninnjn proletarlьq revolutsia turalь teoriasьnьn dьrьstьqьn tolьqьmen ьspattaqanь ььrtqa məljm.

Proletarlьq revolutsia turalь Lenin teoriasьnьn tьrəbьsьnan qaraqanda, Trotskidjn «permanenttjk revolutsiasь» ne volьr ььqadь?

Trotskidjn «Vjzdnj revolutsia» (1906 ьyl) degen kjtapcasьn alьr kərejk.

Trotski vьlai dep ьazadь:

«Evropa proletariatьnьn turadan-tura memlekettjk ьərdemj volmasa, Reseidjn ььmьscь tavь əkmettj qolьnda ьstap qala almaidь ьəne əzjnjn uaqьtca ystemdjgjn uzaqqa sozlatьn sotsialistjk diktaturaqa ainaldьra almaidь. Bьqan vjr minut te ky-məndanuqa volmaidь».

Vьl sitata ne dep otьr? Vьl, «Evropa proletariatьnьn turadan-tura memlekettjk ьərdemj volmasa», iaqni Evropa proletariatь əkmettj əz qolьna almai tьrьr, sotsializmnjn vjr elde, vьl arada Reseide, ьeuj mymkjn emes, dep otьr.

«Çeke alьnqan vjr kapitalistjk elde» sotsializmnjn ьeuj mymkjndj-

gü turalı Lenininin egeçesü men vül «teorianın» arasında qandai üq-sastıq var?

Mında esvır üqsastıq çotıqı anıq.

Al, Trotskidin 1906 çılı, vızdın revolyutsiamızdın sıpatın anıqtıu-qa qıbn volıan kezde, sıqqan vül kıtarçasındaq vül qateler ılaçsız ketken qateler deijk çəne vül qateler Trotskidin onan keijnıgı kezdegı közqarastarına tolıq yilespeidı delik. Trotskidin vasqa vır kıtarçasın, 1917-çılıq Oktəbr revolyutsiasının alında çarıqqa sıqqan çəne qazır (1924 çılı) «1917 çılı» degen kıtapta qaita vasılqan onı «Vıttım programması» alır qaraıq. Vül kıtarçasında Trotski sotsializminin vır elde çenı turalı Lenininin proletarlıq revolyutsia teoriasın mı-neidı çəne oıan Evropanın Qırama Stattarı degen ırandı qarıs qoiadı. Trotski: sotsializminin vır elde çenı mümkün emes, Evropanın Qırama Stattarı volır vırlesken vırnese evropalıq neıjzıgı elderdın (Anglia, Resei, Germaniya) çenı qana sotsializminin çenı voladı, nemese sotsializminin çenı tıptı mümkün de emes deidı. Ol turadan-tura: «Germaniada revolyutsia volmasa, Reseide nemese Angliada çenır sıqatın revolyutsianın volub tıptı mümkün emes, çəne kerısınce de solai» deidı.

«Qırama Stattarı ıranına qarıs azdı-körtı konkretı, vırden-vır tarixi pıkrı Sveitsariadaq «Sotsial-Demokratta» (bolcevikterdın sol kezdegı ortalıq organı. I. St.) mına sözdermen aıtıldı: «Ekonomikalıq çəne saiasatlıq damudın vır kelkısızdını kapitalizminin dausız zaqı». Oıdan kelır «Sotsial-Demokrat» — sotsializminin vır elde çenı mümkün, sondıqtan əvır çəke memlekettegı proletariat diktaturası usın Evropanın Qırama Stattarın qırudı cart qılıdın keregı çoq degen qortındın sıqaradı. Tırlı elderdın kapitalistık damı vır kelkı emes deü tıptı dırıs pıkrı. Bıraıq vül vır kelkısızdık degenimızdın özı tıptı vır kelkı emes. Anglianın, Avstriyanın, Germaniyanın nemese Fransiyanın kapitalistık dərəçesı vırdei emes. Bıraıq Afrika men Aziada qaraqanda, vül elderdın vərı de əleumettık revolyutsia usın pısrı çetken kapitalistık «Evropa» volır tavıladı. Esvır el özınin kyresinde özge elderdın «kıtpeı» kerek degen söz — elementarlıq pıkrı, kıtucılıkke salınatın internatsionaldıq əreketsızdık ideiası internatsionaldıq qatar ıs qılı ideiasının oın vaspaubı usın, oı elementarlıq pıkrıdın qaita-qaita aıtudın paidası da, qaçetı de var nərse. Vızdın vıstaıan ısımız özge elderdegı kyreske qozqausı voladı dep tolıq sene otırbır, özge elderdın kıtpeı-aq, vır kyrestı ılıtılq neıjzde vıstap, alqa vıstıra veremız; al, eger vül sengenimız volmai sıqsa, onda mäselen, revolyutsiası Resei, konservator Evropaıa tötör verır tıra alar edı deü, nemese sotsialistık Germaniya kapitalistık dınyide oıcaı qamaıda otıra alar edı deü, ımıtsızdık voladı, tarixın təcıbesı de, teorialıq pıkrler de mın ıspattap otır» deidı Trotski.

Özderınız de körır otırsızdar, vül da Evropanın neıjzıgı elderinde sotsializminin vır meızılde çenıınin teoriası, vül teoria — ədette, sotsializminin vır elde çenı turalı Lenininin revolyutsia çenindegı teoriasınen tıptı sıspatın teoria.

Sotsializminin tolıq çenır sıqubı usın, eskı tərtıptın qaita ornamaına tolıq garantıa tuqızu usın, vırnese elderdın proletariatı vırlesır kıc çımsaubı kerek ekendıgınde söz çoq. Söz çoq, vızdın revolyutsiamızdın Evropa proletariatı qoldamaıan kynde, Resei proletariatı çalır qıspaqıa qarıs tötör vere almaıan volar edı, sol sıaqtı, Reseidegı revolyutsia Batıstaıq revolyutsialıq qozqalıstı qoldaması, ol qozqalıstı, Reseide proletariat diktaturası ornaıan keijnıgı çerdegı damı vıstaıan qarqınınen damı almaıan volar edı. Bızge kömek kerek

ekendjgjnđe söz çoq. Al, vjzdjn revolutsiamъzđь vats-evropa proletariatъnъ qoldaъ degenjmъz ne? Ol — vjzdjn revolutsiamъzqa Evropa çimъsçylarъnъ tlektes voluъ, imperialisterdjn vjzge qarsъ interventsia çasau plandarъn vûzuqa Evropa çimъsçylarъnъ daiarъqъ, — osъnъ varъqъ da qoldaqandъq, eleulj kömek emes pe? Dausъz solai. Tek Evropa çimъsçylarъ qana emes, kolonia elder men tœveldj elder de osъlai qoldar, kömek vermegende, Reseidegj proletariat diktaturasъnъ xalj qıbn volqan volar edj. Vjzdjn Qъзы Armanъnъ kuc-quatъmen, Reseidjn çimъsçylarъ çæne çarualarъnъ sotsialistjk otandъ çantajmen qorqauqa daiyndъqъmen vjrkken osъ tlektestjk, osъ kömek — osъnъ vërij vûqan deijn, imperialisterdjn çavıyldarъn vettetpei çeñjr, kyrdelj qırgъs çimъsçyna kerektj çaqdai tuqъzu ucjn çetkijktj volъp keldj me? Ərine, çetkijktj volъp keldj. Bûl tlektestjk artъp vara ma, kemjr vara ma? Sözsъz artuda. Olai volsa, tek sotsialistjk çaruasъlyqъtъ ūımdastъru jsjn alqa vastъruъmъz ucjn qana emes, sonъmen qatar, öz tararъmъzdan vats-evropa çimъsçylarъna da, Sьqъstъnъ ezjlgen qalqatarъna da çærdem verujmъz ucjn de vjzde qolailъ çaqdai var ma? Ia, var. Reseidegj proletariat dikturasъnъ çetj çyldъq tarihъ mûnъ aıqъn dœlelder otъr. Vjzde eñvek çjgerjnjn orasan œsuđ osъ kynde-aq vastalqandъqъn veker deuge vola ma? Çoq, veker deuge volmaidъ.

Trotskidjn: revolutsiasъl Resei konservator Evropaqa tœter verjr tûra almas edj deujnjn osъ aıtylqandardan keijn qandai mænđ volmaqъs edj?

Onъn vjrqana mænđ voluъ mymkjn: vjrcjden, Trotski vjzdjn revolutsiamъzđnъ jckj kucjn sezveidj; ekjncjden, Trotski vjzdjn revolutsiamъzqa Vats çimъsçylarъ men Sьqъs çarualarъnъ kœsetjr otъrqan morœldъq kömegjnjn aıtyr vjtjrgjsъz zor mañъzъ var ekenjn tûsъjnveidj; ucjncjden, Trotski qazjrgj imperializmjnjn jcnen çegjdei çer otъrqan jckj œsъzđjgn añqarmaidъ.

Əzjnjn 1917 çyly çyqqan, 1924 çyly qaita vasyqan Trotski «Vjtjm programmasъ» degen kjtarçasъnda Leninjn proletariat revolutsiasъ turalъ teoriasъn sьnauqa qûnъqъr ketjr, vaiqausъzda œzj tas-talqanъ sьqъr çeñljr qaldъ.

Vjraq, mymkjn, Trotskidjn vûl kjtarçasъndaqъ rjkjrgj de, vjr severtermen, onъn qazjrgj rjkjrgjne sai kelmeitjn volъp eskjrgen sьqar? Keijnjrek kezde çazqan, vjr elde, Reseide, proletariat revolutsiasъ çeñgen soñ çazqan eñvekterjn tekserjr kœreijk. Mæselen, Trotskidjn œlgj «Vjtjm programmasъ» degen kjtarçasъnъ çaqna vasylybna amar 1922 çyly çazqan onъn «Soñqъ sœzjn» alъp qarailъq; vûl «Soñqъ sœzde» ol vylai der çazadъ:

«Proletarъq revolutsia ūlt kölemjnđe çeñjr sьqa almaidъ der «Vjtjm programmasъnda» nese ret aıtylqan rjkjrgj keivjr oquçylarъmъzqa, mymkjn, vjzdjn Sovet respublikasъnъ vesçyldъq tœçrivesj arqyly terjske sьqarılqan rjkjrgj volъp kœjner. Vjraq vûlai der qorъndъ çasau dœlelsъz volqan volar edj. Vjr elde, œrgj artta qalqan elde, çimъsçy memleketjnjn vykjl dynie çyzjne qarsъ tœter verjr tûra alqandъq, proletariat kucjnjn orasan zor ekendjgn, vûl kuctjn vasyqa, jlgerj ketken sivilizatsiasъ molbraq elderde sьnъnda tañqalarъlyqtai qaçar jster jsteu qolъnan keletjndjgn kœsetedj. Vjraq vjz memleket esevjnđe saiası çæne soqъs çœnjnde œzjmъzđj saqtar qala alsaq ta, sotsialistjk qoqam çasaudъ qolqa alqanъmъz çoq, tjptj oqan

çubqtaqanьmьz da çoq... Basqa Evropa memleketterjnnde ökmət vasьnda burçuazia türqanda, vьz ekonomikalьq qamaumen kyreste carasьzdan, kapitalistjk dyniemenen keljsjm çasau çolьn jzdeimьz; sonьmen vьrge, vül keljsjm eñ mьqtaqanda vьzdjn keivьr ekonomikalьq çaramьzдь çazuьmьzqa qana, az-mazdap jlgerj attauьmьzqa qana çärdem vere aladь dep, senjmmen aituqa voladь, al, Reseide sotsialistjk caruacььqтьн сьп mәнjsjn-de örkendeuj Evropanьn vastь-vastь elderjnnde proletariat çeңgennen keijn qana* mьmkjn vola aladь».

Сьндьqqa qarсь көrjne kynaqa vatьp, «permanenttjk revolutsianь» vьr çolata talqandaludan aman alьp qaluqa meiljnce tьrьсьp, Trotski, mьjne osьlai deidь.

Onьn oibьca, qalai tulasan olai tula, vьraq sotsialistjk qoqam çasaudь «qolqa alu» tygьj; tьptj «maңьna da çubqtaqan» siaqтьmьz. Sjra, vьreu-mьreulerdjn «kapitalistjk dyniemen keljsjm çasau» ymьjtь volqan көrjnedь, vьraq vül keljsjmmen de ecnərse сьqraitьn көrjnedь, öitkenj, qalai tulasan olai tula, «sotsialistjk caruacььqтьн сьп mәнjsjn-de örkendeuj» «Evropanьn vastь-vastь elderjnnde» proletariat çeңjр сьqraitььca, qol çetkьzveitjn көrjnedь.

Al, Vatьsta revolutsia əlj çeңjр сьqqa qoiqan çoq, sonдьqtan Reseidegь revolutsianьn «taңdauьna» mьna ekь çoldьn vьrj qaladь: ne tamьrьnan сьrjр vьtu, ne azqьndap, burçuazialьq memlekette ainalu.

Vьzdjn partiamьzдь «azqьndap varadь» dep Trotskidjn ekь çьldan verj aitьp çyruj de tegjn emes.

Vьzdjn eljmьzдж «qüridь» dep Trotskidjn vьltьrqь çьь säuegeilьk etuj de tegjn emes.

Mündai soraqь «teorianь» Leninnjn «sotsializmьnjn vьr elde çeңuj» turalь teoriasьmenen qalai yilestjruge voladь?

Mündai soraqь «perspektivanь» Leninnjn: çaңa ekonomikalьq saiasat vьzge «sotsialistjk ekonomikanьn negьzjn saluqa» mьmkjndьk veredь degen perspektivasьmen qalai yilestjruge voladь!

Mündai «permanenttjk» ymьtsьzджktь, məselen, Leninnjn mьna sөzderjmen qalai yilestjruge voladь:

«Sotsializm qazьrdjn özjn-de-aq alьstaqь volacaqтьn, ne vьr vüldьr surettjn, ne vьr ikonanьn məselesj emes. Ikona çөnjnde vьz vaiaqь pьkьrde, öte çaman pьkьrj-mьzde qaldьq. Sotsializmьdj vьz kyndelьktь ömьr çyзjne сьqardьq, mьjne osььn tьsьnjр alьmьz kerek. Vьzdjn qazьrgьj uaqьttaqь mьndetjмьz mьjne osь, vьzdjn zamanьmьzдьn mьndetj mьjne osь. Vül mьndet vьzdjn vürьnqь mьndetjмьzge qaraqanda qanca qьn, qanca çaңa volqanmen, vьzge ol qancama көp qibьncььqтар tuqьzatьn volqanmen, — vəgьmьz vьrjgьp ötьgьp, erтең emes, vьrnece çьldardьn jсjnде, vəgьmьz vьrjgьp ötьgьp vül mьndettj qalai da orndaimьz, sonda neptьk-Reselj sotsialistjk Reseige ainaladь, dep senjm vьldьrjр sөzьmьdj aiaqtauqa rüqsat etjnjzder» (XXVII tom, 366-bettj qara).

Trotskidjn «permanenttjk» saңlausьzдьqьn, məselen, Leninnjn mьna sөzderjmen qalai yilestjruge voladь:

«Сьпьnda da, өndьrjstjn varьq jгь qüraldarь memlekettjn vilьgьjnде, memlekettjn tьzgьnjн proletariattьn qolьnda volubь, ol proletariattьn san milliondaqan üsaq, öte üsaq carualarmen odaqtasubь, proletariattьn carualarqa vasььqььnьn qamtamasьz

etjluj, taqь-taqьlar — mjne, osьnьq vьrj kooperatsiadan, vьrьp saudacьl dep ьzjmjz kemsjtetjn, velgьlvьr ьaьqьnan alqanda qazjr nep tьsьnda da naq solai kemsjtuge erkjmjz var kooperatsiadan, tek sol vьrqaana kooperatsiadan sotsialistjk qoqamdь toьq qьrьp ььqь ucjn ne var kerektjn tavьlp oьrqaandьqь emes pe? Bьl ьlj sotsialistjk qoqamnьq qьrьlqaandьqь emes, vьraq, vьlar sonь qьruqa ne var kerektjn ьetkьljktj mьlcerde var volьp oьrqaandьqь» (XXVII tom, 392-bettj qara).

Bьl ьerde ecqandai yilesjm ьoq ekendjgь ььne volьp mymkjn de emes ekendjgь aьq. Trotskidjn «permanenttjk revolutsiasь» — proletarьq revolutsia turalь Lenin teoriasьn terjske ььqaru ььne, kerjsjnce, proletarьq revolutsia turalь Lenin teoriasь — «permanenttjk revolutsia» teoriasьn terjske ььqaru volьp tavьladь.

Vьzdjn revolutsiamьzdnь kycj men qavjletjne senveucьljк, Resei proletariatьnьq kycj men qavjletjne senveucьljк — «permanenttjk revolutsia» teoriasьnьq typ negjzj osь.

Bьl kunge deijn, ьdette «permanenttjk revolutsia» teoriasьnьq vьrqaьqь qana — carualar qozqalьsьnьq revolutsialьq mymkjncьljкterjne senveucьljк ьaьqь qana aityьp kelgen edj. Endj, ьdjlettjk ucjn, vьl ьaьqьn Resei proletariatьnьq kycj men qavjletjne senveitjn ekjncь ьaьqьmen toьqьru kerек.

«Batьs Evropаньq vastь elderjnde» proletarьq revolutsia aldьp-ala ьeьjr ььqraьncьa, vьr elde, onьq ystjne, artta qalqan elde, sotsializm-njn ьeьuj mymkjn emes degen mencevizmnjn ьigьlj teoriasьnan Trotskidjn teoriasьnьq qandai aьrmasь var?

Jstjn ььnьnda, tyk aьrmasь ьoq.

Bьqan kymьn keltjrge volmaidь. Trotskidjn «permanenttjk revolutsia» teoriasь — mencevizmnjn vьr tyrj.

Soьqь kezde vьzdjn vaspa sьzjmjzdnь vetjnde, «permanenttjk revolutsia» teoriasьn leninizmмен sьbsa alatьn nьse siaqtь etjr ьtkjzvekьj volьp ььrgen ьrjk diplomattar paida voldь. Olar: vьl teoria, ьrine, 1905 ььь ьaramsьz voldь deidj. Vьraq, Trotskidjn qatesj sol: Trotski, ol kezde qoldanuqa volmaitьndь 1905 ььdьnь ьaьqdaьna qoldanvaqьь volьp, tьm alqa ььqьp kettj deidj. Vьraq, deidj olar, soьqь kezde, mьse-len, 1917 ььlqь oktьvгde, revolutsianьq toьq pьsjp ylgьrgen kezjnde, Trotskidjn teoriasь ьvden orndь volьp — ььqtь deidj. Bьl diplomattardьn eь vastьsь Radek ekenjn vьle qoьu qьn emes. Onьq ne deitjnьn tьndьp kьrjnz:

«Ьer aluqa, tьnьctьq tavuqa ьmtьlqan carualar men ьsaq vьrqaaziacьl partialardьn arasьna soьbs typsjz tereь or qazdь; soьbs carualardь ььmьscь tavь men onьq avangardь — volcevikter partiasьnьq vascььqьna verdj. Sьitjr ььmьscь tavь men carualardьn dikturasь emes, carualarqa arqa syiegen ььmьscь tavьnьq dikturasь ornuqa mymkjndjk voldь. Roza Luksemburg pen Trotskidjn 1905 ььь Leninge qarьsь ьsьnqanь (iaqni «permanenttjk revolutsia». I. St.) js ььzjnde tarixi damudьn ekjncь etarь volьp ььqtь».

Mьnьq qai sьzjn alsaq da, terjs vьrmalaqandьq.

Soьbs kezjnde «ььmьscь tavь men carualar dikturasь emes, carualarqa arqa syiegen ььmьscь tavьnьq dikturasь ornuqa mymkjndjk voldь» degenj dьrьs emes. ььnьna kelgende, 1917 ььlqь fevral revolutsiasь — proletariat pen carualar dikturasьnьq vьrqaazia dikturasьmen vьr tyrlj qavattasьp keljr, ььzege asьrьlь voldь.

Radektnı aıtıuǵa çuzı cıdamai aıtıpai ketip otırǵan «permanenttik revolutsia» turalı teoriyanı 1905 çılı Roza Luksemburg pen Trotski üsındı deıj dırıs emes. Cıñında vıl teoriyanı üsınǵan Parvus pen Trotski volatın. Endj, on ai otkennen keıjn Radek «permanenttik revolutsia» usın Parvusqa ürsudı kerek taır, dırıstalmaq voladı. Bıraq, adıjdık Radekten Parvustıñ kompanionı — Trotskige de ürsudı talap etedj.

1905 çılıǵı revolutsia kereksez etip tastaǵan «permanenttik revolutsia» teoriyasız «tarixi damudıñ ekıncı etapında» iadı, Oktəbr revolutsiasız kezinde dırıs volıp cıqtı deı dırıs emes. Oktəbr revolutsiasızın vırılıq vırısız, onıñ vırılıq damı «permanenttik revolutsia» teoriyasızın tyk dalelsızdıǵın, leninizm negızderjmen tıptı sıbsa almaitındıqın aıqın kersetip, tolıq ıspattadı.

«Permanenttik revolutsia» teoriyasız men leninizm arasındaqız çer men kekteı aırtımanı tattı tı, cırık diplomatiamen vırkeı qoıuǵa volmaidı.

III

OKTƏBRDİ DAİARLAU DƏUJRİNDEGİ BOLCEVIKTER TAKTIKASIZNı KEİJR ÖZGECELİKTERİ TURALı

Bolcevikterdıñ Oktəbrdı daiarlau dıurındegı taktikasıznı tısın usın, sol taktikanı, eñ volmaqanda, keıjr asa mañızdı özgecelikterin tısın kerek. Bolcevikterdıñ taktikasız turalı cıqqan tolıp çatqan kıtapcalarda naq osız özgecelikter kóınese aıtımai qalıp çurgendikten de mın tısın alu otete-mote qacet.

Ol özgecelikter qandı?

Vırıncı özgecelik. Trotskidı tıñdasañ, Oktəbrdı daiarlau tarixında ne vırılıq ekı-aq dıur volqan eken, vırıncısız varlau, ekıncısız koterjıs çasau dıurlerı qana volqan eken, al onan tısqarqız qalırtıñ usı dep oilaisız. 1917 çılı aprel manifestatsiasız degenıjız ne? «Aprel manifestatsiasız, qalıñ vıqaranıñ nietin vılu usın, olarmen sovet kórcılgınıñ qatnasıznı vaıqau usın çurgızılgen, auelgı oilaqannan góı «solcıldau» vaqt alqan, varlausız attansız völdı». Al, 1917 çılı yildegı demonstratsia degenıjız ne? Trotskice, «cıñında vıl çolı da us, qozqalıstıñ çoqarırqız çañ etapında keıjrek tyrde çurgızılgen çañ varlau volıp cıqtı». Sız çoq, vızdın partianıñ talavımen çasalqan 1917 çılı yien demonstratsiasız, Trotskidın oilıca, ekı bastan «varlau» dep ataluǵa tısız volıp cıqadı.

Sóitip, 1917 çılı mart aında-aq bolcevikterdıñ cımtıscız, çarualardan qıralqan daın sıası armiasız var volqan volıp cıqadı; al, bolcevikter onı aprelda de, yinde de, yilde de koterjıs çasauǵa cımtısamai, tek «varlaumen» qana cıqıldanqan volsa, onıñ sebevı, vır qana sebevı: vıl «varlau derekterı» sol kezde qolalı «mıjmetter» bermegendikten volıp cıqadı.

Vızdın partiamızdın sıası taktikasıznı vılaıca taıız tısınucılık —

daqьdaqь soqьs taktikasьn volcevikterdjь revolutsialьq taktikasьmen catastьrqaьndьqтан vasqa esnəse emes ekenj aйтasa da tysjnktj.

Сьньнда, вўл demonstratsialardьn vəgь de, eң alьmen, вўqaranьn stixialьq tegeujrjnjnьn nəticesj edj, вўqaranьn soqьsqa qarьsь ьzasьnьn sьrtqa teujr, kəsege cьqubьnьn nəticesj edj.

Сьньнда, partianьn вўл çəndegj rəlj вўqaranьn stixialьq tyrde vastalqan qьr kərsetujn volcevikterdjь revolutsialьq ūrandarь vаqьtьmen vjг jzge salьp, oqan vasцьlьq etu voldь.

Сьньнда, 1917 çьlь martta volcevikterdjь daiьn tūrqan saiasi armiasь çoq edj, voluqa da mymkjn emes edj. Bolcevikter mūndai armianь, taptardьn 1917 çьlьq aprəl men oktəvr arasьnda volqan kyresjnьn, soqьtьqsulararьnьn ystjnde qana çasap keldj (aqьrьnda, вўл armianь 1917 çьldьn oktəvrjne, çasap ta voldь); volcevikter вўл armianь aprəl manifestatsiasь arqьlь da, yien, yiel ailarьndaqь demonstratsialar arqьlь da, audandьq çəne çalьp qalalьq dumalarqa əkjlder sailau arqьlь da, kornilovcinaqa qarьsь kyresu arqьlь da, Sovetterdj qolqa alu arqьlь da çasadь. Saiasi armia soqьs armiasь siaqьtь emes. Eger soqьs komandovaniesj soqьsqa kjrgende qolьnda daiьn tūrqan armiamen kjretjn bolsa, partiaqa əzjnьn armiasьn naqьz kyres ystjnde, taptardьn soqьtьqsulararь ystjnde çasauqa, partia ūrandarьnьn çəne onьn saiasatьnьn dūrьstьqьna вўqaranьn əz təçrivesj arqьlь kəzj çetujne qaral çasauqa tura keledj.

Ərine, sonьmen vjгge, osьndai demonstratsialardьn ərqaisьsь kycterdjь çasьrьn çatqan arasalmaqьn belgijlь dərəçede acьp verdj, belgijlь dərəçede varlau voldь, vjгraq varlau mūnda demonstratsianьn sevevj emes, sonьn tavıqj nəticesj.

Lenin oktəvrdegj kəterjljstjn alьndaqь oqıqalardь taldar, ol oqıqalardь aprəl-yiel oqıqalarьmen salьstьra keljр, vьlai deidj:

«Jstjn çalь cьньnda da apreldjn 20 — 21, yiennjn 9, yieldjn 3 kynderjnьn alьndaqьdai emes, əitkenj ol kezde stixialьq qozqalьs voldь, onь vjz, partia volьp, ne valqai almai qalьp çyrdjk (apreldjn 20-kyjn), ne teçep, çalь veivjt demonstratsiaqa ainaldьrьp çyrdjk (yiennjn 9, yieldjn 3-kynderj). Əitkenj Sovetterdjь əlj vjzdjkj emes ekenjn, çarualardьn volcevikter çolьna (kəterjljс çasau çolьna) emes, əlj lıberdan-Cernov çolьna senetjndjgjn, sondьqтан vjzdjn çaqьtьzda qalqьn kərcjljgj volmaubьn, solal volqandьqтан, kəterjljс çasau erte ekenjn vjz ol kezde çaqьsь vjldjk» (XXI tom, 345-vettj qara).

Tek çalqьz «varlaumen» alьsqa vага almaitьnьtьz anьq edj.

Asььnda əngjme «varlauda» emes, mьnada:

1) partia Oktəvrdj daiarlau dəujrjnьn vasьnan aiaqьna deijn əzjnьn kyresjnde, esvjг çaltaqsьz, çalьp вўqaranьn revolutsialьq qozqalьsьnьn stixialьq ərleujne arqa syiedj;

2) stixialьq ərleuge arqa syiei otьrьp, partia qozqalьsqa tek əzj qana vasцьlьq etjр keldj;

3) qozqalьsqa osьlai vasцьlьq etu partianьn, Oktəvr kəterjljсjn çasau yсjn, qalьn вўqaralьq saiasi armia qūrьp alьbna çeңjldjk keltjrdj;

4) mūndai saiasattьn nəticesjnde Oktəvrge daiarlьqьn vəgь vjг partianьn, volcevikter partiasьnьn vasцьlьqь men ətkjzjldj, olal volmaubь mymkjn de emes edj;

5) oktavrge osьlai daiarьq çasalqandьqtan, kezjnde, Oktavr koterj-ljsjnн пәtiçesjnde өkmet vjr partianь, volcevokter partiasьнн qolь-na көctj.

Sөitjr, qozqalьsqa tygeljmen vjr partia, kommunister partiasь vas-cььq ettj, vül Oktavrge daiarьq çasaudьң negjzgj momentj boldь, — Oktavr revolutsiasьнн erekse sipatь mjne osьndai, Oktavrge daiarlanu дәujrjндеgj volcevokter taktikasьнн vjrjncj өзgeceljgj mjne osьndai.

Bolcevokter taktikasьнн vül өзgeceljgj volmasa, imperializm çaq-daiьnda proletariat diktaturasьнн çequj mymkjn emes ekendjgjn дә-leldep çatudьң qaçetj de vola qoimas.

1871 çьlqь Fransiada volqan revolutsiadan Oktavr revolutsiasьнн vjr çaqьs aььmascььqь osь, өitkenj Fransiada revolutsiaqa ekj partia vөle-çara vas-cььq ettj, ol ekeujjnн vjrde-vjrjn kommunist partiasь dep atauqa volmaidь.

Ekjncj өзgeceljk. Sөitjr, Oktavrge vjr qana partianь, volcevokter partiasьнн vas-cььqьmen daiarьq çasaldь. Al partia vül vas-cььqь qal-lai çyrgjzgj, qandai çolmen vas-cььq ettj? Revolutsianьң tuuqa çaqьn-daqan дәujrjnde eң qauptj gruppировkalar volqan keljsjmpaz partialar-dь sьrttatu — çolьmen, es-erler men mencevikterdj sьrttatu çolьmen vas-cььq ettj.

Leninizmnнң negjzgj strategialьq ereçesj neden qūraladь?

Ol тьnalardь moьндаudan qūraladь:

1) revolutsianьң tuatьn mezgjij çaqьndaqan дәujrde revolutsia dūc-pandagьнн eң qauptj әleumettjk syienjcj — keljsjmpaz partialar eke-njn moьндаu;

2) vül partialardь sьrttatpai tūьp, dūcpanдь (sarizmdj nemese bur-çuazianь) qūlatu mymkjn emes;

3) sonдьqtan revolutsianь daiarlau дәujrjnde kycьtjң salmaqьn osь partialardь sьrttatuqa eңбекcьlerdjң qalьң vūqarasьn ol partialardan aьььp aluqa çūmsau kerek.

Sarizmmen kyresu дәujrjnde, burçuazialьq-demokratialьq revolutsianь daiarlau дәujrjnde (1905 — 1916 çьldarda), sarizmnнң әleumettjk syienjcjnн eң qauptjsj liberal-monarxister partiasь, kadetter partiasь boldь. Nege? Sebevj, vül partia keljsjmpaz partia edj, ol sarizm men qalqьң көpcьljgjn iaqni varьq çarualardь kelstjrudj kezdeitjn partia edj. Sondьqtan partia vül kezde soqььsьнн salmaqьn kadetterge qarьs çūmsadь, өitkenj kadetterdj sьrttatpai tūьp çaruanьң sarizmmen aььььna senuge volmaitьn edj, al vül aьььludь qamtamasьz et-pej tūьp, revolutsianьң çequjne senuge volmaitьn edj. Kөp adamdar ol kezde volcevokterdjң strategiasьнн vül өзgeceljgjn tysjnvedj, volcevokter «kadetterdjң ystjnen tyspeidj», volcevokterdjң kadettermen kyresj çaudьң vastьsь volqan sarizmmen kyrestj «vyrker ketjr» oь-radь dep volcevokterdj aььrtadь. Bjraq, esvjr tianaqь çoq volqandьq-tan vül aььptaular, vas çaudь çequdj oңailatu, çaqьndatu ycьn, keljsjmpaz partianь sьrttatudь talap etken volceviktjk strategianь mylde ty-sjnvedjktj көrsettj.

Osьndai strategia volmaqanda burçuazialьq-demokratialьq revoluts-

siada proletariat gegemoniasь volubь mymkjn emestjgjn daleldep oт-
рудьн qacetj volar ma eken.

Oktəbrdj daiarlau dəujrjnde kyresucj kycterdjn den salmaqь vasqa
çaqqa auьstь. Patca çoiьldь. Kadetter partiasь keljsjmpaz kyc voludan
bileucj kycke, imperializmjnң ystemdjк çyrgjzucj kycjne ainaldь. Bül
kezdegj kyres patca men qalq arasьnda emes, burçuazia men proleta-
riat arasьnda volьp çattь. Bül dəujrde Imperializmjnң əleumettjk syie-
njcjnң eң qauptjsj ƒsaqburçuazialьq-demokratialьq partialar, es-erler
partiasь men mencevikter partiasь voldь. Nege? Sebevj, ol kezde vül
partialar keljsjmpaz partialar edj, imperializm men eңbekcjlerdjн qalьn
vüqarasьn keljstjrudj көzdeitjn partialar edj. Sondьqtan, volcevikter
vül kezde soqьsьnьn salmaqьn osь partialarqa qarсь çümsadь, өitkenj
vül partialardь sьrttatpai tьrьp, eңbekcj vüqarasьn imperializmnen
aigьlyьna senuge volmaitьn edj, al, eңbekcj vüqarasьn imperializmnen
aigьrudь qamtamasьz etpei tьrьp, sovet revolutsiasьnң çeңujne senuge
volmaitьn edj. Ol kezde көp adamdar volcevikter taktikasьnьn vül öz-
geceljgjne tysjnvedj, mencevikter men es-erlerdj «tьm çek көredj»
çəne vastь maqsattь «ümtьtь» dep volcevikterdj aigьptadь. Bjraq, tek
osь taktikanь qoldanqandьqьnьn arqasьnda qana volcevikter Oktəbr
revolutsiasьnң çeңujn qamtamasьz etkendjgjn Oktəbrdj daiarlaudьn
vykjl dəujrj aigьn көrsetjр oтьr.

Bül dəujrdjn aigьqca sipatь — saualardьn eңbekcj vüqarasьnьn vü-
gьnqьdan da gөrj revolutsiacьldana tyskendjgj; olardьn es-erler men
mencevikterden mylde tyңjlgendjgj, ol partialardan jrgesjn aulaqqa
salqandьqь; olardьn eldj veivjtcjlkke çetkize alatьn vjrden-vjr naqьz
revolutsiacьl kyc — proletariattьn төңjregjne turadan-tura üьmdasu-
qa vet vüqandьqь. Bül dəujrdjn tarixь — vjрçaqьnan es-erler men
mencevikterdjн, ekjncj çaqьnan, volcevikterdjн eңbekcj saualar vü-
qarasь ycjn, sol vüqarasьn өз çaqьna audarьp alu ycjn çyrgjzgen kyre-
sjnң tarixь. Bül kyrestjn taqdjrn koalitsia dəujrj, kerenskicjldjk də-
ujrj, es-erler men mencevikterdjн pomeccikter çerjn konfiskalaudan
vas tartubь, es-erler men mencevikterdjн soqьstь soza veru ycjn çyrg-
gjzgen kyresj, maidandaqь yien savubь, soldattarqa өljm çazasьn qol-
danu çəne Kornilov көterjlsj cectj. Olar vül taqьrdь ceckende —
vytjnmen volceviktjk strategianьn paidasьna cectj. Öitkenj es-erler
men mencevikterdj sьrttatpai tьrьp, imperialister ykmetjn qulatu mym-
kjn emes edj, al, imperialister ykmetjn qulatpai tьrьp, soqьstan sь-
tьlp cьqu mymkjn emes edj. Es-erler men mencevikterdj sьrttatu sa-
iasatь vjrden-vjr dүrьs saiasat volьp cьqtь.

Sөitjр, Oktəbrdj daiarlau jsjndegj vascьlьqtьn negjzgj çolь — men-
cevikter men es-erler partialarьn sьrttatu — volcevikter taktikasьnң
ekjncj өзgeceljgj mjne osь.

Bolcevikter taktikasьnң osь өзgeceljgj volmaqanda, çümtьscь ta-
vь men saualardьn eңbekcj vüqarasьnьn odaqь ne çerde emes, ne
kөkte emes volьp qalar edj, müнь daleldep oтьrudьn qacetj volar ma
eken.

Eskertetjn vjr nəse — volcevikter taktikasьnң osь өзgeceljgj tu-

raъ Trotski özjnъ «Oktabr savaqъ» degenjnde tyk aitpaдъ, ne tyk aitpaдъ derljъk.

Ycъncъ özgeceljъk. Sөitjр, Oktabrдж daiarlau jsъne partianънъ jstegen vascъьqъ es-erler men mencevikter 'partialarънъ sьrttatu vaqъьmen, çumъscъlar men carualardънъ qalънъ vьqarasън olardan aibър alu vaqъьmen çyrgъzjldj. Al, vьl partialardъ sьrttatu jъjn partia qalai, qandai formada, qandai ūranqa syienjр çyzege asъrdъ? Ol jstj partia vьqaranънъ Sovetter өkmetj ycън çyrgъzgen revolutsialъq qozqalъsънънъ formasъnda, «өkmet tygeljmen Sovetterge berjlsън» degen ūranmen, Sovetterдж vьqaranъ ūymdastъru organdarънan көterjls organdarъна, өkmet organdarъна, çaңa proletarъьq memlekettjiktjнъ apparatъна ainaldъru ycън kyresu çolъmen çyzege asъrdъ.

Bolcevikerджнъ Sovetterдж mencevikter men es-erlerдж sьrttatudъ çeңjldete alatън, proletarъьq revolutsianънъ jsън jlgerj vastъra alatън, milliondaqan eңbekçiler vьqarasън proletariat diktaturasънънъ çeңujne çetkizetjн negъzgj ūymdastъrucъ rъcag деп tanър, naq sol Sovetterдж mьqtap qolqa ūstaubънънъ sevevj ne?

Sovetter degenjmъz ne?

1917 çьldънъ sentabrjnde-aq Lenin vьlai degen:

«Sovetter degenjmъz: vjрjncъ — çumъscъlar men carualardънъ quraldъ kyсjн vere-tjн çaңa memlekettjъk apparat, al, ol kyс vьrънqъ uaqъttaqъ tūraqъ armianънъ kyсj siaqъ qalqтан qol yzjр aьstap ketken kyс emes, qaita qalqpen öte tьqъz vailanъs-qan kyс; soqъs çaqънan vьl kyс vьrънqьlardan әdeqaida kyctj; revolutsialъq çaqъ-nan mūnънъ esvjр teңdesj çoq. Ekъncъ — vьl apparatънъ vьqara men qalqтън көpcj-ljgъmen сондай aigrъmastъq, tьqъz, oңai tekserjletjн, çaңartъьp tūratън vailanъsъ var, mūndai vailanъstъ vьrънqъ memlekettjъk apparat tysjnde de көrgen emes. Ycъncъ, — vьl apparatънъ sostavъ esvjр vьurokrattъq formaldъqtarsъz, qalqтън erkjmen sailanър, aubъstъrъьp tūratъndьqtan, vьl apparat vьrънqъ uaqъttaqъ apparattarqa qaraqanda әdeqaida demokratiasъ apparat. Tөrtjncъ — vьl apparat necetyrlj profes-sialarмен mьqtъ vailanъs çasar otъradъ, mūnънъ arqasъnda, esvjр vьurokratiasъz te-reң maqnada necetyrlj reformalar çasaudъ çeңjldetedj. Besъncъ — vьl apparat avan-gardtън, iaqni ezjлgen taptardънъ, çumъscъlar men carualardънъ eң sanalъ, eң çjgerlj, aldъnqъ qatardaqъ vөlegjнънъ ūymdasu formasъ volъp tavъladъ, sөitjр, ezjлgen tap-tardънъ avangardъ sol taptardънъ osъ kyңge dejн saiasi өmjрden, tarixтан mylde tьs qalър kelgen esepsъz көр vьqarasън vьl apparat arqъь oiatър, tәrәleler, yiretjр, özjnънъ soңъnan erte aladъ. Altъncъ — vьl apparat parlamentarizmнjнъ paidalъ çaqън төte çane tura demokratianънъ veretjн paidalarъmen vjрjktjруge, iaqni zaң cъqaru-cъьq funksiasън da, zaңdarдъ orндаu jsън de qalq sailaqan өkjlderdjнъ qolъna berjр vjрjktjруge mymkjндjъk veredj. Burçuazialъq parlamentarizmge qaraqanda, vьl js demokratianънъ damubндаqъ dynieçyzjlk-tarixi maңъzъ var jlgerj qadam... Eger revolutsiasъl taptardънъ qalq tvorcestvosъ Sovetterдж çasamaqan volsa, Reseide pro-letarъьq revolutsianънъ volubъ ymъtsъz js volqan volar edj, өitkenj eskj apparatpen proletariat өkmettj, sөz çoq, ūstap tūra almaqan volar edj, al, çaңa apparatъ vjр-den çasai qojuqa volmaidъ» (XXI tom, 258 — 259-betterdj qara).

Mъne, сондъqtan da, bolceviker Sovetterдж — Oktabr revolutsia-sън ūymdastъru jsън çane proletarъьq memlekettjiktjнъ çaңa mьqtъ apparatън çasau jsън çeңjldete alatън negъzgj ūymdastъrucъ vubън деп sol Sovetterдж mьqtap qolqa ūstadъ.

«Өkmet tygeljmen Sovetterge berjlsън» degen ūran, özjnънъ jckj damubъ çaqънan alqanda, ekj stadianъ — vjрjncъ (vөlcevikerджнъ yiel-degj çeңjlujne deijngj дәujр, qos өkmettjlk дәujрj) çane ekъncъ (kor-

nilov көтерiljsj çeңilgennen кейнгj уақыт) stadialardь vashnan өtkjzдж.

Алқасқь stadiasьnda vül üran — es-erler men mencevikterdjñ kadettermen çasaqan vlogjn vüzudь, mencevikter men es-erlerden sovet ykmetjn qürudь (өitkenj, ol kezde Sovetter es-erler men mencevikterdjñ edj), oppozitsianьñ (iaqni volcevikterdjñ) erkjn ygjt çyrgj-zuge pravolь voluьñ çane partialardьñ Sovetter jсjnde kyresuge erkj voluьñ көzdedj; kyreske erk voluьñ көzdegende revolutsianьñ veivjt damuь retjmen volcevikterge sovetterdj qolьna aluьna çane sovet ykmetjnñ sostavьñ өзgertujne mymkjndjk voladь degen oi edj. Vül plan, әrine, proletariat diktaturasьñ ornatudьñ planь emes edj. Bjraq, ol, diktaturanь qamtamasьz etuge kerekj çaqdailardь daiarlaudь sөz çoq, çeңjldetetjn edj, өitkenj vül plan өkmet vashna es-erler men mencevikterdj qoibьr, olarqa js çyzjnde өзderjnñ revolutsiaqa qarsь platformalaryñ çyrgjzджrь, sonьñ arqasьnda vül partialardьñ сьñ sьrlaryñ асылуьñ tezdetetjn edj, olardьñ sьrttaluьñ, olardьñ vüqaradan qol yzujñ tezdetetjn edj. Bjraq, volcevikterdjñ yieldegj çeңjluj general-kadet kontrrevolutsiasьna vashьmdьq әperjьr, es-erler men mencevikterdj solardьñ qüsaqьna ararьp tьqьp, vül damudь toqtattь. Mündai çaqdai tuqandьqtan, partia laçsьzdan, «өkmet tygeljmen Sovetterge verjlsjn» degen ürandь uaqьtca kyn tәrtjvьnen ala tügьp, onь revolutsianьñ qaitadan өrlegen çaqdaibьnda üsьnudь kerek dep tapьtь.

Kornilov көteriljsjnñ çeңjluj ekjncj stadianь tuqьzдь. «Өkmet tygeljmen Sovetterge verjlsjn» degen üran qaitadan alqa qoibьдь. Bjraq, vül çolь ol üran әuelgj stadiadaqь ürandai emes edj. Onьñ mazmünь negjzjnen өзgerjldj. Vül çolь ol üran imperializmnen vyтjndei qatnasьtь yzjьr, өkmettj volcevikter qolьna aludь көzdedj, өitkenj vül kezde sovetterdjñ көpcjlgj volcevikterdjñ edj. Endj vül üran, revolutsianьñ көteriljs çasau çolьmen proletariat diktaturasьñ ornatu jsjne turadan-tura kjrsujñ көzdedj. Ol-olma, endj vül üran proletariat diktaturasьñ übьmdastьrudь çane onь memleket tyгjne keltjrudj көzdedj.

Sovetterdj memlekettjk өkmet organdarьna ainaldьru taktikasьññ vaqa çetpes zor maңьzь sol voldь — ol taktika milliondaqan eңbekcj vüqarany imperializmnen айгьp aldь, es-erler men mencevikterdjñ partialary — imperializmññ qüralь ekenjn әckereledj, sөitjьr ol milliondaqan eңbekcj vüqarany, vьlaica aitqanda, tura çolьmen proletariat diktaturasьna alьp keldj.

~ Sөitjьr, keljsjmpaz partialardь sьrttatudьñ çane proletariat diktaturasьññ çeңujjnñ eң maңьzь carьtь — Sovetterdj memlekettjk өkmet organdarьna ainaldьru saiasatь — volcevikterdjñ Oktәbrge daiarььq дәujjndegj taktikasьññ yсjncj өзgeceljgj mjne osь.

Tөrtjncj өзgeceljk. Eger vjz, volcevikter өзderjnñ partialьq ürandaryñ, revolutsianь jlgерj vastьratьñ milliondaqan vüqaranyñ ürandaryna, qalaica çane neljkten ainaldьra aldь, өз saiasatьññ düгьstьqьna tek avangardьtь qana emes, tek çümbьscь tavьññ көpcjlgjñ qana emes, çalьp qalq көpcjlgjñ de qalaica çane neljkten sendjre aldь degen мәselenj qarastьrmasaq, çaqdai toльq көrsetjlmegen volar edj.

Eger revolutsia milliondaqan vūqarapь qūcaqьna tartatьn naqьz qalq revolutsiasь bolsa, ol revolutsianьn çequj usjn, partia ūrandarьnьn dūrьs voluь qana çetkijksjz, js mjne osьnda. Revolutsianьn çequj usjn, taqь vjr cart kerek, atar aitqanda: vūl ūrandarьn dūrьstьqьna qalьn vūqarapьn öz tәçrivesj arqьbь kәzderj çetuj kerek. Tek sonda qana partia ūrandarь vūqarapьn öz ūrapь voladь. Tek sonda qana revolutsia naqьz qalq revolutsiasь voladь. Oktabr revolutsiasьna daiarьbь dәujrjndegj volceviker taktikasьnьn vjr özgeceljgь sol — vūqarapьn partia ūrandarьna, revolutsianьn, aitalьbь, naqьz tavaldьbьqьna bastar әkeletjn çoldarьdь, vūrьbьstardь ol taktika dūrьs belgjei vjldj, sәitjr, vūl ūrandarьn dūrьstьqьn vūqarapьn öz tәçrivesjmen sezjr, tәkserjr, vjlr aluьn çeqjldettj. Basqaca aitqanda, volceviker taktikasьnьn özgeceljgjn vjr — ol taktika partiaqa vascьbьq etu men vūqaraqa vascьbьq etudj catastьrmaidь; ol, vjrjncj tyrlj vascьbьq pen ekjncj tyrlj vascьbьqьn arasьndaqь aibьmanь aiqьn kәredj; sәitjr, ol taktika — tek partiaqa vascьbьq etu çәnjndegj qana emes, onьn ystjne eңbekcjlerdjn milliondaqan vūqaralarьna da vascьbьq etu çәnjndegj qьbьm volьr tavьladь.

Bolceviker taktikasьnьn osь özgeceljgjn çarьbьqqa sьqubьnьn aiqьn ylgjsj volatьn nәrse — Qūrьtai Çibьsьn saqьru çәne taratu tәçrivesj.

Bolcevikterdjь 1917 çьbь apreldе-aq Sovetter respublikasь volьbь dәр ūran saqьrqaпь belgjlj. Qūrьtai çibьsь Sovetter Respublikasьnьn negjzderjne mylde qaicь keletjn vurçuazialьbьq parlament ekenj belgjlj. Al endj, volceviker Sovet respublikasьna qarai vaqьt ala otьbьr, Uaqьtca ykmetten Qūrьtai Çibьsьn çedel saqьrudь talap etulerj qalaica voldь? Bolcevikterdjь sailauqa qatnasqapь vьlai tūrsьn, onьn ystjne Qūrьtai Çibьsьn özderjnьn saqьrularь qalaica voldь? Kәterjlsten vjr ai vūrьn, eskjden çaңaqa kәcu kezjnde volcevikterdjь Sovetter Respublikasь men Qūrьtai çibьsьnьn uaqьtca kombinatsiasьn mymkjn kәrulerj qalai?

Onьn «volqan» sevevj mьpau:

1) Qūrьtai çibьsьnьn ideiasь qalqьn qalьn vūqarasьna eң kәp taralqan ideialardьn vjrj voldь;

2) Qūrьtai çibьsь çedel saqьrьsьn degen ūran Uaqьtca ykmettjn kontrrevolutsialьbьq sьrьn әkереleudj oңailattь;

3) qalq vūqarasьnьn kәzaldьnda Qūrьtai çibьsь ideiasьnьn avroibьn tysjru usjn, vūqarapь çer, vjtjn, Sovetter әkmetj çaibьndaqь tәrtarьmen Qūrьtai çibьsьnьn esjgь aldьna araru kerek voldь, sәitjr, olardь Qūrьtai çibьsьnьn naqьz әzjmenen kәzdestjru kerek voldь;

4) Qūrьtai çibьsьnьn kontrrevolutsiasьl ekenjn, onь taratьr, quьr çjberudjn kerektjgjn vūqarapьn öz tәçrivesj arqьbь kәrjr, — kәzj çetujn tek osьlai etkende qana oңailatuqa volatьn edj;

5) osьnьn vәrj, әrine, Qūrьtai çibьsьn qūrtudьn vjr amalь esevjnde, Sovetter Respublikasь men Qūrьtai çibьsьnьn uaqьtca kombinatsiasьn mymkjn ettj;

6) mūndai kombinatsia әkmettjn tygeljmen Sovetter qolьna kәcuj

çaqdaında çyzege asqan bolsa, — onda vül kombinatsia tek Qūrytai çiblyşnyñ Sovetterge vaqnyñ, Qūrytai çiblyşnyñ tek Sovetterdjñ qosymcasyna ainaluñ, onyñ esvjñ qiblyşqsyz vjrte-vjrte qūruñ volar edj.

Bolcevikterdjñ osyndai saiasat volmasa, Qūrytai çiblyş onda or-oñai quylmaqan volar edj, al, es-erler men mencevikterdjñ «ökmet tygeljmen Qūrytai çiblyşna berjlsjn» degen űranmen çasaqan keijn-gj әreketterj ondai talqanь сыqьp, aiaqsyz qalmas edj, — mūnyñ dәlelder çatudyñ qaçetj volar ma eken.

Lenin vylai deidj:

«1917 çyb sentәv — nojavrde vjz Reseidjñ virçuazialьq parlamentjnñ, Qūrytai Çiblyşnyñ sailaуna qatnastьq. Vjzdjñ ol taktikamьz dūrys voldь ma, çoq pa? ...1917 çyb sentәv — nojavrde, Reseidegj parlamentarizm saiasi çaqьnan vjtken nәse dep sanauqa, vats kommunisterjnñ qaisьsьnan bolsa da, vjzdjñ, orys bolcevikterjnñ pravosь artьq volmadь ma? Әrine, pravosь artьq voldь, өitkenj jstjñ mәnj — virçuazialьq parlamentterdjñ өmjñ syrjñ kelgenjne көp uaqьt ia az uaqьt volqandyqьnda emes qoi, jstjñ mәnj — еңбексijerdjñ qalyñ vūqaralarьnyñ sovet qūrylyşьn qavьl aluqa çәne virçualьq-demokratialьq parlamenttj quuqa (ia quudy çөtkөrige) qancalьq daıyn (ideia çaqьnan da, saiasat çaqьnan da, praktika çyzjnde de) ekendjgjnde qoi. 1917 çyb sentәv — nojavrde Reseide, vjrqatar erekce çaqdailardьz arqasьnda, qalalarдаqь çūmьscь tavь, soldattar çәne carualar sovet qūrylyşьn qavьl aluqa çәne virçuazianьñ ең demokratiacьl degen parlamentjn quьp çjberuge aita qalqandai daıyn tūrqanь mylde dausьz çәne tolyq anyqtalqan tarixi faktь. Al, sonda da, bolcevikter Qūrytai çiblyşna voikot çasamadь, qaita, proletariattьñ saiasi өkmettj qolqa aluьnan vūryñ da, soq da Qūrytai çiblyşnyñ sailaуna qatnastь» (XXV tom, 201 — 202-беттерdj qara).

Qūrytai çiblyşna olar nege voikot çasamadь? Oqan sever mьnai deidj Lenin:

«Sovet Respublikasьnyñ çequjnen tjptj vjrnece çetj vūryñ da, tjptj ol çequden soq da virçuazialьq-demokratialьq parlamentke qatnasu revolutsiacьl proletariatqazian keltjrmeytjndjgj vylai tūrysьn, qaita mūndai parlamentterdj quьp çjberu kerекtjgjnñ neljkten ekendjgjn proletariattьñ artta qalqan vūqaraqa dәlelder көсетu mymkjncijlgjn çeqjldetedj, parlamentterdj quьp çjberudjñ oidaqьdai volьp сыquьn çeqjldetedj, virçuazialьq parlamentarizmdj «saiasi qūrtudy» çeqjldetedj» (vül da sonda).

Eskeretjn vjñ nәse, Trotski Qūrytai çiblyşьn Sovettermen qosarlastьru «teoriasьna» osьra qagar, onь gilferdingjçjldjk siaqtь көrjñ, bolcevikter taktikasьnyñ vül өзgeceljgjn űqpaıdь.

Kөterjls űranь tūsynda çәne Sovetterdjñ çeqjñ сыqu ьqtimalь var kezde, — Qūrytai çiblyşьn saqьrumen vailanьstь mūndai qosarlastьruqa çol берucjlk vjrden-vjñ revolutsialьq taktika volьp tavьlatьndьqьn, Gilferdingjnñ Sovetterdj Qūrytai çiblyşnyñ qūırcьqьna ainaldьru taktikasьmen mūnyñ esvjñ qatnasь çoq ekendjgjn, keivjñ çoldastardьñ vül mәseledegj qatelegj, Lenin men partianьñ belgjjvjñ çaqdailarda volatьn «qosarlastьrylqan memlekettjk» çaıyndaqь mylde dūrys pozitiasьn çamandaуna oqan dәlel volmaitьndьqьn Trotski tysjnveidj (XXI tom, 338-бетpen salьstьrьp qara).

Bolcevikterdjñ Qūrytai çiblyşna vailanьstь űstaqan erekce saiasat volmasa, olar qalqtyñ milliondaqan vūqarasьn өз çaqьna сыqagьp ala almaqan volar edj, al, vül vūqaranь өз çaqьna сыqagьp almaıynca, olar Oktәvñ көterjlsjn varьp tūrqan qalq revolutsiasьna ainaldьra almaqan volar edj, — mūnyñ Trotski tysjnveidj.

Bjr tamacası sol, Trotski bolcevikerdin maqalalarında kezdesetjn «qalq», «revolutsiası demokratia» degen siaqtı sözderdj marksisterge aituqa laıq emes dep taıbr, ol sözderge de osqıra qaraidı.

Trotski, sırada, мынань ұмытқан сьқар: marksist ekendjgjn de eskjmnjn talası çoq Lenin, tjptj proletariat diktaturasın çenujnen vjr ai vırn, 1917 çyldın sentəbrjn de-aq «varlıq ekmet revolutsiası proletariat bastoqan revolutsiası demokratianın qolına tezjnen köcuı kerek» (XXI tom, 198-bettj qara) dep çazoqan volatın.

Trotski, sırada, мынань ұмытқан volar: marksist ekendjgjn de talas çoq Lenin, memlekettjn bürokrattıq-soqırs apparatın qıratu kontinettegj əvjr naqız qalq revolutsiasın aldın ala əzjrljk cartı volıbr tabılatındıqı turalı Markstjn Kugelmanqa çazoqan belgij qalı (1871 çyldın apreljn degj) sitatqa ala keljr, aidai aıqın etjr мынань çazoqan volatın:

«Memlekettjn bürokrattıq-soqırs macinasın qıratu «əvjr naqız qalq revolutsiasın aldın ala əzjrljk cartı volıbr tabıladı» degen Markstjn ətə tereq rjkjı erekce könjı vöuge tırarlıq rjkjı. Bıl «qalq» revolutsiası degen ıqımnın Markstjn auzınan sьquı taqırarlıq nərse siaqtı volıbr köjnedj, sondıqtan Struvenjn çolın ıstaoqan, əzderjn marksisternjz dep sanaqılar keletjn oğs plexanovcydar men mencevikter, dəude volsa, Markstjn osı sözjn «qateden» sьqıbr ketken sөz dep çarialauqa auzı varar edj. Bılar marksizmdj soncalıq sogaqı-liberaldıq vırmalaucılyqqa ısrattı, sondıqtan olar ucjn burçuzialıq revolutsia men proletarlıq revolutsianı vjr-vjrjne qarıs qoıudan vasqa esnərse çoq, al, bıl qarıs qoıudın əzjn de olar meilnce çansız tyrde tysnedj... 1871 çyly Evropa kontinentjn de proletariat esvj elde qalqtın körcijgj volqan emes. Qozqalısqa naqız körcijktj tartatın «qalq» revolutsiası əj proletariattı, əj carualardı qamtıqanda qana sonđai qalq revolutsiası volıbr sьqa alar edj. Ol kezde «qalq» osı ekj taptan qıraldı da. Bıl ekj taptın vjrkken sevevj — «memlekettjn bürokrattıq soqırs macinası» vıllardı ekeujn de ezdj, qıstı, eksploatatsialadı. Bıl macinanı qıratu, onı sındıru — qalqtın, qalq körcijgjnj, çımscyldın çəne carualar körcijgjnj cın tılegj mjne osı; kedel carualardı proletarlarmen erjktj odaq çasaınnın «aldın ala əzjrljk cartı» osı, al, mündai odaq volmaınca demokratia vaıandı volmaıdı çəne sotsialistjk əzgerjs çasau mymkjn volmaıdı» (XXI tom, 395 — 396-betterdj qara).

Leninnjn bıl sözderjn ımtıuqa volmaıdı.

Sonımen, milliondoqan eıbekcjlerdj partianın çaqıpa audagıraludın asa maıızdı cartı — vıqaranı revolutsiası pozitsialarqa çetkjzu arqıly, sol vıqaranı partia ırandagınnın dıgıstıqına əz təçrıvelerj voınca sendjre vjlı, — Oktəbrdj daındau dəujjn degj bolceviker taktikasın tørtjncj əzgecelgj mjne osındai.

Bıl taktikanın aıgıqca sıpattarın ıqınu ucjn osı aıtıqandar dəvden çetkjktj volar dep oilaimın.

IV

OKTƏBR REVOLUTSIASı — DYNIEÇYZJLK REVOLUTSIANIN BASTALUB ÇƏNE PREDPOBYLKASı

Evropanın negjzgj elderjn de revolutsia vjr mezgjıde çenədj deitjn universal teorianın, vjr elde sotsializmnjn çenuj mymkjn emes deitjn

teorianı — asandı, tırcılkke anasımsız teoria volıp sıqqanı ky-
mınsız. Reseidegi proletarıq revolutsianı etj yldıq tarıx vıl
teorianı qostap otırdıan oq, oqan qarıs sıqır otır. Vıl teorianı
aramsızdıq dınieyzındık revolutsianı damı sxeması retinde
aramsız volqandıqında qana emes, itkenj vıl teoria aıqın faktılar-
qa qaıs keledj. Oıan retinde de vıl teoria tıptj aramsız, itkenj vıl
teoria belgıljıjr tarıxı aqdaıdıq arqasında kapital frontın z betj-
men vıızır sıqıqqa mımkındıgj volqan eke elderdın imtsiativjne
ıjs bermeıdj, qaita oqan tısau voladı, itkenj vıl teoria eke elder-
dın kapitalqa vısendj savıyl asaıyna dem bermeıdj, qaita «ıstın
arraı cecılu» momentın reketsız tosır otıra beruge dem beredj,
itkenj vıl teoria eke elderdın proletarlar arasına revolutsialıq
vatıldıq rıxın taratadı, qaita «vasqalar qoldamaı ketse qaitemız»
degenı Gamlettın kydıgjın rıxın taratadı. Proletariatın vır elde
eıuj — «alıp vola beretın ıj», al «revolutsianı vırqatar elde vırden
volubı» tek «sirek kezdesetın erekke ıj» degen Leninın sızı dır-
dırs (XXIII tom, 354-bettj qara).

Vıraq, Leninın revolutsia turalı teoriası ıstın tek alıqız osı aqı
menen qana toqırap qalmatındıq belgılj. Leninın revolutsia tura-
lı teoriası osın sımen vırge — dınieyzılk revolutsianı damınnı
da teoriası*. Sotsializmın vır elde eıuj sol eldın — zj ıcın qana
alıq qoıılqan mındet emes. eıuj sıqqan eldın revolutsiası zın — tek
zımen zj volatın kıc dep tanımaı, varıq elderde de proletariatın
eıujın tezdetudın tıregj, qıralsı dep tanıb kerek. itkenj revolutsia-
nı vır elde eıuj, vıl rette Reseide eıuj, imperializmın vır kel-
kısız damınnı ane qıldılar sırujın emısı qana emes. Sonınen
vırge ol dınieyzındık revolutsianı bastalıb ane predposılkası.

Vırın, revolutsia vır elde eıunge deın, «sotsialistık revolutsia-
nı qarısın» volıp tavılatın — etılgen imperializm arıqqa sıqqan-
qa deın or-oıaı volıp kerdınetın dınieyzındık revolutsianı damı
oldar azır ondai oıaı narse emes ekendıgınde kımın oq. Nege
desenız, azır, etılgen imperializm tıсында kıc alıp otırdıan zaı,
kapital elderın vır kelkısız su zaı sıaqtı aıa faktor sıqır otır,
vıl zaı voıpsa — soqıs volmaı tırmaıdı, kapitaldı dınieyzındık
frontı alıp sıreıdj ane eke elderde sotsializmın eıuj mımkı-
nkılkterj tuadı. Nege desenız, azır, Batıs pen Sıqıs arasın, vıkıl
dıniedegj finansılq eksploatatsianı ortalıq men kolonialıq ezı
maıdanı arasın alıp atqan zor Sovet elj sıaqtı aıa faktor arıqqa
sıqır otır; vıl Sovet elın mır sırujın zı-aq vıkıl eıyzın
revolutsiasıdandıradı.

Mıne osı faktorlardın (vıdan erj maıız kemdeu vasqa fak-
torlardı aıtpatın da) vırj de dınie ızj revolutsiasın oldarın zert-
tegende esepke almaı qaldıruqa volmatın faktorlar.

Vırın, dette, revolutsia sotsializm elementterın vır kelkı «rısjı

* oqarqı — «Leninizmın negızderj turalı» volımdı qarısız. I. St.

çetjluj» arqıy, eñ əuelj neqırlım artıqıraq damıqan, «aldıqıy qatardaqı» elderde oğs aladı der oilaitın. Endj vıl tysjnj negjzjnen özgerudj kerek qıladı.

Lenin vılay deıdj:

«Qalqaralıq qatnastardıñ sisteması qazır mınadai volıp qıralıp otır: Evropada çengen memleketter vjr memlekettj, atar aitqanda Germanıanı qıldanıp otır. Onan son, Batıstaq vjr qatar memleketter, memleket volqanda—naqız eskj memleketter, özderjnj çenuj arqasında, öz jcindegj ezjucj taptarına vjr qatar çartımsız ustıpkalar çasau ycjn, sol çenjsterjnen paidalana alatın çaqdaıda volıp otır, vıl ustıpkalar, ne degenmen de, sol ezjilgen taptardıñ jcindegj revolutsialıq qozqalıstı keceujdetedj çəne «əleumettjk tıñıstıq» tərjzđ vjrdemenj tuqızadı».

«Sonımen vjrge, Sıqıs, India, Qıtai çəne taq vasqa vjr qatar elder, naq osı soñqı imperialistjk soqıstıñ saldarınan, özderjnj qalıptı çolınan vjr çolata sıqaralıp tastalıp otır. Olardıñ damı çolı çalıp Evropany kapitalistjk masstavqa qarai vjr çolata vaqıt alıp otır. Vıl elderde çalıp evropany qozqalıstı bastadı. Bıladıñ, vıkjı dıneçyzjndjk kapitalizmdj kriziske ıñındırtımai qoımaıtın damıqa kelip kjr gendjg, endj vıkjı çer çyzjne aıqın».

Osı severten çəne osıqan vılaynıstı «vatıs evropany kapitalistjk elder özderjnj sotsializmge qarai damıyn... vıñnıq vjz kytken retce aıaqtamaıdı. Olar özderjnj vıl damıyn, özderjnj jcinde sotsializmnj vjr kelkj «rjsj çetjluj» arqıy aıaqtamaıdı, vjr memleketterdj ekjncj memleketterdj eksploatatsialau arqıy, imperialistjk soqıs kezjnde qal vıñnı çenjilgen memlekettj eksploatatsialau, oqan qosa vıkjı Sıqıstı eksploatatsialau arqıy aıaqtadı. Al, ekjncj çaqınan, Sıqıs ta däl osı vjrncj imperialistjk soqıstıñ natiçesjnde revolutsialıq qozqalısqı vjr çolata kjr otır çəne vıkjı dıneçyzjndjk revolutsialıq qozqalıstıñ çalıp aqımtına vjr çolata kjr rjsj otır» (XXVII tom, 415 — 416-betterdj qara).

Eger vıl aıtılqanqa, çengen elderdj eksploatatsialauına tek çenjilgen elder men kolonialar qana tysj qoımai, onı ystjne, çengen elderdj de vjr qatar, çengen elderdj jcindegj ete-mete kycjlerj volqan Amerika men Anglıanıñ finansılıq eksploatatsiasına tysetjndjgjn qossaq, vıl elderdj vağlıqınñ arasındaqı qacılyqtar dıneçyzjndjk imperializmdj jrjetjn eñ mañızdı faktor volıp tavılatındıqın qossaq, vıl qacılyqtardan vasqa, osı elderdj arqasıstıñ öz jcinde asa tereñ qacılyqtar taqı var ekendjgjn çəne ol qacılyqtardıñ esj vıra çatqanı qossaq, ol eldermen qatar ıl Sovetter Respublikasıñ volqandıqı arqasında ol qacılyqtar tereñdei çəne asqına tysetjndjgjn qossaq — sötj, osıñ vırjn eske alsıq, qalqaralıq xaldjñ özgeceljg vjrsırğa tolyq suretledj.

Vırjn de gərj ıqtımalı mınau: dıneçyzjndjk revolutsia, vjrsırğa çanı elderdj imperialistjk memleketter sistemasınan revolutsialıq çolmen sıqır qalı arqıy, ol elderdj proletarlarına imperialistjk memleketterdj proletarıatınñ çərdem kərsetuj arqasında sıqır qalı arqıy damıtın vılsa kerek. Imperializm sistemasınan tıñqıstı get sıqır qalqan eldj, tıñqıstı ret çenj sıqınan eldj, özge elderdj çımsıstı çəne çalıp eñbekcj vıqaralarınñ qazırdjñ özjnde-aq qoldap otırqanı kərj otırtı. Mındai kəmek volmasa, ol el teter vırjn tıra almas edj. Sız çoq, vıl kəmek əlj de osı tyspekj, kyseie tyspekj. Tıñqıstı ret çenj sıqınan elde sotsializm neqırlım tıanaqtı tyrde nıqaisa, vıl el neqırlım tez dıneçyzjndjk revolutsia:

ның онап әрj даму базасына, империализмдj онап әрj jрjтjр-сjрjтудjнj гьсагына айнаса, дynieçyzjндjк ревoлyтсияның дамуының өзj, вjрсьрьга çаңа elderдjнj империализмнен сьқьр қалу протsesjнjнj өзj соқьрjльм тез çәне тianaқты volатындьқты да даусьз.

Eгер, тьнқьс азат volқан elde сotsializmнjнj typkjлkjтj çеңuj вjр-песе elderдjнj пролетариать çаррай кyc салмайына мүмкjн емес деген ереçe дьргьс volатын bolsa, тьнқьс сotsialistjк elдjнj барьық басқа elder-дjнj çьмьссьларь мен еңбекcj вьқарасына беретjн көмегj неқьрjльм пақтыь bolsa, дynieçyzjндjк ревoлyтсияның өрjстеuj де соқьрjльм тез çәне тianaқты volатындьқты да дьргьс пәрсе.

Вьл çәрдem қандай volу керек?

Вjрjнçj, ол çәрдemнjнj tyrj: тьнқьс çеңujр сьққан el «барьық elder-де ревoлyтсияның дамуы, қолдау, оiату ycjн вjр elde jstelуге volатын пәрсенj тольық çьргьжетjн volсьн» (XXIII том, 385-беттj қара).

Ekjнçj, ол çәрдem: вjр elдjнj «çеңген пролетариать» капиталистердj експроприатиалап, өз eljнде сotsialistjк өндjрjс вьмьдастьрьп, басқа elderдjнj eзjлген тартарьн өзjне тarta отьрьп, олардың арасьнда капиталистерге қарсь көтерjлjс тьңьза отьрьп, қачет volқан kezде експлоататор тартарьға, олардың мемлекеттерjне тjптj әскери кycпен қарсь сьқьр басқа капитал elderjне қарсь... тьрар edj» (XVIII том, 232 — 233-беттердj қара).

Тьнқьс çеңген elдjнj вьл çәрдemнjнj айрьқса белгjсj — басқа elderdegj пролетарлардың çеңujн тездететjндjгjнде қана емес, оның yc-тjне сол çеңудj оңайлата отьрьп, соньсьмен тьнқьс çеңujр сьққан elde сotsializmнjнj typkjлkjтj çеңujн де қамтамасьз etetjндjгjнде.

Бәрjнен де гөрj вьқтимаь мьнау: дynieçyzjндjк ревoлyтсияның дамуында, çеке капиталистjк elderде империализмнjнj осақтарь volььмен қатар çәне сол elderдjнj вькjл дynie çьзjндегj системасьмен қатар, çеке совет elderjнде сotsializmнjнj осақтарь қьрьладь çәне вькjл дynie çьзjнде сол осақтардың системась қьрьладь, сонда, ось ekj системаның арасьндақы кьрес çеңьзjлjк ревoлyтсияның өрjстеujнjнj тарихьн толььрадь.

«Өйткенj, сotsialistjк республикалар қалқан мемлекеттермен аздь-көптj ұзақ уақыт тавап тjреп кьреспейнсе, ұлттардың сotsializmге еркjмен бас қось мүмкjн емес» deidj Lenin (вьл да сонда).

Октәвр ревoлyтсиясьның дynieçyzjндjк маңьзь — империализм системасын вьзьп сьқи jsjнде вjр elдjнj ұль bastамась volььнда қана çәне империалистjк elderдjнj мьқитьндақы сotsializmнjнj тьнқьс ұйтқысь volььна қана емес, соньсьмен вjрге — оның дynieçyzjндjк ревoлyтсияның алқьсқы етарь volььнда çәне сол ревoлyтсияның онап әрj өркендеujне зор вазь volььнда.

Сондьқтан, Октәвр ревoлyтсиясьның қалқаралық сипатын ұмьтьп, вjр elde ревoлyтсияның çеңujр сьқуың таза қана ұлттьқ, тек қана ұлттьқ қьвьльс деуцjлердjкj қана терjс volьп қоимаидь. Соньмен вjрге, Октәвр ревoлyтсиясьның қалқаралық сипатын еске альп, вьл ревoлyтсиян вjр самарқай пәрсе, сьрттан қолдаудь қана кьтетjн пәрсе деп қарауға

beijm adamdarьn pьkьrj de dьrьs emes. Sьnna kelgende, Oktabr revolutsiasь özge elderdjn revolutsiasьnьn qoldaьn kerek qьsa, dьnieçyzjndjk imperializmdj qūlatu jsjn çedeldetjр, jgerj vastьru usjn, sol özge elderdegj revolutsia da Oktabr revolutsiasьnьn qoldaьn kerek qьladь.

1924 çьl, 17 deқавг.

LENINIZM MƏSELELERJNE

ВК(В)Р-НЫҢ ЛЕНИГРАДТЫҚ
ӨІЬМЬНА ТАРТАМЫН

I. STALIN

I

LENINIZMNJN ANBQTAMASB

«Leninizm negjzderj turalb» degen kjtapcada leninizmge belgijj anьqtama berjgen, ol anьqtamanь çürttñ vәrj tapьqan bolsa kerek. Ol anьqtamada vьlai deljngen:

«Leninizm degenjnjz imperializmniñ çәne proletarьq revolutsianьñ zamanьndaqь marksizm. Dәlek aitqanda: leninizm degenjnjz tütas alqanda proletarьq revolutsianьñ teoriasь men taktikasь, әsjrese proletariat diktaturasьnьñ teoriasь men taktikasь».

Buь anьqtama dүrs pa?

Men dүrs dep oilaimьn. Onьñ dүrs volatьn sevezj, vjrcьnj, buь anьqtama, leninizm imperialistjk soqьstan keijn tudь dep, terjs oilaitьn keivjrcь Lenindj sьnaucьlarqә qarьsь sьqьr, leninizmdj imperialism zamanьndaqь marksizm dep ьspattar, onьñ tarixi tamьrlarьn dүrs көrsetedj. Ekcьnj, onьñ dүrs volatьnь — buь anьqtama, leninizmdj orьstьñ ülttьq çaqdaibьnda qana qoldanuqә voladь dep sanaitьn sotsial-demokratiaqә qarьsь sьqьr, leninizmniñ qalqaralьq sipatь varьqьn dүrs көrsetedj. Ycьnj, onьñ dүrs volatьnь — buь anьqtama, leninizm marksizmniñ jlgerj damuь emes, marksizmdj qalьnә tysjrcь, orьs tьrmьsьna qoldanu qana dep sanaitьn keivjrcь leninizm sьncьlarьna qarьsь sьqьr, leninizmdj imperialism zamanьndaqь marksizm dep sipattar, leninizmniñ Marks qьlьmьmen organikalьq vailanьsь varьqьn dүrs көrsetedj.

Muьnь varьqь airьqә tysjnjк verudj kerek өtreitjn sьqьldь.

Solai vola tьrsa da, vjzdjñ partiamьzda «leninizmge vjraz basqaca anьqtama verudj qaçet sanaitьn adamdar var көrjnedj. Mәselen, Zinoviev:

«Leninizm — imperialistjk soqьstar zamanьndaqь çәne carualarь den elde tьkelet bastalqan* dьncьzjлjk revolutsia zamanьndaqь marksizm» dep oilaidь.

Zinovievtnj astь sьzьlqan sөzderj nenj көrsete aladь? Leninizmniñ anьqtamasьna Reseidjñ artta qalqandьqьn, onьñ carualarь den voluьn әkeljrcь qьstьru nenj көrsetedj?

* Kursiv Zinovievtnjk. I. St.

Bül — leninizmdə internatsionalizm-proletarizm qəbulunu Reseidiyə tek öz volmıyışını çemıyışne ainaldırdıqandə voladı.

Bül — kapitalistk çolmen artıqraq ərkindəgen özge elderde leninizmniyə jske asatırdıqın bekerge sıqarmaq volatın Bauer men Kautskidniyə taiaqın soqqandə voladı.

Resei usın carua məselesiniyə ətə zor maqız varıq, vızdın elj-mızdın qalqın denj carualar ekendıgı dausız. Bıraq, leninizmniyə negızderin sipattau usın, bül faktın qandai maqız volub mıykın? Leninizm imperialism torıraqında çalrı imperialistk elder usın çasalmı, tek Resei torıraqında, Resei usın qana çasalrı sız ma? Leninnin «Imperializm», «Memleket çane revolutsia», «Proletarizm revolutsia çane renegat Kautski», ««Solırdıqın» valalıq arıub» t. t. en-bekteriniyə çalrı, varıq imperialistk elder usın emes, çalqız Resei usın qana maqız var ma? Leninizm varıq elderdın revlutsialıq qozqalıb təçıvesiniyə qortındıb emes pe? Leninizmniyə teoriası men taktikasın negızderin varıq elderdın proletarizm partıaları usın çaramdı çane mındettı emes pe? «Taktikanın ılgısı esevinde, volcevizm varıq elderge de* çaramdı» (XXIII tom, 386-bettı qara) der Lenin dıgı aıtrıq pa edj? Leninnin «Sovet əkmetiniyə çane volcevıktk teoriya men taktika negızderiniyə qalqaralıq mənı* varıq» (XXV tom, 171 — 172-betterin qara) turalı aıtqın sözderin terıs pe edj? Məselen, Leninnin mına sözderin dıgı emes pe edj:

«Bızdın elj-mızdın kər artta qalqandıq çane ısaq burçualınlıqı sevırtı, aldın-qı qatardaqı eldermen salıstırdında, Reseidegı proletariat diktaturasın — sözsız keıvr aırtmasıqtar volub tıs. Bıraq Reseidegı negızgı kycter, qoqam caruasılqın negızgı formalar da kapitalistk elderdın qal-qaisısınkimen de vırdei, sondıqtan ol özgecelkterdın en negızgı emes məselelerge qana qatıb vola aladı»* (XXIV tom, 508-bettı qara).

Al, eger mınnın vır dıgı volsa, onda vıdan: Zinovıevtın leninizmge verır otırdıqın aıtqın dıgı der tanıq volmaıdı degen qortındı sız ma?

Leninizmge vılaıca ıltıq-cek qoırdıqın aıtqın verimen internatsionalizmdı qalrı sıstırdıq voladı?

II

LENINIZMDEGJ EN BASTI MƏSELE

«Leninizm negızderin turalı» degen kıtapcada:

«Keıvıreuler leninizmdegı negızgı məsele carua turalı məsele, leninizmniyə bastalatın punktıb carua turalı, caruanın rölj, salmaq turalı məselede, der oladı. Bül tıptı dıgı emes. Leninizmniyə negızgı məselesı, bastalatın punktıb carua məselesinde emes, proletariat diktaturası turalı, onı kyres arqıl ornatıdın, onı pı-qatıdın carttarı turalı məselede. Carua məselesı, proletariattın əkmettı qolqa alı kyresinde, onı odaqtası turalı məsele retinde, tındı məsele volrı tabıladı» de-lıngen.

* Kursiv menıkj. I. St.

Bül qaçıda dırıs pa?

Men dırıs dep oilaimın. Bül qaçıda vyjtındeı leninizmıñıñ ańqıatmasınan tuadı. Dırısında da, eger leninizm proletarlıq revolutsiyanıñ teoriası men taktikası volatın bolsa, al, proletarlıq revolutsiyanıñ negjzgj mazmınıñ proletariat diktaturası bolsa, — leninizmdegi eñ bastı masele proletariat diktaturası turalı masele ekendjgi, bül maseleñ tekserjı cecı, bül maseleñ negjzdeu çäne naqtılau ekendjgi ańq.

Solai vola tırısa da, Zinoviev bül qaçıdaqa razı emes kergınedj. «Lenindj eske alu» degen maqalasında ol bılai deidj:

«Carualardıñ rölj turasındaqı masele, çoqarında aitqanymdai, bolcevizmıñıñ, leninizmıñıñ eñ negjzgj maselesj»*

Mjne, kerdjıjzder qoi, Zinovievıñıñ bül qaçıdası tygeljmen onıñ Leninizmge bergeni terjs ańqıatmasınan tuadı. Sondıqtan, onıñ leninizmge bergeni ańqıatmasıñ dırıs emes bolqan sıqıdı, bül qaçıdası da dırıs emes.

Leninıñıñ proletariat dikturası «proletarlıq revolutsiyanıñ typkj mazmınıñ» (XXIII tom, 337-bettj qara) ekendjgi turalı tezis dırıs pa? Sözsiz, dırıs. Leninizm proletarlıq revolutsiyanıñ teoriası men taktikası ekendjgi turalı tezis dırıs pa? Men dırıs dep oilaimın. Al, bıdan ne sıqadı? Bıdan leninizmıñıñ eñ negjzgj maselesj, onıñ bastalatın punktjsj, onıñ jrgi tası — proletariat dikturası turasındaqı masele ekendjgi sıqadı.

Imperializm turalı masele, imperializmıñıñ erkendeuj sekjrmelj ekendjgi turalı masele, sotsializmıñıñ vjr elde çeqıj turalı masele, proletariat memleketj turalı masele, bül memlekettıñ sovettjk forması turalı masele, proletariat dikturasıñıñ sistemasında partianıñ rölj turalı masele, sotsializmdj qırı çoldar turalı masele, — mjne osı maselelerdıñ varlıqın däl Leninıñıñ tekserjı ceckenj ras emes pe? Proletariat dikturası ideiasıñıñ jrgi tası, negjzj däl osı maseleler ekendjgi ras emes pe? Bül negjzgj maselelerdj tekserjı cecjı almaı tırır, carua maselesjñ proletariat dikturası tırqımsınan qarap, tekserjı cecı mymkjñ emestjgi ötjrk pe?

Söz çoq, Lenin carua maselesjñ öte çaqı vjıucj edj. Söz çoq, proletariattıñ odaqtası turalı masele esevjndegj carua maselesjıñ proletariat ycjı orasan zor mañız vır çäne bül masele proletariat dikturası turalı negjzgj maseleñıñ tılqalıq vjr völjıj volır tabıldı. Al eger leninizmıñıñ aldında proletariat dikturası turalı negjzgj masele tırmaqan bolsa, proletariattıñ odaqtası turalı tuındı maseleñıñ de, carua turalı maseleñıñ de volmaitındıqı aıqın emes pe? Eger leninizmıñıñ aldında proletariattıñ ökmettj kycpen qolqa alıñ turalı praktikalıq masele tırmaqan bolsa, carualarmen odaqtasu turalı maseleñıñ de volmaitındıqı aıqın emes pe?

Eger Lenin carua maselesjñ tekserjı cecudj proletariat dikturasıñıñ teoriası men taktikası negjzjne syienjı çyrgjzvei, bül negjzden völek, bül negjzden tısqar çyrgjzgen bolsa, ol, söz çoq, qazırgj volır otırqandai, proletariattıñ asqan ulı ideologj volmaqan volat

* Kursiv menjkj. I. St.

edj, ol cət elderdij ədəbiətci ol vətəndaşların sərəksitpe sərəteitj-derj sərğidə, çai qana «sərua filosof» — volar edj.

Ekjnj vjg:

ne leninizmde gj negjzgj məsele — sərua məselesj, olai volsa, kapitalistjk çolda ərkəndegen elder ycj, sərualarə den emes elder ycj leninizm çaramsəz, kereksjz volər tavyladə;

ne leninizmde gj negjzgj məsele — proletariat diktaturasə, olai volsa leninizm varləq elderdij proletarlarənj internatsionaldəq qəlym volər tavyladə, varləq elder ycj, sonə jcinde kapitalistjk çolmen ərkəndegen elder ycj de çaramdə çəne kerektj volər tavyladə.

Bül cənde ekjnj vjg taqdar alu kerek.

III

«PERMANENTTJK» REVOLUTSIA TURALƏ MƏSELE

«Leninizm negjzderj turalə» degen kjtarcada «permanenttjk revolutsianə teoriasəna» — sərualarənj rəljn çete vaqalamaitə teoria der vaqa verjgen. Onda vylai deljgen:

«Lenin «permanenttjk» revolutsianə çaqtaucylarmen əlsqanda revolutsianə yz- djkjzdgjne qarəlyqtan əlsqan çəq, əitkenj Leninnj əzj yz djkjz revolutsia kəz- qarəsənda volatə; al ol proletariattə əte mol rezervj sərualarənj rəljn olardənj çete vaqalamatəndə ycj əlsqan volatə».

Oğs «permanentcjləderj» vūlaica sipattadə osə kunge deijn eldj varləq dūğs der tapər keldj. Alai da, vūl sipattama, çalər alqanda dūğs volsa da, tolyq sipattama volər tanəla almaidə. Vjg çaqənan 1924 çyldənj aitə, ekjncj çaqənan Lenin ənbekterj çete taldu, oğs «permanentcjləderjnj» qatesj sərua rəljn çete vaqalamatəda qana emes ekenj, mūnənj ystjne, olardənj qatesj proletariattə səruapə əzjne erte alatə kycj men qavjletj çete vaqalamatənda çəne proletariat gegemoniasənj ideiasəna senveujnde ekendjgjn kərsəttj.

Sondəqtan, men «Oktəvr revolutsiasə çəne oğs kommunistərinj taktikasə» (1924 çyldənj dekabrj) degen kjtarcamda vūl sipattamə kejtj, onə oğna odan gəgj tolyqəraq sipattama bergənmjn.

Kjtarcada vūl turalə vylai deljgen:

«Bül kunge deijn ədette «permanenttjk revolutsia» teoriasənj vjg çaqə qana, sərualar qozqaləlyq revolutsialəq mymkjncjlkterjne senveucjlk çaqə qana, aitəp kelgen edj. Endj, ədjletjk ycj, vūl çaqə, ekjncj çaqəmen — Resəi proletariattənj kycj men qavjletjne senveitjndjkren—toləqəru kerek».

Būdan, ərine ətkən qasərdənj qərgəncə çyldənda Marks çaraladən cən mənjsjndə gj permanenttjk revolutsia ideiasəna leninizm qarə volqan edj nemese qazj de qarə degen maqna cəqradə. Kərsjncə maqna cəqradə. Permanenttjk revolutsia ideiasənj dūğs dūqəlyp, onə ərkəndətkən vjrdən-vjg marksist Lenin edj. Leninnj vūl məselede «permanentcjləderden» aiyrməsə — «permanentcjləder» Markstjnj permanenttjk revolutsia ideiasənj terj vūrmaladə, onə jske aspaitənj qūrqaq

danalьqqa ainalьrdь, al, Lenin bolsa, vьl teorianь taza kyijnde aьp, onь ьzjnь revolutsia teoriasьnь negjzderjnь vьrj ettj. Burьuazialьq-demokratialьq revolutsianь sotsialistjk revolutsiaqa ьlasuь turalь Leninnь vaiaь 1905 ьbь vergen ideiasь Markstjь permanenttjk revolutsia ideiasьn ьzgege asьrudьn vьr formasь ekenjn este tьtu kerek. Vьl ьende Lenin 1905 ьbь-aq vьlai dep ьazqan:

«Vьz demokratialьq revolutsiadan kycjмjzdjь, sanalь ьne ььmьdasqan proletariattь kycjnь camasьna qarai, dereu sotsialistjk revolutsiaqa kece vastaimьz. Vьz yzджksjь revolutsianь ьaqtaimьz*. Vьz ьartь ьolqa toqtamaimьz...

Avanturizmge salьvai, qьlmi ььdanьmьzqa qianat etpei, arzan tysetjn ataqtьlьqtь qumai, vьz vьrьana nьsenj aita alamьz ьne aitamьz: vьzge, proletariat partiasьna, neqьrlьm tezjrek ьaqa ьne ьoqarь mьndetke — sotsialistjk revolutsiaqa kecu ьeьjl voluь ycn, varьq kycjмjzven vykьl carualardьn demokratialьq revolutsia ьasaьna kьmektesemjz» (VIII tom, 186 — 187-betterdj qara).

Onaltь ьl ьtkennen keijn, proletariat ьkmettj ьz qolьna alqannan keijn, vьl ьonjnde Lenin vьlai dep ьzadь:

«Kautskiler, Gilferdingler, Martovtar, Cernovtar, Xillkvittar, Longe, Makdonaldtar, Turatilar ьne t. v. «II^{1/2} dьq» marksizmnnь geroilarь burьuazialьq-demokratialьq revolutsia men proletarьq-sotsialistjk revolutsia arasьndaь vailanьstь ьььna vьlmedj... Vьrjncsjь ekjncsjne ьlasadь*. Ekjncsjь ьolьvai vьrjncsjnь mьselelerjn cecedj. Ekjncsjь vьrjncsjnь jsterjn vaiandь etedj. Ekjncsjnь vьrjncjnь qarьcama vasьp oza aluьn kyres, tek qana kyres cece aladь» (XXVII tom, 26-bettj qara).

Men Leninnь 1905 ьlqь sentьvrdjь vьrjnde ьarialanqan «Sotsialdemokrattardьn carualar qozqalьsьna kьzqarasь» degen maqalasьnan aьlqan vьrjncjь sitatqa aigrьca kьqьl vьlemjn. Men mьnь, Lenin burьuazialьq-demokratialьq revolutsianь sotsialistjk revolutsiaqa ьlasu ideiasьna, permanenttjk revolutsia ideiasьna imperialistjk soqьstan keijn, camamen aitqanda, 1916 ьldarda qana keldj degendj ьlkynge quattar ьyrgenderdjь esjne kьvьrek salamьn. Osь sitat vьl adamdardьn ьte adasьp ьyrgendjcterjne tyk kydjь qaldьrmaidь.

IV

PROLETARLьQ REVOLUTSIA ьNE PROLETARIAT DIKTATURASь

Proletarьq revolutsianь burьuazialьq revolutsiadan aьgmasьn kьrsetetjn erekce sipattarь qaisь?

Proletarьq revolutsia men burьuazialьq revolutsia arasьndaь aьgmanь negjzgj ves punktren kьrsetuge volar edj:

1) Burьuazialьq revolutsia ьdette, kapitalistjk ukladtьn, asьq revolutsia ьasalmastan vьrьn feodalьq qoqamnnь qoinьnda ьsjp-rjsken azdь-kьrtj daьn formalarь var kezde vastaladь, al, proletarьq revolutsia sotsialistjk ukladtьn daьn formalarь ьoq kezde, iaki ьoqtьn qasь deuge volarьq kezde vastaladь.

2) Burьuazialьq revolutsianь negjzgj mьndetj — ьkmettj qolqa

* Kursiv menjkj. I. St.

alır, onlar daıar tırqan burçuazialıq ekonomikağa səkestjru, al, proletarlıq revolutsianın negjzgj mındetj — ökməttj öz qolına alır, sotsialistjk çağa ekonomika qırır.

3) Burçuazialıq revolutsia, ədette ökməttj öz qolına alımen qana tınadı, al, proletarlıq revolutsia ucjn ökməttj öz qolına alı revolutsianın vaxı qana volır tavaladı, mında ökmət eskj ekonomikanı qaita qırır, çağa ekonomika üymdastırudın rıcağj esevjnde paidalanıladı.

4) Burçuazialıq revolutsia ökmət vaxındaqı eksploatatorlardın vjr gruppasının ornına, eksploatatorlardın ekjncj gruppasını otırqızır qana qoıadı, sondıqtan ol eskj memlekəttjk macinanı qıratıdı kerek qılmaıdı, al, proletarlıq revolutsia eksploatatorlıq gruppalarındın varlıqın da, qandaın volsa da, ökmət vaxınan qılır alır, varlıq eņvekclerdjn, eksploatatsialanqandardın kəsemjn — proletarlar tavn ökmət vaxına qoıadı, sondıqtan proletarlıq revolutsia eskj memlekəttjk macinanı qıratır, onı ornına çağa memlekəttjk macina ornatır tıra almaıdı.

5) Burçuazialıq revolutsia milliondaqan eņvekcler men eksploatatsialanucılar vıqarasın az uaqıtqa volsa da burçuazianın maını üymstıra almaıdı, olardın naq sol eņvekcler çəne eksploatatsialanucı volub severtj üymstıra almaıdı, al, proletarlıq revolutsia, eger proletariat ökmətnı nıqaitu çənjndegj çəne sotsialistjk çağa ekonomika qırır çənjndegj özjnı negjzgj mındetjn orndaımn deitjn volsa, milliondaqan eņvekcler men eksploatatsialanucılar vıqarasın, dəl eņvekcler çəne eksploatatsialanucılar esevjnde, proletariatpen üzaq mezgjlge odaq etjr vailanüstıra aladı çəne vailanüstıru kerek te.

Leninnın vıl çəndegj keıvjr negjzgj qaqıdaları mınau:

«Burçuazialıq revolutsia men sotsialistjk revolutsianın arasındaqı negjzgj ayrımasıqtardın vjrj mınau: feodalizmnen əsjr sıqatın burçuazialıq revolutsia ucjn, eskj stroidın jcinde vjrte-vjrte çağa ekonomikalıq üymdar qırıladı, vılar feodalıq qoqatnın varlıq çaqtarın vjrte-vjrte əzgetedj. Burçuazialıq revolutsianın alında çalqız-aq mındet voldı, ol mındet — vırnıq qoqatnın varlıq tısauların qırıtı, alır tastaı, qıratı. Osı mındetj orndaı otırır, burçuazialıq revolutsianın qai-qaisı da əzjnən talar etjletjn nəsenjn vərjn orndaıdı: ol kapitalizmın əsujn kuceitedj. Sotsialistjk revolutsianın kuyı mılde vaxıca. Tarixın vıraq çoldarın vailanüstı, sotsialistjk revolutsianın vaxıca tıstj volqan el neqırlım kəvjrek artta qalqan volsa, ol el ucjn eskj kapitalistjk qatnastardan sotsialistjk qatnastarqa kəcu soqırlım qılınır voladı. Mında eskjnı qıratı mındetterjne çağa, adam atqızız qılın mındetter — üymdastırucı mındetterj qozıladı» (XXII tom, 315-bettj qara).

Odan ərj Lenin vılayı deıdj:

«Eger orıs revolutsiasının 1905 çılqı üm təqrıvesjn vaxınan kevjrgen qalq tvorcestvosı 1917-çıl fevralda-aq Sovetter qırmasa, onda olar oktəbrde ökməttj qalayı da ala almaqan volar edj, əitkenj tavısqı çetü milliondaqan adamdardın qatnıqan qozqalıstın daın tırqan üymdastıru formaların volubna vailanüstı voldı. Sovetter osındayı daın forma voldı, sondıqtan da saiasat çənjnde vjzđj sol əzjmız vaxımdan kevjrgen, tamaca tavıstar çapparı triumfalıq attanın kytjr tırdı, əitkenj saiası ökmətnı çağa forması daın tır edj, səltjr vjzge qalqanı — vjrnece dekretter arqıl sovetter ökmətnı revolutsianın alqacqı aıların vaxınan kevjrgen emvıonalıq kuyınen sıqatır, zaq çuzjnde-tanıqan, Resei memlekətnıde ornıqan formağa — Resei sovet respublikasına aınalır qana voldı» (sol tomda, 315-bettj qara).

«Əlj orasan qılın ekj mındet qala verdj; vıl mındetterđj çəcu qaitkənde de re-

volutsiamızdın alqacqı aılaındaqıdı triumfaldıq attanıs vola almadı» deidj Lenin (sol tomda 315-bettj qara).

«Bırjnciden, ol — sotsialistjk revolutsianın qandıynın volsa da aldına qoılatın jckj üımdastırn mındetterj edj. Sotsialistjk revolutsianın burçuazialıq revolutsiadan aıyrıması däl mınau: burçuazialıq revolutsiada kapitalistjk qatnastardın daıyn formaları voladı, al, Sovet ökmets—proletarlıq ökmet—eger cıynnda öndırjstj kəsıptjnj vızaz çoqarqı qavatın qamtıqan, çer kəsıvın əlj mıyde az qozdaqan eñ örkendegen kapitalistjk formalarđ almaqanda, — ondai daıyn qatnastardı ala almaidı. Eser jsın üımdastırn, eñ jıj kəsıp ondarına kontrol cırgızu, memlekettjnj vykjı ekonomikalıq mexanizmın tutas bır jıj macınaqa, cıruacılıq organizmge, cıyz milliondaqan adamdar bır planmen jsteitjndeı etjı cımıs atqaratın organizmge ainaldıru, — mjne vızge cıykelgen orasan zor üımdastırn mındetj osı. Qazırgı eñbek cıaqdailar vıl mındettj, azamat soqıssın mındetterjn ceckenımjzdeı, «ııra» men cıuge ec cıl vermedj» (sol tomda, 316-bettj qara).

«Orasan zor qıncılıqtardın ekjncısı... — qalqaralıq masele. Eger bır Kerenskidj vandıların or-onai bır cılı qılsaq, əzımjz de or-onai ökmet qırsaq, bır azqantai da volsa eñbek sıjırmey-aq çerdj sotsializatsialau, cımısce kontroljn cırgızu turalı dekret cıqarsaq, — bır osynın vərjn or-onai cıasasaq, onın cıalqız-aq sevevj — qısqı uaqıtqa ornaqan qolailı cıaqdailar vızdj qalqaralıq imperializmnen vırker qaldı. Qalqaralıq kapitaldın naqız kıcı, naqız qamalı volıp tabılatsın, artıqca därecede üımdastırılqan soqıs texnikası var, öte kıcı kapital var qalqaralıq imperializm əzınjnj övıektıvtjk kıcı cıaqınan da, imperializmge sıjıp vjte qainasqan kapitalistjk taptın ekonomikalıq myddelerj cıaqınan da esıaqıtta, esıır cıaqdailarda sovet respublikasımen qatar tatu tıra almadı, — qalqaralıq finans qatnastarın, sauda vailanstarın arqasında tatu tıra almadı. Bıl aradaqı konflikt — volmai qolmatın konflikt. Bıl arada orıs revolutsiasının asa üı cıncılıq, onın asa üı tarixi probleması tır, ol problema: qalqaralıq mındetterdj cecudjnj qacetıjgj, qalqaralıq revolutsianın tuqızudın qacetıjgj» (sol tomda, 317-bettj qara).

Proletarlıq revolutsianın jckj sıpatı cıne negjzgj mənısj mjne osındai.

Kırcpen jstelgen revolutsiasız, proletariat dikturasınız, eskı burçuazialıq tərıpterdj negjzinen qaita qıruqa vola ma?

Münın volmatın anıq. Mündai revolutsianın veıvıtcıljık cılımen, burçuazianın ystemdjıgjne veıjmdelgen burçuazialıq demokrationın ceñberjnde cıasamız dep oilau — ne aqıldan cıazqandıq, bır qalıptı adamcılıq üımdardı cııqandıq, nemese proletarlıq revolutsiadan öreskel cıne acıq tırde vezgendjk volıp tabıladı.

Bız, əzırcıe bır elde qana ceñır cıqqan proletariat revolutsiasımen jstes volıp otırmız, vıl elımjz kapitalistjk dırcpan elderdjnj qorcuında volıp otır, vızdjnj vıl eldjnj burçuaziasın qalqaralıq kapital sıyemey otıra almaidı, sol seveptj de bır çoqarqıdıq qadıdan aıyrıqca kıcı cıne tıcıra vasa kərsetımjz kerek.

Mjne osı sevepten de Lenin «Kırcpen jsteletjnj revolutsiasız qana emes, ystem taptın cıasaqan memlekettjk ökmetjnjnj apparatın qırtıraınca da, ezılgen taptın azattıqqa cetıj mımknı emes» — (XXI tom, 373-bet) deidj.

««Əvelj ceke mencıktjnj aman tırqan kınjnde, ıaqnı kapitaldın ökmetj men ezıcıljgj aman tırqan kınde, qalqıtın kərıcıljgj proletariat partiasın qostatın volısın, sonda qana proletariat partiası ökmetıj öz qolına ala aladı, cıne alıv kerek te» — dırsın alqanda, burçuazianın malailar volıp otırqan, əzderjn «sotsialistertımjz» dep atatın üsaqburçuazialıq demokrattar osılai deidj»* (XXIV tom, 647-bettj qara).

* Kursiv menıkj. I. St.

«Әуелj revolutsiасы proletariat буржуазияны қўлатсын, капиталды езуцйлjгjn кyи-
retsjn, буржуазияны мемлекеттjк аппаратын қиратын, — сөнген proletariat сонда
proletariat емес вўқараны еңбекцjлер көрцйлjгjn експлоататорлар есевjнен қанағат-
тандыра отьыр, оларды тjлектестjгjn, көмегjn өз қақына сарсаң аудара алады»,
деимjз вjз»* (сол томды қара).

Lenin оған әрj вьлай деидj:

«Қалқты көрцйлjгjn өз қақына қаратыр алу үсjn, proletariat, әуелj буржуазияны
қўлатыр, мемлекеттjк өкметтj өз қолына алу керек; екjнцj, ол мемлекеттjк ескj
аппараттың тас-талқанын сьқарыр, Совет өкметjn орнату керек, осыны арқасында
ол, буржуазияны қәне ұсақ буржуазиялық келjсjмпаздарды proletariat емес еңбек-
цjлер вўқарасы арасындақь ystemdjгjn, веделjn, ьқралын вjрден қасуады. Үсjнцj,
proletariat, proletariat емес еңбекцj вўқараны экономикалық қасеттерjn експлоата-
торлар есевjнен революциялық қолмен өтеi отьыр, proletariat емес еңбекцjлер вўқар-
асыны көрцйлjгj арасында буржуазияны ьқралын қәне ұсақбуржуазиялық келjсjм-
паздарды ьқралын вjрқолата қирату керек» (сол том, 641-беттj қара.)

Proletariyq revolutsiаның ерекce сипаттарь осындаi.

Eger, proletariat diktaturasь proletariyq revolutsiаның негjзгj ма-
тұны деп табылатын болса, endj қоғарьда айтылғанмен вайланысты, prole-
tariat diktaturasының негjзгj сипаттарь қандаi?

Proletariat diktaturasына Лениннjң берген ең қалрь анықтамасы мjне
мынадai:

«Proletariat diktaturasь тап кyресjнjң аяқталуь емес; вўл — кyрестjң қаңа фор-
madaқь қалқасы. Proletariat diktaturasь — сөнген, саяси өкметтj өз қолына алған
proletariatтың сөңjлген, вjрақ әлj қолы вjтреген, қўрғьмақан, қарсылық қасудан
тылмақан, өзjнjң қарсылықын вўрғындыдан кyсеiте тьскен буржуазияға қарсы тартық
кyресj» (XXIV том, 311-беттj қара).

Proletariat diktaturasын «қалрьқалқтық», «қалрьсаялалық» өкметпен,
«тартық емес» өкметпен catastьрусьлыққа қарсы сьқарь, Lenin вьлай
деидj:

«Саяси ystemdjктj өз қолына алған тап, вўл ystemdjктj вjр өзj қана алатын
вjле тұра ады. Вўл proletariat diktaturasь деген ұқымның өзjнде вар ұқым. Вjр
тап, саяси өкметтj тек қалқы өзj қана қолына алыр отьрқандықын вjлсе, «қалрьқал-
тық, қалрьсаялалық өкмет, қалрь қалқ қасiеттеген» өкмет деген сөздермен өзjн де,
өзгенj де алдамайтындықын вjлсе, сонда қана қоғарық айтылған ұқым мақналы во-
лады» (XXVI том, 286-беттj қара).

Алай да вўдан: өкметтj өзге тәппенен вөлjспейтjn қәне вөлjскjсj
келмейтjn вjр тартық яақни proletariat тавьның өкметj өз мақсаттарын
қызеге асыру үсjn еңбекцjлермен, өзге тартарды експлоатацияланған
вўқарасымен одақтасуға, оларды көмегjne мўқтақ емес деген мақна
сьқраидь. Керjсjнсе. Вўл өкмет, вjр тартық өкметj, proletarlar тавь
мен ұсақбуржуазиялық тартарды еңбекцjлер вўқарасы арасындақь, алды-
мен сағуаларды еңбекцj вўқарасы арасындақь одақтың ерекce формасы
арқылы қана орныға алады қәне ақығына дейjn арағылады.

Одақтың вўл ерекce формасы деген не, оның мәнjсj қандаi? Prole-
tariatтан өзге тартарды еңбекцj вўқарасымен қасасқан вўл одақ те-
гjнде вjр тартық diktaturasының идеясына қайсы келмей ме?

Одақтың вўл ерекce формасының мәнjсj — вўл одақтың вастаусь кy-

* Kursiv менjkj. I. St.

сј — proletariat voluьnda. Odaqтн вuл ерексе формасыннн мәнсј — мемлекеттн бассы, proletariat dikturasынн системасындақь бассы вјг қана партиа, proletariatтн партиасы, коммунистер партиасы, бассылқь өзге partialармен вoлјспейтн, вoлјсе алмайтн партиа voluьnda.

Көргіп отырыңыздар, мұндақь қайсылқ тек көзге елестеген қоқ қайсылқ. Ленин вьлай деиді:

«Proletariat dikturasь — proletariatpen, еңбекчилердн авангардымен және еңбекчилердн proletariat емес көп слоиларь (ұсақ буржуазия, ұсақ қоғамдар, саруалар, intelligentтер т.т.), ia еңбекчилердн көрсілігі арасында қасалқан тартық одақтың*, капиталға қарсы одақтың, капиталды толық құлату, буржуазияның қарсылығын және оның капитализмді қайта орнату әрекетін толық басу мақсатымен қасалқан одақтың, сotsialизмді түпкілікті орнатыр, ньқайту мақсатымен қасалқан одақтың айғырса формасы*. Bұл — айғырса қағдайда, атап айтқанда, аласұрған азамат соқысы қағдайында, туатын ерексе тырдегі одақ, вuл — сotsialизмнн таванды қақтаушылармен оның солқыдақ, кейде «вейтарар» (вuлай болғанда одақ кырес туралы келісімнен сықар, вейтарартық туралы келісімге айналады) одақтастарының екј арасындақь одақ, экономика, саясат, әлеуметтік, рухани қақтарыннан вјрдеі емес тартарды арасындақь одақ»* (XXIV том, 311-бетті қара).

Камениев өзіннн нұсқау байандамаларының вјрінде proletariat dikturasын осылай тусынудықке қарсы айтса келіп:

«Diktatura вјр тартық екјнсі тәрпен қасақан одақь емес»* деиді.

Bұл қерде Камениев алдымен меннн «Oктәвр ревoлyтсиясы және оғы коммунистерннн тактикасы» деген кјтарсамның мьнадай вјр қернн ескерген сықар деімнн:

«Proletariat dikturasь — «тәңірелі стратегтн» қамқор қолымен «север» «јріктер» алынған және қалқтық қандай да болса вјр слоиларына «ақымен арқа сыіейтн» қай үкмет васындақь адамдар емес. Proletariat dikturasь дегенімиз капиталды құлату үсін, сotsialизмннн түпкілікті қеруі үсін proletariat пен еңбекші саруа вuқарасының қуғқан тартық одақь, вuл одақта proletariatтн басқаруы кыс voluь сарт».

Men proletariat dikturasыннн вuл формулировкасын толық қостаймын, өйткені вuл формулировка қаңа қана айтыр өткен Ленинннн формулировкасына вутіндеі тіртн толықмен үіледі.

Men Камениевтнн «diktatura вјр тартық екјнсі тәрпен қасақан одақь емес» деп үзјлдн-кесјлдн айтқан сөзнннн proletariat dikturasь туралы Ленинннн теориясына есвјр қатнасы қоқ екеннн кесіп айтамын.

Men ынтымақ идеясының, proletariat пен саруалар одақь идеясының, вuл одақтақь proletariat гегемониясы идеясының, мақнасын үқыпнаған адамдар қана осылай айта алады — деп кесіп айтамын.

Ленинннн мьна тезиснн тусынбеген адамдар қана олай деп айта алады:

«Өзге елдерде ревoлyтсия тумай тұрғанда, Ресейдегі сotsialистік ревoлyтсияны саруамен қасақан келісім қана* сақтап қала алады» (XXVI том, 238-бетті қара).

Ленинннн мьна қақидасын тусынбегендер қана олай деп айта алады:

«Diktaturаның қоқарды принципі* — proletariatтн бассылқ рөлге және мемлекет.

* Kursiv менікн. I. St.

«tjk өкметке ie воляр қалуь үсін, пролетариат пен саруа одақын бержк ұстау» (XXVI том, 460-беттj қара).

Диктатураның ең jrj мақсаттарының вjрjн — експлоататорлардың қарсылығын басу мақсатын көрсете келjр, Ленин былай дейдj:

«Диктатураның қылымдық ұқыты есқандай сәк қоылмаған, есқандай заңдармен, мылде есқандай ережелермен қымтырылмаған, тұрасынан зорлыққа сүйенген өкметтен басқа вjрнәсе де емес»... «Кадет мырзалар мүль вjрçола ескерjр алыңыздар, диктатура дегенjмjз — заңға емес, күске сүйенген, сәк қоылмаған өкмет. Азамат соқысь түсында әрвjр çеңjр сьққан өкмет тек диктатура қана вола алады» (XXV том, 441 çәне 436-беттердj қара).

Вjрақ, зорлықсыз диктатура болмайтын вола да, пролетариат диктатурасы, әірне, тек зорлықпен де тыгелденвейдj.

Ленин былай дейдj:

«Зорлықсыз диктатура мүмкjн вола да, диктатураның мақнась тек зорлық қана емес, мүльмен қатар оның мақнась — еңбектj вjргыңқы ұйымдастырылуынан гөргj çоғарырақ дәреçеде ұйымдастыруда» (XXIV том, 305-беттj қара).

«Пролетариат диктатурасы... експлоататорларға jстеletjн зорлық қана емес, tjптj ол көвjнесе зорлық емес. Бұл револүтсиялық зорлықтың экономикалық негjзj, оның өмjрге қанасымдылығының çәне çемjстj волюның керjлj (залогь) — капитализмге қарақанда пролетариаттың еңбектj қоғамдық etjр ұйымдастырудың неқұрлым çоғары тірjн қасаусь çәне оны çузеге асырусь екендjгj. Jстjн мәnj осында. Коммунизмнjн толық çеңвей қоимайтындығының кyc алатын çерj çәне керjлj осында» (XXIV том, 335 — 336-беттj қара)... «Оны (iaқни диктатураны. I. St.) ең vastь маңызь — еңбекçilerdjн алдыңқы отрәdjнj, оның авангардының, оның вjрден-вjр басьсыь пролетариаттың қақсь ұйымдасқандығында, дисциплиналылығында. Оны мақсаты — сотсализм орнату, қоғамның тар-тарқа велjнуjн çою, қоғамның варлық мүселерjн еңбекçjге айналдыру, адамды адамның експлоатациялануының қандай негjзjн вола да çою. Бұл мақсатты вjрден jsке асытыр çjберуга волайды, вұл мақсат капитализмнен сотсализмге көсудjн едәujр ұзақ дәujрjн керек қылады, неге десеңjз, өндjрjстj қайта құру қыһн нәрсә, неге десеңjз, түрмьстың варлық тарауларында негjзjнен өзгерjс қасан үсjн уақыт керек, неге десеңjз, ұсақ бурçазиялық çәне бурçуазиялық çолмен саруа jстеуге дақдыланьр қалқан дақдының — зор күсjн ұзақ, тавандь күрес арқылы қана çеңуге волады. Маркс сондықтан да, пролетариат диктатурасының тұтас дәujрj тураль сөз қылқанда, капитализмнен сотсализмге өту дәujрj есевjнде, сөз қылады» (sol томда, 314-беттj қара).

Пролетариат диктатурасының ерекçe sipattарь осындай.

Бүдан пролетариат диктатурасының негjзгj үс тарауь варь көргjнедj:

1) Пролетариат өкметjн експлоататорларды қаныстау үсjн, ел қорқану үсjн, өзге elderdjн пролетариатмен вайланьсты ньқайту үсjн варлық elderde револүтсияның өркендер, çеңjр сьқуь үсjн пайдалану.

2) Пролетариат өкметjн еңбекçiler мен експлоатацияланушылар вjрқарасын бурçуазиядан мылдем айыру үсjн, пролетариаттың ось вjрқаратмен одақын ньқайту үсjн, вұл вjрқараны сотсалистjк құрылысь jsjне қатнастыру үсjн, вұл вjрқарада пролетариат тарарынан мемлекеттjк басьлық өту үсjн пайдалану.

3) Пролетариат өкметjн сотсализмдj ұйымдастыру үсjн, тартарды çою үсjн, тартарды қоғамда өту үсjн, мемлекетсjз қоғамда өту үсjн пайдалану.

Ось үс тараудың варлығының қосылуы — пролетариат диктатурасы волады. Бұл тараудың вjреujн де çеке айыр, пролетариат диктатурасының вjрқараны айырыса велgjsj есевjнде ұсынуға волайды, сол сияқты, капитализмнен сотсализмге өту дәujрj есевjнде ұсынуға волайды, сол сияқты, капитализмнен сотсализмге өту дәujрj есевjнде ұсынуға волайды.

talistjik qorcauda otyrqan caqta proletariat diktaturasynyñ diktatura boludan qalub usjn, osb us belgijnñ eñ volmaqanda vjreujjnñ çoq volub da çetkijiktj. Sondyqtan, bul us taraudñ vjrde-vjrjn proletariat diktaturasynyñ üqmyn vüzu qaurjn tuqyzvaıynca albr tastaıuqa volmaidb. Bul aıtlyqan us tarau tygel albnqanda qana, vjzge proletariat diktaturasynyñ tolyq, tutas üqmyn vere aladb.

Proletariat diktaturasynyñ дәуірлері, өзінні айықса формалары, құмьсынның тырлсе методтары бар. Азамат соқысь дәуірінде диктатураның зорлық қақы айықса көзге туседі. Вјрақ вүдан азамат соқысь тұсында есвјр құғыльс құмьсь сыргјзјлмеді деген мақна тјртј де тумайдб. Құғыльс құмьстарыньсз азамат соқысьн сыргјзу мүмкјн емес. Сотсјализм құғыльсь дәуірінде, қайта, диктатураның веівјтсјлјк, ұймдастырысьлық, мәдениеттјк құмьстары, револүсіальқ заңдылық, тақы басқалары айықса көзге туседі. Вјрақ вәјвјр вүдан: құғыльс дәуірінде диктатураның зорлық қақы қалыр қойды, іакі қала алadb деген мақна тјртј де тумайдб. Дүсрапның қарсылықын басу органдары, армия, тақы басқа ұймдар, азамат соқысь дәуірінде керек болқаны сықылды, қазјр құғыльсь дәуірінде де керек. Бул органдар болмаынса, диктатураның азды-көптј қамтамасыз етјлген құғыльсь құмьсынның сыргјзјлуј мүмкјн емес. Револүсіаның әзјрсе тек вјрқана elde çеңјр отырқандықын ұмьтуқа болмайдб. Әзјрсе капиталистјк қорсау воыр тұрқанда, интервенсия қаурј де волатындықын, сол қауртен туатын варлық пәтіселердјн де волатындықын ұмьтуқа болмайдб.

V

PROLETARIAT DIKTATURASY SISTEMASYNDA PARTIA MEN ÇÜMBSÇY TABY

Çоқарыда мен proletariat dikturasy туралы оның тарихі болмай қалмайтындығы қақынан, оның тартық мазмұны қақынан, оның мемлекеттјк мәні қақынан, ең ақығында, оның капитализмнен сотсјализмге өту дәуірј деп аталатын вүтјн вјр тарихі дәуір война орндлатын қірату çәне çасау мјндеттерј қақынан атыр өттјм.

Ендј вјз proletariat dikturasy туралы оның құғыльсь қақынан, оның «механізмј» қақынан, құрала келгенде «proletariat diktaturasynyñ sistemasy» (Lenin) воыр сықатын çәне proletariat diktaturasynyñ күнделјктј құмьсынның сызеге асына çәрдемдесетјн «көмексј күстердјн», «рысagtардың» çәне «вақыт берусј күстердјн» рөлј çәне маңызы қақынан атыр өтујмјз керек.

Proletariat diktaturasynyñ sistemasyндағы бул «рысagtар» іакі «көмексј күстер» дегендјмјз не? «Вақыт вәрусј күс» дегендјмјз не? Булар не усjn қаçет boldb?

Рысagtар іакі көмексј күстер дегендјмјз — солардың çәрдемјнсјз диктатураны сызеге асыуқа мүмкјн болмайтын proletariattың вүқаралық ұймдары.

Вақыт берусј күс дегендјмјз — proletariat diktaturasynyñ negјзгј

вастауць кучь воьр тавьлатьн, proletariattьн алдынь қатардақь отьрэдь, соньн авангардь.

Bül rııcagtarđn, kɵmekcj kycterdjn җəne вақыт берусь кучьн proletariatqa kerek volatьn sevevj — vular volmasa, proletariat ɵzjnьн җeңu ucjn acqan kyresjnde ııymdasqan җəne quraldanqan kapital aldynda qarusьz armianьн xaljnde volar edj. Proletariatqa vül ııymdarđn kerek volatьn sevevj, — vular volmasa, proletariat burҗuazianьн qulatu җolьndaқь kyresjnde, ɵzjnьн ɵkmetjn ньqaitu җolьndaқь kyresjnde, ɵzjnьн sotsializm quru җolьndaқь kyresjnde sɵzsiz җeңljr җьqar edj. Bül ııymdarđn ynemj kɵrsetjr otьratьn җərdemj men avangardtьн вақыт берусь кучьн кerek volatьn sevevj — vül carttarьsьz azdkɵrtj ıızaqqa sozьlatьn җəne berjk proletariat diktaturasьnьн volubьmьnkjn emes.

Bular qandai ııymdar?

Bül eң aldymen, җımbьsьlarđn profsoiuzdarь, osь profsoiuzdarь, ortalyqtaқь җəne orndardaқь toьr җatqan ɵndjrstjk, mədeniettjk, tərvieljk, taқь vasqa ııymdarь tyjndegj taraularь. Bular varьq professiadaқь җımbьsьlarđ vjrlstjredj. Bül ııym partialьq ııym emes. Profsoiuzdarь vjzdegj ystemdj җyrgjzucj җımbьsь tavьnьн tegjsjnen engem ıımbь deuge voladь. Olar kommunizmьн mektvj. Olar vasqarudьн varьq salalarьna vasьbьq җımbь atqaru ucjn ɵz arasьnan eң җaqsь adamdarь җьqarьr berjr otьradь. Olar җımbьsь tavьnьн sostavьndaқь aldyньq qatarдақьlar men artta qalqandarđn ara vailanьsьn җyzege asьbьr otьradь. Olar җımbьsь vıqarasьn җımbьsь tavьnьн avangardьmen vjrkьtjrp otьradь.

Ekjncj, vül — ortalyqtaқь җəne orndardaқь əkjmcjljk, җaruasьbьq, əskerljk, mədeniettjk, taқь vasqa memlekettjk ııymdar tyjndegj toьr җatqan taraularь var Sovetter җəne vıqan qosьmca eңbekcjlerdj, osь ııymdarđ qaumalaqan җəne olarđ qalqren vjrkьtjretjn, ɵz betterjmen qurqan esepsiz kɵr vıqaralyq vjrlstjkerj. Sovetter — qala men degevnenьн varьq eңbekcjlerjnьн vıqaralyq ıımbь. Bular partialьq ııym emes. Sovetter proletariat diktaturasьnьн naqь veinesj. Proletariat diktaturasьn ньqaitu җəne sotsializm quru җənjndegj qandai da volsa varьq җaralar Sovetter arqьbь җyrgjzljr otьradь. Proletariattьн җaralarqa memlekettjk vasьbьqь Sovetter arqьbь җyzege asьbьr otьradь. Sovetter milliondaqan eңbekcjler vıqarasьn proletariat avangardьmen vjrkьtjrp otьradь.

Ycjncj, vül — kooperatsianьн varьq tyjlerj җəne onьн varьq taraularь. Kooperatsia eңbekcjlerdj vıqaralyq ıımbь, vül partialьq ııym emes, vül olarđ aldymen tıbьnucь esevjnde, al, tıra-vara ɵndjrucjler esevjnde de (aul җaruasьbьq kooperatsia) vjrlstjretjn ııym. Proletariat dikturasь ньqaidannan kejn, keң qurьbьs dəujrjnde vül ııymnьн egekce maңbьz voladь. Bül ııym proletariat avangardь men җaralar vıqarasьnьн arasьndaқь qatnasudь җeңldetedj җəne җaralar vıqarasьn sotsialistjk qurьbьs arnasьna ɵndjruge mьmkjndjk tuqьzadь.

Tɵrtjncj, vül — җastar soiuzь. Bül, җımbьsь җəne җarua җastatьnьн vıqaralyq ıımbь, vül partialьq ııym emes, vjraq partiada җanasatьn ııym. Bül ııymnьн mьndetj — җas vıbьndь sotsializm ruxьmen təriveleu jsjn-

de partiada çerdemesu. Ol, basqaru çümьsьnьн varьq salalarьndaqь proletariattьн vasqa vьqaralьq uьmьdarьнн vьrj ucjn ças rezervter veredj. Proletariat diktaturasь nьqaiqanнан кейн, proletariattьн mьdeni, tьrviе çümьstarь keң eгjs aьqan dьujrde çastar soiuzь erekce maңьz aldь.

Ең аqьrьnda, vьl — proletariat partiasь, proletariattьн avangardь. Vьl uьmьннн kycj proletariattьн ең çaqсь adamdarьн, onьн varьq vьqaralьq uьmьdarьннан eзнe engjzjр отьратьндьqьnda. Onьн mьndetj — proletariattьн varьq vьqaralьq uьmьdarьннн çümьstarьн vьrlestjрjр, olardьн qimьldarьн vьr maqsatqa, proletariattь азat etu maqsatьна qarai vaqьttau. Al, vьlardь vьrlestjрjр vьr maqsatqa qarai vaqьttau kerek-tjн keregj, eitkenj mьnsьz proletariat kyresjnнн ьntьmaqь voluь mьnkjn emes, eitkenj mьnsьz proletariat vьqarasьна, olardьн ekmьt ucjn kyresjnnde, olardьн sotsializmdj quru ucjn kyresjnnde vascььq etu mьnkjn emes. Al, proletariattьн vьqaralьq uьmьdarьннн çümьstarьн vьrlestjру çəne oqan vaqьt verjр otьru proletariat avangardьннн, onьн partiasьннн qana qolьnan keledj. Proletariat diktaturasь sistemasьndaqь negjzgj vastaucьннн vьl rьljn proletariat partiasь qana, tek kommunister partiasь qana atqara aladь.

Nege?

«Eitkenj, vьrjncjden, partia — çümьscь tavьннн ең çaqсь elementterjnнн — proletariattьн partiada çoq uьmьdarьmen tura vailanьсь var, sol uьmьdarqа eтe çij vascььq etjр otьrqan ең çaqсь elementterjnнн çinalqan çerj; ekjncjden, partia — çümьscь tavьннн ең çaqсь adamdarьннн çinalqan çerj volqandьqtan çümьscь tavьннн vascь adamdarьн, eз tavьннн tyrlj uьmьdarьннн vьrjne vascььq ete alatьн, vascь adamdarьн daьндар cьqaratьн ең çaqсь mektep; ucjncjden, partia — çümьscь tavьннн vascьларьн daьндаitьн ең çaqсь mektep volqandьqtan, eзнннн tьçrivesj men vedelj çaqьnan, proletariattьн kyresjne vascььqть vьr ortalьqqa çinai alatьн, sonьн arqasьnda, çümьscь tavьннн varьq partiada çoq uьmьdarьннн qandaьн volsa da partianьн qьzmetjn atqarucь partia men tapьtь vьrjktjрjр çalqastьrucь onьdarqа ainalьra alatьн vьrden-vьr uьmь» («Leninizm negjzderj turalьn» qara).

Partia proletariat diktaturasьннн sistemasьndaqь negjzgj vastaucьь kycь.

«Partia proletariattьн tapьtьq vьrlestjgjnнн ең çoqarqь formasь» (Lenin).

Sonьmen: profsoiuzdar — proletariattьн vьqaralьq uьmь, vьl uьmь partianь tapьн, ең əuelj eндjрjs çaqьnan vailanьстьrьр otьradь; Sovetter — eңvekcjlerdjnнн vьqaralьq uьmь, vьl uьmь partianь eңvekcjlermen, ең əuelj memleket çənjnen vailanьстьrьр otьradь; kooperatsia — kəvjnese sagualardьн vьqaralьq uьmь, vьl uьmь partianь sagualar vьqarasьmen, ең əuelj saguacььq çaqьnan, sagualardь sotsialistjk qurььsqa qatnastьru çaqьnan vailanьстьrьр otьradь; çastar soiuzь — çümьscь çəne sagua çastarьннн vьqaralьq uьmь, vьl uьmьnннn proletariat avangardьннн ças vььnqа sotsialistjk tьrviе verujne çəne ças rezervter çetjstjrujne çeңjldjk keltjru mьndetj çyktelgen; ең аqьrь, partia, vьl, proletariat diktaturasьннн sistemasьndaqь negjzgj vaqьt verucь kycь, sol vьqaralьq uьmьdardьннн vьrjne vascььq etetjn kycь, — diktatura

«механизмнің» сипаты, «пролетариат диктатурасы системасының» сипаты, қалпы алғанда, міне, осындай.

Negjzgj bastaucь kyc esevjndegj partiasьz, azdь-kөртj ũzaq өmjrlj, berjk proletariat diktaturasь volubь mymkjn emes.

Sөitjр, Lenin sөzjmen aitqanda «қалпы қәне tygeljmen алғанда formalдық қақынан kommunistjk emes, ikemdj, vjr cama keң өгjstj, өte quattь, proletarлық аппарат volьp сьқадь; vül аппарат арқылы partia tarpen қәне vūqaramen тьқьz vailаныс қасар отьрадь, vül аппарат арқылы, partianьң vascьлықьмен, tap diktaturasь қyzege asьгьладь» (XXV tom, 192-bettj qara).

Būdan, әгине, partia profsoiuzdardьң, Sovetterdjң, тақы vasqa vūqaralyқ ũymdardьң орнына қyге aladь қәне қyруj tijs degen мақына сьқpaидь. Partia proletariat diktaturasьң қyzege asьгьладь. Bjraq ol onь tьkelei өзj emes, profsoiuzdardьң қәrdemjmen, sovetter арқылы қәне solardьң taraularь арқылы қyzege asьгьладь. Bül «көmekcь kyctersjz» qandai da volsa berjk diktatura mymkjn volmas edj.

Lenin vьlai deidj:

«Avangardtan aldьңқы қatarдақы тартьң vūqarasьна, aldьңқы қatarдақы тартан еңбекcьler vūqarasьна қалқasатын vjrnece «көmekcь kyctersjz» dikturаны қyzege asьru mymkjn emes»... «Partia, vьlai aitqanda, proletariat avangardьң өз jcjne қинар aladь, vül avangard proletariat diktaturasьң қyzege asьгьладь. Sondьqtan profsoiuzdar сьқыды jрге tas volmai tūrьp, dikturаны қyzege asьruqa, memlekettjk mjndetterdj orндаuqa volmaidь. Būlardь qandai da volsьң әiteujr vjr қаға tiptj vjrsьpьга айьқca mekemeler арқылы*, atar aitqanda: sovet apparatь арқылы* қyzege asьruqa тура keledj» (XXVI tom, 65 қәне 64-betterdj qara).

Mьsalь, vjzde, Sovetter Soiuzьnda, proletariat diktaturasьның eljnde partianьң vascьлық rөлjнjң ең айқьн belgjsj mьнау dep tanu kerek: vjzde sovet ũymdarь қәне vasqa vūqaralyқ ũymdar zor мақызы бар saiasi мәselelerdjң, iaki ũymdastьru мәselelerjнjң vjрde-vjрjн partianьң vascьлық ũьsqaularьнысьz cecе almaидь. Bül мақында, proletariat diktaturasьң, asььнда proletariatтың negjzgj bastaucь kycj retjnde onьң avangardьның «dikturасы», onьң partiasьның «dikturасы» deuge volar edj. Lenin vül қөnde Kominternнjң II kongresjnde vьlai degen:

«Tenner proletariat diktaturasьның қақындамын deidj, vjraq proletariat diktaturasьң onьң ũқыны vjzdjң ũқынымыздан myldem vasqa. Ol: proletariat diktaturasь dep vjz, asььнда* onьң ũymdasqan, sanalь azcьлықьның diktaturasьң ũқыпатыз — deidj. Dūrььнда da, kapitalizm zamanьnda, құмысць vūqarasь yzdjksjz eksploatatsiaqa tysjр, өзjнjң adamcьлық қавьletjн өrkendete almatьн kezde, құмысцьlardьң saiasi partialarьның өte-mөte erekec sipatь sol: olar өз tavьның azcьлықьн қана jcjne tarta aladь. Qandai da volsьң kapitalistjk қоқында нақыз sanalь құмысцьlar varьқ құмысцьlardьң azcьлықь қана volatьн сьқыды, saiasi partia da тартьң тек azcьлықьның қана vасын vjрktjге aladь. Sondьqtan vjz osь sanalь azcьлықь қана қальң құмысцьlar vūqarasьна vascьлық jstep, olardь соқынан erte aladь dep laқсыз moьndaimьz. Eger Tenner қoldas partianьң dūspanьмын dese, vjraq соқымен vjрге vәгjnen de қақысь ũymdasqan, neqūrьm revolutsiacь құмысцьlardьң azcьлықь vьkjl proletariatqa қол көrsetujн қақытаймын dese, men onda onьмен vjzdjң ағамьзда сььнда айьмасцьлық қоқ deimjн» (XXV tom, 347-bettj qara).

* Kursiv menjkj I. St.

Әйтсе де вүдан пролетариат диктатурасы мен партианың бастаусылық рөлїнїң (partia «диктатурасының») арасына теңеу белгїсїн қоюға болды деген, вїрїнсїнї екїнсїмен вїрдеї деп қарауға болды деген, вїрїнсїнїң орнына екїнсїнї қоюға болды деген мағына сықа ма? Әрине, сықпайды. Әрине болмайды. Мїне, мысалы, Сорин «пролетариат диктатурасы — вїздїнї партианың диктатурасы» — дейдї («Partia туралы Ленин қылымы» деген кїтапхана қара, 95-бет). Көзїр отырсыздар, вїл қағида «partia диктатурасы» мен пролетариат диктатурасын вїрдеї деп қарайды. Ленинизм негїзїнде вола отыр, вїл вїрдеїlestїрудї дүрїс деп тануға вола ма? Соқ, болмайды. Болмайтын себевї мынау:

Вїрїнсї. Лениннїң Комїтернннїң II конгресїндегї сөзїнен алынған соқарыдақы сїтатуда Ленин партианың басылық рөлїмен пролетариат диктатурасы тїптї де вїрдеї демеген. Ол «тек саналы азсылық қана (їақнї partia. I. St.) қалың қымсысы вїқарасына басылық їстер, оларды соғынан erte алатындықын» айтқан, дәл осы мағынада «пролетариат диктатурасы деп вїз, асылында*, оны ұйымдасқан, саналы азсылықның диктатурасын ұйымдатыптымызды» айтқан. «Асылында» — деу «вїтїндеї» дегендїк воыр сықа қомайды. Вїз — ұлт мәселесї, асылында, қауа мәселесї — деп қїї айтатымыз. Мұнымыз әвден дүрїс та. Вїрақ вүдан ұлт мәселесї қауа мәселесїнїң їсїне сїр кетедї, қауа мәселесї өзїнїң көлемї қауынан ұлт мәселесїне тең, қауа мәселесї ұлт мәселесїмен вїрдеї деген мағына сықпайды. Көлемї қауынан алқанда Ұлт мәселесї қауа мәселесїнен кеңїрек қәне ваїрақ екендїгїн ыспаттар қатудың қақеттїгї соқ. Осы сықылды партианың басылық рөлї туралы қәне пролетариат диктатурасы туралы да дәл осын тауға болды. Partia пролетариат диктатурасын қызеге асыр отырса қәне вїл қауынан алқанда пролетариат диктатурасы, асылында, оны партиасының «диктатурасы» вола, вїл әлї «partia диктатурасының» (басылық рөлї) пролетариат диктатурасымен вїрдеї болқандық, вїрїнсїсї көлем қауынан екїнсїсїмен тең болқандық емес. Көлемї қауынан пролетариат диктатурасы партианың басылық рөлїнен кеңїрек қәне ваїрақ екендїгїн ыспаттар отырудың қақетї соқ. Partia пролетариат диктатурасын қызеге асырады, вїрақ ол есвїр басқа диктатура емес, пролетариат диктатурасын қызеге асырады. Партианың басылық рөлїн пролетариат диктатурасымен вїрдеї деп санайтын адам, пролетариат диктатурасының орнына partia «диктатурасын» қоїады.

Екїнсї. Proletariatтың вїқаралық ұйымдарының вїрде-вїр тауызды қарары партианың басылық нұсқауысы сықпайды. Вїл әвден дүрїс. Вїрақ вүдан пролетариат диктатурасы партианың басылық нұсқауымен қана тынады деген мағына сықа ма? Вүдан партианың басылық нұсқауы, осы себевтен, пролетариат диктатурасымен вїрдеї деп сануға болды деген мағына сықа ма? Әрине, сықпайды. Proletariat диктатурасы партианың басылық нұсқауларын, оған қоса вїл нұсқауларды пролетариаттың вїқаралық ұйымдарының їске асығынан, оған қоса вїларды елдїң қызеге асығынан қўралды. Көзїр отыраныңыздай, вїл қерде вїз, пролетариат диктатурасының салмақты моментї волатын вїрсырыға өткелдермен, аралық басқарымен їstes воыр отырымыз. Олаї вола, партианың

* Kursiv менїкї. I. St.

вассылық нұсқаларымен олардың қызығуына асырылып, арасында басқарылатындардың еркі мен қимылы, тартың еркі мен қимылы, мұндай нұсқаларды қолдауға оның дайындығы (немесе тјлеметјндјгј), вұл нұсқаларды оның іске асыра вјлетјндјгј (немесе вјлметјндјгј), оның вұл нұсқаларды қақдаидың тјлегенјндеі етјр іске асыра алуы (немесе асыра ала алмауы) қатыр. Вассылық істеуді өзіннің мойнына алған партия өзіннің басқаруындағылардың еркімен, қайымен, саналылық дәрежесімен есептеспей тұра алмайтын, өз тавының еркі, қайы, саналылық дәрежесін есептен сықарыр тастай алмайтын ыспаттар отырудың қақеті болар ма екен. Сондықтан, партияның вассылық ролын пролетариат диктатурасымен вјрдеі деп санаған адам тартың еркі мен қимылы партияның нұсқаларымен ауыстырады.

Үсінсі. Ленин: «пролетариат диктатурасы — қенген қәне саяси өкметті өз қолына алған пролетариаттың тап қыресі» — деіді (XXIV том, 311-бетті қара). Вұл тап қыресі қандай түрде көрјне алады? Вұл қырес, тақьнан құлалықан вурқуазияның вас көтерүлеріне іа сеп елдер вурқуазиясының интервентсиясына қарсы пролетариаттың әденесе қаруы аттаньстары түрјнде көрјне алады. Пролетариат өкметі әлј векјр қетреген вольса, вұл қырес азамат соқьсы түрјнде көрјне алады. Өкмет векјр вольқаннан кейін, вұл қырес пролетариаттың қалың вұқараны іске тарта отыыр, кең түрде қыргызыген ұймдасырысылық, құрылыс құмыстары ретјнде көрјне алады. Вұл реттердјң вәрјнде де іс істеуді тап — пролетариат. Мұндай істердјң варықьн партияның, тек қалқыз партияның таза өз қысымен, тартың көмегісіз, істер сықуы вольр көрген оқиқа емес. Әдетте партия вұл аттаньстарды тек васырады, васырақанда да, өзјне тартың көмегі вольқандықтан васырады. Өйткені, партия тап вольа алмаиды, тартың оғына қыре алмаиды. Өйткені, сонсана маңызды вассылық ролі вольа тұрса да, партия тартың вјр вольсегі вольр қала вереді. Сондықтан партияның вассылық ролын пролетариат диктатурасымен вјрдеі деп санаған адам, тартың оғына партияны қойады.

Төртінсі. Партия пролетариат диктатурасын қызыге асырады. «Партия — пролетариаттың қолма-қол васыратын авангарды, қолвасысы» (Ленин). Вұл мақнада партия өкметті қолына алады, партия елді васырады. Вјрақ вұдан, партия пролетариат диктатурасын мемлекеттік өкметтен тыс, мемлекеттік өкметсіз қызыге асырады, партия елді Советтер арқылы емес, Советтерден тыс васырады деген мақна сықраиды. Вұдан әлј, партияны Советтермен, мемлекеттік өкметпен вјрдеі деп санауға вольады деген мақна сықраиды. Партия өкметтің ұйтқысы. Вјрақ, партия мемлекеттік өкмет емес, оны мемлекеттік өкметпен вјр санауға вольмаиды. «Вјз васырауы партия вольқандықтан, партияның «қықарқы қықтары» мен советтердјң «қықарқы қықары» қоспай тұра алмады, — вұлар вјзде қосылуы қәне қосылы вольады» — деіді Ленин (XXVI том, 208-бетті қара). Вұл әвден дұғыс. Вјрақ, Ленин мұны айтқанда, вјздјң совет мекемелеріміз вутјндеі, мысалы, вјздјң армия, вјздјң транспорт, вјздјң қарулы мекемелеріміз, тақы васылар вјздјң партия мекемелері вольр тавылады, партия Советтер мен оның тарауларының оғына қыре алады, партияны мемлекеттік өкметпен вјрдеі деп санауға вольады деген сөздердј айтаны деген қоқ, Ленин «Советтер системасы — пролетариат дик-

taturasъ», «Sovet ökmetj — proletariat diktaturasъ» degendj san get aitqan (XXIV tom, 14 çäne 15-betterdj qara), vjraq, partia — memlekettjk ökmet, Sovetter men partia vjrnørse dep ol esuaqıtta aitqan emes. Vjrnese çyz mьnь mycesj var partia ortalьqtaqь çäne orndarda-qь, partiadaqьsь var, partiada çoqь var vjrnese million adamdardь qamtıtnь Sovetter men olardьnь taraularьna bascьlьq etedj, vjraq olardьnь orьna çyrmeidj de, çyruge tijs te emes. Mjne, osь severten Lenin — «diktaturanь Sovetterge üymdasqan proletariat çyzege asьradь, oqan volcevikterdjnь kommunistjk partiasь bascьlьq jsteidj», «partianьnь varlьq çümьstarь, eqvekcjler vüqarasьn professia aıьrtacьlьqьna qarastan vjrllestjrp otьroqan Sovetter arqьlь* çyzege asьrılady» (XXV tom, 192 çäne 193 betterdj qara), diktaturanь «sovet apparatь arqьlь*... çyzege asьruqa tura keledj» — deidj (XXVI tom, 64-bettj qara). Sondьqtan, partianьnь bascьlьq röljn proletariat diktaturasьmen vjrdei dep sanaqan adam Sovetterdjnь, memlekettjk ökmetjnь orьna partianь qoiady.

Besjncj. Proletariat diktaturasь degen üqm — memlekettjk üqm. Proletariat diktaturasьna zorlьq üqmь sөzsjz kjredj. Diktaturanь osь sözdjnь naqtь maqnasьnda üqmьnatьn volsaq, zorlьqsьz diktatura volmaidь. Lenin proletariat diktaturasьn «tjkelei zorlьqqa syiengen ökmet» dep tysjndjredj (XIX tom, 315-bettj qara). Sondьqtan, partianьnь proletarilar tavь çөnjndegj diktaturasь turalь sөz qьlu, partia diktaturasьn proletariat diktaturasьmen vjrdei dep sanau — partia öz tavьlьnь tek bascьsь qana emes, tek көsemj, üstazь qana emes, münьmen vjrge oqan zorlьq qoldanatьn özjnce vjr memlekettjk ökmet degendjk volьp cьqady. Sondьqtan, «partia diktaturasьn» proletariat diktaturasьmen vjrdei dep sanaucь — jcjnen, partia vedeljn zorlьqqa syienjrp qüruqa volady dep tysjnetjn adam volьp cьqady, al, vül öreskel çäne leninizmge myldem simaitьn nørse. Partianьnь vedeljn çümьscь tavьlьnь senjmj saqtaidy. Al, çümьscь tavьlьnь senjmjn zorlьqpen aluqa volmaidь, — zorlьq ol senjmdj tek өltjredj, — ol senjmdj partianьnь dügьs teogiasьmen, partianьnь dügьs saiasatьmen, partianьnь çümьscь tavьna cьn berjlgendjgьmen, partianьnь çümьscь tavь vüqarasьmen vailanьs çasaucьmen, partianьnь daıьndьqьmen, özjnjn ürandarьlьnь dügьstьqьna vüqaranьnь көzjn çetkjze vjletjndjgьmen qana aluqa volady.

Bulardьnь varlьqьnan qandai qortьndь cьqady?

Büdan cьqatьn qortьndь mьnau:

1) Lenin partia diktaturasь degen sözdj vül sözdjnь naqtь maqnasьnda («zorlьqqa syienetjn ökmet») maqnasьnda qoldanvaidь, ol münь ekjncj maqnada, bascьlьq maqnasьnda qoldanady;

2) partia bascьlьqьn proletariat diktaturasьmen vjrdei dep sanaqan adam vьtjn çümьscь tavьna zorlьq çasau funksiasьn partiaqa terjs taqady, söitjrp, Lenin sözjn vürmalaidь;

3) çümьscь tavьna zorlьq çasau funksiasьn, partianьnь basьnda volmaitьn funksianь, partiaqa әkeljrp taqucь adam, avangard pen tap ara-

* Kursiv menjkj. I. St.

səndə, partiya men proletariyat arasında dərəcəsi ara qatnastardə qoia-
tın elementarlıq carttarın vüzađ.

Səitj, vjz partiya men tap arasında, cüməscə tavənlə icindəg
partiyadaqlar men partiada cəqtardə arasında ara qatnastar tura-
səndə məselege tairu keljə otərməz.

Lenin vül ara qatnastardə «cüməscə tavənlə avangardə men cüm-
məscə vüqarasənlə arasında «özara senjm»* deq tysjndjredj (XXVI
tom, 235-bettj qara).

Vül ne degen səz?

Vül, vjrcj, — partiya vüqarasənlə dausəna qulaq qoibə otəruqa mjn-
dettj, partiya vüqarasənlə revolutsiasəldə instinktjne zer saləp kənl
vəluəge mjdettj, partiya vüqarasənlə kyresjnə praktikasənlə zertteuge, vü-
qan syienjə, öz saiasatənlə dərəcəsi təksere otəruqa mjdettj degen
səz, olai volsa, partiya vüqarasənlə yiretjə qana qoimai, vüqaradan yirenu-
ge de mjdettj degen səz voladə.

Vül, ekjncj, — partiya kyn saibn proletariyat vüqarasənlə senjmjn əzj-
ne audara veruge mjdettj, partiya əzjnə saiasatənlə, əzjnə cüməscə arqə-
lə vüqarasənlə kəmegjn əzjne tartuqa mjdettj, partiya çalaq vüivəqren-
js etrei, aldəmen vüqarasənlə sendjre veruge, partiya saiasatənlə dərəcəsi-
qənlə vüqarasənlə öz təçrivesj arqələ tysjnə çəjldete veruge mjdettj
degen səz, olai volsa, partiya öz tavənlə vascəscə, kəsemj, üstazə voluqa
mjdettj degen səz.

Vül carttardə vüzu — avangardə pen tap arasında dərəcəsi ara qat-
nastardə vüzu, «özara senjmdj» əlsjretu, taplıq dissiplinənə da, partiya-
lıq dissiplinənə da vüzu voləp tavyladə.

«Vjzdjə partiada asa qataq, səndə temjrdə dissiplina volmasa, cüməscə
tavənlə vükj qaləq vüqarasənlə, iaqni onənlə icindəg oibə, adal niəttj, çanənlə aia-
maitənlə, bəralə, artta qalqandarənlə vastai alətənlə is soqənlən erlə alətənlə adam-
dardənlə vərilyəq partiyada sənlə verjijə, meiljncə tolyə çərdem kəsetpese*, volceviktə
əkməttj 21/2 çyl tygjl, 21/2 ai da üstəp tura almas edj; qazjə münə kjm volsa
da kərijə otəruqan voləp kerek» deidj Lenin (XXV tom, 173-bettj qara).

Odan keijə Lenin vylai deidj:

«Proletariyat dikturasənlə degenjmjz — eskj qoqamənlə kyctərlə men dəstjrləjne
qarsə çyrgjzjetjn qaçrənlə kyres, qandə çəne qansəz kyres, zorlyətlə çəne vəlvtj
kyres, soqənlə mairanəndaqənlə çəne çaruasənləq mairanəndaqənlə kyres, pedagogikaləq
çəne əkjmcjlk kyres. Milliondardənlə, ondaqan milliondardənlə ədettərlənjə kyrcj —
naqəz qorqənləstə kyrcj. Kyreste sənləqqan, temjrdənlə vərjk partiya volmasa, tap
icindəg adal niəttjlerdənlə vərj tygel senetjn* partiya volmasa, vüqarasənlə niətlə
vairəp, soqan bəralənlə çyrgjze vjetjn partiya volmasa, vül səqəldə kyrestj nətiçənlə
etjə çyrgjzge volmaidə» (XXV tom, 190-bettj qara).

Al, taplıq mündai senjmj men kəmegjn partiya qalai qoləna tysjre
aladə? Proletariyat dikturasənlə ycn əte kerekətlə temjrdənlə vərjk dissipli-
na qalai qūyladə, qandai nəgjzden tuadə?

Vül turalə Lenin mjne vylai deidj:

«Proletariyatənlə revolutsiasənlə partiasənlə dissiplinasənlə saqtaltənlə ne? Onənlə sənlə-
nan ətkjzetjn ne? Nəqaitənlə ne? Vjrcj, proletar avangardənlənlə çanənləqənlə,
onənlə revolutsiyaqənlə vərjigendjə, onənlə üstamənləqənlə, əzjn əzj qūvən qəluqa sədauscə-

* Kursiv menjkj. I. St.

лық, елiгi. Екiнci оны — екiнciлердiң нақыз қалың бiрарасымен*, ең әуелi пролетар бiрарасымен, сонымен қатар пролетарлық емес екiнciлер бiрарасымен де, вайланьса, қақындаса вjлуиe керек болса, белгiлiвiг дәрежеге деiн, қосылып кете вjлетiндiгi. Үсiнci, бiл авангардтың қыргызыетiн саиаси васыльқыны дiргiстық, оны саиаси стратегиясы мен тактикасыны дiргiстық, дiргiстық болқанда, бiл дiргiстыққа нақыз қалың бiрараның өз тәқыресi арқылы көзi қеткен болы. Буғуазияны қiлатыр вукjл қоқыамды қайта қiруды мақысат ететiн алдыңқы қатарлы тартың партиасы болу сың қолынан келетiн революциясы партианың iсiнде бiл cartтарысыз dissiplina орнату мүмкiн емес. Бiл cartтарысыз dissiplina қасай қөнiндегi талаптар сөзсiз вос нәрсеге, қiрқарқы сөзге, қыңырыққа айналады. Ал екiнci қақынан, бiл cartтар вjрден тиа қоиа алмайды. Бiл cartтар ұзақ екiвек, ауыр тәқыриве арқылы қана қасалады; вiлардың қасалыны революциялық дiргiс теория қөнiлдетедi, ал, бiл теорияны өзi де қiр догма емес, сың бiраралық, сың революциялық қозқалыстың практикасымен тықызы вайланьса келе қана әвден қiралыр сықады» (XXV том, 174-беттi қара).

Одан әрмен:

«Капитализмдi қөнiр сықу iсiн, васыльқы қасар отырыған коммунистiк партия мен революциясы тартың, пролетариаттың, — қәне бiрараның, iақы екiнciлер мен експлоатацияланушылардың, — варықыны арасындақы қарым-қатынастың дiргiс болы керек влады. Тек коммунистiк партия қана, — егер бiл партия революциясы тартың сың авангарды болса, егер бiл партия осы революциясы тартың варық таңдауы өкiлдерiн өзiнiң iсiне алып отыrsa, егер бiл партия революциясы таванды кыгестiң тәқыресiнде вiренiр, сыныққан, сана-сезiмi толық қәне сың берiлген коммунистерден қiрalsa, егер бiл партия өз тавыны варық өмiр-тiрмiсiмен yздiксiз тырде вайланьса қасай вjлсе, ал, осы өз тавы арқылы вукjл експлоатацияланушы бiрараны өмiр-тiрмiсiмен yздiксiз тырде вайланьса қасар, осы тарты қәне осы бiрараны өзiне толық sendiре* алыса, iмiне тек осындаi партия қана, капитализмнiң варық кысiде қарсы қыргызыетiн нақыз кысiтi, ваты, ақырқы кыгесте пролетариатқа васыльқы ете алады. Екiнci қақынан, пролетариат, тек осындаi партианың васыльқыны арқасында қана, — кездеспей қалмайтын вntасыздықты қәне капитализм аздырыған азқана қiмiсiсi аристократиясыны, вiргiнқы tred-iуниондықы қәне кооперативтiк көсемдердiң қәне де васылардың сыңара қарсылықтарын қоқыса сықара отыры, өзiнiң революциялық тегеуiрiнiнiң варық кысiн өрiстете алады; пролетариат, тек осындаi партианың васыльқыны арқасында қана, капиталистiк қоқыамның экономикалық қiргiльсыны салдарынан қалқтың iсiндегi өзiнiң yлесiне қарақанда, өлсеусiз көр вольр отырыған өзiнiң варық кысiн өрiстете алады» (XXV том, 315-беттi қара).

Бiл ситалардан сықатын қортындылар:

1) партианың ведиелi қәне, пролетариат диктатурасы iсiн керек болқан қiмiсiсi тавының iсiндегi темiрдеi берiк dissiplina — қорқыту немесе партианың «сек қоылмақан» праволары негiзiне қiргiлмайды, қiмiсiсi тавының партиада сенiмi негiзiне, қiмiсiсi тавының партиада көрсетiн көмегi негiзiне қiргiлады;

2) қiмiсiсi тавының партиада сенiмi вjрден қәне қiмiсiсi тавына зорлық қасай арқылы тавылмайды, партианың бiрара iсiнде ұзақ уақыт қiмiсiсi қыргызы арқылы, партианың дiргiс саиасаты арқылы, партианың өз саиасатыны дiргiстықына бiрараны сол бiрараның өз тәқыресi вольнса sendiре вjлу арқылы, партианың өзiне қiмiсiсi тавының көмектесуiн қамтамасыз ете вjлу, қiмiсiсi тавының бiрарасын өзiнiң соқына ерте вjлу арқылы тавылады;

3) бiрараның кыгес тәқыресiмен нықайтылқан партианың дiргiс саиасаты вольмақан кынде қәне қiмiсiсi тавының сенiмi вольмақан кынде, партианың нақыз васыльқы вольмайды, вольа да алмайды;

* Kursiv менiкi. I. St.

4) eger partiya cüməscə təvənnə senjmiyəni pəidalanıy oıysa çəne onıy vascılyq cın vascılyq volsa, onda partıanı çəne onıy vascılyqın proletarıat diktaturasına qarşı qoıuqa volmaıdı, eıtkenı cüməscə təvənnə senjmiyəni pəidalanatın partiya vascılyqınsız (partıya «diktaturasınsız») az da volsa berjk proletarıat dikturası volub mımkın emes.

Bül cartıarsız partıanıy vədely çəne temjıdeı berjk dissıplınası qır-
daq söz, la men-mendjk, avantura volıy cıqadı.

Proletarıat dikturasını partıanıy vascılyqına («dikturasına») qar-
şı qoıuqa volmaıdı. Qarsı qoıuqa volmaıtın seveı — cala çəne vo-
saı Paris Komıunası sıqıdı dikturayı alıı, azdı-körtı berjk çə-
ne tölıy dikturayı alatın volsaq, onda partiya vascılyqın proletarıat
dikturasınıy eı maıyzdı çerı volıy tavladı. Qarsı qoıuqa volmaı-
tın seveı — proletarıat dikturası men partiya vascılyqın, vılaıca aıt-
qanda, cüməstıy bır çeljsınde bır vaqıtın is jsteıdj.

Lenin vılaı deıdj:

«Partıya dikturası mı nemese tap dikturası mı? kösemder dikturası
(partıası) mı nemese vıqaranıy dikturası (partıası) mı?» degen sıraqtı qo-
ıudıy özı-aq oıdıy tııyqa tıreıı, adam aıtqınsız çatasqandıqın kösetedı... Bı-
qaranıy tap-tapqa voljnetjı... ədetce çəne kövjnese, eı volmaqanda qazıgı
sıvılatısalı elderde, tapıardı sıası partıalar vıstaltın cırtıa məlım; sıası par-
tıalardı ədetce vədeldırek, ıqıaldıraq, təcıvelırek, naqız çauartı qızmetterge
səılap qoılatın kösem der atalatın adamdardıy azdı-körtı tıraqtı grıppalar
vasqaratın cırtıa məlım... Çalıp alqanda vıqara dikturasını kösemder dıktu-
rasına qarşı qoıuqa deııı... varı — adam kılerlık qınsızdıy çəne aqımaqıy»
(XXV tom, 187 çəne 188-vetterdj qara).

Bül əvden dırs. Bıraq, vıl dırs qaqıda — avangardın pen cüməscə
vıqarasınıy arasında, partiya men tapıy arasında dırs özara qat-
nastarı var degen pıdposılkadan tuadı. Bül dırs qaqıda — avangard
pen tap arasındaqı özara qatınastarı, vılaıca aıtqanda, dırs qalıpta
qaladı, «özara senjı» çegınde qaladı degen çoramaldan tuadı.

Al, eger avangardın pen tap arasındaqı özara dırs qatınastarı, eger
partıya men tap arasındaqı «özara senjı» qatınastarı vızyısa ne jsteı-
mız? Eger partıanıy özı tapın ekı aradaqı dırs özara qatınastardıy
negızderjı vızyı, «özara senjı» negızderjı vızyı, özıy qalı volsa
da tapıa qarşı qoıa vıstasa, ne jsteımız? Tegınde mındayı oqıqalardıy
volub mımkın ve? İa, mımkın. Ondayı oqıqalardıy mınadıı retterde
volub mımkın:

1) eger partiya özınyı vıqara jıındegı vədelyı, özınyı cüməscə
syıenveı, vıqaranıy senjııne syıenveı, özınyı «cek qoıılmaqan» pra-
volarına syıenıy qıra vıstasa;

2) eger partiya sıasatı köjne terıs volsa, al, partiya özınyı qatesjı
qayıa qaradıy çəne tızetkısı kelıese;

3) eger sıasatı çalıp alqanda dırs volsa, bıraq vıqaranıy onı
ııuqa daıındıy volıasa, al, partiya sıasatınıy dırsıy vıqaranıy
öz təcıvesı arqıy tısjııııne mımkındjk berıy kyte tırudı partiya tı-
lemese, İa kyte vılmese çoqarqı aıtıqan oqıqalardıy volub mımkın.

Bızdıy partıanıy tarıxı mındayı tölıy çatqan oqıqalardıy volqan-
dıy kösetedı. Bızdıy partiya jıındegı tırlı grıppırovkalar men

fraksialardıñ qúlap, vıtıradañ severterj olardıñ osı uc carttıñ vırın, al, keide, yseujn vırdei vızqandıqtarınan voldı.

Al, vıdan sıqtatın qortındı: proletariat diktaturasın partia «dik-turasına» (vascılıqına) qarıs qoıu tek mındaı retterde qana dırıs volmaıdı:

1) eger partianıñ cımıscı tavına cırgızetjn dikturası dep vıl sızdjñ naqtı maqnasındaqı diktatura («zorlıqqa syiengen okmet») úqylmaı, vıtjndeı tarqa, onıñ kórcıljjne zorlıq cısaudı kerek qıl-maitın partia vascılıqı úqylatın volsa, dıl Leninnıñ tysjnujndeı úqylatın volsa;

2) eger partiada taptıñ cın vascıs volarlıq belgjler volsa, iaqni, eger partianıñ saiasatı dırıs volsa, eger vıl saiasat taptıñ mydde-lerjne yiles kelse;

3) eger tap, eger taptıñ kórcıljgj vıl saiasattı qavıl alıp otırsa, onı úqır otırsa, partianıñ cırgızgen cımıscı arqasında, vıl saiasattıñ dırısılıqına kózj cıetjp otırsa, partiaqa sense cıne oqan kómetesjp otırsa.

Vıl carttırdıñ vızılıb, sız cıoq, partia men tap arasında konfliktı tuqızadı, vılardıñ aralarında raskol tuqızadı, vılardı vırjne vırjn qarıs qoıuscılıqtı tuqızadı.

Partia vascılıqın tarqa kycpen tañuqa vola ma? Cıoq, volmaıdı. Mındaı kycpen tañılqan vascılıq qaitkende de onca úzaqqa vara al-maıdı. Eger partia proletariat partiası volıp qalqıscı kelse, ol partia ózjnıñ eñ áuelj cıne kóvjnese cımıscı tavınıñ vascıs, kósemj, ústazı ekendıjn vıluj kerek. Vız Leninnıñ «Memleket cıne revolu-tsia» degen kıtapcasındaqı vıl turalı aitqan mına sızderjn úmta almaımız:

«Marksizm cımıscı partiasın tervieleı otırıp, okmettj qolına ala alatın cıne vıkjı qalqtı sotsializmge vastai alatın, cıaqa qırılıstı úımdastırıp, vaqtı bere alatın, vırcaziasız cıne vırcaziaqa qarıs ózjnıñ qoqamdıq túrmısın qırı-jjnde varlıq eñbekcjler men varlıq eksploatatsialanuscılardıñ ústazı, vascıs, kósemj* vola alatın proletariat avangardıñ tervieleidj» (XXI tom, 386-vettj qara).

Eger partianıñ saiasatı dırıs volmasa, eger onıñ saiasatı taptıñ myddelerjne qaıcı keletjn volsa, partianıñ taptıñ cın vascıs dep aitu-qa vola ma? Ərine, volmaıdı. Eger partia vascı volıp qalqıscı kelse, mındaı retterde partia ózjnıñ saiasatın qaita qaraubı kerek, ózjnıñ saia-satın tyzetuj kerek, ózjnıñ qatesjn moındap, onı tyzetuj kerek. Vıl qaqidandı ıspattau ycjn, vızdjñ partianıñ tarıxınan, azıq-tyljik razver-stkasın qaldırı dıujrj sıaqtı faktıñ mısalaqa keltjrse de volar edj; vıl dıujrde cımıscılar men carualar vıqarası vızdjñ saiasatımbızqa kój-ne narazı voldı, sol severtj partia ascıqtan-ascıq cıne cın nietjmen vıl saiasattı qaita qaradı. Azıq-tyljik razverstkasın qaldırıp, cıaqa ekonomikalıq saiasattı engjzu maselesj cınjnde partianıñ X siezjnde Lenin vılai dedj:

«Vız esnarsenj vırkeuge tırısraubımbız kerek, turasınan ascıp aıtımbız kerek: carualar vızdjñ olarmen arambızda qırılqan qatnas formasına narazı, ca-

* Kursiv menıkj. I. St.

rualar qatnastың wıl formasың qalamaidы, wıdan әrj wıl qalypta qaluqa wolmaidы. Wıl dausыз. Carualardың wıl tјlegj aıqың kәrjndj. Wıl — еңбекj qalqтың asa kәp qalyң wıqarasыңnyң tјlegj. Bјzdnј mұnymen sanasubыз kerek, çәne wјz: keljnder, carua çәnjndegj saiasatызды qaita qaralyq* dep tura aita alatың esjmјz wytn saiasatсылarыз» (XXVI tom, 238-bettj qara).

Eger, aitalыq, әzjnј saiasi artta qalqandyqъ severtj tap partianың saiasatына senjm, kәmek kәrsetpese, eger, aitalыq, oqıqalar әlj pјsjr çetpегendjkten, partia әz saiasatының dұrыstыqына әlj taptың kәzjn çetkјze almaqan bolsa, onda partia saiasatының tek çalpy alqanda dұrыstыqына syienjr, — wıqaranың taqdjrdj cecetjn qımydaryң uıymdastыru-daqъ initsiativa men basыlyqtы partia әz mjndetjne aluqa tјs dep esepтеuge wola ma? Çoq, wolmaidы. Syң basы wolyсы kelse, mұndai retterde partianың kyte wјluj kerek, әz saiasatының dұrыstыqына wıqaranы sendjre wјluj kerek, wıl saiasatың dұrыstыqына wıqaranы әz tәçriwesj arqыly kәzjn çetkјzujne kәmek kәrsetuj kerek.

«Eger, revolutsiacy partia çaqыnda revolutsiacy taptardың aldыңqъ qatarly oträdterjnјң kәpçiljgj çәne eldnј de kәpçiljgj wolmasa, kәteriljs turasыnda sөz qыluqa da wolmaidы» — deidj Lenin (XXI tom, 282-bettj qara).

«Çımsыç tawының kәpçiljgjnјң kәzqarasы әzgermei, revolutsianың woly mұmkjn emes, al, wıl әzgerjstj wıqaranың saiasi tәçriwesj çasaidы» (XXV tom, 221-bettj qara).

«Proletariat avangardy ideia çaqыnan qarатыlyr alyndы. Wıl wasty çımsы. Mұnsыз çәnjске qarai attap wasuqa wolmaidы. Bјraq, wıdan çәnjске dejn әlj edәujr alyç çatyr. Çalqыз avangardpen çәnjuge wolmaidы. Wykjl tap, qalyң wıqara, ne avangardy tұr-tura qoldau pozitsiasына nemese, eң wolmaqanda, avangardqa niettes, weitarartyç çәne onың dұcranына eswr kәmek çasai almaitың pozitsiaqъ сыqrai tұrqanda, tek çalqыз avangardy qana wаты soqыsqa çımsau aqymaqтыç wolatың wylai tұrsың, qыmsы wolar edj. Al, сыңda wykjl tap, сыңda еңбекjlerdnј çәne kapitaldan ezgj kәrgenderdnј qalyң wıqarasы mұndai pozitsiaqa çetuj ycnј, çalqыз propaganda, çalqыз ygjt az woadы. Wıl ycnј wıl wıqaranың әzjnј saiasi tәçriwesj kerek» (sol tomда, 228-bettj qara).

Bјzdnј partia Leninnјң apreldегj tezisterjnen watar, 1917 çyldың Oktәwr kәteriljsjne dejnngj dәujrde dәl osylai js qylyandyqъ mәljm. Partia Leninnјң osы nұsqau woyncsa js qylyandyqының arqasыnda qana kәteriljste çәnjr сыqtы.

Avangard pen tap arasыnda dұrыs өзara qatnas çasaudyң negjzgj carttarы mjne osyndai.

Eger partia saiasatы dұrыs bolsa, al, avangard pen tap arasыndaqъ dұrыs өзara qatnastar wұzylmasa, sonda basыlyq etu degenjmјz ne woly сыqady?

Mұndai çaqdailarda basыlyq etu degen sөz — partia saiasatының dұrыstыqына wıqaranың kәzjn çetkјze wјlu, wıqaraqa partia pozitsialaryң tysjndjwr, olardың өз tәçriwesj arqыly partia saiasatының dұrыstыqына айra wјlulerjne çәnjldjk keltjrerljktei grandardy usыnu çәne ol grandardy çyzege asыru, wıqaranы partia sanasының dәreçesjne çetkјze kәteru, sөitjr wıqaranың kәmegjn, olardың wаты kyreske әzjrljgjn qamtamasыз etu degen sөz.

Sondыqtan, kәzjn çetkјze tysjndjru metodы partianың tapqa jstetjn basыlyqының negjzgj metodы wolyr tawylady.

* Kursiv menjkj. I. St.

«Eger «vız qazır Reseide, Resei men Antantanıñ burçuaziasın 2 1/2 ıyl voıña vırın volır kormegen därecede mıqtar çenğennep keijn, profsoiuzdarqa kırı usın «diktaturanı tanudı» cart etsek, vız aqımaqtıq çasar edjk, özımjzdın vıqarada ırpalımtızdı vıdırır, mencevikterge çerdemesken volar edjk. Öitkenj kommunisterdın vıkjı mındetj — oıdan sıqarılqan balalıq «solaqai» ırandarınen vıqaradan ırğenj aılaq salu emes, artta qalqandardı ygıttep sendjre vılu, olardın arasında çıms jstei vılu» — deıdj Lenin (XXV tom, 197-bettj qara).

Bıdan, arıne, partia çımsıslardın vırde-vırın qaldırmasın sendjırır alu kerek, tek sodan keijn qana jske kırııuge voladı, tek sodan keijn qana jstj bastauqa voladı degen maqna sıqraidı. Tıptj olai emes. Bıdan: partia, jstın taqırın cecetın saiasi qımlıdarqa kırııpeı tırır, ırzaq uaqıt revolutsialıq çıms sırgızu arqıl, özjne çımsısl vıqarasılın korejıgınnı komegınnı, eñ volmaqanda, tar korejıgınnı tılektes veıtarartılın qamtamasız etuj kerek degen maqna sıqadı. Bılai volmaqan künde Leninnın — çımsısl tabılın korejıgınnı partia çaqılın aıdarır alu çenjıraz revolutsianın eñ kerektj cartı — degen qaqıdasında esır maqna qalmaqan volar edj.

Al, eger azsıl korejıktın erkjne vaqılqısl kelmeıe, ırtıarınen vaqılıuqa koreıeıe, onda ne jsteu kerek? Özjne korejıkk senır otırqan partia azsılqıl korejıktın erkjne vaqılıuqa kysteı ala ma, kysteuge tıjs pe? Ia, kysteı aladı, kysteuge tıjs te. Vasılq, partianın vıqarada eser etınnın negızgı metodu volqan — vıqaranı ırılınırır sendjru metoduınen qamtamasız etıledj. Bırıaq, eger kysteı çımsısl tabı korejıgınnı partiaqa koreıetın senımj men komegıne sııense, eger korejıktj sendjırır alqanın keijn vaırır, vıl kysteı azsılqıa qoldanılatıl volsa, ondai vasılq kysteıdj kereksız etpeıdj, qaita kerek etedj. Bıl çerde, profsoiuz aıtıl dııırında osı masele turıl partiamızın jcinde volqan talastardı eske tısırse volar edj. Ol kezde oppozitsianın qatesj, Sektranın qatesj qandai edj? Qate oppozitsianın kysteuge çol beruge voladı dep esepıegenında emes pe edj? Çoq, onda emes edj. Ol kezde oppozitsianın qatesj, özınnı pozitsiasılın dırıstılın korejıktın kezın çetkızu qolınan kelmeı otırır, korejıktın senımjnen aıtılır otırır, mınsılın qaramastan, kysteı sırgıze vıstaqandıılın da, korejıktın senımjın alqan adamdardı «sıkkıleıdj» talap ete vıstaqandıılın da edj.

Sonda Lenin partianın X siezında profsoiuzdar turasında seılegen seızında vılai degen:

«Çımsısl tabılın avangardı men çımsısl vıqarasılın arasında ezara qatılınas, ezara senım ornatu usın, qatenj, eger Sektra qatelkk jstegen volsa... tızetu kerek edj. Al, ol qatenj qorqai vıstasa, vıl saiasi qaur tuqılzadı. Osında Kutuzov koreıetır otırqan nıetteı, demokratia maqnasında, mımkındıgı volqandardın vırın jstemesek, vız saiasi aratqa ırırar edjk. Bız aldınen sendjruımjz kerek, sodan keijn kysteımjz kerek. Bız qaitken künde de auelj sendjruımjz kerek, sodan keijn kysteımjz kerek*. Bız qılın vıqaranı sendjre vılmedjk, seıtır, avangardılın vıqaramın dırıl araqatnasıl vızdıq» (XXVI tom, 235-bettj qara).

«Profsoiuzdar turıl» degen kıtarcasında da Lenin osıl aıtadı:

«Bız, auelj sendjruıdj kysteuge naza ete vılgen uaqıtta, kysteıdj dırıl çene oıdaqıdai qoldandıq» (sol tomda, 74-bettj qara).

* Kursiv menkkj. I. St.

Bül ävden dūr̄s ta. Öitkenj, bül carttar volmasa, ecqandai basc̄b̄q volmaid̄. Öitkenj, öngjme partia tural̄ volsa, partia jc̄ndegj jsterdj̄n v̄rljgjn, öngjme vytjn tap tural̄ volsa, tap jc̄ndegj jsterdj̄n v̄rljgjn tek os̄lai etkende qana qamtamas̄z etuge volad̄. M̄ns̄z ç̄m̄sc̄ tav̄ aras̄nda alal̄q, v̄rekesjz̄dk, az̄q̄nd̄q tumal qalmaid̄.

Çalr̄ alqanda partian̄ dūr̄s basc̄b̄q̄n̄ negjzderj os̄ndai.

Basc̄b̄qt̄ v̄dan basqaca ß̄q̄n̄d̄n̄ qandaī volsa da — sindikalizm, anarxizm, viurokratizm, ne desen̄ sol, — tek volcevizm emes, tek leninizm emes.

Partia men ç̄m̄sc̄ tav̄n̄ aras̄nda, avangard pen ç̄m̄sc̄ v̄qaraḡn̄ aras̄nda dūr̄s özara qatnas var volsa, proletariat diktaturas̄n partia basc̄b̄q̄n̄ («diktaturas̄n») qar̄s̄ qoiuqa volmaid̄. Al, v̄dan — partian̄ ç̄m̄sc̄ tav̄men, partia basc̄b̄q̄n̄ («diktaturas̄n») ç̄m̄sc̄ tav̄n̄ diktaturas̄men v̄rdei dep sanauqa tjptj de volmaid̄ degen maqna s̄qad̄. Partia «diktaturas̄n» proletariat diktaturas̄n qar̄s̄ qoiuqa volmaid̄ degen d̄lelge syienj̄, Sorin «proletariat diktaturas̄ — v̄z̄dj̄n partian̄ diktaturas̄» degen terjs qort̄nd̄q̄ keljptj. Al, Lenin m̄ndai qar̄s̄ qoiuc̄b̄q̄ çol ç̄q̄t̄q̄ tural̄ qana ait̄p qoimaid̄. Son̄men v̄rge Lenin «v̄qara diktaturas̄n k̄semder diktaturas̄n» qar̄s̄ qoiuqa çol ç̄q̄t̄q̄ tural̄ da aitad̄. Os̄qan syienj̄, k̄semder diktaturas̄n proletariat diktaturas̄men v̄rdei dep sanau kerek emes pe? Bül çolmen ketsek, v̄z̄ «proletariat diktaturas̄ — v̄z̄dj̄n k̄semderjm̄z̄dj̄n diktaturas̄» deuge tijstj volar edjk. Al, partia «diktaturas̄n» proletariat diktaturas̄men v̄rdei dep sanau salasat̄, dūr̄s̄n aitqanda, d̄l son̄dai aq̄maq̄c̄b̄q̄q̄ vastaid̄.

Bül ç̄nde Zinoviev̄tj̄n ç̄aib̄ qandai?

S̄n̄nda, Zinoviev̄ ta, Sorin s̄q̄ld̄, partia «diktaturas̄n» proletariat diktaturas̄men v̄rdei dep sanau p̄kj̄r̄nde, aib̄mas̄ tek sol, Sorin öz p̄kj̄r̄n̄ turaraq, aib̄n̄raq aitad̄ da, Zinoviev̄ «v̄ltalaqtaid̄». Os̄lai ekendj̄jne k̄z̄ ç̄tk̄z̄u yc̄jn, Zinoviev̄tj̄n «Leninizm» degen kj̄t̄pc̄as̄n̄an m̄nadai v̄r̄ ç̄erjn qana als̄aq volad̄. Zinoviev̄ v̄lai deid̄j̄:

«Тарт̄q̄ mazm̄n̄ t̄r̄q̄s̄n̄an qaraqanda, SSSR daq̄ vol̄p ot̄r̄qan q̄r̄b̄s̄ ne? Bül — proletariat diktaturas̄. SSSR daq̄ ökm̄t̄j̄n̄ tj̄kelei qoz̄q̄auc̄ k̄yc̄j̄ qandai? Ç̄m̄sc̄ tav̄n̄ ökm̄t̄j̄n̄ kj̄m̄ ç̄zege as̄t̄p ot̄r̄? Kommunistjk partia! Bül maqnada alqanda, v̄z̄de* partia diktaturas̄. SSSR daq̄ ökm̄t̄j̄n̄ zaq̄d̄q̄ formas̄ qandai? Okt̄v̄r revolutsias̄ tuq̄z̄qan memlekettjk q̄r̄b̄s̄t̄n̄ ç̄aqa tipj̄ qandai? Bül — sovet sistemas̄. V̄r̄j̄ ek̄nc̄sj̄ne tyk qaic̄ kelmeid̄j̄».

Eger, partian̄ v̄ykj̄ ç̄m̄sc̄ tav̄na ç̄yrḡzetj̄n diktaturas̄ dep partia basc̄b̄q̄ ß̄q̄lat̄n̄ volsa, onda v̄r̄jn̄j̄ ek̄nc̄sj̄ne qaic̄ kelmeit̄jn̄, örine dūr̄s̄: V̄raq, os̄qan syienj̄, proletariat diktaturas̄ men partia «diktaturas̄n̄» aras̄na, Sovet sistemas̄ men partia «diktaturas̄n̄» aras̄na qalaica teñeu velḡsj̄n̄ qoiuqa volad̄? Lenin, Sovetter sistemas̄n̄ proletariat diktaturas̄men teñedj̄, m̄n̄s̄ dūr̄s̄ ta edj̄, öitkenj̄ Sovetter, v̄z̄dj̄n̄ Sovetter eñvek̄j̄ler v̄qaraḡn̄ partia basc̄b̄q̄ arq̄b̄ proletariat maq̄na v̄r̄lest̄j̄retj̄n ß̄m̄. V̄raq, partia «diktaturas̄» men proletariat diktaturas̄ aras̄na, partia «diktaturas̄» men Sovetter

* Kutsiv menjk̄. I. St.

sisteması arasına Lenin qacan, qai çerde, qai eñbegimde, oş kyngj Zinovievtnj jstep otırqanındai, teñeu belgjsjn qoıyp edj? Proletariat diktaturasına partia vasıylıq («diktaturas») qana emes, kösemderdjñ vasıylıq («diktaturas») da qaicı kelmeidj. Oşoqan syienjr, vjzdjn eljmjz proletariat diktaturasınñ elj, iaqni partia diktaturasınñ elj, iaqni kösemder diktaturasınñ elj dep çar salsañ volmas pa? Al, Zinovievtnj vıqpanıllap, kjvjrçjktep çyrgjzjr otırqan — partia «diktaturasın», proletariat diktaturasınmen vjrdei dep tanu «prinsipj» däl oş aqmaqıylıqqa bastaidı qoi.

Leninnjn tolyp çatqan eñbekterjnde men onyñ partia diktaturası turalı maselege tek bes ret qana çıqalap toqtap ötkenjñ üsyrattım.

Bjrcjñ ret — es-erlermen çäne menceviktermen aıtıs, onda Lenin vylai deidj:

«Vjzdj, sender vjr partianıñ qana diktaturasın çyrgjzesjnder dep kjnalap, özderjñz estjgendegjdei, vjrñqai sotsialistjk maidandı üsyrqanda, vjz: «Ia, vjr partianıñ diktaturası! Vjz sonı negjzge aıatıyz çäne ol negjzden taimaimyz, ötkenj vıl partia — ondaqan çyldar voıyna eñbek etjr, varıyq fabrik-zavod çäne öndjrstj kəsjr proletariatınñ avangardı volu däreçesjne çetken partia deimjz» dedj (XXIV tom, 423-bettj qara).

Ekjncj ret — «Kolcaktı çengendjk taqırırtı çümıscylar men carualarqa çazqan qat», onda Lenin vylai deidj:

«Carualardı (äsjrese mencevikter men es-erler, varıyq, qala verdj olardıñ jcindegj «solcyldar» da «vjr partianıñ qana diktaturası», volcevik-kommunister partiasınñ diktaturası degendj qıvıçyq etjr qorqıtadı. Kolcaktıñ bergen zaıaq arqasında, carualar qıvıçyqtan qorqıtıyn volyp yirendj. Ne romeccikter men kapitalisterdjñ diktaturası (iaqni temjrdei qattı ökmetj), ne çümıscı tavınñ diktaturası» (XXIV tom, 436-bettj qara).

Ycjncj ret — vıl Kominternjn II kongresjnde Leninnjn Tennermen aıtısqandaqı sözj. Vıl sözden çoqarğyda şitat keltjrdjm.

Törtjncj ret — vıl «Balalıq auru» degen kjtapcadaqı vjrñese çol. Tijstj şitalar çoqarğyda keltjrdj.

Besjncj ret — vıl «Lenin çınaqınñ» III kjtavında çarialanqan proletariat diktaturası turalı sxemanıñ çovası, mında «Vjr partianıñ diktaturası» degen kjckene söz vası var («Lenin çınaqı» III, 497-bettj qara).

Vıl bes rettnj ekeujnde, — soñqıysı men ekjncjsjnde — «vjr partianıñ diktaturası» degen sözderdj Lenin tırnaqcaıa alıp, vıl formula däl maqnasında emes, ekjncj maqnada aıtılqandıqın atap kersetkenjn aita ketujmjz kerek.

Aita ketetjn taqı vjr narse — vıl retterdjñ varıyqında da, çümıscı tavına çyrgjzjletjn «partia diktaturası» degende, Lenin diktaturanı ol sözdjn däl öz maqnasında («zorıyqqa syiengen ökmet») emes, partia vasıylıq maqnasında olqınadı.

Aıyqca mənj var vjr narse sol — Leninnjn proletariat diktaturası turalı nemese proletariat diktaturasınñ sistemasındaqı partianıñ rolj turalı tysjndjrgen nemese çai qana eskertken negjzgj ia ekjncj däreçedegj eñbekterjnñ vjrde-vjrjnde, «proletariat diktaturası — vjzdjn partianıñ diktaturası» degen icara da çoq. Qaita, vıl eñbekterjnñ («Memleket çäne revolutsia», «Proletarlıq revolutsia çäne renegat Kau-

tski», «Balalyq aury», taqь basqalarь) әvјr vetj, әvјr çolь vül formula qarsь.

Onan da zor mәнj var nәse — Kominternnјn II kongresjnјn saiası partianьn basьlyqь turalь tezisterjnen, Leninnјn tјkelei basьlyqьmen çasalqan tezisterjnen, Lenin әznjnјn sөilegen sөzderjnde partianьn rөlj men mјndetterjn dūrьs formulirovkalaudьn ylgjsj esevjnde san ret keltјrgen tezisterjnen vјz partia diktaturasь turalь vјrauz sөz, tјptj esvјr sөz kezdestjrmеimјz.

Mүньн vәj nenj kөrsetedj?

Mүньн vәj mьnanь kөrsetedj:

a) Lenin «partia diktaturasь» degen formulany myltjksjz, dәl dep sanaqan emes, sondьqtan vül formula Lenin eңbөkterjnde өte sirek qoldanьlady çәne keide tьnaqcanьn јcјne аьnadь;

b) әznje qarsь adamdarmen айтьsqanda Leninge partia diktaturasь turalь айтuqa тура kelgen keivјr retterde, ol әdette «vјr partianьn diktaturasь» turalь айтatьn, iaqni, өkmet basьnda vјzdjn partia çalqьz өzj tūrқandьqь, vül partia ykmettj өzge partialarmen vөljspeitjndjgь turalь айтatьn, mүньmen qatar ol partianьn çүmьscь tavьna çyrgjzetjn diktaturasь dep partia basьlyqьn, onьn basьlyqь rөljn üqьnu kerek ekenjn әrqacan tysjndjrp ötьrqan;

v) Lenin proletariat diktaturasьnьn sistemasьndaqь partia rөljn qьlym çolьmen аььqtaudь qaçet tapqan retterdjn vәjnde ol ьlөi, partianьn çүmьscьlar tavьna basьlyqь etu rөlj (al, mündai retter—mьn-mьnadaqan) turalь айтqan;

g) Dәl osьlai volқandьqьnan da Lenin partia rөlj turasьndaqь negjzgь rezolutsiaqa «partia diktaturasь» turalь formulany kjrgjzudь «eskermegen»; menjn айтьp ötьrqanьm Kominternnјn II kongresjnјn rezolutsiasь.

d) partia «diktaturasьn», olai bolsa «kөsemder diktaturasьn» proletariat diktaturasьmen vјrdei dep sanaitьn nemese vјrdei dep sanauqa tььsatьn çoldastardьn pјkјrlerj leninizm tūrқьsьnan qaraqanda dūrьs emes çәne saiası soqьrlyq volady, өitkenj olar vül pјkјr arqьly avangardpen tap arasьnda dūrьs өзara qatnas çasaudьn carttarьn vүzady.

Çoqarьda kөrsetjlgен eskertulersjz аььnqan «partia diktaturasь» degen formula vјzdjn praktikaly çүmьsьmьzda tolyp çatqan qaupter çәne saiası кемcјljker tuqьzatьnьn men айтьp ta ötьrqanьm çoq. Eskertulersjz аььnqan vül formula veine, mьnanь айтatьn siaqьtь:

a) partiada çoq vүqaraja: qarsь kelucь volmaңdar, өз betterjnmen oilamaңdar, өitkenj partianьn qolьnan vәj keledj, өitkenj vјzde partia diktaturasь;

b) partia kadrlarьna: vатыьraq qимьldaңdar, qattьraq qьsa tysjңder, partiada çoq vүqaranьn dausьna qūlaq qoımasa da volady, — vјzde partia diktaturasь;

v) partia јcјndegь basьlarqa: azdap masattanuqa çol берuge volady, çazalasa tјptj azdap men-mendјkke salьnuqa da volady, өitkenj vјzde partia diktaturasь, «olai bolsa» kөsemderdjn de diktaturasь.

Vül qaupter turalь dәl qazjr — vүqaranьn saiası vөlsendjlgь kycejь ötьrqan kezde, vүqaranьn dausьna qūlaq qoıuqa partianьn daıьn-

дыкъ вьзднъ усьн ерексе вақалъ волър отьрдан kezde, вьдъараньнъ ть-
legjne өте көнл қоиу вьзднъ партианьнъ negjzgj парьзь волър отьрдан
kezde, saiasat çөнjnде партиадан айьрқа сақтьқ, айьрқа ikemdjjk та-
лар etjлp отьрдан kezde, мен-mensu қаурь вьзде вьдъаратқа дьгьс vas-
сьльқ etu çөнjnде партиа алдында тьрдан нақьз eleulj қауртерднъ вьрj
волър отьрдан kezde, — дәл ось kezde eskertjр өту орндь.

Partiamьздьнъ XI siezjnде aitqan Leninnjн алтын сөздерjn eske ty-
sjrjр өтpei болмаидь:

«Qalq вьдъарасьпньнъ jсjnде вьз («kommunistер. I. St.) ne degenmen de tenjzdegj
tamьсьдаимьз, сондықтан вьз, қалқтньнъ санась çetken нөрсенj дьгьстap çарьққа сьқа-
гьр отьрсақ қана басқара аламьз. Мьнсьз kommunistjк партиа пролетариатть соңьна
erte алмаидь, ал, пролетариат вьдъараньнъ соңьна erte алмаидь, сөйтjр, вьтjn macina вьлj-
nedj» (XXVII том, 256-беттj қара).

«Qalqтньнъ санась çetken нөрсенj дьгьстap çарьққа сьқару» — prole-
tariat диктатурась системасьнда партиаға negjzgj бась кьстjн қурметтj
гөлjn атқарудь қамтамасьз etetjn керектj cartтньнъ өзj дәл ось.

VI

SOTSIALIZMNJN BJR ELDE ÇEŇUJ TURALЬ MƏSELE

«Leninizmnjн negjzderj тураль» degen кjтаpcada (1924 çьл апрел,
вьрjнсь васьлшь) sotsializmnjн вьр elde çeңuj тураль мәsele çөнjnен
ekj тырлj formulirovka бар. Вьрjнсь formulirovka вьлай дөидj:

«Вьгьл бурçуазияньнъ çeңu усьн дьнiе çьзjnдегj вьрльқ алдыньқь қатарль elderднъ
nemese, ең болмақанда, сол вьқыды elderднъ көрçьлjгjnнъ пролетариатть тьзе қосьр
attanь cart, өтpegen кьнде çалаң вьр қана elde revolutsianьнъ çeңjр сьқуь мьм-
кjn emes деп санайтын. Endj мьндай көзқарас сьндыққа çанасрайтын волър қалды.
Endj мьндай çeңjс мьмкjn деп вьлу керек, өйткенj imperialism çақдайьнда тырлj
kapitalistjк elderднъ вьркелкj дамьмай, секjрмелj тытде дамь, imperialismнъ өз
jсjnде соқьсқа соқьтмай қолмайтньнъ катастрофаль қайсьльқтардынъ өсuj, дьнiе çьзjn-
degj elderднъ вьрjnде revolutsialьқ қозғальстньнъ өсuj, — осьнньнъ вьрj çеке elderде
proletariatтньнъ çeңjр сьқуьпньнъ тек мьмкjнсьлjгjn туқьзьр қана қоймаидь, çeңjр
сьқудьнъ қаçettjлjгjn дә туқьзадь» («Leninizm negjzderj тураль» degen кjтаpcань
қара).

Вьл қақида әвден дьгьс çәне тьсjндjрудь керек қьлмаидь. Вьл қақи-
да — өзге elderде вьрçоль çeңjмпаз revolutsia болмай тьгьр, вьр elde
proletariatтньнъ өкметтj алуь қиал дөйтjn sotsial-demokratтарға қарсь ай-
тылған.

Вьрақ, «Leninizmnjн negjzderj тураль» degen кjтаpcada тақь вьр
formulirovka бар. Онда вьлай делjнген*:

«Вьрақ вьр elde бурçуазияньнъ өкметjn қьлатьр, пролетариат өкметjn орнату, ол
әлj sotsializmnjн тольқ çeңujн қамтамасьз etkendjк болмаидь. Sotsializmnjн васьт
mjндетj — sotsialistjк өндjрjстj ұймьдасьтьру — әлj алда. Вьрнеce алдыньқь қатарль
elderднъ пролетариаттньнъ вьрlesken қимьль болмақанда, вьл mjндеттj орнатуға вола-
ма, вьр elde sotsializmdj тольқ орнатуға вола ма? Çоқ, болмаидь. Бурçуазияньнъ қьла-
ту усьн, вьр елднъ кьсjннъ өзj çetкjлjктj, вьлай ekendjгjn вьзге өзjмьзднъ revolut-

* Әңгjме оньнъ вьрjнсь васьлшьндақь тураль волър отьр.

siyahıya tarixə kərsətti. Sotsializminin toluq çətin sənəyi ucun, sotsialistlik sənədi rəstə bəndəstəru ucun vjə eldij, əsirsə Resəi viraqə carualatə den eldij, kycj çetkijiksiz, vül ucun vjə necə aldınqə qatarə elderdij proletariatınə kyc salub qacəts («Leninizminin negjzdetj turabə», vjəncj vasyubn qara).

Bül ekjncj formulirovka — özge elderde çətin volmaqan kynde, vjə eldegj proletariat diktaturasə «konservator Evropaqa qarə tətəp vərjə tura» almaidə — degen trotskicjlerdijə pjkjəne, leninizmdij sənauçylardə pjkjəne, qarə aityloqan.

Bül formulirovka ol kezde (1924 çyldə aprelj) çetkijktj volqandəqtan, — tek sondəqtan qana, — ol, söz çəq, vəlğijlə dəreçədə pəidə keltjrdj.

Vjəraq, keijnen, leninizmdij vül çəqənan sənauçylar partia jəndə çətin gen kezde, çəqə məsələ, sərtyə kömegjnsiz, öz eljmdijə kycjmen toluq sotsialistlik qoqam qūru mymkjndijə turabə məsələ kezəke qoilyloqan kezde, — ekjncj formulirovka kərinə çetkijiksiz, sondəqtan, tərjə völyə qaldə.

Bül formulirovkanə kemcijlə nede?

Mūnə kemcijlə — ətyrtij ekj məsələ vjə məsələ etjə qosyə çjvərgendijənde; vül ekj məsələ mənalar: vjəncijsj — vjə eldij kycterjmen sotsializm qūrudə mymkjndijə turabə məsələ, vūqan mymkjndijə var dəp çəuap vərə kerek; ekjncijsj — vəsəqə vjəqatar elderde çətinpəz revolutsia volmai tūrqānda, proletariat diktaturasə var el özjə interventsiaadan, olai völsə, eskj tərjpterdijə qaitə ornaubənan toluq qəupsəzden gen dəp sənauçy völa ma degen məsələ, vūqan — olai dəp sənauçy volmaidə dəp çəuap vərə kerek. Men vül formulirovka, vjə eldij kycterjmen sotsialistlik qoqam qūru mymkjən emes dəp oilauqa səvərçə völa alabənə turabə aityə tə otyrqanym çəq, vūlai dəp oilau, ərinə, dūryə emes.

Osyə volqandəqtan men, özjmnijə «Oktəbr revolutsiasə çəne oryə kommunisterjnjə taktikasə» degen kjərcəmdə (1924 çyldə dekabrj) vül formulirovkanə özgertjə, tyzedjə, vül məsələ ekj məsələge — vürçəazlalyə tərjpterdijə qaitə ornaubənan toluq qəupsəz völu turabə məsələge, vjə elde toluq sotsialistlik qoqam qūrudə mymkjndijə turabə məsələge ailydym. Mūnə men, vjəncj, «sotsializminin toluq çətinjə» — «əldenecə elderdijə proletariatınə vjəleskən kycjmen» qana mymkjən völatə qəupsəzdk — «eskj tərjptijə qaitə ornaubənan toluq qəupsəzden» dəp tanu çölymen, ekjncj, Leninnijə «Köoperatsia turabə» degen kjərcəsəna syiene otyəp, toluq sotsialistlik qoqam qūru ucjəne kerekijə vəj vjəde var degen dəsəz əqiqattə çərialau çölymen ailydym. («Oktəbr revolutsiasə çəne oryə kommunisterjnjə taktikasə» qara*).

Partianə XIV konferensiasənda qavilydanqan «Kominternin çəne RK(ə)P-nə mjndetəj turabə» vəlğijlə rezolutsianə — vjə elde sotsializminin çətinj turabə məsələnj kapitalizm stabilizatsiasəmen vailənyəstə qaraitə (1925 çy, aprel) çəne vjədzijə eljmdijə kycterjmen sotsializm

* Bül çəqə formulirovka «Leninizminin negjzdetj turabə» kjərcənanə keijncj vəsəylərdə vūryəqə eskj formulirovkanə otyəna ailyəp kettj.

qūru mymkjn, әrj kerekтj деп санайтн резолүtsianьн negzj etjр мәselenjн дәл ось қаңа formulirovkaсь алыңған volatн.

1925 ғыль май айында, partianьн XIV konferensiasь artнnan jle-cala basьыр сыққан «Partianьн XIV konferensiasьннн qortьndьsьna» degen menjн kjtarcama negzj volqan da ось formulirovka.

Bjr elde sotsializmнjн қаңuj тураль мәselenjн көтерjлуj тураль мәsele қаңjнде вўl kjtarcada вьlai deljngen:

«Bjzdjн eljmjz qaicsььqtardьн ekj gruppasь var el. Qaicsььqtardьн vjr gruppasь — proletariat пен carualar arasьnda volьp oтырған jckj qaicsььqtar (вўl arada әңgjme vjr elde sotsializm qūru тураль volьp oтыр. I. St.). Qaicsььqtardьн ekjncj gruppasь — sotsializm elj volьp oтырған vjzdjн eljmjz ven kapitalizm elderj volьp oтырған varььq өзge elderdjн arasьndaqь qaicsььqtar (вўl arada әңgjme sotsializmнjн vjr қola қаңjр сықуь тураль volьp oтыр. I. St.)»... «Kjnde-kjm vjr eldjн қана kycjmen қаңuge әвден volatн vjrjncj gruppadaqь qaicsььqtardь, vjrнесе elderdjн proletariatьннн kycjmen қаңudj kerek қьлатн ekjncj gruppadaqь qaicsььqtarmen catastьратн volsa, ol adam leninizmge qarsь өreskel qate қаsaқan voladь, ondai adam ne catьldьrucь, nemese tyzelmeitjн opportunist» («Partianьн XIV konferensiasьннн qortьndьларьн» қара).

Sotsializmнjн vjzdjн eljmjzde қаңuj тураль мәsele қаңjнде kjtarcada вьlai deljngen.

«Bjz sotsializm qūra alamьz, vjz onь қўmьscь tavьннн basьььqьmen, carualarmen vjrlese oтыр qūramьz» ...өitkenj «proletariat diktaturasь tūsьnda, varььq қаңe қандаi da volsьн jckj qьпсььqtardь қаңjр, toььq sotsialistjk qoқam qūru ycjн, vjzde ne kerekтjн varььqь da var, өitkenj vjz ol qьпсььqtardь өз kycjмjzven қаңe alamьz, қаңuge tijstjмjz» (вўl da сонда).

Al, sotsializmнjн vьtjндеi қаңuj тураль мәsele қаңjнде onda вьlai deljngen:

«Sotsializmнjн typkjljktj қаңuj degenjмjz interventsia әreketjnen, olai volsa, restavratsia әreketjnen qūтылуқа toььq garantia tuқьzu degen сөз, өitkenj restavratsia қаsaуқа аздь-көптj kycтj әreket тек сырттан мьқтар көmek көсетjlgende қана, қалқаралььq kapital көmek көсетkende қана volуь mymkjn. Сондьқтан vjzdjн revolүtsiamьzдь varььq elderdjн қўmьscьларьннн qoldaуь, al, одан гөгj ось қўmьscьлардьн ең volmaqanda vjrнесе elderde қаңuj vjrjncj қаңjр сыққан eldjн interventsia мен restavratsia әreketterjnen qūтылуьна toььq garantialь volуьннн kerekтj cartь, sotsializmнjн typkjljktj қаңujнjн kerekтj cartь voladь» (вўl da сонда).

Аньь сықар deimjн.

Вўl мәsele menjн «Sūraqтар мен қауаптар» (1925 қьl yiendegj) degen kjtarcamда da қаңe Ortalььq Komitettjн ВК(в)Р XIV siezjндеgj (1925 қьl dekarь) saiasi esevjнде de ось вақьтта tysjndjrlgenj mәljm.

Fakтылар osьndai.

Вўl fakтылар қўрттьн varььььна da, әrkjмge volsa da, соньн jcjнде Zinovievқа da mәljm сықар деп oilaimьн.

Endj keljр, partia jcjндеgj ideialььq kyresten соң ekj қьлқа қақьп uaqьt өtkennen кейн қаңe partianьн XIV konferensiasьnda (1925 қьl aprelde) алыңған қарардан кейн, Zinoviev partianьн XIV siezjндеgj (1925 қьl dekarьde) qortьndь сөzjнде, sotsializmнjн vjr elde қаңuj турasьndaqь cecjlgен мәselenj cecu ycjн vaza esevjнде, 1924 қьl aprel айында қазылған Stalinnjн kjtarcasьnan eskj, myldem қаtkjlkьsьz volqan formulalь сыььр aludь mymkjn деп tapsa,—onda вўl Zinovievтjн вўl мәsele қаңjнде vjrқola catasqandьььн көсеткен onьн ерекce maңerasь. Partia jlgerj ketkennen кейн varььp, onь qaita кейн syireu, Or-

taibə Komitətin plenumu vəkilərinin keşni vəzifə, partiyanın XIV konfrensiasının qarşısını atmaq üçün, bül — qaydalarla qayıtmaq üçün vəzifəni, sotsializm quruluşu işinə səmimiyyət, Lenin çözümlərini, özünü qəbul edənlərinin möhkəm qol qoyma vəzifəsi.

Sotsializminin bir eldə qeyri qeyri imkanları deyənlər nədir?

Bül — proletariyatın qarşısında qaydalarla öz imkanlarını işləyən kəndlərlə qoyma imkanları, özge eldə proletariyatın tələkləri vəzifəsi, qoldan olanda, vəzifə özge eldə proletarizm revolutsiya alması ilə qeyri təqdimatla, elmədə proletariyatın əhəmiyyətli qoyma almasını, bül əhəmiyyətli vəzifə sotsialistlik qoyma quruluşu yoxdur.

Müəssisə imkanları sotsializm quruluşu — perspektivə quruluşu vəzifəsi, sotsializmin quruluşu vəzifəsi olanda qeyri qeyri imkanları vəzifəsi. Sotsializmin quruluşu vəzifəsi olanda, elmədə texnika qarşısında artıq qaldırmaq vəzifə sotsialistlik qoyma quruluşu yoxdur qeyri imkanları kəndlər əmələ gətirən səmimiyyət olanda, sotsializmin quruluşu vəzifəsi. Müəssisə imkanları vəzifəsi — sotsializm quruluşu işinə səmimiyyət, leninizm çözümləri vəzifəsi ketmə vəzifəsi.

Özge eldə revolutsiya qeyri qeyri, bir eldə sotsializminin vəzifəsi, təqdimat imkanları eməkdir?

Bül — kəndlərdə vəzifəsi eldə revolutsiya qeyri təqdimat, intervensiyadan, olma vəzifəsi, vəzifə təqdimat qaydaları ornatılmaq vəzifəsi vəzifəsi imkanları eməkdir. Bül vəzifəsi qaydaları vəzifəsi — internatsionalizm çözümləri vəzifəsi ketmə, leninizm çözümləri vəzifəsi ketmə vəzifəsi.

«Biz memleket içinde qana emes, memleketler sistemasında da çətinlik, son-
dandan, Sovet Respublikasının imperialistlik memleketlərinə qarşı uzaq uzaq eməkdir
syruj imkanları emes. Aqır aqırda ekeşni bir qeyri. Al vəzifəsi çətinlik deşni,
Sovet Respublikası ilə vəzifəlik memleketler arasında ədənlər sığır soq-
təyər vəzifəsi qaldırmaq. Būdan — ystem tap, proletariyat, tek eger ol ystemdik
çətinlik qalasa, ystemdik çətinlik vəzifəsi, münə özünü əskəri üyümən de və-
pətlər kerek degen maqna vəzifəsi» — deşni Lenin (XXIV tom, 122-vef).

Ekşni bir qeyri Lenin vəzifəsi deşni:

«Bizdə ədənlərdə — öte təqdimat, alanda vəzifəsi çətinlik vəzifəsi təp-
təndik vəzifəsi. Bül uzaqda vəzifəsi ma — on vəzifəsi çətinlik münə vəzifəsi de vəzifəsi
deşni olandı. Sondandan da vəzifəsi təqdimatdan öte kəndlər saqmaq kerek. Sondandan,
vəzifəsi vəzifəsi vəzifəsi vəzifəsi, vəzifəsi bir vəzifəsi möhkəm ystemdik işləmə-
də vəzifəsi vəzifəsi vəzifəsi, vəzifəsi çətinliklərlə vəzifəsi vəzifəsi vəzifəsi sa-
vəzifəsi — bül vəzifəsi saq vəzifəsi, vəzifəsi vəzifəsi çətinlik kəndlərlə vəzifəsi vəzifəsi vəzifəsi
təyər vəzifəsi, vəzifəsi, ystemdik qoyulmaqda ekeşni vəzifəsi estən vəzifəsi.
Qanday vəzifəsi vəzifəsi vəzifəsi vəzifəsi vəzifəsi estən vəzifəsi kerek» (XXVII tom, 117-vef qara).

Aqır vəzifəsi deşni.

Sotsializminin bir eldə qeyri məsələsi turalı Zinoviyevin işləməsi qanday?

Təqdimat:

«Sotsializminin vəzifəsi deşni deşni vəzifəsi vəzifəsi vəzifəsi: 1) vəzifəsi vəzifəsi, 2) bir vəzifəsi diktaturası, bül vəzifəsi vəzifəsi vəzifəsi vəzifəsi diktaturası, vəzifəsi» ..Odan keşni Zinoviyev: «Bizdə SSSR da vəzifəsi 1925

çыль qandai kyide tūrquandyqan vūdan da анығырақ vjlu ycjn, ekj nārsenj айтту керек: 1) sotsializmdj qūrudyñ qamtamasыз etilgen mymkjndjgj,—sotsializmdj qūrudyñ mūndai mymkjndjgj, әtine, vjr eldjñ kōlemjnde de mymkjn деп ойлauqa volady, çāne 2) sotsializmdj vytjndel qūrǵp сыqu çāne nыqaitu, iaqnl sotsialistjk qūrǵlys pen sotsialistjk qoqamdy çyzēge азыру».

Мұның барлығы нені көрсете алады?

Мұның көрсететіні — Zinoviev vjr elde sotsializmnyñ tolyq çequj деп interventсия мен реставрациадан гарантии болуды айтп отырған соқ, sotsialistjk qoqamdy qūrudyñ mymkjndjgjn айтп отыр. Al, sotsializmnyñ vjr elde çequj деп Zinoviev sotsializmdj qūrǵp сыquqa çetkizē almaityn, çetkizveuge tijstj sotsializm qūrǵlysyn tysjnedj. Tāuekelge syiengen, perspektivasыз qūrǵlys, sotsialistjk qoqamdy qūrudyñ mymkjndjgj çoq çaqdaida sotsializmdj qūru — Zinovievtyñ pozitsiasь mjne osyndai.

Sotsializmdj qūrǵp сыqudyñ estymkjncijlgj volmasa da qūru, qūrǵp сыqa almaityndyqandy vjle отырп qūru, mjne, osyndai qisynsyzdyqtarqa deijn Zinovievtyñ аузы барп отыр.

Вярақ, вұл, мәселені секекендік емес, мәселені мазақ ету қой!

Zinovievtyñ XIV partia siezjndegj qortyndь sōzjnyñ taqь vjr çerj mjne:

«Sjzder, Kurskide volqan soqь gubernalyq partia konferensiasьnda ç. Iakovlevtyñ, māselen, qancama laqqanyn qaraңызdar. Ol «Vjz vjr elde, çançaqьmьzdan kapitalistjk dūcparandyñ qorcauьnda volьp отырп, vjr elde sotsializm qūra alamьz ba?» деп sūrau qolady da, «Çoqarьda айтqандарды vәtjne syienjр, vjz: sotsializmdj qūra отыру qana емес, vjz, әzjrcē çalqьz vola tūrsaқ ta, vjz әzjrcē çet çyzjnde vjř qana sovēt elj, sovēt memleketj volsaқ ta, vjz vұл sotsializmdj qūrǵp сыqa alamьz деп айтqа pravolyьmьz» деп çaуap beredj. («Kurskaia Pravda» № 279, 1925 ç. 8 dekabr). Bұл, māselenj Lenince qoıqandyq pa, vūdan ūlt cegjnen aspaucьlyqьny isj сыqpal ma?»*.

Sōitjр, Zinovievce, vjr elde sotsializm qūrudy mymkjn деп sanau— ūlt cegjnen aspaucьlyq kōzqarasьn qostaqandyq volady da, al mūndai mymkjndjkke qarьsь volu — internatsionalizm kōzqarasьn qostaqandyq volьp tavьlady.

Al, vұл dūrys volatyn volsa,—onda tjptj, vjzdjñ çaуacьlyqьmьzdaqь kapitalistjk elementterdj çequ ycjn kyresujmjzdjñ çōnj bar ma? Būdan mūndai çeqjske çetu mymkjn емес degen maqna сыqpal ma?

Өз çaуacьlyqьmьzdaqь kapitalistjk elementterdjñ алдында тже выгу — Zinovievtyñ дәлелдерінің jckj logikasьnyñ әкер соқатын çerj mjne osь.

Leninizmge tyk çanasraityn osyndai qisynsyzdyqь Zinoviev vjzge «internatsionalizm», «çyz protsent leninizm» деп ūsьnadь!

Men, sotsializm qūrǵlysь turasьndaqь eñ maңызdy māsелеde Zinoviev mencevik Suxanovtyñ kōzqarasьna çыçьp tysjр, leninizm çolьnan таып ketjр отыр deimjn.

Leninge çygjneljk. Vjr elde sotsializmnyñ çequj туралы tjptj Oktabr revolutsiasьnan vūrьn, 1915 çyldьn aqūsьnda Lenin mьnanь айтqan:

«Ekonomikalьq çāne saiasattьq damudyñ vjr kelkjsjzdgj — kapitalizmnyñ dau-

* Kursiv menjkj. I. St.

сыз заць. Олай болса, — сotsializminin әуелі вјрәсе капиталистик еде иәки тјптј çeке алынған капиталистик вјр еде çeңуј мүмкјн. Бұл елдјң çeңуј сыққан пролетариатъ капиталистердј експроприатсиялар, өз елјнде сotsialistik әндјрјс ұймдастырып*, басқа елдердјң езілген тартарын өзјне тarta отырып, олардың арасында капиталистерге қарсы көтерјлїс туқыза отырып, қаçetti болса, експлоататор тартарға, олардың мемлекеттеріне тјптј әскери күспен қарсы сықыр, басқа капитал елдерјне қарсы тұрар едј» (XVIII том, 232 — 233-беттердј қара).

«Өз елјнде сotsialistik әндјрјс ұймдастырып» деген Лениннјң basa көрсетілген сөзјнјң мәнісј не? Оның мәнісј — çeңген елдјң пролетариатъ, өкмetti қолға алғаннан кейін, өз елјнде сotsialistik әндјрјс ұймдастыра алды çeңе ұймдастыруға тїс деген сөз. Ал, «сotsialistik әндјрјс ұймдастыру» дегеніміз не нәрсә? Бұл, сotsialistik қоғам құру деген сөз. Лениннјң бұл ақын, тьсјнјктј қақидасы одан әрј тьсјндјрјр қағиды керек етпейтјнјң дәлелдеудјң қаçetti вола қоғар ма өкен. Бұлай болмақанда, Лениннјң 1917 сылы октябрьде пролетариатъ өкмetti алуға қақырып да тьсјнјксыз болған болар едј.

Лениннјң бұл ар-ақын қақидасы — Зинovievtјң сotsializmdј құруға мүмкјн болмақан қақдайда «вјр елдјң көлемјнде» вјз сotsializm құра алмыз деп сатасқан «қақидасынан», Ленин қолына қаись «қақидасынан» çer мен көктеі айырмасть бар қақда екенјн көрјр отырып қой.

Мұны Ленин 1918 сылы, пролетариатън өкмetti қолға алынған бүрын айтқан. Вјрақ, өкмetti қолға алу тәçривесјнен кейін, 1917 сыдан кейін, оның көзқарасы, мүмкјн, өзгерген сықар? Лениннјң «Кооператсия туралы» деген 1923 сылы қазақан кјтарчасына келейк:

«Барлық јрј әндјрјс құралдаръ мемлекеттјң билгјнде болуы, мемлекеттјң тјзгјнј пролетариатън қолында болуы, бұл пролетариатън әденесе миллиондаған ұсақ, мада саруалармен одақ болуы, саруаларға ось пролетариат басшылығын қамтамасыз етјлуј т. т., — тјне осьның барј ендј кооператсия арқылы, бүрын сәудегерсјл деп әзіміз қақтырмай келген кооператсия арқылы, қазјргј нер түсында да белгјлјәр қақырып нақ соләй қақтырмауға правомъз бар кооператсия арқылы, тек вјр кооператсия арқылы қана сotsialistik қоғамды толық орнатуға керектј барлық сарттардың тавылыр отырыпандықъ емес пе? Бұл әлј сotsialistik қоғамның орнатылғандықъ емес, вјрақ, бұл сонъ орнатуға не бар керектј çeңе четкјлјктј сарттың барлықъ волыр тавылады»* дейдј Ленин (XXVII том, 392-беттј қара).

Басқаса айтқанда: вјз толық сotsialistik қоғам құра алмыз çeңе құруға тјстјміз, өйткенј вјздјң қолымызда мұның үсјн керектј, четкјлјктј нәрсенјң барј бар.

Бұдан анықырақ аиту қыян-ау деімјн.

Лениннјң бұл мјнсыз қақидасын Зинovievtјң Іakovlevке қарсы сұмсақан Ленин қолына қаись келетјн киліккен қауабымен салыстырып қарасаңыз, сонда, Іakovlevтјң, вјр еде сotsializmdј құрудың мүмкјндјгј туралы Ленин сөздерјн қайталар айтқандықын, ал, Зинovievtјң бұл қақидаға қарсы сықыр, Іakovlevтј кјнәлар, Лениннен көткендјгјн, мөңсөвик Сухановтың көзқарасына тьскендјгјн, вјздјң елјміздјң техника қақырып артта қалғандықъ себертј, вјздјң еде сotsializmdј құру мүмкјн емес деген көзқарасқа тьскендјгјн көресјздер.

* Курсив менікј. 1. Ст.

Al eger, sotsializmdj qūrıp cықуға voladъ dep senbegen bolsaq, 1917 cыldың oktābrjnde өkmettj ne usjn qolqa alqandyqымыз mäljmsiz volъp cықрай ма?

1917 cыldың oktābrjnde өkmettj qolqa alu kerek emes edj — Zinovievtnj дәlelderjnjң jckj logikasыньң арағыр соқатын qortындьсы mjne osъ.

Odan кейjn men, sotsializmnjң ceңuj туралъ ең маңыздь мәselede Zinoviev, «Komintern Atqaru Komitetjnjң кеңeitjлgen plenumьмен. bailaысть Komintern мен РК(в)Р-ньң mjndetterj туралъ» XIV partia konferensiasыньң belgijj rezolutsiasында çazылqan vjzdjң partiamыздьң belgijj qararlarына qarsъ cыqtъ dep kesjр aitамьн.

Osъ rezolutsiaға oralayq. Bjr elde sotsializmnjң ceңuj туралъ ol rezolutsiada vьlai deljngen:

«Bjr-vjрjne түр-tura qaicъ volъp отьрқан qоқамдьқ ekj sistemаның volub kapitalistjk blokadаның, ekonomikalық qьспaqтың vasqa formalарыньң, qūraldъ interventsiаның, restavratsiаның yzdjksiz қаурьн tuqьзыр отьрадъ. Olai bolsa, sotsializmnjң typkijktj ceңuj cықуыньң vjr қана garantiasъ, jaqni restavratsiаның volmaуыньң garantiasъ*, vjрсьрыга elderde ceңujpaz sotsialistjk revolutsiаның çasaluъ volъp tabьladъ...» «Leninizm — virçuazialық qatnastardың restavratsiasынан toльқ garantiaъ volu maқnasында* sotsializmnjң typkijktj ceңuj qalqarалық masctavta қана mymkjn деп yiretedj...» «Büdan texnika-ekonomika çaqtarынан артықьрақ damьқан elderdjң memlekettjk көmegjnsiz» (Trotski), Resei сықьldъ artta qalqan elde toльқ sotsialistjk qоқам* quru mymkjn emes degen maқna ec cықpaидъ»* (qarardъ qараңыз).

Kөгjр отьрсьzdar, rezolutsia sotsializmnjң typkijktj ceңujn—interventsiadan çәne restavratsiadan garantiaъ volub деп tysjndjredj, Zinovievtnjң «Leninizm» degen kjtavьndaqъ pjkjрjne tygeljmen qarsъ maқpada tysjndjredj.

Kөгjр отьрсьzdar, vül rezolutsia, texnika-ekonomika çaqьнан артықьрақ damьқан elderdjң «memlekettjk көmegjnsiz», Resei сықьldъ artta qalqan elde toльқ sotsialistjk qоқам quruға voladъ деп tanидъ, — partiaньң XIV siezjndegj qortындъ sözjnde Zinovievtnjң Iakovlevke qarsъ vergen çauavьnda keltjrgen керj pjkjрjne tygeljnen qarsъ maқpada tanидъ.

Mүнь — Zinovievtnjң, XIV partia konferensiasъ qavьldaқan rezolutsiaға qarsъ kyresj деп atamaқanda, ne deimjz?

Әrine, partiaньң rezolutsialарь keide кемcijjksiz volmaidъ. Partiaньң rezolutsialарьнда keide qateler voladъ. Çalрь aitqanda, partiaньң XIV konferensiasыньң rezolutsiasында da кейvjr qateler var деп oilauға voladъ. Mymkjn, Zinoviev osъ rezolutsiаның qate деп sanaitьн cықар. Bjрақ olai volqan kynde, vül туралъ volceviktjкке laйqты tyrde айqьн çәne acьр аitu kerek edj. Bjрақ, Zinoviev, ne сеvertj ekenj belgjsiz, мүнь jstemei отьр. Ol rezolutsia çөnjnen tyk аitpai, rezolutsiаның qandai bolsa da acьқ сыnamai, vasqa çolqa, partiaньң XIV konferensiasыньң rezolutsiasына vüqрапtailар cавуьл çasau çolьна tysudj артық көрдj. Zinoviev, vül çol oilaқan maқsatqa vәrjnen артық çetkizedj деп oilaitьн volar. Al, onьң maқsatы vjreu—rezolutsiаның «çaqсartu» çәne

* Kursiv menjkj. I. St.

Lenindj «azqantai qana» tyzetu. Zinovievtnj esevjnen çaqıqapın dəledep çatudın qacetj vola qoiar ma eken.

Zinovievtnj qatesj qaidan tuır otır? Bül qatenjn tamır qaida?

Menjnce, bül qatenjn tamır Zinovievtnj tolıq sotsialistjk qoçam-dı qıruqa eljmjzdnj texnika çaqınan artta qalqandıq çendjrmeytnj kedergj voladı dep, eljmjzdnj texnika çaqınan artta qalqandıqınan proletariat sotsializmdj ornata almaıdı dep sengendjgjnıde. Bjr kezde Zinoviev pen Kamenev apredegj partia konferensiası volar aldında Ortalıq Komitettnj məcljsterjnı vjrnıde osı dəlelmen sıqır kergjıj keldj. Bjraq olar toitarıs alır, özderjne qarıs kəzqarasqa, Ortalıq Komitettnj kərcjlgjnı kəzqarasına, formaldı tyrde vaqınır, amalsız cegjnır edj. Bjraq, Zinoviev bül kəzqarasqa formaldıq tyrde qana vaqınır, js çyzjnıde ol kəzqaraspen ynemj kyresjı keldj. Leningradtnj gubernalıq partia konferensiasınjn qatına çazqan «çauavında» vjzdnj partianın Məskeuljk Komitetj BK(v)P-nın Ortalıq Komitetjnıde volqan bül «cataq» turalı mjne vılay deıdj:

«Çaqada qana Zinoviev pen Kamenev Saiasattıq Biuroda — eger vjzdnj qalqaralıq revolutsia qıtqarmasa, texnika çəne ekonomika çaqınan artta qalqandıqımız severtj, vjz jckj qıncılyqtardı çəne almamız degen kəzqarastı qoçadı. Al, vjz Ortalıq Komitettnj kərcjlgjmen vjrgə, texnika çaqınan artta qalqandıqımızqa qaramastan çəne oqan voı vermeı sotsializmdj ornata alamız, ornataımız çəne ornatar sıqamız dep oilamız. Bjz, bül qırlyıs dynlecızyjlk çenjs çaqdaındaqdan, mjne, anaqırlym aqırın alqa vasadı, vjraq ətə tırsa da vjz jlgerj vasır kelemız, jlgerj vasamız da dep oilamız. Dəl osı sıqıldı vjz, Kamenev pen Zinovievtnj kəzqarası vjzdnj çımıscı tavınjn çəne oqan ergen carua vıqarasınjn jckj kycjne senveitjndjktərjn kərsetedj dep oilamız. Bjz olardı kəzqarasın Lenin pozitsiasınan cet ketu dep sanamız» («Çauartı» qaraqız).

Bül dokument partianın XIV sieznjnı alqacqı məcljsterj kezjnıde çarılandı. Ərine, Zinovievtnj bül dokumentke siezde-aq qarıs sıqıqatı mymkjndjgı völdı. Zinoviev pen Kamenevtnj olarqa partiamızdnj Məskeuljk Komitetj qoiqan bül aıır aıvına qarıs tyk dəlelderjnı voltaınının mənı var. Bül əldeqalai vola qalqan js pe? Men, bül əldeqalai vola qalqan js dep oilamamız. Qoılyqan aıır nısanıqda dəl tigen volu kerek. Zinoviev pen Kamenevtnj bül aıırtaıqda yndemeımen «çauar vergendjktərj» aıırtaırın «qımtarlıq» jctemenjnı volmaqandıqınan.

Bjzdnj eljmjzde sotsialistjk qırlyıstın çənjıne senveıdj dep Zinovievtnj aıırtaıdı — dep çaqı oppositsia çəvjrlenedj. Al eger, sotsializmnıjn vjz elde çənjı turalı məselenı vıtnı vjz çıl voı talqılaqannan keıjn, Zinovievtnj kəzqarasın Ortalıq Komitettnj Saiasattıq Biurostı dep tapqannan keıjn (1925 çıl aprel), bül məsele çənjnde partianın aıqın rjkrj, partianın XIV konferensiasınjn belgjlj rezolutsiasında çazılqan (1925 ç. aprel) rjkrj belgjlengennen keıjn, eger osınjn varlıqınan keıjn Zinoviev özjnı «Leninizm» attı kjtavında (1925 çıl, sentəvr) partia kəzqarasına qarıs sıqıqatı vel vailasa, eger ol sol qarıs rjkrjn XIV siezde taqı qaitalasa, mınjn vərnı, bül qırlyıqıtı, özjnı qatesjn qoçaqandıqı, bül qarısraıqıtı—Zinoviev vjzdnj eljmjzde sotsialistjk qırlyıstın çənjı jsjne senveıcjlk aıruın çıqtırqan, oqalmastı volır çıqtırqan deuden vasqa ne dep tysjnemız?

Zinoviev özjnñ bñ senveucjlgjn internatsionalizm dep kersetkjsj keledj. Bıraq, leninizmnñ eñ mañzdy maselesjnde leninizm çolnan syqar ketucjlyktj qacannan berj vjzde internatsionalizm dep çyrgizetjn volñ edj?

Bñ çerde, internatsionalizm men qalqaralyq revolutsiaqa qarşy kynaqa vatyr otırqan partia emes, Zinovievtnñ özj deñ dñrşyraq volmas pa eken? Öitkenj, vjzdnñ «sotsializmdj qñrşy çatqan» eljmjz dynieçyzjlyk revolutsianñ vazasñ emei ne? Al, eger sotsialistjk qoqamdy qñru çolnan kelmeitjn bolsa, eljmjz dynieçyzjlyk revolutsianñ naqşy vazasñ vola ala ma? Eger vjzdnñ eljmjz öz jcnde vjzdnñ çaruaşylyqymyzdaqy kapitalistjk elementterdj çene almaityn bolsa, sotsialistjk qñrşylystñ çenujne qolşy çete almasa, onça, varlyq elderdnñ çumşyşylarşy ycnñ, olarşy özjne tartatyn ñly ortalıq däl qazjrgj volñ otırqanñndaj ortalıq volñ qala ala ma? Men — qala almaidşy dep oilaimyn. Al, bñdan: sotsialistjk qñrşylystñ çenujne senveucjlyk çene bñ senveucjlyktj uaqşydzau dynie çyzj revolutsiasññ vazasñ volñ otırqan vjzdnñ eljmjzdnñ bedeljnñ çoilubna bastaidşy, al, vjzdnñ eljmjzdnñ bedeljnñ çoilub dynie çyzjnñ revolutsialıq qozqalşylystñ alsjreujne bastaidşy degen qortynşy tumai ma? Sotsial-demokrat gospodinder çumşyşylarşy vjzden qaityr yrkjtrekcj volñ edj? «Orştarşylystñ jşnen ecteme syqraidşy» degen uaqşydzven yrkjtrekcj volñ edj. Qazjrdede vjz lek-lek çumşyşy ökjlderjn özjmjzge tartyr, onñ arqasñnda vykjly dynie çyzjnñde kommunizmnñ pozitsiasñ nyqaityr, sotsial-demokrattarqa nemen soqqşy berjr otırmyz? Sotsializm qñrşylystñ çenjndegj tavşytarşylystñ soqqşy berjr otırmyz. Al endj, sotsializm qñrşylystñ çenjndegj tavşytarşylystñ senveucjlyktj uaqşydzaityn adamdarşy sotsialdemokrattarqa çanama kemek kersetetjnñ, olarşy qalqaralyq revolutsialıq qozqalşylystñ ekrjnñ nacarlataşylystñ, olarşy qalai etkende de internatsionalizmnen cet ketetjndjgñ, osñ aitylqandardan aıqñ emes pe?

Kerjr otırşydzdar qoi, Zinovievtnñ «internatsionalizmj» çenjnñde jştnñ çaişy onñ vjr elde sotsializm ornatu maselesj turasñndaqy «çyz protsentjk leninizmjnen» esvjñ aırmasñ çoq.

Sonşyqtan, partianñ XIV siezj çañ oppozitsianñ közqarastarşy «sotsializm qñrşylystñ jşjne senveucjlyk» dep çene «leninizmdj vñrmaşyau» dep tapqanşy avden dñrşy.

VII

SOTSIALISTJK QÑRŞYLYSTÑ ÇENUJ ÇOLNDAQIŞY KYRES

Men, sotsialistjk qñrşylystñ çenujne senveucjlyk çañ oppozitsianñ negjzgj qatesj dep oilaimyn. Menjñce, bñ qate eñ negjzgj qate, öitkenj çañ oppozitsianñ özge qatelerjnñ varlyqşy osñdan tuady. Çañ oppozitsianñ ner turaly, memlekettjk kapitalizm turaly, vjzdnñ sotsialistjk öndjrstj kəsşymjzdnñ sipatşy turaly, proletariat diktaturasñ tñşñda kooperatsianñ rölj turaly, kulaktarmen kyresudjnñ metodtarşy turaly, orta çaruanñ rölj men salmaqşy turaly maseleler çenjndegj qate-

лері — осы қателердің барлығы, оппозицияның негізгі қателіктері, бірінші еліміздің күйімен социалистік қоғам орнатуының мүмкіндігіне сенбеушіліктері туады.

Бірінші елімізде социалистік құрылыстың жеңісіне сенбеушілік деген не?

Бұл, алдымен, бірінші еліміздің дамуының белгілі қақпалары себепті, шаруалардың негізгі бұқарасының социалистік құрылыс ісіне қатынасына сенімнің жоқтығы.

Екінші, бұл — қалқ шаруашылығының ең маңызды салаларын қолына ұстатпай отырып бірінші еліміздің пролетариаты шаруалардың негізгі бұқарасын социалистік құрылыс ісіне тартуға сенімнің жоқтығы.

Менің бірінші істемем, менің бірінші істемем, бірінші — оппозиция бірінші өркениетіміздің қолы туралы шаруаларында іскен осы қақпаларды негізге алады.

Совет шаруаларының негізгі бұқарасын социалистік құрылыс ісіне тартуға вола ма?

«Ленинизмнің негіздері туралы» деген кітапта бұл сұраққа негізгі екі жауап бар:

1) «Совет Союзының шаруаларын Батыстың шаруаларымен қатарлап қарауға болмайды. Үс революцияның мектебінен өткен шаруаның, пролетариатпен бірге, пролетариаттың бастауымен патшаның қарсы және буржуазиялық өкіметке қарсы күрескен шаруаның, біріншілікте де, біріншілікте де пролетариаттың революцияның қолына алған, сондықтан пролетариаттың резерві болған шаруаның, буржуазиялық революция түйінде либералдық буржуазияның басшылығына ең күресіп, бірінші осы либералдық буржуазияның қолына алған, сондықтан, сол буржуазияның резерві болған шаруаның айымына болмауға мүмкін емес. Пролетариатпен салыстырғанда, салыстырғанда бірінші істеудің бағыттары әдеттегінен және осы достығының, осы бірінші істеудің арқасында бастандық алған совет шаруаларының, пролетариатпен экономика бірінде де бірінші істеу үсіне ерекше қолайлы материал болмай қала алмайтындықтан дәлелдер қатарына қарағанда болар ма екен».

2) «Ресейдің ақ шаруашылығын Батыстың ақ шаруашылығымен қатарлап қарауға болмайды. Батыста ақ шаруашылық капитализмнің дағдылы қолымен, шаруалардың терең дифференциациясына, бірінші қақпаларда ірі иемделер, жеке-капиталистік латифундиялар, екінші қақпаларда пауперизм, тілсіздік, қалдамалы құлдық болып отырып қақпаларда дамып келеді. Солар болған соң, онда бірінші-екіншілік және біріншілік, әрден тавиқіл нәрсесі. Ресейде олай емес. Бізде ақ шаруашылық ондай қолымен дамып алмайды, өйткені, Совет өкіметінің волюсі және негізгі біріншілік құралдары және саймандары национализацияның өзін-ақ мұндай дамуға қол бермейді. Ресейде ақ шаруашылық басқа қолымен, миллиондаған ұсақ және орта шаруаларды кооперативке ұйымдастыру қолымен, дереңде мемлекеттің жеңіл картты кредит беріп, қолдары отыратын көрсеткіш кооперациясын өркениеті қолымен дамуға тиіс. Бізде ақ шаруашылық қаңа қолымен дамуға тиіс, шаруалардың көрсеткіш кооперация арқылы социалистік құрылысқа тарту қолымен дамуға тиіс, ең әуелі, ақ шаруашылық біріншілік өткізуден бастап, соңынан ақ шаруашылығының біріншілік біріншілік бірінде коллективизм негіздерін бірінші-бірінші енгізу қолымен дамуға тиіс, деп Ленин кооперация туралы мақалаларында дүгіс айтқан».... «Шаруалардың басым көрсеткіш дамуы осы қаңа қолына сын ұнтағымен тыстеліндігіне, жеке-капиталистік латифундия қолы, қалдамалы құлдық, тілсіздік, азыр-тозусылық қолы лақтырып тастайтындықтан дәлелдер отырудың қажеті болар ма екен».

Бұл қақпалар дүгіс па?

Бірінші негізінде қақпалардағы біріккен құрылыс дауырымыз үсіне бұл қақпалардың екеуі де даусыз дүгіс деп ойлауымыз.

Бұлар, пролетариатпен шаруалардың ұстасы туралы, шаруалар шаруашылығын еліміздің социалистік дамуының системасына енгізу туралы.

proletariatın sotsializmge qarai carualardıń negizgi bıqarasınen vjrgе aıaq basıw turalı, milliondaqan carualar bıqarasın kooperatsiaqa bıymdastıru derevnedegj sotsialistjk qırғылыстыń dańqyl çolь ekendjgj turalı, vjzdjń sotsialistjk industrialıńyń ösuj tıсында «kooperatsianıń çai ösuj vjzdjń ycjn sotsializmniń ösujmen vjrdei» (XXVII tom, 396-bettj qara) ekendjgj turalı Leninniń belgijj tezisterjnjń kørjnjstj qana volьr tavьladь.

Dırғысында da, vjzdjń eljnjzde carualardıń caruacьлықь qandai çolmen örkendei aladь çәne qandai çolmen örkendeuge tijs?

Carualar caruacьлықь kapitalistjk caruacьлықь emes. Eger carualar caruacьлықьtarғылыń vasyń kørçijlgjn alsaq, onda carualar caruacьлықь— ұsaq tovarь caruacьлықь. Al, carualardıń ұsaq tovarь caruacьлықь degenjnjz ne? Bұл — kapitalizm men sotsializmniń arasında ekj çoldıń aırғында тұrған caruacьлықь. Bұл caruacьлықь, kapital elderjndegj sьқыldь kapitalizm çolьmen de örkendei aladь, al vjzde, vjzdjń eljnjzde, proletariat diktaturasь tıсында voluqa tijs çolmen, sotsializm çolьmen de örkendei aladь.

Carualar caruacьлықьлыń mündai тұraqsьzдықь, өзjne өзj ie vola almaucьлықь neden? Mınlıń sebevj ne?

Mınlıń sebevj — carualar caruacьлықьлыń vьтыrandьлықь, bıymdasraqandьлықь, olardıń qalaqa, industriaqa, kredit sistemasьna, eldegj өkmet tyrjne tәueldijlgj, eń soңьnda çalьrь çұrtqa mәljm qaқida — derevnenjń zat çaqьnan volьsn, мәdeniet çaqьnan volьsn qalanıń çetegjne eretjndjgj çәne eruge tijstijlgj.

Carualar caruacьлықьлыń kapitalistjk çolmen örkendeuj — carualar öte tereń diferentsialanıw arқылы, vjr polusjnde jrj latifundialardıń qırғылы, ekjncj poluste qalыń bıqaranıń qairғыsьлықьqa tysuj arқылы örkendeuj volьr tavьladь. Örkendeudjń mündai çolь kapital elderjnde volmai qalmaitьn çol, sebevj, derevne, carualar caruacьлықь qalaqa, industriaqa, qaladaqь konsentrlengen kreditke, өkmet tyrjne tәueldj voladь, al, qalada vırçuazıa, kapitalistjk öndjrstj kәsjr, kapitalistjk kredit sistemasь, kapitalistjk memleket өkmetj дәuren syredj.

Qala rjcnj myldem vasqaca volьr oтырған, industria proletariat qolьnda volьr oтырған, transport, kredit sistemasь, memlekettjk өkmet, taqь sondailar proletariat qolьnda volьr oтырған, çerdj natsionalizatsialau elde çalьрqa vjrdei zaң volьr oтырған vjzdjń eljnjzde carualar caruacьлықь bұл çolmen örkendeuge mjndettj me? Әrine, mjndettj emes. Onıń kerjstjnce. Qala derevnege vascь volьr oтырқандьқтан da, al vjzde qalada, qalq caruacьлықьлыń vastь salalarғылыń vәrjn qolьna alьr oтырған proletariat дәuren syrjр oтырқандьқтан da, carualar caruacьлықьлыń vasqa çolmen, sotsialistjk qırғылы çolьmen, örkendeuj kerek.

Bұл ne қылан çol?

Bұл milliondaqan carualar caruacьлықьлы kooperatsianıń vаrғы taгualarь volьnca çarrai kooperatsiaqa bıymdastıru çolь, vьтыraqь carualar caruacьлықьлы sotsialistjk industria maңьna vjrlestjru çolь, әuelj egjncjlyktjń önjmderjn ötkjzu çәne carualar caruacьлықьлы qala zatta-

гьмен җавдықтау җақьнан, одан кейjn барьр аул җагуасьльдьльнъ өндj-гьсj җақьнан җагуалар арасьнда коллективизм негьздерjн орнату җоь.

Proletariat diktaturasь җақьдаьнда вьл җол, неқурьлм jлгерj барған саьн, соқурьлм қасса қўтылмасьқ җол вола вередj, өйткенj өнjмдj өткьзу җақьнан кооперативтендjруде, җавдықтау җақьнан кооперативтендjруде, ең ақьрьнда, кредит җәне өндjрjс (аулҗагуасьльдь серьктjгь) җақьнан кооперативтендjруде деревне тўрмьсьн оңдаудьн вjр қана җоь, җагуалардьн қальн вьқарасын қайьгсьльқтан, кьйзелуцьлжктен қўтқарудьн вjр қана амаль воьр тавьладь.

Вьздjн җагуалар өзjнjн җай-кьйj җақьнан сотсиалистьк емес, сондықтан сотсиалистьк җолмен өркендеу олардьн қоьнан келмедj деседj. җагуалар өзjнjн җай-кьйj җақьнан сотсиалистьк емес екендjгь рас. Вьрақ, егер деревненjн қалақа еретjндjгь, ал, қалда сотсиалистьк өндjрjстj кәсьр вьсқарьр отьратьндьдь дәлелденген воьса, вьл җагуалар җагуасьльдьльнъ сотсиализм җоьмен өркендеi алатьндьдьна қарсь дәлел емес. җагуалар өзjнjн җай-кьйj җақьнан Октәвр револютсиясь тўсьнда да сотсиалистьк емес волатьн, җагуалар ел jсjнде сотсиализм орнауьн мьлдем тьлемеген волатьн. Ол кезде җагуалар көвьнесе помещьк өкметjнjн җоьлуьн, соқьс аиақтальр, вьтjм җасалуьн талап етjр, соқан пьнтьлқан волатьн. Өйе тўрса да җагуалар сотсиалистьк пролетариатқа ерген волатьн. Неге? Өйткенj ол кезде бурьжуазиянь қўлатьр, өкметтj сотсиалистьк пролетариаттьн қоьна алуь империалистьк соқьстан қўтылудьн вьр қана җоь едj, вьтjм җасалуьльнъ вьр қана җоь едj, өйткенj, ол кезде вьсқа җолдар җоқ едj, воьл да мьмкьн емес едj. Өйткенj, вьздjн партиамьз ол кезде җагуальнъ өзjне тән ерекце мьдделерjн (помещьктj қўлату, вьтjм җасану) елjмьздjн җалрь мьдделерjмен (proletariat diktaturasь) вьрьктjрудjн җәне әуелгьлердj екьнцьлерjне вақьндьрудьн җьйесjн—җагуаларқа қолаль җәне пайдаль воьлқан җьйесjн — jздеп тава алдь. Сондықтан, җагуалар өзjнjн сотсиалистьк еместjгьне қарамастан, ол кезде сотсиалистьк пролетариаттьн соңьнан ердj.

Вьздjн елjмьздегь сотсиалистьк қўрьльс тураль да, җагуалардь вьл қўрьльстьн арнасьна тарту тураль да дәл осьнъ аиту керек. җагуалар өзjнjн җай-кьйj җақьнан сотсиалистьк емес. Вьрақ, җагуалар сотсиалистьк өркендеу җоьна тьсуге тьс җәне сөзсьз тьседj де, өйткенj пролетариатпен вьрjгьр jstesуден вөтен, сотсиалистьк өндjрjстj кәсьппен вьрjгьр jstesуден вөтен, җагуалардь җаррай кооперативтендjру арқьль җагуалар җагуасьльдьльнъ сотсиалистьк өркендеудjн җалрь арнасьна тартудан вөтен, җагуалардь қайьгсьльқтан, кьйзелуцьлжктен қўтқарьр аларьль вьсқа җолдар җоқ җәне вола алмаидь да.

җагуалардь неьлктен нақ җаррай кооперативтендjру арқьль сотсиалистьк өркендеудjн җалрь арнасьна тартуқа воладь?

Неге десеьjз, вьз җаррай кооперативтендjруде «җеке мьдденj, җеке саудальдь мьдденj вьрьктjрудjн, онь мемлекеттjн тексерьр, вақьлар отьгьльльнъ җьйесjн, онь ортақ мьдделерге вақьндьру җьйесjн тартьд» (Lenin), вьл җьйе җагуалар усjн әгь қолаль, әгь пайдаль, вьл җьйе пролетариаттьн негьзгь җагуа вьқарасын сотсиалистьк қўрьльс jсьне қатьстьру мьмкьнцьлжгьн қамтамасьз етедj. җагуаларқа өз товарларьн өткьзудь

çәне өз сәгуасыльқып тасинамен çавдықтаудь сол кооператив арқыль иймдастьру пайдаль волқандьқынан да, дәл осылай волқандьқынан да, сәгуалар çаррай кооперативтенджру çольмен вагуа тиь çәне вагадь да.

Ай, сотсиалистк өндьрстк кәсьр вас вольр отьрқанда сәгуалардьң çаррай кооперативтенджрулуь дегенймьз не?

Вил.— сәгуалардьң ұсақ товарль сәгуасыльқыпньң сәгуалардь çаррай кьйзеуцйлькке ұсырататьн ескь капиталистк çолдан кетуь çәне өркендеудьң çаңа çольна, сотсиалистк қўрьльь çольна, тьсуь деген сөз.

Мьне, ось севертен, сәгуалар сәгуасыльқыпньң өркендеудьң çаңа çольна тьсуь усьн кьресу, сәгуалардьң негьзгь вьқарасын сотсиализм қўрьлььь жсьне қатьстьру усьн кьресу вьздьң партианың кезектк мьндетк вольр отьр.

Сондықтап ВК(в)Р-ньң XIV сьезь тьнадай қайль сықарьр әвден дўрьь жьстедь:

«Деревнедегь сотсиализм қўрьльььньң негьзгь çоль — сотсиалистк мемлекеттк өндьрстк кәсьртк, мемлекеттк кредит мекемелеркньң çәне пролетариат қольндақь васқа командальқ салалардьң өсьр отьрқан екномикальқ васцьльқь арқасында сәгуалардьң негьзгь вьқарасын кооператсия ийтьна тарту çәне, оньң капиталистк элементтеркнь пайдалана отьр, çеңе отьр, ьқьстьрь сықара отьр, сол кооператсия ийтьньньң сотсиалистк çольмен өркендеуьн қамтамасьз ету» (Ортальқ Комитетткнь есевь воильна сьездкнь сықарқан резолутсиясьн қара).

Çаңа оппозицияньң өте зор қатесь — сәгуалардьң дамуьньң ось çаңа çольна сенвейткндьгь, пролетариат диктатурасы çақдайьнда вил çолдьң қасқа қўтьмастьқ çол екендьгьн көрмейткндьгь иакь тьсьнвейткндьгь. Ай оньң мўнь тьсьнвейткн северь — ол вьздкнь ельмьзде сотсиалистк қўрьльььтьң çеңуьне сенвейдк, вьздкнь пролетариаттьң сәгуалардь сотсиализм çольмен соңьнан ерте алатындықына сенвейдк.

Осьдан кельр нерткнь екь çақть екендьгьн тьсьнвейцйльк, нерткнь кемсьйльк çақтарьн илқайтусьльқ, нертк көвкнесе кейн сегкну деп тьсьндьрусьйльк туадь.

Осьдан кельр сәгуасыльқыптьзьдьң капиталистк элементтеркньң рөлкн асьра илқайтусьльқ çәне вьздкнь сотсиалистк дамуьтьзьдьң гьсағтарьньң (сотсиалистк өндьрстк кәсьр, кредит системасы, кооператсия, пролетариат өкметк, тақь васқалардьң) рөлкн асьра кемьтусьйльк туадь.

Осьдан кельр вьздкнь мемлекеттк өндьрстк кәсьрвьмьздкнь сипатьн илқьпваусьльқ, Ленинкньң кооператив планньньң дўрьстьқына кьдкктенусьйльк туадь.

Осьдан кельр деревнедегь диференциаланудь қомпайтусьльқ, кулактардан қорқыр урейленусьйльк, ортасыньң рөлкн кемьтусьйльк, партианың ортасымен беркь одақтас волудь қамтамасьз ету çөкьндегь саиясатьн аияқсьз қалдыруа талытанусьльқ, çалрь алқанда, партианың деревнедегь саиясать тураль мәселе çөкьнде вьр есе ол çаққа, вьр есе вил çаққа ашьр, вилқалақтаусьльқ туадь.

Осьдан кельр, миллиондақан çўтьььььлар çәне сәгуалар вьқарасын өндьрстк кәсьр çәне аулсәгуасыльқ қўрьльььна, кооператсиянь çәне Советтердк çандандьруа, ел васқаруа, вьюкратизммен кьреске, мемлекеттк аппаратытьзьдь оңдау çәне қайта қўру çольндақь кьреске қатьстьру çөкьндегь партианың орасын жь çўтььььтарьн, дамудьң çаңа

kezeñj volbr otbrqan çəne onsyz esvjr sotsialistjk qūğyls mymkjn volmaitbn çumьstarbn—uqьnvaucьlьq tuadb.

Osьdan keljr, vjzdnj qūğylsьmьzdbn qibncьlьqtarь aldьnda ymjtsjzdenucьljk, sasucьlьq, eljmvzdnj industrialandьru mymkjndjgjne kydjktepucьljk, partia azqьndadb degen pessimistjk mьlçьndaucьlьq, t. v. tuadb.

Olarda, vurçuaziada, jstjn vərj de azdb-kəptj təujr, vjzde, proletarilarda, — vərj de azdb-kəptj nasar; eger Batys revolutsiasь çərdemge keljr ylgjrmese — jsjmvzden tyk cьqpaids, — çəna oppozitsianьn çalrь sarьnl, menjnçe likvidatorlьqqa çatatbn, al əzderjnçe əlde nege (sjrə ermek ucjn qoi deimjn) «internatsionalizm» dep usьnlьr otbrqan sarьnl, mjne, osьndai.

Oppozitsia: Nep — kapitalizm, deidj. Nep — kəvjnese keijn cegjnu, deidj Zinoviev. Mūnlьn vərj, ərine, dūğyls emes. Dūğylsьnda, nep — partianьn kapitalistjk elementter men sotsialistjk elementterdnj kyresjne çol veretjn, kapitalistjk elementterdj sotsialistjk elementterdnj çənujne arnar cьqarqan saiasatь. Dūğylsьnda, nep cegjnumen vastaldь qana, vjraq nep sol cegjnjs ystjnde kycterdj qaitadan toptastьrь albr, savuьl çasauqa arnalqan. Dūğylsьnda, vjz vjrnese çьldar voib savuьl çasar kelemjz, industriamьzdb ərkendetjr, sovet saudasьn ərkendetjr, çəke kapitaldb ьqьstьrь cьqara otbrьr, tavьsren savuьl çasar kelemjz.

Al, nep — kapitalizm, nep — kəvjnese keijn cegjnu degen tezistjn maqnasь qandai? Būl tezis nenj negjzge aladb?

Būl — qazjr vjzde kapitalizmnjn çai qaita ornaub, kapitalizmnjn çai «qaita keluj» volbr çatbr degen terjs çoramaldь negjzge aladb. Vjzdnj əndjrstj kəsjvmjzdnj sotsialistjk sipatь çənjndegj oppozitsianьn kydjgjn tek osь çoramaldaudan qana dep tysjnuge voladb. Oppozitsianьn kulaktardan yrejij usьnl osьndai çoramaldaudan qana dep tysjnuge voladb. Caruanьn diferensialanub turalь terjs sifrlarqa oppozitsianьn asьqьs çarماسьnl osь çoramaldan qana dep tysjnuge voladb. Ortaca vjzde egjn caruacьlьqьnlьn qazьqь ekendjgь turalь oppozitsianьn erekce umьtcaqьqьnl osь çoramaldan qana dep tysjnuge voladb. Ortacanьn salmaqьn çete vaqalamaucьlьq, Leninnjn kooperativ planь çənjndegj kydjktepucьljk tek osь çoramaldan tuьr otbr dep tysjnuge voladb. Derevnenjn ərkendeujnjn çəna çolьna, derevnenj sotsialistjk qūğylsqa qatьstьru çolьna çəna oppozitsianьn senveujn tek osь çoramalmen qana «dəleldeuge» voladb.

Dūğylsьnda vjzde qazjr kapitalizmnjn qaita ornaubnlьn vjr vetkei protsesj volbr çatqan çoq, vjzde kapitalizmnjn damuьnlьn çəne sotsializmnjn damuьnlьn ekj çaqь protsesj, sotsialistjk elementter men kapitalistjk elementter kyresjnjn qaicьlьqь protsesj, kapitalistjk elementterdj sotsialistjk elementterdnj çənu protsesj volbr çatbr. Būl sotsializmnjn vazasь memlekettjk əndjrstj kəsjr volbr otbrqan qala ucjn de, sotsialistjk damudьn negjzgj tətqasь sotsialistjk əndjrsren ictasatbn vūqaralьq kooperatsia volbr otbrqan derevne ucjn de, ekeujne de vjrdei dausьz nəse.

Vjzde əkmet proletariat qolьnda, jrj əndjrstj kəsjr proletariat qolьnda, transport pen kredit proletariat memleketjnjn qolьnda vol-

қандықтан да, тек қалқыз осы себептен де капитализмнің қай қайта орнауы мүмкін емес.

Диференциаланы бүгінгі мөлшеріндегі вола алмайды, орта сарна саруалардың негізгі бүқарасы воляр қалады, ал кулак бүгінгі күсін қайтара алмайды, оның себепі, басқасын айтақанда да, мынау: вјзде қерпациализацияланған, оны саудаға салушылық тибқан, ал вјздің сауда, кредит, салық және кооперация қоніндегі саясатымыз кулактардың експлоатациялаушылық талапына сәк қоыр, қалың саруалар бүқарасының тұрмысын оңдауды және дегендегі вагыр тұрған алқақтықтарды теңестіруді көздеп отыр. Вјздің кулактармен қыресіміз қазір ескі қолмен, кеділерді кулактарға қарсы ұйымдастыру қолмен қана қыргызылқы қоимай, қаңа қолмен де, пролетариат және кеділердің орта саруалар бүқарасымен вјржық, кулактарға қарсы қасақан одақын нықайту қолмен де қыргызылқы кеде қатқанын мен айтыр та отырақаның қоқ. Кулактарға қарсы осы екінші қолмен қыресудің мақнасын, маңызын оппозицияның тисынбеуі, дәл осы факт, оппозицияның дегенне дамуының ескі қолына тисетіндігін, кулак пен кеді дегендегі негізгі күс воляр, орта саруалар «саиылыр» отыратын кездегі капиталистік даму қолына тисетіндігін тақы да көрсетіп отыр.

Оппозиция, Лениннің «Азық-түлік салығына» сүйеніп, кооперация мемлекеттік капитализмнің вјр түр деіді, сондықтан оппозиция кооперацияның сотиалистік дамуының негізгі түтқасы етіп пайдаланы мүмкіндігін сенбейді. Оппозиция бүл қонде де өрескел қате істер отыр. 1921 қылы, Ленин «Азық-түлік салығына» қазған кезде, вјзде өркендеген сотиалистік өндірісті қасыр қоқ кезінде, Ленин мемлекеттік капитализмді вјздің саруасылық қыргызуымыздың мүмкін болған негізгі формасы деп ойлаған кезде, ал, кооперацияның мемлекеттік капитализммен ұстастырып қараған кезінде кооперацияның олай тисіндіру қеткілкіті және қарақаттанарлық еді. Вјрақ, бүл тисіндіру енді қеткілкісіз және тарихтан кейін қалып отыр, өйткені одан бері уақыт өзгеріп кетті, сотиалистік өндірісті қасыр вјзде өркендеді, мемлекеттік капитализм вјз тілеген дәрежеде өспеді, ал, қазір ондаған миллионнан артық мыселері ваг кооперация сотиалистік индустриямен ұстаса бастады.

Болмаса, «Азық-түлік салығына» екінші қыл кейін, 1923 қылы, Ленин кооперацияның басқасын таны бастақанын, «вјздің қақдайымызда кооперация тегісінен және вүтіндегі сотиализмге үйлеседі» (XXVII том, 396-бетті қара) дегенін, бүдан бөтен не деп тисіндіруге болады?

Мұны: сотиалистік өндірісті қасыр екінші қыл ісінде өсіп үлгірді, мемлекеттік капитализм тісті дәрежеде өспеді, осы себептен Ленин енді кооперацияның мемлекеттік капитализммен емес, сотиалистік өндірісті қасырпен ұстастырып қарай бастады дегеннен басқа, не деп тисіндіру керек?

Кооперацияның даму қақдайлар өзгерді. Сондықтан кооперация мәселесін қолға алу әдісін де өзгерту тісі болды.

Мәселен, Лениннің «Кооперация туралы» (1923 қыл) деген кітапқасының бүл мәселені анықтайтын мынадай вјр тамаса қері ваг:

* Курсив менікі. I. Ст.

«Memlekəttjk kapitalizm tüşənda* kooperatsia kəsip orndarənyə memlekəttjk-kapitalistjk kəsip orndarənan aıymas: vjrnəj çəl kəsip orndarə, ekjnəj kollektiv-tjk kəsip orndarə voləp tavylatəndəq. Qazjrgj vjzdjə qūryəlyməz tüşənda* kooperatsia kəsip orndarənyə çəl-kapitalistjk kəsip orndarənan aıymas kollektivtjk kəsip orndarə voləp tavylatəndəq, al, eger vül kooperatsia kəsip orndarə, əndjrs qūraldarə memləket mylkj, iaqni çūmyşylar tavynə mylkj vola tūrəp, çerge ornatylan volsa, onda vül kəsip orndarənyə sotsialistjk əndjrs orndarənan aıymas çəq»* (XXVII tom, 396-bettj qara).

Vül kjckene sitatada ekj ylken məsele cecjlgen. Vjrnəj, «vjzdjə qazjrgj qūryəlyməz» memlekəttjk kapitalizm emestjgj turalə məsele cecjlgen. Ekjnəj, «vjzdjə qūryəlyməzven» ūctastəra alyənan kooperatsia kəsip orndarənyə sotsialistjk əndjrs orndarənan «aıymas çəq» ekenj turalə məsele cecjlgen.

Vüdan alyəqəraq qəlyp aitu qıyn səqar deimjn.

Leninnjə sol kjtarcasənyə mjne taqə vjə çerj:

«Kooperatsianə çəl əsuj vjzdjə yəjn (çəqarqə kəsetjlgen «vjraz» çerjnəp vasqasə) sotsializmni çəsujmen vjrdəi, mūlymenen qavat vjz sotsializmge vjzdjə vykjə kəzqarasəlyməzəy nəgjzjnəp əzgerəndjgjn laşsəz moıyndaiməz» (vül da sonda).

«Kooperatsia turalə» degen kjtarcada vjz kooperatsiaqa çaqaca vaqa vərəndjktj kəjrp otyrqanəlyməz dausəz, mūly çaqə oppozitsianə moıyndaqəly kəlməjdj, faktylarqa, aıqyn aqıqatqa, leninizmge qarəmastan olar mūly auzqa almaı ətuge tərəsədy.

Memlekəttjk kapitalizmən ūctastəra alyənan kooperatsia—vül, əzjne vjə vasqa da, al, sotsialistjk əndjrsən ūctastəra alyənan kooperatsia—ol, əzjne vasqa.

Degenmen, vūqan qarap, «Azyq-tyljə saləq» men «Kooperatsia turalə» kjtarcanəy arasənda çer men kəkəi aıyma var dep qortəndə çasauqa volmaıdy. Ondai qortəndə çasau, ərine, dūrəy emes. Kooperatsiaqa vaqa vərə turalə məsele çənjndə «Azyq-tyljə saləq» men «Kooperatsia turalə» degen kjtarcanəy arasənda yzjmeitjn vailanəy varəqyn vjrdən tavu yəjn, məsələn, «Azyq-tyljə saləqynəy» mənadaı çerjn kəltjrsək çetkjlyktj volədy. Ol mənau:

«Konsessiadan sotsializmge kəcu — jrgj əndjrstjə vjə formasənan jrgj əndjrstjə ekjnəj formasəna kəcu. Uşaq qəçəlyndardəy kooperatsiasənan sotsializmge kəcu degenmjz ūşaq əndjrstən jrgj əndjrske kəcu, iaqni vül qıynəraq kəcu voləp tavylədy, vjraq onəy esəjne vül kəcu, kəqjldəgjdeı voləp səqan kynde, qalqəy qaləy vūqarasən moıyraq qamltyn, sotsializmge deıjngj*, qatə kapitalizmge deıjngj vūryədy qatnastardəy varəy «çaqaləyqa» qarəlyəy maqnasənda nəqūryəy qarəspa voləp otyrqan qatnastardəy eñ tereq, eñ təzjmdj tamərləy çūlyp ala alatyn kəcu» (XXVI tom, 337-bettj qara).

Vül sitatadan kəjnetjn—«Azyq-tyljə saləqyn» çazqan kəzdjə əzjndə-aq, vjzde ərkəndegen sotsialistjk industriə volmaı tūrqan kəzde, Lenin kooperatsianə, oıdaqədaı voləp səqə qalsa, «sotsializmge deıjngj» qatnastarqa, olai volsa kapitalistjk qatnastarqa da qarəy kyrestjə məqtə qūraləna aınaldyrudə mymkjn dep sanaqan. Naq osə rjkjə soqynan onəy «Kooperatsia turalə» kjtarcasəna nəgjz volədy qoi dep oılaymən.

Al endj mūlyəy varəqynən səqatyn nə?

* Kursiv menjkj. I. St.

Büdan съқатынь — қаңа oppozitsia kooperatsia turalь мәselege Marks çolьmen emes, metafizika çolьmen kjrjsedj. Bül oppozitsia kooperatsianь өзge qūvьльstarmen ūctastьгьр альнқан, аitalьq, memlekettjk kapitalizmмен (1921 çьль) ia sotsialistjk өндjrstj kəsjppen ūctastьгьр альнқан (1923 çьль) тарixi qūvьльs деп тапьmaidь, ynemj çəne məңgj өзgermeitjn vjr nərse, «өзjndjk zat» деп таnidь.

Oppozitsianь kooperatsia мәselesj turalь qatelerj osьdan tuadь, derevnenjн kooperatsia arqьль sotsializmge qarai өrkendeitjndjgjne oppozitsianь senveucjlgj osьdan tuadь, oppozitsianь eskj çolqa, derevnenjн kapitalistjk өrkendeu çolьna, vūgьlatьndьqь osьdan tuadь.

Sotsialistjk qūgьльstьн praktikalьq мәselelerj çənjnde қаңа oppozitsianьн pozitsiasь, çalьр alqanda osьndai.

Qortьndь vjreu: oppozitsianьн velgjljvjr çolь var volqandьqtan, onьн vül çolь, onьн vūltalaqtaubь, aubьtqubь, onьн senveuj çəne qibьсьльqtar aldьnda sasubь — vjzdjн сагуасьльqьmьzdaqь kapitalistjk elementter aldьnda olardьн tjze bygujne vastaidь. Öitkenj eger пер көvjnese кейjn сегjну volatьн volsa, eger memlekettjk өндjrstj kəsjptjн sotsialistjk sipatь kyməndj volatьн volsa, eger kulaktar meiljnce kycьtj деп аitarьq volsa, kooperatsiadan ymjт az volatьн volsa, ortacаньн rөлj kemjgen ystjне kemjр kele çatsa, derevnenjн қаңа çolьmen өrkendeuj kyməndj volatьн volsa, partia azqьndauqa çaqьн volsa, al Batьs revolutsiasь əlj onca çaqьн volmasa, osьnьн varьlьqьnan кейjn oppozitsianьн arsenalьnda nemene qalmaqсь, vjzdjн сагуасьльqьmьzdaqь kapitalistjk elementtermen kyreste olar nege senedj? Qūrqana «Zaman filosofiasь» men soqьsqa attanuqa volmaidь qoi.

Çaңa oppozitsianьн arsenalь, eger onь arsenal деп атаuqa tūra-тьн volsa, qьзьqqandai arsenal emes ekendjgj aiqьн. Bül kyrestjн arsenalь emes. Çeңudjн arsenalь voludan tjptj de qacьq çatьр.

Eger mūndai arsenalqa syienjр partia ūgьsqa cьqsa, «ə» degence volmai-aq өзjнн vasьн çoiatьndьqь, oqan vjzdjн сагуасьльqьmьzdaqь kapitalistjk elementterdjн aldьnda tjze byguge tura keletjndjgj aiqьн.

Sondьqtan, partianьн XIV siezjnн: «SSSR da sotsialistjk qūgьльstьн çeңuj ycьн kyresu partiamьzdbьн kezektj mjndetj volьр tavьladь», деп таubьр, «vjzdjн eljmjzde sotsializmdj ornatu jsjне senveucjlkpen çəne vjzdjн «tūraqть sotsialistjk tiptj» (Lenin) volqan өндjrs ornadarmьzdbь «memlekettjk-kapitalistjk» өндjrs onь деп qarau əreketjmen kyresu» — ol mjndettj ornəndaudьн kerektj carttarьнн vjrj деп таubьр, «mūndai ideialьq aqьmdar, çalьр alqanda sotsializm qūgьльsьna, onьн jcjnde sotsialistjk өндjrstj kəsjр qūgьльsьna vūqaranьн sanalь qatnasьн mymkjn etpei, сагуасьльqьн sotsialistjk elementterjnн өsujne kedergj qana çasaidь çəne çeke kapitaldьн ol elementtermen kyresjn çeңjldetedj» деп таubьр, «sondьqtan siez, leninizmdj vūrmalaqan mūndai vūrmalaucьльqь çeңu ycьн, tərvie çūmьstarmьн keң tyrde çyrgjzudj qaçet sanaidь» (BK(в)P ньн Ortalьq Komitetjnн esevj volьnca cьqarьlьqan rezolutsianь qara) деп таubьр qaubь cьqarubь əvden dūgьs boldь.

ВК(в)Р ның XIV сиезјнј тарихи маңызы — в̄ил сиез қаңа оппозицияны қателерјн тыр татығына дейјн аса вјлдј, опың сенвеуцјлјгј мен ваивалатын қолдан аулақ лақтығыр тастады, сotsializm усын јлгерј кыгестјн қолын мылтјксјз, айқын белгјледј, партияға қаңудјн перспективјн асыр бердј, осынғы арқасында пролетариатты сotsialistјк құрылыстың қаңујне берјк сенјтмен құралдандығы.

1926 сы, 25 январ.

CARUA MƏSELESJ ÇONJNDE PARTIANBN NEGJZGJ YC ŪRANB TURALB

Ian — ski çoldasqa çauap

Ian — ski çoldas!

Sjzdjn qatıqızd, ərine, der kezinde aldım. Çauapı keçiktirij-
kijer qaitarır otırın, oqan keçirjm süraimın.

1) «Revolutsia ataıbnıñ eñ vastı məselesj — memlekettjk ökmet
turalı məsele» deidj Lenin (XXI tom, 142-bettj qara). Ökmet qandai
taptıñ nemese qandai taptardıñ qolına qaraidı; qandai tap nemese
qandai taptar qulatuqa tijs, ökmettj qandai tap nemese qandai taptar
aluqa tijs, — «revolutsia ataıbnıñ eñ vastı məselesj» mjne osında.

Revolutsianıñ belgijlvjr etarbnıñ vukjl dıujrjnde özjnıñ kycjn
saqtaitın, partianıñ negjzgj strategialıq ūrandar Leninnıñ osı ne-
gjzgj tezisjne tutasın, tolıq sylenbese, olardı negjzgj ūrandar der
atauqa volmaidı. Negjzgj ūrandar, taptıq kucterge marksistjk analiz
çasau negjzjne syienjr qırgılsa qana, tap kyresjnıñ maidanında re-
volutsialıq kucterdj ornalastırudıñ dırıs sxemasın belgileitjn volsa
qana, revolutsianıñ çenij çolındaq kyres maidanına, çañ taptıñ
ökmettj alı çolındaq kyres maidanına vıqarap çımbırdı çen-
ıldetse qana, partianıñ vıl mjndettj oğındaıyna kerektj keñ çane
kuctj saıası armianı qalıñ qalq vıqarasınan qıraıyna çenıldjk kel-
tirse qana dırıs vola aladı.

Revolutsianıñ belgijlvjr etarbnıñ on voında çenijster men cegj-
njsterdjñ, satsjzdkter men çeke taktikalıq qateldjñ volıv mytkjn,
vjraq vıdan negjzgj strategialıq ūran dırıs emes degendjk çıqraidı.
Məselen, revolutsiamızdın vjrjncj etarındaq — «varlıq carualarmen
vjrgjvr, vırçıazianı veıtarar etjr, patca men romeccikterge qarıs
çıqr, vırçıazialıq-demokratialıq revolutsianıñ çenij ucjn kyreseıjk»
— degen negjzgj ūran, 1905 çılq revolutsianıñ çenijls tapqanına
qaramastan, əvden dırıs ūran volds.

Olai volsa, partianıñ negjzgj ūranı turalı məselenj revolutsia da-
mıbnıñ belgijlvjr satısında revolutsianıñ çenijlıj nemese satsjzdkke
ıçıraıv turalı məselemen catastırıqa volmaidı.

Revolutsianıñ oğsjnde partianıñ negjzgj ūranı eskj taptardıñ pe-
mese eskj taptıñ ökmetjn qulatuqa çetkızse de, vıl ūrannan keljr
tuatın revolutsianıñ vjrıbrıra mändj talaptarbnıñ çuzege asraıv, pe-
mese olardıñ çuzege asıv vjrıbrıra uaqıtqa sozılv, nemese olardıñ
çuzege asıvna çañ revolutsia kerek volıv mytkjn, vjraq vıdan ne-
gjzgj ūran dırıs emes degendjk çıqraidı. Məselen, 1917 çılq Fevral

revolutsiası patca men pomeccikterdj qūlattı, vıraq pomeccikterdjı çerjn konfiskalaudı t. t. çyzege asırmadı, vıraq vūdan revolutsianın vırgıncj etarındaqı vızdjı negjzgj üranımdı dırıs volmadı degendjk sıqpaıdı. Ne volmasa taqıda: Oktəvr revolutsiası burçuazianı qūlatudı çəne ökməttjı proletariat qolına kəcujı çyzege asırdı; vıraq: a) çalrı aıtqanda burçuazialıq revolutsianı aqrı aıaqlına deijn çetkızuge, b) atar aıtqanda, derevnede kulaktardı cettetuge vırden əkelgen çoq, vūl jstj belgijı uaqıtqa deijn sozdıgır çıberdj; vıraq vūdan revolutsianın ekjncj etarındaqı — «asa kedəi carualarmen vırgıjı, orta carualardı veitarar etjı, qala men derevnedegj kapitalizmge qarıs sıqlı, proletariat ökməttj usjn kyresejk» degen negjzgj üranımdı dırıs volmadı degendjk sıqpaıdı.

Olai volsa, partianın negjzgj üranı turalı məselenj ol üranıan tuatın belgijıvır tılekterdj çyzege asırdın srogj çəne formaları turalı məselemen catastıruqa volmaıdı.

Sondıqtan partiamızdın strategialıq ürandarın revolutsia qozqalısın belgijıvır dəujrdegj mezgıl-mezgıl çenıs taıbr nemese çenijıs tavıı çaqınan, qala berdj, vūl ürandardan tuatın belgijıvır talartardı çyzege asırdın srogj men formaları çaqınan qarar, vaqılaıuqa mıyde volmaıdı. Partianın strategialıq ürandarı tek tırtıq kycterge marksistjk analiz çasau tırgınsınan qana çəne revolutsianın çenuj, ökməttj çana tırtın qolına berı çolındaqı kyres maıdanında revolutsialıq kycterdj dırıs ornalastıru çaqınan qana vaqıalanıuqa tıjs.

Sızdjı qatenjz sol, lan-ski çoldas, — mūndai asa maıyzdı metodologialıq məselenj eskermeı ketjpsız, ne onı tysjıvəgensız.

2) Sız özıjızdıjı qatııyzda vııai dep çazasız:

«Vız Oktəvrge deijn qana varlıq carualarmen odaq çasarı keldjk deı dırıs pa? Çoq, dırıs emes. «Varlıq carualarmen odaq çasau kerek» degen üran Oktəvrge deijn de, Oktəvr kezjnde de, Oktəvrden keıjıgj alıacqı dəujrde de kerekıj üranı vıoldı, öitkenj varlıq carualar burçuazialıq revolutsianı aqrına deijn çetkızuge qūctar vıoldı».

Söıtjı, vūl sıtataqa qaradıanda, revolutsianın alıacqı etarındaqı (1905 ç. — 1917 ç. fevral), patcalı-pomecciktjk ökməttj qūlatıbr, proletariat pen carua diktaturasın ornadı qolıa alıan kezdegj, partianın strategialıq üranınan, revolutsianın ekjncj etarındaqı (1917 ç. fevral — 1917 ç. oktəvr), burçuazia ökməttjı qūlatıbr, proletariat diktaturasın ornadı qolıa alıan kezdegj strategialıq üranın aıbrması çoq vıolrı sıqadı. Olai volsa, sız burçuazialıq-demokratialıq revolutsia men proletarlıq-sotsialistjk revolutsianın arasındaqı negjzgj aıbrmanı moıındamaıan vıolasız. Al, sızdjı vūl qatenj jsteıjıjızdıjı sevevj: strategialıq üranın negjzgj taqrıvı — revolutsianın sol etarındaqı ökməttı turalı məsele, qandıı tıbr qūlatıbr, ökməttı qandıı tırtın qolına berıııı kerek ekendjgj turalı məsele, degen qararııı nərsenj sız, caması, tysjıngıjız kelmeıdj. Vūl çerde sızdjıjıjı terjıs ekendjgjı dəleıdep çatıdıı qacetj vıolar ma eken.

Sız Oktəvr kezjnde çəne oktəvrden keıjıgj alıacqı dəujrde vız «varlıq carualarmen odaq çasalsın» degen ürandı çyzege asıgır otıbr-

дъқ, өйткені барлық шаруалар буржуазиялық революцияны ақырына дейін ұеткјзуге қўқтар boldь deisjz. Bјraq Oktəbr təңkerisj men Oktəbr revolutsiasь əzjnј negjzgj mјndetj etjr burжуазиялық революцияны ақырына дейін ұеткјзудј aldьна qoidь dep, nemese sonьmen sarqьlьp vјttj dep sjzge kјm aittь? Mўnь qaidan aldьnьz? Burжуазия өкmetjn қўlatudь җəne proletariat diktaturasьn ornatudь burжуазиялық революцияны җəneberjne siqьzuqa vola ma eken? Proletariat diktaturasьn ornatu burжуазиялық революцияны җəneber asu emes pe eken? Kulaktar (bўlar da шаруалар qoi) burжуазияны қўlatudь җəne өкmettjn proletariatqa kəсujn qoldai aldь dep qalai aituqa voladь? җerdj natsionalizatsialau, җerge җeke mencјktјlјktj җoiu, җerdj vјreu alьp, vјreu satudь тьiu, t. t. тураль dekret sotsialistјk dekret volьp sanala almaitьnьna qaramastan, vјzde onьn kulaktarmen odaq җasalьp җyrgјzјlmei, kulaktarqa qarсь kyrespen җyrgјzјlgendјgјn qalai moйьndamauqa voladь? Kulaktar (bўlar da шаруалар) fabrikalardь, zavodlardь, temjr җoldardь, bankјlerdj, t. t. ekspropriatsialau тураль Sovet өкmetjnјn dekretterjn nemese imperialistјk soqьstь azamat soqьsьna ainaldьru тураль proletariattьn ұranьn qoldai aldь dep, qalai aituqa voladь? Oktəbrdjn negjzgj җerj osь emei җəne osь siaqtь aktьlar emei, burжуазияны қўlatu җəne proletariat diktaturasьn ornatu emei burжуазиялық революцияны ақырына дейін ұеткјзу boldь dep, qalai aituqa voladь?

Talas җoq, Oktəbr revolutsiasьnьn vastь mјndetterjnјn vјrj — burжуазиялық революцияны ақырына дейін ұеткјзу boldь, Oktəbr revolutsiasь volmasa, burжуазиялық революция ақырына дейін ұеткјzјlmes edj, sol siaqtь burжуазиялық революция ақырына дейін ұеткјzјlmese Oktəbr revolutsiasьnьn əzj de vaiandь vola almas edj; Oktəbr revolutsiasь burжуазиялық революцияны ақырына дейін ұеткјzјp oтырқандьqtan, барлық шаруалар oqan tјlektes voluqa tijs edj. Mўnьn vərj dausьz nəse. Bјraq bўqan qarar, burжуазиялық революцияны ақырына дейін ұеткјзу Oktəbr revolutsiasьnьn өrјsjnde тьndь qўbьlьs volqan җoq, onьn səlj nemese negjzgj maqsatь boldь dep aituqa vola ma? Burжуазия өкmetjn қўlatu, proletariat diktaturasьn ornatu, imperialistјk soqьstь azamat soqьsьna ainaldьru, kapitalisterdj ekspropriatsialau, t. s. siaqtь Oktəbr revolutsiasьnьn negjzgj maqsatьn sjz qaida җoqaltьp җјberdjnјz? Eger strategialьq ұranьn vastь taqьrvьv — революция атаulьnьn negjzgj məselesj, iaqni өкmettjn vјr tap qolьnan ekјncj tapьn qolьna kəсuj тураль məsele volatьn volsa, bўdan proletariat өкmetjnјn burжуазиялық революцияны ақырына дейін ұеткјзuj тураль məselenj burжуазияны қўlatu җəne sol proletariat өкmetjn ornatu тураль məselemen, iaqni революцияны ekјncj etarьnda strategialьq ұranьn vas taqьrvьv volьp sanalatьn məselemen catastьruqa volmaitьndьqь aiqьn emes pe?

Proletariat diktaturasьnьn eң ұlь tavьstarьnьn vјrj — proletariat diktaturasь burжуазиялық революцияны ақырына дейін ұеткјzјp, orta qasьrdьn kјrjn əvden tazartьp җьp җьqtь. Derevne yсjn mўnьn vastь җəne сьn mənjјnde cecucj maqьzь boldь. Mўnsьz шаруа soqьstarьn proletarьq revolutsiamen ұctastьrudь җyzege asьruqa volmas edj; bўl тураль Marks өtken qasьrdьn ekјncj җartьsьnda-aq aitqan volatьn. Mўnsьz proletarьq революцияны əzj vaiandь etјle almaqan volar edj. Bўl

arada mьnadai maьzdzь çaqdaidь eskeru kerek. Burçuazialьq revolut-
sianь aqьrьna deijn çetkьzu vьrdь-ekьlj aktь emes. Burçuazialьq revolu-
tutsianь aqьrьna deijn çetkьzu js çyzьnde tьtas vьr dəujr voььna so-
zьldь; sьz əz qatььzda aitqanььzda 1918 çьldьn vьr vөлceгjn qana
qarmpar qoiqan çoq, 1919 çьldьn da (Volga voьь — Oral), 1919 — 1920
çьldardьn da vөлceгjn (Ukraina) qarmadь. Menьn aitьp oтьrқanьm
Kolcak pen Denikin savuьь; vьl kezde vykьl caruanьn aldьnda po-
meccikter əkmetьjn qaita ornau qaurь tudь; burçuazialьq revolutsianь
aqьrьna deijn çetkьzudь qamtamasьz etьp, vьl revolutsianьn çemьsьn
əz qolьnda saqtar qalu ycьn, vьl kezde vykьl caruanьn Sovet əkmetь
ainalasьna çinalьp vьrьkpeske amalь volmadь. Sьzdnь Leninnen keltьr-
gen sitatalarьnьzdzь volsьn, partia ũranьn çyzege asьrudьn tetьgьn
volsьn dьrьs tysьnu ycьn, tьrcьljьk əmьrdьn osьndai kyrdelьljьgьn çəne
protsesterьjnьn ər qilь volatььn, diktaturanьn tura sotsialistьk mьndet-
terьjnьn burçuazialьq revolutsianь aqьrьna deijn çetkьzu mьndetьmen
osьndai «taьnqatьr» qulasaьn ərdaimь kəz aldьnda tьtu kerek.
Vьl qulasa revolutsianьn ekьncь etarьndaqь partia ũranьnьn dь-
rьs volmaqandьqьn kərsetedь dep, vьl ũranьn revolutsianьn vьrьncь
etarьndaqь ũrandardan aьrmasь çoq dep aituqa volama? Çoq, olai
dep aituqa volmaidь. Qaita kerьsьncə, vьl qulasa revolutsianьn ekьncь
etarьndaqь: asa kedəi carualarmen vьrьgьp oтьrьp, qala men derevnede-
gь kapitalistьk burçuaziaqa qarсь, proletariat əkmetь ycьn kyresu, t. t.
kerek degen partia ũranьnьn dьrьstьqьn kərsetedь. Nege? Nege dese-
nьz, burçuazialьq revolutsianь aqьrьna deijn çetkьzu ycьn, Oktəvrde
aldьmen burçuazianьn əkmetьn qulatьp, proletariat əkmetьn ornatu ke-
rek voldь, əitkenь tek osьndai əkmet qana burçuazialьq revolutsianь aqь-
rьna deijn çetkьze aladь, al, Oktəvrde proletariat əkmetьn ornatu ycьn,
Oktəvrde burçuazianь qulata alatьp, proletariat əkmetьn ornata ala-
tьp laibqь saiasь armianь daьndar, ũymdastьru kerek voldь, onьn
berçaqьnda, mьndai saiasь armianь vьz tek: proletariattь asa kedəi car-
uamen odaqtastьra oтьrьp, burçuaziaqa qarсь, proletariat dikturasь
ycьn kyresu kerek degen ũranьmen qana daьndar, ũymdastьra alqan-
dьqьmьzdzь dələdep çatudьn qacetь qanca. 1917 çьldьn aprelьnen 1917
çьldьn oktəvrьne deijn çyrgьzьljьp kelgen mьndai strategialьq ũranь
volmasa, vьzde mьndai saiasь armia volmas edь, demek Oktəvrde çəne
almas edьk, burçuazia əkmetьn qulata almas edьk çəne, solai volqan-
pan keьjn, burçuazialьq revolutsianь aqьrьna deijn çetkьzuce mьm-
kьncьljьgьmьz volmas edь, vьl aiqьn nəse.

Burçuazialьq revolutsianь aqьrьna deijn çetkьzudь revolutsianьn
ekьncь etarьndaqь proletariattьn əkmetьtь əz qolьna aluьn qamtamasьz
etudь kəzdegen strategialьq ũranьqa qarсь qoiuqa volmaitьndьqь da
mьne osь severten.

Osь «qaicььqatardьn» vərьne soqrai ketudьn vьr-aq amalь var, ol —
revolutsianьn vьrьncь etarьndaqь (burçuazialьq-demokratialьq revolut-
sia) strategialьq ũranь men revolutsianьn ekьncь etarьndaqь (proletar-
ialьq revolutsia) strategialьq ũranьnьn arasьndaqь negьzgj aьrmapь
moьndau, revolutsianьn vьrьncь etarьndaqь dəujrde vьz varьq carua-
larmen vьrьge oтьrьp, burçuazialьq-demokratialьq revolutsia ycьn kyres-

kenimjzdz, al, revolutsianıñ ekjncj etapındaqь дәuırdе vız asa kedei carualarmen vırıge otьır, kapital өkmetjne qarь, proletariat revolutsiasь ucjn kyreskenimjzdz moıındau. Mıñ moıındau kerek, öitkenj mıñ jsteuge vızdz revolutsianıñ vırıncj çäne ekjncj etapındaqь tapтьq kycterge analiz çasau jsj mındettendırır otь. Bılai volmasa, 1917 çыdьñ fevralьna deijn vız çımьstь proletariat pen carualardьñ revolutsialьq-demokratialьq diktaturasь degen ұrandь alqa ұstai otьır çyrgjzdzk, al, 1917 çыdьñ fevralьnan keijn vız vıl ұраньñ огьна proletariat pen asa kedei carualardьñ sotsialistjk diktaturasь ұраньñ qoldandьq degen faktьñ tysjndıruge volmas edj. 1917 çыdьñ mart — apreł aılarьnda mıñdai vır ұраньñ огьна ekjncj ұrandь qoldanudь sjzdzñ sxemaңыз voııncsa tysjndıruge volmaidь; Ian-ski çoldas, mıñ moıındaңыз.

Partianıñ strategialьq ekj ұраньñ osь negjzgj айрmasьñ Lenin özjññ «Ekj taktika» degen kjarcasьnda-aq көсетken volatьñ. Partianıñ burçuazialьq-demokratialьq revolutsianь daıındau kezjndegj ұраньñ Lenin vьlai dep aitьp bergen:

«Proletariat samoderçavienjñ qarьsьqьñ kycpen çañctau ucjn çäne burçuazianıñ tıraqsьzдыqьñ kyрmeu ucjn, carualar vıqarasьñ özjne qosьp alьp demokratialьq tөңkerjstj aqьr aıaqьna ceijn çetkjzuj kerek» (VIII tom, 96-bettj qara).

Basqaca aitqanda: varьq carualarmen vırlesjr, burçuazianь veitarap etjr, samoderçaviege qarьsь çьqьp, demokratialьq tөңkerjs ucjn kyresu.

Al, partianıñ sotsialistjk revolutsianь daıındau дәuırdjndegj ұраньna kelsek, Lenin onь vьlai dep aitьp verdj:

«Proletariat burçuazianıñ qarьsьqьñ kycpen toitaru ucjn çäne carualar men ұsaq burçuazianıñ tıraqsьzдыqьñ kyрmeu ucjn, qalqtьñ jcjndegj çartьlai proletar elementterjññ vıqarasьñ өзjne qosьp alьp, sotsialistjk tөңkerjs çasaubь kerek» (sol çerjnde).

Basqaca aitqanda: asa kedei carualarmen, çalьp aitqanda qalqtьñ çartьlai proletarьq sloılarьmen vırlesjr, qala men derevnedegj ұsaq burçuazianь veitarap etjr, burçuaziaqa qarьsь çьqьp, sotsialistjk tөңkerjs ucjn kyresu.

Bıl 1905 çыь voldь.

1917 çыь aprełde, Lenin sol kezdegj saiasi xaldj proletariat pen carualardьñ revolutsialьq-demokratialьq diktaturasь naqtь burçuazia өkmetjmen qıulasьp kettj dep sipattai keljr, vьlai degen:

«Reseidegj qazjrgj momenttjñ өзgeceljgj — proletariattьñ sanalьqь men шьmdasqandьqь çetkjłksjz volqandьqtan өkmettj burçuaziaqa bergen revolutsianıñ vırıncj etapьnan, өkmettj proletariattьñ çäne carualardьñ jcjndegj asa kedeilergjññ* qoıьna beruge tıjstj ekjncj etapьna otu». (Leninnıñ «Apreł tezisterjñ» qara, XX tom, 88-bet).

1917 çыь aqıstьñ aıaq cenjnde, Oktөvрге daıındьq qьzu tyrde çyrgjzjłjr çatqan kezde, Lenin «Carualar men çımьscьlar» degen ar-naubь maqalasьnda vьlai dep çazqan:

«Tek proletariat pen carualar* qana monarxianь qılata aladь — vızdzñ tapтьq saiasatьmьzдыñ ol kezdegj (1905 çыı turalь aitьp otь. I. St.) negjzgj anьqtamasь

* Kursiv menjkj. I. St.

osьndai boldь. Bŭl anyqtama dŭrьs ta edj. 1917 çyldьң fevralь men martь mŭnь taqьda dәleidedj. Asa kedei carualarqa* (vjzdnj prognammatьzca aitqanda, çartьlәi proletarlarqa) vasçьlьq etjр otьrqaп tek proletariat qana soçьstь demokratialьq vjtmmen tьndьra aladь, soçьstьң çaralarьң çaza aladь, sotsializmge aiaq vasu çәnjnde sәzsiz qaçet volqaп çәne keceujldetuge volmaitьn adьmdardь vastai aladь — vjzdnj taptьq saiasatьmьzdnj qazjrgj anyqtamasь mjne osьndai» (XXI tom, 111-bettj qara).

Mŭnь vjzde osь kypj proletariat pen asa kedei carualardьң diktaturasь var eken dep tysjnveu kerek. Olai deu, әnie, dŭrьs emes. Vjz Oktәvrge qarai vet alqanda, proletariat pen asa kedei carualardьң diktaturasь degen ūrandь qoldandьq çәne vŭl ūrandь Oktәvrde formaldьq tyrde çyzege asьrdьq, әitkenj vjz solçьl es-erlermen blok çasadьq çәne vasçьlьqtь solarmen vjrlәsjр çyrgjzdk, al, faktь çyzjnde sol kezdnj әzjnde-aq vjzde proletariat diktaturasь boldь, әitkenj vjz, volcevikter, kәrcjlk edjk. Vjraq solçьl es-erlerdnj «vyljgjnәn» soң, solçьl es-erler men çasalqaп blok vŭzьlqaпnaп keijп, vasçьlьq tŭtasьmen çәne tolyqьnaп vjр partianьң qolьna, memleketke vasçьlьq etu jsjn vasqa partiamen voljsreitjn çәne voljse de almaitьn vjzdnj partiamьzdnj qolьna kәcken kezde, proletariat pen asa kedei carualardьң diktaturasь formaldьq tyrde әmjр syrudәn qaldь. Mjne osьnь vjz proletariat diktaturasь dep ataimьz.

Aqьrьnda, 1918 çьlь nojavrde Lenin revolutsianьң әtken çolьna kәz çygrte keljр, vьlai dep çazqaп:

«Ia, vjz tŭtas carualarmen vjrgе çyрjр kele çatqanda, vjzdnj revolutsiamьz burçuazialьq revolutsia voladь. Mŭnь vjz asьqtan-asьq tysjndjk, 1905 çьldәn berjь qarai çyz ret, mьң ret aittьq, tarixi protsestjn soçpai әtuge volmaitьn vŭl satьsьnaп attar әtuge de, onь dekretren әzgertuge de ecqacan ūmtьlьр kәrmedjk.. Vjraq 1917 çьlь, aprәl aivnaп berjь qarai, Oktәvr revolutsiasьnaп kәр vŭrьп*, әkmettj әz qolьmьzqa alqapnaп vŭrьп* vjz asьq aitьр, qalqqa mьnaпь tysjndjrdjk: revolutsia qazjrgj kyijnde endj toqtar qala almaidь, әitkenj el alqa kettj, kapitalizm alqa qarai qadam vastь, kyizelucjlk qŭlaq estjmegen cekke çettj, vŭl kyizelucjlk (onь vjreuler meijь tjlesjn, mellj tjlemәsjп) alqa qarai, sotsializmge qarai qadam vasudь talap etpekçj. Әitkenj, vasqa çolmen alqa vasuqa, soçьs saldarьnaп çyikesj qŭrьqan eldj vasqa çolmen qŭtqaruqa, еңbekçjler men eksploatatsialanuçьlardьң cekken azavьп vasqa çolmen çәnjldetuge volmaidь. Vjzdnj aitqanьmьz vŭlçьmai keldj. Revolutsianьң aiaq alьsь vjzdnj aitqanьmьzdnj dŭrьs ekenjn kәrsettj. Әuelj «varьlьq» carualarmen vjrgе otьrьр, monarxiada qarсь, pomеccikterge qarсь, orta qarсьlьqda qarсь kyrestjk (mjne sondьqtan revolutsia burçuazialьq, burçuazialьq-demokratialьq revolutsia volьр otьр). Onar keljn, asa kedei carualarmen vjrgе otьrьр, çartьlәi proletariatren vjrgе otьrьр, varьlьq eksploatatsialanuçьlarmen vjrgе otьrьр kapitalizmge qarсь, sonьң jçjnde derevnedegj bailarqa, kulaktarqa, spekulanttarqa qarсь* kyrestjk, mjne sondьqtan revolutsia sotsialstjk revolutsia vola vastaidь» (XXIII tom, 390 — 391-betterdj qara).

Kәrjр otьrsьzdar, burçuazialьq-demokratialьq revolutsianь daiьndaп dәujrjndegj vjrgjncj strategialьq ūran men Oktәvrge daiьndalu dәujrjndegj ekjncj strategialьq ūranьң arasьnda tereң aivьma varьlьqьп Lenin әldenese ret kәrsetken volatьп. Anadaqь ūran: varьlьq carualarmen vjrgе otьrьр, samoderçaviege qarсь kyresu, mьnadaqь ūran: asa kedei carualarmen vjrgе otьrьр, burçuaziaqa qarсь kyresu.

* Kursiv menjkj. I. St.

Burçuazialıq revolutsianı aqıǵına deijn çetkizu Oktâbrden keijnǵı ıtıas vır dâıjıge sozıldı, burçuazialıq revolutsianı aqıǵına deijn çetkızgen vız volqandıqtan, «varlıq» carualardıń vızge tılekte volmaıtın amalı volmadı, — vıl faktı, menıń çoqarında aıtıp ótkenımeı, Oktâbrge qarai qadam basqanda çâne Oktâbrde çenır cıqqanda, vız asa kedeı carualarmen vırıge otıǵıp çenır cıqtıq, kulaktardıń (vılar da carualar qoi) qarсылasub men orta carualardıń aıbtıq volqan kezde, burçuazianıń ókmetın qılatıp, proletariat diktaturasın (proletariat diktaturasınıń mındetınıń vırı — burçuazialıq-demokratialıq revolutsianı aqıǵına deijn çetkizu boldı) ornattıqanda, asa kedeı carualarmen vırıge otıǵıp ornattıq degen negızǵı qaıdan zâredeı de âlsıretpeıdı.

Tysınktı cıqar deımın.

3) Sız özınızdıń qatıńızda taqı vılaı dep çazasız:

«Vız Oktâbrge ortacanı veıtarap etıp, derevnedegı kedeılermen odaq çasau ıranımen keldık» degen söz dırıs pa? Çoq, dırıs emes. Çoqarında kersetılgen rıkjıge qaraganda çâne Leninnen keltırılgen yzındıjerge qaraganda, vıl ıran «carualar jcinde tap-tarqa aıǵılcıbtıq tolqaq rıskende» (Lenin) qana tuubı mymkın, iaqni «1918 cıldıń çazı men kyzinde» tuubı mymkın».

Vıl sıtataq qaraganda, partia ortacanı veıtarap etu çolına Oktâbrdı daıındau dâıjırinde çâne Oktâbr kezinde emes, Oktâbrden keijn çâne âsjrese 1918 cıldan keijn, kedeıler komıtetterınen keijn tysken volıp cıqtadı. Vıl mylde dırıs emes, Ian — skı çoldas. Qaita kerjsınce, ortacanı veıtarap etu saıasatı kedeıler komıtetterınen keijn, 1918 cıldan keijn bastalqan çoq, aıaqtaldı. Ortacanı veıtarap etu saıasatı vızdıń praktıkamızda naq sol 1918 cıldan keijn (engızılgen çoq) çolıldı. Naq sol 1918 cıldan keijn 1919 cıldıń martında, Lenin vızdıń partianıń VIII siezın acqanda vılaı dedı:

«Sotsializmınıń eskı uaqttaqı mańdaıaldı adamdarı, — ózderı revolutsiaqa âj de volsa senır, oqan teoria, ideia çyzinde qızmet etıp çyrgen kezde, — carualardı veıtarap etu turalı söz qıldı, iaqni orta carualardı, proletariat revolutsiasına belsendı tyrde kómek veretın qoqamdıq sloı volmasa da, eń volmaqanda, proletariat revolutsiasına kedergı çasamaitın, veıtarap volatın, çaularımızdıń soıbın soqpaıtın qoqamdıq sloı etıp cıqaru turalı söz qıldı. Mâselenıń dereksız, teorıalıq tyrde vılaıca aıtıubı vızge âvden tysınktı. Vıraı ol çetkılksız*. Vız sotsialistık qırǵıbıstıń mańdaı stadiasına* endık: vıl kezde derevnedegı çımbıstıń tãrıbesinde vınalqan negızǵı ereçeler men nısqaulardı naqtı tyrde, saralap çasap alubıız kerek, orta carualar men vekem odaq volubıız ucın, vız vıl ereçeler men nısqaulardı çolbası retinde qoldanıubıız kerek» (XXIV tom, 114-bettı qara).

Kójıp otırsız, mındaqı söz sızdıń qatıńızda aıtqan sözınızge tura qarama-qarsı volıp cıqıp otır; onıń verçaqında, sız vıl çerde veıtarap etudıń vasın onıń aqıǵımen catastıǵıp, vızdıń naqız partıalıq praktıkamızdıń astın ystıne cıqarıp vızıp otırsız.

Burçuazianı qılatıp çatqan kezde, Sovetter ókmetı âj vaıandı volmaıtırqan kezde, ortaca kınkıldep, revolutsia men kontrrevolutsianıń arasında aıbtıqı, sondıqtan da onı veıtarap etuge tura keldı. Burçuazianı «cınımen» qılatılqanına, Sovetter ókmetınıń vaıandı vola bastalqanına, kulaktardıń çenıje vastalqanına, Qızıl armıanıń azamat maı-

* Kursiv menıkj. I. St.

дандарьнда çеңе bastaqanьна көзj çete bastaqan kezde, ortaca vjzge vetjn vўra vastadь. Osьndai өзgerjsten кейjn қана, partianьñ VIII siezjnde Lenin сықарған partianьñ ycjncj strategialьq ұраньньñ js çyzjne asьғылуь мүмкјн boldь, ol ұран: kedeilerge syiene отьыр, ortacamen bekem odaq çasai отьыр, sotsialistjk qўғыльс çolьnda alqa basailьq degen ұран.

Sjz çalрьqа belgјlj vўl faktьнь qalai ұмьтьр kettјnjz?

Onan. кейjn sjzdјñ qatьqьzdan — proletarьlьq revolutsiaqа өter kezdegj çәne vўl revolutsia çeңgennen кейngj alqacqь kynderdegj ortacань veitarap etu saiasatь dўрьs emes, çaramsьz boldь, solai volqanнан кейjn qolaisьz boldь degendjk сықadь. Bўl mylde dўрьs emes, Ian — ski çoldas. Js mўньñ naqьz kerjsjnce volьp отьr. Burçuazia өkmetjn naq qўlatьp çatqan kezde çәne proletariat өkmetjn vaiandь etkenge deijn, ortaca өte-mөte auytqıdь çәne qarсылasadь. Mjne, dәl osь дәujrde kedeilermen odaq çasap, ortacань veitarap etu kerek.

Өz qateңjzдж qarьsa çaqtap, sjz carualar тураль мәselenjñ tek vjzdјñ eljmјz ycjñ қана emes, ekonomikasь «oktәvрге deijnгj Reseidјñ ekonomikasьna azdь-kөртj ұqsas» vasqa elder ycjñ de ylken maңьzь var deisјz. Bўl soңqьñьz, әrine, dўрьs. Bјraq agrar мәselesj çenјndegj tezisterjnde Lenin Kominternjñ II Kongresjnde proletariat өkmettj өз qolьna alьp çatqan дәujrdegj proletarьlьq partialardьñ ortaca çenјndegj saiasatь тураль төmendegјnj aittь. Asa kedei carualardь, nemese dәljrek aitqanda, «derevnedegj eңбекcj çәne eksploatatsialanucь vўqarаnь» aulcaruacьlьq çұmьscьlarьnan, çartьlai proletarlardan nemese vьтьraңqь carualardan çәne ұsaq carualardan qўralatьn çeke gruppа dep tysjndјrјp, onan soң derevnedegj erekse gruppа volqan orta carualar тураль мәselege көcјp, Lenin vьlai deidj:

«Economikalьq çaqьnan qaraqanda «orta carualar» dep kjckene қана çer ucәstokterjne çeke mençjk nemese agenda tyrjnde ie volqan ұsaq egјncјlerdj tysјnu kerek; vўl çer ucәstokterj kapitalizm tўsьnda, çalьp ereçe volьnca, semianь asьrau men caruacьlьqtь çyrgјzuge volmacь өnjm қана vermei, sonьmen vјрге eң volmaqanda çailь çьldarda kapitalqa ainala alatьn belgјlj artьq өnjm aluqa мүмкјncјljк beredj; vўlar көvjnese vasqanьñ çұmьs kycјñ çaldap alьp tўradь... Revolutsiasь proletariat, — eң volmaqanda talaudaqь kelesegj ycjñ çәne proletariat diktaturasь дәujrјnjñ vasь ycjñ, — vўl sloıdь өз çaqьna tartudь өзjnjñ mjndetj etјp qoia almadь. Ol өзjnjñ mjndetjn orta caruanь veitarap etumen қана doqarubь kerek; iaqni burçuazianьñ proletariatqa qarсь kyresjnde burçuaziaqа velsendj tyrde көmek beruden orta caruanь bezdјru kerek» (Kominternjñ II kongresjnjñ stenografialьq esevjn qara, 610—611-beñter).

Bўdan кейjn ortacань veitarap etu saiasatь vјzde «tek» «1918 çьldьñ çazь men kyzjnde» «tuubь» мүмкјн edj dep, iaqni Sovetter өkmetjn, proletariat өkmetjn, vaiandь etu çenјnde mьqtь tabьstarqа çetkennen кейjn tuubь мүмкјн edj dep qalai aituqа voladь?

Kөrјp отьrsьz, sotsialistjk revolutsiaqа өtu çәne proletariat өkmetjn vaiandь etu momentjndegj proletarьlьq partialardьñ strategialьq ұрань тураль мәsele de, ortacань veitarap etu тураль мәsele de sjz oilaқandai op-oңai мәsele emes.

4) Çoқarьda aitьlқandardьñ vәjnen mьnalар көrјnedj: sjzdјñ Lenin сықarmalarьnan keltјrgen sitatalarьñьzдь revolutsianьñ ekјncj

etarındaqь partianьı negjzgj ıranьıa qarama-qarsь qoiudьı esvjı retjı çoq, öitkenj olar, v il sitatalar: a) partianьı Okt br aldьndaqь negjzgj ıranьı emes, Okt brden kejn vır uazialьq revolutsianь aqьrьna deijn  etkizudj s z qyladь; b) olar v il ıranьı dьrьstьqьı terjske sьqarmaidь, qaita onь qostaidь. Men  oqarьda da aittьı, amaьıı  oq taqьda aitamьı: revolutsianьı ekjncj etarındaqь,  kmettj proletariat  z qolьna alqanqa ceijnj, partianьı strategialьq ıranьıa (v il ıranьı vасть taqьrьvь —  kmet turalь m sele volьp tavьladь), proletariat  kmettj öz qolьna alqanqa keijnj d ujrde çyzege asьrьlatьı, vır uazialьq revolutsianь aqьrьna deijn çetkizu mьndetjn qarama-qarsь qoiuqa volmaidь.

5) Sjz Molotov  oldastьı «Bjzdjn eljmjzdegj vır uazialьq revolutsia turalь» «Pravdada» vasyqan (12 mart, 1927  .) velgjlj maqalasьı söz qylasьz, sjzdj menen tysjnjk sürauqa «itermelegen» osь maqala körjnedj. Men, maqalalardь sjzdjn qalai oqitьııızdь vjımeimjn; Ian — ski  oldas. Molotov  oldastьı maqalasьı men de oqьdьı; menjı oıııca, v il maqala partiamьzdьı XIV siezjnde carualar çonjndegj partia ırandarь turalь menjı vaiandamamdaqь aityqandarqa esqandai qaicь kelmeidj. Molotov  oldas  zjnı maqalasьında partianьı Oktəbr dəujrjndegj negjzgj ıranьı s z qylmaidь, partia Okt brden kejn vır uazialьq revolutsianь aqьrьna deijn  etkizjı otьrqandьqtan, oqan varьq carualar tjlektes volqandьqьı s z qyladь. Men  oqarьda aityr kettjı qoi, v il faktьı aityqandьq, — vjz asa kedei carualarmen vjrgge otьrь, ortacanь veitarap etjı, qala men d revnedegj vır uaziaqa qarsь sьqar, vır uazianьı  kmetjn qulattьq  ane proletariat diktaturasьı ornattьq degen negjzgj qaqidanь, m nsьz vjz vır uazialьq revolutsianь aqьrьna deijn çetkize almas edjk degen negjzgj qaqidanь terjske sьqarmaidь, qaita sonь qostaidь.

«Bolcevik» № 7-8, 15 aprel, 1927  .

OKTƏBRDJ DAIBNDAU DƏUJRJNDEGJ PROLETARIAT PEN ASA KEDEI SARUALARDYŇ DIKTATURASY DEGEN ŪRAN TURALY

S. Pokrovski çoldasqa çauar

Pokrovski çoldas!

Sjzdjñ osy çyly 2 maida çazqan qatyňyzda oqan taptectep, wylai-
ca aitqanda, walyq punktterjne tygel çauar wewerlyktei eswjr syltai
da, eswjr dælel de çoq qoi dep oilaimyñ. Døljn aitqanda, wyl qattz
lan — ski çoldastyñ qatymen salystyrganda esqandai erekce çaqalyq
çoq. Eger men wlyqan qaramastan sjzdjñ qatyňyzqa çauar wewjr otyr-
qan bolsam, oqan sewer: wyl qatta 1917 çyldyñ aprel — mai ailaryñ-
daqy kamenevcjldjktj tura qaita ornatudyñ keiwjr elementterj wag.
Kamenevcjldjktj qaita ornatudyñ osy elementterjn ækeweleu usjn
qana, men sjzdjñ qatyňyzqa qysqaca çauar wewjr otudj qaçet dep
tawamyñ.

1) Sjz qatyňyzda: «Fevraldan Oktəwrgge deijngj dəujrde wjz js çy-
zjnde walyq sarualarmen odaqtasu ūranyñ çyrgjzdyk», «Fevraldan
Oktəwrgge wet alqan dəujrde partia sarualar çonjnde — walyq sarua-
larmen tygel odaqtasu turasyndaqy eskj ūranyñ çaqtar, sony qorqad-
dy» deisjz.

Wjrcjden, wylai wolqanda, wolvevikter Oktəbrdj daiyndau dəujrjñ-
de (aprel — oktəwr) asa kedew sarualar men auqattw sarualar arasyña
wogozda çyrgjzudj özjne mjndet etpei, sarualardy tygeljnen alqan
wolyr çyqady.

Ekjncjden, Oktəbrdj daiyndau dəujrjñde wolvevikter wlynyqy «pro-
letariat pen sarualardyñ diktaturasy» degen eskj ūranyñ ornyna,
«proletariat pen asa kedew sarualardyñ diktaturasy» degen çaqta ūran-
dy qoldanwai, Leninnjñ 1905 çylyqy «Ekj taktika» degen kjtarçasynda
aityqandai, eskj pozitsiasynda qalqan wolyr çyqady.

Yscjncjden, Oktəbrdj daiyndau dəujrjñde (1917 çylyqy mart — ok-
təwr) Sovetterdjñ auytquw men keljsjmpazdyqyña qarsy, orta sarua-
lardyñ Sovetterdegj çæne frontaqy auytquwña qarsy, revolutsia men
kontrrevolutsia arasyndaqy auytquwña qarsy, yiel kynderjñde, es-
erler men mencevikterden çyqan keljsjmpazdar wасыlyq etken Sovet-
ter wolvevikterdj oqçau qaldyru jsjñde kontrrevolutsiasy generaldar-
men tjze qosyr ketken kezde, ete-mete cielenjsken auytquwlyq pen
keljsjmpazdyqqa qarsy kyrestjñ wolveviktjk saiasaty, — sarualardyñ
welgjly sloilarynyñ osy auytquwlyqy men keljsjmpazdyqyña qarsy wol-
ceviktjk kyres dereksjz çæne myldem keweksjz woldy degen maqna
çyqady.

Eq aqyrynda, 1917 çyldyñ aprel — mai ailarynda Kamenevtjñ pro-

letariat pen sarualardın diktaturası degen eskı ürandı saqtalı dırıs volır, sıqadı da, vıl ürandı eskırdı dep sanar, proletariat pen asa kedı sarualardın diktaturası degen saqa ürandı kötergen Lenındkı terıs volır sıqadı.

Sızdın vıkjı qatnızdın tıptı esvr maqnası soqtalı dırısı usın, mıne osı mäselelerdı alqa qoıudın özı-aq setkılıktı.

Alıda sız Lenin sıqarmalarınan ceke sitatalar keltırdı ete sııetın adam volqandıqızdan, sitatalarqa oralalıq.

Fevral tönkerısınen keın, revolutsıanıń onan arı damıı tırqızınan qaraqanda, Lenin proletariat pen salır sarualardın myddelerınıń vırdeı volıın emes, asa kedı sarualar men auqattı sarualardın setkelıjn Resıdın agrarıq qatnasındaq saqalıq dep esepredı, vılardın vırıncısı, ıaını asa kedı sarualar, proletariatqa qaralı aıdı da, ekıncısı, ıaını auqattı sarualar, Uaqıtca ykmettın soınan erdı; mın ıspattau usın kör eqbek kerek emes.

Kamenevren cäne kamenevırdkren aıtısa otırır, 1917 cıldın aprılında vıl cönde Lenin mıne vılaı degen:

«Endı* sarualarmen myddemız vır dep senı proletarıq partıaqa keırılmetkır narse» (XX tom, 245-vet, Lenınnıń 1917 cılq aprıl konferensiasındaq soznı qara).

Odan keın:

«Sarualardın vırnese sıezını qalılarında agrar mäselesın cecudı Qırıltaı cınalısına deın qoıa tıru kerek degen rıkırdı vız qazırđın özında-aq körır otırıtız, — vıl kadetferge veım auqattı sarualardın* ceııı» (Lenınnıń 1917 cıl aprılde Petrogradın salırqalalıq konferensiasında solegen soznı qara, XX tom, 176-vet).

Odan keın:

«Mımkın, sarualar vıkjı cerdı de, vıkjı ekmettı de alar. Vıl mımkıncılıktı menın ıtıraııt, özımın oı arısındı vır qana vıgıngı kınmen toıtırır qoııtııt vılaı tırısın, men saqa qıvılıstı: vatraktar men asa kedı sarualardın cäne qoıalı sarualardın tereırrek tırde setkelıjn* esepke ala otırır, agrarıq programı tıra, del formulalar otırıtın» (Lenınnıń «Taktika turalı qattar» degen arıldegı maqalası qara, XX tom, 103-vet).

Fevral revolutsiasınan soı derevnedegı saqa saqdaıdaq Lenınnı saqa cäne maızdı dep tarqandar mıne osı.

Lenin 1917 cıldın fevralınan keıngı deırde partı saıasatın qırqanda, mıne osılardı negızge alqan.

Lenin 1917 cıldın aprılında, Petrogradın salırqalalıq konferensiasında solegen tımengı soznıde osı qaıdanı negızge alqan:

«Bız cıtısca, soldat deputattarıń Sovetı ekmettı Uaqıtca ykmettın qoına bergendıgın tek osında qana vırdk. Cıtısca, soldat deputattarıń Sovetı degenıız proletariat pen soldat dikturasının cızege asırılı; soldattardın arasında körılıgı sarualar. Proletariat pen sarualardın dikturası degenıız mıne osı. Bıraq vıl «diktura» vurcuazıamen kelısımge keldı. Del osı arada «eskı» volcevızıt qalı qaralı* kerek» (XX tom, 176-vettı qara).

Lenin 1917 cıldın aprılında mına sozdı sazqanda da osı qaıdanı negızge alqan:

* Kursıv medkı. I. St.

«Endj kjmde-kjm «proletariat pen carualardың revolutsialыq-demokratialыq dik-taturasъ» туралы қана сөз қыlsa, ol тұрмыстан кейjn қалқан адам, ol осының се-вевjnen js қызjnде proletarлық таp kyresjne қарсы ұсақ буржуазия қақына сыққан адам, оны revolutsiadan бүгінқы «bolceviktjk» sirek zattardың архивына («part bolcevikter архивъ» деп атаса да voladъ) tapsъru керек» (XX том, 101-беттj қара).

Proletariat pen carualardың diktaturasъ degen eskj ұранның огына proletariat pen asa kedei carualardың diktaturasъ degen ұранның туы да осы сеvepten volatъn.

Sjz, өзjnjzdjң қатыңызда айтър отърғаньңыз сияқты, бүл әlj аiaқта-лып четpegen carua revolutsiasынан Trotskice sekjrp өту dersjz, вj-рақ, 1917 қыldың апрелjnде Ленинге қарсы арналқан Камenevtjң қарсы дауы қансалық дәреçеде kjsj панарлық нәрсе volқан bolsa, sjzdjң мү-ныңыз да сонсалық дәреçеде қана kjsj панарлық нәрсе. Lenin мына төмengj сөздерdj aitқанда мұндаi қарсы даудың volуын толық eskerген:

«Trotskizm — «patca volmasъn, al ykmet құмыссынкj volsъn» deidj. Бүл дү-ғыс емес. Ұсақ буржуазия бар, оны сықарып тастауға volмаидъ. Вjрақ оның ekj вөlegj бар. Оның asa kedei* вөlegj құмыссы тавына eredj» (XX том, 182-беттj қара).

Камenevtjң қatesj, ал қазjр, Pokrovski қoldas sjzdjң қатеңjz, ұсақ буржуазияның, дәл осы айтъльр отърған ретте — carualardың ekj вөlegj-пjң арасындақы айртманъ vaiқар, көрsete вjлmeulerjңjзде; carualardың asa kedei вөlegjn carualardың вукjл бүқарасынан вөljр ala вjлmeule-гjңjзде қәне revolutsiаның 1917 қыldaқы вjрjңсj етаpынан оның ekjң-сj етаpына өту қақдайындақы партиа саиасатын соқан syier қуғуды вjлmeulerjңjзде, осыдан қаңа ұранды, proletariat pen asa kedei carua-lardың diktaturasъ турасында партианың ekjңсj стратегиялық ұранын сықара вjлmeulerjңjзде.

Lenin еңбектерjнен 1917 қыldың апрелjнен октөврге деjңгj «pro-letariat pen asa kedei carualardың diktaturasъ» degen ұранның практи-калық тарихын вjртелер қарар өтеijk:

1917 қыldың апрелj:

«Reseidegj қазjргj momenttjң өзгечелjгj — proletariatтың санаылық мен ұйм-дасқандықь четkjлксjз volқандықтан өкметtj буржуазияға берген revolutsiаның вjрjңсj* етаpынан өкметtj proletariatтың қәне carualardың jсjндеgj asa kedellerj-пjң* қолына беруге тjстj ekjңсj етаpына өту» (Leninнjң «Апрел тезистерjн» қара, XX том, 88-бет).

1917 қыldың yielj:

«Eger asa kedei carualar* қoldasa, revolutsiасы құмыссылардың өздерj-ақ ka-pitalisterdjң қарсылықын тоltара аладъ, ақы төлемей-ақ çerdj өзjne қаратыр алуға, толық востандыққа çетуге, актықты çеңуге, соқысты çолуға, әdjл, берjk вjтjм çасau-ға қалқты вастай аладъ» (XXI том, 77-беттj қара).

1917 қыldың ақұсы:

«Аса kedei carualарға* (вjздjң программатъзса aitқанда, çартылаi proletarlar-ға) васылық etjр отърған тек proletariat қана соқысты демократиялық вjтjммен тындыға аладъ, соқыстың çараларын çаза аладъ, сotsializmге аiaқ wasu çеңjnде сөз-сjз қаçет volқан қәне кесейдетуге volмайтън адьмдарды вастай аладъ, — вjздjң тартық саиасатымыздың қазjргj апықтамасы mjне осындаi» (XXI том, 111-беттj қара).

1917 қыldың sentөврj:

* Kursiv менjkj. I. St.

«Proletarlar men asa kedei carualardıñ* diktaturası qana kapitalisterdın qar-sılyqın toıtara aladı, ökmettın naqız aıvındı çau çyrektıgın çane vatylyqın kög-sete aladı, armıa jcinde de, carua jcinde de özjne vıqaranıñ qairattanır, çan-tönj-men cın mənısjnde erlık etır kömek kösetujn qamtamasız ete aladı» (XXI tom, 147-bettı qara).

1917 çyldın şentävır — oktävırjnde, «Bolcevıker memlekettık ök-mettı ūstap tıra ala ma?» degen kıtapcada Lenin «Novaia Çızınmen» aıtısa kelır vılai deıdj:

«İa* vıkjı ökmet vırçuazıanjıkı voladı — mün şızder köpten çaqtamaisızdar, çane vırçuazıanıñ özjnj de vıl turalı auzın acıqa vatyly varmaıdı, öitkenj, mün-dai ökmettı 20 — 21 apreldın özjnde-aq qalq ıqpen vır qaqr ıaqtır çıbergenj, al qazır yc ese artıq vatyldıqpen, aıausız tyrde ıaqtıratın vırçuazıa vıledj. İa* ökmet ūsaq vırçuazıanjıkı voladı, ıaqnı onıñ vırçuazıamen çasaqan koalitsia-sjnjıkı (odaq, keljsım) voladı, öitkenj, ūsaq vırçuazıa ökmettı öz aldına derbes, eckjıge tæuelsız tyrde alqısb kelmeıdj çane ala almaıdı, mün varıq revolutsia-lardıñ tægrıbesj ıspattadı, mün kapitalistık elde, ne kapital çaqında, ne eñbek çaqında tıruqa voladı, vıraç ekeujnj aralıqında tıruqa volmaıdı degendj tysjı-jretjı ekonomıkalyq qyım da ıspattadı. Vıl koalitsia Resıde çartı çı jcinde vırnese ondaqan ædjsterdj vaıqar qaradı, vıraç jske aspai qaldı. İa,* eñ aqyında, vırçuazıaqa qarıs cıqır, onı qarıslyqın toıtaru ycın, vıkjı ökmet proletarıat pen asa kedei carualardıkı* voladı. Vıl ælj vaıqalyr köjılgen çoq, çane şızder, «Novaia Çızndegj» gospodınder, qalqıtı özderjnjnj vırçuazıadan yrkkenderjnjzveı yrkjır, qalqqa mün jsteuge keñes vermeli çyrşızder. Esqandai tørtjncj çol çoq, onı oilar tabıqa da volmaıdı» (XXI tom, 275-bettı qara).

Faktylar osındai.

Oktävrdj daıyndau tarıxındaq vıl faktylar men oqıqalardıñ vırjn şız «amaldar» attap ötesjz, Oktävrdj daıyndau dæujrjnde bolcevıker-djı ol kezdegj Sovetterde otırqan «qoçarıñ carualardıñ» aııtquısblyq men keljsımrazdıqına qarıs acqan kyresjı volcevizm tarıxınan «amaldar» öcjır tastaisız, proletarıat pen asa kedei carualardıñ dik-taturası turalı Lenin ūranıñ «amaldar» çerleısız, sonımen qavat mün-nyızdı tarıx pen leninizıge jstegen zorlyq emes dep tysjnesjz.

Sanı vıdan da arttırıqa volatın vıl sıtatalardan şız, Pokrovskı çoldas, mınan körujnjz kerek: bolcevıker 1917 çyldın fevralınan keıjn negjzgj punkt etır çalır carualardı emes, olardıñ asa kedei vö-legjı aldı, bolcevıker Oktävırge proletarıat pen carualardıñ diktatu-rası degen eskj ūranımen emes, proletarıat pen asa kedei carualardıñ diktaturası degen çana ūranımen keldj.

Vıdan köjnetjnj — bolcevıker vıl ūrandı Sovetterdjı aııtquı men keljsımrazdıqına qarıs, carualardıñ Sovetterde otırqan velgjlı völjmjnj aııtquı men keljsımrazdıqına qarıs, es-erler men mencevıker degen attar vır ūsaqvırçuazıalyq demokratıanıñ velgjlı par-tialarıñnyñ aııtquı men keljsımrazdıqına qarıs kyresjı jske asırdı.

Vıdan köjnetjnj — vız proletarıat pen asa kedei carualardıñ dik-taturası degen çana ūrandı çyrgjzbesek, es-erler men mencevıker-djı keljsımrazdıqın çene alarlıq, carualardıñ velgjlı völegjnjnj aııt-quıñ veıtarar ete alarlıq, vırçuazıa ökmetjı qılata alarlıq, söıjır vırçuazıalyq revolutsıanıñ aqyına deıjn çetkjzudj mymkjı ete alar-lyq, kycj çetkjłktı saıası armıanı çınar ala almaqan volar edjk.

* Kursıv menjkı. I. St.

Budan kɵrjnetjnj — «vjz Oktəvrge qarai qadam basqanda çəne Oktəvrde çejr çyqanda asa kedei carualarmen vjrgje otırgp, kulaktardıń (olar da carualar) qarсылasub men orta carualardıń aubıqubna qarastan çejr çyqtıq» (menjı Iap — ski çoldasqa çazqan çauavımdı qarai).

Sɵitjr, Oktəvrđj daıyndau dəujrjnjı ɵn voıyndaqıdai, 1917 çyldı apreljnde de Kamenevtjkj emes, Lenindjkj dırgs edj, al osı kypj kamenevcjldjktj qaita ornatırg otırgan sjz, Pokrovski çoldas, onca təujr emes kompanianıń ortasına tysjr vara çatqan sıqyldısbız.

2) Çoqarqı aıtılqandardıń vėrgje qarama-qarsı, sjz Leninnjı 1917 çyldı Oktəvrjnde çalır carualardıń kɵmegj arqasında ɵkmetj alqandıqımbız turasındaqı sɵzjn keltjesjz. Vjzdjı ɵkmetj alımbızqa çalır carualardıń belgıljvjrg kɵmegj volqandıqı əvden dırgs. Vjrgaq sjz vjr kjckene «ūsıaq-tyiektj» qosudı ūmbırg ketkensjz: çalır carualar Oktəvrde de, Oktəvrden keijn de burçuazialıq revolutsianı aqırgına deijn vjz çetkjzjr otırgandıqtan qana vjzge kɵmektestj. Bıl «ūsıaq-tyiek» dəl osı aıtılgp otırgan rette məselenj cecjr vererljık ɵte mańızdı «ūsıaq-tyiek». Mündai mańızdı «ūsıaq-tyiektj» «ūmbıru», sɵitjr vırgp ɵte mańızdı məselenj voıamalaı volcevikke laıqı nėrgse emes, Pokrovski çoldas.

Sjzdjı qatıqızqa qaraganda, sjz çalır carualardıń kɵmekteskendjgı turalı Lenin sɵzjn sol Leninnjı ɵzj çyqarqan «proletariat pen asa kedei carualardıń diktaturası» degen partia ūranına qarıs qoıatındıqımbız kɵrjnedj. Al, Leninnjı bıl sɵzderjn Lenin çyqarmalagınan çoqarqı keltjrlgen sitatalarqa qarıs qoıu ysjn, proletariat pen asa kedei carualardıń diktaturası degen ūran turalı Leninnjı çoqarqı sitataların sol Leninnen sjz keltjrp otırgan çalır carualar turalı sɵzderj arqılg terjske çyqarqı sever tavı ysjn, eı kem volqanda, ekj nėrgsenj dəldeı kerek.

Vjrgjncjden. Burçuazialıq revolutsianı aqırgına deijn çetkjzu Oktəvr revolutsiasındaqı vastı məsle völd dep dəldeı kerek. Lenin burçuazialıq revolutsianı aqırgına deijn çetkjzu, ol mjndettj «çol-çenekei» cecjr ɵtken Oktəvr revolutsiasınbı «kɵldeneı» çemjsj völd dep sanadı. Aldımen Leninnjı osı qaqıdasın terjske çyqarqı alırg, Oktəvr revolutsiasındaqı vastı məsle burçuazia ɵkmetjn qılatı çəne ɵkmetjnı proletariat qoına kɵcuj emes, burçuazialıq revolutsianı aqırgına deijn çetkjzu dep dəldeı kerek. Pokrovski çoldas, sjz osı nı dəldeı berseıjz, sonda men 1917 çyldı apreljnen vastı oktəvrjne deijn partia ūranı proletariat pen asa kedei carualardıń diktaturası emes, proletariat pen caruanıń diktaturası degen ūran völd dep moıyndauqa daııntı. Sjzdjı qatıqızqa qaraganda, sjz bıl orasan qauptj mjndettj moııqızqa alıdı mymkjn emes dep sanar, alıada, Oktəvr revolutsiasınbı eı mańızdı məselerjnı vjrgı volqan vjrtjm turalı məslede vjzge veıne varlıq carualar tıtasımen kɵmektestj degendj «çol-çenekei» dəldeı ɵtkjıjz keledj. Bıl, ərgne, dırgs emes. Bıl mylde dırgs emes, Pokrovski çoldas. Vjrtjm turalı məslede sjz obyvateldjk kɵzqarasqa tysjr ketkensjz. Dırgsında vjzde vjrtjm turalı məsle ol kezde ɵkmet turalı məsle edj, ɵitkenj, ɵkmet prole-

tariat qolna көckenen keijn qana imperialistjk soqьstan сықуға қо бар деп есептеуге volatьn edj. Sьz, tegj, Leninnjь «өкmet өзge tap- тың qolna көckende qana soqьсть toqtatuға мүмкьjn» және «соиь- сын соqьс — degennjь мәнсьj naiza tastau emes, оның мәнсьj өкmet- тьн өзge tapтың qolna көсuj» (Leninnjь 1917 сыь апрелде Petro- gradтың қалықалалық конференсиясында сөйлеген сөзjnen, XX том, 181 және 178-беттj қара) degen сөздерjн ұмтыр ketken сықарсыз.

Сонымен, екjнjь вjрj: сьz не Октавр revolutsiasьндағы vastь мә- sele — буржуазиялық revolutsianь ақығына дейн четкьзу edj деп дәлел- деujньz керек, не сьz мүнь дәлелдеi алмаисьз, — вўлай volқан кьнде, вьz буржуазиялық revolutsianь ақығына дейн четкьзjр отьропаньмьздағы qana Октаврде қалық сағуалар вьzге көмек көрsete алды degen қор- тынды өзjnen өзj tuады.

Екjнсjден. Bolcevиктер буржуазиялық revolutsianь ақығына дейн четкьзjр отьроқандықтан, Октаврды дайындаудың барлық дәujгjнде pro- letariat пен asa кedei сағуалардын диктатурасы degen ұранды үнемj сығьзвей-ақ, ұсақбуржуазиялық partialардын келсjм-раздығына қарсы осы ұраннан tuатын кьrestj сығьзвей-ақ сағуалардын белгьlj сьoilары- ның және олардын Sovetterdegj өкьjлдерjнjн ауытқуын осы ұран қосқан- дайын әскереlemei-ақ, Октаврде де, Октаврден соң да қалық сағуалар- дан көмек ala алар edj деп дәлелдеujньz керек. Осынь дәлелдер берj- ньzсj, Pokrovski қолдас. Дўрысында, вьz Октаврде де, Октаврден кейн де қалық сағуалардын көмегьjn ala алымьздын себевь не? Оның себевь — вьz буржуазиялық revolutsianь ақығына дейн четкьzuge мүмкьjn- дьк алдық. Мўндаi мүмкьjндьктj алымьздын себевь не? Оның себевь — вьz буржуазия өкметjн қўлата алдық және оның орнына буржуа- зиялық revolutsianь ақығына дейн четкьзу қолынан keletjн вьр qana өкмет volқан proletariat өкметjн орната алдық. Буржуазия өкметjн қў- латыр, оның орнына proletariat өкметjн орната алымьздын себевь не? Оның себевь — вьz Октаврды дайындау jсjн proletariat пен asa кedei сағуалардын диктатурасы degen ұранмен сығьздьк, оның себевь — вьz, осы ұранды negьzge ala отьыр, ұсақбуржуазиялық partialардын келсjм- раздығына қарсы үнемj кьres сығьздьк, оның себевь — вьz, осы ұран- ды negьzge ala отьыр, Sovetterdegj орта сағуалардын ауытқуларына қарсы үнемj кьres сығьздьк, оның себевь — вьz, тек осындаi ұранның арқасында qana, ортасының ауытқуын жеңjр, ұсақбуржуазиялық partialар- дын келсjм-раздығын кьireтjр, өкметтjн proletariat қолына өтuj қолында кьres сығьзjзу қолынан keletjн саяси армияны қинаi алдық. Октавр re- volutsiasьның тақдырjн сесjр берген, вўл алдын-ala қасалқан қақдайла- сыз вьz Октаврде де, Октаврден кейн де қалық сағуалардын көмегьjn ala алмас edьк, мүнь дәлелдер қатудың қақетj volа qoiar ма eкен.

Сағуа соқьстарының пролетарлық revolutsiamen ұстасын тьjne осы- лай ұқыну керек, Pokrovski қолдас.

Мьjne, осы себевьтен де, Октаврде және Октаврден кейн қалық са- ғуалардын көрsetкен көмегьjn Октаврдын дайындағы proletariat пен asa кedei сағуалардын диктатурасы degen ұран арқылы сығьзjлу факты- сына қарсы qoiu — leninizmнен тьк ұқрақандық volыр сықадь.

Сьздjн negьzгьj қатеньz, Pokrovski қолдас, — сьz, Октавр revolutsia-

сының әрjсjнде сotsialistjk мjндеттердjн буржуазиялық революцияны ақырына дейjн четкjзу мjндеттерjмен қиуласу фактысын да ұқыпвақансыз, proletariat пен аса кедей саруалардың дiktaturasы тuralы партианың стратегиялық екjнсj ұранынан туатын Октавр революциясының жеке тjлектерjн сызге асырудың тетjгjн де ұқыпвақансыз.

Sjzdjн қатыңызды оқығанда, саруаларды proletariatлық революцияны қызметjне vjз алаңымыз қоқ, қайта, оны керjсjнсе, jсjнде кулактар да бар «салы саруалар» болcevиктердj өзjнjн қызметjне алаң екен деп ойлauға volады. Eгер proletariat емес тартардың қызметjне сонсалық оңай «кjрген» болса, онда болcevиктердjн jсj қаман болған volар edj.

Mjне, Pokrovski қолдас, sjzdjн аiaқыңыздан тартыр отырған нәрсе — 1917 жылдың апрелj дәujrjндегj каменевсjлдjk.

3) Sjз, 1905 жылдың қақдай мен 1917 жылдың февральдағы қақдайдың арасындағы айртмань Stalin көрmeidj degenдj айтасыз. Bұл, әрине, ұсқары айтқан сөз. Мен мұны айтқаным қоқ және аита алмас та edjm. Мен өзjмнjн қатында 1905 жыл сыққан proletariat пен саруалардың дiktaturasы тuralы партиа ұраны 1917 жылғы Fevral революциясында дәлелдендj degenдj қана айтқанмын. Bұл, әрине, дұрыс та. 1917 жылдың ақусындағы «Саруалар мен құмыссылар» degen мақаласында Лениннjн өзj де хал-қайды дәл осылай суреттеген volатын:

«Тек proletariat пен саруалар қана монархияны құлата алады — vjzdjн тартыр саиясатымыздың ол kezдегj (1905 жыл тuralы айтыр отыр. I. St.) negjзгj анықтамасы осындай volды. Bұл анықтама дұрыс та edj. 1917 жылдың февраль мен martь мұны тақыда дәлелдедj*» (XXI том, 111-беттj қара).

Саман тьс «dialektикасы» қолдас, sjzdjн тек әncejн байанысыңызды keledj қой.

4) Одан әрj sjз Stalinнjн Октаврge дейн ортацаның keljсjмпаздығы тuralы тезисjне, оны «Leninizm мәселелерj» degen кjтарапындағы proletariat дiktaturasы байанды etjlgennen кейн орта саруалармен vjрге сotsializm құрудың мүмкjндjгj тuralы айтқан ситасын қарсы қойыр, Stalin сөздерjнjн vjрj-vjрjне қайсылығын ақыңызды keledj. Eкj тырly мәселенj вұлай ұқсастырудың тық қылымға қатрайтандығын дәлелдеуycjн, онса үлкен еңбектjн керегj қоқ. Октавр алдындағы өкмет тjзгjнj буржуазияны қолында volған kezдегj орта саруа мен proletariat дiktaturasы байанды etjlgennen кейнгj, буржуазия експроприациясы, кооперация есейр, negjзгj өндjрjс құралдары proletariat қолына қиналған kezдегj орта саруа — екеуj екj тырly нәрсе. Mұндай екj тырly ортацаны ұқсастыру және оларды vjрдеi деп есептеу — құбылысты тарихи қақдайдың байанысынан тьс қарап, барлық перспективаны қойыр алу volады. Bұл барлық даталар мен дәujрлердj катастыра ситата кeltjретjн Zinovievтjн тәsjлj сықылды vjр нәрсе қой. Eгер вұл «революциялық dialektика» деп аталатын болса, онда Pokrovski қолдас «dialektикалық» выректен сирақ сықарусылықтың жылдесjн алды деп мойндауға volады.

5) Öзге мәселелердj қозғамай-ақ қойатын, өйткенj олар Iан — skь қолдаспен арадағы қатта тыгел айтқан деп санаймын.

20 mai 1927 қ.

* Kursiv менjkj. I. St.

OKTƏBR REVOLUTSIASЫНЫҢ QALQARALЫQ SIPATЫ

Oktəbrdij on җылдығына

Oktəbr revolutsiasы tek «ülттёq ceңberdegj» revolutsia qana emes. Ol, eñ aldymen, internatsionaldыq, dynieçyzjlk sipattы revolutsia, oitkenj ol adam valasыnyñ vykjl dynieçyzjlk tarixыnda eskj, kapitalistjk dynieden — çaңa, sotsialistjk dyniege negjznen vet vırgandıqtы көrsetedj.

Vırgandıq uaqıttarda revolutsialar, әdette, viljk vасына eksploatorlardыñ vjr gruppasыnyñ ornына eksploatorlardыñ ekjncj gruppasыn oтыrgыzuмен тынucы edj. Eksploatorlar almasыр oтыrucы edj, eksploatatsia qala берucы edj. Qıldardыñ азattыq qozqalыstarы kezjnde jstjñ çәij osындаı boldы. Креpostnoilardыñ көterjлs çasaqan дәujrjnde de jstjñ çәij osындаı edj. Angliada, Fransiada, Germaniada volqan belgijl «ulы» revolutsialardыñ дәujrjnde de jstjñ çәij osындаı boldы. Men Pariç Kommunасын sөz qыльp oтыrgаныm çоq, Pariç Kommunасы — proletariattыñ tarixты kapitalizmge qarсы vırgысы kelgen vjrjncj, атаqtы, айvынды, vjraq сонда da көñjldegjdei volыр сыраqan әreketj edj.

Oktəbr revolutsiasыnyñ vıl revolutsialardan prinsiptjk айrması var. Ol eksploatatsianыñ vjr formasыnyñ ornына eksploatatsianыñ ekjncj formasын qoldanуды, eksploatorlardыñ vjr gruppasыnyñ ornына eksploatorlardыñ ekjncj gruppasыn oтыrgызуды emes, adamnyñ adamды eksploatatsialaуыnyñ qандаıyn volsa da, eksploator gruppалardыñ qai-qaisысын volsa da çoiуды, proletariat diktaturasын ornatуды, vıl uaqыtqa deijn өmjр syrjр kelgen ezjgen taptardыñ jcjndegj eñ revolutsiasы tартыñ өkmetjn ornatуды, çaңa, tapsыз sotsialistjk qoqam qırуды maqsat etedj.

Mjne сондыqtan da Oktəbr revolutsiasыnyñ çeңuj adam valasыnyñ tarixыnda тувjrlj өзgerjс çasalqандыqын, dynieçyzjlk kapitalizmнjñ tarixi taqdjrlегjnde тувjrlj өзgerjс çasalqандыqын, dynieçyzjlk proletariattыñ азattыq qozqalысында тувjrlj өзgerjс çasalqандыqын, vykjl dynie çyzjndegj eksploatatsialanqan vıqaranыñ kyres әdjsterjnde, шым formalarында, тұрмыстары мен traditsialарында, мәdenietj мен ideologiasында тувjrlj өзgerjс çasalqандыqын көrsetedj.

Oktəbr revolutsiasыnyñ internatsionaldыq, dynieçyzjlk sipattы revolutsia volыnyñ negjzj de osынысында.

Oktəbr revolutsiasыnyñ өзderjнjñ азat volына керjл vola alatындыqын vjлjр, вагыq elderdjñ ezjgen taptарыныñ Oktəbr revolutsiasын сынымен syietjndjгjнjñ typ negjzj de osынысында.

Vykjl dynie çyzjndegj revolutsialыq qozqalыстыñ damына Oktəbr revolutsiasыnyñ әserj tijр oтыrgan vjrqatar negjzgj мәselelerdj көrsetejр өтуге voladı.

1. Oktəbr revolutsiasınyň, eň aldymen, tamaca çerj sol — ol dynieçyzlyk imperializmniň maidanyň wüzdy, eň jrj kapitalistjk elderdijň wjrynde imperialistjk burçuazianyň qulatty çäne ökmət wasyna sotsialistjk proletariatty otyradyzdy.

Çaldanqandardyň tawy, qudalanqandardyň tawy, ezjgender men eksploatatsialanqandardyň tawy, özjnjň ylgysjmen warlyq elderdijň proletarlagyn qyzyqtygyr, adam balasynyň tarixynda tıñoqyç ret ystem tartyň däreçesjne çettj.

Bül — Oktəbr revolutsiasy çaňa zamandy, imperialism elderjnde proletarlyq revolutsialardyň zamanyn tuqyzdy degen söz.

Ol pomecikter men kapitalisterden endjrys qural, saimandaryn tartyp alyp, olardy qoqamdyq mencykke ainaldyrdy, seitjr burçuazialyq mencykke sotsialistjk mencyktj qarama-qarsy qoidy. Mınyşmen ol kapitalisterdijň—burçuazialyq mencyk qol süqpastyq, ardaqty, męgijjk mencyk wolyr tawylady degen otjrygjn ackereledj.

Ol burçuaziadan ökmettj tartyp aldy, burçuazianyň saiasi pravolar-dan aırdy, burçuazianyň memlekettjk apparatyn tas-talqan qyldy, ökmettj Sovetterdijň qolyna berdj, seitjr, kapitalistjk demokratia bolqan burçuazialyq parlamentarizmge proletarlyq demokratia bolqan Sovetterdijň sotsialistjk ökmettj qarama-qarsy qoidy. Revolutsiadan soň ekjncj kynj-aq «wırgınoq kapitalisterdijň wergj de sailau pravosynan aıry-lady» degen sözdj walaqy 1887 çyly aitqanda Lafarg wden dırys aıttı. Mınyşmen Oktəbr revolutsiasy sotsial-demokrattardyň endj sotsializmge weıwjtyrde, burçuazialyq parlamentarizm arqyly çetuge wolady degen otjrygjn ackereledj.

Bjraq, Oktəbr revolutsiasy mınyşmen toqtaqan çoq, toqtai almas ta edj. Eskj, burçuazialyq dynienj qiratyp, ol çaňa, sotsialistjk dynienj qırga bastady. Oktəbr revolutsiasınyň on çyldyq partiany, profsoıuzdardy, Sovetterdj, kooperatsiany, mädeni ııymdardy, transportty, endjrystjk kęsjptj, Qyzy armiany qırudyň on çyldyq wolyr tawylady. SSSR daqy sotsializmniň qırgylyş maidanyndaqy dausyz tawystary proletariat-tyň eldj burçuaziasy çäne burçuaziada qarsy oıdaqydaı wasqara alatyndyqyn, oqyň endjrystjk kęsjptj burçuaziasy çäne burçuaziada qarsy oıdaqydaı qırga alatyndyqyn, onyň wukyl qalq saguasylyqyna burçuaziasy çäne burçuaziada qarsy oıdaqydaı wasylyq ete alatyndyqyn, ainalasynydaqy kapitalistjk qorçauqa qaramastan sotsializmdj qırga alatyndyqyn aıqyn kęsetjr otyr. Bas pen denenjň özge mycelerj qarşylyş kynelte almaityn bolsa, eksploatatsialanucylar da eksploatatorlaryş kynelte almaidy, degen eskj «teoria» arqyly zamannyň tarixyndaqy gim senatorylyň, Meneni Agrippanyň, «teoriasy» qana emes. Bül «teoria» qazjrgj kezde çalpy sotsial-demokratianyň saiasi «filosofiasınyň», esjrese imperialistjk burçuaziamen koalitsia çasady kezdeitjn sotsial-demokratialyq saiasattyň jrge tasy wolyr tawylady. Predrassudok wolyr ketken wül «teoria» qazjrgj kezde kapitalistjk elderdijň proletariatyn revolutsiasyldandyru çolnydaqy eň jrj kedergjlerdijň wjry wolyr tawylady. Oktəbr revolutsiasınyň eň maňzdy nätiçelerjnjň wjry — ol wül otjryk «teoriada» otjre soqqy berdj.

Oktəbr revolutsiasınyň osy çäne osy siaqty nätiçelerj kapitalistjk

elderdegj çūmьscь тавьнь revolutsialьq qozqalьsьna mьqtap əser etpei qoimadь çəne mьqtap əser etpei qala almaidь degendj taqьda dəleldeudjь keregj var ma?

Kapitalistjk elderde kommunistknjь ydep əsuь, varьq elderdegj proletariattьь SSSR dьь çūmьscь тавьна тjlektestjgjnь artuь, aqь-гьnda, çūmьscь delegatsialarьньь Sovet eljne aqььp keluj sьqьldь çal-рьqə vьrdei əigjьj faktьlar Oktəvьr revolutsiasьньь cəcəqən ūrьqьньь çemjs vere bastaqandьqьь dausьz kərsətjьp otьr.

2. Oktəvьr revolutsiasь imperializmdjь tek onьь ystemdjьk qūьqən ortalьqtarьnda qəna, «metropolialarda» qəna caiqaltьp qoicəqən çoq. Ol imperializmnjь тьльна, onьь periferiasьna soqьqь verjьp, kolonia çəne təueldjь elderdegj imperializmnjь ystemdjьgn əlsjrettjь.

Pomeccikter men kapitalisterdjь qūlatьp, Oktəvьr revolutsiasь ūlt-тьq-kolonialьq ezudjь cьnçьгььp yzdjь, baitaq memlekettjь ezjьgen qalq-tarьньь vьrjn qaldьrmai, vəgjn de vūl ezucjьljkten qūttqardь. Ezjьgen qalqtardь azat etpei tūгьp, proletariat əzjn de azat ete almaidь. Oktəvьr revolutsiasьньь aigьqca belgjsj — ol SSSR da vūl ūltтьq-kolonialьq revolutsialardь ūlt-ūltь əcjkьtjьru, ūlt-ūltь soqьtьqьstьru tuьь kəterjьp çyr-gjzgen çoq, SSSR daqь ūlttardьь çūmьscьlarь men carualarьь əzara senjmdjьlk çəne tuьsqandьqь çolmen çaqьndastьru tuьь kəterjьp çyr-gjz-djь, ūltcьldьqь tjlegjь ycn emes, internatsionalizm tjlegjь ycn çyr-gjz-djь.

Ūltтьq-kolonialьq revolutsialar vьzde proletariattьь vascььqьmen çəne internatsionalizm tuь astьnda ətkendjьkten, mьne sondьqtən paria qalqtar, qūl qalqtar əzderjnьjь ylgjsjmen vykьjь dьnie çyzjndegj ezjьgen qalqtardь qьzьqьtьгьp, adam valasьньь тарixьnda tūqьqьc ret cьn mənjsjnde erjktjь, cьn mənjsjnde teq qalqtardьь dəreçesjne çəttjь.

Vūl, Oktəvьr revolutsiasь çəqə zamandь, dьnie çyzjnьjь ezjьgen elde-rjnə proletariatpen odaq çasai otьгьp, proletariattьь vascььqьmen ətkjzjьp çəttən kolonialьq revolutsialardьь zamanььn tuqьzdzь degen səz.

Vūгьь, dьnie eçelden təmengjь çəne çoqarqь gasəqə, qəra tūqьm men aq tūqьmqa vəljnedjь, vūlardьь vьrjncjsjnьjь sivilizatsiaqə ikemjь çoq, vūlar eksploatatsialanuqə tijstjь, al ekjncjlerjь vьrjncjlerdjь eksploa-tatsialanuqə tijstjь volqən vьrden-vьr sivilizatsialь tūqьm volьp tavьladь degen pьkьr «orn terken» volatьь. Endj vūl ertegjnьjь tas-talqənь cь-qьp, dalaqə tastaldь dep vьlu kerek. Oktəvьr revolutsiasьньь eq maqьz-dь nətiçelerjnьjь vьrj — ol vūl ertegjge əltjre soqьqь verdjь, azat etjь-gen, sovettjk damudьь agnasьna tartьlqən evropalьq emes qalqtardьь cьn mənjsjnde aldььqь qatarь mədeniet pen cьn mənjsjnde aldььqь qatarь sivilizatsianь evropalьq qalqtardan vьr de kem emes dəreçede alqə vastьra alatьndьqьь jь çyzjnə kərsəttjь.

Vūгьь, ezjьgen qalqtardь azat etudjь vьrden-vьr metodь — vьrçua-zialьq ūltcьldьqь metodь, ūlttardь vьrjnə vьrjn aigьru metodь, olardь açьrastьru metodь, tyrljь ūlttardьь eпvekьjler vūqarasь agasьndaqь ūlt əspəndjьgjnь kьceitu metodь volьp tavьladь degen pьkьr «orn terken» volatьь. Qəzj vūl ertegj terjske cьqarьldь dep vьlu kerek. Oktəvьr revolutsiasьньь eq maqьzdzь nətiçelerjnьjь vьrj — ol vūl ertegjge əltjre soqьqь verdjь, ezjьgen qalqtardь azat etudjь vьrden-vьr dūгьs metodь volqən proletarььq, internatsionalьq metodьtьь mьmkjn ekendjgjn çəne

qolailik ekendijgin iş çyzjnde kersetj; naqyz ertyrlj qalqtardıň çümbs-sylar men carualarynyň öz erkjmen çäne internatsionalizm negjzjnde çasaqan tuvsqandyq odaqynyň mymkjn ekendijgin çäne qolailik ekendijgin iş çyzjnde kersetj. Barlyq elderdegj eňbekçilerdij bolacaqta vjgıñqai dynieçyzjlik caruacılıqqa vjrgujnjn ylgjsj bolqan Sovettjk Sotsialistjk Respublikalar Soıuzynyň emjr syruj vıñqan tıradan-tura däl bolmai qoımaidı.

Oktəbr revolutsiasınyň osı çäne osı sıaqtı näticelerj kolonia elderj men tıeldj elderdegj revolutsialıq qozqalısqa mıqtap äser etpei qoımaidı çäne mıqtap äser etpei qala almaidı degendj söz qılmasaq ta voladı. Qıtadaq, Indoneziadaq, Indiadaq, t. t. ezjgen qalqtardıň revolutsialıq qozqalıshtarınıň ösuj, vıl qalqtardıň SSSR qa tjlektetjgjn artı sıaqtı faktılar mıny dausyz kersetj otı.

Çäbaraqat, emjn-erkjn eksploatatsialaucılıqtı çäne kolonialar men tıeldj elderdj ezucjlyktı zamanı öttj.

Kolonialar men tıeldj elderde azattıq çolındaq revolutsialardı zamanı tudı, vıl elderdegj proletariattı oıanı zamanı tudı, onı revolutsiaqa gegemon volu zamanı tudı.

3. Imperializmıñ ortalıqna da, onı tılına da revolutsianıñ ırgıñ casır, imperializmıñ «metropolialardaq» quatın nasaratır, onı kolonialardaq ystemdjgin caıqatır, Oktəbr revolutsiası mıny men dynieçyzjlik çalır kapitalizmıñ emjr syrujnıñ özn ekj talai ettj.

Eger, kapitalizmıñ damı vjkelkj volmaqandıqtan, konfliktler men soqıstıq tyjsuler sözsiz volatındıqtan, aqıñda, vıñqan dejn volır körmegen imperialistjk soqıstar volqandıqtan, kapitalizmıñ imperialism çaqdaında stixialı tyrde damı kapitalizmıñ cıru, ölu protsesjne aınalqan volsa, onda Oktəbr revolutsiası çäne oqan vailanıstı orasan zor eldj kapitalizmıñ dynieçyzjlik sistemasınan açratılıp, dynieçyzjlik imperialismıñ negjzderjnıñ özn vjrte-vjrte keuler otır, vıl protsestj tezdetpei qoımaidı.

Ol olma. Imperializmıñ caıqalta otırır, Oktəbr revolutsiası mıny men vjrge dynieçyzjlik revolutsialıq qozqalıstı vjrncj proletarlıq diktatura sıqıldı bekem çäne asıq vazasın çasar otır; revolutsialıq qozqalısta mıñdai baza esuaqtta volqan emes, vıl bazaqa ol endj syiene aladı. Oktəbr revolutsiası dynieçyzjlik revolutsialıq qozqalıstı bekem çäne asıq ortalıqıñ qırđı; revolutsialıq qozqalısta mıñdai ortalıq vıgıñ esuaqtta volqan emes çäne varlyq elderdegj proletarlar men ezjgen qalqtardıñ imperialismge qarıs vjgıñqai revolutsialıq maıdanıñ ıımdastıra otırır, ol endj vıl ortalıqtı aınalasına ıımdasa alatın voldı.

Vıl, eñ aldın, Oktəbr revolutsiası dynieçyzjlik kapitalizmge çazılmas çara saldı, vıl çaradan ol endj esqacan da aıñda almaidı degen söz. Mjne sondıqtan da kapitalizm Oktəbrge dejnıñ öznıñ «vjrteljljgı» men «tıraqtılyqı» endj esqacan da qaitarır ala almaidı. Kapitalizmıñ cet-ııscraqtar stabilizatsialanıp mymkjn, ol öznıñ öndjrsjn ratsionalizatsialanıp mymkjn, eldj vasqaru işıñ facizmge veruj, çümbs-sı tabın uaqıtca qısqaqqa alıp mymkjn, vjraq ol öznıñ vıgıñ maqtanıst etken «tılystıq» pen «senjmdjlgjn», «vjrteljljk» pen «tıraqtılyqı»

есуақтыта қайтара алмайды, өйткені дүниежүздік капитализмнің кризисі да-
мудың сондай дәрежесіне жетті: бүл кезде ревлюцияның оть вјресе им-
perialизмнің орталықтарында, вјресе оның перифериясында сөзсіз бүрқ эле
түсуге тиіс, капиталистердің қамаларын сырттыр, капитализмнің құлауын
күннен күнге қауыпдатуға тиіс. «Қуірқып суығыр алыр еді — түм-
сықыр қауысты, түмсықып суығыр алыр еді — қуірқып қауысты» деген бел-
гілі нақылға дәлме-дәл келеді.

Бүл, екінсі қауыптан, Октябр ревлюциясы бүкіл дүние жүзіндегі
езілген тартардың күсі мен салмақын, ерлігі мен айыбындықын белгілі
дәрежеге көтерді, үстемдік құрған тартарды олармен қауа, елеулі фак-
тор есебінде санасуға мәжбүр етті деген сөз. Енді дүние жүзіндегі
еңбекшілер бүқарасын қараңқыда қармалар құрған, перспективадан ай-
ғылған «надан тоғыр» деп қарауға болмайды, өйткені Октябр ревлюция-
сы оларға қолын қауық ететін қәне перспективасын көрсететін майақты
орнатты берді. Егер бүрын езілген тартардың тілектері мен талаптарын
құртқа естіретін қәне іс жүзіне асыратын қерқүздік форум қоқ болған
болса, енді бүл форум бар болып отыр, ол — түңқыс пролетарлық диктату-
ра. Бүл форум қоылса «алдыңқы қатарлы елдердің» қоқамдық-саісі тір-
сілігін ұзақ уақыт бойына дүлей қара реаксияның қараңқы түмань басар
еді дегенге күмән келтіруге вола қоіар ма екен. «Болшевиктік мем-
лекет» өмір сүріп отыр деген қай фактының өз-ақ реаксияның қара күс-
теріні құғандер отыр, езілген тартарға өзіннің азаттық үсіні күресті
қеңілдетіп отыр дегенді мойындамауға болмайды. Барлық елдердегі
эксплоататорлардың болшевиктерді қаман қек көретіндігіннің себеп де
өсынысында болып отыр. Қауа негізде болса да тарих қайталар отыр. Бү-
рын, феодализмнің құлау дәуірінде, «іаковинетс» деген сөз барлық ел-
дердегі аристократтардың зәресін келтіріп, қандай қірендірсе, осы кезде,
капитализмнің құлау дәуірінде, «болшевик» деген сөз де буржуазиялық
елдердің зәресін келтіріп, сондай қірендіреді. Қәне, керісінсе, көтеріліс
келе қатқан буржуазияның ревлюциясы өкілдері үсіні бүрын Париж қан-
дай паналайтын қер мен мектеп болған болса, осы кезде Мәскеу де кө-
теріліс келе қатқан пролетариаттың ревлюциясы өкілдері үсіні сондай па-
налайтын қер мен мектеп болып отыр. Іаковинетстерді қек көрүсілік фео-
дализмді күіреуден құтқарған қоқ. Болшевиктерді қек көрүсілік капита-
лизмді сөзсіз қираудан құтқара алмайды дегенге күдіктенуге вола ма?

Капитализмнің «тұрақтау» заманы өтті, буржуазиялық тәртіптің тұз-
қымайтындығы туралы ертегінің де өзімен вјрге ала кетті.

Капитализмнің күіреу заманы тұды.

4. Октябр ревлюциясы экономикалық қәне қоқамдық-саісі қатнас-
тар қоніндегі ревлюция қана емес. Ол тұнымен вјрге құмыссы та-
впын ақылындақы, идеологиясындақы ревлюция болып табылады. Октябр
ревлюциясы марксизмнің тұы астында, пролетариат диктатурасы идея-
сының тұы астында, империализм мен пролетарлық ревлюциялар заманын-
дақы марксизм болған ленинизмнің тұы астында тұыр, бекіді. Сондық-
тан ол марксизмнің реформизмді қеңгендігін, ленизмнің сotsial-де-
мократизмді қеңгендігін, III Интернационалдың II Интернационалды қең-
гендігін көрсетіп отыр.

Октябр ревлюциясы марксизм мен сotsial-демократизм арасына,

leninizm saiasatymen sotsial-demokratizm saiasaty arasynda, etikel bermeitjn wogozda çyrgjzdy. Būgn, proletariat diktaturasy çenbei tūrgan-da, sotsial-demokratia proletariat diktaturasy ideialaryn asyq terjy de-meı, sonymen qatar wul ideialardy js çyzjne asyudy çaqyndatu ycjnde ecnorse jstemeı, mylde tyk jstemeı, marksizm tıymen maqtana alatyň edj, etikenj sotsial-demokratianyň mündai mjnezj kapitalizmge eswjr qaup tuqyzqan çoq edj. Sol kezde, sol dəujrde, sotsial-demokratia formaldyq tyrde marksizmge qosyqan edj, nemese qosyqanqda çaqyn edj. Endj, proletariat diktaturasy çenjyr syqqannan keijn, çürttyň wəj marksizmjnyň qaida aparatynyň çəne onyň çenjyjnyň aqygy ne wolatynyň kezjmen kergen kezde, sotsial-demokratia marksizmjnyň tıymen maqtana almaityn woldy, kapitalizmge welgjly qaup tuqyzwaıynca, proletariat diktaturasy ideiasymen oınai almaityn woldy. Marksizmjnyň tıxynan əldəqasan-aq qol yzjr, ol marksizmjnyň tıynan da qol yzuge məçwyr woldy, marksizmjnyň welbalasy woloqan Oktəbr revolutsiasyna, dynie çyzjndegj tūnyçs proletariat diktaturasynda asyqtan-asyq qarsy woldy. Endj onyň marksizmnən qol yzuj kerek woldy, synda da qol yzdy, etikenj dynie çyzjndegj tūnyçs proletaryq diktaturany asyqtan-asyq, aıanwai qoldamai tūgyr, əzjnyň wıçuaziasyna qarsy revolutsialyq kyrestj çyrgjzwei tūgyr, əz eljnde proletariat diktaturasyň çenjyj ycjn çaqdaı çasamai tūgyr, qazjrgj çaqdailarda marksist wolyr esep teluge wolmaidy. Sotsial-demokratia men marksizmjnyň arasynda tıpsjz tūnyçyq çatyr. Bygjnde marksizmjnyň wjrden-wjr çyzege asyruçs çəne tjregj leninizm, kommunizm wolyr tawylady.

Bjraq, js mulymen qana wjtken çoq. Sotsial-demokratiany mark-sizmnən alastap, Oktəbr revolutsiasy jlgerj aıaq wasty, sotsial-demokratiany dynie çyzjndegj tūnyçs proletaryq diktaturaqa qarsy woloqan kapitalizmjnyň tete çaqtauçylygy lagerjne laqtırdy. Adler men Bauer, Vels pen Levi, Longe men Blum siaqy gospodinder «sovet tərtjwjn» çamandar, parlamentjk «demokratiany» maqtaqanda, olar mulyymen SSSR da kapitalistjk tərtjwr ornatu ycjn, sivilizatsialy memleketterdegj kapitalistjk quldyqy saqtaw ycjn kyresjr çatqandyqyn çəne kyresetjndjgjn aitqısy keledj. Osy kyngj sotsial-demokratizm kapitalizmjny ideialyq tjregj wolyr tawylady. Osy kyngj sotsial-demokratia saiasatçylygy «wıçuazianyň çımyçs qozqalysyndaqy paqyz agentterj, kapitalister tawynyň çımyçs prikazcikerj» wolyr tawylady, «proletariatny wıçuazıaqa qarsy azamat soçysında» olar səzsyz «kommunarlarqa qarsy versalçydar çaqyna syqady» degen səzdy aitqanda, Lenin myň get dırys aitqan. Çımyçs qozqalysyndaqy sotsial-demokratizmdj çoımaı tūgyr, kapitalizmdj çoıuqa wolmaidy. Sondyqtan, kapitalizmjnyň əlu zamanı mulyymen wjrgə çımyçs qozqalysyndaqy sotsial-demokratizmjny de əlu zamanı wolyr tawylady. Oktəbr revolutsiasynyň taqy wjr uly maңыз — ol dynieçyzjlyk çımyçs qozqalysında sotsial-demokratizmdj leninizmjny səzsyz çenetjndjgjn kəsetedj.

Çımyçs qozqalysında II Internatsional men sotsial-demokratizmjny ystemdjik quru zamanı wjttj.

Leninizm men III Internatsionaldyň ystemdjik quru zamanı tudy.

ASTYQ MAIDANYNDA

Qызы professorlar institutynı, Kommunistik
Akademiаның және Sverdlov universitetynı studentterimen
1928 җ. 28 maida җасаған әңгімеден

SURAU. Astыq җәндегi vjzdıń qıncылыqtарымыздың neгjzj ne? Bұл qıncылыqtardan qalai сығамыз? Bұл qıncылыqtармен байлаысты vjzdıń җалпы industriамыздың дамуы қарқыны җәнде, әсіресе җеңіл industria мен ауыр industriаның арасындағы түрғысынан қарағанда қандай қортындылар сығару керек?

ҒАУАР. Тосын қарағанда астық җәндегi vjzdıń qıncылыqtарымыз keздеisoғ volған, тек plandaудың насарлығынан, сауасылықты ба-ланстап сығару jсіндегi vjrsьpьra қателерден tuған qıncылыqtар volьp көгjnuj мүмкjн. Bjрақ, тек тосын қарағанда қана осылай volьp көгjnuj мүмкjн. Ал, сыпында qıncылыqtардың себертерj вұл җерде анақыр-лым терең җатыр. Plandaудың насарлығының, сауасылықты баланстап сы-ғарудағы қателердjн вұл җәнде edәujr рәlj volқандығында есвjr кymән җоғ. Bjрақ, оның вәгj plandaудың насарлығынан, keздеisoғ қателерден volды деп тысjndjru yлкен қателескенджк volады. Plandaудың маңызь мен рәljн кемjtu қателjk volар edj. Bjрақ, әсujmjzde қазjrdjн өзjнде қай җұмысты volса да, ненj volса да plandai алатын, тәртjптеi алатын даму дәреҗесjне җеттjk деп oilар, plandau jсjнjн рәljн асыра yлкеitu онап да зор қателjk volар edj. Bjzdjн plandar җyргjzujmjzge көнетjн элементтермен қатар, vjzdjн қалқ сауасылығының jсjнде әзjрге plan-дауға көнвеitjн элементтер бар екенjн, ақыр аяқында, тек Memлекет-тjk plan komissiasының җай plandaумен җеңуге volмайтын vjzge җау тартар бар екенjн ұмытрау керек. Mjne сондықтан мен, барлығын keздеisoқтыққа, plandaудың қателjктерjне, т. т. таңуға volмаidy, деп oilаймын.

Сонымен, астық maidанындағы vjzdıń qıncылыqtарымыздың ne-гjzj ne?

Aстық җәндегi vjzdıń qıncылыqtарымыздың neгjzj — vjzde tovar-лы астықты өндjrudjн әсuj астықты тұтынуының әсujнен савапырақ volьp kelgendjгj. Өндjrstj көсjр әсjр keledj. Ғұмыссылардың сапы әсjр ke-ledj. Qалалар әсjр keledj. Ақырында, техникалық сикj зат (мақта, лән, қызылса, т. т.) өндjретjн аудандар әсjр keledj, вұл аудандар tovarлы ас-тықты керек қылады. Мұны вәгj астықты, tovarлы астықты керексjнудj тез әсjредj. Ал, tovarлы астық өндjrsjнjн әсу қарқыны адам айтқысыз савап. Memлекеттjн қолындағы дайындалған вильды астықтымыз вьтыр-қыдан ia вьгнады җылыдан кем деуге volмаidy. Qайта memлекеттjн қолындағы вильды астық өткен җылыдағыдан анақырлым көр. Solai

vola tırsa da, vız astıq çonjnde qıncılyqtarqa kezdesjr otırmız. Bül turalı vırnece sıfırlar keltırejık. 1925/26 ғылы 1 aprılge deıjn vız 434 million pıt astıq daıyndadıq. Onıq jcnen cet elderge 123 million pıt astıq cıqardıq. Olai bolsa, elımjzde 311 million pıt daıyndalqan astıq qaldı. 1926/27 ғылы 1-aprılda elımjzde 596 million pıt daıyndalqan astıq boldı. Onıq jcnen cet elderge 153 million pıt astıq cıqardıq. Elımjzde 443 million pıt daıyndalqan astıq qaldı. 1927/28 ғылы 1 aprılde 576 million pıt daıyndalqan astıq boldı. Onıq jcnen cet elderge 27 million pıt astıq cıqardıq. Elımjzde 549 million pıt daıyndalqan astıq qaldı. Basqaca aıtqanda, vılyq 1 aprılde elımjzdıń tıtınyına daıyndalqan astıq vılyqtıdan 100 million pıt artıq, vırnaq ғыlydan 230 million pıt artıq. Solai vola tırsa da, vıly astıq maidanında qıncılyqtarımız volıp otır.

Men mınan vırın vaıandamalarımız vırjnde derevnedegj kapitalistjık elementter, aldymen kulaktar vıl qıncılyqtardı sovettjı cagucılyq saıasatın jske asırmaı usjn paıdalanqanın aıtqanımın. Sovet ökmetj kulaktardı sovetke qarıs jsterjn çoiu maqsatymın vırısrıga caralar qoldanqanın özderjı vılesjnder. Sondıqtan men vıl çerde oqan toqtamaımın. Bül çende menjı kónljmdj volıp otırqan ekjncj мәsele. Menjı aıtayın dep tırqanым — tovarıly astıq өndırjısnjı cavan өsujpnjı severterj turalı мәsele, egjs kölemj men çalır astıq produksiasınjı soqıstan vırınqılyq normasına çete tırısaq ta, tovarıly astıq өndırjısnjı өsuj astıqtı kerekjnudjı өsujnen cavan ekenj turalı мәsele.

Сынında, vızde egjs kölemj soqıstan vırınqılyq normaqa çetkenj faktı emes pe? Ia, faktı. Çalır astıq produksiası vılyq-aq astıq өndırjısnjı soqıstan vırınqılyq normasına, iaqni 5 milliard pıt astıqqa çetkenj faktı emes pe? Ia, faktı. Olai bolsa, mındai çaqdailarqa qarastan, өndırgen tovarıly astıqımızdı soqıstan vırınqılydan ekj ese kem volıp, cet elderge cıqarqan astıqımızdı soqıstan vırınqılydan çırma ese kem volıp neden? Bül, aldymen çөne көvjnese, Oktövr revolutsiasınjı nәtıçesjnde, vızdjı aıl cagucılyqı qırғылыны өzgerujnen, tovarıly astıqtı anaqırлым көp veretjn jrj romeccık, jrj kulak cagucılyqınan tovarıly astıqtı anaqırлым az veretjn ұsaq, ortaca cagua cagucılyqına көckendjkten boldı. Soqıstan vırın vızde 15 — 16 million çeke cagua cagucılyqı bolsa, qazjr 24 — 25 million cagua cagucılyqı volıp, — tek ösınjı özj қана vızdjı aıl cagucılyqınjı negjzgj vazası — tovarıly astıqtı ең az veretjn ұsaq cagua cagucılyqı ekenjn көсетedj. Romeccık cagucılyqı bolsa da, kulak cagucılyqı bolsa da ia kollektiv cagucılyqı bolsa da, egjncjlktegj jrj cagucılyqtı kycj — olardı, vıl jrj cagucılyqtardı, macinalardı qoldanuqa, қылым tavыstarın paıdalanuqa, çer тыңaitатын дәrlerdj paıdalanuqa, еңбек өnjmdjlgjn арттыруqa, söitjr tovarıly astıqtı neqırлым көp verjr отыруqa мүmkjncjlgj var. Çөne, керjсjnce, ұsaq cagua cagucılyqınjı pasar çerj — onda vıl мүmkjncjlkter çoq nemese çoqtı qası, sondıqtan da ol astıq çартылаı tıtınyлатын, tovarılyqı kem cagucılyqı volıp tavылады. Мәselen, kolhozdar мен sovhozdarды alaıq. Olar vızde өзderjınjı çalır өnjmınjı 47,2%-jndeı tovarıly astıq veredj. Basqaca aıtqanda, olar tovarıly astıqtı soqıstan vırınqılyqı romec-

çik çaruacýlýqna kør beredj. Al, üsaq, ortaca çarua çaruacýlýqta çarua beredj? Olar vjzde özderjnjñ varlýq produksiasýnñ nevaç, 11,2%-jnde çana tovarlý astýq beredj. Aýrtmaññ zor ekenjn kørjñ otýrsýñdar çoi.

Astýq öndjrsjnjñ çuñýsý vüññ, soçýstan vüññde døjñrde çandai volçaññ, çazjr, oktävrden keijngj døjñrde çandai ekenjn kørsetejñ vjñnese sifrlar mýñau. Bül sifrlardý Ortalyq sanaq vasçarmasýnñ kollegia mycesj — Nemcinov çoldas berdj. Nemcinov çoldas zapiskasýnda aitçandai, vül sifrlardýñ myltjksjz dýñs volmaññ da mymkjn, — vül sifrlar tek çamamen esepçeuge mymkjncjlk beredj. Vjñraq, çalrý astýq öndjrsjnjñ, äsjrese tovarlý astýq öndjrsjnjñ çuñýsý çenjñde soçýstan vüññde døjñr men oktävrden keijngj døjñr arasýndaçý aýrtmaññ tysjñu ycjñ osý sifrlardýñ özj de tolyq çetjñ tñradý.

Soçýsqa deññ:	Аstýq tññ çalrý produksiasý Mil. pñt.	0/0	Tovarlý astýq (derevñeden týs) Mil. pñt.	0/0	Tovarlýlyq 0/0
1. Pomecçikter	600	12,0	281,6	21,6	47
2. Kulaktar	1.900	38,0	650,0	50,0	34
3. Ortacalar men kedejler	2.500	50,0	369,0	28,4	14,7
Varlýlyq	5.000	100	1.300,6	100	26
1926/27 çýly					
1. Sovçozdar, kolçozdar	80,0	1,7	37,8	6,0	47,2
2. Kulaktar	617,0	13,0	126,0	20,0	20,0
3. Ortacalar men kedejler	4.052,0	85,3	466,2	74,0	11,2
Varlýlyq	4.749,0	100	630,0	100	13,3

Bül tablitsa nenj kørsetedj?

Bül tablitsa, vjñncjden, astýq produktjlerjnjñ kørçjlgjn öndjrsjnjñ pomecçikterden, kulaktardan üsaq, ortaca çarualarda kørkenjn kørsetedj. Bül — üsaq, ortaca çarualardýñ pomecçikter ezujñen vjñçola çuñýlyp, negjzjñde kulaktardýñ kycjn yzjr, özderjnjñ tññmýs çalrýñ aitarlýqtai oñdauçda mymkjñdjñ alçaññ. Bül — Oktävñ revolutsiasýnñ netičesj. Çarualardýñ negjzgj vüçarasýnñ Oktävñ revolutsiasýna kørgeñ mañýzde paidasý — aldýmen osý.

Bül tablitsa, ekjñcjden, vjzde tovarlý astýqtýñ denj üsaq, aldýmen ortaca çarualardýñ çolýnda ekenjn kørsetedj. Bül — tek astýqtýñ çalrý produksiasý çaçýñan çana emes, tovarlý astýq öndjrsj çaçýñan da SSSR Oktävñ revolutsiasýnñ netičesjñde üsaq çarua çaruacýlýq vasyñ elge ainalçaññ, ortacaññ — egjñcjlkte «vas figura» volçaññ.

Bül tablitsa, ycjñcjden, astýq öndjrsj çenjñde azde-körtj kycejgen jñj çoçamde çaruacýlyq (kolçozdar, sovçozdar) volmai otýrçañ çaçda, pomecçikterdjñ (jñj) çaruacýlyq çoiudan, kulaktardýñ (jñj) çaruacýlyq yç eseden arlýq kemjtuden, astýqlyñ tovarlýlyq 11% çana volçañ üsaq çarua çaruacýlyqna kəcuden tovarlý astýq öndjrsj

soqьstan vьrьnqьdan mьqtap kemuge tijstj ekenjn qьne cьpьnda da mьqtap kemjgenjn kьrsetedj. Astьqtьn qьlpь ьnjmj soqьstan vьrьnqь noгmaqьa qьtse de, tovarь astьqtьn qazjr ekj ese kem volьp oтьrqaьnь faktь.

Astьq maidaьndaqь qьncььqтарьmьzdьnь negjzj mjne osьnda.

Mjne, sonьdьqтан vьzdjь astьq daьndau qьnjndegj qьncььqтарьmьzdь qьai kezdeisoqьtьq dep esepてuge volmaidь.

Kymьn qьoq, vьzdjь sauda ьimьdarьnьnь kerek emes mjndettj — vьrььpьra ьsaq, ortaca qalalarьdь qьavьdьqtau mjndetjn ьz moimьna aluь da vьl qьnde vьrьqatar kesjrnь tigjzdzj, memlekettjь astьq zapasьn vьlgjьj mьlcerde kemjтpej qoimadь. Bьraq, astьq maidaьndaqь qьncььqтарьmьzdьnь negjzj vьl emes ekenjne, onьn negjzj — tovarь astьqtь kerek-sjn u ьsjp oтьrqaьnda, vьzdjь aul caruacььqьmьzdьnь tovarььqьnьnь sa-van ьsu faktьь ekenjne kymьndanuqьa esvьr dьlel qьoq.

Vьl kyiden cьqьudьnь qьoь qaisь?

Vьl kyiden kulak caruacььqьna qaita oralu, kulak caruacььqьn ьrjstete damьtu qьoьmьn cьqьraq volatьn adamdar var. Vьl adamdar qaitadan romeccik caruacььqьna qaita oralu turalь sьz qьluqьa vata almaidь, vьzdjь zamanьmьzda vьl turalь vььcььldau qьauptj ekenjn vьl adamdar ьqatьn volsa kerek. Bьraq olar, Sovet ьkmetjnьnь qamь ucjn... kulak caruacььqьn meiljnce damьtudьnь qьqettjьlgj turalь ьte-mote ьq-lastanьp sьz qьladь. Vьl adamdar, Sovet ьkmetj qarama-qarsь ekj tar-qьa, — qьmььscь tavьn eksploatatsialaudь caruacььqьnьnь pьnsipj qьlatьn kulaktar tavьna qьne eksploatatsia ataulьnь qьoiudь caruacььqьnьnь pьnsipj qьlatьn qьmььscь tavьna vьrden syiene alar edj, dep oilaidь. Vьl — reaksionerlerge laibьqьtь fokus. Vьl reaksialьqь «plandardьnь» qьmььscь tavьnьnьnь myddelerjne, marksizmjnьnь pьnsipterjne, leninizmjnьnь mjndet-terjne tyk qatnasь qьoq ekenjn dьleldep qьatudьnь da qьqetj qьoq. Kulak qalalьnь kapitalisjn^en «qьaman emes», kulaktьn qaladaqьnьn^e permannan qьauptjьlgj esvьr artьq emes, sonьdьqтан qazjr vьzge kulaktan «qьauptepudjьnь» qьonj qьoq, degen sьzder — qьmььscь tavьnьnьn^e qьne carualardьn^e negjzgj vьqaralarьn^e qьraqььqьn^e nasarlataьn liberaldьqьn^e mььcьn sьz. Eger industriada qaladaqьn^e ьsaq kapitalisterge qarsь qoia alatьn, varьqь ьndjrstj kьsjp tovarlarьn^e $\frac{9}{10}$ vьljmjn^e veretjn jrn^e sotsialistjk ьndjrstj kьsjvьmjz volsa, derevnede kulaktьn jrn^e ьndjrsjne, ьndjrsj qьonjnde, astьqtь kulak caruacььqтарьnan 8 ese kem veretjn, ьlj nьqaima-qan kolxozdar men sovхозdarьdь qьana qarsь qoia alatьnьmьzdь ьmьt-pau kerek. Derevnedegj jrn^e kulak caruacььqьn^e mьpьzьn tysjnveu, kulaktardьn^e derevnedegj salmaqь kapitalisterdjn^e qala ьndjrstj kьsjvьjndegj salmaqьnan qьuz ese artьq ekenjn tysjnveu — aqьdan adasqandьqь, leninizmnen qol yzgendjk, qьmььscь tavьnьn^e dьscrandarь qьaqьna qьacьp cьqьqandьqь voladь.

Sonьmen, vьl kyiden cьqьudьnь qьoь qaisь?

1) Vьl kyiden cьqьudьnь qьoь — aldьmen, ьsaq, artta qalqan, vьtь-gandь carua caruacььqтарьnan, macinalarmen qьavьdьqталqan, qььm tavьstargьmen qьrgaldanqan, tovarь astьqtь neqьrьm kьp ьndjre alatьn vьrjkken, jrn^e, qьoqatdьqь caruacььqтарqьa kьcu kerek. Qol — egjncjьjkte

çеке сағуа сағуасығынан коллективтік, қоғамдық сағуасығыға көсуде.

Lenin Oktabr revolutsiasының алғасқы кундержене-ақ партианы колхоздар ұйымдасығыға сағырды. Сонан бері вьздін партиада колхоздар ұйымдасығы идеясын propagandalau тоқтаған қоғ. Вьрақ сағуалар колхоз ұйымдасығы çөпндегі вил сағығыға тек соңқы кезде қана çавьла ун қосты. Муньң себевь, алдымен тьнау: дереvнеде кооератив çұртсығының кең тырде дамуь сағуалардың колхоз çағына көпль ауып дайндадь, қазьрдін өзінде десетинадан 150 — 200 рұт астық альр, 30 — 40% товарь астық беріп отьрдан вьрсьрыға колхоздардың варьқы арқасында, кедейлер çәне орталардың төменгі слоиларь колхозға кьруге ұмтыла вастадь. Колхоз қозқалысын кысеиту усьн молырақ ақса çұмсауға мемлекет тек соңқы кезде қана мүмкьнсьлік алды, вил çөнде муньң да зор маңызь вольдь. Өздеріңе мълм, мемлекет колхоздарға çардемге вил вьтығыдан екь есе көр ақса беріп отьр (60 million сомнан артық). Партианы XV сьзінін — вьқаралық колхоз қозқалысына керек çақдайлар қазьр пьсьр çетість, колхоз қозқалысының кысеиуь елмьздегі астық өндьрсьсінін товарьлығын арттырудьң ең улкен құралдарының вьрї, деп тарқаны тьльде дьғыс.

Орталық санақ васығамасының мълмьметгерї воьнса, 1927 ç. колхоздардың астығының çальрь продуksiasь кемінде 55 million рұт, ортаса есерпен çальрь товарьлығы 30% вольдь. Вилқы çьлдың васында çаңа колхоздар құғы қозқалысының кең тырде етек алы çәне ескь колхоздардың ұлқайы арқасында çьл алағында колхоздарда астық өндьрсьсї едәуір көвейге тісь. Мьндет — колхоз қозқалысының дамуьндақы қазьргь қарғынды сақтау, колхоздарды жьлөндьру, өтьрїк колхоздарды таратыр çьвегьр, олардың огьна сын колхоздар құғы, колхоздар варьқы товарь астығын мемлекет ұймдары мен кооератсия ұймдарына веретін қьльр тегьтїр орнату, оны жьтемесе оларға мемлекеттен қарызь, кредит берїлметїн ету. Менїң оьмса, вил сарттарды орндар отьрданда, вьз 3 — 4 çьлдан кейін колхоздардан 40 — 50 million рұт товарь астық ала алар едїк.

Кейде, колхоз васыа, кооератсия васыа деп олар, самасы, колхоз қозқалысын кооератив қозқалысына қарсы қойуьсығы вар. Вил, әгине, дьғыс емес. Кейьреулер, тьптї, колхоздарды Лениннїн кооератив планына қарсы қойуға дейін варады. Мундай қарсы қойуьсығының сындығыға тьк қатнасы қоғ екендігїн айтыр çатудьң қачетї қоғ. Сынында колхоздар — кооератсияның вьр тырї, өндьрїстїк кооератсияның ең айғын тырї. Өнїмді өткьзетїн кооератсия вар, çавдықтауь кооератсия вар өндьрїстїк кооератсия да вар. Колхоздар — çальрь кооератив қозқалысының, оның жьнде лөндьрїк кооератив планының, айғымайтын вьр тұлқасы. Лөндьрїк кооератив планын жьске асыу — сағуаларды өнїмді өткьзусь, çавдықтауь кооератсиядан өндьрїстїк кооератсияға, вьлаьнса айқанда, колхозды кооератсияға өрлетїр çеткьзу. Вьзде колхоздардың өнїмді өткьзусь, çавдықтауь кооератсияның өсуь, кысеиуь нәтїçесінде қана тьыр, дами вастау фактысының себевь де оьыдан.

2) Вил кыиден сығудьң çоль — екьнсьден, ескь совхоздарды ұлқайтыр, пьқайту, çаңа жьр совхоздар ұйымдасығыр, дамыту. Орталық санақ васығамасының мълмьметгерї воьнса, қазьргь совхоздардың 1927 çьлқы

астықның қалыпты өндірісінде 45 миллион пұт, товарлығы 65% болды. Қымбатты, мемлекеттің белгілі көмегі болып отырса, совхоздар астық өндірісін едәуір көтере ала еді. Бірақ, міндет мұнымен қана қоғамға қана қарайтын. Совет өкіметінің қарағаны бар, бұл қарағаны бойынша саруа пайдалануымен өзінің аудандарында қана ірі совхоздар құрылады (әртүрлі аудандардағы 10 мың десәтинадан 30 мың десәтинға дейін), бұл совхоздар 5 — 6 жылдан кейін 100 миллион пұт товарлығы астық беруге тиіс. Бұл совхоздарды ұйымдастыруға қажетті өзінде-ақ қажетті өнімдерді өндірісін қажетті. Міндет — Совет өкіметінің бұл қарағаны қалай да іске асыру. Менің ойымша, бұл міндеттер орындалғанда, біз ескі совхоздар мен қана совхоздардан 3 — 4 жылдан кейін 80 — 100 миллион пұт товарлығы астық ала аламыз.

3) Бұл күйден сыртқы қор — астық аяғында, ұсақ, орташа және саруалардың өндірісінің қажетті өнімдерін ұсынуға қажетті. Біз кулақтардың және ірі саруалардың көмегіне алмаймыз, көмектесуге тиіс те емеспіз. Бірақ, біз ұсақ, орташа саруалардың өндірісінің қажетті өнімдерін арттыруға, оларды кооператив ұйымына тартуға, олардың және саруалардың көмегіне аламыз, көмектесуге тиіспіз. Бұл міндет — ескі міндет, бізде 1921 жылдан астық-тылқаның қажетті өнімдерін өндірісін қажетті салуға қажетті кезеңде астық-тылқаны қажетті түрде қажетті міндет. Бұл міндетті біздің партия XIV және XV съездерінде қажетті. Қажетті астық майданындағы қажетті өнімдерді бұл міндетті маңызды екенін көрсетіп отыр. Сондықтан, алғашқы астық-тылқаны екі міндетті — колхоздар туралы міндет пен совхоздар туралы міндетті қандай тараптан орындалатынын болсақ, бұл міндетті де сондай тараптан орындауға тиіспіз.

Барлық мәліметтерге қарағанда, саруа саруалардың өндірісінің қажетті өнімдерін өндірісінде 15 — 20% арттыруға қажетті. Бізде қажетті құрылымда кемінде 5 миллион соха бар. Бұлардың өнімдерін пайдаланудың өзінде-ақ өзімізде астық өндірісін қажетті өнімдерді арттыра аламыз. Саруалар саруалардың қажетті өнімдерін қажетті минимуммен, тазартып, ұсақ және орташа саруалармен, т. т. қажетті туралы мен астық-тылқаны қажетті қоғамға қажетті. Кооперативтің қажетті методі, тұтынушылармен, селолармен, оларға қажетті, т. т. қажетті есебіне, оларды қажетті мәліметтерде, міндетті түрде астық өнімдерін қажетті, договор қажетті методі, — бұл метод саруалар саруалардың өндірісінің қажетті өнімдерін арттырудың, саруаларды кооперативтің қажетті астық-тылқаны қажетті өнімдерін өндірісінде 100 миллион пұт қана товарлығы астық ала аламыз.

Сонымен, бұл міндеттердің өзі орындалғанда, 3 — 4 жылдан кейін мемлекеттің қолында қанадан 200 — 250 миллион пұт товарлығы астық болар еді, өзімізде өзінде де, қажетті қажетті қажетті өнімдерді өндірісінде бұл астық қажетті қажетті болар еді.

Астық майданындағы қажетті өнімдерден сыртқы қажетті қажетті, негізінде, осылар.

Бұл негізгі қажетті, қажетті товарлармен қажетті планда ірі оңдау қажетті қажетті қажетті қажетті қажетті, біздің сауда ұйымдарымен біздің ұсақ, орта қалаларды астықпен қажетті міндеттерін өзімізге, — қажетті міндет осы.

Bül sagalarmen qatar, taqьda өзge vjrsьpьra sagalardь, mäselen vjzdjн industriamьzдың damu qarqьnьn väseңdetu sagalarьn ыurgjzu kerek emes pe, öitkenj münьn өsuj astьqtь kereksjnudjн kycьtj өsujn tuqьzadь qoi, al astьqtь kereksjnudjн өsuj tovarь astьq өndjrsjнjн өsujnen әzjрге озьp ketjр отьr qoi? Ҙоq, kerek emes. Qaitkende de kerek emes! Industrialьn damu qarqьnьn väseңdetu ыmьscь tavьn әlsjretu volьp tavьladь, öitkenj industrialьn damьtu ыөnjndegj әgvjг ал-қа атақан qadamьmьz, әgvjг ыаңа fabrika, әgvjг ыаңа zavod, Lenin aitqandai, ыmьscь tavьnьn «ыаңа qoғoғapь» voladь, bül üsaqьvurçuazia-льq stixiamen kyreste, vjzdjн caruacьььqtaqь kapitalistjk elementtermen kyreste, ыmьscь tavьnьn pozitsiasьn kyceitedj. Qaita, derevnenj tovarqa molaitu ycjн, derevnedен astьqtь neqürььm көp alu ycjн, aul caruacьььqьn, aldьmen kolhozardь, sovhozardь macinalarmen ыав-дыqtau ycjн, aul caruacьььqьn industrialandььp, onьn produksiasьnьn tovarьььqьn artььru ycjн industrialьn damьtudьn qazjrgj qarqьnьn saq-taььmьz kerek, mymkjncjlgj volьььmen, ol qarqьndь onan әgь kycei-tujmьz kerek.

Mymkjn, artьqca «saqььq» ycjн, aььr өndjrstj kәsjptjн өsujn kj-djrtjр, көvjnese carua ььnogjne qьzmet etetjн ыөңjl өndjrstj kәsjptj industrialьzдың vazasьna ainalдыru kerek volar? Ҙоq, münь da esua-qьtta jsteuge volmaidь! Bül — өzjмьzdj өzjмьz өltjru volar edj, vykьl өndjrstj kәsjmьzдж, onьn jcjnde ыөңjl өndjrstj kәsjptj de әlsjretu volar edj. Bül — eljмьzdj industrialandььru üranьnan vezu, eljмьzdj ca-ruacьььqьn kapitalistjk sistemasьnьn ылауьna ainalдыru volar edj. Bьz bül ыөnde Leninnjн Kominternnjн IV kongresjnde берген, vjzdjн vy-кьl partia ycjн ondauqa mjndettj, әigjьj ыөtekьj nüsqaularьn negjzge alamьz. Kominternnjн IV kongresjnde Lenin bül тураль ыьlai dedj:

«Reseidj saqtap qalатыn carua caruacьььqьnda egjnnjн ыаqsь ыьqьь qana emes, — bül әlj ыөtkjььksjz, — carualarqa tütьnu zattarьn ыөtjstjьp türатыn ыөңjl өn-djrstj kәsjр kyjнjн ыаqsь volubь qana emes, — bül da әlj ыөtkjььksjz, — vьzge aььr industria da kerek».

Nemese:

«Bьz varььq nәrseden, tjptj mektepterden de ynemdeimьz. Bül osьlai volu ke-rek, öitkenj vьz aььr өndjrstj kәsjptj saqtap qalmai, onь qalььna keltjmei esьjр өndjrstj kәsjр ыasaj almaitьььmьzды, al onььz derves el retjnde tegjnde qüritьь-mьzды ыаqsь vьlemьz» (XXVII tom, 349-bet).

Leninnjн bül nüsqaularьn ümьtuqa volmaidь.

Belgjlenjр отьrқan sagalarqa vailanььstь, ыmьscььlar men carualar-дың odaqь ne kyide volmaq? Menjн oььmca, bül sagalar ыmьscььlar men carualardьn odaqьn nьqaitu jsjн tek ыөңjldetedj. ыьnьnda, eger kolhozdar men sovhozdar tez qarqьnmen damьsa; eger üsaq, orta ca-rualarqa tjkelei көrsetjьgen ыөrdem arqasьnda, olardьn caruacьььqta-ььndaqь egjnnjн ыьqььь artьp отьrsa, al kooperatsia carualardьn qa-льn vüqarasьn vьrden-vьрге көvjrek qamtьp отьратьn volsa; eger mem-leket keregjnce ыmьsaуьna ыyz milliondaқan püttap ыаңadan tovarь astьq aььp ыatsa; eger osь ыөne osь siaqtь sagalardьn nәtiçesjnde ku-laktar aььzдыqтальp, vьrte-vьrte ыөңjьse, — ol uaqьtta ыmьscььlar men carualar odaqьnьn jcjndegj ыmьscь tavь men carualar arasьndaqь

қайсылықтардың бірден екі құрағатын, астық дайындауға төтенше шаралар қолданудың керек болмай қалатын, шаралардың қалың бірқарасты шаралардың коллективтік формалары қауыпна бірден екі көр ауатын, ал дереғнедегі капиталистік элементтерді жеңу қыресінің бірден-екі ұймдасқан, бірқарасты сипатта болатын айқын емес пе. Құмыссылар мен шаралардың одағы мұндай шаралардан тек пайда көретіні айқын емес пе?

Құмыссылар мен шаралардың одағы — пролетариат диктатурасы қағдайында қай қана одақ емес екенін естен сығармай керек. Бұл — құмыссыс тавь мен еңбекші шаралар бірқарастының тартық одағының ерекше формасы, мұның мақсаты: а) құмыссыс тавьның позитивтік қысқарту, б) бұл одақтың ішінде құмыссыс тавьның басшылық ролын қамтамасыз ету, в) тартық қәне тартық қорғамды қою. Құмыссылар мен шаралардың одағын басқаруға тымдирудың қандай болса да оппортунистік, мөңевістік, ес-ерлік, — не десең сол, бірқарасты марксизм емес, ленинизм емес.

Құмыссылар мен шаралардың одағы қоніндегі идеяны, Лениннің шаралардың «ең соңғы капиталистік тар» екені туралы белгілі қақидасымен бір қерге сізстіруға бола ма? Бұл арада қайсылық қоқ па? Бұл арадағы қайсылық — тек бар сияқты вольт көржетіні қана қайсылық. Сындында бұл арада есбір қайсылық қоқ. Ленин Коминтерннің III конгресінде шараларды «ең соңғы капиталистік тар» деп сипаттаған байандамасында, нақ сол байандамасының өзінде, құмыссылар мен шаралардың одағы керек екенін қайта-қайта дәлелдер көрсетіп, «диктатураның ең қоқарғы принципі — пролетариаттың басшылық ролды, мемлекеттік өкметті өз қолында ұстап отыра алу ысін, пролетариаттың шаралармен одағын қолдану» деді. Лениннің бұл арадан, қалай дегенде де есбір қайсылық таррақаны айқын.

Лениннің шаралар — «ең соңғы капиталистік тар» деген қақидасын қалай тымдир керек? Бұл — шаралардың бәрші капиталистер, деген сөз емес пе? Қоқ, олай деген сөз емес. Бұл, біріншіден, шаралар — шаралардың өндіршіс құрал, саймандарын жеке мөңсіктену негізіне құратын ерекше тар, сондықтан шаралардың өндіршіс құрал, саймандарын коллектив вольт мөңсіктену негізіне құратын пролетарлар тавьнан өзгесе, оған айғтмасы бар тар, деген сөз. Бұл, екіншіден, шаралар — өз арасынан капиталистерді, кулактарды, қалпы алқанда тырлі эксплуататорларды сығартып, өсіретіні тар, деген сөз.

Бұл қақдай құмыссылар мен шаралардың одағын ұймдастыру ісін ысін жеңе алмастық кедергі ме? Қоқ, кедергі емес. Пролетариат диктатурасы қақдайында пролетариаттың шаралармен одағы — барлық шаралармен қасаған одағы емес. Пролетариаттың шаралармен одағы — құмыссыс тавьның шаралардың еңбекші бірқарастымен қасаған одағы. Мұндай одақ шаралардың капиталистік элементтерімен қыреспейнсе, кулактармен қыреспейнсе қызеге аспақ емес. Мұндай одақ құмыссыс тавьның дереғнедегі тірегші — кеделерді ұймдастырмайынса бершік болмақ емес. Сондықтан да, пролетариат диктатурасының қазыргі қақдайында құмыссылар мен шаралардың одағын тек Лениннің: кедейге сыен, ортамен бершік одақ қаса, кулактармен қырегіші бір минутке де тоқтатпа — деген белгілі ұранымен қана қызеге асыруға болады. Өйткені, шаралардың

negjzgj vūqarasın sotsialistjk qūgylstın arnasına tartu jsj tek osv
Prandı jske asırqanda qana orndaladı.

Сонымен, өздерің көрір отырсыңдар, Лениннің vūl ekj formulasының
arasындағы qaıcsылық — tek бар sıaqtı volır көrjnetjн qana qaıcsылық.
Сынында vūl ekeujнjн arasында esvjг qaıcsылық çoq.

LENİN ÇƏNE ORTACAMEN ODAQTASU TURALB MƏSELE*

S. çoldasqa çauap

S. çoldas!

Leninnjn Pitirim Sorokin turalb çazqan belgjlj maqalasındaq «kulakren kyresudj vjr minutke de toqtatpai otyr, tek kedelerge qana berjk syiene otyr, orta carualarmen keljse vjlu kerek» degen ūranb «kedeler komitetterj dajrjnjn» ūranb de, «orta carualardb veitaraptau dep atalatbn dajrdjn aiaqındaq» ūranb de dūrbs emes. Būl myfde dūrbs emes. Kedeler komitetterj 1918 çyb yien jcinde qūrbd. 1918 çyb oktəbrdj aiaqında-aq derevnede kulaktarqa qarib kycjnjz vasyb voldb, ortaca Sovet əkmetj çaqbna vet būrd. Ortalbq Komitettn Sovetter men kedeler komitetterj arasındaq qosəkməttljktj çoiu turalb, volbstbq, selolbq Sovetterdj qaita sailau turalb, kedeler komitetterjn çaqadan sailanqan Sovetterge agalastbbr çjberu turalb, olai bolsa kedeler komitetterjn çoiu turalb qaragbny ōzj osb vetvūrb ne-gjzjnde sьqtb, vūl qarardb Sovet əkmetj 1918 çyb 9 nojabrde, Sovetterdj VI siezjn de zaq qyb bekjkenj belgjlj çoi. Men Sovetterdj VI siezjnjn 1918 çyb 9 nojabrdegj selolbq, volbstbq Sovetterdj qaita sailau, kedeler komitetterjn Sovetterge agalastbbr çjberu turalb qaulbŷn aitr otyrmb. Al, Leninnjn ortacamb veitarap etu ūranb ornba ortacamen keljsu ūranb çagialaqan «Pitirim Sorokinnjn vaqalb mo-iyndaularb» degen maqalasb çacan sьqtb? Būl maqala 1918 çyb 21 nojabrde, iaqnl Sovetterdj VI siezjnjn vūl qaulbŷnan ekj çetj kejn derlj sьqtb. Lenin vūl maqalasbnda ortacambnj vjz çaqqa vet būrb sever-tj ortacamen keljsu saiasatbn çyrgjzu kerek ekenjn tura asbr aittb. Leninnjn səzderj mbau:

«Derevnedegj vjzdn mjndetjnjz — pomeciktj qūrtu, eksploatator men əpekulant-kulaktb qaribqbn toitaru; mūnbj ucjn vjz tek çartylai proletarlarqa qana, «kedelerge» qana mbqtap syiene alambz. Bjraq orta carua vjzge dūcran emes. Ol aubqdb, aubqbr otyr, əlj de aubqbtmaq: aubqucylarqa əser etu mjndetj eksploatatordb qūlatbr, veisendj dūcranb çənu mjndetjmen vjrdel emes. Kulakren kyresudj vjr minutke de toqtatpai otyr, tek kedelerge qana berjk syiene otyr, orta carualarmen keljse vjlu kerek — vūl qazjrgj momenttn mjndetj, əitkenj qazjr, çoqarbd kərsətlgen severterdj arqasbnda, orta caruanb vjzdn çaqqa vet būrb səzsjz»** (XXIII tom, 294-vet).

Mūnan qandai qortbndb sьqadb?

Mūnan sьqatbn qortbndb — Leninnjn ūranb eskj dajrge, kedeler komitetterj dajrjne, ortacamb veitarap etu dajrjne arnalqan emes,

* — Azdap qbsqartylbr vasydb. I. St.

** Kursiv menjkj. I. St.

çaña дәүјрге, ortacamen kelјsu дәүјрјне арналған. Сонымен, ол ескі дәүјрдің ақығын көрсетпейді, çaña дәүјрдің басын көрсетеді.

Ал, сіздің Ленин ұраны туралы пікіріңіз ресми қақпаң, былайса айтқанда, хронология қақпаң дүгіс болмауы устјне, мәңі қақпаң да дүгіс емес. Лениннің ортамен келјсу туралы ұраны, çaña ұран есе-вінде, вјздің партианың VIII сиезінде (1919 ғы, март) қаір партиалық ұран болып қараланған мәлім. Партияның VIII сиезі — ортамен берік одақтасу саясатымыздың негізін құрған сиездің нақыз өзі екені мәлім. Вјздің программа — ВК(В)Р программасы партианың VIII сиезінде қабылданған да мәлім. Бұл программادا, партианың деревнедегі тырлі группировкаларға: кедейлерге, ортақаларға, кулақтарға қалай қарайтын туралы арнаулы пункттер бар екені де мәлім. ВК(В)Р программасының бұл пункттерінде деревнедегі әлеуметтік группировкалар туралы, партианың ол группировкаларға көзқарасы туралы не айтылған? Тыңдаңыз:

«Деревнедегі өзіндік барлық құмысында РКР бүгінгісінде деревненің пролетарлық, қартай пролетарлық слоларына сүйенеді; алдымен, деревненде партия ұйыларын, кедейлердің ұйымдарын, деревнедегі пролетарлардың, қартай пролетарлардың ерексе тіпті профессионалық солүздарын, т.т. құру қолымен, оларды қала пролетариатымен мейлінше қақындастырып, оларды деревне буржуазиясының ықпалынан, ұсақ менчикшілік мүдделердің ықпалынан сықару қолымен, оларды дербес кыс қылып ұйымдастырады.

РКР ның кулақтар, деревне буржуазиясы қеніндегі саясаты — олардың експлоататорлық нлетіне қарсы баты кыресу, олардың совет саясатына қарсылықын басу.

РКР ның орта қауалар қеніндегі саясаты — оны вјрте-вјрте, планмерлі тырде сотсиалистік құрылыс құмысына тарту. Партияның алдына қолатын мјндеті — қаңсу қағалары арқылы емес, идеялық ықпалдар арқылы, орта қауалардың артта қалқандықына қарсы кыресі отырып, олардың тіршілік мүдделеріне тиген реттердің вәрінде олармен практика қызінде келісім қауаққа ұмтыла отырып, сотсиалистік қайта құрылыс ісіні қызеге асырудың әдісіні белгілеуде оларға ұступқа қасай отырып, олардың мүқтақдықтарына зер салу қолымен оларды құмысы тавы қақына тарту, кулақтардан айырып алу*». («ВК(В)Р ның VIII сиезі», стенографиялық есер, 396-бет).

Программаның бұл пункттері мен Лениннің ұраны арасында зәредеі болса да, сөз қенімен болса да, айырма тауыр көріңізсіз. Сіз мұндай айырма тава алмайсыз, өйткені ондай айырма қаратылыста қоқ. Ол ол ма. Лениннің ұраны VIII сиездің орта туралы қаратылына қаисы болмақ тығжі, қайта ол ұран бұл қағалардың ең анық, ең оңды формуліровкасы екеніне есвір кымән болу мүмкін емес. ВК(В)Р программасы 1919 ғы. март ісінде партианың VIII сиезінде, орта туралы мәселені әдейі қағарған сиезде, қабылданған факты, Лениннің Питирим Сорокіне қарсы мақаласы, ортамен келјсу ұранын қаралаған мақаласы, 1918 ғы. поіаврдің ісінде, партианың VIII сиезінен төрт ай бүгін басыра сөзде қаралаған да факты қой.

Лениннің Питирим Сорокіне қарсы мақаласында қаралаған ұранын партианың VIII сиезі тұтасымен, толық қабылданған, сотсиалистік құрылыстың бүкіл қазыргі дәүірі воіында партия деревнедегі құмысында қолдануға мјндетті ұран ретінде қабылданған айыры емес пе?

Ленин ұранының сөлі не?

Ленин ұранының сөлі — бұл ұран партианың деревнедегі құмысының

* Барлық қердегі курсив меніккі. I. Ст.

ус қылы мјndetjn; а) кedeige syien, в) ortacamen keljsjm çasa, v) kulakpen kyrestj vjr minutke de toqtatpa, degen vjr qbsqa formulada aityp, tamaca däl taуыр belgileidj. Bül formulаның welijmderjnj, wasqalarып ұтытыр, vjreujп derevnedegj qazjrgj momenttegj çұтыстың ne-gjzj etjр алыр qараңыз, — onda sjz, söz çоq, tūıyqqa wағыр tjrelesjz. Sotsialistjk qūғылыстың qazjrgj fazasының çақдаında, kedeige syienbei тұғыр, kulakpen kyrespei тұғыр, ortacamen naqыз werjk keljsjm çasauqa wola ma? Bolmaidy. Damudың qazjrgj çақдаında kedeilerge syienbei тұғыр, ortacalарmen keljsjm çasamai тұғыр, kulaktarqa qarсы kyrestj oidaqtadı çyrgjzuge wola ma? Bolmaidy. Partianың derevnedegj çұтыстының wül us qылы мјndetjn vjr tyjndj ұranqa sıqызыр qalai keljs-tjrnkjrep aituqa wolady? Menjң оймыса, wül мјndet Leninnjң ұranында wағынса keljstj aityлған. Leninnen artыq keljstjrp aituqa wolmaityлып moıynqa alu kerek...

Leninnjң ұranының maqsatqa däl keletjnjn tap qazjr, derevnedegj çұтыстың tap qazjrgj çақdailарында atap көсетu kerek wolatып sewj ne?

Sezewj, tap qazjr çeke çoldastардың partianың derevnedegj çұтыстының wül us qылы мјndetjn wөлектер, vjrnep-vjrn алығыр әketkjsj keletjnj waiqalady. Mұны vjzdjң wıylyq janvar-fevral jcjndegj astыq daıyn-dau nauqanымыздың praktikasы tygeljmen rastар oтыр. Ortacamen keljsjm çasau kerek ekenjn wөcevikterdjң wөgj de wjledj. Wjraq qalai keljsjm çasau kerek — mұны kjm wolsa sol tysjne wөrmeidj. Wjreuler ortacamen keljsjmdj kulaktarqa qarсы kyrestj toqtatu çolyмен ia ol kyrestj wөseңdetu çolyмен çasaqtысы keledj: kulaktарmen kyressek ortacalардың vjr wөlegjn, onың auqattы welijmjn yrkjtjр алымыз мыткjn, dep oilaıdy. Endj wjreuler ortacamen keljsjmdj kedeilerdj ұым-dastыru çұтыстын toqtatu çolyмен ia wül çұтысты wөseңdetu çolyмен çasaqtысы keledj: kedeilerdj ұым-dastыru çұтысты kedeilerdj wөлекteidj, kedeilerdj wөлекtesek ortacаны өзjмjzden yrkjtjр алымыз мыткjn, dep oilaıdy. Osындаı, dұғыс çoldan taiucыlyqtan keljр: ortaca аытquсы tap, ortacamen keljsjmdj, kulaktарmen wаты kyresjр, kedeiler arasындаqtы çұтысты kyceitkende qana nyqaituqa wolady, mұны jstemegen çақdaıda ortacаның, kyc rejnde, kulaktar çақына алыр ketuj мыткjn, degen marksistjk qaқıdanы ұтытucыlyq tuady. Leninnjң partianың VIII siezjnde aitqan sözderjn eske tysjrnjz:

«Belgijwjr тұraqты qalpy çоq* tap çөnjndegj көzqarasымызды анықтаu kerek. Proletariat wұqarasы sotsializm çақында, wırcuazia wұqarasы sotsializmge qarсы, — wül ekj tapтың arasындаqtы көzqarasы анықтаu оқai. Al vjz orta carualar sıaqты sloıdy alsaq, wül — аытqыр oтыратып tap ekenjn көremjz. Ol vjr çақынан менcjk iesj; ekjncj çақынан eqbekcj. Ol eqbekcjlerdjң wasqa ekjlderjn eksploatatsıala-maıdy. Ol өз kyjп on çydar woıy zor eqbekpen saqtар keldj, ol pomeccikter мен kapitalisterdjң eksploatatsıaып wasыnan kecjrdj, ol qandai mıqnattы wolsa da көrdj, wjraq sonымен qatar ol — менcjk iesj. Sondыqtan wül аытqыр oтыратып tap çөnjndegj көzqarasымызды belgileude zор qıbcыlyqtar kezdesedj» («RK(B)P ның VIII siezj», stenografialыq esep, 346-wet).

Dұғыс çoldan taiucыlyqtың wasqalarы da wolady, wılargың qaurj çақа

* Kursiv menjkj. I. St.

aityqandardjkjnen kem emes. Kulaktarqa qarsy kyrestj cyrgjzgenmen ol kyrestj qolapaisyz, maqnasyz cyrgjzetjnder volady, muna ortaca men kedei tacia ceidj. Muna naticesinde kulak ar-aman qalady, ortacamen odaqtasu jsj carynady, kedeilerdjnj vjr völegj sovet saiasatyna qarsy astyrtyn kyresjr catqan kulaktardyñ ceñgeljne uaqytca tusedj. Keide, kulaktardyñ konfiskalau — vjzdjñ caqdaida aqymaqtyq ekenjn, azyq-tyljik razverstkasj — ortacamen odaqtasu emes, ortacamen kyresu ekenjn umtyr, kulaktarmen kyrestj konfiskaqa, astyq daıyndaı cımyşyn azyq-tyljik razverstkasyna ainaldyruqa umtylu retterj de vblady.

Partia çolynan mundaı taıucylyqtar neden tuady?

Partiannyñ derevnedegj cımyşynnyñ yc qyrlı mındetj völnveitjn tıtas, vjryñqai mındet ekenjn tysjnevengendjkten tuady. Kulaktarmen kyresu mındetjn ortacamen keljsu mındetjnen aıyruqa volmaitynyn, vıl ekj mındettj kedeilerdj partiannyñ derevnedegj tjregjne ainaldyru mındetjnen aıyruqa volmaitynyn tysjnevengendjkten tuady.*

Vjzdjñ derevnedegj kypve-kyngj cımyşymyzdyñ örgjsinde vıl mındetterdjnj vjr-vjrnjen aıyrymaıy ycjn ne jsteu kerek?

Munnyñ ycjn, eñ az degende, vıl mındetterdjnj vögn vjr çalpy formulaqa vjrkjtjretjn, söitjr vıl mındetterdj vjr-vjrnjen aıyruqa çol vermeitjn vascylyq uran veru kerek.

Vjzdjñ partia arsenalında mundaı formula, mundaı uran var ma?

Ia, var. Mundaı formula Leninnjñ: «kulakren kyresuden vjr minutke de vas tartrai ötyr, tek kedeilerge qana berjı syiene ötyr, orta carualarmen keljse vjlu kerek» degen uran.

Sondyqtan da men: vıl uran maqsatqa eñ döl keletjn, vögn qamti

* Muna caryn qortıny — partia çolynan taıucylyq cımyşylar men carualardyñ odaqy ycjn ekj tyrlj qaur tuqyzady: mäseleñ, astyq daıyndaıdaıy uaqytca jsteljr ötyrqan tötence caralardyñ partiannyñ ynemj ia üzaq uaqytqa qoldanatyñ çolyna ainaldyruşy keletjnder çaqynan tuatyñ qaur, çäne kulakqa çol veru ycjn, sandan memleket organdarınyñ tötjrtör ötyrynan caryar, saudaqa tolyq erk çarılau ycjn, tötence caralardyñ qoldanymaıynan pıdalanıyşy keletjnder çaqynan tuatyñ qaur. Sondyqtan dürys çoldıñ jske asyn qamtamasyz etu ycjn ekj maıdanda da kyresu kerek.

Sözdjñ retj kelujnen pıdalanıy aıtyr ketpekrjn: vjzdjñ vaspı söz keide vjryşyry şarçaqtyq jster, vıl ereçenj öryndamaıdy. Mäseleñ, astyq daıyndaıdaıy uaqytca qoldanılpy ötyrqan tötence caralardyñ partiannyñ ynemj qoldanatyñ saiasatyna ainaldyruşy keletjnderdj, üctasu jsjne qaur tuqyzucylardyñ öckereleidj. Munnyş öte çaqşy. Vjraq munnymen qatar, üctasu jsjne ekjncj çaqynan qaur tuqyzatyndaıy çetkjlyktj köñ völmese, olardyñ myqtar öckerelemese, üsaqburçualıy stıxiaqa berjlyj ketucjlerdj öckerelemese, derevnenjñ kapitalistjk elementterjmen kyrestjñ vösendeujn, sandan memlekettjñ tötjrtör ötyrynan caryar, saudaqa tolyq erk berjlyjn talap etucjlerdj, söitjr üctasu jsjn ekjncj çaqynan ösjretucjlerdj öckerelemese, vıl çaqşy emes, vıl dürys emes. Vıl — şarçaqtyq.

Keide vaspı söz, mäseleñ, qazjrgj stadiada aul carucylyqnyñ vazasy völyr ötyrqan çeke üsaq, ortaca carua carucylyqtaryñ köteru kerek ekenjn, köteruge mytkjn ekenjn moıyndaımaıylardyñ öckereleidj. Munnyş öte çaqşy. Vjraq munnymen qatar, kolhozdar men sovhozdarıdyñ maşyşyn kemjtucjlerdj, çeke üsaq, ortaca carualar carucylyqtaryñ köteru mındetjn kolhoz, sovhoz qıgylyşyn praktika çyzjudı köteru mındetjmen tolyqtyru kerek ekenjn körmeytjnderdj öckerelemese, vıl çaqşy emes, vıl dürys emes. Vıl — şarçaqtyq.

Dürys çoldıñ jske asyn qamtamasyz etu ycjn ekj maıdanda da kyresu kerek; şarçaqtyqnyñ qandaıyñ völsa da tastau kerek.

alattın ūran, tap qazır, derevnedegj çumьstьn tap qazırgj çaqdailagьnda, vül ūrandь eñ alqa qoıu kerek, dep oilaimьn.

Sız, Leninnıñ ūranьn «oppozitsialьq» ūran dep esepter, qatьnьzda: «Vül oppozitsialьq ūran 1928 çьlqь I mai qarşanьnda «Pravdada» qalaica vasyldь... vül ūranьnь BKP Ortalьq Komitetjnıñ organь «Pravdada» vasylyьnьnь sevevj ne, vül tek çai texnikalьq qate me, əlde ortaca turalı məselede oppozitsiamen kompromis çasaqandьq pa?» dep süraisьz. Nesjn aıtasьn, — qaharьn tögjr qattь aıtьlan söz! Alaida «vül ra verjste» saqьraq volu kerek, S. çoldas: mündai asaulьqьnьzven, Leninnıñ ūranьn tolyqьnan qostaqan (faktь!), negjzjnde Lenin (ec oppozitsiacьl emes!) çazqan, partianьn VIII siezj (vül da oppozitsiacьl emes!) qavьldaqan programmatьzdzь vasudь tьu turalı qortьndьq ke-ljр çyrmenjz. Bızdjñ programmanьn derevnedegj əleumettjk gruppirovkalar turalı velgjlj punktterjn көvjrek qadjrleu kerek! Partianьn VIII siezjnıñ orta carua turalı qararlarьn көvjrek qadjrleu kerek!... Sızdjñ «ortaca turalı məselede oppozitsiamen kompromis çasau» turalı sözjnızdj alsaq, menjñ oıymca, vül söz terjs ekenjn көrsetjr çatuqa tatьmaidь: vül sözdj qьzu ystjnde aıtьp salqan volarsьz.

Lenin VIII siezdj acardaqь sözjnde ortacamen verjk odaq çasau turalı aıtqanda, Leninnıñ ūranьnda çəne BК(в)Р ньñ VIII siezde qavьldanqan programmasьnda ortacamen keljsu turalı aıtьlanьna, camasь, kydjktenetjn көrjnesjz. Münan sjz, camasь, qaicьlьq tərjzdzj vjr nərsenj көretjn siaqtьsьz. Sız, mymkjn, tjptj, ortacamen keljsu saiasatь — ortacamen odaqtasu saiasatьnan taıьp cьqu siaqtь vjrdeñe dep camalauqa veıjm volarsьz. Vül dүrgь emes, S. çoldas. Vül — ylken adasqandьq. Vülai dep, tek ūranьnь qarjpterjn oqi vjletjn, vjraq ūranьnь maqnasьna tysjnveitjn adamdar qana oilai aladь. Vülai dep, ortacamen odaqtasu, keljsu turalı ūranьnь tarixьn vjlmeitjn adamdar qana oilai aladь. Vülai dep, — VIII siezdj acardaqь sözjnde ortacamen «verjk odaq» saiasatьn çarialaqan Lenin, sol siezdegj ekjncj sözjnde çəne VIII siez qavьldaqan partia programmasьnda vjzge qazjr ortacamen «keljsu» saiasatь kerek ekenjn çarialap, öz aıtqanьnan özj qaitь dep ūqara alattın adamdar qana oilai aladь.

Vül arada jstjñ mənjsj ne? Jstjñ mənjsj — Lenin çəne partia atьnan VIII siez «keljsu» ūqьmь men «odaq» ūqьmь arasьnda esvjр aıьgma var dep tappaidь. Jstjñ mənjsj — qai çerde bolsa da, VIII siezdegj sözderjnıñ vərjnde de, Lenin «odaq» ūqьmь men «keljsu» ūqьmьn vjr ūqьm dep esepredj. VIII siezdjñ «orta carualarqa көzqaras turalı» rezolutsiasь çaiьnda da sonь aıtu kerek, vül rezolutsiada «keljsu» ūqьmь men «odaq» ūqьmь vjr ūqьmьqa esepredj. Lenin men partia ortacamen keljsu saiasatьn kezdeisoq, өtkjncj saiasat emes, ūzaqqa sozьlatьn saiasat dep esepregendjkten, ortacamen keljsu saiasatьn onьmen verjk odaq çasau saiasatь dep atauqa, sol siaqtь, ortacamen verjk odaq çasau saiasatьn onьmen keljsu saiasatь dep atauqa olardьn tolyq dəlelj boldь, dəlelj var. Münьn osьlai ekenjne көz çetkjzu ycjn partianьn VIII siezjnıñ stenografialьq esevjmen, sol siezdjñ ortaca turalı rezolutsiasьmen tanьssa volqanь.

Leninnıñ VIII siezdegj sözjnen alьnqan yzjndj mьnau:

«Sovet qызmetkerleriniñ taçrivesjzdiginen, mäseleniñ qıyındıqınan, kulaktarğa arnalğan soqqı ekiniñ vjrinde orta carualarğa tiip keldi. Bül çende vjz öte ylıken kynä jstedjk. Bül çende çinalğan taçribe kelecekte münan qıyılı retindegi varlıq jsterdj jsteujmizge çerdemesedj. Bızdın aldımızda teoria çyzinde emes, praktika çyzinde tırğan mındet osı. Bül mındettiñ qıyın mındet ekenin sjzder çaqı vjlesjzder. Bızde orta caruağa kersetse alarlıq igjlik çoq, al orta carua — materialist, praktik, ol konkretti materialdıq igjlik kersetudj talap etedj; vjz qazır ondaı igjlik kersetse almaimız, qazır tolıq çenetinimizdj kersetip otırğan auır kyrestin әlde de, mymkın, vjrnese allar voıyna elimizge münsez js qılığa тура keledj. Bıraq vjz administratsialıq praktikamızda көр çümьs vjtire alamız: apparattı ondaı alamız, tolıp çatқан çolsızdıqtardı tyzete alamız. Partiamızdın ortaca caruamen blok çasau, odaq çasau, keljsim çasau* çenindegi çolb çetkılıksiz boldı, vjz onı çender tyzeı alamız, tyzeuge tiispiz» («RK(В)Р ныñ VIII siezj», stenografialıq esep, 24 — 25-better).

Көрип отırsыздар, «keljsu» men «odaq» arasında Lenin айрма çasamaıdı.

Al endj VIII siezdin «Orta carualarğa көzqaras туралı» rezolutsiasınan alınğan yzindj мынау:

«Orta carualardı kulaktarmen catastıru, kulaktarğa qarıı çümьsalatın carualardı azdı-kөpti дәреçede orta carualarğa qoldanu — Sovet өkmetiniñ varlıq dekretterin, onıñ vykıl saiasatın naqыз өreskel tyrde vızu volıp tabylatındıqь vılai tırsın, sonьmen qatar proletariattıñ burçuazianıñ qılatu çolındaqь vаты kyresjiniñ дәujrinde, eksplotatsianıñ qandaıyn bolsa da keselsiz çolığa көсу carttarınyñ vjri — proletariattıñ orta carualarmen keljsuj ekenin kersetken kommunizminin varlıq negjzgi prinsipterin vızu volıp tabyladı.

Reseidj vılai qolqanda, aldınqь qatardaqь kapitalistjik elderde de, aulcaruacьlıq texnikasınıñ өndjristj kәsjr texnikasınan artta qalıı severti, vjrsьryra мыqtıraq ekonomikalıq tamьrlarь var orta carualar proletarlıq revolutsia vastaloan soq edәujr көр uaqьtqa dejin qalpynda qaladı. Sondыqtan derevnedegi sovets qызmetkerleriniñ, sol siaqtı partia qairatkerleriniñ taktikasь orta carualarmen ұзақ uaqьt jstes voludı көздеuge tijs.

...Sonьmen, Sovet өkmetiniñ derevnedegi tolıq dırys saiasatı çenimpaz proletariattıñ orta carualarmen odaq, keljsim çasauyn qamtamasыз etedj...

...Çümьscь-carua ykmetiniñ, kommunist partiasınıñ saiasatı kelecekte de proletariattıñ, asa kedel carualardıñ ortaca carualarmen osьndaı keljsu ruxında çyrgjzjluge tijs»* («RK(В)Р ныñ VIII siezj», stenografialıq esep, 417-420-better).

Көрип отırsыздар, «keljsu» men «odaq» arasında rezolutsia da айрма çasamaıdı.

VIII siezdin bül rezolutsiasında ortacamen «berjk odaq» çasau туралı vjz söz de çoq ekenin aңqartu artыq volmas. Bıraq bül — münьsьmen rezolutsia ortacamen «berjk odaq» çasau saiasatınan тайр сыqть, degen söz vola ma? Çoq, olai degen söz volmaıdı. Bül tek — rezolutsia «keljsu», «jstes volu» ұqьты мен «berjk odaq» ұqьтын vjz sanadı degen söz. Bül tysjnjktj de: ortacamen «keljsu» volmaqan çerde, ortacamen «odaqtıñ» volıı mymkın emes, al ortacamen çasalğan «ұзақ uaqьttıqь» keljsim, jstestjk volmasa, ortacamen odaqtıñ «berjk» volıı mymkın emes.

Фактылар osьndaı.

Ekjiniñ vjri: ia Lenin de, partianıñ VIII siezj de Leninnin ortacamen «berjk odaq» çasau туралı aitqanьnan тайр сыqqan, ia, bül ornсыз dolbardı vılai qolıı, Lenin de, partianıñ VIII siezj de «keljsu»

* Varlıq çerdegi kursiv menjkj. I. St.

Почтъ мен «вержк одақ» Почтъ арасында есвјг айырма çasamaitьны тоиындау керек.

Сонымен, қўг қарјр санаусьльқтың қўгвань волцьсь келмеген адам, кedeige syienu, ortacamen kelјsu, kulakpen kyresu керек екенјн айтқан lenјndјk ұранның мақанасын тусјngјsj келген адам, ortacamen kelјsu saiasatь — ortacamen вержк одақ çasau saiasatь екенјн тусјnvei qalmaidь.

Sјzdјң qateңjz—sјz oppozitsianьң çuliktјk ailasьn тусјnvei, onьң provokatsiasьna ergensјz, çaudьң sјzge qўgqan qaqpаnьna өзjңjzdј өзjңjz тусјrgensјz. Oppozitsia çulikterј: vјz Leninнjң ortacamen kelјsu turalь ұраньn qostaimьz, dep aіqailap, cular, sendјrgјsj keledј, mўnь aйтqanda olar, provokatorьlьq nietpen, ortacamen «kelјsu» vјr vasqa, onьmen «вержк одақ» çasau taqь vasqa vјrdeңe, degјsj keledј. Mўnьсьmen olar ekј qoiандь vјrden soqьp alqьсь keledј: vјrјncјden, өзjнjң ortacalar turalь сьn pozitsiasьn — ortacamen kelјsu emes, «ortacamen qьgqі qavaq volu» (Smirnov oppozitsionerdјң Məskeudјң XVI gubernalьq partia konferensiasьnda men keltјrgen sөzјn qara) pozitsiasьn çasьgqьсь keledј, ekјncјden, volceviktјrdјң aңqaularьn, «kelјsu» мен «одақ» арасындаqь çoq айырма арqьль алдар, olardь әvden catastьгьp, Leninnen alьstatqьсь keledј.

Vјzdјң keivјr çoldastar vўlarqа çauap esevјnde ne јstep отьг? Oppozitsia kəzzartarьньң vet perdesјn çьrtu ornьna, olardьң сьn pozitsiasь turalь partianь aldar çyrgenјn әckerелеu ornьna, mўnьң ornьna, — olar qarmaqqa јlјnr, qaqpаnqа тусјr çyr, өзderјn Leninnen alьstatuqа çol verјr çyr. Oppozitsia Leninнjң ұрань turalь cu көteredј, oppozitsionerler Leninнjң ұраньн çaqtaqansьp keudesјn көteredј,— olai bolsa menј oppozitsiamen catastьrmauь yсјn vўl ұrannan aulaq volaıьn, әitpese menј oppozitsiamen «kompromis çasau» çөnjnde айьртаuь тымкјn, — әlgј çoldastardьң logikasь osьndai!

Oppozitsianьң çuliktјk tәsjlј çөnjndegј mьsal çalqьz osь qana emes. Mәselen, өзara сьn ұраньn alьңьz. Özara сьn ұрань — vјzdјң partialьq qımydьң negјzј, proletarьlьq diktaturanь пьqaitudьң qўralь, kadrlardь tәrvieleudјң volceviktјk metodьньң çanь екенјn volceviktјrdјң vјlme-uj тымкјn emes. Oppozitsia: өзara сьn ұраньn vјz oilap сьqardьq, vўl ұrandь partia vјzden aldь, sөitјr partia oppozitsia aldьnda tјze vyktј, dep sendјrgјsj kelјr, cu көteredј. Bўlai јstegende oppozitsia, eң vol-таqanda, ekј nәsege qolьn çetkјzgјsj keledј: vјrјncјden, partiacьldьqtь qıratudь maqsat qьlqan oppozitsialьq өзara сьn мен partiacьldьqtь пьqaitudь maqsat qьlqan volceviktјk өзara сьnньң arasь çer мен көktei екенјн çıтьсь tавьnan çasьgqьсь keledј, onь aldaqьсь keledј; ekјncјden, aңqaulardьң keivјreulerјn qarmaqьna тусјrјr, partianьң өзara сьn turalь ұраньnan vezdјrgјsj keledј.

Al, vјzdјң keivјr çoldastar vўqan qarьь ne јstep отьг? Oppozitsia kəzzartarьньң vet perdesјn çьrtu ornьna, volceviktјk өзara сьn ұраньn qorqau ornьna, — olar qaqpаnqа varьp тусјr çyr, өзara сьn ұраньnan qacьp çyr, oppozitsianьң сьvьzqьсьna viler çyr çəne... oppozitsiadan јrgemdј aulaq saldьm dep qate oilap, oppozitsia aldьnda tјze vyгјr çyr.

Mündai mьsaldardь yijp-tөгjр keltjuge volar edj.

Bjraq vjz өз çümьсьмьзда kjmniң volsa da sьvьzqьsьna vilei almaimьz. Oppozitsionerlerdiң vjz turalь aitqandaғыn өз çümьсьмьзда ekj bastan qoldana almaimьz. Vjz, oppozitsianьң çuliktjk jsterjn de, oppozitsionerlerdiң provokatsiasьna ergen vjzdiң keivjr volcevikterdiң qatelerjn de çolьmьzdan sьpьrьp tastap, өз çolьmьzven jlgerj vasuьmьz kerek. Markstjң: «Çürt ne dese, o desjn, — sen өз çolьmьmen çyge ver» degen sözderjn eske tysjrjңjz!

12-yien, 1928 ç.

«Pravda» № 152, 3-yiel, 1928 ç.

ВК(В)Р ЈСЈНДЕГЈ ОҢСЫЛДЫҚ ҚАУП ТУРАЛЫ

Мәскеу Комитеті мен Мәскеу Контрол Комиссиясының
plenумында 1928 җ. 19 октябрьде сөйлеген сөз

Менің ойымса, җолдастар, өзүміз назар салып отырған оңсы uklon туралы мәселенің сесу үсін, бәрјнен бүгүн ұсақ-тыіектерден, қара басқа байланысты моменттерден т.т. аулақ болуымыз керек. Бізде, партия ісінде оңсы, оппортунистік қауіп бар ма; мұндай қауіп үсін қолалы объективтік қақдәйлар бар ма; бүл қауіппен қалай күресу керек, — вјздјң алдымызда қазір міне осындай мәселелер тұр. Бірақ, бүл мәселеге қабысқан җәне бүл мәселенің мәнін тусјнуімізге бөгет болатын невар ұсақ-тыіектерден, ылас элементтерден тазартпасақ, бүл мәселенің сесе алмаймыз.

Заролскідјң оңсы uklon туралы мәселенің кейдеісоқ мәселе деп ойлауы дүгүс емес. Оның айтуымса, бүл җерде барлық әңгіме оңсы uklonда емес, skloka җасауда, қара басқа байланысты интригаларда, т. т. Ал, басқа күрестегі сияқты, мұнда да sklokanың, қара басқа байланысты интригалардың азын-аулақ рөлј boldы-ақ delік. Бірақ, істің бәрјн sklokadan көгу, оның арқағындағы мәселенің мәнін көрмеу — марксистік дүгүс җолдан тайу volady. Мәскеу ұйымы сияқты күтәнсіз үлкен, көптен келе җатқан, ауз вјрлігі күстің ұйымды вјрнесе sklocниктердјң іа интригасјлердјң бастап-ауақ толқытыр, мұндай қозқалыс туқызуы мүмкін емес. Ғоқ, җолдастар, җер җызінде мұндай керемет болмайды. Мәскеу ұйымының күсін, қуатын мұндай җеңілі бақалауға болмайтынын айтысам да белгілі. Мұнда басқа себертердјң, skloka мен интригаға тек байланысты җоқ тереңрек себертердјң әсер еткені айқын.

Фрунтовтың рјкјрј де дүгүс емес; ол оңсылдық қауіптің бар екенін мойындаса да, бірақ оны байсалды іскер адамдардың сындар сұқыдануына татымайтын мәселе, деп есептеді. Оныңса оңсы uklon туралы мәселе іскер адамдардың сұқыданатын мәселесі емес, айқайлардың сұқыданатын мәселесі сияқты. Фрунтов күнбе-күнгі практикалық җұмысқа әвден сұқыданған, вјздјң дамуымыздың перспективасын ойлауға уақты җоқ, оның мұнысына әвден тусјнем. Бірақ бүл — кейірг партия қызметкерлерінің өгісі тар җәне іскер практицизмнің құрылысымыздың догматына айналығуымыз керек, деген сөз емес. Пайдалы ісәңдік—қақсы іс, бірақ җұмысымыздың перспективасынан айғыса җәне өзіннің җұмысын партианың негізгі җолына бақындырмаста, ондай ісәңдік минуске айналады. Сыпында, оңсы uklon туралы мәселе — вјздјң партианың негізгі җолы туралы мәселе екенін, партиамыздың XV сиезінде көрсетілген даму перспективасы дүгүс ра, теріс пе деген мәселе екенін тусјну қыын емес.

Кейірг җолдастар оңсы uklon проблемасы сөз болғанда, мәселенің оңсы uklondaғы адамдарға арағыр тірейді, бүл җолдастардјк де дүгүс

emes. Olar: vjzge oñsıdardь ia ытырасыdardь көсетjңder, olar-дың атын атаңдар, vjz olarдың sazaıñ tartqьzaıьq, deidj. Bұл — мәse- lenj дүгьs qoiu emes. Әгине, çeке адамдардың да belgijj rөлj voladь. Bjraq, bұл arada әңgjme адамдардың qara basьnda emes, әңgjme par- tia jсjnde oñsıdьq qauprtj tuqьzатыñ carttarda, қақdailarda. Адамдар- ды сықарьр tastauqa voladь, bjraq bұл әlj vjzdjñ partia jсjndegj oñ- сыdьq qauprtjñ тамьrlarьñ qьrqu volьр тавьlmaidь. Сондыqtan көñl qoiатыñ мәsele ekenj kymәnsjz vola тұrsa da, адамдар тураль мәsele- nj cecumen js vjtreidj. Oсыqtan vailanьсть, Odessada 1919 ғыldьñ aia- qьnda, 1920 ғыldьñ basьnda, vjzdjñ әskerler denikincjlerdj Ukraina- dan quьр, Odessa ауданында Denikin әskerjññ qalqan-qūtqanьñ qira- тыр қатқан kezde volqan vjг epizodть eske tysjmei өтуге volmaidь. Qьзы әskerlerdjñ vjг vөlegj, Antantanь ұstap alsaq soqьs vjtedj de- gen senjmmen, әvden ызalanьр, Odessadan Antantanь jzdeptj qoi. (Du kылkj). Qьзы әskerler Odessadan Antanta өkjlderjññ vjгеujñ ұs- tar alуь mymkjñ edj, dep oilauqa voladь. Bjraq, Mұnьmen Antanta тураль мәsele, әгине, cecjmes edj, өitkenj Odessa ol kezde denikincj- derdjñ ең аqьrqь territoriasь vola тұrsa da, Antantanьñ тамьрь Odes- sada emes, оның тамьрь дүnieçyzjlk kapitalizmde. Oñсы ukлон тураль мәselede, әңgjmenj оñсы ukлондаqь адамдарqa арагьр tjrep, bұл ukлондь tuqьzатыñ қақdailardь ұмьтатыñ vjzdjñ кейvjг қoldastar çө- njnde de осынь аituqa voladь.

Sондыqtan vjz bұл çerde, vәgjnep bұгьñ Lenin çольnan auqtan оñ- сы, sol siaqtь «solсы» (trotskicj) ukлондь tuqьzатыñ қақdailar тураль мәselenj аньqtap alуьмьz kerek.

Kapitalizm қақdailarьnda kommunizm jсjndegj оñсы ukлон degenj- mjz kommunisterdjñ vjг vөlegjññ marksizmññ revolutsialьq çольnan sotsial-demokratia қақьна аuuqa vet alуь, vejmdeluj voladь, gas, әlj pьcjndeljр çetpegen, vәkjm әlj tysjnijр çetpegen bolsa da, әiteujр so- qtan vejmdeluj voladь. Kommunisterdjñ belgijj vjг toptarь sailau ky- resjnde «tap tapqa qarsь» degen ұrannьñ maqsatqa дәl keletjndjgjn moıьndamasа (Fransia), nemese kompartiadan derves kandidatura- lar көсетjlujne qarsь bolsa (Anglia), nemese «solсы» sotsial-demo- kratiamen kyresu мәselesjñ qattь qoiqьсь kelmese (Germania), таqь- сьñ-таqь sol siaqtьlardь jstese, bұл — kompartialardьñ jсjnde kommuni- zmdj sotsial-demokratizmge vejmdep yilestjuge тыгьsатыñ адамдар- дыñ volqандьqь. Kapitalistjk elderdjñ kompartialarьññ jсjndegj оñсы ukлонньñ çеңuj — kompartialardьñ ideia çyzjnde qiraуь, sot- sial-demokratizmññ orasan kyceiuj volar edj. Al sotsial-demokratizm- njñ orasan kyceiuj degen ne? Ol — kapitalizmññ kyceiuj, ньqaiуь, өitkenj sotsial-demokratia — kapitalizmññ çұmьссь тавь jсjndegj vas tjregj. Olai bolsa, kapitalistjk elderdjñ kompartialarьññ jсjndegj оñ- сы ukлонньñ çеңuj kapitalizmññ saqtaluьna kerek volqan қақdailardь өrcjtedj.

Kapitalizm qūlatьlqan, bjraq оның тамьrlarь әlj çұльнваqtan sovettjk damu қақdailarьnda kommunizm jсjndegj оñсы ukлон degenj mjz kommunisterdjñ vjг vөlegjññ partiamьzдың saga çольnan virçuazialьq ideologia қақьна аuuqa vet alуь, vejmdeluj voladь, gas, әlj pьcjn-

delip çetpegen, wәlkjm әlj tysjnjlip çetpegen bolsa da, әiteujr soqan wejmdeluj volady. Bјzdnј kommunisterdjn keivjr toptary derevnedegj kapitalistjk elementterge sawыl çasau kerektygjne qarсы volьp, partiа-нь XV siezdnј qararlarьnan segjndjruge tьrьssa, nemese industrialandyrudьnј qazjrgj damu qarqьnlьn eljmјz yсjn asa qauptj sanap, industrialamьzdy damьtraudy talap etse, nemese çelge ketken aqca dep esep-ter, kolhozdar men sovхозdarqa aqca сыqaru kerek ekenjne qarсы vol- sa, nemese өзara сып apparatьmьzdy nasarlataды dep oilap өзara сып negjzjnde biurokratizmmen kyresu kerek ekenjne qarсы bolsa, nemese сыrtqь sauda monopoliasьп wәseңdetudj talap etse, taqьsьп-taqь sol siaqtьlardь jstese, wıl — wјzdnј partiа qatarьnda wјzdnј sotsialistjk qь- gьls jсjn, mymkjn өзderj de waiqamastan, «sovettjk» wurçuazianьnј tјlegjne, keregjne wejmdep yilestjruge tьrьsatьп adamdardьnј wolqandyqь. Bјzdnј partiа jсjndegj оңсы uklonьnј çeңuj — wјzdnј eljmјzde kapitalistjk elementterdnј orasan kyceiuj volar edj. Bјzdnј eljmјzde kapitalistjk elementterdnј kyceiuj degen ne? Ol — proletarьlьq dikta- turanьnј әlsjreuj çәne kapitalizmнјnј qaita ornau mymkjncjlgjnјnј ky- ceiuj. Olai bolsa, wјzdnј partiа jсjndegj оңсы uklonьnј çeңuj — wјz- dnј eljmјzde kapitalizmнјnј qaitadan ornauьna kerek çaqdailardьnј өr- cuj volar edj.

Bјzde, wјzdnј Sovet eljnde, kapitalizmнјnј qaita ornauьп (resta- vratsiasьп) mymkjn etetjn çaqdailar var ma? Ia, var. Wıl qaçap nәse siaqtь volьp көгjnuj mymkjn, wјraq wıl faktь, çoldastar. Bјz kapitali- zmdj qьlattьq, proletariat diktaturasьп ornattьq çәne sotsialistjk өn- djrјstj kәsjwjmјzdnј, sawa sawacьsьlьqьп оьmen ұctastьra отьгьp, kycтj qarqьnmen damьtьp çatьmьz. Bјraq, wјz, kapitalizmнјnј tamьrlarьп әlj çьlьp alьp tastaqanьmьz çoq. Wıl tamьrlar qai çerde uialap отьг? Wıl tamьrlar tovarь өndjrstе, qaladaqь, әsjrese derevnedegj ұsaq өn- djrјste uialap отьг. Kapitalizmнјnј kycj, Lenin aitqandai, «ұsaq өndjrs- tјnј kycjnde. Өitkenj ұsaq өndjrs, amal ne, dyniede әlj өte көp, al ұsaq өndjrs kapitalizm men wurçuazianь ynemj, kyn saьп, saqat saьп stixialь tyrde çәne көртеgen көlemde tuqьzьp отьрадь» (XXV tom, 173-bettj qara). Әrine, wјzde ұsaq өndjrs өte көp çәne tјptj wasьm volьp отьrқandyqtan, ol, әsjrese nep çaqdaьnda, kapitalizm men wur- çuazianь ynemj çәne көртеgen көlemde tuqьzьp отьратьп wolqandyqь- tan — kapitalizmнјnј qaita ornauьп mymkjn etetjn çaqdailar wјzde var.

Bјzde, wјzdnј Sovet eljnde, kapitalizmнјnј qaita ornau mymkjncj- lgjn qьrtuqa, çoiuqa kerekтj qьraldar, kycter var ma? Ia, var. SSSR da toьlьq sotsialistjk qoqam ornatu mymkjndjgј туралы Lenin тезisjnјnј dьrьs volьb da mјne osьdan. Mўnьnј yсjn proletarьlьq diktaturanь w- rјk etu kerek, çьmьscь tavь men sawualardьnј odaqьп nьqaitu kerek; eljmјzdnј industrialandyru maqsatьmen tьtqa orьndarьmьzdy damьtu kerek, industrialanьnј damu qarqьnlьп tezdetu kerek, eljmјzdnј elektrlen- djru kerek, wьkјl qalq sawacьsьlьqьп çaqa texnikalьq wazaqa көсјru kerek, sawualardь көртеp kooperativke uьmьdastьгьp, olardьnј egjnjnјnј сыqьmьп артьгu kerek, sawualardьnј çeke sawacьsьlьqtarьп wјrte-wјrte qoqamдыq sawacьsьlьqtarqa wјrјktјru kerek, sovхозdardь damьtu ke-

rek, qala men derevenenij kapitalistik elementterjn teçer, çeñu kerek, taqьсьн-taqь sol siaqьlar kerek.

Bül çende Lenin mjne vьlai deidj:

«Elmjz əzjrge ūsaq çaruaь el volьp oьrçanda, Reseide kapitalizmniь ekonomikalьq vazasь kommunizmdjkjnen gərj verjgrek. Mŭnь este saqtau qaçet. Derevnenij tŭrmьсьн qalanьq tŭrmьсьмен salьstььp, zer salьp vaqьlaçan adam, kapitalizmniьq tamььgn çŭlmaçanьmьzдь çəne jckj dŭçranьq fundamentjn, negjzn çoimaçanьmьzдь vjledj. Jckj dŭçran ūsaq çaruaсььqqa syienedj, onь əlsjretu ycn vjr qŭral var, ol qŭral — elmjzdn çaruaсььqьn, sonьq jcnde egjncjlyktj de, çəna texnikalьq vazaqa, qazjrgj zamandaqь jrj əndjrjstj texnikalьq vazasьna kəçjru. Mŭndai vaza — tek elektr. Kommunizm degenmjz — Sovet əkmetj çəne onьq ystjne vykjl eldj elektrlendjru. Əitpese, elmjz ūsaq çaruaь el volumen qaladь, mŭnь vjzdn çaqсь ŭquьmьz kerek. Dynie çyzj kəlemjnde çana emes, elmjzdn jcnde de vjz kapitalizmnen gərj əlsjzrekrjz. Bül çŭrtьn vərjne məljm. Vjz mŭnь ŭqьq, sondьqtan çaruaсььq vazanь ūsaq çaruaьq vazadan jrj-əndjrjstj kəsjptjk vazaqa ainaldьrmai çoimaimьz. Elmjz elektrlengende, əndjrjstj kəsjpke, aul çaruaсььqьna, transportqa qazjrgj zamandaqь jrj əndjrjstj kəsjptj texnikalьq vazasь çasalçanda, — tek sonda çana vjz typkilyktj çeñemjz» (XXVI tom, 46-47-better).

Olai bolsa, vjrjncjden, vjzdn elmjz əzjrge ūsaq çaruaь el volьp oьrçanda, kapitalizmniьq tamьrlarьn vjz əlj çŭlmaçan kezjmjzde, kapitalizmniьq ekonomikalьq vazasь kommunizmdjkjnen gərj verjgrek. Keide aqactь keskenmen, tamьrlarь çŭlьnvaı qalьp çoıatьn, kyc çet-reitjn reter voladь. Vjzdn elde kapitalizmniьq qaita ornau mymkjncjlygj mjne osьdan tuadь.

Olai bolsa, ekjncjden kapitalizmniьq qaita ornau mymkjncjlygjnen vasqa vjzde sotsializmniьq çeñu mymkjncjlygj de var, əitkenj, eger elmjzde elektjrlendjru çŭmьсьн kyceitsek, eger əndjrjstj kəsjpke, aul çaruaсььqьna, transportqa qazjrgj zamandaqь jrj əndjrjstj kəsjptj texnikalьq vazasьn çasasaq, vjz kapitalizmniьq qaita ornau mymkjncjlygj çoıa alamьz, kapitalizmniьq tamьrlarьn çŭlьp tastap, kapitalizmdj typkilyktj çeñe alamьz. Vjzdn elde sotsializmniьq çeñu mymkjncjlygj mjne osьdan tuadь.

Olai bolsa, aqьr aıaçьnda, derevne «əzjgjn» qalanьq soңьna eredj dep, aul çaruaсььqьn stixialь damudьn erkjne verj, tek əndjrjstj kəsjpte çana sotsializm qŭruça volmaidь. Qalada sotsialistik əndjrjstj kəsjptj voluь derevnenj sotsialistik çolmen qaita qŭrudьn negjzgj faktorь. Vjraq, vül əlj — osь faktor toьq çetkilyktj degen səz emes. Sotsialistik qala çarua derevnesjn aqььna deijn çetkence soңьna erte alatьn volu ycn, Lenin aitçandai, «elmjzdn çaruaсььqьn, sonьq jcnde egjncjlyktj de,* çəna texnikalьq vazaqa, qazjrgj zamandaqь jrj əndjrjstj texnikalьq vazasьna kəçjru kerek».

Leninniьq vül sitatasь onьq «nep vjzge sotsialistik ekonomikanьq fundamentjn ornatu mymkjncjlygj toьq çamtamasьz etedj» degen ekjncj sitatasьna qaıçь kelmei me? Çoq, qaıçь kelmeidj. Qaita, vül ekj sitata vjr-vjrjmen toьq çavьsadь. Lenin: nep vjzge sotsializmdj daıar kyldə vere çoıadь demeidj, myldə olai demeidj. Lenin neptj vjzge sotsialistik ekonomikanьq fundamentjn ornatu mymkjncjlygj çamtamasьz etetjnjn çana aitadь. Sotsializmdj ornatu mymkjncjlygj men

* Kursiv menjkj. I. St.

онb cып орнатудың арасында зор айырма бар. Мумкјncjлјктј cындықpen catacтыруға болмайды. Осы мумкјncjлјктј cындыққа айналығу үcјн, мјне сол үcјн Lenin, сotsializmнјң тыркјлјктј ceңу cartь еceвјнде, еldј elektrлendјрудј, өндјрјстј көcјрке, аул cаруacылығына, transportқа осы замандағы јрј өндјрјстј көcјртјң техникалық базасын қасауды ұсынады.

Вјрақ, сotsializmдј орнатудың бұл cartын вјр-екј cылдың јcјнде орндау мумкјн емес. Вјр-екј cылдың јcјнде еldј industrialандығу, кycтј өндјрјстј көcјр қығу, millionдаған cаруалар бұқарасын кооперативке бйымдастығу, егјncjлјкке қаңа техникалық база қасу, cаруалардың ceке cаруacылықтарын јрј коллективтерге вјрјктјру, совхоздарды дамыту, қала мен деревненјң капиталистјк элементтерјн теceр, ceңјр cығу мумкјн емес. Мұны үcјн пролетарлық диктатураның қығылы cұмысын әлденеce cылдар воіына кyceite cыргјзу керек. Мұны бәрј јctelгence, — ал онb вјрден јctей де алмайсың,—вјз әлј ұсақ cаруалы ел вола тұрамыз, мұндай елде ұсақ өндјрјс капитализм мен буржуазияны үнемј cәне көртеген көлемде туқызыр отырады cәне мұндай елде капитализмнјң қайта орнау қаупј кycјнде қалады. Proletariat ауасыз кеңјстјкте өмјр cығмеидј, алуан-алуан тырј бар пақыз cып, realдық тұрмыстың јcјнде өмјр cығедј, сондықтан ұсақ өндјрјс негјзјнен туатын буржуазиялық элементтер «ұсақбуржуазиялық стixия арқылы пролетариатты барлық қақынап қорсап алады, оған осы стixияны сјңдјредј, онb осы стixия арқылы бұзды, пролетариаттың јcјнде ұсақбуржуазиялық тұрлаусыздықты, вьтырандылықты, индивидуализмнјң, әуестенуден қыпқылуға көcуcјлјктјң гетсидивтерјн үнемј туқызыр отырады» (Lenin, XXV том, 189-бет), cөйтјр пролетариат јcјне, оның партиасының јcјне белгјлј вјр ауытқуcылықты, белгјлј вјр тәлтјрекеуcјлјктј кјргјzedј.

Вјздјң партия қатарындағы lenиндік қолдан тырј ауытқуcылықтарды, уклондарды тамығы, негјзј мјне осында.

Мјне сондықтан вјздјң партия јcјндегј оңcыл немесе «солcы» уклон туралы мәселенј тыкке тұрмайтын мәседе деп қарауға болмайды.

Вјздјң партия јcјндегј оңcыл, асықтан-асық оппортунистјк уклонның қаупј неде? Оны қаупј мынада: ол вјздјң дұcпандарды кycјн, капитализмнјң кycјн cете бақаламайды, капитализмнјң қайта орнау қаупјн көрмеидј, пролетариат диктатурасы қақдайларындағы тап кyресјнјң тетјгјне тycјнвеидј, сондықтан industrialамызды дамыту қарқынын бәсеңдетудј талап етјр, деревне мен қаланың капиталистјк элементтерјне ceңјлдік берудј талап етјр, колхоздар мен совхоздар туралы мәселенј кейіңге қалдыра тұруды талап етјр, cыртқы сауда монополиясын бәсеңдетудј талап етјр, тақызын-тақы сол сияқтыларды талап етјр, капитализмге уступка қасуға оп-оңай көне қойады. Вјздјң партиадағы оңcыл уклонның ceңуј, кyмән қоқ, капитализмнјң кycјн еркјндетјр арттығар едј, пролетариаттың революциялық позитсиясын әлсјретер едј cәне вјздјң елјмјзде капитализмнјң қайта орнау мумкјncjлјгјнјң сенјмјн кyceiter едј.

Вјздјң партиадағы «солcы» (trotskicјл) уклонның қаупј неде? Оны қаупј мынада: ол вјздјң дұcпандарды кycјн, капитализмнјң кycјн асыға бақалайды, тек капитализмнјң қайта орнау мумкјncjлјгјн қана көредј де, вјздјң еldјң кycјмен сotsializmдј орнату мумкјncjлјгјн көр-

meidj, tyñljiske tusedj, vjzdjñ partiada termidorlyq bar degen мылқы-мен құвануға мәсвур volady. Leninnjñ «eljmjz ũsaq sagualь el volьp oтыrқanda Reseide kapitalizmñjñ ekonomikalьq vazasь kommunistdjkñnen gөgь berjgьrek» degen sөzjnen «solcь» ukлон мыnadai terjс qortьndь сықарady: SSSR da tegjnde sotsializmdj ornatuға volmaidь, sagualardan tyk сықraidь, құмысць тавь мен sagualardьñ odaqь çөnjñdegj ideia kynj ozqan ideia, Batьsta revolutsia çөnjь, onan çärdem kelьp ylgьrmese, SSSR daqь proletariat diktaturasь qūlauға nemese zaty men өзгерuge tijs, egerde sagualardan айрылысьp bolsa da, asьra industrialandьrudьñ fantazialьq planь qavьldanbasa, ol uaqьtta SSSR da sotsializm jsjñ qūrьqan jske esep teuge volady deidj. «Solcь» ukлон saiasatьndaqь avanturizm osьdan сықady. Saiasat çөnjñde «adam valasьna vjtrepen» qarqı osьdan сықady. Vjzdjñ partiadaqь «solcь» ukлонньñ çөñuj, kymәn çoq, құмысць тавьñ onьñ sagualьq vazasьnan айруға арагьp soqar edj, құмысць тавьньñ avangardьñ qalqan құмысць vūqarasьnan айrar edj, — olai bolsa, proletariattь çөñljiske ũсығat ar edj çәne kapitalizmñjñ qaita орнауьna kerekтj çaqdailardь oñailat ar edj.

Көгьp oтырсыздаг, vūl ekj qaujptjñ ekeuj de, «solcь» da, oңcь» da, lenindjk çoldan auqan, vūl ekj ukлонньñ ekeuj de, oңcь» da, «solcь» da, ekeuj ekj çaqtan kele tūrsa da, vjг nәtiçege soqьrady.

Vūl ekj qaujptjñ qaisьсь çaman? Menjñ oıymca, ekeuj de oñvadqan. Būlarға qarсь көñjldegjdei kyres çyrgьzu tūrқasьnan qaracqanda, vūl ekj ukлонньñ arasьndaqь айғма qazьrgj kezde partiaға oңcь ukлонnan gөgь «solcь» ukлон айқыньraq. «Solcь» ukлонға qarсь vjzde vjгpese çьldan berj kycтj kyres çyrgьzjьp kele çatьp, vūl çaqdai partia ycjñ, әrine, vosqa ketken çoq. «Solcь», trotskicjл ukлонға qarсь kyres çьldagьnda partianьñ vjгtalaidь yirengenj anьq, sonдьqtan partianь «solcь» sөzdermen aldar ketu oñai volmai qaldь. Oңcь qaujpkе kelsek, ol vūrьñ da volqan çәne osь kynde, vьltьrқь çьlqь astьq daiarlau kri-zisjmen vailanьсть ũsaq virçuazialьq stixia kyceigendjkten, bastagьñ айқыньraq көterьp oтыp, vūl oңcь qaujр менjñ oıymca, vjzdjñ partianьñ velgьlvjг sloilarьna tьm anьq emes. Sonдьqtan vjzdjñ mjndetj-mjz — «solcь», trotskicjл qaujpkе qarсь kyrestj zәredei әlsjretpeі çyrgьze oтыгьp, oңcь ukлонға qarсь kyrestj basa çyrgьzu çәne vūl ukлонньñ qaujtljgь trotskicjldjktjñ qaujtljgь siaqь partiaға айqьñ volьbь ycjñ varьq sagalardь qoldanu.

Oңcь ukлон тураль мәсеle, eger ol vjzdjñ datьmьzдыñ қиьпсь-льqтарь тураль мәselemen vailanьсть volmasa, mymkjñ, vjzde gazьrgjdei qatañ tyrde qoıьmas ta edj. Vjraq, oңcь ukлонньñ volьbь vjzdjñ datьmьzдыñ қиьпсьльqтарьñ cielenjstjredj çәne vūl қиьпсьльqtardь çөñu jsjne kedergj çasaidь, әngjme mjne osьnda. Oңcь qaur қиьпсьльqtardь çөñu çoьndaqь kyrestj қиьndatatьñ volqandьqtan da, mjne sonдьqtan da oңcь qaujptj çөñu тураль мәselenjñ vjzdjñ ycjñ айғqca таңьзь var.

Vjzdjñ қиьпсьльqтарьmьzдыñ sipatь тураль vjг-ekj sөz. Vjzdjñ қиьпсьльqтарьmьz — toqьraudьñ nemese kerj ketudjñ қиьпсьльqтарь emes, mūnь esten сықartau керек. Sagucьльq kerj ketken kezde nemese

тоқырап тұрып қалған кезде қиынсыздықтар болады; мұндай кезде құрт сағуасыздықтың тоқырауының кеселін азайтуға немесе сағуасыздықтың кері кетуінің тереңдеі түсінін өсеңдетуге тырысады. Біздің қиынсыздықтардың мұндай қиынсыздықтармен тық байланысы жоқ. Біздің қиынсыздықтардың өзгеше сипаты — біздің қиынсыздықтар өрлеудің қиынсыздықтары, өсудің қиынсыздықтары. Бізде қиынсыздықтар туралы сөз болғанда, әдетте, өндіресті көрсетіп несе проценти көтеру, егін көлемін несе проценти арттыру, егін сыйымдылығын несе рұт арттыру, тақым-тақым сол сияқтылар қайында сөз болады. Сондықтан да, біздің қиынсыздықтарымыз кері кетудің немесе тоқыраудың қиынсыздықтары болмай, өрлеудің қиынсыздықтары болғандықтан да, бұл қиынсыздықтар партия үшін рәлендеі ерекше қауіпті болмауға тиіс. Бірақ, не дегенмен де, қиынсыздықтың аты қиынсыздық. Қиынсыздықтарды жеңу үшін бағлы күшті сала қимылдау керек, тавандылық, ұстамдылық керек, бірақ мұндай тавандылық, ұстамдылық құрттың өзінде бірдеі қеткілікті болма бермеіді, мұның себебі, мүмкін, сағуақандықтан, салдыққандықтан болар, іа болмаса кыресіз, жеңілі болмай, тыныс тұруды артық көргендіктен болар, — міне осыдан бағыр ауытқушылық, тәлтіректенушілік туады, істің жеңілі қақына қарай көсуділік туады, індістіяның даму қақының кеміту туралы, капиталистік элементтерге жеңілдік беру туралы, колхоздар мен совхоздарды керексіз деп тану, қысықсыз кыпве-кынгі құмшықтың дақдылығы, тыныс қақыдайының сегінен сыйатын істердің өзін теріс деп тану туралы әңгімелер туады. Бірақ, алдымызда тұрған қиынсыздықтарды жеңеіліңсе, біз алға баса алмаймыз. Ал, қиынсыздықтарды жеңу үшін, өзіннен бірін, оңсылы қауіпті сыйы керек, қиынсыздықтармен кыресі ісіне өөет қасатын, партияның қиынсыздықтарды жеңу үшін кыреске ұмтылған қыгеріні қайтаруға тырысатын оңсылы ұқлонды жеңу керек. Әңгіме, әгіне, оңсылы ұқлонға қарсы сөз қызіндегі, қақаз қызіндегі кырес туралы емес, нақыз сын кырес туралы болып отыр. Біздің партия ісінде, рортардың кейде «саллауат» айтқаны сияқты ұқдапын ақтау үшін, оңсылы қауіпке қарсы кырес қаралаудан тартыпвайтын, бірақ оңсылы ұқлонмен кыресті тісті қолға қою, бұл ұқлонды іс қызінде жеңу қөнінде есвір, тіпті есқандай саға қолданвайтын адамдар бар. Мұндай ақыт, бізде оңсылы асық оппортунистік ұқлонға ытырасыдығы ету ақыты, деп аталады. Мұндай ытырасыдығымен кыресі оңсылы ұқлонға қарсы, оңсылы қауіпке қарсы қалып кырестің виынды бір өөегі екенін түсіну қиын емес. Өіткені оппортунистерді қапатының астына қорқалататын ытырасыдығымен үнемі кыресіп отырмаған қерде, оңсылы, оппортунистік ұқлонды жеңу мүмкін емес.

Оңсылы ұқлонды қыргызушылар туралы мәсеіе — істі қететіні болмаса да, сәксіз көңілі өөлуге болатын мәсеіе. Бұлтыр астық дайындау крізісі кезінде партиямыздың төменгі ұйымдарында оңсылы қауіпті тұқызушылармен кездескен реттер болды, өвлыстардақы, сеіолардақы бірсырыға коммунистер кулак элементтерімен байланыс қасуға бет алып, партияның саіасына қарсы сыйты. Мұндай элементтердің виы көктемде партиадан алалалқаны өздегіңізге мәлім; партиямыздың Орталық Комітетінің виы феврал ісінде сыйарылған белгілі документтерінде бұл туралы әдеі көрсетілді. Бірақ біздің партия ісінде мұндай элементтер қалған жоқ деу дұрыс болмас еді. Егерде қоқыарығақы сыйыр, үездік, гу-

верналық партия ұйымдарына барып, совет, кооператив аппаратын қақсылар қарасаңыз, одан оңсылдық қауіпті туқызусыларды және оңсылдық қауіпке ымығасылдық етудің қиналмай-ақ тавар едіңіз. Біздің партия, совет аппаратындағы бірсырыға қызметкерлердің қызығуы «қаттарғында», «мәлімдемелерінде» және басқа документтерінде оңсыл үкленге ауырып жүргендері ар-айып көрініп тұрады. Өздеріңе мәлім, бұл қаттар мен документтер туралы Орталық Комитеттің үйел пленумының стенограммасында айтылды. Егерде онан да қоғары көтеріліп, Орталық Комитетке келсек, мойныға алу керек, Орталық Комитет составындағы оңсылдық қауіпке ымығасылдық ететін кейбір элементтер бар, рас, мұндайлар өте аз, бірақ бар. Орталық Комитеттің үйел пленумының стенограммасы бұлған толық дәлел. Ал, Сайаси Бюрода қалай? Сайаси Бюрода қандай болса да үклен бар ма? Біздің Сайаси Бюрода оңсыл үклен да, солсыл үклен да, оларға ымығасылдық етудің де қоғ. Бұл қерде мұны меіліңсе кесіп алу керек. Партияға қақсылық ойлантайтын адамдардың және түрлі оппозиционерлердің біздің Орталық Комитеттің Сайаси Бюросында оңсыл үклен немесе оған ымығасылдық етуі бар деп тарататын өсектеріңізді тастайтын уақыт қетті.

Мәскеу ұйымында немесе оның қоғары қақында, Мәскеу комитетінде ауытқусылық, тәлтіректендік болды ма? Іа, болды. Мұнда тәлтіректендік, ауытқусылық болмады деуі қазір ақымақтық болар еді. Пенковтың ақынан қарыған сөзі бұлған айып дәлел. Пенков Мәскеу ұйымымен Мәскеу Комитетінде елеусіз адам емес. Ол біздің партия сайасатының бірсырыға аса маңызды мәселелеріндегі өзіндік қателерін тура, асық мойнына алды, мұны бәріңіз де естідіңіздер. Бірақ бұл, әрине, Мәскеу Комитеті тығелімен ауытқусылыққа тусты деген сөз емес. Қоғ, олай деген сөз емес. Мәскеу Комитетінің бұл октябрьде Мәскеу ұйымының мүшелеріне арнап сыңарған үндеуі сияқты документ, кымән қоғ, Мәскеу Комитеті өзіндік кейбір мүшелерінің ауытқуын қеңе алғандығын көрсетеді. Мәскеу Комитетінің басы ұйымының бұл халды түркілікті тызей алатынына сүбәленбаймын.

Мәскеу ұйымындағы кейбір басылардың қателері мен ауытқусылықтарының қойу туралы мәселе қойып, бұл іске аудандық ұйымдардың қатысқанна кейбір қолдасар гиза емес. Бұл сияқты нағазылықтың немесе ақтауға болатынын мен білмеймін. Мәскеу ұйымының аудандық активтері қателер мен ауытқусылықтарды қойуды талап етіп, өз іскерін айтса, оның не қамандығы бар? Біздің құмысымыз төменнен көтерілген өз аға сын ұранымен сүріп келе қатқан қоғ па? Өзара сын партияның және қалып пролетариаттың төменгілерінің белсенділіктерінің кысқитыны факты емес пе? Егер аудандық активтер өзіндік тісті дәрежесіне қетіп отырса, онда қандай қамандық немесе қандай қауіп бар?

Орталық Комитеттің бұл іске қатысуы дүғыс болды ма? Менің ойымса Орталық Комитеттің мұнысы дүғыс болды. Аудандық ұйым қарсы тұрған аудандық басылардың біреуін Орталық Комитет орнынан алу мәселесін көтерсе, Берзин мұны Орталық Комитеттің қатты кеткендігі деп ойланды. Бұл мылде дүғыс емес. Мен Берзінде 1919 жылдың немесе 1920 жылдың кейбір эпизодтарына ескерте аламын; сол кезде Орталық Комитеттің, партия қолы қанында кейбір, меніңше, онша үлкен емес қа-

teler jstegen mycelerjne, Leninnjn ұсылысы воіпса, ylgj volarлық қа-
 за берjldj, olardың vjreuj Tyркстанға сjберjldj, екjncjсj Ortалық Ко-
 mitettjn sostавьнан сықарылуға қақындар қалды. Leninnjn vїlai etuj
 дїгьс ра edj? Менjn оїымса, онын мїпнсы әвден дїгьс edj. Ortалық
 Komitettjn қаиь ол kezde qazjrgjdei emes edj. Ortалық Komitettjn қа-
 ма-қары ол kezde Trotskige erdj, ал Ortалық komitettjn өзjnjң қаїj тї-
 рақты emes edj. Qazjr Ortалық Komitettjn қoldanatып саралары онда-
 қыдан көр сїмсақ. Nege? Mymkjп, vjz Leninnen рақындырақ volқы-
 мыз keletjn сықар? Қоқ, әңjme онда emes. Ortалық Komitettjn қаїj
 vїl kynde ол kezdegjden анақырлым тїрақты, сондықтап Ortалық Ко-
 mitettjn qazjr сїмсақырақ сара қoldanuға мymkjncjlgj бар, әңj-
 me осында. Сахаровтың Ortалық Komitet vїl jske kec aralasty, деuj де
 дїгьс emes. Дїгьс volmaitып себерj — Ortалық Komitettjn vїl jske,
 сыпнда, осы сыдың fevралынан vastар aralасынан ол, самасы, vjлmei-
 dj. Көңjлj volса, Сахаров vїқап көzjn сetkjze alady. Рас, Ortалық Ко-
 mitettjn aralасы vjрден оїдақыдай пәтїсе бермедj. Vjрақ vїl сөнде
 Ortалық Komitettj айртау өрескел volар edj.

Қортындылар: 1) оңсылдық қауір — vjzdjң партиада yлкен қауір, өйтке-
 нj онын тамығы vjzdjң eldegj әлеуметтjк-ekonomикалық қақыда қа-
 тыр; 2) vjзде қиыпсылықтардың volқандығы оңсы uklонның қауірjп ky-
 ceite тyседj, оңсы uklонды сәне оқан ытырасылдық etudj сөңвей, ол
 қиыпсылықтарды сөңу мymkjп emes; 3) Мәскеу шїптында ауытқысылы-
 реп тәлтjреkteucjлjk boldы, таваныздықтың elementтерj boldы; 4) Мәс-
 кеу Komitetjnjң шїптысы Ortалық Komitettjn, аудандық активтерdjң
 сәрдemjмен ауытқысылықты қоюға барлық керектj сараларды jstedj;
 5) Мәскеу Komitetjnjң мїнан vїгьп белgjlengen қателерdj сөңе алатын-
 дығына кyтәп volмау керек; 6) мjндet — jckj kyrestj қою, Мәскеу
 шїптын ытымақытастығыр vjрjктjру, шїалардың қайта sailауып өзара сынды
 өрjstete kyceitu сөльмен оїдақыдай өtkjзу. (Қол саралақтау.)

ВК(В)Р ЈСЈНДЕГЈ ОЊСЫЛ УКЛОН ТУРАЛЫ

ВК(В)Р Орталық Комитетјнјн пленумында 1929 җ. апрелде
сөйлengen сөзден

I

ТАРТЫҚ КУСТЕРДЈН АУЫСУЫ ҶӘНЕ ВЈЗДЕГЈ АЛАУЗДЫҚТАР

Вјздегј алауыздықтар неде, олар немен байлапысты?

Вјздегј алауыздықтар алдымен вјздјн елјмјздегј җәне капиталистјк елдердегј соңық kezderde болған тартық кустердјн ауысуы туралы мәсемен байлапысты. Кеісјр җолдастар вјздјн партиадағы алауыздықтар kezdeisoq bola салған алауыздық деп ойлaidь. Бұл дұрыс емес, җолдастар. Бұл тјптј дұрыс емес. Вјздјн партиа јсјндегј алауыздықтар соңық kezderde воіыр җатқан җәне даму јсјнде өзгерјс җасар отырған тартық кустердјн ауысуынан, тап кыресјнјн cielenјsујнен туыр отыр. Вухарин группасының vastь qatesj — ol группа осы кустердјн ауысуын, осы өзгерјстј көрmeidj, оны көргјсј de, байқағысы da kelmeidj. Партиа мен Коминтерннјн җаңа мјндеттерјн тусјнвеуцјлјктјн себевј de мјне осы, ал оны тусјнвеуцјлјк җаңа оппозицияның өзгесе белгјсј воіыр тавыладь.

Ҷолдастар, җаңа оппозицияның басчылары Орталық Комитет пен Орталық Контроль Комиссиясының пленумында сөйлеген сөздерјнде елјмјздегј тартық кустердјн ауысуы туралы мәселенјн мылдем маңына бартамақанын, тап кыресјнјн cielenјsуј туралы вјрауыз сөз айтпақанын, вјздегј алауыздықтар осы тап кыресјнјн cielenјsујмен байлапысты екендјгјн тым болмаса алыстан олар болса da мұқамдар сеzdјrмегенјн байқадыңдар ма? Олардың сөз қылмақандағы җоқ; философия туралы da, теория туралы da сөз қозғады, вјрақ вјздјн партианың қазјргј моменттегј ұстайтын вақыты мен практикалық јсјн анықтар беретјн тартық кустердјн ауысуы туралы вјрауыз сөз айтқан җоқ. Бұл сөкеттјктјн себевј неден? Бәлкім, ұмытсақтықтан болар? Әрине, җоқ! Саиясатчылар ең vastь пәрсенј ұмыта алмаидь. Мұның себевј — олар қазјр вјздјн елде de, капиталистјк елдерде de воіыр җатқан җаңа революциялық протестердј көрmeidj, тусјнвеидj. Мұның себевј — олар ең vastь пәрсенј көре алмай қалды, олар тартық кустердјн ауысуын көре алмай қалды, мұны көрмеуге саиясатчылардың pravosь җоқ. Вјздјн партианың җаңа мјндеттерјне келгенде җаңа оппозицияның көрсеткен sasqalaқтықының, дәртменсјздјгјнјн себевј мјне осыдан воіыр отыр.

Вјздјн партиада болған соңық оқиқаларды еске тусјрјңіз. Елјмјзде тартық кустердјн җаңадан ауысуымен байлапысты соңық kezderde партианың сығарған ұрандарын еске тусјрјңіз. Мен бұл арада өзара сын ұранын, бюрократизммен кыrestј кыceitu җәне совет аппаратын таза-

lau ұраны, қаңа саруасылық кадрлар мен қызы мамандар ұйыстыру ұраны, колхоз вен совхоз қозғалысын үдету ұраны, кулактарға савуыл қасану ұраны, заттың өз вақасын арзандату және профсоюздардың практикалық құмыстарын негізнен оңдау ұраны, партианы тазалау ұраны, т. т. осылар сияқты ұрандарды айтыр отырма. Кейініргі қолдастарға бүл ұрандар естен тандыралық, бас айналдыралық ұран сияқты воһыр көргінді. Ал, сьпында, бүл ұрандар партианың қазыргі моменттегі ең керекті, актуалды ұрандарды воһыр тавылады.

Істің васы, сахта оқиқасымен байланысты, қаңа саруасылық кадрлар туралы мәселені, ескі мамандардың орнына құмыссы тавы адамдарынан қызы мамандар дайындар сықару туралы мәселені қаңадан алқа қоіқанымыздан васталды. Сахта оқиқасымен байланысты не анықталды? Бүдан буржуазияны әлі қете қанысмақандық, оның вьздің саруасылық құрылысымызда зиянкестік ұйымдастырыр отырмақандық, ілгеріде де зиянкестік ұйымдастыратындық, вьздің саруасылық, профсоюз ұйымымыздың және сьпына партия ұйымдарымыздың тар дұсрандарымыздың ор қазымақандық көре аймақандық анықталды, олай воһса, вьздің ұйымдарымыздың тартық қырақылықын кысеіте, нықайта отырыр, оларды вар кыс, вар құралдарымызды құмысар нықайтуымыз, оңдауымыз керек екендігі анықталды.

Осыдан байланысты өзара сьпы ұраны туралы мәсеіе кысты көтерілді. Неге? Неге десеңіз сьпы, өзара сьпы меіліңне үдетпей тұрыр, вьздің ұйымдарымыздың құмыстарын бүқараның контроліне салмай тұрыр, саруасылық, профсоюз, партия ұйымдарымызды оңдауға воһмаіды, сотсіализм құру ісін, буржуазиялық зиянкестерді ауыздықтау ісін ілгері вастыруға воһмаіды. Сьпында зиянкестік көмірлі аудандарда қана емес, метал кәсіпінде де, соқыс өндірісті кәсіпінде де, Қол Қатнас Қалқ Комиссариатында да, алтын мен платина өндірісті кәсіптерінде де, тақысын-тақы сол сияқтыларда воһқандық, әлде де воһыр отырмақандық факты қоі. Осыдан кейі өзара сьпы ұраны туады.

Одан соң, астық дайылау қынысылықтарымен, кулактардың советтің вақа саіасына қарсы сықымен байланысты, вьз колхоздар мен совхоздарды меіліңне дамыту туралы, кулактарға савуыл қасану туралы, кулак-ауқаттыларға қысым қасану ретінде астық дайылау құмысын ұйымдастыру туралы мәселені кысеіте қолға алды. Астық дайылаудақы қынысылықтар нені анықтады? Олар кулактың қалқыр отырмақандықын, кулактың өсір қатқандықын, оның Совет өкіметінің саіасына қарсы ор қазу ісін ұйымдастырыр отырмақандықын анықтады, вьздің партия, совет, кооператив ұйымдарымыздың, ең воһмақанда солардың вьіг сьпырасьпын, не дұсранды көрмеітіңдігі, не онымен кыресудың орнына оған ыіесе тысетіңдігі анықтады.

Осыдан кейі өзара сьпы ұраны, вьздің партия, кооператив және қалпы дайылаусы ұйымдарымызды тексерір, оңдау ұраны қаңадан кысеіту құмысы туады.

Одан әгі, өндірісті кәсір пен аул саруасылықын сотсіализм негізінде қайта құру қөніндегі қаңа мьндетерге байланысты, заттың өз вақасын ынемі төмендету туралы, еңбек диссіплінасын нықайту туралы, сотсіалистік қарысты өрістету, т. т. туралы ұран туады. Бүл мьндеттер про-

fessialьq soiuzdar men sovet apparatьnyь vьkьlь praktikalьq җumьsьn qaita qaraudь, vьl ьimdarьdь negjznen җandandьrudь, vьl ьimdarьdь viurokratizm elementterjnen tazalaudь kerek qьldь.

Osьdan keljь profsoiuzdar men sovet apparatьndaqь viurokratizm-men kyresu ьranьn kyceitu җumьsь tuadь.

Ен соңында, partianь tazalau ьranь тураль мәсеle. Partianьн өзjn ciratьp almai tьgьp, vьzdjьn sovet, caruacььq, profsoiuz, kooperativ ьimdarьmьzдь ньqaituqa voladь, olardь viurokratizmьnjь jьjk-cьjьgьj-nen tazalauqa voladь, dep oilaucььq kьsj kylerljьk nәse volar edь. Viurokrattьq elementter caruacььq, kooperativ, profsoiuz, sovet ьimdarьnda qana emes, partia ьimdarьnyьн өзjnde de var ekendьgьjne ky-dьk volmasqa tiьs. Eger partia osь ьimdarьdьн vәgьjnьн vastaucь kyсь volatьn volsa, onda partianь tazalau ен kerektь cart ekenь dausьz; vьl cartsьz җumьsьcь tavьnyьн vьlaiqь ьimdarьnyьн vәgьjn җandandьgьp, oңdaudь kemelьjne җetkьze җyrgьzuce volmaidь. Osьdan keljь partianь tazalau ьranь tuadь.

Vьl ьrandar kezdeisoqtьq pa? Ғoq, kezdeisoqtьq emes. Bьlardьн kezdeisoqtьq emes ekenьн өзderjьjz de kәjьp oтьrsьzdar. Bьl ьrandar sotsializmьnjь kapitalizm elementterjne qarsь savььь dep atalatьn vьr tьtas җeljьnjь kerektь vььndarь volьp tavьladь.

Bьl ьrandar, vәgьjnen vьrьn, vьzdjьн өndjьrstьk kәsjьmьjz ven aul caruacььqьmьzдь sotsializm negjzjnde qaita qьru dәujьjmen vailanьstь. Qalq caruacььqьn sotsializm negjzjnde qaita qьru degen ne? Ol — qalq caruacььqьndaqь kapitalistьk elementterge qarsь varььq maidanda da sotsializmьnjь savьь җasaub voladь. Bьl — vьzdjьн eljьmьz-degь җumьsьcь tavьnyьн sotsializmьdjь ornatu җaқьna qagai mьqtар җьlҗub voladь. Al, vьl qaita qьrььstь җyrgьzu ycьn, aldьmen sotsialistьk qьrььstьн caruacььq, sovet, profsoiuz kadrlarьn da, partia, kooperativ kadrlarьn da oңdau, ньqaitu kerek, varььq ьimdarьmьzдь ciratи kerek, olardь jьjk-cьjьkten tazalau kerek, җumьsьcь tavь men carualardьн milliondaқan vьqarasьnyьн velsendьljьgьn kәteri kerek.

Odan әgь, vьl ьrandar qalq caruacььqьndaqь kapitalistьk elementterdjьн savььldar kele җatqan sotsializmge qarsьlasub җәnjьndegь faktьmen vailanьstь. Saxta oқiqasь dep atalatьn oқiqanь kezdeisoqtьq dep sanauqa volmaidь. «Saxtacsьlar» qazьrde vьzdjьн өndjьrstь kәsjьmьzdjьн varььq taraularьnda da oтьr. Bьlardьн көvj qolqа tьstь, vьraq әlj vәgь tegьs tьsjь volqan җoq. Burҗuazialьq intelligentsianьн ziankestьgь — damьp kele җatqan sotsializmge qarsьlasudьн ен qaupть formalarьnyьн vьrь. Ziankestьktьн өte-mөte qaupть volatьnь — ol qalq-aralьq kapitalmen vailanьstь. Burҗuazialьq ziankestьk — kapitalistьk elementterdjьн әlj qьraldь tastamaқandьqьna, sovet өkmetьjne qarsь җaқadan attanьs җasauqa olardьн kyс җinap җatqandьqьna cәksьz aiқaq. Al derevnedegь kapitalistьk elementterge kelsek, kulaktardьн ekь җь voььna sovettьн vaқa saiasatьna qarsь җьqььn, ekь vastan, kezdeisoqtьq dep sanauqa volmaidь. Kulaktar 1927 җьlqа deijьn astьqtь samotөk retьnde vәgьp kelgendьgьn, al 1927 җьldan keijьn astьqtь samotөk retьnde vәrudь qoіqandьqьn җьrtтьн көvj әlj kyngе deijьn tьsjьne almai җyг. Bьraq mьnda taң qalarььq ecteңe җoq. Eger vьrьn kulak әlsьzdeu

bolqan bolsa, caruacсылыqyn мыртар çolqa qoiuqa mymkjndjgj bolmaqan bolsa, caruacсылыqyn ньqaituqa çetkijktj kapitalь bolmaqan bolsa, sonьñ saldarьnan, amalsьzdan, varьq ne varьq derljьk artьq astьq ønjmderjn ғыnokke сыqarqan bolsa, — endj, egjstjñ сыqьмь çaqсь volqan vjrnese сыldardan keijn, caruacсылыq çaqьnan vekjnjr alqasьn, keregjnсе kapital çinar alqasьn, ol ғыnokte manevr çasauqa mymkjncjlk aldь, ol et, sьль, arpa çəne vasqa ekjncj qatarьь øsjmdjkterdj ғыnokke сыqarudь artьq көrjr, astьqьn — valiutanьñ valiutasьn — øzjne rezerv etjr keijn qaldьruqa mymkjndjk aldь. Endjgj kynde kulaktan astьqьь erktj tyrde alamьz dep senucjlk kjsj kylerljьk nəse volar edj. Kulakьñ qazjrde Sovet økmetjnñ saiasatьna çasar çatqan qarсылыqtarьnьñ tamьrь mjne osьnda.

Qala men derevnedegj kapitalistjьk elementterdjn sotsializm savьььna qarсылasь degenjmjz ne? Bьl — proletariattьñ tap dьcrandarьnьñ çaңalьqqa qarсь eskijktj qorqar qaludь maqsat etjr, kycterjn qaita qьrastьrь çatqandьqь. Bьl çaqdailar taptardьñ kyresjn cielenjstjmei tьrmaityndьqьn tysjnu qьn emes. Al tap dьcrandarьnьñ qarсылыqtarьn qiratьr, sotsializmjnñ jьgerj vasььna çol acu ycjn, øzge varьq jsterdjn ystjne, varьq ðььmdarьmьzдь cigratьmьz kerek, olardь bürokratizmnen tazalau kerek, olardьñ kadrlarьn oңdau kerek, çьmьscь tavь men derevnedegj eңbekcjler sloььnьñ milliondaqan vьqarasьn qala men derevnedegj kapitalistjьk elementterge qarсь attanьsqa çьmьldьru kerek.

Bjzdjn partianьñ qazjrgj ұrandarь osьndai taptьq kycterdjn avьsьь negjzjnde tьr otьr.

Kapitalistjьk elderdegj taptьq kycterdjn avьsьь туралы da osьнь aitu kerek. Kapitalizmjnñ stabilizatsiasь øzgerjssjz qaldь dep oilau kjsj kylerljьk nəse volar edj. Stabilizatsia ньqaiьr keledj, verjk volьr keledj dep kesjr aitu ekjbastan kjsj kylerljьk nəse volar edj. Сьньnda, kapitalizmjnñ stabilizatsiasь ai saььn, kьn saььn catьnar, myçjlrьn vага çatьr. Ғынок pen cikj zat ycjn kyrestjñ kyceiuj, qarulanudьñ øse tysuj, Amerika men Anglianьñ arasьndaqь antagonizmjnñ kyceiuj, SSSR da sotsializmjnñ øsuj, kapitalistjьk elderdegj çьmьscь tavьnьñ ørcelenuj, Evropa elderjndegj zavastovkalar men taptьq kyresterdjn kezeңderj, kolonialarda, sonьñ icjnde Indiada, revolutsialьq qozqalьstьñ øsuj, dynie çyzjnñ varьq elderjnde de kommunizmjnñ øsuj, — mjne osьlardьñ vərj de kapitalizm elderjnde çaңa revolutsialьq ørleu elementterjnñ øsjr kele çatqanьn cəksjz көrsetjr otьrқan faktьlar.

Osьdan keljr sotsial-demokratiaqa, aldьmen onьñ «sol» qanatьna — kapitalizmjnñ əleumettjьk tjregjne qarсь kyrestj kyceitu mjndetj tuadь. Osьdan keljr kompartialardaqь oңсы elementterge — sotsial-demokratia vьpальnьñ agentterjne qarсь kyrestj kyceitu mjndetj tuadь. Osьdan keljr oңсыldьq ukлонqa ьmьracsьldьq çasaucььqqa — kompartialardaqь oppoortunizmjnñ vas rapasььna qarсь kyrestj kyceitu mjndetj tuadь. Osьdan keljr kompartialardь sotsial-demokratialьq traditsialardan tazalau ұрань tuadь. Osьdan keljr kommunizmjnñ profsoiuzdarьdaqь çaңa taktikasь degen taktika tuadь. Keivjr çoldastar bьl ұrandardьñ maqnasь men maңьzьn tysjnveidj. Bjraq, bьl ұrandardь çyze-

ge asьrmai tьrьp, proletariat vьqarasьn ьaьa tap kyresterjne daiar-lauqа volmaitьndьqьn, sotsial-demokratianь ьeьuge volmaitьndьqьn, ьumьscь tavьn kapitalizmdj qulatu ьolьndaqь kyreske vastauqа ьarar-ьq, kommunistjk qozqalьstьn paqьz kosemderjn jrjktep ььqaru mymkjn emestjgjn marksist эrqacan da tysjnedj.

Mjne, ьoldastar, vьzdjn eljmjz ven kapitalizm elderjndegj tapьq kycterdjn auьsuь osь; vьzdjn partianьn jckj saiasat ьonjndegj ьeьe Komintern ьonjndegj qazjrgj urandarь osь tapьq kycterdjn auьsuь negjzjnde tudь.

Vьzdjn partia vьl tapьq kycterdjn auьsuьn kьrjр отьr. Vьzdjn partia ьaьa mjndetterdjn maьzьn tysjnedj, sol mjndetterdj cecu ycjn kyc ьinaidь. Sondьqtan ol oqiqalardь эvden ьaragtapьp qarsь aladь. Sondьqtan ol aldьnda tьrqaп qibьscььqtardan qogьqraidь, eitkenj ol vьl qibьscььqtardь ьeьuge daibьn.

ьaьa oppozitsianьn, Buxarin gruppasьnьn vicagalьqь — olar vьl tapьq kycterdjn auьsuьn kьrmeidj ьeьe partianьn ьaьa mjndetterjn tysjnveidj. Osь mjndetterdj tysjnvegendjkten de, vьlar эvden sasqalaqtaucььq kyige tysjр отьr; vьlar qibьscььqtardan qacuca, qibьscььqtan cegjnuge, pozitsiasьn beruge daibьn.

Enisei siaqь ylken эzende dauьl soqar aldьnda valьqscьlardь kьrdjnъzder me? Men olardь talai kьrdjm. Mьndaida valьqscьlardьn vьr tovь soqqaп dauьlqа qarsь эzderjnjn var kycjn ьinaidь, adamdarьn ьjgerlendjredj, qaiьqь dauьlqа qarsь vatьl esedj: «ьjgjtter, eskektj verjk urastandar, tolqьndь kesjnder, sonda vьz ьeьjр ььqamьz!» deidj. Vьraq valьqscьlardьn эzge sortь da voladь; vьlar dauьldьn volarьn sezjр, eьsesj tьsedj, qьnьyla vastaidь, эz adamdarьnьn ьjgerjn qumь qьladь: «Al sorladьq, dauьl tьnjр kele ьatьr, qaiьqьnьn tyvjne ьatьndar ьjgjtter, kьzderjnъdj ьumьndar, vьibьrsa vьrdeьe qьp sudьn ьaqasьna ььqarьp tastar» deidj. (Du kьlkj.) Buxarin gruppasьnьn vaqьь men qььqь эlgj soьqь, qibьscььqtan yrei j urьp cegjngen valьqscьlar tovьnьn vaqьь men qььqьnap aumai tysetjndjgjn taqьda dьleldeu kerek volar ma?

Vьz: Evropada ьaьa revolutsialьq эrleudjn carttarь pjsjр keledj, vьl ьaqdai vьzge kompartialardaqь oьcьl ukлонmen kyrestj kyceitu ьonjnde, oьcьl ukлонisterdj partiadan quьp ььqaru ьonjnde, oьcьl ukлонdь vьrkeitjn ьmьrascьldarmen kyrestj kyceitu ьonjnde, kompartialardaqь sotsial-demokratialьq traditsialarmen kyrestj kyceitu ьonjnde, taqьsьn-taqь sol siaqьlar ьonjnde ьaьa mjndetter ьyktep отьr deimjz. Al Buxarin vьzge: mьnьn vьrj эceijn-aq vьr nьrse, vьzde ondai esvьr ьaьa mjndet ьoq, dьrьsьn aitqanda Ortalьq Komitettjn kьpcjlgj menj, iaqni Buxarindj, «talqьlaqьsь» keledj, dep ьauap veredj.

Vьz: eljmjzdegj tapьq kycterdjn auьsuь vьzge zattьn эz vaqasьn ynemj tьmendetjр отьrudь, kьsjр ondarьnda eьvek dissiplinasьn пьqaitudь kerek qьlatьn ьaьa mjndetter ьyktep отьr, professionalьq soiuzdardьn ьumьsьnda vьkьl praktikanь tyvjenen эzgerтrei tьrьp vьl mjndetterdj ьyzege asьru mymkjn emes deimjz. Al Tomski vьzge: mьnьn vьrj эceijn-aq vьr nьrse, vьzde ondai esvьr ьaьa mjndet ьoq,

дүгьсьн айтқанда Орталық Комитеттің көрсілігј мені, іақни Томскіді, «талқылақысь» келеді, деп қауар береді.

Вјз: қалқ сағуасылықьн қайта құру қымысь вјзге совет, сағуасылықь аппаратьндақь бюрократизммен кыгестј кыцеиту қонјнде, ол аппаратъ јгјк-сјгјк, қат элементтерден, зянкестерден тазалау қонјнде, тақысьнтақь сол сияқтылар қонјнде қаңа мјндеттер қыктер отьг деімјз. Ал Рыков вјзге: мұны вәгј әсеіп-ақ вјг нәрсе, вјзде ондай есвјг қаңа мјндет қоқ, дүгьсьн айтқанда Орталық Комитеттің көрсілігј мені, іақни Рыковты, «талқылақысь» келеді, деп қауар береді.

Endj осылар кјсј кылерлік нәрсе емес пе, қолдастар? Вухарин, Рыков, Томскілер қағьг дүниде өздерінің аиақ астындақьдан васқа ес-нәрсені көрмеітјндјгј анық емес пе?

Вухарин группасының сорылықь — олар тартық кыктердің қаңадан ауысьн көрмеіді қәне партианың қаңа мјндеттерјн тусјнвезді. Осы мјндеттерді тусјнвегендіктен де, вұлар амалсыздан оқиқаның соңынан егір, қыпысьлықь ұсырасқанда вұқыр қалады.

Вјздің асырасымыздың түр тамырь мјні осы.

II

КОМИТЕРН ҚОНЈНДЕГЈ АЛАУЗДЫҚТАР

Вухарин компартиалардан оңсыларды қыыр сықи, ымығасыларды ауздықтау, компартиаларды сotsial-demokratialық traditsialардан тазалау қонјндегј Коминтерннің қаңа мјндеттерјн көрмеіді, тусјнвезді, ал вұ қаңа мјндеттерді қаңа револүtsialық өрлеудің өрсјр келе қатқан cartта-гы керек қыыр отьг, деп қоқарыда айтты. Вұ қақидань Коминтерн мәсеелері қонјндегј вјздегј алауздықтар толық анықтар отьг.

Вұ қондегј алауздықтар неден васталды?

Јstің васы Вухариннің VI конгрестегј қалқаралық кыи қаындақь тезистерјнен васталды. Әдетте, тезистер алдын ала ВК(в)Р delegatsiasьнда қаралыр өтетјн. Вјрақ, вұ қолы вұ cart орндалмады. Вухариннің қолы қоылыр, ВК(в)Р delegatsiasьна қјверілген тезистер, сонымен қатар VI конгрестің cet elderден келген delegatsialарына да қјверілген. Ал тезистерді толыр қатқан пункттерј қанақаттанарлықтай болмай сықты. ВК(в)Р delegatsiasьның тезистерге 20 сақты тызету енгјзүіне тура келді.

Вұ қақдай, Вухаринді аздар қолалсыз кыге тусјрді. Вұқан кјм айрыты? Тезистерді ВК(в)Р delegatsiasь қарамал тұгыр, cet elderден келген delegatsialарға тарату Вухаринге не үсјн керек вольды? Тезистер қанақаттанарлық болмаса, ВК(в)Р delegatsiasь тызету енгјзвесјне вольар ма еді? Мјне осыдан келір, сыпында, ВК(в)Р delegatsiasь атынан қалқаралық кыи қаында қаңа тезистер сықты; вұ тезистерді cet elderден келген delegatsialар Вухарин қол қоіқан ескј тезистерге қарамал-қарсы қойды. Сөз қоқ, егер Вухарин өз тезистерјн cet elderден келген delegatsialарға таратуға асықпақан вольса, вұ қолалсыздық вольмас еді.

ВК(в)Р delegatsiasьның Вухариннің тезистерјне кјргјзген негјзгј

tört tyzetujn atap ötkjm keledj. Men vül negjzgj tyzetulerdj aitqanda, Komintern mäselerj çenjndegj alauzdьqtardьn sipatьn acьqьraq көrsetkjm keledj.

Bjrcncj мәsele — kapitalizm stabilizatsiasьnьn sipatь turalь мәsele. Buxarinnjн tezisterjnde qazjrgj momentte kapitalistjk stabilizatsianь catnatqandai esvjр çaңalьq çoq volьp cьqtь, qaita, kapitalizm qaita qũgьlp, negjzjnde azdь-kөртj berjк tũrqaп volьp cьqtь. Sөz çoq, BK(в)P delegatsiasь ycjncj dөujr dep atalatьn dөujrdj, iaqni ystjмjzdegj dөujrdj vũlai vaqalaucьbьqqa keljse almadь. Onьn vũqaп keljse almaitьn sevevj — ycjncj dөujrdj vũlai vaqalaucьbьqtь sol kyijnde qaldьrsaq, vül vjzdjн sьncьlarьmьzqa azьq volar edj; olar vjzdj: kapitalizmнjн «saubьqubь» deljnetjn көzqarasqa tysjр keledj, iaqni Gilferding көzqarasьna tysjр keledj der edj; vjz, kommunister, vül көzqarasta vola almaitьmьz. Sondьqtan BK(в)P delegatsiasь tyzetu kjrgjzdz; al tyzetuden kapitalistjk stabilizatsianьn berjк emestjgj, berjк vola da almaitьndьqь, onьn, dьnie çyzjlk kapitalizmнjн krizisj cielenjskendjkten, catьnar kele çatqandьqь, oqiqalardьn өrjsjnde әlde de catьnaitьndьqь көrjnedj. Komintern seksialarь ycjн vül мәselenjн өte zor mөnj var, çoldastar. Kapitalistjk stabilizatsia catьnar vara ma, әlde vekjр kele me, — kompartialardьn kyndeljk saiasь çömbьsьndaqь vaqьtь osьqaп bailanьstь. Vjz revolutsialьq qozqalьstьn vәseңdegen dөujrjn, çai kyc çinau dөujrjn vasьmьzdan kecjrp ötьmьz va, әlde çaңa revolutsialьq өrleudjн carttarь ũlqaiqaп dөujrdj, çömbьscь tavьп volacaq tap soqьsьna daiarlau dөujrjn vasьmьzdan kecjrp ötьmьz va, — kompartialardьn taktikalьq vaqьtь osьqaп bailanьstь. BK(в)P delegatsiasь ũsьnpьr, keijn kongres qavьldaqaп tyzetudjн asьbьnda çaqьsь çerj — ol ekjncj perspektivaqa, çaңa revolutsialьq өrleu carttarьnьn ũlqaiu perspektivasьna acьqь vaqьtь beredj.

Ekjncj мәsele — sotsial-demokratiamen kyresu turalь мәsele. Buxarinnjн tezisterjnde sotsial-demokratiamen kyresu Komintern seksialarьnьn negjzgj mјndetterjнjн vjrcj deljngen. Vül, әrine, dũrьs. Vjraq vül çetkjlkьsz. Sotsial-demokratiamen kyresu oidaqьdai volu ycjн sotsial-demokratianьn «sol» qanatь dep atalьnatьndarmen kyresu мәselesjн qattь qolqa alu kerek; sotsial-demokratianьn vül «sol» qanatь «solcь» sözdj maldanьp, sonьmen çömbьscьlardь evjn tauьp aldap, çömbьscьlardьn sotsial-demokratiadan qol yzjр ketujne kedergj çasaidь. «Solcь» sotsial-demokrattardь tas-talqaп qьlmai tũrьp, sotsial-demokratia ataulьp çeңu mymkjn emes ekendjgjanьq. Al onьn berçaqьnda, Buxarinnjн tezisterjnde «solcь» sotsial-demokratia turalь мәsele mylde eleusjz qaldьgьlqaп. Vül, әrine, ylken кемcьlk. Sondьqtan BK(в)P delegatsiasь Buxarinnjн tezisterjne tijstj tyzetu kjrgjzujne tura keldj; vül tyzetudj soңьnaп kongres qavьldadь.

Ycjncj мәsele — Komintern seksialarьndaqь ьmьrascьldьq turalь мәsele. Buxarinnjн tezisterjnde oңcьldьq ukлонmen kyresu kerektjgj aitьlqaп, vjraq onda oңcьl ukлонqa ьmьrascьldьq çasaucьbьqqa qarьsь kyresu turalь vjrauz söz çoq. Vül, әrine, ylken кемcьlk. Oңcьldьq ukлонqa kyres çarialaqaпda, oңcьl ukлонister әdette ьmьrascьl volьp өзgerjр cьqadь da, partianь qьп kyige tysjredj; әңgime osьnda. Oң-

сы ukлонisterdjñ vül ailasñ tyiu ycjñ ытыгасыдармен ваты kyresu туралы мәселенј qattñ qoiu kerek. Sondьqtan BK(В)P delegatsiasь Buxarinnjñ tezisterjne tijstj tyzetu kjrgjzudj kerek dep tapть; vül tyzetudj soñnan kongres qavьdadь.

Törtjncj мәsele — dissiplina туралы мәsele. Buxarinnjñ tezisterjnde — kompartialarda temjrdei berjк dissiplina saqtaudьñ kerektjgј туралы esnarse айтылмақан. Vül da çeñjl-çelpj кемcјjk emes. Nege? Öitkenj оңсы ukлонmen kyrestj kyceitu дәujrjnde, kompartialardь opporunistjk elementterden tazalau ðranьñ çyrgjzu дәujrjnde оңсы ukлонister әdette fraksia qurьp aladь, өзderjnjñ fraksialьq dissiplinasьñ çasar aladь, al partianьñ dissiplinasьñ qiratadь, vüzadь. Partianь оңсы ukлонisterdjñ fraksialьq vas көterjsjnen qorqap qalu ycjñ partianьñ temjrdei berjк dissiplinasь туралы, partia mycelerjnjñ vül dissiplinaqa sözsјz vaqьnuь туралы мәsele qoiu kerek. Münsьz оңсы ukлонmen тықтар kyresu туралы oilaudьñ da keregj çoq. Sondьqtan BK(В)P delegatsiasь Buxarinnjñ tezisterjne tijstj tyzetu kjrgjzudj, vül tyzetudj soñnan VI kongres qavьdadь.

Buxarinnjñ tezisterjne vül tyzetulerdj kjrgjzvei qoiuьтыzqa volar ma edj? Sөz çoq, volmas edj. Ertede filosof Platon туралы: Platondь vјz çaqсь көremјz, vјraq aqıqattь odan da artьq көremјz — deidj eken. Buxarin туралы da osьñ aituqa volar edj: Buxarindj vјz çaqсь көremјz, vјraq aqıqattь, vјraq partianь, vјraq Kominterndj vјz odan da artьq çaqсь көremјz. Sondьqtan BK(В)P delegatsiasь Buxarinnjñ tezisterjne vül tyzetulerdj kjrgjzvesjne volmadь.

Vül vьlaica aitqanda, Komintern мәselelerj çөnjndegj vјzdegj alauzдьqtardьñ vјrјncj etapь.

Vјzdegj alauzдьqtardьñ ekјncj etapь Vittorf pen Telman јsj deljnetjn јspen vailanьstь. Vittorf — Gamburg üiьтыпньñ vügnөqь sekretarь; ol partia aqcasьñ çep qoiqandьqь туралы айртalқан. Ol osь qьльqь ycjñ partiadan сыqarьlқан. Germania kompartiasьньñ Ortalьq Komitetjndegj ытыгасыдар Vittorfтың Telman çoldasqa çaqьndьqьñnan paidalanьp, Telman çoldastьñ Vittorfтың qьlтысьна tyk qatnasь volmasa da, Vittorfтың јsjñ Telman јsjne ainalдырды çәne Germania kompartiasьньñ vasцьльqьñ astь-ystjne сыqara vastadь. Sol kezde ытыгасы Evert pen Gerhart Germania kompartiasьньñ Ortalьq Komitetj көрсјljgјñ uaqьtca soñna ertjр альp, Telman çoldasqa qarsь salқаньñ sjzder vaspa sözdegj qavarlardaq vјletjn volarsьzdar. Aqьgь ne voldь? Bular Telmandь vasцьльqtan сыqardь, онь satьldьñ dep айртadь, Komintern Atqaru Komitetjnen rüqsatsьz, оньñ sanksiasьñ, süramastan «tijstj» rezolutsia çarialadь. Sөitjр, Kominternnjñ VI kongresjnjñ ытыгасыldьqpen kyresu туралы direktivasьñ onьdaudьñ оғньна, оңсыldьq ukлонmen ытыгасыldьqqa qarsь kyresudjñ оғньна, јs çyзjnde vül direktivanь soqaqь tyrde vüzucьльq keljр сыqть, Germania kompartiasьньñ revolutsialьq vasцьльqьna qarsь kyres, Telman çoldasqa qarsь kyres volьp сыqть; Germania kommunisterjnjñ qatarьndaqь оңсы ukлондь vүgкеudj, ытыгасыldьqть ньoaitudь көzdegen kyres volьp сыqть.

Mјne sөitjр, tjzgjndj vüruдьñ оғньна, çaqьdaidь onьdaudьñ оғньна, VI kongrestjñ vüzьlқан direktivasьñ qaita kycjne endjrudjñ оғнь-

na, ытыгасылдарды тэртјрке сақырудың орнына, Бухарин өзіннің әігілі қатында ытыгасылдардың қасақан өзгерісіне санксия қасауды ұсынды, Германияның коммунистік партиясын ытыгасылдардың қолына беруді, Телман қолдастың айрытылып тақыда айтыр, оны қаңадан васпа сөз бетінде масқаралауды ұсынды. Осы да Коминтерннің «васчысы» деп аталады ау! Сірә дүниде мұндай «васчылар» болар ма?

Орталық Комитет Бухариннің ұсынысын қарап, қавыл алмай тастады. Бұл, әрине, Бухаринге ұнамды. Бірақ бұл арада кім айрыты? VI конгрестің қарарлары бұзу үсіні емес, орндау үсіні қавыл алынған. Егерде VI конгрес, васчылықты Телман қолдас бастаған Германия компартиясының негізгі ұйымысы қақында сақтап қала отырып, оңсы үклон мен ытыгасылдыққа қарсы қырес қаралауға қавыл сықарған болса, ал ытыгасыл Еверт пен Герхарт бұл қарарды теріс айналырлықты келсе, онда Бухариннің міндеті — Германия компартиясындағы васчылықты ытыгасылдардың қолында қалдырмай, қайта оларды тэртјрке сақыру еді. Бұл арада VI конгрестің қарарларын «ұмытқан» Бухарин айрыты.

Біздегі алауыздықтардың үсінісі етарты Германия компартиясындағы оңсылар мен қыресу туралы мәседеге, Брандлер мен Талгемердің фракциясын ұты-ұты қылу қәне бұл фракцияның көсемдеріні Германия компартиясынан сықару туралы мәседеге байланысты. Бухарин мен оның достарының бұл негізгі мәседеде ұстаған «позитсиясы» — олар бұл мәселені сесуге қатнасудан ықпай воіын аулақ салды. Сынын айтқанда, Германия компартиясының тақдирі туралы мәседе қаралды. Ал Бухарин мен оның достары, осынбы вјле тұрып, сонда да тісті орндардың мәсілстеріне қатнасудан өне воіы вас тартып, ықпай іске кедергі қасар отырды. Не үсіні? Бәкім, Коминтерн алдында воіын, германия компартиясындағы оңсылардың алдында воіын, «тап-таза» воіыр қалу үсіні сықар. Соңнан: «Брандлер мен Талгемердің компартиядан сықарған вјздің бухаринділер емес, ана Орталық Комитеттің көрсілігі» деп аиту үсіні сықар. Осы да оңсылық қауіппен қыресу деп аталады-ау!

Ең ақылы, вјздегі алауыздықтардың төртінсі етарты. Бұл етарты Бухариннің Орталық Комитеттің ноіавр пленумы алдында Неиманды Германиядан сақырып алуы талап етуіне, Телман қолдасты сөйлеген сөздерінің вјрінде Бухариннің VI конгрестегі байандамасын сынады-мыс деп, тэртјрке сақыруды талап етуіне байланысты. Біз, әрине, Бухариннің мұнысына қол қоіа алмадық, өйткені Бухариннің талабын дәлелдерлік қолымызда тык документ болған қоқ. Бухарин Неиман мен Телманға қарсы документ әкер берем деп уәде қылған еді. Бірақ ол есвјр документ әкер тапырған қоқ. Документтің орнына, ол ВК(в)Р делегациясының мүселеріне Емвер-Дропның Коминтерн Атқару Комитетінің Сайаси Секретариатында сөйлеген әігілі сөзіні, соңнан Коминтерн Атқару Комитетінің президиумы оппортунистік сөз деп тапқан сөзіні қјберді. ВК(в)Р делегациясының мүселеріне Емвер-Дропның сөзіні тағатыр беріп, оны Телманға қарсы материал деп ұсынып, Бухарин өзіннің Неиманды сақырып алдыру туралы, Телман қолдасты тэртјрке сақыру туралы талабының дүғыстығын дәлелдегісі келді. Ал іс қызында ол, позитсиясын Коминтерн Атқару Комитеті оппортунистік позитсия деп тапқан Емвер-Дропның өзіннің ұтымақты екеніні дәлелдер берді.

Мјне, çoldastar, Коминтерн мәсеleлерј çөнјндегј вјздегј алауздықтардыñ vastь пункттерј осылар.

Вухариннјң ойына: вјз Коминтерн сексиаларындағы оңсыдық ukлон мен оған ытығасыдыққа қарсы кырес асамыз деп, Germania мен Сехославакia компартиаларын сotsial-демократиалық элементтер мен traditsialardan tazалаймъз деп, Brandler мен Talgeimerлердј компартиалардан alastaimъз деп Коминтерндј јсјнен «јртјр» отыраған көрјнемјз, Коминтерннјң «тувјне» çетјр отыраған көрјнемјз. Вјздјң ойымызса, керјсјнсе: осындаі саіасат çургјзе отығыр, оңсыдық ukлонмен оған ытығасыдыққа қарсы кыресу мәсеlesјн кысеіте отығыр, вјз Коминтерндј пьқайтыр отығмыз, оны opportunisterden tazалап отығмыз, оны сексиаларын volceviktendјртјр çатығмыз, компартиаларға çұмысць тавын volасақ revolutsiалық саіқасуға дайындауға çәрдемdesјртјр отығмыз.

Көртјр отығсыздағ оғоі, вұл ВК(в)Р Орталық Комитетј төңрегјндегј volмась сағын емес, Коминтерн саіасатының негјзгј мәсеleлерј çөнјндегј edәујт eleулј алауздық.

III

ЈСКЈ САІАСАТ ÇӨНЈНДЕГЈ АЛАУЗДЫҚТАР

Мен тўның алдында вјздјң едегј тартық кыcterдјң ауысуы мен тарт кыресј туралъ айттым. Вухарин группасының көзјн cel қаптаған, олар вұл кыcterдјң ауысуын көрмеідј, партианың çаға мјндеттерјн тусјнвеідј dedјт. Осы негјзде çаға oppositsiaға sasqalaқтаусылық, қиыпсылықтардан қорқусылық, ол қиыпсылықтардыñ алдында вұқыр қалуға дайар тұратындық пайда volған dedјт. Çаға oppositsiаның вұл қателерј аспаппан тустј деп айтуға volмаидь. Қайта, ол қателерј дамуымыздыñ өткен кезеңмен, қалқ сағуасылықын қалпына келтјру дәујртј деп аталатын кезеңмен вайлапъсты; ол кезеңде қўғылыс çұмыстары веівт çолмен, вьлаіса айтқанда samotөк retјнде çурјрт отыраған volатын, ол кезеңде тартық кыcterдјң ауысуы қазјргјдеі емес volатын, ол кезеңде тарт кыресјнјң қазјргјдеі cielenјсуј çоқ volатын. Ал вјздегј қазјргј кезең eskј дәујрден, сағуасылықты қалпына келтјру дәујртјнен өзгесе, дамудың çаға кезеңј. Вјздегј қазјргј дәујрт — қўғылыстың çаға дәујртј, вькјл қалқ сағуасылықын сotsializm негјзјнде қайта қўру дәујртј. Вұл çаға дәујрт çаңадан тартық кыcterдјң ауысуын, тарт кыресјнјң cielenјсујн туқызды. Вұл дәујрт кыrestјң çаға тәсјлдерјн, кысјмјздј қайта қўрудь, вартық ойындағымызды оңдар, пьқайтудь керек қылады. Вухарин группасының сорылықты мынау: олар әлј өткен дәујрте çур, олар вұл çаға дәујрдјң ерексе өзгеселјктерјн көрмеідј, кыrestјң çаға тәсјлдерј керектјгјн тусјнвеідј. Олардыñ соқырлықты, sasqalaқтықты, қиыпсылықтарға kezdesкенде угеіј ұсатындықты осыдан келјт сықадь.

а) ТАР КЫРЕСЈ ТУРАЛЪ

Вухарин группасының вұл соқырлықтының, вұл sasqalaқтықтының теориалық негјзј не?

Meniň oýmca, wül soqyrlыq pen sasqalaqtыqтыň teorialыq negjzj — Buxarinnij vjzdij eldegj tap kyresj turalь maselege terjs közben, Marks çolьna çatraitьn közben qaraucыlыqь volьp otyr. Men Buxarinnij kulaktardьň sotsializmge űlasuь turalь Marks çolьna çatraitьn teoriasьn aitam, proletariat diktaturasь çaqdaibndaqь tap kyresjnj tetjgjn tysjnveujn aitam.

Osьnda Buxarinnij «Sotsializmge wet alqan çol» degen kjtapcasьnan kulaktardьň sotsializmge űlasuь turalь eigijj çerjn çürt vjrnese ret sitata etjp keltjrdj. Vjraq sitata etjp keltjrijgende keivjr çerlerj qalьp qoidь. Sol eigijj çerjn tolyq sitata etjp keltjruge rűqsat etjnjzder. Bül, çoldastar, tap kyresjnj markсистjk teoriasьnan Buxarinnij qandailыq tereңder, alyь ketkendjgjn көrsetu ycjn öte керек. Tьndaңdar:

«Vjzdij kooperativtjk carua űymdarьmьzдыň negjzgj salalarь kulak kooperativ űialarьnan emes, «eңbekke» syiengen kooperativ űialarьnan, vjzdij çalьp memlekettjk organdardьň sistemasьna űlasatьn, seitjp sotsialistjk caruacыlыqтыň vjrgьqai çeljsjnj vьльnya ainalatьn űialardan qūraladь. Ekjncj çaqьnan, kulaktardьň kooperativ űialarь da, däl çoqarqь űialar slaqь, bankj, t. t. arqыь ełgj sistemaqь űlasadь; vjraq wūlar belgjlvjr däreçede tegj çat dene voladь; mьsalь, konsessionalыq kəsjp orndarь slaqь voladь».

Buxarin kjtapcasьnan osь çerjn sitata etjp keltjrp çyrgen keivjr çoldastar, onьň konsessionerler turalь aitыqan soqь sөilemjn, neljkten ekenjn vjlmeimjn, tastap ketjp çyr. Rozit, camasь, Buxaringe çardemdeskjsj keljp, osьnь paidalandь, Buxarinnij pjkrjn wūrmalaiddь dep, otyrqan çerjnen aiqai saldь. Al cььnda vykjl sitatanьň sełj däl osь konsessionerler turalь aitыqan soqь sөilemde. Öitkenj, eger konsessionerler kulaktarmen vjr qatarqь qoibьsa, al kulaktar sotsializmge űlasatьn volьsa, onda wūdan ne cььqadь? Wūdan vjr-aq nərse cььqadь, atap aitqanda — konsessionerler de sotsializmge űlasadь, kulaktar qana emes, konsessionerler de sotsializmge űlasatьn volьp cььqadь. (Du kykj.)

Mjne wūdan osьndai maqьna cььqadь.

Rozit. Buxarinnij «tegj çat dene» degenj var.

Stalin. Buxarinnij ol çerjnde «tegj çat dene» deljngen çoq, «belgjlvjr däreçede tegj çat dene» deljngen. Solai volьsa, kulaktar men konsessionerler sotsializm sistemasьndaqь «belgjlvjr däreçede» tegj çat dene volьp cььqadь. Buxarinnij qatesjnj özjde sol: kulaktar men konsessionerler, «belgjlvjr däreçede» tegj çat dene volьa tўrsa da, sonda da sotsializmge űlasatьn volьp cььqadь. Mjne Buxarinnij teoriasь osьndai vьcыlьqь soqьp otyr. Qala men derevnenij kapitalisterj, kulaktar men konsessionerler sotsializmge űlasatьn voladь, — Buxarinnij mjne osьndai aqmaqьqь aituqь da auzь vardь. Çoq, Çoldastar, vjzge mūndai «sotsializm» керек emes. Onь Buxarin özj-aq alyьn.

Wūdan seijn vjzder, marksister-lenincjlder, vjr çaqьnan — qala men derevne kapitalisterjnj, ekjncj çaqьnan — çumьscь tavьnьň myddelergj arasьnda keljsjmgь kelmeltjn qarama-qarsыlыq var dep oilap keldjk. Tap kyresjnj markсистjk teoriasьnьň aiaq treitjn çerjnj özj osь. Al endj, kapitalister veivjt tyrde sotsializmge űlasadь degen Bu-

харинниј теориясы воӀнса, вӀпнӀ вӀрј асть-устјне сьџады, експлоататорлар мен експлоатацияларды тартық туындарыны келісімге келмеітін қарам-қарсылық қоялады, експлоататорлар сотсализмге ұласады.

Rozit. Бұл дүрӀс емес, пролетариат диктатурасы естен сьџарылмайды.

Stalin. Proletariat diktaturasы degenimiz tap kyresinij ең өткір формасы қой.

Rozit Әңгіменің өзі осында.

Stalin. Al Buxarinnij aituynca, kapitalister sol proletariat diktaturasynың өзине вагьр ұласады. Осын қалаи тысјнвеісіз, Rozit? Eger qala мен derevnenij kapitalisterj proletariat diktaturasynың sistemasyna ұласатын bolsa, onda kymge qarсы kyresu kerek, tap kyresinij naqыз өткір formasyn kymge qarсы қуыгјзу kerek? Proletariat diktaturasы kapitalistik elementtermen aiausыз kyresu ycin kerek, burcuazianь wasьp-қәncu kapitalizmdj tamьrьmen қылып тастау ycin kerek. Bjaq qala мен derevnenij kapitalisterj: kulak pen konsessioner sotsializmge ұласатын bolsa, onda proletariat diktaturasynың, sjrә, keregj var ma қәne eger kerek volатын bolsa, onda qai tarty wasьp-қәncu ycin kerek?

Rozit. Buxarinnij oıynca, ұlasudың өзі tap kyresin qamtidy, әңгіменің өзі осында қой.

Stalin. Menij vaıqauьmca, Rozit Buxaringe qьzmet etuge ant јcken kәrјnedj. Bjaq onың dostьqь aıudың dostьqь siaqtь volьp сьqь, өitkenj, Buxarındj qūtqarьp alqьсы kelgenmenen, сьпнда onь su tyvjne қјверјр отьr. «Dos aıu dıcrandardan da qauptjrek» dep beker aıtьlmaqan. (Du kylkj).

Ekjinij vjrij: ne өkmettj qolьna alqan, өзјні диктатурасын ұымдастырған қымьсы тавьпн қәne kapitalister тавьпн арасында туындарыны келісімге келмеітін қарам-қарсылық ваг, ne туындарыны тмндаі қарам-қарсылық қоқ, al onda қалқыз-ақ қол қалды: тартық туындарыны сәikestjgjn қаралар керек volады.

Ne tartyr kyresinij marksistik teoriasы volьp kerek, ne kapitalister sotsializmge ұlasады degen teoria volьp kerek. Ne tartyq tuындарыны келісімге келмеітін қарам-қарсылық volьp kerek, ne tartyq tuындарыны сәikestijgь туралы teoria volьp kerek. Ekjinij vjrij.

Sotsializmniј kapitalizmniј sotsializmge ұlasуyn uақьздаған Brentano, ne Sidnei Vevv siaqtь «sotsialisterdj» тысјну vjrij сәrј eken, өitkenj бұл «sotsialister» јs қызјнде antisotsialister, burcuazialьq liberaldar. Bjaq, marksist volqьсы kele тұрьp, kapitalister sotsializmge ұlasады degen teoriansы uақьздaitьn adamды тысјнуге volмайды.

Buxarin өзјні сөзјнде kulaktar sotsializmge ұlasады degen teoriасын Leninnij әigjij sitatasyna syienjр ньқaitqьсы keldj. Қәnede Buxarin: мен ненј aısam, Lenin de naq sonь aıtqan, dep соқады. Бұл дүрӀс емес, қолдастар. Бұл Leninge қарған өрескеі, қәnsjz қала. Leninнен keltjrijgen sitatanың tekstjсj тьнаu:

«Әrine, vjzdij Sovet respublikasында әleumettik қырылыс ekj tartyq: қымьсылар мен саруаларды vjrlеsjр јstesujne negjzdelgen; бұл vjrlеsjр јsteucijjкке қазјr

belgijli carttarmen «nepmandar» da, iaqni burçuazia da qatıstırgıyp otır» (Lenin, Ravkrindj qalai qaita qırumız kerek, Sıqarmalar, XXVII tom, 405-bet).

Өzderijiz körjp otırsızdar, bül arada kapitalister sotsializmge ülasadı degen qalqız auz da söz çoq. Mında cümьscылар мен caru-lardıñ vırlesjp isteujne «belgijli carttarmen» nepmandardı da, iaqni burçuazianı da «qatıstırgıp» otırımız dep qana aıtıyp otır. Bül ne degen söz? Bül, sөitjp, nepmandardıñ sotsializmge ülasuына vızdını mymkındjk bergenjimiz vola ma? Ərine, olai emes. Ar-üiatınan aıry-lıqan adamdar qana Leninnen keltirilgen sitatanı osılai tysjnuj mym-kjn. Bül — vız burçuazianı qazır çoimaimız, olardı qazır konfiskala-maimız, olardıñ өmir syrujne belgijli carttarmen, iaqni proletariat diktaturasınñ zaңna sөzsiz vaqındırgıp, iaqni kapitalisterdj qalq car-uasыbq tırmısnan vırte-vırte ыqıstıru maqsatın көздеp, olardı ystj-ystjne teңeu carttarımen qana çol veremiz, degen söz voladı. Kapi-talisterdj ыqıstıru, kapitalizm tamırların qırtu cümьstarın cielenjs-ken tap kyresjnsiz çyzege asıruqa vola ma? Çoq, volmaidı. Kapi-talister sotsializmge ülasadı degen teoria men praktikanı qoldanqanda taptardı qırtuqa vola ma? Çoq, volmaidı. Mındaı teoria men prakti-ka taptardı өrcıudj, mөngijlk etudj qana vıledj, өitkenj bül teoria tap kyresjnjñ teoriasына qaıcы keledj. Al Leninnen keltirilgen sitata qalrıncı proletariat diktaturası çaqdaıındaq tap kyresjnjñ mark-sistjk teoriasына negjzdeledj. Kulaktıñ sotsializmge ülasuы турalı Bu-xarin teoriasыmen meirjmsiz tap kyresj dep tapqan diktatura турalı Lenin teoriasының arasıнда qandai üqsastыq voluы mymkjn? Mında — esvjr üqsastыq çoqtıq çөne voluы mymkjn emestjgj aidan anьq. Bu-xarinnjñ oıncı: taptardıñ qıruы ucjn proletariat diktaturası tısın-da tap kyresj sөnjp, çoıluqa tijstj. Al Leninnjñ yiretjnce, kerjsjn-ce: proletariat diktaturası ornamai tırqandaqıdan da gerj proletariat diktaturası ornaqan çaqdaıda vırınoıdan da meirjmsjzdene tysken tap kyresjn qaçыmai çyrgjzu çolımen qana taptardı qırtu mymkjn.

«Taptardı qırtu, — deidj Lenin, — üzaq, qıbn, qaçыmaıtın tap kyresjnjñ jsj; bül kyres kapital өkmetjn qılatqannan keljn, burçuazialыq memlekettj qiratqannan keljn, proletariat diktaturasın ornatqannan keijn çoq volıp ketpeldj (eskj sotsia-lizm men eskj sotsial-demokratianıñ cırjktejnjñ oılauıncı emes), qaita, көp ret-terde vırınoısnan da qataңraq volıp, tek өзjnjñ formaların qana өзgertedj» (Lenin, Venger cümьscыларına sälem, Sıqarmalar, XXIV tom, 315-bet).

Taptardı qırtu турalı Lenin mjne osılai degen.

Leninnjñ formulası: taptardı proletariattıñ qatanı tap kyresj arqы-ly qırtu.

Buxarinnjñ formulası: taptardı tap kyresjnjñ sөnuj, kapitalister-djñ sotsializmge ülasuы arqыly qırtu.

Bül ekj formulаның arasıнда qandai üqsastыq voluы mymkjn? Bu-lardıñ arasıнда tyk üqsastыq çoq, voluы da mymkjn emes ekendjgj anьq.

Sөitjp, kulaktardıñ sotsializmge ülasuы çaıındaq Buxarinnjñ teo-giasы — tap kyresj çaıındaq markсистjk-lenindjk teoriadan qaсыq ketkendjk voladı. Ol — kateder-sotsializm teoriasына çaqındaqандыq voladı.

Buxarin men oňň dostarýňň varlyq qatelerjnjň negjzj osý.

Kulaktardň sotsializmge ulasý çaiýndaqý Buxarinnjň teoriasýna kër toqtaludň qaçetj çoq, eitkenj oňň özj-aq Buxaringe qarsý keljр otýr, qarsý keljр qana qoimai, wetjnen alýр otýr deucjler volar. Bül dürys emes, çoldastar! Bül teoria byrkeljр çarýqqa сырай çatqanda, oqan pazar salmasa da volar edj: tyrlj çoldastardň çazularýnda tyrljce aqýmaqtyq az va! Bjz soңqý kezge dejn osýlaica jstep te keldjk. Bjraq soңqý kezde çaqdai bjraz өзgerdj. Soңqý çyldarda көterjлgen ýsaqburçuazialýq stixia Marks çolýna qarsý bül teorianý aktualdý etjр, oqan dem vere vastadý. Endj bül teoria byrkeljр çatýr deuge volmaidý. Endj Buxarinnjň bül sөket teoriasý bjzdjň partiadaqý oңсы uklonýňny tyý, oportunizm tyý voluqа dәмelj. Sondýqtan bjz bül teoria-qa soqrai өte almaimýz. Sondýqtan bjz, partiadaqý çoldastarýmýzqa oңсы uklonmen kyresudj oңailatu ycjн, ol teorianý terjs, ziandý teo-ria dep tanýр, talqandauqа mjndettjmjz.

в) ТАР, KYRESJNJŇ CIELENJSUJ TURALÝ

Buxarinnjň bjrcjñ qatesjnen сыqатын екjncj qatesj — tar kyresj-njň cielenjsuj turaly мәselege, Sovet өkmetjnjň sotsialistjk saiasatý-na kapitalistjk elementterdjň qarsýlyqtarý kycejuj turaly мәselege te-rjs көzben, Marks çolýna çatraitýн көzben qaraqandýqý volýр otýr. Bül arada sөz ne turaly volýр otýr? Bjzdjň çarýasýlyqýmýzdyň sotsia-listjk sektorýnan gөrj, kapitalistjk elementter tezyrek өsjр vara çat-qandýqý turaly emes pe, sonýñ saldarýnan olar sotsialistjk qūrysýstý aqsatýр, qarsýlyqtarýн kycejujр otýrqandýqý turaly emes pe! Çoq, bül turaly sөz volýр otýrqan çoq. Oňň ystjне, kapitalistjk elementter sotsialistjk sektordan gөrj tezyrek өsjр varadý-mýs degennjň özj dü-rys emes. Eger bül dürys volatýн volsa, onda sotsialistjk qūrysýs qa-zjrdjň өзjnde-aq qūruqа taiau volar edj. Sөz volýр otýrqan nәse mý-nau: sotsializm kapitalistjk elementterge savыldý oidaqýdai çasar otýr, sotsializm kapitalistjk elementterden gөrj tezyrek өsjр varadý, sondýqtan kapitalistjk elementterdjñ salmaqý төmendep varadý, kapi-talistjk elementterdjñ salmaqý tar osý төmendeuj sevevjnen kapitalis-tjk elementter өljm қаурjн sezjр, qarsýlyqtarýн kycejujр otýr. Bular-dýñ osý qarsýlyqýн kycejutelerjне әlj de mymkjndjgj var; oňň seve-vj olarqa dynieçyzjlik kapitalizmnjñ көmek берjр otýrqandýqýnda qa-na emes, oňň ystjне, olardýñ salmaqý төmendeujне qaramastan, sot-sializmnjñ өsujmen salýstýrqanda olardýñ otnositeldjk өsuj төmende-ujне qaramastan, kapitalistjk elementterdjñ ovsoluttjk өsuj volýр otýrqandýqýnda; osýňny özj olardýñ sotsializm өsujне qarsýlasý ycjн kyc çinaýына bjrsýрýra mymkjndjk берedj. Damudýñ qazjrgj stadiasýnda, tar kycterjnjñ arasalmaqýňny qazjrgj çaqdaýыnda tar kyresjnjñ cielenjsuj çәne qala men derevnedegj kapitalistjk element-terdjñ qarsýlyqý kycejuj osý negjzde tyýр otýr. Buxarin men oňň dostarýňny qatesj — olar osýndai çәi, anyq aqıqattý tysjnveidj. Olar-dýñ qatesj — olar jske marksisterce qaramaidý, ovyvatelderce qarai-

дь; tap kyresjnjn cielenjsuj tyrljce kezdeisoq sevepterden kergjsj keledj, məselen: sovet apparatънынъ «çaramsъzдықънан», çergjlyktj çoldastardьнъ saiasatqa «oracolaqтықънан», orailьықтың «çoqтықънан», «asьra sjlteucjlykten», taqъсын-taqъ sol siaqtylardan dep üqьndьrтысь keledj.

Мысалға Бухариннjn «Sotsializmge bet alqan çol» degen kjtapcasьnan tap kyresjnjn cielenjsuj turalь məselede markscjldjкке myldem çat көzqarastь көrsetetjn mьnadai sitata keltjreijk:

«Derevnede tap kyresj vьrese ol çerde, vьrese vül çerde özjnjn vьrьnqъ көrjnjsjnde tütanьp oтыradь, çenede vül cielenjsudj әdette kulak elementterj tudьrьp oтыradь. Мысаль, kulaktar, ne volmasa өзgenjn esevjnen vaiucь çәne Sovet өkmetjnjn tyrlj organdarьna vas sūqqa adamdar selo tьlcjlerjn ata vastasa, vül tap kyresjnjn naqъz өtkjr formada көrjngenj voladь. (Bül dүrьs emes, өitkenj kyresjnjn naqъz өtkjr formasь — көterjlys voladь. I. Stalin.) Bьraq mündai oqıqalar әdette çergjlyktj sovet apparatъ әlj kynge vosaq çerlerde volьp oтыradь. Bül apparatъ oңdaqan saıьn, Sovet өkmetjnjn varьlьq төmengj üialarь ньqaiqan saıьn, çergjlyktj derevne partia üймдарь мен komsomol üймдарь oңdalьp, kyceigen saıьn mündai jster, dau çoq, vьrden-vьrge sirei veredj, aqьr aiaqьnda jzsjz çoqalьp ketedj».*

Самась, соньмен, tap kyresjnjn cielenjsuj apparatpen vailanьstь sevepterden, vьzdjn төmengj üймдарьтыздың çaramдыльынан ne çaramsъzдықънан, әlsjzджjnen ne kuctjlgjnen volatьn көrjnedj. Самась, məselen, vьrçuazialьq elementterdjнъ Sovet өkmetjne qarсыльықънынъ formasь volqan çәne tap kyresjnjn cielenjsujnjn formasь volqan saxta oqıqasьndaqъ vьrçuazialьq intelligentterdjнъ ziankestjgj tapтыq kucterdjn arasalmaqънынъ өзgerujnen, sotsializmнjn өsujnen emes, vьzdjn apparatьтыздың çaramsъzдықънан volqan көrjnedj. Самась, saxta audanьnda çalpalama ziankestjk acьlqanqa deijn apparatьтыз çaqсь volqan da, odan кейjn, çalpalama ziankestjk acьlqan kezde, apparatьтыз qalai da tykke tьrтысьыз vola qalqan. Самась, өtken çьlqa deijn, daıьndau çүмьсь samotөkpen çyrjр çatqan da, vьzde tap kyresjnjn aırьqca cielenjsuj volmaqan kezde, vьzdjn çergjlyktj üймдарьтыз çaqсь volqan, ne tьptj keremettei çaqсь volqan, al vьlтыrdan vastap, kulaktardьнъ qarсыльықъ aırьqca өtkjr forma alqan kezde vьzdjn üймдарьтыз kenet çaman, tykke tьrmaitьn vola qalqan. Bül — tysjndjru emes, tysjndjrudj açua qьlqandьq. Bül — qьlьm emes, val acqandьq.

Bül cielenjsudjn sevej ne?

Муньнъ ekj sevej var.

Bьrjncj север — vьzdjn jlgerj vasqandьqьтыз, vьzdjn savıьlьтыз; өndjrstj көsjpte volsьn, aul çaruacьlьында volsьn çaruacьlьқтың sotsialistjk formalarьнынъ өskendjgj, өskende qala men derevne kapitalisterjnjn tьjstj otrәdterjn tьjsjnce ьqьstьrьp oтыrьp өskendjgj. Bьz Leninнjn «kjmdj kjm çeңedj» degen formulasьn: vьz kapitalisterdj төrt elj çaurьlьnan saьp, Lenin aitqandai, olarqa eң aqьrты, eң kuctj zor soqьqь veremjz ve, әlde olar vьzdj төrt elj çaurьlьныздan sala ma? degen formulany qoldanьp tьrcjlyk etemjz; jstjn çaıь osь.

Ekjncj север — kapitalistjk elementter saxnadan өз erkjmen ket-

* Kursiv menjkj. I. St.

kısj kelmeıdj: olar sotsializmge qarсылasyp otır, jıgerjde de qarсылasady, etkenj ozderjnjnı omır syrujnıń aqyqat kynderj taialıp qalqanyn korgıp otır. Al olar azırce qarсылasa alady, etkenj olardıń salmaq tımendegenmen, absoluttık retjnen olar sonda da osıp otır: qala men derevnenjnı usaq burcuazıas, Lenin aitqandai, kyp saıp, saqat saıp oz ortasınan kapitalister men kapitalıssymaqtardı jrktep syqara beredı çane vıl kapitalistık elementter ozderjnjnı omır syrujn saqtap qalu usjn var caran qoldanıp vaqady.

Osıp vara çatqan taptardıń saxnadan oz erkjmen ketuj tarixta alı kyngı dejn volmaqan oqıq. Osıp vara çatqan burcuazıanyn, ozjnıń omır syrujn saqtap qalu usjn, qolındaq kycjnıń qaldıqyn sarqa çımsamaı tarixta alı kyngı dejn volmaqan oqıq. Bızdjı tımengj sovet apparatymız çaqsy bolsın, çaman bolsın, bızdjı jıgerj vasıymız, bızdjı savıymız kapitalistık elementterdj azaitıp, olardı bystıgıp otıradı, al olar, osıp vara çatqan taptar, esnısege qaramastan qarсылasyp vaqady.

Tap kyresjnıń cielenjsujnıń aleumettık negjzı mjne osı.

Vıxarın men onyn dostarınyn qatesj — olar kapitalisterdjı qarсылıqınyn ozujn olardıń salmaqınyn ozujmen teıestjredj. Bızraq vıl teıestjrudjnı esvır negjzı çoq. Negjzı çoq volatın sevevj, eger olar, kapitalister, qarсылasyp otırsa, — vıl olardıń bızden kycjrek volqandyq emes, tjptı olai emes. Jstjn çayı qaita kerjsjnıce volıp otır. Osıp vara çatqan taptar qarсылasqanda bızden kycjrek volqandyqtan qarсылasyp otıqtan çoq, olardan gırej sotsializm teızrek osıp otıqtandyqtan, olar bızden alsız vola bastaqandyqtan qarсылasyp otır. Olar dıl osı alsız vola bastaqandyqtan da, ozderjnjnı omırjnıń aqyqat kynj taialıp qalqandyqyn sezıp, var kyc, var qıraldarın çımsap qarсылasuqa mıçvır volady.

Qazırgı tarixi momentte tap kyresjnıń cielenjsuj men kapitalisterdjı qarсылasınyn tetjgı osında.

Osındai xalde partia saiasat qandai voluqa tıjs?

Ol saiasat — çımsıcsı tavı men derevnenjnı eksploatatsıalanqan vıqarasın oıatatın voluqa tıjs, qala men derevnedegı kapitalistık elementterge qarıs kyresı usjn, qarсылıq çasaqtan tap dıcrandarına qarıs kyresı usjn, çımsıcsı tavı men derevnenjnı eksploatatsıalanqan vıqarasınyn kyreske saıqın arttırı, olardıń mobilizatsıalıq daıyndıqyn kyceitetjn voluqa tıjs. Taptar kyresjnıń marksistık-lenındık teoriasınyn vır çaqsy çerj — ol çımsıcsı tavın proletariat diktaturasınyn dıcrandarına qarıs kyreske çımyldırı jsjn çenjldetedj.

Kapitalister sotsializmge ılasady degen vıxarındık teorıanyn, tap kyresjnıń cielenjsuj turalı masesenj vıxarjnıce tysjnudjn zıan ne?

Onyn zıan — ol çımsıcsı tavınyn sergektjgjn çııady, elmjzdegı revolutsıalıq kycterdjı mobilizatsıalıq daıyndıqyn nasarlady, çımsıcsı tavınyn verekesjn ketjredj, Sovet okmetjne qarıs kapitalistık elementterdjı savıyn onıılatady.

v) CARUALAR TURALB

Buxarinnıñ ucıncı qatesı carualar turalb meselege vailanbıstb. Carualar turalb mesele vızdın saiasatbızdaq eñ mañızd meselemızdın vırj volbr sanalatbı velgıjı narse. Vızdın çaqdailarbızda carualar tyrlıce әleumettjk gruppırovkalar dan quraladı, atar aitqanda: kedeilerden, ortacalardan, kulaktardan quraladı. Bül gruppırovkalarqa vızdın kózqarasbız vırdei vola almaitbı tysjnıktj. Kedei — çımbıscb tabbıñ tıregj, ortaca — odaqb, kulak — tap dıscrabı, — bül әleumettjk gruppırovkalarqa vızdın kózqarasbız osındai. Mıñbıñ vırj tysjnıktj, çalrbıqa әigjıj narse. Vırdaq Buxarın bül meselege vırzaz vasqaca qaraidı. Carualardb sıpattaqanda diferensiatsia faktısb Buxarinde volmaidı, әleumettjk gruppırovkalar әlde qaida çoq volbr ketedj, tek derevne dep atalatbıñ qır sylde qana qaladı. Onbıñ qarauıncı, kulak — kulak emes te, ortaca — ortaca emes, derevnede tıtasbr çatqan vır qaiırcılbıq. Osındaqb sızinde ol osılai dep aitbr ta otbr: vızdın kulaktı kulak dep aitıqqa vola ma? Ol vır qaiırcı qoi, — dedj ol. Vızdın ortaca ortacaqa ıqsai ma? Ol vır actı-toqtı otbrqan qaiırcı qoi, dedj osında Buxarın. Sız çoq, carualarqa mındaı kózqaras myldem qate, bül kózqaras leninizmnen yilespeidj.

Lenin: carualar aqırbı kapitalistjk tap degen. Bül qaqıda dırbı pa? Ha, sızsız dırbı. Carualar aqırbı kapitalistjk tap dep vaqalanqan sevevj ne? Sevevj, vızdın qoqatbızdın vısbıñ qırap otbrqan negjzgj ekj taptıñ jcinde carualar — caruasb çeke mençjkke, ısaq tovarıb өndırjske arqa syier otbrqan tap. Sevevj, carualar әlj de volsa ısaq tovarıb өndırjstj çyrgjzır otbrqan carualar volbr qalbr otbrqanda, өз ortasbınan ınemj yzdjksız kapitalisterdj ekcer cıqaradı, cıqarmai tıra da almaidı. Çımbıscb tabbı men carualardın odaqb çөnjndegj provlemaqa vızdın marksistjk kózqarasbız turalb meselede bül çaqdaildın vız ucın zor mәнjsj var. Mıñbıñ mәнjsj — vızge carualar men atb odaqtıñ vırj keregj çoq, carualardın kapitalistjk elementterjmen kyreske syienetjn odaq qana kerek. Kөrjр otbrsızdar, Leninnıñ carualar turalb — aqırbı kapitalistjk tap turalb tezisj çımbıscb tabbı men carualar odaqbıñ ideiasbna qaicb kelmeitjnı vılai tırsbıñ qaita, kerj-sjnıce, bül odaqqa çımbıscb tabbı men carualardın caruascılbızdaqb kapitalistjk elementterge qarıs qoiıbıqan odaqb retjnde negjz saladı. Lenin bül tezistj cıqarqanda, çımbıscb tabbı men carualardın odaqb sol carualardın өзderj ortasbınan ekcer cıqaratbıñ kapitalistjk elementtermen kyresuge negjzdelse qana verjk odaq vola alatbındıqın көрсету ucın cıqaradı.

Buxarinnıñ qatesj — ol osb or-oñai zattı tysjnveidj, tysjne almaidı, ol derevnedegj әleumettjk gruppırovkalar dımbıbr ketedj, onbıñ kөz aldınan kulaktar da, kedeiler de çoqalbr ketedj, tek çappai ortaca bıqara qana qaladı. Bül Buxarinnıñ sızsız oñqa bıgıandıqb; onbıñ mıñbıscb derevnede kedeiler men kulaktardan өзge әleumettjk gruppırovkalar dı көrmeitjn, ortacalardb kөz aldınan çoqaltatbıñ «solcı», tırotskicj, ukloñqa qarama-qarsb volbr cıqadı.

Carualarmen odaqtasu turalb meselede Buxarinnıñ gruppasbı men

trotskizmniñ aıymasъ ne? Aıymasъ — trotskizm sagualardıñ ortacalar vıqarasъmen berjk odaq çasau saiasatъna qarсъ сьqадъ, al Buxarin gruppasъ sagualarmen atъ odaq çasaudъ qoldaidъ. Bül ekj vaqıttıñ ekeuj de qate ekendıgjn, vular vjrjnen-vjrj ötetjndıgjn дәledep otъrudıñ da qaçetj çoq.

Leninizm sagualardıñ negjzgj vıqarasъmen berjk odaq çasaudъ sözsız qoldaidъ, ortacalarmen odaqtasudъ qoldaidъ, vjraq atъ odaqtıñ vәrjn qoldamaidъ, ortacalarmen odaqtasqanda çümьscъ tavьньñ vascььq rәljn qamtamasъz etetjn, proletariat diktaturasъn пьoqaitatъn, tap-tardъ qұrtu jsjn oñailatatъn odaqtъ qoldaidъ.

«Çümьscъ tavь men sagualardıñ arasъndaqъ keljsjm dep ne volsa sonъ ũqu-qa voladъ, — deidj Lenin. Çümьscъ tavьньñ көzjmen qaraqanda, vül keljsjm çümьscъ tavьньñ diktaturasъn qoldaitъn volsa qana, tap-tardъ qұrtuqa vaqıttalqan sagualardıñ vjrj volьp tavьlatъn volsa qana orndъ, dūrьs keljsjm çәne prinsip çaqьnan mymkjncjlgj var keljsjm volatъn eskerjmece, onda çümьscъ tavь men sagualardıñ keljsjm çasau formulasъ, әrine, qūr formula qana volьp qala beredj; mündai formulasъ Sovet өkmetjnjñ varььq dūcpanдарь, diktaturasъn varььq dūcpanдарь өзderjnjñ көzqarastарьnda qoldanьp ta otъ» (Lenin, Сьqarmalar, XXVI tom, 387-бет).

Odan әrj:

«Qazjrde, — deidj Lenin, — proletariat өkmettj qolьna ũstap otъ çәne oqan vascььq etjr otъ. Ol sagualarqa vascььq etjr otъ. Sagualarqa vascььq etu degen ne? Mūньñ mәнjsj, vjrjncjden, ũsaq өndjrucjlerdj qoldauqa emes, tap-tardъ qұrtuqa vaqıt ũstau voladъ. Eger vjz vül negjzgj, typkj çoldan talsaq, onda vjz socialist voludan qalar edjk çәne qazjrgj kezde proletariattıñ eñ qas dūcpanдарь volьp otъqan ũsaq burçuaziasъnıñ lagerjne, es-erler men mencevikterdjñ lagerjne tyser edjk» (Sonda, 399 — 400-бет).

Sagualardıñ negjzgj vıqarasъmen odaqtasu turалы, ortacalarmen odaqtasu turалы мәseledegj Lenin көzqarasъ mjne osъ.

Ortaca turалы мәsele çәnjnde Buxarin gruppasъньñ qatesj — olar ortacasъnıñ çümьscъ tavь men kapitalister arasъndaqъ ekjçyздj volьmьsъn, ekjçyздj xaljñ көrmeidj. «Ortaca aubtqьp otъratъn tap» degen Lenin. Nege? Öitkenj ortaca vjr çaqьnan — eñбекcj, vül çaqь onъ çümьscъ tavьmen çaqьndastьradъ; ekjncj çaqьnan — mencejkcj, vül çaqь onъ kulakpen çaqьndastьradъ. Ortacasъnıñ aubtquь osъdan keljr tuadъ. Bül tek teoria çaqьnan qana dūrьs volьp qoımaidъ. Bül aubtquьsъьqtar praktikada da kyn saıьn, saqat saıьn көrjnjr otъradъ.

«Cagua, — deidj Lenin, — eñбекcj volqandьqtan, burçuazia diktaturasъnan çümьscъ diktaturasъn artьq көrjr, sotsializmge tartadъ. Cagua astьq satucъ volqandьqtan burçuaziaqa, erkjn saudaqa tartadъ, laqni «syiegjne sjngen», eskj, «eçel-gj» kapitalizmge qarai kerj tartadъ» (Lenin, Сьqarmalar, XXIV tom, 314-бет).

Sondьqtan ortacamen çasasqan odaq kapitalistjk elementterge qarсъ, kapitalizm ataulьqa qarсъ çūmsalqan volsa qana, vül odaqta çümьscъ tavьньñ vascььq rәljn qamtamasъz etse qana, tap-tardъ qұrtu jstergjn oñailatsa qana berjk vola aladъ.

Buxarin gruppasъньñ osъndai çәi, tysjnıktj nәrselerdj ũmьtuь tjptj söket.

g) NEP PEN RYNOKTJK QATNASTAR TURALY

Buxarinnjň tørtjncj qatesj nep turaly mæselege vailanbсть. Buxarinnjň qatesj — ol neptjň ekjçaqтыльдын көрмеидj; ol neptjň tek vjr çaqын қана көредj. Bjz 1921 ç. neptj engjzgenjmjzde, vjz onyň ötkjr қығын соқыс kommunizmjne qarсы çümsadyq, saudaqa esvjг erkjncjlik vermei kelgen reçjm men tørtjпke qarсы çümsadyq. Bjz neptj saudaqa belgijj erkjncjlik bergendjk dep sanaqanbъz, solai dep sanaimъz da. Buxarin jstjň osъ çaqын esjnde saqtар qalyрты. Bül tjptj çaqсы. Bjraq Buxarin nep jstjň osъ çaqыmen şarqylady dep oilар, qateleседj. Buxarin neptjň taqъ ekjncj çaqъ var ekenjn ümьтыр oтыг. Jstjň mәнjsj: nep degenjmjz saudaqa tolyq erk bergendjk emes, rynokte vaqаның erkjnce çoqарылар-tөmendeuj de emes, tjptj de vülai emes. Nep degenjmjz memlekettjň rynoktj tørtjпteu rөлjn qamtamasъz ete oтыгъp, saudaqa belgijj mөлcerde, belgijj cek qoıьp erkjncjlik bergendjk. Neptjň ekjncj çaqъ mjne osъ. Onyң berçaqыnda, neptjň osъ çaqының maңъzъ vjrcjncj çaqының maңъzъnan arтыq volmasa, кем emes. Bjzde kapitalistjk elderdegj siaqъ rynoktegj vaqаның erkjnce çoqарылар-tөmendeuj çoq. Bjz astыq vaqасын negjzjnen belgjler qoıamъz. Bjz öndjrstj kәsjp tovarlarына vaqa kesemjz. Zattың өз vaqасын arzandatu, aul caruacылыq produktlerjnjň vaqасын tıraqъ etuge тыгъсыp, öndjrstj kәsjp tovarlarының vaqасын төmendetu saiasатын çyrgjzuge kyc salamъz. Kapitalistjk elderde rynokte mündai өзgece, erekce tәrtjpterdjň myldem volmaitындықъ mәljm emes pe?

Büdan сықатын qortынды — әzjгce, nep var kezde, onyң ekj çaqъ da saqtalyр oтыruqa tıjs: onyң соқыс kommunizmjnjň reçimjne qarсы qoıьлqan çәne belgijj mөлcerde saudaqa erkjncjlik берudj көздеgen vjrcjncj çaqъ da saqtalyр керек, saudаның tolyq erkjn volына qarсы qoıьлqan çәne memlekettjň rynoktj tørtjпteu rөлjn qamtamasъz etudj көздеgen ekjncj çaqъ da saqtalyр керек. Osъ ekj çaqтың vjrcjн çoıьp çjberseңjz nep degenjңjz volmai сықady.

Buxarin, nepke qaup tek «sol çaqtan» қана tuady, sauda erkjncjligj атаулың çoıudъ tjleitjn adamdardan tuady деп oilaidъ. Bül düгъs emes. Bül öte өreskel qate. Onyң ystjne mündai qaupтың qazjrgj kezde realдылықъ tjptj az, öitkenj vjzdjң çergjlyktj, ortalyq üймдарымызда saudаның belgijj mөлcerde erkjncjlygjn saqtaudyң kerektjgjn, qolailылықън tysjnveitjn adamdar çoq iәki çoqqa çaqын. Qaita, oң çaqtan qaup tuы, memlekettjň rynoktj tørtjпteu rөлjn çoıudъ tjleitjn, rynoktj «azat-etudj» tjleitjn, söitjp saudаның tolyq erktj дәurenjn acudy көздеitjn adamdar tarарынан tuы ana qürlym realды nәrise. Neptj oң çaqtan vüzu qaupj qazjrde anaqürlym realды ekendjgjne esvjг kydjк volmasqa tıjs. Usaqburçuazialыq stixia дәl osъ vaqыtta, neptj oң çaqtan vüzu vaqытында әreket қыльp çatqandyқън üмьтраu керек. Kulaktar men auqattъ elementterdjň даурьды, spekulәnttar men аьpsatarlardың даурьды nepke дәl osъ çaqtan қысым çasar oтыг: mündai даурьдыда vjzdjң көp çoldastарымыз көvjnese берjлp ketedj; mүнъ da este üstau керек. Buxarin neptj vüzudyң osъ ekjncj qaupjn, сып realды qaupjn көрmeidj;

вўл факть оның ўсақ бурқуазиялық стихияның ьқралына сөзсјз берјлгендј-гјн көрсетедј.

Вухарин ғыноктј «қалыпты куйне келтјрудј», астық дайындауда аудан-ауданға қарай астық вақасын кесјр «маневр» қасаудь, іақпн астық вақасын арттырудь ұсынадь. Мұның аты не? Мұның аты — ғыноктегј советтјк қағдай Вухариндј қанақаттандырмаидь, ол мемлекеттјн ғыноктј тәртјптеу рөлн вјрте-вјрте төмендеткјсј келедј, сөйтјр нертј оң қақтан вўзатын ұсақбурқуазиялық стихияға қол берудј ұсынадь.

Айталық, вјз Вухариннјн ақылына вјр минутке ерген-ақ волаық. Сонда вўдан не сьқар едј? Айталық, астық дайындау қўмысы васталаған кезде, кыздј кунј вјз астықтың вақасын көтередј екенвјз. Вјрақ ғынокте қасанда қўрт волады, онда тырлј спекуләнттар мен альпсатарлар бар; вўлар астықтың рўтына үс есе артық төлеі алады, өйткенј олар васы аиақы он миллион рўттар қана астық алады; вјз спекуләнттардың артынан қуыр отьға алмаймыз, вјзге қыз миллион рўттар астық керек; сонда астық іелерј астық вақасының јлгерјде артың кутјр, вәрјвјр астықын ұстар отьғады. Олай болса, вјз қазқытұғымға салым, мемлекеттјн астыққа негјзгј мұқтақтық көвјнесе васталатын кезде астық вақасын тақы арттырумыз керек волады. Қазқытұғым астықвақасын арттыру деген не? Вўл — деревненјн кеделерј мен әлсјз слоларын тјрјлеі соиу волады, өйткенј вўлар өздерјнјн кыздј кунј арзаньғақ вақамең satқан астықтарын қазқытұғым вјр сьрығасын тұқым үсјн, вјр сьрығасын јсјр-қеу үсјн қайта satып алатын волады. Қеткјлјктј астық қинар алу қөнјнде осы јсјмјзден рәлендеі мақналы нәрсе тава аламыз ва? Ес нәрсе тава алмаймыз ьхтимальғақ, өйткенј сол астықтың өзјне қақадан екј есе, үс есе артық төлеі алатын спекуләнттар мен альпсатарлар қай кынде де тавады. Солай болса, вјз астық вақасын қақадан арттыруға дайын тұғуымыз керек волады, сөйтјр спекуләнттар мен альпсатарларды васыр озуға восқа әуреленјр тұғуымыз керек волады.

Ал вўдан сьқатын нәтиже мынау: вјз астық вақасын арттыру қолына вјр тысјр алған соң, қеткјлјктј астық қинар алуға гарантially болмасақта, одан әгј қўлдйлар зьмырай берүмјз керек волады.

Вјрақ јс мұнымен де вјтпейдј. Вјрјнсјден, астық дайындау вақасын арттырғандың, аулқаруасылық продуктјлерјнјн вақасында белгјлј вјр пропорсия сақтау үсјн вјз соңнан сикј заттың да вақасын арттырумыз керек волады. Екјнсјден, астық дайындау вақасын арттырғандың, вјз қалаларда астықтың төмен вақасын сақтай алмаймыз; олай болса, астықтың satылу вақасын да арттырумыз керек волады. Ал вјз қўмыссылағьмызды қөвјрлеі алмаймыз, қөвјрлемеүмјз тјс те; сондықтан вјз қалақыны тездетјр арттырумыз керек волады. Ал вўл өндјрјстј кәсјр товарлағьның да вақасын арттыруға арағыр соқтырмай қоимаидь, өйткенј әйтпеген кынде industrialандьру јсјнјн мүддесјне қарсы, қарқы қаладан деревнеге ауыр кетүі мүмкјн. Ақығында вјз өндјрјстј кәсјр товарлағь мен аулқаруасылық продуктјлерјнјн вақасын теңестјрумјз керек волады, теңестјргенде төмендеі тыскен іа болмаса тұрақтанған вақаға syienјр теңестјру емес, астықтың вольын, өндјрјстј кәсјр товарлағьның вольын арта тыскен вақасына syienјр теңестјретјн воламыз. Васықа айтқанда, өндјрјстј кәсјр товарлағь мен аулқаруасылық продуктјлерјн қьтвәттату-

қа вақыт ұстауымыз керек болады. Бақаны бұлай «маневрлер» совет бақа саясатын толық қоюға, мемлекеттің ғынокті тәртіптеу рәлін қоюға соқатын, ұсақбурқуазиялық стихияға толық қол беруге соқатын тусыну қиын емес. Бұл кымге пайдалы болады? Қала мен дереуеннің ауқатты слоиларына қана пайдалы болып сьқадь, өйткені қымбаттаған өндірjстj кәсjр товарлар мен аулсауасылық продуктjлерjне құтымысць тавыпның болып, дереуеннің кедерjлерj мен әлсjз слоиларының болып қолы четрейтjн болады. Қулактар, ауқаттылар, пермандар және басқа әлдж тартар ұтыр сьқадь.

Бұл да ұтасу болып сьқадь; вjрақ өзгесе ұтасу — қала мен дереуеннің әлдж слоиларымен ұтасу болады. Ол кyнде құтымысцьлар мен дереуеннің әлсjз слоилары вjзден: бұл кjмнің өкметj, құтымысць-сауа өкметj ме, әлде кулак-перман өкметj ме? деп сұрауына толық правось бар.

Бухариннің ғынокті «қалыты кyйне келтjру» және аудан-ауданда қарай астық вақасын кәсjр «маневр» қасан туралы ұсынысы құтымысць тавы мен дереуеннің әлсjз слоиларымен ағамызды алкайтуға, дереуе мен қаланың ауқатты слоиларымен ұтасуға әкер соқатын болады.

Дан қоқ, партия бұл сйқаты өлjмге сyрейтjн қолға тысе алмайды.

Бухариннің пер туралы вукjл ұқтымы қансалық сауақандьқь және оның ұсақбурқуазиялық стихияның тоғына қансалық мықтар тускөндjгj,— оның қала мен дереуе ағамыздақь, мемлекет пер сауалар ағамыздақь товар овоготының қаңа формалары туралы мәседегj тым терjс көзқарасынан асық көрjнедj. Бухарин мемлекеттің сауаларға товар четкjзjр берусj болқандьқьна, сауалардың мемлекетке астық четкjзjр берусj вола вастақандьқьна төве сасы тjк тұғыр қарсы болады. Ол мұны пертjн варлық егеңелерjн бұзқандьқь, пертj мылдем қоia қаздақандьқь деп санаидь. Неге олай, қалайса олай? Мемлекет пер мемлекеттің өндірjстj кәсjвj сауаларға товар четкjзjр берусj болқандьқьның, ал сауалар өндірjстj кәсjр пер мемлекетке астық четкjзjр берусj болқандьқьның несj қаман? Марксизм мен марксистjк пер саясаты тұрқысынан қарақанда, сауалар мемлекеттjк өндірjстj кәсjртjн мұқтасына қазjрдjн өзjнде-ақ мақта, қызыса, лән четкjзjр берусjге айналоқандьқьның, ал мемлекеттjк өндірjстj кәсjр аул сауасылықьның ось салаларына қала товарлары, тұқым, өндjрjс саймандары четкjзjр берусjге айналоқандьқьның несj қаман? Бұл ағада контрактатсия методь қала мен дереуе ағамыздақь товар овоготының ось қаңа формалары орнатудың негjзгj методь болып отыр. Вjрақ контрактатсия методь пертjн тjлегjне қайсы келjр отыр ма? Сол контрактатсия методьның ағамызда, сауалардың мақта, қызыса, лөндj қана емес, астықты да мемлекетке четкjзjр берусj вола вастақандьқьның несj қаман? Ұсақ партиялар сату, ұсақ-тыек сауда товар овоготь деп саналқанда, кyнjлгерj товардың вақасы мен сапась көрсетjлjр қасалқан карт (контрактатсия) воыпса jгj партиялар сату неге товар овоготь деп саналқанда болмайды? Бұл yлесjмсjздjк қайдан пайда болқан? Қала мен дереуе ағамыздақь контрактатсия методь воыпса қасалқан товар овоготының бұл қаңа қалрылық формалары нақ пер негjзjнде туқандьқьн, бұл формалар вjздjн ұымдарымыздың қалқ сауасылықьна пландь, сотсialis-

tjk bascъьqъ kyceitu çөnjndegj jлgerj basqan jrj qadamъ ekenjn tysj-nudjn ne qıьndъqъ var?

Buxarinnjn osъ siaqъ op-oңai, tysjnktj nәrsenj tysjnu degendj; штытьр qalıъ sөket emes pe?

D) INDUSTRIANЪN DAMU QARQЪNЪ MEN OCTASUDЪN ÇAŇA FORMALARЪ TURALЪ

Aqъında, industrialanъn damu qarqъnъ туралы çәne qala men derev-ne arasъndaqъ octasudъn çaŇa formalarъ туралы мәselege keleiъk. Bұл мәsele vjzdegj alauzъьqtarda eŇ maŇъzъ мәselelerdjn vjrj. Bұл мәselenjn maŇъzъ volatъnъ — partianъn caruacъььq saiasatъnъn мәselelerj çөnjndegj praktikalъьq alauzъьqtardъn varььq tyijnderj osъnda tūr.

Octasudъn çaŇa formalarъ degen ne, vjzdjn caruacъььq saiasatъmъzъdъn tūrqъььnan qaraqanda, mұnъn mәnjьj ne?

Mұnъn, aldъmen, mъnadai mәnjьj var: vұqan deijn өndjrjstj kәsjp kәvjnese caruanъn qara basъnъn mұqtaçdarъn (cъt, aiaq kijm, çalıp aitqanda manufaktura, t. t.) çetjstjrjр отьратъn; vұл qala men derevne arasъndaqъ octasudъn eskj formalarъ volatъn; endj mұnъn ystjne, vjzge octasudъn çaŇa formalarъ kerek; mұnda өndjrjstj kәsjр carua caruacъььqьnъ өndjrjstjk mұqtaçdarъn (aulcaruacъььq macinalarъ, traktorlar, sūrьrtalqan tūrьmdar; çer tьŇaitatъn dәrj, t. t.) çetjstjrjр tūratъn voladъ. Eger vұrъn vjz carua caruacъььqьnъ өndjrjstjk mұqtaçdarъn kem eskerjр, kәvjnese caruanъn qara basъnъn mұqtaçdarъn өter kelgen bolsaq, endj caruanъn sol qara basъnъn mұqtaçdarъn on-dai отьгьр, onъn ystjne, aulcaruacъььq өndjrjstjn çaŇa texnika negjzjn-de qaita qūrıqqa tura qatnasъ var aulcaruacъььq macinalardъ, traktor-lardъ, çer tьŇaitatъn dәrjlerdj, t. t. çetjstjruge meiljnce kyc salıьmъz kerek. ӘŇgjme aul caruacъььqьn qalıpna keltjru туралы, carualardъn vұrъnqъ romeccikter men kulaktardъn mencjgjndegj çerlerdj iemdenij туралы volьр çurgende, vjz octasudъn eskj formalarъna qanaqat-tanıьmъzqa volatъn edj. Al qazjrde, әŇgjme aul caruacъььqьn qaita qūrı turалы volьр çatqanda, çalıqъz ol çetkijlksjz. Endj carualarqa aulcaruacъььq өndjrjstjn çaŇa texnika men kollektivtjk eŇbek negjzjn-de qaita qūrıqqa çәrdem ete отьгьр, jлgerj qarai attau kerek.

Mұnъn, ekjncjden, mъnadai mәnjьj var: өndjrjstj kәsjvmjzdj qaita qūraldandъььmъzven qatar, aul caruacъььqьn da mъqtap qaita qūraldandъra vastauьmъz kerek. Vjz өndjrjstj kәsjvmjzdj çaŇa texnika negjzjne salьр, çaŇa çaqьartьlqan macinalar, çaŇa oŇdъ kadrlar çetjstjrjр, qaita qūraldandъььр çatьmъz, azdap qaita qūraldandъььр ta qoidъьq. Vjz çaŇadan fabrikalar men zavodtar salьр çatьmъz, eskjlerjn qaita qūrьр, ulqaitьр çatьmъz, metallurgia, ximia, macina çasau kәsjpterjn damътьр çatьmъz. Osъ negjzde qalalar өsjр, çaŇa өndjrjstj kәsjр punktterj kәveiьр çatьр, eskjlerj ulqaiьр çatьр. Osъ negjzde azьq-tyljk produktjlerjn, өndjrjstj kәsjpke kerektj cikj zattъ kereksjnu өsjр отьр. Al aul caruacъььqьn eskj saimandarmen qalıp отьр, çerdj atamzamandaqъ eskj metodtarmen uqsatьр отьр, eskj, çavaıь, qazjrgj

kynde çaramsыз iaki çaramsыз derlijk texnikamen oтыr, çaruасыльqты çyrgjzudjы, еңбектj ұымдастырудың eskj, ұсақ çeке çaruалық forma-ларында қалыр oтыр. Misalы: revolutsiaqa deijn vjzde 16 milliondai yivar edj, qazjrde solar kem degende 25 million volыр oтыр; ось факты-ның өзj nege тұрадъ? Мұның вәгj aul çaruасыльқының vjрден vjрге вь-тыранды, ұсақ тырге айналып көсетпей nenj көсетедj. Al вьты-ранды ұсақ çaruасыльқтардың өзgece sipаты — texnikаны, maci-наларды, тракторларды, агрономдық vjлjm тавьстарып керегjnce пайда-лану олардың қолынап kelmeidj; олар товарлылық аз çaruасыльқ. Ось-дан keljр aulçaruасыльқ продуктjлерjnjы товарлы қақы четjмсyz volуь-туадъ. Осьдан keljр qala мен derevne арасының, өндjрjстj кәsjр pen aulçaruасыльқы арасының алcaыр ketу қаурj tuадъ. Осьдан keljр aul-çaruасыльқып industriамыздың өсу қарқынына jlestjру, четkjзу керектj-гj tuадъ. Ось алcaи қаурj volmas ycyп aul çaruасыльқып қақа texnika negjzjnde тьқтар қайта құралдандыра vastau керек. Al мұны қайта құралдандыру ycyп вьтыранды çаруа çaruасыльқтарып jrj çaruасыльққа, коллективтерге vjрте-vjрте ұымдастыра беру керек, aul çaruасыльқып коллективтjк еңбек negjzjnde құру керек, коллективтерdj jrjлendjру ke-рек, sovхоздардың eskjcyп de, қаңасып da дамыту керек, aul çaruасыльқының варлық negjzgj taraулағына çарпай контрактatsia формаларып yzvei қолдану керек, çaruалардың қақа texnikаны iemdenjр, еңбектj коллективтендjруге çәрдem etetjп macina-трактор stansialарының siste-масып дамыту керек, — қысқасы, ұсақ çaruалар çaruасыльқып vjрте-vjрте коллективтjк jrj өндjрjс negjzjne көcjру керек, өitkenj қоқамдық типтегj jrj өндjрjс қана қылым мен қақа texnikаның тавьстарып меi-лjnce пайдалана алady, aul çaruасыльқымыздың дамыпн құластақан қар-қынымен jлгерj vastыра алady.

Әгине, вьдан çeке kedei-ортaca çaruасыльқтарды четке қақы керек degen ұым сықрайды. Çоқ, вьлай emes. Çеке kedei-ортaca çаруа-сылықтар өндjрjстj кәsjрке азық-тылжк pen cikj zat четjstjрп тұруда yл-кен рөл атқарыр oтыр, jлгерjde de vjраз uақытқа deijn yлкен рөл атқа-радъ. Сондықтан da çeке kedei-ортaca çaruасыльқтарды қолдар oтыру керек. Vjрақ вьдан çаруаның çалқыз çeке çaruасыльқы ендj четkjлjk-сыз degen мақна tuадъ. Vjzdjы астық daiarlaudaқы қыпсылықтарымыз осьны көсетjр oтыр. Сондықтан çeке kedei-ортaca çaruасыльқтарды да-мыту çұмысып çaruасыльқың коллективтjк формалары мен sovхоздарды меiлjnce дамыту çұмысымен толықтыру керек. Сондықтан çeке kedei-ортaca çaruасыльқтар мен çaruасыльқың қоқамдық, коллективтjк for-маларының арасып çарпай контрактatsia тыгjnде, macina-трактор stansa-лары тыгjnде, kooperativ çұртсылықып меiлjnce дамыту тыгjnде дәне-керлеу керек; сөitjр çaruалардың өзjnjы ұсақ çeке çaruасыльқып kol-лективтjк еңбек çолына көcjруjп оңайлату керек. Bұл çарттарып aul ça-руасыльқып сындар дамыту мыткjn emes. Bұл çарттарып астық пров-лемасып cecy de мыткjn emes. Bұл çарттарып çaruалардың әлсyz sloi-ларып kedeiljkten, çоқсылықтан құтқару da мыткjn emes.

Мұның, ақығында, мынадай мәнjsj var: aulçaruасыльқ өндjрjсjnjы қайта құрылына negjzgj қор ретjnде industriамызды меiлjnce дамыту керек, metallurgia, химия, macina çасау кәsjвjn дамыту керек, trak-

tor zavodtaғын, aulcaуасыһьq macinalaғын ҫasaitын zavodtardь, t. t. salu kerek. Сағуалардьн negjzgj вўqарасын ҫарраi kontraktatsia арqь-һь сағуасыһьqтын kollektivtjk formalaғына tartpai тўғыр, aul сағуасыһь-qына edәujr traktorlardь, aulcaуасыһьq macinalaғын, t. t. ҫetjstjmei тўғыр kolhozlardь damьtu, macina-traktor stansialaғын damьtu mymkjn emes, — mўnь dәledep ҫatudьn da keregj ҫoq. Bjraq industria-мьздь kuctj qarqьnmen damьtpai тўғыр, derevnege macinalar men traktorlardь ҫetjstjru mymkjn emes. Osьdan keljr aul сағуасыһьqын kollektivizm negjzjnde qaita qўrudьn kjltj volqan industriamьздь da-мьtudьn ҫedel qarqьnь tuadь.

Uctasudьn ҫaңa formalaғыньнь maqnasь, maңьzь osь.

Buxarin gruppasь uctasudьn ҫaңa formalaғыньнь kerektjgjn amal-sьzdan sөz ҫyzjnde moйндар otьr. Bjraq vўl tek sөz ҫyzjндегj qana moйндаqandьq, uctasudьn ҫaңa formalaғын sөz ҫyzjnde moйндаqan volьr, oqan mylde qarama-qarsь taqь vjrdeңenj өtkjzjr ҫjberudj kөz-degendjk. Sьnьnda Buxarin uctasudьn ҫaңa formalaғына qarsь volьr otьr. Buxarinnjң kөzdeitjnj — aul сағуасыһьqь өndjrsjn qaita qўru-dьn tўtqasь volqan industriamь ҫedel qarqьnmen damьtu emes, сағуa-lardьn ҫeke сағуасыһьqын damьtu volьr otьr. Onьn vjrgjncj qatarqa qoіatьnь — ғыnoktj «qalьrtь kyijne keltjru» ҫәne ғыnokte aulcaуa-сыһьq produktlerjnjn vaqasьn erkjnce ҫoqarьlatьr-tөmendetu, sьnьn-da, saudaqa toльq erkjncjlk верu volьr otьr. Osьdan onьn kolhozdar-qa senjmsjz kөzven qaraitьndьqь keljr сьqadь, onьn mўnьsь Ortalьq Komitettjn yiel plenumьndaqь onьn sөzjnen ҫәne Ortalьq Komitettjn sol yiel plenumь aldьndaqь onьn tezisterjnen kөrjndj. Osьdan onьn astьq daiьndaudaqь kulaktarqa qarsь tötence саralardьn qandai for-malaғына volsa da terjs qaraitьndьqь tuadь. Buxarinnjң tötence саra-lardan at-tonьn ala qacqanь mәljm. Qazjrgj ҫaqdaida kulaktar astьq-taғын samotөk retjnde erkjmen ҫetkijktj tyrde vermeitjnjn Buxarin-njn әlj kunge tysjne almai ҫyrgenj mәljm. Mўnь vjzdjn astьq daiar-lau ҫўmьsьndaqь ekj ҫьlөqь tәҫrivemjz kөrsetjr otьr.

Al eger, qaitkende de tovarь astьq ҫetreitjn volsa, onda ne qьla-мьz? Buxarin вўqan vьlai dep ҫauar veredj: kulaktardь tötence са-ralarmen әure qьlmaңdar, astьqь cet elderden aldьғыңdar, deidj. Та-iauda ol cet elderden 50 million рўt astьq satьr әkeludj, iaqni 100 million somdьq valiuta ҫўmsaudь ўsьnqan volatьn. Eger valiuta indus-triaqa macina-saiman aльr keluge kerek volsa qaitemjz? Bўqan Bu-xarin vьlai dep ҫauar veredj: tegjnde, өndjrstj kәsjp ycjn macina-sai-mandardь cetten keltjru ҫўmьsьn keijnge qaldьra тўғыр, cetten astьq keltjrudj qolqa alu kerek, deidj.

Sөitjr, astьq provlemasь men aul сағуасыһьqын qaita qўru ҫўmьs-taғын cecudjn negjzj — industriamь ҫedel qarqьnmen damьtu emes, са-ғualardьn ҫeke сағуасыһьqын, sonьn jсjnde kulak сағуасыһьqын da, er-kjn ғыnok ҫәne ondaqь vaqanьn erkjnce ҫoqarьlar-tөmendeuj negj-zjnde damьtu volьr сьqadь-мьs.

Sөitjr, vjz сағуасыһьq saiasatьnьn ekj tyrlj planьn kөrjr otьrмьz.

Partiyanıñ planı:

1. Bız öndırjstı kəsıptı qaita qūraldandırır çatırımız (rekonstruksia).
2. Bız aul caruacıylıqın tırqtar qaita qūraldandıra bastamız (rekonstruksia).
3. Mıñnı ısn kolhozdar men sovhozdar qūrılısn ılqaitu kerek, industria men aul caruacıylıqın öndırıs çaqınan ıctastıratın qūrıl re-tjnde kontraktatsia çımısb men macina-traktor stansiaların çalpalamı qoldanu kerek.
4. Qazırır kezdegı astır daiarlıu qılncıylıqtarına kelsek, vıl çende kedei, ortacalar vıqarası çırtsıylıq komegın berır quattaqan uaqıtca tötence caralardı volıyn çoldı der tanu kerek; vıl caralar — kulaktardı qarсылıqın toitarudın çene cetten astır keltırmeuge, valiutalı industriamızdı damıtu ısn saqtauqa kerekı artır, astırta varınca kulaktardan aludın vır qırıl.
5. Çeke kedei-ortaca caruacıylıq elımjzge azır-ıylık pen cıkı zatlar çetıstırır veru çenınde ılken rol atqarır otır, alı jlgerjde de ılken rol atqaratın voladı, vıraç onın çalırız özı endı çetkılksız, sondıqtan çeke kedei-ortaca caruacıylıqın damıtu ısn kolhoz-sovhozdarı damıtımen, çarparı kontraktatsıamen, macina-traktor stansiaların tırqtar damıtımen tolıqtırır kerek; vılai etu aul caruacıylıqın kapitalıstık elementterdı ırıstırır çıqarı çımısbın çene caralardı çeke caruacıylıqtarın vırte-vırte kollektivtengen ırı caruacıylıq çolına, kollektivtik eñbek çolına kəsırı çımısbın oñailatu ısn kerek.

6. Osılardı vırjne qolımız çetu ısn, vırjne vırın, industrialı, metal, xımia, macina çasau kəsırın, traktor zavodtarın, aulcaruacıylıq macinaların çıqaratın zavodtarı, t. t. kuceıtu kerek. Bılarsız astır probleması cecu, aul caruacıylıqın qaita qırı muıknı emes.

Qortındı: aulcaruacıylıqın qaita qırudın kılıtı — industriamızdı çedel qarqınmen damıtu voladı.

Вухариннің planı:

1. Рынокты «qalırtı kuirne keltırır», рыноктегı vaqanın erkınce çoqarılartөмендеуı, astırtaın vaqasın köteru, vılar öndırjstı kəsır tovarlarыннı, cıkı zattın, astırtaın қытбаттауына әкер soqatın volsa da toqtalmau.

2. Kolhozdar men sovhozdarı damıtu qarqыннı camalar vasa otırır, caralardı çeke caruacıylıqtarın neqırılm damıtu (Вухариннің yieldegı tezıstегı men yiel plenumındaqı sözı).

3. Daıındaı çımısbın samotök çolınen çırırızı, vıl çende kulaktarqa qarıs tötence caralardı qai kynde de, qandai çaqdaıda volsın, tıptı azdar ta volsa qoldanvau, vıl caralardı kedei-ortaca vıqarası qoldar otırса da ıstemeu.

4. Astır çetpei qalatın volsa, cetten 100 million somdıq astır keltırır.

5. Eger valiutamız әрı cetten astır keltıruge, әрı öndırjstı kəsır ısn macina-saiman keltıruge çetreitın volsa, onda macina-saimandarı keltırudı azaitu kerek, olai volsa industriamızdı damı qarqыннı da vasu kerek, — әıтpese «vır onnan aınalırqtar çıqa almатın» volamız, әıтpese aul caruacıylıq da «qıldırar төмен ketetın» voladı.

Qortьndь: aul caruacььqьп qaita qūrudьң kjltj — carualardьң çe-
ke caruacььqьtarьң damьtu voladь.

Jstjң çaiь mjne osьndai, çoldastar!

Buxarinnjң planь — industrialь damьtu qarqьpьп төmendetu pla-
нь, ūctasudьң çaңa formalarьпьң tamьгьп yzu planь.

Vjzdegj alauzdьqtar osьndai.

Ūctasudьң çaңa formalarьп damьtu çənjnde, kolhozdarьдь, sovhoz-
darьдь damьtu, t. t. çənjnde vjz kecjgьp qalqanьmьz çoq pa?

Bül çümьstar çənjnde partia kemjnen ekj çьl kecjgьp qaldь degen
pjkjrdj aitucьlar var. Bül dūrьs emes, çoldastar. Bül myldem dūrьs
emes. SSSR dьң ekonomikasьnan tyk qavarь çoq, «solьaqai» aiqaicьlar
qana osьlai dep aita aladь. Bül jste kecjgьp qalu degen ne? Eger ə-
gьme kolhozdar men sovhozdarьң qaçettjgьп volçau turalь volatьп
volsa, onda vjz mūпь Oktəbr təңkerjsj kezjnde-aq bastaqanьvьz. Kolhoz-
dar men sovhozdarьң qaçettjgьп partia Oktəbr təңkerjsj dəujrjnde-aq
volçaqandьqьna esvjг kydьk volmasqa tijs. Aqьгь partianьң VIII sie-
zjnde (1919 çьь, mart) qavьl aьnqan programmatьz dьь aьp qarau-
qa da voladь. Kolhozdar men sovhozdarьң qaçettjgьп sonda meiljnce
aiqьп tyrde eske aьnqan. Vjraq kolhozdar men sovhozdar qūru çolьп-
daqь çappaı qozqalьstь ūьmdastьru, onь çyzege asьru ycjп vjzdjң
partianьң basььq çyrgьzetjп adamdarьпьң qana kolhozdar men sov-
hozdarьң qaçettjgьп volçauь çetkjlkьsjz. Olai volsa, volçau turalь sөz
volьp otьrqaп çoq, kolhoz, sovhoz qūrььььпьң planьп çyzege asьru
turalь sөz volьp otьr. Vjraq mūндаi plandь çyzege asьru ycjп toьp
çatqaп çaqdailar kerek, vūlar vūqaп deijп vjzde volqaп çoq edj, tek
soңqь kezde qana volьp otьr. Jstjң mənj osьnda qoi, çoldastar.

Kolhozdar men sovhozdar qūru çolьндаqь çappaı qozqalьs planьп
çyrgьzju ycjп, vəjпnen vūrьп, vūl jste partia basьlarьп partia vūqaga-
sь volьp qoldau kerek. Vəjпmьzge məljп, vjzdjң partiada millionda-
qaп adam var. Olai volsa, basььq çyrgьzetjп adamdarьң saiasatьпьң
dūrьstьqьna partianьң qalьң vūqarasьпьң көzjп çetkjzju kerek boldь.
Būl — vjгjncjden.

Mūпьң ycjп, sonsьп, carualardьң qalьң ortasьnda kolhozdar qūru
çolьндаqь çappaı qozqalьs çasalь kerek, carualar kolhozdardan qorq-
pai, qaita, kolhozdarьң çeke caruacььqьtaп artьqьсььqьп təçrivede кө-
гьp, kolhozdarqa əzj keluj kerek. Al vūl — vjгььььгь uaqьttь kerek
qьlatьп ylken çümьs. Būl — ekjncjden.

Mūпьң ycjп, sonsьп, memlekettjң qolьnda qozqalьstь qaraçattan-
dьruqa, kolhozdar men sovhozdarьдь qaraçattandьruqa kerektj zattьq
qarçь volьь kerek. Būl çümьsqa əldenese çyz milliondaqaп qarçь ke-
rek, qьmvattь çoldastar. Būl — ycjncjden.

Mūпьң ycjп, eң aqьгьnda, industria vjгььььгь çetkjlkьtj tyrde ky-
seigen volьь kerek, aul caruacььqьna macinalar, traktorlar, çer tьңai-
tatьп dəjler, t. t. çetjstjгьge çararьq volьь kerek. Būl — төrtjncjden.

Būdan ekj çьl, ne yç çьl vūrьп vjzde osь çaqdailardьң vəj de var
edj dep aituqa vola ma? Çoq, vūlai dep aituqa volmaidь.

Vjz oppozitsialьq partia emes, basь partia ekendjgьmьz dь ūmьt-
paumьmьz kerek. Əkmet vasьna otьrьp alqanп keijп js çyzjне asь

ru ucjn oppozitsialьq partia ўrandar kɵtere aladь, — men qozqalьstьnь typkьljktьj praktikalьq ўrandarьn aitamьn. Oppozitsialьq partianь ɵzjnьnь negjzgj ўrandarьn dereu orndamadь dep eckjm aьptai almaidь, ɵitkenj tьzgjn ўstap ɵtьrqaп oppozitsialьq partia emes, basqa partialar ekenjn ɵtьrtьnь vɵrj de tysjnedj. Al, vьzdnь volceviktьk partia siaqьtь basь partianьnь jstь myldem ɵzgece. Mўndai partianьnь ўrandarь ɵai (ygjt) ўrandar volmaidь, odan anaqўrьmь arьtьqьraq ўran voladь, ɵitkenj ol ўrandardьnь mɵselenj praktika ɵyzjnde cecetjn kycj, zaпdьq kycj voladь; vўlardь dereu jstь ɵyzjne asьrьp ɵtьru kerek. Vьzdnь partia praktikalьq ўrandь kɵtergen soп ɵnьnь jske asьrьlyьnь kecьktьrьp ɵtьra almaidь. Bўl vўqaranь aldaqandьq volar edj. ўran kɵteru ucjn, ɵsjrese milliondaqan carua vўqarasьn kollektivizm ɵolьna kɵcьru siaqьtь asa zor ўrandь kɵteru ucjn ɵnь tura orndauqa tymkьndьk veretjn ɵaqdailar volu kerek, aqьr aiaqьnda, ol ɵaqdailardь ɵasau kerek, ўiьmdastьru kerek. Sonьnь ucjn de partianьnь basьlyьq ɵyrgьzetjn adamdarьnьnь qana kolhozdar men sovhozardьnь qaɵettьgjn volɵauь vьzge ɵetkьljksjz. Sonьnь ucjn de vьzge ўrandarьmьzdnь orndauqa, ɵyzege asьruqa qaɵettь ɵaqdailar kerek.

Aitalьq, vўdan ekj ɵyl, ne uc ɵyl vўrьn kolhozdar men sovhozardь vаrьnca damьtuqa vьzdnь partia vўqarasь daьn va edj? ɵoq, ol ɵlj vўqan daьn emes edj. Partia vўqarasь jcьnde ўctasudьnь ɵaпa formalarьna mьqtar vet vўru astьq daiarlaudaqь alqacьq jrj qiьncьlyьqtardan bastaldь. Bўl qiьncьlyьqtar vykьl partia vўqarasь volьp, ўctasudьnь ɵaпa formalarьn, vɵrjnep vўrьn kolhozdar men sovhozardь kyceitudьnь qaɵettьgjn vьlцjne, vўl jste ɵzjnьnь Ortalьq Komitetjn qattь quattaуьna sever voldь. Mьne vўrьn vьzde volmai, qazьr volьp ɵtьrqaп vьr ɵaqdaьnьz ɵsь.

Bўdan ekj ɵyl, ne uc ɵyl vўrьn vьzde milliondaqan carua vўqarasьnьnь kolhozdarqa ne sovhozdarqa vet alqan aita qalarьq qozqalьsь voldь ma? ɵoq, volqan ɵoq. Bўdan ekj ɵyl, ne uc ɵyl vўrьn carualardьnь sovhozdarqa narazьlyьq kɵzven qaraqandьqьn, al kolhozardь tykke keregьj ɵoq «kommunia» dep sьqaq qьlqanьn ɵtьrtьnь vɵrj de vьledj. Al qazьr ce? Qazьrde jstьnь ɵaь basqaca. Qazьrde vьzde kolhozdar men sovhozardь carualarqa tўqьm, ɵaqsartьlqan mal, macina, traktor ɵərdemjn veretjn orn dep qaraitьn toьp ɵatqan carualar sloilarь var. Endj macinalar men traktorlardь vere verseп volqanь — kolhoz jstь kycьtь qarqьnmen ɵosьp jlgerь ɵyre veredj.

Carualardьnь velgьlj edəujr sloilarь arasьnda mўndai ɵzgerьs qaidan paida voldь? Bўqan qolailь ɵaqdai ɵasaqan ne? Vɵrjnep vўrьn kooperatsianьnь, kooperativ ɵtьrtьlyьqьnьnь damь. Kooperatsia kycьtь tyrde damьmasa, ɵsjrese carualar arasьnda kolhoz paidasьna qolailь pьkьr tuqьzqan aulcaruacьlyьq kooperatsiasь damьmasa, qazьr carualardьnь ɵek-legьmen kolhozqa ўmьlyь volmas edj; vўqan esьrь kydьk volmauqa tiьs. Bўl arada carualardьnь ўsaq caruacьlyьqьn jrj, kollektivtьk caruacьlyьqqa vьrьktьrьp, carualarqa aul caruacьlyьqьn qalai oпdaudьnь ɵaqьsь ylgьsjn vergen, ɵaqьsь ўiьmdasqan kolhozardьnь volьbь da ylken rɵl atqardь. Bўl arada carualarqa caruacьlyьqьn ɵaqsartuqa ɵərdem kɵrsetken ɵaqьsь ўiьmdasqan sovhozardьnь volьbь da ylken rɵl atqardь. Men

vəgijzge çaqcы məljm əzge faktylardь aitrai-aq qoiam. Mjne vūgn vjzde volmai, qazjr volьp oтырған тақь vjr çaqdaıьñыз osь.

Sonsьn, vūdan ekj çы, ne yc çы vūgn çyz milliondaqan som ve-rjr, kolhozdar men sovhozdarđь mьqtap qaraçattandьrарььq mymkjn-djgjmjz var edj dep aituqa vola ma? Çoq, olai deuge volmaidь. Eñ kerektj əndjrjstj kəsıvmjzđj damьtudьñ əzjne qarçьmьz çetpegendj-gjn, vūl əndjrjstj kəsıpsjz, aul çaruacьььqьn qaita qıru vьlai tırsьn, esvjr industrializatsia ataulьnь çyzege asьru mymkjn emestjgjn çaqcы vjlesjzder. Eljmjzđj industrialandьrudьñ vazasь volqan əndjrjstj kəsıvmjzden ol qarçylardь alьp, kolhozdar men sovhozdarqa verujmьzge volatьn va edj? Dau çoq, verujmьzge volmatьn edj. Al qazjr ce? Qazjr kolhozdar men sovhozdarđь damьtarььq qarçylarьmьz var.

Aqьr aiaqьnda, vūdan ekj çы, ne yc çы vūgn vjzdjñ qolьmьzda aul çaruacьььqьna macinalardь, traktorlardь, t. t. mьqtap çetjstjrp veru ycjn çetkjljktj industria vazasь var edj dep aituqa vola ma? Çoq, olai dep aituqa volmaidь. Ol kezdegj mjndet — aul çaruacьььqьna kelecekte macinalar men traktorlar çetjstjrp veru ycjn industrialьñ volmacь vazasьn çasau volatьn. Sol kezdegj vjzdjñ tapcь qarçьmьz osь vazanь çasauqa çımsaldь. Al qazjr ce? Qazjr aul çaruacьььqьna kerektj vūl industrialьq vaza vjzde var. Qalai volqanmen vūl vaza vjzde çedel qarqьnmen çasalьp çatьr.

Solai volsa, kolhozdar men sovhozdarđьñ çappai damьь ycjn kerektj çaqdailar vjzde tek soңqь kezderde qana çasalqan volьp cьqadь.

Jstjñ çaiь mjne osьndaı, çoldastar.

Mjne sonđьqtan ŭctasudьñ çaqa formalarьn damьtu çənjnde vjz kecjgjr qaldьq dep aituqa volmaidь.

e) BUXARIN TEORETIK RETJNDE

Oңcы oppozitsianьñ teoretigj Buxarinnjñ saiasatьmьzđьñ negjzgj məselelerjndegj vastь qatelerj negjzjnde osь aitylqandar.

Çırt Buxarindj vjzdjñ partianьñ teoretigj desedj. Ol, ərine, teoretik çəne kjcj-kjrm teoretik te emes. Vjraq, onьñ teoriasьnьñ tərt çaqь vjrdei sai emes; əngjme osьnda. Ol partia saiasatь məselelerjnde toьp çatqan qatelerđj yjrp-təkkenj çaqa qana menjñ aıьp ətkenderjmnen de kərnjrp oтыr. Onьñ vūl qatelerj — Komintern çənjndegj qatelerj, tap kyresj turаль məselelerdegj qatelerj, tap kyresjnjñ ciele-njsuj turаль, çarualar turаль, nep turаль, ŭctasudьñ çaqa formalarь turаль qatelerj, osь qatelerđjñ vəgj kezdeisoq paıda volub mymkjn emes. Çoq, vūl qateler kezdeisoq qateler emes. Buxarinnjñ vūl qatelerj onьñ terjs vaqьt alььnan, onьñ teoria çənjndegj kemcjljktərjnep cьqьp oтыr. Ia, Buxarin — teoretik, vjraq ol — toьq markscjl teoretik emes, ol toьq markscjl teoretik volu ycjn əlde de yirenjñkjreuj kerek.

Buxarinnjñ teoretiktjgьj turаль Lenin çoldastьñ əigjly qatьn səz qььsьp çyr. Kəne, sol qattь oqььq.

«Ortalьq Komitettjñ ças mycelerjnjñ jcjnən, — deidj Lenin, — Buxarin men Petəkov turаль vjrnesce səz aıtqьm keledj. Bular, menjnce (naqьz ças kycterđjñ

јсјндегј) пақыз оқсау сыққан кустер, вѳлар җайнда тьналарды еске ѳстай җен вогар едј: Вухарин партианы ѳте вақалы, ѳте јрј теоретигј қана емес, оны ѳткѳл партианы сыјктјсј деп саналуы да зақды, вјрақ оны теориялық кѳзқарастары толық марксјлдјк кѳзқарастарға ѳте улкен кудјкрен җатқызуда волады, ѳткенј оны кѳзқарастарында схоластика сияқты вјрдеге бар (ол есқасап да диалектиканы ыренген емес җәне диалектиканы есқасап да толық тусјнген соқ деп ойлaimьн)* («1926 җылы ыел пленумыны стенограммасы, IV вѳлјм, 66-бет).

Сонымен, Вухарин диалектिकासыз теоретик. Схолистикалық теоретик. «Теориялық кѳзқарастары толық марксјлдјк кѳзқарастарға ѳте улкен кудјкрен җатқызуда волатын» теоретик. Ленинни айтұнса, Вухаринни теориялық кескјнјнјн сипаты осындай.

Өздерјнјз вјлесјздер, җолдастар, мұндай теоретикке әлде де ыренјнјкјреу керек. Егер Вухарин өзјнјн әлј әвден тольсыр җетпеген теоретик екенјн, әлј ыренјнјкјреуге мұқтаҗ екенјн тусјнсе, өзјнјн диалектиканы әлј әвден ѳқьпыр алмақан теоретик екенјн тусјнсе, — ал диалектика деген марксизмни җаны қой, — егер осыларды ол тусјнсе, онда ол кјсјрейлдјрек волат едј, вѳл партиаға тјмдј волат едј. Вјрақ мұндақь җығсық: Вухарин кјсјрейлсјздјк җақьнап сорлы емес. Қығсықь сол — кјсјрейлсјздјк җақьнап сорлы еместјгј вьлай тјрсып, ол вјр сырыра мәсеелер җенјнде, вәјнен вѳры мемлекет туралы мәселе җенјнде вјздјн ѳстазьмыз Лениндј де ыретпек волады. Мјне қығсықь осында, җолдастар.

Осы ретте 1916 җылы мемлекет туралы мәселе җенјнде Ленин мен Вухаринни арасында волақан белгјлј теориялық таласқа тоқталып ѳтуге мүқсат етјнјздер. Мұны вјзге қаҗетј — Ленинге ақыл ыреткјсј келген Вухаринни сектен тьс дәмесјн воьсып, пролетариат диктатурасы туралы, тар кыресј, т. т. туралы мәселе сияқты маңызды мәсеелерде теория җақьнап вosaңдықьны тамыларын воьсып асу ысјн керек. Вәјнјзге мәлјм, 1916 җылы «җастар интернационалы» җурналында Вухаринни мақаласы васыр сықты; вѳл мақала, сыпында, Ленин җолдасқа қарсы җазылақан мақала едј; мақалаға Nota Bene деп қол қоылақан волатын. Осы мақаласында Вухарин вьлай деп җазадь:

«...Сотсиалистер мен анархистердјн арасынан вјрјнсјсј — мемлекеттј җақтаусь, екјнсјсј — мемлекетке қарсы деп айыртасылық јздеу мүлдем қате. Сыпында айыртасылықь мынау: революциялықь сотсиал-демократия вјр орталыққа вақьнақан, іақни техника җақьнап неқұрлым прогрессиялықь җаға қоқам өндјрсјн құрқьсы келедј, ал вјр орталыққа вақьпвақан анархиялықь өндјрсјскј техникаға, кәсјр орнадыны ескј формасына қарај вјр адым керј васыандықь волат едј...»

«...Вѳқараны тәрвieleуцј воьыр отьрған немесе ел воьмаса солал воьуға тјстј сотсиал-демократия өзјнјн мемлекетке принцип җузјнде дѳсрандықьн қасапқыдан вeтeр endј васа көрсетулерј керек... Мемлекеттјктјн тамыларь җұмысыларды җырегјне қанса терең орнақандықьн қазјргј соқьс көрсетјр вeрдј».

Вухаринни осы кѳзқарастарын сынар, Ленин 1916 җылы җариялақан арнаулы мақаласында вьлай деп җауар қайтарадь:

«Вѳл дѳрыс емес. Автор сотсиалистер мен анархистердјн мемлекетке кѳзқарастарында қандай айырма бар екендјгј туралы сұрақ қоиадь да, вѳл сұраққа җауар вeрmeй, воласақ қоқамны економикалықь негјзјне оларды кѳзқарастарында қандай айырма бар деген васыа сұраққа җауар вeредј. Вѳл, әрине ѳте маңызды, қаҗеттј мәселе. Вјрақ вѳдан сотсиалистер мен анархистердјн мемлекетке кѳзқарастарыны

* Курсив менјкј. I. Ст.

aйгмасьндаць ең vastь nәrsenj üмьтър ketuge voladь degen maqana cьqpaidь. Sotsialister osь kyngj memlekettj çәne onьq mekemelerjn çümьscь tavьn azat etu çolьndaць kyreste paladalanudь çaqtaidь, sol siaqtь memlekettj kapitalizmnen sotsializmge etudjñ özgece formasь ycjñ paidalanudьñ kerekijjn de çaqtaidь. Mündai etu formasь — proletariat diktaturasь, ol da memleket. Anarxister memlekettj «çoiqьсь» keledj, onь, — vül көzqarastь qateden sotsialsterge taqьp Nota Bene çoldastьñ vjr çerde altqanьndai, — «qoparqьсь» («sprengen») keledj. Sotsialister, — amal ne, avtor Engelstjñ vülqan tьm kem çuьsatьn sөzderjn sitata etjр keltjrgen, — memlekettjñ burçuazianь ekspropriatsialaqannan keijn, «vjrte-vjrte» qüruьn, «vjrte-vjrte» «üiqьqa ketujn» moьndaidь»...

«Memleketke «принсип çызjnде дүсrandьqьть» «vasa көrsetu» ycjñ, onь cьndьqьnda «асьq» üqьnu kerek, al avtorda, naq osь асьq üqьm çoq. «Memlekettjktjñ tamьrlarь» turalь sөz marksistjk emes, sotsialistjk emes, mylde catasqan sөz. Memlekettjk memlekettjktj bekerge cьqarumen tyijsjр otьrqaн çoq, opporunistjk saiasat (iaqni memleket çөnjndegj opportunistjk, reformistjk, burçuazialьq көzqaras) revolutsiacьl sotsial-demokratialьq saiasatpen (iaqni burçuazialьq memleket çөnjndegj çәne memlekettj burçuaziaqa qarsь, burçuazianь qülatu ycjñ paidalanu çөnjndegj revolutsiacьl sotsial-demokratialьq көzqaraspen) tyijsjр otьr. Bular vjrjne vjrj çuьspraitьn myldem әrtьrlj nәrseler» (Lenin, XIX tom, 296-бет, «Çastar internatsionalь»).

Bül aradaць jstjñ mәнjsj ne ekendjgj, Buxarinnjñ qandai çartьlai anarxistjk calььqqa tyskendjgj endj anьq volsa kerek!

Sten. Lenin ol kezde memlekettj «qoparudьñ» qaçettjgjn keң tygde formulalap aitqan çoq. Buxarin anarxistjk qate çasai otьrьp, vül mәselenj formulalauqa çaqьndadь.

Stalin. Çoq, qazjr ol turalь sөz volьp otьrqaн çoq, çalьp memleketke көzqaras turalь sөz volьp otьr; Buxarinnjñ oььnca, çümьscь tavь qandai memleketke volsa da, sonьq jcjnde çümьscь tavьльñ memleketjne de, prinsip çызjnде дүсran voluь kerek; osь turalь sөz volьp otьr.

Sten. Lenin ol kezde Buxarindj sьnaqanda «qoparьlu» turalь еc-nәrse aitpai, memlekettj paidalanu turalь qana aitqan.

Stalin. Qatelesjр otьrсьz. Buxarinnjñ (çәne anarxisterdjñ) oььnca, çümьscь tavь qandai memleketke volsa da, olai volsa etu дәujrjnjñ memleketj volqan çümьscь tavьльñ memleketjne de, özjnjñ prinsip çызjnде дүсrandьqьn vasa көrsetuj kerek; vül arada osь turalь sөz volьp otьrqaнь çөnjnde sjzdj sendjre alamьn. Bjzdjñ çümьscьlarqa çümьscь tavь proletarьq diktaturaqa prinsip çызjnде çau volu kerek деп üqьndьrьp көrjñjzсj, vül da memleket qoi. «Çastar internatsionalьndaць» maqalasьnda vaiandalqan Buxarinnjñ pozitsiasь — kapitalizmnen sotsializmge etu дәujrjnде memlekettj bekerge cьqaru pozitsiasь. Buxarin vül arada vjr «volmacь» nәrsenj көrmei ketken, atar aitqanda — ol tütas etu дәujrjn көrmei ketken, vül дәujrde eger çümьscь tavь burçuazianь cьньmen vасьp-çәncjр otьrqьсь kelse çәne sotsializmdj qürqьсь kelse, onda ol özjne mөncjktj memleketsjz mднь jstei almaidь. Bül — vjrjncjden. Ekcjncjden — Lenin çoldas özjnjñ sol kezdegj sьньnda memleket атаulьнь «qoparu», «çoiu» turalь teoriaqa soqpadь deucjlk дүгьs emes. Leninnjñ vül teoriaqa soqqanь vьlai tūrсьn, qaita onь anarxistjk teoria esөjnde sьnar, vьt-сьтьn cьqardь, ol teoriaqa, burçuazianь qülataqannan keijn çaңa memleket qüru, atar aitqanda — proletariat dikturasьньñ memleketjn qüru teo-

giasьn qarama-qarsь qoidь; vül menjñ çoqarьda Leninnen keltjrgen sitatamnan da kørjnjr otьr. Eñ aqьrьnda, memlekettj «qoraru» degen anarxistjk teoriansь vırçuazialьq memleket macinasьn «sьndьru», «qiratu» degen marksistjk teoriamen catastьruqa volmaidь. Çoldastardьñ jcjnєn keivjreulerj vül ekj tyrlj ßqьm vjr pjkjrdj kørsetedj dep oilar, osь ekj tyrlj ßqьmdь aralastьrçьsь keledj. Vjraq vül dürьs emes. Myldem dürьs emes, çoldastar. Lenin memleket ataulьnь «qoraru», «çoiu» degen anarxistjk teoriansь sьnaqanda, tap osь vırçuazialьq memleket macinasьn «sьndьru» degen marksistjk teoriaqa syie ne otьgьr sьnaqan volatьn.

Аньоьrаq volubь ucjn, Lenin çoldastьñ memleket turalь qolçazvalarьñ vjrn keltjrsem artьq volmas deimjn; vül qolçazvasь varьq belgjlerjne qaraqanda 1916 çьldьñ aiaq cenjnde, ne volmasa 1917 çьldьñ vasьnda (1917 çьldьñ Fevral revolutsiasьna ceijn) çazьlçan. Bül qolçazvadan mьnalardь oñai tysjnuge voladь: a) memleket turalь mæselede Buxarinnjñ çartьlai anarxistjk qatesjn sьnaqanda Lenin vırçuazialьq memleket macinasьn «sьndьru» degen marksistjk teoriaqa syiengen; b) Lenin aitqandaibn, Buxarin «Kautskiden gørj aqıqatqa çaqьñrаq» volsa da, vjraq sonda da «kautskicjlderj æckereleudjn orьna, øzjnñ qatelerjmen olarqa çærdemdesedj». Sol qolçazvanьñ teks-tjsj mьnau:

«Memleket turalь mæselede Engelstjñ Bevelge 1875 çьlь 16 — 28 martta çazçan qatьññ ereke zor mañzь var.

Soññ eñ vastь çerlerjn tolbь kørsetkende mьnau:

«... Erktj qalq memleketj erktj memleketke ainaldь. Bül sөzderdjñ grammatikalьq maçnasь voibnca, erktj memleket degenjmz — munda memleket øz qalqьna erktj voladь, iaqni despottь ykmetj var memleket voladь. Memleket turalь osь vьsьldardьñ vørjn tastau çøn volar edj, æsjrese kommunadan keijn osьlai etu çøn volar edj, al Kommuna cьn maçnasьnda memleket volçan çoqtь. Marks-tjñ Prudonqa qarьsь cьqarماسь, odan keijn «Kommunistjk manifest» sotsialistjk qoçam qürьlьsь ornatьlçan soñ, memleket øzjnєn øzjaq taratьladь «sich auflöst» çæne çoq voladь, dep tötəsjnєn aita türьsadaqь, anarxister «qalq memleketjmen» myldem kəzjmjzдж cüqьp voldь. Memleket degenjmz kyreste, revolutsiada çaularьñ kycpen vasьp-çancu ucjn paidalanьlatьn, øtkjncj mekeme qana volçandьqtan erktj qalq memleketj turalь sөz qьluda tyk maçna çoq: proletariat øzjre memleketke müqtaç volьp otьrçanda, vostandьq ucjn emes, øzjnñ çaularьñ vasьp-çancu ucjn müqtaç volьp otьr, al vostandьq turalь sөz qozçauqa mymkjndjk volçan kynde, onda memleket degenjmz ømjr syruden qaladь. Sondьqtan vjz memleket degen sөzдж ornьna varьq çerde «овщина» «Gemeinwesen) degen sөzдж qoiudь üsьnar edjk; vül nemjstjñ keremet çaqьsь eskijktj vjr sөzj, fransuzdьñ «kommuna» degen sөzjne däl keledj» (kursiv Engelstjkj).

Bül, sjrə, Marks pen Engelstjñ, vьlaica aitqanda, «memleketke qarьsь» eñ çaqьsь, eñ qattь aitçan çerj volsa kerek.

(1) «Memleket turalь vьsьldardьñ vørjn tastau kerek».

(2) «Kommuna cьn maçnasьnda memleket volçan çoq edj». (Endece ne voldь? Memlekettєn memleketsjzджkke øtu formasь volçan volar!).

(3) Anarxister «qalq memleketjmen» ævden «kəzjmjzдж cüqьp voldь» (in die Zähne geworfen, sөzve-sөz aitqanda: türьsьqqa soqtь); (solai volsa Marks pen Engels øzderjnñ nemjs dostarьñ osь vadьraçan qatelerjne üialdь; vjraq olar müñ anarxisterdjñ qatesjnєn gørj tjptj myldem mañzь kem qate dep sanadь, ølbette, sol kezdegj çaqdallarqa qaraqanda osьlai dep sanauь dürьs. Bül NBII)

(4) «Sotsialistjk qoçam qürьlьsь ornatьlçan soñ»... memleket «øzjnєn øzj jridj («taratьladь») (Nota Bene) çæne çoq voladь... (edəujr kecjrek: «qüridь»).

(5) Memleket «uaqıtca mekeme», vül «kyreste, revolutsiada» kerek... (alsette, proletariatqa kerek)...

(6) Memleket vostandıq ucın emes, proletariattıñ çauların vasyr-çancu ucın kerek (Niederhaltung — cында vasyr-çancu emes, restavratsiaqa çjbermeu, vaqındıqır üstar türu).

(7) Vostandıq volqanda, memleket te volmaidı.

(8) («Bız (iaqni Engels pen Marks) «varlıq çerde» (programmada) «memleket» degennıñ oғна — «овщина» (Gemeinwesen), «kommuna» deudj üsınar edjk»!!!

Büdan opportunister tygjl, Kautskidıñ de Marks pen Engelstj qalıai vürmalap, vıldaqañ көrjnjr oғr.

Opportunister osь 8 vainalı orasan vai pjkjlerdıñ vjrn de tysjnbedj.

Olar qazjrgjnjñ praktikalıq keregjn qana aldı: proletariattı yiretu, tərbielėu ucın, «ustupka alu» ucın salası kyrestj paidalanu çaqın, qazjrgj memlekettj paidalanu çaqın aldı. Vül dırıs (anarxisterge qarıs), vjraq vül, eger arifmetika tıljmen aituqa volatın volsa, marksizmıñ tek 1/100 vėljmj qana.

Kautski özjnjñ propaganda çımbıında da çəne çalır publitsistikalıq çımbıında da 1, 2, 5, 6, 7, 8-paragraftardı çəne Markstıñ «Zerdrechen» myldem (ne ümtı? ne tysjnbedj?) көsetpeı çjberdj (1912 ne volmasa 1913 çыь Pannekukpen aıtıında Kautski (tөmendegj 45 — 47-betterdj qara) vül мәselede әvden-aq opportunistge auыр kettj)...

Anarxisterden vjzdj aıbratın: (a) memlekettj qazjrde paidalanu çəne (b) proletariattıñ revolutsiası kezjnde paidalanu («proletariat diktaturası»), vular — praktika ucın dereu, öte kerekıj punktter. (Däl osylardı Buxarin ümtı!)

Opportunisterden vjzdj aıbratın: (aa) memlekettjñ «uaqıtca» sipatı turalı, (bb) ol çөndegj endjgj «vılsıdın» zıandılyq turalı, (vv) proletariat diktaturasıñ tolyq memleket sipatında emestjgj turalı, (gg) memleket pen vostandıqtıñ qaıcsılyq turalı, (ee) memleket oғна «овщина» degen anaqırlym dırıs ideia (ıqym, programmalıq termin) turalı, (EE) bürokratialıq soqıs macınasın «qıratu» (Zerdrechen) turalı anaqırlym tereñ, «anaqırlym mөngjlk» aqıqattar. Taqıda mьlap ümtırau kerek: Germanıanly aсьq opportunisterj (Bernstejn, Kolv etc.) proletariat diktaturası kerek emes degendj tura aıtadı, al resmi programma çəne Kautski qılap aıtadı: kyndeljk ygjtterjnde ol turalı yndemeı, Kolster men oñq kompanıalardıñ renegattıqna tözjr oғradı.

Buxarınge 1916 çыь aqısta: «memleket turalı pjkjnjñ tolysqanca cыda» dep çazylqan edj. Ol pjkjnjññ tolysuına cыdamai, «Nota Bene» dep qol qoıır, vasyr sezge çarmastı çəne çarmasqanda kautskicjlderdj әkereleudjñ oғна, özjnjñ qatelegrjmen olarqa çөrdem ettj!! Al, asyında Buxarin Kautskiden gөrj aqıqatqa çaqıñraq» (N. Lenin).

Memleket turalı мәsele çөnjndegj teorialıq aıtıstıñ qьsqaca tağıxь osь.

Mәsele añq-aq sıaqtı, Buxarin çartılai anarxistjk qate çasaqan eken endj ol qatelegrjñ tyzer, Lenınnıñ jzjmen jlgerj çyre veretjn mezgjlj çettj. Vjraq tek lenincjlder qana osylai oilai aladı. Al Buxarin vıdan ыza emes көrjnedj. Oñq aıtıncı, qaita, qatelesken ol emes, Lenin көrjnedj, Lenınnıñ jzjmen ol çyrmegen nemese ol çyruge tıjs emes, qaita, Lenin Buxarınıñ jzjmen çyruge мәçvyr volqan көrjnedj. Bıdan panvaisызdar ma, çoldastar? Olai volsa, tьndai berjnjzder. 1916 çыь volqan osь aıtıstardan kejn, 9 çыь voına yndemesten keljr, Lenin өlgennen vjr çыь soñ, atar aıtqanda 1925 çыь, Buxarin «Revolutsia prava» degen çınaqta «Imperialistjk memleket teoriası çөnjnde» degen maqalasın vasyr cыqardı; vül maqalasın vjr kezde «Sotsial-demokrat çınaqıñnyñ» redaksiası (iaqni Lenin) vasuqa qavıldamaqan volatın; sol maqalasına çazqan eskertujnde vül aıtısta

Lenindjkj dūr̄s emes, menjkj dūr̄s edj, dep Buxarin aсьq aitqan. Būl tjptj mymkjn emes siaqt̄ kōrjner, vjraq vūl fakt̄, çoldastar.

Os̄ eskertudjn̄ tekstjsjn̄ t̄n̄dañzdar:

«Menjn̄ «Çastar internatsional̄ndaq̄» maqalama qar̄s̄ V. I. (iaqni Lenin) zametka çazd̄. Maqan taqylqan qate сьп̄nda mende volmaqan̄n̄ oquсьlard̄n̄ tysjn̄u q̄ı̄n̄ emes, oitkenj proletariat dikturas̄n̄n̄ qaçettjgn̄ men anьq kōrdjm; ekjncj çaz̄n̄an — Lenin ol kezde memlekettj (əlbette, virçuzialьq memlekettj) «qoraru» turalь məselenj proletariat dikturas̄n̄n̄ qūr̄u turalь məselemen catastьr̄, memlekettj «qoraru» degen qaçıldaqa terjs qarad̄,* vūl İlictjn̄ zametkas̄n̄an kōrjn̄jr tūr. Bəlkjm ol kezde diktatura turalь taqьr̄pt̄ menjn̄ ūqaitьn̄qьrap aituьm kerek volqan сьqar. Vjraq əzjmdj aqtau ycjn̄ mьnanь alta alamьn̄: ol kezde sotsial.demokrattar virçuzialьq memlekettj çavьla dərjpter çyrdj; ondal çaqdaida os̄ macınanь qoraru turalь məseleге var nazard̄ salьr çjberu taviq̄i nərse edj.

Men Amerikadan Reseige qaitьr kelj̄r, Nadeçda Konstantinovnanь kōrgenj̄mde (vūl vjzdn̄ legaldьq emes VI siezjm̄zdn̄ kezj edj, ol kezde V. I. çasьr̄n̄p̄r çyrgen volatьn̄), onьn̄ maqan aitqan vjḡncj sōzj mьnau vold̄: «memleket turalь məselede qazj̄rde Leninnjn̄ sjzven alauzdьq̄ çoq, os̄n̄ sjzge aitud̄ V. I. tapsьr̄ edj» dedj. Būl məselenj zertteı otьr̄p̄ İlc te «qoraru» turalь sol qort̄ndьq̄a keldj,* vjraq ol vūl taqьr̄pt̄, sodan keijn̄ diktatura turalь qьl̄md̄ mьqtar damьtqanь soncaьq — vūl vaqьttaq̄ teorialьq oi ərjsjn̄n̄ damьnda tūtas vjz zamap̄n̄ çasad̄».

Lenin əlgennen vjz çyl soq Lenin turalь Buxarin os̄lai çazьr otьr̄.

Mjne əlj yirenj̄r çetpegen teoretiktjn̄ cekten asqan dəmesjn̄n̄ n̄sqas̄ os̄!

Nadeçda Konstantinovnanьn̄ Buxaringe onьn̄ os̄ çazьr otьr̄qan sōzjn̄ aituь əvden mymkjn̄. Vjraq vūdan ne сьqad̄? Būdan vjz-aq nərse сьqad̄: Buxarin əzjn̄n̄ qatelerjnen vas tartt̄, ne vas tartuqa daı̄n̄ dep oilauьna Leninnjn̄ keivjz dəlelderj vold̄. Var volqanь os̄. Vjraq Buxarin vasqaca esep̄tegen. Ol: vьḡjn̄nen vastar memlekettjn̄ marksistjk teorias̄n̄ çasauc̄, ne eñ volmaqanda oqan dem verucj Lenin emes, men, Buxarin, voluьm kerek, dep oilaqan.

Būdan deijn̄ vjz əzjm̄zdn̄ lenincjlm̄z dep sanadьq, jlgerjde de solai dep sanamaqьr̄z. Al endj Lenin de, onьn̄ cəkjrtj — vjzder de vuxarincjl volqan kōrjnem̄z. Būl azdap kjsj kylerljkteı nərse, çoldastar. Vjraq Buxarinnjn̄ jsj̄r kerken dəmecjldjḡjne kezdesken soq amal ne.

Buxarin çoqarq̄ aituьqan maqalas̄na çazqan eskertuj̄nde aq̄damaı aitqan volar, vjz aqьmaqьt̄q çasar, endj onь ūmьtqan volar dep oilauqa volad̄. Vjraq vūlai dep oilau dūr̄s emes kōrjn̄edj. Buxarin əvden сьп̄men aitqan eken. Ol mьnad̄n da kōrjn̄edj: Leninnjn̄ qatelerj turalь, Buxarindjkjn̄n̄ dūr̄stьoь turalь Buxarinnjn̄ əlgj eskertuj̄nde çazqan sōzj çaq̄nda taqьda çarialand̄, atar aitqanda 1927 çьl̄, iaqni Buxarinnjn̄ Leninge qar̄s̄ vjḡncj ret vas kōtergenj̄ne ekj çyl otkennen keijn̄, Buxarinnjn̄ biografias̄n̄ çazqan Maretskidjn̄ əcerkjsj̄nde vasьr̄p̄r сьqt̄; al Maretskidjn̄ os̄ndai... vatьldьq̄na protest çasau Buxarinnjn̄ oı̄na kjrj̄r te сьqqan çoq. Buxarinnjn̄ Leninge qar̄s̄ сьqun̄n̄ kezdeisoq nərse dep sanauqa volmaitьn̄ aсьq qoi.

Sōitj̄r, Lenindjkj dūr̄s emes, Buxarindjkj dūr̄s volьr сьqad̄; memlekettjn̄ marksistjk teorias̄na dem verucj Lenin emes, Buxarin volьr сьqad̄.

* Kursiv menjkj. I. St.

Mjne, Buxarinnjñ teoria çonjndegj oqactьqtarьnьñ çone teorialьq dämelerjnñ tygь osьndai, çoldastar.

Oсьlardьñ wəgjnep keijn wıl adam özjnñ osьndaqь səilegen səzjn-de: wjzdjn partianьñ teorialьq waqьtьnda «wjg jgjk-cjgjk» wag, wjzdjn partianьñ teorialьq waqьtьnda trotskizmge auqandьq wag, deuge watьь wagьp otyr! Oсьnь aitьp otyrqaп — waiaqь Buxarin, talai ɵreskel teorialьq çone praktikalьq qateler çasap otyrqaп (wıgьñ da çasaqaп) Buxarin, kynj kece Trotskidjn çəkjrtj wolqaп, kece qana trotskicjldermen wjrgjrp lenincjlderge qarьь wlok çasaudь jzdegen çone solarqa artь esjkten tasalanьp çygjrgen Buxarin! Endj osь kjsj kylerljknəse emes pe, çoldastar?

ç) BESÇЫLDЬQ PA, ƏLDE EKJ ÇЫLDЬQ PA?

Endj Rykovtьñ səzjne kɵcuge rıqsat etjñjzder. Eger Buxarin oңыı uklondь teoria çaqьñan däleideuge tьgьsqaп wolsa, Rykov özjnñ səzjn-de, aul çaruacььqьndaqь qıwncььqtarьmьzdan wjzge «qıwььçьqtar» kɵrsetjrp qorqьtьp, wıl jske praktikalьq ıсьnьstar ıсьnьp, soqaп waza çasauqa tьgьsadь. Bıdan Rykov teorialьq məselerge soqpaı kettj degendjk çьqpaıdь. Çoq, ol teorialьq məselerge de soqtь. Wjraq, olarqa soqam dep, kemjnep ekj ylken qate çasadь.

Saiasi wıuroпьñ komissiasь qawь almaı tastaqaп özjnñ wesçьldьq plan turalь rezolutsia proektjsjnde Rykov aitadь: «wesçьldьq plannьñ was ideiasь — qalq eңwegjnñ ɵnjmdjlgjn ɵsjru» deidj. Saiasi Biuroпьñ komissiasь osь myldem terjs waqьttь qawь almaı tastaqaпьna qaramastan, Rykov sonь osьndaqь səzjn-de quattap səiledj. Sovet eljnde wesçьldьq plannьñ was ideiasь — eңbek ɵnjmdjlgjn ɵsjru degen dıgььpa? Çoq, dıgьь emes. Wjzge qalq eңwegj ɵnjmdjlgjnñ əiteujr wjg ɵsuı kerek emes qoi. Wjzge qalq eңwegj ɵnjmdjlgjnñ welgjlj waqьtta ɵsuı kerek, atar aitsaq — qalq çaruacььqьnьñ sotsialistjk sektorьnьñ salmaqь kapitalistjk sektordan yzdjksjz artьp otyruьñ qamtamasьz etetjn ɵsuı kerek. Mjne jstjñ mənjsj osьlai, çoldastar. Oсь wastь ideianь ımtьqaп wesçьldьq plan — wesçьldьq plan emes, wesçьldьq wьcьı wola-dь. Eңbek ɵnjmdjlgjn ɵsjruge çalpь alqanda qandai qoqam wolsa da, kapitalistjk qoqam da, kapitalizmge deijnj qoqam da qıctar. Sovet qoqamьnьñ wьlaiqь qoqamdardьñ wəgjnep aıgьmacььqьnьñ ɵzj de sol: ol eңbek ɵnjmdjlgjnñ əiteujr wjg ɵsuıne qıctar emes, çaruacььqtьñ sotsialistjk formalarьnьñ ɵzge formalardan çone, wəgjnep wıgьñ, çaruacььqtьñ kapitalistjk formalarьñan salmaqьñ arttьrudь qamtamasьz etetjn, səitjrp çaruacььqtьñ kapitalistjk formalarьñ çeңudj, ьqьstьrudь qamtamasьz etetjn ɵsuge qıctar. Al, Rykov sovet qoqamь damıwьnьñ wesçьldьq planьnьñ osь naqьz was ideiasьñ ımtьqaп. Oпьñ teorialьq wjrgjncj qatesj osь.

Rykovtьñ ekjncj qatesj — ol tovar ɵwogotь çaqьñan qaraqanda, aitalьq, kolhoz wen ɵzge warьq çeke çaruacььqtьñ, sonьñ jcjnde çeke kapitalistjk çaruacььqtьñ arasьndaqь aıgьmanь aspaıdь, ne sol aıgьmanь tysjngjsj kelmeidj. Rykov, astьq gьınogjndegj tovar ɵwogotь

çarçınan qaraqanda, astyqıt alu çarçınan qaraqanda kolhoz ven çeke astyq ielerjnıñ arasynda aıyma çoq, dep vızdj sendjrgjsj keledj, solai bolsa vız astyqıt kolhozdan satıp alamyz va, çeke astyq ielerjnen satıp alamyz va, ne volmasa vır argentındjk alıpsatardan satıp alamyz va, — oqan vırj vır. Bül dırıs emes, çoldastar. Bül myldem dırıs emes. Bül Frumkınnıñ aıgılj arızyn qaitalaqandyq volady, ol vır kezde astyqıt qaidan satıp alu, kımnen satıp alu, çeke qoçarınnan alına ma, ne kolhozdan alına ma, — vırj vır dep ısandırmaq volqan. Bül — kulaktardın astyq ırınogjndegj aıla-sımдыqtарын qoqıaudın, dırısqa сықарудın, aqıaudın vırkemelj forması. Bül qoqıaucылықтың tovar ovorotı çonjnen çyrgjzjlu faktısb jstjñ vetjn özgerıpeıdj, bül kulaktardın astyq ırınogjndegj aıla-sımдыqtарын ne degenmen de aqıtaqandyq volady. Eger tovar ovorotı çonjnen qaraqanda, çarıucылықтың kollektıvtjk formalар men kollektıvtjk emes formalарының arasynda aıymасылық çoq bolsa, onda kolhozdarды damıtydın keregj var ma, olarqa çardem verudjñ keregj var ma, aul çarıucылықındaқы kapitalıstjk elementterdj çenı sıaqtı qıyn mındettj qolqa aludın keregj ne? Dau çoq, Rykov terjs vaqıt aldy. Onıñ teorıalық ekjncj qatesj osı.

Bül çol-çonekeı aıtılqan sözder qoi. Endj Rykovтың qoçıaqıan praktikalық мәselelerjne көseljk.

Rykov osında, vesçyldық plannan vasqa taqıda vır qosalық plan kerek, atar aıtqanda — aul çarıucылықın damıtydın ekj çyldық planı volıb kerek dedj. Bül ekjçyldық qosalық plan turalı ısbınsın ol aul çarıucылықındaқы qıbncылықтармен дәleıdedj. Ol: vesçyldық plan çaqsb çımsı, men de sonı qoldaimın, vırq vız sonımen qatar aul çarıucылықының ekjçyldық planı da versek, onda öte çaqsb volady, aıtpese aul çarıucылықының çımsısb vögeljr qalady, dedj. Сыrttan qaraqanda bül ısbınsıta vәlendeı çaman nәrse çoq sıaqtı. Al endj tesjle qarasaңыз, aul çarıucылықының ekjçyldық planı vesçyldық plandı jske asығыmsыз, qaqaz vetjndegj plan dep көrsetu ycjn oilar сықарылqan plan volıp сықady çәne onıñ kerjsjnce. Bıqan vız qol qoıa alдыq pa? Әrıne, qol qoıa almadyq. Vız Rykovke vılai dedjk: eger sjz aul çarıucылықı çonjnen vesçyldық planqa көңıljıñız tolmasa, eger sjz vesçyldық plan volınsa aul çarıucылықın damıtuqa çımsalatın qarçынı çetjmsjz dep sanasaңыз, onda özjñzdjñ qosımsa ısbınsıñызды асық aıтыңыз, ysteme qaraçat çımsalsын deseñız onıñызды aıтыңыз, — vız aul çarıucылықына degen ol ysteme qarçынı vesçyldық planqa kjrgjzuge ırzamyz, dedjk. Ne dedj dersjz? Rykovтың aul çarıucылықына yster qarçы çımsau çonjnen esvır qosımsa ısbınsısb volmaı сыqtı. Endece, aul çarıucылықының ekjçyldық qosalық planының keregj ne? Odan әgj vız vılai dedjk: vesçyldық plannan vasqa taqıda çyldық plandar var, bılar vesçyldықтың vәlcekterj, — көne, vastarqı ekj çyldың çyldық plandıғына sjzdjñ oıñыздақы aul çarıucылықın өrletuge arnalqan konkrettj qosımsa ısbınsıtarıңызды kjrgjzeljk, eger tegj sjzde ondai nәrseler volatın bolsa aıтыңыз, dedjk. Ne dedj dersjz? Rykov ysteme qarçы çımsau ycjn ondai konkrettj plandarды ısbına almaitın volıp сыqtı. Sonda varıp vız tysjndjk: Rykov ekjçyldық plan turalı ısbınsında

aul caruacыbың өrlerudj көздemeidj eken, qaita besçыldыqtы jske asь-гьmsьz, qaқaz wetjndegj plan dep көrsetudj tјleidj eken, besçыldыqtы әlsjretkјsj keledj eken. Besçыldыq plandy әnceijn «көңл» ycjн, көz ycjн qana аьр, js ycjн, praktikalыq çұmьs ycjн ekjçыldыq plan çasamaqсь eken, — mjne Rykovтың osьndai strategiasь volьp cьqtы. Rykov ekjçыldыq plandy cьqarqanda, soңьnan besçыldыq plandy çyzege asьra kelgende, besçыldыqqa ekjçыldыqtы qarama-qarsь qoiu ycjн cьqarqan eken, besçыldыqtы qaita qūru ycjн çәne industria jsjne arnalqan qaraçattы azaitьp myçьp, onь ekjçыldыq planqa laйьqtau ycjн cьqarqan eken.

Ekjçыldыq qosalqь plan туралы Rykovтың ūsьньsьн vјz osь oimen qabyл almaй tastadyq.

2) EGJS KӨLEMJ TURALY MӘSELE

Rykov SSSR daqь egjs көlemj ynemj kemuge vet аьр varady dep, osьnda partianь qorqьttы. Būl egjs көlemjнjн kemujne partianьн saiasatь kjnәlj degendei qььp, partiaqa qarai sjltedj. Ol vјzde, jstjн wetj degradatsiaqa qarai vet аьр varady dep acьq aitqan çoq. Bјraq onьн sөzjnen vјzde degradatsia tәrјzdj vјrdeңe var degendei ūqьm cьqady. Egjs көlemjнjн ynemj kemuge vet аьр vara çatqanь ras pa? Çoq, veker. Rykov osьnda eljmјzdegj egjs көlemj туралы orta esepтj qoldandy. Bјraq audan-audannьн mәljmetterjmen tyzetjlmegen orta esep metodь qььmi metod emes. Bәlkjm, Rykov Leninnjн «Kapitalizmнjн damь» degen kjtavьн qacan da volsa vјr oqьqan volar. Eger ol oqьqan volsa, egjs көlemjнjн artы turалы orta esep metodьн paidalanqan çәne audan-audannьн mәljmetterjн elemegen burçuazialыq ekonomisterdj sol kjtapta Leninnjн qalai sөkkenj esjnde voluqa tijs. Burçuazialыq ekonomisterdjн qatelerjн endj keljр Rykovтың qaitalaуь taң qalarыq nәrse. Al eger egjs көlemjнjн qozqalьsьн audan-audan voйьnca qarasaq, iaqni mәselege qььm çolьmen qarasaq, onda vјr audandarda egjs көlemj ynemj artьp oтыradь da, ekjncj vјr audandarda, көvjnese aua raйьньн çaqdailarьna qarai, keide төmender oтыradь, qalai degende de vјr çerde, eң volmaqanda vastь astьqtы audandardьн vјrjnde, egjs көlemjнjн ynemj kemjр vara çatqanьн көrseterljк mәljmet çoq.

Cььнда suьqqa nemese qūrqaqсьььqqa ūrьnqan audandardaqь egjs көlemjнjн, mьsaly Ukrainanьн keivјr oвьstarьnda, soңqь kezde kemjgenj көrjнjр oтыр.

Daus. Barыq Ukraina emes.

Clixter. Ukrainada egjs көlemj 2,7% өstj.

Stalin. Men Ukrainanьн qьr çaqьn aitam. Al aua raйь qolaisьz volmaqan өзge audandarda, aitalыq, Sјvјrde, Volga voйьnda, Qazaqьs-tanda, Bacqurtstanda egjs көlemj ynemj artьp keledj. Bјr audandarda egjs көlemj ynemj artьp oтыradь da, al өзge audandarda keide kemjр oтыradь, — mūньн mәnjсj qalai? Partianьн saiasatь Ukrainada vјr tyrlj de, SSSR dьн cьqьs çaqьnda, nemese ortalыq çerjnde ekjncj tyrlj dep aituqa, cььnda, volmaidь qoi. Būl masqaralыq qoi, çoldastar. Mūnda aua raйьньн көр mәnj var ekenjnde dau çoq.

Ras, kulaktar egjsterjnıñ kölemjnı aua raıyna qaramastan-aq kemj-tır otır. Bül çende, bälkim, kulaktarqa qarıs kedei-ortaca bıqaralarnı çaptır otırqan partia saiasatı «aırtı» sıqar. Bıraq bıdan ne sıqadı? Bız qasan da bolsa, derevnenjnı äleumettjk gruppalarınjnı väjn, sonjnı jcinde kulaktardı da, qanaqattandırarıq saiasat çyrgjzudj mındetjmızge alır pa edjk? Çalır alqanda, eger bız tegjnde marksistjk saiasatı çyrgjzgjmjz keletjn bolsa, eksploatatsialanucylardı da, eksploatatorlardı da qanaqattandırarıq saiasat çyrgjze alamız va? Eger derevnedegj kapitalistjk elementterdj teçudj, çenudj közdegen lenindjk saiasatımızdnı näticesjnde kulaktar özderjnıñ egjsterjn cetrıçraqtır kemjte bastasa, mında tañdanarlıq ne var? Tegj bıdan özgece volub mımkjn ve? Bälkim, bül saiasat terjs sıqar, — olai-bolsa bızge mın bı tıke aıtın. Özderjn marksist dep çyrgen adamdarınjn zärelertı sıçır, kulaktardıñ egjsterjn azdar kemjtken çalır egjs kölemj ataulı kemjır keledj dep kersetuge tırısatındıq, kulaktardan basqa, kedeler men ortacalardıñ da var ekenjn, olardıñ egjsj ulqair kele çatqandıqın, kolhozdar men sovхозdarınjn da var ekendjgjn, olardıñ da egjsj çedel qarqınmen artır otırqandıqın ımtılar bı ket emes pe?

Aqırında, Rykovınjn egjs kölemj turalı мәsele çenjnde säilegen sözjnde taqır bız terjs çertı var. Osında Rykov: keıbr çerlerde, дә-dep aıtqanda — kolhozdarınjn asa damıqan çerlerjnde, çeke kedeler ortacalardıñ egjstjgj kemı bastadı, dep qıncıldı. Bül dırıs. Mınjn nesj çaman? Basqaca qalai volub kerek edj? Eger kedeler-ortacalar çeke egjstj tastı bastasa, säitj, kollektivtjk caruacılıqqa kęcse, onda kolhozdarınjn ulqairı, kөbeııj severtj çeke kedeler-ortacalardıñ egjsj bıraz kemuge tıjs ekendjgj tysjnıktı emes pe? Al sızderce qalai volub kerek? Qazırde kolhozlarda ekj million gektardan artıq çer var. Besçıldıqtın aıaqında kolhozdarınjn qaramaqında 25 million gektardan artıq çer voladı. Sonda kolhoz çertı kımjnı esesjnen өspek? Çeke kedeler-ortacalardıñ çertı esesjnen өspek. Al sızderce qalai volub kerek. Әitpese, kedeler-ortacalardıñ çeke caruacılıqtарın kollektivtjk caruacılıq çolına qalaıca kөcjremjz? Kөp audandarda kolhoz çertjnıñ çekeceler çertjnıñ esesjnen өsetjnı tysjnıktı emes pe? Çırtınjn osındaı or-оңai nәsenj tysjngjsj kelmeitjnı tañ qalarlıq nәse.

ı) ASTYQ DAIBNDAU TURALY

Bızdnıñ astyq çenjndegj qıncılıqtарımız turalı çırt osında tolır çatqan volmaqan ertegjlerdj aıtı. Bıraq bızdnıñ astyq çenjndegj konıunkturalıq qıncılıqtарımızdnı vastı momentterjn esten sıqarır çıverdj. Bәjnpen bırnı, bırlıq çыb bızdjn bıdai men qara bıdaidı bıltırqıdan 500 — 600 million pıt kem çınaqandıımızdnı ımtır ketjstj, — men egjnnıñ varlıq çınaqın aıtır otırмын. Bızdnıñ astyq daıbndaımızda mınjn әser etpeıj mımkjn ve edj? Әrine әser etpeı kete almadı. Bälkim bıdan Ortalıq Komitettjn saiasatı aırtı volar? Çoq, bül çerde мәsele Ortalıq Komitettjn saiasatında emes. Bül Ukraina-

ның қығ қақында егjn сықтының (құғқақысылқы, суық салдарынан) өте кем болуынан, Soltystjk Kavkaz вен Орталық Қара Торырақты овлста және Soltystjk-Bатыс овлсында егjn сықтының вjраз кемdjгнен воьр отыр. Өткен сылы 1 апрелге дейjn Украинada (vidai мен qara vidaidь) 200 million рүт дайарлар, ал вьлқы сылы воьрань 26 — 27 million рүт дайарлақан болсақ, мүнның бас себевj mjне осы. Орталық Қара Торырақты овлста vidai мен qara vidai дайарлау құмьсының 8 esedei, Soltystjk Kavkazda 4 ese азайуы да осыдан деп вjлу керек. Сықты астық дайарлау құмьсы вүл сылда кейвjг аудандарда екj esеге қақы өстj. Вjрақ олар Украинadaқы, Soltystjk Kavkazdaқы, Орталық Қара Торырақты овлстардақы астықтың четjmsjzdjгjn, әрине, толыра алқан қоқ, толыра да алмайтын edj. Көңлдегjдей егjn сыққан сылар Украинa мен Soltystjk Kavkaz SSSR да дайарланатын варлы астықтың тең қартысынан артықын, кейде ycten екjсjn дайарлайтынның ұмьтуға болмаидь. Рыковның осы қақыдайды esjнен сықаруы таңқаларлық пәрсе.

Ақы аяқында, вjздjң астық дайындау қонjндегj конjunkturalық қыпсылқытарымьздың васты моментj воьр тавылатын екjнсj қақыдай туралы. Мен derevnedegj kulaktar мен ауқатты elementterdjң Sovet өкметjнjң астық дайарлаудақы саиасатына қарсыласуларын аitam. Рыков вүл қақыдайға соқрай кettj. Вjрақ вүл қақыдайға соқрай — астық дайарлау jsjндегj ең васты мәсеlege соқрай өтucjлjk volady. Астық дайарлау қонjндегj соқық екj сылдың тәқывесj ненj көрsetjр отыр? Ол тәқывемьнан көрsetjр отыр: қолында edәujг артық астық вар, астық рыпогjнде васыр-төстей аларлық рөлj вар derevnenjң дәulettj sloilarь Sovet өкметj kesken вақамen вjзге керектj астықты erkjмен бергjсj келmeidj. Вjзге қалалар мен өндjрjстj кәсjр пункттерjн, Қызыл армияны және техникалық egjс аудандарын қамтамасыз etu ycjn қыл сайын 500 million рүт camasь астық керек. Самотөк ретjмен вjзге 300 — 350 million рүт camasь дайарлауға volady. Қалқан 150 million рүттө derevnenjң кулак sloilarь мен ауқатты sloilarьна ұымдасқан тырде қысым қасан арқылы алуға тура кeledj. Соқық екj сылдақы астық дайарлау құмьсының тәқывесj вjзге mjне осыларды көрsetjр берdj.

Соқық екj сылда қандай өзгерjстер boldь, вүл өзгерjстер қайдан сықты, вүгьн samotөк вjзге қардем ettj de, қазjрde ол неге четkjлjk-sjz воьр қалды? Воьран өзгерjс: kulaktar мен ауқатты elementter вүл сылар өсjр кettj, вjгнесе сылар воьйна егjннjң сықтымы болуы оларға тjгmsjz воьран қоқ, олар саруасылықын нықайтыр алды, аз-кем капитал қинады, endjгj қерде олар вақыпның өсуjн кytjр, астықтың артықын қолында сақтар, өзге egjстержмен мұқтақдарын өтер, рыпнокте маневр қасай алды. Астық — қай товар емес. Астық — қеуге болмайтын, көрjнгенге сатуға болмайтын мақта емес. Вjздjң қазjргj қақыдаймызда астықтың мақтадан айрmasь — ол құрттың вәгj алатын, оны өз өмjр syre алмайтын товар. Кулак мүнө esjne әвден алды, сондықтан ол астықты қолында ұстаидь, сөйтjр өзге астық ұстаусыларды да соқан yiretedj. Астық — валютаның валютасы екенjн кулак қақысы вjledj. Кулак астықтың артық өзjнjң вайлы қиатын құғалы қана емес, кedeilerdj құлдықта ұстайтын құғалы екенjн de вjledj. Кулактың қолындақы артық астық қазjргj қақыдайда кулак elementтерjн саруасылық және саиасат қақынан кycei

tetjn qūral. Sondyqtan, kulaktardan vūl artyq astyqt̄ ala otȳr, vjz qalalar men Qyzyl Armiyaqa astyq çetkjzudj qana oqailatȳr qoimaim̄z, kulaktardȳ saruasylyq çəne saiasat çaqȳnan kyceitetjn qūraldȳ da kyiretem̄z.

Vūl artyq astyqt̄ alu ycjn ne jsteu kerek? Bərijnen vūrȳn samotək psixologiasȳn ziandy, qauptj nərse retjnde çoiu kerek. Astyq daiarlar çūmysȳn ūymdastȳru kerek. Kedei, ortacalar vūqarasȳn kulaktarqa qar̄sȳ çūmyldȳru kerek, astyq daiarlaudȳ kyceitu çənjndegj Sovet əkmetjn̄ çaralar̄na olardȳ çūrtcylyq çərdemjn ūymdastȳru kerek. Əzara salyq salu prinsipmen çyrgjzljr çatqan oral-sibir əlkelerjn̄ astyq daiarlar metod̄nȳ naq mañzdȳ çerj — ol metod astyq daiarlaudȳ kyceitu jsjnde derevnenj̄ eñbekcj sloilar̄n kulaktarqa qar̄sȳ çūmyldȳruqa mymkjndjk beredj. Vūl metod̄nȳ vjzge çaq̄sȳ nətiçə beretjndjgjn təçr̄be kəretj̄r berdj. Təçr̄be vjzge, vūl çaq̄sȳ nətiçelerdj̄ ekj vaqȳtta volatȳnȳ kəretj̄r berdj: vjrcjden, derevnenj̄ auqattylar̄nan artyq astyqt̄ çinar alam̄z, səitj̄ eljmjzdȳ çavdȳrtaudȳ oqailatam̄z; ekjncjden, vjz osȳ jstj̄ negjzjnde kedei-ortacalar vūqarasȳn kulaktarqa qar̄sȳ çūmyldȳram̄z, olardȳ saiasat çaqȳnan sauattandȳram̄z, solardan derevnede əzjmjzdȳn milliondaqan kyctj saiasa armiam̄zdȳ ūymdastȳram̄z. Kei çoldastar, c̄nȳnda, osȳ soqdȳ çaq̄daidȳ esepke almai çyr. C̄nȳnda, oral-sibir əlkelerjn̄ astyq daiarlar metod̄nȳ eñ mañzdȳ nətiçesjn̄ əzj volmaqan kynde, eñ mañzdȳ nətiçelerjn̄ vjrcj naq osȳ volȳr sanaladȳ. Ras, vūl metod keide kulaktarqa qar̄sȳ tətence çaralar qoldanumen çalqasadȳ, oqan Buxarin men Rykov kjsj kylerljktei vaçȳdaidȳ. Al mūnȳ nesj çaman? Keide, belgjlvjr çaq̄dailarda, tap dūcrandar̄nȳzqa, kulaktarqa qar̄sȳ tətence çaralardȳ nege qoldanuȳnȳzqa volmaidȳ? Qalalardaq̄ spekulantardȳ çyzder tūtq̄nda ūstauqa, Turuxan əlkesjne çer audarȳqa qalaica voladȳ da, al Sovet əkmetjn̄ alqym̄nan al̄ȳr, kedeilerdj̄ qūl etuge t̄rysatȳn kulaktardan olardȳ artyq astyq̄nȳ kedeiler men ortacalardȳ vjzdj̄ daiarlar̄nȳ ūymdar̄nȳzqa berj̄r otȳr qan astyq vaqasymen, çūrtcylyq̄nȳ zoglauȳ retjnde, aluqa nege volmaidȳ? Nəljkten vūlai etuge volmaidȳ? Vjzdj̄n partia kulaktarqa tətence çaralardȳ qoldanuqa prinsip çyzjnde qar̄sȳm̄z dep qacan da bolsa aitqan̄ȳ var ma edj? Sj̄rə, Rykov pen Buxarin kulaktarqa qar̄sȳ qandal da bolsa tətence çaralar qoldanuqa prinsip çyzjnde qar̄sȳ. Vjraq vūl marksistjk saiasat emes, burçuazialyq-liberaldȳ saiasat qoi. Lenin neptj engjzgenen keijn, qatte kedeiler komitetj saiasat̄na, — ərine belgjlvjr çaq̄dailarda, — qaita oraludȳ aitqan̄ȳn sjzderdj̄n vjlmelerjn̄z mymkjn̄ emes. Al kulaktarqa qar̄sȳ azdap tətence çaralardȳ qoldanucylyq degen ne? Vūl kedeiler komitetj saiasatymen sal̄stȳrqanda tenjzjcjnde tamc̄ydai da emes qoi.

Buxarin gruppasȳn çaq̄taucȳlar tap dūcrandar̄nȳn əzderjn̄ myddelerjnen erkjmen qol yzdrj̄r, vjzge əzderjn̄ artyq astyqtar̄nȳ erkjmen beruge tysjndjrem̄z dep senedj. Būlar əsj̄r bekjgen çəne əzge kulturalarmen amal çasauqa mymkjndjgj var, əzjn̄ artyq astyqtar̄nȳ t̄dȳr qoiȳr otȳr qan kulaktar, mjne osȳ kulaktar əzderjn̄ artyq astyqtar̄nȳ vjzdj̄n daiarlar vaqam̄zven vjzge əz erkterjmen beredj, dep

senedj. Bular aqylynan adasqan çoq pa eken? Bularдың tap kyresjnıj tetjgjn tysjnveitjndjgı, taptar degennıj ne ekenjn vjlmeitjndjgı anyq emes pe? Astyq daiarlaudy kyceitu ycjn çasalaqan selolyq çinalystarda kulaktardıj vjzdjı qyzmetkerlerjmjzdı çane Sovet ökmetjn qalaıca keleke qylatpı olarqa mäljm ve eken? Olar mınadaı faktylardı vjleme eken: mysaly, Qazaqstanda, vjzdjı ygjtcmjz eljmjzdı çavdyqtau ycjn astyq verjıder dep astyq ũstaucylarqa ekj saqattai ygjt aitqanda, auzpna trubkasyn tıstegen kulak tıra keljp: «Sen vıler çjber, çyraq, sonsyn men saqan vjr-ekj pıt astyq bereijn» deptj.

Daus. Svolıctar!

Stalin. Osındai adamdardı sendjrp qarai qoi. Ia, çoldastar, taptı atı tap. Bıl aqıqattan qacır qıtıla almasıñ. Oral-sıvir metodpny çıpnnda çaqı çerjnıj özj sol — vıl metod kedı-ortacalar vıqarasyn kulaktarqa qarı attandıru mymkjncjlgjn oñailatadı; kulaktardı qarılyqtarın toıtaru mymkjncjlgjn oñailatadı çane olarqa artıq astıqtarın Sovet ökmetjnıj organdarına erksjz bergjzıredj.

Osı kynde çañ oppozıtsıanpny, Buxarın grıppasynpny İcİndegj paqyz moda volıp ketken söz — astyq daiarlaudaq «asyra sjlteuler» degen söz. Bıl söz olarqa paqyz ötjmdj tovar volıp alqan, öıtkenj vıl söz olarqa özderjnıj ũstaqan çoldarın vırkemeleujne çırdem veredj. Olar özderjnıj çolın vırkemelegjsj kelse, qacanda aitapndar: vjz, әgıne, kulaktarqa qısyn çasauqa qarı emespjz, vjraq vjz osı çınde çasalıp otyraqan çane ortacalarqa tıjı otyraqan asyra sjlteucjlkterge qarımtı, dep keledj. Odan әj osı asyra sjlteucjlktnı sımdyqtarın aıtıla bastadı, «çarualardı» çazqan qattarın oqıladı, Markov sıaqtı çoldastardı yrej ũcır çazqan qattarın oqıladı, sodan kejn: kulaktarqa qısyn çasau sıasatın tastau kerek degen qortındı çıqarılady. Çın-aq emes pe: dırys sıasatı çırgjzude asyra sjlteucjlk volqandıqtan, osı dırys sıasatı myldem tastau kerek kęjnedj. Opportunısterdnı әdettegj tәsjlderj mınadaı: dırys çoldı çırgjzude asyra sjlteucjlk volqandıqtan, vıl dırys çoldı tastap, oıı opportunıstjk çolqa aııstıru kerek, dep keledj. Mındaıda Buxarın grıppasyn çaqtaucylar asyra sjlteucjlktnı anaqırlım qaıptj, anaqırlım zıandı özge vjr solı var ekendjgjn aıtrauqa tırysır vaqadı, ol ne deseñjz — kulaktarın men auz çalasu çaqına, derevnenjnı auqattı sloıarına veıjıdelu çaqına, partıanpny revolutsıalıq sıasatın oңыı ukлонısterdnı opportunıstjk sıasatına aııstıru çaqına auqan asyra sjlteucjlk.

Әgıne, vjzdjı vęjıjz de vıl asyra sjlteucjlkke qarımtı. Kulaktarqa qarı çımsalaqan soqıpnıj ortacalarqa tıujne vjzdjı vęjıjz de qarımtı. Bıl aıqın, mında esqandai kımәn volmauqa kerek. Vjraq vjz Buxarın grıppasynpny asyra sjlteucjlk turalı çan-tәjnı salıp vılydaılarına vola partıamızdıj revolutsıalıq sıasatın tas-talqan qılyp, oıı Buxarın grıppasynpny opportunıstjk sıasatına aııstıruqa qattı qarımtı. Çoq, vıl qılyqtarındı ötkjze almasıñdar.

Анау-мынау asyra sjlteucjlk çasalmai ötkjzılgен partıanpny sıası çaralarpny ең volmasa vjreujı atar verjıjzı. Solai volsa, asyra sjlteucjlkpen kyresu kerek. Vjraq osıdan vola vjıden-vjı dırys çol volıp otyraqan çoldıj özjn çamandıauqa vola ma? Mysaly, 7 saqattı çı-

mъs kыпн çyrgjзу сияқты сарапъ алалық. Бұл сара вjздjнъ партианың соңыкъ kezderde çyrgjзген ең revolutsialық сараларының вjгj екенjне есвjр кydjk болмасқа тijs. Бұл сияқты, сьпында өте revolutsiasыл сара-қа вjзде талай асыра sjlteuler, кейде нақыз сьмдық асыра sjlteuler екj-нjнъ вjгjнде қаватасыр отьратьпын кjм вjлmeidj? Бұл вjз 7 сақаттық çымъs kыпн çyrgjзу саиясатын тастауымыз керек degendjk вола ма? Çаңа oppozitsianъ çақтаусьлар астық daiarlau jsjндегj асыра sjlteuler-дж козыр қьлатьмыз деп ұйма ватраққа ватқандьқтарьн өздерj тьsjне ме екен?

IV

ОҢСЫЛ UKLONMEN KYRESU TURALЬ

Сонымен, вjз теория çөпjнен болсын, партиамьздынъ Коминтерндегj саиясаты мен jckj саиясаты çөпjнен болсын, вjздегj алауздьқтардынъ васть мәseleлерjнjнъ вьгjn тексерjр өттjк. Çоқарьда айтылқандардан көгj-нетjнj — Рьиковтың вjзде вjгьлқай çол варьлықь тураль айтқань сьндыққа çатраидь. Çоқарьда айтылқандардан көгjнетjнj вjзде js çызjнде екj тырлj çол вар. Вjр çол — партианың сара çоль, вjздjнъ партианың revolutsialық lenincjл çоль. Екjнцj çол — Вухарин группасының çоль. Бұл екjн-цj çол әлj әвден рjсjнделjр çеткен çоқ, өйткенj вjр çақьнан — Вухарин группасының қатарьнда көзқарастар çөпjнен ақылақь simaitьн cataқь вар, екjнцj çақьнан — вұл екjнцj çол, партиадақь өзjнjнъ салмақьна қарақанда әлсjз болқандьқтан, қалай да болса өзjнъ вьркемеleуге тьгь-садь. Вjрақ, вұл çол сонда да өмjр сыгьр отьр, өздерjнjз көгjр отьр-сыздагь, өмjр сыгьнде партиа çольнан өзгесе çол воьр, вjздjнъ саиясатымыздынъ варьлықь мәseleлерjнде де dese болқандай партианың сара çольна өзjнъ қарсы қойған çол воьр өмjр сыгьр отьр. Бұл екjнцj çол — negjзjнде оңсыл ukлонпынъ çоль.

Вухарин осында, Саияси Биураның вjздjнъ партиа ұймдарьмызда, оның сөзjмен айтқанда, «талқыланьр çyрген» үс mycesjнjнъ «азаматтық арь çойылқандьқь» тураль айтть. Партия олардынъ қателерjнъ васыра сөз вe-тjнде çәне çинальstarda сынар, Саияси Биураның mycesjнjнъ — Вухарин-нjнъ, Рьиковтың, Томскидjнъ «азаматтық арьн çойды», ол kezde Саияси Биураның вұл үс mycesj «амальсыздан» үндemei отьрды, dedj Вухарин. Бұл тыкке тұрмайтьнъ сөз, çoldастар. Бұл партианың оңсыл ukлонқа қарсы кьгьсте әлсjгьткьsj kelgen, liberalдыққа салыңған коммунистjнъ çалқан сөзj.

Вухариннjнъ ойына, eгер ол çәне оның достарь оңсыл ukлонпынъ қателерjмен сьрмалса, онда партианың вұл қателердж әскереleуге правось çоқ, партиа оңсылдық ukлонқа қарсы кьгьстj тоқтатуға тijs çәне Вухарин мен оның достарьның өз қателерjнен безджк деитjнъ kezjn кьтjр отьруға тijs. Вухарин вjзден тьм көр ньрсенj талап етjр отьрған çоқ па? Ол өзj партиа үсjн емес, партиа оның үсjн өмjр сыгьредj деп оила-май ма екен? Вькьл партиа оңсыл ukлонқа қарсы аттаньр çатқанда, қьпнсьльқтарға қарсы ватыл савуыл çасар çатқанда, кjм оны үндетпей

qoidь, kјm оқан тыр etpei çat dedj? Buxarin men оның қақып dosta-
 гыны қазјrde оңсы ukлонқа және ытырасыдыққа қарсы сықуына, ва-
 ты kyres қыргјzujne nege volmaidь? Eger olar osьndai, oncalьq qıьn da
 emes qadamьdь vasuqa vel vuqan bolsa, Buxarin men оның қақып dos-
 tarьn partianьn quttьqtap qarsь alатынына kјm kydjktene alady? Osьn-
 dai, saıьp kelgende, озderjne mјndettj qadamьdь vasuqa olardyң ne-
 ljkten vатыь четpeidj? Bıl olardyң оз gruppasьnyң myddelerjn partia-
 nyң myddelerjnen, partianьn sara қолынап қоқарь ұстар отьрдандь-
 қынап emes pe eken? Оңсы ukлонқа қарсы kyreste Buxarin, Рыков,
 Tomskilerdјn vıqьp qalqандьқына kјm айрть? Saiasi Biuroпын ус
 mycesjnjн «azamatтыq arь қоылыапы» туралы әңгјmeler Saiasi Biuro-
 пын ус mycesjnjн partianьn аузын асырмай qoıu және оңсы ukлонқа
 қарсы kyrestj тыу қонјндегј олақ vьrkelgen әreketj ekenj tysjnjktj
 emes pe?

Оңсы ukлонмен kyresu — vјzджн partianьn ekјncj kezekteгј mјn-
 detj emes. Оңсы ukлонмен kyresu — vјzджн partianьn cecucj mјndet-
 terjnн vјrj. Eger vјz оз ortamьzda, оз partiamьzda, proletariattyң
 saiası stavьnda, qozqalьsqa vascььq etjr отьрдан және proletariattyң
 jlgerj vastap отьрдан stavьmьzda, — partianьn verekesjn ketjruge,
 қымьсць тавьп jrjtuge, vјzджн saiasatьmьzды «sovettjk» vьrquazianьn
 degenjne veijmdeuge, sөitjr qıьncьььmьzdaqь qıьncьььqtarqa kelgende
 vıqьp qaluqa тығысан оңсы ukлонisterdj osь stavьmьzda erkjn өmјr
 syrgјzjr, erkjn әreket jstetjr qoısaq, — osьnyң vәrjne қол versek, onda
 bıl ne volьp сықадь? Bıl — vјzджн revolutsiaqa kedergj қасар керj
 ketjrudj, sotsialistjk qıьncьььmьzды jrjtudj, qıьncьььqtardan qacudь,
 kapitalistjk elementterge қол verudj tјleitјndјgmјz volьp сықрай ма?
 Оңсы ukлонмен kyresuden vas tartucььq — қымьсць тавьп satu, re-
 volutsianь satu volьp сықатыны Buxarin gruppasь tysjne me eken?
 Оңсы ukлон мен ытырасыдықтың жеңвей тұғыр, алдымьzda тұрған қып-
 сыьььqtardь жеңу mymkjn emes ekendјgjn, al bıl qıьncьььqtardь жеңвей
 тұғыр, sotsialistjk qıьncььььn cecucj tavьstarьna четu mymkjn emes
 ekendјgjn Buxarin gruppasь tysjne me eken? Osь aitыlandardьn vә-
 rjnen кейn Saiasi Biuroпын ус mycesjnjн «azamatтыq arь қоылыапы»
 туралы bicaralьq sөzdјn qıьn ne volьp qalady?

Қоқ, «azamatтыq arдың қоылыуы» туралы liberaldьq vььььdarмен sjz-
 der partianь qoғьta almaısьzdar. Partia sjzderden partiamьzдың Orta-
 льq Komitetjnн varььq mycelerjmen vјr qatarда volьp, оңсы ukлонқа
 және ытырасыдыққа қарсы vаты kyresudj talap etedj. Partia mұny sjz-
 derden talap etkende, қымьсць тавьп jske қымьдырудь оңailatu ycjн,
 varььq maidanda da sotsializm savуььn pıьmdastьru ycjн, tap қау-
 larьnyң qarsььььn тоitaru ycjн, qıьncььььmьzдың qıьncььььqtarьn жеңу-
 dj qamtamasьz etu ycjн talap etedj. Ne sjzder partianьn bıl talavьn
 orndaisьzdar, — onda partia sjzderdj quttьqtap qarsь alady. Ne sjz-
 der mұny orndai almaısьzdar, — onda озderjne озderjn өkpeleңder.

ÛLB ӨZGERJS ÇYLB

Oktəbrdij XII çyldoyna

Өtken çylymyz sotsialistjk qurlystyn varlyq maidandarında Ûlb Өzgerjs çyly boldy. Bül Өzgerjs qala men derevnedegj kapitalistjk elementterge sotsializmniň yzjldj-kesjldj cawuyl çasau Ûranmen çyryp otyrdy, alj de sol Ûranmen çyryp çatyr. Bül cawuylдың айрықса Өzgece-ljgj — bül cawuyl qalq cawuaclylymyzdy sotsialistjk çolmen qaita quru (rekonstruksia) jsjnj negjzgj taraularynda vjzdy osy kynniň Өzjnde-aq vjrqatar cecucj tabystaroya çetkjzdy.

Büdan cыqatyn qortyndy — partiä keijn, neptjñ soñqy stadialarynda Өzgerjs üymdastygyr, kapitalistjk elementterge qarasy oidaqydaı cawuyl çasau ycjñ, neptjñ alqacqy stadialaryndaqy cegjñudj maqsatqa däl kel-tjryp paidalana vjldj.

Neptj engjzerde Lenin aitqan:

«Qazjr vjz cegjñudemjz, keijn cegjñude syqylymyz, vjraq vjz münb jstegende Өuelj cegjñyr varyr, sonan soñ çygyryp keljr jgerj qarai qattyrq sekjru ycjñ js-ter otyrmyz. Çaqa ekonomikalıq saiasatymyzdy çyrgjzude vjz tek çalqyz osy cart-pen qana keijn cegjñdj... cegjñgennen keijn qacymai-talmaı alqa ümtyla bastau ycjñ cegjñdj» (XXVII tom, 361 — 362-bet).

Partia Өzjnjñ jsjnde Leninnjñ osy cecucj nısqauyn oidaqydaı orı-dap kelgendjgjn Өtken çyldyñ qortyndylary kydjksjz kersetjr otyr.

* *
*

Eger Өtken çyldyñ vjz ycjñ cecucj mañyzы var cawuaclylyq qurlysty çöjñdegj qortyndylaryn alyr qarasaq, bül maidandaqy cawuylmyzдың tabystaryn, Өtken çylyqy çetjskendjktgjmyzdy negjzgj yc momentke vö-luge volar edj.

I

ENBEK ӨNJMDJLJGJ ÇÖNJNDE

Qurlystymyzдың soñqy çyldyñ jsjñdegj eñ mañyzdy faktysynyň Өzj volmaqan kynde, eñ mañyzdy faktylarynyñ vjry — eñbek Өnjmdjljgj çöjñde cecucj Өzgerjs çasai alqandylymyz boldy; büdan cувәленуге vola qoıar ma eken. Bül Өzgerjstjñ belgjsj — çymьscы tabynyñ million-daqan vıqarasynyñ sotsialistjk qurlysty maidanındaqy tvorcestvolıq initsiativasы men eñbegj Өrleuj orasan Өjstedj. Өtken çyldyñ jsjñdegj vjryncj çәne negjzgj çetjskendjgjmjz osy boldy.

Видараның творчестволық инициативасы мен еңбегі өрлеуін өрjстетуге мынадай негjзді үс қолмен дем берjлjр отырды: а) видараның еңбек инициативасы мен еңбек белсендijлiгjн вуыр, өрjстетпейтjн бюрократизмге қарсы күрес қыргjзjлдj, — өзара сын арқылы күрес қыргjзjлдj; в) қыдығымпаздағанда қәне пролетарлық еңбек дисциплинасын өзүсыларға қарсы күрес қыргjзjлдj, — сотсиалистjк қарғыс арқылы күрес қыргjзjлдj; ақырында в) өндjрjстегj ескj әдетке, керемәулыққа қарсы күрес қыргjзjлдj, — үздjксjз өндjрjстj ұйымдастыру арқылы күрес қыргjзjлдj. Осының нәтижесjнде, вjздjн еңбек майданында ұлы қетjскендijгjмjз бар, — вайтақ еljмjздjн қай қерjнде болса да қүмыссы тавының миллиондаған видарасы еңбек энтузиазмын арттығыр, еңбек ұранын көтердj. Ал, вұл қетjскендijктjн маңызы есвjр ваға қетпестjк зор, өйткенj тек миллиондаған видараның еңбегj өрлеуj мен еңбек энтузиазмы қана еңбек өнjмдijлiгjнjн үстj-үстjне үдеуjн қамтамасыз ете алады; ал мүнысыз сотсиализмнjн капитализмдj тыркjлjктj қеңuj мүмкjн емес.

Еңбек өнjмдijлiгj, — дейдj Ленин, — Сайыр келгенде, қана қоғамды қүрылыстың қеңuj үсjн ең маңызы, ең васты нәрсе. Капитализм крепостниктjк кезjнде воыр көрмеген еңбек өнjмдijлiгjн туқызыды. Сотсиализм қана, анақырым қоғам еңбек өнjмдijлiгjн туқызады, осының арқасында капитализм тыркjлjктj қеңuj мүмкjн, тыркjлjктj қеңjледj де» (XXIV том, 342-бет).

Осыдан сыiene отығыр, Ленин вьлай дейдj:

«Вjз еңбек энтузиазмын күсеитujмjз керек, еңбекке ұмтылған еркjмjздj күсеитujмjз керек, қайтрас қасығылың jстеуjмjз керек, қүмыссылар мен саруаларды тез қүтқарылы, қалқ саруасылықының қүтқарылы қазjр осыдан вайланьсы» (XXV том, 477-бет).

Лениннjн партиа алдына қойған мjндетj осындай.

Партианың осы мjндеттj ойдақыдай орндар кеде қатқанын, вұл қолдақы қыпысылықтарды үзjлдj-кесjлдj қеңjр кеде қатқанын өткен қыл көрсеттj.

Партианың өткен қылдақы вjргjнсj маңызы қетjскендijгjнjн қай осы.

II

ӨНДJРJСТJ КӘСJР ҚҰРЫЛЫСЫ ҚӨНJНДЕ

Партианың екjнсj қетjскендijгj оның осы вjргjнсj қетjскендijгjмен үзjлместей вайланьсы. Партианың ол екjнсj қетjскендijгj мынау: вjз өткен қылдың jсjнде ауыр өндjрjстj кәсjптjн jргелj қүрылысы үсjн қор қынау проблемасын негjзjнде ойдақыдай сестjк, өндjрjс құралдарын қасайтын өндjрjстj дамыту қарқынын сарсаңдатығы, сөйтjр еljмjздj металды елге айналыруға керектj танақ қасар алды. Өткен қылдың jсjндегj екjнсj қәне негjзгj қетjскендijгjмjз осы вольды.

Қеңjл индустрия проблемасы онса қыпы емес. Оны вjз вұдан вjрне-се қыл вұғын сесjр те қойғанмыз. Ауыр индустрия проблемасы қыпылағанда, маңызыдағанда та. Қыпылағанда вольтын себевj — вұдан орасан көр қарғы керек, оның берқанда, өндjрjстj кәсjр қөнjнен артта қалған елдердjн тарихына қарағанда, ауыр индустрия ұзақ мерзjмдj орасан көр зайымсыз өркендемейдj. Маңызыдағанда вольтын себевj — ауыр өндjрjстj кәсjр-

tj damьtpai, vjz ecqandai  ndjrjstj k sjptj q ra ala almaimьz, ecqandai industrialandьru jsjn çyrgjze almaimьz. Al vjz  zaq merzjmdj zaiom da, azdь-k rtj  zaq uaqьttьq kredit te alqanьmьz  oq, aьp ta oьrqa-пьmьz  oq, sonдьqtan v l problemanьn qattь  stalusь vjzdjн ycjн  te tysjnktj. Barьq elderdjн kapitalisterj vjzge zaiom vermegende de, kredit vermegende de osьnь oilaitьn, olar vjzdj: qor  inau problema-сьn  z kycjmen cecce almaidь, aуьr  ndjrjstj k sjptj qaita q ruda mert voladь, s itjр amalsьzdan vjzge keljр  alьnadь, kjrjptar voladь dep esepreitjn.

 tken  yldьn qortьndьlarь v l rette vjzge nenj k rsetjр oьr?  tken  yldьn qortьndьlarьnьn maьzь—ol qortьndьlar kapitalist gospo-dinderdjн varьq esepertjn vьt-сьt qьp qiratьp oьr.  tken  yldьn k rsetkenj — SSSR qa qarсь finans  onjnde k rjne  ne  asьrьn vlo-kada  asalьna qaramastan, vjz kapitalisterge kjrjptar volmadьq  ne aуьr industrialanьn negjzjn salьp, qor  inau problemasьn  z kycjмjz-ven oidaqьdai cectjk. M nь qazjр  imьscь tavьnьn eь vaгьp t rqaп  aularь da beker dei almaidь. Cьnьnda da, eger vьtьrqь  ьь jrj  ndj-rjstj k sjpke  imьsaqan jrgelj qar ьmьz 1600 million somnan artьq volьp, onьn 1300 million som camalьсь aуьr  ndjrjstj k sjpke  stalsa, vьlqь  ьь jrj  ndjrjstj k sjpke  imьsaitьn jrgelj qar ьmьz 3400 million somnan asьp, onьn 2500 million somnan artьqь aуьr  ndjrjstj k sjpke  stalqalь oьrsa, eger vьtьrqь  ьь jrj  ndjrjstj k sjptjн var-ьq produksiasь 23% artьp, onьn jcjnde aуьr  ndjrjstj k sjр produk-siasьnьn artqanь 30% bolsa, ystjмjzdegj  ьь jrj  ndjrjstj k sjptjн varьq produksiasь 32% artьp, onьn jcjnde aуьr  ndjrjstj k sjptjн varьq produksiasь 46% artqalь oьrsa, — onda aуьr  ndjrjstj k sjptj q rьp cьqu ycjн qor  inau problemasь vjzge  ne almastьqtai qivncь-ьq emes ekendjgь aiqьn emes pe. Aуьr industriamьzdь damьtu  onjnde v rьnqь qarqьndardь vasьp ozьp  ne «e elgь» meceuljgьmьzdz artqa tastar,  edel qarqьnmen jlgerj vasьp kele  atqandьqьmьzqa qa-laica kym ndanuqa voladь?

Osь aitьlqandardan keijn,  tken  yldь jsjмjz ves yldьqtьn camala-qanьnan asьp tyskendjgьne, vurçuazia  azqьctarь «qol  etpes qial» dep çyrgen, vjzdegj oьcьl opportunisterdjн (Buxarin gruppasьnьn) z gesjn  cьrьp çyrgen ves yldьqtьn optimaldьq variantь js  yzjne kel-gende ves yldьqtьn minimaldьq variantьna ainalьp qalqandьqьna ta-пьrqaucьq vola ma?

«Reseidj saqtar qalatьn, — deidj Lenin — carua caruacььqьnda egjnnjн  aqсь cьquь qana emes — v l  lj çetkijksjz, — carualarqa t tьnu zattarьn  etjstjр t ra-тьn  enjl  ndjrjstj k sjр kyijnjн  aqсь volь qana emes, — v l da  lj  etkijks-jz, — vjzge aуьr industria da kerek... Vjz aуьr  ndjrjstj k sjptj saqtar qalmai, onь qalьna keltjрmei, vjz esьr  ndjrjstj k sjр  asai almaimьz, al onsьz derves el retjnde tegjnde q rimьz... Aуьr industria memlekettjн qar ь  ardemderjne djlger. Solardь tava almasaq, vjz — sotsialistjk memleket retjnde dep aitpai-aq qoiaьn — sivilizatsialь memleket retjnde q rimьz» (XXVII tom, 349-бет).

Qor  inau problemasь men partianьn aуьr  ndjrjstj k sjptj q ru çonjndegj mьndetjn Lenin mьne osьlaica qattь aitqan volatьn.

Partianьn osь mьndettj oidaqьdai orndar kele  atqanьn, v l  olda-

qy qıncılyqtardıń qandaıyn bolsa da yzıjdı-kesıjdı çenıj kele çatqanlyk etken çy kórsetti.

Әrine, мұнлыз бұдан ылаı өндıjıstı kәsjpte eleulı qıncılyqtar bolmaıdy degen söz emes. Ауығ өндıjıstı kәsjptı qıru mındetı çalqыз qor çıнау problemsyna qana tırelıj oтырған çоq. Ol mındet kadrlar problemsyna da tırelıj oтыр: а) sovet tılegınde gı on mыңдаған texnikter men mamandardı sotsialistjk qıgыlysqа tartu problemsyna çәne в) çımьscь tabылығ adamdarınan çаңа qызыl texnikter men qызыl mamandar daiarlar сыqарu problemsyna tırelıj oтыр. Eger qor çıнау problemsyn negızınde cecıjgen problema dep esep teuge volatyn bolsa, kadrlar problemsı — cecıjn kytıj tırған problema. Al qazıj, өндıjıstı kәsjptı tehnika çәnjnen qaita qıru çаqdaıynда, kadrlar problemsı sotsialistjk qıgыlystıñ cecıcj problemsı volıj tabылады.

«Bızde çetıspeı çyrgen nәsenıj eñ vastыsь, — deıdj Lenin, — мәdenıettıjk, vasqara vılcıjlk... Sotsialistjk ekonomikanıñ fundamentıjn qıru mymkıncıljıjn ekonomika çаqыnan da, salası çаqыnan da ner әvden qamtamasыз etedı. Endıgı jı proletariat pen sonıñ avangardılyñ мәdenıettjk kysterınde «qana» qalyr oтыр» (XXVII tom, 207-бет).

Bıl arada, vәjnen bıgыn, çalyr çаruасылығ qıgыlysyna, әsjrese өндıjıstı kәsjptıñ qıgыlysyna çәne onı vasqарu jıjne kerekti «mәdenıettıj kyster» problemsı, kadrlar problemsı söz volıj oтырғандық анық.

Bıraq bұdan сыqатын qorтынды — qor çıнау çәnjnde ауығ өндıjıstı kәsjp usıñ zоr маңызы var eleulı çetıskendıjterıjızdıñ varlyqыna қарғастаn, kadrlar problemsyn cecıj almaıynca, ауығ өндıjıstı kәsjptı qıru problemsyn tolyқ cecıjdı dep esep teuge volmaıdy.

Endese, partıanıñ mındetı — kadrlar problemsyn varıynca qolqа алыр, ol қамалды қалаı bolsa da meңgeru.

Partıanıñ өткен çыдақты ekıncı çetıskendıjıjıñ çаıь osь.

III

AUL ÇARUACЫLYQY QURЫLYSY ÇӘNJNDE

Aqығында, partıanıñ өткен çыдақты usıncı çetıskendıjı, aldыңқы ekı çetıskendıjken өzekti vailанысы var çetıskendıjı туралы. Әңgıme egıncıljıjıjızdıñ damıynдақты тувjılı өзgerıs туралы, ұсақ çәne arıta қалған çеке çаruасылығтан jıj çәne aldыңқы қатарлы kollektivtjk egıncıljıkke, çerdı vıjıjıjı ұqsatuға, macına-traktor stansıalarына, çаңа teknikaға syıenıj oтырған artelder men kolhozdarға, аqығында çyzdegen traktorlarmen, kombaindarmen qıraldanıj oтырған gigant sovхозdarға vet alqan өзgerıs туралы volıj oтыр. Partıanıñ bıl rettegi çetıskendıjı mынау: vız vıjıqatar аудандарда çаruалардыñ negızgı bıqарасын eskı, kapitalistjk damı çоlynan, — vıj top vai-kapitalisterge qana tıjımdı volıj, çаruалардыñ orasan көpcıljıjıñ çоqсылыққа ұсығатыр, çydetıj oтыратын çoldan, — çаңа, sotsialistjk damı çоlyна bıgыj tysıje aldы; bıl çаңа çоlyмыз vai-kapitalisterdj ықтыстығы сыqаратын çол, çоq-

сылқ пен кулак кыржатарлықтан қатып, қердј сержкесјр, коллективте-
сјр оқсатудың даңқы қолына тусулерј усын ортацалар мен кеделердј
қаңаса қаруландыратын қол, қаңа саймандармен, тракторлармен, аулса-
туасылық машиналармен қаруландыратын қол. Partianың қетјскендјгј:
adam aitқысыз қыпсылықтарға қарамастан, кулктар мен портардан
bastap, filisterler мен оңсыл opportunisterge deјngј nece aluan қыр-
сықты кустердјң вәрјнјң қанталасқан қарсылықтарына қарамастан, vјz
sol tyvjrlј өзгерјstј сағуалардың қалың ортасында ұымдастыға алдық
та, кеделер мен ортацалардың қалың ұйқарасын соңымыздан ертјк.

Vјrnece sifrlar keltјreјk. 1928 қ. sovhozдардың egjs көлемј 1 425
мың гектар, tovarлық астық продуksiasы 6 million sentnerden артықрақ
(36 million пұттан аса) болған edј; kolhozдардың egjs көлемј 1 390
мың гектар, tovarлық астық продуksiasы 3 1/2 million sentnerdei (20
million пұттан аса) болған edј. 1929 қ. sovhozдардың egjs көлемј 1 816
мың гектар, tovarлық астық продуksiasы 8 million sentnerdei (47 million
пұттай) boldы; kolhozдардың egjs көлемј 4 262 мың гектар, tovarлық ас-
тық продуksiasы 13 million sentnerdei (78 million пұттай) boldы. Aldы-
мыздақы 1930 қ. kontrol sifrlar воіпна sovhozдардың egjs көлемј
3 280 мың гектар, tovarлық астық продуksiasы 18 million sentner (110
million пұттай) болуға тијs; kolhozдардың egjs көлемј 15 million гек-
тар, tovarлық астық продуksiasы 49 million sentnerdei (300 million пұт-
тай) болуға тијs. Basqaca aitqanda, aldaқы 1930 қ. sovhozдар мен kol-
hozдардың tovarлық астық продуksiasы 400 million пұттан артық болуға
тијs; іақпн **вукјл** аул сағуасылықтың tovarлық астық продуksiasының (de-
revneden тыс овоғотының) 50 protsentјnen артық volady.

Damu қарқыны еден ерексе кустј volған vјzdјң sotsializatsialan-
ған jrј өндјrјstј кәсјvјmјzdјң damu қарқыны да мұндай volыp көрген
қоқ; мұны мойндауымыз керек.

Vјzdјң қар-қас jrј sotsialistјk (kolhozдық және sovhozдық) egјncјлј-
gјmјzdјң keleceгј zor ekendјgј, ol өsudјң nelер керemetјn көсетetјn-
dјgј айқын емес пе?

Kolhoz қығылысы қөпјндегј осындай, vүгын volыp көрмеген тавыста-
ғымыздың vјr талай себерterј var, solардың јсјnen ең volмақанда
мыналарды атаp өту керек volар.

Вәрјнен vүгын, мұның себерvј мынау: partia, kooperatsia құртсылы-
қты оғнатыр варыр, сағуалар ұйқарасын vјрте-vјрте kolhozдарға қеткј-
zјр, ұйқараны тәрвieleудјң lenindјk saiasатын қыргјzdј. Мұның себерvј
мынау: qozqalыстың алдын оғар, kolhozдардың damu јsјn dekret кы-
сјmen қыргјzуге тырсықандармен де («solсыл» сөзуарлармен де), par-
tianы керј syігер, qozqalыстың соңында қалдығуға тырсықандармен де
(оңсыл vasvүzarлармен де) partia oidaқыдай кыrestј. Partiamыз осындай
saiasat қыргјzвесе, kolhoz qozqalысын сағуалардың өздерјнјң сын ұй-
қаралық qozqalысына айналдыға алмақан volар edј.

«Petrograd proletariaty мен petrograd garnizonының soldattары өкmettј қолына
алған uақытта, — deіdј Lenin, — derevnedegј қығылысқа yлкен қындықтар kezdesе-
tјndјgјn, onda өte ақығындар қыру керек volатындықты, қердј qozqamdasыр ұқса-
туды dekret кысјmen, заңмен engјzуге тырсықандықты өзј varыр тұғған сөкеттјk
volатындықты, оған көнсе аз қана саналы адамдар қана көнуј mymkјndјgјn, са-

rualardьn orasan көрсіljіgі ol mјndettj aldьna qoimaqandьqьn erte қаqsь vјlgen volatьn. Sondьqtan vјz' revolutsiarь damьtudьn myddelerj ycjn erte qaçet volqan jstermen qana tьnqanьvz: vьqararьn damьtnan vјz ecqacanda ozьp ketpei, sol vьqararьn ertzatьvesjnen, solardьn ertz kyresjnen jlgerj vasatьn qozqalьs tuьp ertkenjnce kyte tьrьvьmьz kerek deskenvјz» (XXIII tom, 252-bet).

Eger partia kolhoz qьrьvьsь maldanьnda asa zoz çetjske çetjrtьtьsa, onьn sevej—Leninnjн osь taktikalьq nьsqaubьn partia vьlçьtraі orndar ertzьdь.

Ekjncjden, mьnьn, aul caruacьvьqь qьrьvьsьndaqь vьrьn volьp көrmegen vьl tavьstьn, sevej mьnau: Sovet ertmetj carualardьn çaqь inventar, çaqь texnika çetjndegj qaular ertken tјlegjn dьrьs eskerdj, çetj ьqsatudьn vьrьnqь formasьnda qalqanda carualar kyijnjн oqьvaitьndьvьn da dьrьs eskerdj, sonьn vьrjn eskerdj de, carualarqь der kezjnde көmek ьvьmdastьrdь — prokat punktterjn actь, traktor kolonnalargьn qьrdь, macina-traktor stansialargьn qьrdь, çerdj qozqamdasьp ьqsatu jsterjn ьvьmdastьrdь, kolhozdar qьrdь, aqьrьnda, sovhozdarqьn kyсjmen carualardьn caruacьvьqьna varьnca çerdemdestj. Ertbekcj carualar vьqarasьna yzdjksjz çəne ьzaq uaqьt ertjrtьstьk çerdem көrsetuge dair ekendjgjn, ondai çerdem көrsetu qolьnan keletjndjgjn js çyzjnde көrsetken ertmet, Sovetter ertmet, adam valasь tarixьnda eп vјrtjncj ret çarьqqa çьqtь. Eçelden inventarqь çarьp көrmegen ertbekcj carualar vьqarasьnьn, kolhoz qozqalьsь çolьna tysjrtь alьp, vьl çerdemge çavьsa ketpei tьra almaitьndьvьn aьnq emes pe? Vьdan vьlai çьmьsçьlarqьn vьrьnqь — «derevnege vet vьrьsьn» degen ьranь kolhozçь carualardьn — «qalaqь vet vьrьsьn» degen çaqь ьranьmen toльrtьrьsa, oqьn taьrtьrьqauqь vola ma?

Ycjncjden, mьnьn, kolhoz qьrьvьsьndaqь vьrьn volьp көrmegen vьl tavьstьn, sevej mьnau: vьl çьmьstь eljrtjzdnь aldьnqь qatarь çьmьsçьlarь ertzertjnьn qolьna aldь. Men eljrtjzdnь negjzgj audandargьna ondar, çyzder taraqьn çьmьsçь brigadalarьn aitam. Carua vьqarasьnьn arasьnda kolhoz qozqalьsьn ygtter çyrgen osь kyngj var çəne voluqьa mytkjn varьnqь propagandistertdnь eп maңdaldьlarь çьmьsçь propagandister ekendjgjn moьndau kerek. Çeke ьsaq caruacьvьqьqa qaraqьnda kollektivtьk jrtj caruacьvьqьnь arьnqь ekendjgjne çьmьsçьlar çarualardьn көzjn çetkjze alqьn volsa, ertjrese osь kyngj kolhozdar men sovhozdar sol arьnqьçьvьqь көrsetertjn ylgj volьp ertzьqanda, mьnьn taьrtьrьqarьnqь nesj var?

Kolhoz qьrьvьsьndaqь çetjskendjgjrtьz, menjн oьmtca, sonqь çьldardaqь varьnqь çetjskendjktertjrtьzdnь jctndegj eп maңьzdzь çəne cecucj çetjskendjgjrtьz, mjne osьndai negjzde ertjrtьndj.

«Oьvьmьnьn» 50 — 100 mьn gektar çerde jrtj astьnqь fabrikalarьn qьrudьn mytkjndjgjne, qolailьvьqьna qarьsь volqan dələlderj vьt-çьt volьp, kulь көkke ьctь. Praktika qana «oьvьmьnan» yireneі, «oьvьmьnьn» da praktikadan yirenuj tertьs emes ekendjgjn taqьda көrsetjrtь, praktika «oьvьmьnьn» qarьsь dələlderjn bekerge ainaldьrdь. Kapitalistьk elderde jrtj gigant astьnqь fabrikalarь ornai almaidь. Vьraq vјzdnь eljrtьz kapitalistьk el emes. Osь «kьckene» aьrtmanь ьmьtuqьa volmaidь. Olarda, kapitalisterde, toльp çatqьn çetj ucastokterjn satьp almaidьnca, ne-

mese absoluttjk çer rentasъn tеlemeijnce jrj astъq fabrikasъn qurucqa volmaidъ; al mûnъn özj өndjrjske orasan ylken съqъn volъp çavъsprai türmaidъ, өitkenj olarda çerdj çeке менcjktenу var. Bъzde, mûnъn kerjsjnce, absoluttjk çer rentasъ da, çer ucastokterjn satu-alu da çoq, mûnъn özj jrj astъq çaruasъbъqъn damъtuqa qolailъ çaqdailar tuqъzvai qoimaidъ, өitkenj bъzde çerdj çeке менcjktenу çoq. Olarda, kapitalis-terde, jrj astъq çaruasъbъqъnъn maqsatъ maksimum paida tavu voladъ, nemese, qaitken kynde de, ortaca norma dep atalatъn paida normasъna sәikes paida alu voladъ, mûnsъz, tegjnde, astъq çaruasъbъqъn pîm-dastъruqa kapital kjrjspeidj de. Bъzde, mûnъn kerjsjnce, әrj memle-kettjk çaruasъbъq volъp otъrqaп jrj astъq çaruasъbъqtarъ өzderjnjn damularъ ycjn maksimum paida aluqa da, ortaca normalъ paida aluqa da djlger emes, minimum paidaqa da qanaqattana aladъ, keide tjptj esvjr paidasъz da vola aladъ, vûl da jrj astъq çaruasъbъqъnъn damuъna qolailъ çaqdailar tuqъzъp otъradъ. Aqъrъnda, kapitalizm tûsъnda jrj astъq çaruasъbъqtarъ ycjn verjletjn erekke çeңjl kreditter de, erekke çeңjl salъqtar da çoq; al bъzdnъ sotsialistjk sektordъ qoldaudъ көzdeitjn sovettjk tәrtipter tûsъnda ondai çeңjldjcter var, voladъ da. Qur-mettj «qъbъm» osъnъn vәrjn de esjnen съqarъp alqaп.

Onъsы opporunisterdjn (Buxarin gruppasъnъn): a) çaualar kolhoz-qa kjrmeidj degen, b) kolhozdarдъn kycъtj qarqъnmen damuъ qalbъn vû-qarapъnъn jcjnep narazъbъq tuqъzъp, çaualar men çûmъscъ tavъnъn ып-тъmaqъn vûzuъ qana mymkjn degen, v) sotsialistjk damudъnъn derev-nedegj «daңqъl çolъ» kolhozdar emes, kooperatsia degen, g) kol-xozdarдъn damuъ çәne derevnedegj kapitalistjk elementterge çavuъl çasalub eljmъzdnъ astъqsъz qaldъruъ mymkjn degen pjkjrlerj vъt-cъt volъp, kylj көkke ұctъ. Mûnъn vәrj de eskj burçuazialъq-liberaldъq sj-ljmtjk getjnde vъt-cъt volъp, kylj көkke ұctъ.

Bъrjnсjden, çaualar kolhozqa kjrđj, vutjn derevnelerjmen, volъs-tarъmen, audandarъmen kjrđj.

Ekjncjden, vûqaralъq kolhoz qozqalъsъ ұctasu jsjn vәseңdetpeidj, qaita, çaңa өndjrjstjk negъz qurъp verjр, ol ұctasudъ nyqaitъp otъradъ. Çaualardъnъn negъzgj vûqarasъnъnъn jcjnep anau-mъnau eleulj narazъb-qъ volsa, onъsъ Sovet өkmetjnjnъn kolhoz saiasatъ çөnjnde emes, Sovet өkmetjnjnъn kolhoz qozqalъsъnъnъn өsujne jlese almai, çaualarqa macina-lar men traktorlar çetjstjръp ylgъre almai çatqandъqъ çөnjnde, eken-djgjn qazjр tjptj soqъrlar da көrjр otъr.

Ycjnсjden, derevnenjnъn sotsialistjk damuъndaqъ «daңqъl çolъ» turalъ talas — Aixenvald pen Slepков tiptes ұsaqburçuazialъq ças liberaldar-dъnъn vassъna qana ыlaibъq sxolastikalъq talas. Әrine, vûqaralъq kolhoz qozqalъsъ çoq kezde kooperatsianъnъn төmen formalarъ — kerek-çaraq çetjstjрucъ, өnjm өtkъzucъ kooperatsia «daңqъl çolъ» volatъn; ol koope-ratsianъnъn eң çoqarqъ formasъ, onъn kolhozdъq formasъ çarъqqa съq-qannap keijn, damudaqъ «daңqъl çolъ» osъ soңqъ volъp kettj. Tъnnaq-casъz acъq aitqanda, derevnenjnъn sotsialistjk damuъndaqъ daңqъl çol — Leninjnъn kooperativ planъ, oqaп aulçaruasъbъq kooperatsiasъnъnъn тө-men (kerek-çaraq çetjstjрucъ-өnjm өtkъzucъ) formalarъnna vastap eң çoqarqъ (өndjrjstjk-kolhozdъq) formalarъna deijn vәrj de kjredj. Kol-

хоздарды кооператсияға қарсы қою — ленинизмді қорлап, өзіннің пандандығын көрсеткендігінің волюсы.

Төртінсіден, дереуненің капиталистік элементтеріне сабыл қасалмаса, колхоз және совхоз қозғалысы дамылмаса, бірақ ғылым астық дайындау ішіндегі тапқан сесуі тавыстарымызға да, қазірдің өзінде мемлекет қолында қиналған он миллиондаған рұт қол сұйымайтын астық запастарына да қол қетпеген болар еді, мұны қазір тіпті соғыстар да көрер отыр. Ол ол-ма, колхоз-совхоз қозғалысының өсуі арқасында өз астық кризисінен бірқала құтылар келеміз, қазірдің өзінде-ақ құтылды деп толық сеніммен айта аламыз. Егер колхоздар мен совхоздарды дамып кусті қарқынмен баратын болса, айналырған үс-ақ ғылым ішінде еліміздің дүние қызындағы ең астықты елдің өзі болмаған күнде, ең астықты елдердің бірін болатындығына күмәндандығын есеп қисынсыз.

Қазіргі колхозды қозғалыстағы қағалық не? Қазіргі колхозды қозғалыстағы қағалық және сесуі қағдай: колхозға сағуалар бұрынғыдай жеке-жеке группасымен қана кіріп қатқан соқ, бүтін селоларымен, воыстарымен, аудандарымен, тіпті округтерімен тұтас кіріп қатыр. Бұл не деген сөз? Бұл — орташа колхозға кіруге құтылды деген сөз. Совет өкіметінің өткен ғылым ішіндегі ең маңызды қетіскендігі волю отырған, ақ сағуасымыздың дамындағы түбірлі өзгерістің негізі осында.

Тротскизмнің сотиалистік құғылыста құтылса тавы сағуалардың негізгі бұқарасын соғынан ерте алмайды, деген мөңевіктік «консервация» ұты-ұты волю қирауда. Ортаңының колхоздар қағына бұғылғаннан қазір тіпті соғыстар да көрер отыр. Өндірсті кәсір пен ақ сағуасымыздың бесқылдығы — сотиалистік қоғам орнатудың бесқылдығы екені, елімізде сотиализмді орнатудың мүмкіндігіне сенейтін адамдардың біріндік бесқылдығы құтылғанға пранысы соқ екені қазір құтылған өзінде айқын волю отыр.

СССР да капитализмді қайта орнатуды қал ететін барлық елдердің капиталистерінің ең ақтық үміті — «жеке мөңіктің қасітті принципі» де қирап, ұты-ұты волю барады. Олардың ойына капитализмнің негізін тұтайтын отыратын материал деп есептейтін сағуалар қағуалынан «жеке мөңіктің» мағтауы туын тастар сығыр, коллективизмнің қолына, сотиализмнің қолына түсіп қатыр. Капитализмнің қайта орнауы қоніндегі ең ақтық үміті үзіліп қатыр.

Еліміздегі капиталистік элементтердің бары-өріп келе қатқан сотиализмге ескі дүниенің барлық күстерін қарсы көтеруге қанталасыр қырген әрекеттерінің, таптар қыресін онан сайын селеністіретін әрекеттерінің бір себеп де осы. Қаралды сотиализмге «ұласқысы» келмейді.

Кейінгі уақытта қаралды әртырлі асыранды төбеттерінің, Струвелер мен Гессендердің, Милуковтар мен Керенскілердің, Дандар мен Аграмовістердің волевізмге қарсы өсіге, сағуалана үгір қыргендігінің себеп де осы деп бірлі керек. Оңай емес-ақ: капитализмнің қайта орнауы қоніндегі ең ақтық үміттері қоғалыр барады.

Тап қағуалының осы қанталасыр өсігуі мен қарал іскейлерінің ұты таппай сағуаланы — сотиалистік құғылыстың ең қып мағданьда

partianьñ cecucj çeңjske cып четкeндjгjn көсетпегeнде eндj тақь нeңj көсетуj мүмкjн?

«Eger, — deidj Lenin, — çerdj qoqamdasьp, kollektivtesьp, serjktesьp, arteldesьp oqsatudьñ artьqсыьqtarьñ carualarqa js çyzьnde көsete alsa, eger serjktesken, arteldesken caruacсыьqtьñ arqasьnda carualarqa көmek көsete alsa, memlekettjk өkmettj qoьnda ұstap oьtьqan çūmьscь tavь өзjнjñ jsjнjñ dūrьs ekendjгjn carualarqa tek sonda qana cьндap дәledeidj, tek sonda qana көp milliondaqan carualar vūqarasьñ mьqtap, cьндap өз қақьна cьqarьp aladь» (XXIV tom, 579-бет).

Көp milliondaqan carualardь çūmьscь tavь қақьна tartudьñ çoldarь тураль, carualardь kolhoz qūrььсь arnasьna tysьrudьñ çoldarь тураль мәselenj Lenin osьlai qoiadь.

Partianьñ osь mjndettj oidaqьdai orндap kele çatqanьñ, vūl çoldaqь qibncсыьqtardьñ qandaьñ volsa da yzьldj-kesьldj çeңьp kele çatqanьñ өtken çь көsettj.

«Ekonomikalьq tūrмьs қақьdailarьñ çeңьldetьp, oңdasaq qana, — deidj Lenin, — kommunistjk qoqamda orta carualar vьzdьñ қақьta voladь. Eger vьz kьпj erteң 100 mьñ taңdaulь traktor versek, olarqa kerekтj benzindь четьstьp versek, olardь çьrgьzetьñ macinister versek (mūньñ азьr qūr qial ekendjгjn sьzder қаqsь vьlesьzder), orta carua: «men kommunianь қақьtaimьñ» (iaqni kommunizm қақьndamьñ) der edj. Bьraq, mūнь jsteujmьz ycьñ, әuelj qalqaralьq vьrçuazianь çeңujmьz kerek, olarqь vьzge қақьaqь traktorlardь veretьñ etujmьz kerek, nemese, ol traktorlardь өзьmьz четьstьre alatьndai etьp, eңbek өnjmьdьljгьmьzдж көteru kerek. Tek osьlai qoiьlqanda qana vūl мәsele dūrьs qoiьlqan voladь» (XXIV tom, 170-бет).

Orta caruanь texnikamen qaita qūraldandьrudьñ çoldarь тураль, onь kommunizm қақьна tartudьñ çoldarь тураль мәselenj Lenin osьlai qoiadь.

Partianьñ vūl mjndettj de oidaqьdai orндap kele çatqandьqьñ өtken çь көsettj. Çūrtqa mәljm, aldaqь 1930 çьldьñ көktemьnde egьsьmьzdegь traktorlarьmьz 60 mьñпаң asadь, sodan vьr çьldan keijп 100 mьñ traktordan asadь, taқь ekь çьldan keijп 250 mьñ traktordan asadь. Būdan vьrnece çь vūrьñ «qial» der çьrgen nәrsenj eндj artьqьmen пақьz cьндьqqa ainaldьruqa мүмкьндьgьmьz var.

Orta caruanьñ «kommunia» қақьна vūrьlqandьqьньñ sevevь de osь.

Partianьñ ycьncь четьskendьgьнjñ қаь osь.

Partianьñ өtken çьldaqь negьzгь четьskendьkterь osьlar.

QORTьNDь

Bьz industrialandьru çoьna tysьp, varьlьq pәrmenmen sotsializmge bet alьp kelemьz, qasьrlar voьь kele çatqan «rasseilьk» artta qalqandьqьmьzdzь tastap kelemьz. Bьz metaldь elge, avtomovildenucь elge, traktorlanucь elge ainalьp varamьz. Bьz SSSR dь avtomovilge, muçiktь traktorqa mjngьzгennen keijп, — «sivilizatsiasьna» maqtanьp, keudesьñ көteretьñ qūrmettj kapitalister vьzдж quьp четьp көrsьñ. Qai eldj artta qalqan, qai eldj aldьñqь qatardaqь der «tavuqa» volatьndьqьñ sonda көgermьz.

SSSR DAQIY AGRARLIQ SAIASAT MƏSELELERI ÇƏNJNDE

Markсист agrarçylar konferensiasında 1929 ç. 27 dekadre
söilengen söz

Çoldastar! Bızdın qoqamдық-саясатық түрмьсьмьздьң qazırgı momenttegi negızgı faktьсь, çalрь çürtтьң nazарьп audарьр отьрқан faktь — kolhozдық qozqalıstьң orasan өsuı volьр отьр.

Qazırgı kolhozдық qozqalıstьң erekce belgısj — qazır kolhozqa vıl kunge deıngı sьqыldь kedeilerdın çeke gruppalarь qana kırır отьрқан çoq, kolhozqa ortacalar vıqarasь da çımьla kırude. Vıl — kolhozдық qozqalıс еңбексı саяуалардың çeke gruppalarь мен prosloikalарьның qozqalıсьнап саяуалардың talai-talai millionдақан negızgı vıqarasьның qozqalıсьна aınaldь degen söz. Kulaktarqa qarsь tasqьндар kele çatqan kыctı kolhozдық qozqalıstьң өз çolьндаqь kulak' qarsьlyqьп qıratьр, kulaktардың вьт-сьтп сьqьрьр, derevnede sotsialıstık qırғыlstьң keң өгıс alьна çol асьр отьрқан orasan zor маңьздь faktьның vır sevevj de osь.

Eger sotsialıstık qırғыlstьң praktikalьq tavьstarьna maqtana alarьq-tai дәlelımız volса, çalрь ekonomika çənjndegı, әsırese aul саяуасьlyqь çənjndegı teorialьq çımьсьмьздьң tavьstarь тураль olai dei almaimьз. Ol olma: teorialьq oı vızdın praktikalьq tavьstarьmьzqa jlese almaı отьрқаньп, praktikalьq tavьstarьmьз ven teorialьq oıdьң damıь ara-sьnda keıvır салqailьq var ekenın moıьндаu kerek. Al dırғысьnda teo-gıalьq çımьсь praktikalьq çımьсqa jlesır qana отьрмаı, odan ozьр сь-qьр, sotsialızmınıң çeңıı çolьндаqь kыgesınde praktikterımızdı qaru-lандьрьр отьруь qacet.

Men vıl arada teorıanьң маңьзь тураль көр aıтьр түрмаımьп. Onьң маңьзь sızderge çeterljkteı çaqсь tysınjktı. Çürtqa mälım: teoria, eger ol сьп teoria volса, praktikterdın dırғыс aңqаруьна kыс veredı, kelece-gın aıqьndaıdь, jsıne көzın çetkızedı, vızdın jsımız çeңetındıgıne senj-mın arttıradı. Bızdegı sotsialıstık qırғыlсь jsınde osьның vęrınıң de orasan маңьзь var, volmasьna mımkın de emes. Kemcılıgımız sol — vız дәl osь çənde, ekonomıkamьздьң мәselelerın teoria çaqьнап сесır сьqару çənjnde aqsai bastaudamьз. Ekonomıkamьздьң мәselelerınde-gı әrtьrlı burçuazialьq çəne ısaqburçuazialьq teorialардың osь uaqьtqa deın arьmaı, vızdın qoqamдық-saıası түрмьсьмьздan orn alu faktьсь-ның sevevj әlgıden emei neden? Vıl teorialar men teorıasьmaqtarqa osь uaqьtqa deın tısınce soqqь verjmeı kele çatqan sevevj neden? Burçuazialьq çəne ısaqburçuazialьq teorialarqa qarsь eң senımdı qı-ral volqan marksıstık-lenındık saıası ekonomıanьң vırtalai negızgı qa-qıdalarьның ımьtьla vastauьның, vaspа sözımızde çürtqa tysındırılme-ıjnıң, vırıncı qatarqa сьqарьmaı çurgendıgınıң sevevj neden? Marks-

tjk-lenindjk teoriaqa syiene oтыгp, vurçuazialьq teorialarqa qarсы vjtjспes kyres çyrgjzvejnce tap çaularып тольq çeңu mymkjn emes-tjgjn tysjnu onca qıьп volьp pa?

Çaңa praktika etu dəujrj ekonomikasыпньq problemalarыпa çaңaca qaraudь tuqьzadь. Qazjr nep turalь, taptar turalь, qırgыьs qarqьndarь turalь, ßctasu turalь, partia saiasatь turalь məseleler çaңaca qoıььp oтыr. Praktikadan qalьp qoıtau ycjп osь problemalarдьп vəjп de çaңa çaqđai tırgыьsıпnan qarar, cecjr сыqaruqa qazjrden kjrjsu kerek. Mıп-sьz praktikterjmjzdjп mıьп asььp çyrgen vurçuazialьq teorialardь arыtu mymkjn emes. Mıпsьz predrassudok retjnde verjk sıjьp qal-qan sol teorialardь typ tamьrьmen qırtu mymkjn emes. Etkenj teo-giadaqь vurçuazialьq predrassudokterge qarсы kyrese oтыгp qana marksizm-leninizm pozitsialarып пьqaituqa voladь.

Qırgыьsьmьzдьп keıvjr tyijndj problemalarып asьp tysjndjru retjnde, teoria atanьp çyrgen çaңaqь vurçuazialьq predrassudokterdjп eп volmaqanda vjnceseujпjп сыr-sipatыпa toqtalьp, olardьп esvjr negjzsjz ekendjgjn kərsetjr etujme rıqsat etjпjzder.

I

«TEŇBE-TEŇDJK» TEORIASЬ

Sjzder əgine vjlesjzder, vjzdjп qalq çaruasььqьmьzdaqь sektorlar «teŇbe-teŇdjgjnjп» teoriasь atanьp çyrgen teoria kommunisterdjп jcjп-de əlde volsa orn alьp çyr. Əgine vıl teorianьп marksizmмен esqandaı vailanьsь çoq. Sonda da, osь teorianь oңсыdar lagerjndegj vjrsьpьra adamdar propagandalap çyr. Vıl teoria voıьпca vjzde aldьmen sotsialistjk sektor var, — vıl vjr əz aldьna çəsjk, — vıdan vasqa sotsialistjk emes, kerek desəjz kapitalistjk sektorьmьz taqь var, — vıl ekjncj çə-sjk. Vıl ekj çəsjktjп ekeujпjп de çolь vasqa, vılar vjgjne vjrgj soqььq-pastan, tьp-tьпьc qana jlgerj сыrqanaı veredj. Geometriadan məljm, parallel sьzьq vjr-vjrgjne qosьmaıdь. Alaida əlgj tamaca teorianьп av-torlarь vıl parallelder tyvjnde vjr qosьladь, solar qosьqan uaqьtta vjzde sotsializm de voladь dep oilaidь. Onьp verçaqьnda, vıl teoria, əlgj «çəsjkter» dep atalatьndardьп arçaqьnda taptar varььqьп, ol «çə-sjkterdjп» qozqalьsь cielenjsken tap kyresj retjnde, ia çeңu, ia etu ycjп alьsqaп kyres retjnde, «kjmdj kjm çeңedj» degen prinsip negjzjndegj kyres retjnde volatьпьп esjnen сыqarьp alьp çyr.

Vıl teorianьп leninizmмен esvjr vailanьsь çoqььqьп ßqьпu qıьп emes. Vıl teorianьп oviektivtjk maqsatь — çarualardьп çeke çaruasь-ьqьпньq pozitsiasьп saqtar qalu, kolhozdarqa qarсы kyresjnde kulak elementterjп «çaңa» teorialьq qıralmen qarulandьru çəne kolhoz-dardьп pozitsiasьпньq vedeljп tysjru ekendjgjn ßqьпu da qıьп emes, sonda da, vıl teoria kypj bygjnge cejп vjzdjп vaspa səzjmjzdjп vetj-pen orn alьp çyr. Vjzdjп teoretikterjmjz oqan eleulj soqьь verdj deuge volmaıdь, al mert qьlarьqtaı soqьь verdj deuge ekjbastan volmaıdь. Vıl soqaqььq vjzdjп teorialьq oıdьп artta qalqandььpnan volьp oтыr demegende ne deimjz?

Оның берчақында, marksizm qaznasьnan ūdaıь ɵndjrjs teoriasьn alьp, sonь sektorlar teңve-teңdjgjnıj teoriasьna qarсь qoisa volqanь, — sonьqь teorianьnı jzj de qalmas edj. Сьнында, Markstıj ūdaıь ɵndjrjs teoriasьnı yiretu j voıьnca, osь zamandaqь qoqam çьldan çьlqa qor çimai damı almaıdь, al qor çinau jsj çьldan çьlqa keң ūdaıь ɵndjrjssjz mymkjn emes. Bŭl anьq çəne tysjnıktj nərse. Bjzdıj sentralizatsialanqan sotsialistjk jrj ɵndjrıstj kəsıvmjz keң ūdaıь ɵndjrjs çənjndegj markstjk teoria voıьnca damuda, ɵitkenj çьl saıьn onьq kɵlemj ūlqairь, ɵsude, onьq ɵz qorь var, ol qarьstaqan adьmnen jlgerj vasuda. Bıraq qalq saguacььqь jrj ɵndjrıstj kəsıvmjzben sarqьlmaıdь. Qaita, bjzdıj qalq saguacььqьmьzda əlj kunge deijn ūsaq sagua saguacььqь vasьm. Bjzdıj ūsaq sagua saguacььqь keң ūdaıь ɵndjrjs prinsıpj voıьnca damьp keledj deuge vola ma? Çoq, olai deuge volmaıdь. Bjzdıj ūsaq sagua saguacььqьnı denjnıj çьl saıьn keң ūdaıь ɵndjrıstj çyzege asьruь tygjl, qaita tjptj çəi ūdaıь ɵndjrıstıj ɵzjn çyzege asьrarьq mymkjncıljkerj de keide volmai qaladь. Keң ūdaıь ɵndjrjs qoьnan kelmeitjn, onьq ystjne bjzdıj qalq saguacььqьndaqь vasьm kyc volьp ɵьrqaŭ ūsaq sagua saguacььqь sьqьldь aulcaguacььqь vazasь volьp ɵьrqaŭnda, sotsializatsialanqan industriamьzddь bŭdan vьlai çedel qarqьnmen jlgerj vastьruqa vola ma? Çoq, volmaıdь. Sovet ɵkmetjn çəne sotsialistjk qŭrььstь azddь-kɵptj ūsaq uaqьtqa deijn ekj tyrlj negjzge: eŭ jrj çəne vjrlesken sotsialistjk ɵndjrıstj kəsıp negjzj men eŭ vььrqaŭ çəne artta qalqan ūsaq tovarьь sagua saguacььqь negjzjne syier ɵьruqa vola ma? Çoq, volmaıdь. Mŭnıj tyvj tegjnde vykjl qalq saguacььqьn myldem byldjrmey qoımaıdь. Bŭl kyiden sьqı çoьь qaisь? Bŭdan sьqı çoьь—aulcaguacььqьn jrjlendjru kerek, onь qor çasai alatьn, keң ūdaıь ɵndjrjs qoьnan kele alatьn etu kerek, sɵitjr qalq saguacььqьnı aulcaguacььqь vazasьn qaita qŭru kerek. Onь qalai jrjlendjrmek kerek? Mŭnıj ekj tyrlj çoьь var. Kapitalistjk çoьь var; bŭl çol—aulcaguacььqьn jrjlendjrgende onda kapitalizmdj ornatьp jrjlendjretjn çol, bŭl çol—cagualardь çoqсььqqa aragьp soqьratьn, aulcaguacььqьnda kapitalistjk kəsıp oğьndağьn damьtuqa aragьp soqьratьn çol. Bŭl çoldь vjz qavьldamaimьz, ɵitkenj ol sovet saguacььqьmen sıvpraitьn çol. Ekjncj çoьь, sotsialistjk çoьь var; bŭl çol—aulcaguacььqьnda koıxozdar men sovhozdar ornatudьn çoьь, bŭl çol—ūsaq sagua saguacььqьtarьn texnikamen, qььmnen qŭraldanqan kollektivtjk jrj saguacььqqa vjrjktjretjn çol, kapitalistjk elementterdj egjncıljkten ьqьstьrьp sьqaratьn çol. Bjz osь ekjncj çoldь çaqtaımьz.

Demek, məselenıj ɵzj vьlai qoıььp ɵьr: ne ana çolqa, ne mьna çolqa tysu kerek, ne kerj ketu — kapitalizmge qaitu, ne jlgerj vasu — sotsializmge çetu kerek. Bŭlardan vasqa ycjncj çol çoq, voluqa mymkjn de emes. «Teңve-teңdj» teoriasь sonđai ycjncj çol belgileudjñ əreketj. Sol ycjncj çoldь (çoq çoldь) kɵzdegenj ycjn de, ol teoria utopialьq teoria, marksizmge qarсь teoria.

Mjneki, Markstıj ūdaıь ɵndjrjs teoriasьn sektorlar «teңve-teңdjgjnıj» teoriasьna qarсь qoisaq volqanь, əlgj keijnjgь teorianьnı jzj de qalmaıdь.

Bjzdnj marksis agrarсыldарымыз неге осыны істемейді? «Теңбе-тең-дік» теориясы сықылды кјсі кылерлік теорияны васпа сөзјіміздік бетінен оғн алуы, Маркстің ұдайы өндјріс теориясының ырыкеуде қалдығылуы кјіме керек?

II

SOTSIALISTJK QURYLыSTAOы «SAMOTOK» TEORIASы

Saiasi ekonomiaдағы екјіні предрассудокке, буржуазиялық типте теорияны екјінісіне кеіік. Менің айтатын деп тұрғаным сotsialistjk құрылыстағы «samotok» теориясы, marksizmmen esқандаı vailанысы соқ, vjрақ оңсылар lagerjндегј қoldастарымыздың құлына uақыздаp сүрген теориясы. Bұл теорияны авторылар, camalap aitqanda vылаı deıdj. Bјзде kapitalizm volqan, industria kapitalistjk negјzge syienjр damыqan, al derevne sol kapitalistjk qalanың соңынан stixia, samotok қолмен erjр oтырqan, kapitalistjk qalanың ylgјsј voыпса, sol сықылды volьp qaita құрылыр oтырqan volатын. Kapitalizm tіsыnda oсылаı volsa, sovet caruacылығы tіsыnda неге solal vola алмайды, derevnenjң ұсақ carua caruacылығының samotok қолмен sotsialistjk qalanың соңынан erjр oтырмайтын несј var, sotsialistjk qalanың ylgјsј voыпса, sol сықылды volьp, stixia қолмен qaita құрыла бермейтін несј var. Bұл теорияны авторылар осы айтқан дәлелдеріне syienjр, derevne sotsialistjk qalanың соңынан samotok қолмен ere alady deıdj. Oсыдан keljр мынадaı сұрау tuады: derevne sotsialistjk qalaға vылаı da ere alатын volsa, sovхоздар мен kolхоздарды құру туралы vјzge сонса қызулыққа салынудың керегј не, paıza сындыруымыздың керегј не?

Obiektivtjk maqsatы — kolхоздарға қарсы кыресінде derevnedegј kapitalistjk elementterdnj қолына қаға vјr құрал беру volqan тақыда vјr теория осы. Bұл теорияны мәнісј Marks қолына қарсы ekendjgјнде es кымән соқ.

Praktik kolхозсыларымыздың мын асыр сүрген осы өрескел теорияны sazaып беруге teoretikterjмізdnj осы кынге deıjn кјріспеуіні өзі өрескел емес пе?

Кымән соқ, ұсақ carualы derevne қонјндегј sotsialistjk qalanың қетексілік рөлј zor da, ваға қетпестік те. Industrianың aul caruacылығын qaita құрудағы рөлјні өзі осы negјzge syienulj. Bјрақ ұсақ carualы derevnenjң sotsialistjk құрылыс јsінде qalanың соңынан өзі eruj ycnj осы faktor қеткілікті vola qoia ma? Соқ, қеткілікті емес. Kapitalizm tіsыnda derevnenjң qala соңынан stixia қолмен ergen sevevј— qalanың kapitalistjk caruacылығы мен caruanың ұсақ tovarы caruacылығының өзі negјz қақынан vјr типте caruacылығ. Әрине, ұсақ carualардың tovarы caruacылығы әлј kapitalistjk caruacылығ емес. Bјрақ оны negјzј kapitalistjk caruacылығpen vјr типте, өіткені ол өндјріс құралдағын қеке менсіктенусілікке syienedj. Buxarinnjң «Өту дәуірінінј економикасы» туралы кјтарcasы қаында қазған заматкаларында Leninнјң proletariattyң sotsialistjk tendensiasына қарамa-қарсы «carualардың to-

varь-kapitalistjk tendenciasь» turalь aitqan sezj mьq qaitara dьrьs.* «Usaq endjrstjь kapitalizm men burçuazianь ynemj, kyn saьь, saqat saьь, stixialь tyrde çane көртеgen көлемde tuqьzьp oььrқandьqььь» (Lenin) sevevj de osь. Solai volqannan keijn, usaq tovarьь carua caruacььqь negjzjnde qaladaqь sotsialistjk endjrspen vjr tiptes deuge vola ma? Marksizmnen qol yzvei, olai deuge volmaitьndьqь ar-anьq. Əitpese Lenin «eljmjz əzjrge usaq carualь el volьp oььrқanda, Reseide kapitalizmniь ekonomikalьq vazasь kommunizmdjkjnen gərj verjgьrek» demegen volar edj. Solai volsa, sotsialistjk qūgььstaqь samotək teoriasь çjrk teoria, Lenin çolьna qarьsь teoria. Solai volsa, usaq carualь derevne sotsialistjk qalanьq soььnan eruь ycjь, əzgelerjnen vazda, taqьda derevnede sotsializm vazasь retjnde, sovхозdar men kolхозdar sьqьldь, sotsialistjk qalanьq vasцььqьmen carualardьqь negjzgь vьqarasьь soььnan erte alatyь jrj sotsialistjk caruacььqtar ornatu керек.

Js anьq. Sotsialistjk qūgььstaqь «samotək» teoriasь Marks çolьna qarьsь teoria. Sotsialistjk qala, derevnede kolхозdar men sovхозdar ornatyь, derevnenj çaqa, sotsialistjk çolqa salьp qaita qūra oььrьp, usaq carualь derevnenj əz soььnan ertuj керек.

Sotsialistjk qūgььstaqь Marks çolьna qarьsь «samotək» teoriasьna vjzdjь agrarьl teoretikterjmjzdjь osь kunge deijn tijstj soqьqь vermei çyrgeьj əreskel-aq nərese.

III

USAQ CARUA CARUACЬЬQЬNЬNь «TĐRAQTЬЬQЬ» ÇONJNDEGJ TEORIA

Saiasi ekonomiadacь ycjьcj predrassudokke, usaq carua caruacььqььь «tđraqtььqь» çonjndegj teoriaca keleiьk. Çürtqa məljm, usaq caruacььqьqa qaraqanda jrj caruacььqьtьqь artьq ekendjgь çonjndegj marksizmnjь velgьlj tezisjne burçuazialьq saiasi ekonomia qarьsь, sondaqь dələlj — ol tezis endjrstjk kəsьrke qana keledj, aul caruacььqьna qoldanuqa kelmeidj-mьs. Osь teorianь uaqьzdar çyrgeь David pen Gerts sьqьldь sotsial-demokratialьq teoretikter, usaq carua sьdamь, көn terjij keledj, əzjnьq alaqandai çerjь saqtar qalu ycjь qandai auьrt-ralьqqa volsa da sьdauqa var, sonьqтан egjьcjьkte jrj caruacььqьqa qarьsь kyresude usaq carua caruacььqь tđraqtььq көrsetedj dep, osь faktьca «syienuge» ərekettenjь көrgen volatyь. Mında «tđraqtььqьtьqь» əzj tđraqsьzdzьqьtьqь qandaььnan volsa da çaman ekendjgьь uqььni qььь emes. Marksizmgə qarьsь vьl teorianьq maqsatyь tek: kapitalistjk tərtjpterdj maqtar, solardь nьqaitu qana ekendjgьь uqььni da qььь emes. Vьl teorianьq maqsatyь sol volqandьqьtan, tek sonьqтан qana marksister vьl teorianьq or-oqai qigatyь sala aldyь. Vjraq qazjr js mьn- da emes. Js mьnada — vjzdjь praktikamьz, vjzdjь emjь sьndьqьmьz

* Kursiv Lenindjkj, I. St.

vüi teoriada qarsь çaqa argumentter tuqьzьp otьr, al vьzdzьn teoretik-terjmьz osь çaqa qarudь çümьscь tavьnyь çaularyna qarsь paidalanqьscь kelmeidь, ia paidalana almaidь, taqьrquarьbьq nərse osь. Menjьn aityp tьrquanyьm — çerdь çeke mencyktenudь qürtu praktikasь, vьzde çerdь natsionalizatsialau praktikasь, üsaq caruanь alaquadai çerjne telmьrtьp çoiqan qüldьqtan qütqaru praktikasь, sөitьp üsaq carua caruacьbьbьpnan jьrь, kollektivtьk caruacьbьbьqqa көсudь çeңjldetu praktikasь.

Сьпында, Батыс Европада üsaq caruanь üsaq tovarьbь caruacьbьbьpna bailaqan, bailap otьrquan, әlj de bailai tьrquayьn ne nərse? Aldьmen çәne көvjnese өzjnjь mencyktь alaquadai çerj volubь, çerdь çeke mencykteucьljktь volubь. Ol alaquadai çer satьp alu ycьn әldenese çьldar volьbьna aqca çiqan, sonsьn satьp alqan, әrine, sol çerjnen aigьbьscь kelmeidь, odanda necetyrьlj çoqscьbьqtbь bastan kecьrudь, taqьbьbьqqa tysudь artьbь көredь, tek өzjnjь alaquadai çerj — çeke caruacьbьbьnyь negьzьn aman saqtap qalsa volqanь. Sol faktor vьzdzьn sovet tәrtьptьrj çaqdailarynda әlj sol qalьpnda vьzde de var deuge vola ma? Çoq, olai deuge volmaidь. Olai deuge volmaidь, өitkenь vьzde çerdь çeke mencykteucьljьk çoq. Vьzde çerdь çeke mencykteucьljьk çoq volqandьqtan da vьzde Батыстаqьdai carua çerge qüi volьp, telmьrtьp otьrquan çoq. Al vüi çaqdaidьn өzь üsaq carua caruacьbьbьnyь kolhozdar çolьbьna tysujьn çeңjldetpei çoiа almaidь.

Derevnedegь jьrь caruacьbьbьqtardьn, derevnedegь kolhozdarдьn, vьzde çer natsionalizatsialanqan çaqdailarda üsaq carua caruacьbьbьpnan өzjnjь artьbьbьnyьn op-onai көrsete alayьn sebevьnjьn vьrьj osь.

Absoluttьk rentanь qürtqan, çerdь çeke mencyktenucьljktь çoiqan çәne çerdь natsionalizatsialaudь engьzgen sovettьn agrarьbьq zaңdarynyьn revolutsialьbьq übь maqьzьbь da osьnyьpnda.

Al vüdan сьqatьn qortьndь — jьrь caruacьbьbьpnen kyreste üsaq carua caruacьbьbь tьrquayьbь keledь deitьn burçuazialьbь ekonomistьrge qarsь vьzdzьn qaramaqьbьzda taqьbьda vьr çaqa argumentьmьz var.

Burçuazialьbь teorialardьn qandaiьmen volsa da, varьbьnyьmen de kyreskenьnde vьzdzьn agrarьcь teoretikterьmьz osь çaqa argumenttь nege çetkьljktь paidalanvaidь?

Vьz çerdь natsionalizatsialaqanda «Kapitaldьn» ycьncь tomьndaqь, Markstьn «Qosьmca qün teoriasь» degen әigьljь kjtavьnda çәne Leninьn agrarьbьq мәseleler çөnjьndegь eңbekterьnde көrsetьlgen teorialьbь tianaqtarqь syiendьk, olardьn өzь teorialьbь oidьn meilьnce vai qazьnasь çoi. Menjьn aityp tьrquanyьm — çalьp çer rentasьnyьn teoriasь, әsjrese absoluttьk çer rentasьnyьn teoriasь. Vüi eңbekterdegь teorialьbь qaqidalardьn dьrьstьbьnyь vьzdzьn qala men derevnedegь sotsialistьk qürьbьbь praktikasьnyьn tamaca gastaqanь qazьr çürttьn vәrjne aiqьn volьp otьr.

Çalqьz-aq vьr tysьnjьksьz çerj — Caianovtar sьqьldь «sovettьk» ekonomistьrdьn qьbьmqa qalьcь teorialarynyьn vьzdzьn vaspa sөzden emьnerkьn orn alubь, al Marks — Engels — Leninьn çer rentasь çәne absoluttьk çer rentasь teoriasь turalь danьcrandьq eңbekterьnjьn көрке tьzьndьrьlmei, aldьndь qatarqь çoiьlmai, vьrkeude qaldьrьlub nelьkten?

Engelstьn «Carua мәselesь» turalь әigьljь kjtapcasь esterьnjьzde сь-

qar. Ərine, ısaq carualardь serjktesken caruacьlıq çolьna, kollektiv-tengen caruacьlıq çolьna tysjru turalь məseleге Engelstjñ asa saqtьqpen qaraqanь da esterjñzde cьqar. Rıqsat bolsa, Engels kjtarcasь-пнј tijstj çerjnen sitata keltjrp öteijn:

«Bjz ısaq caruanь mьqtar qaqtaudamьz; ısaq caruanьñ tırmьsь təujr volь ucjn, eger özj vel ballasa, onьñ serjktjkke көсujn çeqjldetu ucjn, bjz mьmkjn volqan nərsenjñ wəjn de jstemjz; eger ol vıqan əlj vel ballaı almaitьndai bolsa, özjnñ alaқandai çerjnde otьrp osь turalь oilastьrp vaiqauьna bjz mьmkjnıce көvjrek uaqьt beruge tьrsamьz».*

Carualardьñ çeke caruacьlıqьñ kollektivizm çolьna salu turalь məseleге Engelstjñ asa saqtьqpen qaraqanьñ özderjñz de көrp otьrsьzdar. Engelstjñ, alqacqь qaraqanьñda, tьm asьrp çjbergendei көrpnetjn saqtьqьннј sevevj ne? Bılai degende, ol nenj eske alqan? Onьñ çerdj çeke mencjktenucjlk varlıqьñ eske alqanь, caruanьñ «özjnñ alaқandai» çerj varlıqь, caruanьñ odan aırlьbь öte qıьp volatьndьqь çənjndegj faktьbь eske alqanь aьq. Batьstaqь carualardьñ çaiь osьndai. Çerdj çeke mencjktenucjlk dəuren syjrp otьrqan kapitalistjk elderdegj carualardьñ çaiь osьndai. Bıı arada ylken saqtьq kerek ekenj tysjnktj. Bjzdjñ SSSR da osьndai xal var deuge vola ma? Çoq, var deuge volmaidь. Bolmaitьn sevevj—vjzde caruanь çeke caruacьlıqьna bailar qoiatьn çerdj çeke mencjktenucjlk çoq. Bolmaitьn sevevj—vjzde çerdjñ natsionalizatsialauь var; bıı çeke caruanьñ kollektivizm çolьna көсujn çeqjldetedj.

Bjzde kolhozđьq qozqalьstьñ keijnğj uaqьtta vjrsьrьra oңai çəne tez damьp vara çatqandьqьннј vjñ sevevj osь.

Bjzdjñ agrarсьı teoretikterjmjzdjñ vjzdegj carua men Batьstaqь caruanьñ xalj arasьndaqь osь aırtmasьn tijsnce aıqьndar acьp beruge əlj kunge deijn talьpvaqanь qьncьlarlıq-aq js. Al cьnьnda ondai çı-тьstьñ maңьzь vjzdjñ sovet qьzmetkerlerj tygjl, varlıq elderdjñ kommunisterj ucjn de orasan zor volar edj. Əitkenj kapitalistjk elderdegj proletarlıq revolutsia ucjn, — ol elderde proletariattьñ өkmettj qolьna alqan alqacqь kynderjnen bastar sotsializmdj qırqanda, çerdj natsionalizatsialau negjzjne syienjrp qırqьna tura kele me, əlde ondai negjzge syienvei-aq qırqьna tura kele me — mılnьñ wəj vjñ emes.

Çıьqta waspa sөz çuzjne cьqqan maqalamda («Übь өзgerjs çьbь») men ısaq caruacьlıqьda qaraqanda egjncjlkte jñ caruacьlıqьñ artьqь-қьñ көrsetetjn velgjlj argumentterdj keltjrgenmjn, ondaqь aitqanьm jñ sovхозdar volatьn. Ol argumentterdjñ wəj jñ caruacьlıqьda qoslatьn kolhozdarqda da əvden tolıq qatьstь ekenjn dəleldəp çatudьñ qacetj çoq. Men macina-traktor vazasь var eseiğen kolhozdarđь qana aıtrь tırqanьm çoq, vьlaica aitqanda kolhozđьq qırqьbьstьñ manufakturalьq dəujrj volqan çəne caruanьñ inventarьna syienjrp otьrqan vastauьc kolhozdarđь da aıtrь tırmьn. Menjñ aıtrь tırqanьm — osь kezde çappai kollektivtengen audandarda qırqьlp çatqan çəne caruanьñ өndjrs saiman-darьñ çai qana qırastьruqda syienjrp otьrqan vastauьc kolhozdar. Mьsal-

* Kursiv menjkj. I. St.

қа, вiгiнiң Don овiльсiндағы Хорга ауданының колхоздағын алаiық. Сырна қарағанда вiл колхоздардың сағуалардың ұсақ сағуасылықпен техника сөнiнде есвiр айығмасы қоғ-ақ сьқылды (мачиналарь аз, тракторларь аз). Ал сьнiнда колхоздарда сағуа саймандарын қай қана қiрастырудың өзiнен-ақ улкен нәтижелi js сьқты, ондай нәтижелер вjздiң практиктерiмiздiң ойына да келмеген болатын. Оi нәтиже қандаi? Оi нәтиже мынадай: колхоз қолына көсудiң өзj egjs көлемiн 30, 40 және 50% арттырды. Мындаi «вас айналарықтай» нәтиженiң себевj не? Себевj — жеке еңбек қақдailарында дәрменсiз воiлр қырген сағуалар, саймандарын вjрjктiрjр, колхозқа вjрjккeннен кейiн iль кыске айналды. Себевj — сағуалар, жеке еңбек қақдailарында ұқсатуға қиын тiетiн тасталқан қерлер мен тың қерлердi ұқсатуға мүмкiндiк тапты. Себевj — сағуалар тың қердi қолдарына алуға мүмкiндiк тапты. Себевj — асық алаңдарды, жеке қатқан алақандаi қерлердi, меңелердi, тақысын-тақы сол сияқтыларды jsке қаратыр қj-веруге мүмкiндiк туды.

Тасталқан қерлер мен тың қерлердi ұқсату туралы мәселенiң вjздiң әул сағуасылық үсiн оғасан улкен маңызь бар. Өздерiңiзге мәлiм, вiгiнiң уақытта Ресеидегj революциялық қозқалыстың түр қазықь аграрлық мәселе болатын. Өздерiңiзге мәлiм, аграрлық қозқалыстың мақсатының вjрj — қер аздықты қоiу болатын. Көр қiрттың ойына, қер аздықтың өзj абсолюттiк нәрсе болатын, яғни СССР да ұқсатуға қарарлық бос қер endj қоғ сьқылды болатын. Ал js қызiнде қандаi воiлр сьқты? СССР да ондақан миллион гектар бос қер болқань, әлj де бар екенj қазjр қiрттың вәгiне алық. Вjрақ соларды воiлмсыз саймандарымен ұқсатуға сағуаның есвiр мүмкiндiгi қоғ болатын. Тың қерлер мен тасталқан қерлердi ұқсатуға мүмкiндiгi қоғ болқандықтан, тек сондықтан қана сағуа «қiлмсақ қерлерге», помосиктердiң қолындағы қерлерге, жеке еңбек қақдailарында сағуа инвентарының кысiмен ұқсатуға ыңқайлы қерлерге ұмтылатын. «Қер аздықтың» негiзj iмне осында болатын. Сондықтан да, вjздiң Астық тресj, сағуалардың қолы тимеген, жеке еңбек ретiнде ұсақ сағуа инвентарының кысiмен ұқсатылуы мүмкiн болмақан бос қерлерден қығма миллион гектарлақан қердi қазjр jsке қаратуға мүмкiндiк тауыр отыrsa, оны есвiр таңырқарлықь қоғ.

Колхоздық қозқалыстың барлық фазасындағы маңызь — вастауыс фазасындағы маңызь да, тракторларымен қiралданьр апақiрiлiм есеiген фазасындағы маңызь да — мынау: сағуалар endj вiгiн тасталқан қерлер мен тың қерлердi jsке қаратуға мүмкiндiк тауыр оты. Сағуалардың коллективтiк еңбекке көккенде egjs көлемiн оғасан арттыруының сьғы да осында. Сағуалардың жеке сағуасылықпен қарағанда колхоздардың артықтықын вjр негiзj де осында.

Қаррай коллективтенген аудандардағы вастауыс колхоздарда вjздiң машина-трактор станцияларымыз бен колонналарымыз қеткен уақытта, тракторлар мен комбайндарды қолдарына қинауға колхоздардың өздерiнде мүмкiндiк болқан уақытта, сағуалардың жеке сағуасылықпен қарағанда колхоздардың артықтықь онан сайын даусьз воiлр сьқатындықын айтыр тирудың қажетj де қоғ.

IV

QALA MEN DEREVNE

Burçuazialıq ekonomister ərvtjrp çyrge, «qaicь» degender çənjndegj predrassudok var; vjzdjn sovet vaspa səzjnen, amal ne, orn alırp ketken burçuazialıq özge teorialardın vərj sьqıdь, vıl predrassudokke qarıs da aiausьz soqьs acu kerek. Menjn aitqalь otьrqanьm — Oktəvr revolutsiasьnıң carualarqa bergenj Fevral revolutsiasьna qaraganda az, sьnında Oktəvr revolutsiasь carualarqa tyk bergen çoq, deitjn teoria. Bjr kezde osь predrassudoktj «sovettjk» ekonomisterdjn vjrnj vjzdjn vaspa səzjmjzde kəpjrtjrp çyrdj. Ras, ol «sovettjk» ekonomist keijnnen öz teoriasьnan qaittь. (Daus: «Ol kjm eken?»). Ol — Groman. Bjraq ol teoriansь trotskicj-zinovievicj opozitsia jlrp alırp, partiaraq qarıs paidalandь. Onıң verçaqьnda, vıl teoria «sovettjk» çürtcьlьqtьnj jcnnde osь kynde de çoq derljek esvjr dəlel çoq. Çoldastar, vıl ətə maңьzđь məsele. Vıl məsele qala men derevnenjn ətə qatnasь çənjndegj problemanь qozqaidь. Vıl məsele qala men derevnenjn arasьndaqь qarama-qarsьlьqtь çoıu problemasьn qozqaidь. Vıl məsele «qaicь» turalь asa aktualđь məselenj qozqaidь. Sondьqtan menjn oıymca, vıl ətəskel teoria tekserjluge tatьrlıq teoria.

Carualardın Oktəvr revolutsiasьnan tyk almaqanь ras pa? Faktılarqa keleijk.

Menjn qoıymda belgjlj sanaqь Nemcinov çoldastьnj «Astьq maıdanьnda» degen maqalamda çarialanqan belgjlj tablitsasь var. Vıl tablitsaqa qaraganda, revolutsiadan vıgьnıqь uaqьtta pomeccikterdjn «əndjrgenj» kem qoıqanda 600 million pıt dəndj astьq volьp çyrge. Solai bolsa, ol kezde pomeccikter 600 million pıt astьqqa ie volьp otьrqan. Kulaktardın ol uaqьtta «əndjrgenj» 1900 million pıt astьq volqan. Vıl ətə ylken kyc; onda kulaktar osьndai kycke ie volqan. Al kedeiler men ortacalardın əndjrgenj 2500 million pıt astьq volqan. Vıgьnıqь derevnedegj, Oktəvr revolutsiasьnan vıgьnıqь derevnedegj çai osьndai volqan.

Oktəvrden soң derevnede qandai ətgerjster voldь? Taqьda sol tablitsadan sıfrlar keltjrp ətəijn. Məselen, 1927 çyldь alırp qaralıq. Vıl çyldь pomeccikterdjn əndjrgenj qancalıq voldь eken? Ərine, olar esnərse əndjrgen çoq, əndjre almaq ta emes edj, ətkenj pomeccikterdj Oktəvr revolutsiasь çoq qylqan. Sjzder ıřqarsьzdar, mıpnıң carualarqa ylken çənjldjgь voluqa tijs, ətkenj carualar pomeccikterdjn qıldьqьnan qıtyldь. Vıl ərine, carualardın Oktəvr revolutsiasь arqasьnda alqan ylken olçasь. 1927 çyldь kulaktardın əndjrgenj qancalıq voldь eken? 1900 million pıttьnj ornına 600 million pıt voldь. Solai bolsa, Oktəvr revolutsiasьnan bergj dəujrde kulaktar yc eseden asa vəsəndedj. Sjzder ıřqarsьzdar, mıpnıң ətj kedeiler men ortacalardın xaljn çənjldetpel qoımaq emes edj. Al 1927 çyldь kedeiler men ortacalardın əndjrgenj qanca voldь eken? 2500 million pıttьnj ornına 4 milliard pıt voldь. Solai bolsa, kedeiler men ortacalar Oktəvr revolut-

siasьnan keijn revolutsiadan vürьnqьsьnan 1,5 milliard püt astьq ar-
tьq öndjretjn volqan.

Kedeiler men ortacalardьn Oktəvr revolutsiasь arqasьnda orasan
zor olça alqandьqьn көсетetjn faktьlar osь.

Kedeiler men ortacalarqa Oktəvr revolutsiasьnьnь vergenj osь.

Osьdan keijn, Oktəvr revolutsiasь sagualarqa tyk vergen çoq dep
qalai aituqa voladь?

Bül əlj vərij emes, çoldastar, Oktəvr revolutsiasь çerdj çeke men-
cjkteudj çoidь, çerdj satu, satьp aludь çoidь, çerdjn natsionalizatsia-
lanьnь engjzдж. Bül ne degen sөz? Bül — sagua astьq öndjruj ycjn
çerdj satьp aluqa əste müqtaç emes degen sөz. Bürьn sagua çer alu
ycjn talai çьldar voьna pül çiatьn, vorьcqa vatatьn, kьrjptarьlьqqa ty-
setjn, qalaida çer aluqa tьrьsatьn. Çer satьp aluqa cьqqan cьqьn,
ərine, astьq öndjrsjnjn qünьna çamalatьn. Qazjr sagua olai jsteuge
müqtaç emes. Qazjr sagua, çerdj satьp almai-aq, astьqtь öndjre vere
aladь. Müpнь vərij sagualarqa çeңjldjk pe, çoq pa? Ərine, çeңjldjk.

Onan soң. Sagua soңqь uaqьtqa deijn çeke eңvektenu retjnde
çerdj laçsьz eskj inventarmen cüqьlar keldj. Çürttьn vərijne məljm,
eskj, qazjr çaramsьz, öndjrs saimandarьmen qana qüraldanqan çeke
eңvek təujr türguqa, türmьs çaqdaibьn ynemj oңdap otьruqa, məde-
nietjn көterjр, sotsialistjk qürьbьstьn daңqьl çolьna cьqubьna kerektj
olçaqa qol çetkjze almaidь. Qazjr kolhozdьq qozqalьs kycejр damь-
qannan keijn, sagualar özderjnjn eңbegjn көrcjlerjnjn eңbegjmen
qosuqa, kolhozqa vьrjguge, tьn çerlerdj aibьruqa, tastaiqan çerlerdj
paidalanuqa, macina men traktor aluqa, seitjр eңbegjnjn önjmdjл-
gjn yc ese volmasa, ekj ese artьruqa mymkjndjk tauьp otьr. Al
bül ne degen sөz? Bül — sagua, kolhozdarqa vьrjgujnjn arqasьnda,
vürьnqьdai-aq eңvek sьnjrgenjnjn özjnde de qazjr vürьnqьdan əlde
qaida көp öndjruge mymkjndjk tauьp otьr degen sөz. Bül — solai
volsa, astьq öndjrsj soңqь uaqьttarqa deijnгjsjn de qazjr көp ar-
zan tyse vastadь degen sөz. Bül — aqьrьnda, vaqa vьr qalьpta vol-
qanda, saguanьn astьqqa alatьnь vül kyngе deijnгjden əlde qaida көp
voladь degen sөz.

Osьnьn vərijnen keijn, Oktəvr revolutsiasьnan sagualar olça alqan
çoq dep qalai aituqa voladь?

Mündai çoq jstj aitьp çyrgen adamdardьn sөzj partiaqa, Sovet
өkmetjne көrijne çala çarqandьq ekendjгj ar-anьq emes pe?

Al müpнь vərijnen qandai qortьndь cьqadь?

Büdan cьqatьn qortьndь — «qaicь» turalь məsele, «qaicьnь» çoiu
turalь məsele qazjr çanaca qoiьlub kerek. Büdan cьqatьn qortьndь —
kolhozdьq qozqalьs qazjrgj qarqьnьmen əse verse, «qaicь» tez ua-
qьtta-aq çoiьladь. Büdan cьqatьn qortьndь — qala men derevnenjn
arasьndaqь qatnastar turalь məselenjn negjzj çanagьp otьr, qala men
derevnenjn arasьndaqь qarama-qarsьlьq çedel qarqьnьmen çoiьla ver-
mek.

Bül çaqdaidьn vьkjl qürьbьsьmьz ycjn asa zor maңьzь var, çol-
dastar. Bül çaqdai saguanьn psixologiasьn өзгertjр, onьn vetjn qala-
qa vüradь. Bül çaqdai qala men derevnenjn arasьndaqь qarama-çar-

зылыть çoiuqa negjz çasaidь. Bül çaqđai partianьñ «derevnege vet vüгысьн» degen üranьñ kolhozсь çaruanьñ «qalaqa vet vüгысьн» degen üranьñnen tolyqtьrарлыq negjz çasaidь. Müññ taңьrарлыq esnәsesj çoq, өitkenj qazjr çarua qaladan macina, traktor, agronom, üйм-dastьrucь альр отьr, аqьrьnda, kulaktarmen kyresu, olardь çeңu ycjñ qolma-qol көmek te альр отьr. Qalany talaucь dep vaqalar, oqan ай-uanca senjmsjzдж көzven qaraitьñ vüгыñqь tiptegj çarua endj кейngj qatarqa ьqьstьrьльr vağadь. Oпыñ oғнына çaңa çarua, qalaqa ymjt көzjmen qarar, odan naqtьль өndjrstjk çәrdem alamьñ dep senetjñ kolhozсь çarua cьqьp отьr. Bүгыñqь tiptes, kedeiljkke tysjр qaludan cocitьñ, çasьrьpьp qana kulak xaljne çetetjñ (sailau pğavosьñ çoiьp qoiьь mymkjñ qoil) çaruanьñ oғнына çaңa çarua, çaңa perspektivasь var, kolhozqa kjrjр альр, çoqсьлыqtan qütьльp, çaruasьлыq çaqьññ өrleudjñ keң çolьna tysu cьqьldь perspektivasь var çaңa çarua cьqьp отьr.

Mjñe jstjñ mәнj osьndai, çoldastar.

Oktәvг revolutsiasьññ olçalарь men qaular өsjр kele çatqan kolhozдыq qozqalьstьñ verekesjñ ketjruge тыrьsqan vürçuazialьq teorialardьñ qandai tyгjñ volsa da, vәrjñ de qiratьp, typ tamьrьmen çüьp çastauqa agrarсь teoretikterjmjzдж varлыq çaralardь qoldanvaqandьqь тыm-aq qьñçьlarлыq js, çoldastar.

KOLXOZDARDьÑ ÇARATЬLьSЬ TURALь

Kolhozdar, çaruasьлыqtьñ tipj retjnde, sotsialistjk çaruasьлыqtьñ vjг formasь. Bүqan esvjг kymән volmasqa tijs.

Oсьnda seilegen oratorlardьñ vjгj kolhozdardь tykke çaratpai seiledj. Ol, çaruasьлыq üйм retjnde, kolhozdardьñ çaruasьлыqtьñ sotsialistjk formasьmen esvjг-vailanьсь çoq dep sendjrmek voldь. Men, çoldastar, kolhozdardь vülai sipattau myldem terjs ekenjñ aituqa tijs-tjmjñ. Müñdai sipattaudьñ leninizmмен esvjг vailanьсь çoqtьqьñ kymән volmasqa tijs.

Çaruasьлыq tipj nemen belgjlenedj? Әrine, adamdardьñ өndjrs pğotsesjндеgj qatnastарьmen belgjlenedj. Çaruasьлыqtьñ tipjñ vüdan vasqa nemen belgjlemek kerek? Al kolhozda өndjrs qūraldarьñ мен-cjkteucj adamdar tavьmen sol өndjrs qūraldarь çoq adamdar tavь var ma eken? Kolhozda eksplotatorlar tavь men eksplotatsialanucьlar tavь var ma eken? Kolhoz, memlekettjñ çerjnde отьrьp, negjzgj өndjrs saimandarьñ qoqamдastьru oғнь emes pe? Kolhozdar, çaruasьлыqtьñ tipj retjnde, sotsialistjk çaruasьлыqtьñ vjг formasь emes derljki qandai дәlelder var?

Әrine, kolhozdarda qaicьлыqtar var. Әrine, kolhozdarda çekeseljk, qatte kulaktьq sarqьñsaqtar var, ol sarqьñsaqtar әlj aғылqan çoq, vjraq kolhozdardьñ пьqaiььна qarai, olardьñ macinalanььна qarai ol sarqьñsaqtar da vjг uaqьttarda sözsjz aғыluqa tijs. Bjraq, kolhozdardь qaicьлыqtарьmen, кемcjljкterjmen tütas альр qaraqanda, kolhozdar ça-

ruasylыq faktъ retjnde, negjzjnde derevnenjñ damuыndaqъ çaqa çof, derevnenjñ damuыndaqъ kulaktыq, kapitalistjk çolqa qarama-qarsъ sotsialistjk çol ekendjgjn beker deuge vola ma? Kolhozdar (men kolhozdarđ aitamъn, etjrk kolhozdarđ aitъp otъrçanъm çoq) vjzdjñ çaqdailarymъzda derevnedegj sotsialistjk qurъlystъñ vazasъ men dıbtqъsъ ekendjgjn, olar kapitalistjk elementtermen agralsqan tartъstarda eskendjgjn beker deuge vola ma?

Keivjr çoldastardъñ kolhozdarđ tykke çaratpai, olarđ caruasylыqtъñ vurçualıylыq formasъ deuge tьrsqan areketterjnjñ esvjr dalelj çoq ekendjgjn ar-anьq emes pe?

1923 ç. vjzde vıqaralыq kolhoz qozqalъsъ çoq volatъn. «Kooperatsia turalъ» degen kjarçasъnda Lenin kooperatsianъñ varlyq tyrlerjn onъñ tømengj formalaryn da (kerek-çaraq çetjstjrucj, onjm etkjzucj), çoqarqъ formalaryn da (kolhozđyq formasъn) aitqan volatъn. Kooperatsia turalъ, kooperativ kəsjr orndarъ turalъ sonda ol ne degen edj? Leninnjñ «Kooperatsia turalъ» degen kjarçasъnan alьnqan vjr sitata mьnai:

«Vjzdjñ qazjrgj qurъlystъmъz tısъnda kooperativ kəsjr orndarъnъñ çeke memesjktegj kapitalistjk kəsjr orndarъnan alьrtmasъ: kooperativ kəsjr orndarъ — kollektivtjk kəsjr orndarъ; vjraq, kooperativ kəsjr orndarъ memlekettjñ, laqni çımsъsъ tavъnъñ qolъndaqъ çerde, solardъñ qolъndaqъ endjrgj quraldarъ arqylы ornaqan volsa, onda olardъñ sotsialistjk kəsjr orndarъnan alьrtmasъ çoq»* (XXVII tom, 396-bet).

Solai volsa, Lenin kooperativ kəsjr orndarъnъñ qur özderjn çana çeke alьp otъrçan çoq, osъ kypngj qurъlystъmъzven, olardъñ memleket qolъndaqъ çerde, endjrgj quraldarъ memleket qolъndaqъ elde js jster otъrçandьqьmen vailanъstьrgьp, olarđ tek osъ retrep qarastьrgьp, kooperativ kəsjr orndarъnъñ sotsialistjk kəsjr orndarъnan alьrtmasъ çoq dep otъr.

Çalъ kooperativ kəsjr orndarъ turalъ Lenin osъlai deidj.

Vjzdjñ daujrdegj kolhozdar turalъ da osъnъ aituqa daleljmъz ana qurlym kuctj ekendjgjn anьq emes pe?

Leninnjñ vjzdjñ çaqdailarymъzda «kooperatsianъñ çai esujnjñ özj-aq sotsializmniñ esujmen vjr narse» deujnjñ vjr sevevj de osъ.

Özderjnjz kərjр otъrsъzdar, çoqarъda aitьlqan orator, kolhozdarđ tykke çaratpaımъn dep, leninizmge qarsъ ete ereskel qate jstedj.

Onъñ osъ qatesjnen ekjncj vjr qatesj—kolhozdarđaqъ tap kyresj çaiыndaqъ qatesj tuadъ. Ol oratorđñ kolhozdarđaqъ tap kyresjn surretteuj soncalыq — kolhozdarđaqъ tap kyresjnjñ kolhozdarđan tьs tap kyresjnen alьrtmasъ çoq dep oilar qaluqa voladъ. Ol olma, tjptj kolhozdarđaqъ tap kyresj vıgnьqьdan da gərj kuctjrek volьp varadъ dep oilar qaluqa da voladъ. Sьnъnda, vıl jste kypnəlj çalqьz ol orator çana emes. Tap kyresj turalъ mьçьndau, kolhozdarđaqъ tap kyresj çaiыnda qьñqьldau, qьñsьldau qazjr vjzdegj varlyq «solcъ» aıqaisьlardъñ erekse velgjsj volьp çyg. Onъñ verçaqьnda, vıl qьñsьldudъñ paqьz kjsj kylerlj çerj — vıl qьñsьlduqьstar tap kyresj çoq ia çoq derlj çerden

* Kursiv menjkj. I. St.

tap kyresjn «taubь çyredj», vjraq tap kyresj var, tjptj carasьnan cь-
qьp, asьp çatqan çerlerden tap kyresjn kərməidj.

Kolxozlarda tap kyresjnjn elementterj var ma? Ia, var. Kolxoz-
larda çekəcjldjk psixologianьn, iaki tjptj kulaktьq psixologianьn sar-
qьpь əlj aьlmaı otьrsa, əlj de volsa keivjr teňsjzdk volьp otьrsa,
olarda tap kyresjnjn elementterj volmasьna mymkjn emes. Kolxoz-
lardağь tap kyresj kolxozdardan tьs tap kyresjmen vjrdəi deuge vola
ma? Çoq, volmaıdь. Vjzdegj «solcь» səzuarlar osь aıьrmanь kərməi-
dj, olardьn qatelerj de osь. Kolxozdardan tьs, kolxozdar qūrylmastan
vıgьnqь tap kyresj degen ne? Bül—əndjrs qūral, saimandarьna ie
volьp otьrqan çəne sol əndjrs qūral, saimandarьnьn arqasьnda kedəi-
lerdj kjrjptar etjр otьrqan kulakpen kyresu degen səz. Bül kyres
ia çənu, ia əlu ycjn kyres. Al kolxozdar negjzjndegj tap kyresj degen
ne? Bül — aldьmen, kulaktьn vьt-cьtь cьqarьlqan, ol əndjrs qūral,
saimandarьnan çūrdai volqan degen səz. Bül — ekjncjden, kedəiler
men ortacalar negjzgj əndjrs qūral, saimandarьn qoqamdasьru ne-
gjzjnde kolxozqa ūımdasqan degen səz. Bül — aqьgьnda, əngjme
kolxoz mycelerjnjn arasьndağь kyres çaiьnda, olardьn keivjreulerj əlj
de volsa çekəcjldjk çəne kulaktьq sarqьncaqьtardan aьlqan çoq, kol-
xozlardağь keivjr teňsjzdkjtj əzderjne tijmdj etjр paidalanuqa tьgь-
vadь, ekjncj vjreulerj sol sarqьncaqьtar men teňsjzdkten kolxozdarьn
aьltqьsь keledj degen səz. Kolxozdar negjzjndegj tap kyresj men
kolxozdardan tьs tap kyresjnjn aıьrmalarьn tek soqьrlar qana kə-
meuj mymkjn ekendjgj ar-anьq emes pe?

Kolxozdar volqannan keijn sotsializm ornatuqa kerektj zattьn vərij
de daiar dep oilau qate volar edj. Kolxozdardьn mycelerj osь kypnjn
əzjnde-aq sotsialiske ainalьp kettj dep oilau onan ərj qate volar edj.
Çoq, kolxozcь caruanь qaita təgьielep, onьn çekəcjldjk psixologiasьn
tyzetjр, onь sotsialistjk qoqamnьn paqьz eņvek iesjne ainaldьru ycjn
əlj de kəp çūmьs jsteu kerek voladь. Kolxozdar neqūrlьm tez maci-
nalansa, kolxozdar neqūrlьm tez traktorlansa, vül da soqūrlьm tez
jsteledj. Vjraq mūnьn əzj kolxozdardьn derevnenj sotsialistjk çolmen
qaita qūrudьn tūtqasь volu retjndegj orasan zor maņьzn esvjr ke-
mjtreidj. Kolxozdardьn ūlь maņьzь: olar egjncjlkte macinalar men
traktorlardь qoldanuqa negjzgj vaza voladь, olar caruanь qaita təgьie-
leuge, onьn psixologiasьn proletarlıq sotsializm ruxьnda əzgertuge
negjzgj vaza voladь. Leninnjn aitqanь dūgьs, — ol vьlai degen edj:

«Usaq egjncjn qaita təgьieleu çūmьsь, onьn vьkjl psixologiasь men daqda-
lagьn əzgertu çūmьsь kəp çıldardь kerek qьlatьn çūmьs. Bül məselenj ūsaq egjn-
ej çənjnde cecə alatьn, onьn vьkjl psixologiasьn, vьlaica aitqanda, saubьqьra ala-
tьn — tek materialьq vaza, texnika, egjncjlkte traktorlar men macinalardьn çalpa-
lambь qoldanьlьb, çalpalambь elektrəndjru jsj voladь» (XXIV tom, 239-vət).

Kolxozdar sotsialistjk caruacьlьqьn vjr formasь ekenjn, caruacь-
lьqьtь ərletu tūtqasь, aul caruacьlьqьn sotsialistjk çolmen damьtu tūt-
qasь volqan macinalar men traktorlarqa kəp milliondaqan ūsaq car-
malardьn qolьn çetkjzetjn forma ekendjgjn kjm beker deı aladь?

Vjzdn «solcь» səzuarlar osьnьn vərijn ūmьtьp çyr.

Vjzdn orator da osьnь ūmьtьtь.

VI

TARTYQ KYCTERDJN AUYSUB ÇƏNE PARTIA SAIASATYNDACIY BETBÜRBS

Aqyrynda, tartyq kycterdjn auysub çəne sotsializmnjn derevne-degj kapitalistjk elementterge savuyl çasauy turalь maselege keleiik.

Soñqь çyldaçь çumьsьmьzdyň erekke belgjsj—vz partia volьp, Sovet ökmetj volьp: a) derevnenjn kapitalistjk elementterjne qarsь savuylь bykjl maidanda ögьstettjk, b) çürtqa mөлjm, vül savuylьmьzdyň aitarьqtai çaqьsь nәtiçelerj volьp otyrьdь, әlj de voluda.

Bül ne degen sөz? Bül—kulaktardyň eksploatatorьq tendensialaryn teçeu saiasatьnan vz kulaktardь tap retjnde çoiu saiasatьna көctjk degen sөz. Bül — vz bykjl saiasatьmьzdaçь eň cecucj vetvürьstьň vjrn çasadьq çəne әlj de çasaudamьz degen sөz.

Soñqь uaqьtqa deijn partia kulaktardyň eksploatatorьq tendensialaryn teçeu pozitsiasьnda volьp keldj. Çürtqa mөлjm, vül saiasat VIII siezde-aq çarialançan volatьn. Bül saiasat neptj goldanarda çəne partiamьzdyň XI siezjnde çaңadan taçьda qolqa alyнçan volatьn. Leninjn Преобраçenski atьna çazçan әigjly qatь (1922 ç.) çürttьň vәgьnjn esjnde sьqar; sol qatta dәl osьndai saiasat çyrgьzudjn qaçettjlgjn ol çaңadan taçь da eskertken edj. Aqyrynda, partiamьzdyň XV siezj sol saiasatь qostar өtken volatьn. Soñqь uaqьtqa deijn vьzdjn çyrgьzjь kelgen saiasatьmьz da sol saiasat.

Bül dürьs saiasat pa edj? Ia, ol sөzsьz dürьs saiasat edj. Bүdan ves çьl ia yc çьl vürьn kulaktarqa sonдай savuyl çasai alatьn va edjk? Onda mündai savuylьmьzdyň nәtiçesj көңjldegjdei volatьpьna көzj-mjz çetjь pe edj? Çoq, көzj-mjz çetken çoq. Ol asa qaupьtj avanturizm volar edj. Ol savuylmen oinaçandьq volar edj, ol oьn asa qaterlj oьn volar edj. Öitkenj vz onda oilaçan çerj-mjzden sьqalmas-aq edjk, oilaçan çerden sьqa almaçan soң kulaktьň pozitsiasьn ньqaitar edjk. Sevevj ne? Sevevj, kulaktarqa qarsь yzjldj-kesjldj savuyl çasaçanda syienerljktei көртеgen sovhozdar men kolhozdar sьqьldь syienjс ondarьmьz derevnede onda әlj çoq edj. Sevevj, onda kulaktьň kapitalistjk öndjrsjn kolhozdar men sovhozdarьmьz sьqьldь sotsialistjk öndjrsjpen auьstьruça mymkjncjlgj-mjz çoq edj.

1926 — 1927 çyldarda zinovievcj-trotskicj oppozitsia kulaktarqa dereu savuyl çasau saiasatьn qaita-qaita partiaqa tьqqьstaçan volatьn. Partia mündai qaterlj avanturaqa qarai qia vasçan çoq, öitkenj vaisaldь adamdar savuylmen oinamaitьpьn ol çaqьsь vjldj. Kulaktarqa savuyl çasau—ylken çumьs. Müň kulaktarqa qarsь deklamatsia aitumen catastьruça volmaidь. Müň zinovievcj-trotskicj oppozitsianьň partiaqa qaita-qaita tьqqьstaçan kulaktarmen vet tьnasu saiasatьmen de catastьruça volmaidь. Kulaktarqa savuyl çasau degenj-mjz — kulaktardь qiratu çəne olardь tap retjnde çoiu degen sөz. Bül maqsattarь volmasa, savuyl degenj-mjz deklamatsia, vet tьnasu, qürqarq aıqai voladь, tьleseңjz ne deңjz, vjraq paçьz volceviktjk savuyl volьp sьqraidь. Kulaktarqa savuyl çasau degenj-mjz—jske әzj-

lenjr alьp, kulaktarqa soqqь veru, soqqь bergende olar qaitьp tьra almastai etu degen sөz. Bьz volceviker naqьz savuьl dep sonь al-tamьz. Bьdan ves çьl ia uc çьl vьrьn osьndai savuьl çasai alatьn va edjk, onьmьz nətiçelj voladь dep esep-tei alatьn va edjk? Çoq, olai ete almaitьn edjk.

Сьпьnda da, 1937 ç. kulaktьn өndjrgen astьqь 600 million pьttan asa edj, osьdan derevneden tьs айгvas retjnde satuqa сьqarqanь 130 million pьt camalь boldь. Bьl aitarlyqtai eleulj kyc, sanaspasqa vol-maitьn kyc edj. Onda kolhozdarьmьz ven sovhozdarьmьzdьn өndjrgen astьqь qanca edj? 80 million pьttai edj, onьn jсjnen rьnokke сьqar-qanь (tovarь astьqь) 35 million pьttai edj. Özderjnjz төrecj volьnz-darсь, onda kulak өndjrjsjn çəne kulak tovarь astьqьn kolhozdarьmьz ven sovhozdarьmьzdьn өndjrjsjmen, osьlardьn tovarь astьqьmen aubьstьra alatьn va edjk? Ərine, aubьstьra almaitьn edjk. Sondai çaq-dailarda kulaktarqa yzjldj-kesjldj savuьl çasau degen ne? Ol — jstj oi-laqan çerden сьqara almai, kulaktardьn pozitsiasьn kyceitu, sөitjr as-tьqsьz qalu degen sөz. Mjne sonьn ucjn de, zinovievcjl-trotskicjl oppo-zitsianьn avanturistjk deklamatsiasьna qaramastan, vьz ol kezde kulak-tarqa savuьl çasai almadьq çəne çasauqa tijs emes edjk.

Al qazjr ce? Qazjr jstjn çaiь qandai? Qazjr kulaktarqa soqqь ve-rjr, olardьn qarсыльqьn toitarьp, olardь tap retjnde çoiuqa, olardьn өndjrjsjn kolhozdar men sovhozdarьdьn өndjrjsjmen aubьstьruqa kerek-tj materialьq vazamьz çetkijktj. Çьrtqa məljm, 1929 ç. kolhozdar men sovhozdarьmьzdьn өndjrgen astьqь kemjnde 400 million pьt boldь (kulak caruacсыльqьnьn 1927 çьlqь varьq produksiasьnan 200 million pьt kem). Onan soq, çьrtqa məljm, 1929 ç. kolhozdar men sovhoz-dardьn vergen tovarь astьqь 130 million pьttan asa boldь (iaqni ku-laktьn 1927 ç. vergenjnen көvjrek volьp сьqtь). Aqьrьnda, çьrtqa mə-ljm, 1930 ç. kolhozdar men sovhozdarьdьn varьq astьqь produksiasь ke-mjnde 900 million pьt voladь (iaqni kulaktьn 1927 çьlqь varьq pro-duksiasьnan көp), olardьn veretjn tovarь astьqь kemjnde 400 million pьt voladь (iaqni kulaktьn 1927 ç. vergenjnen əlde qaida көp).

Qazjrgj vьzde jstjn çaiь osьndai, çoldastar.

Eljmjzdnь ekonomikasьndaqь kycjn aubьsuь osьndai boldь.

Soqьqь uaqьtta vьzdegj tap kycterjnjn aubьsuь osьndai boldь.

Qazjr, өzderjnjz көrjr otьrsьzdar, kulak өndjrjsjn kolhozdar men sovhozdarьdьn өndjrjsjmen aubьstьruqa vьzdnь materialьq vazamьz var. Sonьn ucjn de kulaktarqa çasaqan savuьlьmьzda qazjr kьmənsjz tavьstargьmьz var. Kulaktarqa qarсь vos deklamatsia aitumen qoi-mai, naqьz savuьl turalь sөz qьlsaq, kulaktarqa osьlai savuьl çasau kerek.

Sonьn ucjn de vьz soqьqь uaqьtta kulaktardьn eksploatatorlyq ten-densialarьn teçeu saiasatьnan kulaktardь tap retjnde çoiu saiasatьna көctjk.

Al endj kulaktardь konfiskalau saiasatьn qaitemjz, çappai kollektiv-tengen audandarda kulaktardь konfiskalauqa çol beruge vola ma? dep sьraidь çьrt çan-çaqtan. Kьsj kylerljк sьraul! Bьz kulaktardьn eksplo-atorlyq tendensialarьn teçeu көzqarasьnda volqan kezjmjzde, kulak-

tarqa qarşy yzıldj-kesıldj cавуы җасауға көсерлік мүмкүндүгүмүз чоқ kezde, kulaktardıң өндүрїсїн kolhozdar men sovhozdarđıң өндүрїсїмен ауыстырарлық мүмкүндүгүмүз чоқ kezde kulaktardı konfiskalauға җол беруге болмайтын edj. Onda kulaktardı konfiskalauға җол бермеу саїasatь qаҗettj җәne дүрүс саїasat edj. Al qazır ce? Qazır jstjң җайы басқаса. Qazır kulaktarға yzıldj-kesıldj cавуы җасауға, olardıң qarşылықпн тоїtarуға, olardı tap retjnde җоїуға җәne olardıң өндүрїсїн kolhozdar men sovhozdarđıң өндүрїсїмен ауыстыруға мүмкүндүгүмүз бар. Qazır kulaktardı konfiskalau җүмьсін җүргїзүсї — җарпай kollektivtendjru jсїн җүzege асыр җатқан кедей-ortacalar бұқарасынның өзї. Qazır җарпай kollektivtengen аудандардақь kulaktardı konfiskalau jсї endj җай әкїмсїлїк cara emes. Qazır olardaқь kulaktardı konfiskalau jсї kolhozdar құрғь, solardı damьtu җүмьсінның өзektj vjr бөlegj volьp оть. Сондықтан да, qazır kulaktardı konfiskalauға vola ma деп сөз қылудың өзї tьptj ersj җәne kjsj кылерлїк нәрсе. Басын алдырған сасын җоқтамас.

Kulaktь kolhozға aluға vola ma — degen sūrau odan da gөrj kjsj кылерлїк sūrau. Әрине, kulaktь kolhozға aluға болмайды. Болмайтын себевї — ol kolhozдық qozқалыстың ең барғь тұрған җауы. Анық олар деїмїз.

VII

QORTЫNDЫЛАР

Mjне, җoldastar, vьzdjң аграрсыл marksisterjмьzdjң теоріалық jsterj осы тьїндj altь мәselege соқпай өте алмайды.

Bұл мәselelerdjң маңызь, алдымен, мынау: осыларды marksistїк җолмен сесїр сықарғанда, keide kommunist җoldastарьмыз, — өзїмїзге діат кeltjрїр, — таратыр, практиктерjмьzdjң тїын асыр җүрген буржуазіалық necetyрлї теоріаларды вәрїн тьр тамьғымен җүлїр tastauға мүмкүндїк tuady. Ondai теоріаларды тьр тамьғымен җүлїр алїр, аулақ tastauға әлdeқасап uақьт җetken edj. Öitkenj аграрсыл marksisterdjң теоріалық oilарь осы теоріалармен аїausьз кьгесте қана өсїр, җetїle alady.

Bұл мәselelerdjң маңызь, ақығында, мынау: бұлар өту дәуїрj економікасынның eskj pobleмаларына җаңа тьр берїр оть.

Qazır ner тураль, tapтар тураль, kolhozdar тураль, өту дәуїрjнїң економікасы тураль мәsele җаңаса қоїылїр оть. Neptj сегїngendїк, тек қана сегїngendїк, деп бұқьнұсыларды қателерїн асу керек. Сьньнда, Lenin neptj engjzerdjң өзїнде-ақ: ner җалқыз сегїngendїк emes, соньмен vьrge ner қала мен derevnedegj kapitalistїк elementterge җаңадан yzıldj-kesıldj cавуы җасауға әзїрлїк volьp тавьлады degen. Ner тек қала мен derevnenjң арасындақь вайланьс yсїн қана керек деп oilаусыларды қatesїн асу керек. Bьzge қала мен derevnenjң арасындақь вайланьстың вәрj vьrdei керек emes. Bьzge keregj — sotsializmнїң җeңїїн қамтамасьз etetїн вайланьс. Eger vьz neptj qostap

otьrsaq, sotsializm jsjne qьzmet etjр otьrqandьqь ucjn qana qostar otьrmьz. Al neр sotsializm jsjne qьzmet etuden qalqan kynj, vjz de onь kereksjz qьр tastaimьz. Neр cьndap çəne ьzaq uaqьtqa engjzj-ijр otьr, degen Lenin. Bjaq neр məngjlk uaqьtqa engjzjijр otьr deр ol esuaqьtta aitqan emes.

Markstjн ьdaibь endjrs teogiasьn çьrtqa tysjndjru turalь məselenj de qolqa alu kerek. Qalq caruacььqьmьzdnь valans qьrььsьnьnь sxemasь turalь məselenj de cecu kerek. Ortalьq Sanaq Basqarmasь-nьnь 1926 ç. qalq caruacььqьnьnь valansь deр çarjalaqanь — valans emes, sifrmən oinaqandьq. Bazarov peп Gromannьnь qalq caruacььqь valansьnьnь problemalarь çaьndaqь traktovkalarь da jske çuьmaidь. Ətu dəujrj ekonomikasьnьnь məselelerjn cecuge tegjnde cьqьldanqьsь kelse, SSSR dnь qalq caruacььqь valansьnьnь sxemasьn revolutsiasьn marksister çasar cьqarubь kerek.

Eger ətu dəujrj ekonomikasьnьnь problemalarьn çaqaca qoьlqanь tьrjnde cecu ucjn, vjzdjн marksist ekonomisterjmjz ortasьnan ədel-ler vjр top qьzmetkerlerdj belgjler qoisa, çaqьsь volar edj.

KULAKTARDYŲ TAP RETJNDE ҶОIУ SAIASATYŲ TURALYŲ MƏSELE ҶӨNJNDE

«Краснаја Звезда» 16 номериндеги «Кулактарды тап ретинде Ҷоиу» деген мақала Ҷалпы алқанда даусыз дүрүс болғанмен, оның формулировкасында дәл айтылған екј Ҷерј ваг. Менің ойымса, ол дәл айтылған Ҷерлердј тызету қаҶет.

1. Мақалادا айтылған:

«Сагуасылықты қалпына келтіру дәуірінде вјз қала мен деревнедегі капиталистік элементтердј теңеу саіасатын Ҷыргыздік. Сагуасылықты қайта құру дәуірінде вазынан вјз оларды теңеу саіасатынан ықыстыру саіасатына көстік».

Бұл қақида дүрүс емес. Капиталистік элементтердј теңеу саіасаты мен оларды ықыстыру саіасаты екј тырлј саіасат емес. Мұны екеуі де вјр-ақ саіасат. Деревненің капиталистік элементтерін ықыстыру — капиталистік элементтердј теңеу саіасатының, кулактардың експлоататорлық тенденциаларын теңеу саіасатының сөзсіз нәтиҶесі Ҷәне соның вјр өзекті болымј. Деревненің капиталистік элементтерін ықыстыру, ол әлј кулактарды тап ретинде ықыстыру болып Ҷырайды. Деревненің капиталистік элементтерін ықыстыру — салықтың салмақын көтере алмаған, Совет өкметінің теңеу сағаларының системасына Ҷыдамай Ҷырген кулактардың Ҷеке отрядтерін ықыстыру, Ҷеңу болды. Кулактардың експлоататорлық тенденциаларын теңеу саіасаты, деревненің капиталистік элементтерін теңеу саіасаты — кулактардың Ҷеке отрядтерін ықыстыруға әкер соқрай қоимайтындықты тусындікты нәрсе. Сондықтан кулактардың Ҷеке отрядтерін ықыстыру деревненің капиталистік элементтерін теңеу саіасатының сөзсіз нәтиҶесі Ҷәне соның вјр өзекті болымј есевінде қаралып керек, өзгесе қаралып мүмкін емес.

Бұл саіасат вјзде сагуасылықты қалпына келтіру дәуірінде қана емес, сагуасылықты қайта құру дәуірінде де, XV сиезден соңы (1927 Ҷ. декавр) дәуірде де, партиамыздың XVI конференциясы (1929 Ҷ. апрел) болған кезде де, бұл конференциадан соң да, вјзде Ҷарпай коллективтендіру кезеңі тұып, кулактарды тап ретинде Ҷоиу саіасаты қақпына өзгеріс Ҷасалған 1929 Ҷылының Ҷазына дейін де Ҷыргызділр отырды.

Егер 1925 Ҷылы декаврдегі XIV сиезден вастап (Орталық Комитеттің есеві воіыпса Ҷықарылған резолүцияны қара), 1929 Ҷылы апрелдегі XVI конференция («Аул сагуасылығын өрлету Ҷолдары туралы» резолүцияны қара) ағасындағы партианың маңызды-маңызды документтерін қарасақ, «кулактардың експлоататорлық тенденциаларын теңеу» туралы тезис, немесе «деревнеде капитализм өсуін теңеу» туралы тезис «деревненің капиталистік элементтерін ықыстыру» туралы тезиспен, «деревненің капиталистік элементтерін Ҷеңу» туралы тезиспен әрдайым қатар Ҷыргып отырғандығын вайқатауға болмайды.

Bül ne degen söz?

Bül — partia derevnenjñ kapitalistjk elementterjnь ьqьstьrudь kulaktardьñ eksploatatorlьq tendensialarьñ teçeu saiasatьnan, derevnenjñ kapitalistjk elementterjnь teçeu saiasatьnan vөлmeidj degen söz.

Partianьñ XV siezj tygeljmen, XVI konferensia tərjzdj, «aulcaruacьlьq vurçuazianьñ eksploatatorlьq nietterjnь teçeu» saiasatьna syienedj. (XV siezdjñ «Derevnedegj çümьs turalbь» rezolutsiasь), «derevnedede kapitalizmьññ damuьñ teçeitjnь çaңa caralardь qoldanu» saiasatьna syienedj (sol rezolutsianь qara), «kulaktьñ eksploatatorlьq tendensialarьñ mьqtap teçeu» saiasatьna syienedj (XV siezdjñ vesçьldьq turalbь rezolutsiasьñ qara), «kulak pen saudegerdj vüdan vьlai da vasyñ tyrdenemj teçeuge көcu» maqnasьnda «kulakqa savuьl çasau» saiasatьna syienedj (sol rezolutsianь qara), qala men derevnedegj «çeke-kapitalistjk caruacьlьq elementterjnь» «caruacьlьq çaqьnan vürьñqьdan da gөгj vaty ьqьstьru» saiasatьna syienedj (Ortalьq Komitettjñ esevj voььncь XV siezdjñ сьqarqan rezolutsiasьñ qara).

Olai bolsa, a) çoqarьdaqь atalqan maqalanьñ avtorьññ kapitalistjk elementterdj teçeu saiasatь men olardь ьqьstьru saiasatьñ ekj tyrlj saiasat etjp көrsetuj dürьs emes. Müññ kapitalizmьdj teçeitjnь çalrьvjr saiasat ekendjgn, al kulaktardьñ çeke oträdterjnь ьqьstьru vül saiasatьñ vjr özektj vөлjmnь çəne nətiçesj ekendjgn faktьlar дәledep otьr.

Olai bolsa, b) çoqarьda atalqan maqalanьñ avtorьññ derevnenjñ kapitalistjk elementterjnь ьqьstьru caruacьlьqtь qaita qürü дәujrjnde, XV siez kezjnde qana vastaldь deuj dürьs emes. Sьñnda, ьqьstьru XV siezge deijn de, caruacьlьqtь qalrьna keltjru дәujrjnde, XV siezden soң da, caruacьlьqtь qaita qürü дәujrjnde voldь. XV siez kezjnde çaңa qosьmca caralar velgjlenjр, kulaktardьñ eksploatatorlьq tendensialarьñ teçeu saiasatь tek qana kyceitjgen volatьñ; osьqan vailanьstь, kulaktardьñ çeke oträdterjnь ьqьstьru da kyceiuj tijs edj.

2. Maqalada aitьlqan:

«Kulaktardь tap retjnde çoiu saiasatь tütasьnan kapitalistjk elementterdj ьqьstьru saiasatьnan tuadь, sol saiasatьñ çaңa etaptaqь çalqasь volьp tavьladь».

Bül qaçida дәl emes, sondьqtan dürьs ta emes. Kulaktardь tap retjnde çoiu saiasatь aspannan tyspegenj tysjnktj. Bül saiasat derevnenjñ kapitalistjk elementterjnь teçeu djñ, demek ьqьstьrudьñ da vьkjñ өtken дәujrjnde daiarlanqan. Bjraq vüdan vül saiasatьñ derevnenjñ kapitalistjk elementterjnь teçeu (çəne ьqьstьru) saiasatьnan tyvjrлj айртмась çoq, vül saiasat teçeu saiasatьññ çalqasь volьp tavьladь-mьs degen maqna tumaidь. Avtorca aitu — 1929 çьldьñ çazьnan berj derevnenjñ damuьnda өзgerjs volqandьqьñ çoqqa сьqaru voladь. Olai aitu — vjzdjñ vül дәujr jсjnde partiamьzdnь derevnedegj saiasatьnda vetvürьs çasaqandьqьmьzdnь çoqqa сьqaru voladь. Olai aitu — vjr kezde Frumkinьñ XIV siez qararlarьna çarmasьp, kolhozdar men sovхозdardь ornatu saiasatьna qarсь сьqqanь siaqtь, qazjr XV siezdjñ qararlarьna çarmasьp, partianьñ çaңa saiasatьna qarсь сьqqan, partiamьzdaqь oңсьl elementterge ideologialьq pаnа çasaqandьq voladь.

Derevnenjñ kapitalistjk elementterjnь teçeu (çəne ьqьstьru) saiasatь

тын кысеитуджы җарыалағанда XV сиез неге сыйенди? Кулктарды булай теҗеуимизге қарамастан, кулктарды белгилі уақытқа дейін қалайда тап ретінде қалдыра тұру керек екендігіне сыйенди. Осыған сыйене отырып XV сиез арендаторлардың көрсілігі кулктар екенін қағсыз және тұтырып-ақ, җерди арендаға беру туралы заңды кысінде қалдырды. Осыған сыйене отырып XV сиез дереғненде еңбек җалдау туралы заңды кысінде қалдырды, бул заңның булҗытымай іс җызине асығылып талап етті. Осыған сыйене отырып кулктарды конфискалау болмасын деп тақыда җарыаланды. Бул заңдар мен бул қарулар дереғненін капиталистік элементтерін теҗеу (җәне ықпалы) саясатына қайсы келе ме? Сөз җоқ, қайсы келмейди. Бул заңдар мен бул қарулар кулктарды тап ретінде җою саясатына қайсы келе ме? Сөз җоқ, қайсы келеди! Солай болса, җарпай коллективтенген аудандарда, бул заңдар мен бул қаруларды енді булай җинап қоюға тура келеди; ал җарпай коллективтендіру сферасы кын сайын емес, сақат сайын өсіп келеди. Ғарпай коллективтенген аудандарда бул заңдар мен бул қаруларды колхоз қозғалысының өрсінін өзін-ақ булай җинап қойды.

Мұнан кейін кулктарды тап ретінде җою саясаты дереғненін капиталистік элементтерін теҗеу (җәне ықпалы) саясатының җалғасы деуге бола ма? Әрине, болмайды.

Өндіріс саймандарын кулктар тавының қолында қалдыра отырып, җерди еркін пайдаланып право бере отырып, практиканызда дереғненде еңбек җалдау туралы заңды, аренда туралы заңды сақтай отырып, кулктарды конфискалауға тиім сала отырып, кулктар тавын салық салу җәне басқа түрлі теҗеу сараларымен тап ретінде җоюға болмайтындықын җоқарғыда аталған мақаланың авторы ұмытып кетіп отыр. Кулктардың эксплоататорлық тенденцияларын теҗеу саясатын җыргызғанда кулктардың тек җеке отрядтерін қана ықпалыға волатынын, мұның өзін кулктардың белгилі уақытқа дейін тап ретінде сақталып қайсы келмейтінін, қайта соны керек қылатынын автор ұмытып кетіп отыр. Кулктарды тап ретінде ықпалығыр сығару үсіп кулктардың җеке отрядтерін теҗеу җәне ықпалығы саясаты җеткіліксіз. Кулктарды тап ретінде ықпалығыр сығару үсіп бул тартың қарсылықын асық маиданда тоитару керек җәне кулктарды олардың өмір сүрине җәне дамуына керекті өндіріс көздерінен (җерди еркін пайдалану, өндіріс саймандары, аренда, еңбек җалдау правосы, тақысын-тақылardan) җірдай қылу керек. Кулктарды тап ретінде җою саясатына бет буру деп міне осылы айтады. Мұнсыз кулктарды тап ретінде ықпалығы туралы сөздер оңсы uklonisterge қана лайықты, соларға қана тіжді вос булы волады. Мұнсыз есвір көңілдегідей коллективизацияны волуы, әсіресе дереғненін җарпай коллективтендіру мүмкін емес. Мұны кулктарды қиратып җатқан җәне җарпай коллективтендіру ісін җызеге асығыр җатқан дереғненіздегі кедерлер мен орталар қағсыз болды. Мұны вездін кейірі җолдастарымыз әлі тусынбеген көрinedi.

Олай болса, партияның дереғнендегі қазыргі саясаты — ескі саясаттың җалғасы емес, дереғненін капиталистік элементтерін теҗеу (җәне ықпалығы) җөніндегі ескі саясаттан кулктарды тап ретінде җою җөніндегі җаңа саясатқа бет буру волады.

TAVBĖSTARDAN BAS AINALU

Kolhoz qozqalysynyň mäselerj çenjnde

Sovet ökmetjnjň kolhoz qozqalysy çenjndegj tavbstarь turalь qazjrde çürttjň wəj sөz qylp çyr. Kyrdelj tavbstarьmьzdyň warylqyn tjptj dücrandarьmьz da amalsьzdan moьndap otyr. Al wül tavbstar, sьnynda, öte jrj.

SSSR da osь çylqь 20 fevralqa deijn carua caruacьlyqtarьnyň 50%oj kollektivtendjrljр otyrqandyqь faktь. Wül — wjz wesçyldьq plandy 1930 çylqь 20 fevralqa deijn ekj eseden artьqьraq asьra ondadьq degen sөz.

Kolhozdarьny wilyqь çylь 28 fevralqa deijn köktemdegj egjs tьqьmьn 36 million sentnerden artьqьraq, iaqni plannyň 90%-nen artьqьraq, iaqni 220 million püt samaly çinar ylgjrljр otyrqandyqь faktь. Kolhozlardan qana 220 million püt tьqьm çinaluь — çinalqanda astьq daiьndau planь oidaqьdai ondalьp sьqqannan keijn çinaluь — ogasan jrj çetjskendjk ekendjgjn moьndamasqa wolmaidy.

Münьny wəj nenj көrsetedj?

Derevnenjň sotsializmge negjzjnen wet würguь qamtamasьz etjldj dep esepteuge wolatьnyň көrsetedj.

Wül tavbstarьny wjzdjň eldjň taqdyryь usjn, wjzdjň eljmjzdjň wastaucь kycj wolqan wukjl çumьscь tabь usjn, aqьrynda, partianьny özj usjn öte zог maqьzь warylqyn ьspattar otyrudьny qaçetj çoq. Praktikalьq qolma-qol nәtiçelerjn wьlai qoiqanda da, wülardьny, wül tavbstarьny, partianьny özjnjň jckj ömjrlj usjn, wjzdjň partiarь tәgwieleu usjn zог maqьzь war. Wül tavbstar wjzdjň partiaqa çjgerljlk ruxьn, özjnjň kycjne senu ruxьn engjzedj. Wül tavbstar çumьscь tabьn jsjmjzdjň çenjр sьqьyna senumen quraldandyradь. Wül tavbstar wjzdjň partiaqa milliondaqan çaqa rezervter qosady.

Partianьny münan sьqatьn mjndetj: qol çetken tavbstarь waiandy etu, wülardь wüdan әrmen jlgerj wasu usjn planomerlj tyrde paidalanu.

Wjraq tavbstarьny, әsjrese wjrsьryra «oqai», wьlaica aitqanda, «kы-tjlmegen» retterde qolqa tysken tavbstarьny kыngjrt çaqь da wolady. Mündai tavbstar keide: «Wjzdjň qolьmьzdan wəj de keledj!», «Wjzge wəj oqai!» degen menmendjk, keude көterucjljk ruxьn engjzedj. Wular, wül tavbstar, kovjne keiwjreulerdj mastandyradь, münьmen qatar keiwjreulerdjň tavbstandan wasь ainala wastaidy, samasьn wjlmecjljk tuady, sьndьqть ũqu qawjletj çoqalady, өз kycjn asьra waqalar, çaudьny kycjn çete waqalamauqa ũmьlycьlyq paida wolady, sotsialistjk qurьlystьny warylq mäselerjn «ә degence-aq» cecjр saludy көzdegen awanturistjk әreketter paida wolady. Mündaida qol çetken tavbstarь

vaianď etjr, olardь vüdan әrmen jlgerj vasu ycjn planomerlj tyrde paidalanudьñ qatьn çeuge orn volmaidь. Qol четкен tavьstardь vaianď etjr ne керек, vjz onsьz da «ә degence-aq» sotsializmniñ toльq çeñujne çete alamьz: «Vjzdjñ qoльmьzdan vәrj de keledj!», «Vjzge vәrj oñail».

Partiannyñ münan cьqatьn mјndetj: jske zalaldь çәne qauptj osь riqьldarqa qarсь vatьl kyges çyrgjzjr, mündailardь partia jcjnәn aidar cьqu.

Jske ziandь çәne qauptj vül riqьldar vjzdjñ partia qatarьnda pәlen-dei keñ tyrde tarala qoidь dep aituqa volmaidь. Vjraq olar, vül riqьldar, degenmen vjzdjñ partia jcjnde var, çәnede vülar kyceimeidj dep kesjr aituqa дәlel çoq. Eger olar, vül riqьldar, vjzde orn teujr, çaiььp ketse, kolhoz qozqalьсь edәujr nacarlaitьndьqьna çәne vül qozqalьstьñ jske asrau qaupj realdьqqa ainalatьndьqьna kydjktenveuge voladь.

Vjzdjñ vaspa sөzjmјzdnь münan cьqatьn mјndetj: Lenin çoльna qarсь vül çәne osь sьqьldь riqьldardь ynemj әckerelep otyru.

Vjrnese faktьlardь keltjreijk.

1. Vjzdjñ kolhozdьq saiasatьmьzdnь tavьstь volubь, vül saiasattьñ, kolhoz qozqalьсььnyñ erktj çәne SSSR dьñ tyrlj audandarьndaqь әrqilь çaқdailardь esepтеuge syienjr otyrқandьqьnan. Kolhozardь kycpen ornatuqa volmaidь. Vül aqьmaqтьq çәne reaksiальq volar edj. Kolhoz qozqalьсь carualardьñ negjzgj vüqarasьnyñ velsendj көmegjne syienuj керек. Eсеigen audandarдаqь kolhoz qūғыльсьnyñ ylgjlerjn esimegen audandarqa арағыр qalai volsa solai engjze saluqa volmaidь: Vül aqьmaqтьq çәne reaksiальq volar edj. Mündai «saiasat» kollektivtendjru ideiasьn vjrden-aq әlsjreter edj. Kolhoz qūғыльсьnyñ qarqьny мен metodьn belgјlegende SSSR dьñ tyrlj audandarьndaqь әrqilь çaқdailardь qadaqalar esepke alьp otyru керек.

Kolhoz qozqalьсььnda vjzde dәndj egjs audandarь өзge audandarдьñ vәrjnjñ aldьnda volьp keledj. Nege? Nege deseñz, vjrcjncjden, qazjrdjñ өзjnde-aq ньқaiқan sovhozdar мен kolhozdarдьñ еñ көvj osь audandarда, solardьñ arқasьnda carualar çаңa texnikаныñ kycj мен маңьзына, caruacььqть çаңa, kollektivtjk çolmen ұымдastьrudьñ kycj мен маңьзына көzderjn четкјze alьp otyr. Nege deseñz, ekjncjden, vül audandarда astьq дайндаu pauqandarь tūsьndaqь kulaktarqa qarсь kyrestjñ ekjсьldьq tәçrivesj var, münьñ өзj kolhoz qozqalьсььna çeñjldьk keltjmei qoia almadь. Nege deseñz, aqьrьnda, vül audandar соңqь çьldarda өndjrstj көsjp ortalьqtarьnan taңdaulь kadrlarmen meiljnce qamtamasьz etilьp keldj.

Vül airьqса qolailь çaқdailar өзge audandarда da, мәselen, vjzdjñ soltystjk oвьstar сияqtь tütьnucь audandarда da, nemese, aitalьq, Tyrkstan сияqtь әlj de artta qalьp kele çatqan ұlt audandarьnda da var deuge vola ma?

Çoq, vülai deuge volmaidь.

SSSR dьñ tyrlj audandarьndaqь әrqilь çaқdailardь esepke alu prinsjрj erktjlk prinsipmen qatar — kolhoz qozqalьсььnyñ көñldegjdei volььna vastь tianaqtьñ vjгj volьp tavьlatьndьqь aiqьn.

Al vjzde keide js çyzjnde qalai volьp oтыradь? Audandardьñ vjrsьpьрасьnda erktjlk prinsjп men çergjlkty özgeceljcterdj esepてi oтыru prinsipj vьзыmai keledj deuge vola ma? Çoq, laç ne, vьlai deuge volmaidь. Çьrtqa mьljm, mьselen, dereu kolhozdar ñьmdastьruqa dьndj egjs audandarьnan gьgь qolailь çaқdailarь kem tьtьnucь aimaq-тыñ soltystjk audandarьнн vjrsьpьрасьnda keivjreuler kolhozdarь ñьmdastьru çьnjndegj daibndьq çьmьs çьrgjzu ornьna kolhoz qoz-қalьsьñ cinovnikce dekretteuge kolhozdarьñ өsuj тураль qaқaz vetjnde қана rezolutsialar сьқаруqa, qaқaz çьzjndegj kolhozdarь ñьmdastьruqa тьгьsadь; vьl kolhozdar сьndьqьnda әzj çoq, al olardьñ «өmьr syrjп oтырқандьqь» турасьnda qьcaq-qьcaq maқtan rezolutsialar var. Nemese, kolhozdarь dereu ñьmdastьruqa qolailь çaқdailar tьtьnucь aimaqtaqь soltystjk oвьstardaқьdan da kem Tyркstannьñ keivj audandarьñ alailьq. Çьrtqa mьljm, Tyркstannьñ vjрqatar audandarьnda әskeri kьcpen qoғqьtu çolьmen, әzjрce kolhozqa kьrgjsj kel-megen carualardь çer suaratьñ sudan çәne өndjrstj kәsjр tovarlarьnan maқьrьm etemjz dep qoғqьtu çolьmen, SSSR дьñ aldbьqь qatarь audandarьñ «qьp çetjр, vasьp ozu» әreketj volqan.

Unter Priciveevtjñ osь «saiasatь» men kolhoz qьgьльsь jsterjnde erktjlkke çәne çergjlkty özgeceljcterdj esepてi oтыrucььqqa syiengen partia saiasatьнн arasьnda qandai ñqsastьq var? Әrine, mьнн ekeuj-пн arasьnda esvjр ñqsastьq çoq çәne vola almaidь da.

Vьl vьgmalaucьььq, kolhoz qozқalьsьñ cinovnikce osьlai dekretteu, carualardь mьndai ornьsьz qoғqьtu kьmge kerek? Vjzdjñ dьcрandarьmьzdan vөten eckьmge de kerek emes!

Вьлардьñ, vьl vьgmalaucьььqтардьñ, artь nege арагьр soқadь? Vjzdjñ dьcрandarьmьzдь kьceituge çәne kolhoz qozқalьsьñ ideialarьñ әlsj-retuge арагьр soқadь.

Өzderjñ «solcьl» dep әldeqandai қьлатьñ vьl vьgmalaucьььqтардьñ avtorlarь dьгьsьnda oңcьl opporтуnizmнн oтына mai qьiatьndьqь aiqьñ emes pe?

2. Vjzdjñ partianьñ saiasi strategiasьнн orasan ñь qasietjнñ vjрj — vjzdjñ partia әrkezde qozқalьstьñ negjzgj vьнн taңdai aladь, sol vьн-нан mьqтар ñstap альр, mьndettjñ onдалуьñ qamtamasьz etu ycьñ, vьkьl çeljнj çalьр vjр maқsatqa tartadь. Partia qazjrdjñ өзjnde-aq kolhoz qьgьльsьñ sistemasьnda kolhoz qozқalьsьнн negjzgj vьнн taңdar альр voldь deuge vola ma? Ia, olai deuge voladь çәne solai deu kerek te.

Sol negjzgj vьн qaisь?

Mьmkьñ, vjрlesjр çer çьrtu serjktjgь volar? Çoq, ol emes. Öndjrs qьraldarь әlj qoқamдastьrьmaқan vjрlesjр çer çьrtu serjktjcterj kolhoz qozқalьsьнн vasьnan өtkьzgen satьsь volьp tavьladь.

Mьmkьñ, aulcaruacьььq kommunasь volar? Çoq, Kommuna da emes. Kommunalар әzjрce kolhoz qozқalьsьnda vjren-sarandaқan қана qь-вьльs volьp tavьladь. Вьkьl өndjrs қана emes, өnjmdj vөlu de qoқam-дastьrьлатьñ aulcaruacьььq kommunalarьнн vasьm forma volьь ycьñ kerektj çaқdailar әlj pьsjр çetken çoq.

Kolhoz qozqalьsьnь endj mьqtap ьstaitьn negjzgj vьnь, onь qazjrgj momenttegj vasmь formasь aulcaruacьbьq artelj volьp tavьladь.

Aulcaruacьbьq arteljnde, kьvjnese dьndj egjs caruacьbьqьnda, negjzgj ьndjrs qьraldarь: eьvek, ьer paidalanu, macina ьene vasqa inventarlar, ььmьs malь, caruacьbьq qora-qopsьlarь qoqamdasьrьbьp oьr. Artelde yь jrgesjndegj ьerler (ьsaq ogorod, vaqcalar), pьter-yiler, saьp malьnь belgijьvjr volьmj, ьsaq mal, yь qьstarь, t. t. qoqamdasьrьbьmaidь. Artel kolhoz qozqalьsьnь negjzgj vьnь volatьndьqьnь sevej: ol astьq problemasьn cecudjь eь qolailь formasь volьp tavьladь. Al astьq problemasьnь vьkjl aul caruacьbьqь sistemasьnda negjzgj vьnь volьp tavьlatьndьqьnь sevej — onь cecjь almai tьrьp mal caruacьbьqь (ьsaq ьene jrj) problemasьn da, ьndjrstj kьsjpke negjzgj ьkj zattь veretjьn texnikabьq ьene arnaulь egjster problemasьn da cecuge volmaidь. Mjne osь severtj aulcaruacьbьq artelj kolhoz qozqalьsь sistemasьnda qazjrgj momenttegj negjzgj vьnь volьp tavьladь.

Tьpkijktj tekstjсь vьgjn* ьarialanьp oьrqaп kolhozdarьnь «Ylgj ьstavь» osьnь negjzge alьp oьr.

Bjzdjь partia ьene sovet qьzmetkerlerj osьnь negjzge alularь kerek; vьl ьstavьn negjzjn ьete yirenjь vьljь, onь aqьrьna dejnь ьyzege asьru olarqa ьyktelgen mьndetterdjь vьgj volьp tavьladь.

Partianьn qazjrgj momenttegj vaqьtь mjne osьndai.

Partianьn vьl vaqьtь vьzьmai, vьrmalanvai ьyzege asьrьbьp oьr deuge vola ma? ьoq, laь ne, vьlai deuge volmaidь. ььrtqa malьm, SSSR dьn vьrsьrьra audandarьnda, kolhozdarьnь ьmjr syruj ьolьndaqь kyrestjь ьlj aiaqтальp vьtpegen ьene artelderdjь ьlj пьqaiьp ьetpegen ьerlerjnde, artel ceьverjnen corьpь ььqьp, vьrden aulcaruacьbьq kommunasьna sekjьp tysuge ьreket etucijьk var. Artel ьlj пьqaiqan ьoq, al olar qazjrdjь ьzjnde-aq pьter-yilerdjь, ьsaq maldь, yь qьstarьn «qoqamdasьrьbьp» oьr, ьenede vьl «qoqamdasьru» azьp, qaqaz ьyzndegj vьurokrattьq dekretteuge ainalьp oьr, ьitkenj ondai qoqamdasьrьudь qaqet eterljktei ьaqdailar ьlj ьzjь emes. Astьq problemasь kolhozdarьda osь kynde-aq cecjьp volqan, vьl problema endj vьzdjь vastan ьtkjzgen satьmьz qazjrgj momenttegj negjzgj mьndet astьq problemasьn cecu emes, mal caruacьbьqь men qьs caruacьbьqь problema-sьn cecu eken dep oilauqa voladь. Onda mьnadai sьrau tuadь: kolhoz qozqalьsьnь ьrtьrlj formalarьn vьr ьerge ьkeljь yie veru ьonjndegj vьl vasvьzarьbьq «ььmьstьn» kjmge keregj var? Vьl ornьsz, jsjmzge zianь jьgerj oraqьtudьn kjmge keregj var? Astьq problemasь ьlj cecjьmei tьrqaпda, kolhozdarьnь arteldjьk formasь ьlj пьqaimai tьrqaпda kolhozьsь carualardь pьter-yilerjn, varьbьq saьp maldarьn, varьbьq ьsaq maldarьn, yь qьstarьn «qoqamdasьrьbьp» ьza qьludьn, — mьndai «saiasattьn» vьzdjьn varьp tьrqaп dьscrandarьmьzqa qana kerektj, solarqa qana tijmdj volatьndьqь aiqьn emes pe? Osьndai ьpervaqan «qoqamdasьrьmprazdarьn» vьreuj «yc kyndjьk srokten qaldьrmai ьr caruanьn varьbьq yь qьstarьnьn ьsevjn aluqa», ьsep alu ьene vaqьlau ьonjnen arnaulь «komandirler» lauazьmьn taqaiьndaucьq, «arteldjьn jьjnde tьt-

* «Pravda», 2 mart, 1930 ь.

қа орнға ie болуға», «орннан екj еlj тaimastan сotsialistjk соқьсть басқаруға» және — өзjнен өзj анық қой — выкjl arteldj иьсқа сиқызьр қьсьр ұстауға арнар, выкjl artelge вүйьрқ беруге деijn вaгьрть. Вүй ne, — kolхозқа вaсцььрқ etu саиасать ma, әлде оған jгjtkj сальр, ве- deljn тьсjру саиасать ma? Мен artel ұймдastьру jsjn cjrkeulerdjn қоңьрауларьн тьсjруден вастаған, аитуға ауз вaгмайтьн, «revolutsio- nerler» тураль айтраймын да. Қоңьрау тьсjру — cjrkin-ai netken rrevo- lutsiacььььрқ deseңcj!

Вjздjн ағамьзда «қоқамдastьру» сөнjндегj вүй вaсвұзарььрқ jстер, өз вастагьнан өздерj қарқудьн кьлкjндj кeltjrerлjk вүй әрекетj, тартар мен тар кьресjнен аинальр өтудj мақсат etкен, ал js сьзjнде тар дұс- пандагьмьздьн отьна mai қуиатьн вүй әрекеттер қалаи paida boldь? Вүйлар kolхоз қуғьььсь майданьндақь вjздjн «оңай» және «кьтjlmegen» тавьстaгьмьздьн қақдайьнда қана paida boldь. Вүйлар partianьн вjр вөл- сегjнjн қатарьндақь: «Вjздjн қольмьздан вәгj keledj!», «Вjзге вәгj оңай!» деген вaсвұзарььрқ рiқььььдaгьдьн нәтиçesjнде қана paida boldь. Вүйлар вjздjн кейвjр çoldastарьмьздьн тавьстардан вастагь аинальр, вjрер минутке ақььььньн аиқьндьььн, көзқарастарььн аиьртьььн аиьрқандььььтaгььньн нәтиçesjнде қана paida boldь.

Kolхоз қуғьььсь сөнjндегj вjздjн сұмьстaгьмьздьн çольн тьзету үсjn вүй рiқььььдaгьь çольр вjтjру керек.

Partianьн қазjргj kezektj мjндetterjнjн вjрj ось.

Вaсцььрқ өнерj — yлкен js. Қозқальстан артта қалуға болмаидь, өit- kenj артта қалу — вүйқарадан қол yзу voladь. Вjрақ jлгерj оғақытуға да болмаидь, өitkenj jлгерj оғақытьр ketu — вүйқарамен вайланьсть yзу voladь. Кjмде-кjм қозқальсқа вaсцььрқ etkьsj кelse және соньмен қа- бат millionдаған вүйқарамен вайланьсьн сақтақьсь кelse, ондай адам екj майданда да — артта қалусьларқа да қарсь, jлгерj оғақытусьларқа да қарсь кьрес сьргьзuj керек.

Вjздjн partia кьстj және eckjmnen сөңjлmeidj, өitkenj ол қозқальс- қа вaсцььрқ ete отьгьр, millionдаған сұмьсьсь және сaгьуа вүйқарастьмен өзjнjн вайланьсьн сақтар, кьсеите вjледj.

KOLXOZCЫ ÇOLDASTARQJA ÇAUAP

Stalinnıñ «Tavıstardan vas aınalu» degen maqalası men partianıñ Ortalıq Komitetinıñ «Kolhoz qozqalısında partia çolın vırmaıaıusı-lyqpen kyresu turalı» degen belgijli qaulıs kolhoz qozqalısındaqı prak-tikter arasında tolyp çatqan ın kötergenj gazetterden mäljm. Osydan bailanıstı men soñqı kezde kolhozcy çoldastardan vjrtalai qat aldım, kolhozcy çoldastar vül qattarda qoıylqan süraularqa çauap berudj ta-lap etedj. Menıñ mındetjm — vül qattarqa çai özara çazısu retjmen çauap qayıru edj. Vjraq vülai etu mymkjn volmadı, öitkenj vül qat-tardıñ çartısınan artıqında avtorlarınyn adresterj kersetilmegen (adresterjn çjberudj ımytqan). Onıñ berçaqında, vül qattarda qoz-qalqan мәselelerdin vjzdjn varlyq çoldastar ıcn zor saıasi mәнj var. Onıñ ıstjne, anau adresterjn çjberudj ımytqan çoldastardı da çauapsız qaldırmaıymın kerekijgi anly qoi. Sondıqtan men kolhozcy çoldastardıñ qattarına, ol qattardaqı jske kerekij мәselelerdin vәjn alıp, asyq tygde, iaqni vaspı sөz arqıly çauap berujm qaçet völd. Menıñ vülqan qılısına kjrısujmın taqıvjr sevевj: vül çөnde mende Ortalıq Komitetinı arıap сыqarqan qararы da völd.

Vjrcıñj sürau. Çarua мәselesindegj qateljkerdin tamыь nede?

Çauap. Ortacaqa çaqındasa vjlmegendjkte. Ortacamen çaruaçılıq qatınastar çasau çөnjnde zorlyqqa çol berjlude. Ortacarualar vülqarası-men çaruaçılıq çaqınan ıctasu zorlyq çaralarına syienjr emes, orta-camen keljsjme syienjr, ortacamen odaqtasuqa syienjr qıylı kerekij-gjn ımytusılıqta. Qazjrgj momentte kolhoz qozqalısınyn negjzj — kapitalizm ataılıqqa qarсы, әsjrese kulaktarqa qarсы çımyscы tavı men kedeilerdin ortacamen odaqtası ekendjgn ımytusılıqta.

Ortacamen vjr maidanda tügьp kulaktarqa qarсы çavıyl çyrgjzjlgен kezde jstjn vәgj çaqсы edj. Vjraq vjzdjn keıvjr çoldastarымыз tavısqı mastanьp, kulakqa çavıyl çasau çolınan vjrte-vjrte taıqanap, ortacamen kyresu çolına tyse bastaqanda, olar kollektivtendjrudjn protsentinjn көp volıyn qualap, ortacaqa zorlyq qoldana bastaqan kezde, ortacanı sailau pravosыnan aıgьp, «konfiskalar», ekspropriatsialı bastaqan kez-de — çavıyl vırmalana bastadı, ortacamen aradaqı vjgьnqai maıdan әsjrei bastadı, aqьь belgijli qoi, kulak qaitadan kyceiu ıcn әreket jsteuge mymkjncjlk aldı.

Vjzdjn tap dıcrandarымызqa qarсы kyreste qaçettj çөne paidalı volqan zorlyqın vjzdjn odaqtasымыз volьp oтырqan ortaca çөnjnde tjrtj çaramсыз ekenj çөne aratqa ıсыратындыqы ımytylqan.

Soqыs mındetterj tәrjzj mındetterdj cecı ıcn qaçettj çөne pai-

даһ болған кавалиеральқ тарға ваз салудың колхоз құрылысын—орта-
самен одақтаса отырғр ұймдастығылатын колхоз құрылысын—мјндет-
терјн сесу үсјн җағамсыз екенј җәне аратқа ұсығататындықь ұмтылған.

Ғаруа мәсеlesјндегј қателердјң тамығь осында.

Ортасамен җауасыльқ җақьнан қатпастар җасау җәнјнде Ленин мјне
вьлай деидј:

«Мұнда, јстјң нақьз мәнјне қарақанда зорлау методьмен еснәрсеге қол
җеткјзуге болмаидь деген ақиқатть вәјнен де вұрың негјзге алуымыз керек.
Мұнда экономикальқ мјндет мылдем басқаса. Мұнда вутјң fundamentтј, вутјң
йдј аьр қалығь, мынасын кесјр тьсјруге вольды дерлјк җоқарғь қават җоқ. Қалада
ондај җоқарғь қават капиталистер вольса, олар мұнда җоқ. Мұнда зорьқпен јс қылу
вукјл јстј аратқа ұсығату вольр сьқадь... Орта җауаның җауасыльқ қатпастарь
җәнјнде зорьқ туралы рјкјрдјң өзјнен сорағь естеңе җоқ» (XXIV том, 168-бет).

Одан кейін:

«Орта җауаларға зорьқ җасау орасан үлкен зиян вольды. Вұл — көр сандь,
көр миллиондаған слол. Тјптј, орта җауалар есвјр җәнјнде мұнчалық кыс болмақан,
техникась мен мәденлетј, қала тұрмысь, темјр җолы орасан өскен Еуропаың
өзјнде де, онда вұл туралы өзге җәрдјң қайсысындақьдан вольса да оңайырақ ойлau-
ға вольтын вольса да — ескјм, нақьз револютсиясы сотсјалистердјң вјрде-вјрј орта
җауа җәнјнде зорьқ җараларды ұсыныр көрген емес» (XXIV том, 167-бет).

Тьсјнјктј сьқар деимјн.

Екјнсі сұғау. Колхоз қозғалысындақь васты қателјктер қандај?

Ғауап. Вұл қателјктер, кем вольқанда, үсеу.

1) Колхоздарды құрғанда ерктјлјк җәнјндегј lenиндјк принцип вұзыл-
ған. Колхоз құрылысындақь ерктјлјк туралы партианың негјзгј нұсқауларь
җәне аулсауасыльқ артелјнјң үлгј уставы вұзылған.

Ленинизмнјң үйрететјнј — җауаларды коллективтјк җауасыльқ җолына
ерктјлјк ретјмен, җеке җауасыльққа қарақанда қоқамдық, коллективтјк
җауасыльқтың артықсылығына оларды көзјң җеткјзу җолымен көсјру
керек. Ленинизмнјң үйрететјнј — колхозды җеке җауасыльқтан оңдыл-
ғын, җеке җауасыльқтан тјмдјлјгјн, колхоз җауаға, кедей мен ортаса-
ға мұқтақьдан, җоқсылықтан қутылуға җол асыр вәретјндјгјн көрсет-
кенде қана, јс җызјнде, тәҗриве җызјнде дәлелдегенде қана коллективтј
җауасыльқтың артықсылығына җауаларды көзјң җеткјзуге воль-
ды. Ленинизмнјң үйрететјнј—вұл җарттардан тьсқары колхоздар вәрјк
вольа алмаидь. Ленинизмнјң үйрететјнј—колхозды җауасыльқты кысрәп
құру җәнјндегј қандај да вольсын әрекеттер, колхоздарды кыстеу ретј-
мен орнату җәнјндегј қандај да вольсын әрекеттер тек терјс нәтиҗе вәре
алады, җауаларды колхоз қозғалысынан тек үркјтедј.

Дұғысында да, вұл негјзгј егеҗе қолданылыр отырғанда колхоз қоз-
ғалысь тавьстан тавьсқа җетјр отырды. Вјрақ тавьсқа мастаңқан кейвјр
җолдастарьмыз вұл егеҗенј елемедј, тьм асықьстық јстедј, коллективтен-
дјрудјң протсентјң көвейтудј қылар, колхоздарды кыстеу ретјмен орна-
туға кјрјстј. Тьк таңырқарлықь җоқ, мұндај «саясаттың» терјс нәтиҗесј
көр кыттјрмедј. Тезјнен пайда вольған колхоздар тап сондайық тездјк-
рәп јрї де вастады, ал кеҗе қана колхозға үлкен сенјммен қарақан
җауаларды вјрқатары эндј колхоздан терјс айнала вастады.

Колхоз қозғалысындақь вјрјнсі җәне ең васты қате осы.

Kolhoz qūғыльсындағы ерктілік қонінде Ленин мјне вьлай деидј:

«Qazırde vјzdnј mјndetjmјz — qerdј qoqamıdьq tyrde ūqsatuqa kocu, orta qırј caruacьььqqa kocu. Bјraq Sovet okmety tarapьnan esvјr kycteu voluqa mymkjn emes; esvјr zaq vьlai etuge kyctemeldj. Aulcaruacьььq kommunasььь erktіlk ne-gјzjnde qūғыladь, qerdј qoqamıdьq tyrde ūqsatuqa erktіlk qolьmen qana kocuge voladь, vьl qonde qumьscь-carua ykmetj tarapьnan səl qana volsa da kycteu voluqa mymkjn emes, vьqan zaq da qol vermeidj. Eger sјzderdnј vјreujьz mьndai kyctudj vaıqadan volsaqьzdar, onьq qianat ekendjgjn, zandь vьzu ekendjgjn, onь vјzdnј varььq kycjmјzdnј qumьsar tyzetuge tьrьsatььььzььь qəne tyzetetjnmјzdnј vјlulerjьz kerek»* (XXIV tom, 43-bet).

Odan keijn:

«Eger qerdј qoqamdasььь, kollektivtesjььь, serjktesjььь, arteldesjььь ūqsatudььь artьqscььььqarььь carualarqa js qyzjnde kersete alsa, eger serjktesken, arteldesken caruacььььqarььь arqasьььnda carualarqa komek kersete alsa, memlekettjk okmettj qolьnda ūstar otyqan qumьscььь tavььь ozjnјq jsj dьrььь ekendjgjn carualarqa tek sonda qana cььndar dələleiddj, tek sonda qana kəp milliondaqan carualar vьqarasььь mьqtar, cььndar oz qacьььna cььqara aladь. Sondьqтан serjktjk, arteldjk egjncjlkke komektesucj tyrlj caralardььь maььььь asьььь vaqalauqa volmaidь. Bјzde tykьrlerde qatqan cacьььandь, vьtьraьььq milliondaqan derevneler, qeke caruacьььqarььь var... Serjktjk, arteldjk egjncjldjkke kocudjn kerektjgььь qəne mymkjndjgььь carualarqa tysjnktj volqan praktika qyzjnde, taqьrbe qyzjnde dələldengende qana, tek sonda qan? vјz Resei sььqььь ūlan-baitaq carualььь elde sotsialistjk egjncjlk qolьndə kornektj adьььm qasaldь dep aituqa pravolььь vola alamьььz»* (XXIV tom, 579 — 580 better).

Aqьььnda, Lenin eьvекterjnen taqььь vјr qerjn keltjreijk:

«Orta carualardььь qandai volsa da serjktjkerjn, sonььmen qatar aulcaruacьььq kommunalarььь da kotermelei otyььь, Sovet okmetyjnјq oьkјlderj olardььь qūqanda səl qana volsa da esvјr kycteuqe qol vermeulerj kerek. Carualardььь ozderjnјq erkjnce vastaularьььmen qana qūғыььь, tijmdjlgььь praktika qyzjnde vaıqalqan vјrlestjktar qana qūndььь vola aladь. Vьl jste ote asььььььq zian voladь, oitkenj vьl orta carualardььь qanальqqa qarьььь terjs pьkьrlerjn tek kyceitedj. Sovet okmety oьkјlderjnјq carualardььь kommunaqqa kjrgjzu qonінде turadan-tura kyctegenderj vьlai tьrьььь, qanama tyrde kyctegenderj de qataq qauarqa tartьььь, derevnedegj qьzmetten alьььularььь kerek»* (XXIV tom, 174-bet).

Tysjnktj cььqar deimjn.

Partia Leninjnјq vьl nьsqaularььь vьlqьььrai qyzege asьььatьььndьььь dələlder otyrudььь qacetj qoq cььqar deimjn.

2) Kolhoz qūғыльсьььна vailanьььь, SSSR daqььь tyrlj audandardьььь ər-qilььь qaqdailarььь eskeru qonіндеgььь lenindjk pьnsip vьzьььqan. SSSR da ekonomika ukladььь qəne mädeniet dərəcesj ozgece necə alıan ovlьььtar varьььqььь ūmььььqan. Vьl ovlьььstardьььь jcјnde aldьььqььь qatarььь, orta qəne artta qalqan ovlьььstar var ekendjgььь ūmььььqan. Mьndai vјrj men vјrj myldem vјrdei emes ovlьььstar ycjьь kolhoz qozqalьььььь qarqьььь men kolhoz qūғыльсььььь metodььь vјrdei vola almaitьььndьььqььь ūmььььqan.

«Eger vјz, — deiddj Lenin, — savlon retjmen Reseidjn varьььq orьььndarььь ycjьь dekretterdj kocjььь verjьь otyrsaq, eger Ukrainadaqььь qəne Dondaqььь volcevık-kom-munister, sovet qьzmetkerlerj esvјr talqausььь, ol dekretterdj vasqa qerlerge de betaldььь tarata verse, vьl qate volqan volar edj»... oitkenj «vјz esqacan vјrьььqai savlonmen ozjmјzdnј cььmar otyrmaimььь, vјzdnј taqьrbeimјz, Ortaььь Reseidjn taqьrbesj, varьььq cet aimaqtarqa toьььq qoldanuqa voladь dep esqacan kesjьь-pjсjьь aitpaимьььz» (XXIV tom, 125 — 126-better).

* Kursiv menjkj. I. St.

Odan keijn Lenin vьlai deidj:

«Ortalьq Reseidj, Ukrainanь, Sьvјrdj savlonqа salu, belgjlъvjг savlonqа va-
qьndьgи — вагьр tьrқan aqьmaqьtьq voladь» (XXVI tom, 243-бет).

Aqьgьnda, Lenin Kavkaz kommunisterjne:

«RSFSR dьn çai, çaqdailarьmen salьstьrқanda eздerjнjн çailarьnь, eзд res-
publikalarьnь çailarьnь eздgeceljgjn иьndь, vјzdjн taktikamьzdьn көcјrmesjн
almai, konkretj çaqdailardьn айгмасьсььна qarai ol taktikanьn tyгjn teren-
oilар eздertudjн qaçettjgjn иьndь» mјndettedj (XXVI tom, 191-бет).

Tysjnјktj cьqar deimjn.

Leninnjн osь nьsqaularьn negjzge ala oтьгьр, vјzdjн partianьn
Ortalьq Komitetj «Kollektivtendjru qarqьnь turalь» qaulьsьnda (1930
çьlqь 6 ianvardaqь «Pravdanь» qarai), SSSR dьn ovlьstarьn, kollektiv-
tendjru qarqьnь çaqьnan, yc gruppаqа valdj, onьn јcјnde Soltystjк
Kavkaz, Orta Volga, Tөmengj Volga kollektivtendjru јsјn negjzјnde
1931 çьldьn көktemјnde vјtјredj, eздge astьqtь ovlьstar (Ukraina, Or-
talьq Qara Topьraqьtь ovlьs, Sьvјг, Oral, Qazaqьstan, t. t.) kollektiv-
tendjru јsјn negjzјnde 1932 çьldьn көktemјnde vјtјredj, al qalqan
ovlьstardьn kollektivtendjru јsјn vesçьldьqtьn aqьgьna, iaqni 1933 çьl-
qа deijn soza verulerjne voladь.

Tysjnјktj cьqar deimjn.

Al јs çyzјnde ne volьr cьqtь? Kolhoz qozqalьsьnьn alqacqь tavьs-
tarьna mastanqan keivјг çoldastarьmьz Lenin nьsqaularьn da, Ortalьq
Komitettjн qaulьsьn da çaivaraqat иьmtьqan volьr cьqtь. Məskeu ovlь-
sь qaramaqьnda kemјnde yc çьl pьrsatь vola tьrsa da (1932 çьldьn
aiaqь), kollektivtendjrudjн qampaiqan sifгьn çantalasьr quьr, qьzmet-
kerlerjne kollektivtendjru јsјn 1930 çьldьn көktemјnde vјtјru kerek
dep sjlteu bergen. Ortalьq Qara Topьraqьtь ovlьs qaramaqьnda kemјn-
de ekj çьl pьrsatь vola tьrsa da (1931 çьldьn aiaqь), «eздgelerden qal-
qьsь kelmei», qьzmetkerlerjne kollektivtendjru јsјn 1930 çьldьn al-
qacqь çartьsьnda vјtјru kerek dep sjlteu bergen. Al zakavkazdьqtar
men tyгkstandьqtar qaramaqьnda tьtas tөrt çьl pьrsatь vola tьrsa da
(1933 çьldьn aiaqь), aldьnqь qatarь audandardь «quьr çetјr, vasьr
ozuqа» çьlqьna иьmtььr, kollektivtendjrudj «eң qьsqa srok» јcјnde
vјtјrugе sjlteu bergen. Ərine, kollektivtendjrudjн mündai аль-ис «qar-
qьnь» tьsьnda kolhoz qozqalьsьna daьndьqь kem audandar daьndьqь
tolьraq audandardь «vasьr ozuqа» çьlqьna иьmtььr, əkjmcјjк qьsraqьtь
kyceite çyгgјzuge dјlger voldь, sөltјr kolhoz qozqalьsьnьn tez qarqь-
nьna çetpei tьrқan faktorlardьn onьn eздjнjн əkjmcјjк qьzьmen
tolьrmaq voldь. Nətiçelerj məljm. Bül ovlьstardaqь volqan, soңnan
oqan Ortalьq Komitettjн qatnasь retјmen cecјlgen cataqtar çүrttьn
vəgјne məljm.

Kolhoz qozqalьsьndaqь ekјncј qate osь.

3) Kolhoz qьgьlьsьna vailanьstь, qozqalьstьn aiaqtalmaqan for-
masьnan attar eздjн onьsьzdьqь çөnjndegj lenindjк pгinsip vьzьlqan.
Būqaranьn damu qarьnan ozьr ketreu, vūqaranьn qozqalьsьn dekret-
temeu, vūqaradan qol yzveu, vūqaramen vјrge јlgerj vasьr, olardь
vјzdjн urandarьmьzqа çaqьndatьr, vјzdjн urandarьmьzdьn dьgьstьqь-

na öz təcəvələgij çuzjnde közderjn çetkizulerjne çenjdjk keltjre otъ-
гър, вѳqаранъ jlgerj bastъru çenjndegj lenindjk prinsip vѳзылап.

«Petrograd proletariatъ men Petrograd garnizonънынъ soldattаръ өkmettj qо-
лъна алqан uaqъtta,— deidj Lenin,— derevnedegj qūrълысqa yлken qıvndьqtar kez-
desetjndjgjn, onda öte aqъgъndар çyru kerek volatъndьqъn, çerdj qоqамdasъp
ūqsatudъ dekret kycjmen, zaпmen engjzuce tьгъsqандьqъn özj вагъp tūrqaп
өkettjk volatъndьqъn, oqaп көnse tek at төveljndeі az qana сапаль сагуалар qana
көнuj мыткjndjgjn, сагуалардъn огасан көрçjлjgj ol мындettj алдына qоимаqандь-
qъn öte çaqъь vjлgen volatъn. Sondьqtan vjz revolutsianъ damьtudъn myddelerj
ycjn öte qaçet volqan jstermen qana tьnqanvьz: вѳqаранъn damьnan vjz ecqacan
da огаqъtъp, озъp ketpeі, sol вѳqаранъn өз təcəvəsjnep, solardьn өз kyresjnep jlge-
rj vasatъn qozqalъьь tьp өskenjnce kyte tūrъьmьz kerek deskenvьz»* (XIII tom,
252-vet).

Leninnjn ösъ nısqaularъn negjzge ala otъгъp, «Kollektivtendjru
qarqъnъ тураль» velgjлj qaulъььnda (1930 çылаqъ 6 январдаqъ «Pravda-
nъ» qara) Ortalъq Komitet vьlai dep tapъt: a) kolhoz qozqalъььnъn
qazjrgj momenttegj vastъ formasъ — aulcaгуасылъq artelj; b) sondьq-
tan kolhoz qozqalъььnъn vastъ formasъ volqan aulcaгуасылъq artelj-
njn ylgj ustavъn çasau kerek; v) vjzdjn praktikalъq çımььmьzda
kolhoz qozqalъььn çоqарьdan «dekretteuge» çәne «kollektivtendjru
jsjmen oınauqa» çol берuge volmaıdъ.

Mұnъn mәнjsj — vjz qazjr kommunaqa emes, kolhoz qūrълысь-
nъn vastъ formasъ volqan aulcaгуасылъq arteljne vaqъt ūstavьmьz
kerek, aulcaгуасылъq arteljn attар өtjр kommunaqa qarquqa çol бер-
meu kerek, сагуалардъn kolhozqa vet алqan вѳqаралъq qozqalъььnъn
орпына kolhozdarдъ «dekretteuge» çәne «kolhozven oınauqa» vol-
maıdъ.

Tysjnjktj сыqар deimjn.

Al js çuzjnde ne volъp сыqtъ? Kolhoz qozqalъььnъn алqacqъ ta-
vьstarъna mastanqan keivjr çoldastарьmьz Leninnjn nısqaularъn da,
Ortalъq Komitettn qaulъььn da çaıbaraqat ūmьtqan volъp сыqtъ. Вѳ-
qара qozqalъььn aulcaгуасылъq arteljne qarai ūьmdastьrudъn орпына
vıl çoldastар çeke сагуалардъ төtesjnep kommuna ustavъna «kөçjru-
ge» kjrjsken. Qozqalъььn arteldjk formasъn nьqaitudъn орпына ūsaq
malдардъ, qūstardъ, tovarъьь emes sauъn malдаръn, pәter-yilerdj kyc-
ter «qоqамdastьruqa» kjrjsken. Lenincjlder ycjn laıьqsъz vıl asъ-
qьstьqъn nәtiçelerj qazjr çūrttъn vәjne de mәljm. Cьnъnda tūrqaqъ
kommunalardъ, әrine, qūra алqan çоq. Bjraq onъn esesjne vjrsьpъra
aulcaгуасылъq artelderjnep aıьgььp qaldъ. Ras, «çaqъь» rezolutsialar
qaldъ. Bjraq odan ne paida?

Kolhoz qozqalъььndaqъ ycjncj qate osъ.

Ycjncj sūrau. Bıl qateler qalaıca paida voldъ çәne partia olardъ
qalai tyzetuj kerek?

Çauap. Bıl qateler kolhoz qozqalъьь çenjndegj oңai tavьstarьmьz-
dan paida voldъ. Keide tavьstar vas aınaldьradъ. Tavьstardьn көvjnese
өлceuden tьь menmendjktj çәne asqaqtaudъ tuqъzatъndьqъ voladъ.
Bıl, әsjrese, өkmet vasъnda tūrqaп partianъn өkјlderjne oңai kezdes-

* Kursiv menjkj. I. St.

«dj. Əsjrese kycj men vedeljnjn əlceuj çoq dese volqandai vjzdjn partia sьqьldь partianьq əkjldernje oqai kezdesedj. Munda kommunistjk-menmendjk faktьlarьnьq volub əvden mymkjn; vьqan qarub Lenin aianvai kyresken. Munda dekrettjn, rezolutsianьq, vьrgьqьqь qudjret-tljgjne senjm tuubna əvden mymkjn. Munda partianьq revolutsialьq caralarьn vjzdjn ulan-vaitaq eljmjzdjn tyrlj typkjrlerjnde partianьq çeke əkjldernjn vob, cinovniktk dekretke ainaldьrьp çjveru qaurjnjn volub əvden realdь nərse. Men çalaq çergilktj qьzmetkerlerdj çana emes, obьstьq çeke qьzmetkerlerdj de, Ortalьq Komitettn çeke mycelern de aitrь otьrьmьn. Lenin vьlai deidj: «kommunistjk menmendjk degenjmjz — vjr adam kommunistjk partiada volub çəne onan əlj quьrьp sьqarьlmai tьrqanda əzjnjn varьq mjndetterjn kommunistjk dekretteu çolьmen cece alamьn dep oilaidь» (XXVII tom, 50 — 51-better).

Kolhoz qozqalьsьndaqь qateler, kolhoz qurьlьsь jsterjnde partia çolьn vьrmalaucьlьqtar mjne osь sьqьldь getren tudь.

Eger vьl qateler men vьrmalaucьlьqtar jlgerjde de vola verse, eger vьlar teznen çəne tygel çolьmasa, vьlardьq qauptljgь qai çergjnde?

Mundaqь qaur: vьlar, vьl qateler, vjzdj tjke çolmen kolhoz qozqalьsьn əsjretuge vastaidь, ortacamen ekj aranь acuqa, kedeilerdjn verekesjn ketjruge, vjzdjn qatarьmьzda sasucьlьqь tuqьzuqa, vjzdjn vьkjl sotsialistjk qurьlьsьmьzde nacarlatuqa, kulaktardь vьrgьnqь qalrьna keltjruge vastaidь. Qьsqaca aitqanda, vьl qateler vjzdj carualardьq negjzgj vьqarasьmen aradaqь odaqь nьqaitu çolьnan, proletarьq diktaturanь nьqaitu çolьnan taidьrьp, vьl vьqaradan qol yzu çolьna, proletarьq diktaturanь əsjretu çolьna tysjruge niet qьladь.

Vьl qaur fevraldьq ekjncj çarьmьnda-aq, aldyqь tavьstardan kəzderj su qaraqьylanqan vjraz çoldastarьmьz Lenin çolьnan laqьp sava çənelgen kezde belgjlj volqan. Partianьq Ortalьq Komitetj vьl qauptj eskerge çəne vьl jske qol sьqudь dereu qolqa alqan; kolhoz qozqalьsь turalь arnauь maqala çazьp, onda əte asqaqtar ketken çoldastardь saqtandьrьp ətudj Stalinge tapsьrqa volatьn. Keivjreuler «Tavьstardan vas ainalu» degen maqala Stalinjn əz vetjmen vastaqan jsjnjn nəticesj dep oilaidь. Vьl, ərine, vob səz. Vjzde Ortalьq Komitet mündai jste kjmnjn vobsa da əz vetjmen js vostaubna çol verjr qoia veru ycn otьrqa çoq. Vьl Ortalьq Komitettn çyrgjzgen tereq varlaub edj. Sonan soq, qatenjn tereqdgj men mөлcerj aiqьndaloqannan keijn Ortalьq Komitet 1930 çьlqь 15 marttaqь əzjnjn ataqtə qaulьsьn çarialar, əzjnjn vedeljnjn varьq kycjn çumsar, vьl qatelerge soqьqь verudj kjdjrtken çoq.

Qurьqьrьp saubьr kele çatqandaqь ekpjndj toqtata qoia, typsiz sьnьgauqa qarai zьmьrap kele çatqan adamdardь dьrьs çolqa salьp çjveru qibn çumьs. Vjraq vjzdjn Ortalьq Komitet vьdan da jrg qibncьlьqtardь çəne alatьndьqьnan Lenin partiasьnьq Ortalьq Komitetj dep ataladь. Ol vьl qibncьlьqtardь qazjrdjn əzjnde-aq negjzjnde çənjr otьr.

Partianьq tolyp çatqan otrədterjne mündai retterde əzderjnjn sa-

вѣстарън тоқтату, дер kezjnde дѣръс ъолқа вѣгьлу, ѳзjнjн қатарларън сауыр кеде қатар қайта қѣру қиън құмъс. Вjрақ вjздjн партиамъз мѣндаi қиънсыльқтардѣ ѳеңуге ѳеткijлктj икемдjгj ваг волқандѣдѣнпaн Lenin партиасъ дер аталадѣ. ОI вѣл қиънсыльқтардѣ қазjрдjн ѳзjнде-ақ негjзjнде ѳеңjр отьр.

Мѣнда jстjн ең вастъсѣ — ѳз қатендj моiьндауқа ерjлк керсетjр, ѳл қателердj ең қѣсқа срокте ѳоiьр вjтруге ѳз воiьнпaн кyc таби воладѣ. Кунj кеде қол ѳеткен тавъстарқа мастаңқaппaн кейн ѳз қатендj моiьндаудaн қорқуcыльқ, ѳзара сьнпaн қорқуcыльқ, қатенj тез, ваты тырде тызетудj тjлемеуcijлк — мjне, қиънсыльқтың вастъсѣ осъ. Қателерден jз де қалмас уcjн — осъ қиънсыльқты ѳеңсе волқaпъ, қампаiқaн сифрль тапсырмалар мен кеңсесjл вjуроқраттық максимализмдj керексjз қыр тастаса волқaпъ, назардѣ колхоздардѣн ұiьмдастьру-сагуасыльқ қѣгьльстаръ ѳенjндегj мjндеттерге аударса волқaпъ. Партианың вѣл қауртj қиънсыльқты осъ кyнде-ақ негjзjнде ѳеңе алқандѣдѣна сyвѣлѣнуге тык орн ѳоқ.

«Вѣл uақтықа деjн қѣгьр келген ревoлyтсияльқ партиалардѣн вѣрj де, — деидj Lenin, — асқақтақандѣдѣтан, кycjнjн неде екендjгjн кѳре вjлмегендjктен, ѳздерjнjн кемcijлктерjн алуқа қорққандѣдѣтан қѣгьр келдj. Ал вjз қѣгьрмаимъз, ѳiткенj вjз ѳзjмjздjн кемcijлктерjмjздj аитудaн қорқаримъз ѳѳне кемcijлктердj ѳоiу jсjн yiренjр аламъз»* (XXVII том, 260 — 261-беттер).

Leninnjн вѣл сѳздерjн ұтытуқа волмаидѣ.

Тѳртjнсj сѣрау. Partia ѳоiьн вѣрмалаусыльққа қарсѣ кyресу — керj кету, сегjну волмаi ма?

Ғауар. Әрине, ѳоқ! Мѣнда қателер мен вѣрмалаусыльқтардѣ yдете берудj сауылы дер санайтың, ал қателермен кyресудj кейн сегjну дер санайтың адамдар қана кейн сегjну туралъ сѳз қыла аладѣ. Қателер мен вѣрмалаусыльқтардѣ вjгjнjн yстjне вjрjн yie беру сьқылы сауылы, есеп ваг ма, «сауылы-ақ қоi».

Вjз колхоз қѣгьльсѣ ѳенjндегj құмъстарқа васыльқ ретjнде қолдану уcjн тijстj yлгj устав сьқарьр, қазjргj моментте колхоз қозқалъсьнън негjзгj формасъ волқaн аулсагуасыльқ артелjн ұсьндѣқ. Вѣл jстен вjз кейн сегjнjр отьрмъз ва? Әрине, ѳоқ!

Вjз қазjргj моментте колхоз қозқалъсьнън негjзгj есевjнде құмъсѣ тавьнън ѳѳне кеделердjн ортасамен ѳндjрjс ѳақьнaн ұстасуылылықайтудѣ ұсьндѣқ. Вѣл jстен вjз кейн сегjнjр отьрмъз ва? Әрине, ѳоқ!

Вjз қазjргj моментте дереvнедегj практикальқ құмъстарыпыздың вастъ ұранъ есевjнде кулактардѣ тап ретjнде ѳоiу ұранън ұсьндѣқ. Вѣл jстен вjз кейн сегjнjр отьрмъз ва? Әрине ѳоқ!

Вjз 1930 ѳыль iанвардың ѳзjнде-ақ SSSR дың овьльстарън белгijлj группаларқа вѳлjр, әг группа уcjн айықса қарқьн белгijлер, SSSR дың аулсагуасыльқьн коллективтендjру jсjн белгijлj қарқьнқа салды. Вѣл jстен вjз кейн сегjнjр отьрмъз ва? Әрине, ѳоқ!

Мѣнда партианың «сегjнгендjгj» қайсѣ?

Вjз қателjктер мен вѣрмалаусыльқтар ѳасақaн адамдардың ѳз қателерjнен сегjнyлерjн керек қыламъз. Вjз васыўзарлардың ѳздерjнjн васы-

* Курсив менjкj. I. Ст.

vūzarlıqtarın qoıbr, leninizm pozitsiasına qaitıbn kerek qylatmbz. Bız mūbn kerek qylatmbzdyñ sevevj — tek osylai etkende qana tap dūcrandarımbzğa qarсь сьп савуыды çyrgjze беруге volady. Būl vjzdjñ kerj ketkendjgmjz voıbr tavyla ma? Ərine, çoq! Būl — vjzdjñ vasvūzarlıq савуы çasar oınaqımbz kelgendjgj emes, vjzdjñ dūrbs савуы çasaqımbz kelgendjgj qana.

Partianıñ mūndai vaqıbtına çarımester men «solсы» asyra silteu-сjler qana сегjnu деп вақа бере алатындық айқын емес пе?

Сегjnu тураль ысылар çyрген адамдар, ең volмақанда, екj тырлj нәрсенj ūқыпваидь.

1) Олар савуы заңдарын vjлmeidj. Олар qol çetken pozitsianь vaiandy etpei tūrqandaqь савуыдыñ jske aspaitьп савуы ekendjgjn ūқыпваидь. Савуы, мәселеп, соқьс jsterj çөnjnde qaitkende oidaqьdai volьp сьқа alady? Çürt betaldь jlgerj vasa берumen qanaqattanvai, сопьмен vjрге qol çetken pozitsialardь vaiandy etuge tьrьssa, өзjnjñ kycterjñ өзгерген çaqьdaiğa sәikes qaita qūruğa, тьildardь kyceitjр, rezervtj çetjstjрjр отьruğa tьrьssa, савуы тек сонда qana oidaqьdai volьp сьqady. Mūbnıñ vәrj ne yсjñ kerek? Mūbnıñ vәrj өзjmjzge ky-tjlmegen oқиқалардан garantia çasau yсjñ, савуыдыñ qандаında volsa da kezdesuj mymkjñ çеke кемсjlkterdj çoıu yсjñ, sөitjр ваrьp, dūc-randy toльq çoıu jsjñ дайндаu yсjñ kerek. Eger jstjñ тек соқьс çа-қып qana аьр qarasaq, polәk әskerjnjñ 1920 çьlqь qatesj — olar osь ereçenj elemedj. Олардыñ Kievke deijn betaldь зьтьгар keljр, odan соñ Varcavağa deijn de dәl solaıca betaldь kerj зьтьгар varqandarь-нь sevevj de osь edj. Eger jstjñ taqьda тек соқьс çақып qana аьр qarasaq, sovet әskerjnjñ 1920 çьlqь qatesj — vūlar da Varcavağa са-вуы çasaqanda polәktardьñ qatelerjñ qaitalady.

Tap kyresjnjñ maidanьndaqь савуы заңдарь тураль da dәl osьbn аituğa volady. Qol çetken pozitsialardь vaiandy etpei tūrьp, өз kycte-rjñdj qaita qūrmai tūrьp, maidandy rezervpen qamtamasьz etpei tūrьp, тьildь kyceitpei tūrьp, taqьсьп-taqьларды jstemei tūrьp, tap dūcranda-рн çoıu çөnjnde oidaqьdai савуы çasauğa volmaidь.

Bykjl jstjñ mәnj — савуы заңдарын vasvūzarlardьñ ūқыпвауы-nda. Bykjl jstjñ mәnj — ol заңдарды partianıñ әvden ūқыпьp, çyzege asьrьp отьrqандьqьnda.

2) Олар савуыдыñ тартьq tegjñ ūқыпваидь. Савуы тураль qūr ai-qailaidь. Bjraq qandai тappen odaqtasьp, qandai tapqa qarсь çasalatьп савуы? Bız ortacamen odaqtasa отьrьp, derevnenjñ kapitalistjk ele-mentterjne qarсь савуы çyrgjzemjz, өitkenj tek osьndai савуы qana vjzdj çөңjske çetkjze alady. Al egerde partianıñ çеke otrәdterjnjñ qьzu ystjñde савуыь dūrbs çoldan таıbr, савуыдыñ çyzj өзjmjzджñ odaqtasьmbzğa qarсь, ortacağa qarсь ausa, onda ne jsteu kerek? Bjz-ge keregj әiteujr vjр савуы emes, vjzge keregj belgjlvjр тappen odaq-tasьp, belgjlvjр tapqa çasalatьп савуы emes пе? Tijrmenge at qoıuğa kele çatьp, Don-Kixot ta dūcranda савуы çasaqаль kele çatьrьmьп деп oılaqan qoi. Bjraq ol vūl «савуыды» çasaqan betjñde cekesjñ çarьp сьqqanь belgjlj edj qoi.

Sığa, Don-Kixottıñ dañqı vızdın «solcyl» asyra sılteucjlerge ııqı bermeitjn bolsa kerek.

Besjncj sūrau. Vızdegj eñ vastı qaup qaisı — oñcıldıq pa, әlde «solcıldıq» pa?

Ғауар. Vızde eñ vastı qaup — oñcıldıq. Oñcıldıq qaup vızde eñ vastı qaup volatın, әlj de vastı qaup volıp отыр.

Bұл ереге Орталық Комитеттин 1930 җ. 15 martta сығарған қaulь-сындақ — «solcyl» asyra sılteucjlerdin қателерj мен вұрмалауларь қазjrgj kolhoz құрьльсьна vastı kедergj volıp тавьладь degen белgijj тезiske қaisı emes пе? Соқ, қaisı emes. Әngjme тьнада: «solcyl» asyra sılteucjlerdin kolhoz қозқальсьндақ қателерj partia jcinde оң-сы uklondь kyceituge, ньқaituға қolailь җақдай tuқьzatын қателер. Nege? Өitkenj вұл қателер partia җольн терjс tyrde көрsetedj, — olai bolsa, вұл қателер partianьн vedeljn тьsjруге җеңjldjk бередj, — de-mek, вұл қателер оңсы elementterdin partia басьльқьна қарсь kyresjn җеңjldetedj. Partia басьльқьньн vedeljn тьsjru — оңсы uklonister ycjн eñ қаҗettj negjz, olар partiaға қарсь kyresjn тек ось negjzге syienjр қана қоздыра aladь. Оңсы uklonisterge вұл negjzдж «solcyl» asyra sılteucjler, olардын қателерj мен вұрмалауларь daiarlap бередj. Сондықтан оңсы opportunizmге қарсь oidaқьдай kyresu ycjн «solcyl» opportunisterdin қателерjn җoiуьтьз kerek. «Solcyl» asyra sılteucjler җviektiv җақьнан оңсы uklonisterdin odaқtasь volıp тавьладь.

«Solcyl» opportunizm мен оңсы uklonizmнjн арасьндақь ерекce вailаньс тjне осьндаi.

Кеивjр «solcıldардын» оңcıldармен влок җасau тураль җij-җij сөз қьльр җьрген фактьсьн нақ осьндаi вailаньстьн варьльқьнан деп тьsjну kerek. Кунj кесе aiқai-савуьлдь «җьrgjzjр», SSSR дь неварь, екj-yc җetjнjн jcinde-aқ kollektivtendjрjр вjтjrmek volқан «solaқailардын» вjр вөlegjнjн вьгjn еңарьлқа сальльр, moйьндагына су ketjр, kyres mai-ланьн җaиварақат оңсы uklonisterge берjр, сөitjр kulaktардан сьньмен сегjну (тьгнақcasьз!) җольна тьsjр отьрған ерекce қьльқтарьн да осьндаi вailаньстьн варьльқьнан деп тьsjну kerek.

Ystjмjzdegj momenttin өзгеселjgj тьнау: «solcyl» asyra sılteucj-lerdin қателерjne қарсь kyresu — вızde оңсы opportunizmге қарсь ky-restj oidaқьдай җьrgjzudjн cartь, ерекce вjр формась volıp тавьладь.

Altıncь sūrau. Vjрсьрьга сағуалардын kolhozдардан сығьр ketujн еalai вaқалауьтьз kerek?

Ғауар. Vjрсьрьга сағуалардын kolhozдардан сығуларь соңқь uақты-та вızde вjрқатар вekjmegен kolhozдар tuқаньн, olар endj тьгнақсьз elementтерден tazalanьр җатқаньн көрsetedj. Bұл җел-көвjk kolhozдар-дын таратыльр, берjктерjнjн қальр, ньқaiatьндьқьн көрsetedj. Менjмce вұл әвден җөндj js. Кеивjр җoldastар осьнь көгjр туңjлське тьsedj, dek-вjрjнен айьладь, қамрайған протсенттерге җан таласьр җармасадь. Endj вjрсьрьгаларь соқ-соқтар тавалаидь, kolhoz қозқальсь «құлaidь» деп сәвегеiljk қьладь. Bұлардын қai-қaisь да қатть қatelesedj. Bұлардын қai-қaisьсь да kolhoz қозқальсьньн тәnjн marksisce тьsjнуден аулақ.

Kolhozдардан, алдьмен, өlj җандар деп аталатьндар сығьр җатыр. Сьньнда вұл сығу emes, vos огндь таву. Өlj җандардын вjzге keregj

bar ma? Ərine, keregij çoq. Əlj çandar bar kolhozdarly taratyr, syn tjrj, syn berjk kolhozdar üymdastyr çatqan soltystjk kavkazdyqtar men ukraindyqtardkj öte dürys dep oilaimyn. Kolhoz qozqalys mñnan tek qana ütady.

Kolhozdardan, ekjncjden, vjzdjñ jsjmjzge tjkenen-tjke çau, çat elementter syqyr çatyr. Mündai elementter neqürlym çydam quylr. syqarylsa, kolhoz qozqalysna soqürlym çaqsy volatyn anby.

Kolhozdardan, aqyr aiaqynda, çat adamdar deuge de, əlj çandar deuge de volmaityn auytqucy elementter syqyr çatyr. Bñlar — əzjmjzdjñ jsjmjzdjñ dürystýqyn vjz vygjn tañda əlj tysjndjryp sendjre almaqan, vjraq erter tysjndjryp sendjre alymlyz haq volqan sagualar. Mündai sagualardyñ kolhozdardan ketuj uaqytca bolsa da, kolhoz qozqalysna edəujr zian. Sondyqtan kolhozdardaq auytqucy elementterdj qaratyr alu ycjñ kyresu — qazjrde kolhoz qozqalysnyñ öte djlger mjndetterjñjñ vjry.

Olai bolsa, vjrsýryga sagualardyñ kolhozdan ketuj tek terjñ nərse volyr syqraidy. Olai bolsa, osy ketucjlyk arqyl kolhozdar əlj çandardan, tuga çat elementterden qūtylatyn volqannan keijn, vñl ketucjlyk kolhozdarly sauyqyrtatyn, nyqaitatyn igj protses volyr syqady.

Bñdan vjry ai vñryñ astyqy ovlystarda kollektivtendjru jsjñ 60% ten çoqar dep sanady. Eger syn kolhozly alsaq, az da bolsa ornlyqy kolhozly alsaq, vñl sifrdyñ korneu asylyr alyndandyqy endj anby. Vjrsýryga sagualardyñ kolhozdardan ketujnen keijn astyqy ovlystardaqy kolhoz qozqalys 40% ke tūraqtasa, — oqan tūraqtauy sөzsyz, — vñl qazjrgj momenttegj kolhoz qozqalysnyñ orasan ñly çetjskendjgij volyr tavlyady. Keivjry çappaj kollektivtengen audandarymlyzda kollektivtendjrudjñ 80 — 90% ke çetkendjgjn çaqsy vjle tūga, men astyqy ovlystar ycjñ ortaca sifrdy alyr otyrmyñ. Astyqy ovlystarda 40% kollektivtendjrsək — kollektivtendjrudjñ alqacqy vesçylydy planyn 1930 çylydyñ kəktemjnde ekj ese orndaj alqandyqymlyz volady.

SSSR dyñ sotsialistjk damu jsjndegj osyndaj tarixi çetjskendjktjñ cecucj mənjn moıyndamauqa kjmñjñ vatyl varady?

Çetjncj sūrau. Auytqucy sagualar, kolhozdardan syqyr ketjry çaqsy jstep otyr ma?

Çauar. Çoq, olar çaqsy jstep otyrqan çoq. Kolhozdardan ketulerj arqyl olar əzderjñjñ myddelerjne qarşy syqyr otyr, öitkenj sagualardy mñqtaçdyqtan, qarañqylyqtan syqaratyn tek kolhozdar. Kolhozdardan ketulerj arqyl olar əzderjn nasar kyige tysjredj, öitkenj Sovet əkmetjñjñ kolhozdarqa veretjn çenjldjktejnen, paidalarynan əzderjn-əzderj maqrūm qaldyrady. Kolhozdardaqy qateler men vñrmalaular kolhozdardan syquqa dəlel emes. Ol qatelerdj kolhozdan syqraj otyry çavyla tyzetu kerek. Sovet əkmetj ol qatelerge, vñrmalaularqa qarşy bar kycjmen kyresetjn volqandyqtan, olardy tyzetu çenjldenedj de.

Lenin aitady:

«Товары эндjrys tūşynda ñsaq saguaclydy sistemasy vñqaranyñ çoqsylyqqa ñsyraun, ezjlynen adam valasyn qūtqara almaidy» (XX tom, 122-бет).

Lenin aitady:

«Usaq caruacasybq arqyb mūqtaçdyqtan qūtyluqa volmaid» «XXIV tom, 540-bet).

Lenin aitady:

«Eger vjz vūgnyca ūsaq caruacasybqren otyrsaq, erkjn çerdegj erktj azamattar vola tūrsaq ta, vərjvjr qacyp qūtylmaityn apat vjzge qaharjn tjgedj de tūrad» (XX tom, 417-bet).

Lenin aitady:

«Imperialistjk soqystyñ vjzdj qamaqan tūbyñnap tek ortaq, arteldjk, serjktjk eñvektjn çardemjmen qana cəquqa volady» (XXIV tom, 537-bet).

Lenin aitady:

«Jrj ylgjly caruacasybqtarda çerdj vjrlesjy ūqsatuqa kəcu kerek», öitkenj «onsyz, Reseidjn kezdesjy otyrgan kyizelucjlygjn, öte auyr kyijnen cəquqa mymkjn emes» (XX tom, 418-bet).

Mūnyñ vərj nenj kərsetedj?

Bül, kolhozdarbyñ carualardy mūqtaçdyqtan, qarañqylyqtan cəqaratyn vjrden-vjr qūral ekendjgjn kərsetedj.

Dau çoq, carualar kolhozdaradan cəqyp, terjs jstep otyr.

Lenin aitady:

«Kommunalarqa, artelderge çəne ūsaq çəke carualardyñ caruacasybqñ qoqamdyq, serjktjk iaki arteldjk caruacasybqqa ainaldyruqa, soqan vjrte-vjrte dem beruge bet alqan ūymdarbyñ qandayna volsa da vjzdjn qandai zor mañyz bergendjgjmjzdj sjzderdn vərjnjz de Sovet ökmetjnñ vykjl jsterjnen, əgine, vjlesjzder»* (XXIV tom, 579-bet).

Lenin aitady:

«Sovet ökmetj kommunalar men serjktjkerdj vjrjncj ornoqa qoıyr, olardy tj-keden-tjke artyqa dəreçede ūstady»* (XXIII tom, 399-bet).

Bül nenj kərsetedj?

Bül Sovet ökmetjnñ çəke carualarqa qaraqanda kolhozdarqa çəñjldjker verjy, olardy artyqa ūstap otyratyndyqyn kərsetedj. Bül Sovet ökmetjnñ kolhozdarqa çer veru retjnde de, macinalarmen, traktorlarmen, tūqymdyq astyqtarmen, t.t. çavdyqtau retjnde de, salyq salu çaqyn çəñjldetu retjnde de, kredit veru retjnde de çəñjldjker veretjndjgjn kərsetedj.

Sovet ökmetj ne ycjn kolhozdarqa çəñjldjker verjy, olardy artyqa ūstap otyrad?

Öitkenj kolhozdar carualardy çoqsylyqtan qūtqaratyn vjrden-vjr qūral.

Öitkenj kolhozdarqa artyqa çərdem kərsetucjlyk — kedeiler men ortacalarqa çərdem kərsetudjn naqyz dūrys formasy.

Çaqynda Sovet ökmetj kolhozdardaq varlyq qoqamdaylyqan çūmys maldaryn (attaryn, əgizderjn, t.t.). kolhozdarbyñ kollektivtjk ieljgjn de tūrgan çəne kolhozсылардың ceke ieljgjn de tūrgan varlyq sıbydy, cocqany, qoidy çəne qūsty ekj çylyqa salyqtan vosatuqa ūıqardy.

Mūnyñ ystjne Sovet ökmetj kolhozсылардың tölaitjn kredit vorystalyñ töludj çyl aıaqyña ceijn qaldyga tūruqa, kolhozqa kjrgen carua-

* Kursiv menjkj. I. St.

lara 1 aprelda deijn salьnan varьь traftarь, sot kesьmьmen ndь-
rjetьn pьldarь toletreuge ьiqarь.

Sovet kmetь, aqьrьnda, ystьmьzdegь ьlda kolhozььlara 500 mil-
lion som mlcerьnde kredit verudь qaitse de yzege asьrua ьiqarь.

Bьl eьjldьkter kolhozьь agualara erdemge verьledь. Bьl eьjldь-
kter vьrsьrьra agualar kolhozdan ketьr atqanda kolhozdara vekь-
nьr tьrьr qalan, kolhozьn dьсrandarьna qarьь kygesьr ььььqan,
kolhozь aqtar, kolhoz qozqalььььnь ьь tььn qoldarьnda ьstap qal-
an kolhozьь agualara erdemge verьledь. Bьl eьjldьkter vьzdьn kol-
hozdarьmьzьn osь kyngь negьzгь ьitqььь volan, vьzdьn kolhoz-
darьmьzь qьrар, valandь etetьn ane million-milьion agualarь sot-
sializm aqьna audaratьn kedei, ortaca kolhozььlara erdemge verь-
ledь. Bьl eьjldьkter kolhozdarьn osь kyngь negьzгь kadrlarь volьr
otьran ane kolhoz qozqalььььnь erlerь dep ataua toььq laььqть vo-
lьr otьran kolhozьь agualara erdemge verьledь.

Kolhozdan ketken agualar bьl eьjldьkterdь ala almaidь.

agualar kolhozdan ketьr, qatelesьr otьrandььь aььn emes pe?

Olar osь eьjldьkterdь tek kolhoza kerь qaitqanda ana ala alatьn-
dььь aььn emes pe?

Segьzьncь sьrau. Kommunalarь qaitemьz, olarь taratu kerek
emes pe?

auar. oq, olarь taratrau kerek, olarь taratudьn qacetь oq.
Menьn aььr otьranьm qaqaz vetьndegь kommunalar emes, ььn kom-
munalar. SSSR-dьn astьqть ovьstarьnda kmek krsetьr, ktermeleu-
ge laььqть vьratar ar-aqьь kommunalar var. Menьn aььr otьranьm
ььnau ьldarьnan tken, kyreste ььььqan, mьr syruge aramdьььqta-
rьn toььq aqtaan vьrьnь kommunalar. Al ььrda ana qьrьlan
aa kommunalara kelsek, olar agualarьn velsene krsetken kme-
гьmen erьktь tyrde ana ьььmdastьrьlan volsa, tьrьmьstarь zorььqььz
qozqamдastьrьlan volsa ana zderьnьn mьr syrulerьn saqtar qala
aladь.

Kommunalarь qьru, vasqaru — qььn ane aььr ьmьь. Jrь ane
verьk kommunalar tek trивelь kadrlar, ььnalan vasьlar volanda
ana mьr syrьr, dami aladь. Artel ustavьnan kommuna ustavьna asь-
qьь tyrde kcьre salucььь agualarьn kolhoz qozqalьььnan tek vetьn
qaitarьь mьmkьn. Sondьqtan bьl jьke erекce kьjь vlu kerek ane
ecqandai asьqьььь asamau kerek. Artel — anaqьrььm eьl ane a-
gualarьn qalьn vьqarasьna anaqьrььm tysьnьktь nrse. Sondьqtan
artel qazьrгь momentte kolhoz qozqalьььnьn eь alьlan formasь vo-
lьr otьr. Tek aulcaуacььь arteldegь nьqalьr, vekьgen saььn ana a-
gualarьn kommunalara krter ьmьььna negьz asalьna aladь. Son-
dьqtan, kolhozьn oqarьь formasь volan kommuna tek kelecekte
ana kolhoz qozqalьььnьn vastь vьььь vola aladь.

Toqьzьncь sьrau. Kulaktarь qaitemьz?

auar. Bьlan ceijn ngьme ortaca turalь voldь. Ortaca — ьmьь-
ьь tavььnьn odaqtasь, sondьqtan ortacalar nьndegь saiasatьmьz da
dostьq saiasat volua tiьs. Kulak turalь ngьme vasqaca. Kulak — So-
vet kmetьnьn dьсрань. Kulakren vьzdьn tatulьььmьz oq, volua

mymkyn de emes. Kulaktar çenjndegj saiasatymyz — olardь tap retjnde çoiu saiasatь. Bül, әrine, kulaktardь көzdj асыр-çümқанса çoiatymyz da tastaimyz degendjk emes. Bјraq bül vјzdjn јsjmјz kulaktardь qorcar алып, olardь çoiuqa vaqьttalьp çyrgјzјledj degen söz voladь.

Kulak turalь Lenin mjne vьlai deidj:

«Kulaktar — vasqa elderdjñ tarixьnda pomecikterdjñ, patcalardьñ, portardьñ, kapitalisterdjñ өkmetjn san ret qaitadan ornatqan eñ çьrtqьc, eñ çeksürьñ, eñ taqь ekspluatatorlar. Kapitalisterge, pomecikterge qaraqanda kulaktar көp. Bјraq сонда da kulaktar qalq јcјnde azcььq... Bül qanjcerler soqьs kezјnde qalqьñ müqtaç-dьqьmen paidalanьp vaьp aldь, olar astьqьñ çәne vasqa produktјerdjn vaqasьñ qьmbattalьp, mьñdaqan, çyz mьñdaqan som aqca çınar aldь. Bül (vyijler soqьs saldarьnan vyljngen çagualardьñ esesјne, аcьqqan çümьscьларdьñ esesјne semјrdj. Bül syljkteг еңбекјerdjn qanьñ јcјp, qalalar men fabrikalardaçь çümьscьлар qat-tyraq аcьqqan saььñ vürьñqьsььnan artьq vail verdj. Bül qansorqьctar pomecikterdjñ çerlerjn өз qoldarьna tysјrјp алqan, tysјrјp алып çyr, olar kedei çagualardь ystj-ystјne kjrјptar etedj» (XXIII tom, 206—207-better).

Bјz bül qanjcerlerdjñ, vyijlerdjñ, qansorqьctardьñ ekspluatatorьq, tendensialarьñ teçeи saiasatьñ çyrgјzјp, olarqa cьdap keldjk. Cьdap kelgen sevevjmјz — kulak çagucььqььñ, kulak өndјrјsjnjñ ognьna qoldanarьq еcнәрsemјz volmadь. Endj olardьñ çagucььqььñ ognьñ өзjmјzdjn kolhoz, sovhozdarьmьzdzьñ çagucььqььmen artьqьmen toltьra alatьñ mymkјndјgmјz var. Bүdan vьlai ol vyijlerge, qanjcerlerge cьdaudьñ qaçettјgј çoq. Kolhozardь өртеucј, kolhoz qairatkerlerjn өltјrucј, egјstj oңdьrmasqa tьrьsucь bül vyijlerge, qanjcerlerge bүdan vьlai cьdau — çümьscьлар men çagualardьñ myddesјne qarсь vaгucььq voladь.

Sonьqтан kulaktardь tap retjnde çoiu saiasatь tek volcevikterdjñ qana qoььnan keletjn nevar tavandььq, dөiektјljken çyrgјzјluge tijs.

Опыльсь сүгаи. Kolhozardьñ taiaudaqь praktikalьq mjndetj ne?

Çauar. Kolhozardьñ taiaudaqь praktikalьq mjndetj — egјs ycјñ kyresu, egјs көlemjn meilјnce keңeitu ycјñ kyresu, egјs çümьsьñ dүrьs üьmdastьru ycјñ kyresu.

Kolhozardьñ vasqa mjndetterjnјñ vәrј de qazjr egјstјñ mjndetterjne ikemdelјnuge tijs.

Kolhozardьñ vasqa çümьstarььñ vәrј de qazjr egјstj üьmdastьru çümьsьna vaqьndьrььluqa tijs.

Demek, kolhozardьñ çәne olardьñ partiada çoq aktivјnjñ verјktјgј, kolhoz vascьларььñ çәne olardьñ volceviktjk üьtqьларььñ çaramdььqь daurьqqan rezolutsialarьmen, çer çarqan qütьqtaularьmen emes, egјstj dүrьs üьmdastьrқan naqtь јsterјmen tekserјledj.

Al osь praktikalьq mjndettj aita qalqandai etјp çyzege асьru ycјñ kolhoz qьzmetkerlerjnјñ көңljñ kolhoz qүrььsььñ çagucььq мәselelerjne, kolhozdьñ јckј qүrььsь мәselelerjne audaru kerek.

Soңqь uaqьtqa ceјñ kolhoz qьzmetkerlerjnјñ көңljñ audarqan мәsele kollektivtendјrudjn sifrььñ көp voluьñ qualau voldь, çәnede cьñ kollektivtendјru men qaқaz çyzјnde kollektivtendјrudjn arasьndaqь aьrmanь çүrtьñ көrgјsj kelmedj. Endj vүlaica sifrqa әuestenucјljк tastaluqa tijs. Endj qьzmetkerlerdjñ көңlj kolhozardь ognьqtь qььluqa, kolhozardь üьmdastьru çaқьnan qaьptandьruqa, kolhozardaçь јs-çyzјndjk çümьstь üьmdastьruqa audarьluqa tijs.

Soňqy uaqytqa ceijn kolhoz qyzmetkerleriniň köňli ägrij kolhozdyň jry qylyp diymdastyguda boldy, «gigant» dep atalynandyrdy diymdastyguda boldy, çäpde wul «gigantlar» köwjne derevnelermen, selolar-men çaruasylyq wailanysy çoq, was aiaqyn çia almaityn qaqaz çyzinde-gj komendaturaqa ainalyp ketip otyrdy. Soitip js çyzindegj çumystar-ryn ataq syqaru çonjndegj çumystar çoiyp ketip otyrdy. Endj ataq syqaruqa wulaica äwestenucjlyk tastaluqa tijs. Endj qyzmetkerlerdij köňli kolhozlardyň derevneler men selolardaçy diymdastyru-çaruasy-lyq çumystaryna audaryluqa tijs. Osy çumystar tijstj nätiçeler bergende, «gigantlar» özjnen özj paيدا volady.

Soňqy uaqytqa ceijn ortacalardy kolhozlardyň wasçylyq çumystar-yna tartuqa köňli az wöljnjr keldj. Al ortacalardyň arasynda tamaca çaruasy adamdar bar, olar kolhoz qurçylysynyň çaqsy çaruasylyq qyzmetkerlerj wola alar edj. Endj çumylymyzdaçy wul kemcilyk çoiyluqa tijs. Endjgj mjndet — ortacalardyň arasyndaçy çaqsylyryn kolhozlar-daçy wasçylyq çumysqa tartu, wul jste olardyň qoiynan kelgenderjn warynca jsteujne mymkjncilyk beru.

Soňqy uaqytqa ceijn çaruä äielderdiň arasyndaçy çumysqa çetkj-lyktj köňli wöljnbedj. Bjzdiň çumylymyzdaçy eň wosaň çerjmiz çaruä äielderdiň arasyndaçy çumylymyz ekendjgjn ötken däujr көrsettj. Endj wul kemcilyk qaitalanwaityn wolyr, mylde çoiyluqa tijs.

Soňqy uaqytqa ceijn talai audandardyň kommunisterj kolhoz qurçylysynyň warylyq mjndetterjn öz kycjmyzben cecce alamyz dep çyrdj. Sondyqtan olar kolhozlar-daçy çauaptj qyzmetke partiada çoqtardy tartuqa, partiada çoqtardy kolhozlar-daçy wasçylyq çumysqa çoqaryla-tuqa, kolhozlarda partiada çoq көр aktivterdj diymdastyruqa çetkj-lyktj köňli wölmедj. Müндаi waqyttyn wytjndei dүгьs emes ekendjgjn bjzdiň partianyn tarixь көrsettj, mұnь kolhoz qurçylysynyň ötkен däu-jrj taqьda көrsetip otyr. Egerde kommunister özderjmen өзderj wolyr, partiada çoqtardan arasyн аулақ салып çyrgen wolsa, wytjn jstj wylдж-ген wolar edj. Kommunister sotsializm ycjn soqьstarda dañqь ataqqa qarylyq wolyr, al kommunizminj dүcrandary qirap qalyр otyрqan wolsa, wul — aita keteijn — kommunisterdij partiada çoqtardyň jcjndegj çaq-sь adamdaryн jske tarta wjlgendjgjn, partiada çoq qalyн wүqаранын jcjnen kyc ala wjlgendjgjn, partiada çoq tolyр çatqan aktivtj özde-rjnj partiasynyn ainalasyна çinai wjlgendjgjn. Partiada çoqtar çө-njndegj çumylymyzdaçy wul kemcilyk endj qaitalanwaityn wolyр, myl-de çoiyluqa tijs.

Çumylymyzdaçy wul kemcilykterdj tyzeu керек, olardy tywjnen çoiu керек — kolhozlardyň çaruasylyq çumystarын çolqa salu degenj-mjz mjne osь.

Сонымен:

1) Mjndet — egjstj dүгьs diymdastyru.

2) Wul mjndettj cecu ycjn керек wolatyn qural — көндj kolhoz qozqalysynyn çaruасылыq мәseleлерjне audary.

CARUACЫЛЫQ QЫZMETCJLERJNIN MJNDETTERJ TURALЬ

Sotsialistjk öndjrstj kəsip qызmetcjerjnı Bykjsoluzdyq vjrcncj konferensiasynda 1931 ғылы fevraldyń 4 de sөilengen sөz

Çoldastar! Konferensiaңыз җумысын аяқтап келедј. Qazjr sjzder rezolutsialar qabyldamaqsyzdar. Ol rezolutsialarңызdyń vjrauzdan qabyly alynarыna segjtm җoq. Bül rezolutsialarңызben азырақ тапыспын; rezolutsialarңызda sjzder öndjrstj kəsiptjń 1931 ғылы mөлcer sifrlarын maqıldaisызdar, solardy tygel orndaimыз dep sert beresjzder.

Bolcevik sөzj — сын sөz. Bolcevikter bergen sertjn orndauqa daqдыланған. Al 1931 ғылы mөлcer sifrlarын orndaudy mjndetke алу degen ne? Bül — öndjrstj kəsiptjń җалпы produksiasын 45% арттыру degen sөz. Al bül öte ylken mjndet. Ol olma. Mündai sert bergu — besçyldyqtь tek төrt ғылы orndauqa mjndettj volu qana emes, — ol cecjлgen мәsele җәne bül җerde ecqandai rezolutsia сықарудыń endj keregj җoq, — mündaqь sert bergulerjnjz öndjrstj kəsiptjń negjzgj, cecucj taraularыnda besçyldyqtь 3 ғылы orndaimыз degen sөz volady.

Konferensianыń 1931 ғылы planын orndauqa, besçyldyqtь yc ғылы da orndauqa uәde bergenj җаqsь js. Bjraq vjzdjń «accь таҗивemjz de» бар. Bjz uәdenjń keide orndalmaitындықын da vjlemjz. 1930 ғылы ды vасында da ғылы planды orndauqa osындаi uәde berjлgen edj. Ol kezde öndjrstj kəsjvmjzdjń produksiasын 31 — 32% арттыру kerek edj. Bjraq, ol uәde toлық orndala qoimady. Öndjrstj kəsiptjń 1930 ғылы produksiasь js җyzjnde 25% артты. Qazjrgj uәde de 1930 ғылы vасындаqь uәdedei volьp ketpei me? dep sұrau qoıuьmыз kerek. Öndjrstj kəsjvmjzdjń vасыларь, qызmetcjerj öndjrstj kəsiptjń produksiasын 1931 ғылы 45% арттыруqa uәde bergj otьr. Al uәdenjń orndalыyna qandai garantia бар?

Mөлcer sifrlardy orndau ycjn, produksianь 45% арттыру ycjn besçyldyqtь 4 ғылы emes, öndjrstj kəsiptjń negjzgj, cecucj taraularыnda yc ғылы orndau ycjn ne kerek?

Bül ycjn negjzgj ekj cart kerek.

Bül ycjn, vjrcncjden, realdyq, ia vjzdegj җүрттыń аituьnca, «oviektivtj» mymkjncjlkter volu kerek.

Ekjncjden, bül mymkjncjlkterdj js җyzjne asьrarlyqtai etjр kəsip orndarыmызdy vасыqara vjlu kerek, soqan ыnta volu kerek.

Planды toлық orndau ycjn vjzde vытырды ғылы mündai «oviektivtj» mymkjncjlkter voldь ma? Ia, voldь. Būqan dausьz faktьlar дәlel volla алады. Bül faktьlar тынау: vытырды ғылы mart, apreл jcjnde öndjrstj kəsiptjń produksiasь аldыңды җымен salьstьrқanda 31% astь. Bjraq ғылы planды neljkten toлық orndai алмадыq? Ne vөгет voldь? Ne җetpedj? degen sұrau tuady. Qoldaqь mymkjncjlkterdj paidalana

вјлу қаақ ҫеткјлјксјз вolds. Zavodtardь, fabriktardь, saxtylardь dūrьs vasqara vјлу қаақ ҫеткјлјксјз вolds.

Вјзде вјрјнсј cart: plandь orndauqa «овіektivtј» mymkјncјлјkter volds. Вјрақ вјзде екјнсј cart: өндјрјске vascьық ete вјлу ҫеткјлјктј volqan ҫоқ. Naq kәsjp orndarьna vascьық ete вјлу ҫеткјлјксјз volqandьqtan, naq osь severten plan orndalmai qaldь. Produksianь 31 — 32% artьrudьnь orьna вјз var volqanь 25% qana artьrdьq.

Әrine, produksianьnь 25% artььпнь өзј de ylken js. Kapitalistjk elderdјnь qai-qaisььnda bolsa da, өндјрјstј kәsjptјnь produksiasь 1930 ҫьь da, qazјrde de artqan emes. Qaita kapitalistjk elderdјnь varььqьnda da өндјрјs mьqtap kerj ketјp keldj. Osьndai ҫaқdailarda өндјрјstј kәsjp produksiasьnьnь 25% artqanь — ylken јlgerj vasqandьq. Вјрақ вјдан da көвјrek artььru qolьmьzdan keletјn edj. Oqan вјзде kerek-tј «овіektivtј» mymkјndјkterdјnь vәrj de volds.

Sөitјp, vьl da vьlььqь kертјnь volmaььna, plannьnь toььq orndalььna, qoldaқь mymkјndјktј toььq paıdaqa asььp, uәdelerjнјzdјnь вјrььpьralarь qaқaz vetјnde qalmaььna qandai garantia var?

Memleketterdјnь tarixьnda, elderdјnь tarixьnda, armialardьnь tarixьnda tavььsqa ҫetuge, ҫaudь ҫeңuge varььq mymkјndјkter vola tььpьr, ol mymkјndјkterdјnь vosqa qalьp ҫyrgen kezderj volqan, sevevј — ҫetekcјler ol mymkјndјkterdј vaіqamaqan, ol mymkјndјkterdј orndь paidalana vјlmegen, osьdan kelјp armialar ҫeңlјp ҫyrgen.

1931 ҫьldьnь mөлcer sifrlarьn orndauqa kerek-tј varььq mymkјndјk вјзде var ma?

Ia, ondai mymkјndјkter вјзде var.

Ol mymkјndјkter qandai, ol mymkјndјkterdј naқьz jske ainaldьru ycјn ne jsteu kerek?

Eң aldьmen eljmјzde ҫarатыььs vailььqь: temјr kenj, көmјr, mұnai, astььq, maqta ҫetкјлјktј volu kerek. Bұlar вјзде var ma? Var. Bұл vailььqtar вјзде vasqa memleketterdјnь qai-qaisььndaқьdan bolsa da көp. Basqa elderdјnь вјrde-vјreujnde kezdespeitјn necetyrlj vailььqtardьnь ordasь Oraldь alьp qaraıьq!

Oralda ҫоқ vailььq var ma? Ken, көmјr, mұnai, astььq—vәrj сонда! Вјzdјnь eljmјzde kaucuktan vasqa vailььqьnь vәrj de var. Вјрақ вјr-ekј ҫьldan кейn qaramaқьmьzda kaucugjmјz de voladь. Bұл ҫaқььnan, ҫarатыььs vailььqtarь ҫaқььnan, вјz toььq qamtamasьz etјlgen-vјz. Bұlar tјptј вјzdјnь keregjmјzden de көp artьladь.

Тақь ne kerek?

Bұл orasan zог ҫarатыььs vailььqtarьnь qalqьnь paıdasььna ҫaratuqa nietj men kycј var өkmet volььь kerek. Mұndai өkmet вјзде var ma? Var. Ras, ҫarатыььs vailььqьnь paıdaqa asььru ҫөnjnde қызметкерјmјz-dјnь arasьnda talas-tartььs volmai tьrmaidь. Mьsaly: көmјr-metal kәsj-vјnјnь екјнсј vazasьn qūru мәselesј ҫөnjnde vьlььr Sovet өkmet-jnјnь вјrььpьra kyres ҫyrgјzujne tura keldj, al ol екјнсј vazanь qūrmai tььpьr, вјz јlgerj vasa almatььz. Вјрақ вјz вұл kedergјlerdј ҫeңdјk. Көp ұzamai вјзде вұл vaza qūььladь.

Тақьda ne kerek?

Тақь вјr keregj — вұл өkmet ҫұmььsьлар мен сағуалardьnь mьl-

milliondaqan vüqarasınlıq qoldauına syienetjn volısn. Vjzdjn ökmetti qalıq vüqara qoldap otır ma? Ia, qoldap otır. Çer çyzjnıde çımıscılar men sagualar qoldap otırqan Sovet ökmetiñdei esvjr ökmet tava almasıız. Sotsialistjk çarğıstıñ esjr kele çatqandıqın kersetetjn faktılardı, ekpjndjıktıñ esjr kele çatqandıqın kersetetjn faktılardı, ydetpelj öndjrs finansı planı çolındaqı kyges nauqanıñ aıtır çatpaitıñ. Milliondaqan vüqarasınlıq Sovet ökmetjn qoldaitındıqın aıqın kersetetjn vıl faktılardıñ varlıqı da çürttıñ vırjne mäljm.

1931 çıldıñ mөлcer sıfırlarıñ tolıqımen, asıra orndau ycjn taqı-da ne kerek?

Taqı da keregj, kapitalizm dyniesjnıñ em qonvayıñ dertterjnen taza, kapitalizmnen yzdk artıqısqıtarı var memleket qırbılısı volı kerek. Kapitalizmıñ em qonvayıñ dertterj: krizis, çımıssızdıq, ısqırtıq, qalıq vüqarasınlıq ac-çalaqastıq. Vjzdjn qırbılısıñ mündai keselderden aman, öitkenj ökmet vjzdjn qolıtımda, çımıscı tavınlıq qolında; öitkenj vjz saguasıqıñ planımen çyrgjzemjz, planımen qor çınar, ol qordı qalq saguasıqınlıq taraularına dırbıstar völjr otırmasıız. Vjz kapitalizmıñ em qonvayıñ aıruılarınan saıtmasıız. Vjzdjn özgeceljgmjz osı, kapitalizm dyniesjnen ylken artıqısqıñ osında. Kapitalisterdjñ krizisten qalai qıtılısqı keletjndjgjne qarap kórjıjzdercj. Olar çımıscılardıñ çalaqısnı meiljnce kemjtedj. Olar sıkj zattıñ çäne azıq-ıyljk produktılarınıñ vaqasıñ meiljnce kemjtedj. Vjraq olar öndjrstj kəsır vıımdarınıñ vaqasıñ çöndep kemjtkjsj kelmeidj. Münlıq mənjsj — olar krizisten tovarlardı negjzgj tıtınucılar esevjnen, çımıscılar esevjnen, sagualar esevjnen, sıkj zattar men azıq-ıyljkıñ öndjretjn elderdjñ eñbekcjlerj esevjnen qıtılısqı keledj degen söz. Kapitalister özderj otırqan vıtaqtı özderj savadı. Sonımen krizisten qıtılıdıñ orınına krizis onan saıtın ılaqıadı, çaqı, onan saıtın sıgarı kriziske aparatın çaqı çaqdailar koveie veredj. Vjzdjn artıqısqıñ sol: vjzde asıra öndjru krizistegj çoq, vjzde milliondaqan çımıssızdar çoq, volmaidı da, vjzdjn öndjrstj anarxia çoq, öitkenj vjz saguasıqıñ planımen çyrgjzemjz. Vıl qana emes. Vjzdjn el öndjrstj kəsıvı eñ konsentratsıalanqan el. Münlıq mənjsj — vjz özjmjzdjn öndjrstj kəsıvmjzdej eñ çaqısqı texnika negjzjmen qıra alamız çäne osınıñ arqasında eñbek önjmdjlgjnıñ köz kórjı, qılaq estjmegeñ däreçede artıñ, qor qırau jsjnıñ köz kormegen qarqınımen ydetjlujn qamtamasız ete alamız degen söz. Ötkendegj vjr alsız çerjmjz öndjrstj kəsıvmjz vıtırqan, ısaq sagualar saguasıqına syienucj edj. Vjraq vırbıñ solai volıqan edj. Qazır olai emes. Kynj erıteñ, mımkjn, vjr çıldıñ keıjn, eljmjz dynie çyzjnıdegj eñ jrgj aıl saguasıqınlıq elj voladı. Dairındaqan vıkjı tovarı astıqtıñ teñ çartısnı vılıqı çıldıñ özjnıde-aq sovhozdar men kolhozdar verdj, al olar jrgj saguasıqıñ formaları volır tavıladı. Demek, vjzdjn qırbılısı, sovet qırbılısı, vjzge tez jlgerj vasuqa meiljnce mol mımkjndjktek verjı otır, mündai mımkjndjktek esvjr vırcıazıalıq eldjñ oına da kjrjı çıqıradı.

Mündai yzdk ekpjndj qarqınımen alqa vasu ycjn taqı-da ne kerek?

Құмыссыз тавының бағық маңдай алды адамдарының күсін бір бақытқа құмсап отыру үсін топтасқандық, бірлігің қеткілкіт, қиынсыздықтардан қайтықрай, дүгьс, револүсиясы, волсевіктік саиясатты бүлқытрай үнемі және асыр отыру үсін, тәсілесі қеткілкіт партия керек. Бізде мұндай партия бар ма? Іа, бар. Оның саиясаты дүгьс па? Іа, дүгьс, өйткені ол саиясат үлкен тавыстарға қеткізір отыр. Мұны құмыссыз тавының достары тығыл, дүсрпандар да мойындар отыр. Құрттың бәріне де алап Америкадағы — Фис, Англиядағы — Серчил, Франциядағы — Руанкаре сықылды «кәділгі» қетелменттердің партиамызға қарсы қалай ұлықанып, қалай ысқынқанып көріңізсің. Олар неге ұлыды, неге ысқынды? Себебі, бірдің партианың саиясаты дүгьс, себебі партиамыздың саиясаты тавыстан тавысқа қеткізір отыр.

Міне, қолдастар, 1931 жылдың төлкер сірларың және қызне асыруға қетілдік беретін, бесжылдықтың төрт жылда, ал қалы қаруасьықшының қетісі таруларында тірті және жылда орндауға қетелментетін мүмкінсіздіктердің бәрі міне осылар.

Сонымен, планды орндауға керекті бірінсі қар — «овіектівті» мүмкінсіздіктер — бірде бар.

Ал енді бірде екінсі қар — бүл мүмкіндіктерді пайдалана бірде бар ма?

Басқаса айтқанда: фабрикаларға, заводтарға, сахталарға дүгьс басшылық етір отырмыз ба? Бүл қөнде кемсілігіміз қөп па?

Амал не, бүл қөнде кемсілігіміз бар. Біз волсевіктер мұны тура асыр айттымыз керек.

Өндіріске басшылық ету деген не? Бізде кәсір орндарына басшылық ету мәселесіне волсевікке қарайтындар әрдайым вола бермеді. Бізде басшылық ету — қарқазға қол қойыр отыру қана деп ойландар сірек емес. Бүл күйінсітің нәсе, бірде бүл факты. Кеіде Сердріннің ромпрудлары еркісіз есіне тиседі. Естеріңізге сықар, ромпрудың әіелі қас ромпрудға ақы айтатын: қылыммен басынды қатыр әреленбе, істің мәнісіне, байынына барма, мұны басқалар-ақ істесін, ол сенің құмысың емес, — сенің құмысың басшылық ету, қарқазға қол қойу — деітің. Амал не, бірдің, волсевіктердің, арасында да тек қарқазға қол қойымен қана басшылық етір қыргендер аз емес. Мұндайлар істің байынына бару, техніканы менгеру, істің іесі вола қарқына баспалды.

Үс револүсияны бірдеі қолымыздан өткізіген, сірары қатаң азамат соқысында қанды қетір сыққан, өндірісті кәсіртің қыру сықылды өте ірі міндетті орндаған, қаруаларды сотсіализм қолына тисірген бір — волсевіктер өндірісті басқару қарқына келгенде қарқаз бастылыққа салыныр, қалайса байулар қалды?

Оның себебі қарқазға қол қойу — өндіріске басшылық етуден көр қетіл. Сөйтір, қаруасьық қызметкердің бірсырығасы осы қолмен — қетілдің асты, ашыңды үстімен кетті. Бүқан бір қарқынан, бір де, орталық та кінәлі. Мұнан он қылы бүгьн мәнадай ұран көтерілген еді: «коммунистер өндіріске техниканы әлі қөнді тисінеі отырқандықтан, коммунистер қаруасьықты басқаруды әлі үіренуі керек болқандықтан, өндірісті ескі техниктер мен іңенерлер, мамандар қыргізісің, ал сіздер, коммунистер, істің техника қарқына араласпандар, бірде араласпа-

qanmen, texnikanь yirenetjn volьндar, өндjrstj vasqaru qьльмьн talmai yirenetjn volьндар, yirenjр альр вjzge сьн берjлген маман- darmen вjzge өндjrstjн ең васылать, сьн доқась volьр сьқьндар» deljngen edj. Mjne osьndai ұран volqan edj. Js қызjнде не volьр сьқть? Қаңақь formulаның екjнсj вөlegjn myldem eleusjz qaldьrdь, өitkenj jstj yirenu qaқazqa qol qoiudan гөгj qиьн qoi, ал вjгjнсj вөlegjn terjs tysjnjр kettj, өндjrs texnikasьна aralaspau degendj өндjrs texnikasьн yirenudj вjгçola doқарьр qoiu деп tysjndj. Mұnan әгj zianдь, әгj qauptj catasqandьқ keljр сьқть, вūdan neқūrlьm tez qūтыlsaқ, soқūrlьm қаqsь volmaq.

Өндjrstj vasqaru қўмьсьнда кемcjljgmjz көр ekenjn тұрмьсь- тың өзj-ақ talai ret көрsettj. Bұл кемcjljgmjzдж vastap көрsetken Сахть oқиқась boldь. Сахть oқиқась partia ұйьмдарьның, profsoluz- dardьн revolutsialьқ қьрақьльқь кем volqаның көрsettj. Сахть oқи- қась саруасьльқ қьзметcjlerjmjzджн texnika қөпjнде soraқь артта қал- қандьқьн көрsettj, кейjг eskj iнçenerler мен texnikter вақылаусьз volqanson ziankestjk қольна оңайьрақ tysetjnjn көрsettj, оның ystjne, olarqa cet elderdegj қаулар әгқасап «ұсьньсь» айтьр, қьг соқынан қал- mai отьрадь-қoi. Bұл кемcjljgmjzдж екjнсj ret «prompartia» промсе- sj көрsettj.

Әrine, ziankestjk tap kyresjnen tuadь. Әrine, tap дұсрань sotsia- listjk савуьлқа қап talasьр қарсьльқ көрsetedj. Bjрақ ziankestjктjн son- ca kyceiujne тек вұл қана дәлел vola алmaidь.

Ziankestjk qalaica osьnca әгjs альр kyceidj? Būqan kjm kjnәlj? Būqan вjz kjnәljmjz. Eger саруасьльқть vasqaru jsjn vasqaca qoisaқ, өндjrstjн texnikasьн yirenuge, texnikaqa қөтjлuge mұnan әлdeqaida еrterek kjгjssek, саруасьльқть vasqaru jsjne қij-қij қәне қөндep kjгj- sjр қьгсек, — ziankester mұндаi көр zian tigjze алмайтьн edj.

Bjz өзjmjz маман volуьмьз керек, өз қўмьсьмьзқа ie volуь- мьз керек, texnika вjлjmjne vet вūгьмьз керек, — mjne тұрмьсь вjzge osь қoldь көрsetken edj. Bjрақ алқасқь давы да, tjртj екjнсj давы да керектj vetвūгьсть qamtamasьз етjр берген қоқ. Texnikaqa vetвūгьуқа көртен uақьт қөттj. Texnikaqa kjгjspeu, qol сūqpau керек degen zamanь ketken, eskj ұрандь tastap, әлdeqacan өзjmjz маман volатын, jske өзjmjz қөтjк, өзjmjz тольқ ie volатын mezgjл қөттj.

Bjzde dara vasqarucьльқ nege қоқ? — деп сūраусьлар қij kezdesedj. Bjz texnikanь меңгерjр алмай тұғқанда, вjзде dara vasqarucьльқ volmaidь, vola da алmaidь. Bjздjн volcevikterджн arasьнда, texnika, ekonomika, finansь мәseleлерjн қаqsь вjлетjn adamдар қөткijlктj vol- mai тұғқанда, вjзде сьн dara vascьльқ vola алmaidь. Zavodтьн, fab- rikanьн, сахтапың texnikasьн, ekonomikasьн, finansь қақьн тольқ меңгерjр алмайьнса, қьз қөгден rezolutsialar сьқарьр, не деп ант қьсапындар да js сьқраидь, dara vasqarucьльқ volmaidь.

Endece, mjndet мьнада volьр отьр: texnikaqa өзjmjz қөтjлujmjz, jske өзjmjz ie volуьмьз керек. Tek сонда қана planьмьздьң тольқ орндальна, dara vasqarucьльқтьн js қьзjne asуьна garantia voladь.

Әrine, вұл оңай қўмьсь emes, вjрақ qoldan әвден келерлjk қўмьсь. Qьльм, texnika тәғривесj, вjлjm degen нәрсенjн вәгj de қьге paida

волатын нәрсе. Бүгін қоғам болса, ертең болар. Мұндағы басты нәрсе — мұндағы болар отыр: техниканы меңгеріп алуға, өндіріс қылымын меңгеріп алуға болсеvikтік сын ықпал болуы керек. Сынды талаптанғанда, қол қетпейтін нысанға, қеңбетін қылымынға болмайды.

Keide: қарқынды азырақ бәсеңдетіп, тізгінді теңестіріп ұстауға болмай ма осы — деушілер бар. Қоғам болмайды, қолдастар! Қарқынды бәсеңдетуге болмайды! Қайта, қолдан келгенге, күс қеткенге қарқынды күсестіріп беру керек. СССР құрылымы мен сағалары алдындағы бөгемізді бізден осыны тілейді. Қері қарай құрылым тавыпқы алдындағы бөгемізді да бізден осыны тілейді.

Қарқынды бәсеңдету — артта қалу деген сөз. Ал артта қалғандар таяқ қиді. Бірақ біздің таяқ қегіміз келмейді. Қоғам, біздің таяқ қегіміз келмейді! Біздің Reseidi тарихын қарасаңыздар, ол осы артта қалғандықпен ықпал таяқ қеумен келген болатын. Ол монғол хандарынан да таяқ қиді. Түркінің бектерінен де таяқ қиді. Сведтің феодалдарынан да таяқ қиді. Польша мен Литва пандарынан да таяқ қиді. Ағылсын-франсуз капиталистерінен де таяқ қиді. Францияның барондарынан да таяқ қиді. Сөйтсе, артта қалғаны үсіп Resei құрттығын бәрінен таяқ қиді. Соғыс қағынан артта қалғаны үсіп, мәдениет қағынан артта қалғаны үсіп, мемлекеттік қағынан артта қалғандығы үсіп, өндірісті кәсіп пен ақ сағасын қағынан артта қалғаны үсіп таяқ қиді. Өйткені таяқтауы әр пайда тавуы еді, әр қазасы кетуді еді. «Қарлы да сен, бай да сен, күссті де сен, әлсіз де сен, есіп елім Resei» — деген, революцидан біздің ағыпқыны құрып естеріңізде сығар. Әлгі мырзалардың бәрі де сол ағыпқыны әлгі сөзің қағып ұқып алған. Олар Reseidi таяқтағанда «бай да сен», — сенен пайда тусіруге болар, деп таяқтанды. Тағы да солар Reseidi: «қарлы да сен, әлсіз де сен», — сені савар-савар талап-тарақты салып есіп біз айып тартай-ақ қыре беруге болар деп таяқтанды. Насарларды, артта қалғандарды таяқтау, талау — эксплуататорлардың дақыды заңы. Капитализмнің қалмауы заңы осы. Артта қалған екенсиң, насар екенсиң — онда сенің діңбісі еміс; енді сені таяқтауға да, қылдануға да болар. Күссті екенсиң — онда сенің діңбісі, сенен сақтана қығу керек.

Міне осыны үсіп де енді артта қалуымызға болмайды.

Біздің бізде отан қоғам еді, болуға мүмкін еміс еді. Ал қазір біз капитализмді қылттық; біздегі өкімет құрылымдары; осылай болғандықпен кейін бізде отан бар; сол отанымызды екімізге де тәуелді қылмауға барлық күсмізді саламыз. Сотсиалистік отанымыздың қай тавыпқы, тәуелсіздігінен айылып тілейсіздер ме? Тілейді екенсиздер; онда отанымыздың артта қалғандығын меіліңге тез қолдарыңыз керек және отанымыздың сотсиалистік сағасын қығу ісінде нақты болсеvikтік қарқынды өрстетілеріңіз тісі. Бұдан басқа қол қоғам. Соны үсіп де Ленин Октавр күндерінде: «Не өлу керек, не алды капиталистік елдерді қыр қетіп, васыр озу керек» деген.

Біз алдында қатардағы елдерден 50 — 100 қыл кейін қалдық. Осыны кеміп 10 қылдың ісінде есілер тоқтымыз керек. Біз не осыны істейміз, не біздің қайымыз тавылар.

SSSR җәмһүрияты менен сарууларының алдындағы вогьсымыз осыны тјлер отыр.

Вјрақ вјздјң вўдан да кырделј, вўдан да таңызды басқа вогьстарымыз бар. Ол җер җузј пролетариатының алдындағы вогьстарымыз. Вў вогьстарымыз да вјрјңсј вогьстарымызбен вјрдеі. Вјрақ вјз вўл вогьстарымызды вјрјңсј вогьстарымыздан җоғары қоіамыз. СССР дьң җәмһүриятымыз табы җер җузјндегј җәмһүриятымыз табының вјр вөлегј. Вјз җаудь җеңгенде, СССР җәмһүриятымыз табының кысјмен қана җеңгеніміз җоғ, соньмен вјрге җер җузј пролетариатының қолдауьмен де җеңдік. Ғер җузјңің пролетариаты қолдамаса вјздј әлдеқасан җындей тыткен вolar edj. Вјздјң елјмізді җер җузј пролетариатының екпјнді бригадасы, деседј. Вўл җақсы айтыған сөз. Ал, осының өзј вјзге улкен мјндеттер артады. Қалқаралық пролетариат вјздј не усын қолдаидь, вјз оларға қолдарлықтай не җақсылық јstedjk? Себеви капитализмге қарсы соқьсақ вјз җұрттан вўрып аттандық, вјз җәмһүриятымыз өкметің өзгеден вўрып орнаттық, вјз өзгеден вўрып сotsializm орнатуға кјрјстјк. Онан соң вјздј қолдаитын себеви — вјздјң јсјміз оилаған җерден сықса, — вукјл дүниені төңкеріп, астың-устыне сықарадь, вутјң җәмһүриятымыз табы азат етеді. Бастаған јсјміз оилаған җерден сықуь усын не јsteu керек? Өзјміздің артта қалқандықтымызды җоіуьмыз керек; қўғылыс җәмһүриятымызның вольсевіктјк қарқьндағын меілјңсе арттыруьмыз керек. Вјздјң алға басқандағы қарқьнымыздың кыстјлјгј сондай вольсын, вукјл җер җузјңің пролетариаты вјзге қарар: мјне вјздјң алдындағы қатардағы отрядымыз, мјне вјздјң екпјнді бригадасы, мјне вјздјң җәмһүриятымыз өкметі, мјне вјздјң отанымыз, — вўлардың јstep җатқан јsterj өздеріңің де јсј, вјздјң де јсјміз, вўлар ол јsterjн җақсы јstep отыр; келјңдер, капиталистерге қарсы кыресјнде осыларға вольсыр җјверік; дүние җузј револютсиясын җасайық — дегендей вольсын. Ғер җузј җәмһүриятымыз табының сенімің ақтауьмыз керек пе, олардың алдындағы вогьсымызды өтеуіміз керек пе? Мылдем масқара вольдымыз келмесе, олардың сенімің ақтар, уәдемјзге җетуіміз керек.

Вјздјң јекј җәне сыртқы вогьстарымыз мјне осындай.

Өздеріңіз көрјп отырысыңдар, вўл вогьстарымыз нақыз вольсевіктјк қарқьнмен өркендеуді тјлер отыр.

Вўл җылардың јсјнде саруасылықты басқару җөңінде тьк јstegenіміз җоғ, demeimjн. Вўл җөнде өте көр җәмһүриятымыз јsteldj. Соқьстан вўрыңдысына қарақанда өндјрјстј кәсіптің продуksiасын вјз екј есе арттырдық. Вјз җер җузјндегј ең јрј аул саруасылық өндјрјсјң қўғдық. Ал егер вўл уақыттың јсјнде өндјрјстј, оның техникасын, оның финансы-экономика җақьн сындар менгеріп алуға ұмтылған вольсақ, вјз вўдан да көр јс јstegen вolar edjk.

Әрј кеткенде он җыл јсјнде капитализмнің алдындағы қатардағы әлдеріңнен артта қалқандықтымыздың еsesjн тоқтыр, қуыр җетуіміз керек. Вўған керекті «овіектівтј» мүмкјндјктердјң вәгј де вјзде бар, тек сол мүмкјндјктердј дүрьстар пайдалана вјлуіміз кем. Ол да өз қолымыздағы јс. Өзјміздегј қана јс! Сол мүмкјндјктердј пайдалана вјлерлік меzgjл җettj. Өндјрјске араласпau деген сјрјк вақытты җоіарлық меzgjл җettj. Қазјргј дәуірдің тјлегјне сәікес келетің екјңсј, җа-

на ұранды, — барлық іске кіріс деген ұранды бақылаулық меңгіл қетті. Zavodтың директорь екенің, — барлық іске ағалас, барлық іске тапыс болып отыр, бәрің де бірлің отыр, бәрің де бір өткізбе, үйрен-біл, үст-үстіне үйрен. Болшевиктер техникаға қетілуі керек. Болшевиктердің өздері де маман болатын меңгіл қетті. Қайта құрылыс дәуірінде техника барлық істі қетеді. Техниканы үйренгісі келмейтін, техниканы меңгергісі келмейтін сагуасьық қызметкері сагуасьық қызметкері емес, бұл әңсеің бірі соғы.

Техниканы меңгеру қиын деуілер бар. Олар дұрыс емес! Болшевиктер ала алмайтын қамал жоқ. Біз талай өте қиын міндеттерді қеттік. Біз капитализмді құлаттық. Біз өкмет билігін өз қолымызға алдық. Біз сotsialistik ірі индустрияны құрдық. Біз орта сауаны сotsializm қолына тусірдік. Sotsialistik құрылыс қолындағы ең іргелі істерді біз істер қойдық. Ендігі қалып отырамын көр емес: техниканы меңгеріп, қылымға қетілуіміз қана қалды. Осыны орнына келтірген соң, қарқынды адам айтқысыз күшейіп әкетеміз, күшейткенде сондай күшейеміз — қазір ол қарқынның көлемін ойымызға да келтіре алмаймыз. Сындыр осыдан кіріссек, мұны орындап, дегенімізге қетеміз!

дық boldь, Ҷырт асарсьықтан қорқыр дереvnedен қалақа қасть. «Му-
Ҷиктјн дереvnedен қалақа қасуь» деген formula естерјнјзде сықар?
Ҷауалардың дереvnedен қалақа қасуьна не северсј boldь? Қасу се-
вевј: асарсьықтан қорқты, Ҷымьсьыздьқтан қорқты, дереvне Ҷауақа
өгеі сеседи boldь, сондықтан, Ҷауа васқа Ҷерден қандаі Ҷымьс vol-
sa da тауьр алу усьн дереvнеде зьнданның тьвјне bolsa da қасуқа
даыьн boldь.

Вјрнесе Ҷыдар вьрыьн вјзде јстјн Ҷаыь осьндаі, не осьдан Ҷуьқ
boldь.

Вјздегј јстјн Ҷаыь қазјрде дәл осьндаі деуге vola ma? Ҷоқ, олаі
деуге volмаидь. Қайта қазјр Ҷақдаі negјзјнен өзгердј. Нақ Ҷақдаі
өзгергендјктен де, вјзде endј Ҷымьсць кьсјнде samotөк Ҷоқ. Вьл
уақыттың јсјнде, атар айтқанда, қандаі өзгерјстер boldь? Вјрјнејден,
вјз Ҷымьсьыздьқты Ҷолдық, — олаі bolsa, вјз «еңбек вазарьна» қьсьм
Ҷасайтн кьсјтј Ҷоидьқ. Екјнејден, вјз дереvнедегј Ҷјктелуьсјлјктјн та-
мыьн negјзјнен қидьқ, — олаі bolsa, вјз Ҷауаныь дереvnedен қалақа
quatн Ҷарраі Ҷоқсьық pen мьқтаҶдықты Ҷендјк. Ақығында, вјз дереv-
неге он мыңдаған тракторлар мен аулҶауасьық маьиналарьн бердјк,
kulaktарды қыраттық, kolhozдар ұыьмдастьрды Ҷәне Ҷауаларқа адам-
са тьгыр, Ҷымьс јстеујне мьмкјнејлјк бердјк. Endј дереvненј Ҷауа-
пын өгеі сесесј деп атауқа volмаидь. Derevненј endј өгеі сесе деп
атауқа volмайтын volқандьқтан да, Ҷауа дереvнеде орнықа vastады,
вјзде «муҶиктјн дереvnedен қалақа қасуь да», Ҷымьсць кьсјнјн са-
motөкpen келуј де endј тоқтады.

Көрсјр отьрсьыздар, вјзде endј Ҷақдаі мьлдем Ҷақа Ҷәне кәсьр
орндагына Ҷымьсць кьсјн Ҷетјстјрудјн Ҷарттарь да Ҷақа.

Аі мьнан қандаі қортынды сықады?

Мьнан сықатын қортынды: вјрјнејден, endј Ҷымьсць кьсјнјн са-
motөкpen келујне сенјр отьруқа volмаидь. Олаі bolsa, samotөк «са-
іасатынан» өндјрјстј кәсьрке керек Ҷымьсцьларды ұыьмдасқан тырде
Ҷинау саіасатына көсу керек. Вјрақ мьның усьн вјр-ақ Ҷол вар — ол
Ҷауасьық ұыьмдардың kolhozдармен, kolhozсьлармен Ҷарт Ҷасасу
Ҷоль. Өздерјнјзге мәлјм, Ҷауасьық ұыьмдарь мен kolhozдардың кей-
вјреулерј ось Ҷолқа тьсјр отьр, мьндаі Ҷарт Ҷасасу практйкасьпын kol-
hozдарқа да, кәсьр орндагына да улкен пада келтјретјндјгјн тәҶрйе
көрсеттј.

Мьнан, екјнејден, мындаі қортынды сықады: еңбектјн өте-мөте
ауьр протсестерјн (ақас өндјрјстј кәсьр, қығысь јсј, көмјр өндјрјстј
кәсьр, Ҷык тьу, Ҷык тьсјру, transport, қара metallurgia, т. т.) ме-
ханізатсияландьруқа дереу көсу керек, вьл јстј варьна өрјстету ке-
рек. Вьдан, әрине, қол Ҷымьсьн тастау керек деген ұқыпысь тумайды.
Қайта, қол Ҷымьсь өндјрјсте әлј де bolsa asa маңьзды рөл атқаратын
volады. Вјрақ мьның мәнјсј — еңбек протсестерјн механізатсиялау
вјздјн усьн Ҷақа, сесуьсј кьс volьр тавьлады, мьнсьз вјз өндјрјстјн
қарқыпын да, өндјрјстјн Ҷақа көлемјн де кьсете алмаймыз.

Вјзде механізатсияқа да, kolhozдармен Ҷасасқан Ҷартқа да «сен-
вейтјн» Ҷауасьық қьзметсјлерј аз емес. Вьлар Ҷақа Ҷақдайқа тьсјн-
вейтјн, Ҷаңаса Ҷымьс јстегјсј келмеитјн, Ҷымьсць кьсјнјн, кәсьр

orndarına «özj kelip tırqan» «eskj uaqıtı» kökseitjn adamdar. Ait-pasa da belgij: çer men köktjñ arası qandai als bolsa, mündai qız-metcjler de caruasıbq qırғыльсьның қаңа қақдадан туыр отыраң қаңа мјндetterjmјzden сондаі als çatır. Olar құмьсьсь kycjn четјstјrudегј qıьncьсьbq kezdeisoq nәse, құмьсьсь kycjnјñ четјspreuj, вь-laica aitqanda, өз vetjmen, samotek çolьmen çolьladь dep oilaitьп сь-қар. Bұл adasqandьq, çoldastar. Құмьсьсь kycjn четјstјrudегј qıьncьсьbqtar өз vetjmen çolьmaidь. Ol qıьncьсьbqtardь özjmјzdnј kycjmјz-dj құmsau nәtiçesjnde қана çoiuqa voladь.

Sonьmen, kolhozdarьmen cart çasasu arqьb құмьсьсьlardь ұйьmdas-qan tyrde çinau, eңvektj mexanizatsialaңdьru kerek — mјndet osь.

Өндјrstj kәsjvmјzdnј өrkendeujndегј vјrјncj қаңа cartьñ çalь-өсьndai.

Endj ekjncj cart тураль мәselege kelejк.

II

ҚҰМЬСЬСЬЛАРДЫҢ ҚАЛАҚЫСЫ

Men қаңа қана vјzdnј kәsjr orndarьmьzqa kerektj құмьсьсьlardь ұйьmdasqan tyrde çinau тураль aittьm. Bјraq құмьсьсьlardь çinar alu-men қана js vјtpeidj. Bјzdnј kәsjr orndarьmьzdb құмьсьсь kycjmen қamtamasьz etu ycjn құмьсьсьlardь өндјrјske orньqtьra vјlu kerek, kәsjr orньndaqь құмьсьсьlar sostavьп azdb-kөptj тұraqtandьra vјlu kerek. Өндјrјs texnikasьп azdb-kөptj meңgergen çәne қаңа mexa-nizmderge yirengen құмьсьсьlardьñ тұraqtь sostavь volmaqan çer-de alqa vasa almaitьпьmьzdb, өндјrјs plandarьп orndai almaitьпь-mьzdb дәleldep çatudьñ keregј vola qoimas. Olai volmaqan kynde құмьсьсьlardь өндјrјske paidalanu orньna olardь қаңадan qaita yire-tјr, uaqıtьñ çarьm-çartьсьп solardь yiretuge құmsauqa әrdaıьm тура-keler edj. Al vјzde qazjr js çyzjnde ne volьp çatır? Kәsjr ornda-ғыndaqь құмьсьсьlar sostavь qazjr vјzde azdb-kөptj тұraqtь dep aitu-qa vola ma? Amal ne, тұraqtь dep aita almaimьz. Qaita, vјzdnј kә-sjr orndarьmьzda құмьсьсь kycjnјñ тұraqtamaуь deitjn nәse әlj de-var. Ol tygjl, vјrсьpьra kәsjr orndarьnda құмьсьсь kycjnјñ тұraqta-maуь kemu orньna, artьp, kyceijr varadь. Qalai da, çartь çьl јcјnde, ne tјptj vјr toqsan јcјnde, құмьсьсьlar sostavьпьñ, kem degende, 30 — 40% өзgermegен kәsjr orndarьп sjz az tavarsьz.

Bұғып, өндјrstj kәsjptj қалpьna keltјru дәujrјnde, texnika çav-dьqtarьmьz kyrdelj volmai, çeңjl volqan kezde, al өндјrјs көlemјca-қьп kezde құмьсьсь kycjnјñ тұraqtamaуь deitjn nәsege өitјp-vyitјp «kөpuge» volatьп edj. Qazjr vasqaca. Qazjr қақdai negјzјnen өзgerdj. Qazjr, qaita qırғыльс құмьсьсьпьñ өrјstegen дәujrјnde, өндјrstjñ көlemј orasan ұlқайp, texnikalьq çavdьqtar meilјnce kyrdelj volqan kezde, құмьсьсь kycjnјñ тұraqtamaуьсьbq өндјrstjñ berekesjn ketјretjn, kә-sjr orndarьmьzdbñ berekesjn ketјretjn keselge ainaldь. Qazjr құмьсьсь kycjnјñ тұraqtamaуьсьbьna «kөnu», — өндјrstj kәsjvmјzdnј byldјru,

tūraqtatuqa voladъ? Olardъ çoqarыlatu arqыb qana, olardың çalaqы-
сьның mөлcerjn artтыru arqыb, çalaqыларың qызmetcjnıң mamандыqың
tıstıj дәreçede vaqalaitындаı etıp dıymdastыru arqыb qana tūraqtatu-
qa voladъ. Al olardъ çoqarыlatıp, çalaqыларың mөлcerjn artтыru
degenımjz ne? Mınyң mәнısj, özgesjn vılaı qoiqanda, mьnadai vo-
lyp otыr: mamaп emes çımьscыларqa perspektiva çasau kerek çәne
olardың alqa dımylybna, mamaп çımьscыlardың qatarына qosыlybna
dem beru kerek. Özderıjıjz vılesjzder, qazır vızge çyz mьndaqan,
milliondaqan mamaп çımьscылар kerek volyp otыr. Bıraq mamaп çı-
mьscыlardъ çetıstıru ycjı yırenıj çetılmegen çımьscыlardың alqa va-
sıbna, çoqarлаıbna çol acыр, dem beru kerek. Bız vıl çolqa neqırlym
ırkıımeı tez tıyssek, soqırlym çaqсы voladъ, өitkenı, çımьscь kycı-
nıң tūraqtamaucыbı çoiatып negızgı qırалыmьz osь volyp otыr.
Bıl çәnde saraңdыq etu — qыlmьs jstegendıj voladъ, vızdıj sotsialis-
tik industriamьzqa qarсы vaqıt alqandыq voladъ.

Bıraq, nevarь vıl qana emes.

Çımьscыlardъ kәsjp orына tūraqtatu ycjı, vıl aıtılqandardың
ystıne, çımьscыlardың kerek-çaraqың çetıstıru jsı, olardың pәter-yı
çaqdailarың onan әj oңdau kerek. Ras, soңqь çıldarda pәter-yı qırь-
lyсь, çımьscыlardың kerek-çaraqың çetıstıru çaqыnan az çımьs jstel-
gen çoq. Bıraq jstelgen çımьs çımьscыlardың tez өsjp kele çatqan
tјlekterjn, өteu ycjı myldem çetkılıksız. Bıryн pәter-yı qazırğıden
az edı, sonдықtan qolьmьz çetken nәtiçelerge qanaqattana tūraıbıq
deuge volmaidъ. Bıryн çımьscыlardың kerek-çaraqың çetıstıru jsı
qazırğıden әldeqaida nasar edı, sonдықtan osь kyngı çaimen qanaqat-
tana tūraıbıq deuge taqьda volmaidъ. Tek bastan aıaq çırıgen, sasьq
adamdar qana өtkendegjnı sьltauratıp çıvanьp otыra aladъ. Ötken-
degıje qaramai, çımьscыlardың qazır өsjp otыrqan tјlekterjne qarau
kerek. Çımьscыlardың tјrcılık etu çaqdailarь vızde negızınen өзger-
gendıgjnı tysınu kerek. Qazırğı çımьscь vıryнqь çımьscьdai emes.
Bygıngı çımьscь, vızdıj sovet çımьscьсь, өzjnıң materialdыq çәne
mәdenı tјlekterjnıң vәjnı, azьq-tyljkpen çavдықtalı çaqыnan da, pәter-
yımen qamtamasьz etılu çaqыnan da, mәdenı çәne өзge kerekterdıj
varьqьmen qamtamasьz etılu çaqыnan da, qanaqattandыrьp, varь-
qьн saı etıp tırqьсь keledı. Onың vıqan pravosь var çәnede vız
oqan osь çaqdailardъ qamtamasьz etıp beruge mındettımjz. Ras, vız-
dıj çımьscь çımьssьzдықтың zardavь degendı vıımeıdı, ol kapitalizm-
nıң vıqauьnan azat, ol endı qıl emes, өз jsjnıң qoçasь. Bıraq vıl
çetkılıksız. Ol өzjnıң materialdыq çәne mәdenı tјlekterjnıң varьqьн
qamtamasьz etıp berudı talap etedı, al vız onың osь tјlegjn orındauqa
mındettımjz. Bızdıj өzımjz de qazır çımьscылар әldьna belgılı talap
qoiatыпьmьz dь dımytraңьzdar, — vız onan eңbek dissıplinasьн, çı-
mьstь çaqсылар jsteıjn, çarьstь, ekrındılıktı ydetıjn talap etemız.
Çımьscыlardың orasan көpcılıgı Sovet өkmetjnıң vıl talavьн quana
qavьı alıp, olardъ erilk көrsete orındap çatqandыqьн dımytraңьzdar.
Sondыqtan Sovet өkmetjnıң talavьн orındai otыrьp, çımьscылар, ke-
zegjn çıbermeı, Sovet өkmetjnen çımьscыlardың materialdыq çәne

mādeni kyijñ oñdai veru Ҷөнъндегъ вогъсьёғ орндаудъ талар ететънъне таңқалмаңъздағ.

Сонъмен, Ҷўмъсьсъ кысънънъ тўрақтамасъсьёғъёғ Ҷою керек, теңгермесълкътъ қўрту керек, Ҷалақънь дўгъсь ўйьмдасъьру керек, Ҷўмъсьсьлардъёғ тўрмъсь Ҷақдailerағън оңдау керек — мъндет осъ.

Өндъръстъ кәсьвъмъздънъ өркендеуъндегъ екънъсъ Ҷаңа сартъёғ Ҷайь осъндай.

Endj ycnj cart turalъ мәselege keleiъk.

III

ЕҢВЕКТЪ ҮЙМДАСТЪРУ

Men Ҷоқаръда Ҷўмъсьсъ кысънънъ тўрақтамасъсьёғъёғ Ҷою, Ҷўмъсьсьлардъ кәсьр орндағънда тўрақтату тuralъ айър өттъм. Върақ Ҷўмъсьсьлардъ тўрақтатър қоюмен қана js вътреидъ. Ҷўмъсьсьлардъёғ тўрақтамасъсьёғъёғ Ҷою аздъёқ қыладъ. Ҷўмъсьсьлардъёғ еңбек ету Ҷақдailerағън оңдау керек; еңбек ету Ҷақдailerағъ Ҷўмъсьсъ Ҷақсьлар js теуге, еңбектънъ өнъмдълъгън артъьруқа, продуksianъёғ сарасън артъьруқа мумкъндъкъ веретънъ волсьн. Endese, кәсьр орндағънда еңбектъ Үйьмдасъьра вълу керек; Үйьмдасъьрқанда, еңбектънъ өнъмдълъгъ ай сайьн, тоқсан сайьн удер, өркендер отъратъндай қыр Үйьмдасъьру керек.

Кәсьр орндағъмъздақъ еңбектънъ осъ кынгъ js Ҷузъндегъ Үйьмдасъьрыль өндъръстънъ қазъргъ тълектеръне сай кеledъ деп айтуқа вола ма? Amal ne, сай кеledъ dei алмайьмъз. Qalai deseñzder de, еңбектънъ Үйьмдасъьрыль өте пасар волър отърқан, Ҷўмъстақъ тәртър, келъсукълкъ degennънъ орньна тәртърсъздъкъ, вълъёқ кернеген, Ҷўмъсқа Ҷауартъ волу орньна Ҷауарсьздъёқ, iesъздъкъ қартақан кәсьр орндағъ әлъ де вълрқатар бар.

Iesъздъкъ degen ne? Iesъздъкъ degenъмъз — тасъьрылқан jsке меилънъсе Ҷауарсьз волқандъёқ, механizmдерге, станоктарқа, қўрал-саймандарқа Ҷауарсьз волқандъёқ. Әрине, iesъздъкъ Ҷоильмай тўрқанда еңбектънъ өнъмдълъгънънъ ауз толъььр айтарльқтай артъьру тuralъ, продуksianъёғ сарасън оңдау тuralъ, механizmдердъ, станоктардъ, қўрал-саймандардъ кытър ўстай тuralъ сөз де волуь мумкънъ емес. Темър Ҷол транспортънда iesъздъктънъ айақъ неге соққанънъ өздерънъз де вълесъздер қол. Өндъръстъ кәсьрте де ол сондай пәтиҶелерге әкелър соқадъ. Вълз темър Ҷол транспортънда iesъздъктъ Ҷоидъёқ Ҷәне темър Ҷолдъёғ Ҷўмъсьсьн көтердъкъ. Өндъръстъ кәсьртънъ Ҷўмъсьсьн Ҷоқарқадъ сатъёға көтеру ycnj вълз өндъръстъ кәсьрте де тап сонъ js теуъмъз керек.

Вўгън еңбектънъ дўгъсь Үйьмдасъьрылмауьна өйтър-вуйтър «көпуге» волатънъ edj; еңбектънъ дўгъсь Үйьмдасъьрылмауь iesъздъкпен Ҷәне әркъмънънъ өзъне тасъьрылқан пақъ jsне Ҷауартъ волмасъсьёғъмен қиуласқан edj. Qazъr js басқаса. Qazъr Ҷақдай мылдем өзгеce. Өндъръс көлемънънъ осъ кынгъ орасан зор волуь тўсьнда Ҷәне алър кәсьр орндағъ бар волър отърқан kezde iesъздък өндъръстъ кәсьрке ylken sor voladъ; ол кәсьр орндағъндақъ вълздънъ варльёқ өндъръстъкъ Ҷәне Үйьмдасъьру Ҷөнъндегъ тавъстаръмъзқа қаур туқъзадъ.

Bizde vjrtalai kəsip orndarına iesjzdk qaidan paida voldь, qaidan çavьstь? Iesjzdk yzdkьsjz çumьspen kəsip ognьna çolsьz ere keldь. Yzdkьsjz çumьs — өndjrske iesjzdkьtj sөzsьz erte keledь dep aitsaq qate volqan volar edь. Eger eңbek dүгьs üймдastьгьlsa, әrkjм belgьljь jske çauaptь volsa, mexanizmderge, stanoktarqa çumьscьlardьñ belgьljьvjг toptarь ie volsa, sapasь men severljьgь çaqьnan vjгjmen vjгj teң tysetjн smenalar dүгьs üймдastьгьlsa, — mündai çaqdailarda yzdkьsjz çumьs eңbek өnjmdьljьgьjnь oрасan өsujne, çumьstьñ sapasь artьна, iesjzdkьtj qүrtuqa çetkьzedь. Mәselen, temjг çol transportьndaqь çai osьndai volьp otьг; onda qazjг yzdkьsjz çumьs var; vjгraq onda endь iesjzdk çoq. Öndjrstь kəsip orndarьndaqь yzdkьsjz çumьstьñ çәij sonдай oңdь volьp otьг dep aituqa vola ma? Ama ne, sonдай dei almailьmьz. Mүнда mьnadai mән var: vjгsьpьra kəsip orndarь yzdkьsjz çumьsqa tьm asьqьs көctь; kьn vүгьñ tijstь çaqdailardь әzjгlep almai, sapasь, severljьgь teң tyserljьktei smenalarдь әvden sailap almai көctь; әrkjmdь belgьljь jske çauaptь etjр almai varьp көctь. Al vүl mьnaqan soqtьrdь: өз betjmen qoia berjгgen yzdkьsjz çumьs iesjzdkьke ainalьp kettь. Osьndaидьñ saldarьnan vjгqatar kəsip orndarьnda yzdkьsjz çumьs qaқaz çyzjnde, sөzde qana көгьnjр, jste qaқaz çyzjndegь emes, naқьz iesjzdk көгьnjр otьг. Osьнñ saldarьnan çumьsqa çauaptььqть sezveu, mexanizmderge üqьptь volmau, stanoktardьñ çalpalama vүзылю, eңбектjñ өnjmьн artьгьuqa qүntsьz volu orn teujр otьг. «Bjз eңбектjñ өnjmdьljьgьjn de artьгьar edьk; jstь de oңdar edьk; vjгraq, vjzdnь sonьmьzдь vaқalauсь tavьлюна сегьmjz var, өitkenь eckjм еsvjг çumьsqa çauaptь voludan qalьp varadь», deidь çumьscьlar; vүl tegьjnen aityqan sөz emes.

Bүqan qaraqanda, vjzdnь keivjг çoldastar, keivjг çerlerde yzdkьsjz çumьsqa tьm asьqьs көcken volьp otьг; sonьñ saldarьnan sol yzdkьsjz çumьstьñ сьп mәнjн vүгьmalap alьp, onь iesjzdkьke tysjгp çjveгjр otьг. Bүl qalьptь çoibь çәne iesjzdkьtj qүrtu ycьn ekь çol var. Ne yzdkьsjz çumьsqa көcu çaqdailarьñ өзгertu керек; өзгertкende yzdkьsjz çumьs iesjzdkьke ainalmaitьndai etjр өзгertu керек, temjг çol transportьнñ ylgьsj voibьnca өзгertu керек. Ne olai etuge çailь çaqdai volmaqan çerde qaқaz çyzjndegь yzdkьsjz çumьstь qoibь, uaqьtca altь kьnde vjг dem alatьн çumьsqa көcu керек; çubьqta Stalin-grad traktor zavodь solai ettь; sonan soң iesjzdk tumaitьн, qaқaz çyzjnde qalmaitьн naқьz yzdkьsjz çumьsqa көcetjн volьp, әzjгlenu керек.

Basqa çol çoq.

Bjzdnь çarьasььq qьzmetcьlerjмjzdnь mүнñ vәгьjн çeterljьktei çaqсь tysjnetjнjnde kьmән çoq. Vjгraq, olar yndemei otьг. Nege? Zatь сьндьqтан imenetjн сьqar. Vjгraq volcevikter qacappaн berj сьндьqтан imenucь edь? Vjгqatar kəsip orndarьnda yzdkьsjz çumьstьñ iesjzdkьke ainalqanь, sonьmen onьñ өңj myldem ainalqanь beker me? Mүндаi yzdkьsjz çumьs kjmge керек? degen sүrau tuadь. Osь qaқaz çyzjndegь, өңj ainalqan yzdkьsjz çumьstь saqtap qalu myddelegь eң-

вектј дўрьстар ўильмдастьру мьдделерјнен җоғарь, еҗбек Өнймдјлјгјн арттьру мьдделерјнен җоғарь, нақьз сьп узджксз җўмьс мьдделерјнен җоғарь, вјздјн сотсјалістјк Өндјрјстј кәсјвймјздјн мьдделерјнен җоғарь деп кјм аита алар екен? Қағаз җузјндегј узджксз җўмьсть неқўрьльм тез қўрһсақ, қағаз җузјндегј емес, нақьз сьп узджксз җўмьсть соқўрьльм тез јске асьратьльмьз аіқьн емес пе?

Кеівјр җолдастар іесјздјктј қарқанумен, ауздь тольтьра-тольтьра сөз сөілеумен җоіуқа volадь деп оілаідь. Қайткенде де, іесјздјктј җоіу җольндақь кыресјнде җилььстарқа варьр, іесјздјктј җерден альр җерден сальр қайта-қайта сөз сөілеумен тыпатын талаі саруасыльқ қьзметсјлерјн вјлемјн; ондаилар, сјрә, осьндаі сөз сөілегеннен кейн іесјздјк Өзјнен Өзј, вьлаіьнса алтқанда, самотөк җольмен, қўрьр кетуге тјис деп оілайтын volса керек. Іесјздјктј қарқар-сјлер, қўр сөзвен җоіуқа volадь деп оіласа, олар қатть қатеlesедј. Ғоқ, җолдастар, іесјздјк Өзјнен-Өзј есқасан җоіьлмақ емес. Онь вјз Өзјмјз қана қўрта аламыз, қўртумьз да керек, неге desенјздер вјз Өкмет васындамыз; вјз варльқ јске, соньн јсјнде іесјздјкке де җауартьмьз. Менјн оіьмса, егер вјздјн саруасыльқ васы қьзметсјлерјмјз сөзуарльққа сальльр, қарқанудьн орньна, аیتالьқ, вјрер аі сактада іа зоводта volьр, еҗбектј ўильмдастьрудьн егҗей-тегҗейн «ўсақ-тыектерјн» ыренсе, сондақь іесјздјктј јс җузјнде җоіьр, соньнан, вўл кәсјр орньньн тәҗривесјн Өзге кәсјр орндарьна таратса вўл анақўрьльм җақсь volқан volар edј. Вўл әлдеқайда җақсь volқан volар edј. Вўл іесјздјкке қарсь сьп кырес volар edј, еҗбектј volcevікce, дўрьс ўильмдастьру ысјн кырес җыргјзгедјк volар edј, кәсјр орньндақь кыстј дўрьстар орнаlastьру ысјн кырескедјк volар edј.

Соньмен, іесјздјктј қўрту керек, еҗбектј ўильмдастьру јсјн ондау керек, кәсјр орньндақь кыстј дўрьстар орнаlastьру керек — мьндет Өсь.

Өндјрјстј кәсјвймјздјн Өркендеујндегј ысјнцј җаға cartтьн җайь Өсьндаі.

Endј төртјнцј cart тураль мәselege keleijk.

IV

Ғўмьсць Тавьньн Өндјрјс-техніка Інтеллентсіасіь тураль мәsele

Өндјрјстј кәсјртегј җалрь васы қьзметсјлер составь җөнјндегј җағдай да, соньн јсјнде інҗенер-техніктер җөнјндегј җағдай да Өзгердј.

Вўрьн вјздегј җай мьнадай edј: вькјл Өндјрјстј кәсјвймјздјн негјзгј көзј Українаньн көмјр-металлургия базасы edј. Украина вјздјн Өндјрјстј кәсјр аудандарьньн вәрјне де, Оңтүстјкке де, Мәскеуге де, Ленинградқа да метал җетјстјрјп тұрдь. СССР дақь вјздјн негјзгј кәсјр орндарьна керектј көмјрдј җеткјзүсј де sol edј. Мен вўл арада Оралдь айтпай тұрмын, өйткенј Донбасқа қарақанда мўньн

salmaqъ oncalьq emestj. Osьqan saikes,  ndjrjstj k sjptj   etekc  sostavьn  zjrlep cьqaratьn negjzgj yc ornьmьz var volatьn, olar: Onьtystjk, Məskeu audanь, Leningrad audanь volatьn.  rine, jstj   aib osьndai volqan son vjzdn  eljmjzde sol kezde volqan azьnaulaq inçener-texnik kucterjmen  itjr-vuytjr qanaqattanьmьzqa volatьn edj.

Kynj kece  ai osьlai edj.

Bjraq qazjrgj  aqdai myldem vasqaca volьp oьr. Menj ce, qazjr  ndjrjsjmjzdn   rkendeujn  qazjrgj alьp qarqьndarь men adam aitqьsьz zor k lemderj caqьnda  alqьz Ukrainanьn k mjr-metallurgia vazasьmen qana qanaqattanьmьzqa volmaitьnь aiqьn n rse.  ndjrjs  njmj artьp oьrsa da Ukraina k mjrj men metalь vjzge endj çetpeitjn volqandьqьn vjlesjzder. Sonьn  ucjn,  zderj z de vjlesjzder, vjzge Cьqьsta  a a k mjr metallurgia vazasьn, Oral-Kuzvastь ornatu kerek-aq voldь.  zderj zge m ljm, v l vazanь q ru  olьndaqь jsjmjz de  aman emes. Bjraq v l  lj az. Sjvjrdn  qaular  skem keregjn  etjstjru ucjn, Sjvjrdn   zjnde metallurgianь  asau kerek. Bjz onь çasar ta  atьmьz. B lardan vasqa Qazaqьstan men Tyrkstannan tystj metallurgianьn  a a vazasьn çasar alьmьz kerek. Aqьrьnda, vjz tolьp çatqan temjr çoldar salu jsjn  rjstetujmjz kerek. M nь  alьp SSSR dьn myddelerj — calqai cett  çatqan respublikalardьn myddelerj de, ortalьqtn  myddelerj de qattь kerek qьladь.

Bjraq m han mьnadai qortьndь cьqadь: v rьn  zjmjz qanaqatթanьp kelgen azьnaulaq inçener-texnikterjmjz ven öndjrjstj k sjptj   etekc  kucterj vjzge endj  etpeidj. Olai bolsa, inçener-texnikter daiarlaitьn v rьnqь ordalarьmьz endj çetkijktj vola almaidь; endj Oralda, Sjvjrde, Orta Aziada vjrsьrьra  a a ordalar çasar alьmьz kerek. SSSR dьn sotsialistjk industrializatsia programmasьn orndaudь cьn oilasaq, öndjrjstj k sjptegj in ener-texnik, vasць qьzmetcjlerdj yc ese, ves ese k veitujmjz kerek.

Bjraq, vjzge talqausьz kez-kelgen vasць qьzmetcjlerdjn , in ener-texnikterdn  keregj  oq. Bjzge keregj — eljmjzdn   umьscь tavьnьn saiasatьn tysjne alatьn, osь saiasattь k nljne toqьp, onь cьn nietjmen oidaqьdai  yzege asьra alatьn  etekc  qьzmetcjler men in ener-texnikter. Al v l ne degen s z? B l — vjzdn  eljmjz damudьn  a a fazasьna kjrdj; v l d ujrde  umьscь tavь  zjn   ndjrjstegj myddelerjn ystem taptьn myddelerj retjnde qorqai alatьn  zjn   ndjrjstexnika intelligentsiasьn  asauь kerek degen s z.

Ystem taptьn qai-qaisьsь bolsa da  zjn  intelligentsiasьnsьz kyn k re almaqan. SSSR dьn  umьscь tavь da  zjn   ndjrjstexnika intelligentsiasьnsьz esn rse vjtjre almaidь degenge kydjktenuge esvjr d lel  oq.

Sovet  kmetj osь  aqdaidь eskerjr, qalq caruacььqьn  qai taraub   njnen bolsa da  umьscь tavьnьn adamdarь ucjn  oqarь d re elj oqu orndarьn  esjgjn acьp oьr.  zderj z vjlesjzder, qazjr  oqarь d re elj oqu orndarьnda  umьscь tavь men caruanьn on mьndaqan

Ҷастаръ оқур Ҷатр. Вўғън, капитализм тўсьнда, Ҷоқарқъ оқи оғндағъ вағиндердъё валалағънъё монополиасъ волқан волса, қазър, совет қўғъ-льсь тўсьнда, Ҷоқаръ оқи оғдалағъндақъ усьтем куч — Ҷўмъсьсь, са-гуа Ҷастаръ волур отр. Өзъмъждъё оқи оғндағънпн Ҷақън арада мъё-дақъан Ҷаңа техниктер мен инҶенерлердъё, өндъръстъё кәсьвъмъждъё Ҷаңа командирлерън алатъндъёқъмъзда кумән Ҷоқ.

Върақ вўл жстъё вър қана Ҷақъ. Жстъё екънъсъ Ҷақъ Ҷәне ваг; ол мъ-пай: Ҷўмъсьсь тавънъё өндъръс-техника интеллигентсьасъ Ҷоқаръ оқи оғдалағънпн оқур сьққандардан қана емес, — кәсьр оғндағъмъзда жстер Ҷурген қъзметсълерден, маман Ҷўмъсьсьлардан, Ҷўмъсьсь тавъ-нъё завод, фабрика, сахтандақъ мәдени кучтерънпн де тольқътылатън воладъ. Ҷағъстъё инитсиаторларъ, екъндъё бригадалардъё Ҷетексълеръ, съ-век өнъмдъёлъгън кәтеруге практика Ҷузънде дем берусълер, қўғъысьтъё велгълъвър учаскелерънде Ҷўмъстардъё ўйъмдастъьрусьлар Ҷоқаръ мек-тептердъё вжтърген Ҷолдастармен вжрге Ҷўмъсьсь тавъ интеллигентсьасънъё ўитқъсь, өндъръстъё кәсьвъмъждъё васьсь составънъё ўитқъсь волуқа тижстъё Ҷўмъсьсь тавънъё Ҷаңа прослоикась мъёне осълар. Мъндет әлгъдеи инитсиа-тивтъё Ҷолдастардъё ветън қайтармауда, олардъё васьсь қъзметтерге ваты Ҷоқарълатуда, олардъё ўйъмдастъьроқъсьтъё жскерлъгън, зейн-зердесън көр-сетуйне мумкъндъёк беруде, влжмдерън арттыруьна мумкъндъёк берър, ақсанъ аймаи оларқа тижстъё Ҷақъдай туқъзуда.

Вўл Ҷолдастардъё жсънде партиада Ҷоқтар аз емес. Върақ олардъё партиада Ҷоқтъёқъ олардъё васьсьёқ қъзметке ватыльрақ Ҷоқарълатър қоиу-қа вәгет волмасқа керек. Қайта осъ партиада Ҷоқ Ҷолдастарқа айықса көңл волу керек, васьсь қъзметтерге Ҷоқарълату керек; жскер, талартъ қъзметсълердъё партианъё вақалаи вжлетъндъёлъгън олар жсте көрър, көзъ Ҷет-сън. Кейвър Ҷолдастар фабрикаларда, заводтарда васьсьёқ қъзметтерге партиада ваг Ҷолдастардъё қана Ҷоқарълатър қоиуқа воладъ деп оилаидъ. Осъ севертъё олар партиада Ҷоқ кейвър жскер, инитсиативтъё Ҷолдастардъё Ҷет-тетър, вўлардан жскерлъгън, инитсиативасъ кем волса да партиада варлардъё Ҷоқарълатадъ. Осъндаи «саиасатъмақтан» ветер ақъмақтъёқ Ҷәне реак-сияльё еспәрсе Ҷоқ екендъёлъгън айтпаса да воладъ. Мўндаи «саиасат» пар-тианъё веделън қана тусъретънпн, партиада Ҷоқ Ҷўмъсьсьлардъё партиадан аулақтататънън дәледеп Ҷатудъё керегъ вола қолар ма екен. Вжздъё са-иасатъмъз партианъё көртен қол узген, өзъмен-өзъ қана Ҷеке волатън кастақа айнальру емес. Вжздъё саиасатъмъз партиадақъ Ҷўмъсьсьлар мен партиада Ҷоқ Ҷўмъсьсьлардъё арасънда «өзара сенъм», «өзара тек-серъс» (Ленин) волуьн керек қыладъ. Нақ осъндаи саиасатъ қолданқан-дъётан да вжздъё партиамъз Ҷўмъсьсь тавънъё арасънда кучтъё партиа волур отр.

Сопъмен, СССР Ҷўмъсьсь тавънъё өзънъё өндъръс-техника интелли-гентсьасънъё волуьн қамту керек — мъндет осъ.

Өндъръстъё кәсьвъмъждъё өркендеуъндегъ төртънъсъ Ҷаңа картъё Ҷай осъндаи.

Ендъ везънъсъ карт туралъ мәсеlege келейк.

V

ESKJ ӨNDJRJS-TEHNIKA INTELLIGENTSIASЬ ARASЬNDAOЬ BET BÜROJANDЬQTЫҢ BELGJLERJ

Eskj, wuҗuaziasь өndjrjs-texnika intelligentsiasьna көzqaras тураль мәsele de endj җаңаса көterjлр отьr.

Büdan ekj җьl wүгьп eskj texnikальq-intelligentsianьң jсjндеgь ar-
тыqса mamandanан җақь ziankestjk dertjne calдьqqan edj. Ol olma,
ol kezde, ziankestjktjң өзj wjr сән woluqа ainalьp edj. Bьreuler zian-
kestjk jsteucь edj, ekjncjlerj olardь wьrkeucь edj, ycjncjlerj wjle tўra
weitarapтыq qьлp җьrucь edj, төrtjncjlerj Sovet өkmetj men ziankes-
terdjң ekj arasьnda qowalҗьp, әrj-sәrj woluсь edj. Әrine, eskj texnika-
льq intelligentsianьң көpcjлjgь qьzmetjn azдь-kөртj adal jsteude woldь.
Bьraq mўндақь әңgьme көpcjлjk тураль emes, texnikальq intelligentsia-
ньң jсjндеgь өte-mөte mamан җақь тураль wөльp отьr.

Ziankestjk neden wөльp җьrdj, onь өsjrgen ne edj? Mўнь tudьr-
qan da, өsjrgen de SSSR jсjнде tap kyresjnjң cielenjsuj edj; Sovet
өkmetjnjң qala men derevnedegь kapitalistjk elementterge sawьl җa-
sau saiasatьn qoldanqanь edj, kapitalistjk elementterdjң Sovet өkme-
tjnjң saiasatьna qarsьlьq jsteuj edj, qalqaralьq җақдаидьң cielenjsuj,
kolhoz, sovhoz qўгьlьsьньң qўndьqь edj. Egerde naqьz acьnqan zian-
kesterdjң welsendjлjgьп kapitalistjk elderdegь imperialisterdjң intervent-
tjk jsterj men jctegь astьq мәselesjnjң qўncьlьqtarь dem werjр, ky-
ceitse, eskj texnikальq intelligentsianьң ekjncь wөlegjnjң qowalҗьp, wе-
sendj ziankester җақьна сьqьна trotskicьl-mencevikcьl мылҗьңdardьң:
«kolhozdar men sovhozdarдан wәrjwьr esnәse сьqpaидь», «Sovet өk-
metj wәrjwьr җoldan taiulь, endj kecjkpei qўlaidь», «wolcevikter өzderj-
njң saiasatьmen interventsiaqа өzderj dem weredj» degen өsekerj,
taқь talai sol siaqь modьlь sөzderj sewep woldь. Onьң ystjne oңьl
uklonister jсjндеgь keiwьr qart wolcevikter de «җelge qarsь» tўralmai,
sol kezde partiadan wўra tartьp җьrgende, wolcevizm isj mўrnьna wa-
гьp көrmegen eskj texnikальq intelligentsianьң wjr wөlegь qўdai җәrde-
mьmen, qowalҗьp ketkenjne taңdanuqа wolmaidь.

Jstjң җай osьlaica wolqanнан кейп, Sovet өkmetjnjң eskj texnika-
льq intelligentsia җөnjnde ўstaitьn saiasatь da wьraq tyrlj woldь, ol —
welsendj ziankesterdj talqandau weitaraptardь җjkteu, adaldarьп jske
tartu saiasatьn җьrgьzu woldь.

Büdan wьr-ekj җьl wүгьп җай osьndai edj.

Qazьrgь җақдаидьмыз da naq osьndai deuge wola ma? җоq, osьndai
deuge wolmaidь. Qaita wьzdegь qazьrgь җақdai wьtjndeи wasqa. Мыпа-
дан wastайьq: wьz qala men derevnedegь kapitalistjk elementterdj tal-
qandar, olardь oidaқьdai җөпьr kelemьz. Әrine, wўl eskj intelligentsia-
нь quanta almaidь. Mьmkьп, өzderjnjң talqandalqan dostarьna әlj de
jсь elҗьrep, wauьгь ezjletjn сьqar. Bьraq welsendj dostarь qaitьp oңal-
mastai wөльp җөпьлgen соң, endj tjlektesterj, әsjrese weitaraptar мен
qowalҗьucьlar olardьң хaljne ўсыrauqа өз erkьmen ьza wola qoimasa
kerek. Onan соң, wьz astьq qўncьlьqtarьн җөпьr alдьq; җөпьr alqan-

дықтымыз сондай, Совет өкметј өзј-өз волаыаь сетке сығарып көрмеген мөлсерде астық сығарып, сатып отырмаз. Endece қовалқусылардың вил «дәлей» де дәлей болмай қалды. Онан соң, колхоз-совхоз қырысымыз майданында орасан зор тавыстарға четір, сөзсіз қаңғандығымызды енді тјптј соқырлар да көргендей. Endece, intelligentsianың «арсеналындағы» ең vastы дәлей де тьпсіз сыңғаруға тьстј. Буржуазіасы intelligentsianың interventтерден ымјттенип алатын болсақ, ол да әзір негізсіз қысығу әңгіме воыр сығарып отыр. Сынында да, interventтік јстјң әңгімесін көргендеріне алты қылы boldы қой, вјрақ вјрде-вјр рет interventсия қасар көрген қоқ. Вјздегі көрген буржуазіасы intelligentsianың капиталистер неқталар алыр қаңғандығын мойндайтын меңгіл четті. Belsendј ziankester Мәскеудегі әігілј sot протсесінде өздері де ziankestік идеясының арқауын тарқатуы керек edj; сынында олар солай ettj де; мен оны вил арғада айтып та тұрғаным қоқ.

Әрине, осы çаңа çақдаилар eskј texnikalyқ intelligentsiaға әсер etpeі қалған қоқ. Çаңа çақдай texnikalyқ eskј intelligentsia арасында çаңа вақыттар туқызы керек edj, ол сынында да çаңа вақыттар туқызды. Вүғын ziankesterге тјлектес болған осы intelligentsianың белгілј волегінін Совет өкметј қақына вет вүрқандықтының айқып белгілері бар воыр отырапын да мјне осыдан. Eskј intelligentsianың вил sloй вьлай тұрсын, кеceгј нақыз ziankester де, тјптј кунј кеceгј ziankesterдің вјрқатары да вјрсьрыға заводтар мен фабрикаларда қымтысы тавымен вјрге қызмет ete vastady, — вил факты eskј texnikalyқ intelligentsianың арасында çаңа веталыстың vastалқыпын сөзсіз көрсетедј. Әрине, вүқан қарар, вјзде енді ziankester қоқ деуге болмайды. Вүлай деуге тјптј болмайды. Тартар тұрқанда, айналатынды капиталистер қорсар отырағанда, ziankester volady да, бар да. Alайда, вүғын ziankesterге өітјр-вүітјр тјлектес воыр kelgen eskј texnikalyқ intelligentsianың edәуір волегі қазір Совет өкметіне вет вүрды, сондықтан вил çақдай belsendј ziankesterдің енді азайып қалқыпын, олардың көптен оңақалқыпын көрсетедј, çәне ондаилардың белгілј вақытқа дейін тым çасығып кыге тьсуге кјрјртар volатынын көрсетедј.

Solаі volқыптан кейін, eskј texnikalyқ intelligentsia çәңіндегі saiasatymыз да осықан сәikes өзгерілуј керек. Ziankestіктің дәуірлер қызып тұрқан kezінде eskј texnikalyқ intelligentsia çәңіндегі көзқарастымыз көбінесе talқындау saiasatына негізделген болса, қазіргі вақытта, сол intelligentsianың Совет өкметіне вет вүрқан дәуірінде, вјздјң eskј texnikalyқ intelligentsia çәңіндегі көзқарастымыз оны көбінесе јске тарту, оны қатып çеу saiasatына негізделуј керек. Өзгерген, çаңағдан çақдайда да вүғынқы eskј saiasatты қаңғызге берген болсақ, мұнымыз дүғыс болмас edj; dialektika қолына қиқас келер edj. Eskј мектепте оқып, тәрбие алқан іңсегер, мамандардың kezkelgenін дерлік әлј кунге дейін қолға тьспеі, аман қаңген қымтысты адам, ziankes деп қараусыық — ақысыздық, ақымақтық volар edj. «Мамандарды қудалаусыық» вјзде арқасанда zианды çәне масқара нәрсе деп саналып келді, вүдан вьлай да солай деп саналады.

Сонымен, eskј мектепте оқып, тәрбие алыр сыққан іңсегер, техниктер çәңіндегі көзқарастымызды өзгерту керек; оларға көбірек көңіл

вөлжр, қамып оилау керек; оларды јркјлмеі јске тарту керек — мјндет осы.

Өндјрјстј кәсјвјмјздјң өркендеујндегј весјңсј қаңа cartтың қаиь осындаі.

Endj eñ aқырқы cart туралы мәсеlege keleijk.

VI

CARUACЫЛЫҚ ESEP TURALЫ

Endj taқы вјр қаңа cartты айтыр стpәсек, сөзјмјз толық болмас edj. Әңгјме — өндјрјстј кәсјр үсјп, қалқ caruacылық үсјп қарғы қўғандың көзј туралы, сол қарғы қўғану құмьсының қарғынып кyceitu туралы воьр оты.

Қарғы қўғану қақынан қарақанда өндјрјстј кәсјвјмјздјң өркендеујндегј қақалық, өзгеселік қандаі? Оі өзгеселік сол — өндјрјстј кәсјр-тј онап саиьп өгсјту үсјп қарғы қўғандың вўғынды көздегј четреітјп вола bastady. Олаі вола, industrializatsiаны воцевіктјк қарғынмен сын өркендеткјмјз кelse, қарғы қўғандың қаңа көздегјп тауыр, вўғындыларын кyceitu керек.

Капиталістјк elderдјң тарихынан велгјлј: өзјнјң industriасын қоқары саықа көтергјсј келген қас мемлекеттјң вјрде-вјрј ұзақ мерзјмдј кредит іа zaiom тырјнде сырттан қардем алмайынса еснәрсе вјтјре алмақан. Сондықтан да ватыс elderдјң капиталістерј cеттен zaiomдар мен кредиттер болмаса, вјздјң eljmјздјң industrializatsiасы сөзсјз нәтїсесјз қалады деп оілар, вјздјң eljmјзге кредиттер мен zaiomдарды мылдем бермеі қойды. Вјрақ капиталістер мықтар қаңыды. Вјздјң elдјң капиталістјк elderден айғыса екеніп, вјзде industrialiаны қалпына келтјрјр, онап саиьп кyceituge четерлјк қарғыны таватып кеівјр ерексе көздег вайықты олар ескермедј. Сынында да, өндјрјстј кәсјртј, аул caruacылықын, transportты қалпына келтјрјр қана қоімай, ауыр өндјрјстј кәсјртј де, аул caruacылықын да, transportты да қайта қўғандақы ұлы јстј де қолқа қоіыр үлгјрдјк. Әгіне, вўл құмьсқа он-он миллиард сом қарғы құмсалды. Вўл миллиардтар қайдан алынды? Қеңіі өндјрјстј кәсјртен, аул caruacылықынан, бюджет қорынан алынды. Соңқы kezге деіп вјздегј јстјң қаиь осындаі воьр кeldj.

Қазјр јстјң қаиь вутјндеі басқаса воьр оты. Вўғып өндјрјстј кәсјртј, transportты қайта қўғу үсјп қарғы қўғандың вўғынды көздегј чететјп вола қазјр көрнеу четреітјп вола bastady. Қазјргј мјндет вўғынды өндјрјстј кәсјртј қайта қўғанда emes. Қазјргј мјндет — Оралда, Сјвјрде, Қазастанда техника қақынан қаруланқан қаңа өндјрјстј кәсјртј қасану воьр оты. Қазјргј мјндет — SSSR дың астықты, мал өсјгүсј, сїкј зат қоры вар аудандарында қаңадан јрј аулcaruacылық өндјрјсјп қўғанда воьр оты. Қазјргј мјндет — SSSR дың ватысы мен сықысы арасында қаңа темјр қолдар салуда воьр оты. Әгіне, мўндаі зор құмьстарға қарғы қўғандың вўғынды ескј көздегј четреідј.

Тек вўл қана emes. Мўның үстјне, јстјң салақ қыргјзјлгенјнен, кәсјр орндарымыз вен caruacылық ұйымдарымызды вјрсұрығасында carua-

etuj kerek, әғвјг мәсеlege Ҷалръ воs сөз тўғъьсьнан қататаи, јs Ҷақьн қатъ, қўнттар, јs тўғъьсьнан қараи кerek, қақаз Ҷазумен іа Ҷалрълақан сьдыг сөз, қўғқақ ўранмен қанақат etpei, јstjң Ҷаиьн вјлјр, јstjң ваиьвьна вагуь кerek, әғвјг «ўсақ» мәсеleлерге зер салуь кerek, өitkenј қазјг «ўсақ-tyiekтерден» ўль јster јstelude.

Онан соң, кеi kezderde вјг өзјнјң sostavьнда 100 — 200 degen kәsjp oғьндагъ ваг orasan ylken вјrlestјkтерјmјздј dereu kјcјreitјr, вјгnecе вјrlestјkтерге вөлу кerek. Әгine, вјг өзјне Ҷуз завод, onanda көр завод қарайтпн вјrlestјktјң predsedateļј ol zavodtardъ, olardъң mymkјndјkтерјн, Ҷўмьстарьн сьндар вјлјр отьра алмаидъ. Әгine, zavodtardъ вјлјр отьгтақан соң, olarқа vascъьқ ta ete алмаидъ. Endecе, вјrlestјkтер predsedatelderјнјң zavodtardъ Ҷақсь вјлјр, vascъьқ etujne mymkјncјjk вери ycјн olardъ vascъь артық zavodtardan ағыту кerek, вјrlestјkтердј вјгnecе вјrlestјкке вөлјр, zavodtarқа Ҷақьндату кerek.

Онан соң, вјrlestјkтерјmјz kollegia воьр vasqarudan сьқьр, dara vasqaruscъьққа көсuj кerek. Қазјгј Ҷаi мьnadai: вјrlestјkтердјң kollegialaгьнда 10 — 15 adam отьрадъ, olardъң ваг вјtјretјнј қақаз Ҷазу, өзара айтьсу voladъ. Endј vўlai vasqaruқа volмаидъ, Ҷoldastar. Қақаз «vascъьқты» қоиьр, сьп јskerлјk, volceviktјk Ҷўмьсқа көсuj кerek. Вјrlestјktјң vascъьнда вјrlestјktјң predsedateļј, onъң вјгnecе onvasarъ qalsьп. Вјrlestјktј vasqaruқа solar toльқ Ҷetedј. Kollegianьң өзге mycelerјн төмен — zavodtar мен fabrikalarқа Ҷјverse Ҷақсьгақ volқан volar edј. Bўl olardъң өзderјne de, јske de anaқўгььm paidаль volқан volar edј.

Онан соң, вјrlestјk predsedatelderј, olardъң onvasarlarъ zavodtardъ Ҷij-Ҷij aralar, zavodtarda көвјrek отьгьр, Ҷўмьс јsteuj кerek, завод қьzmetcјlerјмен Ҷақсьлар тапьсуь кerek, Ҷergјlјktј adamdarқа јs yiretјr qana қоimai, өзderј de solardan yirenetјн volуь кerek. Қазјгј uа-қьтта кеңсede, kontorda отьгьр, zavodtardan альста отьгьр vascъьқ etem деп oilau, adasqandъқ. Zavodtarқа vascъьқ etu ycјн өndјrјstј kәsjp oғьндагьньң қьzmetcјlerјмен Ҷij-Ҷij aralasър, olarмен Ҷандъ qatnas Ҷасар тўгу кerek.

Ақьгьнда, 1931 Ҷьлдьң өndјrјs planъ тураль вјгег сөз айтьр өteiјн, Partianъ төңрекер Ҷурген кеivјг обывателдер ваг, olar вјздјң өndјrјstјk программатъз realdъ emes, ondalmastъqtai деп sendјrmekcј voladъ. Bўlar, Cedrin aitqandai, «өzderјнјң vicarальқьнан» төңрегјндегјнјң вәгјне kydјktenetјн «asqan dana савақ ваььқтар» сьқьлдылар. Вјздјң өndјrјs программатъз realdъ ma? Сөз Ҷоқ, realdъ! Онъң realdъ volатьн сеveвј — онъ ondauқа kerekтј carttardъң вјзде вагььқь ваг. Онъң realdъ volатьн вјг сеveвј онъң ondalуь тек вјздјң өзјmјzge, өзјmјzdegј adam айтъсьз mol mymkјncјlkтердј paidalana вјлујmјzge, paidalauқа көңлјmјздјң volуьна qana vailanъсть. Вјгсьрьга kәsjp oғьндагъ мен өndјrјstј kәsjptјң вјгсьрьга taraularьньң planън қазјг-дјң өзјнде-ақ asъгьр oғьндақандььқь вўқан toльқ дәlel emei neme-де? Әndјrјs planъ sifrlar мен mјndetteмelerдјң тјzvesј qana деп oilau aқattъқ volar edј. Cьльнда өndјrјs planъ degenјmјz milliondaқan

adamның кунве-кунгј js çyzjndegj әreketj. Bјzджң өndjрjs planьmьz-
дың realь ekendjgjne — çaңa tūrмьs ornatьp çatqan millionдаqan
eңбекjler aiqaq. Programmamьzдың realь ekendjgjne — kәdjmgj
adamdar, вјz ven sjzder, вјzджң eңбекке ұmтыqan talavьmьz, çū-
mьstь çaңaca jsteuge әzjrljgjmјz, planь orndauqa vel bailaқanьmьz
aiqaq. Bјzde sol vel bailaқandьq бар ма? Ia, бар. Endese вјzджң өndjрjs
programmamьz orndalarьq, orndaluqa tijs te. (Uzaq qol capalaqtau.)

BOLCEVIZM TARIXYNYN KEIBJR MƏSELELERJ TURALB

«Proletarskaia Revolutsia» çurnalynñ redaksiyasna qat

Qadrlj çoldastar!

«Proletarskaia Revolutsia» çurnalnda (1930 çy, №6) Slutskidñ «Bolcevikterdñ Germania sotsial-demokrattarññ soqys aldndaq krizisj turalb pjkjlerj» degen partiaqa qarş çəne çartylai trotskicj maqalasn diskussialbq maqala retjnde vasqandarññzqa qattb qarşlbq vjldjremjn.

Slutski: Lenin (bolcevikter) Germania sotsial-demokratiasndaq çəne çalpb soqys aldndaq sotsial-demokratiadaq sentrizmññ qaurjn çete vaqalamadb, iaqni vetjn byrkegen opportunizmññ qaurjn opportunizmge ытырасыдыq etudjñ qaurjn çete vaqalamadb dep soqadb. Basqaca aitqanda, Slutskice, Lenin (bolcevikter) opportunizmge qarş meirjmsjz kyres çyrgjzvegen volbp cыqadb, ɵitkenj sentrizmdj çete vaqalamaudñ ɵzj, cынында, opportunizmge qarş ɵrjstete kyres çyrgjzuden vas tartqandyq voladb. Mjne, vñqan qaraqanda, soqys bastalmas vñgn Lenin ɵlj naqyz bolcevik volmaqan volbp kɵrjnedj, Leninnjñ naqyz bolcevik volqan kezj — imperialistjk soqystñ kezj ne volmasa tjptj soqystñ vjter kezj qana volbp cыqadb. Slutski maqalasynda oсылай deidj. Al sizder vñl siaqtb çaqadan cыqqan «tarixcыны» çalaqor, falsifikator retjnde vetjn acыp, masqaralaudñ ornyna, oqan tribuna verjр, onьmen aitysqa tysjр oтырсыздаг. Slutskidñ maqalasn aitys retjnde çurnaldarññzda vasqandarññzqa qattb qarşlbq vjldjremei oтыра алмаймын, ɵitkenj Leninnjñ bolceviktjgj turalb məselenj, opportunizmññ belgij tyg volqan sentrizmge qarş Lenin prinsiptjk tygde meirjmsjz kyres çyrgjzdej me, çoq çyrgjzvedj me degen məselenj, Lenin cып bolcevik voldь ma, çoq volmadb ma degen məselenj aitysqa tysetjn məselege ainalдыуға volmaidь.

Ortalbq Komitetke «Redaksiannñ atьnan» oktərdñ 20 da çazьp çjbergen məljmdemenjzde redaksiia Slutskidñ maqalasn diskussialbq maqala retjnde vasьp, qatelestj degendj moьndarññzqa alasьzdaг. Redaksiannñ məljmdemesj kɵp kecjgjр cыqsa da, qatenj moьnoға alularññz, əgine çaqьp nəse. Bjaq sizder ɵz məljmdemenjzde: «bolcevikterdñ soqysqa deijnj II Internatsionalmen ara qatnasьna vailanьbь var varlbq problemalardь «Proletarskaia Revolutsia» çurnalynñ vetjnde vñdan ərj de teksere cecjр oтырудь redaksiia saiasi çaqьnan ɵte aktualdb çəne kerektj dep vjledj», degendj çarialap, qaitadan qatelesjр oтырсыздаг. Mñnñ atь, bolcevizmññ aksiomasь volbp oтырған məseler çonjnde çürttb taqьda aitysqa tartuға nietterijnjz var degen sɵz voladb. Mñnñ atь — Leninnjñ bolceviktjgj turalb məselenj sizderdñ

aksiomadan «onan әрj tekserе cecudj» kerek қылатын проблемаға қайтадан айналығуға оиыңыз бар деген сөз болды. Неге, бүқан қандай дәлел бар? Ленинизм оппортунизмнің барлық тырjмен айнавай кыгесе отыр, соньң jсінде ватыстақь sentrizmмен (Kautski), өзjмjздегj sentrizmмен (Trotski, тақь wasqalarь) аьса отыр туқандықь, оь аьста өсjр ег четкөндjгj, есеjр кyc алқандықь құрттың вәрjне де мөлjм. Мұнь волцевизмнің тjптj асық қауларь да өтjрк деi аламайдь, Бұл аксиома. Ал, sjздер аксиомаь «onan әрj тексере cecjлуге» тjс проблемаға айналырмақ воьр, вjздj кейн қарай тартьр отьрсьздар. Неге? Бүқан қандай дәлел бар? Бәлki, волцевизм тарихьмен таьс еместjктерjннен сықар? Болмаса, Slutskiler қәне Trotskidjн sol сияқты сәкjрттерj вjздj сөйлөтpeidj, ауз-мьздь wasадь демесjн деп jстеген сjрк либералдықтарьң сықар? Мьпаларьң, волцевизмнің negjздj тjлектерjн қуғвандыққа салатын таңқаларлық либерализм екен...

Redaksia, Slutski мақаласының nemenesjн айтьс асиуға қарамды деп санайдь?

I) Slutski: Lenin (волцевиктер) Germania sotsial-demokratiasьның оппортунистерjмен, II Internatsionalдың соқыстан вүгьнөкь дәujrдегj оппортунистерjмен гаскол қасан, айрыльсьр кету қолың қыргjзbedj, deidj. Sjздер, Slutskidjн, оьндаi trotskistjк тезисjне қарсь айтьсрақсьздар. Ал мұнда айтьсарлық не бар? Slutskidjн Ленинге, волцевиктерге көdjмгj қала қауьр отьрқаны асық емес пе? Өтjрк-өсектj айтьсқа айналығу керек емес, қайта оның ветjн асыр, масқаралау керек қой.

Lenin, соқыстан көр вүгьн, 1903 — 1904 қьлдardan bastap, Reseide волцевиктер товь тiадақтальр қуғьльсьмен-ақ қәне Germania sotsial-demokratiasьның солсьдарь алқас вjлjне бастақан kezde-ақ, өзjмjздjн Resei sotsial-demokrat partiasьндақь оппортунистермен де, II Internatsionalдақь, соньң jсінде Germania sotsial-demokratiasьның арасьндақь оппортунистермен де айрыльсу қолың, гаскол қасан қолың қыргjзген; мұнь егер сьп волцевик воьса, волцевиктерdjн қайсьсь да қақсь вjледj. Нақ сондықтан да сол kezdjн өзjнде-ақ (1903 — 1905 қьлдarda) волцевиктерге II Internatsionalдың оппортунистерj тарарьнан «вудjргjcter», «гаскол қасауцьлар» деген қақсь атақтар тақылапаны да волцевиктерdjн вәрj вjледj. Вjрақ II Internatsionalдақь қәне, ең алдымен, Germania sotsial-demokratiasьндақь солсьдар — пасаг, дәрменсjз группа edj, қөндj ұймдасыр қуғала алмақан, идеология қызjнде бел аьр векjмеген группа edj, керек dese, «айрыльр кету», «гаскол қасан» degennjн өзjн аузқа алуға қорқуць edj; mjне, мұндаi кyиде Lenin не jstel алатын edj? Волцевиктер не jstei алатын edj? Лениннен, волцевиктерден Reseide қатыр солсьдар yсjн кyнбатыр partialарьның jсінде гаскол қаса деп талап ету мүмкjн емес қой. Мен вұл арада ұймдастьру қәне идеология қөnjндегj әлсjзджк тек соқыстан вүгьнөкь дәujrде қана емес, онан кейнгj дәujrде де солсь sotsial-demokrattardьң айрықса белгьсj воьды degendj айтьр та тұрқаным қоқ. Солсьдардың мұндаi пасагьларь соқыстан кейнгj дәujrде де сақталқаны құртқа мөлjм. Лениннің: «Juniusьң кjтарcasь тураль»* деген мақаласында Germania

* Junius — Roza Luksemburg — Germania sotsial-demokratiasьндақь солсь sotsial-demokrattardьң лидерj.

solсы sotsial-demokrattarына вақа берjлгенj құрттың вәрjне мәljm; ol maqala соқыс bastalқан соң екj қыдан да көvjрек кейн, 1916 қылыңь ектәврjнде қазылаң; Lenin ol maqalasында Germaniadaқы solсы sotsial-demokrattardың talai-talai jrj saiasi qatelerjn сынай кейр, «Kautskicjlderdjң оңвақаң екj қызdjлjgjnjң, pedantтықын, opportunistermen «dostықты сыietjndjgjnjң» торына қаң-қақынан сығмақаң варлық немjс solсыldарының әlsjzdjgjn» аита кейр: «Iunius немjс sotsial-demokrattarының «ortасынан», tjptj raskoldan қорқатын, revolutsialық ұrandardы аiaқына сейн айтър сықудан қорқатын solсы sotsial-demokrattardың «ortасынан» толық құтылаң қоқ» deidj.

Ol kezde II Internatsional gruppırovkalarының jcinde орыс volcevıkerterj өзjnjң Resei sotsial-demokratiasының opportunisterjmen түр-tura айрысыр ketuge, raskol қасауға ұймдасу қөnjндегj тәқribesj қақынан, ideologıa қызjнде қарулаңқандықь қақынан camасы keletjn қалқыз-ақ gruppırovkасы volатын. Egerde, Slutskiler Lenin men орыс volcevıkerterj opportunisterden (Plexanov, Martov, Dan) raskol қасауды ұймдастыру қөnjнде, sentristerdj (Trotski қәне Avgust vlogьн қолдақаң өзге adamdar) aradan аидар сықи қөnjнде өздерjnjң варлық кысjn tygel paidalanvady degendei pjkjrdj asa дәledep көсетпей-ақ, тек аитуға тырсыса, сонда қана Leninnjң volcevıktjgj, volcevıkerdjң volcevıktjgj turalы сөз көтерjр talasuға volar edj. Bıraқ, әңjme сонда мұндаı сөleket pjkjrdj аитуға Slutskilerdjң аузын асуға да ватылы вармаidy қоı. Mұны аита алмаidy, өitkenj opportunisterdjң варлық тырjмен raskol қасау, айрылыр ketu қөnjнде орыс volcevıkerterjnjң ватыл saiasat қыргjzgendjgj (1904 — 1912 қыldarda) turalы varca құртқа мәljm faktылар мұндаı pjkjrdj meiljnсе әckereleidj. Aıta алмаidy, өitkenj аита қалса ертеңjнде-ақ көр алдында өздерjnjң masqarasы сықыр, қызjқара volатындықын vjledj.

Endj мындаı vjr сырау tuady: II Internatsionalдың opportunisterjmen қәне sentristerjmen айрылысу қолын, raskol қасау қолын қыргjze отырмаı, орыс volcevıkerterj imperialistjk соқыстан көр вұрын (1904—1912 қыldары) өзjnjң opportunisterjmen қәне sentristerj-ытырасыldарымен raskol қасау jsjn қыzege асыра алатын ва edj? Орыс volcevıkerterj opportunister men sentrister қөnjндегj өз saiasатын Ватыл solсыldарына да ylgj vola алатын saiasat деп санақанына кjм кымән кeltjre алady? Орыс volcevıkerterjnjң Ватыстақы solсы sotsial-demokrattardы, соның jcinde Germania sotsial-demokratiasының solсыldары, оларды өз opportunisterj мен sentristerjnen айрылу қолына, raskol қасау қолына әрдайым itemelep отырақанына кjм кымән кeltjre алady? Ватыстақы solсы sotsial-demokrattar ерқетjр esimegenjnen орыс volcevıkerterjnjң салыр берген jzjмен қыре алмаса, вұқаң Lenin men орыс volcevıkerterj kjnәlj emes.

2) Slutski: Germania sotsial-demokratiasындақы solсыldardы ватыл, yzjldj-kesjldj quattamady, quattaqanda да қатаң cart қоıыр қана quattady, solсыldardы ақырына deijn quattaуға fraksialық pjkjrler keseldjk қылыды деп, Lenindj, volcevıkerdj қазқырады. Sjzder mjне, осындаı тырсыз өtjрк, carlatандық қазқыруссылыққа қарсы айтсырақысызыдар. Al мұнда айтсыарлық не var? Slutskidjң вұл arada maneвр қасап, Lenin

men bolcevikterdj çalqan çazqıru arqıy, Germaniadaq solcıldardıñ pozitsiasındaq cın kemcılıkterdj burkeuge tıgısr otırdan aıqın emes pe? Bolcevizm men mencevizmniñ arasında ıñi aııtqır etj-sertj volır çyrgen Germaniadaq solcıldardı olarqa qatañ cart qoımaınsa, olardıñ qatelerjn mıtıp sınaımsa, bolcevikter, eger cımsı ta-vıpa çane onıñ revolutsiasına opasızdıq etem demese, olardı qoldai almaitın edj degen nıse aıqın emes pe? Kızaptıq manevrlerdj aıtıs-qa aınaldırmai, masqaralau kerek.

Ia, bolcevikter Germaniadaq solcıl sotsial-demokrattardı quatta-ğanda olarqa belgılı qattı carttar qoıır, olardıñ çartıai menceviktjk qatelerjn sınaı otıır quattadı. Bıraq vıl ucjn bolcevikterdj çazqıru emes, qıttıqtı kerek.

Bıraq, cek keltjretjn adamdar var ma?

Tarixtan alınqan çalırqa mıljm faktıardı keltjrp koreijk.

a) 1903 çıl partıaqa myceljk turalı masele çonjnde Reseide bolce- vıker men mencevıker arasında ylıen talas tudı. Bolcevıker partıa- qa myceljk turalı öz formulırovkası arqıy partıaqa proletariat emes elementter kıp etj ketpes ucjn dımdastıru çaqınan cek qoıqırs kelj edj. Partıaqa proletariat emes elementterdjñ kıp kjrj ketu qau- rı ol kezde ete kuctj edj, etkenj ol kezde oğs revolutsiasıñ sıpatı burçuazialıq-demokratialıq revolutsia edj. Oğs mencevıkerj proleta- riat emes elementterge partıanı esjgn keñ asır veretjn qarama-qar- sı pozitsianı quattadı. Oğs revolutsiası maselelerjnıñ vıtnı dınie çyzj revolutsialıq qozqalıs ucjn mañız zor bolqandıqtan vıl talasqa Baırs Evropa sotsial-demokrattarı da aralasuqa uııardı. Bıraq Ger- manıadaq sotsial-demokrattardıñ solcıldarı da, sol kyndegj solcıl- dardıñ liderlerj Parvus pen Roza Luksemburg te aralastı. Al, vılar qaitj? Bılardıñ ekeuj de bolcevıkerge qarıs cıqtı. Onımen qoımai bolcevıker ultrasentralizmge kettj, blankistjk tendensiaqa tystj dep bolcevıkerge kınə taqtı. Mencevıker keijn osı oñbaqan, meccandıq sözderdj jlr etejr vıtnı çer çyzjne çaidı.

b) 1905 çıl Reseide oğs revolutsiasıñ sıpatı turalı bolcevıker men mencevıkerdjñ arasında ylıen talastar tudı. Bolcevıker gegemonianı proletariatqa verj, cımsı ta-vı men çaqınan odaqtastıru ideasın quattadı. Bolcevıker jstj proletariat pen çaqılardıñ revolutsialıq-demokratialıq diktaturasına qarai bastau kerek, sötj burçuazialıq-demokratialıq revolutsiadan derevne kedeilerjnıñ qoldauın qamtamasız ete otıır, dereu sotsialistjk revolutsiaqa kocu kerek dedj. Reseidegj mencevıker burçuazialıq-demokratialıq revolutsiaqa proletariattıñ gegemon volu ideasın qavıdamadı, cımsı ta-vıñ çaqıların odaqtasu saiasatınan liberalcıl burçuaziamen keljsu saiasatın arıtı kerdj, al proletariat pen çaqılardıñ revolutsialıq-demokratialıq dikturasın burçuazialıq revolutsianıñ damına qais keletjn reaksialıq, blankistjk sxema dep çarıladı. Bıl talastarqa Germania sotsial-demokratiasındaq solcıldar Parvus pen Roza Luksemburg qal-ai qaradı? Olar cımsı ta-vı men çaqılardıñ odaq çasau saiasatın moındamaitın bastan-aiıq menceviktjk rıxqa völingen permanentjk revolutsia degen utopistjk çane çartıai menceviktjk sxemanı (revolut-

sianың markstjk sxemasың vırmalap көсетetjn vjrdemenj) oilap сығарды, сөйтjр ol sxemasың volcevikterdjң proletariat pen carualardyң revolutsialық-demokratialық diktaturasың degen sxemasына қарам-қарсы қойды. Соңнан permanenttjk revolutsia degen osы қартылаi menceviktjk sxemasың Trotski (vjr қақынан Martov) jljр алыр, leninizmge қарсы kyrestegj қаруға айналдырды.

v) Соқыстың алдындақы дәуірде II Internatsional partialарының алдына келjр сыққан ең актуалdj мәselelerdjң vjрj ұлт-колониа мәselesj edj, ezjlgen ұлттар мен колониалар тuralы мәsele edj, ezjlgen ұлттар мен колониаларға бостандық әперу мәselesj, imperializmмен kyresudjң қолдары тuralы мәsele, imperializmdj құлату қолдары тuralы мәsele edj. Бұл қонде volcevikterdjң қолданған саиасаты: proletariat revolutsiasың kyceitjр, өркendetjр, imperializmdj қаң-қақынан қорсар қысымға алу ycjn, ұлттардың өзjн өзj билеу negjzjne syiene отырыр, ezjlgen ұлттар мен колониалардың бостандық көздеген қозқалысың қуаттау, оған көмектесу edj, osы қолда алдыңқы қатардақы elderdjң proletарлық revolutsiasы мен колониалар мен ezjlgen elderdjң қалқытарының revolutsiasы бостандық қозқалысының vjрjккен маиданың қуру sxemasы edj. Барлық elderdjң opportunistерj, барлық elderdjң sotsial-covinisterj мен sotsial-imperialisterj osыған байланысты дереу volcevikterge қарсы қабыла аттанған волатын. Bolcevikterdj қуытыған иттеi қаралар, қамандаған. Сол уақытта ватыстақы солсы sotsial-demokrattар қандаi pozitsiada болды? Олар imperialism қонjнде қартылаi menceviktjk теорияны дамыты, ұлттардың өзjн-өзj билеуjнjң (қыеке вөлjнjр сықыр, өз алдына мемлекет қуруына дейjн) markсистjk ұқымындақы рjнсипjн қавыдаманды, колониалар мен ezjlgen elderdjң бостандық қолындақы қозқалысының revolutsialық зор мақызы бар екendjгjn қавыдаманды, proletарлық revolutsia мен ұлттық-азаттық қозқалысының арасында vjрjккен маидан волю мумкjн degen тезистj қавыдаманды қәне ұлт-колониа мәselesjн вастаң-аиақ қете бақалатамысылық воляр тавылатын osы қартылаi menceviktjk вотқаньң вәргjн volcevikterdjң markсистjk sxemasына қарам-қарсы қойды. Osы қартылаi menceviktjk вотқаньң соңнан Trotski тақы да қақыр алыр, leninizmge қарсы kyrestjң қаруы қылыр қымсақаның қуыртқа мөлjм.

Мjне, Германиядақы солсы sotsial-demokrattардың қуырттың вәргjне аиаң қателерj osындаi волатын.

Leninnjң tijstj мақалаларында сыналыр өткен Германия солсыдарының васыа қателерj тuralы мен айтыр та тұрқаным қоқ.

Мен volcevikterdjң Октавр revolutsiasың kezjндегj саиасатына олардың берген васысындақы қателерjн де айтыр отырқаным қоқ.

Германия солсыдарының соқыстаң вүргылық kezdegj тарихтан алыңқан osы қателерj, солсы sotsial-demokrattардың қансама солсы волақымен menceviktjктен әlj де ағылмақаның көсетпей ненj көсетедj?

Әрине, Германиядақы солсыдар тек jрj қателер қасамен қана тыңқан қоқ. Бұлар вүргың улкен қәне елеулj revolutsiasы jsterdj де jstegen. Менjң вұл қерде аитаың деп тұрқаным: jckj саиасат мәselelerj қонjнде, соның jcjнде, sailau kyresj қонjнде, парламентtjң jcjнде қәне парламенттен тыс kyres қыргjзу мәselelerj қонjнде, қалыр завастовка тuralы, соқыс тuralы қәне Ресеидегj 1905 қылы волақан revolutsia тура-

ль, тақыс-тақылар туралы олардың революциялық пікірлер айтып, бір-біріне еңбектер жіберген. Міне сондықтан да болшевиктер білгімен, солсы деп санасқан, оларды қатты, жігері қарай ітермелеп отырған. Бірақ мұның бәрі де Германиядағы солсы сotsial-демократтардың сонымен бірге саясат жөнінде де, теория жөнінде де толық қатқан ірі қателері болғандығын, олардың мencevikтік сүктен әлі де ағылшын сөзгеңдігі, сондықтан болшевиктердің оларды тымқар сынауы керек болғандығын, міне осы фактыларды бекерге сыйармайды, сыйара да алмайды.

Енді өздеріңіз олар қараңыздарсыз, егер құтысыз тавының мүдделеріне, революция мүдделеріне орасыздық етем демесе, коммунизм мүдделеріне орасыздық етем демесе Ленин мен болшевиктер, Батыстағы солсы сotsial-демократтарды үлкен қат қоймай тұрып, қателерін тымқар сынамай тұрып, қолдай алар ма еді?

Slutski, егерде ол болшевик болған болса, Ленин мен болшевиктердің мұнысы үсіні қинамай, қайта құтылған болар еді; Slutski осыны жетпей, өзіннің қатылай мencevik екендігі, бүркенген trotskicілі екендігі әрден асыр әйгілер отырғандығы анық емес пе?

Slutski: Ленин мен болшевиктер Батыстағы солсыларға баға бергенде өздерінің фракциялық пікірлеріне сүйенді, олай болса, осы болшевиктердің өздерінің фракциялық мақсатын көздеп, қалқаралық революцияның бұл ісіні соған құрған қыды, деп қориды. Бұдан да өтетін сөксүрғын, бұдан да өтетін оңбаған нәрсені тавымайды дегенді дәлелдеудің керектігі болар қойар ма екен. Бұдан да өтетін сөксүрғын нәрсені сөк, өйткені осы революциясы оғыстардың өзіннің қана сөккен ісі емес екендігі, қайта ол бүтін дүние сүйіндегі құтысыз тавының, дүниесүйсілік пролетарлық революцияның ісі екендігі мencevikтердің бағып тұрған сөксүрғын оңбақандары да түсіне бастап отыр. Бұдан асытын зұлымдық сөк, өйткені болшевиктердің дәйекті сөккен ақыр аяқына сөккен революциясы интернационализмді бағып өлдердің құтысызлар үсіні пролетарлық интернационализмнің үлгісі болып тавылатындығын II Интернационалдың қапыққан қи өсектері де мұнына бастады.

Осы болшевиктердің осы революциясының негізгі мәселелерін алдында қатарға қойып, осы мәселелер мұналар болатын: партия туралы, марксистердің буржуазиялық-демократиялық революцияға көзқарасы жөнінде, құтысыз тавы мен саруалардың одағы тақырыпты, пролетариаттың гегемониясы турасында, парламент ісіндегі сөккен парламенттен тысқары болатын күрес туралы, қалып завастовка жөнінде, буржуазиялық-демократиялық революцияның сotsialistik революцияға ұласуы туралы, пролетариат диктатурасы жөнінде, империализм туралы, ұлттардың өзін-өзі билей туралы, езілген ұлттар мен колониялардың бостандығы қозғалысы жөнінде, осы қозғалысқа сәйкес саясат жөнінде, тақыс-тақылар. Болшевиктер осы сөккен мәселелерді іргелі мәселе ретінде көтерді; олар осы іргелі мәселелер ақыры Батыстағы солсы сotsial-демократтардың революциясына тавандылығын тексерді. Олардың бұған правосы бар ма еді? Әрине, бар еді. Болшевиктердің бұлай істеуге правосы болғаны бұлай тұрғын, осылай істеуге міндетті де еді. Олар осылай істеуге міндетті еді, өйткені бұл мәселелердің бәрі де сонымен бірге дүниесүйсілік революцияның негізгі мәселелері болатын; болшевиктер өз саяса-

ьн, өз taktikasьн dynieçyzjlk revolutsianьн mьndetterjne vaqьndьr-
 çan edj. Olar osьlai jsteuge mьndettj voldь, nege deseñjz II Internat-
 sionaldьн qai gruppirovkasьннъ volsa da revolutsiacьldьqьн tek osь
 мәseleler arqьь qana әvden sьnar, vaiqar vjluqe volatьн edj. Al, endj
 mьннъ qai çerjnde orьs volcevikerjннъ «fraksiacьldьqь» var, mьnda
 qandai «fraksiacьldьqь» pьkьrler var? degen sьrau tuadь.

Lenin 1902 çьь-aq, «Ne jsteu kerek?» degen kьtarcasьnda vьlai
 dep çazqan edj: «Tarix vьzdjн aldьmьzoqa qazjr eң çaqьн tьroqan mьn-
 dettj qoьp otьr, vьl mьndet — өзge qai eldjн proletariatьннъ volsa da
 eң talaudaqь mьndetterjннъ varьoqьnan da revolutsiacьldьqь arтьoqь-
 raq mьndet», «vьl mьndettj orьndau, tek evropalьq reaksianьн qana
 emes, azialьq reaksianьн da eң kьctj qamalьн qiratu orьs proletaria-
 tьн qalqaralьq revolutsiacьl proletariattьн avangardь eter edj». «Ne
 jsteu kerek?» degen kьtarcasьннъ çarьqqa cьqqanьnan berj 30 çьl
 өttj. Osь дәujrdjн jcьndegj oqiqalar Leninnjн sөzderjн tamaca çaqьsь
 gastaqanьн eckьm de beker dei almaidь. Sөitjr, vьdan mьnadai qor-
 tьndь cьqrai ma: orьs revolutsiasь dynieçyzjlk revolutsianьн tyijndj
 punktj volqanь (çәne qazjrde de volьp otьrçanь), orьs revolutsiasьннъ
 negjzgj мәselelerj sonьmen vьrge dynieçyzjlk revolutsianьн da negjz-
 gj мәselelerj volqanь (çәne qazjrde volьp otьrçanь) keljr cьqrai ma?

Batьstaqь solьsь sotsial-demokrattardьн cьн revolutsiacьldьqьн tek
 osьndai negjzgj мәseleler arqьь qana naqьz-cьн tekserjr vjluqe vo-
 latьн edj degen пәse aiqьн emes pe?

Al, endj vьl мәselelerdj «fraksialьq» мәseleler dep qaraucьlar өз-
 derjн çeksьrьн çәne azqьн adamdar retjnde vastan-aiaq әckereleitjn-
 djgj aiqьн emes pe?

3) Slutski Leninnjн (volcevikerdjн) sentrizmge yzjldj-kesjldj çәne
 meirjmsjz kyres çьrgjzgenjн көrsetetjн resmi dokumentter әlj çet-
 kjlktj tavьlqan çoq dep soqadь. Osьndai viurokrattьq tezistj qolda-
 nьp, Leninnjн (volcevikerdjн) II Internatsionaldaqь sentrizm qaurjн
 çete vaqalamaqandьqьna өзjnce kьctj дәlel keltjrdьm dep көrsetkьsj
 keledj. Sjzder osьndai ottaqandьqqa qarsь, osьndai çuliktjк sьrçialьq-
 qa qarsь aitьsraqcьsьzdar. Al mьnda aitьsarььq ne var? Slutskidjн do-
 kumentter turalь sөz qьlьннъ mәnjsj onьң өз vaqьтьннъ өtjrk eken-
 djgjн, vicaralьqьн osьmen çauьp, көrsetpeu ycьн qana aitьp otьrçanь
 өзjnen-өzj acьq emes pe?

Slutski qazjrgj qoldanььp çьrgen partialьq dokumentterdj çetkj-
 ljksjz dep esepteidj. Nege, olai deuge qandai дәlelder var? Lenin men
 volcevikerdjн oportuncьlar men sentristerge qarsь kyreste revolut-
 siacьl meirjmsjzdk çoldь qoldanqanьн meilьnce acьq көrsetu ycьн II
 Internatsional çөnjndegj, sonдаi-aq Resei sotsial-demokratiasьннъ par-
 tia jcьndegj talas-tartьstarь çөnjndegj çьrtтьн vәrjne mәljm dokument-
 ter çetkjljksjz volьp pa? Slutski çalьp osь dokumenttermen tanьs pa
 eken? Oqan taqь da qandai dokumentter kerek eken?

Aitailьq, belgjlj dokumentterden basqa sentrizmdj qьrtu kerektjgjн
 taqь da tysjndjretjн volcevikerdjн rezolutsialarь siaqь taqь da vьr-
 sьpьra dokumentter tavьldь deijk. Bьdan — volcevikerdjн sentrizm
 çөnjndegj cьн revolutsiacьldьqьн, cьн meirjmsjzdgjн көrsetu ycьн tek

qana qaqaz çyzindegij dokumentterdij varlyqь çetkijlktj voladь degen söz cьqa ma? Çalqьz-aq tyzeluden ketken bürokrattar volmasa, qandai adam qaqaz çyzindegij dokumentterge qana senjр отьрадь? Partialardь, liderlerdj olardьñ deklaratsiasьna qarap qana emes, aldьmen olardьñ jsterjne qarap tekseru kerek ekendijjn arxiv kemjretjn тьcqandardan basqa kjm tysjnveidj eken? Soqьna tysjр, mazasьn alqan sьncьlardan qũтыlu ycjn talai sotsialisterdjñ kez kelgen revolutsiasь rezolutsialar-qa qoldarьñ qoia vergenjn tarix vjledj. Bjraq vьdan olar vьl rezolutsialardь js çyzjne asььp çurdj degen maqna cьqpaidь. Onan soq, özge elderdjñ çũmьscь partialarьnan varьp tьrqañ revolutsialьq jster jsteudj auzьñ көpjrtjр talap etken talai sotsialisterdj tarix vjledj. Bjraq vьdan olar өз partiasьnda nemese өз eljnde özderjnjn opportunisterj aldьnda, özderjnjn burçuaziasь aldьnda dərmenjzjdk көrsetpedj degen maqna cьqpaidь əlj. Mjne, sonдьqtan da vjzдж Lenin revolutsiasь partialardь, aqьmdardь, liderlerdj olardьñ deklaratsialarьna, rezolutsialarьna qarap teksermei, olardьñ jsterjne qarap tekseru kerek dep yireтpep pe edj?

Egerde, Slutski, cьньmen Leninnjn, volcevikterdjñ sentrizmge qar-sь meirjmsjz kyres çyrgjzgenjn tekserjр vjlgjsj kelse, onda ol maqal-asьньñ negjzjne vjrer çeke dokumentterdj, vjр-ekj çai qattardь almai, volcevikterdj olardьñ jsjne, olardьñ tarixьna, olardьñ qimьldarьna qarap tekseruj kerek edj degen nəse aiqьn emes pe? Vjzджñ Resei sotsial-demokratiasьnda opportunister, sentrister volmap pa edj? Bolcevikter osь aqьmdardьñ vərjmen yzjldj-kesjldj çəne meirjmsjz kyres çyrgjz-ver pe edj? Bьl aqьmdar ideia çyzjnde de, ñimьdasu retjnde de Batь-taqь opportunistermen çəne sentristermen bailanьstь volmap pa edj? Bolcevikter opportunister men sentristerdj dynie çyzjndegij solcь gruppaьñ vjрde-vjreujjn qoьlan kelmegendei tyрde tas-talqanьñ cьqarьp, qiratpap pa edj? Mjne, osьньñ vərjn көre-vjle отььp, Lenin men volcevikter sentrizmnjn qaujptjlgjn çete vaqalamadь dep qalai aituqa voladь? Bolcevikterdj vaqalau çənjnde vьl siaqtь jрj maqьzь var faktьlardь Slutski nege elemegen? Slutski Lenindj, volcevikterdj belgjlj dũrьs senjmdj ədjstj qoldanьp, olardьñ jsjne, qimььna qarai nege teksermegen? Bьl ədjsterdj qoldanvai, kezdeisoq qolqa tysken qa-qazdardь tьmjskjlep kydjktj ədjstj nege qoldanqan?

Mũньñ sevevj, senjmdj ədjstj qoldanьp, volcevikterdj olardьñ jsterjne qarai tekserse, Slutskidjn көzdep отьrqañ maqsatьньñ kylljsj ə degence-aq çer soqьp qalqan volar edj.

Mũньñ sevevj, volcevikterdj jsterjne qarai tekserse, opportunister men sentristerdjñ tas-talqanьñ cьqarьp, partiadan quьp cьqqañ dynie çyzjndegij vjрden-vjр revolutsiasь ñimь volcevikter ñimь qana ekenj asьq көjner edj.

Mũньñ sevevj, volcevikterdjñ cьñ jsterj men cьñ tarixьñ qoldansa, onda Reseide sentrizmdj çaiqan, sol sentrizmnjn ordasь retjnde Av-gus vlogь siaqtь ədej ñimь çasaqan vastь çəne negjzgj gruppa Slutskidjn ñstazdarь — trotskicjlder volqanь көjner edj.

Mũньñ sevevj, volcevikterdj jsjne qarai tekserse, onda Lenin men volcevikterge sentrizmnjn qaujptjlgjn çete vaqalamadь dep çala çavь

arqyly soqysqa deıngı trotskizmnıń sentrizmdıgıńıń betın byrkeuge tıgısyр otyрan, partıamızdyń tarıxyn falsifikatsıalauı Slutskıdıń betı әvden асылar edı, әırt аldыnda qaravet volar edı.

Mıne, redaktor çoldastar, Slutski men onyń maqalasyńnyń çaiı osyndaı volıp otyr.

Өzderıńız көрıp otyrsyңызdar, vızdıń partıamızdyń tarıxyn vır-malar otyрan falsifikatorınen aıtıs асам dep redaksiа qate çasaqan.

Redaksiаны mündai terıs çolqa qandai nәse tysırıp otyр? Menıń oımtа onı terıs çolqa tysırıp otyрan, bolcevıkerdıń vır vөlegıńıń arasynda osy kynde vıraz өrıs аlqan сırık liberalizm. Keıvır bolcevıker trotskizmdı kommunizm fraksıasy dep oılaıdy, ras, qatelesıp çyrgen, көр аqымақтық jsteitın, kerek volsa, keıde Sovet өkmetıne qarсы сыqатып fraksiа, vıraq, qalai volqanınen de, kommunizm fraksıasy деп oılaıdy. Osydan varıp trotskisterge, trotskısce oılaıtындарqa vırsyрyға liberaldıq көсетucıjk var. Trotskizmge vılaıca qaraudыń meıınce qate ekendıgıńı çәne zalaldı ekendıgıńı дәledep çatudыń qaçetı vola qoiar ma eken. Сында trotskizm kommunizmıńı fraksıasy voludan әldeqacan qalqan. Сында trotskizm kommunizmge qarсы kyres çyrgızıp otyрan, Sovet өkmetıne qarсы, SSSR da sotsializm qıruqa qarсы kyres çyrgızıp otyрan kontr-revolutsıalyq vırçuazıanyń аldыңdy qatarдаqy otrәdy.

Vızdıń elımızde sotsializm ornatuqa volmaıdy деп, bolcevıker sözsız азыр-tozady деп çәne de vasqa mäseler çәnınen тезıs çasar, kontr-revolutsıalyq vırçuazıanyń qolына bolcevizmge qarсы kyresu ycın rıxanı qaru bergen kım? Oqan vıl qarudы bergen trotskizm. SSSR daqy Sovetke qarсы gruppırovkalardyń varıqdy da Sovet өkmetınen kyrespeı volmaıtыпny дәleldemekсі volqan әreketterınde, trotskizmnıń — vızdıń elde sotsializm ornatu mymkın emes, Sovet өkmetı sözsız азыр-tozady, söitıp, kapitalizmge qaita oralu mymkın degen belgıj тезısıne syıengendıgı sıaқты faktыń kezdeisoq nәse деп esepтеuge volmaıdy.

SSSR daqy kontr-revolutsıalyq vırçuazıanyń qolына Sovet өkmetıne qarсы асыqтан-асық volı көсетuge tıgısyпna taktıkalıq qarudы bergen kım? Bıларqa vıl qarudы 1927 çыly 7 noıavrde Mәskeu men Leningradta Sovet өkmetıne qarсы demonstratsıalar çasamaq volqan trotskister verdı. Trotskicılderdıń sovetke qarсы көterılgен vıl qылықtarы vırçuazıanyń еңsesın көterıp, vırçuazıalyq mamandardыń zıankestık çıтыстарына dem bergenı faktы.

Kontr-revolutsıalyq vırçuazıanyń qolына Sovet өkmetıne qarсы çасығып ұıмдар çasaуqa talıpıнына ұıмdastыrucылық qarudы bergen kım? Oqan vıl qarudы bolcevıkerge qarсы өzderıńıń çасығып ұıмтып ұıмdastырған trotskister verdı. Trotskisterdıń Sovet өkmetıne qarсы çасығып çyrgızgen çıтысы SSSR da sovetke qarсы gruppırovkalardyń ұıмdasu çaqынан qalыptасына çәңıldık bergenı faktы.

Trotskizm kontr-revolutsıalyq vırçuazıanyń аldыңdy otrәdy.

Mıne, sonдықтан trotskizmge, onı әvden soqыр talqанып сыqарсақта, onıң perde çатылған tyrlıgıne de liberaldıq çasaу qымыспен

Истасатын, құтысць тавына орасьздық қасаумен истасатын вассьздық волады.

Мјне, сондықтан кейің «әдебиетцјлер» мен «тарихсьлардың» вјздјң әдебиетјмјзге trotskizm сьрьғындыларьн контрабанда қолмен өткјзбек волатын әрекеттерјне волцевиктер ваты соққы беріп отьру керек.

Мјне, сондықтан trotskicјi контрабандистермен әдебиет қызјнде айтс асуға қол беруге болмаидь.

Менің вайқамьса, trotskistјk контрабандистердјң қатарындақы «әдебиетцјлер» мен «тарихсьлар» өздерјнјң контрабандалық құтыссьн өзјрге екј қолмен қызгјзбек воляр тьғысатын көрјнедј.

Вјрјңсјден, вұлар Ленин соқыс алдындақы дәујрде sentrizmнјң қаур-тјлјгјң қете вақаламады деп дәлелдеуге тьғысady, ось ардан вағыр тәғривесј кем соғға оқуьларға Ленин ол кезде сьн revolutsioner болмақан екен қои, ол соқыстан кейің, Trotskidјң қәрдемјмен «қайтадан қаруланьр» вағыр revolutsioner болқан екен қои деген ои ть-сјрмек. Вұл сияқты контрабандистердјң кәдуелгј өкјлј деп Slutskidј аи-туға волады. Slutskimen қәне оның компаниясьмен көр әуреленудјң керегј қоқтықьн қоқарьда көрдјк қои.

Екјңсјден, вұлар соқыс алдындақы дәујрде Ленин буржуазиялық-демократиялық революцияның сotsialistјk революцияға сөзсјз иласатынын ұқрады деп дәлелдеуге тьғысady; ось ардан вағыр, тәғривесј қоқ оқу-сьларға Ленин ол кезде сьн волцевик болмақан екен қои, буржуазиялық-демократиялық революцияның сotsialistјk революцияға иласы қә-қәттјгјң соқыстан кейің, Trotskidјң қәрдемјмен «қайтадан қаруланьр» вағыр тьсјңген екен қои деген ои тьсјрмек. Вұл сияқты контрабандистердјң кәдујлгј өкјлј деп «ВК(В)Р тарихь курсының» авторы Volosevictј аитуға волады. Сьпында, Ленин 1905 қыда-ақ: «демократиялық революциядан вјз өзјмјздјң кьсјмјзге қарай, саналы қәне ұйымдасқан пролетариаттың кьсјне қарай, сotsialistјk революцияға дереу көсе вастаймыз», «вјз уздјксьз революция қәқьндамыз», «вјз орта қолда тоқтамаймыз» деп қазқан волатын. Сьпында мұндай фактыларды, документтердјң Ленин сьқармаларының јсјнен талайын табуға волар едј. Вјрақ Volosevictерге Лениннјң өмјрјнен алынқан, јстеген јсјнен алынқан фактыларды қансама керегј вағ? Volosevictер волцевик топын сьрттан қамьыр, тьсјн воіар, өздерјнјң lenincјldјкке қарсь контрабандаларьн ұрлар өткјзу усьн, волцевиктерге қала қави усьн, волцевик партиасының тарихьна falsifikatsia қасан усьн қазды қои.

Volosevictер мен Slutskiler вјрјне-вјрј пар кейр тұрқаньн көрјп отьрсьздар.

Trotskicјi контрабандистердјң «қолдарь мен симаі қолдарь» оьындай.

Вұл сияқты «тарихсьларға» айтс трибунасьн беру арқы, вұларды контрабандалық құтыссьна қәрдемдесјр оны қәңјдетјр отьру редаксияның јсј емес екендјгјң өздерјңіз де вјлесјздер.

Менің оймьса, редакцияның мјндетј волцевизм тарихьның мәсеелегјң тјстј сатыға көтеруде, партиамьзды тарихьн үігену құтыссьн қыым қолна, волцевиктјк қолға қоиу қәне партиамьзды тарихьн falsifikatsialаусь trotskister мен вагыр өзге адамдарды вет пердесјң

унемј аса отьгр, solarqa qarsь kyresuge varьnca nazar audaru volьp отьг.

Мунь өте-мөте керектїгїнїң тақвїр себевї, тїптї вїздїң кеıвїр тарихсыларьмьз да, — вїл arada сьн тарихсылар туралы, партиамьздїң volcevik тарихсыларь туралы айтам — Slutskiler мен Volosevicterdїң отьна mai qıiatьn qatelerden sau emes. Amal ne, vılargьn vıл qatelerjnen Iaroslavski çoldas ta aman emes: onьn BK(в)P тарихь çenjn-de çazqan kьtaptarьnьn çaqь çaqь vola tırsa da, vjrsьrьra prınsıptjk çәne tarixi qatelerj de var.

Kommunistjk sälemnen I. STALIN

«Proletarskaia Revolutsia»
№ 6 (113) 1931 çы.

ВЈРЈНСЈ ВЕСЇЫЛДЫҚТЫҢ ҚОРТЫНДЫЛАРЫ

ВК(в)Р-ның Орталық Комитеті мен Орталық Бақылау Комиссиясының бірлескен пленумында 1933 жыл 7 январда қасалған бајандыма

1

ВЕСЇЫЛДЫҚТЫҢ ҚАЛҚАРАЛЫҚ МӘНІ

Қолдастар! Весылық план қарғаға сыққанда весылықтың қалқаралық орасан зор мәні болар-ау деп адам ойлады ма екен. Қайта, олардың көбі весылықты — Советтер Союзының жеке өзіндік ісі, зор маңызды, елеулі құтқыс, бірақ дегенмен де, Советтер Союзының жеке өзіндік ісі, Советтер Союзының ұлттық ісі деп ойлады.

Алайда, қазір тарих весылықтың қалқаралық мәнінің өлсеусіз зор екендігін көрсетіп отыр. Тарих весылықтың Советтер Союзының жеке өзіндік қана ісі емес, бүкіл дүние қызы пролетариатының ісі екендігін көрсетіп отыр.

Весылық планының қарғаға сыққан көр біріні, біз интервенттермен күресті аяқтап келген кезімізде, қауасылық құғылысының қолына көсе бастаған кезімізде, сол дәуірдің өзінде-ақ Ленин — біздің қауасылық құғылысымыздың қалқаралық терең мәні бар екендігін, Совет өкіметінің қауасылық құғылысы қолындағы әрбір ілгері басқан қадамна капиталистік елдердегі несітірлі қықтердің бәрі де ерексе құлақ тыретіндігін және адамдарды екі лагерге — пролетариат революциясын қақтаусылар лагері мен оған қарсылардың лагеріне бөлетіндігін айтқан.

Ленин сол кезде былай деген:

«Қалқаралық революцияға біз қазір әсеріміздің деңіні қауасылық саясатымыз арқылы тігізіп отырымыз. Дүние қызындегі барлық елдердің ерекшелігі, есвір аласыз және есвір асырмай айтқанда, тегісінен Советті Ресей республикасына қарап отыр. Осыдан қеттік... Осы майдандағы күрес бүкіл дүниеқызыл көлемге көсіріліп отыр. Бұл міндетті сесек қалқаралық көлемде сөзсіз, тықкілкіті ұтқанымыз. Соның үсіні қауасылық құғылысындағы мәселелеріміздің мәні біз үсіні ерексе зор воһр отыр. Бұл майданда біз қайлап, бірте-бірте (тездетуге воһмайд), бірақ аймай қоғарлаумен және ілгері қозқалумен жеңіміз керек» (XXVI том, 410 — 411-беттерді қара).

Лениннің бұл сөзі, біз интервенттермен соқысты аяқтатып келе қатқан кезімізде, капитализммен соқысыр күресуден сықыр, қауасылық майданда күресуге кірсе бастаған кезімізде, қауасылық құғылысына көсе бастаған кезімізде айтылған.

Сонан бері көр қылар өтті, ал Совет өкіметінің қауасылық құғылысы қолындағы әрбір қадам, әрбір қылы, әрбір тоқсан Ленин қолдатың қаңағы сөздерінің дүғыстығын тамаса қақысы ыспаттап келді.

Ал, Ленин сөздерінің дүғыстығын өте тамаса қақысы ыспаттаған пәрге — құғылысымыздың весылық планы, бұл планының тиісі, оның өркен-

deuj, onyñ çyzege asyrylyb boldy. Snynda da, Evropa, Amerika, Aziadaq kapitalistjik elderdegj çürttyñ tyrlj-tyrlj sloilarynyñ wəgj de, wjzdjñ vesçyldyq plan turaly, onyñ örkender, çyzege asyrylyb turaly мәselege qūlaq tyrgenjñdei eljmjzdegj çaryasylyq qūgylysynyñ wasqa eswjñ qadamyna erekce qūlaq tyrgen çoq syqyldy.

Alqacqy kezde vesçyldyq planqa burçuazia men onyñ waspa sözi kyljñ qarady. Ol uaqytta olar wjzdjñ vesçyldyq planymyzqa «fantazia», «sandyrq», «utopia» dep at qoidy. Sonan soñ, vesçyldyq plannyñ çyzege asyrylybnan realdyq nätiçeler körjne bastaqan uaqytta, olar attan sala bastady, vesçyldyq plan kapitalistjik elderdjñ ömjñ syrujne qaur tuqyzady destj, vesçyldyq plannyñ çyzege asyrylyb evropalyq ryñoktardy towarqa toltyrady, dempingjñ kyceitedj, çümьssyzydyqta tanyryn tereñdetedj destj. Būdan keijn, Sovet ökmetjne qarasy paidalanqan bül közzäptyqtan da kytken nätiçeler çyraqan soñ, tyrlj firmalardyñ, waspa söz organdarynyñ, tyrlj qoçamdarдыñ, t. w. ökjlderj wjriñen soñ wjri SSSR qa saiaqat çasauqa kjrjstj; bülardyñ maqsattary SSSR da synyñ aitqanda ne wolyr çatqanyñ öz közderjmen körü edj. Men bül arada çümьscylardyñ delegatsialaryñ aityr tūrqanyñ çoq; olar vesçyldyq plannyñ waspan-aq Sovet ökmetjññ bastaqan çümьstaryñ, tawьstaryñ körjñ, artyqa syjñdj çəne SSSR çümьscy tawьna wolyruqa daiar ekendjgjn wjldjñ oturdy.

Osy uaqyttan bastap burçuaziasy waspa sözdjñ, tyrlj-tyrlj burçuaziasy qoçamdarдыñ, qoçamdyq dep atalatyñ rjkrj ala-qūla wola bastady, t. t. Wjreulerj: vesçyldyq plan myldem qirady, wolvevikter qūryqaly otur destj. Ekjñej wjreulerj: kerjsjñce, wolvevikter çaman adamdar wolyqanmen de, vesçyldyq planynan degenmen js çyqyr keledj; tegj bular közdegen maqsattaryna çetetjñ çyqar — dep sendjrdj.

Burçuazialyq waspa sözdjñ ärtjrlj organdarynyñ otzyvtaryñ keltjsem wälkjñ, artyq wolymas.

Mysalqa Amerikanyn «Niu-Iork Taims» degen gazetjñ alalyq. 1932 çylyñ nojabrdjñ aiaqynda osy gazet wylai dep çazyr otur:

«Proportsia tjlegjñ wuzudy özine maqsat etken Məskeudjñ köwjne maqtanyr aityr çyrgenjñdei «çyqyndarqa qaramai» öz maqsatyna ümtylatyñ öndjrstj kəsptjñ vesçyldyq plan — synynda da plan emes. Bül — spekulatsia».

Olarca, vesçyldyq tjrtj plan emes, qūr spekulatsia wolyr çyqyr otur. Al mjñe Anglianyñ «Deili Telegraf» deitjñ burçuaziasy gazetjññ 1932 çylyñ nojabrdjñ aiaqynda çazqan otzyvyn qaraңыз:

«Eger plandy «plandanatyñ ekonomikanyn» synaityn syn tas dep tanityñ wolsaq, onda ol äwden qirady deujmjz kerek».

«Niu-Iork Taimstyn» 1932 çylyñ nojabrdjñ jçjñdegj otzyv:

«Kollektivtendjru masqara wolyr qūlady. Ol Resejdi asarylyq segjñe çetkjzdi».

Polcanyñ «Gazeta Polska» degen burçuaziasy gazetj 1932 çylyñ çazynda mynadai otzyv bergen:

«Sovet ökmetj derevnenj kollektivtendjru saiasatymen tūiqqa keptelgenjdjgjn xal-çai көсетjñ oturqan siqta».

larg dalelsız emes. Bırın Resei eñ sál macına men qūraldardı qana çasaqandbıqın ımıtuqa volmaidı. Ras, cetten alqızır otırqan macına men qūralsaimannıñ çalır sanı qazırde de artuda, vıraç, cetten alınqan macinalardı SSSR dıñ öz jcinde çasalaqandarımın salıstırqanda auelgjnıñ salmaqı ыqı kemude. Metallurgia çäne elektr öndırjstı kəsıjıne kerektı varlıq çavdıqtardı SSSR qazır öz jcinde çasap otır. SSSR özjnıñ avtomobil çasaitın öndırjstı kəsıjın ornatar aldı. SSSR ылken ıqırtılıqtı tıleitjn qūralsaimandardıñ eñ kıckenesjnep vastap, öte, aubr presterge de. ijn, vırjn de çasap aldı. Aulcaruasıbıq macinalar çaqına kelgende SSSR qazırđıñ özjnıde cet elge tıueldı voludan sıqtı. Sonımın vırge Sovet ykmetı, tıjstı caralardı jstep, kımjr men temjr produksiasınbıñ keceuleujnen besçıldbıq plandı tırt çıldı ornadıqa esvr veget kelmeujne de caralar qoldanır otır. Çañadan salınqan orasan ылken zavodtar aubr öndırjstı kəsıjtıñ produksiasın vırtalı arttıratınbına kımın çoqı».

Avstrianıñ «Neie Freie Presse» deitjn vırçıazıası gazetjnıñ 1932 çıldıñ vasındaq otzıvı:

«Bolcevımdı qaradıqa voladı, vıraç onı vıju kerek. Besçıldbıq plan — öte zor js, mın eske alı çäne qatkenmen de caruasıbıq çonjnep esepesu qacetı».

Anglia kapitalısı «Iunaited dominion» deitjn bankanıñ predsedatelı Gıbson Dçarvı deitjnıñ 1932 çılı oktıbrdegı otzıvı:

«Men kommunis te emesjn, bolcevik te emesjn, men kädjmgı kapitalısjn, çekesjmjn... vıraç asıq aıtudı qalalmın. Bızdıñ öte kıp zavodtarımız toqtap çırmeı tırqanda, qalqımızdın 3 milliondaı alas ırır, çımıs jzdep çırgende, Resei alqa vasır varadı. Besçıldbıqtı kelemeçdep, onı jske aspaı qaladı dep säuegeıjk çasap edı. Al besçıldbıq plan voınca çosparlanqanbına anaqırılm kıp js jstelgenjne sızdıñ kımındaıvasıbıq voladı... Men aralar kergen öndırjstı kəsıjtı qalalardın vırjnıde de belgjı planmın salınqan, keñ köcelı, aqaspen, vaqpen tyrlenjr äsemdegen çaña audandar var eken, ылerj osı zamannıñ ылerj, vıl audandarda mektep, auruqanalar, çımıs klıvtar var eken; vala lasılerj, vala ылerj var eken; analar çımıs jstep çırgen valalardın qatın oılausılıq şıarda eken. Orıstardın plandarın çete vaqalamaıqa tırısrañızdar, sovet ykmetı qıladı dep senjr qatelesjr çırmenjzder... Bygjngı Resei — çanı var, idealı var el. Resei tañqalqandai velsendjlgı var el. Reseidıñ talavı dırıs talap ekenjne men senem... Bıkjm, eñ mañızdı nıse osı volar, — Residegj vıjıl çastarda, çımıs-сылarda vır erekce nıse var; amal ne, kapitalıstık elderde ol nıse öte kem: ol nıse — senjmı».

Amerikanıñ «Neicen» deitjn vırçıazıası çırnalıbıñ 1932 çılıñ noıavrde bergın otzıvı:

«Besçıldbıq plannıñ tırt çılı sıpnıda da tamaca çaqıs çetjskendjktırdı verdı. Çaña ömjrdıñ negjzderjn qaladıñ çasap sıqarusılıq mjndetı çonjnıde Sovet Soıız soqıs vaqıtındaqıdai-aq intensıvtı çımıs çasadı. Eldıñ pıcjıñ özgerjr çatır, özgergende adam tañqalarılıq volır өзgerjr çatır... Çyzdegen köcelerjne tırnıp asfalt tıselgen, vaqtar, çaña ылerj, çaña tınjregı var, cet-cetjnde qazdı tızılgen çaña fabrikalar var, Mıskeudıñ solalı ekenı ras. Bıdan gırj mañız kemjrek qalalardın da solalı ekenı ras. Dalalarda, cılderde çaña qalalar salındı; vırnese qana qalalar emes, qalqı 50 mıñnan 250 mıñqa dejn varatın kemjnıde 50 qala salındı. Bıl qalalardın vırj de soqı 4 çıl jcinde salındı, vıl qalalardın äqaisıs çaratılıs valıqın paıdaqa asırı usjn salınqan kısır onıbıñ, ia vırnese kısır onıdarınbıñ ortalıq. Çyzdegen audandıq çaña elektr stansıalar, Dneprstroi sıqtı vırnese giganttar Lenınnıñ «Sotsializm degenjmız Sovet ökmetı çäne elektrofıkatsıa» degen formulasın vırte-vırte çyzege asır keledı... Sovetter Solız vırın Reside esıaqıtta jsteljr kımegen zattardı: traktorlardı, kombındardı, ası volattardı, çasandı kaucuktı, carıkorodcıvnikterdı, kıctı dizeldırdı, 50 mıñ kilovattı turvındardı, telefon çavdıqtarın, tau ken kəsıjıne kerektı elektr macinalardı, aeroplандardı, avtomılderdı, velosıpedterdı, ädenıce çyz tıptı çaña macinalardı kıpтер jsteu öndırjstı ылmdastırdı... Resei tarıxta vırjncı ret alumını, magnezıtı, apatıtı, iodı, potası

çəne vasqə sondəi vəqəəlyə produksia sьqardь. Sovet dalasьnyə çol kərsətkjə mən-gezeilerj vьrьnyədaı kres, serkeu emes, astьq elevatorlarь, silos münaralarь. Kolxozdar yilerdj, qora-çailardь, socqa qoralaryn salьp çatьr. Derevne elektrienjьr çatьr, radio, gazet tarap derevnege çailьqan. Çümьscьlar eñ çəqə macinalardь vau-rəp paidalanu ycjn yirenjьr çatьr. Carua çjgjtterj Amerikadaqьdan da qıbn, ylkən aulcaruacьlyq macinalar əndjryj, solarmen çümьs jstəp çyr. Resei «macinamen ol-lai» vastadь. Resei aqac dəujrynen temjьr, volat, beton, motorlar dəujryne tezdjkrəp ətjьr keledj».

Angliadaqь «solcь»-reformacьı çurnal «Forvardtьn» 1932 çьly sentəvrde bergen otzьvь:

«SSSR da jstəljьr çatqan əte jrj çümьs vjrdən kəzge tьsedj. Çəqə zavodtar, çəqə mektepter, çəqə kinolar, çəqə klubtar, əte jrj çəqə yiler — ərçerde çəqədan salьnyəp çatqan qūrylyə orndarь var. Olardьn kəvj salьnyəp volqan, vasqalarьnyə aqacь qala-nyəp çatьr. Soqьq ekj çьlda ne jstəlgənjn, vūdan keljn ne jstəletjnjn aqьlyən gazet-çurnal oqucьlarьna aıtьr tьsındjru qıbn. Būqan panu ycjn mūnyə vəryj kəru kerek. Bjzdjn soqьs kezjnde çetjsken tavьstarьmьz SSSR-daqь jstəljьr çatqandarmen salь-tyrqanda vos nəse volьp sьqadь. Vatьstьq ctattarda asa ekpjndj alqa vasqan çьl-darьnda da SSSR daqьdaı kьctj qarqьndь çasaucьlyq jstjə volьp kərməgenjn ameri-kalьqtar moınyəna aladь. Soqьq ekj çьl jcjnde SSSR da soncamə kəp əzgerjə voldь, vūl elde 10 çьldən keljn ne volatьnyə oımen camaləudan vas tartasьn... SSSR çə-njnde ağyməi-talməi ornsьz ətjryk aıtьr, çala çavucь Anglia gazetterj çьrləp çyrgeñ fantastikalьq çeksūryə xikaləalardь vastarьnən sьqarьndar. Sol slaqtь SSSR qa çam-qorsьqan orta tar kəzjmen qaraitьn, vjraq SSSR da ne volьp çatqanьn bitteı de tьsınevəitjn, daqoi intelligentter taratətn çartьlai sьndьq rəp çartьlal əqьmdь da vastarьnən sьqarьndar... SSSR verjk nəgjzdz çəqə qoqam qūryəp çatьr. Būl maq-səttə orndəu ycjn təuekelge tьsu kerek, entuziazmmen, vūqan deijn volьp kərmə-gen qairatpən çümьs jstəp, vasqə dynieden vələktəngen vaitəq çatqan elde sotsia-lizm qūruqa ūmьyluda kezdespeı tūrməitьn ylkən qıbnscьlyqtarmen kyresu kerek. Al vūl elge ekj çьl jcjnde ekjncj rət varqanьm da vūl eldjn kьctj tūraqtьlyqrəp alqa vasьp vərə çatqanьn, plandəp çasəp çatqanьn, mūnyə vəryj əzjne dūcrəp kapı-talistjk dynienj məidənə çəqьrqandəi orasən keñ kəlemde jstəp çatqanьn kərdjmə».

SSSR çənjnde vurçuazia lagerjndəgj adamdardьn ələuzdьqь, ekjge vəljnuj osьndaı; vūlardьn vjreulerj əzderjnjn oıynca js volьp sьqra-qan vesçьldьq planmen qosa SSSR dь qūrtu çəqьnda, ekjncjlerj ves-çьldьqtnə tavьstarьnən əzderj de azda volsə paidə tavu ycjn volsə kerek, SSSR mən sauda jstəu çəqьnda.

Kapitalistjk elderdegj çümьscь tavьnyə vesçьldьq məselesjne, SSSR dьn sotsialistjk qūrylyənyə tavьstarь turalə məselege qaləi qa-gaitьnyə əzjne vələk məsele. Būl çerde çьl saıyn SSSR qa aqьl-tegj keljьr qaitьr çatətn çümьscьlar delegatsiasьnyə vjryjnjn, məsələn, Bel-gia çümьscьlarь delegatsiasьnyə bergen otzьvьn aıtьr ətse de volar edj. Qai eldjn çümьscьlarьnyə delegatsiasь volsьn, Fransianjkj vol-sьn, İa Anglianjkj, Germanianjkj, İa Amerikanjkj volsьn, İa vasqə elder çümьscьlarьnyə delegatsialarь volsьn — vəryjnjn otzьvь vjə çerge qūyladь, — Belgia çümьscьlarь delegatsiasьnyə otzьvь sьqьldь. Ol mьnəu:

«Bjz saıaqat uaqьtənda kərgən ūly qūrylyəsqə asa taqdanьp quəndьq. Məskeude de, Makeievkəde de, Gorlovkada da, Xarkovta da, Leningradta da çümьscьlarqьd orasən kьctj əjgermen jstəp çatqanьn kəzven kərdjk. Macinalardьn vəryj de eñ çəqə konstruksialə macinalar. Zavodlarda tazalьq əte kьctj, əue, çəqьq mol. SSSR da çümьscьlarqa dərygerljə, sanitarlyq çəqьnən qandəi çərdem kərsətjletjnjn vjz əz kəzjmjzven kərdjk. Çümьscьlardьn tūratьn pəter yilerj zavodtarqa çəqьn salьn-qan. Çümьscь qalalarьnda mektepter, İaslilər acьlqan; balalardь çəqьs qarəp çəqьs

tərbieler otıradı. Biz eskij zavodtar men çañadan salınqan zavodtar arasında, eskij yiler men çañayiler arasında qandai aıyma bar ekenin kerdik. Biz kergenimizdin wərijnen kommunist partiasynıñ basçylyq arqasında çañaqoqam qırıp çatqan eñbekçilerdin qandai zor kycj bar ekenin kerdik. Basqa elderde qal tarau bolsa da nasarlar, çımıssızdyk kyciyr çatqanda, SSSR da mədeniettin alqa basyp erlerwara çatqanyn kerdik. Biz sovet eñbekçilerinın öz çolında qandai zor qıncylyqtarqa kezdesir çatqanyn kere aldyk. Olardıñ özderinın tabystarın vızge masattanıp kersetkenin biz vek çaqsy tysinemiz. Olardıñ qandai bolsa da warlyk kedergilerdi çenijne biz sendik».

Besçyldyqtıñ qalqaralyq mañyzı mjne osy. Biz ekj-yc çyl qana qırğyly çımısyn jstep, besçyldyqtıñ alqacqy tabystarın közge kersetujimiz sol-aq eken, dynie çyzj ekj lagerge: — vızge cavalañdap yğuden talmaıtyn adamdar lagerjne, çəne besçyldyqtıñ tabystarına tañdanqan adamdar lagerjne wəlindj; bykıl dynie çyzjndegj kyciyr çatqan öz lagerjimiz, SSSR daqy çımıscy tabynın tabystarına qanatan, bykıl dynie çyzj wırçuaziasynın zəgesin alıp, Sovet elinın çımıscy tabynı çerdemdesuge daıyn tırqan kapitalistjk elderdegj çımıscy tabynın lagerj turalı aıtp ta tırqanym çoq.

Bül nenj kersetedi?

Bül — besçyldyqtıñ, onıñ tabystarın, çenjsterinın qalqaralyq mañyzı warlyq kymənsiz ekenin kersetedi.

Bül — kapitalistjk elderde proletariat revolutsiasynın tolqacqy bar ekenin, kapitalistjk elderde naq proletariat revolutsiasynın tolqacqy bar wolqandyqtan da, wırçuazianın vızdin besçyldyqtıñ orndaluyndaqy kemcijkterden revolutsiaqa qarıs çañaq argument tabuqa tırğsatyn, al münın kerjsince, proletariattın besçyldyqtıñ tabystarın dynie çyzjndegj wırçuaziaqa qarıs, revolutsia ycin çañaq argument tabuqa tırğsatyn, js çyzjnde tauyp ta otırqanyn kersetedi.

Besçyldyqtıñ tabystar warlyk elderdin çımıscy tabynın revolutsiasyl kycerjn kapitalizmge qarıs çımıldıradı, — dausyz fakt osındai.

Besçyldyqtıñ qalqaralyq revolutsialyq mañyzı synında ölceusiz zor ekendijjne esvir kydik wola almaidı.

Sondıqtan, besçyldyq turalı məselege, besçyldyqtıñ mazmün, besçyldyqtıñ negjzgj mjndetterj turalı məselelerge biz soqırlym tırqı pazar sala qaraıymız kerek.

Besçyldyqtıñ qortındyların, besçyldyq plandı orndaıdyñ, çyzege asırudın qortındyların da soqırlym əwden taldaıymız kerek.

II

BESÇYLDYQ PLANNYN NEGJZGJ MJNDETJ ÇƏNE ONY ORNDAUDYN ÇOLY

Besçyldyq plan məselesinın özjne köceijk.

Besçyldyq plan degen ne?

Besçyldyq plannın negjzgj mjndetj — qandai edj?

Besçyldyqtıñ negjzgj mjndetj — texnikas artta qalqan, kəwjne orta-

қасыр техникасынан аспаған вјздјң елдж қазјргј заманның қаңа техникасы қолына салу едж.

Бесқылдықтың негјзгј мјндетј — СССР-дъ аграрлық қәне әлсјз, капиталис elderjнјң вәденуцјлјгјне тәуелдж еден — industrialь, кыцтј, өз керегјн өзјнен таватын, қерқызлјк капитализмнјң вәденуцјлјктерјнен тәуелсјз елге айналдыру едж.

Бесқылдықтың негјзгј мјндетј — СССР дъ industrialь елге айналдыра отыр, капиталистјк elementтердж ақығына сејн ықьстыру, саруасылықтың сotsialistјк формаларының өрјсјн кеңейту, СССР да тартарды қою уцјн, сotsialisјтк қоқам құру уцјн ekonomikalьқ ваза қасу едж.

Бесқылдықтың негјзгј мјндетј — елјмјзде тек вутјн өндјрјстј кәсјртј қана емес, transportты да, аул саруасылықын да сotsializm негјзјнде қайта құралдандыр, қайта құра алатын industria қасу едж.

Бесқылдықтың негјзгј мјндетј — ұсақ, вьтыранды аул саруасылықын јрј, kollektivтјк саруасылық қолына салыр, соның арқасында derevnede сotsializmнјң ekonomikalьқ негјзјн қамтамасыз ету, сеітјр СССР-да капитализмнјң қайта орнау мүмкјндјгјн қою едж.

Ең соңында, бесқылдық планының мјндетј — cеттен interventсия қасуында қандайына болмасын вәгјн де, cеттен вјзге соқыс асуға тығысқандықтың қандайына болмасын вәгјн де беттепей отыруға мүмкјндјк беретјн етјр ел қорқуа јсјн меілјнсе кысеіту уцјн елјмјзде вәрлқ керектј техникалық-ekonomikalьқ алдын ала қақдailer қасу едж.

Бесқылдықтың вұл негјзгј мјндетј не уцјн керек boldь, ол немен ьспattaldь?

Sovet Соіузын пасар халге ұсырататын техника-ekonomika қызјнде артта қалқандықты қою уцјн керек boldь, техника-ekonomika қызјнде алда тұрған капиталистјк elderдж қыр қетјр қана қоімай, kezјнде васыр озуға да мүмкјндјк бергендеі алдын ала қақдailer қасу уцјн керек boldь.

Sovet өкметј артта қалқан өндјрјстј кәсјр базасында ұзақ өмјр сыре алмаидь, тек капиталистјк elderджкјнен қалыспайтын қана емес, kezјнде оны васыр та озатын ось кынгј јрј өндјрјстј кәсјр қана Sovet өкметј уцјн сенјмдж, сын fundament вала алды деген оімен керек вольр ьспattaldь.

Sovet өкметј вјр вјрјне қарсы екј негјзге сыйенјр, вјр қақы, капиталистјк elementтердж қолатын јрј сotsialistјк өндјрјстј кәсјрке, екјнцј қақы, капиталистјк elementтердж тұдыратын ұсақ қеке менсјктј аул саруасылықына негјзделјр көрке вара алмаидь деген оімен керек вольр ьспattaldь.

Ұсақ аул саруасылықына јрј өндјрјс базасы қасалынабақан қерде, ұсақ саруа саруасылықтары јрј kollektivтј саруасылықтарына вјрlespeген қерде СССР да капитализмнјң қайта орнау қаурј вольр мүмкјн болқан вәрлқ қауртерджн јсјндегј ең геалды қаур вольр қалды деген оімен керек вольр ьспattaldь.

Lenin вьлай деген:

«Revolutsia арқасында Resей өзјнјң саіасі құрылысы қөнјнен вјрнесе аі јсјнде алдынды қатардақы elderдж қыр қеттј.

Вјрақ вұл аз. Соқыс гақытсыз, соқыс мәселенј өте меірјмсјз тырде қоіады:

ia qūru kerek, ia aldьnqь qatardaqь elderdј quьp çetјr, olardь ekonomika çyzjnde de vasьr ozu kerek dep мәsele qoiadь... Qūru, ia varьbьq pərmenmen alqa vasu kerek. Tarixтың мәsele qoiubь osьlalь» (XXI tom, 191-bettј qara).

Lenin vьlai degen:

«Bjz əzјrge ūsaq carualь elde oтыrқanьmьzda Reseide kommunizmnen gərј kapitalizm ycjn verјgјrek ekonomikalьq vaza var. Mūnь este ūstau kerek. Derevne tūrмьsьn qala tūrмьsьmen salьstьrьp, zer salьp vaqьlaқan ərvјr adam, kapitalizm-njн tamьrьn çūlmaқanьmьzдь, jckј dūcpanьн fundaməntjn, negјzjn qūlatpaқanьmьzдь vјledј. Jckј dūcpan ūsaq caruacьbьqqa sylenјr əmјr syrјr oтыr, al jckј dūcpanьн ol negјzjn qūlatu ycjn vјr çol var; ol çol — eljmјzdјн caruacьbьqьn, onьн jcjnde egјn caruacьbьqьn da, çaңa texnika negјzjne, qazјrgј zamandaqь jrј əndјrјstјk texnikanьн negјzjne salu çolь... Tek eljmјz elektrlengende qana, əndјrјstј kəsјrke, aul caruacьbьqьna, transportqa qazјrgј zamannьн jrј əndјrјstј kəsјvјnjн texnikalьq negјzjn çasaқanda qana, tek сонда qana vјz tyркјljktј çeңemјz» (XXVI tom, 46 — 47-betterdј qara).

Dəl osь ereçeler partianьн besçыldьq plandь çasap сьqarуqа, besçыldьq plannьн negјzgј mјndetjn belgјleuge çetkјzgen pјkјrlerjne negјz voldь.

Besçыldьqтың negјzgј mјndetј osьndai.

Bјraq mūndai ūbь plandь vet aldь, kezkelgen çerden vastap orндаuqа volmaidь. Mūndai plandь çyzege asьru ycjn aldьmen plannьн negјzgј zvenosьn tavu kerek, əitkenј, tek osь negјzgј zvenosьn tavьp alьp, onь mьqtap ūstaқanda qana plannьн vasqa varьbьq zvenolagьn çarьbьqda сьqarуqа mymkjn voldь.

Besçыldьq plannьн negјzgј zvenosьn ne edј?

Besçыldьq plannьн negјzgј zvenosь-əzegј — macına çasap сьqarатып ауьr əndјrstј kəsјpte edј. Əitkenј tek ауьr əndјrstј kəsјr qana vьtjn əndјrstј kəsјptј de, transportты da, aul caruacьbьqьn da qaita qūrьp, aiaқьnan tјktūrқьza aladь. Besçыldьq plandь orндаudь naq osьdan vastau kerek voldь. Olai bolsa, besçыldьq plandь çyzege asьrudьн negјzjne ауьr əndјrstј kəsјptј qalьna keltјrudј salu kerek voldь.

Bұл тураль da Leninнјң mьnadai nūsqauь var:

«Reseidј saqtap qalatьn carua egјnjnjн çaqьsь сьquь qana emes, ol əј az, carualarqa tūtьnu zaftarьn çetјstјrјp tūrатып çeңjl əndјrstј kəsјr kyijnjн çaqьsь volь qana da emes — ol da əј az, — sonьmen vјrge vјzge ауьr industria kerek... Ауьr əndјrstј kəsјptј aman saqtap qalмайнca, sonь qalьna keltјrјp алмайнca, vјz ecқandal əndјrstј kəsјptј çasai алмаймьz, al mūnsьz vјz tegјnde əz aldьmьzqa çeke el de vola алмай qūrимьz... Ауьr industria memlekettјн aқcalai veretjn çərdemјne mūqtaç. Solardь tava алmasaq, — sotsialistјk memleket dep te tūrқanьm çoq, — sivilizatsialь memleket vola алмай qūrимьz» (XXVII tom, 349-bettј qara).

Bјraq ауьr industrialь — əsjrese besçыldьqтың vas kezјndegј vјzdјн eljmјz siaqты artta qalқan kedei elde, — qalьna keltјrјp, damьtu əte qibьn js, əitkenј vərјnjzge məljm, ауьr industriaqa asa көp qaraçat çəne belgјlj dəreçede azda bolsa təçrivelј texnikalьq kycter kerek, onьsьz, çalьp aitқanda, ауьr industrialь qalьna keltјru mymkjn emes. Mūnь partia vјldј me, bұл тураль əzjne əzј esep verdј me? Ia, vјldј. Tek əzј vјljр qoiқan çoq, mūnь vьkјl çūrtqa vјldјrte çarialadь. Angliada, Germaniada, Amerikada ауьr industrialьн qalai çasalқanьn partia vјldј. Bұл elderde ауьr industrialьн ia jrј zaiomdardьн çərdemјmen, ia vasqa elderdј talau çolьmen, ia bұл ekј çoldьн ekeujmen

de vjrdеi çasalqanьn partia vjldj. Partia vjzdjң el ycjn vўl çoldardьn çavьq ekenjн vjldj. Ol uaqьtta partia nemenege sendj? Partia eljmjzdjң öz kycjne sendj. Partia auyr industrialьn qalьpna keltjrp, damьtuqa kerektj çetkjljktj qaraçat çinau ycjn Sovet өkmetj arqasьnda çәne çerdjң, өndjrstj kәsjptjң, transportьn, bankjlerdjң, saudanьn natsionalizatsialanьna syiene otyьp, meiljnce ўqьpть ynemcjljk çyrgjze aluьmьzqa sendj. Maqsatqa çetudj cьn tjeitjн volsaq, vўl jske edәujr qўrvandьqtar kerek ekenjн, oqan әdeij vjle tўpьp, seze tўpьp kjrjsuge tijs ekenjmjzdj partia acьp aittь. Partia cetten өzjmjzge auyr cartьь kredit, qarьz almai, vўl jstj eljmjzdjң jckj kycjmen orndauqa sendj.

Vўl turalь Lenin mjne vьlai degen:

«Vjz mьnadai memleket qўruьmьz kerek: vўl memlekette çuьmьscьlar çagualarqa vasçььq etetjн voluь kerek, çagualardь өzderjne sendjruj kerek, çәne varьnca ynemdj volьp, өzderjnjң qoqamьdьq qatnastarьnan ьcьparsьldьqtьn qandaibьnьn volsa da jzjn qaldьtmai çoibь kerek.

Vjz memlekettjk apparatьmьzдь meiljnce ўqьpть ynemcjljкке çetkјzuce tijstj-mjz. Memleket apparatьndaqь patca vilegen Reseiden, onьn viurokrattьq-kapitalistjk apparatьnan qalqan sonca көp ьcьparsьldьqtь apparattan quьp cьqaruqa tijspjz.

Vўl çaguanьn tar өjstjlgjnjң dәuren syruj volьp ketpei me?

Çoq. Vjz çuьmьscь tavьpьn çaguaqa vasçььq etujн saqtasaq, ol uaqьtta vjz memleketjmjzdegj çaguasььqta ynemcjljktj asa kyceitu arqasьnda әvjr ynemdelgen aьpnaulaq çinaqtь vjzdjң jгj macinalь industrialьn damьtu ycjн çәne elektrlendjru ycjн, gidrotorftь damьtu, Volxovstroidь salьp volu ycjн çәne vasqalarь ycjн saq-tauqa mymkjndjk alamьz.

Vjzdjң ymjtmjz osьnda, tek osьnda qana. Bernelep aitqanda, vjz, vjr attan ekjncj atqa, atar aitqanda çaguasььqь vyljngen, çagua eljne arnalqan nasar ekonomicakardьn atьnan, — çaguanьn, muçiktjң көterem atьnan proletariattьn өzjne jzder otyьqan, jzdeimei otyra almaitьn atьna, jгj macinalь industrialьn, elektrlendjrudjң, Volxovstroidьn çәne sondailardьn atьna auyьp mjne alamьz» (XXVII tom, 417-bettj qara).

Muçiktjң көterem atьnan jгj macinalь industrialьn atьna mjnu, — partianьn vesçьldьq plandь çasaqandaqь, onь çyzege asьruqa kyc salqandaqь көzdegen maqsatь, mjne osь edj.

Auyr industrialьn qalьpna keltjru ycjн, vesçьldьq plandь çyzege asьru ycjн orasan qatal ynemcjljk tәrtjр ornatu çәne eljmjzdj industrialandьruqa kerektj qaraçattь çinau kerek voldь, — mjne osьndai çoiqa tysu kerek voldь.

Batьl qoibьlqan mjndet emes pe? Qibьn çol emes pe? Vjraq, vjzdjң partia qibьncььqtardan qorquqa qaqьcь çoq volqandьqtan da Lenin partiasь dep ataladь.

Ol olma. Vesçьldьqtьn orьndalatьpьna, çuьmьscь tavьpьn kycjne partianьn senjmj sonçama kycjtj voldь; osь senjm arqasьnda partia vўl qibьn jstj vesçьldьq plannьn kerek etkenjndeи ves çьlda emes, төrt çьlda, dўrvьcьraqь, erekce toqsandь qosqanda, төrt çьl yc aida orndau mjndetjн aldьna qoibьdь mymkjn dep vjldj.

«Vesçьldьqtь төrt çьlda orndaimьz» degen dañqtь ўran naq osь pe-gjzde tudь.

Sonьmen qalai volьp cьqtь?

Sonьmen, partianьn aitqanь dўrvьs volqanьn keijn faktьlar dәleldedj.

Faktьlar mьnanь dәleldedj: mўndai batьldьq, çuьmьscь tavьpьn

kycjne mündai senjm volmaqan çerde partia, vjzdjn qazjr maqtanub-
mьzqa pravomьz var tavьsqa çete almas edj.

III

TÖRT ÇYLDA ORNDALOQAN BESÇYLDYQTN ÖNDJRJSTJ KƏSJR ÇƏNJNDEGJ QORTYNDYLAR

Endj vesçıldbq plandь çyzege asьrudьn qortındylar turalb məse-
leге keleiik.

Tört çylda orndaloqan vesçıldbqtn öndjrjstj kəsjr çənjndegj qor-
tındylar qandai?

Bül çənde vjz çəne aldyq pa?

İa, çəne aldyq. Vjz bül çənde degenjmjzge çetudjn ystjne, özj-
mjzdjn oilaqaпьmьzdan, partiamьz jcjndegj ötkjr oilaitındardьn oila-
qaпьnan da asьp ketfjk. Müпь vjzdjn dūcrandarьmьz da endj beker
dei almaidy. Dostarьmьz ekj vastan beker demeidy.

Eljmjzdy industrialandьrudьn negjzj volqan qara metallurgia vjzde
çoq edj. Qazjr ol vjzde var.

Vjzde traktor öndjrjstj kəsjvj çoq edj. Qazjr ol vjzde var.

Vjzde avtomobil öndjrjstj kəsjvj çoq edj. Qazjr ol vjzde var.

Vjzde stanok jsteu çoq edj. Qazjr ol vjzde var.

Vjzde vürьn osь kyngjdei kycjtj ximia öndjrjstj kəsjvj çoq edj. Qa-
zjr ol vjzde var.

Vjzde qazjrgj zamanьn aulcaruacьbьq macinalarьn jsteitjn maңьz-
dь, cьп öndjrjstj kəsjr çoq edj. Qazjr ol vjzde var.

Vjzde aviatsia öndjrjstj kəsjvj çoq edj. Qazjr ol vjzde var.

Elektr quatьn çasauda vjz eң artta edjk. Qazjr vjz aldyqь qatar-
daqь orndardьn vjrn alьp oьgmьz.

Mündai produktlarь men көmjr öndjru çənjnde vjz artta edjk.
Qazjrgj uaqьtta aldyqь qatardaqь orndardьn vjrn alьp oьgmьz.

Vjzde, — Ukrainada vjrqana көmjr-metallurgia vazasь var edj, so-
пьn özjn ylken eңvekren menгерucj edjk. Vjz osь vazamьzdь kycei-
tjr qana qoiqaпьmьz çoq, vjz, eljmjzdy maqtanarьqtai tavьsь volqan
Cьqьsta çaңa көmjr-metallurgia vazasьn da çasar aldyq.

Eljmjzdy Soltystjgьnde, çalqьzdan-çalqьz qana toqьma öndjrjstj
kəsjvmjz var edj. Endj toqьma öndjrjstj kəsjvjny çaңadan ekj vaza-
sьn osь çubьq arada çasar alatьn völdьq, onьn vjrn — Orta Aziada,
ekjncjsj — Batьs Sьvjrdе volady.

Vjz öndjrjstj kəsjptjn osьndai orasan zor çaңa taraularьn çasar
qana qoiqaпьmьz çoq; vjz olardь çasaqanda meiljnce zor kölemde,
artьqca mol mөлcerde çasar aldyq; Evropa industriasьпьn kölemj men
mөлcerj müпьn qasьnda көrneksjz volьp qaldь.

Ai osьlardьn varьqь mьnaqan çetkjzdy: kapitalistjk elementter
öndjrjstj kəsjpten vjrqola qaitalamastai volьp ьqьstьgьlp cьqarьldь, al
sotsialistjk öndjrjstj kəsjr SSSR daqь industrialьn vjrden-vjrn qana for-
masь völdь.

Al osylardyň warlyqy mýnaqan çetkizdj: vjzdjň eljmjz agrarly elden industrialy elge ainaldy, oitkenj öndjrstj kəsyr produksiasyň salmaqy aul çaruasylqyňkjmen salystyrganda, wesçyldyqyň wasynda (1928 çyly) 48% bolsa, wesçyldyqyň tørtjncj çylyň aqyrynda (1932 çyly) 70% ke çettj.

Al osylardyň warlyqy mýnaqan çetkizdj: vjz wesçyldyqyň tørtjncj çylyň aqyrynda vjzdjň wes çylyga arnaqan çalpy öndjrys programmasyň 93,7% orndap çylyq; öndjrstj kəsyr produksiasyň soqystan wıryňqy mөлcerjmen salystyrganda yc eseden artyq köterdjik çäne 1928 çyly mөлcerjmen salystyrganda ekj eseden artyq köterdjik. Al, auyr öndjrstj kəsyr öndjrysjnjň programmasyna kelsek, vjz wesçyldyq plany 108% orndadyq. Ras, vjz wesçyldyqyň çalpy programmasyň 6% kem orndadyq. Vjraq münň sebewj körcjles otyrgan elder vjr vjrmjzge çawyly çasamau turaly çart çasasudan was tartty, çäne Qıyr Söqystaqy çailar cielenjstj, osylardyň saldarýnan otan qorqaudy kyceitu maqsatymen, vjrqatar zavodtarymzydy dereu qazjrgj zamannyň el qorqau qıraldaryň çasauqa çımsadyq. Münň ycyň vjrtjrlj äzjrljk döjryň ötu kerek boldy, sondyqtan, ol zavodtar tørt aidaj produksia çylyarudan qaldy, wesçyldyq plan woıynca öndjrstjň çalpy programmasyň 1932 çylyda orndalulyňa münň çarpyı tımei qalmany. Bül operatsia otan qorqaucylyq çaqyndaqy olqylyqtardy tygeljmen tolyqtygyr aluqa çetkizdj. Vjraq ol operatsia wesçyldyq plandaqy öndjrys programmasyň tolyq orndalulyňa çarpyı tigjzwei qoımany. Eger mündaj keldeneň çaqdailar bolmaqanda vjz wesçyldyq plannyň sifr çaqyň sözsyz orndap çyly wylaj tırsyň, tjrtj asygyr ta orndaityň edjk degenge ecqandai kymän bolmasqa tıjs.

Aqyrynda, osylardyň warlyqy mýnaqan çetkizdj: Sovetter Soıuzy älsjz, otan qorqauqa äzjrljg kem elden otan qorqau çenjnde kycj elge ainaldy, qandai kezdeisoq oqıqalarqa bolsa da daıar elge ainaldy, qazjrgj zamandaqy otan qorqau qıraldaryňny qandayın bolsa da, qanca bolsa da çasai alatyň elge ainaldy, syrttan çau tıse öz äskerjnl sol qıraldarmen çavdyqtaj alatyň elge ainaldy.

Çalpy alqanda, tørt çylyda orndalqan wesçyldyqyň öndjrstj kəsyr çenjndegj qortyndylary osyndaj.

Osy aıtylqandardan keıjn burçuazialyq waspa sözdjň — öndjrstj kəsyr çenjnde wesçyldyq plan «mert boldy» degen wylcyldarynda qançama qıň war ekenjnl endj özderjnl oilap qaranđarçy.

Al endj bül kynde qatan krizistj wasyanan kecjryp otyrgan kapitalistjk elderdjň özderjnjň öndjrstj kəsyr produksiasyňny ösuj çenjnde qandai çailary war?

Çırtlyň wəjnye məljm resmi məlmetter mýnadaj:

1932 çylyň aıaqynda soqystan wıryňqy däreçemen salystyrganda SSSR daqy öndjrstj kəsyr produksiasy 334% öskende, Soltystjk Amerika Qırgama Stattarynda öndjrstj kəsyr produksiasy kemjrl, sol aıtylqan uaqytta soqystan wıryňqy qalpynan 84% tømendegen; Anglianjky 75% tømendegen, Germanianjkj 62% tømendegen.

1932 çylyň aıaqynda SSSR daqy öndjrstj kəsyr produksiasyňny mөлcerj, 1928 çyly däreçemen salystyrganda 219% ke çetjrl öskende,

Soltystjk Amerika Qūrama Stattarъ өndjrstj kәsjp produksiasъ kemjр, sol aitыqan uaqыtta 56% ke tystj, Anglianjkj — 80% ke tystj, Germanianjkj — 55% ke, Polcanjkj 54% ke tystj.

Bül mäljmetter өndjrstj kәsjptjñ kapitalistjk sistemasъnъñ sovetsistemasъmen tartъsqanda ekzamen vere almaqanъnan vöten çәne kapitalistjk sistemaqa qaraqanda varъq artъqсыbьqtar tygeljmen sovetsistemasъnda ekendjgjnәn vöten nәrsәnj kәsetpeidj.

Bjzge, — münъñ vәrj çaqсы-aq, çañadan көр zavodtar salъnqan, industrialanudъñ negjzderj salъnqan. Bjraq industrialandъru saiasatъnan toqtalsa, өndjrs çavdъqtarъñ өndjru saiasatъnan toqtalsa tjptj çaqсыraq volqan volar edj, nemese, eñ volmaqanda, bül çümьstъ keijnge qaldыra tūrъp, kezdeme, aiaq kijm çәne vasqa көрсijlk qoldъ tovarlardъñ әrtjrljsjn өndjrse çaqсы volqan volar edj. Kөрсijlk qoldъ tovar kerekten kemjrek çasaldъ, al ol belgjlj qıbnсыbьqtar tuqъzđ, deucjler var.

Bjraq, onda, industrialandъru mjndetterjn keijnge bьqьstьrudъñ aiaqь nemenege soqar edj, sol çaqьñ üqьna vjlu, solъñ vaıbьvьna vara vjlu kerek. Әrine, bjzge osъ kezeñnjñ jcjnde aubь өndjrstj kәsjptj qūraldandъruqa сыqarqan vjr çarъm milliard som valiutanъñ çartъsъñ cетten maqta, terj, çyn, kaucuk çәne vasqa söndailardъ aldъru ycjn çүmsauqa da volatъñ edj. Onda vjzde kezdeme de, aiaq kijm de, vьlaiqь kijm de mol volar edj. Bjraq, onda traktor çasaitъñ өndjrstj kәsjvjmjz de, avtomobil çasaitъñ өndjrstj kәsjvjmjz de volmas edj, çәne çөndj qara metallurgiamъz da volmaqan volar edj; macinalar çasaitъñ metalдаръmъz da volmaqan volar edj, söitjр çaña texnikamen qarulanqan kapitalister qorcar otyrqanda vjz qūr qol otyrqan volar edjk. Onda vjz aul çaruasъbьqьna traktor, aulçaruasъbьq macinalarъñ vere almaqan volar edjk — solai volqanнан keijn astъqsъz otyrar edjk. Onda eljmjzdegj kapitalistjk elementterdj çәñu mymkjncjlgjmjzden de airыqan volar edjk, solai volqanнан keijn, kapitalizmnjñ qaita ornau mymkjncjlgjn meiljnce kyceitjр çjbergen volar edjk. Ol uaqыtta vjzde qazjrdеgj otan qorqau qūraldarъ volmaqan volar edj; bül qūraldarsъz eljmjzdnәn memleket retjnde tәuelsjzdgj mymkjn emes, opsъz eljmjz sьrtqь dūcrandardъñ soqьs operatsialarъnъñ oviektjne ainaladъ. Ol uaqыtta vjzdnәn xaljmjz—aubь өndjrstj kәsjvj de, soqьs өndjrstj kәsjvj de çoq volъp otyrqan, söndьqtan onъ kez kelgender çem qьlp otyrqan osъ kyngj Qьtaidъñ xaljne azđ-kөртj üqsas volar edj.

Bjr sözven aitqanda, mündai volqan uaqыtta vjzde soqьs interventiasъ volar edj, savubь çasamau turalъ faktьlar emes, soqьs volar edj, soqьs volqanda qaterlj, өljmdjk soqьs, qandъ, kycterj teñ emes soqьs volar edj, өitkenj bül soqьsta vjz өzjnñ qolьnda savubь çasaudъñ osъ kyngj varъq qūraldarъ var dūcranqa qarсы qūr qol esevjnde сыqar edjk.

Mjne jstjñ tyvj, çoldastar, osъqan soqar edj.

Өzjn-өzj silaitъñ memlekettjk өkmet, өzjn-өzj silaitъñ partia mündai өljmge çetekteitjñ çolqa tyse almaitъñ aıqьñ.

Partia mündai revolutsiaqa qarсы çoldъ qavьldamaqanъnan da, naq

sond̄qtan,  ndjrjstj k sjr  onjnde ves yld q pland  orndauda  l  ta-
v starg   ettj.

Partia  ndjrjstj k sjr q rlyb s   onjndegj ves yld qt   yzege asyra
otyr r, tabyst   iymdastyr  otyr r,  ndjrjstj k sjptj  te tez qarq n-
men  rkendetu saiasatyn  yrgjzdj. Partia eldjn alqa  mtylqan savb yn
 edeldetjr, asyqtyr r otyrqandai volda.

Partianny qarq nd  meiljnce tezdetu saiasatyn qoldanu  d r s vol-
d  ma?

Ja, s zsyz d r s volda.

 yz  ylqa artta qalyr otyrqan  ne os  artta qalubnan  ljm qaurjn-
de otyrqan eldj jlgerj aidamasqa volmad . Tek os  getpen qana eldjn
tezrek  aqa texnika negjzjnde qaita q raldan r, aqyrnda ke   olqa
s qubna mymkjndjk veruge volda.

Odan keijn, imperialisterdjn qai kynj SSSR qa savuyl  asar, q -
rlyb s mzdz toqtatatyndaqyn vjz vjle almad q, al olardy  vjzdnj tex-
nika-ekonomika  aqubnan nasarlyqymzdan paidalan r, qai uaqytta vol-
sa da savuyl  asai alatnydqyna kym n volmasqa tijs edj. Sond qtan
partiany  — uaqytt  vosqa  jvermeu ycjn, t nyst  sarqa paidalanu ycjn
 ne SSSR da ony  kuctjlgjnjn vazes  volatyn industrializatsiasynyn
negjzderjn çasar ylgeru ycjn — eldj jlgerj qarai aidamasqa la  vol-
mad . Partianny kytuge, manevr çasauqa mymkjndjgj volmad , son-
d qtan ol qarq nd  meiljnce tezdetu saiasatyn  yrgjzuj kerek volda.

E  soqynda, partiya mymkjn qaderjnce q sqa uaqytt n jcjnde eldjn
otan qorqau çonjndegj nasarlyqyn çoiuqa mjndettj volda. Os  kezdegj
 aqdailar, kapitalistjk elderde q raldanusylyqtn kyceiuj, qarud  t stau
ideiasynyn mert volu , qalqaralyq vur uaziany  SSSR qa d srand -
q , — osynyn v rj partianny eldjn otan qorqau kycjn, ony  t uelsjz
volubynyn negjzderjn  edeldetuge itermeledj.

Vjraq partianny qarq ndard  meiljnce tezdetu çonjndegj saiasatyn
 yzege asyruqa mymkjndjgj volda ma? Ja, volda. Partianny v l mym-
kjndjgj volubynyn sevevj — partianny d l uaqytnda eldj tez jlgerj  yl-
 tu vaqytyna oiatynda qana emes, aldy men ony  ke   aqa q rlyb s
jsjnde  umyscylar men inçener-texnikalyq q zmetkerler mengerjr al-
qan, sond qtan damu qarq nynyn meiljnce tezdetjlujn  yzege asyru-
qa mymkjndjk vergen, eskj ja  aqtalyqan fabrik-zavodtarg  syiene
alqandyqynda vol r otyr.

Mjne vjzde vjrjncj ves yld q d ujrjnde  aqa q rlyb styn  te tez
k terjluj, ke  tyrdegj q rlyb styn rafos  ( elkijnj),  aqa q rlyb stardyn
erlerj men ekpjndjlerj, damudyn tez qarq ndarynyn praktikası — os 
negjzde  sjr sıqqan.

Ekjncj ves yld qta da d l os  siaqt  qarq ndard  meiljnce tezde-
tu saiasatyn çyrgjzuge tura keledj deuge vola ma?

 oq, m n  olai deuge volmaid .

Vjrjncjden, ves yld qt  oidaqydai tabystarmen orndaubymzdy n p -
tiçesjnde vjz ony  vas mjndetj —  ndjrjstj k sjpte, transportta, aul
caryacilyqynda os  zamanny  aqa texnika vazasyn  asaud , negj-
zjnde, orndar s qt q. Budan keijn eldj asyqtyr r, itermeleu kerek pe?
S z  oq, endj v lai etudjn keregj  oq.

Ekjncjden, vesçyldьqть oidaqьdai etjr orndau nәtiçesjnde vjz elj-mjzdjн otan qorqau kycjn osь kynnjн өзjnde-aq tijstj dәreçesjne ço-qarьlata aldьq. Būdan keijn eldj asьqтььp, itermeleudjн keregj var ma? Әlbette, endj mūпьн keregj çoq.

Ең аqььнда, vesçyldьqть oidaqьdai etjr orndauьmьzдьн nәtiçesjnde, kyrdelj çaңa texnikasь var ondaqan, çyzdegen ylken çaңa zavodtar, kombinattar qūra aldьq. Būdan cьqatьn qortьndь — ekjncj vesçyldьqta өndjrstj kәsjp produksiasьньн mөлcerjnde negjzgj rөldj vjrn-cj vesçyldьqtaqьdai texnikasь meңgerjлgen eskj zavodtar orndamaidь, texnikasь әlj meңgerjлmegen çәne meңgerudj kerek qьlatьn, çaңa zavodtar orndaidь. Al, çaңa kәsjp orndarьn, çaңa texnikanь meңgerjр alu, texnikasь meңgerjлgen eskj, volmasa çaңalanqan zavodtar men fabrikalardь paidalanudan көp qıьn. Ol çaңa өndjrs orndarь men çaңa texnikanь meңgerjр alu — çūmьscьlar men inçener-texnikalьq qьz-metkerlerdjн kvalifikatsiasьn көteru ycjn çәne çaңa texnikanь toльq paidalanu ycjn çaңa çattьqularqа ie volu ycjn көp uaqьt kerek qьladь. Osь aitьlqandardьн vәrjnep keijn ekjncj vesçyldьq jcjnde әsjrese, onьн alqacqь 2 — 3 çьldarьnda, damu qarqьndarьn meiljnçe tezdetu saiasatьn qoldanqьmьz kelse de, onь çyzege asьra almaitьndьqьmьz aiqьn emes pe.

Menjн ekjncj vesçyldьq jcjnde өndjrstj kәsjp produksiasьn өsjrude vәseңjrek qarqьndar aluьmьz kerek dep oilaуmьньн sevevj mjne osь. Bjrnecj vesçyldьq dәujrjnde өndjrstj kәsjp produksiasьньн әg çьl-daqь өsuј ortaca eseppen 22% völdь. Menjн oıьmca, ekjncj vesçyldьq ycjn өndjrstj kәsjp produksiasьньн çьlma-çьl өsu mөлcerjn orta eseppen 13 — 14% etjr aluьmьz kerek. Öndjrstj kәsjp produksiasьньн mūndai өsu mөлcerj kapitalistjk elder ycjn qol çetpeitjn ideal. Tjptj, өndjrstj kәsjptjн produksiasьньн ondai qarqьnmen өsuј tygjл olarqа orta eseppen çььna 5% өsu de qazjrde qol çetpeitjn ideal volьp otьr. Bjraq, olar sonьн ycjn de kapitalistjk elder. Caruacььqтьн sovettjk sistemasь var sovetter elj tjptj vasqaca. Bjzdjн çaruacььqтьн sistemasьnda produksianь çьl saıьn kem degende 13 — 14% artтььp otьru-qa toльq mymkjncjлjk var, vjz sonь çyzege asььp otьruьmьz kerek te.

Bjrnecj vesçyldьq dәujrjnde vjz çaңa qūryьstьн entuziazmьn, rafosьn ūıьmdastьra aldьq çәne maңьzдь tavьstarqа çettjk. Būl өte çaq-sь-aq. Bjraq, qazjr vūl çetkjljktj vola almaidь. Qazjr mūпь çaңa zavodtardь, çaңa texnikanь meңgerjр alu entuziazmьmen, rafosьmen, eңvektjн өnjmdjлgjн көnektj tyrde artтьrumen, produksianьн өзjne tysetjn vaqasьn көnektj tyrde arzandatumen toльqтьruьmьz kerek.

Qazjrgj jstjн eң jrgeljsj osь.

Өitkenj tek osь vazada qana vjz, aitalьq, ekjncj vesçyldьqтьн ekjncj çartьsьnda qūryьs çaqьnan da, өndjrstj kәsjp produksiasьn artтьru çaqьnan da çaңadan, aita qalqandai, ekjndeр jлgerj caуьp kete alamьz.

Aqььнда, qarqьndardьн өзderj men produksianьн çьl saıьn artatьn protsentterj turalь da vjrnese sөz aita keteijn. Bjzdjн өndjrstj kәsjp-tegj qьzmetkerlerjmjz vūl mәselemen az cūqьldanьp çyr. Al, vūl dū-ryьsьnda өte qьzьqть mәsele. Produksianьн artu protsentterj degenj-

mjz ne, әгвјг арту протсентј деген не воһр сықадь? Мьсалға 1925 ғылды, қалпына келтіру дәуірін алаық. Продуксия ол кезде ғылына 66% артыр еді. Өндірісті кәсіптің ғылына беретін барлық продуксиясы 7 700 million сом еді. Ол кездегі 66% тура сифрларға айналығанда 3 milliard сомнан көбірек еді. Солai болғаннан кейін, ол кездегі артудың әгвјг протсентј 45 million сомға оғай воһр отыды. Endj 1928 ғылды аһр көрейік. Онда продуксияның артапы 26% воһр сықты, іақни протсент чөнінде 1925 ғылыдан үс еседеі кем. Өндірісті кәсіптің барлық продуксиясы ол уақытта 15 500 million сом болды. Бір ғылды ісіндегі выкјл өсімі тура сифрлармен есептегенде 3 280 million сом еді. Endece, бүл кездегі артудың әгвјг протсентј 126 million сомға оғай болды, басқаса айтқанда продуксиясы 66% артапы 1925 ғылыдан үс есе артық болды. Ақыр аяғында, 1931 ғылды алаық. Бүл ғылы продуксияның артапы 22% болды, басқаса айтқанда 1925 ғылыдан үс есе кем болды. Өндірісті кәсіптің барлық продуксиясы ол кезде 30 800 million сом болды. Бүл ғылы продуксияның артуының ұзын сапы 5 600 million сомнан аса болды. Солai болғаннан кейін, артудың әгвјг протсентј 250 million сомнан артығырақ келді; басқаса айтсақ, продуксияның ғылды артапы 66% болған 1925 ғылыдан алты есе, продуксияның артапы 26% болған 1928 ғылыдан екј еседен артыр тустј.

Мүның вәгі пені көрсетеді? Мүның вәгі, продуксияның арту қарқындарын зерттеген уақытта арту протсенттерінің қалпы сомасын қана қарастығыр, сопымен қана тыныға болмайтындығын көрсетеді; продуксия артуының әгвјг протсентінде қандаі сыр барын да, бір ғылда артапы продуксияның қалпы сомасы қандаі екендігін де білу керектігін көрсетеді. Мьсалы, 1933 ғылда продуксиямыз 16% артуы керек деп отырмамыз; басқаса айтсақ, 1925 ғылы протсенттер мөлшерінен төрт есе кем. Бірақ, мүнымыз продуксияның бүл ғылы артатын сомасы да төрт есе кем болды деген сөз емес. 1925 ғылы артапы продуксия тура сифрлармен алғанда 3 milliard сомнан аса болған еді; артапыдағы әгвјг протсентінің өзі 45 million сомға оғай еді. Тура сифрлармен алғанда продуксияның, 1933 ғылы артуы 16% болғанда, қалпы сомасы 5 milliardтан кем болмады, іақни, 1925 ғылыдан екј еседеі артық воһр кымәсіз, ал продуксияның өскен әгвјг протсентј кемінен 320 — 340 million сом сомасы болды, бүл продуксияның 1925 ғылы өскен әгвјг протсентінен кемінен 7 есе артық.

Продуксияның өсу қарқыны, протсенттері туралы мәселені нақтылар аһр қарасақ, істің мәнісі осындаі воһр сықадь, қолдастар.

Төрт ғылда орндалған бесғылдықтың өндірісті кәсіп чөніндегі қортындылары осындаі.

IV

ТӨРТ ҒЫЛДА ОРНДАЛҒАН БЕСҒЫЛДЫҚТЫҢ АУЛ САҒУАСЫЛЫҒЫ ЧӨНІНДЕГІ ҚОРТЫНДЫЛАРЫ

Endj төрт ғылда орндалған бесғылдықтың аул сағуасылығы чөніндегі қортындыларына көселік.

Aulcagucьsьbьq çənjndegj vesçyldьq — kollektivtendjru vesçyldьqь boldь. Kollektivtendjrudj çyrgjzgende partia nenj negjzge aldь?

Bul çənde partia proletariat diktaturasьn nьqaitьp, sotsialistjk qoqam quru ycjn industrializatsiadan vasqa, usaq, çekese cagua cagucьsьbьqьnan traktormen, osь kungj aul cagucьsьbьq macinalarьmen qamtamasьz etjgen, Sovet əkmetjnjn derevnedegj vjrden vjrg berjk negjzj volatьn jrg, kollektiv aulcagucьsьbьqьna kəcudjn kerektjgjn negjzge aldь.

Partia, kollektivtendjrusjz eljmjzdz sotsializmjnjn ekonomikalьq negjzjn qurudьn daqьy çolьna tysjru, million-million eņvekьc cagualardь mьqtaçdьqtan, kedeiljkten, nadandьqtan qutqaru mymkjn emestjgjn negjzge aldь.

Lenin:

«Usaq cagucьsьbьqtar arqьbь mьqtaçdьqtan qutьluqa volmaidь» degen (XXIV tom, 540-bettj qara).

Lenin:

«Eger vjz vьrgьnqьsa usaq cagucьsьbьq qalьnda otьrsaq, erkjn çerdegj erktj azamattar volsaq ta, vərgjvrg, sezsjz çolьlu qaurj ystjmjzden ketpeidь» degen (XX tom, 417-bettj qara).

Lenin:

«Imperialistjk soqьstьn vjzdz aidar tьqqan tuiьqьnan tek ortaqtasqan, artel, serjktjk volьp jstegen eņvektjn çərdemjmen qana qutьluqa voladь» degen (XXIV tom, 537-bettj qara).

Lenin:

«Jrg, ylgjly cagucьsьbьqtarda çerdj vjriesjrg uqsatuqa kəcu kerek; munsьz Resei-djn kezdesjrg otьrgan kyizeljsjnen, cьn es keterljc kyijnen cьquqa mymkjn emes» degen (XX tom, 418-bettj qara).

Osьdan Lenin mьnadai negjzgj qortьndьqь kelgen:

«Qoqamdasqan, kollektivtesken, serjktesken, arteldesken tyrde çer uqsatu jsjjn artьqьsьbьqtarьn cagualarqa js çyzjnde kərsete alqan kьnde qana, serjktesken, arteldesken cagucьsьbьqьn arqasьnda cagualarqa kəmek kərsete alqan uaqьtta qana memlekettjk əkmettj qolьnda ustap otьrgan çumьscь tavь əzjnjn jsj durbьs ekendjgjne cagualardьn kəzjn cьn mənjsjnde çetkjzedj, tek sonda qana million-million cagua vьqarasьn mьqtar, cьndar' əz çaqьna cьqara aladь» (XXIV tom, 579-bettj qara).

Aulcagucьsьbьqьn kollektivtendjru programmasьn, aulcagucьsьbьqь çənjndegj vesçyldьqьtьn programmasьn jske asьrqanda partia Leninjn osь egeçelerjn negjzge aldь.

Osьdan vailanьstь vesçyldьqьtьn aulcagucьsьbьqь çənjndegj mjndetj: traktorlardь, qazjrgj zamannьn aulcagucьsьbьq macinalarьn paidalana almaitьn cagualardьn vьtьrandь, usaq çeke cagucьsьbьqtarьn kьctj ərkendegen aulcagucьsьbьqьn qazjrgj zamandaqь varьbьq saimandarьmen quraldanqan jrg kollektivtjk cagucьsьbьqtarqa uьmdayьru, al vos çatqan çerlerge ylgjly memlekettjk cagucьsьbьqtardь, sovhozardь quru boldь.

Besçyldьqьtьn aul cagucьsьbьqь çənjndegj mjndetj: SSSR dь usaq cagualь çəne artta qalqan elden, kollektivtj eņvek negjzjne uьm-

dasqan, tovarlaryň produktiýalarynyň neçirliki köp beretjini jüj aul çaruaçylygyň bar elge ainaldygyny boldy.

Besçilýikleriň aul çaruaçylygynda programmanyň 4 çylda orndap, partiýa qandai tabýystarçy çetti? Bül programmanyň partiýa orndady ma, orndai almady ma?

Partiýa bül çönde mýnadai tabýystarçy çetti: nebarý us-aq çyldy jüjinde 200 mýňnan artýk kolhoz, 5 mýň çamasý astýk, mal sovhoz-dary qurýldy, münymen qatar 4 çyl jüjinde egýs kölemi 21 million gektar artty.

Partiýa mýna tabýystarçy çetti: çarua çaruaçylyqtarynyň 60% astamý kolhozçy üymdasty, çarua çerjiniň 70% astamý kolhozçy qaraýtyň boldy, bül besçilýikleriň us ese artýkymen orndalýanyň körsedti.

Partiýa mýna tabýystarçy çetti: çarualaryň çeke çaruaçylyqtary deň volýr turgan kezde çylyna 500 — 600 million rubl tovarly astýk daýndalsa, qazj partiýa çylyna 1200 — 1400 million rubl astýk daýndau mümkinçijine çetj otýr.

Partiýa mýnaçan çetti: älj ävden qurtylyp volmasa da kulaktar tarretjinde talqandaldy, eñbekçi çarualar kulakly quldylynan, eksploatatsiýanyň qurtyldy, Sovet ökmeginiň derevne de berjk ekonomikalýk tjregj, kollektivçi çaruaçylyk tjregj çasaldy.

SSSR osý kypniň özjinde-aq vünyly çyly çarua çaruaçylygy elden dynie çyzjindegij eñ jüj aul çaruaçylygy elge ainaldy. Partiýa mýne osýçan çetti.

Tört çylda orndalýan besçilýikleriň aul çaruaçylygy çöjindegij çortýndylary çalpy alqanda osýndai.

Endj özderjini oilandarys: mündai tabýystardan keijni virçuaçylygy vaspa sözdijni kolhozçylygy «qirady», aul çaruaçylygy çöjinde besçilýik «orndalmay» qaldy degen vylçylyklyny ne vaçasý qalady?

Aul çaruaçylygyň orasan kystj krizisjine üçýar otýrçan kapitalistjik elderde aul çaruaçylygy ne kyide?

Bül turaly çürtqä mäljm resmi mäljmetter mýnau:

Negjzgj astýk öndjretjilerde egýs kölemi 8 — 10% kemjdi. Soltystjik Amerikanyň Qurama Ctattarynda maqta egýs kölemi 15%, Germaniada, Çexo-Slovakiada qant qylycasý 22 — 30%, Litva men Latviada kendj 25 — 30% kemjdi.

Amerikanyň aul çaruaçylygy departamentjiniň mäljmetterjine qaraçanda Soltystjik Amerika Qurama Ctattarynda aul çaruaçylygyň çalpy produktiýalarynyň quny 1929 çyly 11 milliard dollardan 1932 çyly 5 milliard dollara tystj, iaqni 50% ten asa kemjdi. Astýk çaqýnan çalpy produktiýalarynyň quny sol elde 1929 çyly 1 288 million dollardan 1932 çyly 391 million dollara tystj, iaqni 68% ten asa kemjdi. Ondaq maqta produktiýalarynyň quny 1929 çyly 1 389 million dollardan 1932 çyly 397 million dollara tystj, iaqni 70% ten asa kemjdi.

Bül faktalarynyň varylgy aul çaruaçylygynda Sovet sistemalarynyň kapitalistjik sistemadan artýk ekenjini körsetpei me? Bül faktalarynyň vëgj çeke, kapitalistjik çaruaçylyqtarçy qaraçanda kolhozdar ömjige asa çaramdy çaruaçylyk formasý ekenjini körsetpei me?

Kolhozdar men sovhozdar tolyq rentaveldj emes, olarqa erte kóp qaraçat ketedj, mündai kəsip orndarǵn ūstap otırudıñ esqandai çenj çoq, olarǵı taratıp çıberip, tek rentaveldjlerjn qana qaldırqan çen deusjler var. Bıraq qalq saguacılyq maselelerjnde, ekonomika maselelerjnde tyk tysınveitjn adamdar qana vılai dei aladı. Mınan bırnece çı vırǵn toqma endirjstj kəsip orndarǵnıñ çartdan artıq rentaveldj emes edj. Sol kezde bırsırǵa çoldastar vızge vıl kəsip orndarǵn çavı çenjnde ūsıns çasadı. Olarǵn degenjn jstesek, ne volqan volar edj? Bız eljıız aldında, çımıscı tavı aldında asa yken qımsı jstegen volar edjk, ıtkenj vıl jsımızben koterjip kele çatqan endirjstj kəsıvıızdj vydjrer edjk. Onda vız ne jstedjk? Bız bı çıdan artıq cıdadıq, sıtıp vykıl toqma endirjstj kəsıvın rentaveldj ettjk. Al vızdjñ Gorkı qalasındaq avtomobil zavodımyz ce? Vıl da azırcı rentaveldj emes qoi. Bıraq oqan vola onı çavıqı vola ma? Ia, vızdjñ qara metallurgıamyz da azırcıce rentavelsız qoi. Onı da çavamyz va, çoldastar? Rentaveldjkke osıai qarasaq, ol uaqıtta endirjstj kəsıptjñ: rentanı eñ kóp veretjn keıvır taraularǵn qana, masele, konditer endirjstj kəsıvın, tirmen endirjstj kəsıvın, parfumeria, trikotaç, balalar oınsıqın çasatın endirjstj kəsıptj çene basqalarǵn qana kyceitujmız tıjs volar edj. Ərine, men vıl endirjstj kəsıpterdjñ ırkendetjlıjne qarıs emesipjn. Qaita vıl taraular kyceitjlıj kerek, ıtkenj qalq usjn vılar da kerek. Bıraq, vılar, bırgncjden macınasız, otınsız ırkendetjle almaıdı, vılarqa macınanı, otındı aıır industria veredj. Ekcjncjden, industrialandıru jsjn olarqa negızdeuge mymkjn emes. Mjne, çoldastar, jstjñ sırs osında.

Rentaveldjkke saudegercılık tırqınsınan, qazırgj minuttıñ tırqınsınan qarauqa volmaıdı. Rentaveldjktj çalıp qalq saguacılyq tırqınsınan, bırnece çı voına alı kerek. Tek osındaı kózqaras qana naqız lenincjlı, naqız markscjlı, kózqaras voladı. Vıl kózqaras tek endirjstj kəsip çenjnde qana mjndettj kózqaras emes, əsjrese kolhoz, sovhozdar çenjnde anaqırlym mjndettj kózqaras. Əzderjñ oilar qaraıdarıs: vız vas aıaq us çıdın jcjnde 200 mıñnan astam kolhoz, 5 mıñdai sovhoz qırıp aladı, iaqni vıtjndeı çaqa jrj kəsip orndarǵn qıradı; fabrik, zavodtarǵn endirjstj kəsip usjn qandai maңыз volsa, vılarǵn aıl saguacılyq usjn maңыз da sonđai. Us çıdın jcjnde 205 mıñ jrj kəsip orndar emes, tjptj 25 mıñ sonđai kəsip orndarǵn qırıp alqan qandai memleketter var, atar berjındercj. Atai almaısınđar, ıtkenj onđai memleket çoq, volqan da emes. Al vız 205 mıñ çaqa kəsip orndar aıl saguacılyqında qırıp alıp otırmız. Endj osı kəsip orndar bırgden rentaveldj volsın, bırgden rentaveldj volmasa olarǵı vıtıratıp, taratıp çıberı kerek deitjn de çer çyzjnde adamdar var kergnedj. Vıl erte ersj adamdarqa Gerostat daıqı vıqı bermeı çyrgenj aıqın emes pe?

Kolhozdar men sovhozdarǵn rentavelsızdjgı turalı sız qılqanda, menjñ olarǵn vırj bırgdeı rentavelsız degjm tjptj de kelmeıdj. Tjptj de olai emes! Qazırdjñ özjnde erte rentaveldj bırtalai kolhoz, sovhozdarımyz var. Qazırdjñ özjnde tolyq rentaveldj mıñdaqan kolhozdarımyz, onđaqan sovhozdarımyz var. Vıl kolhozdar men sovhozdarı-

мыз, партиамыз бен Совет өкметиниң сүн мақтанарлық јси. Әрине, колхоз, совхоздар барлық çerde вјрдеи емес. Қолхоз, совхоздардың јсјнде ескјлерј де, қаңалары да, тјртј өте қастары да бар. Бұл әлј әлсјз, қарыптаныр çerpegен саруасылық организмдер. Фабрик, заводтармыз 1920 — 21-қыларда қандай ұйымдасу қурылысында болса, мыналар да қазјр сондай халде. Әрине, бұлардың денј әзјр рентавельді вола алмайды. 1921 қылдан кейн фабрик, заводтармыз рентавельді волапаны сияқты екј-ус қылда бұлар да сондай рентавельді волап сьқадь, — бұқар есқандай кымән воламысқа тјс. Олардың вәрј вјрдеи қазјргј минутте рентавельді емес деп оларға воласпрау, çerдем етпеу — қымьсць тавь мен саруалар алдында орасан јрј қымьс јстегендик волады. Қолхоз, совхоздың керегј қоқ деп, тек қалқтың қауь, контрреволюционерлер қана айта алады.

Партия аул саруасылық çerпнде бесқылдық планды қызеге асырқанда колхоздастыру јсјн çerdel қарқындармен, қызгјзјр кельді. Партияның колхоздастыру қарқындарын çerdelдету саиясын қызгјзгенј дүрьс ра едј? Кейн асыра сјлтеуцјлік вола тұрса да, сөз қоқ бұл саиясат дүрьс волды. Кулактарды тар ретјнде қою саиясатын қызгјзе отьыр, кулактардың ұяларын бұза отьыр, партия қарты қолда тоқтар қала алмады, ол бұл јстј аяқтауға тјс волды.

Бұл вјр.

Екјнцен, партия, вјр қақынан, тракторлар мен аул саруасылық машиналарға ие вола отьыр, екјнцј қақынан, çerдјн çerке менсјкте воламымен (чердј национализатсиялау!) пайдалана отьыр, аул саруасылық колхоздастыру јсјн тездетуге толық мүмкјндјк алы. Қәне сьпында да партия бұл çerнде орасан улкен тавьсқа çerтј, өйткенј колхоздастыру çerпндегј бесқылдық программаны ус есе артықмен орндады.

Бұл, екјнцј бесқылдықта да колхоздастыру саиясын çerdel қарқындармен қызгјзуге тјспјз дегендик волап тавьла ма? Қоқ, олай емес. Јстјн мәнсј мынада волап отьр: вјз, СССР дың негјзгј аудандарын коллективтендјрудј негјзјнде ось кыпнјн өзјнде-ақ аяқтады. Олай болса, бұл çerнде кыткенмјзден артық јс вјтјрдјк. Қолхоздастыруды тек негјзјнде аяқтар қана қойыпанымыз қоқ. Вјз мынадан да çerтјк: саруалардың орасан керсјлгјнјн ұқымында колхоз саруасылықтың ең қолалы формасы волап алы. Бұл, қолдастар, орасан улкен тавьс. Бұдан кейн колхоздастырудың çerdel қарқындары қаиында қызулыққа салыпудың қачетј бар ма? Әрине, қачетј қоқ.

Қазјргј мәседе, колхоздастыру қарқындарын çerdelдету туралы қойылып отьрған қоқ, әсјресе, колхоздардың волауы, иа воламы туралы да емес, бұл мәседе көртен ойдақыдай сесјлген мәседе. Қолхоздар ваиянды волды, çerке саруасылыққа қайтып оралу қола тыркјлктј кесјлдј. Ендјгј мјндет — колхоздарды ұйымдастырусылық қақынан нықайту, зиянкес элементтердј колхоздан аластату, колхоздар усјн сыналған пақыз волаевіктјк кадрларды јрјктер алыр, колхоздарды пақыз волаевіктјк колхоз ету.

Қазјргј негјзгј мјндет ось.

Төрт қылда орндалған бесқылдықтың аул саруасылық çerпндегј қаиь, мјне осьндай.

V

**TÖRT СЫЛДА ОРНДАЛОҒАН ВЕССЫЛДЫҚТЫҢ ҚҰМЫСЫЛАР
МЕН САРУАЛАРДЫҢ МАТЕРИАЛДЫҚ ТҮРМЫСЫН ОҢДАУ
ҚӨНЖДЕГІ ҚОРТЫНДЫЛАРЫ**

Өндјрјстј кәсјртегі және аұл сауасылықындағы тавыстар туралы, СССР дағы өндјрјстј кәсјртјн, аұл сауасылықының көтерјлуј туралы қо-
ғарыда айттым. Құмыссылар мен саруалардың материалдық түрмысын оң-
дау қөңнде вұл тавыстандан қандай нәтиже сықты? Еңбексјлердјн ма-
териалдық түрмысын негјзнен оңдау тұрқысынан қарағанда өндјрјстј
кәсјртегі, аұл сауасылықындағы тавыстарымыздың негјзгј нәтижелері
қандай?

Ол негјзгј нәтижелер, вјрјнесден, құмыссыздықтың қоылында және
құмыссылар арасында ертең не волағына сенвевсјлјктјн қоылында во-
лып отыр.

Ол негјзгј нәтижелер, екјнесден, кедей саруалардың вәргј дерлјк кол-
хозқа ұымдастығылып, осы негјзвен саруалардың кулак, кедей волып
сјктелујнјн қоылында, осыған байланысты дереvненјн кедейленујнјн,
дереvнедегі рауперизмнјн қоылында волып отыр.

Қолдастар, вұл аса зор тавыс: вурқуазиялық мемлекеттердјн вјр де
вјргј, тјртј ол қансана ең «демократиясы» мемлекет болса да мұндай
тавысқа қетудј ойына да келтјре алмайды.

Вјзде, СССР да, құмыссылар құмыссыздықты ұмытқань әлдеқасан.
Мұнан үс қыл вұғын вјзде вјр қарым миллион санында құмыссыздар
вар еді. Құмыссыздықты қоюаньмызға тјне екј қыл вольды. Вұл уақыт
јесінде құмыссылар құмыссыздықты, оның ауыртпалықын, азавып ұмытыр
та үлгерді. Капиталистјк елдерге қарағандарсы, онда құмыссыздықтың сал-
дарынан қандай ауыр азар волып отыр. Ол елдерде қазјр кемјнде
30 — 40 миллион құмыссыздар вар. Вұлар қандай адамдар? Вұларды кө-
вјнесе «јсј вјткен адамдар» деп айтанды.

Олар кун саып құмыс сұғайды, құмыс јздейдј, қандай ауыр сартпен
болса да қалдануға дайын, вјрақ оларды құмысқа алмайды, өйткенј олар
«артық» адамдар. Ал, олар сондай кыге ұсырап тұрғанда капиталистер
мен ромессіктердјн ұлдарының, тақтыр сотқарларының вәлдеујне вола-
ғарсан көр товар, азық ұсырап волып қатыр. Құмыссыздарға тамақ бер-
мейді, өйткенј олардың тамаққа төлейтјн ақсасы қоқ; оларға пәтер бер-
мейді, өйткенј олардың пәтерге төлейтјн ақсасы қоқ. Олар қайда тұра-
ды, немеп кун көредј? Олар вағиндардың волағ болмас сақтығын қер
күнелтеді, қуынды төгетјн қәсјктердј тјмјскјлер, астың сјрјген қалды-
қын қер күнелтеді, үлкен қалалардың сытырман лас орнағарында тұрады,
көвјнесе тақтадан, қәсјктен, ақас қавықтарынан өздері қасар алқан,
қаланың сыртындағы ласықтарда тұрады. Тек вұл қана емес. Құмыс-
сыздықтың ауыртпалық көрјр отырған тек құмыссыздар қана емес. Құ-
мыссыздықтың құмыссыс вар құмыссылар да зиян көредј. Өйткенј құмыс-
сыздардың көр волю құмыссыс варлар үсјн өндјрјсте тұрақсыздық, ертең-
гј күннјн не волағына сенјмсјздјк туқызанды. Вүгјн олар кәсјр орны-

da çümьs jstese, erterü üiqьsьnan türqanda çümьstan сықыр qalmaуь-
na olardьn senjmj volmaidь.

Tört çьlda orndalqan besçьldьqtьn negjzgj tavьstarьnьn vjgj — vjz çümьssьzdzьqtь çoьp, SSSR çümьsçьlarьn çümьssьzdzьqtьn qaharь qaterjnen qütqardьq.

Çaualar çenjnede de däl osьnь aitu kerek. Olar da caualardьn vai, kedei volьp çjktelujn, kulaktardьn kedeilerdj eksploatatsialar, caua-
sьn vьldjrp çьl saьn nece çyz mьn, million kedeilerdj qaңqьrtьp çjberujn ümьttь. Mьnan uc-tört çьl vьgьn caualardьn kemjnep 30%
tj kedeiler edj. Bül on millionnan artьq adam volatьn edj. Al vьdan
da vьgьn, Oktabr revolutsiasьna deijn caualar qalqьnьn kemjnep 60%
tj kedei edj. Kedeiler kjm? Bular әdette cauacьbьqь ucjn ia tüqьmь,
ia atь, ia saimanь çetreitjn, ia mьnьn vәgj de çetreitjn adamdar. Ke-
deiler ac, өlmecjnьn kynjn көrjp kulaktardьn, al eskj uaqьtta kulak-
tardьn da, pomecikterdjn de qıldьqьnda volqan adamdar. Mьnan
vjnecе çьl vьgьn qana çьl saьn vjр çarьm million, al keide ekj mil-
lion camasь kedei, oңtystjkke — Soltystjk Kavkazqa, Ukrainaqa kәsjp-
ke ketjp, kulaktarqa çaldanatьn edj, al onan jlgerjrek uaqьtta kulak-
tarqa da, pomecikterge de qılсьbьqqa varatьn edj. Onan da көvj çьl
saьn zavodtardьn qaqpalarьnьn aldьna toptalьp, çümьssьzdardь кө-
veitetjn edj. Mьndai auьr kyide volqan tek kedeiler qana emes. Or-
tacalardьn çartьsьnan astamь kedeilerdei müqtaçdzьqta, çoqсьbьqta vol-
dzь. Osьnьn vәgjn caualar vül kynde ümьtpьr ylgerdj.

Kedeilerge, ortacalardьn әlsjz çaqьna төrt çьlda orndalqan besçь-
ldьq ne verdj? Besçьldьq plan kulaktardь tap esevjnede çenjp, çoьp, ke-
deilerdj, ortacalardьn çartьsьnan көvjn kulaktardьn qıldьqьnan qütqardь.
Besçьldьq plan kedeiler men ortacalardь kolhozqa endjrp, olardь tü-
raqtь kyige tysjrdj. Osьnьn arqasьnda besçьldьq plan caualardьn
eksploatator — kulaktar, eksploatatsialanucь — kedeiler volьp çjktelu
mьmkjndjgjn çoidь. Besçьldьq plan kolhozdaqь kedeilerdj, әlsjz orta-
calardь qamtamasьz etjlgenderdjn qatarьna көterjp, onьn arqasьnda
caualardьn vьljnu, kedeilenu protsesjn çoidь. Qazjr vjzde million-mil-
lion caua türqan çerlerjn tastar, çьl saьn qьr өkelelge çalсьbьqqa
ketpeidj, qazjr vjzde vül çoq. Caуanь өзjnьn kolhozьnan tьs vasqa vjр
çaqqa çümьsqa çjberu ucjn endj kolhozven cart çasasu kerek, onьn
ystjne kolhozсьnьn temjr çol сықьnьn төлеuj kerek. Qazjr çьl saьn
çyz mьndaqan, milliondaqan caualar çүtar, zavodtar men fabrikalar-
dьn esjktegjn tozdzьp çyrgen çoq. Bül js volьp edj, vjraq ol әldeqa-
can kelmeske kettj. Qazjr caua qamtamasьz etjlgен qoçaьn, qara-
maqьnda traktorlarь, aulcauacьbьq macinalarь, tüqьm qorь, zapas
qorь, vasqa sondailarь var kolhozdьn mьcesj.

Besçьldьqtьn kedeiler men ortacalardьn әlsjzderjne bergenj mjne
osь.

Çümьsçьlar men caualardьn materialdzьq türmьsьn oңdau çenjnede
besçьldьqtьn negjzgj çenulerjnьn maңzь mjne osьnda.

Çümьsçьlar men caualardьn materialdzьq türmьsьn oңdau çenjn-
degj vül negjzgj tavьstardьn nәtiçesjnede vjrgjncj besçьldьqta vjzdьn
tapqanьmьz mьnalар:

a) jri öndjristj kəsijtegi çümьscylar men qызmetçjlerdjñ sanь 1928 çyldьdan ekj ese ösjr, vesçyldьq plan 57% artьqьmen orьndaldь;

b) qalq doходьnyň ösuj, olai bolsa, çümьscylar men sagualar doходьnyň ösuj 1932 çьь 45,1 milliard somqa çetjr, 1928 çyldьmen salьstьrқanda 85% artь;

v) jri öndjristj kəsijtegi çümьscylar men qызmetçjlerdjñ çyldьq çalaqьsь orta eseppen 1928 çyldьdan 67% artьr, vesçyldьq plan 18% artьqьmen orьndaldь;

g) әleumettjk qamsьzdandyru fondь 1928 çyldьdan 292% artьr, (1928 çьь 1050 million som bolsa, 1932 çьь 4120 million somqa çettj) vesçyldьq plan 111% artьqьmen orьndaldь.

d) Öndjristj kəsijtiñ cecucj taraularьnda çümьscylardьň 70% ten artьqь көрсijktj tamaqtandyru orьndary arqьь tamaqtandyryьr, vesçyldьq plan altь ese artьq orьndaldь.

Әrine, vjz çümьscylar men sagualardьň materialdьq keregjn toльq ötegendei volqan çoqrьz. Çәne taiau çyldar jcjnde vьqan çete alartьz va eken. Bjraq vjz sözsiz mьnaqan çettjk: çümьscylar men sagualardьň materialdьq tьrmьsь vjzde çьь sanar çaqьsьlanьr keledj. Vьqan Sovet ökmetjnjñ qas dьscrandyarь qana, iaki qalqyň ekonomikasь çәne eңбекçjlerdjñ çai-kyij çөnjnde, aitalьq, Avissinia korөлjnjñ çoқarqь matematika çөnjnde vjlgenjnen artьq vjmeitjn, vurçuazia vaspa sözderj ökjlderjnjñ keivjreulerj, olardьň jcjnde Mәskeudegj korrespondentterj qana kymәndanuь mymkjn.

Al kapitalistjk elderdegj çümьscylar men sagualardьň çai-kyij qandai?

Bül turalь resmi mәljmetter mьnau:

Kapitalistjk elderde çümьssьzdar sanь adam aitqьsьz tyrde östj. Resmi mәljmetter voььnca Soltystjk Amerika Qұrama Stattarьnda tek vjr qana cikj zattardь өңder cьqaratьn öndjristj kәsjvjndegj çümьscylar, 1928 çyldь 8,5 millionnan 1932 çьь 5,5 millionqa tьstj; al Amerika eңбек federatsiasьnyň mәljmetj voььnca Soltystjk Amerika Qұrama Stattarьnyň varььq öndjristj kәsjvjndegj çümьssьzdar sanь 1932 çyldьň aqььnda 11 millionqa cektj çetjrtj. Resmi sanaqьň mәljmetterj voььnca Angliadaqь çümьssьzdar sanь 1928 çьь 1290 mьñ edj, 1932 çьь 2,8 million adamqa çetjrtj. Resmi mәljmetter voььnca Germaniadaqь çümьssьzdar sanь 1928 çьь 1376 mьñ edj; 1932 çьь 5,5 millionqa çetjrtj. Mündai kyi kapitalistjk elderdjñ qai-qaisьsьnda volsьn көrjnjr otyr; al onьň verçaqьnda resmi sanaqta çümьssьzdar çөnjndegj mәljmetter әdette azaitьr көrsetjledj, çümьssьzdar sanь kapitalistjk elderde 35 — 40 million adam camasьnda.

Çümьscylardьň çalaqьlary ynemj kemjtjlude. Resmi mәljmetter voььnca 1928 çyldь qalьppen salьstьrқanda çümьscylardьň ortaca ailьq çalaqьsь Soltystjk Amerika Qұrama Stattarьnda 35%, Angliada sol uaqьttьň jcjnde 15%, Germaniada tjrtj 50% kemjtj. Amerika eңбек federatsiasьnyň esevj voььnca çalaqьnyň ynemj kemjtjluj nәtiçesjnde Amerika çümьscylary 1930—1931 çьь 35 milliardtan asa dollardan айrьlqan.

Anglia men Germaniada çümьscylardь qaupsjzdendjrudjñ onsьz

da azqantai fondь taqь vjrsьpьra kemjtjldj. Soltystjk Amerika Qūrama Stattarь men Fransiada çumьssьzdarь qaupsjzdendjrudjñ qandai formasь volmasьn esvjrjde çoq, iaki çoqtьñ qasь; sondьqtan olarь, əsjrese Soltystjk Amerika Qūrama Stattarьnda vas panasь çoq çumьscьlar men panasьz çetjm qalqan balalar sanь qaular əsjr varadь.

Kapitalistjk elderdegj çarualarьñ halj vūdan çaqь emes; aulcar-uasьlьq krizisj çarualar çaruasьlьqьlьñ tamьgn qoragьr negjzjn qiratьr, milliondaqan kyizelgen çarualar men fermerlerdj qairьcьlьñ dərəçesjne tysjrp otьr.

Tört çьlda orndalqan vesçьldьqtьñ SSSR eñbekçilerjnñ material- dьq tūrmьsn oñdau çənjndegj qortьndьlarь osьndai.

VI

TÖRT ÇЫLDA ОРНДАЛQАН ВЕСÇЫЛДЬQТЬÑ QALA MEN DEREVNE АRASЬNDAQЬ TOVAR ОВОРОТЬ ÇƏNJNDEGJ QORTЬNDЬLARЬ

Endj tört çьlda orndalqan vesçьldьqtьñ qala men derevne arasьndaqь tovar ovorotьlьñ əsuj çənjndegj qortьndьlarь turalь məseleге kecejk.

Əndjrstj kəsjr pen aulcaruasьlьqьlьñ produksiasьlьñ adam aitqьsьz əsuj, əndjrstj kəspte de, aulcaruasьlьqьnda da tovardьñ artьq əndjrlujnñ əsuj, aqьrьnda, çumьscьlar men çarualarьñ tūtnu kerek-çaraqьlьñ əsuj, sajr kelgende osьlьñ vərj qala men derevnenjñ arasьnda tovar ovorotьn çandandьrь artьrmai qala almadь, cьpьnda da osьlai ettj.

Əndjrstjk vailanьs qala men derevne arasьndaqь vailanьstьñ negjzgj formasь. Vjraq çalqьz qana əndjrstjk vailanьstьñ voluь çetkj-ljksjz. Qala men derevnenjñ vailanьsь, yzdjksjz verjk volu ycjn, əndjrstjk vailanьstь tovar çaqьlьñ vailanьsьmen tolyqtьru kerek. Būqan sovet saudasьn əjstetu arqьlь qana çetuge voladь. Sovet saudasьn vjr qana çol arqьlь, mьsalь, kooperativ arqьlь kyceituge voladь dep oilau qate volar edj. Sovet saudasьn kyceitu ycjn varьlьq çoldardь. kooperativ orndarьn da, memlekettjk sauda orndarьn da, kolhoz saudasьn da paidalanu kerek.

Keivr çoldastar sovet saudasьn əjstetudj, əsjrese kolhoz saudasьn əjstetudj neptjñ vastarqь satьsьna kerj qaitu dep oilaidь. Būl tjptj dūrьs emes.

Sovet saudasь men (sonьñ jcjnde kolhoz saudasь da) neptjñ vastarqь satьsьndaqь saudanьñ arasьnda tyrkjlyktj aьrmasьlьq var.

Neptjñ vastarqь satьsьnda vjz, kapitalizmjnñ çandanuьna, çeke tovar ovorotьna çol verdjk; çeke səudegerlerdjñ, kapitalisterdjñ, spekulənttarьñ «əreketjne» çol verdjk.

Būl, memlekettjñ tərtjpteucj rəlj arqьlь qana teçelgen, azdь-kəptj erkjn sauda voldь. Ol kezde çeke kapitalistjk sektor eljmzdegj tovar

ovogotında pedəujr ylık onı ald. Ol kezde däl qazırgıdeı örkende-
gen öndırstı kəsıvıjız de çoq edj, osı kungıdeı planmen jstep, mem-
leketke aulcaruasıbq produktlar men qalada çasalatın vııymdar qo-
rı körter çetjstırır verır otırqan kolhoz, sovhozdarımbız çoq edj,
onı men aıtır ta otırqanım çoq.

Qazırde vızdın kuyıjız sonđai der aıtıqı vola mı? Ərine, olai der
aıtıqı volmaıd.

Bırıncıden, qazırgı sovet saudasın neptın bastırqı satısbınq ke-
zındeğj saudamen; onı tıptı memleket tərtpke salır otırsa da, qatar
qoıır teıeuge volmaıd. Neptın bastırqı satısbındaqı sauda tovar ovo-
gotında kapitalizmın çandanıbn, kapitalistık çeke sektordın tovar
ovogotında aralasıbn çol verse, qazırgı sovet saudası mınq ekeujn
de kerek qılmaıd. Sovet saudası degenıjız ne? Sovet saudası ylık
volsın, kıcı volsın, kapitalistersız çırgızletın sauda, ylık volsın,
kıcı volsın, spekuləntarsız çırgızletın sauda. Bıl, aırqısa sauda,
tarıxta vıgın volır kormegen sauda, sovet çolmen örkendetu çaqdı-
larında vız, volcevıker qana, qoldanır otırqan sauda.

Ekıncıden, sovet saudasın örkendetu ıcnı memleketke aul caru-
asıbq, öndırstı kəsıptık tovarlardı mol çetkızır tıratın vızde qazır
oidaqđai örkendegen memlekettık öndırstı kəsır pen toır çatqan
kolhoz, sovhozdar var. Neptın bastırqı satısbınq çaqdılarında vıl
kuyı volqan çoq, volıb mımkın emes te edj.

Ücıncıden, vız soıqı dəujrde tovar ovogotınan çeke səudegerler-
dj, kupesterdj, ərtırlı deldaldardı aıdar, mıjde qıır sıqtıq. Ərine,
vılqan qarar, çeke səudegerler men spekulənttar özderjne eı qolalı-
maıdan — kolhoz saudasın paıdalanır, atavizm zaı volınsa tovar
ovogotında qaita vas kotermeıdj deuge volmaıd. Ol tırsın, kolhoz-
sılardın özderj keıde spekulətsıaqı salınıdan da onca əj volmaıd;
ərine, mındailar kolhozsılarqı avıroı alır vermeıdj. Bırađ vıl qolalı-
sız qalırtarqı qarıs arnalır, spekulətsıan qırtır, spekulənttardı
çazalau tıralı Sovet ökmetının çıbqta sıqarqan zaı var. Ərine, və-
rıjız de vılesızder, ol zaı çımsaq, çenıl zaı emes. Ərine, vərıjızge
tısjıktı, neptın bastırqı satısbında onđai zaı volır kergen çoq, vo-
lıb da mımkın emes edj.

Mıne, osıbnq vərın kore-vıle tıır, neptın bastırqı satısbınq ke-
zındeğj saudaqı kerj qaitıq deı, — sovettık ekonomıkamızdan tık
tısjıvıgendık volır sıqadı.

Bızge, sauda atalıbn, meılj sovet saudası-ađ volsın, çaqıs aqca
caruasıbq volmaqan çerde, valıuta qındı volmaqan künde sın mə-
nısjnde kuceıtuge volmaıd, sonđqtan alđmen aqca caruasıbqın, so-
vet valıutasın emdeı kerek, öitkenı vıl valıutanın esqandı qındıbqı
çoq deucıler var. Mınq aıtatın kapitalistık elderdın ekonomısterı. Me-
nı qımsa, vıl qadırmendı ekonomısterdın politekonomıadan vıletın-
derı Kentıverıskı arıepıskoptın dınge qarıs propaganda çenındeğj
vıljıjnıen artıq volmasqı tıjs. Bızdın Sovet valıutasın tık qıbn çoq
der qalaıca aıtıqı voladı? Bız osı valıutaqı Magnıtroı, Dıneıro-
stroı, Kıznetskıstroı, Stalıngırad, Xarkov traktor zavodtarın, Gorkı,
Məskeı avtomovıl zavodtarın salır, çız mındaqan kolhoz, mındaqan

sovhozdar qūğp otyğandıqymız faktı emes pe? Əlde vıl gospodin-der vızdın çaqıq kəsip orndarımız salamnan, valcıtan salındı, cın qındı materialdardan salınan çoq dep oilai ma eken? Eldin tovar ovorotı ucın üymdasıqan, vaqıncı qana mañız var ғыпok emes, eldin tovar ovorotında cecucı mənı var, üymdasıqan ғыпoktı eske alqanda, — sovet valıutasınñ tıraqtı volıyn qamtamasız etetin ne? Ərine, münı qamtamasız etetin tek altın zapası emes. Memlekettin qolındaqı adam aıtqısz baitaq kəp tovardın tıraqtı vaqımen tovar ovorotqa tysuj, mjne sovet valıutasınñ tıraqtılyqın qamtamasız etetin aldın osı. SSSR da qana orn alıp otyqan valıuta tıraqtılyqın ovorotıq tovarın qamtamasız etluj altın zapasınñ qandaıynan bolsa da senımdı ekenin, valıutanıñ tıraqtılyqın tolyq qamtamasız etetin osı ekenin qai ekonomist beker dei aladı? Valıutanıñ tıraqtılyqın qamtamasız etetin altın zapası qana deitin teorıalardı özderin vırçola catasqandıqtarı kapitalistık elderdin ekonomisterinın tysinetin kezı volar ma eken?

Sovet saudasın ərkendetuge vailanıstı mäselenin çai osıai.

Besıldıqtı jske asıru arqasında sovet saudası çonınde qandai tabısqı çettik?

Besıldıqtın näticesinde vız mınıqan çettik:

a) çenı endirıstı kəsıvımdın prodüksiası esip, 1928 cılqımen salıstıqanda 187% ke çetip otyr.

b) kooperativ-memleket sauda orndarınñ vöcekter sauda qıludaq tovar ovorotı esip, 1932 cılqı vaqımen 39,6 milliard som volıp otyr, iaqni vöcekter sauda qıluda tovardın çalıp sanı esip, 1928 cılqımen salıstıqanda 175% volıp otyr;

v) memlekettik-kooperativ sauda orndarı esip 1929 cılqıdan 158 mın dyken, magazin artıq volıp otyr;

g) kolhoz saudası çäne keıvır memlekettik-kooperativtik üymdarın aulcarıasılq produktıarı öz vetın daındaı kın sanar artıp, ərkendep keledı.

Faktıar osındı.

Kapitalistık elderde tovar ovorotınñ kuyı vıtındei özgece; olarda krızis saudanı meılınce tarıttı, kəsip orndarın toptar çartırdı, üsaq, ortaca säudegerlerdin çütattı, jrı sauda fırmaları bankrot ettı, eqbekciler vıqarasınñ zat satıp alarılq quatın kemıtır, sauda orndarın etpei qalqan tovarın ılq toltırdı.

Tört cıl da orndalqan besıldıqtın tovar ovorotın ərkendetu çonınde qortındılar osıar.

VII

TÖRT CILDA ORNDALQAN BESİLDİQTİN ÇAU TARTARDIN QALDİQTARIMEN KYRESU ÇONİNDEGİ QORTINDILAR

Besıldıqtı endirıstı kəsıpte, aul carıasılqında çäne sauda jsinde çuzege asıqandıqtın näticesinde vız qalq carıasılqınñ varılq sferalarında da sotsializm prinsipin ornıqtı ettik, olardan kapitalistık elementterdin quıp cıqardıq.

Mıñıñ aıaqtı kapitalistjik elementterdj pendei kyige tysjru kerek edj, sypna kelgende ne kyige tysjrdj?

Bıl mñaqan çetkjzđj: oljr, vjtjr vara çatqan taptardıñ soñıq, aqtıq qaldıqtar — öndjrstj kəsjr ielerj men olardıñ itarçylar, säudegerler men olardıñ soıylı soquçylar, vıgıñıq dvorəndar men portar, kulaktar men olardıñ qıırgıçqtar, vıgıñıq aq ofitserler men urədnikter, vıgıñıq politsialar men çandarmdar, sovınist reñktj tyrlj burçuazıası intelligentter çəne sovetke qarş vasa da elementter tyireljnr çıqarılđ, çoldan taidırılđ.

Özderjnıñ çolınan taidırılqanнан кейн vukj SSSR dıñ ərçerjne vıtgar, çayılr ketken, os vıgıñıq dəuren syrgender, vjzđj zavodtarıtmızqa, fabrikalarıtmızqa, tyrlj mekeme, sauda üımdarıtmızqa, temjr çol transport men su transportıñ kəsjr orndarına, kəvjnese kolhozdarıtmız ven sovхозdarıtmızqa çavıst. Bular çer vaırlar çavısr «çımıscı», «çarua» degen perde çamılr, tysjn volar solarqa ornalast, al onıñ ystjne keıvjreulerjnıñ tjptj partıaqa da kjrj ketkenj var.

Bular ol orndarqa qandai peılmen kjrdj? Bular, ərine, ol orndarqa Sovet əkmetjn meıljnce qas kəjr, çaruaçılqtıñ, türmıstıñ, mədenıettjn çañ formalarına varjr tıgıan çau sezjmmen kjrdj.

Endj vıl gospodınderdj Sovet əkmetjne qarş tjke çorıq çasauqa çamas kelmeıdj. Bular çəne vılardıñ taptar vjr emes, ədenese ret osındai çorıq çasar vaqqan, vjraq olar talqandalqan, ıdratılqan. Sonđıqtan vılardıñ çalqız-aq jsteı alatıñ—çımıscılarqa, kolhozçılarqa, Sovet əkmetjne, partıaqa kesjr keltjrj, zıan tıgızu. Bular jzjn vjldjımeı qımdar, qandai da vılsa çolınan kelgen varlıq zıanıñ tıgıjı te çyr. Skladtarđ erteıdj, macınalardı sındıradı. Savotaç üımdastıradı. Kolhozlarda, sovхозlarda zıankestjk üımdastıradı, mıñmen vjrge olardıñ keıvjreulerj,—vılardıñ jcnde keıvj professorlar da var,—zıankestjk çasaqanda tjptj asıra soqır, kolhoz ven sovхозdarđıñ maldarına cıma, qarasan auguların ədeıj ekken; çılq mılın menıngıt augıñıñ çayılnıñ sever volqan, t. v.

Vjraq əñgjmenjn ylıkenj mında emes. Bıl vıgıñ dəuren syrgenderdjñ «jsjndegj» eñ ylıkenj mıñau: vılar memlekettjn, kooperatsıanıñ mal-ıylkjñ çarpaı ürlaudı üımdastırqan, kolhozdıñ mençjktj dınielerjn çarpaı ürlaudı üımdastırqan. Fabrik, zavodtardan ürlau, talau, temjr çoldardaqtı çykterdj ürlau, talau, sauda orndarınan, skladtardan ürlau, talau, əsjrese sovхозdar men kolhozlarda ürlau, talau — çañıq vıgıñ dəuren syrgenderdjñ «əreketterjnıñ» eñ negjzgj forması tjne osındai. Olar taptıq instıktjmen vjlgendeı-aq, sovet çaruaçılqtıñ negjzgj qoqam mençjgj ekenjn sezjr, naq sonıñ usjn sol negjzđı çıqar, Sovet əkmetjne çamançılq keltjrge, çarpaı ürlıq, çarpaı talau üımdastıgr, qoqam mençjgjñ jrgesjn çıqauqa sypmen de tırsadı.

Talan-taraçdıqtı üımdastıru usjn vılar kecegı çeke çarua, vıgjn kolhoz mıcesı volr otıgıan kolhozçılardıñ çeke mençjkcjlk ədetterj men solardıñ sarqıncıqtarın paıdalanadı. Sjder, markscjlder, vjlulerjnıñ kerek: adamdarđıñ sana-sezjmnıñ əsuı olardıñ faktı çyzın-

degj xal çaiьnan keijn qalьp oьrady. Kolhozcyлардың xaljне qарадап-
da olar endj çеке çarua emes, kollektivciler, vьraq olардың sana-sezj-
mj əzjге vьгьнqь eskj qalьpnda, çеке mеncjkcjlk qalьpta. Eksploa-
tatorcy tapradyң qatarlarьndaqь vьгьп dəuren syrgender kolhozcyлар-
дың osь çеке mеncjkcjlk ədettеrjn paidalanьp, qoqam mylkjn talan-
taraçqa salдырмаq, ondaqь kəzdegenj — sovet qūгьльсьньнə negjzjne —
qoqam mеncjgjne kemcjlk keltjru.

Kəp çoldastарьмыз osьndai qūвьльсьqa nemqūraidy qaraidь, çappa
ūrlьq реп talan-taraçдықтың sьгьп, mənjn ūqraidy. Olar mūndai fak-
tlарды, suqaraңqь soqьr adamdai, kərmei — «mūnda oncalьq еснəг-
se çoq» деп oilap əte сьqady. Vьraq, olar, vūl çoldastар, ylken adasu-
da. Kapitalizmniң negjzj çеке mеncjk volqandyqь sьqьldь, vьzdjң qū-
гьльсьмыздың negjzj — qoqam mеncjgj. Kapitalister kezjnde kapitalis-
tjk qūгьльсьь ньqaitьp, çеке mеncjktj qasiettj mеncjk, еckjmnjң su-
ьq qolьп sūqьrуqа volmaitьп mеncjk деп çarialasa, vьz, kommunis-
ter, əndjгьs реп saudаның varьlьq taraularьnda çaruaсььқтың çаңа sot-
sialistjk formalарьп ньqaitu ycjп qoqam mеncjgjn qasiettj mеncjk,
eckjmnjң suьq qolьп sūqьrуqа volmaitьп mеncjk' деп əte-məte mьq-
tar çarialauьмыз керек. Qoqamдыq mеncjktj meilj memlekettjkj, mei-
lj kooperativtjkj, meilj kolhozdjkj volsьп, vəгьvьr, ūrlatьp, talan-ta-
raçqa salдыгьp qoiu, ondai kontrrevolutsialьq sūmdьqtardь vaiqamai
əte сьqи — qoqamдыq mеncjktj əzjnjң vazasь etjр syiengen sovet
qūгьльсьньнə jгgesjп vьzuqа dembergendjk volady. Çuьqta qoqamдыq
mеncjktj saqtau turalь zaң сьqarqanda Sovet əkmetj osь çaqdailardь
eskerjр varьp сьqardь. Vūl zaң dəl osь kynj revolutsialьq zaңдыьқтың
negjzj volьp tabьlady. Al vūl zaңды vūlçьtpai çyzege asьги əгьjр kom-
munistjң, əгьjр çūmьсьсьньнə, kolhozсьсьньнə ең vьгьпсj vorьсь.

Vьzdjң uaqьtьmьzdaqь revolutsialьq zaңдыьқтың neptjң alqacqь
dəujrjndegj revolutsialьq zaңдыьqtan есвьr aьгmasь çoq, qazjrgj kez-
degj revolutsialьq zaңдыьqьмыз neptjң alqacqь dəujrjndegj revolutsia-
lьq zaңдыьqqa qaitьp oьrқandyq deucjler var. Vūl myldem dūгьs
emes. Neptjң alqacqь dəujrjndegj revolutsialьq zaңдыьq kəvjnese so-
qьs kommunizmniң cekten сьqисььqьп, «zakonsьz» konfiskatsialar
men aьmdardь qьгьпa alqan volatьп. Ol kezdegj revolutsialьq zaң-
дыьq sovettjң zaңdarьna toьlьq vaqьньp oьгьsa, çacau сьqarmai on-
dap oьгьsa, çеке iege, çекеcege, kapitaliske mal-myлкjn aman saqtau-
ды qamtamasьz etken volatьп. Vьzdjң qazjrgj uaqьttaqь revolutsialьq
zaңдыьqьмыз vьtjndei vasqaca tyгde. Vьzdjң uaqьtьmьzdaqь revolut-
sialьq zaңдыьқтың var kycj vьgьjnde dьpiede çoq soqьs kommunizm-
niң cekten asularьna qarсь çūmsalьp oьrқan çoq, qoqamдыq çaruaсь-
ьqtaqь ūгьларqа, ziankesterge, qoqamдыq mеncjktj vьldjгьp, talan-ta-
raçqa salatьndarqа, xuligandarqа qarсь çūmsalьp oьгь. Solai volqan-
nan keijn revolutsialьq zaңдыьқтың vьzdjң uaqьtьmьzdaqь kəzdegen
negjzgj mjndetj vasqа nərsе emes, qoqam mеncjgjn saqtau volьp
oьгь.

Soпьң ycjп, Sovet əkmetjniң zaңь veгьp oьrқan varьlьq çaralar-
ды, varьlьq qūraldardь paidalana oьгьгьp, qoqamдыq mеncjktj qoqau
ycjп kyresu, — partianьң negjzgj mjndetterjniң vьгь.

Өлжр, құыр вара қатқан тартардың ақтық қалдықтарын қиратыр вьт-сьтн сьқару үсін, олардың ұрлықтарын мылдем қою үсін вьзге дәл қазір күйтj, quattь proletariat diktaturasь керек.

Кеісjр қолдастар тартарды қою, тасыз қоқам қасан, мемлекеттjн вьрте-вьрте өсuj туралы тезистj: ерjнсектjктj, қаиварақаттықты ақтау, тап кыресjнjн сөнuj, мемлекет билгjнjн әлсжденuj туралы контрреволуцсиялық теорияны ақтау деп тьсjнулj. Мүндай рjкjрдегj адамдардың вьздjн партиамеи мылде қосыла алмайтындьқын дәлелдеп қатудың қажетj қоқ. Бүлар қолдан тайқан азқьндар, не екj қызdj сүрқялар, ондailарды партиадан аластау керек. Тартарды қою мjндетj тап кыресjн вәсеңдетумен орндалмайды, тап кыресjн кысеитумен орндалады. Мемлекеттjн вьрте-вьрте өсuj мемлекет өкметjн әлсjретумен орндалмайды, қайта, ол мjндет өлжр вара қатқан тартардың қалдықын қапыстар, қоыр, капиталистjк қорсауқа қарсы, қорсау болқанда әлj қоырлар вьтреген, қәне тез қоырлайтын қорсауқа қарсы, отан қорқау үсін керектj мемлекеттjк өкметтj меілjнсе кысеіту арқылы орндалады.

Бесçылдықты қызеге асырудың нәтижесjнде вьз қау тартардың ең ақтық қалдықтарын олардың өндjрjстjк позитсияларынан қақыр сьқардықы, кулактың тас-талқанын сьқардықы, оны мылдем құртуқа негьз дәйарлар қойдықы. Вурçуазияның ақтық отрәдтарымен кыресу қәнjндегj бесçылдықтың қортьндысы осындай. Вьрақ вül әлj аз. Ендjгj мjндет — осы вүгьндьқ дәурен сыргендерdj өз кәсjр орндарымыздан, мекемелерjмьзден әвден қыр сьқыр, олардан есқандай зиян келмеітjндеі етуjмьз керек.

Вүгьн дәурен сыргендер зиянестjк, ұрлық-сүмдьқтармен СССР дақы қазjргj кьйдjн вьр қерjн өзгертjр қьверер-аи деуге есвjр қисып қоқ. Совет өкметjнjн қараларына қарсы тұруқа олар тьм әлсьз, тьм пасар. Вьрақ вьздjн қолдастарымыз револуцсиялық қьрақылықпен қарулапыр ал-маса, қоқам менсjгjн ұрлауқа, талап-тарақы салушылық фактыларына овывателдjк-қаиварақат қараудан jс қызjнде ағылмаса, онда вүгьн дәурен сыргендерdjн тигьзетjн қьгьсықы аз болмақы емес.

Совет мемлекетjнjн кьсj артқан сайын, өлжр вара қатқан тартардың ақтық қалдықтарының қарсыласы кысеіе веретjндjгjн есте сақтау керек. Олар дәл өлжр вара қатқандьқтан, өмjрjнjн ақтық кьндерjн өткьзjр вара қатқандьқтан, тарпа вас салудың вьр тыгьнен екjнсj тыгьне, васьм тыгьне көсе вертек, қалқтың артта қалқан слойларына сақыр, оларды Совет өкметjне қарсы қымылдырмақы. Вүгьн дәурен сыргендерdjн Совет өкметjне қақырақан кьіесj, қақырақан қаласы қоқ, олар сол өтjрjк-өсек қалаларының төңjрегьне меceu, артта қалқан элементтерdj де ұйымдастьруқа тьгьсыр көрмеі қалқан қоқ. Осындailардың салдарынан контрреволуцсиялық ескj партиялардың ес-ер, менсевіктерdjн орталықтардақы, сет аймақтардақы вурçуазиясы ұлтсылдардың тас-талқан болқан топтағы қапыдань, қьвьрлай вастауы мүмкьн; trotskister, оңсы ukлонистер jсjндегj контрреволуцсиясы оппозицсиясы элементтер де қайта қапыдань, қьвьрлай вастауы мүмкьн. Әрине, вül қьдьрқылысты емес. Вьрақ вül элементтерdj тез қәне ерексе құрғандьққа ұсырмай құртыр вьтjремьз десек, осы айтылқандардың вәгьн есте ұстау керек.

Соның үсін револуцсиялық қьрақылық қазjр волсевичтерге өте-мөте керектj қасіет воыр тавылады.

VIII

ÇALPЬ QORTЫNDЫLAR

Besçyldыq plandy çyzege asьrudың өndjrstj kəsip pen aul caruacьыqь çөnjndegj, eңбекjlerdjң tьrmьсьп оңdau çөnjndegj, tovar obo-rotьп damьtudaqь, Sovet өkmetjп ньqaitu çөnjndegj, qўгьр vjtuge ainalqan taptardың qaldыqtarь мен sarqьncaqtarьна qarьь tap kygesjп ydetu çөnjndegj negjzgj qortындылар осьлар.

Sovet өkmetjпң соңqь төрт çьlda tapqan tavьstarь, çetjскendjкterгj осьлар.

Ось tavьstarqа qarap, varьq jsjmjz mьnsjz, kem-ketjksjz eken qoi deu qate volar edj. Әгине, varьq jsjmjz vjrdei tap-tўinaqtai, esvjr mьnsjz emes. Jsjmjzdegj кемcjljкter, qateleg çeterljктеi. Praktikamьz-da caruacьыqqa nem ketedj qarauacьыq, çөnsjzджk әlj de var. Qaiter-sjң, maqan tapsьgьlqan qortындыль balandamanьң çeljsj ось-aq vol-qandыqtan, кемcjljкter мен qatelegerge qazjr toqtala almaimьп. Bjraq әңgjme endj onda emes. Әңgjme мьнада: кемcjljкter мен qatelegj-mjz çoq dep esqaisьmьz da talaspaimьz, vjz solarqа qaramastan aitarььqtai jrj tavьstarqа çetjr oтьrmьz; bўl tavьstarьmьzдь көrjр, vьkjl dьnie çyзjndegj çўmьсьь tavь cattanuda, vjzджң tavьstarьmьz сьпьнда da vьkjl dьnieçyзjндjк тарixi мәнj var tavьstar.

Qateleg мен кемcjljкterge qaramastan, partiamьzдың besçyldыqть төрт çьlda orндаuda aita qalqandai kelelj-cesucj tavьstarqа çetujne vas север vola alqan, сьпьнда ne nөrse?

Ectemege qaramastan осьндаi тарixi tavьstarqа çetujmьzдж qamta-masьz etken negjzgj kycter qaida?

Bўl, aldьmen, çўmьсььлар мен kolhozсьлардың milliondaqan qalьң vўqarasьпньң velsendjlgj, aianvaucьыqь, çjgerj мен initsiativasь, vў-lardың iңçener-texnik qьzmetkerlermen vjrge sotsialistjк çarьь pen ek-pjндjлjктj өгçjtude aita qalqandai zог çjgerljлjк көrsetkendjgj. Kymәп çoq, dәl ось çaqдаi volmasa, vjz көzdegen maqsatьmьzqа çete almaitьп edjk, jlgerj qarai vjr qadam da attap vasa almaitьп edjk.

Bўl, ekjпсjden, qalьң vўqaranь jlgerj өrleuge саqьgьqan, көzdegen maqsatqа çetu çolьndaqь qibncьььqtardың vәrjп de, varьq tyrjп de çeңjr oтьgьqan partia мен ykmettjң mьqть çolvascьыqь.

Bўl, aqьr aiaqьнда, caruacьыqtaqь sovetsistemacььпньң erekce qasietj мен өзgece artьqcььььпньң arqasь; qibncьььqtardың vәrjп de, qan-daibп volsa da çeңetjп adam aitqьсььz mьmkjпсjлjкter ось sistemacььпньң өзjпң voibпда.

SSSR дьң тарixi tavьstarьп qamtamasьz etjр vergen negjzgj yc kyc осьлар volдь.

Çalpь qortындылар:

1. Besçyldыqтьң qortындыларь — vurçuazialьq çәne sotsial-demokratialьq vascьлардың besçyldыq plan fantazia, sandьraq, orndalmaitьп ymjt — degen sөzderjп vekerge сьqardь. Besçyldыqтьң qortындыларь besçyldыq plannьң orndalьp qoiqanьп көrsettj.

2. Besçyldыqтьң qortындыларь — çўmьсьь tavь eskjпң qana qigata

alady, çaçanb çasau onb qolnan kelmeidj — degen belgij virçuazia-lyq «nabm simvolbny» da kuljn kökke üsrdy. Besçyldyqtnj qortyndylarj — çümbsç tabbny eskjn qiratu qolnan qandai kelse, çaçanb çaqylar çasau da qolnan sonдай çaqsb keletjndjgn көсеттj.

3. Besçyldyqtnj qortyndylarj — sotsial-demokrattardbny çeke albqan vjrqana elde sotsializm ornatb çyqu mymkjn emes degen tezi-sjn vbt-çyt qyldy. Besçyldyqtnj qortyndylarj vjr elde sotsialistjk qo-qamdy ornatb çyquqa әvden mymkjn ekenjn көсеттj, өitkenj onдай qoqamby ekonomikalbq jrgesj SSSR da osь kynde-aq ornatblyr voldy.

4. Besçyldyqtnj qortyndylarj — virçuazia ekonomisterjnj: çarua-sybqtnj kapitalistjk sistemasь eñ çaqsb sistema, çarua-sybqtnj vüdan vöten sistemasbny qandaib volsa da vaiansbzy, ekonomikanbny өrken-deu çolnda kezdesetjn qibnsybqtardbny sbbna syrgjnr, sbg veredj dep bspattaularbny vbt-çytn çyqardy. Besçyldyqtnj qortyndylarj çarua-sybqta kapitalistjk sistemany әlsjz, vaiansbzy ekenjn көсеттj; vül sistemany zamanь өtjr vara çatqanb, vül sistema өзjnny onbny vas-qa anaqürlym çoqarь türqan çarua-sybqtnj sovettjk, sotsialistjk sis-temasbna veruge tijstjlgjn көсеттj; krizisterden qoqraitbny, kapitalizm cecе almatbny qibnsybqtardь çeñetjn çarua-sybqtnj vjrden-vjr sistemasь — çarua-sybqtnj sovettjk sistemasь ekendjgn көсеттj.

5. Aqyg aiaqьnda, besçyldyqtnj qortyndylarj — eger çümbsь qalai qarai vastauьn vjse çәne qibnsybqtardan qoqrasa, — partianbny es-qacan çeñjmeitjndjgn көсеттj.

(Kөpke deijn vasymaqan du qol çapalaqtaudbny aiaqь ovatsiaqa ai-naldь, vykji zal tyregeljr Stalin çoldastь qüttyqtar, qocemet ettj.)

DEREVNEDEGJ ÇŪMBS TURALB

**ВК(в)Р Орталық Комитеті мен Орталық Бақылау Комиссиясының
вжгіккен пленумында 1933 ғыль 11 январда сөйлengen сөз**

Çoldastar! Meniñ oıymca, cecender partianıñ derevnedegj çŭmbsı-
nıñ kyijn, onıñ kemcılıkterjn, onıñ çaqсылық çaqıñ, әsjrese onıñ
kemcılık çaqtarыñ dırys көrsettj. Sonda da, meniñ oıymca, sөileucjler
derevnedegj çŭmbsımyzdyñ jcjndegj eñ vastı kemcılıkterjn aitqan
çоқ, sol kemcılıkterdjñ tamығыñ-tyvjrn асыр берген çоқ. Al, vjzdjñ
өte-mөte zer салатın çaqımyz osı çaqı. Sonıñ ycjn derevnedegj çŭ-
mbsıtarımyzdyñ kemcılıkterj туралы өз рjкjrmdj аituqa, аitqanda vol-
cevikke тура айтр беруге rıqsat etjnjzder.

Derevnedegj çŭmbsımyzdyñ soıqı çыldaıq, 1932 çыldaıq vastı
kemcılıgj qaisı?

Eñ vastı kemcılık мынау: vıl çыль astық daıyndau çŭmbsı aldıñ-
qı, 1931 çыла qaraqanda, ylken qıncсылыqtarmen өttj.

Mıñıñ севеvj egjnjñ çaman сыққанынан deudjñ еsvjr qısıñ çоқ;
севеvj vıl çыль egjnjmјzdjñ сықты 1931 çыладан çaman volqan çоқ,
qaita çaqсы volыр сықты. 1931 çыль SSSR дыñ Soltystjk-сықыс çaqta-
ғындаıq negjzgj 5 ауданда qırqaqсылық voldı da, eljmјzdjñ astық va-
lapсы vjrsыrga kemjr qalqan edj; al endj, 1932 çыла varıq astық
өnjmj sol 1931 çыладан arтық voldı; mıñ beker dep еckjm de aita
almaidı. Ras, Kıvan men Terekte çәne Ukrainanıñ keıvjг ауданда-
ғында aua raıь keljspegendjkten 1932 çыль da egjnjñ az kem ысыrap
volqanı voldı. Vjraq, 1932 çыла egjnjñ ысыrap volıь qanca degen-
men de SSSR дыñ Soltystjk-сықыс аудандарындаıq qırqaqсылықтыñ
salдарынан volqan 1931 çыла egjn ысыравыныñ тең çartсына da çet-
ken çоқ; vıqan da kymәn volmasqa tijs. Endece eljmјzdjñ 1932 çыла
astық 1931 çыладан arтық voldı. Sonda da, osı çaqdaıqa qaramas-
tan, vıtyrqıqa qaraqanda 1932 çыла astық daıyndau çŭmbsımyz yl-
ken-ylken qıncсылыqtarmen өttj.

Mıñıñ мәnjсj qalai? Çŭmbsımyzdaıq osı kemcılıktjñ севеvj ne-
den? Vıl säkessjzджktj nemen tysjndjruge voladı?

1) Aldımen, mıñıñ севеvj мынау: çergjлjktj orndardaıq çoldas-
tarımyz, derevnedegj qызmetcilerjmјz kolhozdyñ astық saudasыñ ça-
rialaudan tuqan derevnedegj çaңa çaqdaıdı eskere vjmedj. Bılar naq
osı çaңa çaqdaıdı eskermegendjgjnep, naq sonдыqtan olar çaңa çaq-
daıqa laıьқты çaңa qalыpqa veijmdele almaidı. Kolhozdyñ astық saudası
çarыqqa сыqpaı tırqanda, astықтыñ vaqасы: memlekettjk vaqa çәne rı-
noktjk vaqa dep ekj tyrlj vaqada vөлjnvei tırqanda derevnedegj çaq-
daı vjrtırlj edj. Kolhozdyñ astық saudasыñ çarialaumen qavat vıl çaq-
daı kenet өзgeruge tijs voldı; өitkenj kolhoz saudasыñ çarialaudıñ өzj

astьqtьң ғыпokтаqь вақасына, мемлекеттjң тақайындь вақасынан көтерjңkj вақасына çол беру воьр тавьладь. Bұл çақдаi саруалар арасьнда мемлекетке astьq tapsьruqa kelgende belgьlj samarqaulьq tudьğatьnь aiqьn edj; mўnь дәлелдер çatudьң есвjг қасетj çоқ. Өitkenj саруаның есвj: «kolhozдың astьq saudasь çarialандь, ғыпok вақасына çол берjldj; astьqьмдь базарға satqандаqь аларьм мемлекетке tapsьruqanda алатынмнан әлде қайда көр воладь екен, endесе мен аqьмақ воlмасам, astьqьмдь ұстай тұруьм керек, мемлекетке astьqtь аз tapsьгьр, kolhoz saudasьна тоlьғар қалдығуьм керек, сөitjр, мөлсерj вjгдеi astьqtь satqаныма неқўғьм көвjрек рўl аьр қалуға тьгьсуьм керек» деген есер edj.

Нақьз ұқьмдь çәне тавьqи логика осьндаi!

Bjғар, mўндаqь қьгсьқ мьнау boldь: вjздjң derevnedegj қьзметсjлерjмjз, қалаi дегенмен де олардың вjрталаь ось ұр-ұқьмдь, нақьз тавьqи пәрсенj ұқрадь. Совет өкметjнjң tapsьruqan мjндетjн ақсатрау усjн коммунистерjмjз ось çаңа çақдаida орақтың васынан-ақ, 1932 çьlqь yiei айнан-ақ, astьq дайындау çүмьсьн меiljnce çеделдетjр, тьқьздаi беру керек edj. Çақдаi осьнь керек қьльр edj. Al js çызjне kelgende олар қайтть? Astьq дайындау çүмьсьн çеделдетудjң орньна, олар әртьrlj фондьлар çасаудь çеделдетjр кettj; сөitjр astьq tapsьrucьлардың мемлекет алдындаqь мjндеттерjн орндаудаqь тартьнсақтықьн кьсеitjр çjберdj. Олар çаңа çақдайды ұқрай қальр, саруалардың astьq tapsьruda өзjн-өзj теçер ұстар отьруандьқьньң аiaqь astьq дайындау çүмьсьна тўсау волюьнан қорққан çоқ, қайта саруалардың вәгj вjгдеi astьқьн elevatorларға қўльр çjберjр, kolhoz saudasьньң retjмен базарға сьқаруға astьq қалдығмай қойады-ау дер, қорқты.

Basqaca aitqanda, derevnedegj коммунистерjмjз, кем дегенде солардың көрсjljгj, kolhoz saudasьньң тәуjг çақьн қана вайқады; оның тәуjг çақьн қана ұьқьльр, сонь қана көңljне тоқьды, вjғар kolhoz saudasьньң пасар çақтарьн мьldem ұқьнвады, көңljне тоқи алмады; eгер олар, iaқни коммунистер, орақтың васынан-ақ astьq дайындау науқанын çеделдетjр, тез орндатыр çjбермесе, kolhoz saudasьньң пасар çақь мемлекетке yiken zian кeltjруj мьмкьн ekendjгjн ұқьнқан çоқ.

Al вўl қате тек kolhoz қьзметсjлерjнде қана воьр қойқан çоқ. Bўl қате совхоз директорларьнда да boldь; вўлар мемлекетке tapsьгьлатьн astьqtь теçер қьлмьс jstedj, сол astьqtь көлденең çаққа анақўғьльм көтерjңkj вақамен сата вастады.

Kolhoz astьq saudasьмен вайланьсть paida воlқан вўl çаңа çақдайды kolhoz saudasьн өркендету тuralь сьқарқан өзjнjң belgьlj қaulьсьнда Қалқ Комиссарлар Советj мен Ортальқ Комитет eskerdj ме? Ia, eskerdj. Bўl қaulьда astьq дайындау планьн тольқ орндар, тұқьмдь тьгел çинар воlқаннан кейн қана kolhozдың astьq saudasьн асиға воладь дер асьқ айтылған. Ol қaulьда: astьq дайындау планьн орндар, тұқьм қорьн тольқ қўiқаннан кейн қана, ось carttar орндайқаннан кейн қана, самалар aitqanda 1933 çьlqь iaнвардың 15 nen вьлаi қана kolhozдың astьq saudasьн асиға воладь дер асьқ айтылған. Қалқ Комиссарлар Советj мен Ортальқ Комитет вўl қaulьсьнда, derevnedegj қьзметсjлерjмjзге: тьrlj қор, запас дегендерге вар назарларьнды аударьр

çjberjр, ең vastь mјndettj eleusjz qaldьrьр çyrmençer, astьq daıьndau çımьсьп oraqtьң vасьnan çedeldetjр, qьzu çyrgjzjңder; өitkenj, vјrјn-cj paгьz — astьq daıьndau planьң orndau, ekјncj paгьz — tьqьm qoгьң toльq qūiu, osь carttardь tegjs orndap cьqqannan keijп qana kolhoz astьq saudasьң vastaulaгьңa, өrkendetulerjңe voladь dep aitqan volatьң.

Ortalьq Komitettjң Saiasi Biurosь men Qalq Komissarlar Sovetj-njң qatesj, mymkјn, mьnau cьqar: vūlar jstjң osь çaqьң әvden çetkјljktj tyrde qataң kөrsetpegen, kolhoz saudasьңьң voıьnda qandai qaup varьqьң derevnedegj qьzmetcјlerjmјzge өte qattь eskertpegen volar. Bјraq vūlarđьң osьndai qauptjң varьqьң eskertkenjnde çәne çetkјljktj tyrde eskertkenjnde esvјr kymәn volmasqa tijs. Turasьң aitu kerek, Ortalьq Komitet pen Qalq Komissarlar Sovetj çergјljktj orndardaқь qьzmetcјlerdјң, audandьq qьzmetcјlerdјң qana emes, vјrsьрь-ra ovьstьq qьzmetcјlerdјң de lenincјl qьraқььqь men cьпьqqandьqьң vјraz asьга vaqalar çjberdj.

Bәlkјm, kolhozđьң astьq saudasьң çarialaudьң keregj çoq volqan cьqar? Әsjrese kolhoz saudasьndaқь tәujr çaqtarьmen qatar, keivјr nasar çaqtarь da var ekendјgјn eskergende kolhoz saudasьң çarialau, vәlkјm, qate volqan cьqar?

Çoq, kolhoz astьq saudasьң çarialau qate volqan çoq. Jske asьгь-lь dьrьs volmasa, revolutsialьq caranьң qandaiь volsa da keivјr terjs retterden qūtyla almaidy. Kolhozđьң astьq saudasь çәnjnde de sonь aitu kerek voladь. Kolhoz saudasь derevnege de, qalaqa da, çımьscьtavьna da, carualarqa da әrj kerek, әrj paidalь. Paidalь volqanь ycjп de kolhoz saudasьң acu kerek voldь.

Qalq Komissarlar Sovetj men Ortalьq Komitet kolhozđьң astьq saudasьң acqanda ne nәsege syiendj?

Aldьmen, qala men derevne arasьndaқь tovar ovorotьпьң vazasьң keңeitц ycjп, çımьscьlarđь aulcaruacььq produktьlarьmen, carualarđь qala vūьmdaгьmen çavdьqtau jsјn çaqsartц ycjп astь. Mūпьң ycjп tek memlekettjk ia kooperativtjk sauda çetkјljksjz ekenjnde kymәn volmasqa tijs. Tovar ovorotьпьң vūl salasьң çaңa salamen — kolhoz saudasьmen toльqтьrц kerek voldь. Kolhoz saudasьң acьр, vјz vūl salanь toльqтьrđьq ta.

Qalq Komissarlar Sovetj men Ortalьq Komitet, mūnan keijп, kolhoz saudasьң acqanda kolhozđьң astьq saudasьңьң çәrdemjmen kolhozcьларqa qosьmca doхod berjр, onьң tьrгьсьп, ekonomikalьq kyijп oңdaudь maqsat ettj.

Eң soңьnda, olar kolhoz saudasьң acu arqasьnda egјn egu çәnjп-degj volsьң, egјndj çinau çәnjпdegj volsьң kolhozđьң çımьсьп oңdau-qa caruanьң ьntasьң, talavьң arttьrudь kөzdedj.

Bәrjңe mәljm, Qalq Komissarlar Sovetj men Ortalьq Komitettjң vūl рјkјrlerjпjң vәrj dьrьs volqanьң soңqь kezdegj kolhoz tьrгьсьп-daқь faktьlar tygeljmen aпьqtadь. Kolhozdarđьң пьqaiu protsesjпjң kyceiuj, kolhozdan cьqudьң toqtalь, çeke carualarđьң kolhozqa kјrujпjң көveiuj, kolhozcьларđьң çaңa mycelerdj talqap alatьп volь — mūпьң vәrj çәne vasqa da sonđai faktьlar kolhoz saudasь kolhozdarđьң kyijп nasarlatpaqanь, qaita kyceitkenjп, пьqaitqanь aпьqtadь.

Olai bolsa, derevnedegj çimьsьmьzdbь kemcjljcterj kolhoz sauda-sьnan emes, onь keide dьrьs çyrgjzveujmьzden, çaça çaqdaidь esepke ala vjlmeuden, kolhozdbь astьq saudasьn çarialaudan tuqan çaça çaqdaiqа yiles öz qatarьmьzdbь qaita qьra vjlmeujmьzden.

2) Derevnedegj çimьsьmьzdaqь kemcjljcterdjь ekjncj sevevj: çergjljktj orndardaqь çoldastарьmьz — tek vьl çoldastар qana emes, — pegjzgj astьqtь audandarda kolhozdarbь ystemdjь aluь seveptj derevnedegj çimьsьmьzdbь çaqdaibь өзgergenjь tysjьvedj. Astьqtь audandarьmьzda çaruacьььqtьь kolhozdbьq formasь ystemdjь alqanьnə vəgjmьz de qanapьz. Bьraq, vьl çaqdaidьь aul çaruacььььь damьtu jsjьdegj qamьmьzdbь, çauartьььььmьzdbь kemjtreitjьjь, qaita arttьrattьььь vjrsьrьra çьrt tysjьveidj. Bьrsьrьra çьrt vjrer audanda ia ovьsta kolhozdasu 70 iaki 80% ke çetse, sonьmen varььq çimьs vjtkendej koredj, endjgj çimьstь kolhozdastryudьь özj jstep, kolhozdastryudьь özj aul çaruacььььь kyceitetjьdei koredj, sonььqtan çimьstь endj özj jsteledjge, samotokko salsa da volatьndai koredj. Bьraq vьl ylken adasqandьq, çoldastар. Dьrьsьnda çaruacьььqtьь vasьm, ystem formasь kolhoz çaruacьььььna kocu, vjzджь aul çaruacьььььna qarасьmьzdbь kemjtreidj, qaita arttьradь, aul çaruacььььь koteru jsjьde kommunisterdjь vasьььq röljь kemjtreidj, qaita arttьradь. Aul çaruacььььь damьtu jsj ycjь çimьstь samotokke salu qazjг vьrьььььdan da qauptj. Çimьstь samotokke salu qazjг varььq jsjьmьzджь vьldjьrь çjberujь mьmkjь.

Derevnede çeke çarualar vasьm volьp tьrəanda, partia aul çaruacььььь damьtu jsjьne çeke çərdemder kəgsetu, keçes veru, eskertuler çasau arqьь qatnasьp, sonьmen qanaqattanьp oтьra alucь edj. Ol kezde çeke çarua өз çaruasььььь qamьь өзj jzdeuge mьndettj edj, өitkenj ol өз çaruacьььььna çauartььььqtь өзjnen vasqа eckjьmge çyktei almaitьь edj, өitkenj onьь өз çaruacььььь qarau, onьь çeke vasььььь çimьsь edj, sonььqtan өзjnen vasqа eckjьmge ol sene almaitьь edj. Ol kezde çeke çarua, pansьz qalьp actьqqa ьcьraçььь kelmese, egjь saludьь, egjь çinaudьь qamьь çəne aulçaruacьььь eпvektjь çalьp protsesterjьjь qamьь өзj jsteuge mьndettj edj. Kolhoz çaruacьььььna kockennen keijь jstjь vetj aita qalarььq өзgerdj. Kolhoz çeke çaruacьььь emes. Kolhozсьlar osьlai dep qazjгde aitьp ta oтьr: «kolhoz menjkj de, menjkj emes te, kolhoz menjkj, vьraq sonьmen vjгge ol Ivanqа da, Filipke de, Mixailqа da, kolhozdbь өзge mьcelerjьne de vjгdei, kolhoz vəgjmьzge ortaq» deidj. Endj ol kolhozсь volьp oтьr, ol kecegj çeke çarua, vьgjь kollektivcj, — qazjг kolhozсь çauapkerljktj өзgege audara aladь, kolhozdbь өзge mьcelerjьne sene aladь, өitkenj kolhozdbь onь pansьz tastamaitььь vjledj. Sonььqtan, kolhozсьььь çaruacьььь ycjь qam qьluь, çeke çarua kezjьdegjden kemjджь, өitkenj çaruacьььььqtьь qamьь çeu, oqan çauartьььь qazjг varььq kolhozсьььь vəgjьne vjгdei ortaq js voldь.

Mьnan qandai qortьndь cьqadь? Mьnan cьqatьь qortьndь — çaruacььььь çyrgjzuce çauartьььььь salmaqь qazjг çeke çarualarдан kolhoz vasьььььna, kolhozdbь vasьь ьitqььььna audь. Endj çarualar kolhoz çaruacььььь dьrьstar çyrgjzudj, çaruacьььььqtьь qamьь çeudj өзde-

гјнен талар етеп, колхоз басчыларынан талар етедј, немесе дөденкјгер айтқанда, өздерјнен гөргј колхоз басчыларынан көвјрек талар етедј. Мунь аты не? Мунь аты: аул саруасылыр өркөдету протсесјне партиа қазјр ҫеке қатнасымен қанақат етјр отыра алмаиды. Партия қазјр колхоздарға басчылыты өз қолына алыр, ҫимьсқа ҫауартылыты өз мойнына алыр, саруасылыты вјлјт, техника негјзјмен алаға вастыру јсјнде колхозсыларға ҫөрдөмдөсјр отыруға мјндөттј деген қортынды ҫықады.

Вјрақ муньмен де јс вјтреидј. Колхоз јргј саруасылы. Ал јргј саруасылыты плансыз ҫыргјзуге волмаиды. ҫыздеген, кейде муньдақан уйдј иымдасытыр отырақан јргј егјн саруасылыр тек планды басчыларға қана ҫыргјзуге волды. Онысыз јргј саруасылы вүлјнуге, қүруға тјстј. Мјне колхоз қүгылысы түсындағы тақывјр ҫаға ҫақдай, — ҫеке ұсақ саруасылыты ҫыргјзу ҫақдайларын негјзјнен өзгөсе ҫақдаиды вјргј осы. Мундай саруасылыты ҫыргјзу јсјн ветјмен ҫјверуге, самөтөкке салуға вола ма? Әрине, волмаиды. Мундай саруасылыты ҫыргјзу усјн колхоз саруасылыр пландай алатын, оны иымдасықан тырде ҫыргјзе алатын вјраз сауатты адамдарды велгјлј минимумьмен колхозды қамтамасыз ету керек. Сөз ҫоқ, Совет өкметј колхоз қүгылысыны јсјне үнемј қатнасыр, үнемј ҫөрдөм көрсөтјр отырмақан ҫөрте мундай саруасылыты ҫолаға қою мүмкјн өмес.

Ал, мунан ҫықатын қортынды қандай? Мунан ҫықатын қортынды сол: колхоз қүгылысы партианы, үкметтјн аул саруасылыр дамыту ҫөпјнде ҫауартылыр, оны усјн қам ҫөујн кемјтреидј, қайта арттырады. Мунан ҫықатын қортынды сол: партиа колхоз қозқалысын вастаын дөсе, колхоз түгмысы мен колхоз басчыларыны варлы егҫей-тегҫейне ҫөте ағаласы тјс. Мунан ҫықатын қортынды сол: партиа колхоздармен вайланасын азайтрау керек, қайта үдете тусу керек; партиа колхоздарда вольт ҫатқан јстјн вөргјн вјлјр отыру керек; сөйтјр кейнде ҫөрдөм қолын созыр, колхозға төнјр түрқан қауптј алдын ала васы керек.

Ал, јс ҫызјнде не көргјр отырмаз? Јс ҫызјнде вјрсырыға ауданды, облысты иымдарды колхоз түгмысынан, оларды тјлегјнен қол үзјр отырақанды көргјр отырмаз. Вјрсырыға адамдар колхоздарды вүрократиасы кеңселерден ть дамыр ҫатқанын сезөидј, олар өздерјнјн кеңсөде отырыр қүлақ-қүлақ қағаз ҫазқанына мөз. Кей ҫөрте колхоздан алыстақанды сонқам, өлкелк иымдарды кейвјр мүселерј өз өлкејндегј колхоздарды ҫаын тјстј ауданды иымдардан вјлмеі, Орталық Комитеттјн Мәскеудегј мүселерјнен өстјр вјлјптј. Бұл қайғы хал, вјрақ бұл факты, ҫөлдөстар. ҫеке саруасылытан колхоз саруасылына көсу дөревнедегј коммунистердјн басчылыр күсөитү тјс өдј. Ал, јс ҫызјнде вјрсырыға ҫөрте колхозға көкөкөнен кейн коммунистер колхоздасыды көр протсөтјн көзјр қылыр ҫауарақаттыққа салынды, јстј самөтөкке салды, ҫимьсты ветјмен ҫјвердј. Колхоз саруасылына планмен басчылы ету мәселөсј колхоздарда коммунистердјн басчылы күсөитү керек өдј. Ал, јс ҫызјнде вјрсырыға ҫөрлерде коммунистер артта қалыр, тар дүсраныны тогына тусјр, колхозды вүгмыды ақтарды офитсерлерј, вүгмыды рөтлүгөсүлдар, ҫалыр айтқанда ҫимьсылар мен саруаларды дүсрандары вөлер кеттј.

Дөревнедегј ҫимьсымызды кемсјлјктерјнјн өкјнсј сеөөвј осы.

3) Derevnedegj çümьsьmьzdaqь kemcijkterdjь ucjncj sebevj: vjzdjь көр çoldastarmьz caruacььqьtьь çaqa formacь retjnde kolhozdarь asьra vaqalar çjberdj, asьra vaqalar, kolhozdarь tьm dərjptedj. Olar caruacььqьtьь sotsialistjk formacь kolhozdarqa көckennen keijn-aq varььq js vjtkendei көrdj, kolhoz jsterjn dūrьs çyrgjzu, kolhoz caruacььqьtьь dūrьs plandau, kolhozdarь ylgjly sotsialistjk caruacььqqa ainaldьru jsj kolhozdarьdь volььmen qana qamtamacьz voladь dep ũi-qardь. ũiьmdastьru çaqьnan kolhozdьdь əlj əlsjz ekenjn, sьnalqan volcevik qьzmetcjler çetjstjru çənjnde volььn, kolhozdьdь kьpve-kьngj jsterjne vasьььq etu çənjnde volььn, partianьdь mьqьtь çərdemjne mūq-taç ekenjn olar tysjnvedj. Vjraq kemcijk vūl emes çəne vas kemcijk te vūl qana emes. Vas kemcijk sol: vjzdjь көр çoldastarmьz aul caruacььqьtьь ũiьmdastьrudьdь çaqa formacь volqan kolhozdarьdь kьcte-rjn çəne mьmkjncjlkterjn asьra vaqaladь. Kolhoz caruacььqьtьь sotsialistjk formacь volqanьmen əlj de, tyrlj qaupke ũcьramauь mьmkjn emes ekenjn, kontrrevolutsialьq tyrlj elementterdjь epter kolhoz vasьььqьna ətuj mьmkjn ekenjn, belgjlj çaqdailarda kolhozdarь sovette qarьsь elementterdjь əz maqsattarь ucjn paidalanuь mьmkjn ekenjn tysjnvedj.

Saiasi ũiьmnьdь sotsialistjk formacь Sovetter volqanь siaqьtь, caruacььqь ũiьmnьdь sotsialistjk formacь kolhoz. Kolhozdar volььn, Sovetter volььn revolutsiamьz dьdь, çümьscь tavььdь orasan ũlь tavььsь. Vjraq kolhozdar men Sovetter ũiьmnьdь formacь qana, ras, sotsialistjk formacь, vjraq ne degenmen ũiьmnьdь formacь qana. Varььq çümьs' osь formaqa qandai mazmūn berige vailanьstь. Çümьscь, soldat deputattarь Sovetterjnьdь belgjlj dəujrde revolutsiaqa qarьsь kontrrevolutsianь qoldaqanьn vjz vjlemjz. Vjzde, SSSR da, məselen, 1917 çьlь yilde, Sovetterge mencevikter, es-erler vasьььq etken kezde osьndai voldь, vūl kezde Sovetter revolutsiaqa qarьsь kontrrevolutsianь qoldar, çasьrdь. Germaniada 1918 çьldьdь aiaqьnda, Sovetterge sotsial-demokrattar vasьььq etken kezde osьndai voldь, ol kezde Sovetter revolutsiaqa qarьsь kontrrevolutsianь qoldar, çasьrdь. Olai volsa, Sovetter formacьdьdь əzj revolutsianьdь ũlь tavььsь vola tūrса da, jstjьdь mənj ũiьmnьdь formacь volqan Sovetterde qana emes. Jstjьdь mənj aldьmen Sovetterdjь çümьsьdьdь mazmūndьda, Sovetterdjь çümьsьna vasьььq etken kьm — revolutsionerler me, əlde kontrrevolutsionerler me, əngjme, eң aldьmen osьnda. Kontrrevolutsionerlerdjь kei uaqьttarda Sovetterge qarьsь cьqraitьn mənjsj de osьnda. Çürtqa mə-ljьm, məselen, orьs kontrrevolutsiasьdьdь vastьqь Milukov Kьpncьtadt көterjljsj kezjnde Sovetterdjь çaqtar səilegen volatьn, vjraq sovetterde kommunister volmasьn degen volatьn. Orьs kontrrevolutsiasьdьdь vastьqь Milukov ol kezde «Sovetter kommunissjz volььn» degen ũran cьqarqan volatьn. Jstjьdь mənj tek Sovetterdjь əzderjnde qana emes, ol Sovetterge kьm vasьььq etedj, js aldьmen sonda ekenjn kontrrevolutsionerler tysjndj.

Kolhozdar turalь da osьnь aitu kerek voladь. Eger kolhozdьdь vasьndai naqьz revolutsionerler, volcevikter, naqьz kommunister otьrsa, caruacььqьtьь ũiьmdastьrudьdь sotsialistjk formacь volqan kolhozdar ca-

ruacьbь qurьbьbьbь keremet ylgьsjn kersetе aladь. Čane mьnbь ke- rьsjnce, eger kolhozlarda es-erler, mencevikter, Petluranь ofitserlerj men özge aqgvardeister, vьrbьbь denikincjlder men kolcaksьldar de- genjn jstep otьrsa, kolhozdar vьrsьbьra uaqьt voьbьna tyrlj kontrrevolu- lutsialьbь qьbьqtardь vьrkeitjn ornqa ainalьp ketuj mymkjn. Onьbь ys- tjne mьnanь este ьstau kerek: ьbьmьnbьbь formasь volqan kolhozdar özjne sovetke čat adamdardьbь vasьbь sьqьp ketpeujnen qamtamasьz emes ekendjgь vьlai tьrsьbь, qaita kontrrevolutsionerlerdьbь bastarqь kezde olardь uaqьtca paidalanьbь ucjn az kem qolailь da voladь. Ca- gualar čeke cagucьbьbь qurьp otьrqanda, olar vьtьrandь volucь edj, vьr-vьrjnep völektenjь tьrucь edj; sol severtj cagualar ortasьnda so- vetke dьcpan elementterdьbь revolutsiaqa qarsь jsterj közge tysken- dei ylken əser vere almadь. Cagualar kolhoz cagucьbьbьbьna ötkende čai myldem özgece volьp cьqьp otьr. Endj cagualardьbь kolhoz siaqьtь körcьljk ьbьmьnbьbь daiar formasь var. Sondьqtan, sovetke čat element- terdьbь kolhozqa vas sьqubь čane olardьbь sovetke qarsь jsterj anaqur- ьm ylken, közge tyserljktei əser vere aladь. Sovetke qarsь element- ter mьnbьbь vəgjn čaqsь eskeretjn bolsa kerek. Kontrrevolutsionerler- dьbь vьr völegj, mьsalsь, Soltystjk Kavkazda, revolutsiaqa qarsь časь- ьbь ьbьmdarьbь əckere vьrker otьru ucjn özderj bastar kolhoz siaqьtь vьrdeңe qurьuqa tьrьsatьbь kəgьnedj, vьl vьzge məljm. Sol siaqьtь vьr- sьbьra audandarda əlj de bolsa əigьlenbegen, talqanь cьqarьlmaqan sovetke qarsь elementter kolhoz jejnde kontrrevolutsialьbь čьmьstar- dьbь ьiasьbь qurьu ucjn özderj kolhozqa ьmtьlp kjredj, tьptj kolhozdь maqtai tьsedj, vьl da məljm. Sol siaqьtь, sovetke qarsь elementterdьbь vьr völegj qazьr özderj vas volьp kolhozdь čaqtaidь, vьraq kolhozda kommunist volmasьbь dep cart qoiadь, vьl da vьzge məljm. «Kolhozdar kommunistersьz volьbь»—sovetke qarsь elementter qazьr mьne osьn- dai ьrandь tastaidь. Olai bolsa, jstьbь mənjьsь ьbьmьnbьbь sotsialistjk for- masь volqan kolhozlardьbь özjnde qana emes, aldьmen vьl formaqa qandai mazmьbьn verjlujnde, kolhozdьbь vasьnda kjm otьr, kolhozdь kjm vasqarьp otьr, jstьbь mənjьsь aldьmen mьne osьnda.

Leninizm tьrəqьsbьnan qaraqanda, ьbьmьnbьbь formasь retjnde als- aңz Sovetter siaqьtь, kolhozdar da qurьal volьp tavьladь, tek qurьal qan- na. Belgьlj čaqdailarda vьl qurьaldь revolutsiaqa qarsь čьmsauqa da voladь. Vьl qurьaldь kontrrevolutsiaqa da qarsь čьmsauqa voladь. Vьl qurьal čьmьscь tavь men cagualarqa qьzmet jstei aladь. Vьl qurьal bel- gьlj čaqdailarda čьmьscь tavьbьbь, cagualardьbь dьcpandarьbьna da qьz- met ete aladь. Vьraq js osь qurьaldьbь kjmьbьbь qolьnda volьbьnda, kjmge qarsь čьmsalьbьnda.

Mьnbь taptьbь sezьmьmen čьmьscьlar men cagualardьbь dьcpandarь da tysjne bastadь.

Vьraq, amal ne, mьnbь keivьr kommunisterьmьz əlj tysьnbьbei keledj.

Keivьr kommunisterьmьz osь ьp-ьqьmdь nərsenj tysьnbьbegendьkten de, naq sondьqtan vьrsьbьra kolhozdarьmьz dьbьbь jsterjn, qazьr tysьbь voiaqan, ton čamьlqan, sovetke qarsь elementter viler, kolhozda zian- kestjk, savotač ьbьmdastьbьp otьr.

4) Derevnedegj čьmьsbьmьz dьbьbь kemcьljkterьbьbь tertьncь severь:

çergijktj oьndardaçь vjrsьpьra çoldastarьmьz kulaktarqa qarьsь kyres maিদanьn qaita qūrudь vjimej çyr; soңqь kezde tap çauьnьn pьcьnj özgergenjn, tap çauьnьn derevnedegj taktikasь özgergenjn, tavьstarqa çetu ycjn osьqan səikes vjz de öz taktikamьzдь өзgertuj-mjz kerekьtgjn uьnьvai çyr. Çau өзgergen çaqdaidь tysjndj, derevnedegj çaңa qūrьbьstьnь kycjn, quatьn uьnьndь, osьlardь uьqan soң çau qaita qūrьldь, өз taktikasьn өзgerttj, — kolhozqa tura, acьqtan-acьq savuьl çasaudan cьqьp, vjldjmei, jcten jrjtu ailasьna tystj. Al vjz osьnь uьqradьq, çaңa çaqdaidь көre almai qaldьq, tap çauьn өlj kynge deijn onьn taiьp çoq volьp ketken çerjnen jzdeudemjz, kulakren kyresudegь vaiaçь eskj mandьmsьz tyrde kyresu taktikasьn çyrgjze berudemjz, al vül taktikanьn өзj əldeqacan eskjrp qalqan taktika.

Tap çauьn kolhozlardan tьs çerden jzdeucijlk var; tap çauьn ai-uən kelbettj, azuь altь qarьs, cyide çelke, çuan moьn, qoьnda colaq mьltьqь var adam dep jzdeucijlk var. Kulaktь plakattarda көrjр çyrgen belnesjnde kezdestjremjz dep jzdeucijlk var. Bjraq onđai kulaktar çer ystjnde көpten berj çoq. Qazjrgj kulaktar, olardьn qūьrcьqтарь, qazjrgj derevnedegj sovetke qarьsь elementter көvjnese qoi auzьnan cөp almaityn «momyн», «nacar qana», «əulie» sьqьldь volьp çyredj. Bülardь kolhozdan uьzəp cьqьp jzdeudjң keregj çoq, vülar kolhozdьn өз jcjnde, kolhozda dykencijlk, çauacьbьqть vasqarucь, esercijlk, qatcьbьq, taqь vasqa tyrlj qьzmette ətьr. Bülar «kolhozdar çoqalsьn» dep, ecqacan aitpaidь. Bülar kolhoz «çaqьnda». Bjraq, vülar kolhozdьn jcjnde savotaç çasatuda, ziankestjk çyrgjzude, vülardьn sol çümьstarь kolhozdarqa çailь timeidj. Bülar «çoqalsьn astьq daьndau çümьstarь» dep ecqacan aitpaidь. Bülar astьq daьndau «çaqьnda». Bülar demagogtjкке «qana» tysjр alьp, kolhozdьn mal çauacьbьqьna arnar qor qūru kerek, dep өңecteidj, vülar sonđai qorlardь naqьz keregjnen yc ese artьq qūrudь talap etedj, kolhozdan əleumettjk qamsьzdandьru fondьsьn qūraudь talap etedj, vül fondьnьn mөлcerjnen, keregjnen yc ese artьq voluьn tjleidj, kolhozdarдьn көpcijlk tamaqtandьru jsjne vjр kynge qьzmetcь vasьna veretjn nanь 6 dan 10 qadaqqa cejn volьsьn, dep өңecteidj, vasqa da osь sьqьldь jsterdj jsteidj. Ərine, mündai «qorlardan» soң, көpcijlk tamaqtandьru jsjne çaңaқьdai yles bergen soң, mündai çuliktjk qьzьl өңeckе salьnqanнан soң, kolhozdьn çauacьbьq quatь qaitadь, astьq daьndau çümьsьna esvjр on da qalmai qoiadь.

Sonđai ертj çaudьn өзjn tauьp, onьn demagogiasьna berjjр ketpes ycjn revolutsialьq qьraқьbьq kerek; çaudьn vet perdesjn çuьp tastap, onьn naqьz pьcьnjn, kontrrevolutsialьq pьcьnjn qalьn kolhozcьlarqa əvden anьqtap көrsetjр vere alatьn volu kerek. Al endj, sonđai çümьs qoьnan keletjn kommunister derevnede көp pe? Kommunisterdjң onđai tap çaularьnьn sьgьn əckerelej vьlai tūrьsьn, qaita sol çaudьn çuliktjk demagogiasьna berjjр, solardьn degenjmen ketjр qalatьndarь da sirek emes.

Çaңa perdenj vьrkenjр alqan tap çaularьn көrmei, onьn zūьmьdьq aila-sūmьdьqтарьn əckerelei almai çyrjр, keivjр çoldastarьmьz — өз-

derjn-özderj çübatadъ—vül çarьq dyniede kulaktar çoq, derevnede sovetke qarьsъ elementter kulaktardъ tap retjnde çoiu saiasatьnьq arqasьnda çoiьpьr vjttj, sondьqtan volceviktjk kolhoz da, sovetke qarьsъ kolhoz da volmai, «bitarap» kolhozdarдьq volьbьna әvden көnuge voladъ; olar өзjnen өзj-aq Sovet өkmetj çaqьbьna сьqatьn voladъ, dep өзderjn өзderj çübatadъ. Bjraq vül ylken adasqandьq, çoldastar. Kulaktar qiratyldъ, bjraq olar әlj çanсьpьr, vjçola çoiьpьr vjtken çoq. Ol olma, kommunister auzьn acьp, aңqьldaqtьqqa salьpьr kulaktar өзjnen өзj-aq çoq volьp, көрге kjredj dep oтьra verse, kulaktar tez arada çaiь tabьpьr, әvden çanьctala qoimaidъ da. Al, endj «bitarap» kolhoz degenjne kelsek, ondai kolhozdar tegjnde çoq, voluqa mymkjn de emes. «Bitarap» kolhoz degender—közj tyk көrmeu ycjn çagalqan adamdarдьq qialь qana. Bjzdjn Sovet eljnde sondai cielenjsken qьzu tap kyresj volьp çatqanda, «bitarap» kolhozdarqqa esvjг orn çoq; qazjrgjdei çaqdaida kolhozdar ne volceviktjk voladъ, ne sovetke qarьsъ voladъ. Bjz vasсьbьq etpegen kolhoz bolsa, ondaqь vasсьbьq sovetke qarьsъ elementterdjң qolьnda volqanь. Būqan ec kymәn volmasqa tijs.

5) Derevnedegj çümbьsьmьzdьq kemcjljkerjnjn eң soңaqь vjг sever-vj var. Ol sever mьnau: kommunisterdjn kolhoz qürьbьsьndaqь rөлj men çauartьbьqьn, kommunisterdjn astьq daibьndau jsjndegj rөлj men çauartьbьqьn çete vaqalamaitьndьq var. Kommunister astьq daibьndau çümbьsьnьq qibьncьbьqtarьn sөz qьla kele, çauartьbьqьn vәrjn de çarualarqqa audağadъ, vәrjne de solar kjnәlj deidj. Bjraq, vül myldem dürьs emes çәne sөzsiz әdildjk emes. Çarualardъ vül arada kjnәlәudjn esvjг qisьpь çoq. Әңgjme kjmnjn çauartь, kjmnjn kjnәljjgjn de bolsa, çauartьbьq tygeljmen kommunisterge auadъ, varьbьq jske kjnәljler vjzder, kommunister qana.

Bjzdjn Sovet өkmetjndeи kystj, bedeldj, өkmet dynie çyzjnde volqan emes, çoq ta. Bjzdjn kommunist partiasьndai kystj, bedeldj partia dynie çyzjnde volqan emes, çoq ta. Kolhozdarьmьzdьq jsjn, kolhozdarдьq myddelerj tjlegendei, memlekettjn myddelerj tjlegendei etjр çyrgjzujmьzge eckjm vөгет volьp oтьrқan çoq, vөгет vola almaidъ da. Kolhoz jsjn leninizm tjlegendei etjр çyrgjzudjn keide ьңqaiь kelmei qalьp çyretjn bolsa, mьsal ycjn aita qalsaq, astьq daibьndau çümbьsьnda kecjrlmestjk jгj qateler jstep qoiatьn bolsaq, vūqan vjz өзj mьz qana kjnәljmьz.

Kolhozдьq astьq saudasьnьq terjs çaqьn çete көге almai, vjrqatar jгj qate jstedjk, vūqan vjz aibьrtьmьz. Bjrqatar üьmдарьmьz kolhozdan qol yzjр kettj, çaivaraqattьqqa salьpьr jstj samotөkke salьp çjberjр qoidъ, vūqan vjz aibьrtьmьz. Bjrsьpьra çoldastarьmьz әlj kypge deijn vūqagalьq üьmньq formasь volqan kolhozдъ asьra vaqalar çyr; өitkenj jstjn mәnjsj formаньq өзjnen gөгj kolhozdarqqa vasсьbьq etu çümbьsn өз qolьmьzqa alьp, kolhozdarqqa vasсьbьq etude, sovetke qarьsъ elementterdj kolhozdarqqa vasсьbьq etuden quьp сьquda eken-djgjn üqьnvai çyr, vūqan vjz aibьrtьmьz. Bjz çaңa çaqdaidъ әvden көге vjmedjk, vjldjрmei jcten tijр, maqsatьn ordьndauqqa tysken tap çaularьnьq çaңa taktikasьn üqьpьr çetpedjk, vūqan vjz aibьrtьmьz.

Mūnda carualar qalaica kjnəlj?, degen sūrau tuadь.

Men çar-çaqsь өrkender, көркейр kele çatqan, memlekettjң çyktegen mjndettjң mezgijmen oғьndap çyrgen, caruacььq çaqьnan da kyn sanap kyceijr kele çatqan vjrtalai kolhozдь vjlemjң. Ekjncj çaqьnan, osьlar men jrgeles oғьqan, oviektivtjk çaqdaь vjrdei, egjnderj-njң cьqьmь da vjrdei volqanьna qarastan azьp-tozьp, jri bastaqan kolhozdarдь da vjrtalaiьп vjlemjң. Mūньң sevevj ne? Mūньң sevevj, kolhozdarдь bastarqьlarьna naqьz kommunister vacььq etjr oғь; al soғьlarьп bastar oғьqandar acьq auz aғqaular, gas qaltalarьnda partialьq veletterj varlar, sonda da acьq auz aғqaular.

Mūnda carualar qalaica kjnəlj voladь?

Kommunisterdjң rəlj men çauartььqьп çete vaqalamaqandьqьп, saldarь mьnau: derevnedegj çümьstarьmьzдьң кемcijlk severterjң көvjnese jzdemeitjң çerden jzdeitjndjk var, sonдьqtan ol кемcijlkte-çoiьmai qaladь.

Astьq daьndaudaqь qibncььqtardьң sevevjң caruadan jzdemei, əzj-mjzden, əz aramьzdan jzdeu kerek. Əitkenj əkmet vacьnda oғьqan vjz, memleket qūraldarь vjzdjң qoьmьzda, vjz kolhozdarьq vacььq etuge mjndettjmjz, olai bolsa, derevnedegj çümьsqa tygeljmen vjz çauartь voluьmьz kerek.

Derevnedegj vjzdjң çümьsьmьzdaqь кемcijlkteerdjң negjzgj severterj osьndai.

Menjң səzjm кемcijlkteerdj asььp көсеткендеi volьp көrjңij mymkjң, derevnedegj çümьsьmьz ьləi кемcijlk qana volьp көrjңij mymkjң. Vjraq vūl, ərine, dūrьs emes. Cььnda derevnedegj çümьstarьmьzдьң vūl кемcijlkteerjmen qatar toьp çatqan tavьstarь, negjzgj, vūl tavьstarь var. Vjraq, vūl tavьstardь vūl səzjmde aitraitьnьmdь, derevnedegj çümьstьң tek кемcijlkteerjң көсетetjңmdj səzjmjң vacььnda-aq eskertjr əttjm.

Vūl кемcijlkteerdj tyzetuge vola ma? Ərine, səzsjz voladь. Vjz vūl кемcijlkteerdj çuьq maңda tyzetemjz ve? Ərine, səzsjz tyzetemjz. Būqan esvjr kyməп volmau kerek.

Menjmce, MTS pen sovhozdarдьң saiasi vəljmderj vūl кемcijlkteerdj neqūrьm tez çoiatьп kyctj qūraldarьmьzдьң vjrij volьp tavьladь. (Ozaq, du qol caralaqtau.)

ЕКРЈНДЈ КОЛХОЗСЫЛАРДЫҢ БЫКЈЛСОИУЗДЫҚ БЈРЈНЦЈ СІЕЗІНДЕ СӨІЛЕНГЕН СӨЗ

1933 ғыл 19 феврал

Колхозсы, колхозсы әйел қолдастар! Мен сіздердің сіздеріңізде сөйлемін деп ойлаған қоғ едім. Өйткені, менен бүгін сөйлеген сөздердің сөздерінде керекті сөздердің бәрі-ақ айтылды: қақсы айтылды, дәл тауыр айтылды. Бұдан кейін тағыда сөйлеудің керегі бар ма? Бірақ сіздер маған сөйле деп қавыстыңыздар, ал кыс сіздердің қолдарыңызда (ізақ қол сапалақтау) — мен вақыпқа міндеттімін.

Ғеке мәсеелер туралы бірнеше сөз айтыр өтейін.

I

КОЛХОЗДАР ҚОЛЫ — БІРДЕН-БІР ДҮРІС ҚОЛ

Бірінші мәседе — колхозсы сағуалардың тускен қолы, колхоз қолы дүркіс па?

Бұл мәседе ермек үсіп қойылаған мәседе емес. Сіздер, колхоз екрјндјлері, колхоздардың дүркіс қолда екендігіне есвір кымәнданбайтын сықарсыздар. Мүмкін, солар болғаннан кейін бұл сүрау сіздерге артық воһр та көрнер. Бірақ сағуалардың бәрі бірдей сіздерге ойнамайды. Сағуалардың ісінде, ісіпара колхозсылардың арасында да, колхоз қолының дүркісқына кымәнданатын адамдар әлі де аз емес. Мұның таңданағы еспәрсесі қоғ. Сынында да, құрт талай қыз қылар воһна ескісе өмір сүрер, ескі қолмен қурер келді, кулактардың, помесіктердің, ростовсіктердің, спекуләнттардың қанауында воһр, соларға бас ір келді. Осы ескі, капиталістік қолды сағуалар ыза воһр қақсы көрер қурді деп айтуға воһмайды. Бірақ бұл ескі қол үйренсікті, дақды қол еді; ал бұл қолдан басқаса, қақсырақ түрде өмір сүруге воһатындығын ескім де іс қызінде әлі көрсеткен қоғ еді. Оның үстіне барлық үрқуазіалық елдердегі құрт әлі ескісе өмір сүрумен келе қатыр... Міне осындай ескі ватрақты өмірге воһевіктер дауыдай кенет араласыр келер: ескі қолды тастайтын, қаңаса, колхозса өмір сүретін уақыт қетті, барлық үрқуазіалық елдеріндегідей емес, қаңаса, артелсе өмір сүретін уақыт қетті деіді. Бұл қаңа өмір немесе, — оны кім үледі. Ол ескі өмірден қатан воһр сықыр қурмесін. Қаңа қол не дегенмен дақдылапвақан, үйренсікті воһмақан, әлі толық барлапвақан қол. Ескі қолда-ақ қала бергеніміз қақсы воһмас па? Қаңа қолға, колхоз қолына көсуді кјдрте тұрсақ қақсы воһмас па? Тәуекелдік қылыр керегі не?

Qazjrgj uaqıtta eñvekcj çarualarđň vjr völegjne kymən volbr çyrgen məselelerj mjne osb.

Mündai kyməndanudb çoiuqa tijstjmjz ve? Mündai pjkrlerdjñ vasbn asbr, vñlarđň qñbn qanca ekenjn kersetuge tijstjmjz ve? Ərine, tijstjmjz.

Olai bolsa, çoqarđda sñrau qoiylqan məselenj ermek ycnj sñrala salbnqan məsele dep aituqa volmaidb.

Soñmen, kolhozçb çarualarđň tysken çolb dñrbs çol ma?

Keivjr çoldastar çaña çolqa, kolhoz çolbna tysu vjzde mñnan yc çyl vñrñn bastaldb dep oilaidb. Bñl jcnara qana dñrbs. Ərine, kolhozdarđň çarrai qñrñlñsb vjzde mñnan yc çyl vñrñn bastaldb. Bñl çaña bettjñ belgjsj sol voldb: kulaktar qıratylđb, kedei, orta çarualarđň milliondaqan vñqarasb kolhozqa qarai vet ald b. Mñnññ vərj dñrbs-aq. Vjraq kolhozqa qarai çavyla vet tyzei bastau ycnj keivjr aldñn ala carttar qolda volu kerek edj, onsyz tegjnde ecqandai çarrai kolhoz qozqalñsb volub mymkjn emes edj. Aldñmen çarualarđň kolhozdar çolbna tysujne volñsqan çəne osb kezde de volbsumen kele çatqan Sovet ökmətj volub kerek voldb. Ekjncjden, romeccikter men kapitalisterdj alastar aidar syqu kerek voldb; olarđň zavodtarñn, çerjn tartbr albr, olarđ qalqtñn mencjgj etjr çarılau kerek voldb. Ycnjncjden, kulaktarđ auzdñqtar, onñn macinalarñn, traktorlarñn tartbr alu kerek voldb. Törtjncjden, macinalarñn, traktorlarñn paidalana alañndar çalqyz-aq kolhozdarqa vjrlesken kedeler men ortacalar dep çarılau kerek voldb. Aqyğnda, eljmjz dj industrialandñru kerek voldb, traktor çasar syqaratñn çaña əndjrstj kəsptj çolqa qoiu kerek voldb; kolhozdaq çarualarđ traktorlarñn, macinalarñn vasbnan meilñnce mol etjr çavdñqtau ycnj aulçaruasylb macinalarñn çasar syqaratñn çaña zavodtarđ salu kerek voldb. Osñndai aldñn ala carttar volmasa, vñdan yc çyl vñrñn kolhozqa çavyla vet qoiqan çaña betalñb çənjnde oilauqa da volmaitñn edj.

Olai bolsa, kolhozdar çolbna tysu ycnj, aldñmen Oktəvr revolutsiasñn çasau, kapitalister men romeccikterdj qñlatbr, olarđň çerlerj men zavodtarñn tartbr albr, çaña əndjrstj kəsptj çolqa qoiu kerek voldb.

Çaña çolqa, kolhoz çolbna betaludñn özj de osb Oktəvr revolutsiasñnan vermen bastaldb. Bñl betalñstñn vñdan yc çyl vñrñn çaña kyc albr, əjstegenjññ sevevj: tek sol qarşanda qana Oktəvr revolutsiasñn çaruasylb nətiçelerj qñlacñn çair çarğqqa syqt b, eljmjz dj industrializatsialau jsjn sol kezde qana jlgerj vastñruqa mymkjndjgmjz voldb.

Qalqtarđň tarixb talai revolutsiabñ vjledj. Olarđň Oktəvr revolutsiasñnan əzgeljgj — olarđň vərj de sñnarçaq revolutsia volqan. Eñvekcjlerdj eksploatatsialudñn vjr formasñnñn onñn eksploatatsialudñn ekjncj formasb vasbr otyrñan, vjraq, eksploatatsiabñn özj çoiylmaqan volatñn. Vjr eksploatatorlar men ezucjlerdjñ onñn ekjncj eksploatatorlar men ezucjler vasbr otyrñan, vjraq eksploatatorlar men ezucjlerdjñ əzderj çoiylmaj qala bergen. Eksploatatsia ataulyñb çoiyr, eksploatatorlar men ezucjlerdjñ qandaıñn bolsa da, vərjn de

qūrtudь maqsat etken revolutsia — tek Oktəbr revolutsiasь qana boldь.

Qūldar revolutsiasь qūl ielerjn qūrtь, eңbekjlerdj eksploatatsialaudьn qūl ielenucjlk formasьn çoidь. Bјraq vūlardьn ognьna ol krepostnikterdj, eksploatatsianьn krepostnoilьq formasьn ornattь. Eksploatatorlardьn vјreulerj ketjr, olardьn orndarьn ekјncj eksploatatorlar vastь. Qūl ielerj dəujrjnьn «zaңь» qūl ielerjnьn qūldardь əltjrune rūqsat bergen. Krepostniktjk tərtjvјnьn «zaңь» krepostnikterdjn krepostnoilardь satuьna «qana» rūqsat bergen.

Krepostnoi sagualardьn revolutsiasь krepostnikterdj qūrtьp, eksploatatsianьn krepostniktjk formasьn çoidь. Bјraq olardьn ognьna ol kapitalisterdj çəne pomeccikterdj qoidь, eңbekjlerdj eksploatatsialaudьn kapitalistjk, pomecciktjk formasьn ornattь. Eksploatatorlardьn vјreulerj ketjr, olardьn orndarьn ekјncj eksploatatorlar vastь. Krepostniktjk tərtjvјnьn «zaңь» krepostnoilardь satuqа rūqsat etken edj. Kapitalister tərtjvјnьn «zaңь» eңbekjlerdj çūmьssьz qaldьruqа, çoqсььqа pьntьp, kyizeltuge, actan əltjruge «qana» rūqsat etedj.

Tek vјzdjn sovettjk revolutsia qana, vјzdjn Oktəbr revolutsiasь qana eksploatatorlardьn vјr tyrljsjnьn ognьna ekјncj tyrljsjn ornatrai, eksploatatsialaudьn vјr formasьnьn ognьna ekјncj formasьn ornatrai — eksploatatsia ataulьnь tygel qūrtьp, eksploatatorlardьn qandaibьn volsa da, eskjsjnьn de, çaңasьnьn da, bailardьn, ezucjlerdjn qandaibьn volsa da vərnjnьn tygel qarasьn əcјrјp, qūrtu məselesjn alqа qoidь. (Uzaq qol caralaqtau.)

Sonьn ycn de Oktəbr revolutsiasь sagualardьn çaңa çolqа, kolhoz çolьna tysujne kerektj aldьn ala cart, kerektj tianaq volьp tavьladь.

Sagualardьn Oktəbr revolutsiasьn qoldaqanь dūrьs boldь ma? Ia, əvden dūrьs boldь. Olardьn onьsь əvden dūrьs boldь, əitkenj Oktəbr revolutsiasь sagualardьn pomeccikter men kapitalisterdj, əsjm-qor, kulak, səudeger, spekulənttardь çelkelerjnen çūlьp tysjrune volьstь.

Bјraq vūl, məselenjn vјr qana çaqь. Ezucjlerdj, pomeccikter men kapitalisterdj quьp çјveru, kulaktar men spekulənttardь auzdьqtar qoіu — vūl əte çaqсь-aq. Bјraq vūl əlde volsa az. Eskj tūsaulardan tyrkjlyktj aғыьp volu ycn eksploatatorlardь qiratьp tastau qana az. Vūl ycn onьn ystjne çaңa əmјr qūru kerek, vūl çaңa əmјr eңbekj sagualardьn materialdьq çəne mədeniəttjk xaljn oңdap, kynnen kynge, çыdan-çыlqа ərler, çoqарь kəterjlujne mymkјncjlyk veretјndeі volь kerek. Vūl ycn derevnede çaңa qūrьlystь, kolhozdьq qūrьlystь ornatu kerek. Məselenjn ekјncj çaqь osь.

Eskj qūrьlystьn çaңa, kolhozdьq qūrьlystan əzgecelјgј qaisь?

Eskj qūrьlystь tūsьnda sagualar çeke-çeke volьp јstegen, eskjlyktj vavalarynьn ədјsјmen јstegen, eskj eңbek qūraldarymen çūmьs јstegen, pomeccikter men kapitalisterge, kulaktar men spekulənttarqа çūmьs јstegen, səitјr əzgeledj vaibьtp, əzderj ac çyrјp јstegen. Çaңa qūrьlystь, kolhoz qūrьlystь tūsьnda sagualar çūmьstь vјrјgјp, artel-desјp јsteidj, çaңa qūraldarymen: traktor, aulcaguacьlyq macinalary-

men jsteidj, құмьсть өздерjne, өз kolhozдарына jsteidj, kapitalister-sjz çäne pomecciktersjz, kulaktarsьz, spekulənttarsьz тұғыр, куннен кунге өздерjnн materialдық çäne мәдениеттік халдерjn оңдау үсjn өз құмьстарын jsteidj. Eskj қоқам құғыльсь kezjndegj үкмет бирçuazianjkj volatьн, ol еңбексј сагуаларқа қарсь bailарды syieitjn. Мына çаңа kolhoz құғыльсь тұсындағы құмьсь-сагуа үкметj bailардың қандайына bolsa да, вәрjne de қарсь, құмьсьлар мен сагуаларды syieidj. Eskj құғыльсь kapitalizmge алып барады. Çаңа құғыльсь sotsializmge алып барады.

Мjne, sjzderge ekj çol: kapitalistjk çol мен sotsialistjk çol, алқа қарай sotsializmge bastaitьн çol, кейjn қарай kapitalizmge bastaitьн çol.

Basqa, үсjncj çol дегенге тусуге volады деп oilaitьн адамдар бар. Bұл адам бірmeitjn үсjncj çolқа, әsjrese kolhoz çольның дүғысь-тұғына әlj толық сенjр çetpegen кейjр солқыдақ çoldastар çармасқыс keledj. Olардың айтұыпса вjздjн вүғынқы, çeke сагуа күйmjzge қайтұмьз керек, вjрақ kapitalister мен pomeccikter volмауь керек. Olардың дегенjнсе, вjздjн сагуасьлық құғыльсьмьздағы заңды нәрсе есе-вjнде «тек» kulaktарқа, basqa ұсақ kapitalisterge çol берujmjz керек. Дүғысьнда вұл үсjncj çol емес, kapitalizmge соқатьн екjncj çol. Өitkenj çeke сагуасьлыққа қайтұр, kulaktарқа çol берсек не volар edj? Ol kulaktардың қанауьн, kulaktардың сагуаларды експлоатациялауьн қайта орнатұр, билjктj kulактың қольна бергенджк volар edj. Вjрақ kulaktарқа қайтадан çol берjр, оьмен қатар Совет өкметjn сақтар отьуға volа ма? Çоқ, volмаидь. Kulaktардың қайта орнауь, kulaktар өкметjnн орнауьна, Совет өкметjnн çойлына соқуға тijs, — olai bolsa вұл бирçuazialьқ үкметtjnн құғыльна bastauға тijs. Al бирçuazialьқ үкметtjnн құғыль өз çақьнан pomeccikterdjн, kapitalisterdjн қайта орнауьна, kapitalizmннн қайта орнауьна bastauға тijs. Үсjncj çol деген дүғысьнда екjncj çol, kapitalizmge керj қайту çоль. Сагуалардың өздерjнен сүғарьздарсь, olар kulaktардың қанауьн қайта орнатудь, kapitalizmge керj қайтудь, Совет өкметjnн çойудь, pomeccikter мен kapitalisterdjн өкметjnн орнатудь тjlei ме екен? Еңбексј сагуалардың көрсjлгj қай çолды вjрден-вjр дүғысь çolқа есептеitjnн сагуалардың өздерjнен сүғарьздар, вjlesjzder.

Olai bolsa, тек ekj çol бар: ia өглер çаңа kolhoz құғыльсьна қарай алқа басу, ia ьдилар кейjn, вүғынқы kulak — kapitalistjk құғыльсьна қайту.

Үсjncj çol çоқ.

Еңбексј сагуалар kapitalistjk çолды алмай, kolhoz құғыльсь çольна тусjр, дүғысь jstedj.

Kolhoz çоль дүғысь çol, вjрақ қйып çol деуцjлер бар. Bұл jсjnага қана дүғысь. Әрине, вұл çолда қйыпсьлықтар бар. Çақсь өтjр қолға te-gjn тусpeidj. Вjрақ negjzgj қйыпсьлықтарды çенджк, ал алдымьздағы қйыпсьлықтар онсама сөз қыльр çатуға да тұрмаидь, js осында. Қалай дегенмен де, мұнан 10 — 15 çы вүғып құмьсьлар көрген қйыпсь-лықтармен салыстырғанда, kolhozсь çoldastар, sjzderdjн қазjргj қйыпсь-лықтарьңыз valаның ойыпсьқьндай көрjnedj. Sjzderdjн араларьңыздағы cecender вұл sieзде сөйлер, Leningradтың, Mәскеудjн, Xarkovтың, Дон-

vastıñ çımьсьларьн мақтадь. Олар çımьсьлардьñ çetjskendjkerj var, vjzdjñ kolhozсьлардьñ çetjskendjkerj көр кем degendj aittь. Menjmece, cecenderjñjzdjñ sözjnde keivjr çoldastьq retjnen qьzqanьстьq ta voldь qoi deimjn: egerde vjzdjñ, kolhozсь carualardьñ da, sjzdjñ, Leningrad, Məskeu, Donbas, Xarkov çımьсьларьньñ çetjskendjkerjñ-dei tavьstarь volsa, qandai çaqсь volar edj..., — degendei voldь. Mўльñ vərj de çaqсь. Bjrаq Leningrad, Məskeu çımьсьларь, aqьr aiaqьnda, vўl tavьstarqа çetu yсjñ qandai qıьncььqtardь vashnan kecjrgendjgjn vjlesjzder me? Bўl çənde vjzdjñ çımьсьлардьñ 1918 çьlqь tўrmьshnan vjmece faktьlar keltjre alar edjm; ol kezde çımьсьларqа et, vasqа azьqtar vьlai tўrsьn, çetjler voib nan verjlmegen uaqьttar voldь. Leningrad, Məskeu çımьсьларьньñ çarьmь kynçaradan pjsjrgjgen qara nannьñ segjzden vjr vəlegjn alqan kynderj çaqсь kynder dep esepeteletjn edj. Mўndai qıьncьььq vjr ai, çarьmь çьlqа sozьlqan çoq, tūtas ekj çьlqа sozьldь. Bjrаq çımьсьлар oqan сьdadь, oqan qьncььlqan çoq, өitkenj çaqсь uaqьttar keletjñjn, çeñjr tavьstarqа çetetjñjn olar vjldj. Qazjr көjр oтьrsьzdar, çımьсьлар qatelesken çoq eken. Mjne özderjñjzdjñ qıьncьььqtarьñzдь, көrgen azaptarьñzдь çımьсьлар көrgen qıьncьььqtarmen, olar көrgen azappen salьstьgьr көrjñzder, ol qıьncьььqtarьñzдьñ oңсama sөz qььr çatuqа tўrmaitьньñ сонда көrgersjzder.

Kolhoz qozqalьshьn onan saibn alqа vastьgьr, vьkjl kolhoz qūgььshьn meiljnce өrjstetu yсjñ ne jsteu керек?

Mўньñ yсjñ aldьmen kolhozdarдьñ egjn saluqа toльq çaramдь, çetkjljktj çerj volu керек. Sjzderde ol çer var ма? Ia, var. Bərjñe məljm, eñ çaqсь çer kolhozdarqа verjldj çəne ol çerler kolhozdarдьñ qaragьnda vaianдь etjldj. Olai volsa, kolhozсьлар ol çerdjñ vasqаqа ketujnen qauptenvei, vўl çerdj ũqsatьr meiljnce oңdar oтьra aladь.

Mўньñ yсjñ, ekjñсjden, kolhozсьлар traktorlardь, macinalardь paidalana alatьn volub керек. Bўlar sjzderde var ма? Ia, var. Çürttьñ vərjne məljm, vjzdjñ traktor zavodtarьmьz, aulcaruacьььq macinalarьñ jsteitjn zavodtarьmьz aldьmen əsjrese kolhozdar yсjñ jster, kolhozdarдь oсь zamanньñ macina-saimandarьньñ vərjmen de çavдьqtar oтьradь.

Mўньñ yсjñ, aqьr aiaqьnda, ykmettjñ kolhozсь carualarqа adammen de, aqсamen de meiljnce çərdemdesjr, çau taptar qaldьqtarьньñ kolhozдь jrjtjr vьldjrujne çol vermei oтьgьb керек. Mўndai ykmetjñjz var ма? Ia, var. Ol çımьсь-carualardьñ sovet ykmetj dep ataladь. Kapitalisterge, pomeccikterge, kulaktarqа çəne vasqа bailarqа çərdemdespei, eñvekcj carualarqа çərdemdesjr oтьratьn eldj aitьr verjñdercj maqan. Çer çuzjnde ondai el çoq, volqan da emes. Barььq bailarqа, eksploatatorlarqа qarсь сьqьr, çımьсьлардь, kolhozсь carualardь, qala men derevnedegj varььq eñvekcjlerdj meiljnce qozqaitьn ykmet tek vjzde, Sovet eljnde qana var. (Uzaq qol caralaqtau.)

Solai volqanнан кейjn, kolhoz qūgььshьn ydetuge, vўrьñqь eskj tūsaudьñ vərjnen de toльq arььr voluqа керекtj carttьñ vərj de sjzderde var.

Endjgj çerde sjzderden talap etjletjn tek vjrnəse qana: adal eñ-

vek etjnjzder, kolhoz doxodtarjn eņvekke qarai velijnzder, kolhozdyņ mylkjn, dynieljgjn saqtaņzdar, traktorlardj, macinalardj vūzvaņzdar, at-koljakterjnjzdy qaqsylap kytjnjzder, sjzdyņ ċūmьscь-carua memleketjnj qapsyratjn mjndetterjn orndai otygņzdar, kolhozdarđ ny-qaitņzdar, kolhozqa kjrj ketken kulaktardj, olardj qūibgьqatarn alastap quņzdar.

Būl qūibgьqatardj ċeņu, iaqni adal jsteu, kolhozdyņ mylkjn, dynieljgjn saqtau onca qūib is emes ekendjgjne vęrjnjz de maqan qosylyp qūptaitjn cьqarsydar. Onj verċaqynda, qazjr bailarqa, eksploatatorlarqa jstemeisjzder, ęzderjnjzge, ęz kolhozdarğyņzqa jsteisjzder.

Ėzderjnjz kęrjr otyrsydar, kolhozdyq ċol, sotsializm ċolь — eņvekcj-carualar ycjn vjrden-vjr dūrys ċol volьp tavьladь.

2

ТАИАУДАҚЫ МЈНДЕТТЕРЈМЈЗ — ВАРЛЫҚ КОЛХОЗСЫЛАРДЫ АУҚАТТЫ ЕТУ

Ekjncj męsele — ċaņa, kolhozdyq ċolda vjzdyņ qolьmьz nege ċettj ċәne taiaudaqь 2 — 3 ċylda vjz nemenege qol ċetkjzvekrjz? degen męsele.

Sotsializm—igj js. Sotsialistjk vaqьttь ęmjr dausyз qaqsь js. Vjraq, osьnyņ vęrj de — kelecekte volatjn js. Qazjrgj męselenjњ eņ vastьsь kelecekte ne nęsege qolьmьz ċetetjndjgjn de emes. Męselenjњ eņ vastьsь qolьmьzdyņ osь kynde nege ċetkendjgjn de. Carualar kolhoz ċolьna tystj. Būl ęte qaqsь. Al, osь ċaņa ċolda olar ne nęsege ċettj? kolhozdyq ċolmen ċyrgennen verj qolьmьz qandai eleulj jske ċettj?

Vjz mьnaqan qol ċetkjzdyk: vjz milliondaqan kedeiler vūqarasьnyņ kolhozdarqa kjrujne volьstьq. Vjz mьnaqan qol ċetkjzdyk: kolhozqa kjrjr, ċerdjњ eņ cūrailyсьmen paidalanьp, ęndjrjs qūralьnyņ eņ qaqsylarğn qoldanьp otygьp, milliondaqan kedeiler vūqarasь ortacalar dęreċesjne kęterjldj. Vjz mьnaqan ċettjk: milliondaqan kedeiler vūqarasь vūgьp actь-toqtь tūrqan bolsa, vūl kynde kolhozda ortaca volьp aldь, qamtamasьz adamdarqa ainaldь. Vjz mьnaqan qol ċetkjzdyk: carualardjњ kedei ċәne kulak volьp ċjktele verujnjњ negjzjn vūzdyq, kulaktardj qirattьq, kedeilerge kolhoz jcjn de ęz eņvegjne ęzj qoċa volьbьna, ortaca volьbьna volьstьq.

Kolhoz qūgьsь etek alьp, ęrkendemesten vūgьp, vūdan tęrt ċyl vūgьp, kyi qandai edj? Kulaktar tauqa ęrlep, vaıyı verdj. Kedeiler kulaktardjњ qūldьqьna tysjr, kyizeljr, ċoqsьlyqqa ысьгар otygьdь. Ortacalar tьgьsьp, tьgvanьp kulaktarqa qarai ęrmelegen saıyn taıyp tәmen qūldьgar tysetjn edj, kulakka kylkj volьp, kedelerdyњ qataryna qosьlycь edj. Mūndai tęrtjpsjzdykten tek kulaktar qana, vjrlj-ċarğm, mymkjn, auqattьlar ıtucь edj degendj tysjnu qūib emes. Derevnedegj ċyz yidjњ tęrt-vesj kulak, segjz nemese on yi auqattь, 45 — 50 yi ortaca, 35 yi kedei volatjn edj. Olai bolsa varьq carualardjњ eņ kem volqanda 35% camalьsь amalsьzdyņ kypjnep kulaktьњ toгьna tysetjn kedei volatjn

edj. Orta sagualardıñ teñ çartısynan көвјрегј volqan әlsız ortacalar өз aldına, olardı aitıp тұрғаным çoq, olardıñ çай — kedeilerden maqtalı volqan çoq, olar da kulaktarqa tјkeden-tјke tәueldj volıp otıratın edj.

Vız kolhoz qıgılsın өrkendetip varıp, çaqıq tәrtipsızdjı pen әdjletsızdjı qırtıq, kulaktıñ qıldanucılyqın qırtıq, әlgj qalıñ kedei vıqarasın kolhozqa tartıq, olardı çaqсылar kyp көre alатын ettjk; olardı kolhozdıñ çerjmen, kolhozdarqa verjletip çerjldjктермен, traktorlarмен, aul saguacılıq masinalarмен paidalana alатын ortacalar дәreçesjne çetkızdjı.

Al vıl ne degen söz? Vıl — kem qoıqanda 20 million saguanь, кемјnde 20 million kedeidj qayırcılıqtan, kyizelucjlkten, kulaktıñ qıldılıqınan qıttıqardıq, kolhozdardıñ arqasında olardı qamtamasız adamdarqa aınaldırдыq degen söz.

Vıl yken çetjskendjı, çoldastar. Vıl bygјnge cejn dınieçyzјnde volıp көrmegen tavьs, dıniedegj esvjг memlekettјñ әlj qolь çetip көrmegen tavьs.

Mjne vıl kolhoz qıgılsınıñ js çyzјndegj, eleulj nәtiçesj, saguanьıñ kolhoz çolьna tyskendjgјnјñ nәtiçesj.

Vјraq vıl vјzdјñ tek alqacqь qadamьmьz, kolhoz qıgılsь çolьndaqь alqacqь tavьsьmьz qana.

Vız osь alqacqь qadamьmьzven, alqacqь tavьsьmьzven toqtap qalıьmьz kerek dep oilau dıgьs volmas edj. Çoq, çoldastar, vız vıl tavьstarmen qana toqtap qala almamьz. Onan saıyn jgerj vasьp, kolhozdarđ vјrçola nьqaitu ycјn vız ekјncј qadam çasaıьmьz kerek, çaqı tavьsqa çetujmјz kerek. Vıl ekјncј qadam degenmјz ne? Ekјncј qadam degenmјz vıgьnqь kedeilerdj de, vıgьnqь ortacalarđ da odan әlj çoqarь көteru degen söz. Ekјncј qadam degenmјz varıq kolhozсылarđ auqattь etu degen söz. Ia, çoldastar, auqattь sagua qılıьmьz kerek. (Uzaq qol sapalaqtau.)

Vız mьnaqan çettjk: kolhozdar arqasında vız kedeilerdj ortaca qatarына çetkızdjı. Vıl өte çaqсь. Vјraq vıl az. Vız taqьda vјr qadam alqa vasьp, varıq kolhozсылarđıñ, vıgьnqь kedeilerdjñ de, vıgьnqь ortacalarđıñ da, auqattь sagualarđıñ qatarына çetujne көmektesujmјz kerek. Vıqan çetuge voladı, çәne vız qaitkenmen de osьqan çetujmјz kerek. (Uzaq qol sapalaqtau.) Aldıьmьzqa qoıqan, osь maqsatqa çetujmјzge vјzdјñ endj varıq mьmkјndjgјmјz var. Qazјrde vјzdјñ traktorlarьmьz, masinalarьmьz nasar paidalanьlp otır. Çerdj өңdeujmјz de çөndj emes. Masinalar мен traktorlarđ oңdar paidalansaқ, çerdj çьgtu jsјn oңdasaқ volqanь, сонда produktьlarđıñ sanь ekј ese, yc ese artтыга alamьz. Al varıq kolhozсылarđ kolhoz dalasьnıñ auqattь adal еңбекjlerjne aınaldыru ycјn osьnıñ өзj de tolyқ çetkјljktј.

Vıgьn auqattь volu ycјn qalai etu kerek edj. Vıgьn auqattь volu ycјn өз көrcjlerjn rençјtu kerek volатын; olardı eksploatatsialau kerek volатын; olarqa satатындь qьmvatqa satıp, olardan alатындь arzanьda alu kerek volатын; vatraktarđıñ keivjreulerjn çalсыльqqa çaldar alıp, olardı mьqtap eksploatatsialau kerek volатын; azдь-kөртj kapital çınar, nьqayıp alqanнан кейjn kulak qatarына сыqu kerek volатын. Vıgьn, çeke

саруасылық түсында кедей, ортачалардың ауқатты саруаларға сенбей, оларды çek көретін мәнісін де осыдан болатын. Қазір іс бүтіндеі басқаса. Қазір қағдай да басқа. Ауқатты колхозсы болу үшін қазірде өзіннің көрсілерін ренжіту немесе експлоатациялау керек емес. Бүгінде өзінің өзіне өзіне експлоатациялау оңай да емес, неге десеңіз, қерді çeке менсіктену, немесе қерді қалқа алу бүгінде енді қоқ; машиналар мен тракторлар мемлекеттік; ал капиталы бар адамдар колхоздарда енді мүддесі емес. Мүндай сәт бүгін болған, қазір енді мәңгі қоқалды. Колхозсылардың ауқатты болуы үшін қазір өзі-ақ нәрсе керек — колхозда адал қызмет істеу керек, тракторлар мен машиналарды, құмыс көлжіні дүгьс пайдалану, қерді дүгьс өңдеу керек, колхоз менсігін сақтау керек.

Сотсіализм болғандан кейін еңбек етіп не керек? Бүгін да веинеттендік, қазір де веинеттеніп отырмыз. Еңбек етуді қолатын уақыт четкен қоқ па осы? — деушілер болады кейде. Мүндай сөздер мүлдем қате, қолдасар. Бұл адал еңбекшілердің толғауы емес, еркіншек қалқалардың философиясы. Сотсіализм еңбекті еңсімайды. Қайта керісінше, сотсіализм еңбек арқасында құрылады. Сотсіализм мен еңбек өзі-өзінен асыраса алмайды. Бүгінгі біз бізастымыз Ленин: «Кімде-кім еңбек етпесе, ісің, қемеіді» деген. Бұл не деген сөз? Лениннің осы сөзі кімге қарсы арналып айтылған? Експлоататорларға қарсы айтылған, өздері еңбек етпей, басқаларға істетіп, солардың еңбегімен байытындарға қарсы айтылған сөз. Тақы кімдерге қарсы айтылған? Өздері қалқалық етіп, басқаның есеуінен күнелтуге тырысқандарға қарсы айтылған. Сотсіализм қалқалықты керек қылмайды, қүрттың өзінің адал еңбек етуін, басқалар үшін емес, байлар мен експлоататорлар үшін емес, өзі үшін, қоғам үшін, адал еңбек етуін талап етеді. Егерде бүгін адал қызмет етсек, өзіміз үшін, өзіміздің колхозымыз үшін еңбек ететін болсақ, бас алақь екі-үс қылың ісінде барлық колхозсыларды, бүгінгі кедейлерді де, бүгінгі ортачаларды да ауқаттылар қатарына, азық-түлігі мол, нақыз мәдениетті өмір сүретін адамдар қатарына қеткізудіміз сөзсіз.

Бүгінгі қазіргі талаудақы міндетіміз осы. Бүгін біз бізге қете аламыз қәне бүгінгі қалай да осыған қетудіміз керек. (Озақ қол сапалақтау.)

3

ЧЕКЕ ЕСКЕРТУЛЕР

Енді кейбір чеке ескертүлер қонінде айтуға мүқсат етіңіздер.

Алдымен дереу недегі партидақыларымыз туралы. Сіздердің араңызда партидақылар бар, өзіңіз партида қоқтар оған да көр. Сізге партида қоқтардың партидақылардан көр қиналған өте қақсы, өйткені ісімізге алдымен сол партида қоқтарды тартуымыз керек. Партида қоқ колхозсыларға болсеуікесе қарайтын коммунистер бар. Өзіңіз өзіннің коммунист болғанына вәденіп, партида қоқтарды өзіне қақындатпайтын коммунистер де бар. Бұл қақсы емес қәне зианды. Болсеуіктердің күсі, коммунистердің күсі сонда, — олар партида қоқ миллион-миллион ак-

tivtj partiamızdın tönjregjne üymdastıǵa vjledj. Egerde partiada çoq million-million çımıscılardı, carualardı partiada çaqına audarıp, partiada sendjre vjmesek, vjz, volcevıker, qazırgı çetjı otırqan tabıstıǵımda çete almaqan volar edjk. Al münıñ usın ne jsteu kerek? Münıñ usın partiadaqılardı partiada çoqtardan jrgesın aılaq salmai, tek özderjmen özderj volmai, özjnj partiada ekenjne veldenbei, partiada çoqtardı dausına qılaq tırjı otırıu kerek, partiada çoqtardı yiretjı qana qoımai, sonımen qatar partiada çoqtardan özderj de yirenjı otıratın volıu kerek.

Partiadaqıl arspannan tyspeitjnjn ümıtraı kerek. Partiadaqılardı özderj de vjı kezde partiada volmaqanın eske alıu kerek. Bugjın partiada çoq adam erıte partiada çete aladı. Olai volsa, vıl çerde men-mensjndjñ ne çenj var? Vjzdjñ, qart volcevıkerdjñ, arasında partiada 20 — 30 çıl çımıs jstegenderj az emes. Al vjı kezde vjzdjñ özjıız de partiada çoq edjk. Egerde münan 20 — 30 çıl vırın sol kezdegj partiada mıcelerj vjzdj elemese, partiada çııtrasa, ne volqan volar edjk? Mymjkn, onda vjz partiadan әldenese çıl alıstıqan volar edjk. Al vjzder, qart volcevıker, adamnıñ eñ tómenj emesjz qoi, çoldastar. (Köñıldj kılkj. Üzaq qol caralaqtıu.)

Sonıqtan da partiada çoqtar aldında keide münın kökke köteretjın partiadaqıl — qazırgı ças kommunister, münıñ vırjın de este üstaıu kerek, volcevıkerdjñ körkj men-mendjk emes, kjcj peijldjk ekenjın este üstaıu kerek.

Endj әielder, kolhozс әielder turalı vjınece söz. Kolhozlarda әielder мәselesj — ylken мәsele, çoldastar. Vjırsırıǵıız әielderdj çete vaqalamasıız, ol tygıl, olarqa kyle qarasıız, men münı çaqıs vjıem. Vjıraq çoldastar, vıl qate, tjptj ylken qate. Vıl çerde js әielderdjñ vıkjı qalqtıñ çartıs volıında qana emes. Js aldınen mınada: kolhoz qozqalıs tolıp çatqan asa tamaca çane jsker әielderdj vascııq qızmetterge köterdj. Sıezge, sıez өkjıderjne qararızdar, sonda әielderdjñ arttaqıl qatarınan әldeqacan aldınq qatarqa sıqqanın köresjzder. Әielder kolhozlarda ylken kyc. Ol kycj çol verıeı vascı qoiu qılmıs jstegendjk voladı. Vjzdjñ mındet — kolhozdaq әielderdj alqa vastıru çane vıl kycj jske aralastıru.

Әrine, münan vjıraz vırın Sovet өkmetjnjñ kolhozс әielderımen kjckene tysjnjse almauscııq voldı. Ol tysjnjspeucjlk — sıır turalı edj. Vjıraq qazır sıır turalı js çailasıdı, ol tysjnjspeucjlk çoiıdı. (Üzaq qol caralaqtıu.) Vjz sonıai tabısqa çettjk, qazır kolhozс carualardıñ көvjnjñ yı vascına vjı-vjı sıır var. Vjı-ekj çıl өtkennen keıjn qolında sıır çoq vjı kolhozсın da taba almascıız. Vjz volcevıker, varıq kolhozсылardıñ da vjı-vjı sıır qalai da volıına tırısır vaqatıs. (Üzaq qol caralaqtıu.)

Kolhozс әielderdjñ özderjne kelsek, olar kolhozdıñ әielder usın qandai kycj, maıız var ekenjın, әielder erkekerımen teñ volıuq mymkjndjktj tek kolhozda qana tabatının esten sıqarınaları tııs. Kolhozс teñdj volmaıdı, kolhozda pravo teñdjı voladı. Kolhozс әiел çoldastar münı esten sıqarınai, kolhoz qırısın көvjnjñ qarascıındaı saqtasın. (Üzaq qol caralaqtıu.)

Kolhozdaqь komsomoldar, komsomolkalar turalь vjr-ekj söz. Çastar vjzdjñ kelecegjmjz, vjzdjñ ymjtmjz, çoldastar. Çastar vjzdjñ qartardьñ ornьñ vasuqa tijs. Çastar vjzdjñ tuьmьzды çejpь cьqqanqa ceijn ðstap varularь tijs. Carualar arasynda eskijktjñ cьrmaуьnan, eskj әdetten qol yzvegen, eskj tьrmьstь ùmьtpaqañ qarttar az emes. Әrine, olar өne voibь partiaqa, Sovet өkmetjne jlespь oьra aьmaidь. Bjraq vjzdjñ çastarьmьz ondaï emes. Olar eskijktjñ cьrmaуьnan vos çәne olar Leninnjñ өsietterjn vәrjnen tez ðqady. Mjne çastar Leninnjñ sol өsietjn vәrjnen tez ðqьnatьndьqtan da, naq sondьqtan da olar artta qalqandardь, solqьldaqtardь alqa vastьru jsjne arnalqañ adamdar. Ras, olardьñ vjlmj çetpeidj. Bjraq vjlm — tavьlatьñ nәse. Bygjn vjlmjn volmasa, erteñ volady. Sondьqtan mjndet — leninizmdj yirenu, yirengen ystjne yirenu. Komsomol, komsomolka çoldastar! Bolcevizmdj yirenjñder, solqьldaqtardь çetelep alqa vastьrьñdar! Kөp mьlçьñdamañdar, көp jstеñder, sol uaqьtta jsterjñjz sözsiz alqa vasady. (Qol caralaqtau.)

Çeke carualar turalь vjrnece söz. Mұnda çeke carualar turalь az aityды. Bjraq vұdan, olar endj çer çyzjnde qalmaqañ eken degen maqna cьqpaidy. Çoq, ondaï maqna cьqpaidy. Çeke carualar var, olardь esepтен cьqarьp tastauqa volmaidь; өitkenj olar ertеңj kolhozсылarьmьz. Çeke carualardьñ vjr vөlegj vjr çola aзыp, spekulәtsiaqa tyspь ketkenjn vjlemjn. Kolhozсылardьñ çeke carualardь kolhozqa mьqtar talqañ, tekserpь alu, keide myldem almaï qoiu sevevj de osьdan voluqa tijs. Әrine, vұl dьrьs çәne vұqañ qarьsь söz volmau kerek. Bjraq spekulәtsiaqa tyspь ketpegen, өzjnñ adal eñbegjmen kyp көrpь oьrqañ çeke carualardьñ көpçijlk çaqь var. Vұl çeke carualar kolhozqa kjguden tartьnas ta edj. Bjraq olarqa vjr çaqьnan өzjnñ kolhoz çoibьñ dьrьstьqьna senpь çetpegen solqьldaqtьqь, ekjncj çaqьnan osь kynde kolhozсылar arasynda çeke carualarqa terjs көzven qaraucьbьqьñ, qataçьbьqьñ varьqь kederгj volьp oьr.

Әrine, kolhozсылardь ðqьna vjlu kerek, olardьñ xaljne көz salu kerek. Osь çьldarda olar çeke carualardьñ talai-talai mazaqьna, kylkjsjne көnpь keldj. Bjraq, rençjtu, sьqaq degendeçjñjzdjñ vұl çerde asa kycьtj mәñzь volubь kerek emes. Kөñljne kjr saqtap, өzjnñ qara vasьñ rençu sezjmjn kolhoz çimьsьnan çoqarь ðstaitьñ vasçь çaqьsь vasçь emes. Egerde sjzder vasçь volamьñ deseñjzder keivjr çeke carualardьñ sjzdy rençjtkenjn көñlderjñde saqtamai, ðmьtularьñz kerek. Men vұdan ekj çьl vұrьñ Volga voibьndaqь vjr çesjr carua әielden qat aldьm. Ol әiel өzjn kolhozqa almaï çatqañьñ caqьm etjp, menjñ syiemeldeujmdj talap etjptj. Men kolhozdan sұradьm. Kolhozdan maqan: ol әiel kolhoz çibьsьñ qorlaqandyqtan onь kolhozqa ala almaimьz dep çauap verdj. Vұl qalai? Mұñьñ mәñsj — kolhozсылar vjr çibьsta çeke carualardь kolhozqa kjrge caqьrqañ kezde çaqaqь әiel vұl yndeuge çauap retjnde ornьnan tьrьpь da etegjn acьp «mә senderge kolhoz» deptj. (Çürt kyledj.) Söz çoq, vұl әiel qate jstegen çәne çibьstь qorlaqañ. Bjraq vjr çьldan keijn cьp peijljmen өkjnpь, qatesjn moibьna alsa, onь kolhozqa almaï qoiuqa vola ma? Menjñ oibьmca, onь kolhozqa almasqa volmaidь. Men osьñ kolhozqa da çazqañmьñ. Çesjr әiel-

dj kolhozqa aldъ. Aiaqьnda ne boldъ? Əlgj əiel arttaqьlardьnъ qatarьnda jstemei, maңdai aldъ kolhozсылardьnъ qatarьnda çumьs jstep keledj. (Qol caralaqtau.)

Egerde basьlar сьп basь volamьn dese, jstjн сьп myddesj ycjn rençu degendj umьtularь gerek; bьqan taqьda vjr mьsal mjne osь.

Çalьp çeke carualar ataulь turalь da naq osьnь aitu gerek. Kolhozda vaiqar-vaiqar alu degenge men qarьsь emesjn. Bjraq, talqausьz varьlq çeke carua ataulьqa kolhoz esjgjn çauьp qoiu degenge men qarьsьmьn. Bьl vjzdjн saiasatьmьz emes, bьl volceviktjk saiasat emes. Kolhozсылar əzderjnjн de ker-kece qana çeke carua volqanьn umьtpaularь gerek.

Eң aqьrьnda, Bezencuk kolhozсылarьnьn qatь turalь vjr-ekj auz sөz aita keteijn. Bьl qat vaspasөz vetjnde çarialandь, onь varьlqьnьz da oqьqan volarsьz. Bьl qat talassьz çaqьsь qat. Kolhozсылar arasьnda elj-mjzdjн maqtanьnьna tьrarьlqтай kolhoz jsjnjн təçribelj sanalь umьndastьrusьlarь, ygjtcjlerj az emes ekendjgj osь qattan kəjnjнr tьr. Bjraq, qattьnъ jсjnde vjz esvjr qosьla almaitьn vjr qate çerj var. Əngjme mьnada: bezencuktegj çoldastar əzderjnjн kolhozdaqь eңbegjn ete kjckene, eleusjz etjp kərsatkende, kəsemderdjн, keide yc qulac qaqazqa simaitьn sөzderdj sөileucj cecenderdjн eңbegjn umьl eңbek dep, çemjstj js dep kərsatken. Bьqan qosьluqa vola ma? Çoq, çoldastar, bьqan esvjr qosьluqa volmaidь. Bezencuktegj çoldastar bьl çerde qatelesjн otьr. Mymkjн, olar bьl çerde kjсj pejl volqьsь keljp qatelesken сьqar. Bjraq mьnьmen ol qate, qate volmai qala almaidь. Kəsemder vjrden vjr tarix çasaucьlar volьp sanalьp, çumьsсылar men carualar sanqa alpvaі esepsjz qalatьn zaman etken. Qazjrde qalqtardьnъ, memleketterdjн taqьdьrьn çalaң kəsemder qana cecreidj, eң aldьmen kəvj-nese million-million eңbəkсjlerdjн vьqarasь cecedj. Aiqai-umьqaisьz fabrik-zavodtardь salьp çatqan, saxtьlardь, temjrcoldardь salьp çatqan, kolhoz, sovhozardь qurьp çatqan, tjrcjlkjн var igjlgjn çasap, vьtjn dynienj tamaqtandьrьp, kijndjrp otьrqan çumьsсылar, carualar, — mjneki çaңa tьrmtьstьnъ сьп çasaucьlarь, naqьz eglerj osьlar. Sjra, Bezencuktegj çoldastar mьnь umьtьp ketse gerek. Adamdar əz kycjn asьra vaqalar, əz eңbegjn aitьp, menmendjкке salьnsa, bьl, əgine, çaman voladь. Mьnьnъ aiaqь maqtancьlьqqa soqadь, al maqtancьlьq, çaqьsь qьlьq emes. Al, adamdar əzderjnjн kycjn çete vaqalamai, olardьnъ «səl», «volmacь» eңbegj сьпьnda umьl eңbek, tarixtь cecetjn eңbek ekenjn kərmese, odan da çaman voladь.

Bezencuktegj çoldastardan əzderjnjн qatьna menjн osь kjckene tyzetujmdj qavьldar engjzulerjn tjler edjm.

Kənj, osьmen toqtaibьq, çoldastar!

(Uzaq uaqьtqa deijn vaspьlmai, ovatsiaqa ainalqan qol caralaqtau. Zaldaqь çurtьnъ vəgj orьndarьnan tьrьp Stalin çoldasqa qocemet kərsettj. «Ura» degen daustar сьqadь. «Çoldas Stalin çasasьn, Ura! Aldьnъnъ qatardaqь kolhozсь çasasьn! Bjzdjн kəsemjmjz çoldas Stalin çasasьn!» — degen daustar zaldь çaңqьrьqtьrьp çattь.)

PARTIANYN XVII SIEZJNE BK(B)P ORTALYQ KOMITETJNJN ÇŪMBSY TURALY ESEPTJ BAIANDAMA

1934 çy, 26 ianvar

I

DYNEÇYZJLK KAPITALIZMNJN SOZLYP KELE ÇATQAN KRIZISJ ÇƏNE SOVETTER SOIUZYNNY SBYTQY XALJ

Çoldastar! XVI siezden berj yc çydan asa uaqyt ottj. Bül onca ylken däujr emes. Bıraq, bül däujr özge däujrlerdjñ qai-qaisysnan bolsa da mazmünь anaqürlym mol däujr. Menjñ oıymca, keijngj on çydyñ jcindegj esvjñ däujr däl osь däujrdei oqıoıaqa vai däujr volьp көрген çoq.

Ekonomika çonjnde bül çydar dynieçyzjlk ekonomika krizisjnñ sozyla bergен çydarь volдь. Krizistjñ qūcaqьna өndjrstj kəsjp qana jlñgen çoq, aul caruacьlyqь da tygeljmen jlñdj. Krizis tek өndjrs pen sauda sferasьnda qana alai-tylei etjp oтырған çoq. Krizis el-eldjñ arasьnda onьyqan kredit çəne valiuta qatnastarьn astьn ystjne auda-ğьp, kredit sferasьna da, aqca sferasьna da çaıyды. Bүğьn kei çerlerde dynieçyzjlk ekonomikalьq krizis var dep, ne çoq dep talasucь edj çürt, qazjr bül turalь talaspaidь, өitkenj krizistjñ var ekendjgj, onьñ oısьrat-ğьc əreketj өte aıqьn көrjnjp oтыр. Qazjrgj talas ekjncj məsele turalь volьp çyr, krizisten qūтылатын çol var ma, çoq pa, — var volатын vol- sa, ol çoldь qalai jske asьrmaq kerek.

Saiasat çonjnde bül çydar kapitalistjk elderdjñ arasьndaqь qatnas- tarđьn da, sol elderdjñ ərqaisьsьnyñ jcindegj qatnastardьn da ыqı cielenjse tysken çydarь volдь. Çaropıanьñ Qьtaimen soqьsь, Mancçu- rıaqa okkupatsia çasaub, osьdan Qıyr Sьqьbstaqь qatnastardьn cielenj- suj; Germaniada facizm çeñjr, өc alu ideiasьnyñ ystemdjк alub, osь- dan Evropadaqь qatnastardьn cielenjsuj; Çaropıa men Germanıanьñ Ulttar Ligasьnan sьqьb, münьñ qūraldanudьñ өsujne, imperialistjk soqьsqa əzjrlenu jsjne çaңadan taqь da vjr tyrtkj volub; revolutsia- lьq krizistjñ tolqьaqь tolьp kele çatqandьqьn, facizmnjñ өmjgь ūzaq emestjgjn taqьda anьqtaqan oqıoıa İspaniada facizmnjñ çeñjluj; — mjne esep berjp oтырған däujrjmzdegj jgь maңьzды фактылар osьлар. Sonьñ ycjñ vurçua patsifizmjnjñ demj qūri vastaqandьqьnyñ, qūral- sьzdanu tendensialarьnyñ onьna qūraldanu, qūralды көbeite tysu ten- densialarьnyñ aıqьn көrjnjp oтырқандьqьnyñ esvjñ taңdanarьlyqь çoq.

Osь ekonomika kyizeucjlkterj men soqьs saiasat apattarьnyñ tula- qan tolqьnyñ ortasьnda SSSR sьndaqь völek çartastai volьp çeke

tur, ol özjnıñ sotsialistjk qırǵıls jıñ jsteude, veıvıtcıljktj saqtav ucıñ kyresude. Ana, kapitalistjk elderde ekonomikalıq krızıs alj kunge deıñ alai-tylei volıp çatqan bolsa, SSSR da öndırjstj kəsıp te, aul caruacılıq da örcıp, öрге vasuda. Ana, kapitalistjk elderde, dynıenı, ıqpañ cırgızetjn sferalardı çañadan qaita vóljsu ucıñ çaña soqısqa çan talasqan azırljk cırgızılıp çatsa, SSSR soqıls qaurjne qarıs, veıvıtcıljjk ucıñ yzveı, qaçırıl tyrde kyresude, onıñ ver çaqında SSSR-dıñ vıl çendegj jsterj esvır natiçesjz voldı deuge volmaidı.

Mıne dıl qazırđı uaqıtta qalqaralıq çaqdaıdın çalıp çalıp osındai.

Endj kapitalistjk elderdın ekonomikalıq çene saiasattıq kuy çalındaq negjzđı mólmetterdı qarastırıq kırjseıjk.

I. KAPITALISTJK ELDERDEGJ EKONOMIKALıQ KRIZISTJN QOZOIALıSS

Kapitalistjk elderdegj qazırđı ekonomikalıq krızistjn osı sıqıldı varlıq krızisterden vır özgeceljđı sol — vıl krızıs eñ ızıqqa sozılqan, sıvalaıq krızıs volıp otır. Bırınqı kezde krızıster vır-ekj cıldın jcinde alıqır ketır otırqan bolsa, qazırđı krızıs mıneki vesjncj cılqa sozılıp varadı, cıldan cılqa kapitalistjk elderdın caruacılıqtarın oısıratır, onıñ vırınqı cıldarda cıqan maın sorıp varadı. Sonıñ ucıñ de vıl krızistjn vırınqı varlıq krızisterden avır volıp otırqan taırqarlıq nıse emes.

Qazırđı öndırjstj kəsıp krızısın vırın soñdı volıp kórmegen dıreçede sozılıp otırqan sevej ne?

Mınıñ sevej, alımen, öndırjstj kəsıp krızısı kapitalistjk elderdın vırın qaldırmasın vırjne çalıp otır, sııtır, vır eldın ekjncj el-esejne oıaqtır jı jsteujn qıındatır otır.

Mınıñ sevej, ekjncjden, öndırjstj kəsıp krızısı agrarlıq krızısın ıctasır otır, al agrarlıq krızistjn özı agrarlıq çene çartıai agrarlıq elderdın vırın qaldırmasın vırjne çalıp otır; vıl qalıp öndırjstj kəsıp krızısın avırlatır, tereñdetpeı qoımaıtın voldı.

Mınıñ sevej, ucjncjden, osı uaqıtın jcinde agrarlıq krızıs kuceır, aul caruacılıqın varlıq salasına, sonıñ jcinde maı caruacılıqına da çalıdı, aul caruacılıqın kerj ketırdı, macınan tastar qol eñbekke kósetjn, traktordı tastar atqa çavısatın qalıpqa tysırdı, çerdın torıraqın asıldandıratın zattardı qoldanu çaqın kenet azaitırdı, keı çerlerde mıldem toqtattı, mınıñ özı öndırjstj kəsıp krızısın onan arj sozıp çıberdı.

Mınıñ sevej, tórtjncjden, öndırjstj kəsıpte ystem volıp cırgen monopolialıq kartelderdın tovarqa qoıılqan qımbat vaqan qolınan sıqarınasqa tırısında, — vıl çaqdai krızistj öte cılenjstırıp, tovar zapastarın ötkızır, çailastırıq vóget volatın çaqdai.

Mınıñ taqı vır sevej — eñ vastı sevej de osı, — öndırjstj kəsıp krızısı kapitalizmın çalıp krızısı çaqdaında etek alıp otır, qazır kapitalizm negjzđı memleketterde de, kolonialarda da, tıueldı elderde

de soqys pen Oktabr revolyutsiasynan birinshidei kysti bekem vola almai otir qane vola da almaid, oitkeni kapitalistik elderdiń ondiristi kashvi vil kezde imperialistik soqystan kashir ondaranyń qatyn unemi tolyq paidalanvauyslyqtı qane qumyńsyzdardıń milliondaqan armiasyn mura etir alir qaldı; vil qyrshqtardan qutly endi olardıń qolynan kelmeidi.

Qazirgi ondiristi kashir krizisni asa uzaqqa sozir qirbergen qaqdailar, mjne osylar.

Qeke elderdiń arasyndaq birinshidei syiekke shir onyqqan qatnastardı, sonдай-aq qeke elderdiń oz isindegi aleumettik qjktardiń arasyndaq onyqqan qatnastardı birir, krizisni ondiris, sauda sferasynan asir, kredit sistemasynan, valiutaq, vorıs mindetterjne qane basqalarta da qaiulylyq severterj de osylar.

Vil qonde tovar vaqalanylyq tysui de yiken rol atqardı. Monopolialyq karteldirdiń qarсылasynan qarastan, vaqanylyq tysui qauırt boldı, qane eń aldymen, kovnese, carua, qol oneris, uısaq kapitalister syqyldı birindasqan tovar ieleriniń tovar vaqalanylyq kosh tysti, tek birindasqan tovar ieleriniń iaqni kartelderge birikken kapitalisterdiń qana tovar vaqalanylyq birte-birte qane kemirek tysti. Vaqanylyq tysui vorıstılardıń (ondiristi kashir ielerj, uısaq kashirler, carualar qane basqa sondailar) xalın onyynan tirqısyz qyldı, al, alasylardıń xalın onyly kerisince qılaq esitrepen xalge qoqarlatı. Vil qalyrtıń aiaq firmalardı, qeke kashir ieleriniń yiken bankrottyqa birıauynan soqtıly tijs edj, sylynda soqan soqtırdı. Keirgi us qyldı isinde os severten Soltystik Amerika Qurama Stattarynda, Germaniada, Angliada, Fransiada on mındaqan aksionerlik qoqamdar bankrot volir, qoq boldı. Aksionerlik qoqamdar bankrot volıannı soqynda valiutanı qıly tyse bastadı, onyly oz vorıstılarqa biraz qejldik keltirdi. Valiutanı qıly tyskennen keir syrtq vorıstardı da, iski vorıstardı da tolemeudı ozni memleket qoldı etir syqardı. Germaniada Darmstadt qane Drezden bankjlerj syqyldı bankjlerdiń, Avstriada Kredit-Anstalt syqyldı bankjini, Cvetsiada Kreiger konsern, Soltystik Amerika Qurama Stattarynda Insul-Konsern syqyldı konserjnderdi qane basqa sondailardı bankrot volıandyq qırtıly vırjne malim.

Erine, kredit sistemasynı negizni kyiretken osındai oqıqalardan keir cet elderge verisli kreditter men zaiomdardı tolenui toqtalılyq kerek edj, odaqtastar arasyndaq vorıstardı tolenui toqtalılyq kerek edj, kapitaldı eksporttılyq toqtalılyq kerek edj, syrtq sauda birinshidei taqyda kemui kerek edj, tovardı eksportı birinshidei da taqy kemui kerek edj, syrtq ıynoktar usni kyres kyceiui kerek edj, el-eldiń arasynda sauda soqys qane dempingj kyceiui kerek edj, sylynda da solai volir syqtı. Ia, qoldastar, men dempingj dedim. Meniń aıtyr tirqanym, Evropa men Amerikanı ardaqtar qyrgen parlamentterini keir ardaqtar qyrgen deputattarıny kuni kece qana daus qarlyqqanca aıqailar sez qylyan, zatında emirde volir kormegen sovet dempingisj emes. Meniń aıtyr tirqanym syn dempingj, «sivilizatsialy» memleketterdi vırj derlik qoldanyr otıran dempingj; vil qonde

çyrektj çəne ardaqt̄ deputattar aqylgöiljkke saln̄p̄r ecteņe aitpai ot̄r.

Ərine, əndjrjstj kəs̄p̄ krizisjmen qatar, əndjrjs sferas̄n̄an t̄s vol-
qan os̄ndai kyiretucj q̄v̄v̄lȳstar əndjrjstj kəs̄p̄ krizisjn̄j̄ aiaq al̄s̄-
na əser et̄p̄, on̄ tereņdet̄pei, q̄v̄ndat̄pai qala alqan çoq.

Əndjrjstj kəs̄p̄ krizisj qozqal̄s̄n̄n̄ çal̄p̄ çaīb os̄ndai.

Əndjrjstj kəs̄p̄ krizisjn̄j̄ esep verj̄lp̄ ot̄r̄qan d̄əujr j̄c̄j̄ndegj qoz-
qal̄s̄n̄ k̄er̄setet̄jn̄ resm̄i materialdard̄n̄ keiv̄jr sifrlar̄ t̄n̄p̄au.

Əndjrjstj kəs̄p̄ produksias̄ k̄olemjn̄j̄ 1929 ç̄l̄qa qaraqanda nece protsent ekendjḡj:

	1929 ç.	1930 ç.	1931 ç.	1932 ç.	1933 ç.
SSSR	100	129,7	161,9	184,7	201,6
Soltystjk Amerika Q̄ra- ma Stat- tar̄	100	80,7	68,1	53,8	64,9
Anglia	100	92,4	83,8	83,8	86,1
Germania	100	88,3	71,7	59,8	66,8
Fransia	100	100,7	89,2	69,1	77,4

K̄er̄jp̄ t̄ürs̄zdar, v̄il̄ tablitsa əzjnen əzj-aq aiq̄n vol̄p̄ t̄ür.

1929 ç̄l̄qa qaraqanda, negjzgj kapitalistjk elderd̄jn̄ əndjrjstj kəs̄-
vj̄ ç̄ldan ç̄l̄qa t̄emender, tek 1933 ç̄lȳ qana kjckene tyzele bastaqan
volsa, sonda da 1929 ç̄l̄q̄ d̄ereçesj̄ne çetuj̄ne əlj̄ k̄er̄ çatsa, SSSR
əndjrjstj kəs̄vj̄ ç̄ldan ç̄l̄qa qaular̄ əsj̄p̄, ynemj̄ k̄er̄terj̄lu protsesjn̄ va-
s̄n̄an kec̄j̄rd̄j̄.

Negjzgj kapitalistjk elderd̄jn̄ əndjrjstj kəs̄p̄ produksias̄ k̄olemj̄
1929 ç̄l̄q̄s̄na qaraqanda, 1933 ç̄ld̄n̄ aiaq̄nda orta esep̄pen 25%,
ne onan da k̄er̄j̄rek kem̄jp̄ ot̄rsa, SSSR-d̄n̄ əndjrjstj kəs̄vj̄ sol̄ ua-
q̄tt̄n̄ j̄c̄j̄nde ekj̄ eseden asa, iaq̄ni 100 protsentten asa art̄t̄. (Qol
capalaqtau.)

B̄il̄ tablitsaqa qaraqanda kapitalistjk t̄ert̄ eldj̄n̄ j̄c̄j̄nde Anglian̄n̄
xalj̄ t̄əuj̄r̄leu vol̄p̄ k̄er̄jn̄uj̄ m̄ymk̄jn̄. B̄j̄raq̄ s̄n̄nda olai deü de onca
d̄ür̄s̄ emes. Eger v̄il̄ elderd̄jn̄ əndjrjstj kəs̄j̄pterjn̄ soq̄stan v̄ür̄n̄q̄
d̄ereçesj̄men sal̄st̄ȳr̄p̄ qarait̄n̄ volsaq, m̄əselenj̄n̄ tygj̄ vasqaraq vo-
l̄p̄ s̄ȳqad̄.

B̄il̄ ç̄öndegj tijstj tablitsa t̄n̄p̄au.

Əndjrjstj kəs̄p̄ produksias̄n̄n̄ k̄olemj̄ soq̄stan v̄ür̄n̄q̄ d̄ereçesj̄ne qaraqanda
nece protsent ekendjḡj:

	1913 ç.	1929 ç.	1930 ç.	1931 ç.	1932 ç.	1933 ç.
SSSR	100	194,3	252,1	314,7	359,0	391,9
Soltystjk Amerika Q̄- rama Stat- tar̄	100	170,2	137,3	115,9	91,4	110,2
Anglia	100	99,1	91,5	83,0	82,5	85,2
Germania	100	113,0	99,8	81,0	67,6	75,4
Fransia	100	139,0	140,0	124,0	96,1	107,6

M̄jneki, əzderj̄njz̄ k̄er̄jp̄ ot̄rs̄ȳzdar, Soltystjk Amerika Q̄rama

Статтар мен Франсия соқыстан вүгьноқысынан вјраз протсент асыр тусыр отьрданда, Англия мен Germaniаның өндјрјстј кәсјвј соқыстан вүгьноқы қалрына әлј де қете алмай отьр; ал, SSSR осы уақыттың ісінде, соқыстан вүгьноқысымен салыстырғанда өндјрјстј кәсјвјнің продуksiасын 290 протсенттен артықьрақ көтерјр — асыр отьр. (Қол саралақтау.)

Вјрақ вүл тавлительлардан тақыда вјр қортындь туады.

Негјзгј капиталистјк elderдјң өндјрјстј кәсјвј 1930 қылдан, әсіресе 1931 қылдан bastap, ықп қылдырар, 1932 қылы тјптј көр төмендеген bolsa, 1933 қыл вјраз оңалыр, көтерјле bastaқандьқы көрјнјр отьр. 1932 қылы мен 1933 қылдың қеке айларының мәлјметтерјн алыр қараңыз, вүл қортындьлы дәлелдеітјн мәлјметтер онан сайын артықьрақ көрјнеді, өйткені, вүл elderдјң өндјрјстј кәсјр продуksiасы 1933 қылдың ісінде вјрде көтерјлјр, вјрде төмендесе де, дәл 1932 қылдың қазындақы тјптј қылдырар төмендегеніндеі vola қоимақандьқы көрсетеді.

Вүл нені көрсетеді?

Вүл, негјзгј капиталистјк elderдјң өндјрјстј кәсјвј ең төмендеп тускен салысынан вјраз көтерјлјр, 1933 қылдың ісінде вүгьноқы ең төмендеген салысына қайта туспегені көрсетеді.

Кейіреулер мұны тек соқыстық-инфляциалық конјунктура сияқты қасандь факторлардың әсерінен volыр отьр дегісі келеді. Сөз қоқ, вүл қонде соқыстық-инфляциалық конјunkturаның әсері де аз емес. Вүл әсіресе Çарония қонінде дүгьс, Çаронида осы қасандь фактор өндјрјстј кәсјптјң кейіреу тараулары, ең алдымен соқыс құрал-қавдықы істейтјн тараулары, вјраз қандандьрған vastь қәне cecucј кyc volыр тавьлады. Вјрақ, вәргі осы соқыс-инфляциалық конјunkturаның әсерінен деп тусјндјру ылкен қате volар edі. Мұндай тусјндјрудјң дүгьс емес екені мынаның өзнен көрјнеді: өндјрјстј кәсјптегј қоқарьда мен сипаттақан аздар алқа басуылы қеке, кейдеісоқ аудандарда қана емес, өндјрјстј кәсјптј elderдјң вәргінде іа вәргінде дерлік, оның ісінде валютасы тұрақты elderде де көрјнјр отьр. Вүл қонде соқыс-инфляциалық конјunkturamen қатар капитализмнің іккі экономикалық кycterінің де әсері бар екендігј даусьз.

Капитализм өндјрјстј кәсјптјң кyің құтысылардың есевіне — олардың еңбегінің интенсивтігјн кyceітјр, оларды експлоатациялаудь кyceіту қолымен вјраз қеңілетті; фермерлердің есевіне — олардың еңбегінің продуктыларына, азық-тылікке қәне вјр тарап сикі заттарға өте-мөте арзан баға салысын қyргјзу қолымен; колониалардақы сағуалар мен экономика қасынан әлсіз elderдегј сағуалардың есевіне — олардың еңбек продуктыларының, ең алдымен, сикі зат пен азық-тыліктің бағасын онан сайын кемјту қолымен вјраз қеңілетті.

Вүл, капитализм кризистен өтјр, өндјрјстј кәсјптј қанадан көтерјр, гылдендірјр алыр қyге беретің әдеттегј депрессияге көтј деген сөз volа ма? Қоқ, олай volыр сықпайды. Қалай volқанда да, турасынан volсын, қанамалар volсын, капиталистјк elderде өндјрјстј кәсјптјң көтерјле bastaқаны көрсететің мәлјметтер қазіре қоқ. Ой тыгјл, қазіргі қайқа қарақанда мұндай мәлјметтер қуық маңда volатын да емес. Ондай мәлјметтердің volуы мүмкјн де емес, өйткені капиталистјк elderдјң өндјрјстј кәсјвјнің кјккене bolsa да сын қоқарь көтерјлуіне қол бер-

meitjn qolaisъz қақдаидың вәгј de qazjr var. Әңгјме капитализмнјң қалып крзиснјң созылып кеде қатқандық туралы воһр отыр; осы қақдаиде экономикалық крзис воһр қатыр, кәсір орндағы үнемј құмысқа қарғмай кеде қатыр, қалыпма құмыссыздық куннен-кунге көвейр кеде қатыр, өндјрјстј кәсір крзисј аулсауасылық крзисмен ұстасыр отыр; әдетте өндјрјстј кәсіртнј көтерјлуј алдынан негјзгј капитал қаңаратып едј, мұндай негјзгј капиталды азды-көртј қаңартылуы болмай отыр, тақымсыз-тақым осындайлар.

Өндјрјстј кәсіртнј ең төмен тускен қалыпнан, өндјрјстј кәсір крзиснјң ең тереңдеген қалыпнан депрессиеге көккөндјгј, вјрақ әдеттегјден басқа депрессиеге, өндјрјстј кәсіртнј қаңадан көтерјлујне, көркеілујне бастаматып, сол сияқты, өндјрјстј кәсіртнј қалтадан ең төменгј сатысына да қайырмайтын айрықса депрессиеге көккөндјгј даусыз.

2. КАПИТАЛИСТІК ЕЛДЕРДЕ САІАСАТ ҚАҚДАІДЫНЫҢ СІЕЛЕНІСУІ

Узаққа созылған экономикалық крзистнј нәтичесінде капиталистік елдерднј өз ісінде воһсын, вүларды арасында воһсын саіасат қайы вүқан дейін болмаған тырде мықтар сіеленістј.

Сыртқы рыноктар үсін кырестнј кысеілуј, ерјктј сауданың ақтық қалдырғанының қоілуы, басқа елднј товарын кјргјзвейтнј секара бақыпны орнауы, сауда соқысы, валюта соқысы, демпінгј және басқа осы сынды экономика саіасатында асқынған ұлтсындықты көрсететнј қаралардың қолданылуы ел-елднј арасындағы қатнастарды меілуіне сіеленістјрдј, соқыстың қатқандығына негјз қасар бердј, кыстјрек мемлекеттер пайдасына дүние қызн және ықрал қыргјзетнј сфераларды қайта вөлуге құрал есеінде соқыстың воһын қақындатты.

Қаронианың Қытаймен соқысуы, Манчүрияда аккупация қасан, Қаронианың Ұлттар Лигасынан сықуы және Солтүстік Қытайда кјруі қақдаиды вүргендінен да қатты сіеленістјрдј. Ұлы Океан үсін кырестнј кысеілуј, Қаронида, Солтүстік Америка Құрама Штаттарында, Англияда, Франсида соқыс-теңіз құралдарының өсуі осы сіеленісуднј нәтигесі.

Германияның Ұлттар Лигасынан сықуы, өс алу қауіпннј кысеілуі Еуропадағы хал-қайды сіеленісуі, құралданудың өсуі тақыда қыздырды.

Осындай воһр отырғанда вүрқуазиялық патсіфизмннј қазыр викара воһр қалуы, құралсыздану туралы мыңың сөзднј орнына құралдану, құралды көвейту сынды «іс» әңгјмелері васталуы таңданарлық нәрсесі емес.

Тақы 1914 қылыдай, соқысқұмар имперализмннј партиялары соқысты, қайта кырестнј тјлейтнј партиялар алуа сықыр отыр.

Істнј веті көрјне қаңа соқысқа вастар варады.

Осы айтылған факторлардың әсерінен капиталистік елдерднј іскі қайы вүргендінен да кыстј сіеленісір варады. Өндјрјстј кәсір крзисннј төрт қылы құмыссыз тавын қыдетір әвден асындырды. Аул сауасылық крзисннј төрт қылы негјзгј капиталистік елдерде қана емес, сонымен қатар әсіресе тәуелді елдер мен колония елдерінде қаралардың әлсіз, паса

sloıların әден kyizeltip, tozdyryp boldı. Cūmьсьszdardıń sanın kemjitipti kәсетудj kәздеgen necetyrlj sanaq qulьqtarına qaramastan, burcūazialьq mekemelerdjnı resmi mәljmetterjnce de cūmьсьszdardıń sanı Evropanıń vasqa elderjn sөz qylmaqanda da, Angliada 3 millionqa cөtetjnj, Germaniada 5 millionqa cөtetjnj, Soltystjk Amerika Qırama Stattarında 10 millionqa cөtetjnj dausьz faktь. Būqan jcnara cūmьсьszdardь qosьqьz, būlardıń sanı vjr nese on millionnan asadь, būqan caruasь vyljngen san million carualar būqarasьn qosьqьz,—sonda еңбекjler kәrcjlgjnjnı mūqtaçdyqь, асьnқандыqь qandai еkenjn camalai alasьz. Qalq būqarasь өlj kapitalizmge sturm çasaқандаı kyige cөtken cөq, vjraq būqaranıń sanasьnda sturm çasau ideiasь pjsjp kele cөtqanьna kymәn vola qoiar ma еken. Mūnь facizmjnıń reçimjn qūlatqan İspania revolutsiasь siaqtь çәne Qьtaidaqь sovet audandarьnıń әsuj siaqtь faktьlar da өte çaqьsь kәсетjр отьr; Qьtaidaqь Sovet audandarьnıń әsujn Qьtai men cet el burcūaziasьnıń vjrkken kontrrevolutsiasь da toqtata almaı otьr.

Kapitalistjk elderdjnı ystemdjк çasap otьrқan taptarь cūmьсь тавьнıń ezucjlerge qarьsь kyresjnde paidalanуьna volatьn parlamentarizm men burcūazialьq demokratianıń aqьrқь qaldьqtarьn qadaқalar çoiularь, ne volmasa solardь cөqqa cьqarуь, kommunist partıalarьn quдалar, astьrtьn çasьrьn cөretjn kyige salуь, өз diktaturasьn saқtaudьn асьqтан-асьq terrorgьq әdjsterjne көсuj de osьdan.

Sьrtqь saiasattıń negjzgj elementterj volqan sovızm çәne soqьstь daiarlau, kelesektegj soqьs maldandarьnıń тьldarьn nьqaitu ycnı kerektj qūral retjnde jckj saiasatta cūmьсь тавьn ауьzdьqtau, terror,—mjne qazjrgj imperialistjk saiasatcьlardıń айьrқса көңl qoiьp otьrқань osьlar.

Facizm qazjrdе soqьsqūmar burcūaziasь saiasatcьlar arasьnda asa modьь tovarқa ainalqanьna taңdanuқa volmaidь. Men tek çalpь facizm туралы aitьp otьrқаньm çoq, aldьmen Germanianjkj siaqtь facizmдж aitam; vıl facizm ұltьq-sotsializm deljnıp qate atalьp cөr, өitkenj anьqtar qadaқalar qaraqanda onan sotsializmjnıń çūrnaқьn da tavuқa volmaidь.

Osь rette Germaniada facizmjnıń cөңujn тек cūmьсь тавьнıń әlsjzdgjnjnı belgjsj, facizmge çol аcқan sotsial-demokratianıń cūmьсь тавьna opasьzdyq etujnjnı nәtiçesj dep qana qaramau kerek. Sol siaqtь onь burcūazianıń da әlsjzdgjnjnı belgjsj dep qarau kerek; burcūazia qazjр vьrьnқь parlamentarizm, burcūazialьq demokratia әdjsterjmen biljgnı cөrgjze almaıdy, sonдыqtan burcūazia jckj saiasatta el vileudjnı terrorgьq әdjsterjne амalsьzdan çarmasady, vıl sonьnı belgjsj dep qarau kerek; burcūazia endj—qazjrgj çaiьnan sьrtqь veıvjtcjlk saiasatqa syienjр qūtьla almaıdy, sonдыqtan ol carasьz soqьs saiasatьna çarmasady; vıl sonьnı belgjsj—dep tanu kerek.

Çai osьlai.

Өzderjn көrjр otьrsьnқar, jstjn vetj imperialistjk çaңa soqьsqa vastap keledj; mūnь kapitalistjk memleketter qazjrgj qıьn xalden cьqudyн carasь dep qarasady.

Әrine, soqьs vıl çaidan qūtьluқa naqьz çol асьp veredj dep oilau-

қа есвјг дәлел қоқ. Қайта соқьс хал-қайдь онап саып ыльқтыруқа тис. ОI ол ма, соқьс, вјгјнсј imperialistjk соқьс kezjnde болқандаи, дүгь-сында revolutsiaқа қол асыр, вјгьсырға elderde kapitalizmнјң өмјг syrujnнј өзjn ekj talai халге тьsjredj. Egerde вјгјнсј imperialistjk соқьстың тәсривесјне қарамастап, бурқуазиялық саиасатсылар, суқа ketken tal қармаидьпың кеймен тақьда соқьсқа қармасыр отьса, ол да bolsa вүлардың әвден catасыр түйьққа қамалқанып, мойпын астына ала қардан қүлауқа тұрқанып көрsetedj.

Sondьqtan да бурқуазиясы саиасатсылардың қазјггј соқьсты ұйымдастыру plandarьп қьсқаса да bolsa қарар өтудјң артықсылық қоқ деимјз.

Қайсы вјгеулерј соқьсты ұлы дерқавалардың вјгјне қарсы ұйымдастыру керек деп oilaidь. Sol ұлы дерқаваны өлтјге қеңјр, olar сопың esevјне өзjnнј халjn қөндер алмақ voladь. Olar мұндаи соқьсты ұйымдастырқан eken deijk. Сонда мұнап не сықадь? Құртқа мәлјм, вјгјнсј imperialistjk соқьста да ұлы дерқаваның вјгј Germaniаның құртыр, сопың esevјнен олқаланқьсы кeldj. Al мұнап не сықты? Germaniаның olar құрта алмады, вјрақ Germanиada қеңген мемлекetterге өспendj-лјктј сонсана кьсеittj, опың қайтадан кьреске сықыр өс алына сонсана қолалы қақдай қасадь, sol өздерjnнј қайнатқан қirenјctј vot-қасықьп өздерј қер тауьса алмай отьр, қьық маңда қер тауьса алмаса да керек. Al опың esesјне Reseide kapitalizm қеңјldj, Reseide proletariat revolutsiasь қеңдј, құртқа мәлјм, Sovetter Соiузь құрылды. Al, endj olar ycjн ekjнсј imperialistjk соқьстың нәтiçesј алдыңқыдан «қақысы» volуьна кјм керјл? Қайта вьтјндеи wasқа voladь деп самалау дүгьсырғақ volmas pa?

Wasқа вјгеулерј, соқьстық кьсј қөпнен әлсјз, вјрақ гьпogј vai elderдјң вјгјне қарсы, мәсelen, Қьтайқа қарсы ұйымдастыру керек деп oilaidь; вүлардың ойпыса, Қьтаидь сын мақанасында мемлекет деп те атауқа volмайтьп көрјnedj, ол кьстј мемлекetterдјң қаулар алына дјлгер volьр отьрқан «ұйымдаспақан территория» көрјnedj. Olar опың вјрқолата volьсјр алыр, сопың esevјнен өзjnнј халдерjn тызегјсј кelse керек. Olar мұндаи соқьсты ұйымдастырқан eken deijk. Сонда мұнап не сықы мьткјн? Құртқа мәлјм, XIX қасырдың wasьнда Italia мен Germanианың да қазјггј Қьтай тәгјздј қарады, iaқни olарды мемлекет емес, «ұйымдаспақан территория» деп қарады, olарды құлдандь да. Al мұнап не сықты? Мұнап не сыққаның құртқа мәлјм: Germania мен Italia өзjnнј тәуелсјздјггј ycjн соқьсты, вүл elder өз алдына қеке мемлекет volьр вјгјктј. Мұнап сыққаның sol: вүл elderдјң қалқында өздерjn құлдыққа тьsjрген elderге өспendjлк кьсеidj, мұпың нәтiçesј әлј де қоылқан қоқ, қьық маңда қоыла да қоимаса керек. Олай bolsa, Қьтайқа қарсы imperialistjk соқьстың нәтiçesј де осындаи volмауьна кјм керјл vola алды? degen сұрау tuadь.

Ycjнсј вјгеулерј соқьсты «асы гаса» ұйымдастыру керек, мәсelen, Germania «гасысь» «төмengј гасақа» қарсы, алдымен slavөндарқа қарсы соқьс ұйымдастыруқа тис, тек осындаи соқьс арқасында қана қазјггј халден құтылуқа voladь, өitkenј «асы гаса» «төмengј гасып» wasқарьр, оқан ystemдјк қьргјзуге арналқан деп oilaidь. Опыңнан

çer men kektei arası alcaq çatqan osı seket teoriansı praktiakada qoldanqan eken deljk. Sonda mınan ne sıqıuı mımkjn? Çürtqa mäljm, eskj Rim de qazjrgj german, fransuz qalqtarınñ arqı ata vavalarına osıai qaraqan, iaqni, qazjrgj «ası gasa» adamdarınñ slavın päsilderjne qaraqanındai qaraqan. Çürtqa mäljm, eskj Rim olardı «tömendegj gasa», «varvarlar», dep — özderjn «ası gasa», «ül Rim», sondıqtan olar vjraz męngj vaqınuqa tijs dep qorlaqan; özara aita keteljk, eskj Rimniñ vııqan keivjr дәlelj de var edj, al qazjrgj «ası gasa» өkjlderj çonjnde mını aituqa volmaidı. (Qattı qol capalaqtau.) Al mınan ne sıqtı? Mınan sıqqan sol: Rim qalqı emester, basqaca aitqanda varlıq «varvarlar» çalrıqa ortaқ dıcranqa qarısı vjrgj çjberjr, Rimniñ astın ystjne keltjrdj. Olai bolsa, qazjrgj «ası gasa» өkjlderjnjñ talavı sonıñ kevjn kimeujne kjm kerjl? degen sıraq tuadı. Berlindegj facistjk-әdebiet saiasatcılarınñ Rimdegj qart, sıbıqqan çihangerlerden vaqıtı volıına ne kerjl vola aladı? Qaita, sonıñ çolın qıcadı dep camalau dıgısbıraq volmas pa?

Aqırında төrtjncj vjreulerj: soqıstı SSSR qa qarısı üımdastıru kerek dep oiladı. Olar SSSR dı vıt-сıt qılmaq voladı, onı çerjn vөлjсjr almaq voladı, sonıñ esevjne olçalanvaq voladı. Tek Çaronianıñ keivjr soqıstı adamdarınñ tovı qana osıai oiladı dep camalau qate volar edj. Evropadaqı keivjr memleketterdjñ saiasat vascılarınñ arasında da osındai plandar çasalır çyrgenj vjzge mäljm. Al, vıl gospodinder sözden jske kjrstj deljk. Sonda mınan ne sıqıuı mımkjn? Vıl soqıstı vırçuazia ycjn eñ qaıptj soqıstı volatınına kymәndanuqa vola qoiar ma eken. Vıl soqıstı SSSR qalqtarı revolutsianıñ tavıstarı ycjn çan aıamai soqısatındıqtan qana eñ qaıptj soqıstı volmaidı. Onıñ vırçuazia ycjn eñ qaıptj soqıstı volatın taqı vjr sebevj, vıl soqıstı tek maidandarda qana emes, çaudıñ tıılında da voladı. Varlıq elderdjñ çımtıscı tavınñ otanını qarısı qılmtıstı jster, soqıstı acqan çımtıscı tavınñ ezucjlerjn SSSR çımtıscı tavınñ Evropadaqı, Aziadaqı san million dostarı tııldan üınuqa tırbısatındıqına vırçuazia kymәndanvai-aq qoisın. Egerde soqıstı bastalqan kynnıñ ertejnde qazjrgj «qıdaidıñ raqımtımen» patcalıq qırır, дәuren syjr otırqan keivjr özderjne çaqın ykmetterjnjñ sanı kem sıqsa, vırçua gospodinder ol vaqıtta vjzge өkrelemesjn. (Qattı qol capalaqtau.) Mınan 15 çıl vıgınuqı eske tysjrnjzder, SSSR qa qarısı mındai vjr soqıstı volır ta өttj. Özderjne mäljm, vıkjл çürt qadjrleitjn Cercjл gospodin vıl soqıstı — «on төrt memlekettjñ çorıqı» dep aqınca veinelegen volatın. Әrine, vәrjnjzdnı de esterjnjde, vıl soqıstı vjzdnı eldnı varlıq eñbekcjlerjn, өzjnıñ çımtıscı, carualar otanın sırtqı çaudan çan aıamai qorqauqa tygel çımtıdırdı, çauqa qarısı tygel attandırdı. Vıl soqıstıñ nemen aiaqtalqanın өзderjnjz vjlesjzder. Ol soqıstı vjzdnı elden interventterdj quır sıqımen, Evropada revolutsiası «Qımtı Komitetterjn» qırımen aiaqtaldı. SSSR qa qarısı ekjncj soqıstı vjzge qol salucılardıñ tolıq çejlıjne әkeljr soqatınına, Evropa men Azianıñ vjrsırbıga elderjne revolutsia tuqızatınına, vıl elderdegj vırçuazialıq-pomesciktjk ykmetterdjñ tas-talqanı sıqıına әkeljr soqatınına kydjktenuge vola qoiar ma eken.

Catasqan burçuaziasy saiasatcylardyň soqys plandary osyndai.

Özderinjz körij otırsyzdar, olardyň aqyl çaqy da, erlik çaqy da samaly. (Qol caralaqtay.)

Bjraq eger burçuazia soqys çolyn qalaqan kynde, kapitalistjk elderdegj tört çyldy çymssyzdy pen krizis saldarınan asnyr kyizelgen çymssy taby revolutsia çolyna tusedj. Mınyň mənjsj revolutsialy krizis rjsj keledj, rjspek degen söz. Burçuazia neqürlym özjnı soqysty kombinatsialaryna köjrek catılsa, çymssy taby men eñbekcj sagualarqa qarasy kyresjnde terror ədjsj neqürlym köjrek qoldansa, soqürlym revolutsialy krizis tez əspek.

Keıjı çoldastar oilady: revolutsialy krizis bolsa burçuazıanyň tüıyqqa qamalqany, onyň öler kynj çetkenj, solai bolsa revolutsıanyň çenetjndjg əvden-aq qamtamasyz etjgenj, sondyqtan vjzge burçuazıanyň qılaıyn kytu qana qalady, masıraqan rezolutsialar çazu qana qalady dep oilady. Bül ylken qate. Revolutsıanyň çenuj esuaqytta da öznen özj kelmeıdj. Ony daiarlay kerek, oqan qol çetkjzu kerek. Al revolutsıany daiınday, oqan qol çetkjzu jsj tek kuctj, revolutsiasy proletariat partıasynyň qana qolınan keledj. Mınadai uaqyttar da volady: revolutsialy çaqdai tıyr otırgan volady, burçuazıanyň ekmetj negjznen kyırep toza bastaqan volady, sonda da revolutsia çenjı çyraqan volady, öitkenj vıqarany artınan erte alaryly, ekmettj öz qolına alaryly öte kuctj, vedeldj, revolutsiasy proletariat partıasy çoq volady. Bül sıaqty «oqıq» volıy mymkjn emes dep oilay ornasy çyqar deımjı.

Osıdan vailanysty Lenınnıj revolutsialy krizis çenjndegj Kominternıj II kongresjnde aitqan mändj sözjn eske tysjısek arty vomas edj:

«Bjz endj revolutsialy qımylymdyň tjregj volqan revolutsia krizisj turaly maselege keldjk. Mında, aldımen, keç erjs alqan ekj qate rjkjı turaly aıtyr ötu kerek. Bjçaqınan burçuazialy ekonomister bül krizistj aqylsındardyň sılular aıtqandyı, çai qana «mazaszdany» dep kersetedj. Ekjncj çaqınan, keıde revolutsionerler bül krizistj esvjı çaga tava almasty qalyr dep ıspattay tırsady. Bül qate. Esvjı çaga tava almasty xal volıady. Burçuazia aqılınan adasqan arsy çırtqys aıuanqa ıqsar, aqımaqıtyy ustıne aqımaqıy jstep, xal-çaidy vıgınoıdan da cielenjstjıjı, öz öljıjı özj tezdetedj. Mınyň vıgj solai. Eksploatatsialanucylardyň belgjıvjı azsılylyny belgjıvjı ustıpkalardımen közjn voıayqa, ezjgender men eksploatatsialanucylardyň belgjıvjı völegjıjı qozqalısyn nemese köterjıjıjı vasıyqa burçuazıanyň esvjı mymkjndjg çoq dep «ıspattay» volıady. Esvjı çaga tava almıtyndıqın kyn vıgıny «ıspattay» vos pedantıy ne volıasa qısyı sözven, qırqaq rjkjıardımen oınaqandy volar edj. Bül maselede ia osy sıaqty vasıy maselelerde de naqyz «ıspat» tek praktika qana volı alady. Dınieçyzjıjı vıgjınde de burçuazialy qıgıly orasan ylken revolutsialy krizistj vasyınan keçjıjı otıy. Oilaqan çerden tınatıy, çenjımpaz revolutsia ıjıjı osy krizistj paıdalanarlıqtai revolutsiasy partıalaryny sanalylyq, ııymılylyq, eksploatatsialanucylardımen vailanysty, vatyldıq, jskerljıg çetkjıktj ekendjıjı qazjı revolutsiasy partıalaryny praktıkasımen «ıspattay» kerek». (Lenın, XXV tom, 340 — 341-better).

3. SSSR MEN KAPITALISTJK MEMLEKETTERDıJ ARASYNDAQY QATNASTAR

Osındai soqysty kombinatsialardy vıqısy sasılyna ulanqan çaqdaıda SSSR qa özjnıjı veıvjıctjıjı saiasatıny çyrgjızu qancaly qıyn volqanıny tysjınu or oıı.

Бірақтар елдерге қайықан осындай соғыс алдындағы азан-қазан қағдайда СSSR бұл қылдарда өзіннің веивітсілік позитсiаларында қиa баспай берік тұра берді, соғыс қауіпмен кыресті, веивітсілікті сақтау үсіп кыресті; веивітсілікті азды-көпті болса да сақтағысы келіп тұрған елдерді қарсы алды; соғысты дайындап, туғызуға тырысып отырған елдердің бет пердесін құлып, әскереледі.

Веивітсілік қолындағы бұл қиын және кырделі кыресте СSSR неге сенді?

a) Өзіннің өсіп отырған сауасылық, саиасаттық кысіне сенді.

b) Барлық елдердегі веивітсілікті меіліңсе көксеген құттықсы тағылыны миллиондаған бұқарасының моралдык көмегіне сенді.

v) Түрлі себертермен веивітсіліктің бұзылуын тілемейтін, СSSR сияқты сенімді елмен сауда қатнасын өркендетуді тілейтін мемлекеттердің ақылды ісі етуіне сенді.

g) Ақырында, сырттан сауылы қасаудан елімізді қорғауға дайын тұрған өзіміздің айыбын армиямызға сенді.

Осы негізде біздің көрсі елдермен тііспеу пактысын, сауылы қасауы қақты айындау пактысын қасау науқанымыз тұды. Бұл науқан-ның нәтижелі болуанын білесіздер. Тііспеу пактысы қалқыз қана Батыс пен Сығыстағы көрсі мемлекеттердің көрсілігімен, соның ісінде Финландия, Польшамен қана қасалыр қойған қоқ, соныңмен қатар Франсия, Италия сияқты елдермен де қасалды, ал сауылы қасауы қақты айындау пактысы сол айтылған көрсі елдермен және Кісі Антанта елдерімен қасалды.

Осы негізде, СSSR мен Туркия арасындағы достық пұқайды; СSSR мен Италия арасындағы қатнас қақсарып, сөзсіз қанақаттанарлық бойды; Франсиямен, Польшамен, тағы басқа Балтық мемлекеттерімен қатнас қақсыланды; Солтыстік Америка Құрама Штаттары, Қытай, тағы басқа елдермен қатнас қондeldі, т. т.

СSSR дың веивітсілік саиасатының тағыстарын көрсететін бірсырыға фактылардан сөзсіз, елеулі мағызы бар екі фактыны болып алып, атап өту керек.

1) Біріншіден менің айтаын деп тұрғаным, соңғы уақытта СSSR мен Польша арасындағы, СSSR мен Франсия арасындағы қатнастың қақсаруға бет алғандығы. Өздеріңізге мәлім, бұрын Польшамен қатнасымыз мәз емес edі. Польша біздің мемлекетіміздің өкілдерін өлтірді қырды. Польша өзін СSSR қа қарсы Батыс мемлекеттердің тіапағы деп санады. Имперіалистердің қай-қайсысы болса да СSSR қа қарсы соғыс бастала қалған кынде, Польшаны алдығы қатардағы отряд болды деп есептеді. СSSR мен Франсия арасындағы қатнас та бұдан қақсы болмады. СSSR мен Франсия арасындағы өзара қатнастың қайып қайтадан көзге елестету үсіп Рамзіннің зиянкісік тоғына қасалған Мәскеудегі соттың тарихынан фактыларды еске түсірсе болуаны. Міне бұл қолысыз қатнас біртіндеп қойыла бастады. Сол қолысыз қатнастың отыны, қақындасу деуден басқаса айтуға болмайтын қатнас қасалыр келеді. Тііспеу пактысының мағызы зор болыр отырса да, әңгіме қалқыз қана біздің бұл елдермен тііспеу пактысына қол қойымызда емес. Әңгіме ең алдымен бір-бірлімізге сенбеуісілікпен ұланған ақылды

çoiyla bastaýnda. Әрине, қақындасудың қолға қоıyla bastaýн істїң ақтық қемісїн қамтамасыз етерлїк толық тїанақты деп қарауға болмайды. Мысалы, советке қарсы рїкїр әлї де bolsa кыцї volьp отьрған Polcada saiasat çyzjnde кытїлмеген оқиқалар және тырлї қақдailar болмайды деп есептеуге әлї көр бар. Bїрақ, volacaқтақь нәтїçесїне қарамастан, қазїrдегї қатнасымызда қақсылыққа вет вїгьс бар, вїл веївїтçїлїк-тїң jsїн қақсартудың вїр факторь ретїнде көрсетуге, алға ұсынуға volатын факты.

Вїл вет вїгьстың севевї не, ол қай ретпен қостальр отьр?

Ең алдымен, СССР дың кысї, қуаты әсуї арқылы volьp отьр.

Bїздїң заманымызда әлсїздегїмен санаспайды, — кыцїлгїмен қана санасайды. Одан кейн Germanиada өс алуылық және imperialistїк рїкїрлердїң өскендїгїн көрсететїн Germania saiasатындақь кейвїр өзгерїстерден volьp отьр.

Germanианың кейвїр saiasатыларь вїл çөнде, — СССР қазїrде Fransiа мен Polcaға вет тызер отьр; Versal dogovoryна қарсы елден оны қақтауы елге айналды; вїл өзгерїс Germanиada fascistїк речїм орнаудан volьp отьр деїдї. Вїл дїгьс емес. Әрине, Germanиadaқь fascistїк речїмге қуанудан вїз аулақпыз. Bїрақ, мїнда әңгїме fascistїде емес, емestїгї sol, — мысалы, Italiадақь fascistizm СССР мен Italianың қатнасы қақсаруына кедергї volған çоқ. Әңгїме вїздїң Versal dogovoryна көзқарасымыз өзгерїптї дегенде де емес. Brest вїтїмїнїң арсыздығын васымыздан кесїрген вїздегї Versal dogovoryн çырай алмаймыз. Bїз тек осы dogovordың салдарынан дүние çyzїнїң қаңа соқыс аратына тусїрїлуїне қана қарсымыз. СССР васы қаққа ветїн тызептї-мыс деген çөнїнде де осын аїту керек. Bїз Germanиаға вет тызегенїмїз çоқ; sol сияқты Polcaға, Fransiаға да вет тызер отьрғаньмыз çоқ. Bїз вїгьнда, қазїr де тек СССР қа қана вет тызегенвїз, вет тызер те отьгьмыз. (Du qol capalaқтау.) Eгер СССР дың myddelerї веївїтçїлїкїтї вїзвauға myddelї велгїлївїр elderмен қақындасудь керек etсе, вїз мїль есвїр вїлталақсыз їстеїмїз.

Çоқ, әңгїме мїнда емес. Әңгїме Germania saiasатының өзгерїлїнде. Әңгїме қазїrгї Germania saiasатыларының өкметке келер алдында, әсїресе олар өкметке келгеннен кейн Germanиada екї saiasатық çолды арасында кырес bastалуында; СССР мен Germania арасындақь велгїлї dogovorlarda әсерї volған eskї saiasat пен вїгьнды Germanиа kaizerїнїң saiasатын негїзїнде еске тусїретїн «қаңа» saiasat арасында кырес bastалуында; вїл kaizer вїгуақтыта Ukrainaға okkupatsiа қасаған volатын; Leningradқа аттанған volатын; Prїvaltika elderїн sol аттаньстың тїанақты еткен volатын; соньмен осы «қаңа» saiasатын қазїrгї Germanиada eskї saiasattan көгер көзге васым volа bastар отьгьында volьp отьр. «Қаңа» saiasat адамдарының қай ретте де васым volуы, eskї saiasаты қақтауылардың төмендеїн kezdeisoq нәрсе деуге volмайды. Sol сияқты Gugentbergtїң Londondaқь әїгїлї сөзї де, Germanиadaқь ystem partianың сыртқы saiasатын васырауы Rozenbergtїң әїгїлї dekloratsiasь да kezdeisoq нәрсе емес. Mїне әңгїме осында, çoldастар.

2) Ekїncїден, менїң аїтаын деп тұрғаньм, СССР мен Soltystїк

Америка Қўрама Статы арасында дўрыс қатнастың қайта орнатылғандығы. Бўл актының қалқаралық қатнас системасында маңызды үлкен екеніне ескюдик болмасқа тиіс. Әңгіме қалқыз қана мўның веивјтсјлјк сақтау јсјнің умјтјн көтеретјнінде, екј елдјң арасындағы қатнастың қақсартатынында, екеујнің арасында сауда вайланьсын пьқайтатынында, өзара јstes волюна ваза қасайтынында қана емес. Әңгіме мўның — тырлј elderde советтерге қарсы әрекеттердјң тјрегј саналған вўрыңқы Америкадағы екј вақыт пен қаңа вақыттың арасында дәуір орнатқанында, вўрың Soltystyk Америка Қўрама Статтарының өз erkjmen екј елдјң арасындағы вайланьсқа вөгет болған кедергјлердј қолдан алып, екј елдјң пайдасы үсјн қатнас қасайды кјрскенјнде.

Советтјң веивјтсјлјк саиясатының тавьстарың көрсететјн негјзгј екј факты, мјне осындай.

Алайда, есеп беріліп отырған уақыттың јсјнде јстјң вәгј есвјр мультјксјз қыргып отырды деп айтсақ, опымыз терјс болған болар еді. Қоғ, вјзде јстјң варлықы вјрдеі мультјксјз өткен қоғ.

Англианың вјзге қысым қасайын, вјздјң експорттымызға ембарго салын, вјздјң јкј јсјмјзге араласуға, сөйтп вјздјң қарсылық кысјмјзді вайқайды, халјмјзді вјлуге әрекет етујн еске тјсјрсеңіздер болады. Рас, бўл әрекеттен ертеңе сыққан қоғ, соңынан ембарго да алынды, вјғақ, сол әрекеттјң қўқылы Англия мен СССР арасындағы қатнаста да, соның јсјнде сауда договоры қөпјнде сөйлесуде де әлј де көрјніп отырады. Англианың СССР қа қарсы бўл әрекеттјн kezdeisoq нәрсе деуге болмайды. Ақысын консерваторларының вјр вөлегј мўндай әрекетсіз тўра алмайтын мәлјм. Бўл әрекеттер kezdeisoq нәрсе болмай отырғандықтан да СССР қа қарсы kelecekte де сондай әрекет қасайтын, тырлј қаур туқызатынын, СССР қа зиян тјгјзетјнін, тақы сондайлardy јстейтјнін ескерујмјз керек.

СССР мен Қарония арасындағы қатнастарды да ескермеуге болмайды; бўл қатнастар айтарлықтай қақсартуды керек қылады. Тіјспеу пактысына Қарония мен СССР дан кем мўқтақ болмай отыrsa да, сол пактыға қол қойудан Қарония вас тартты; осының өзј де, вјздјң Қарониямен қатнасымыздың дәуір емес екендігјн тақы да көрсетеді. Қытай Сықыс темјр қоль (КВҚД) қөпјндегј әңгіменің тоқтар қалы туралы да осыны айту керек болады; вўқан да СССР кјнәлј емес; сол сияқты қарон агенттерјнің КВҚД воіында тырлј сорақы јстер јстер, КВҚД-дағы совет қызметсјлерјн заңсыз тўтқында алып отырғаны, т. т. қөпјнде де сонь айтуға болады. Қарониядағы әскери адамдардың вјр вөлегј асықтан-асық васырәз ветјнде СССР мен соқысудың, Теңіз қағасын (Приморьяны) васыр алудың керектігјн үгјттер отырғаны, әскери адамдардың екјнсі вөлегј мўны көрнеу қолдар отырғаны, ал, қарония үкметј соқыс өртјн қандыруға тығысуыларды тәртјрке сақырудың орнына бўл менің јсјм емес дегендеі қылыр үндемеі отырғаны мен сөз де қымай тұрмын. Бўл сияқты қақдаидың қауртенудј, сенјмсјздіктј туқызбай қоймайтын тысјну қылы емес. Әрине, вјз kelecekte де веивјтсјлјк саиясатын мықтар қыргјземјз, Қарониямен қатнастарды қақсартуға тығысамыз, өйткені вјз сол қақыс қатнастарды тјлер отырмыз. Вјғақ, бўл қөндегј јстјң вәгј вјрдеі вјздјң қольмызда емес. Сондықтан вјз, сонымен қатар, тырлј кенет

qaupten eljmjzdz qorqauqa da varlyq caranь qoldanuytmyz kerek, elj-
mjzdz savuyl çasaludan qorqauqa daıbn voluytmyz kerek. (Du qol ca-
palaqtau.)

Kerjр отьrsьzdar, veivjtcjljk saiasatmyzdyň tabьstarьmen qatar
veivjtcjljke kedergj keltjrp отьrqaп vjrsьpьra qolaisьz uaqiqalar
da var.

SSSR dyň sьrtqь xalj osьndai.

Vjzdzj sьrtqь saiasatmyz aıqьn. Bül saiasat — veivjtcjljktj saqtau,
varlyq eldermen sauda qatnastarьn kyceitu saiasatь. SSSR eckjmge de
qorqьnьc tuqьzvaıdь, eckjmge de ekj vastan savuyl çasamaıdь. Vjz
veivjtcjljktj çaqtaımyz, veivjtcjljk jsjn qoldaimьz. Vjraq vjz qorqьtu-
cььqtardan qorьqraımyz çəne soqьs örtjn salucьlardьň soqьsьna
soqьmen çauar veruge daiarmьz. (Du qol capalaqtau.) Kjmde-kjm
veivjtcjljktj syise, vjzven çaqьs vailanьstь qalasa, ondailardь vjz qai
uaqьtta da volsa qoldaimьz. Al, eger kjmde-kjm vjzdzj eljmjzge savuyl
çasaimьn dep əreket qьlsa, ondailarqa tas-talqanьn cьqagьp soqьs
veremjz, vjzdzj sovet agorotьna qaitьp cocqa tьmsьqьn sьqpastai qь-
lamьz. (Du qol capalaqtau.)

Vjzdzj sьrtqь saiasatmyz osьndai. (Du qol capalaqtau.)

Mjndet osь saiasattь vüdan vьlai da vültartpai, tura jske asьruda
volьp отьr.

II

QALQ CARUACЬLьOJьNBьNь YZDJKSJZ KƏTERJLE BERUJ ÇƏNE SSSR DьNь JCKJ XALJ

SSSR dyň jckj xalj çaiьndaqь məselege kəcemjn.

SSSR dyň jckj xalj çaqьnaп aьp qaraqanda, esep verjlp отьrqaп
dəujrjmjz qalq caruacьlьqь çənjnen de, mədeniet çənjnen de ynemj
əjstei kəterjlgen dəujr voldь.

Bül kəterjlu kyctjň qır san çaqьn qana qırau volqan çoq. Bül
kəterjludjň artьqca qasietj sol — ol SSSR dyň qırььsьna prinsiptj
əzgerjster engjzdz, eljmjzdzj pьcjnjn myldem əzgerttj.

Osь dəujrdjň jcjnde SSSR vyтjndeı əzgerdj, meceuljkten, orta qa-
sьr zamanьnьň velgjerjnen aьldь. Ol agrarlyq elden industrialь elge
ainaldь. Usaq çeke aul carualь elden kollektivtesken, mexanizatsialan-
qan jrj aul carualь elge ainaldь. Qaraqь, sauatsьz, mədenietsjz el-
den, SSSR daqь ultiar tjljndegj çoqarqь, orta, təmengj mektepterj
qartaqan, sauattь, mədeniettj elge ainaldь, — dırьsьnda ainalьp keledj.

Əndjrstjň çaңa salalarь çasaldь, olar: stanok çasau, avtomobil,
traktor əndjrstj kəsjvj, ximialьq əndjrstj kəsjр, motor çasau, samo-
let çasau, kombaıbn çasau, kyctj turbinalar men generatorlar çasau,
sapalь volat, ferrosplav, çasandь kaucuk, azot, çasandь torqa əndjrs-
terj, t. t. taqьsьn sondailar çasaldь. (Uzaq qol capalaqtau.)

Osь dəujrdjň jcjnde osь zamanqa laıqьtь mьndaqan çaңa əndjrs-
tj kəsjр orьndarь salьnpьr çyrgjzjldj. Dneprostroi, Magnitostroi, Kuz-
netskstroı, Celəvstroı, Bobrik, Oralmacstroı, Krammacstroı sьqьldь gi-

ganttar salıńdı. Ҷаңа техника негјзјнде мьндаған eskј kәsjр orn-
darı qaita qurıldı. SSSR dıń ult respublikalarında, cet Ҷatqan aimaq-
tarında: Belorussiada, Ukrainada, Soltystjk Kavkazda, Zakavkaziada,
Orta Aziada, Qazaqıstanda, Burat-Mongoliada, Tatarstanda, Bacqurt-
tanda, Oralda, Сырıs Ҷәне Batıs Sıvrde, Qıbr Сырısta, taqı talai soǖ
siaqtı Ҷerlerde Ҷаңа kәsjр ornadarı salıńdı, өndjrstj kәsjртjн ұırtqıla-
rı Ҷasaldı.

200 мыңнан astam kolhoz Ҷәне 5 мыңнан astam sovhoz qurıldı,
solar usjn Ҷаңа аудандық орталықтар, өndjrstj kәsjр punktterj qur-
ıldı.

Bırın elj Ҷоқ, midai dala volqan Ҷerlerde, endj Ҷань көр, yken-
yken Ҷаңа qalalar salıńdı. Eskј qalalar men өndjrstj kәsjр punkt-
terj adam aitqıesız өstj.

Kuznetstroıdın көksteletjn көmјrmen Oraldın temјr kenderjn
qosatın Oral-kuznetski kombinatının neгјzj salıńdı. Sonьmen, Сы-
рıstaqı Ҷаңа metallurgia vazası ymјtten cındıqqa ainaldı deuge vo-
ladı.

Oral tularının batıs Ҷәне kungei Ҷақ аудандарında — Oral овль-
сында, Bacqurtstan men Qazaqıstanda mınai kәsjртjн kystj Ҷаңа
vazasın neгјzj salıńdı.

Osь esep berјr отьрдан дәujrјmјzde qalq caruacыльқынın varıq
salalarına Ҷımsalqan memlekettjн 60 milliard somnan astam jrgelj
qarҶesı vosqa ketpegendjgј, osь kypnјн өзjnde-aq nәtiҶesjn bere vas-
taqandıqı dausız volьr отьr.

Osь Ҷetjskendjkterdjн arqasında SSSR dıń qalq doxodı 1929 Ҷы-
лq 29 milliard somnan artьr, 1933 Ҷыль 50 milliard somqa Ҷettj, al,
bıl дәujrdjн јсјnde kapitalistjk elderdjн vәrјnde de qalq doxodı ora-
san kemјdj.

Әrine, osь Ҷetjskendjkterdjн Ҷәне osь көterjлudjн varıqı SSSR
dıń јскј xaljn bırınqıesınan әrj nәqaituqa Ҷetkјzuj tijs edj, cыпында
da soqan Ҷetkјzdj.

Texnikasь meceu, мәdenietj kenҶe qalqan vaitaq memlekettjн
јсјnde ainalдырдан us-tөrt-aq Ҷыldıн јсјnde qana osьnca adam
aitqıesız zor өзgerjster qalai vola alды? Bıl qaҶaıьr emes pe? Eger-
de vјz kapitalizm men Ҷeke ұsaq caruacыльқ neгјzjne syienјr osьlai
көterjлgen volsaq, onda bıl qaҶaıьr volqan volar edj. Bјrәq vјzdjн
көterjлujmјz sotsialistjk qurılystı өrјstetu neгјzјnde volьr отьрдан-
дықын eskersek, mұnıн еsvјr qaҶaıьr volarıьq Ҷerj Ҷоқ.

Әrine, mұndai adam aitqıesız көterjлu sotsializmdj oıdaqıdai qurı
neгјzјnde qana, on-on milliondaqan adamdardıн qoqamdasqan еңbe-
gјнјн neгјzјnde qana, kapitalistjk Ҷәне Ҷeke carualı sistemadan sot-
sialistjk sistemанын artıqıesıьq neгјzјnde qana vola alды.

Sonьн usjn osь esep berјlr отьрдан дәujrde SSSR ekonomikasь
men мәdenietjнјн orasan көterjлgendjgј, sonьmen vјrge, kapitalistjk
elementter Ҷoıьr, Ҷeke ұsaq carualar кейngj qatarqa ыqıstıьrılqan-
дық taңdanarıьq nәse emes. Sotsialistjk sistemalı caruacыльқтын sal-
maqı qazjrgj uaqıtta өndjrstj kәsjpte 99 protsent, aul caruacыль-
қında astыq egјsterjнјн көlemjn alsaq, — 84,5 protsent volьr отьr-

Mjne vıl, eljmız əvden, typkijktj industrialı el voldı degen soz.

Əndjrıstj kəsıptjn ƣalpı ərkendeujnde əndjrıs quraldarı men salmandarın əndjru ƣaqıbnı əsuj industrialadıru jsjnde eñ negjzgj mañız vır ƣıms. Esep verjlr otrıqan dəujrdjn məljmetterj: əndjrıstj kəsıptjn ƣalpı kəlemjnjn jsjnde vıl əndjrıstjn salmaq vısm volıp sıqqarı kərsetjr otr.

Tijstj tablitsa mınau.

Jrj əndjrıstj kəsıp salalarbnı negjzgj ekj grıppasbnı produksiasbnı salmaqta (1926/27-ƣıldıñ vaqasınen esep tegende):

	ƣalpı ənjmj (millard som esevjmen)				
	1929 ƣ.	1930 ƣ.	1931 ƣ.	1932 ƣ.	1933 ƣ.
Barlıq jrj əndjrıstj kəsıp . . .	21,0	27,5	33,9	38,5	41,9
Oıbn jsjnde:					
„A“ grıppası. Əndjrıs quraldarı men salmandar	10,2	14,5	18,8	22,0	24,3
„B“ grıppası. Tıtnı zattar	10,8	13,0	15,1	16,5	17,6
Salmaq:					
„A“ grıppası. Əndjrıs quraldarı men salmandar	48,5	52,6	55,4	57,0	58,0
„B“ grıppası. Tıtnı zattar	51,5	47,4	44,6	43,0	42,0
Barlıq	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

(Protsentpen esep tegende)

Kərjr otrısnızdır, vıl tablitsa tysjndjrudj kerek ƣılmaıdı. Bızdjn texnika ƣaqıbnan əlj de volsa ƣas eljmızde əndjrıstj kəsıvjmjzdnj erekse mındetj vır. Bızdjn əndjrıstj kəsıvjmjz — ƣaņa texnika negjzjne syienjr, əzjn ƣana, iaqni əndjrıstj kəsıptjn barlıq salaların ƣana, sonıñ jsjnde ƣeñjl əndjrıstj kəsıptj, aqas, tamaq zattarbnı əndjrıstj kəsıpterjn ƣana ƣaita ƣıruı kerek emes. Sonınen ƣavat transportın barlıq tyrlern de, aul ƣaruasıbnıñ barlıq salaların da ƣaņa texnika negjzjnde ƣaita ƣıruqa tij. Əndjrıstj kəsıvjmjz vıl mındetjn oıdaqdaı orndır sıqı alıv usjn ƣalı ƣaruasıbnı ƣaita ƣırudıñ negjzgj salası volıp otrıqan macına ƣasau kəsıvj əndjrıstj kəsıptjn jsjnde denjrek volıv kerek. Esep verjlr otrıqan dəujrdjn jsjndegj məljmetter macına ƣasau kəsıvjmjz əndjrıstj kəsıptjn ƣalpı kəlemj jsjnde ƣetekcj orıqıa ie volıp alqandıbnı kərsetjr otr.

Vıl ƣəndegj tijstj tablitsa mınau.

ƣalpı produksia ƣortındısına ƣaraqanda əndjrıstj kəsıptjn ƣeke salalarbnıñ salmaq nece protsent ekendjgj:

	SSSR da			
	1913 ƣ.	1929 ƣ.	1932 ƣ.	1933 ƣ.
Tas kəmr əndjrıstj kəsıvj	2,9	2,1	1,7	2,0
Koks əndjrıstj kəsıvj	0,8	0,4	0,5	0,6

	SSSR da			
	1913 ç.	1929 ç.	1932 ç.	1933 ç.
Münaï qazıp cıqaru öndırıstıj kəsıvıj	1,9	1,8	1,5	1,4
Münaï çasap cıqaru	2,3	2,5	2,9	2,6
Qara metallurgıa	mäljmet çoq	4,5	3,7	4,0
Tıstıj metallurgıa	" "	1,5	1,3	1,2
Macına çasau	11,0	14,8	25,0	26,1
Negızgı xımıa	0,8	0,6	0,8	0,9
Maqta-mata öndırıstıj kəsıvıj	18,3	15,2	7,6	7,3
Çın öndırıstıj kəsıvıj	3,1	3,1	1,9	1,8

Bül — öndırıstıj kəsıvıjıız tızu vaqıtta damıp keledıj degen sez, al, qaita qırılystın kılıtı volqan macına çasau kəsıvıj tygelımen vızdıj qolda. Tek sonı çaqıylap, dırıs paidalanıuqa kerek.

Öndırıstıj kəsıvıjıızdıj esep berılıp otırqan dıjırde әleumettıj sektorlerge völgendegıj damu retın kersetetın mäljmetter de tamaca.

Bül çönjndegıj tıstıj tablıtsa mınau.

Jrıj öndırıstıj kəsıptın әleumettıj sektorlerge völgendegıj çalıp produksıasın (1926/27-çıldın vaqasınmen esep tegende):

	Çalıp önjmıj (million som esepımen)				
	1929 ç.	1930 ç.	1931 ç.	1932 ç.	1933 ç.
Barlıq produksıasın	21 025	27 477	33 903	38 464	41 968
Оннıj içinde:					
I. Qoqam dastırılqan öndırıstıj kəsıp	20 891	27 402	mäljmet çoq	38 436	41 940
Оннıj içinde:					
a) memleket öndırıstıj kəsıvıj	19 143	24 989	"	35 587	38 932
b) kooperativ öndırıstıj kəsıvıj	1 748	2 413	"	2 849	3 008
II. Çeke mencıktıj öndırıstıj kəsıp	134	75	"	28	28
			(Protsentpen esep tegende)		
Barlıq produksıa	100	100	100	100	100
Оннıj içinde:					
I. Qoqam dastırılqan öndırıstıj kəsıp	99,4	99,7	mäljmet çoq	99,93	99,93
Оннıj içinde:					
a) memleket öndırıstıj kəsıvıj	91,1	90,9	"	92,52	92,76
b) kooperativ öndırıstıj kəsıvıj	8,3	8,8	"	7,41	7,17
II. Çeke mencıktıj öndırıstıj kəsıp	0,6	0,3	"	0,07	0,07

Öndırıstıj kəsıpte kapitalistıj elementter çoıylıp sotsialistıj sistemalı çarucılıq qazır öndırıstıj kəsıvıjıızde vırden-vır çәne monopolialı sistema volqanın bül tablıtsadan kırjıj otır. (Qol çapalaqtıu.)

Өндирісті кәсіпшілігінің осы есеп беріліп отырған дәуірдегі қетіскендіктерінің ішіндегі ең бастысы — өндирісті кәсіпшілігінің мың-мыңдаған қаңа адамдары, қаңа басшылары, көп инженер мен техниктар тобы, әлденесе қыз мыңдаған қас маман құмысшыларды тәрбиелеп, дайындайды; осылар қаңа техникаға қетігіп, сotsialistik өндирісті кәсіпшілігінің ілгері бастырыды! Қымтән қоқ, бұл адамдар болмаса өндирісті кәсіпшілігі қазығи осы тавыстарына сын мақтануына сиялы тавыстарға қете алмаған болар еді. Мәліметтерге қарағанда, осы есеп беріліп отырған дәуірдің ішінде өндирісті кәсіпшілігі фабрика-завод мектептерінен 800 мың самалы азды-көпті мамандық алған құмысшыларды өндиріске дайындап шығарды, ал, қоқарқы дәрежелі техника мектептері мен қоқарқы оқи орнадарынан қәне техникумдардан өндиріске берген инженер-техниктер 180 мыңнан астам болды. Қадрлар мәселесі біздің дамуымыздағы ең елеулі, тиінді мәселелердің бірі екендігі рас болатын болса, өндирісті кәсіпшілігі бұл тиінді мәселені де айтырлықтай меңгере бастады деп тану керек.

Өндирісті кәсіпшілігінің негізгі қетіскендіктері осылар.

Алай да, өндирісті кәсіпшілігінің істері ықпай тавысты қана болды деп ойландырып болмас еді. Қоқ, олай емес, өндирісті кәсіпшілігінің кемшіліктері де бар. Солардың ішіндегі ең бастылары мыналар:

- a) қара металлургияның әлі де артта келе қатқандығы;
- б) тусты металлургия ісінің тәртіптелмегендігі;
- в) еліміздің қалпы отып балансының ішінде қергілікті көмір кендерінің пайдаға ашырудың үлкен маңызы бар екендігін қете бағаламаушылық (Мәскеу іргесіндегі көмір ауданы, Кавказ, Орал, Қарақанды, Орта Азия, Сібір, Қыр Сырты, Солтүстік өлке қәне басқалар);
- г) Орал, Басқұртстан, Емва аудандарында мұнай кәсіпшілігінің қаңа базасын қасану мәселесіне тісті назар салына қандығы;
- д) қеңіл өндирісті кәсіпшілігі мен ақас, тамақ заттарының өндирісті кәсіпшілігінің көрсілік қолды товар қасар шығару ісін күшеіту құмысы сындар қамдалма қандығы;
- е) қергілікті өндирісті кәсіпшілігі өркендету мәселесіне тісті көңіл қоюлма қандығы;
- қ) продукцияның сапасын оңдау мәселесіне тісті қөпсіз назар қаратындығы;
- з) еңбектің өнімділігін арттыруда, өнімнің өз бағасын арзанға түсіруде, сағуашылық есепті қыргызуде әлде болса артта қалып келе қандығы;
- й) еңбек пен қалақтың қаман ұымдастығылы, құмыстағы ісіндіктің, қалақтың теңгеріменің әлде болса қоюмай келе қатқаны;
- к) сағуашылық комиссарияттарында қәне соларға қарасты орнадарда, соның ішінде қеңіл өндирісті кәсіпшілігі мен тамақ заттары өндирісті кәсіпшілігінің комиссарияттарында басшылық істеуде кеңесілі, бюрократтық әдістердің әлде болса толық қоюлма қаны.

Бұл кемшіліктерді тез қоюды меіліңсе керектігін тақы да ерекше түсіндіріп қатудың керектігі вола қоғар ма екен. Қара металлургия мен тусты металлургия біріңсіз бесқылдықтың бес қылы воіы белгіленген планын орнадама қаны өздеріңізге мәлім. Бұлар планын екінсіз бесқылдықты

vırjıncı ғында да орндаған қоғ. Eger бұлар бұдан былай да артта қала берсе, өндiрiстi кәсiптiң өркендеуiне бөгет, өндiрiстi кәсiптiң оқыығына осылар северсi вольт кетуй мүмкiн. Көмiр мен мұнай өндiрiстi кәсiбiнiң қаңа базаларың қасу мәселесiн алақ, мұндада осы тьғыз мiндеттi орндамасақ, өндiрiстi кәсiбiмiздi де, транспорттымызды да ақсатыр алымыз мүмкiн екендiгiн ұғыну қиын емес. Көрсiлiк қолды товарларды көвеiту мәселесi, қергiлiктi өндiрiстi кәсiптi өркендету мәселесi, солар сығылды продуksiаның сарасын оңдау, еңбектiң өнiмдiлiгiн арттыру, өнiмнiң өз бағасын арзанға тисiру және сауасылығ есептi еңгизу мәселелерi де ерексе тисiндiрудi тiлемейтiн мәселелер. Ал, ендi еңбек пен қалағының пасар ұымдастығылына және басғылығтағы кеңсесiл-бiрократтығ әдiстерiне келсек, Донбастағы оқиға қеңiш өндiрiстi кәсiр пен тамақ заттар өндiрiстi кәсiбiнiң өндiрiс орндағында волаған оқиғалар асық көсетiр отыр, бұл қауптi дерт өндiрiстi кәсiптiң барлығ салаларында да ұйалар, өндiрiстi кәсiптiң өркендеуiне кедергi вольт отыр. Бұл дерттi қоимасақ, өндiрiстi кәсiбiмiз екi алағынан бiрдеi ақсаиды.

Кезектегi мiндеттер:

1) Өндiрiстi кәсiптiң системасында қетексiлiк рөл қазырдегiдеi, машина қасу кәсiбiнде вольт керек.

2) Қара металлургияның артта қалуын қоиу керек.

3) Тистi металлургияның iсiн тәртiпке салу керек.

4) Қазыргi белгiлi аудандарды өзiнде де қергiлiктi көмiр қазыр сығару ұымстарың барыңса кысеiту керек, көмiр қазыр сығаратың қаңа аудандарды ұымдастыру керек (мәселең, Қыр Сығыстың Бугеi ауданында), Кувасты екiнсi Донбаста айналығу керек. (Озақ қол сапалақтау.)

5) Орал тауының ватыс және кыңгеi қағ аудандарында мұнай өндiрiстi кәсiбiнiң базасын ұымдастыруға тығтар кiгiсу керек.

6) Сауасылығ комиссариаттарының өзiнде де көрсiлiк қолды товарларды қасу iсiн кысеiту керек.

7) Қергiлiктi совет өндiрiстi кәсiбiн кысеiту керек, көрсiлiк қолды товарлар қасар сығару iсiнде соларды өз ынталарың көсетуiне мүмкiнсiлiк беру керек, оларға сикi зат қағынан және қарақат қағынан мүмкiнiнсе вольту керек.

8) Қасалыр қатқан товарларды сарасын оңдау керек, комплектi тыгел волмаған продуksiаны сығаруды тоқтату керек, продуksiаның сарасы және оның комплектi тыгел воли қағындағы Совет өкметiнiң заңдарың бұзған, орндамаған қолдастарды өзiн де, бет-веделiне қарамастан қазаландығу керек.

9) Еңбектiң өнiмдiлiгi үнемi артың, продуksiаның өз бағасы бiрден бiрге арзандала беруiн, сауасылығ есептiң үнемi қолданылың қамту керек.

10) Құмьстағы iесiздiктi және қалағыдағы теңгерменi тылдым қығту керек.

11) Басы мекемелердiң қайылары мен ұысқайларың төменгi орндарды қалаi орндар отығандығтарың әрдайым тексерiр отығыр, сауасы-

лық комиссариаттарының барлық бұйындарындағы кеңесші-биюократтық басшылық әдістерді қою керек.

2. АУЛ САГУАСЫЛЫҚЫНЫҢ КӨТЕРІЛУІ

Аул сагуасылықтың дамуы вьгаз басқаса boldь. Есеп беріліп отырған дәуірдің ісінде аул сагуасылықтың негізгі салаларының көтерілуі ендірісті кәсіптегіден гөрі әденесе есе сауандау boldь, вьгаз жеке сагуалар басым болған дәуірдегісінен гөрі не дегенмен қыдымьгақ өрге басть. Ал мал сагуасылық саласы сөнйнен вьзде, тіпті, кері кету boldь — мал басы кемйді; тек 1933 қыдының ісінде қана, онда да сосқа сагуасылық саласында қана, көтерілуінің белгілері көрінді.

Вьтығандь, ұсақ сагуалар сагуасылық колхозқа ұйымдастырудың аса қыдылық, бос қатқан десе де болқандай қерге көртеген ірі астық және мал сагуасылықтарын қығудағы қып қўмысы, және аул сагуасылықтың жеке сагуаларды қаңа колхоз қолына салып қайта қығу сияқты көр уақты, және көр сықандь керек қылатын қайта қығылыс дәуірі, — қалып алқанда тьне осы факторлардың барлық аул сагуасылықтың байау көтерілуі де, вьгьсырыға уақтыға дейін мал басының кемуйн де алдын ала кесір-рйкөндіктің даусыз факторлары болып отыр.

Сын тәнісінде осы есеп беріліп отырған дәуір аул сагуасылықтың қедел көтеріліп, қедел алқа ұмтылу дәуірі болудан гөрі, алдағы уақытта — тез арада сондай көтерілу мен сондай алқа ұмтылу үсін қақдай қасану дәуірі boldь.

Егерде барлық культуралардың егьс көлемін, онан соң техникалық егьстер көлемін өсу тәліметін алыр қарасақ, есеп беріліп отырған дәуірдің ісінде аул сагуасылықтың өркендеуі тьпнадай boldь.

СССР дағы барлық егьстің көлемі:

	Миллион гектар есеімен					
	1913 қ.	1929 қ.	1930 қ.	1931 қ.	1932 қ.	1933 қ.
Барлық егьс көлемі	105,0	118,0	127,2	136,3	134,4	129,7
Мұның ісінде:						
а) дәнді егьстер	94,4	96,0	101,8	104,4	99,7	101,5
б) техникалық егьстер	4,5	8,8	10,5	14,0	14,9	12,0
с) ағород-бақса	3,8	7,6	8,0	9,1	9,2	8,6
д) мал азығы	2,1	5,0	6,5	8,8	10,6	7,3

СССР дағы техникалық егьстердің көлемі:

	Миллион гектар есеімен					
	1913 қ.	1929 қ.	1930 қ.	1931 қ.	1932 қ.	1933 қ.
Мақта	0,69	1,06	1,58	2,14	2,17	2,05
Лен (сасақты)	1,02	1,63	1,75	2,39	2,51	2,40
Қант қызылчасы	0,65	0,77	1,04	1,39	1,54	1,21
Майы егьстер	2,00	5,20	5,22	7,55	7,98	5,79

Bul tablitsadan aqьr aiaqьnda vjг kьrjnetjnj, qaita qurьu dьujrj aiaqtalqannan keijngj vjгjncj ьь, — 1933 ьь, dьndj egjs pen texnikalьq egjstjnj ьrkendeujnde ьzgerjs ьasalqan ьь boldь.

Munьnj mьnjstj endj alьmen dьndj egjs, onan soq texnikalьq egjs vьdan vьlai tez ьsuge nьq, senjmdj aiaq vasadь degen soz.

Qaita qurьььs dьujrjn vasьnan ьte-mьte aubь ьtkjzgen aul saquacьььqьnnь mal ьsjru salasь boldь.

Bul ьendegj tablitsa mьnau.

SSSR daqь malьnj sanь:

	Million esevjmen					
	1916 ь.	1929 ь.	1930 ь.	1931 ь.	1932 ь.	1933 ь.
a) ьььqь	35,1	31,0	30,2	26,2	19,6	16,6
b) Jri-qara mal	58,9	68,1	52,5	47,9	40,7	38,6
c) Qot-eckj	115,2	147,2	108,8	77,7	52,1	50,6
ь) Cocqa	20,3	20,9	13,6	14,4	11,6	12,2

Bul tablitsaqa qaraqanda, esep verjlr ььrqaп dьujrde vjzde malьnj sanь kьveigen ьoq, qaita soqьstan vьrьnqьmen salьstьrqaпda ьlj de volsa kemumen keledj. Munьnj sevevj vjгьaqьnan, aul saquacьььqьnnь mal ьsjru salasьnda jгkulaktardьnj anaqurььm kьp volqandьqьnan, ekjncj ьaqьnan — qaita qurьььs ььdarьnda qolailь ьaqdaidь paidalanьr, kulaktьnj malь qьru ycjn ьurgjzgen ygjtj kuctj volqandьqьtan volьr ььrqaпdьqь dausьz; ьsь tablitsa sonь kьrsetjр tur.

Onan soq, bul tablitsadan taqь vjг kьrjnetjnj: mal vasьnnь kemuj qaita qurьььstьnj vjгjncj ьььnan-aq (1930-ьь) vastaldь, sodan 1933 ьььqa deijn kemumen keldj, soitjр mal vasь vastarqь yc ььda ьte kьp kemjр kettj; al, 1933 ьь, qaita qurьььs dьujrj aiaqtalqannan keijngj vjгjncj ььda, dьndj egjster kьterjluqe aiaq salqanda, mal vasьnnь kemuj de myldem azaldь.

Bul tablitsanьnj eп aqьrqa, kьrsetetjnj: cocqa ьsjru ььnjnde vasqa protsestjnj vastalqanь, cocqa sanь 1933 ььь-aq kьrjne kьveie vastaldь.

Munьnj mьnjstj endj, 1934 ьь, vьkjl mal saquacьььqьn kьteru ььnjnde regelom volьь kerek, vola aladь da.

Esep verjlr ььrqaп dьujrde vjzde saqualarдьnj saquacьььqьn kolxozdastьru jstj qalai ьrkendedj?

Bul ьendegj tablitsa mьnau.

Kollektivtendjru:

	1929 ь.	1930 ь.	1931 ь.	1932 ь.	1933 ь.
Ko'xozdar sanь (mьn esevjmen)	57,0	85,9	211,1	211,05	224,5
Kolxozdaqь saquacьььqь sanь (million esevjmen)	1,0	6,0	13,0	14,9	15,2
Saqualar saquacьььqьn kollektivtendjru protsentj	3,9	23,6	52,7	61,5	65,0

Al, dändj egjster kölemj sektorlarğa wөлgende qalai keledj?
Tijstj tablitsa mьnau.

Sektorlarğa wөлgendegj dändj egjster. kölemj:

Sektorlar	Dändj egjster (million gektar esesjmen)					1933 ç. egjs kölemj nece %
	1929 ç.	1930 ç.	1931 ç.	1932 ç.	1933 ç.	
1. Sovхозdar	1,5	2,9	8,1	9,3	10,8	10,6
2. Kolхозlar	3,4	29,7	61,0	69,1	75,0	73,9
3. Çekeceler	91,1	61,2	35,3	21,3	5,7	15,5
SS R daqь varььq dändj egjs kölemj.	96,0	101,8	104,4	99,7	101,5	100,0

Bul tablitsa nenj kьrsetedj?

Kolhozdarььq sanь men olarььq mycelerjnj sanь qaulap esken kezde, 1932 çьь-aq aul caruacьььььььь qaita qurьььs dəujrj aiaqtalqan-dьььь kьrsetedj.

Solai bolsa, endj kollektivtendjrudjььq aldaqь protsesj kolhozqa kjr-mej qalqan çeke carualarььq öz jcjne tartььp, solarььq qaita tərwieleu protsesj bolmaq.

Budan cььqatььn qortььndь kolhozdar endj vjrcolata çəne endj wь-rylmastai volьp çənjr cььqь degen sөz. (Uzaq, du qol caralaqtai.)

Onan soq çoqarqь sifrlarььq taqь vjr kьrsetetjnj — SSSR daqь varььq dändj egjs kölemjnj 84,5 protsentj sovhoz ven kolhozdarььq qolььnda ekendjgj.

Munьq atь vьtjn aul caruacьььььььь çəne onьq vьtjn salalarььььq taqdjrnj endj sovhoz ven kolhozdar cecedj degen sөz.

Çoqarqь sifrlardan taqь vjr kьrjetjnj — kolhozqa vas vjrkjtjrgen carualarььq 65 protsentj varььq egjs kölemjnj 73,9 protsentjn viler oььr, al carualarььq 35 protsentj volьp oььrqaп vьlaiqь çeke carualarььq vəgj çьььp, varььq dändj egjs kölemjnj 15,5 protsentjn qana viler oььr.

Buqan kolhozdarььq 1933 çьь varььq tysjm tyjnen milliardtan ar-tyq astьqь memleketke tapsььqanьь, al çeke carualarььq astьq planьь 100% orndaqanььььq əzjnde varььqь 130 million püt qana tapsььqanьь qossaq, 1929 — 30 çьь çeke carualar memleketke 780 million püttaı tapsььqanьь qossaq, al kolhozdar ol çьь 120 million püt camasььnda tapsььqanьь qossaq, sonda əzjnen əzj ar-anьq mьnadai qortььndь cььqadь: esep verjlr oььrqaп dəujrde kolhoz ven çeke carualarььq rəlderj aььstь, onьq verçaqььnda kolhozdar wul aralyqta aul caruacьььььььь ystem kycj volьp aldь, al çeke carualar kolhoz qurььььььььna vadььььq, qalььrtasuqa kjrjrtar volqan ekjncj qatarьь kyc volьp qaldь.

Eңbekcj carualar, vjzdjnj sovettjk carualarьььььь sotsializmььnj qьzь tyb astьna myldem çəne endj wьrylmastai volьp çinaldь, munьq moььndau kerek. (Uzaq qol caralaqtai.)

Carualar çaratььььььnda kontrrevolutsiacь, ol SSSR-da kapitalizmьь

qaita tuqyzuqa tijs, sotsializmdı quru isinde carualar qutımsız tabyna odaqtas vola almaıdy, SSSR-da sotsializm quruqa volmaıdy dep esermencevikter men burquazıasy trotskicij osekcieler bysyldai bersin. Bül gospodinderdın SSSR-qa da, sovettik carualarqa da çala çauır otırqanyn faktylar aıtır otır. Bızdın sovet caruaların kapitalizmnen at qıırqanyn uzır, qutımsız tabymen qol üstasır jıgerij qarai sotsializmge aıaq basqanyn da faktylar aıtır otır. Bız SSSR-da sotsialistik qoqamnyñ negızın salır volqanymızdy da faktylar kersetip otır, endi sonymızdy әj yster, vaiandy etujmız qana qaldı, — bül is, sotsialistik qoqamnyñ negızın saludan, söz çoq, anaqırgılym çeqil.

Kolhozdar men sovhozdarın kucj tek egın kólemimen çane onıñ produktıasynın kóveıujmen qana vıtreıdj. Ol kuc — olardıñ traktor parkynın ósujnde de, olardıñ mexanizatsıasynın ósujnde de kórijnedj. Söz çoq, bül çende bızdın kolhozdarımyz ven sovhozdarımyz kóp alqa vastı.

Bül çendej tijstj tablitsa mynau.

SSSR dın aul caruacılıqında traktor parkı (amortizatsıasın esepke alqanda):

	Sanı (mıñdap sanaqanda)					Traktordın kucj (mıñ atıq kucj esejmen)				
	1929 ç.	1930 ç.	1931 ç.	1932 ç.	1933 ç.	1929 ç.	1930 ç.	1931 ç.	1932 ç.	1933 ç.
Barlyq traktorlar	34,9	72,1	125,3	148,5	204,1	391,4	1003,5	1850,0	2225,0	3100,0
Sonın içinde:										
a) MTS daq traktorlar	2,4	31,1	63,3	74,8	122,3	23,9	372,5	818,0	1077,0	1782,0
b) Sovhozdarın barlyq sistemasynda traktorlar	9,7	27,7	51,7	64,0	81,8	123,4	483,1	892,0	1043,0	1318,0

Olai bolsa, kolhozdar men sovhozdar usın 204 mıñ traktor berjilgen, onıñ 3 million 100 mıñ atıq kucj var. Kórij otırsızdar, bül az kuc emes, kapitalizmın derevnedegj barlyq tamırın, qandai tamırın bolsa da qoragır çıla alatın kuc. Bül kuc Leninın vır kezde alıstaq perspektiva dep aitqan traktorların sanınan ekj ese artıq.

Macina-traktor stansalar men Sovhozdar Komissariatın sovhozdarında aulcaruacılıq macina parkın alsaq, ol turaly mójmet myna tablitsalarda var.

Macina-traktor stansalarında:

	1930 ç.	1931 ç.	1932 ç.	1933 ç.
Комбайндар (мың esejmen)	7 дана	0,1	2,2	11,5
Двигатели мен локомотивдер (мың esejmen)	0,1	4,9	6,2	17,6
Ойлы-ıejilı kyrdelı molotılkalar (мың esejmen)	2,9	27,8	37,0	50,0
Егін vastı ratın elıktrostanovkalar	168	268	551	1283
MTS daq remont masterskoılardın sanı	104	770	1220	1933
Çyk tastın avtomobilder (мың esejmen)	0,2	1,0	6,0	13,5
Çeqil avtomobilder (dana)	17	191	245	2800

Sovhozdar Qalq Komissariatınyñ sovhozdarında:

	1930 Ƹ.	1931 Ƹ.	1932 Ƹ.	1933 Ƹ.
Kombaindar (mñ esevmen)	1,7	6,3	11,9	13,5
Dvigatelder men lokomobilder (mñ esevmen)	0,3	0,7	1,2	2,5
Ulyb-kısjı kyrdelı molo ilkalar (mñ esevmen)	1,4	4,2	7,1	8,0
Elektr ustanovkalar	42	112	164	221
Remonttı q masterskollar:				
a) tolıq remont Ƹasatın master kolları	72	133	208	202
b) ortaca remon. Ƹasatın masterskolları	75	160	215	476
c) kyrdeljk remont Ƹasatın masterskolları	205	310	578	1166
Ƹyk avtomobilı (mñ esevmen)	2,1	3,7	6,2	10,9
Ƹeñjl avtomobilder (dana)	118	385	625	1890

Bul mälmetter tysjndırıp otıruı kerek qılmaıdı dep oilaimın.

Aul saguasybıny kuceitu usın MTS Ƹәне sovhozdar saiasat vöjmderiñ qıruıny Ƹәне aul saguasybına mamın qızmetciler berudıñ mañız az bolqan Ƹoq. Kolhozdarıny, sovhozdarıny Ƹımbıyn oñdau isinde saiasattıq vöjmderdıñ qızmetcilerj zor eñbek qılqanıñ qazır Ƹürtıñ vöj moındaıdı. Ƹürtqa mäljm, esep berjlrp otırqan däuirdıñ isinde, Partıanıñ Ortalyq Komitetj, aul saguasybınyñ kadrlarıñ nyqaitu usın derevnege 23 mñnan astam kommunist Ƹıverdı, onıñ isinde: 3 mñnan artıq Ƹer mekemelerjñ qızmetcilerj, 2 mñnan artıq sovhoz qızmetcilerj, 13 mñnan artıq MTS saiasattıq vöjmderdıñ qızmetcilerj, 5 mñnan artıq sovhoz saiasattıq vöjmderdıñ qızmetcilerj.

Kolhozdarqa, sovhozdarqa Ƹañadan inçener-texnikter, agronomdar beru Ƹonjnde de osıny aitu kerek. Ƹürtqa mäljm, esep berjlrp otırqan däuirdıñ isinde bul qızmetcilerden aul saguasybına 111 mñnan artıq adam Ƹıverjldı.

Esep berjlrp otırqan däuirdıñ isinde, tek Ƹer Qalq Komissariatı qana daiarlap, aul saguasybına Ƹıverjilgen traktorcyar, kombaincyar, sturvalnılar, Ƹoferlar vjr million 900 mñnan asadı.

Osı däuirdıñ isinde daiarlanqan, qaita daiarlanqan kolhoz basqarmalarınyñ predsedatelderj, mycelerj, egın saguasybı, mal saguasybınyñ brigadirlerj, esepcilerdıñ sanı vjr million altı Ƹyz mñnan asadı.

Bızdıñ aul saguasybımyz usın, әrine, bul az. Bıraq ne degenmen de bul azdı-kөrtj Ƹımbı.

Өzderjñ көрjр otırsıñdar, Ƹer Qalq Komissariatı mekemelerj men Sovhozdar Qalq Komissariatı mekemelerjñ kolhoz, sovhoz qıruınyñ na basıbı etu Ƹımbıyn Ƹeñjldetu usın memleket qolınan kelgenjñ jstep otır.

Bul mymkıncılıkter tolyq paidalanıdy dep aituqa vola ma?

Amal ne, mñny aita almaımyz.

Jske viurokrattьq-keңsecjldjk көzven qaraı auıuь, vasqa qalıq komissariattarьnan gөrj osь qalıq komissariattarьnda kыctj dep aıtıuqa voladı. Mәselelerdj cecedj, vjraq jstjñ oғьndalıuьn tekserudj, vascь oғьndardьñ nısqaularьn, vııgьqtarьn vızqandardь tәrtjрке saqьrudь, çımьsьn adal, çaqьsь oғьndaitьn adamdardь çoqarьlatudь oilamaıdь.

Oғasan zог traktorlar men macinalar parktarь volqan soң, vıl qьmьvat macinalardь tәrtjppen saqtap, olardь uaqьtьnda remonttar, olardь çımьsta azdь-kөptj dıgьstar paidalanuqa Çer mekemelerj mьndettj siaqtь qoi. Bılar vıl çөnde ne jstep otьr? Amal ne, jstelgen çımьsь öte az. Traktorlardь, macinalardь kыtu çaqь nasar. Remont ta nasar, өitkenj remonttьñ negjzj kyrdelj remont emes, kыnve-kыngj remont çәne ortaca remont ekenjñ әlj bolsa tysjngjlerj kelmeidj. Traktor men macinalardь paidalanudь sөz qьlsaq, vıl jstjñ kыij nasar ekendjgь sonca aıqьn, çırttьñ vәrjne de mәljm, onь дәleldep çatudьñ qacetj çoq.

Aul caruacьsьqьnьñ kezektegь mьndetterjnjñ vjgь dıgьs auьspralь egjs tәrtjvjn ornatu, taza par çьrtudьñ өrjsjñ keңeitu, egjn kәsjvjnñ varьq taraıuьnьñ da tıqьm çaqьn oңdau. Bıl çөnde ne jsteljр çatьr? Amal ne, jstelgenj әzjgьge öte az. Dәndj astьq çәne maqta tıqьmь çөnjndegь çımьsь sonca vьlьqan, onь acьp alu ycjñ көp uaqьt kerek.

Texnikalьq өsjmьdjkerdjñ cьqьmьn көterude eñ ylken caranьñ vjgь çer өңdeu dәrjsjmen mezgьljnde çavdьqtau voladı. Bıl çөnde ne jsteljр çatьr? Jsteljр çatqan js әzjgьge öte az. Çer өңdeu dәrjsj var, vjraq onь Çer Qalıq Komissariatьnьñ oғьndarь uaqьtьnda aludь vjmeıdj, al alqanьnan keıjn onь tijstj çerjne mezgьljnde çetkьzjр, çәne dıgьs oғьnmen paidalanuqa qam çasamaıdь.

Sovhozdar çaıьnda mьnanь aıtu kerek: olar өzjnjñ mьndetjñ aqtap cьqıu дәreçesjne әlj çetken çoq. Men vjzdjñ sovhozdarдьñ ylken revolutsiacьldandьgucьsьqь maqьzьn çete vaqalamaudan, әrine, aılaqьp. Vjarq, memlekettjñ sovhozdar jsjne çımsaqan asa көp qaraçatьn sovhozdarдьñ qazjrgь js çyzjndegь çımьstarьnьñ nәtiçelerjmen salьstьrsaq, onda sovhozdarqa çailь timeitjñ ylken säikespeucjlk keljр cьqadь. Bıl säikespeucjlkjñ vastь sevevj — vjzdjñ astьq sovhozdarьmьz tьm ylken, direktorlar ylken sovhozdarдь meңgere almaıdь, sovhozdarдьñ өzj öte vjр çaqьtь, auьspralь egjsj, par aıdaqan çerj çoq, өzjnjñ qaraıuьnda mal caruacьsьqь da çoq. Sjғә, sovhozdarдь ұsaqtap, olardьñ tьm asьra vjр çaqьtьlьqьn өzgeru kerek volar. Sovhozdar Qalıq Komissariatь vıl мәselenj uaqьtьnda көterjр, onь cecjр tьndьrdь dep oilauqa da voladı. Vjraq vıl dıgьs emes. Bıl мәsele, Sovhozdar Qalıq Komissariatьna tyk qatnasь çoq adamdardьñ qozqauьmen qoiьlьp, cecjldj.

Aqьgьnda, mal caruacьsьqь turalь мәsele. Mal caruacьsьqьnьñ auьr xalj turalь çoqarьda vaiandar өttjm. Osьndai volqan soң vjzdjñ çer mekemelerj mal caruacьsьqьndaqь krizistj çoiu çөnjnde qattь çımьsь jstep çatьr, attan salьp, qьzmetcьlerdj çımьldьgьp, mal caruacьsьqь мәselesjñ alqьmdar qolqa alьp çatьr dep oilauqa volar. Vjraq, amalьñ qanca, mıндаı esnәrse volqan çoq, volьp ta çatqan çoq. Olar mal caruacьsьqьnьñ auьr xalj turalь attan salmaıь vьlai tırsьn,

qaita məselenj vırker qaldıruqa tırısadı, keide özderjnıñ vaiandama- larında mal caruacılıqınıñ js çuzında volıp otırqan çayn eljıjzdıñ çırıcılıqınan çasruqa tırısadı; vül volcevıker ucjn mıydem kec- rımsız js. Mıñan keijn çer mekemelerj mal caruacılıqın dırıs çolqa bastar, cıqara aladı, tıjstj satıqa kötere aladı dep senu qımnan ar- qan esumen vırdei. Mal caruacılıqınıñ jsjn vıkjı partıa volıp, vız- dıñ varlıq qızmetciler, partiada varı da, çoqı da tygel çımyıp, öz qolına aluqa tıjs, kınj kece natiçelj volıp cecılgen astıq məselesj qandai eñ vırjncj kezektegj məsele volqan bolsa, qazır mal caruacılıqı məselesj de sonđai vırjncj kezektegj məsele ekenjn esten cıqar- maı kerek. Kızdegen maqsatqa çetu çolındaqı talai qıbn kedergjler- dj çenğen sovet adamdarı vül kedergjnı de çenetjnıñ daleldep çatu- dıñ qaçetj çoq. (Qattı qol caralaqtı.)

Çoiudı kerek qılatın kemcılıkterjıjzdıñ qısqaca, kıp tolıq emes tıjıjı, aldaqı çubıq mañda cecıdj kerek qılatın mıñdetterdjıñ tıjı- mı osı.

Vıraç js vül mıñdettermen vıtreıdj. Aul caruacılıqı çeninde vas- qa mıñdetter de var, vül taqırırtı da vırnece söz aıta ketken çen vo- lar edj.

Aldımen vızdjı obıstardıñ ertedegjce öndırjstj kəsıptj obıls çäne agrarlı obıls dep völjıjnıñ qazırde kınj ozqanın eskeru kerek. Vızde qazır öndırjstj kəsıptj audandardı astıqpen, etpen, ovocpen çavdıqtar otıratın vırğıñqai aul caruacılıqın qana çurgızetjn agrarlı obıstar çoq; sol sıaqtı vızde özjne kerek varlıq azıq-tylıktı vasqa çerden, vasqa obıstardan qana aluqa senjr otıratın taza öndırjstj kəsıptj obıstar da endj çoq. Örkendeudjñ vetj sonđai: vızdegj ob- ıstardıñ vırj de azdı-körtj öndırjstj kəsıptj volıp otır, neqırılm alqa vasqan sıbn, soqırılm öndırjstj kəsıptj vola bermek. Mıñıñ mənısj sol, — Ukraina, Soltıstjk Kavkaz, Ortalıq Qara torıraqtı ob- ıls çäne vasqa vırğınqı agrarlı audandar endjgj çerde vasqa çaqqa, öndırjstj kəsıptj ortalıqtarqı vırğınqıñđai kıp azıq-tylık bere almaidı, öitkenj özjnıñ qalaların, özjnıñ çımyscıların asıraidı, vül çımyscı- lardıñ sanı ösetjn voladı. Mıñan cıqatın qortındı — qıbn xalge tys- kısj kelmese, əvır obısta özjnıñ aul caruacılıqı vazası volu kerek, özjnıñ ovocı, kartovı, özjnıñ maı, özjnıñ sytj, azdı-körtj özjnıñ astıqı, etj volub kerek. Özderjıjz vılesız, vül tolıq orndalatın js, qazırdjı özjnıde jske asıgılıp çatqan js.

Endjgj mıñdet — vül jstj qalai da bolsa çerjne çetkızı.

Mıñan keijn vızdjı obıstardıñ tıtıpıscı çäne öndırıcj obıstar- qa völjıjnıñ de aırqıca sıpatı çoiyıp vıra çatqanına kipi volu kerek. Məsken, Gorkı obıstarı sıaqtı «tıtıpıscı» deljngen obıstar vıblıqı çılı memleketke 80 million pıt caması astıq verdj. Vül, əgine, ısaç nərse emes. Tıtıpıscı audandar degen çerlerde 5 million gektar- đai vıta ösken tıñ çer var. Özderjıne mäljm, vül çerlerde aua çaqdaı çaman emes, çayıbn olqı emes, quaçılıq volmaidı. Eger vül çerdj vıtadan tazartıp, vırısrıga qıymdastıru caraların çurgızse, vül çer- lerde egjn cıqımtı ədettegjce mıqtı volqan künde tovarlı astıqtı qazırđj Tömengj Volganıñ ne volmasa Orta Volganıñ bergenjnen

kem bermeitjn dändj egjstjn ylken audanyn çasap aluqa boladı. Bül Soltystjk öndjrstj kəsptj ortalyqtarqa ylken kömek volar edj.

Mjndet — osь tütynucь salalardaqь audandarda dändj egjstjn ylken alqabyн çasap alu volu kerek.

Aqьrqa мәsele — Volga voıьndaqь quañсылqpen kyresu мәselesj. Volga voıьnyн сыqьстыq audandarьnda aqьc egu, aqьcpen qorqau polosalarьn ornatudьn öte zor maңьzь var. Bül cımьstar çetkijktj tyrde çyrgjzjlp çatyр deuge volmasa da, qazjrdjn özjnde çyrgjzjlp çatyр, bül çürtqa mäljm. Volga voıьn sulandyru мәselesjn alsaq, bül jstjn üzaqqa kecjktjrjlujne çol beruge volmaidь, bül quañсылqpen kyresu çaqьnan qaraqanda eң vastь cımьs. Ras, kuctj, qaraqattь vasqa çaqqa taratqan keıvjг сыrtqь çaqdailardyн saldarьnan bül js vjraz vөгeldj. Vjraq, bül jstj endj kecjktjruge esvjг дәlel çoq. Vjz cььna 200 million püt tovarь astьq vere alatyн Volga voıьnda astьq öndjrsjnjн kuctj, tıraqtь, aua çaqdaıьnyн qıvььsьna vaqьnvaitьn vazasьn çasamai oтыra almatьz. Vjрçaqьnan, Volga voıьndaqь qalalardyн ösjр kele çatqanьn, ekjncj çaqьnan, qalqaralyq qatnastar çөnjnde tyrlj cielenjskendjcter voluь mymkjn ekenjn eskersek, müндаi vaza çasau öte qaçet.

Mjndet — Volga voıьn sulandyru jsjn üьmдastьru çөnjnde kyrdelej cımьstardь qolqa aluda volьp oтыr. (Qol caralaqtau).

3. EҢBEKJLERDJN MATERIALDЫQ ÇӘNE MӘDENIETTJK XALJNJN KӨTERJLUJ

Sonymen vjz öndjrstj kəsьvjmьzven çәne aul caruacььqьmьzdyн xaljн, solardyн esep berjlp oтыrқan дәujrdegj өrkendeujн, solardyн qazjrgj kezdegj çaıьn suretter өttjk.

Qorьta kelgende vjz mьnanь көremjz:

a) öndjrstj kəsьр çөnjnde de, aul caruacььqьnyн negjzgj salalarь çөnjnde de öndjrs mьqtap көterjldj.

b) öndjrstjn osь көterjluj arqasьnda öndjrstj kəsьpte volsьn, aul caruacььqьnda volsьn, caruacььqьnyн sotsialistjk sistemasь kapitalistjk sistemasь vjрçola çөndj; sotsialistjk sistema vykjl qalq caruacььqьnda vjрden-vjрqana sistemasqa ainaldь, kapitalistjk elementter qalq caruacььqьnyн varььq salalarьnan ьqьстыгыьp сыqagyды.

v) çeke carualardyн anaqьrьm көpçijlgj üsaq tovarь çeke caruacььqьtan vjрçola qol yzdj, olar eңvektj vjрjktjru, öndjrs quraldarьn vjрjktjrp, ортаq mөncjk qьlu negjzjmen kollektiv caruacььqь volьp üьmдastь, üsaq tovarь çeke caruacььqь kollektiv caruacььqь tolyq çөңjр сыqть.

g) çeke carualar caruacььqь esevjnen kolhozdar onan saıьn üqayьp östj, çeke carualar sonьmen, aıdan-aıqь azayьp, jstjn asььnda kolhozdarьn, sovhozdarьn qosalqь kycjne ainaluda.

Әrine, eksploatatorlardь bül tarixi çөңudjn aıaqь eңбекjlerdjн materialdьq kyijn, vykjl tьrmьsьn myldem tyzemei qoımadь.

Agamtamaq taptardь çoıu jsj adamь adamnyн eksploatatsialaıьnyн çoıьlyьna әкер soqть. Cımьscьlar men carualardyн eңbegj eksploatat-

siadan azat boldy. Eksploatatorlardyň qalq eňbegjnen sýqyr alatyň doxodtagy qazjr eňbekcjlerdjň öz qolynda qalyr otyr, vjr völegj öndjrstj keñeituge, öndjrske eňbekcjlerdjň çaça otrədtaryň tartuqa çümsalyr otyr, endj vjr völegj çümsalyrdyň, sagualardyň doxodtagyň arttyruqa çümsalyr otyr.

Çümsalyr tavyňny sorý volqan çümsalyrdy çöilydy. Burçuazialyq elderde san million çümsalyrdar çümsalyr çoqtyqtan müqtaçdy qasjretjn köjrp otyrsa, vjzde çümsalyr çoq, tavyňny çoq çümsalyr endj myldem tavyňnydy.

Kulaktardyň qöldydy çöilylymen vjrgе derevnede qalyrsalyr ta çöilydy. Egerde çalqaulanvai, qaqdyvastyqqa salynvai, kolhoz mylkjn ürlamaı adal qyzmet etkisj kelse, ərvjr çarua, kolhozsy la çeke çarua qazjr adamca ömjyr syruge mymkjncjlyk alýr otyr.

Eksploatatsiany çöiu, qalada çümsalyrdy çöiu, derevnede qalyrsalyr çöiu — vül jster eňbekcjlerdjň materialdy kyijn ondaudaqy üly tarixi tavyňny; eň vager tırgan «demokratialyq» burçuazialyq elderdjň çümsalyr men çarualary mündaı tavyňnydy tysjnde de köre almaıdy.

Vjzdjň jrj qalalarydyň, öndjrstj köjrp ortalyqtaryňny rjcnj myldem özgerdj. Burçuazialyq elderdjň jrj qalalarynda sözsiz volýr otyratyň vjr belgj — qalanyň setjndegj eskerusy qalqan tykrjler, çümsalyr kvartalday degender volady, vülar kövjnese podvaldy, çala qıraqan qaraqdy, dymqyl yiler volady, vülarda ədette vlyqanyçqa velcesjnen vatyň, körgen kynjn qarqar, qoly qysqa kedei adamdar tırady. SSSR daqy revolyutsia arqasynda vjzde vül qıyr tykrjler çöilydy. Olardyň ornyna çaqsy, çary çümsalyr kvartalday salyndy çəne osy çümsalyr tıratyň kvartalday kövjnese qalanyň ortalyqynda da çaqsy volýr çyqy.

Derevnenjň rjcnj münan da көр өзgerdj. Vüryny derevnenjň көrnekty çerjnde qaq ortalyqynda çjrkeu, urədniktjň, portyň, kulakty çaqsy yilerj volatyň edj, çarualardyň yilerj derevnenjň set çaqasynda vüzylyr, qıgar çatatyň edj, vül derevne qazjr çöilya vastady. Onyň ornyna əleumettjk-çaruasalyr qırylystary var, klubtary, radiosy, kinosy, mektepterj, kjtarqanalary, iaslilerj, traktorlary, kombaındary, molotilkalary, avtomovilderj var çaça derevne ornai vastady. Vüryny ataqy deljnetjn eksploatator-kulaktar, çan sorqys ösjmqorlar, spekulant-kupester, taqsy urədnikter çöilydy. Qazjr derevnenjň ardaqtatyň ataqy adamdary — kolhoz, sovhoz, mektep, klubtyň adamdary, vas traktorçylyr, kombaınyçylyr, egjn mal çaruasalyrqtaryňny vjrigadırlary, kolhoz dalasyňny tañdauly erkek-əiel ekpjndjlerj.

Qala men derevne arasyndaqy çarua-qarsalyr çöilylyr keledj. Qala endj çarualardyň көzqarasynda olardy eksploatatsialadyň ordasy volýr көjrnuden qalyr keledj. Qala men derevne arasyndaqy çaruasalyr-mədeniet çənjndegj vailany vjrden-vjrgе nyqalyr keledj. Qazjr derevne qaladan, qalanyň öndjrstj kösjvnen көmek — traktorlar, aul çaruasalyr macinalary, avtomovilder, qyzmetcjler, qaraqat көmegjn alýr otyr. Qazjr derevnenjň özjnde de macina-traktor stansalary, qıral-saiman tyzetetjn masterskoılar, kolhozlardyň tyrljce öndjrstj kösjp orndary, kjckene elektr stansalary sıaqy özjnjň öndjrstj kösjv var. t. t. Qala men

derevne arasyndaqь mädeniet çenjndegj ylken айғмасылыqtar azайр keledj.

Mjne, vjzджн еңбекjлерджн materialдық kyijn, тұғмысьн, мәdenie-tjn jлгерj vastьrudaqь negjzgj tabьstar osьlar.

Osь tabьstar arqasynda vjz esep берjр отьрған дәujrде төмендегj олçalarqa ie boldьq:

a) Qalq doxodь 1930 қылақ 35 milliard somnan 1933 қылы 50 milliard somqa çettj, onьн берçaqьнда, qazjrgj kezde qalq doxotynda kapitalistjk elementterdjн, sonьн jсjнде konsessionerlerdjн ylesj çarьm pro-tsentten de аз volqandyqtan, varьық qalq tabьсь қўмысьлар мен қыз-metcjlerdjн, еңбекj carualardyң, kooperativ pen memlekettjn қолына қана tysjр, osьlar arasynda қана vөлjнjр отьр.

b) Sovetter Соiузыньн қалқ 1930 қыдың аiaқындаqь 160,5 million çannan 1933 қыдың аiaқында 168 millionqa deijn өstj.

v) Қўмысьлар мен қызmetcjlerdjн сап 1930 қылақ 14 million 530 мыңнан, 1933 қылы 21 million 883 мың vольр өstj, onьн берçaqьнда, қол кycjмен еңбек etetjn adamdardyң сап 9 million 489 мыңнан 13 million 797 мың adamqa çettj; jгj өндjрjstj кәsjптjn қўмысьларьньн сап, sonьн jсjнде transporttaqь қўмысьлардың сап 5 million 79 мыңнан 6 million 882 мыңqa deijn өstj; aul caruacьлық қўмысьларьньн сап 1 million 426 мыңнан 2 million 519 мыңqa çettj; sauda orn-darynda қўмысь jsteitjn қўмысьлар мен қызmetcjlerdjн сап 814 мың-nan 1 million 497 мыңqa deijn өstj.

g) Қўмысьлар мен қызmetcjlerdjн çalaqь fondь 1930 қылақ 13 milliard 597 million somnan 1933 қылы 34 milliard 280 million som boldь.

d) Өндjрjstj кәsjр қўмысьларьньн vjр қыдық ortaca çalaqьсь 1930 қылақ 991 somnan 1933 қылы 1 мың 519 som boldь.

e) Қўмысьлар мен қызmetcjlerdj әleumettjk қаupsjzdendjру fondь 1930 қылақ 1 milliard 810 million somnan 1933 қылы 4 milliard 610 million somqa çettj.

ç) Çerdjn ystjндегj өндjрjstj кәsjптjn vәrj 7 saqattьық қўмысь ky-njne көсjрjldj.

z) Carualar ycjn 2 мың 860 macina-traktor stansalarьн ұйьmdastь-гьр беру retjнде vül қўмысьqa 2 milliard som қўмысар, memleket carua-larqa çәrdem ettj.

i) Kolhozdarqa kredit беру arqьлы memleketjmjz carualarqa vjр mil-liard 600 million som көmek берdj.

k) Esep берjлjр отьрған дәujrде memleketjmjz тұқьм çәne азьқ-tyljk qarьз esevjнде carualarqa 262 million püt astьық берdj.

l) Memleketjmjz әlsjz carualarqa çeңjldjk esevjнде сальық pen қаup-sjzdendjру somasьnan 370 million som көmek берdj.

Al, eljmjzджн мәdenietjnн өrkendeuj çenjnde vül esep берjлjр отьрған дәujrде төмендегj tabьstarqa çettjk:

a) Bykjl SSSR da çalьь vastauьc mjndettj oqu çyrgjzjldj, 1930 қы-дың аiaқында сауattьлықтың mөлcerj 67 prosent volsa, 1933 қыдың аia-қында 90 prosent boldь.

b) Barlıq mektepterdegj oquýlardyň sanı 1929 çyly 14 million 358 myňnan 1933 çyly 26 million 419 myňga çettj; sonyň jçjnen baştaýyç mektepterdegj balalaryň sanı 11 million 697 myňnan 19 million 163 myň adamga çettj; orta mektepterdegj oquýlardyň sanı — 2 million 453 myňnan 6 million 674 myňga deijn östj; çoqarý däreçelj mektepterdegj oquýlardyň sanı — 207 myňnan 491 myňga çettj.

v) Mektep çasyna deijnj oquga tartylyan balalaryň sanı 1929 çyly 838 myňnan, 1933 çyly 5 million 917 myňga çettj.

g) çoqarý däreçelj oqu orndalarynyň sanı, çalpy çäne mamandyq oqu orndarynyň sanı — 1914 çyly 91 orny 1933 çyly 600 ge çettj.

d) Olymi-zertteu instituttarynyň sanı — 1929 çyly 400 den 1933 çyly 840 volpy östj.

e) Klub tärjzdej mädeniet orndary 1929 çyly 32 myňnan 1933 çyly 54 myň boldy.

ç) Kino-teatr, klubtaqý kinolar, köçpelj kinolaryň sanı 1929 çyly 9 myň 800 orny 1933 çyly 29 myň 200 orngga deijn östj.

z) Gazetterdjñ vjr kyndjk tiraçy 1929 çyly 12 million 500 myňnan 1933 çyly 36 million 500 myňga çettj.

Balkym, aita ketudjñ artyqtaqý volmas, çoqarý oqu orndaryndaqý oquýlardyň arasynda çymýsçylar 51,4 protsent, eñbekçj çagualar 16,5 protsent volpy otýr, al endj, mäselen, Germaniany alsaq, munda 1932—33 oqu çyldarynda çoqarý däreçelj mektep oquýlarynyň arasynda çymýsçylar tek volçany 3,2 protsent, üsag çagualar 2,4 protsent çana volçan.

Quantity faktý retjnde, derevnede mädeniettjlyktjñ ösu belgjsj retjnde kolhozçy äiçerdjñ qoçamdyq-üymdastyru çymýstary çenjndegj welsendjlygjñ artuýn da atar ötu çen. Mysaly, qazjrde kolhozçy äiçer arasynda 6 myñdaı adam kolhozdyň predsedatelj, 60 myňnan asa äiel kolhozlarynyň başqarma myçesj, 28 myň äiel brigada başqatary, 100 myň äiel zveno üymdastyruçylar, 9 myň äiel kolhozdyq tovarly permalarynyň menegeruçjlerj, 7 myň äiel traktorçy volpy otýr. Bül mäljmetter tolyq sifr emes ekenjñ aitudyñ qaçetj çoq: Vjraq bül mäljmettjñ jçjndegj azdyñ özj-aq derevnede mädeniettjlyktjñ ylken öskendjgjn çeterljktei aıqyn körsetedj. Çoldastar, bül jstjñ mañyzy öte ylken. Onyñ mañyzy ylken volatýn sebevj: äiçer vjzdjñ elj-tjzdegj qalqyñ çartyşy; äiçer eñbektjñ ylken armiasy; olar vjzdjñ balalarymyzdy, vjzdjñ keleştegej çetkjncekerjtmjzdej, iaqni vjzdjñ keleşegjtmjzdej tärwieleidj. Mjne sol severtj vjz eñbektjlerdjñ bül ylken armiasyn, çaraqçylyqta, nadandyqta qaldygyr otýra almamyz! Mjne osy severtj vjz eñbekçj äiçerdjñ ösjr kele çatqan qoçamdyq welsendjlygjñ, olarynyň başy orndaryga çoçarlaıyn vjzdjñ mädeniettjlygjtmjzdejñ ösujññ ylken belgjsj dep qüttyqtaıymyz kerek. (Uzaq qol çapalaqtay.)

Munan soñ taqý vjr faktýny, — vjraq çolaisyz faktýny, — körsetjy ötu kerek. Menjñ aıtraqym, vjzde osy kyngge deijn pedagogikalıq çäne dərjgerljik «fakultetterj» quqynda keledj; bül öte ornsyz js. Bül memlekettjñ tjlegjne qaıçylyqven üctasatyn ylken kemçijlyk. Bül kemçijlyktj mjndettj tygde çoiu kerek. Bül nequılym tez jstelse, soquılym çaqşy volady.

4. TOVAR OBOROTYNYN KÖTERJLUJ ÇƏNE TRANSPORT ÇAIB

Sөitir, vızde mьnalар var:

a) өndiristj kәsir produksiasьnьn, оnьn jcinde kәrcijik qoldь tovar produksiasьnьn әsuј;

b) aul caruacьbьnьn produksiasьnьn әsuј;

v) qala men derevnenin әnbeksj vьqarasьnьn azьq-tyljktj, vasqa çasalqan zattardь tьtnьnь men kerek qьlьnьn әsuј.

Bul carttardь vjrkjtjir, varbьq tьtnьnь vьqaranьn kerek qьlьr oьrgьqan tovarlarь men produktларьn alьn qamtamasьz etu ycin taqь neler kerek?

Vjrsьrьga çoldastar, eljmjzdnь ekonomikalьq tьrmьsь sudai tasuь ycin osь carttardьn volьnьn әzj de çetkijktj dep oilaidь. Bul ylken adasqandьq. Әlgj carttardьn varbьqь var dep aitaibьq, vjraq tovar tьtnьnьlarqa çetkijlmese, ekonomikalьq tьrmьsь suca tasьr ketreuj vьlai tьrsьn, qaita ekonomikalьq tьrmьsь typ negjzjne dejn caiqaladь, berekesj ketedj. Sьnьnda, tuvjn tekserе kelgende osь aitylьr oьrgьqan tovar өndiristjn keregj ycin sьqarьlmaidь, tьtnьn ycin sьqarьlatьnьn oqu kerek. Vızde mьnadai çailar voldь: tovarlar da, produktлар da az volmaqan uaqьttar voldь, vjraq sol tovarlar men produktлар tьtnьnьnьlarqa çetkijlmedj, tovar çetkijzetjn mekemelerdnьn vьurokrattьqqa salьnqan tykrjrlernьn çьldar voib ainalьbьqtar sьqa almadь, sөitir tьtnьnьnьlardьn qolьna tovar timei qaldь. Әrine, bul çaqdailarda өndiristj kәsir pen aul caruacьbьnьn өndiristj keңeituge ьntasь azaidь, tovar өtkijzetjn orndar tovarqa keptelir oьrdь, al çumьsьnьlar men carualar tovarsьz çәne azьq-tyljksjz qalьr oьrdь. Sonьn nәtiçesjnde — tovar men azьq-tyljik var vola tьrьr, eldnь ekonomikalьq tьrmьsь caiqaladь. Eldnь ekonomika tьrmьsь sudai tasu ycin, al өndiristj kәsir pen aul caruacьbьnьn өzderjninьn produksiasьnьn әsujne ьntasь voluь ycin, taqь da vjçaqdai voluь kerek, atar aйтqanda: qala men derevne arasьnda, eljmjzdnь audandarь men ovьstarь arasьnda, qalq caruacьbьnьnьn tyrlj taraularь arasьnda tovar oborotьn meiljnce kyceitu kerek. Eljmjzde sauda vazalarь, magazinder, dykender qartar kәbeilernь kerek. Osь vaza, magazin, dykender arnalarь arqьbь tovarlar өndiristen tьtnьnьnьlarqa toqtausьz aqьr-qūibьlьr çetkijlir tьruь kerek. Bul çumьsьqa memlekettik sauda orndarь da, kooperativ sauda orndarь da, çergijktj өndiristj kәsir te, kolhozdar da, çeke carualar da tygel qatnasularь kerek.

Vızdegj kapitalistersjz, spekulәnttarsьz sauda, qūlacьn çaiqan sovet saudasь degen osь voladь, sauda dep osь atalьnadь.

Kәsir oьrsьzdar, sovet saudasьn өrkendetu bygjn taңdaqь en jrgelj mьndet; mьnь cecrei tьrьr jlgerj vasu mьmkjn emes.

Alai da, bul sьndьqtьn meiljnce anьq volqandьbьna qaramastan, esep verir oьrgьqan dәujrdnь jcinde partiqa sovet saudasьn qaulatu çolьndaqь toьr çatqan kedergjlerdnь çerjir sьquqa tura keldj; ol kedergjlerdnь tьqьrtьr aйтqanda sovet saudasьnьn kerektjgь çәne maңьzь turalı mәselelerde kommunisternьn vjг vөlegjnde miь alçasqandьq voldь dep aituqa volar edj.

Мынadan bastалық: коммунистердің бір бөлегінде қалып саудаға, оның ішінде совет саудасына мұрнып сүйсініп, меншіктері қараусыздығы әлі де болса тұрақ. Бұл сөздер коммунисттер совет саудасын екінші кезектегі, тықпал тұрмайтын құрылымға ойланды, сауда қызметшілерін—күннің өткен кешілер деп қарады. Бұл адамдар сізге, өздерінің совет саудасына мұрнып сүйсінедімен болсіндік көзқарасқа қауіпті, үлкен әмбебаптық бар, бірақ қандай да болса ағартыстан құрылым болған ірігінен дворяндардың көзқарасында екендігін танытты болса керек. (Қол қарамақтай.) Бұл адамдар, совет саудасын біздің өз құрымымыз, біздің болсіндік құрымымыз екенін ұқпайды, ал сауда қызметшілері, соның ішінде сатушы қызметшілер, егер олар адал еңбек етсе, біздің революциялық, болсіндік құрымымыз орналасылар екенін танытты. (Қол қарамақтай.) Партияға мұндай коммунисттерді, әрине, біраз соқпай, ал, олардың дворяндық предрассудоктарын құрылымды төгетін құрылымға тастауға тура келеді. (Ұзақ қол қарамақтай.)

Мұнан кейін партияға екінші түрлі предрассудоктарды қоюға тура келеді. Қызметшілеріміздің бір бөлегінде — совет саудасын біздің өткен сатымыз, бізге тура продукт алынуына қолға қою керек, ақса көп ұзамай қалады, өйткені ақса қай алынуына қарамастан айналы, қолма-қол продукт алынуына талай отырғанда сауданың күйінің қажетті қоғамдастық сәтіндей мыңдай сөзді айтқылар болды. Бұл қерде айтты өту керек, совет саудасының құлақ қайып тоқтатуға тұрғын капиталистік элементтерінің қалайына қонатын бұл сәтіндей ұзақ буржуазиялық мыңдай сөздер тек қызы профессорлардың бір бөлегінде қана сөз болып құрылымға қоғам, бұл мыңдай сөз кейбір сауда қызметшілерінің арасында да бар. Әрине, совет саудасының ортаңдай құрымына қолға салу қолынан келмей отыр, сондай адамдардың, қолма-қол продукт алынуының қызы, алыну құрымына қолға салуға өздерінің дайындығын айтты мыңдайдағын мүлдем күйі, сөкет. Бірақ, Дон-Кихоттар өмірден тық сезімді қоғам болғанын үсініп де Дон-Кихот деп аталады қой. Аспан мен қердің арасында қандай алы болса, марксизмнен де сондай алы қауіпті бұл адамдар, бізде ақсаның әлі көпке дейін, коммунизмнің бірінші стадиясы, дамудың социалистік стадиясы аяқталғанға дейін қалмай, іске асырылатынын, сізге танытты. Бұлар Совет өкіметі, совет саудасын бағыпса күйіті үсініп, сөйтп қолма-қол продукт алынуына қауіпті қасиет үсініп буржуазиялық экономиканың ақса сөздерді құрылым өз қолына алынып, соны социализм тілегіне қарастырылып ұқпайды. Продукт алынуы есепті мүлтіксіз қолға салынып совет саудасы болғанда қана, қәне соның пәтіңінде қана соның орнына келе алатындығын бұлар ұқпайды; бұл бізде әлі қоғам қәне тез арада вола да қоюмайды. Партияның құлақ қайған совет саудасын ұйымдастыруға тұрғын отыр, бұл «солсы» қала қандарды да соқпандығы, ал бұлардың ұзақ буржуазиялық мыңдай сөздерін қелге ұсынып құрылымды танытты пәрсе.

Осымен, сауда қызметшілерінің тоғанды қалай болса солдай воле салатын қаман әдеттеріне қеңуге тура келеді, тоғанды тыр-тырге волеге қәне тұрғындардың тілегіне неміне ұқпайды қарастырылғын қоюға, тоғандарды қалай болса солдай құбыры салынылғын, сауданың ісіндікті қоюға тура

keldj. Osı maqsatpen sauda vazaları, oblastıq çäne audanaralıq vazalar aсылdı, on mındaqan çäna magazinder men palatkalar aсылdı.

Sonan soñ, kooperatsianıñ ғыnoktaqь monopolialıq pravosыñ çoıuqa тура keldj; osыqan vailanьstь varlıq qalq komissariattarыñ öz tovarlarыmen sauda aсuqa mındettedjk, al qalq Çavdıqtau komissariatьñ — aul caruacыlıq produktlarыmen keñ kamecceski sauda çasauqa mındettedjk, vñl vjğçaqьnan, çarыs getjnde kooperatsianıñ saudasыñ çaqartı, ekjncj çaqьnan, ғыnoktaqь парьqtь төmendetuge, ғыnokть tyzeuge көmek ettj.

Satьlatьn tovarlardьñ vaqasыñ arzandatьp, asqanalar sanьñ көveit-tjk («qoqamдыq tamaqtandьru»), zavod-fabrik çapьnan cımıssı çavdıqtau vөлjmdерjн («ORS») actьq, zovodqa ecqatьnasь çoq elementterdj zavodтьq çavdıqtaudan cьqardьq, сонда Ауьг өндjrstj kәsjp Qalq Komissariatьнıñ vjг өзjnjñ sistemasынан 500 мың samalı vөгde elementterdj çavdıqtaudan cьqaruqa тура keldj.

Qьsqa sroktj kredittjñ vjгьñqai sentralizatsialanqan bankesjн — Memlekettjk bankть çөnder aldьq, mұnьñ sauda cımıssыñ qaraçatpen qamtamasьz etetjн 2 мың 200 audandьq vөлjmdерj var.

Osı aıtьlqan caralardьñ nätiçesjnde esep berjр otьroqan дәujrdjñ jcjnde:

a) magazinder men sauda palatkalarынıñ sanь 1930 cыlıqь 184 мың 662 den 1933 cыль 277 мың 974 ke deijn өstj;

b) çaңadan 1 мың 11 oblastıq sauda vazasь, 864 audan-aralıq sauda vazasь qūғылды;

v) çaңadan aсылqan cımıssı çavdıqtau vөлjmdерj (ORS) sanь 1 мың 600 völdь;

g) көterjñkj vaqamen nan satatьn magazinder көveidj; vñlar 330 qalada aсылды;

d) көpcjлjktj tamaqtandьратьn asqanalar sanь qazjrde 19 million 800 adamды tamaqtandьратьn volьp өsjр otьr;

e) memlekettjk, kooperativtjk tovar ovorotь, көpcjлjktj tamaqtandьратьn asqanalarды qosqanda, 1930 cыlıqь 18 milliard 900 million somnan 1933 cыль 49 milliard somqa deijn өsjр otьr.

Vjzdjñ ekonomikamьzдыñ müqtaçьn qanaqattandьru ycjн sovet saudasынıñ osı өrkendeuj de çetkijlktj dep oilasaq qate volqan volar edj. Qaita tovar ovorotьнıñ qazjrgj xalj vjzdjñ keregjmjzдж qanaqattandьra almaitьn өte-mөte qazjr anьq көrjnjр otьr. Sondьqtan vjzdjñ mındet—sovet saudasыñ vñdan vьlai da kyceitu, vñqan çergjлjktj өndjrstj kәsjptj qatьnastьru, kolhozдыq-carualьq saudanь kyceitu, söitjр sovet saudasыñ көterude çaңadan jrj tavьstarqа ie volu.

Alai da, eskertjр өtu kerek, js tek sovet saudasыñ өrkendetumen qana vjtreidj. Eger vjzdjñ ekonomikamьzдыñ damıь tovar ovorotьнıñ, sovet saudasынıñ өrkendeujne tjreletjн volsa, sovet saudasынıñ өrkendeuj, temjр çol men su çolь transportьнıñ, avtomobil transportьнıñ damıьna keljр tjreledj. Mьnadai volıь mymkjн: tovarlar var, tovar ovorotьн kyceituge tolıq mymkjndjk var, vjraq transport tovar ovorotьнıñ damıьna jlese almaıды, çykterdj tasudan vas tartatьn voladı. Özderjñe mөлjm mұndai xal vjzde ekjnjñ vjрjnde voladı. Sondьqtan

transport syrjindjretjn əlsjz çerjmjz volьp tavьladь, tjptj qazjrdjn əzjnde vjzdjn varььq ekonomikatьz, eñ aldьmen tovar ovorotьmьz osь transporttьñ kemdjgjnєn syrne bastap otьr.

Ras, temjr çol transportь əzjnjn çyk tasuьn 1930 çьlqь 133,9 milliard tonna-kilometjrdєn 1933 çьlь 172 milliard tonna-kilometrge deijn çetkьzjр əsjrр otьr. Bjraq vьl az, vjzge, vjzdjn ekonomikatьzqa vьl əte az.

Su transportь əzjnjn çyk tasuьn 1930 çьlqь 45,6 milliard tonna-kilometjrdєn 1933 çьlь 59,9 milliard tonna-kilometrge çetkьzjр əsjrр otьr. Bjraq vьl vjzdjn ekonomikatьz ucjn əte az.

Mєn, əzjnjn parkjn 1913 çьlqь 8 mьñ 800 avtomovilden (çyk tasi-tьp avtomovilder mєn çeñjl avtomovilder) 1933 çьl 117 mьñ 800 ge çetkьzjр otьrqaп avtomobil transportьn sөz qьlmaimьn. Vjzdjn qalq çaruasььqьmьzqa mьnьñ azdьqь sonđai, tjptj vьl çənde əñ-gjme qьluqa ьiat.

Kymən çoq, transport organdagь keңsecjldjk-viurokrattьq vasçььq ədjsj atalatьn belgjlj aurumєn auьrmasa, transporttьñ osь aitylqaп tyrlєrjnjn vərj de kəp çaqсь jsteger volar edj. Sondьqтан, transportqa adammen, qaraçatpen çərdem etuden vasqa, vjzdjn mjndetjmjz transport orndarьndaqь çьmьsqa viurokrattьq-keңsecjldjk kəzqaras-tardь çoju kerek, olardь kьpve-kьngj çьmьstь naqtь orndar otьratьndai qьlu kerek.

Çoldastar! Bjz əndjrstj kəsjptjn negjzgj məselelerjn dьrьs cecjр çьqtьq, sөitjр, əndjrstj kəsjр aiaqьnap nьq vastь. Aul çaruasььqьnьñ negjzgj məselelerjn de dьrьs cecjр çьqtьq, aul çaruasььqь da, aiaqьnap nьq vastь dep turadan tura aita alamьz. Bjraq vjzdjn tovar ovorotьmьz aqsai vastasa çəne transport aiaqqa kьrmeu volьp alsa, vjz vьl tavьstardan aibььp qaluьmьz mьmkjn. Sondьqтан tovar ovorotьn kьceitu, transporttь mьldem çaqьsartu mjndetj — kezektəgj çəne kьr-delj mjndet volьp çьqadь, vьl mjndettj cecpej tьrьp vjz jlgerj basa almaimьz.

III

PARTIA

Partia turalь məselegə kəcemjn.

Vьl siez leninizmnjn tolyq çeңgen tuь astьnda, lenincjldjkke qarсь gruppировkalarđñ qaldьqtarьn çoju tuь astьnda ətjр otьr.

Trotskisterdn lenincjldjkke qarсь gruppasь talqandalđ çəne açьratьldь. Vьl gruppasьñ ьimьdastьrucьlarь qazjrdє cet elderdegj bur-çuazialьq partialardьñ vosaqasьn tjmjskjler çyr.

Oңсь ukлонisterdn lenincjldjkke qarсь gruppasь talqandalđ çəne açьratьldь. Vьl gruppasьñ ьimьdastьrucьlarь əzderjnjn pьkjrlєrjnєn əldeqacaп-aq vezdj, qazjrdє partia aldьndaqь əzderjnjn kьnalagьn çьmsartuqa varьncsa tьrьсьp otьr.

Oltсь-uklonister gruppировkalarь talqandalđ çəne açьratьldь.

Olarıñ üymdastırucıları ne interventsiası emigranttarmen avden vırıgır kettı, ne kınalarıñ moınına alıp tize vuktı.

Bül aıtılqan revolutsiaqa qarısı gruppalarıñ cıqtıucılarıñ kövı partia cılınıñ dırıstıqın moındauqa tıcvır voldı cıne partia aldına cıgındı.

Egerde XV siezde partia cılınıñ dırıstıqın alı de spatıar cıtuqa, lenincıdıkke qarısı belgılı gruppırovkalar men kyres cırgızuge tura kelgen bolsa, al XVI siezde bül gruppırovkalarıñ qalqan-qıtqan cıqtastarına cete soqqı veruge tura kelgen bolsa, bül siezde — ıspattatın da ectene cıq, sıra — ıratın da eckıtmız cıq. Partia cılı cıngın vırı de kırı otır. (Qattı qol caralaqtı.)

Elmızdı industrialandıru saiasatı cındı. Mıñnı nıtıcesı qazırde kımge bolsa da aıqın. Bül faktıqa qarısı ne aıtıqa voladı?

Kulaktardı cıı cıne cıpparı kollektivtındıru saiasatı cındı. Mıñnı nıtıcesı de qazırde kımge bolsa da aıqın. Bül faktıqa qarısı ne aıtıqa voladı?

Sotsializmın vır elde, cıke alınqan vır elde, cındı cıqın tolıq mımkın ekendıgı elmızdıñ tıcvıesımen ıspattadı. Bül faktıqa qarısı ne aıtıqa voladı?

Tegınde, osı tavıstardıñ vırı, cıne eñ alımen besıldıqtıñ cındı cıqın lenincıdıkke qarısı gruppırovkalarıñ qandıın bolsa da avden ırıtı, kılın kökke ırır talqandadı.

Partia qazırde vırın esıaqtıta da volmaqan derecede ırıtmaqta, vırızdı; onı moındau kerek. (Öte ırzaq, du qol caralaqtı.)

I. IDEIA-SIASI BASCILIQTIN MASELELERI

Budan endı kyres vıttı, sotsializmın budan vılaıqı cıvıyl arıtı nıse degen ırıt cıqa mı?

Cıq, ondı ırıt cıqıadı.

Partıamızdıñ ırı tır-tırıs, onı ırınde endı esvır ukıon volmıadı, sondıqtan endı cıılasmızqa, tırstanısmızqa voladı degen ırıt cıqa mı?

Cıq, ondı ırıt cıqıadı.

Partianın cıalarıñ, varlıq tıstegı oportunisterdı, ırıl-ırılisterdın qandıın bolsa da talqandadı. Vırız olardıñ ideologiasın qaldıqtarı kevrı cıke partia mıcelerın vırında alı de var, avıq-avıq kırıır, vılınır tıradı. Partianı aınaladaq adamdardan qol ırıgen nıse der qaradı volmıadı. Partia özın qorcaqan ortanın ırınde ömır sıır, cümlesı ırıde. Tañdanatın cıq, partıa avıq-avıq sırttan cıt eserler de enır otıradı. Al, mındı eserdın volına vızdıñ elmızde nıgız var ekenı sözsız, özgesın vılaı qoıqanda, mındı cıt eserdın volına ırı volatın qalada volsın, derevınde volsın, qalıtı kevrı aralıq toptarı vızde alı de bolsa var.

Partıamızdıñ XVII konferensiası ekıncı besıldıqtı ırıke asırıdaqı nıgızgı vır saiası mındet: «ekonomıkada cıne adam vılasın salt-sanasında kapitalizm qaldıqtarıñ cınu» degen volatın. Bül öte

dürs pjkjr. Bıraç vjz ekonomikada kapitalizmniñ varlıq qaldıqtarın endj çeñdjik dep aita' alamız va? Çoq, münñ aituqa volmaidı. Adam sanasında kapitalizm qaldıqın çeñdjik dep tjptj de aituqa volmaidı. Münñ aituqa volmaitındıq, — damı çolında adam sanası ekonomikadaq kyjnen artta qalatındıqınan qana emes, onıñ ystjne, əlj de bolsa kapitalistjk qorcaudıñ varlıqınan, vñlar SSSR-dıñ ekonomikasın men adamdarınñ sanasında kapitalizm qaldıqın tjrltuge, qolıtqauqa tırsadı, vjz, volceviker, vñlarqa qarıs əguaqıtta da oq-dəjrmjzđj daiarlar otıruıtz kerek.

Bıl qaldıqtar lenincjldjke qarıs gruppalar talqandalan men olardıñ ideologiasınñ çeke partia mycelerjññ vasında çandanıyna qolailı negjz volmai qala almaitınñ tysnjktj. Bıqan partia mycelerj kercjlgjññ teoria vjljñj onca çoqarıs emes ekendjgjn, partia organdarınñ ideologialıq çımestarıñ nasarlıqın, vjzdjñ partia qyzmetcjerjññ teoria vjljññ köterujne mymkjndjk vermeitjn kypve-kynğj praktikalıq çımestarıññ körtjgjn qosıñdar, — sonda leninizmniñ vjrsırğa məselelerj çonjnde çeke partia mycelerjññ vasında tuatın catasudıñ qaidan keletjññ çaqıs tysjnesjñder; vıl catasular aubq-aubq vjzdjñ vaspı sөzjñzde de kərjñr otıradı, vıl catasular lenincjldjke qarıs talqandalan gruppalarđñ ideologiasınñ qaldıqtarınñ qaita tjrlujñ çeñjldetedj.

• Mjne sonđqtan da, kyres vjttj, sotsializm savıñ saiasatınñ endj qacetj çoq dep aituqa volmaidı.

Leninizmniñ vjraz məselelerjññ alır qarasaq, solar arqıñ vjrsırğa partia mycelerj arasında lenincjldjke qarıs gruppalarđñ ideologiasınñ qaldıqınñ qancalıq sjrj çandı ekenjñ kərsetuge volar edj.

Мьсал, tapsız sotsialistjk qoqam qıruı turalı məselenj alalıq. Partianıñ XVII konferensiası vjz tapsız sotsialistjk qoqam qıruıa kjrjstjk dedj. Ərine, tapsız qoqam, vılaıca aitqanda, öz vetjmen kelmeitjññ anıq. Onı çeñjr alı kerek, jckj, sırtqı çauların aiausız kyresı arqıñ, proletariat diktaturasın kyceitı arqıñ, tap kyresjñ erjstetu arqıñ, tartardı çoıu arqıñ, kapitalistjk tartıñ qaldıqtarın myldem qırtı arqıñ, osylardı ornauıa varlıq eñbekcjerđñ kycjñ salqanda qana tapsız sotsialistjk qoqamđ ornata alamız.

Bıl özjnen-özj aıqın sıaqtı qol.

Al, solai vola tırsa da, leninizmniñ osı aıqın, tysnjktj tezisjñ çarılau partia mycelerjññ vjr völegjññ jcinde vjrsırğa catasu, terjsı qıym tuqyzqanın kjm vjlmeidj? Vjzdjñ tapsız qoqamıa qarai jlgerj vasıñtz turalı uran retjnde berjlgjen tezistj olar stixialı aqım dep tysjndj. Olar mınadai sөz tastadı: eger tapsız qoqam eken, onda tap kyresjñ əsjretuge voladı, proletariat diktaturasın əsjretuge voladı, tjptj memleketjñđj tastauıa da voladı, өitkenj ol memleket vərjvjr çaqın arada çoqaluıa tıjs, destj. Sөitjr, olar çaqın arada esvjr tap degenjñz volmaidı, solai bolsa tap kyresj de volmaidı, olai bolsa esvjr qam, uaim çeu de volmaidı, — qarudı çınar tastar, qısalyr çatuıa voladı, — tapsız qoqamınñ keli qanısın kytjr qırtıauıa voladı dep tekten tekke çetjstj məz-maıram volıstı. (Zaldıqlar çarrai kyledj.)

Sөz çoq, vılarđñ vasındaq vıl vılyra, vıl terjs pjkjrdjñ oq-

сы-uklonсылдардың белгілі рәкірлерінен тық айғымсыз қоғ, олардың ойына да ескінін өз бетімен қаңақа ұласуға тиіс, сөйтір бір күн бір авайсыз сotsialistik қоғамда вола қалмақрыз.

Өздеріңіз көрір отырсыздар, lenincjldikke қарсы талқандалқан группалардың ideologialarының қалдықтары тірліге әлі де оңтайлы тұрады, және өзіннің тірлімпраздығын әлі қоғалта қойған қоғ.

Eger рәкірдегі осы вьлық және volceviktikke қатрайтын осы теріс ұғымдар партиамыздың көрсілігін кернеп кеткен вола, ондай партиа қаруынан айрылған, іріген волағ edj; бұл тьсінікті нәрсе.

Endj aulcaruacылық artel мен aulcaruacылық kommunasының мәселесін алалық. Qazırдегі қағдада artel kolhoz qozqalысының бірден бір дүрһс formasы екенін endj құрттың өз де мойнданды. Қәне бұл әвден тьсінікті: а) artel kolhozдардың жеке тұрмыстық myddelerін олардың қоғамдық myddelerімен дүрһс ұстастырады, в) artel жеке тұрмыстық myddelerді қоғамдық myddege өте қақсы қапастырады, сөйтір кесегі жеке carualарды kolhozдық рухта тәрбиеуді қеңілетеді.

Өндіріс құралдары қана ортақтастырылған artelden өзгеce kommunalarda соңқы уақытқа дейін қалың қана өндіріс құралы ортақтастырылып қоймай, kommuna mycelerінің тұрмысы да ортақтастырылған, іақни artel mycelerінен kommuna mycelerінің айғымасылық: бұлардың жеке менсігінде үй құстары, ұсақ малдары, сірғы, астық, вау-вақсалық қерлері болмады. Мұның мақнасы, kommunada mycelerдің қара bastарының myddelerі — жеке тұрмыстық myddelerі, қоғамдық myddemen ұстастады, байлапырады, қайта, ұсақ буржуазиялық теңгермеге тьсір, қоғамдық myddemen бүркейіп кетті. Бұл қағдай kommunаның ең босаң қақы екені тьсінікті. Kommunаның көр қайымауының, бір-тен-сарандар, ондар қана kezdesуінің де себепсі осы. Осы себептен kommuna құлар қалмас үсіп, өмір сүріп үсіп, жеке тұрмысты ортақтастырудан бас тартуға мәқсүр boldы, еңбек күнмен қызмет істей bastады, үйге астық беріп, mycelerіне өз қарауында құс, мал, сірғы, т. т. ұстауға рұқсат берді, бірде бұдан сықатын нәрсе — kommuna іс сүзінде artel қолына тьсті. Мұнда есбір қамандық қоғ, өйткені бұқаралық kolhoz qozqalысының дүрһстар өркендеу тілегі осыны талап етір отыр.

Бұл, әрине, kommuna myldem керек емес, ол endj kolhoz qozqalысының қоғарқы formasы volудан қалды деген сөз емес. Kommuna керек, kommuna, әрине, kolhoz qozqalысының ең қоғарқы formasы; бірде бірдегі айыр отырған коммунамьз, осы күнгі бірдегі бар kommunalar емес — бірдегі kommunalar техниканың кем kezінде, азық-тыліктің аз kezінде, осы тарсылық негізінде тұды, сондықтан бұлар, өздері амалсыздан artel қолына тьсті; ал бірдегі айыр отырған коммунамьз volасақ kommuna — техникаға, азық-тылікке толыққан kezде, осы толылық негізінде тұатын kommuna. Qazırдегі aulcaruacылық kommunalar аз өркендеген техника негізінде және азық-тылік тарсылық негізінде тұды. Оның теңгермені қолдануының, өз mycelerінің қара bastарының, тұрмыстық myddelerімен санаспауының мәнісі де осы, осы себептен ол qazırде kolhozсылардың жеке myddesі мен қоғамдық myddesі дүрһс ұстастырып arteldік формаға көсір отыр. Вола-

caq kommuna erkendegen, auqattı artelderden esedj. Bolacaq kommuna, — artelderdjı dalasında, fermalarında astıq, mal, qıs, ovoc, basqa azıq-ıyljker mol volqanda, artelderdjı çanında mexanizatsialanqan kjr çuatın orndar, zamanıtzqa sıi kuxnə-stolovoılar, astıq zavodtarı, taqısn taqılar ornaqan kynde; kolhozsnın öz aldına sıı men ısaq mal ıstaqandaqısnan gırj, et pen syttj fermadan alu özjne paidal ekenjne közj çetken kynde, kolhozclar öz vetjne azaptanqanpın gırj, tamaqtı stolovoidan jcu, pandı astıq zavodınan alu, çııqan taza kijmdj qoqamdıq kjrqanadan alıp tıru özjne paidal ekenjn kergen kynde — mjne volacaq kommuna sonda tuadı. Bolacaqtıq kommuna asa erkendegen texnikanın çane asa molıqan azıq-ıylk-tjn arqasında, asa nıqaiqan arteldjn arqasında qana çarıqqa çıqadı. Bıl qacan voladı? Ərine, çaqında emes. Əitse de bıl voladı. Arteldjn volacaqtıq kommunada ainalı protsesjn qoldan tezdetu qılmı volqan volar edj. Bıl varlıq jstj catastır, vızdjn çauıtzdı jsn oıai-latqan volar edj. Arteldjn volacaqtıq kommunada ainalı protsesj vırtelep, varlıq kolhozcların soqan ainalısnın kerek ekendjgne közj çetken kezjnde qana volıv tijstj.

Artel men kommuna çonjdegj məsele osııai.

Bıl js tjptj anıq ta çane tysnjktj de volsa kerek edj.

Sıitsedaq, partia mıcelerjnı vır vılegjnı arasında bıl məsele çonjnde əçertıvı catastıvı var. Bıların oııncı partia arteldj kolhoz qozqalısının negjzgj forması dep çarılarp, sotsializmnen alıstadı, kommunadan, kolhoz qozqalısının eı çoqarqı formasınan tımengj formasına keıjn çegjnıptj-ıms. Nege olai? Əitkenj artelde vırdeiljk çoq sıaqtı kėjnedj, əitkenj onda artel mıcelerjnı tıtınularında, çeke tırmısında aırtımasıqtar var, al kommunada vırdeiljk var, əitkenj onda onın mıcelerjnı tıtını çaqı da, çeke tırmıstıq xalderj de teıgerjgen. Vırıq, vırjncıden, tıtını, çeke tırmıs çonjnde vırdeiljktj, teıgermenj qoldanatın kommunalar vırde qazır çoq. Egerde kommunalar teıgermeden bas tarıraqanda, js çyzjnde arteldjn xaljne kėspəgende, bıl kommunaların kınj qarap volar edj, mını praktika kėsettj. Bııai volsa, çaratıısta çoq nərsege arqa sıııudjn de keregj çoq. Ekjncıden, tıtınıcıvı pen çeke tırmıs çonjdegj teıgerme markstjk çolmen ııımdastırılqan sotsialistjk qoqamqa laıvıtı emes, mındaı teıgerme əsketterdjı adam zamanıvı sektjlerjne qana laıvıtı reaksıvıvı ısaqvırçıazıvıvı soqarlıvıvı ekenjn, naqız lenıncıı volatın volsa, əvır lenıncıı adam vırledj, əitkenj çırtın vırjnı de keregj, tjlegj vırdeı volıvın, çırtın vırjnı de vır ılgjmen tıruın talap etuge volmaıdı. Aqırında: çımsclar arasında tıtınıında volsn, oların çeke tırmısında volsn, vırjnen-vırjnıvı aırtımasıvıvı volmaı ma? Bııqan qarap, aılcaııasıvıvıvı kommunalarının mıcelerjne qarada çımsclar sotsializmnen alıs tır deuge vola ma?

Tegjnde, bıl adamlar, sotsializm teıgermenj, teıelulerdj, qoqam mıcelerjnı tıtınıvın çane çeke tırmısın tegjsteudj talap etedj dep oııatın volsa kerek. Mındaı volçamanın marksizm, leninizmnen esqandai vailanıvıvı çoqtıvın aıtır çatıvın da keregj çoq. Vırdeiljk degendj marksizm çeke tıtınıcıvıvı pen tırmıs çonjdegj teıgerme dep

tysjnveidj, taptardь çoiu dep tysjnedj, iaqni: a) kapitalister biljkten qũlatььp, ekspropriatsialanqannan keijn varььq eңbekjlerdjñ eksploatsidadan vjrdei azat etjluj; b) өндjrs qũraldarь bykjl qoqam mencjgjne өtkennen keijn çũrttьñ vәrjnjñ de өндjrs qũraldarьñ çeke mencjktenujnjñ vjrdei çoiььь; v) çũrttьñ vәrj өzjnjñ qoььnan js kelujne qarai eңbek etuge vjrdei mjndettljgь çәne varььq eңbekjlerdjñ vũl ycjñ өzderjnjñ eңbegjne qarai aluqa vjrdei pravoьь voluьь (sotsialistjk qoqam); g) çũrttьñ vәrj өzjnjñ qoььnan js kelujne qarai eңbek etuge vjrdei mjndettljgь çәne varььq eңbekjlerdjñ vũl ycjñ өzderjnjñ keregjne-tũтьnuььna qarai aluqa vjrdei pravoьь voluьь (kommunistjk qoqam.) Onьñ ver çaqььnda marksizm тььnaqan syienedj: adamdardьñ talqauьь men tũтьnuьь, sotsializm dәujrjnde de, kommunizm dәujrjnde de, sapra çaqььnan volsььñ, ne san çaqььnan volsььñ, vjr qalььptь çәne vjrdei volmaidь, vola da almaidь.

Vjrdeiljktj markscjlderce tysjnu mjne osь.

Escqandai vasqa vjrdeiljktj marksizm tanььqan çoq, tanььmaidь da.

Osьqan qarar, sotsializm teңgermenj, teңeudj, qoqam mycelerjnjñ tũтьnu çaqьñ tegjsteudj, olardьñ talqauьñ çәne çeke tũrmьsьñ tegjsteudj talap etedj dep, marksizm voьььna varььq adam kijmdj vjrdei kijp, tamaqtь da vjrdei, vjr mөлcerde jcuь kerek dep qortьndь çasau, — vũl көz çũmьp өtjrk aitu, marksizmdj өsekteu voladь.

Marksizm teңgermenjñ çauь ekenjñ ñqьnatьñ uaqьt çettj. Marks pen Engels «Kommunistjk partianьñ manifesjnde» dөkjñ utopia sotsializmjñ qattь sökken volatьñ, «çappai asketizmdj çәne dөrekj teңgermecjljktj» ygttegenj ycjñ onь reaksiacьl dep атаqan. Engels «Anti-During» degen kjtavььnda Duringtjñ marksistjk sotsializmge qarсь сь-çarqan «radikalдь teңgermecjljk sotsializmjñ» aiausьz sьnar, soqan kjtavььñ vjr tũtas glavasьñ arnaqan volatьñ.

«Vjrdeiljktjñ proletarььq talavььññ mazmũnь taptardь çoiu talavььna keljñ qũььladь. Bũdan asьp tysetjñ vjrdeiljktj talap etudjñ qandaiь volsa da sөzsьz maqnasьz-dььqqa soqadь», — degen Engels.

Lenin de osьñ aitqan:

«Vjrdeiljk degen ñqьmdь taptardь çoiu ñqьmьnan vasqaca ñqьñu varьp tũrqañ dөrekj, oңvaqan alçasqandььq dep, Engelstjñ çazuь тььñ ese dũrьs. Burçuazialьq professorlar vjrdeiljk degen sөzdjñ maqnasь ycjñ vjr adamдь vasqalarqa teң etkьsj keledj dep vjzdj mjnegьsj keldj. Özderjnjñ oilap tapqan osь kecceljgьñ sotsialisterge taңьp, aььptaqьsь keldj. Bjraq, sotsialister — çәne atar aitqanda qazjrgь qььmñ sotsializmjñ negjzjñ qũrqañ — Marks pen Engels: vjrdeiljk degendj taptardь çoiu dep tysjnvegen kynde vjrdeiljk degen vos sөz volьp сьqadь, degenjñ vũlar өzderjnjñ vadandьqьñan vjmeidj. Bьz taptardь çolmaqсьmьz, osь çaqььnan qaracqanda vьz vjrdeiljktj çaqtaimьz. Bьraq varььq adamdardь vьz vьrjmen vjrdei etemjz deu, vũl varьp tũrqañ vos sөz, intelligenttjñ oilap tapqan aqььmaqььqь». (Lenin, «Bostandььq çәne vьrdeiljk degen ñrandarmen qalqtь aldau turalь» degen sөzj. XXIV, tom, 293 — 294-better).

Альq сьqar deimjñ.

Burçuazia çazucььlarь marksistjk sotsializmdj vәrj de teңgerme «принсипjne» vaqььnqan eskj patca kazarmasььndai etjñ suretteuge өte qũmar. Bьraq marksister burçuazia çazucььlarьññ kecceljgь men topastьqььna çauaptь vola almaidь.

Kydjk çoq, marksistjk sotsializm turalь keivjñ partia mycelerjnjñ

közqarastaryndaqy bül vylqatar çäne aulcaruasylyq kommunasynda teңgermeljk vaqyttıñ qyzyqyna tyskendjk vjzdıñ «solaqai» vas vızarlardıñ üsaq vurçuazıalyq közqarastaryna dör keledj; vjr kezde vılardıñ aulcaruasylyq kommunalaryn dərjpteujıñ asqynqandyqy soncalyq — vılar kommunalardy zavodtar men fabrikalarda da ornatuqa tırbıstı, onda da kvalifikatsialy çımıscylar men kvalifikatsiasy çoq çımıscylar arqaisıysy öz mamandyqymen çımıstı jstei otyr, çalaqyların ortaqa salıp, artynan teñ vöjıp alıv kerek voldı. «Solcyl» vas vızarlardıñ vül teңgermecıl valalyq tərıvelerj endırjstı kəsıvıjıjzge qandai zıan keltırgenj mäljm.

Partiaqa qarısı talqandalqan toptardıñ ideologiasynıñ qaldıqtarynıñ vjrqatar sıjı çandy ekenjñ kərjı otyrsızdar.

Ərine, partia jıjnde osy «solaqai» közqarastar ystem volıp ketse, partia marksistjk voludan qalqan volar edj de, kolhoz qozqalısı aqır aıaқыnda vyljngen volar edj.

Nemese, mısal usıñ «varylq kolhozcylyardy auqattı eteljk» degen ұran turaly mäselenj alayıq. Bül ұran kolhozcylyar turaly qana aıtılqan emes. Bül ұran öte-möte çımıscylarqa arnalatın ұran, öitkenj vjz varylq çımıscylardy auqattı etı, — auqattı çäne ävden mädeni tırmıstıren tıratın adamdar etı çolındamız.

Jstıñ çayı anıq-aq sıqıldı. Vjz çırttıñ tırmıstı ondı volıvna çete almaitın volsaq, onda 1917 çıldıñ oktävrjnde kapitalizmdı qılatır, vjrpese çıldar volıvna sotsializm ornatumızdyñ da keregj volmas edj. Sotsializm degenjıjz çoqсылyq pen qayırsılyq emes, sotsializm degenjıjz çoqсылyq pen qayırsılyqtı çoıu, qoqamnyñ varylq mycelerj usıñ auqattı çäne mädeniettı tırmıstı üıymdastıru.

Al onıñ berçaqında osy aıqın, tysjıktı ұrannyñ özj partia mycelerjıñ vjr tovı jıjnde vjrtalai vylqrai terjs üqılystı tuqызды. Bül ұran partianıñ özj qavı almaı tastaqan «vayı berjınder» degen eskı ұranqa qaita oralqandyq emes pe eken deidj. Çırttıñ vərj auqattı volıp ketse, kedei volmasa, vjz — volcevıker, öz jsıjıjzde kjmge syienemjz, kedısız jstı qalai jsteimjz? deidj.

Bälkjı, vül sızderge kylkj de volar, vjraq partia mycelerjıñ keıvjr völegjıñ arasynda osyndai Lenin çolıvna qaıcsı közqarastıñ çäne osyndai päuetek közqarastıñ var ekendıjgı anıq faktı, münymen sanasrauqa volmaıdı.

Bül adamdar, saması «vayı berjınder» degen ұran men «varylq kolhozcylyardy auqattı eteljk» degen ұrannyñ arasy çer men kökteı ekendıjgıñ tysjıveitjı volsa kerek. Vjrcıjden, «vayı berjınder» degende tek çeke adam ne volmasa çeke toptar qana vayı aladı, al auqattı tırmıstı çayındaqy ұran çeke adamdarqa nemese çeke toptarqa qana emes, varylq kolhozcylyarqa arnalqan ұran. Ekjncıjden, çeke adamdar ne volmasa toptar vayıqanda өзge adamdarı vaqındıru usıñ, solardy eksplotatsialau usıñ vayıdı, al varylq kolhozcylyardyñ auqattı tırmıstı çayındaqy ұran kolhozdarıñ endırjıs qıraldarı ortaqtastılyp otyr- qan son, vjreudj-vjreudjıñ eksplotatsialaucılyqına esqandai mymkjncıjk vermeıdı. Usıncıjden, «vayı berjınder» degen ұran neptjñ bastarqy kezjnde sıdarılqan ұran, ol kezde kapitalizm azdar aıaqtanqan edj,

ол кезде кулаларда кыс бар еді, елімізде җеке менчикті сағуалар сағуасылығыны ден кезі еді, колхоз сағуасылығы җаңа-җаңа қана тыйр келе җатқан кезі еді; ал «варлы колхозсыларды ауқатты етелик» деген ұран негізін ең соңғы стадиясында сығыр отыр, вил кез өндірісті кәсір-те капиталистік элементтердің җойылан кезі, дереғінде кулалардың қиратылан кезі, җеке менчикті сағуалар сағуасылығыны соңғы планға ығыстырылан кезі, колхоздар аұл сағуасылығындағы үстем формаға айналан кезі. Ал, «варлы колхозсыларды ауқатты етелик» деген ұран җеке қана алыпай «колхоздарды волевиктік етелик» деген ұранмен тығыз байланыстырыр отыратандығын айтыр та түрғаным җоқ.

«Баиы беріңдер» деген ұран сынында капитализмді алаққа бастыруға сағыратандығы екендігі, ал «варлы колхозсыларды ауқатты етелик» деген ұран колхоздардың сағуасылығы кыс-қуаттарын арттырыр җәне варлы колхозсыларды ауқатты еңбек іелеріне айналырыр, капитализмнің қалдыратарын мүлдем қүртуға сағырған ұран волеві отыратандығы ар-айғын емес пе? (Даустар: «Дүғыс»!).

Вил ұрандардың вйр-вйрине есвйр қатысы җоқ екендігі ар-айғын емес пе? (Даустар: «Дүғыс»!).

Ал енді, кедейлер волеві волевиктік сұмбасы та волеві, сотсализм де волеві-мыс деген сөзге келетін волеві, вил нақыз ақымақтығы, вил туралы сөз қозғалуды өзі тіпті ыңғайсыз. Лениңдер капиталистік элементтер барда, капиталистер експлоатациялар отыратан кедейлер барда кедейлерге сыиенеді. Ал, капиталистік элементтер қиратылыр отыратанда, кедейлер експлоатациядан қүтқарылыр отыратанда лениңдердің мјнеті— кедейлікті җәне кедейлерді байанды етір, оларды сақтап қалу емес, өйткені кедейлік пен кедейлерді тығызатын җарттар қазірдің өзінде-ақ җойылан, сондықтан лениңдердің мјнеті— кедейлікті җойу, кедейлерді ауқатты түрмысқа җеткізу волеві. Сотсализм җоқсылығы пен қайырысылығы негізінде, адамның өз басының тұтыныын азайту негізінде қүрыладу, кедейлердің өздері вүдан вылай кедейліктен сығыр, ауқатты түрмысқа өрлеуге ұмтылыр отыратанда, варлы адамдардың түрмысы дәреҗесін кедейлердің түрмысының дәреҗесіне төмендетір тыйремі деу— ақымақтығы волеві. Ондай сотсализм волеві кјнге керек? Ол сотсализм емес, сотсализмді келеке еткендік волеві. Сотсализм қоғамның өндірісі кыстерінің қалар өсуі негізінде, азық-тылік пен товарлардың молдығы негізінде, еңбеккерлердің ауқатты түрмысы негізінде, мәдениеттіліктің қалар өсуі негізінде қана орнатылы мүмкјн. Өйткені сотсализм, марксистік сотсализм дегеніміз адамның тұтыныын азайту емес, қайта соларды варынса молайтыр, көвейту, осы тұтыныларды тұқты, не волеві оны қанақаттандырудан тыу емес, қайта мәдениетті дамыған еңбек адамдарының варлы мұқтаҗарын қай җақынан волеві да толы қанақаттандыру.

Көйр партиа мүселерінің кедейлік пен ауқаттылығы туралы вил қатандыратар кедейлерді қандай җақдайда волеві да волевізмнің мәңгілік тірегі деп дәріптейтін, колхоздарды сіеленскен тап кыресінің майданы деп қарайтын рјкјрлер вјздің солақай басызартарымыздың әсерінен екендігінде кымән җоқ.

Көйр отырысыздар, мјне, вил мәседеде де партиаға қарсы, талқан-

dalqan gruppalarđň ideologiasınyň qaldyqtary aly de bolsa çany sly ekendjyn kersetedj.

Ərine, eger partiamyzdyň jcinde osy siaqly baswızarlyq közqaras-
tar çenjir ketken bolsa, kolhozсыларымыз кейнгj ekj çyldyň jcinde
tarqan tabystarynyň vjr de vjrjne çete almas edj, kolhozсыларымыз
tez uaqyttıň jcinde tozır keter edj.

Nemese, mysaly, ulti meselesjn alalyq. Osy ulti meselesj çenjinde
de özge meseleler çenjindegı syqyldı partiya mycelerjnjň vjrsyrygasyn-
da belgjly qaup tuqyzatyn vlyly rjkrler var. Men kapitalizm sarqyn-
caqtarynyň çany slylygjyn aittım. Eskerjir etujmız kerek — kapitalizm-
njň adam sana-sezjmjndegı sarqyncaqtary jcinde özgelejerne qaraqanda
ulti meselesj çenjindegı sarqyncaqtary anaqırlım çany sly keledj.
Əitkenj, vılargıň çany sly volatyn — vılar ulti tonyn çamylyr, çaqsy
çasyrylyqta mymkjncjlykter tabady. Çırttyň kövj Skripniktnj kypasj
var degende vıl çalyz qana volır otyrqan kupa, çalyr elden erekce
volqan kupa dep oilady. Vıl dırys emes. Skripniktnj çane sonyň Uk-
rainadaqy gruppasynıň jstegen kypası elden erekce narse emes. Mün-
dai terjs çalyqandyq özge ulti respublikalarynda da keıvjr çoldastardıň
vasynda varlyqy vaiqalady.

Ultsyldyqqa qarai aua çalyqan uklon degen ne, — meıly ıly orys
ultsyldyqyna qarai aua çalyqan uklon volsyn, meıly çergjlyktı ulti-
dyqqa qarai aua çalyqan uklon volsyn vıgı vjr. Ultsyldyqqa qarai aua
çalyqan uklon çımyscı tabynıň internatsionaldyq saiasatyn vırçuazıa-
nyň ulti dyq saiasatyna veıjmdegendj. Ultsyldyqqa qarai aua çalyqan
uklon «özjnı» «ulti» vırçuazıasynıň, sovettjk stroidı çouıqta çane ka-
pitalizmđı qaita ornatuqta tırysqan əreketjn kersetedj. Kırjir otyrsyz-
dar, ekj uklonnyň ekeujnjň de syqatyn közı vjr. Ekeujnjň de közde-
genj — lenincjı internatsionalizmnen ketu. Eger ekj uklondı da köz-
den taidıрмаı vasyr ıstaimyn deseıder, — meıly çergjlyktı ulti-
dyqqa qarai aua çalyqan uklon turalı söz volsyn, meıly ıly orys ulti-
dyqyna qarai aua çalyqan uklon turalı söz volsyn aldymen, osy syqatyn kö-
zjne soqqı veru kerek, osy internatsionalizmnen ketkenderdj soqu
kerek. (Du qol caralaqtai.)

Qai uklon vasy qaup, — ıly orys ulti-
dyqyna qarai aua çalyqan uklon va, nemese çergjlyktı ulti-
dyqqa qarai aua çalyqan uklon va?
dep talasatındar var. Qazjrgı çaqdaıda vıl talas — formaldy talas,
sondyqtan da qırgaq talas. Vasy qaup, ia vasy qaup emes turalı
varlyq uaqytta çane varlyq çaqdailarqta vjrdei qarai veretjn daiar ret-
sep veru aqymaqtyq volar edj. Tegjnde ondai retseptter çaratylysta çoq.
Qai uklonqa qarasy kyresu toqtalqan bolsa, seıtjir ol uklonnyň mem-
lekettjk qaup dıreçesjne çete ərcujne çol berjıgen bolsa — mjne sol
uklon vas qaup. (Uzaq qol caralaqtai.)

Ukrainada ukraina ulti-
dyqyna qarai aua çalyqan uklon çıyqta
qana vasy qaup emes edj; vjraq onımen kyresudj qoıqannan keıjn,
onıň interventcjlermen ıty-çıtyň vjrjktjrujne deıjn ılasıyna çol
vergennen keıjn vıl uklon vasy qaup volır aldy. Ult meselesj çenjı-
degı vasy qaup turalı mesele syldır formaldy talastarmen cecjımeı-

«dj, jstjn qazjrgj uaqıttaqı çaiın marksistjk analizdaumen çene vıl çendegj qatelerdj zertter vjlumen cecjledj.

Çalır saiasat çenjndegj ońsy çene «solсы» uklondar turaly da osıny aitu kerek. Özge çenderdegj sıqıldı, vıl çende de partianın keıjı myceleriniń kózqarastarında vılyqtar az emes. Keide ońsy uklonqa qarısı kyrese otırır, «solсы» uklonnan qolın aladı çene ol qauıptı emes dep nemese qaurı az dep esepter, onımen kyrestı väsenıdetedj. Bıl eleulı, qauıptı qate. «Solсы» uklonqa mündai çol beru partia mycesı usın kecirımsız js. Mınyń kecirımsız volatın taqı vır sebevı: keıjıngj uaqıtta «solсыdar» ońсыdardıń ıstaqan çolına tygel-myldem tystı, sınynda qazır vılardıń ońсыdardan esvır aıyrtması çoq.

Bız qacannan berı aıtır kelemız: «solсыdar» degenimiz de sol ońсыdar, vılar tek özderiniń ońqailıqın «solсы» sözdermen vırkeıdj. Qazır vızdın osı sözimizdj «solсыdardıń» özderı rastar otır. Mysalqa trotskistjk «Bulletenniń» vıtyrıqı pımerlerin alyńız. Sondaqı trotskicil gospodinderdin talavı ne, olar ne çazır otır, olardıń «solсы» programması qaisı? Olar: paidalılıqı çoq dep sovhozdarı taratıdı talap etedj, qaqaz çyzinde çyrgen otırjk kolhozdar dep kolhozdarıń kövın taratıdı talap etedj, kulaktardı çoiu saiasatınan qaitıdı, konsessia saiasatına qaita oralıdı çene paidalılıqı çoq dep, vırqatar ondırıstı kəsır ondarımyzdı konsessiaqa berudı talap etedj.

Mıne çeksırın qorqatır men kapitulantardıń programması, SSSR da kapitalizmdı qaita ornatıdıń kontrrevolutsialıq programması osı!

Bıl programmanıń varır tırqan ońсыdardıń programmasınan qandai aıyrtması var? Ərine, esqandai aıyrtması çoq. Demek, ońсыdarın ıntımaqtasır, tize qosır otırır, partiaqa qarısı vırjıjır kyresu usın «solсыdar» ońсыdardıń kontrrevolutsialıq programmasına asıqtan asıq qosır otır.

Osıdan keıjı «solсыdar» qaurısız, nemese qaurı az dep qalai aituqa voladı? Mündai maqnasız sözdı aıtır çyrgen adamdar leninizminin varır tırqan çaularınnı otına mai qıiatındıqı ar-anıq emes pe?

Körır otırсыzdar, vıl arada da, əngıme partianın çolınan aua çaiılqan uklondar çenjinde volsın, meilı çalır saiasat çenjndegj uklondar çenjinde volsın, meilı ılt məselesindegj uklondar çenjinde volsın, kapitalizminin adamdarıń sana-sezimindegj, solardıń jsinde partiamızdı çeke myceleriniń sana-sezimindegj sarqıncaqtarınnı əlj de çanısjı ekendıgı anıq.

Partianın vıraz toptarınnı kózqarastarında aıqındıq volmai çyrgen, vılyqra rjkır, nemese tıptı leninizminen tura aua çaiılqandıqı kėrinır çyrgen ideialıq-saiasattı vırnese eleulı çene aktualdı məseleler osılar. Partianın keıjı myceleriniń kózqarastarındaqı vılyqtardı kėrsetuge volatın məsele çalqız vıl qana emes qoi.

Osıdan keıjı partianın jsinde esvır kemcılık çoq deuge vola ma? Ərine, volmaidı.

Ideialıq-saiasattı çımystar çenjndegj mındetterimiz:

1) Partianın teorialıq dərəcesin tıstı satıqa kėteru kerek;

2) Partianıñ barıq vıyndağında ideologialıq cümıstı kuceıtı kerek;

3) Partia jcinde leninizmdı qaçmaı, talmaı propagandalau kerek;

4) Partia üymdarın çene solardıñ tönregjndegj partiada çoq aktiv-tj lenincjl internatsionalizm ruхında tərbieler otıru kerek;

5) Keıvjr çoldastardıñ marksizm-leninizmnen talqandıqtarın vırker qoımaı, vaty sьnar otıru kerek;

6) Leninizmge çau aqymdarıñ ideologiasın, ideologiaların sар-қыпсаqtarın ynemj әскereleп otıru kerek.

2. ÜYMDASTYRU BASQYLYQYNYŇ MӘSELELERI

Men vjzdjñ tavьstarımyz turalь aıttım. Partia çolınyñ qalq ca-ruasьlyqь men мәdeniet çönjnde volsьn, partia jcindegj Lenin çolına qarсь gruppırovkalarđ çoiu çönjnde volsьn çenğendjgь turalь aıttım. Men vjzdjñ çenjsterjmjzdjñ vykjl dynie çyzjlk-tarixi maңьzь turalь aıttım. Vjraq, vül, qai çerde volsa da, qai cümьsta volsa da çenđjk, мәselelerdjñ vәrj de cecjldj degen sөz emes. Mündai tavьstar, çenjster çalpь aitqanda çaratьlyста volmaıdь. Cecjlmegen мәseleler, tyrlj кемcjljкter vjzde әlj de az emes. Vjzdjñ aldьmyзда ondaudь kerek қьlpь otьrқan taudai mjndetter var. Alai da vül, sөz çoq, kezektelj tьqьz mjndetterjmjzdjñ көvjn oidaqьdai ondaqanьmyzды көrsetedj, vül çende vjzdjñ partianьñ orasan zor tavьstarqa çetkenj kymәnsjz.

Vjraq mynadai sьrau var: vül tavьs qalai çasaldь, js çyzjnde qalai tavьldь, qandai kyrespen, qandai kycpen tavьldь?

Keıvjreuler vьlai oilaidь: çenujmjz өзjnen өзj, vьlaıca aitqanda samotөkpen keljр qolqa tysuj ycjn partianьñ dүгьs çolьn belgjler, onь çürtqa çarialap, onь çalpь tezister, rezolutsialar қьlpь çazьp, da-usqa salьp vjrauздan qavьldasaq, sonьñ өзj çetjр tүradь dep oilaidь. Vül, әrine, dүгьs emes. Vül ylken adasqandьq. Vülai dep tek em qon-vaitьn vıurokrattar men keңsecjlder qana oilai aladь. Cьnyна kelgen-de vül tavьstarımyz, çenulerjmjz samotөk retjnde tavьlpь otьrқan çoq, partia çolьn çyrgjzu ycjn arpalьsqan kyres arqьly tavьldь. Qan-dai çenjs volsa da esuaqьtta da өzdjgjnen keljр qolqa tyspeıdj, — onь әdette qolmen üstar aьp keledj. Partianьñ üль çolь ycjn çaqсь qaulь-lar, deklaratsialar cьqaru — vül, jstjñ vasь qana, өitkenj vүlar tavьs-tyñ-çenudjñ өзj emes, tek çenudj-tavьstь tjeitjndjgjmjzdjñ belgjsj. Dүгьs çol belgjlengennen keijn, мәselenj dүгьs cecudjñ nүsqasь be-rjlgennen keijn jstjñ oidaqьdai ondalubь üymdastьru cümьsьna, partia çolьn jske asьru ycjn kyrestj üymdastьruqa, adamdarđ dүгьs jrk-ter aluqa, vascь ondarđly cьqarқan qaulьlarьnyñ ondalubьn tekse-ruge vailanьstь. Mүnsьz partianьñ dүгьs çolınyñ, dүгьs qaulьlardьñ ylken zıan tavьbь ьqtımal. Ol ol ma: dүгьs saıası çol belgjlengennen keijn de, jstjñ vәrjn üymdastьru cümьsь cecedj, sonьñ jcinde sol sa-ıası çoldьñ taqđjrn, — onьñ ondalubьn, nemese onьñ jske aspai qa-lubьn da osь üymdastьru cümьsь cecjр veredj.

Сьһьнда, вjздjн тавьстарьмьз, çеңgendjgmjz partia çольн jske' asьruda тырj қиһьсььқтармен унемj, аiaусьз kyresu арқыь, соl қиһьсььқтардь çеңу арқыь, partianьñ, çūмьсьсь тавьн қиһьсььқтардь çеңу jsjne çūмьдыьру арқыь, қиһьдықтардь çеңу усjн kyrestj ùимдастьру арқыь, çaramсьз қьзметcjlerdj огһьнан тьsjrjр, қиһьсььқтармен kyrese alатын çаqsь қьзметcjlerdj jrjктеp алу арқыь қана тавьдыь, осылайстеп отьгьр қана çеңджк.

Вүл қиһьсььқтар қандай, вүл қиһьсььқтардың ùialaitьн çerj қайсь?

Вүл қиһьсььқтар — вjздjн ùимдастьру çūмьсьмьздың қиһьсььқтарь, вjздjн ùимдастьру басьььқьмьздың қиһьсььқтарь. Вүл қиһьсььқтар — вjздjн өзjмьзде, вjздjн басьььқьмьзде, вjздjн ùимдагьмьзда, вjздjн partia, sovet, саруасьььқ, profsoiuz, komsomol ùимдагьһьн çәне басқа ùимдардың apparatusьнда.

Вjздjн partia, sovet, саруасьььқ ùимдагьһьн çәне басқа ùимдардың, олардың басььььқьн кьсj мен vedelj вүқан deijn volmaqan дегедде мьқтар кьсеидj, мүнь тьsjну керек. Вүлардың кьсj, vedelj вүқан deijn volmaqan тырде өskendjктеп de, jsjmjздjн варььь да немесе варььь derljgj осылардың jstegen çūмьсьһна bailaһьсь. Obiektivtjk çақдай degenderge арқа syieuge дәlel çоқ. Partianьñ saiasi çольһьн дүгьсььь көр çьлардың тәçrivesjнде ьспattalojаnнан кейjn, ал çūмьсьсь мен саруалардың вүл çолдь qostauqa дайһьдыьһа endj есвjr кьман volmai отьрjаnнан кейjn — obiektivtj çақдailar degenderdjн гөлj азаьр вjтуге айналь, ал вjздjн ùимдардың, олардың басььььқьн гөлj сесуcj boldь, tjртj ерекce кьсеидj. Ал вүл не degen сөз? Вүл — мүнәп вьлай вjздjн çūмьстақь кемcjljктеp, олқыьқтарға çауартьььқьн onnan тоқьзь «обiekтивtj» çақдailarға емес, вjздjн өзjмьздjн қольмьзда, тек өзjмьзге қана bailaһьсь degen сөз.

Вjздjн partiada ekj millionnan артьқ мьсе, kandidat бар. Komsomolda төрт millionnan артьқ мьсе, kandidattar бар. Вjзде ус millionnan артьқ çūмьсьсь, саруа тjlcjlerjмьз бар. Вjздjн osoaviaximda 12 millionnan артьқ мьсе бар. Profsoiuzdarda 17 millionnan артьқ мьсе бар. Вjз тавьстарға ось ùимдардың арқасьнда çettjk. Тавьстарға çe'tujmьздj çеңjleitetjn осьндай ùимдагьмьз, осьндай мьмкjncjljктеpjмьз vola тўrsa да, çūмьсьмьзда кемcjljктеp, олқыьқтар аз volmai отьrsa, оқан тек өзjмьз, вjздjн ùимдастьру çūмьсьмьз, ùимдастьру басььььқьмьздың пасарььь айрть.

Басқару apparatusьндақь бюрократьь, кеңsecjldjk; кьпве-кьп дәлдер басььььқь etu огһьһа «çалрььлақан басььььқь» тураль мьçьһдау; ùимдардың funksialьь төртjрpen қўгыль, çеке çауартььььқьн çоқтььь; çūмьстақь iesjzджк, çалақь sistemasьндақь теңгерме; қaulь, вүигьқтардың орндальһьн унемj тексерjр отьрудьн çоқтььь; өзара сьһнан қорқуcьььқ, — мjне вjздjн қиһьсььқтардың көзj осьнда, мjне қазjрде вjздjн қиһьсььқтардың ùialaқан çerj de осылар.

Вүл қиһьсььқтардь rezolutsialar мен қaulьлар арқыь çеңjр алуға volady деп oilau аңқaulььқ volar edj. Бюрократтар мен кеңsecjлдер partia мен ykmettjн қaulьларьһа сьп берjlgendjgn сөз çьzjнде айтьр, js çьzjne kelgende олардь çинар qoiuqa көртен дақдыланқан. Вүл қиһьсььқтардь çеңу усjн, вjзге, ùимдастьру çūмьсьһн partianьñ saiasь

қолының талаптарын артта қалусының қою керек еді, қалқ сағуасының қай саласында болса да, ұйымдастыру басшылығының дәрежесін саяси басшылықтың дәрежесіне көтеріп ұеткізу керек еді; вјздін ұйымдастыру құтмысымзды саяси мәселелердін, партия қаулыларының іске асыуы қамтамасыз еткендеі қылымыз керек еді.

Бұл қыпсылықтарды жеңіп, тавыстарға ұету үсін бұл қыпсылықтарды жеңу қолындағы кыресті ұйымдастыру керек еді, құтмысы, сағуа бұқарасын осы кыреске тарту керек еді, партияның өзін құтмыдыру керек еді, партияны, сағуасылық ұйымдарын сенімсіз, таванысыз, азқын адамдардан тазалау керек еді.

Мұны үсін не істеу керек еді?

Мұны үсін:

1) Өзара сынды кысеіту, құтмысымздағы кемсіліктерді әігілеу ісін ұйымдастыру керек еді;

2) Партия, совет, сағуасылық, профсоюз, комсомол ұйымдарын қыпсылықтар мен кыреске құтмыдыру ісін ұйымдастыру керек еді;

3) Құтмысы, сағуа бұқарасын партия мен үкметтің ұрандарын, қаулыларын іске асыру кыресіне құтмыдыруды ұйымдастыру керек еді;

4) Еңбекшілер арасында қарғысты, екпінділікті кысеіту ісін ұйымдастыру керек еді;

5) МТС-тарда, совхоздарда саясат бөлімдерін құғып, партия, совет басшылығын селоға қақындату ісін ұйымдастыру керек еді;

6) Қалқ комиссариаттарын, главні управленіаларды және трестерді бөліп-ұсақтар, сағуасылық басшылығын кәсіп орндарына қақындату ісін ұйымдастыру керек еді;

7) Құтмыстағы іесіздікті, қалақыдағы теңгермені қою ісін ұйымдастыру керек еді;

8) «Функциялықты» қою, жеке қауартылықты кысеіту, коллегіаны қоюға вақыт ұстату ісін ұйымдастыру керек еді;

9) Істің орндалуын тексеруді кысеіту, істің орндалуын тексеруді оған сайын кысеітуде Орталық Вақылау Комиссиясы мен РКІ-ді қайта құғуды ұйымдастыру керек еді;

10) Қыпсықатсалық қызметшілерді кеңселерден өндіріске қақыптырақ қыберу ісін ұйымдастыру керек еді;

11) Ем қонвайтын виуократтарды, кеңсешілерді әкереілер, басқарушы аппараттардан қуыды ұйымдастыру керек еді;

12) Партия мен үкметтің қаулыларын бұзусыларды, көз воіаусылар мен мықындарды оғыннан алып, олардың оғына қаңа адамдарды — өзіне қыкелген құтмысқа дәл басшылық етуді, партия-совет дістсіплінасын мықатуды қамтамасыз ете алатын іс адамдарын қою ісін ұйымдастыру керек еді;

13) Совет, сағуасылық ұйымдарын тазалау, олардың штаттарын азайту ісін ұйымдастыру керек еді;

14) Ақырында, партияны сенімсіз, азқын адамдардан тазалау ісін ұйымдастыру керек еді.

Қыпсылықтарды қою үсін, вјздін ұйымдастыру құтмысымздың дәрежесін саяси басшылықтың дәрежесіне деіпн көтеру үсін, сөйтіп партия

қолып іске асыруды қамтамасыз ету үшін, бірінші партия негізінде міне осындай шараларды істеуге тиіс еді.

Өздеріңізге мәлім, бірінші партианың Орталық Комитеті есеп беріліп отырған дәуірдің ішінде өзінің ұйымдастыру қўтымын нақ осылай қысқартты де.

Орталық Комитет бұл қонде Лениниң: ұйымдастыру қўтымының ең бастысы — адамдарды іріктеп алу, істің орналуын тексеру — деген дәрістерінді қайта қарады.

Адамдарды іріктеп алу, сенім ақтамағандарды отырып алу қонінде менің бірінші сөз айтпегенім келді.

Ем қонбайтын биюкраттардан, кеңесчилерден басқа, — соларды алмау туралы бірінші та қор, — бұлардан басқа бірінші қўтымымызды бөгейің, қўтымымызға кедергі қасайтын, ілгері басуымызға қол бермейтін бірінші де болса екі типті қызметшілер бар.

Бұл қызметшілердің бір типі — бұрын белгілі еңбек сіңірген, велмоға болып алынған адамдар, партия, совет заңдары олар үшін қазыққан емес, ақтамақ үшін қазыққан деп ойлайтын адамдар. Бұлар партия, үкімет қаулыларын орндауды өзіне міндет деп санамайтын, сөйтіп партия, мемлекет дістілінінің негізін бұзатын адамдар. Партия мен совет заңдарын бұзғанда бұлар неге сүйенеді? Бұлар бірінші бұрынғы көрсеткен еңбегіміз бар, Совет өкіметі бірінші тіуге бата алмайды деп ойлайды. Бұл дандайықан велмоғалар: бірінші ауыстыра алмайды, бірінші басты орндарды қаулыларын есеп қазы көрместен бұза бере алмайды деп ойлайды. Мұндай қызметшілерге не істеу керек? Бұларды бұрынғы еткен еңбегіне қарамай, басты орндарынан есеп тоқтаусыз алу керек. (Дауістар: «Дүгіс!».) Бұларды отырып алып, төменгі қызметке түсіріп, оны басты сөзде қаралау керек. (Дауістар: «Дүгіс!».) Бұл дандайықан көрсеткен велмоға-биюкраттардың дәмесін басу үшін, оларды орны қонінде қон үшін, оны істеу керек. Бұл бүкіл қўтымымызда партия, совет дістілінін пұқайту үшін керек болып отыр. (Дауістар: «Дүгіс!» Қол қаралау.)

Енді қызметшілердің екінші типіне келіік. Мен мыңың адамдарды, мыңың болғанда ақ пейлі мыңыңдарды (құрт күледі), адал, Совет өкіметіне сын берілген, бірінші басты ете алмайтын, қай қўтымымыз болса да ұйымдастыра алмайтын адамдарды айтам. Бұлар осындай қолдастың бірінші мен, бірінші ете қадірлі қолдасын, бірінші ем қонбайтын, күрделі қўтымының қандай болса да мыңыңдыға салып, су түбіне қыберетін мыңыңмен әңгімелейтін. Бұл әңгімеміз мына:

Мен: Бірінші егістің қай қалай?

Ол: Егістің қайың сұрайсыз ба, Сталин қолдас? Бірінші қўтымы. (Күлкі.)

Мен: Ал, оған не сықты?

Ол: Бірінші мәселені қабьғасын қолды. (Күлкі.)

Мен: Ал, оны ағ қақында не болды?

Ол: Бірінші перелом бар, Сталин қолдас, қақың ағда перелом болды. (Күлкі.)

Мен: Сонда да?

Ол: Бірінші ілгері басқанды көрне басты. (Күлкі.)

Мен: Алда, егістің қай қалай?

Ol: Egjs çeninde vjzdjñ çümьсьмьздan әlj tyk сьqqan çoq, Stalin çoldas. (Çürt du kyledj.)

Мыщыңның рјсјnj mjne osь. Olar çümьldan, мәselenj qавьrqasьnan qoiqan, olarda perelom da, jlgerj vasqandyq ta var, vjraq js ornьnan qozqalmaidь.

Çaqьn arada vjr Ukraina çümьscьсь da vjr űiьmnьñ çümьсьннñ çaiьn tap osьlai dep sipattadь; onan vül űiьmnьñ űstar oььrqan çoьь var ma dep sūraqanьmda: «Çol deisjz ve... çoьь, әrine, var, vjraq js-tegen çümьсь көrjñveidj» deidj. (Çürt kyledj.) Vül űiьmnьñ da өзjnjñ adal мыщыңдарь var ekenj dausьz.

Mündai мыщыңдардь ornьnan tysjrjр, kynve-kynгj дәl vasцььq çümьstan aulaq çjversen, olar taңdanadь: «Vjzdj ne ycjn ornьмьздan aladь? Vjz js ycjn kerektjñ vәrjn jstemep pe edjk, vjz ekrjndjlerdjñ slәtjñ саqьrmap pa edjk, ekrjndjlerdjñ konferensiasьnda partia men ykmettjñ űrandarьn çarialamar pa edjk, Ortalьq Komitettjñ Saiasi Biurosьннñ sostavьn tütasьnan qūrmettj prezidiumge sailamar pa edjk (Du kylkj), Stalin çoldasqa qūtьqtau çjbermer pe edjk — vjzge endj ne qyl deisjñder» deidj. (Du kylkj.)

Mündai em qonvaitьn мыщыңдардь qaitu kerek? Egerde olardь kynve-kynгj çümьsta qaldьrsañ, olar qai jstj volsa da sudai sьldьraqan, űсь-qiьь çoq sөzdermen suqa vatььp çjberedj qoi. Dau çoq, olardь vasцььq qьzmetten alьp, vasqa, kynve-kynгj vasцььqть tjlemeitjñ qьzmetke qoiu kerek. Kynve-kynгj çümьsta мыщыңdarqa orn çoq. (Daustar: «Dürьs!». Qol caralaqtau.)

Ortalьq Komitet sovet, caruacььq űiьmdarьna adamdardь jrjktep qoiu çümьсьна qalai vaqьt verjр oььrqandyqьn, jstjñ ornьdaluьn tekseru çaqьn qalai nьqaitьp oььrqandyqьn, men qьsqaca mәljmdep әt-tjm. Siezdjñ kyn tәrtjvjndegj ycjncj мәsele voiьnca Kaganovic çoldas onь toььqьraq aitar.

Al endj jstjñ ornьdaluьn tekseru çaqьn kyceitu retjndegj vüdan vьlaiqь çümьstarqa kelsek, olar turalь men vjñnese sөz aitьp әtrek-cjmn.

Jstjñ ornьdaluьn tekseru çaqьtarьn dürьs űiьmdastьgu çümьсь viurokrattьq pen keңsecjldjкке qarьsь kyresu jsjnde eñ ylken maңьzь var çümьs. Vasць űiьmdardьñ qauьlarь jske asьььp çatьr ma, volmasa viurokrattar men keңsecjlder olardь vьrker qoiьp oььr ma? Ol qauьlar jske dürьs asьььp çatьr ma, volmasa, vürmalanьp oььr ma? Apparat adal, volcevikce jstep oььr ma, volmasa, qūr vet aldьna laqьp oььr ma? — mjne osьlardьñ vәrjn, jstjñ ornьdaluьn tekseru çaqьn çaqьсь çolqa qoiqanda qana deg kezjnde vjljр oььruqa voladь. Çaqьsьlar çolqa salьnqan ornьdaludь tekseru çümьсь — apparattьñ çümьstarьннñ çaiь qandai ekendjgjn tjlegen uaqьтьмьзда vjljр oььruqa çәne viurokrattar men keңsecjlderdj çasaqanьñ çarьqьna syiger сьqarьp oььruqa көmek volatьn zor qūral. Kemcjljkteг men olqььqtardьñ onnan toqьzьннñ sevevj jstjñ ornьdaluьn tekserudjñ dürьs çolqa qoiьlmaqan-dьqьnan dep senjр aituqa voladь. Kymәn çoq, osьndai jstjñ ornьdaluьn tekserjр oььrqan kynde kemcjljkteг men olqььqtardьñ aldьn sөzsjz alьp oььrqan volar edjk.

Bjraq, jstjñ orndaluъn tekseru çimъьь көздеgen maqsatqa çetu ycjñ, kemjnde ekj tyrlj cart kerek: vjrcjñden, — jstjñ orndaluъn tekseru çimъьь oqta-tekte qana çyrgjzjmei, ynemj çyrgjzjlp oтыгуь kerek, ekjñcjñden, — partia, sovet çәne çaryacъььq ñimъdarъьñьq varъьq vubъndarъьnda da jstjñ orndaluъn tekseru çimъььñьq vasynda anau-ты-пau adamdar oтыгмай, ylken vedelj var adamdar — ñimъ vascъььarъьñьq özderj oтыгуь kerek.

Jstjñ orndaluъn tekseru çaqъьñьq dūrъьs ñimъdastъььlyubъñьq ortalyq vascъь mekemeler ycjñ maъьzъь asa zог. RKI özjññ ñimъdastъььlyub çaqъьñan aлыр qaraqanda çaqъььлар çolqa salъьñan orndaludъь tekserjр oты-гу carttarъьna çauар vere almaidъь. Būdan vjñnese çы vūrъьñ, çaryacъь-lyq çimъьstarъььz oңaйraq kezde, көñl qaraqattanarъьq vola almai çyrgen kezjnde, varъьq komissariattar men varъьq çaryacъььq ñimъdarъь-ñьq çimъьstarъьñ inspeksialar oтыгudъьñ tymkjñdjgjne syienuge vola-тыñ kezde, RKI өз orñьnda-aq edj. Bjraq qazjr, çaryacъььq çimъьsta-гъььz өsjр, kyrdelenjр oтыгqanda çәne onъь vjг çerden inspeksialar oтыгudъьñ qaçetj de, tymkjñcjljgj de çoq volъьp oтыгqan kezde, RKI qaita qūrъьlyub kerek. Qazjr vjzge inspeksia kerek emes, ortalyqтыñ qau-lyarъьñьq orndaluъn tekseru kerek, qazjr vjzge ortalyqтыñ qauilyarъь-ñьq orndaluъna vaqъьlau çyrgjzjр oтыгу kerek. Qazjr vjzge varъьq jstj vjрdei tekserjр, varъьñ vjрdei tegjsjnen inspeksialar oтыгam деп, uni-versaldъьq maqsatqa salъьñvai, Sovet өkmetjññ ortalyq mekemelerjññ qauilyarъь qalai orndalyр çatqandъьqъñ vaqъьlau, tekseru çimъьstarъьna varъьq pazarъьñ salъьp oтыгarъьlyqtai ñimъ kerek. Mūndai ñimъ voluqa Qalq Komissarlarъь Sovetjññ tapsъьmalarъь voilyñca jsteitjñ, orndarda çergjlyktj ñimъdarqа vaqъьñvaitъьñ өkjlder var, SSSR dъьñ Qalq Komis-sarlarъь Sovetjññ çañьndaqъь Sovettjk vaqъьlau komissia qana çaraidъь. Būl komissianъñ çetkjlyktj vedelj volu ycjñ, vūl komissia keregjnde çauартъь qъьzmetcjlerdjñ qandailyñ volsa da çauарqa tarta aлыub ycjñ, So-vet vaqъьlauubъñьq komissiasъьna myce volatъьñ adamdar partiаның siezjñ-de belgjenjр, Qalq Komissarlarъь Sovetj men SSR Соiузыñьq Ortalyq Atqaru Komitetj vekjtujnen өтуj qaçet. Menjñ oilyñca, sovet vaqъьlauub men sovet distsiplinasъьñ tek osъьndai ñimъ qana ньqaita aladъь.

Al, endj Ortalyq Vaqъьlau Komissiasъьna kelsek, çürtqa mäljm, ol al-dыmen çәne көvjñnese partia jcjnen raskol cъьqъьp ketpeujññ alдыñ aлы ycjñ qūrъьlyqan volatъьñ. Özderjñjz vjlesjzder, vjzde raskol volu qaurj vjг kezde cъьñьnda da volqan edj. Özderjñjzge mäljm, partia jcjnde raskol cъьqъьp ketu qaurjñ voldъьgtau Ortalyq Vaqъьlau Komissiasъь men onъьñ ñimъdarъьñьq qolъьñan keldj. Al endj qazjrde vjzde raskol volu qaurj çoq. Onъьñ esesjne vjzge endj partia men onъьñ Ortalyq Komitetjññ qauilyarъьñьq qalai orndalyр oтыгqandъьqъñ tekseruge varъьq көñljñ voljр oтыга alarъьq ñimъ өte qaçet volъьp oтыг. Mūndai ñimъ vo-luqa partia men onъьñ Ortalyq Komitetjññ tapsъьmalarъь voilyñca jstei-tjñ, orndarda çergjlyktj ñimъdarqа vaqъьñvaitъьñ өkjlderj var, BK(в)P-ñьq Ortalyq Komitetjññ çañьndaqъь Partia Vaqъьlau Komissiasъь qana çaraidъь. Əlbette, mūndai çauартъь ñimъñьq vedelj de zог voluqa tijs. Al, onъьñ çetkjlyktj vedelj volub ycjñ, айртъь volqan çauартъь qъьzmetcjlerdjñ qandailyñ volsa da, sonъьñ jcjnde Ortalyq Komitet mycelerjñ de,

• қауарға тарта алу үсін, бұл комиссияның мүшелерін партиамыздың ең қоғарғы отырығына — партия сиезіне шақыру, партия сиезіне отырып туыстық алатын волю керек. Қымбатты қоғам, мұндай ұйым партияның Орталық органдарының қаулыларының орындалуын бақылауды қамтамасыз етуге және партияның дисциплинасын нығайтуға әбден қараиды.

Ұйымдастыру басшылығы мәселелерінің қайсысы осындай.

Ұйымдастыру істерінің қандай міндеттеріміз мыналар:

1) Ұйымдастыру қандай істерімізді партияның саяси қолының талаптарына сәйкес ілгері бастау отырымыз керек;

2) Ұйымдастыру басшылығы саяси басшылық дәрежесіне сәйкес істеріміз керек;

3) Ұйымдастыру басшылығы партиамыздың саяси ұрандары мен қаулыларын іске асыру қандай тәсілді қамтамасыз етіп отыратын волю керек.

Қолдастар, мен есепті бағалаймын аяқтап келемін.

Бұл бағаламадан сөз алатын қорытындылар қандай?

Қазір біздің тавыстарымыз зор екендігін, елден ерекше екендігін білгеніміз бізге мойындап отыр. Еліміз, аз уақыттың ішінде-ақ, индустриаланы және колхоздасы қолына тасыды. Біздің бесжылдық ойдағыдай қызығуымыз асыды. Бұл біздің қызметтеріміздің көпін көтереді, өз күйімізге сеніміміз күшейеді. Бұл, әрине, қандай. Бірақ, тавыстардың кейде көлеңке қандай да болады. Бұл тавыстар кейде, кейбір қауымдарды деуімізге, оларды бетімен қарсы алмай, біздің істерімізді де мүмкін. Мысал үшін айтсақ, мұндай тавыстардан кейбір қолдастарымыздың басы айналып кетуіміз де бар. Өздеріңізге мәлім, мұндай оқиғалар бізде болған. Кейбір қолдастарымыз тавысқа мастапыр, ақырында дандасын кетеді, сонан соң «бізге теңіз тізеден», «бізге есеп есеп емес, берікпен болса да бізге сөз алатын» деген сөзді, басқа да сондай мақтанмен өзін-өзі қызықтырады, әлдекі бастайтын қауым бар. Мұндай қауым болмайтын қауым емес, қолдастар. Бұдан үлкен есепті қауым қоғам, өйткені мұндай істеріміз партияның құрамындағы, партия қатарына белгіленгенімізге салды. Партия ішінде мұндай істерімізден болып кетсе, біз барлық тавыстарымыздан айырылып қалуымыз да болмаймыз. Әрине, біздің бесжылдық біз ойдағыдай орындап отырмыз. Бұл дүние. Бірақ, біз мұнымен бітпейді, бізге алмайды да, қолдастар. Алдымызда екінші бесжылдық бар, мұны да орындауымыз керек және тавыстармен орындап отырымыз керек. Өздеріңізге мәлім, пландарымыз қызықтықтармен күресіп отырып, сол қызықтықтарды қою отырып қана орындалады. Демек, қызықтықтар да болады, қызықтықтарға қарсы күрес те болады. Молотов пен Куликов қолдастар екінші бесжылдық план туралы сөздерге бағалама қасады. Бұл орасан зор план орындау үшін келесіте қандай зор қызықтықтарды қолымыз, қандай істеріміз керек болатындығын солардың бағаламаларынан көресіздер. Демек, партияның әлдекі, қайта отырып қызықтықтармен күресіп отырып керек, партияның бізге қайта айырып бізге дағды бізге керек, партияның құрамындағы, қайта құрамындағы берік керек, партияның белгіленгенімізге салмай, қайта екінші бесжылдық орындау үшін әзір, сал қылу керек.

Бұдан сөз алатын біздің қорытынды: тапқан тавыстарға сәйкес керек, мастапыр керек.

Вјздјн тавьсқа җеткен себевјмјз, вјзде партианың дүгьс җетексј җолъ boldь, сол җолъ җызеге асыуа вјз қалың вүқараны ұымдастыра вјлджк. Сөз җоқ, вүл cartтарыз вјз қазјргј тавьстарқа, мақтауымыз-қа сын тұғарық тавьстарымызға җете алмаған волар еджк. Вјрақ дүгьс җол волу, сонъ җызеге асыра вјлу басқарусъ partialардың өмірјнде өте сирек kezdesetjn нәрсе.

Айналымздақъ elderге қараңыздарсы: басқарусъ partialардың җолъ дүгьстаръ, сол җолың җызеге асырп отырағандаръ қанса екен? Сынънда, дүние җызјнде ондай partialар җоқ, олай деітјнјм — оларда перспективалар җоқ, олар кризиске белcesјнен батуда, олар sodan құтылудың җолың тава алмай отыр. Јstј қайдан bastau керектігјн вјлетјн җәне сонъ ойдақъдай јлгерј bastырп отыраған тек вјздјн қана партия. Вјздјн партианың вүл артықсылықъ пенјн арқасы? Вүл артықсылықъ оның марксјст партия, lenincјл партия волр отырағандықпының арқасы. Ол вјздјн партиамыздың өз јсјнде Marks, Engels, Lenin вјлјмјн қолданыр отырағандықпының арқасы. Қыман җоқ, вүл җолдан таймағанда, вүл құралдан айырмағанда, јstegen јсјмјзде тавьсқа җете бермекрјз.

Бастыақъ кейрј мемлекеттерде марксизм қазјрдјн өзјнде құртылды, desedј. Оны facizm атаған буржуазиялық ұлтсыл ақым құртыртымыс desedј. Әрине, вүл bosқа cатылаған сөз. Вүлай деп тарихты вјлмеітјн адамдар қана айта алады. Марксизм — құттық тавьның тыркј myдделерјнјн қылымдық белгјсј. Марксизмдј құрту үсјн құттық тавьн құрту керек. Аі, құттық тавьн құрту мүмкјн емес. Марксизмнјн майданда сыққанна 80 җылдан асты. Осы уақыттың јсјнде ондаған, җыздеген буржуазиялық өкметтер марксизмдј құртуға тырысп көрген. Ақырғы қандай волр җырдж? Буржуазиялық үкметтердјн вјрј кейр, вјрј кейр җатты да, марксизм қалып отырды. (Қатты қол capалақтау.) Ол ол ма: марксизм җердјн алтыдан вјрјнде толық җеңіп сықты, җеңгенде де, марксизм тыркјлктј құртылды деген elde җеңдж. (Қатты қол capалақтау.) Вүлайқы elderдјн вәрјнде, соның јсјнде facizmнјн үстемдјк құрып отыраған elderјнде де, кризистјн җайылыр, құттықсыздықтың өрlegendігјне төрт җыл boldь; ал марксизм толық җеңген ел волр отыраған вјр қана мемлекетте кризистјн, құттықсыздықтың не екенјн вјлмеі отырағандық kezdeisoq нәрсе емес. Ғоқ, җолдастар, kezdeisoq нәрсе емес. (Ұзақ қол capалақтау.)

Іа, җолдастар, вјздјн тавьстарымыз Marks, Engels, Lenin туы астында јс јstep kyreskendігјмјздјн нәтиҗесј.

Вүдан сықатын екјнсі қортынды: Markстың, Engelстың, Leninnјн ұлы тын ақырғына деіјн берјк ұстауымыз керек. (Қол capалақтау.)

СССР-дың құттықсы тавь талай майдандарда сыналған lenincјл партиясы варықпынан қана кустј волр отыраған җоқ. Онан соң, millionдаған еңбексј сағуа вүқарасы қолдар отырағандықтан қана кустј волр отыраған җоқ. Вүлардың үстјне, дүние җызј proletariаты қолдар көмек көрsetіп отырағандықтан да кустј волр отыр. СССР-дың құттықсы тавь дүние җызј proletariатының вјр вөлегј, оның алдықы қатары отрады, ал вјздјн respublikамыз дүние җызј proletariатының бел баласы. Қыман җоқ, егер капиталистјк elderdegј құттықсы тавь сыер, қолдамаса, Советтер Соіузындақъ құттықсы тавь өкмет тізгјнјн өз қолында ұстар тұра

almaqan volar edj; sotsialistjk qūrğylysqqa kerek tj çaqdailardь çasai almaqan volar edj; demek, qazjrgj tabьstarğnyñ vjrdе vjrne çete almaqan volar edj. SSSR-dыñ çūmьscь tabьnyñ kapitalistjk elderdegj çūmьscьlar men internatsionaldьq qatnasь, SSSR çūmьscьlarğnyñ varьq elderdjñ çūmьscьlarğ men ыntьmaqьn qosqan tuьsqandьq odaqь — mjne Sovetter Respublikasьnyñ kyc-quatьnyñ jrgelj tūtqalarğnyñ vjrgj osь. Batьstaqь çūmьscьlar — SSSR dьñ çūmьscь tabьn çer çyzj proletariatьnyñ ekrjndj vrigadasь, deidj. Bül öte çaqьsь. Mūnyñ maqnasь, çer çyzjnñ proletariatь əljne, mymkjncjlgjne qarai SSSR dьñ çūmьscь tabьn vūdan vьlai da qoldauqa daiar degen sөz. Vjraq, osьnyñ əzj vjzge eleulj mjndet çykteidj. Mūnyñ maqnasь, varьq elder proletariatьnyñ ekrjndj vrigadasь degen ardaqь attь jsjmjzven aqtauьmьz kerek degen sөz. Bül vjzdj, eljmjzde sotsializm typkijktj çeңu ycjn, sotsializm varьq elderde çeңu ycjn jstj çaqьsь jsteuge, çaqьslar kyresuge mjndetteidj.

Būdan сыqатын үсіңсі қортындь: proletariat internatsionalizmjen, varьq elder proletariatьnyñ tuьsqandьq odaqьnan aqьrьna deijn aйньтауьmьz kerek. (Qol caralaqtau.)

Қортындылар осындай.

Çasasьn Markstьn, Engelstьn, Leninnñ çeңjlmeitjn ūly tuь! (Bytjn zalda ūzaq, qattь qol caralaqtau. Siez Stalin çoldasqa ylken qūrmet kəsettj. «Internatsional» çьrlandь. «Internatsional» çьrlanьp voloqannan keijn, siez taqьda qūrmet kəsettj. «Stalinge ura!», «Stalin çoldas çasasьn!», «Partianьn Ortalьq Komitetj çasasьn!» degen daustar vytjn zaldь çaңqьrğьqtьrđь.)

QORTYNDY SƏZDJŇ ORNĖNA

Çoldastar! Siezde sөilengen aitьs sөzder partia saiasatьnyñ varьq maselelerjnde de vjzdjñ partia vasçylarğnyñ kəzqarastarь tolyq vjg ыntьmaqta ekendjgjn kəsettj. Əzderjñzge məljm, eseptj baıandamaqa qarьsь esvjг sөz volmadь. Olai bolsa, vjzdjñ partia qatarğnyñ ideia-saıasattьq çəne ūıymçьldьq çənjnde vjrljgj asa kycьtj ekenj kərijndj. (Qol caralaqtau.) Endece, — qortьndь sөzджñ qaçetj var ma? Menjnce, esvjг qaçetj çoq. Sondьqtan maqan qortьndь sөz sөilemeuge rūqsat etjñzder. (Qol caralaqtau. Bykjl çūrt orndarğnan tūradsь, çer kыңjrentken «ura», vjrkken daus: «Çasasьn Stalin!» Siezdegjler ornьnan tūrğьsьp, «Internatsional» çьrlaidь. «Internatsional» çьrlaқannan keijn qol caralaqtau taqь bastaladь. «Ura!», «Çasasьn Stalin!», «Çasasьn Ortalьq Komitet!» degen ūrandar estjledj.)

QЪZYЛ ARMIAHЪH AKADEMIALARЪH BJTJRP CЪQ-QANDARDЪH KREML SARAIЪHDA BOLOJAN MӘÇJ-LJSJNDE SӨILENGEN SӨZ

1935 ғыл 4 май

Çoldastar! Qұrғылыс çөnjnde de, wasqaru çөnjnde de soңqь uaqьtta ylken tavьstarqa çetkendjgmjzdzj beker deuge volmaidь. Osьqan vai-lanьstь wasьylardьh sjnjrgen eңbekterj turalь, көsemderdjh sjnjrgen eңbekterj turalь vjzde tьm көp aitьlp çyr. Vjzdzj çetjskendjkerj-mjzdzj vәrjn, volmasa vәrjn derljьk solarqa taңьp çyrgendjьk var. Bül, әrine, terjс çәne dұrғыs emes. Әngjme көsemderde qana emes. Vjraq vygjngh menjñ aitaьh degenjm vül turalь emes. Kadrlar turalь, çalьp kadrlarьmьz turalь, onьh jсjnde vjzdzj Qъzyл armiahьh kadrlarь turalь menjñ vjrnese sөz aitьp өtkjm keledj.

Өzderjñjz vjlesjzder, vjzge eskj zamannan mұra volьp qalqan el—texnika çaqьnan meceu, çarьlь, kyizelgen el volatьh. Tөrt çьlqь im-perialistjьk soqьs kyizeltken, onьh ystjne yc çьlqь azamat soqьsь taqь kyizeltken, qalqь cala sauattь, texnikasь төmen, ұcan-teñjz volьp çat-qan өte ұsaq çaualar çaуacььqьhьh jсjnde anda-sanda qana kezde-setjn өndjrs kәsjvj orndarь var el, — mjne vjzge eskjden mұra vo-lьp qalqan el osьndai volatьh. Mjndet — sol eldj ortaқasьrььq çәne qaraңqььq çolьnan cьqarьp, qazjrgj zaman industriasь men macina-lanqan aul çaуacььqьhьh çolьna salu edj. Өzderjñjz de көrjр оть-sьzdar, vül mjndet kyrdelj çәne qibьh mjndet. Mәsele vьlai qoibьlqan volatьh: ne vjz vül mjndettj өte az uaqьttьh jсjnde orndaimьz da elj-mjzde sotsializmdj ньqaitatьh edjьk, ne vjz vül mjndettj orndai almai-mьz, onda vjzdzj eljmjz — texnika çaqьnan әlsjz çәne мәdeniet çaqьnan qaraңqь eljmjz — өzjñjñ tәuelsjzdgjnen airьlp, imperialistjьk derçavalardьh qolçaulьq etujne obiektjge ainalucь edj.

Vjzdzj eljmjz ol kezde texnika çaqьnan çoқcьььqьtьh tьm qatañ dә-ujrjnde volatьh. Industriaqa kerekтj macinalar çetjспedj. Aul çaуa-cььqь ycjn macinalar volmadь. Transport ycjn macinalar volmadь. Tьm volmasa naqьz elementarьlь texnikalьq vaza çoқ edj, onsьz eldj industrialandьru çaqьnan çaңartu mymkjn emes edj. Mündai vaza ça-sau ycjn tek çeke çaqdailar qana var edj. Aldьhьqь qatarьlь industria çasar alu kerek voldь. Ol industrialьh өzjn өndjrstj kәsjptj qana emes, aul çaуacььqьhьh da, temjr çol transportьh da texnika çaqьnan qaita qұra alarьqтай etjр, çaңa vaqьtqa salu kerek voldь. Al vül ycjn qұrvandьqqa көnjр, qarçьhьh neden bolsa da өte qattь ynemder ұstaub-mьz kerek voldь, industria çasauqa kerekтj qarçь qorьh qұrap alu ycjn qarçьhьh tamaqtan da, mektepten de, matadan da ynemdeu kerek voldь. Texnika çөnjndegj çoқcьььqьtь çoiuqa vüdan wasqa çol çoқ vol-dь. Lenin vjzdzj osьlai yiretken edj, sөitjр vjz vül jste Lenin çolьmen çyrdjьk.

Әрине, мұндай үлкен және қиын істе қарпай және тез вола беретін тавыстарға ете береміз деп кытуге болмайтын еді. Мұндай істе тавыс тек бірнеше жылдан кейін қана көрінуді мүмкін. Сондықтан алқасқы кездесетін сәтсіздіктерді еңі усын және өз қатарларымызда ауытқушылық пен сенбеушілікке қол бермеі отырып, ұлы мақсатқа ету қолында тоқтаусыз ілгері қарай баса беру усын берік еүйке керек болды, волевиктік төзімділік және таванды сьдамдылықпен қаруланьр алу қажет болды.

Өздеріңіз бірлесіздер, біз бұл істі дәл осылай еургыздік. Бірақ бұлдан біздің қолдастарымыздың бәрінің бірдей еүйкесі, тавандылық мен төзімділігі ете бермеді. Біздің қолдастардың арасынан алқасқы кездескен қиыншылықтардан соң-ақ, сегінуге қағыра бастаған адамдар тавыды. «Өткендегіңі еске тусіргеннің көзі сьқсын» деген бар қол. Бұл, әрине, дұрыс. Бірақ, адамда ес деген бар, істеген еұмысымызды қорытқанда өткендегіңі еске ерксіз тусіресің. (Залдақы еұрт көңілденің, бір көтерілің қолды.)

Міне соньмен, бізде қиыншылықтардан сосьр, партианы сегінуге қағырған қолдастар болды. Олар: «сіздердің industrialандьруларың мен коллективтендірулерің, машиналарың, қара metallurgicalарың, тракторларың, комбайндарың, авtomobilderің немenege керек? Одан да матаны көбірек берсеңдер, көрсілік қолды товарлар қасар қауақа керекті сикі заттарды көбірек сатыр алаңдар, адам көркі волатын ұсақ-тыіектің барлығын да қалқа көбірек берсеңдер қақыс волағ еді. Өзіміз тесеу воыр отырғанда industria, онымен қоімай алдыңқы қатарлы industria қасаймыз деу қатерлі қал» десті.

Әрине, біз қатаң үнемдеу қолымен тавылыр, біздің industriaмызды қасуға еұмсалған 3 миллиард сом валютаны еттен сикі зат алдыруға және көрсілік қолды товар қасар сьқару ісін кысеитуге еұмсай алағ едік те. Бұл да өзінсе бір «план» еді. Бірақ мұндай «планды» қолданғанда metallurgiamыз да, машина қасушы құрылыстарымыз да, тракторлар мен avtomobilderіміз де, aviatsia мен танктарымыз да волмаған волағ еді. Біз сыртқы дұсқандарымыздың алдында құр қол қалған волағ едік. Біз елімізде сotsializmнің негіздерін әлсіретіп алған волағ едік. Біз іскі және сыртқы буржуазияны тоғына тусіп қалған волағ едік.

Әрине, мына екі планның бірің таңдар алымыз керек еді: не сotsializmнің еңілуіне арағыр соқатын, арағыр соқпасына лақы соқ сегіну планын алымыз керек еді, не сotsializmнің еңілуіне арағыр соқатын және, өздеріңіз бірлесіздер, елімізде сotsializmнің еңілуіне қазірдің өзінде-ақ еткізіп отырған савылы қасуу планын алымыз керек еді.

Біз савылы қасуу планын алдық та, Ленин қолымен ілгері бастық, әлгі қолдастарды, іегінің астындақысын қана зорға көретін, бірақ біздің еліміздің ең тайау кеleşегіне келгенде, сotsializmнің біздің еліміздегі кеleşегіне келгенде, көзін еұматын адамдар есеінде кейін бьсытыр тастады.

Бірақ бұл қолдастар әгуақытта бірдей сынаумен және әңсейін қаршылық көрсетумен қана тылыр қоіған соқ. Олар партия ісінде Орталық

Комитетке қарсы көтеріліс сықарамыз деп бізді қорқытпақсыз болды. Ол ол ма, олар біздің кеібімізге оқ ұйымсыз деп те қорқытпақ болды. Сірә, олар бізді сосытыр, сөйтір вағыр бізді Ленин қолынан тайдғамыз деп есептеген болар. Бұл адамдар, сірә, біздердің, болcevиктердің — ерекше қаралған адамдар екендігімізді ұмытқан сияқты. Олар болcevиктерді қиынсызқатмен де, қорқытмен де сосыта алмайтындығын ұмытқан. Олар бізді кыгесте қорқы дегенді білмеген және мойындамаған көсеміміз, ұстазымыз, әкеміз ұлы Лениннің вауыр өсіргендігіні ұмытқан. Олар дұсқандарымыз неқұрлым құтыға арпалысқан сайын, партия ісіндегі қаулар неқұрлым қатты аласұрған сайын, болcevиктердің қаға кыгесте соқұрлым көбірек сыныға беретіндігіні, сөйтір соқұрлым қыгерленіп ілгері ваза беретіндігіні ұмытқан.

Әрине, Ленин қолынан бүгүлі біздің ойымызға да келген емес. Ол ол ма, сол қолда пыдайыр алып, біз қолдақы кездескен кедергілер атаулыны вағынды қығата отыр, бүгүлінен да гөрі қыгерлене алға вастьы. Рас, бұл қонде қол-қөнекеі қағақы қолдастардың кеібіреулеріні выірілеуімізге де тура келді. Олай етпесте іақ қоқ еді. Сынып айтұым керек, бұл іске мен де қол тігіздім. (Ду қол сапалақтау, «Ура» іақан даустар.)

Іа, қолдастар, біз елімізді іndustrialандыру, коллективтендіру қолымен іркїлмеі және қыгерленіп алға вастьы. Енді бұл қолды қазырдың өзінде-ақ өтіліп болды деп есептеуге боларды.

Осы қолда зор табыстарға қеткендігімізді қазырдың өзінде-ақ құрттың вагі мойындар отыр. Қазырдың өзінде-ақ бізде зор қуатты және алдыңқы қатарлы өндірісті кәсіп, зор қуатты және механікалы аул сауа-сынды, өрістер, өрге вағыр келеқатқан транспорт, ұымдасқан және та-маса қаруланған Қызы армия вағынды қазыр құрттың вагі мойындар отыр.

Мүның мәнісі — техника қоніндегі қоқысыды дәуіріні біз осы кун-нің өзінде-ақ негізінде қоиды деген сөз.

Бірақ техника қоніндегі қоқысыды дәуіріні қоыр, біз қаға дәуірге кїрдік; мен айтсам, технікалы ертер мїніп, оны ілгері қыргїзіп қы-верге вїлетіні адамдар қоніндегі, кадрлар қоніндегі, қызметкерлер қонін-дегі қоқысыды дәуіріне кїрдік дер едім. Әңгіме мынада: бізде фаб-рікалар, заводтар, колхоздар, совхоздар ваг, армия ваг, осы құмыстың вагіне керекті техника ваг, бірақ технікалы бере алатын қетїсініні вағынды сықыр алуға керек болыр отыран қеткілкіті тәқыбесі ваг адам қетїспейді. Бүгүлі біз «вағыды істің тетїгіні техника сецедї» де-ген едік. Бұл ұрапының бізге көрсеткен қардемї сол — біз техника қоніндегі қоқысыды қоиды және адамдарымызды алдыңқы қатарлы тех-нікалымен қаруландыру ысїн ісіміздің вағыды саласында ұсан-теңїз тех-нікалыды ваза қасар алды. Бұл өте қақысы. Бірақ бұл тіпті мылдем қет-кілкісіз. Технікалы қыргїзу ысїн, оны вағынса саға пайдалану ысїн техникаға қетїк адамдар керек, бұл технікалы менгеру және асқан себеріккітіні вағыды қолымен пайдалану ісі қолынан келетіні кадрлар ке-рек. Технікаға қетїк адамдарсыз техника — қансыз техника. Технікаға қетїк адамдар васарған техника нецетырлі керемет көрсете алды қа-не көрсетуге тіїс. Егер біздің алдыңқы қатарлы заводтарымыз вен фаб-

rikalarımızda, sovxozlarımızda və kolxozlarımızda, transportımızda, Qızıl armiyamızda oş texnikanı erttər mənşər ala aladın kadrlarımız çetkiliktə volsa, elməzdişni aladın paidas qazırgimzden uc ese, tørt ese kər volqan volar edj. Mjne sonıñ ucın endj kuctj texnikaqa çetılgen adamdarqa, kadrlarqa, qızmetkerlerge salu kerek. Mjne sonıñ ucın qazırdıñ özinde ətılgen dəıjrdıñ səulesj volqan, texnika çöpninde vızde çoqsılyq volqan kezde qoldanıqan «varlyq jstıñ tetıgjn texnika cecedj» degen vırnıñ ırannıñ ornın endj çanı ıran, «varlyq jstıñ tetıgjn kadrlar cecedj» degen ıran aluqa tıs. Jstıñ vastıss endj osında.

Oş çanı ırannıñ ıl mañzın vızdişni adamdarımız ondar ırnıñ, tolyq tysjndj deuge vola ma? Men mün aıtraqan volar edjm. Өitkenj vıl ırandı tysjngen volsa adamdarqa, kadrlarqa, qızmetkerlerge praktikamızda çij kezdesj otıratın soraq kəzqarastıñ esvjri volmaqan volar edj. «Varlyq jstıñ tetıgjn kadrlar cecedj» degen ıran mınalardı talap etedj: vızdişni vascılagımızdan qızmetkerlerimzdişni «kışkenesjne» volsın, «ylkenjne» volsın, olar qızmettişni qai salasında jstər çyrse de, erekse kəñıl völjr qatın çer otıruın, olardı məpele, vauıñr ətjriş otıruın, qaçet volqanda olarqa kəmetesj otıruın, alqacq çetjskendjktərjn kərsetkende olardı kətermele otıruın, olardı jlgerj vastıgır, ətletj otıruın, taq-taq osındailardı jsteujn talap etedj. Al onıñ verçaqında js çyzjne kelgende vjrqatar retterde qızmetkerlerge toñ moın tərelerce qaraitındıqtıñ, tjptj sımıdyq soraq tyrde qaraitındıqtıñ faktılar var. Adamdı qınttar vıljr, tek vılgenen keijn qana qızmetke qoıudıñ ornına, adamdı doıvıñnıñ tasındaı domalatatındıdyq sıqıdy qılyqtardıñ sirek emestjgj, sınında, mjne dəl osdan. Macinalardı vaqalaudı çəne zavodtar men fabrikalarda qanca texnika varlyq çanıñan raport verudj yigenj aldıq. Vjraq velgjlvjrdıñ dıjrdıñ jcınde qanca adam vauıñr ətjrgendjgimzdişni çanıñan, olardı çımısta ətujne, sınıqıñna qandailıq kəmek kərsetkendjgimzdişni çanıñan əlgjdeı qılsınr raport vergendjktıñ vjrdı-vjrdı volqanın men kərgen emesjrn. Vıl neljkten? Vıl — adamdarı vaqalaudı, qızmetkerlerdj vaqalaudı, kadrlardı vaqalaudı vızde əlj kunge deijn yirengen çoq.

Svjrdı vjrdı kezde aıdauda çyrgen kezjmdıgj vjrdı oqıqa esjme tyse-dj. Çazqıtıgım su tasır çatqan kez edj. Tasır, tulap çatqan ylken ətıñıñ aqızır ətıken aqactarın ıtstaimız der, ətıñ çaqqa otız caqtı adam ketjrdı edj. Keçke taman olar derevnege qaitır keldj, vjraq olardıñ jcınen vjrdı çoldas çoq völdı. Otızınç çoldastarın qaida der sıraqanda, olar nemqıraıdy rjcnmen otızınç «sonda qaldı» der çauar verdj. Menjñ: «qalaıca qaldı?» degen sıraqıma, olar taqıda sol nemqıraıdy rjcnmen: «onıñ ne sıraitın var, suqa kettjdaqı» destj. Dəl sol arada olardıñ vjreuj «viemdj suarır kelujm kerek edj-au» der asıqır, vjrdı çaqqa varuqa aınaldı. Adamnan gərj malqa çanı kəvjrek acıtındıqtarın vetterjne vasqanında, əlgjlerdjñ vjreuj vasqaların çalıñ quattaıñna syıene otıgır: «Olardı, adamdarı aıaqandı vızge ne kın tuırtı? Adamdı vız qai uaqıtta volsa da çasar ala alamız. Al vienj... vienj çasar kərçj, kəreijn» dedj. (Zaldaq çürt

тегііі вјг қозғалысыр қойды.) Мјне сіздерге вјг айтатын оқиға, мүмкін маңызды самалы сығар, вјрақ өте есте қаларлықтай нәрсе. Менің ойым-са, кейбір басшы қызметкерлеріміздің адамдарға, кадрларға қалай болса солай қарағандығы, адамдарды бағалай вјлмеітіндігі адам мен адамның арасындағы, қаңағы айтыған сонан соңғы Сібірде болған эпизодтығы сияқты, қат қатнастың қалдығы.

Сонымен, қолдастар, егер адам қоніндегі қозғалысты ойдағыдай қойады десек, техниканы ілгері қуығызыр, оны пайдалану ісі қолынан келетін кадрлар біздің елімізде қеткілікті болатын дәрежеге қетейік десек — алдымен, адамды бағалауды, кадрды бағалауды, ортақ ісімізге пайда келтіре алатын әрбір қызметкерді бағалауды үйренуіміз керек. Ақырында, дүние қуыіндегі бар бағалы капиталдардың ісіндегі ең бағалы қәне ең сесуііі капитал—адамдар, кадрлар екендігін тусіну керек. Біздің қазіргі қақдәілдерде «барлық істін тетігін кадрлар сесетіндігін» тусіну керек. Өндірісті кәсіпте, аул саруашылығында, транспортта, армияда біздің қақсы қәне сансыз көр кадрларымыз болатын болса — біздің еліміз қеңілмеітін ел болады. Ондай кадрлар бізде қозқ болатын болса — біз екі алақтымыздан бірдеі ақсаймыз.

Сөзімді алақтай келір, біздің академиктеріміздің — Қызы армия оқуын вјтјрјр сыққандардың денсаулығына, өркендегі өсуіне тост көтеріге рұқсат етіңіздер! Отанымызды қорғау қимысын ұйымдастыру, соған басшылық ету қоніндегі істеріңіздің қемісті болуын тілеймін!

Қолдастар! Сіздер қозғары дәрежелі мектепті вјтјрдіңіздер, сөітір онда алақасы рет сұнығыр отырысыздар. Мектеп дегеніміз — бүл тек әзірлік саты қана. Кадрлардың сын мәнісінде сұнығы қайнақан істе, мектептен тыс қерде, қиыншылықтарға қарсы күресте, қиыншылықтарды қойыстыінде болады. Естеріңізде болсын, қолдастар, қиыншылықтан қорқарытын, қиыншылықтан қайтығыр қасығыпвайтын, қайта соларды қеңу үсіп, қойы үсіп қиыншылықтарға қасқайыр қарсы сабатын кадр қана қақсы кадр болады. Нақты кадрлар қиыншылықтарға қарсы күресте қана сұңдалыр, сұнығыр сығарды. Ал егер біздің армиямыздың нақты сұңдалған кадрлар қеткілікті болатын болса — ол қеңілмеітін армия болады.

Сіздердің денсаулықтарыңызға, қолдастар! (Бүкіл залда ду қол сапарлақтау. Құрт тығел тұра келір, «сұра» іар, ұран салыр, Сталин қолдасты қūtтықтайды.)

STAXANOVCSYLARDYN BYKJLSOIUZDYQ BJRJN CJ KENESJNDE SÖILENGEN SÖZ

1935 ғыл 17 поіавт

I. STAXANOVTYQ QOZOQALYSTYŇ MAŇYZY

Çoldastar! Staxanovcylar turaly osynda, osy keñeste, sonca көр çäne sonca çaqsy sөilendj, sondyqtan, synnda, maqan aitarlyq sөz de az qalyp otyr. Sonda da, sizder menj tribunaqa syqarqanнан кейн, vjrnese sөz aituqa tura keledj.

Staxanovtyq qozqalysty çymьscylar men çymьscy әielderdjн әnce-ijndegj vjr qozqalysty деп qarauqa volmaidy. Staxanovtyq qozqalysty — vjzdjн sotsialistjk qurьlystьmьzdyн tarixьna onьн eң dañqtь betterjнjн vjrj volyp kjretjн çymьscylar men çymьscy әielderdjн airtьca vjr qozqalysty.

Staxanovtyq qozqalystyн mañyzь nede?

Munьн mañyzь eң aldьmen mьnada: vül qozqalysty sotsialistjk çarьstьн çaңadan taqьda әrlegendjгjn көrsetedj, sotsialistjk çarьstьн çaңa, çoqarь etarqa syqanьн көrsetedj. Çaңa volatьп sebevь ne, çoqarь volatьп sebevь ne? Munьн sebevь — ol, staxanovtyq qozqalysty, sotsialistjk çarьstьн belgjsj getjnde, sotsialistjk çarьstьн vьrьnqь etarьnan anaqurьlym artьqca volyp otyr. Vьrьп, vьdan yc çьl vьrьп, sotsialistjk çarьstьн vjгjпcj etarьnьн дәujrjnde, sotsialistjk çarьstьн çaңa texnikamen bailanьstь volubь mjndettj emes edj. Ia, ol kezde, synnda, vjzde çaңa texnika da çoqtьн qasь volatьп. Al sotsialistjk çarьstьн qazjrgj etarь — staxanovtyq qozqalysty, kerjsjпce, — çaңa texnikamen sөzsiz bailanьstь. Çaңa, çoqarь texnika volmasa staxanovtyq qozqalysty ta volmas edj. Aldarьñzda Staxanov, Busьigin, Smetanin, Krivonos, Pronin, Vinogradovalar çäne vasqa көр çoldastar otyr, vьlar çaңa adamdar, vьlar өз çymьsьnьн texnikasьн tolyq meңgerjп, sonь ertter, jlgerj çyrgjzjп çjbergen çymьscylar men çymьscy әielder. Vьdan yc çьl vьrьп vjzde mьndai adamdar çoq edj nemese çoqtьн qasь edj. Vьlar—çaңa adamdar, өзgece adamdar.

Odan soң. Staxanovtyq qozqalysty — çymьscylar men çymьscy әielderdjн osь kыngj texnikalyq normalarьп, osь kыngj proektь kыcterjн, osь kыngj әndjrsj plandarь мен balanstardь çeңjп, solardan asьp tysu maqsatьп көздеp otyrқan qozqalysty. Asьp tysu maqsatьп көздеitjп sebevь — vül normalar, vjzdjн qazjrgj kыnge, vjzdjн çaңa adamdarqa osь kыппjн өзjnde-aq eskjгjп qalқan normalar volyp otyr. Vül qozqalysty texnika çөпjndegj eskj көzqarastardь, texnikalyq eskj normalardь, eskj proektь kыcterjн, eskj әndjrsj plandarьп vьzьp otyr; sөitjп çaңa, vьrьnqьdan anaqurьlym çoqarь texnikalyq normalardь, çaңa proektь

kycterjn, çaңа өндjrs plandarň çasaudь talap etjr otьr. Bül qozqalьs vjzdjn өндjrstj kəspte revolutsia çasauqa arnalьp otьrqaп qozalьs. Dəl sonьң ycnj de ol, staxanovtьq qozqalьs, negjzjnde tereң revolutsialьq qozqalьs volьp otьr.

Oсында çürt, staxanovtьq qozqalьstь, çaңа, anaqürлm çoqarь, texnikalьq normalardň belgjsj retjnde, eңvektjn tek sotsializm qana vere alatьn, onь kapitalizm vere almaitьn, çoqarь өnjmdjlgjnjn ylgjsj degendj aittь. Bül әvden dūrьs. Kapitalizm feodalizmdj qiratьp, çeңjr сыққап севеvj не? Mұньң севеvj — kapitalizm еңбек өnjmdjlgjnjn anaqürлm çoqarь normalarň tuqьzдь, kapitalizm feodalьq tәrtjr tūsьndaqьqa qaraqanda qoqamньң anaqürлm көp produktь alьpna mymkjncjlk берdj. Mұньң севеvj — kapitalizm qoqamдь anaqürлm vaйтть. Caruacььqtьң kapitalistjk sistemasьn sotsializmнjn çeңe alatьn, çeңuj tjs çәne çeңuj sөzsiz volatьn севеvj не? Севеvj — sotsializm, caruacььqtьң kapitalistjk sistemasьna qaraqanda, еңvektjn anaqürлm çoqarь ylgjlerjn, еңvektjn anaqürлm çoqarь өnjmdjlgjn vere aladь. Севеvj — caruacььqtьң kapitalistjk sistemasьna qaraqanda sotsializm qoqamqa anaqürлm көp produktь vere aladь çәne qoqamдь anaqürлm vaйтa aladь.

Keivjreuler sotsializmdj kedei tūrмьstьң negjzjnde adamdardь zat çaqьnan vjraz teңgeru çolьmen ньqaituqa voladь dep oilaidь. Bül dūrьs emes. Bül sotsializmdj ұsaq virçualarca ұqьnqandьq. Js çyzjne kelgende sotsializm çoqarь еңбек өnjmdjlgj negjzjnde, kapitalizm tūsьndaqьdan anaqürлm çoqarь еңбек өnjmdjlgj negjzjnde, produktьlardьң çәne necetyrlj tūtьnatьn zattardьң molcььqь negjzjnde, qoqamньң varьq mycelerjnjn auqattь çәne мәdenietтj tūrмьsь negjzjnde qana çeңe aladь. Al sotsializm osь maqsatьna çetjr, vjzdjn sovet qoqamьn anaqürлm auqattь qoqamqa ainalьra alь ycnj, — eljmjzdegj еңvektjn өnjmdjlgj alьңqь qatarь kapitalistjk elderdegj еңvektjn өnjmdjlgjnep asьp tysuj qaçet. Mұnsьz produktьlar çәne vasqa tyrlj tūtьnatьn zattar molcььqь voladь dep oilaudьң da keregj çoq. Staxanovtьq qozqalьstьң maңьzь sol — vül qozqalьs, çetkjlksjz volqandьqь ycnj eskj texnikalьq normalardь vūzьp otьrqaп, vjrqatar retterde alьңqь qatarь kapitalistjk elderdjң еңбек өnjmdjlgjnep asьp tysjr otьrqaп qozqalьs, sonьmen, eljmjzde sotsializmнjn vūrьnqьdan da ньqaiььna praktikalьq mymkjncjlk tuqьzьp otьrqaп, eljmjzde eң auqattь elge ainalьruqa mymkjncjlk tuqьzьp otьrqaп qozqalьs.

Vjraq staxanovtьq qozqalьstьң maңьzь mұnьmen qana sarqьlmaidь. Mұньң taqьda vjr maңьzь — vül qozqalьs sotsializmnen kommunizmge өtuge çaqdailar әzjleidj.

Sotsializmнjn prinsipj — sotsialistjk qoqamda әrkjm çūмьstь qolьnan kelgenjne qarai jsteidj de, tūtьnatьn zattardь keregjne qarai emes, qoqamqa jstegen çūмьsьna qarai aladь. Mұньң mәнjsj — çūмьscьtavьньң мәdeniet-texnika дәreçesj әlj de çoqarь emes, oi еңbegj men dene еңbegjnjn arasьndaqь qarama-qarsььq әlj de var, еңбек өnjmdjlgj tūtьnatьn zattardьң mol volььn qamtamasьz eterljktei әlj de onca çoqarь emes, sondьqтан qoqam tūtьnatьn zattardь, qoqam

mycelerjnıñ keregjne qarai emes, solardıñ qoqamqa jstegen çımbı-
sına qarai völuqe tıjstı volıp otır degen söz.

Kommunizm — damudıñ anaqırılm çoqarǵı satısb. Kommunizmniñ
prinsipı — kommunistik qoqamda әrkim çımbıstı qolınan kelgenjne
qarai jsteidı de, tıtınatın zattardı jstegen çımbısına qarai emes, to-
lıq мәdenietti adamnıñ vasındaq vır kerektiyne qarai aladı. Mı-
nıñ мәнісі — çımbıstı tavınnıñ мәdeniet-texnika дәреҗesi oi еңbegi
men dene еңbeginiñ arasındaq qarama-qarsılıqtıñ negizderin çoiu-
qa çeterlikteı көterildi, oi еңbegi men dene еңbeginiñ arasındaq
qarama-qarsılıq endi çoiılıр voldı, al еңбек өнімділігі әвден çoqarǵı
көтерілр, tıtınatın zattardıñ tolıq мол volıbn қамтамасыз етерлік-
teı дәреҗеге çetti, сондықтан qoqam ol zattardı өз mycelerjiniñ ke-
rekterjne qarai völuqe мүмкінсілік тауір otır degen söz.

Keıvıreuler oi еңbegi men dene еңbeginiñ arasındaq qarama-qar-
sılıqtı çoiu jsin inçenerler men texnikterdini, oi еңbegi қызметкер-
lerjiniñ, мәdeniet-texnika дәреҗesin төмендетір, ortaca mamın çımbı-
sınnı дәреҗesjne tysiri negizinde, oi еңbegi қызметкерleri men dene
еңbegi қызметкерleriñ мәdeniet-texnika қақпап vıraz tengeru çolı-
men çurgızuge voladı деп oiladı. Bıl tıptı dıñıs emes. Uсақ vir-
çuası мысında qana kommunizm turalı osıai oilau мүмкін.
Сында, oi еңbegi men dene еңbeginiñ arasında qarama-qarsılıqtı
çımbıstı tavınnıñ мәdeniet-texnika дәреҗesin inçener-texnik еңbegi
қызметкерleriñ дәреҗesjne çetkize көтеру negizinde qana çoiuqa
voladı. Mındaı өрлеu çyzege aspaidı деп oilaudıñ өзi kылkı volar edı.
Eldiñ өндірісі kysteri kapitalizmniñ vıçauınan vosanqan, eksplo-
atatsia қысмынан қıтылqan, ykmet vasında çımbıstı tavı otırqan,
çımbıstı tavınnıñ кейінгі ças vınnı çeterlikteı texnika vılijmın aluqa
мүмкінсілікteri tolıq volıp otırqan sovet stroı çaqdailarında çı-
mbıstı tavınnıñ мәdeniet-texnika дәреҗesin mındaı дәреҗеге çetkize
көтеру әвден çyzege asa aladı. Çımbıstı tavınnıñ мәdeniet-texnika
дәреҗesiniñ osındaı дәреҗеге çetір көтерілуі qana oi еңbegi men
dene еңbeginiñ arasındaq qarama-qarsılıqtıñ negizderin çoiı ala-
тындықпа, sotsializmnen kommunizmge өте vastauqa kerekti еңбек-
tiñ artıqса өнімділігі мен tıtınatın zattardıñ молсылықпа тек sol
qana қамтамасыз ете алатындықпа kymәndanıqa esvir negiz çoq.

Staxanovtıq qozqalıstıñ osıqan vailanıstı tamacalıq sol — vıl
qozqalısta elimzdegı çımbıstı tavınnıñ мәdeniet-texnika дәреҗesin
dәl osındaı көтерudini alqacqı belgilerı var, ras, әl de nasar, degen-
men, сондаı belgilerı var.

Сында, staxanovсы çoldastarqa қараңыздарсы. Bıлар qандаı adam-
dar? Bıлар, көvınese, ças ia orta çastaq çımbıstılar men çımbıstı
әiilder, мәdenietti çәne texnika қақпап vılijmı var adamdar, çımbısta
mıltıksızdıк pen qınttılyqtıñ ylgısın көсетусі, çımbısta uаqıt fak-
torın vaqalai vıletin, uаqıtты minuttar qana emes, tıptı sekunttar eser-
ter yirengen adamdar. Bıларdıñ көрсілігі texnika minimum degen-
nen өtir, texnikaıq vılijmderin ықı tolyqtıғыр keleçatqan adamdar. Bı-
lar keıvir inçener, texnik çәne çaruasılıq қызметкерleriñ vasında
var konservatizmnen, tıralausılıqtan sau, vıлар, eskirgen texnikaıq

normalardь vўzьp, җаңа, анақўғьт җоқарь normalar tuqьzьp, jrkj-meі jлgerj vasьp kele җатыр, vўlar vjzджң өндjrstj kәsjptjң vasьларь җасақан proektь kycterj men сағуасььқ plandarqa tyzetu engjzjр отьr, vўlar iңener-texnikterdj qai jste bolsa da tolyqьтыр, tyzetjр keleҗатыр, tjptj vўлардь yiretjр, jлgerj tyrtpekter отьратьнь да sirek emes, өitkenj, vўlar — өз җўмысьньнь texnikasьн tolyq meңgerjр алқан adamdar, texnikadan alatьн nәrselerdjң varььқьн varьпса sarqьp pай-dalanudь yirenjр алқан adamdar. Bygjn staxanovсылar әlj az, vjraq kynj erтең olardьң on ese көр volatьndььқьна kjm kymәndj vola ala-dь? Staxanovсылar — өндjrstj kәsjpte җаңальқ tuqьzucьлар, staxanov-тьқ qozqalьs — industriamьzдьң kelecegj, vўl qozqalьsta җўмысьсь tavь-ньнь kelecekte мәdeniet-texnika җақьнан өrleitjndjgjnjң ьrьқь var, vўl qozqalьs sotsializmnen kommunizmge өtuge җәne oi eңbegj men dene eңbegjnjң arasьndaқь qarama-qarsьььqь җоiуqа qaҗettj volқан eңбек өnjmdjlgjnjң көrsetkjcterjne qol җetkize alatьн җәne җetkj-zuge volatьн vjрden vjр qana vjzge dўrьs җol асьp отьрқан qozqalьs ekendjgj айқьн emes pe?

Ғoldastar, vjzджң sotsialistjk qўrььсьмьz jsjnde staxanovтьқ qoz-qalьstьң маңьzь mjne osьndai.

Eskj texnikalьқ normalardь vўzuqа kjrjskende Staxanov pen Bu-сьlgin, staxanovтьқ qozqalьstьң osьndai ьль маңьzь turalь oiladь ma eken? Әrine, oilaқан җоқ. Olardьң өз oilaқан oilarь boldь — olar kә-sjр orндарьн olqьььқтан сьқарьr, сағуасььқ planьн артьььмен orндau-qa тьrьstь. Vjraq osь maqsattarьна җetu ystjnde olar eskj texnikalьқ normalardь vўzьp, aldььқь qatarдақь kapitalistjk elderden асьp tysken җоқарь eңбек өnjmdjlgjn tuqьzдь. Al endj osь җақдаидьң өзj sta-xanovтьқ qozqalьstьң ьль тарixi маңьzьн az da bolsa kemjtetjң җақдаi деп oilaudьң өзj kylkj volar edj.

1905 җьль eljmjzde җўмысьсь deputattarьньнь Sovetjn tўңьс get ььmdastьrқан җўмысьсьлар turalь da дәl osьнь аituqа voladь. Olar, әrine, җўмысьсь deputattarьньнь Sovetterj sotsialistjk stroidьң negjzj voladь деп oilaқан җоқ. Olar, җўмысьсь deputattarь Sovetterjn qўrқан-da, sarizmnen, burҗuaziadan vastarьн qana qorqadь. Vjraq Leningrad-pen Mәskeu җўмысьсьларьньнь җўмысьсь deputattarь Sovetterj ycjн 1905 җьль bastақан qozqalьсь саiр kelgende kapitalizmdj qiratьp, dynie җyzjnjң алтьдан vjрjnde sotsializmнjң җeңijne җetkьzgenj сьқьдь ky-mәnsjz faktьqа vўl җақдаi esvjр qaicь volьp отьrқан җоқ.

2. STAXANOVТЬҚ QOZOQALЬSTЬҢ TAMЬRLARЬ

Qazjр vjz staxanovтьқ qozqalьs besjgjnjң vasьnda, onьң bastalьp сьққан җeңjnde отьrмьz.

Staxanovтьқ qozqalьstьң keivjр өзgece belgjlerjn atар өtu tijs vo-lar deimjn.

Aldьmen, көzge tysetjn faktь — ol, osь qozqalьs, өз betjmen, sti-xialьқ tyрde derljк, төmennen, vjzджң kәsjр orндарь administratsiasь-ньнь тарарьнан esvjр qьсьмьсьz bastaldь. Ol ol ma. Vўl qozqalьs vjр-sьpьra retterde vjzджң kәsjр orндарьмьzдьң administratsiasь tjlegjne

qaramastan, tjptj solarqa qarsъ kyreste tuьp, ɵrlei bastadъ. Arxangelskidegj aqac tjlucj Musinski  oldastъnъ caruacъbъq  iьmdarъnan  asъ-гъp, ваqълаucъlardan  asъгъp,  a a, в гъn dъdan anaq r mъ  oqarъ texnikalbъ normalardъ çasaqanda qandai veinetter kɵrgendjgjn Molotov  oldas aldarъnъzda aitъp ɵttj. Staxanovъnъ ɵzjnъ kɵrgenj de v dan  aqъsъ volqan  oq; ɵitkenj ol jlgerj vasqan qadamъnda administratsia-nъnъ keivjr  kjmderjnen qana emes, onъmen qatar « a alъqtarъ» ycjn ɵzjn keleme der, so na tysken keivjr   mъscъlardan da vas qoq auь kerek volъp oтыqan. Al endj, Busъiginge kelsek, « a alъqtarъ» ycjn onъnъ zavod   mъsъnan cъqъp qala  azdaqanъ, tek sex vastъqъ Sakolinski  oldastъnъ kjrjsuj qana onъnъ zavodta qalubna severcj volqandъ-qъ   rtqa m ljm.

 zderjnъz de kɵrjp oтыrsъzdar, eger vjzdnъ k sjp orndarъ adminis-tratsiasъnъnъ tararъnan qozqau volqan bolsa, olar staxanovъnъq qozqalъstъ qarsъ alqan caralar emes, qaita soqan kɵdene  kelgen caralar boldъ. Demek, staxanovъnъq qozqalъs tɵmennen tuьp, ɵrlep kele çat-qan qozqalъs volъp oтыr. D l sol severtj ɵzdgjnen tuqandъqtan, d l sol severtj tɵmennen ɵrlep cъqqandъqtan v l qozqalъs osъ zamandaqъ  a a ɵmjрге  anasъmdъ qozqalъs  ane  e jlmeitjn qozqalъs volъp tavъladъ.

Odan so , staxanovъnъq qozqalъstъnъ taqъda vj  ɵzgece belgjsjne toqtap ɵtu kerek. V l ɵzgece belgj degenjmъz — staxanovъnъq qozqalъs vjzdnъ Soiuzъmъzdnъ varbъq çerjne vjrte-vjrte  aibqan  oq, dauь sьqьldъ, v gъn volъp kɵrmegen vj  carca dъqpen  aibldъ. Js neden bastaldъ? Staxanov kɵmjr cъqarudъnъ texnikalbъ normasъn ves ese nemese altъ ese, tjptj odanda kɵp volъp  urmese, artтыrdъ. Busъigin men Smetanin de d l osъndai jster jstedj, vjrj — macina  asau q rъ- sъnda, ekjncjsj — aiaq kijm ɵndjrjstj k sjvnde. Gazetter osъ fak-tylardъnъ qavarъn  azdъ. Sodan varъp kenet — staxanovъnъq qozqalъs-tъnъ  alъnъ bykjl elge  aibldъ. M nda ne sьr var? Staxanovъnъq qozqalъstъnъ mündai  ydam  aiblub neden volъp oтыr?  lde Staxanov pen Busъigin SSSR ovalstarъ men audandarъnda tanъstarъ kɵp ylken  iьm-dastъrucъ ma, v l   mъstъ solardъnъ ɵzderj  iьmdastъrdъ ma?  oq,  rine, olai emes!  lde Staxanov pen Busъiginde eljmъzdnъ  lъ adam-darъ volmaq oi var ma, sondъqtan staxanovъnъq qozqalъstъnъ  cъbъnъ bykjl eljmъzge solardъnъ ɵzderj tarattъ ma? V l da d rъs emes. Staxanov pen Busъigindj osъnda ɵzderjnъz kɵrdjnъzder. Olar osъ ke este sɵz sɵiledj. B lar  ai qana, momъn adamdar, bykjl soiuz kɵlemjnde atъmъzdnъ cъqaralъq derljktei ecqandai talap qoiatъn adamdar emes. Menj  o mca, ɵzderjnъnъ kytpegen çerjnen v l qozqalъstъnъ osъndai q lactar ketkenjne v lar tjptj vjraz  ialatъn da sьqьldъ. Eger, osъqan qaramastan, Staxanov pen Busъiginnj  t tatqan cъrplarъ v l jstj  varbъqъnъ osъnca ke  ɵrjsteujne çetkijlktj volъp cъqsa, onda m nъnъ m nъsj — staxanovъnъq qozqalъs tolqaqъ  vden çetken js volъp tavъ-latъndъqъn kɵrsetedj. Tek tolbъq pjsjp  etjlgen,  arъqda  arъp cъqu ycjn tyrtkj kytjp oтыqan qozqalъs — tek son-dai qozqalъs qana osъnca tez  aibъp, domalatqan qardai tez  lqai-a aladъ.

Staxanovъnъq qozqalъstъnъ  vden pjsjp çetken js volъp oтыqan se-

wevj ne? Müňyň osýnca tez çaiýlyp ketken severterj ne? Staxanov-
tyň qozqalyştyň tyrkj tamyrlary qandaj?

Bular, wül severter, eñ kem degende terteu.

1) Staxanovtyň qozqalyştyň negjzj — eñ aldymen çümьscylardyň
türmьs çaqdailarynyň negjzjnen ondalqandyqynda. Türmьs anaqürlym
çaqsь volyp kettj, çoldastar. Türmьs anaqürlym — көңldj volyp kettj.
Al türmьs көңldj bolqanda, çümьs ta qьzady. Çümьstyň çoqary por-
malary osьdan tuyp otyr. Eñwektjñ erkeker men әielder arasьnan сыq-
qan erlerj osьdan tuyp otyr. Staxanovtyň qozqalyştyň tyrkj tamyry eñ
aldyмен osьnda. Eger wjzde krizis bolsa, eger wjzde çümьscь tawьnyň
sory — çümьssьzdyň bolsa, eger wjzde türmьs nasar, көгjksjz bolsa,
көңlsjz bolsa, wjzde ecqandai staxanovtyň qozqalyş ta bolmaqan volar
edj. (Qol caralaqtaw.) Wjzdjñ proletaryň revolutsia qalqqa tek qana
өzjññ saiasi nätiçelerjñ emes, onьmen qatar materialdyň nätiçelerjñ
de көrsete alqan dynie çyzjndegj wjrden-wjр qana revolutsia volyp
otyr. Barlyq çümьscь revolutsialarynyň jсjnen wjz zorqa degende өk-
metke qolь çetken wjр qana revolutsianь wjlemjz. Ol — Pariç Kom-
munasь. Wjraq ol uzaq өmjр syre alqan çoq. Ol, ras, kapitalizmññ
wüqaularyñ qiratuqa tьgьstь, wjraq ol qiratyp ylgjre almadь, demek,
revolutsianьñ materialdyň igj nätiçelerjñ de qalqqa көrsetjр ylgjre al-
maqanь aiqьñ näse. Wjzdjñ revolutsiamьz, kapitalizmññ wüqaularyñ
qiratyp, qalqqa wostandyq wergjр qana qoimai, onьñ ystjne taqьda qalq-
qa auqattь türmьsqa çetujne materialdyň çaqdailardy da tuqьzyp ylgjre-
gen wjrden-wjр qana revolutsia volyp otyr. Wjzdjñ revolutsianьñ kysj
de, çeñjmeitjndjgj de osьnda. Әrine, kapitalisterdj quьр çjberu, ро-
mescikterdj quьр çjberu, patcanyñ opricnikterjñ quьр çjberu, өkmettj
qolqa alyp, wostandyq alu çaqсь-aq. Wül өte çaqсь-aq. Wjraq сынып ai-
tu kerek, wjр wostandyqtьñ өzj qana әwden çetkijktj bolmaidь. Eger
nan çetpese, mai çetpese, mata çetpese, tьratьñ yj nasar bolsa, wjр
wostandyqpen qana uzaqqa wara almaisьñ. Wjр wostandyqtьñ өzjmen
qana өmjр syru өte qibñ, çoldastar. (Maquldaqan daustar. Qol cara-
laqtaw.) Türmьs çaqсь çәne көңldj volubь yсjñ, saiasi wostandyqtьñ
igjlkterjne materialdyň igjlkter qosьlubь qaçet. Wjzdjñ revolutsianьñ
erekce өзgeceljgj sol — ol qalqqa wostandyq qana emes, materialdyň
igjlkterdj de, auqattь çәne мәdeniettj türmьsqa çetudjñ mymkjñсj-
ljgjñ de werdj. Mjne sonьñ yсjñ wjzde türmьs көңldj volyp kettj,
mjne staxanovtyň qozqalyş osьndaj negjzde өsjр сыqtь.

2) Staxanovtyň qozqalyştyň ekjñсj wjр көzj — wjzde ekspluatatsia-
nyň çoqtьqь. Wjzde adamdar ekspluatatorlar yсjñ, çatyp jcerlerdj wa-
iьtu yсjñ emes, өzj yсjñ, өз tawьna, өkmet wasьnda çümьscь tawьnyň
tañdauь adamdary otyrқan өzjññ sovet qoqamьna jsteidj. Sonьñ
yсjñ de wjzde eñwektjñ qoqamdyқ maңьzь wаr, eñwek awьroi wergtjñ,
dañ сыqaratьñ js volyp otyr. Kapitalizm tьsьnda eñwektjñ mazmьny
çekeljk, өzjñdjк volyp otyrady. Çümьstь көр өndjрseñ, көр alasьñ da,
өz wjlgenjñce өmjр syresjñ. Onda senj eckjm wjmeidj, eckjmññ wj-
gjsj de kelmeidj. Sen çümьstь kapitalister yсjñ jsteisjñ, sen solardy
waiьtьp otyrasyñ? Basqaca woluqa ьlaç wаr ma? Senj çaldaqanda eks-
ploatatorlardь waiьtsьñ dep çaldaqan. Wüqan sen riza bolmasaң — çü-

мъссыздардың товъна бар да, ас-ағық воһр ҫуре бер, — басқаларды, көнгјсјрекердј тавамыз деидј. Соһнә уҫн де капитализм тӯсында адамның еңбегј қымбат вақаланваидь. Әрине, мұндай ҫақдailарда стахановтық қозқалысқа оғн воһр мүмкјн емес. Совет строиь ҫақдailарында js мүлдем басқаса. Мұнда еңбек адамь кәдрлј адам. Мұнда ол ҫүмьсть эксплуататорларқа емес, өзjne, өзjnнә тавъна, қоқамқа јстейдј. Мұнда еңбек адамь қаңқыр қалудь, ҫалқызсыльқты вјлмейдј. Қайта вјзде еңбек адамь өз eljnнә еркјн азаматымын, өзjnсе вјр қоқам қайраткерjmн деп вјледј. Егер ол ҫүмьсть ҫақсы јстесе, қоқамқа қоһнан келгенjnнә вәрjn беретjn воһса, — ол еңбек ерј, ол даңққа вөлengen адам воладь. Әрине, стахановтық қозқалыс тек оһндай ҫақдailарда қана тууқа мүмкјн edј.

3) Стахановтық қозқалыстың уҫнәсј вјр көзј — вјздjn қоһмьздақы ҫаңа техниканың воһр деп есептеу керек. Стахановтық қозқалыс ҫаңа техниканы вјрге өсјр, вјте қайнасыр отьрған қозқалыс. ҫаңа техника воһмаса, ҫаңа заводтар мен фабрикалар воһмаса, ҫаңа ҫавдықтар воһмаса вјзде стахановтық қозқалыс та туа алмас edј. ҫаңа техника воһмаса техникальқ нормаларды 1 — 2 есе қана арттыруқа воладь, одан асыруқа воһмаидь. Егер стахановсылар техникальқ нормаларды 5 — 6 есе арттыгыр отьрса, мұһнә мәһсј — олар тыгелjмен ҫәне тоһр ҫаңа техникаға syienjр отьр деген сөз. Соһмен, eljmздjn industrialаны, заводтар мен фабрикаларымыздың қайта құғыль, ҫаңа техника мен ҫаңа құралдардың қоһмьзда воһр — стахановтық қозқалысты туқызған себертердjn вјрј воһр отьр.

4) Вјрақ ҫалқыз ҫаңа техниканы ұзаққа вага алмайсн. Алдыңқы қатарлы техника, алдыңқы қатарлы заводтар мен фабрикалар воһа тӯрса да, сол техниканы ерттер алу қоһнан келетjn адамдар воһмаса, техникаларыңыз ҫалаң техника воһр қана қала вередј. ҫаңа техника өзjnнә нәтиҫелерjn вере алу уҫн тақыда техниканы басқары, оһн јлгерј ҫыргјзу қоһнан келетjn адамдар да, ҫүмьсылар мен ҫүмьсць әielderdjn кадрларь да воһу керек. Стахановтық қозқалыстың туһ мен өсуј вјзде қазјрдjn өзjnде-ақ ҫүмьсылар мен ҫүмьсць әielderdjn оһндай кадрларь көвейр қалқандықын көрsetedј. Partia вұдан екј ҫы вұғын, ҫаңа заводтар мен фабрикалар салыр, кәсјр орндагымызқа ҫаңа ҫавдықтар орнатумен вјз јстjn ҫартысын қана јstedjk деген воһатын. Partiamыз сонда ҫаңа заводтар салудақы ҫјгерге соларды менгеру ҫјгерjn қосу керек, тек сол ҫолмен қана јстј ҫерjne ҫеткјзуге воладь деген. Оһн екј ҫыдың јсјнде сол ҫаңа техниканы менгеру јсј ҫыргendjгј ҫәне ҫаңа кадрлардың сыға вастауь айқын көрjnjр отьр. Мұндай кадрларымыздың оһн кунjnнә өзjnде-ақ вјзде ваг ekendjгј қазјр айқын воһр отьр. Әрине, мұндай кадрлар воһмаса, мұндай ҫаңа адамдар воһмаса, вјзде есқандай стахановтық қозқалыс та воһмас edј. Соһмен ҫүмьсылар мен ҫүмьсць әielderdjn арасынан сыққан, ҫаңа техниканы менгерjр алқан ҫаңа адамдар — стахановтық қозқалысты ұйстыгыр, јлгерј вастырған кыс воһр сықты.

Стахановтық қозқалысты туқызыр, јлгерј вастырған ҫақдailар оһндай.

3. ADAMDAR ÇAŇA — TEXNIKALYQ NORMALAR DA ÇAŇA

Men staxanovtyň qozqalyşy vjrte-vjrte emes, әldeqandai vjr vögeudj vüzьp aqьtylqan qauьrt kyc retjnde өrkendedj dedjm. Bül qozqalyşqa әldeqandai vjr vөgetterdj vüzьp cьqub kerek volqanь aiqьndaldь. Әlde kjm oqan vөget çasaqan, әlde kjm onь qьcьp ūstaqan, mjne, kycjn çinar aьp, staxanovtyň qozqalyş sol vөgetterdj vüzьp, bykj eljmjzge çaiьp oьg.

Mūnda ne sьg var, cьpьnda oqan vөget volьp kelgen kjm?

Vөget volьp kelgender — eskj texnikalyq normalar çәne sol normalardь vetjne ūstaqan adamdar. Būdan vjrnese çьl vūgn vjzdjñ iñçener-texnik çәne çarucalyq qьzmetkerlerjmjz, vjzdegj çūmьscylar men çūmьscь әielderdjñ texnika çәnjndegj meceuljgjne laibqtar, velgjlj texnikalyq normalardь çasaqan volatьp. Sodan berj vjrnese çьl өttj. Sodan berj adamdar өsjp, çetljp, texnika vjljnderjn arttyrdь. Al texnikalyq normalar өзgermei qala berdj. Әrine, vül normalar vjzdjñ çәqә adamdarьmьz ycjn qazjr eskjrp qaldь. Qazjr çürttyñ vәgde osь kynj qoldanьp çyrgen texnikalyq normalardь sөgjp oьg. Bjraq olar көkten tysken nәse emes qoi. Qazjr әngjme osь texnikalyq normalardьñ kezjnde kemjtje çasalqan normalar volqandyqьnda emes. Әngjme, aldьmen, mьnada — qazjr, vül normalar eskjrp qalqanьñ өзjnde de osь normalardь qazjrgj zamanqa laibq normalar der çaqtuqa tьgsucylardьñ varьqьnda volьp oьg. Bjzdegj çūmьscylar men çūmьscь әielderdjñ texnika çәnjndegj meceuljgjne çarucalyq oьgandyq var, sol meceuljktj negjzge aьp oьgandyq var, meceuljkke syienucjlk var, aqьgьnda, jstjñ asqьnqanь sonca, tjptj sol meceuljktjñ өзjn qūral ete bastaqandyq var. Al eger, vül meceuljktjñ өзj qaitьp kelmeske ketjp vara çatsa qaitpek kerek? Qalaica vjz meceuljgjmjzge vas ijь, soqan tavьnp oьga beremjz? Eger çūmьscylar men çūmьscь әielder osь kynjñ өзjnde өsjp, texnika çaqtan çetljp ylgjse qaitpek kerek? Eger eskj texnikalyq normalar өmjrgе çanasudan qalsa, al vjzdjñ çūmьscylarьmьz ven çūmьscь әielderjmjz ol normalardь osь kynjñ өзjnde js çyzjnde ves ese, on ese artьqьmen orndar oьrsa qaitpek kerek? Әlde meceuljgjmjzden aibьmaimьz der ant jcjь, sert bergen çerjmjz volьp pa edj? Bjzde ondai nәse volqan çoq cьqar deimjn, çoldastar? (Çalьp kьlkj.) Әlde vjz çūmьscylar men çūmьscь әielder өmjrnce meceu volьp qala beredj degen negjzge syienjь pe edjk? Mūndai negjzge syienbegen sьqьldь edjk qoi? (Çalьp kьlkj.) Olai volsa vül jstjñ ne sьg var? Keivjr iñçener men texnikterjmjzdjñ konservatizmjn qiratuqa, eskj traditsialar men normalardь qiratьp, çūmьscь tavьnьñ çәqә kycterjne keñ өrjs beruge vatььmьzdyň çetregenj me?

Qььmьdь әngjme etken voladь. Qььmь mәljmetterj, texnika aьqьtamalarь men nūsqau mәljmetterj staxanovcylardьñ çәqә, vūgnqьdan çoqarь texnikalyq normalar çaiьndaqь talaptarьna qaicь keledj degenderdj aitqan voladь. Bjraq vül arada qandai qььm turalь әngjme volьp oьg? Qььmь mәljmetterj әrqacar praktikada, tәçrivede sьpalyьp kelgen. Praktikadan, tәçriveden qoi yzgen qььm volsa — onьñ

nesj qylym? Eger qylym vjzdij keivjr konservator çoldastardıñ aıtır çyrgenindei bolsa, ol qylym adam valasъ . ucjn vaiaqьda-aq kereksjz volьp qalar edj. Qylym tavьnu degendj vjlmeidj, zamanь oьken, eskj nərsege qarсъ сьqudan taıьnvaidь, təçrivenij, praktikanь dausьna ote qūlaq qoıьp oьgradь, sonьñ ucjn de ol qylym atanqan. Eger js vasqacaraq volqan bolsa, vjzde tegjnde qylym ataulь volmas edj, mьsal ucjn aitqanda, astronomia volmas edj, vjz osь kunge deijn Ptolomeidij tozьqь çetken eskj sistemasьn ermek etjr oьrar edjk, vjzde biologia volmas edj, vjz osь kunge deijn adamnьñ çaratylь çaiьndaqь ertegjlermen kəñljmizdj çūvatьp oьrar edjk, vjzde ximia volmas edj, vjz osь kunge deijn alximikterdjñ aitqandarьn ermek etjr oьrar edjk.

Mjne sondьqtan menij oıymca, staxanovtьq qozqalьstan osь kynijn əzjnde edəujr artta qalьp qoıqan vjzdij iñçener-texnik çəne çaruasьlьq qьzmetkerlerjmjz eskj texnikalьq normalarqa çar masa verujn qoıьp, сьндар, qylym çənjmen qaita qūryьp, çaqa staxanovtьq sarьnqa tysse çaqсъ jstegen volar edj.

Çaqсъ-aq, der vjzge. Al olai bolsa, tegjnde osь texnikalьq normalarđ qaitemjz? Əndjrjstj kəsjpke solar kerek pe, nemese zatьnda esvjg normasьz da jstei veruge vola ma?

Vjreuler, vjzge endj ecqandai texnikalьq normalarđñ keregj çoq degendj aitadь. Būl dūğs emes, çoldastar. Ol ol ma, — vūl aqьtaqтьq. Texnikalьq normalarсьz — plandь çaruasьlьqтьñ volьp mymkjn emes. Texnikalьq normalar kerek, onьñ ystjne, ol artta qalьp kele çatqan kərcijktj kətermeler aldьñqь qatardaqьlarqa çetkjzu ucjn kerek. Texnikalьq normalar degenjmjz əndjrjste çūmьscьlarđñ qalьñ kərcijljgjn çūmьscь tavьnьñ aldьñqь qatarlь elementterijnij ainalasьna ūymdastьratьn ylken tərtjpteucj kyc. Demek, vjzge texnikalьq normalar kerek, vjraq, osь kynj qoldanьlьp çyrgen normalar emes, odan ana-qūrylьm çoqarьgьraq normalar kerek.

Endj vjreuler, texnikalьq normalar kerek, vjraq ol normalardь Staxanovtarđñ, Busьiginderdjñ, Vinogradovalardьñ çəne vasqalarđñ çetkjzgen dəreçesjne qazjrden-aq çetkjzu kerek degendj aitadь. Būl da dūğs emes. Mūndai normalar dəl qazjrgj uaqьttaqь əmjrgе çanasraitьn norma volьp сьqar edj, oitkenj Staxanovtar çəne Busьigindermen salьstьrgьanda texnika çaqьnan kemjrek сьnьqqan çūmьscьlar men çūmьscь əielder mūndai normalardь orndai almas edj. Vjzge kerektj texnikalьq normalar osь kungj texnikalьq normalar men Staxanovtarđñ çəne Busьiginderdjñ çetjr oьrqan normalarьnьñ ekj arasьndaqь vjr çerde voluqa tijs. Mьsalqa, çūrttьñ vəjgne məljm qant qьzylcasьnьñ vesçyz sentnercjsj Maria Demcenkonь alaiьq. Ol qant qьzylcasьnьñ gektarьnan 500 sentner çəne odan da artьq alqan. Osь tavьstь varlьq qant qьzylcasь çaruasьlьqьna norma etjr, aitalьq Ukrainada, velgjleuge vola ma? Çoq, volmaidь. Əzjr mūnь auzqa aluqa erte. Maria Demcenko qant qьzylcasьnьñ gektarьnan 500 sentner çəne odan da kəp alьp oьr, al qant qьzylcasьnьñ ortaca tysjmj, məselen, Ukrainada vıblьqь çьlь gektarьnan 130 — 132 sentner boldь. Kəjrp oьrсьzdar, aıymasь az emes. Qant qьzylcasь tysjmdijljgjnij

normasın gektarına 400 ia 300 sentner etjr belgjler beruge vola ma? Jstjñ çayna çetjk adamdarđň vərj de əzjr münj jsteuge volmaidь deidj. Tegj, qant qьzylcasь tysjmdjlgjnjn normasın Ukrainaqa 1936 çylqa gektar vasına 200 — 250 sentner etjr belgjler beru kerek volar. Al cьnnda vül az norma emes, öitkenj, eger vül norma ondal-sa, 1935 çylqa qaraqanda, ol qantь vjzge ekj ese көр bergen volar edj. Öndjrjstj көsjr turalь da osьnь aituьmьz kerek. Staxanov osь kungj texnikalyq normalardь on ese, ia tjptj odan da көр asьgьr on-dar çyr. Vül tavьstь көmjr öiatьn valqamen jsteucjlerdjñ varьqьna vjrdei çaņa texnikalyq norma etjr belgjleu aqьlqa simaitьn js volar edj. Tegj, normanь osь kungj texnikalyq norma men Staxanov çol-dastьñ jske asьqan normasьnьñ ekj arasьndaqь vjr çerden belgjleu kerek volar.

Qalaida mьna vjr nəse aiqьn: osь kungj texnikalyq normalar qazjrdjn özjnde-aq ömjrgе çanaspaidь, ol normalar artta qaldь, sөitjr öndjrjstj көsjpterjmjzge kedergj volatьn tьsauqa ainalqan normalar voldь, al öndjrjstj көsjpterjmjzdy kjdjrtpeu ycjn, qazjrgj normalardь çaņa normalarqa, qazjrgjden anaqürьm çoqarь texnikalyq normalar-qa көsjru kerek. Adam çaņa, zaman çaņa — texnikalyq normalar da çaņa voluqa tijs.

4. TAIAUDAQЬ MJNDETTER

Staxanovtьq qozqalьstьñ myddelerj retjnen qaraqanda vjzdjn taiaudaqь mjndetterjmjz qandai volmaq kerek?

Sөzdj көрке sozvau ycjn, vül jstj taiaudaqь ekj mjndet etjr көr-seteljk.

Vjrjncj. Mjndet mьnada — staxanovtьq qozqalьstь vüdan da əj ydetjr, SSSR dьñ varьq ovьstarь men audandarьnda sol qozqalьstь əj öjstetude, əj tereñdetude staxanovcylarqa çərdemdesu kerek. Vül vjr çaqьnan. Al ekjncj çaqьnan — çaguacьlьq çəne inçener-texnik qьzmetkerlerjnjn jcjndegj eskjge mьqtar çarماسьr, jlgerj vasqьsь kel-mej, staxanovtьq qozqalьstьñ öjsteujne ynemj kedergj çasar otyr-qan elementterdjñ varьqьn auzdьqtau kerek. Staxanovtьq qozqalьstь eljmjzdn varьq çerjne varьnca tolyq taratu ycjn, vül ycjn tek çal-qьz staxanovcylarđň özderj, ərine, çetkjlkьsjz. Vül jske vjzdjn partia üьmdarь kjrjsjr, sөitjr, qozqalьstь aiaqtar cьquda staxanovcylarqa at salьsь qacet. Vül çənde Donbas ovьstьq üьmьnьñ ylken initsia-tiva көrsetkendjgь dausьz. Vül çənde Məskeu men Leningrad ovьstьq üьmdarь çümtьstь çaqьsь jstep otyr. Al özge ovьstar qalai? Olar, sjrə, əlj kunge deijn «teņseljr» çatqan көrjnedj. Məselen, Oral — orasan zor öndjrjstj көsjr ortalьqь ekendjgь belgjlj volsa da, Oral turalь ecnəse estjmeidj, ia öte az estjledj. Batьs Svjjr turalь da, Kuzbas turalь da osьnь aitu kerek, olar da osь kunge deijn «teņsel-jr» ylgjrmegen sьqьldь. Degenmen, vjzdjn partia üьmdarьmьz vül jstj qolqa alьr, qьncьlьqtardь çequde staxanovcylarqa at salьsatьndь-qьna kydjktenveuge voladь. Al endj jstjñ ekjncj çaqьna — çaguacьlьq

çәне инçенер-техник қызметкерлердiң арасындағы қасарғыр отырған консерваторларды аuzдықтауға кelseк, бұл арада js вjғаз қиынырақ со-
қадь. Стахановтың қозқалыстың progressivti қозқалыс ekendjгjn, ста-
хановсылар сарынына тусjр, қайта қуру қаçет ekendjгjn өндjрjстj кә-
сjптегj бұл консерватор элементтерге ең алдымен ұқындығу, савыг-
лықырен, çoldастықырен ұқындығу керек volady. Ал eгер ұқындығу çәг-
dem etpese, онда анақуғылм ваты саралар қoldanuға тура keledj.
Мәселен, ең алдымен Çол Комиссариатын алайық. Осы Комиссариаттың
орталық аппаратында çуықта профессорлардың, инçенер çәне басқа да
jстjң çайып вjлгjс адамдардың вjр группасы volьр kelgen, — бұлардың
арасында коммунистер де volқан, — осы группа kommerceski сар-
саңдықы сақатына 13 — 14 километр volса çetedj, «çол paidalanу çайып-
дағы қылымға» қайсы js jsteimjз demesek, бұдан әрj баруға volмай-
ды, мүмкjн емес деп çүрттың вәгjn sendjрген volды. Бұл группа
айтарлықтай vedeldj volқан, бұл группа өзjнjң көзқарастарын аuzса да,
vasпа сөз çузjнде де yгjттер отырған, Çол Қатнас Қалқ Комиссари-
атының тjстj орндарына нұсқау берjр отырған, çалпы алқанда темjр çол-
ды paidalanу jsjn басқаратындар арасында «ақыл iесj» volьр отырған.
Бұл jстjң вjлгjс адамдары volмақанмен, вjзде темjр çол çүмьсып-
дағы практиктерjмjздjң вjрсырығасының ұсыныстарына syienjр, өз ke-
zegjмjзбен çаңағы vedeldj профессорларды 13 — 14 километр degende-
тjңjз cek volа алмайды, çүмьсты белгjлj дәреçede ұымдастырса, бұдан
да артық мөлçерге çetkjзуге volady деп sendjруге тығыстық. Тәçриве
мен практика сөзjне қулақ қоыр, өздерjнjң jsке көзқарасын өзгерт-
дjң орнына, әлгj сөзге çауар retjнде, бұл группа темjр çол çүмьсып-
дағы прогресçл элементтермен kyreske тусjр, өздерjнjң консерватив-
тjк көзқарастарын yгjtteulerjн вjгьноқыдан да kyceittj. Әрине, вjзге
бұл кәdjрлj адамдарды азырақ аuzға ұғыр, әдеппен Çол Қатнас Қалқ
Комиссариатының орталық аппаратынан сыңағы салуға тура keldj. (Çол
саралақтау.) Сонымен қалай volды? Қазjр kommerceski сарсаңдықымыз
сақатына 18—19 километрге çetjр отыр. (Çол саралақтау.) Менjң ойы-
са, çoldастар, eгер қасарғысан консерваторлар кедергj çасауын çәне
стахановтың қозқалыстың өгjстеujне тўсау volуын қоимаса, әрине, қалқ
саруасылықтымыздың өзге тарауларында да осы методты, амалсыздан,
қoldanuға тура keletjн сыңар.

Екjнсj. Мjндет мында — стахановтың қозқалысқа кедергj volқы-
сы kelmeitjн, қайта сол қозқалысқа тjлектес volьр отырған, вjғаз әлj
кyнге dejн қайта қуғыла вjлмеген, әлj кyнге dejн стахановтың қоз-
қалысқа vas volа вjлмеген саруасылық қызметкерлерjнjң, инçенер-тех-
никтердjң қайта қуғылына çәне стахановтың қозқалысқа vas volуына
çәрдемдесу керек. Çoldастар, мұндай саруасылық қызметкерлер, инçе-
нер-техниктер вjзде аз емес, мұны айтыр өтуjм керек. Eгер вjз осы
çoldастарға çәрдемдессек, вjзде бұлардың вjгьноқыдан да гөгj ана-
қуғылм көр volатындығы кyтәнсjз.

Менjң ойымыса, eгер осы мjндеттердj вjз орндар сыңсақ, стаханов-
тың қозқалыс вәгьнса өгjстер, eljмjздjң вәгьлқ овьстары мен аудан-
дарын қамтыр, сөйтjр вjзге çаңа тавьстардың кереметтерjн көрsetедj.

5. EKJ SÖZ

Endj osy keñes turaly, onyň mañyzy turaly wjnese söz. Çümbscylar men sagualardy yirete wjlyp qana qoimai, solardan yirene de wjletjn bascylar qana naqyz syn bascylar — wolcevikter wola alady dep yiretken Lenin. Leninnjñ wül sözderj wolcevikterdjñ keiwjreulerjne unamady. Wjraq tarix Lenindjkjnñ tura wolyr syqqanyn, wül çenjnde de aitqanynnyň wargyçy çyz protsent dürys ekendjgnjñ kersetjy otyr. Synnda, milliondaqan eñbekciler, çümbscylar men sagualar eñbek etedj, ömjy syredj, kyresedj. Wül adamdardyň wosqa ömjy syrmeitjndjgne, wül adamdar ömjy syrgende, kyreskende adam aitqyсыz zor praktika täçrivesjn alyp otyratyndyqyna kjm kymändj wola alady? Osyn-dai täçrivenj kerek qylmaityn bascylar naqyz wascy wolyr sanala al-maityndyqyna kydjktenuge wola ma? Olai bolsa, wjz, partia men yk-met bascylary, çümbscylardy yiretjy qana qoimai, solardan yirenujtmjz de kerek. Sjzder, osy keñestjñ mycelerj, osynda, osy keñeste ykme-tjtmjzdjñ bascylarynan wjraz näse yirendjnjzder, — mün men beker demeimjn. Al endj mñnan da bekerge syqaruqa wolmaidy, wjz de, yk-met bascylary, sjzderden, staxanovcylardan, osy keñestjñ mycelerjnen көр näsenj yirendjk. Mjne sonmen, çoldastar, sol wergen sawaqtagy-nyzqa raqmet, ylken raqmet! (Du qol capalaqtau.)

Aqynda, osy keñestj qalai este qaldyruymyz qolailyraq wolar edj degen мәsele turaly ekj söz. Wjz osy arada prezidiumda keñesjy, yk-met bascylarynyň staxanovtyq qozqalystyň bascylarymen was qosqan osy keñesjn qalai da wjz este qaldyru kerek dep cectjk. Sonmen, wjz mñnadai toqtamqa keldjk: sjzderden 100 — 120 adamdy çoqarqy pag-radqa usnu kerek wolar.

Daustar: Dürys. (Du qol capalaqtau.)

Stalin: Eger maqul desenjzder, çoldastar, onda wjz wül jstj çy-zege asyramyz.

(Staxanovcylar keñesjne qatysqan çürt Stalin çoldasqa, öte ylken qanabyty ovatsialy qocemet көrsettj. Bykjñ zaldaqy qalq qol capalaq-tar, «Ura» lap unan көtergende, yi çaqyrgyçy kettj. Zaldyñ tūs-tūs-ynan partia көsemj Stalin çoldasty quttqytaqan sansyz көр unandar көterjldj. Ovatsia keñeske qatnasqan yc mññ adamnyň proletariat gimny «Internatsional»dy çaqyrgyçy çyrlaumen aiaqtaldy.)

SSR SOIUZB KONSTITUTSIASBÑÑÑ PROEKTJSJTURALB

Sovetterdjñ Bykjlsouuzdyq Totence VIII siezjnde çasalojan vaiandama
1936 çyl 25 nojavr

STALIN çoldastñ tribunacaq kelujñ bykjñ zal ũzaq du ovatsiamen qarsb aldñ. Zalda otbröjan çürttñ wəj ornñan türdb. Çançaqtan: «STALIN çoldasqa ura!», «STALIN çoldas çasasbn!», «Ülb STALIN çasasbn!», «Ülb danjcran STALIN çoldasqa ura!», «Vivat!», «Rot front!», «STALIN çoldastñ örkenj össjn!» degen daustar cəöbr çattñ.

I

KONSTITUTSIA KOMISSIASBÑÑÑ QURBLUB ÇƏNE ONBÑ MJNDETERJ

Çoldastar!

Çasaqan proektjsj osb Siezdjñ qarauyna wəjñp otbröjan Konstitutsia Komissiasb, özderjñzge məljm, SSR Soiuzb Sovetterjñjñ VII Siezjñjñ aḡnauyb qauybñ woibncə qūrğyqan volatbn. Bñl qauyb 1935 çylqñ fevraldyñ 6 da qavylanqan. Bñl qauybda wylai deljngen volatbn:

«1. SSSR Konstitutsiasbna mñna waqytta özgerjster engjzjsjn:

a) tolyq teñ wəlməi kelgen sailau ornña — teñ sailau, kəp satyb sailau ornña — tətə sailau, acəq sailau ornña — çavbyq sailau tərtjəjn jske asbratbn wəlp, sailau sistemasb wūrğnqədan da əj demokratialandyrbññ;

b) Konstitutsianb SSSR daqñ tər kycterjñjñ qazjrgj ara salmaqyna qarai (sotsialistjk çəna industrialanbñ qūrğyb, kulaktardyñ qiratylub, kolxoz qūrğybññ çəquj, sovet qoqamñññ negjzj wəlp otbröjan sotsialistjk məcjkjñ wəkuj çəne wasqalar) yilestjretjn wəlp, Konstitutsianbñ ələuməttjk-ekonomikalbq negjzderj aiqəndalbñ wəlgjlensjn.

2. SSR Soiuzbññ Ortalbq Atqaru Komitetjñe Konstitutsia Komissiasbn sailau, ol komissiaqə wjrgncj punktə kərsətlgen negjzder woibncə Konstitutsianbñ tyzetjlgen tekstjn çasap, onb SSR Soiuzbññ Ortalbq Atqaru Komitetj Sessiasbññ wəkj-tujñe ũsbñudb tapsrğu mjndetj çyktelsjn.

3. SSR Soiuzbndaqñ Sovet əkmetj organdarñññ taiəu uaqytta volatbn kezektj sailaub çəna sailau sistemasb negjzjnde ətkjzjsjn».

Bñl — 1935 çylqñ fevraldyñ 6 da wəlojan edj. Osb qauyb qavylanqanñ kejn wjrgncj kənnən soñ, iaqni 1935 çylqñ fevraldyñ 7 kynj, SSR Soiuzbññ Ortalbq Atqaru Komitetjñjñ Wjrgncj Sessiasb çinaldb, sonda SSSR Sovetterjñjñ VII Siezjñjñ qauybññ onndəu ycnj Sessia 31 adamnan Konstitutsia Komissiasbn qūrdb. Sessia SSSR dyñ tyzetjlgen Konstitutsiasbññ proektjsjn çasəu mjndetjn Konstitutsia Komissiasbna tapsrdb.

Konstitutsia Komissiasb öz jsjñe kjrjskende syienjñ jsteuge tijstj

bolqan formalды negjzder men SSSR çoqarqь organьnyь direktivala-
гь mjne osьndai boldь.

Sonyьmen, Konstitutsia Komissiasь 1924 çьль qavydanьpьr, osь ua-
qьtqa deijn qoldanьbьr otьrqaп Konstitutsiaqa özgerjster engjzuce
tjstj boldь, vьl arada SSR Soluzь ömjrnjн 1924 çьldan vastap, vjz-
djн osь kьnjmьzge dejngj kelgen dəujrjnde sotsializm çaqьna qarai
vaqьttalьpь, çyzege asьbьlqaп özgerjsterdj eskeruj kerek boldь.

II

1924 ÇьLDAN 1936 ÇьLOJA DEJNGJ DƏUJRDE SSSR ÖMJRJNDE BOLOJAN ÖZGERJSTER

1924 çьldan 1936 çьlqa dejngj dəujrde SSSR ömjrnjnde çyzege
asьbьlqaп çəne Konstitutsia Komissiasь özjnjн çasaqaп Konstitutsia
proektysjnde көrsetuge tьjs bolqan özgerjster qandai?

Bьl özgerjsterdjн mənj qandai?

1924 çьль vьzde ne var edj?

Ol kez neptjн alqacqь dəujrj edj, onda Sovet ökmetj sotsializmdj
vargьnca örkendete otьbьr, kapitalizmnjн vьraz çandanьbьna çol bergen
edj, Sovet ökmetj çaruasьbьqьн ekj sistemasьnyь, kapitalistjk siste-
ma men sotsialistjk sistemanyь çarьsьbь ystjnde sotsialistjk sistemaqa
kapitalistjk sistemanyь çəndjrudj üьmdastьrudь көzdegen edj. Ondaqь
mjndet — osь çarьstьн ystjnde sotsializmnjн pozitsialarьn ньqaitu, ka-
pitalistjk elementterdj çoiu, sөitjр qalq çaruasьbьqьnyь negjzgj siste-
masь retjnde sotsialistjk sistemanyь çəujn aiaqtatu edj.

Ol kezde vьzdjн өndjrstj көsjvmьzdjн, əsjrese, aubь өndjrstj кө-
sjvmьzdjн kьij camalь edj. Ras, өndjrstj көsjvmьz az-azdap qalьbьna
çetjр kele çatqaп edj, vьraq produksiasьn soqьstan vьrьnqь dəreçege
çetkьzuden əlj de alьs çatьr edj. Öndjrstj көsjvmьz artta qalqaп eskj
çəne pacar texnika negjzjne syiengen edj. Ərine, өndjrstj көsjvmьz
sotsializm çaqьna qarai vaqьttalьpь örkendeude edj. Öndjrstj көsjv-
mьzdjн vьkьj sotsialistjk sektorьnyь ara salmaqь ol kezde 80 prot-
senttjн camasьnda edj. Vьraq kapitalizm sektorь ne degenmen de өn-
djrstj көsjptjн kemjnde 20 protsentjne ie edj.

Aul çaruasьbьqьmьzdyьн kьij vьdan da pacar edj. Ras, pomeccikter
tavь sol kьpnjн özjnde-aq çoiьbьr vьtken edj, vьraq onьн esesjne aul-
çaruasьbьqь kapitalisterjnjн tavь, kulaktar tavь əlde volsa aitarьbьtai
edəujr kyc edj. Tьtas alqanda vьkьj aul çaruasьbьqь ol kezde orta
qasьrlar zamanyьndaqь mecəu texnikalь üsaq çəke çarualar çaruasь-
bьqьtarьnyь ücь-qibьr çoq mьxityь sьqьldь edj. Kolhozdar men sovhozdar
osь mьxityьн jсjnde çəke vьr noqat çəne kjckene aralca sьqьldь edj,
vьlardyьн, sьbьn aitqanda, qalq çaruasьbьqьmьzda aitarьbьtai eleulj ma-
ньzь bolqaп çoq edj. Kolhozdar men sovhozdar əlsjz edj, al kulak
əlj de volsa kьctj edj. Vьz ol kezde kulaktь çoiu çaiьn əngjme etke-
njmьz çoq, onь teçəu çaiьn əngjme etken edjk.

Eljmьzdegj tovar ovogotь çaiьnda da dəl osьbь aitu kerek. Tovar

оворотында сotsialistjk sektorъмыз 50 — 60 protsent qana edj, — odan көр emes edj, qalqанының вәрj kupesterdjн, spekulanttardың çәne basqa çekecelerdjн qoында edj.

Ekonomikamыздың kyij 1924 çыь osындай volqan edj.

Qazjr, 1936 çыь nemenemjz var?

Eger ol kezde vjz neptjн alqacqь дәujrjnde, neptjн bastarqь kezjnde, kapitalizmнjн vjraz çandanqan дәujrjnde volqan bolsaq, al qazjr vjz neptjн soңqь дәujrjnde, neptjн aqьrqь kezjnde, qalq caruacььqьның varььq sferalarында kapitalizmнjн toььq çoйьlqan дәujrjnde oтырмыз.

Mәselen, osь дәujrdjн jcjnde өndjrstj kәsjvmjzджн өsjp, аьр kyc-ke ainalqандьььнан vastasaq ta voladь. Endj өndjrstj kәsjvmjz әsjz, texnika çaqьnan pacar qūraldanqan dep aituqa volmaidь. Qaita, өndjrstj kәsjvmjz qazjr kycтj damьтыlqan аььr industriasy var çәne odan da gөrj damьqan macina çasaucь өndjrsj var çаңа, qazjrgj zamandaqь vai texnika negjzjne syienjр oтыр. Eң negjzdsj sol — kapitalizm өndjrstj kәsjvmjzджн sferasьnan myldem alastaldь, al өndjrstjн sotsialistjk formasь qazjr өndjrstj kәsjvmjzde tek өзj qana ystem sistema volьр oтыр. Produksia көlemjn аьр qaraqanda, vjzdjн qazjrgj sotsialistjk industriamыз soqьstan vūrьnqь uaqьttaqь industriadan çetj eseden artьq аььр tysjр oтыр, vül faktьнь ұsaq пәse dep esepтеuge volmaidь.

Aul caruacььqь çөnjnde texnikasy pacar çәne kulak zorььqь var ұsaq çeke carualar caruacььqь mұxитьньн ornында qazjr varьььн qamтыр oтырqan kolhozdar men sovhozdar sistemasь sьqьldь дьnie çy-zjndegj eң jгj, macinalanqan, çаңа texnikamen qūraldanqan өndjrsj-mjz var. Çүrtтjн вәrjne mәljm, aul caruacьььнда kulaktar çoйьldь, al orta qasьrlar zamanьndaqь тесеu texnikasy var ұsaq çeke carualar caruacььqь sektorьньн qazjrgj аьр oтырqan ornь camаль, onьң verçaqьнда, egjs көlemjnjн mөлcerj çaqьnan аьр qaraqanda, onьң aul caruacьььндаqь ara salmaqь 2 — 3 protsentten aspaidь. Kolhoz-dardьң өз qaraуьнда qazjr 5 million 700 мың at kycjndjk quatь var 316 мың traktor var, al sovhozdarмен qosьр esepтеgende, 7 million 580 мың at kycjndjk quatь var 400 мыңнан asa traktor var, vül faktьнь atар өtreuge volmaidь.

Al eljmjzdegj tovar ovorotьna kelsek, kupester men spekulanttар vül saladan mylde alastaldь. Bykjl tovar ovorotь qazjr memlekettjн, kooperatsia men kolhozdarдың qoында. Çаңа, sovet saudasь, spekulanttarsьz sauda, kapitalistersjz sauda tuьр, өrkendedj.

Soььmen, qalq caruacьььньн varььq sferelarында sotsialistjk sistemanьн toььq çөngendjgь qazjr faktь volьр oтыр.

Al mұньн mәнjsj ne?

Mұньн mәнjsj — adamь adamньн eksploatatsialaуь çoйьldь, qūr-тыldь, al өndjrsj saimandarь мен qūraldarына sotsialistjk mөncjk vjz-djн sovet qoqamьньн vülçьтыmas берjk negjzj volьр bekjdj degem sez. (Uзақ qol capalaqtau.)

SSSR Qalq caruacььqь çөnjndegj osь aitylqan varььq өзgerjster-djн nәtiçesjnde vjzdjн ekonomikamыз qazjr çаңа, sotsialistjk ekono-

mika, krizister men çumьssьzdyqь vьlmeitjn, çoqсььq pen kyizelucь-lyktj vьlmeitjn çəne azamattardьn auqattь, mədeniettj tьrmьsqa çetujne kerekьtj varььq mymkjncьlykterdь verucь ekonomika volьp oьr.

1924 çьldan 1936 çьlqa dejnngj dəujrdjн jсjnde ekonomikamьz çənjnde volqan əzgerjster negjzjnde osьndai.

SSSR ekonomikasь çənjndegj osь əzgerjsterge saikes vьzdjн qoqamьmьzdyн tapььq strukturasь da əzgerdь.

Pomescikter tavь, əzderjнjzge məljm, azamat soqьsьnyн çənjstj tyrde aiaqtalь nətiçesjnde-aq çoьlqan volatьn. Al vasqa eksploatator taptarqa keletjn volsaq, olar da pomescikter tavьnyн aiaqьn qьcьtь. Əndjrstj kəsjp salasьnda kapitalister tavь çoqaldь. Aul çaruasььqь salasьnda kulaktar tavь çoqaldь. Tovар ovorotь salasьnda kupes-ter men spekulənttar çoqaldь. Solьmen, eksploatator tapardьn varj de çoьldь.

Çumьscь tavь qaldь.

Çarualar tavь qaldь.

Intelligentsia qaldь.

Vьraq osь uaqьttьn jсjnde vьl əleumettjk gruppalar ecqandai əzgejske ьcьraçan çoq, vьlar vьrьn, məselen, kapitalizm dəujrjnde, qandai volsa, sol kyijnde qaldь dep oilau qate volar edj.

Məselen, SSSR dьn çumьscь tavьn alaььq. Onь eskj daqдыmen kəvjnese proletariat dep ataldь. Al proletariat degen ne? Proletariat degenjмjz — əndjrs saimandarь men qьraldarь kapitalister qoьnda volqan çəne kapitalister proletariattь eksploatatsialar oьrçan çaruasььq sistemasьnda əndjrs qьraldarь men saimanьna ie emes tap. Proletariat degenjмjz — kapitalisterdьn eksploatatsiasьndaqь tap. Al vьzde kapitalister tavь, əzderjнjzge məljm, çoьlqan, əndjrs saimandarь men qьraldarь kapitalisterdьn qoьlpan tartьp aььp, memleketke verjgen, vьl memlekettjн çetekь kycь — çumьscь tavь. Olai volsa, çumьscь tavьna eksploatatsia çasai alaььqтай kapitalister tavь endj çoq. Olai volsa, vьzdjн çumьscь tavьnda əndjrs saimandarь men qьraldarьnyн çoq emestjgь vьlai tьrсьn, qaita vьzdjн çumьscь tavь vьkьl qalqpen vьrge sol əndjrs saimandarь men qьraldarьna ie volьp oьr. Al çumьscь tavь vьlarqa ie volьp oьrsa, kapitalister tavь çoьlqan volsa, — çumьscь tavьn eksploatatsialauqa ecqandai mymkjncьlyk qalqan çoq. Endece vьdan keijn vьzdjн çumьscь tavьn proletariat dep atauqa vola ma? Ərine, volmaidь. Marks vьlai degen volatьn: proletariat əzjn əzj azattьqqa çetkьzuj ycьn ol kapitalister tavьn qiratuqa tijs, kapitalisterdьn əndjrs saimandarь men qьraldarьn tartьp aьp, seitp proletariattь tuqьzatьn əndjrs çaқdailarьn çoьuqa tijs. SSSR çumьscь tavь əzjn azattьqqa çetkьzudjн osь carttarьn qazjrdjн əzjnde çyzege asьrdь deuge vola ma? Səz çoq voladь çəne solai dep aityluqa tijs te. Al mьnyн mənjсь ne? Mьnyн mənjсь — SSSR proletariattь myldem çaңa tapqa ainaldь, çaruasььqьnyн kapitalistjk sistemasьn qьrtqan, əndjrs saimandarь men qьraldarьna soьsialistjk mencьk ornatьp vekьtken çəne sovet qoqamьn kommunizm çoьmen çyrgьzьp kele çatqan SSSR çumьscь tavьna ainaldь degen səz.

Mьneki kəsjp oьrсьzdar, SSSR çumьscь tavь — myldem çaңa,

eksploatatsiadan azat çümьсь тавь, adam valasъньң тарихь әлј мұндай çümьсь тавьп вјлген емес.

Carualar çайндақь мәselege keleiіk. Daқьда carualar degenі-jmız — ұsaқ өндјrucјlerdің мұндай вјг тавь, мұньң mycelerј өte ұsaқ, вукјі eldің varьқ çerјne вьтърақан, өзderјнјң texnikasъ meceu ұsaқ caruacъьqтарьнда çalqъz-çalqъzdan cūqъньр çyredј, çeke men-cјktјң qūь voladъ çәne kulaktardъң, kupesterdјң, spekulәnttardъң, өsjmқorlardъң, vasqa da sondailardъң ceksјz eksploatatsiasъnda çyredј dep aitъladъ. Cъньnda da kapitalistјk elderdegј carualar, eger olardъң negјzгј vūqarasъп eske alatъп volsaq, дәl osъndai tap. Bјzdің osъ kyn-gј carualarъmъz, sovet carualarъ, өзjнјң negјzгј vūqarasъ çaqъппan alqanda osъndai carualarqa ұqsaidъ dep aitұqa vola ma? Çoқ, vūlai deuge volmaidъ. Mұndai carualar вјзде qazјrde çoқ. Bјzdің sovet carualarъ myldem çaңa carualar. Carualardъ eksploatatsia çasai alarьқ pomeccikter men kulaktar, kupester men өsjmқorlar вјзде endј çoқ. Olai volsa, вјzdің carualarъmъz eksploatatsiadan azat carua. Odan soң, вјzdің sovet carualarъньң өзjнјң vasъm көpcјlgј kolhozсъ carua, vasqaca aitqanda, vūlar өзjнјң çümьсь мен дәuletјң çeke еңбек pen meceu texnika negјzјne емес, kollektivtј еңбек pen osъ zamandaқь çaңa texnika negјzјne qūгър отьг. Aқьгьnda, вјzdің carualar caruacъ-льqъньң negјzј çeke mencјkte емес, kollektivtј еңбек arqasъnda өsjp çetјлген kollektivtј mencјkte.

Mјneki көгјp отьрсъzdar, sovet carualarъ — myldem çaңa carua, adam valasъньң тарихь әлј мұндай caruaпъ вјлген емес.

Aқьгьnda, intelligentsia çайндақь мәselege, inçener-texnik qъzmetkerlerј çайндақь, мәdeniet maidanъньң qъzmetkerlerј çайндақь, çal-рь qъzmetcјler çәne vasqa sondailar çайндақь мәselege keleiіk. Ötken дәujrdің јcјnde intelligentsia da yлken-yлken өзgerјsterge ұcъгadъ. Būl endј өзjп tap тјlegјnen çoқarъ qoіuqa тьгъsqan, al јs çyзјnde көpcјlgј pomeccikter men kapitalisterge qъzmet etken eskј qatъp-sen-gen intelligentsia емес. Bјzdің vūl sovet intelligentsiasъ — myldem çaңa, çümьсь тавьмен çәne carualarmen вјte qainasqan intelligentsia. Bјгјncјden, intelligentsianъң sostavъ өзgerdј. Dvorәndar мен vırçuazia arasъппan cъqqandar вјzdің sovet intelligentsiasъньң јcјnde camalъ qana protsent. Sovet intelligentsiasъньң 80 — 90 protsentј — çümьсь тавьппan, carualardan çәne еңбекcјlerdің өзge sloilarъппan cъqqandar. Aқьгьnda, intelligentsia qъzmetјнјң sipatъньң өзj de өзgerdј. Bұрьп intelligentsia vai тaptarqa qъzmet etuge тјstј volatъп, өitkenј intelligentsiaqa vūdan vasqa çol çoқ volatъп. Qazјr intelligentsia qalqqa qъzmet јsteuge тјjs, өitkenј endј eksploatator тaptar çoқaldъ. Dәl sonъң ycјп intelligentsia qazјr sovet qoқamъньң тең pravolъ mycesј volъp отьг, мұнда intelligentsia çümьсьлармен, carualarmen вјrlesјp, кyc qosъp, тapсъz sotsialistјk çaңa qoқam oғnatъсьp çatъг.

Mјneki көгјp отьрсъzdar, vūl myldem çaңa еңбекcј intelligentsia, мұндай intelligentsianъ çer carьndaқь есвјг elden тава алmaisъzdar.

Osъ өtken uaqыttъң јcјnde sovet qoқamъньң tap qūгъльсь çәпјnde volqan өзgerјster osъ.

Būl өзgerјster nenј көrsetјp отьг?

Būlar, vjrcjden, çūmьscь tavь men caruanьң arasьndaqь, solь sь-
qьldь, osь taptar men intelligentsianьң arasьndaqь cekter өcjr vara-
çatqandьqь, al vūgьnqь tapтыq erekeljktjң çoqalьp varaçatqandьqь
kөrsetedj. Mūnьң mәнjsj — osь әleumettjk gruppalarдьң arasь varqan
saıьн çaқьндар varadь degen sөz.

Būlar, ekjncjden, osь әleumettjk gruppalarдьң arasьndaqь ekono-
mikalьq qaıcsььqtardьң kemjр, өcjr varaçatqandьqь көrsetedj.

Būlar aқьғында, osьлардьң arasьndaqь saıasi qaıcsььqtardьң da ke-
mjр, өcjr varaçatqandьqь көrsetedj.

SSSR дьң tapтыq strukturасы çөnjndegj өзgerjsterdjң çaıь osь.

Taқьda vjр çөndegj өзgerjster туралы vjрnese sөz aıтыр өтpecek,
SSSR дьң qoқam өтjrcjndegj өзgerjsterdjң suretj toльq volьp cьqрас
edj. Menjң aıtaıьн деп тұrқаньm SSSR daқь ұлттардьң өзara qatnas-
tarьның çaıь. Sovetter Soiuzьnda, өзderjñzge mәljm, 60 camalь ұлт,
ұлт gruppalarь мен qalqtar var. Sovet memleketj — көр ұлтты memle-
ket. Әrine, SSSR daқь qalqtardьң өзara qatnasь çaıьndaqь мәsele
vjz ycjн vjrcjñj дәreçelj маңьздь мәsele volмай тұra almaıдь.

Sovettjk Sotsialistjk Respublikalar Soiuzь, өзderjñzge mәljm,
1922 çьь SSSR Sovetterjñj I Siezjnde qūgьlqan volatьn. Ol SSSR
qalqtarьның teñdjgь мен ьqtıarьlyqь volьnca qūgьlqan volatьn. 1924
çьь qavьldanьp, qazjrgе deijn qoldanььp kelgen Konstitutsia SSR
Soiuzьның vjrcjñj Konstitutsiasь. Ol дәujr — qalqtardьң arasьndaqь
qatnastardьң көñldegjdeı volьp dūgьstalmaqan kezj, ıль orьstarqа sen-
veucjlyktjң sarqьнь çoqalьp çetpegen kezj, sentrden jrgesjн aulaq sal-
maqь kycьterdjң әlde volьsa әreket jstep çatqan kezj volatьn. Osьndai
çaқьdailarda, ekonomika, saıasat çәne soqьs çөnjndegj өзara çәrdem
negjzjmen eljmjzdegj varььq qalqtardь көр ұлтты soiuzдьq vjр memle-
ketke vjrcjktjrcjр, qalqtardьң tuьsqandьq ьntьmaqьн dūgьstau kerek
volqan edj. Sovet өkmetj vūl çūmьstьң qıьncььqtarьн көrmeı qalqan
çoq. Sovet өkmetjñjң aldьnda vırçuazıa elderjndegj көр ұлтты mem-
leketterdjң sәtsjz volьp cьqqan tәçriveseљj volдь. Sovet өkmetjñjң al-
дьnda vūgьnqь Avstro-Vengrianyң tyk cьqpaı qalqan tәçriveseљj volдь,
sonda da, Sovet өkmetj көр ұлтты memleket çasau tәçriveseљne kjrjstj,
өitkenj sotsializm negjzjnde tuqan көр ұлтты memleket sьnnьң varь-
qьnan çәne qandaıьnan volьsa da syrcjñveı өtuge tıjs ekendjgjn Sovet
өkmetj vjлgen edj.

Sodan berj 14 çьl өttj. Būl дәujr tәçrivenj sьnar көруге çeterljк
дәujr. Sonьmen, ne volьp cьqtь? Būl өtken дәujr — sotsializm negj-
zjne qūgьlqan көр ұлтты memleket çasau tәçriveseљj toльq oıdaqьdai vo-
льp cьqqandьqьн kymәnsjz көrsettj. Būl — lenindjk ұлт saıasatьның
kymәnsjz çeñjsj. (Ozaq qol caralaqtau.)

Būl tavьsqa çetujmьzdjң mәнjsj qalai?

Uıttardьң arasьndaqь çançaldьң negjzgj ııьmdastьrucьsь volqan
eksploatator tapтардьң çoqtьqь; ұлттардьң vjр-vjrcjne senveucjlygjn дә-
rjpter, ұлтсьldьq ıьтып qozдыra veretjн eksploatatsıanyң çoqtьqь; өk-
met vasьnda qūldьqтың qandai tyrcjne volьsa da, çau çәne internatsio-
nalizm ideıalagьн aıьnмай çyrgjzucj çūmьscь tavьның тұrқandьqь;
caruacььq çәne qoқam өтjrcjñjң varььq salasьnda qalqtardьң өзara

çardemjniję jste çyzege asub; aqbrında SSSR qalqtarınnyń tygı ultiq, mazmunı sotsialistik ulti mädenietjniję kergeiuj, — osylardıń barlyq çäne osı sıqıldı faktorlar mınapan ekeldi: SSSR qalqtarınnyń veinesı myldem özgerdi, olarda bir-birine senbeucilik sezim çoqaldı, olarda özara dostıq sezim kyceidi, sonımen birge qai soıuzdıq memleket sistemasında qalqtardıń naqız tuysqandıq ıntımaq çarastı.

Osınyń näticesinde bizdiń qazır ävden quralıp, barlyq sıpana syrtıveı ötken kör ulti sotsialistik memleketimız bar, bül memleketjnı beriktigı dynienjnı qai çerindegi qandai ulti memleketjnı bolsa da qızdyrtıqandai. (Du qol capalaqtau.)

Osı ötken дәuirdiń icinde SSSR daqı ultiardıń özara qatnası çonjinde bolqan өзgerjster osındai.

1924 çyldan 1936 çyqa deingı дәuirdiń icinde SSSR daqı caruacılıq çäne qoqam-saiasat ömirjinde bolqan өзgerjsterdiń çalır qortındı osı.

III

KONSTITUTSIA PROEKTJSJNJŃ NEGJZGI ÖZGECELJKTERJ

SSSR ömirjindegi bolqan bül өзgerjsterdiń barlyq çäna Konstitutsianıń proektjinde qalai kersetildi?

Basqaca aitqanda: osı Siezdıń qarauına berilip otırdıqan Konstitutsia proektjsjnıń negjzgi өзgeceljkerj qandai?

Konstitutsia Komissiasına 1924 çyqı Konstitutsia tekstjne өзgerjster engizu jsi tapsırlıp edj. Konstitutsia Komissiasınnyń jstegen jsjnıń näticesinde Konstitutsianıń çäna tekstj, SSSR çäna Konstitutsiasınnyń proektjsi çasalıp sıqtı. Çäna Konstitutsianıń proektjsin çasaqanda Konstitutsia Komissiası Konstitutsiamız programmamen aralasıp ketpeuj kerek degen negjzge syiendi. Mınyń mәнisi — programma men Konstitutsianıń arasında yken aırtıması bar degen söz. Programma әzir çoqtı kelecekte taırlıp, çerip alı kerek volatındardı әngime etetin bolsa, Konstitutsia, mınnyń kerjısine, qazırdıń özinde-aq bar nәselerdi, qazırdıń özinde-aq qol çetken, qazırgı kezdegi, osı kyngı çerip alındandardı әngime etuge tijs. Programma kәjnese kelecektegjnı aitadı, Konstitutsia qazırgjnı aitadı.

Mıny aıqın kәsetu ycin ekı mısal keltireijk.

Bizdiń sovet qoqamınnyń qol mınapan çetip otır — ol qazırdıń özinde-aq sotsializmdi negjzinde jske asırdı, sotsialistik stroidı çasadı, iaqni marksisterdiń basqaca ataitınnı, kommunizmnıń birinci nemese төmengi fazasın jske asırdı. Demek, bizde osı kyngı özinde-aq kommunizmnıń birinci fazası, sotsializm negjzinde jske asırdı. (Uzaq qol capalaqtau.) Kommunizmnıń bül fazasınnyń negjzgi prinsipi, çürtqa mәjm: «әrkimnen qolınan kelgenje qarai, әrkimge еңbegje qarai» degen formula. Bizdiń Konstitutsiamız osı faktı, sotsializmnıń ornatılı faktı kәsetuge tijs pe? Bizdiń Konstitutsiamız osı tavısqı syienuge tijs pe? Sөzsiz tijs. Tijs, öitkenj sotsializm SSSR

усьн қазьрдьн өзьнде-ақ қол четкен, ченър аьнқан тавьс воьр отьр.

Вьрақ совет қоқамъ келекте коммунизмнън қоқарқь fazasън jske асьн мақсатън көздеп отьрса да, оньн усьем принципъ — «аркьм-нен қолынан келгенъне қарай, аркьмге керегьне қарай» деген formula volatън коммунизмнън қоқарқь fazasън әлж jske асьнқан қоқ. Вьздьн Конституциямъз әзжр қоқ, вьрақ әлде bolsa ченър аьнуқа, қол четуге тьсть коммунизмнън қоқарқь fazasъна syiene ala ma? Қоқ, syiene алмаидь, өткенъ коммунизмнън қоқарқь fazasъ SSSR усьн әзжр jske асьнмақан, келекте jske асьнлуқа тьсть фаза. Programmaқа немесе келекте қол четуге тьсть volacaқ тавьстар чаьндақь декларацияға айнальп кеткьсь келмесе, вьздьн Конституциямъз вьнқан syiene алмаидь.

Вьздьн Конституциямъздьн дәл қазьргь тарихи моменттегь ченъеръ ось.

Соньмен, чаңа Конституцияньн проектсьнън васьмъздан кечьрген қо-льмъздьн қорьндьсь, қазьрдьн өзьнде-ақ ченър аьнқан тавьстардьн қорьндьсь воьр отьр. Олай bolsa, проектсьнън қазьрдьн өзьнде-ақ js чь-зьнде қолымыз четкен чәне ченър аьнқан тавьстарьмъздьн тьркеу чәне заң ретьнде вайандь ету volадь. (Du қол capалақтау.)

SSSR чаңа Конституциясь проектсьнън вьрпнън өзгечелъгь осьнда.

Одан соң. Буржуазияльк elderдьн конституцияларъ дақьда капиталь-тьк стroidьн вьлчьмасьнън чаьндақь сенъмге syienедь. Вьл конститу-циялардьн васьн негьзъ volatъндар капитальзмнън принциптеръ, оньн не-гьзъгь тьрекеръ: чerge, ормандарқа, фабрикаларқа, заводтарқа чәне васьн өндьръс саймандаръ мен құралдарьна чeke менчък volуь; адам-дь адамньн експлоатация часавъ чәне експлоататорлар мен експлоатациялапучьлардьн volуь; қоқамньн вьр полусьнде еңбекъ көрчьлкътнън мұқтач-қоқсьнън volуь, ал екьнън полусьнде еңбек етпейтн, вьрақ мұн-мұқтачъ қоқ азсьнқьн сән-салтанат ету; тақьсьн-тақьлар чәне тақь сондаилар. Вьл конституциялар капитальзмнън ось чәне осьлар сь-қьдь тьрекеръне syienедь. Вьл конституциялар осьлардь көрсетедь, вьл конституциялар осьлардь заң ретьнде вайандь етп отьрадь.

Вьлардан өзгече, SSSR чаңа Конституциясьньн проектсьнън SSSR да капитальтьк стroidьн қоьлқандь фактьсьна, сotsialьтьк стroidьн ченъ-гедьк фактьсьна syienедь. SSSR чаңа Конституциясь проектсьнън васьн негьзъ volatъндар сotsialьзмнън принциптеръ, соньн қазьрдьн өзьнде-ақ қол четкен, jske асьнқан негьзъгь тьрекеръ: чerge, ормандарқа, фабрикаларқа, заводтарқа чәне васьн өндьръс саймандаръ мен құралдарьна сotsialьтьк менчък volуь; експлоатацияньн чәне експлоататор тартар-дьн қоьлқандь; көрчьлкътнън қоқсьнън чәне азсьнқьн сән-салтанатньн қоьлқандь; чьмьссьздьнън қоьлқандь; «еңбек етпей-ген jsр-чемеидь» деген formula воьнса, чьмьсқа чарайтн әгьжр азаматқа еңбектнън мьндет чәне авьроиль воьс воьр отьрқандь; еңбек ету правось, васьн айтқанда, әгьжр азаматньн гьрантияль чь-мьс алу правось; тьнън правось; оқьр вьлжн алу правось, тақьсьн-тақьлар чәне тақь сондаилар. Чаңа Конституцияньн проектсьнън сotsialь-змнън ось чәне осьлар сьқьдь тьрекеръне syienедь. Проектъ осьлардь көрсетп отьр, проектъ осьлардь заң ретьнде вайандь етп отьр.

Çаңа Конституцсия проектисини екјнцј өзгелігі осы.

Одан соң. Буржуазиялық конституциалар қоғам антагонистік тартардан, байлыққа іе тартар мен қолында байлық қоғ тартардан құралып отыр, өкмет басна қандаі партия келсе де, қоғамқа мемлекеттік басшылық ету ісі (диктатура) буржуазияның қолында болуға тиіс, конституция ауқатты тартарға керекті және тиімді қоғам тәртіптерін байанды ету үшін керек деген предпосылкаларға үндемеі сүйенеді.

Буржуазиялық конституциалардан мылдем өзгесе, СССР қаңа Конституциясының проектисі — қоғамда антагонистік тартар енді атымен қоғ, қоғам бір-бірімен дос екј тартар, құмыссылар мен саруалардан құралып отыр, өкмет билігіннің басында дәл осы еңбексі тартар тұр, қоғамқа мемлекеттік басшылық ету ісі (диктатура) қоғамның алдыңқы қатарлы табы болып отырған құмыссы табының қолында, конституция еңбексілерге керекті және тиімді қоғам тәртіптерін байанды ету үшін керек екендігіне сүйеніп отыр.

Çаңа Конституцсия проектисини үсјнцј өзгелігі осы.

Одан соң. Буржуазиялық конституциалар ұлттар мен расалар тең праволь вола алмайды, толық праволь ұлттар бар да, толық праволь емес ұлттар бар, бұлардан басқа, ұлттардың немесе расалардың тақыда үсјнцј категориясы бар, мәселен, колониалардан, бұлардың праволары толық праволь емес ұлттардың де кем деген предпосылкаларға үндемеі сүйенеді. Мұның мәнісі — осы конституциалардың барлық негізінде ұлтсы конституция, іақни үстем ұлттардың конституциясы деген сөз.

Бұл конституциалардан мылдем өзгесе СССР қаңа Конституциясының проектисі, керісінше меіліңше интернационалдық проекті. Бұл проекті барлық ұлттар мен расалар тең праволь деген ереңеге сүйенеді. Бұл проекті — ұлттар мен расалардың тыс тырлеріндегі немесе тіліндегі, мәдениет дәреңесіндегі немесе мемлекеттік даму дәреңесіндегі айырмашылықты ұлттар мен расалардың арасындағы сол сынды басқа айырмашылықтарынның қандай болса да — ұлт теңсіздігін ақтауға негіз вола алмайды дегенге сүйенеді. Бұл проекті — барлық ұлттар мен расалар, бұрынғы және қазіргі күйлеріне қарамастан, күйі немесе әлсіз болуына қарамастан, — қоғамның саруашылық, қоғамдық, мемлекеттік және мәдениеттік өміріннің барлық сфераларында бірдей правомен пайдалануға тиіс дегенге сүйенеді.

Çаңа Конституцсия проектисини төртінцј өзгелігі осы.

Çаңа Конституцсия проектисини бесінцј өзгелігі оның дәіекті және ақығына дейін берік демократизмінде. Демократизм тұрқысынан қарағанда буржуазиялық конституциаларды екј группаға бөлуге болады: конституциалардың бір группасы азамат праволарының тең волю керек екенін және демократиялық бостандықтарын көгер көзге мойындамайды немесе іс қызыне келгенде мылдем қоғқа сықарайды. Конституциалардың екјнцј группасы демократиялық негіздерді құлсыныр-ақ қавылдайды, онымен қоімай тіпті әігілер те отырады, бірде бұл арада тырлі ескерткілер қосыр сек қоіады, сондықтан бары демократиялық праволар мен бостандықтар мылдем құрдай болып сықарайды. Олар азаматтардың барлықына бірдей тең сәілау правосын беруді аитады да, бірде дәл сол қердіні өзінде-ақ отырықшылық сартын, оқи сензсіні, тіпті ауқаттылық сензсіні сықар-

гьр, қаңақь pravolarqa cek qoiadь. Olar azamattardьnь pravolarь teң volatьndьqь turalь aitadь da, vьraq dəl sol çerdiң özinde-aq pravolar әielderge berjmeidj nemese olarqa cьnaralar berjledj dep eskertjпьqрьctap qoiadь. Taqьsьn-taqьlar çəne taqь sondailar.

SSSR қаңа Konstitutsiasь proektjsjnjnь өзgeceljgь sol — vül proektj қаңақь сияқты eskertuler men cek qoiudan aulaq. Vül proektj azamattardь aktiv nemese passiv dep vөлjпь çatpaidь, vүqan azamattardьnь varьqь da aktiv volьp tavьladь. Vül proektj erkektep men әielderdjnь, «отьгьqсылар» men «отьгьqсь emesterdjnь», дәulettjler men дәuletsjzderdjnь, oqьqandar men oqьmaqandardьnь pravolarь arasьnda айьрмаcььq var dep moьndamaidь. Vül proektj ycnп varьqь azamattar өз pravolarь қақьнан vjг-vjгjmen teң. Әгьvjг azamattьnь qoqam jcndegь alatьn ornьn әl-auqatь, ұlt tegь, cьпьсь, qьzmet ornь emes, өз vасьnьnь qoьnan keleg jsj men өз vасьnьnь eңbegь belgьleidj.

Aqьgьnda, қаңа Konstitutsia proektjsjnjnь taqьda vjг өзgeceljgь var. Bүгьqazialьqь konstitutsialar daqьda azamattardьnь formalь pravolarьnь aitьp qana qoiadь, vьraq vül pravolarьdь jske asьrudьnь қақьdailarь turalь, olardь jske asьrudьnь mymkjncjlgь turalь, olardь jske asьrudьnь qūraldarь turalь esvjг qam çemeidj. Azamattar vjг-vjгjmen teң deidj, vьraq qoçaiьn men çūmьscьnьnь arasьnda, pomeccik pen caruanьnь arasьnda, eger alqacqьlardьnь qoьnda vailьq çəne qoqam jcndegь saiasi salmaq volatьn volsa, al ekjncjlerdjnь qoьnda mūnьnь ekeuj de çoq volatьn volsa, eger alqacqьlarь eksploatator, al ekjncjlerj eksploatatsialanucь volatьn volsa vүlardьnь arasьnda naqьz teңdjк vola almaitьndьqьnь ūmьtadь. Nemese taqьda: sөz, çibьs çəne vaspа sөz vostandьqь turalь aitьp çatadь, vьraq eger өз qaraubьnda çibьs çasaitьn laibqьtь yilerj, қақсь vaspаqanalарь, çeterljktei vaspа qaқazь çəne vaspа sondailarь volьna mymkjndjgь volmasa, çūmьscь tavь ycnп vül vostandьqtardьnь varьqь da vos sөz volьp cьqatьndьqьnь ūmьtadь.

Қаңа Konstitutsia proektjsjnjnь өзgeceljgь sol — vül proektj azamattardьnь formalь pravolarьnь aitumen qana toqtalьp qoimaidь, qaita kycьtjnь salmaqьn vül pravolarьdь qamtamasьz etu çaiьndaqь мәselege, vül pravolarьdь jske asьru qūraldarь çaiьndaqь мәselege saladь. Vül proektj azamattardьnь pravolarь teң ekendjgjnь qūr çarialar qana qoimaidь, onьmen qatar eksploatatsia reçimjnjnь çoibьqandьqь faktьsьn, azamattardьnь qandai eksploatatsiadan volsa da azat etjlgendjк faktьsьn zaң reтjnde vaiandь etu arqьь sol teңdjktj qamtamasьz da etedj. Vül proektj eңbek etu pravosьn qūr çarialar qana qoimaidь, onьmen qatar sovet qoqamьnda krizis çoqtьqьnьnь faktьsьn, çūmьssьzdьqьtьnь çoibьqandьqь faktьsьn zaң reтjnde vaiandь etu arqьь sol pravonь qamtamasьz da etedj. Vül proektj demokratialьqь vostandьqtardь qūr çarialar qana qoimaidь, onьmen qatar vүlardь belgьlj materialьqь qūraldarьmen zaң çyzjnde qamtamasьz da etedj. Sondьqtan қаңа Konstitutsia proektjsjnjnь demokratizmj «kәdujlgь» çəne «сарсь çūrt vjletjn» çalьp retteгь demokratizm emes, sotsialistjк demokratizm volьp oтьqanь tysjnjktj.

SSSR қаңа Konstitutsiasь proektjsjnjnь negьzгь өзgeceljktep osьlar-

1924 ғыдан 1936 ғыла деіңгі дәуірде СССР саруасыық және қо-
ғам-саіасі өмірінде ғызеге асқан ілгерілегендік пен өзгерістер ғына
Конституціаның проектісінде осылай көрсетіліп отыр.

IV

KONSTITUTSIANYŇ PROEKTISJNE BURŇUAZIANYŇ SŇNŇ

Конституціаның проектісине буржуазияның беріп отырған сѐнѐ ту-
ралы биресе сөз.

Конституціаның проектісине сеп елдердің буржуазиялық васпа сөзі
қалай қарап отырғандығы айындағы мәселенің белгілі көңіл бөлерлік мә-
сеі екендігі сөзсіз. Сеп ел васпа сөзі буржуазиялық елдердегі қалқы
әртүрлі слоілағының құртысыық ржірін көрсететін болғандықтан Консти-
туція проектісине қарсы сол васпа сөздің өрсітір ғыргізген сьндағына
соқпай өте алмаймыз.

Конституціаның проектісине сеп ел васпа сөзін көрсеткен реак-
сиясының алғашқы белгілері мынадай бір қақты тенденциада көрінді —
Конституціаның проектісін аузға алмауға тығысты. Бұл арада менің
айтыр тұрғаным ең реаксиясы, фацистік васпа сөз. Сыңсылардың бұл
группасы Конституціаның проектісін туралы тек үндемеі қалуды проекті
дегеннің өзі болмаған сьқыды, тегінде дүніеде ондай нәрсе болған
емес сьқыды көріп отыра беруді қақты көрді. Үндемеі қалғандық —
сынағандық емес қой деушілер болар. Бірақ бұл дүғыс емес. Үндемеі
қалу методды да, елемендіні айықса бір әдісі ретінде, сынаудың бір
формасы, рас, ақымақтық және кысы кылерлік болғанымен, әітеуір сынау-
дың бір формасы болып табылады. (Қалып кылкы, қол саралақтау.) Бірақ
олардың үндемеі қалу методына еспәрсе сьқрады. Ақығында кейр
олар, қайқылы қавар болса да, СССР Конституциясының проектісін деген
қалайда бар нәрсе, тек бар қана емес, онымен қоімай құртты біздер,
зияны тігізе бастаған нәрсе деп көмеіні асыр, дүніе ғызине қавар-
лауға кжіртар болды. Сығында бұлай болмаса мымыкын де емес еді,
өіткені не дегенменде қағы дүніеде, болған фактылар сөнінде сьн-
дықты білгісі келетін азды-көрті құртысыық ржірін, оқысылар, кәдімгі
адамдар бар, сондықта бұларды алдай қьсрақында көр ұстар отыра
берудің есқандай мымыкындығы қоқ. Алдамен ұзаққа бара алмаймын...

Сыңсылардың екінсі группасы Конституція проектісін сьғында дү-
ніеде бар екендігін мойндады, бірақ ол группа проектіні онса үлкен
көңіл аударғылы нәрсе емес, өіткені затына келгенде проектіні өзі
конституціаның проектісін емес, қыр қақаз, қырғақ уәде, белгілібір
маневр қасар, құртты алдай үсіп сьқарғылыр отырған нәрсе деп есеп-
теді. Оны берсақында, олар — СССР ең қақты проектіні қайткен кып-
де де бере алмақ та емес, өіткені СССР өзі мемлекет емес, бар бол-
ғаны бір — географиялық ұқым (қалып кылкы), ал енді оны өзі мем-
лекет болмағанына кейр, оны конституциясы да сьн мәнісінде кон-
ституція бола алмақ емес, деп қосып қолады. Сыңсылардың бұл группасы-
ның тірті өкілі, мымының өзі таңырқарлы нәрсе болса да, герман өіт-

siozь «Deitce Diplomatic-Politice Korrespondents» çurnalь volьp oтьr. Bül çurnal turadan-tura SSSR Konstitutsiasьnyь proektysj qūrqaq uә-de, aldau, «potemkin derevnesj» dep aityp oтьr. Bül çurnal esvjr cjmj-rjkpesten SSSR memleket emes, SSSR «anyq belgjlengen geografialьq uqьm qana, odan vasqa esnәrse de emes» (çalьp kylkj), mjne sondьq-tan SSSR Konstitutsiasьn cьn mәнjsjndegj konstitutsia dep tanuqa volmaidь, deidj.

Mündai sьncьsьmaqtar turalь ne aituqa voladь?

Oгьстың uль çazucьsь Cedrin өзjnjң ertegj-әngjmelerjnjң vjrjnde aqьль өte camalь, өзj topas, vjraq өзjn өзj tьm çoqarь sanaitьn өr көkjrek eser-soq — viurokrattьң tipjn көrsetedj. Osь viurokrat, «өzjne qaraqan» ovlьsta «tәrtjр pen tьпьctьq» ornatьp, mьңdaqan adamdь qь-гьp, san-san qalanь өртеgenen keijn, çançaqьna qaranqan, sonda көz uсьnda Amerikanьң var ekenjn көrgen, vül el, әrine, onca әigjly emes, vaqsa, onda qalqьtь tolqьtatьn vostandьq degender volqan, onda memleketjң vasqarьly metodtarь da vasqaca volьp cьqqan. Viurokrat Amerikanь көrjр, ьzamen ьlaica taңьrqanqan: vül netken el, qaidan cьq-qan el, qandai zaңqa syienjр өmjр syrjр oтьrqan el? (Çalьp kylkj, qol caralaqtau.) Әrine, vül el vjrnese qasьr vürьn kezdeisoq tavьльp qal-qan el, vjraq sonda da çarьq dyniede onьң өзj tygjl, atь da өcuj ycjn onь qaita çauьp tastauqa volmai ma eken? (Çalьp kylkj.) Osьпь aityp, «Amerika qaitadan çavьlsьn!» degen rezolutsia salqan. (Çalьp kylkj.)

Menjң oьmca, «Deitce Diplomatic-Politice Korrespondents» çurnalьndaqь gospodinder Cedrinnjң dәl solь viurokratьna quььp qoi-qandai uqsaidь. (Çalьp kylkj, maquьdaqan qol caralaqtau.) Bül gospodinderge SSSR көpten berj-aq көzge cьqqan syiel volьp aldь. SSSR vykjl dynie çyzjnjң çuьmьscь tavьna azattьq ruxьn berjр, sөitjр çuьmьscь tavьпьң ducpandaгьn ьzalandьгьp, maiak volьp turganьna ontoqьz çьl voldь. Sonьmen ol, osь SSSR, vasqa, tek çai өmjр syrjр qana turgan çoq, tjptj өsjр keledj, өsjр qana emes-au, tjptj ydep өрге vasьp keledj, ydep өрге vasьp qana emes-au, çaңa Konstitutsianьң proektysjn, rjkjr oiatatьn, ezjlgен taptarqа çaңa ymjт berjтjn proektj cьqarьp oтьr. (Qol caralaqtau.) Mұnan keijn german ofitsiozьndaqь gospodinder qalaica kyijnvesjn? Bül netken el, dep culaidь olar, qan-dai zaңqa syienjр өmjр syrjр oтьrqan el (çalьp kylkj), eger onь 1917 çьlqь oktәvгde acqan volsa, өзj tygjl, atь da myldem өcuj ycjn vül eldj qaita çauьp tastauqa volmai ma eken? Sonьmen, osьпь aityp, qaulь çasadь: SSSR qaitadan çavьlsьn, SSSR memleket retjnde өmjр syrmeidj, SSSR çai qana geografialьq uqьm, odan vasqa esnәrse de emes ekendjgь carcь çurtqә estjlerljktei volьp çarialansьn! dedj. (Çalьp kylkj.)

Amerika qaitadan çavьlsьn dep rezolutsia qondьrsa da, Cedrinnjң viurokratь, өзjnjң varьp turgan topastьqьna qaramastan, degenmen naqtьль kyidj tysjnetjndjgjnjң elementjn көrsetjр, jcjnәn: «vjraq, vül, sjrә, menjң qolьmda emes-au» degen. (Çappaı көңldj kylkj, du qol caralaqtau.) German ofitsiozьndaqь gospodinderdjn uquqa aqьль çetepesjn men vjlmәimjn, belgjlьvjр memlekettj qaqaz çyzjnde

olar, әрине, «ҫава» алады, ал егер сьпын айтатын болсақ, «вўл оларды қолында емес»... (Ҫарпай көңлїдї kylkj, du qol caralaqtau.)

Ал ендї SSSR Конституцсиясы қўрғақ уәде, «потемкин дереvнесї» ҫәне басқа сол сықылдымыс дегендерге келетїн болсақ, өзїне өзї айғақ волатын әвден айқындалған вїрнесе фактыларды атар өтсем деп едїм.

1917 ҫылы SSSR қалқтары вїрҫуазияны қўлатты да пролетариат диктатурасын орнатты, Совет өкметїн орнатты. Вўл — уәде емес, факты.

Онан соң, Совет өкметї помещиктер тавып ҫоїр, вўрғын помещиктерге, қазынаға ҫәне монастырларға қараған ҫерлерден 150 миллион гектардан аса ҫердї ҫағуаларға бердї, вўл ҫер ҫағуаларды қолында воїр келген вўрғын ҫерлерїнен басқа. Вўл — уәде емес, факты.

Онан соң, Совет өкметї капиталистер тавына експроприация ҫыргїздї, оларды банклерїн, заводтарын, темїр ҫолдарын ҫәне басқа өндїрїс саямандарын мен қўралдарын тартыр аїр, оларды сotsialistjk менсїк деп ҫарилалды, вўл кәсїр орндағыны ҫасына ҫўмыссы тавыны ең таңдаулы адамдарын қойды. Вўл—уәде емес, факты. (Ўзақ қол caralaqtau.)

Онан соң, Совет өкметї өндїрїстї кәсїр пен аул ҫағуасылықын ҫаңа техникалық базасы вәр ҫаңа, сotsialistjk негїзге ұйымдастырғы, мынадай тавыстарға ҫеттї: SSSR егїн ҫағуасылықын қазїргї кезде соқьстан вўрғын ҫағуасылықын 1½ есе көр продукция бердї, индустрия соқьстан вўрғын ҫағуасылықын 7 есе көр продукция ҫасар сықарғыр отыр, ал қалқ дохобы, соқьстан вўрғын ҫағуасылықын салыстырғанда, төрт есе өсїр отыр. Мўны вәргї—уәде емес, факты. (Ўзақ қол caralaqtau.)

Онан соң, Совет өкметї ҫўмыссыздықты ҫойды, еңбек ету правосын, тынық правосын, оқыр вїлїм алу правосын ҫызеге асырды, ҫўмыссыларға, ҫағуаларға, интеллигенцияға материалдық ҫәне мәдениеттїк ҫақьсы ҫақьдәларды қамтамасыз етїр бердї, азаматтарды даусты ҫасырғын беру ҫоїлмен ҫыргїзїлетїн ҫалрға вїрдеї, төте ҫәне тең саяу правосын ҫызеге асырғын қамтамасыз еттї. Мўны вәргї—уәде емес, факты. (Ўзақ қол caralaqtau.)

Ақырғында, SSSR ҫаңа Конституцияны проектїсїн берїр отыр, вўл—уәде емес, қайта ҫалрға мәлїм вўл фактыларды тїркеп, заң ретїнде вайанды еткендїк, қазїрдїн өзїнде қол ҫеткен ҫәне ҫеңїр аїнған тавыстарды тїркеп, заң ретїнде вайанды еткендїк.

Осыларды вәрғынған кейн герман офисіозындағы господіндердїн «Potemkin derevnesї» ҫайындағы сандалған сөзї неге әкелїр қўиалды, турасына келгенде, оларды сандалыр ҫыргендегї оїлаған мақьсаты — қалқтан SSSR туралы сьндықты ҫасырғы, қалқты адастырғы, қалқты алдау емес пе, деген сўрақ туалды.

Фактылар осындаї. Ал факты дегенїмїз, ҫўрт айтатындаї, вўлтартпайтын нәрсес. Герман офисіозындағы господіндер онда фактыларды өзїне ҫаман деуї мүмкїн. (Ҫалр kylkj.) Ал онда вўларға оғыстың белгїлї мақьлыны сөзїмен ҫауар беруге волалды: «Ақырғыларға заң ҫазылаған». (Көңлїдї kylkj, ұзақ қол caralaqtau.)

Сьпыларды үсїнсї группасы Конституция проектїсїнїн белгїлї қасиеттерї вәр екендїгїн мойындаудан қаспалды, вўл группа проектїнї ҫөңї вәр нәрсес деп есептеїдї, вїрақ, вайқасаңыздар, проектїнїн вїрқатар

ережелерінің қызығына асығып, бұл группа өте күмәнданады, өйткені, бұл группаның сенімсіздігі, бұл ережелер затында іске асырылмайды, қағаз қызығында қалуға тиісті ережелер көрінеді. Бұлар, құмсарта айтқанда, скептиктер. Бұлар, бұл скептиктер, барлық елдерде бар.

Айттыр өте керек, бұлармен біз бірінші рет кездесіп отырғанымыз жоқ. Болшевиктер 1917 жылы өкімет билігін қолына алғанда, скептиктер: болшевиктер қаман адам емес те сықар, бірақ олардың өкімет қолындағы ісін еспәсе сықарды, олар қулаиды деген болатын. Бірақ, іс қызығына келгенде болшевиктер қулаған жоқ, скептиктер қулады.

Азамат соғысы мен ел интервенциясының маңысында скептиктердің бұл группасы: Совет өкіметі, әрине, қаман пәсе емес, бірақ, Деникин мен Колчакқа елдіктер қосылып, Совет өкіметін, сірә, қеңе алар дегенді айтты. Бірақ, іс қызығына келгенде, скептиктер бұл қеңе дегеннен қаңыды.

Совет өкіметі бірінші бесжылдық планын қаралағанда, скептиктер таңда сахнаға сықар: бесжылдық план, әрине, қағаз іс, бірақ бұл іске аса қойар ма екен, болшевиктердің бесжылдық планын іс сықарды деп ойлауға болар деген еді. Алда, фактылар скептиктердің таңда қолы болмай сықарып, бесжылдық планын төрт жылда орындауын көрсетті.

Қаңа Конституцияның проектисі қәне скептиктердің мұны сынауы туралы да осыны айттымыз керек. Проектінің қаралауы-ақ мұны екен, сынылардың бұл группасы таңда сахнаға сықар, Конституцияның кейбір ережелерінің іске асығып туралы таңда сағуайыма саһнадан күдіктілігін айтты, күмәнділікпен білдірді. Скептиктер бұны талай рет қандай масқара болып қалса, бұл қолы да, қазірде сондай масқара болатындығын анық, бұған күмәндануға есбір дәлел жоқ.

Сынылардың төртінші группасы қаңа Конституцияның проектисіне қарсы аттан қасағанда, мұны «оңға қарай ауысқандық» деп, «пролетариат диктатурасын айнағандық» деп, «болшевиктік режімді қойғандық» деп сипаттап отыр. «Болшевиктер оңға қарай ойысты, бұл факты» — деп олар тоқыз саққа қығыртып, сұлар қыр. Бұл қәнде әсіресе кейбір поләк газеттері қәне Американың бірінші-саран газеттері өте тырастаныр қыр.

Бұл сынысымақтар туралы не айтуға болады?

Егер құмсысы тавының диктатурасының базасын ұлқайтқандығы қәне диктатураны қоғамға мемлекеттік басшылық етудің анақұрлымын оғамды, солай болғанның кейін, — анақұрлымын күсті системасына айнадығандығы бұлар құмсысы тавының диктатурасын күсеіткендік емес, қайта, соны әсіреткендік немесе тіпті содан айнағандық деп қотыр отырса, затында бұл господіндердің өзі — құмсысы тавының диктатурасының не екенін білеме екен? деп сұрауға болатын сықар.

Егер сotsializmнің қеңістерін заң ретінде байанды еткендік, industrialандыру, коллективтендіру қәне демократияландыру тавыстарын заң ретінде байанды еткендік оларда «оңға қарай ауысқандық» деп аталатын болса, затында бұл господіндердің өзі — солы мен оңының айырмасының қандай екенін білеме екен? деп сұрауға болатын сықар. (Қалпы күлкі, қол қаралауға.)

Bül gospodinder Konstitutsianıñ proektjsın sınaqanda әvden catasыр vjtken, catasqannan кейн, оң мен соьпын қайс екенджгjn айға алмай вьльқтырған, вўқан есвjr кумән volmasqa тijs.

Ось ретте Gogoldjn «Өлj қандағьндақь» Pelageia degen malai «қыздь» eske тysjmei volmaidь. Gogoldjn айтўнса, вўл қыз вjr ret Cicikovтың көсjгj Selifanqa қол көрsetemjn деп, қолды оң қақьн сол қақьнан айға алмай catasыр, вjr қатты ұйальр қалқан. Bждj сьнаусь polәk gazetterjндегjler, қансана мен-mensjngenmen, «Өлj қандардақь» malai «қыз» Pelageianың ұқыпыс дәреçesjnen онса ұзар кете алқан қоқ деп вjлу керек. (Қол capalaқтау.) Esterjнjзде сьқар, оң мен соьп cataстырғань усjn сөгjр, esesjn қайыр, көсjгj Selifan Pelageiaqa «Әй, қара таван-ай... оңьн мен соьнды вjлmeisjн» degen volатын қол. Menjн ойтса, оғасолақ сьпсылағьтыздь да сөгjр: Әй, сьпсысьмақтар-ай, ондарьн мен soldарьнды вjлmeisjnder-ау, деп айтсақ дўғьсрақ volar edj. (Озақ қол capalaқтау.)

Ақығьнда, сьнаусьлардың тақыда вjr группасы бар. Eger мўпын алдындақь группа Konstitutsianың proektjsın қўмысць тавьпын диктатурасынан айыр отьр деп айртаса, ал вўл группа, соьн керjsjнсе, — Konstitutsianың proektjsj SSSR дақь қазjргj қалыты есвjr өзгерткен қоқ, қўмысць тавьпын диктатурасын сол куйнсе қозқатай қалдыр отьр, саياسي partialардың востандьқына қол берmei отьр, kommunistjk partianың SSSR дақь қазjргj çetekcjljk қалпын сол куйнсе кycjнде қалдыр отьр деп айртаидь. Опын берçақында, сьнаусьлардың вўл группасы SSSR да partialар востандьқыпын қоқтықь — демократизм negjzderjн вўзқандьқтың белгjsj деп esepтер отьр.

Мен тьпань мойндауым керек: иа, қаңа Konstitutsianың proektjsj қўмысць тавь диктатурасындың реçimjn сьпында да вўрынды кycjнде қалдыр отьр, сол сьқыды SSSR kommunistjk partianың қазjргj çetekcjljk куйн де өзгертpei, қалпынса сақтар отьр. (Du қол capalaқтау.) Eger қўрmetтj сьпсылар мўпын Konstitutsia proektjsjнjн кемcjljгj деп esepтесе, вўқан амал қанса. Ал, вjз, volcevиктер, мўпын Konstitutsia proektjsjнjн артықса қасietj деп вjлемjз. (Du қол capalaқтау.)

Тығьлj саياسي partialардың востандьқына кelseк, вўл çонде вjздjн көзқарасьтыз вjраз басқарақ. Partia degenjмjз тартың вjr вөlegj, опын алдынды қатарлы вөlegj. Bjnese partia, solai volқаннан кейн partialардың востандьқы да вjгjмен вjгjнjн myddelerj çау çәне сьспайтын antagonistjk тартарь бар, мәсelen, капиталистер мен қўмысцьлар, помещиктер мен сагуалар, кулактар мен кedeiler çәне басқа сондайлар бар қоқамда қана өмjр syre алady. Ал SSSR да капиталистер, помещиктер, кулактар çәне басқа солар сьқыды тартар қазjрдjн өзjнде-ақ endj қоқ. SSSR да екj қана тар, қўмысцьлар мен сагуалар қана бар, вўлардың myddelerj вjг-вjгjмен çау emestjгj вьлай тұрсьн, қайта, тjптj вjг-вjгjмен dos. Олай volса, SSSR да вjnese partianың өмjр syгijне negjз қоқ, solai volқаннан кейн ол partialардың востандьқына да negjз қоқ. SSSR да тек вjr қана partiaqa, kommunistjk partiaqa қана negjз бар. SSSR да тек вjr қана partia — қўмысцьлар мен сагуалардың myddelerjн ваты тырде çәне ақығьна deijn қорқаусь kommunister partiasь қана өмjр syre алady. Ал ось тартардың myddelerjн вўл partianың

қорғауы қаман еместігіне есвјр кутән вола қоіар та екен. (Du qol caralaqtai.)

Demokratianь әңгіме еткен voladь. Al demokratia degen ne? Antagonistik taptarь var kapitalistik elderde demokratia degennijь özj, saıьр kelgende kuctjlerge arnalqan demokratia, azсыьқ volьр oтырqan дәulettjlerge arnalqan demokratia. SSSR daqь demokratia, mұnьн ke-risjnce, еңбекcјlerge arnalqan demokratia, іақпн varьқ құrtqa arnalqan demokratia. Al vūdan cьqatьн qortьndь: demokratizmнijь negjzderjn SSSR қаңа Конституциясының проектисі vūзыр oтырqan қоқ, қайта burьuazialьқ konstitutsialar vūзыр oтыр. Mjne sonдьqtan, menijь oıьmca, SSSR Конституциясы dynie қызjндегј vјrden-vјr aқьрна deijn demokratiacьl Konstitutsia.

SSSR қаңа Конституциясының проектисін burьuazianьн сынауы қөпjндегј jstijь қаіь osь.

V

KONSTITUTSIANьNь PROEKTISJNE OSьNьLOJAN TYZETULER MEN QOSьMCALAR

Proektjнj vьkijь qalqьmьz volьр talqьlaqan uaqьtta Konstitutsianьnь proektisjне azamattardьnь engjzgen tyzetulerj men qosьmcalarь қаіьndaqь мәselege keleijk.

Konstitutsia proektisjн vьkijь qalqьmьzdьnь talqьlauь, құrtqa mәljm, aitarьqtai edәujь tyzetuler men qosьmcalarь verdj. Būlardьnь vәgј de sovet vaspa sөzjnde қарialanьр cьqть. Tyzetuler әldenese aluan volqandьqtan қәne olardьnь vaқalььқь vјrdei volmaqandьqtan, menijь oıьmca, tyzetulerdj yc kategoriada vәlu qolailь volar edj.

Vјrjncj kategoriadaqь tyzetulerdjн өзgece belgјsj sol — vūlar Konstitutsia мәselelerjn aıьр oтырqan қоқ, kelecekteгј zaң cьqaratьн organdardьnь kьnve-kьngj zaң cьqaru құmьсь қаіьndaqь мәselelerdj qozqar oтыр. Qamsьzdandьru қөпjндегј қеке мәseleler, kolhoz qūгьльсьньн keivјr мәselelerj, өndjгjs kәsjр qūгьльсьньн keivјr мәselelerj, finansь құmьсьньн мәselelerj, — vūl tyzetulerdjн temalarь mjне osьndai. Sjғә, vūl tyzetulerdjн avtorlarь Konstitutsia мәselelerj men kьnve-kьngj zaң cьqaru мәselelerjнjн arasьndaqь aıьmascььqть ұқьньр қетpegen. Dәl sonдьqtan da olar Konstitutsiaqa zaңdь neqūrьm көvjrek kjrjstjгјр қјberuge тьрьsqan, sөitjр Konstitutsianь zaңdar қinaqь сыqьldь vјr nәsege ainaldьruqa vet alqan. Bјraq Konstitutsia — zaңdar қinaqь emes. Konstitutsia — negjzгј zaң, tek negjzгј qana zaң. Konstitutsia kelecekteгј zaң cьqaratьн organdardьnь kьnve-kьngj zaң cьqaru құmьсьна toqtai salmaidь, qaita қol beredj. Konstitutsia sonдай organdardьnь kelecekteгј zaң cьqaru jsjне zaңdь vaza берjр oтыр. Sonдьqtan mūndai tyzetuler men qosьmcalarь Konstitutsiaqa тура қatnasь қоқ volqandьqtan, menjңce, eljmjzdjн kelecekteгј zaң cьqaratьн organdarьна қјberjлuge tijs.

Ekjncj kategoriada Konstitutsiaqa tarixi spravkelerdjн elementjн

nemese Sovet ökmetsjnij azır çenir ala qoımaqan, kelesekte çenir aluqa tijstı tabıstarı çayındaqı deklaratsianı elementin engizuge tırsıqan tyzetuler men qosımcalardı qosuqa voladı. Partianı, çımıscı tabı men vykıl eñbekçilerdij sotsializmni çenir sıqıy usın kuresken üzaq çıdarınnı içinde qandai qıındıqtardı çengendijin Konstitutsiada atap kersetu; sovet qozqalısınnyı typkı maqsatın, iaqni tolıq kommunistik qoqam ornatu isin Konstitutsiada kersetu, — bül tyzetulerdij tyrlıce vaqıtta talai-talai qaitalanır aıtılqan temalardı mjne osındai. Menij oımtca, Konstitutsiaqa tura qatnası çoq volqandıqtan mündai tyzetuler men qosımcalar da alıpaı vılai qaldırılıuqa tijı. Konstitutsia degenimiz qazırdij özinde qol çetken çäne qamtamasız etilgen tabıstarı tırkeu çäne solardı zañ retinde baıandı etu. Eger vız Konstitutsianı osı negizgi sipatın vızvaımsız desek, vız Konstitutsiaqa etken vaqıttarımız çayındaqı tarixi spravkelerdj nemese SSSR eñbekçilerinij kelesekte çenir alatın tabıstarı çayındaqı deklaratsialardı qosır tolıra bermeuimiz kerek. Bül iske arnalqan vızde vasqa çoldar çäne vasqa dokumentter var.

Aqırında, usıncı kategoriaqa Konstitutsianı proektisine tura qatnası var tyzetuler men qosımcalardı çatırzu kerek.

Bül kategoriaqa kjretin tyzetulerdij edäuirj proektinij çazuın oñdeu retindegj tyzetuler. Sondıqtan bülardı osı Siezdij Redaksialıq komissiasına beruge volar edj, menij oımtca, ondai komissianı Siez qırar, çäna Konstitutsia tekstinij typkılıktı redaksianı belgileudj Siez sol komissiaqa tapsırar deimjin.

Al usıncı kategoriadaqı qalqan tyzetulerge kelsek, bülardıñ anaqırlym jıj mañız var, sondıqtan, menıñce, bular turalı bül çerde vırnece söz aituqa tura keledj.

1) Eñ aldımın, Konstitutsia proektisinij 1-statiasına çatatın tyzetuler turalı. Tört tyzetu var. Birreuler — «çımıscılar men carualardıñ memleketj» degen sözdij ornına: «eñbekçilerdij memleketj» deü kerek deidj. Ekinçilerj — «çımıscılar men carualardıñ memleketj» degen sözge — «çäne eñbekçı intelligentsianı» degen sözdij qosı kerek deidj. Üsinçilerj — «çımıscılar men carualardıñ memleketj» degen sözdij ornına — «SSSR territoriasın meken etken varlıq rasalar men ültardıñ memleketj» deü kerek deidj. Törtinçilerj — «carualardıñ» degen sözdij ornına — «kolhozçılardıñ» nemese «sotsialistik egjin caruasıbıq eñbekçilerinij» degen sözdij alı kerek deidj.

Bül tyzetulerdij alı kerek pe? Menij oımtca, kerek emes.

Konstitutsia proektisinij 1-statiası ne çayında aıtır otır? Bül statia sovet qoqamınnyı taptıq sostavı çayında aıtır otır. Vız, marksister, Konstitutsiada qoqamımızdıñ tap sostavı çayındaqı mäselenj aıtıpai ete alamız va? Çoq, aıtıpai ete almamız. Sovet qoqamı, çürtqa mäljin, ekj taptan, çımıscılar men carualardan qıralır otır. Konstitutsia proektisinij 1-statiası däl osınlı aıtır otır. Olai volsa, Konstitutsia proektisinij 1-statiası qoqamımızdıñ tap sostavın dırıs kersetir otır. Al eñbekçı intelligentsia ce? der sırausılar volub mymkjin. Intelligentsia esuaqıtta tap volqan çoq çäne vola almaq emes, — intelligentsia özijnij mycelerjin qoqamınnyı varlıq taptarınan qırap otıra-

тың прослоика болған, әлй де сондай болып қалады. Бүгінгі уақытта интеллигенция өзіннің мүшелерін дүркен, бұлғауазия арасынан, аздар қауадап және тек болар-болмас дәрежеде қана құтымысқалардан құрап отыратын. Біздің, совет уақытында интеллигенция өзіннің мүшелерін көбінесе құтымысқалар мен қауалардың арасынан құрап отыр. Дегенмен, интеллигенция қалай құралса да, оның сипаты қандай болса да, қайткенде де интеллигенция прослоика болып тавылады, тап вола алмайды.

Бұл қақдай еңбекші интеллигенцияның прауоларына нұқсан келтірмейме? Есвйр келтірмейді! Конституция проектысіннің 1-статиясы совет қоқамының тырлй слоиларының прауоларын айтып отыраған қоқ, сол қоқамның тартық составын айтып отыр. Совет қоқамының тырлй слоиларының прауолары, соның ісінде еңбекші интеллигенцияның прауосы да, Конституция проектысіннің әсіресе оныңсы және онвйрінсі таруаларында айтылады. Құтымысқалар, қауалар мен еңбекші интеллигенция еліміздің қауасылық, саиясат, қоқам және мәдениет өміріннің варлық сфераларында әвден тең прауоль екендігі бұл таруалардан айқын көрinedj. Олай болса, еңбекші интеллигенцияның прауоларына нұқсан келуі туралы есвйр сөз де волауға мүмкін емес.

СССР составына кйретін ұлттар мен расалар туралы да осыны айту керек. Конституция проектысіннің екінсі таруында-ақ СССР — тең прауоль ұлттардың еркін союзы деп айтылған. Ал Конституция проектысіннің 1-статиясында, совет қоқамының ұлт составын емес, тап составын байандар отыраған осы статиясында бұл формуланы қайта айту керек пе? Әрине, керек емес. Ал СССР составына кйретін ұлттар мен расалардың прауоларына келсек, бұл туралы Конституция проектысіннің екінсі, оныңсы және онвйрінсі таруаларында айтылған. СССР дағы ұлттар мен расалар еліміздің қауасылық, саиясат, қоқам және мәдениет өміріннің варлық сфераларында вйрдеі прауомен пайдаланатындығы бұл таруалардан айқын көрinedj. Олай болса, ұлт прауоларына нұқсан келуі туралы есвйр сөз де волауға мүмкін емес.

«Сауа» деген сөздің орнына «колхозсы» деген сөзді, немесе «социалистік егін қауасылықтың еңбекшісі» деген сөздерді алу да теріс болар еді. Вйрінсіден, қауалардың ісінде колхозсылардан басқа әлй де колхозсы болмаған миллионнан аса үй бар. Бұларды қайтпек керек? Бұл тызетудың авторлары оларды есептен сықарып тастағысы келмейме екен? Бұл ақыдылық болмас еді. Екінсіден, егер қауалардың көрсілігі колхоз қауасылықтың қыргызы отыrsa, мұның мәнісі — колхозсы қауа енді қауа волаудан қалды, оның енді жеке өз қауасылық, өз қора-қорысы және басқа сондайлар қоқ деген сөз емес. Үсінсіден, онда «құтымыс» деген сөздің орнына да «социалистік өндірісті кәсіптің еңбекшісі» деген сөзді алуға тура келер еді, алайда, тызетудың авторлары неіктен екені белгісіз, мұндай ұсыныс қасатаған. Ақында, вйзде құтымысқалар тағы мен қауалар тағы қазірдің өзінде қоқалып вйтп пе екен? Ал олар қоқалып вйтреген болса, бұлардың еңелден келе қатқан аттары тілден сықарып тастау керек болар ма екен? Сйрә, бұл тызетудың авторлары қазіргі қоқамды емес, тап воламын, құтымысқалар мен қауалар вйрғанда коммунистік қоқамның еңбекшісіне айналатын келекестегі қоқамды айтып отыраған болар. Олай болса, бұлар кө-

rer көзге aldъ орап отъr. Bъpaқ Kоnstitutsiанъ çасақанда kelecектегъge syienvei, qazırgıge syienu kerek, оsъ kynnıñ özınde var nәsege syienu kerek. Kоnstitutsia aldъ oraı almaıdъ, oraıqa da tijs emes.

2) Onan соң, Kоnstitutsia proektısnıñ 17-statiasына tyzetu var. Bұл tyzetu soıuzdas respublikalar SSSR dan emjn-erkjn сьqьp ketuge pravolъ degen 17-statianъ Kоnstitutsianъñ proektısnen myldem сьqьr tastaı kerek deıdj. Menıñ оıymca, bұл üsьns dıgъs emes, sonđqtan Siez münъ almaıqa tijs. SSSR — teñ pravolъ soıuzdas respublikalardъñ öz erjkerjmen vıjkken soıuzъ. SSSR dan emjn-erkjn сьqьp ketu pravosъ çaıyndaqъ statianъ Kоnstitutsiadan сьqьru — bұл soıuzdъñ ьqtıarlıbъ sipatъn bұzu degen sөz voladъ. Bız bұdan aıaq vasa alamъz va? Menıñ оıymca, bız bұdan aıaq vasa almaımъz, vaspaıymъz da tijs. SSSR sostavъnan сьqьsъ keletjn vırde vıj respublika SSSR da çoq, sonđqtan 17-statianъñ praktikalъq mañbъz çoq deıtındıj var. Bızde SSSR sostavъnan сьqьsъ keletjn vırde vıj respublika çoq, bұл әrine, ras. Bъpaқ bұdan soıuzdas respublikalardъñ SSSR dan emjn-erkjn сьqьp ketuge pravolъ ekendıgjn Kоnstitutsiada vız aıtpaıymъz kerek degen qortъndъ tıptı tumaidъ. SSSR da оnъmen qatar ekjncı vıj soıuzdas respublikanъ vasъp çaıyndaqъsъ keletjn soıuzdas respublika da çoq. Bъpaқ bұdan soıuzdas respublikalardъñ pravolarъ teñ ekendıgjn aıtatъn statianъ SSSR Kоnstitutsiasыnan сьqьr tastaı kerek degen qortъndъ tıptı tumaidъ.

3) Onan соң, Kоnstitutsia proektısnıñ ekjncı taraıyна çaıadan vıj statia qosu kerek degen üsьns var, bұл statianъñ mazmınъ — avtonomialъ sovettı sotsialistık respublikalar caruacыbъ çәne мәdeniet-tık damudъñ tijsı dәreçesıne çetkende, olardъ soıuzdas sovettı sotsialistık respublikaqa aınaldыruqa voladъ degenge keljp tıreledj. Bұл üsьnsъ aluqa vola ma? Menıñ оıymca, münъ aludъñ keregı çoq. Bұл üsьnsъ tek vıj qana mazmınъ çaıyнан terjs emes, оnъmen qatar дәlelderı çaıyнан da terjs. Avtonomialъ respublikalardъ soıuzdas respublikalardъñ qatarына көcırgende, olardъñ caruacыbъ çәne мәdeniet çәnjndegı eseıujn дәlel etuge volmaidъ, sol сьqьldъ vıj respublikanъñ avtonomialъ respublikalar qatarында qaldыrlybъn da оnъñ caruacыbъ nemese мәdeniet çәnjndegı artta qalqandъqъmen дәleldeuge volmaidъ. Bұл — marksistık, lenındık көzqaras volmas edj. Mәselen, Tatar respublikasъ avtonomialъ respublika kyıjnde qalъp отъr, al Qazaq Respublikasъ Soıuzdas respublika volmaqъsъ, vıpaq münъñ mәnjıj — мәdeniet-tık çәne caruacыbъ damıbъ çaıyнан Qazaq Respublikasъ Tatar Respublikasыnan çoqarъ tır degen sөz emes. Jstıñ çaıbъ дәl оsьnsъñ kerıj-sınce. Mәselen, Edıj voıyndaqъ nemjsterdjı avtonomialъ Respublikasъ men Qыrғызdъñ soıuzdas Respublikasъ turalъ da оsьnsъ aıtu kerek, bұлardъñ vıjncıjı, avtonomialъ respublika kyıjnde qalъp отъrқaıymen, мәdeniet çәne caruacыbъ çaıyнан ekjncısnen çoqarъ.

Avtonomialъ respublikalardъ soıuzdas respublikalardъñ qatarына көcırguge negıjz volatъn belgıler qandai?

Olar, ol belgıler, — yseu.

Vıjncıden, respublikanъñ çaı-çaıqьlnъ vәgı vırdeı SSSR territoriasъ emes, cetkerı otъrқan respublika volubъ qaçet. Nege? Sebevıj:

eger soiuzdas respublikаның SSR Soiuzынан сыңау pravosъ saqtalатын bolsa, onda soiuzdas respublikaға айналған сол respublikаның SSR Soiuzынан сыңау мәselesjn logika çenjnen de, faktъ çyzjnde de көterijne mymkjncijlgj volub qaçet. Al mündai мәselenj, мысал usjn aitqanda, cet memleketterdjñ vjreujmen cektес отьрған, solai volqannan keijn, çan-çaqьнынъ vëgj vjrdеi SSSR territoriasъ emes respublika қана көtere alady. Әгине, vjzde SSSR dan сыңау мәselesjn faktъ çyzjnde көteretjn respublikalar çоq. Vjraq soiuzdas respublika SSSR dan сыңауға pravosъ volqannan keijn, jstj soncalьqtъ anyq retter, vül pravonyñ özj vos çәne maqnasъz qaçazqa айналь ketreitjndeи etu kerek. Мысалға, Bacqұrt nemese Tatar Respublikasъn alaıьq. Bül avtonomialъ respublikalar soiuzdas respublikalardьñ qatarьna көcjrjldj deijk. Bular SSSR dan сыңау мәselesjn logika çenjnen çәne faktъ çyzjnde qoia alar ma edj? Çоq, qoia almas edj. Nege? Sevevj: vulardьñ çan-çaqьнынъ vëgj de sovet respublikalarъ çәne ovьstarьmen qorcalqan, сынпн aitqanda, vulardьñ SSSR sostavьnan esqaida сықатын çerj çоq. (Çalрь kylkj, qol caralaqtau.) Sondьqtan mündai respublikalardь soiuzdas respublikalardьñ qatarьna көcjrj dьrьs volmas edj.

Ekjncjden, sovet respublikasьna özjnñ атақын берjр отьрған ұлт-тынъ өзj sol respublika jcjnde azдь-kөртj tütas көpcjijk volub qaçet. Мысалға, Qьrьmнынъ Avtonomialъ Respublikasъn alaıьq. Bül cetkerj отьрған respublika, vjraq qьrьm tatarlarъ vül respublikada көpcjijk emes, qaita, — vular onda azсььq. Olai bolsa, Qьrьm Respublikasъn soiuzdas respublikalardьñ qatarьna көcjrj dьrьs ta volmas edj çәne logikaға simas edj.

Ycjcjden, respublikаның өзj qalqьнынъ sanъ çaqьnan onca kjckene volmaub qaçet, onьñ qalqь, мысал usjn aitqanda, eñ volmaqanda millionnan kem volmai, qaita artьq volub qaçet. Nege? Sevevj: qalqь сақьн, armiasъ samalъ kjckene қана sovet respublikasъ tәuelsjz memleket volьp өmjр syre alady dep samalaudьñ өзj dьrьs volmaqan volar edj. Mündai respublikаны imperialis çьrtqьctar jlezdjñ arasьnda vasьp alатындьqьna kymәndanudьñ retj vola qoiarma eken.

Menjñ oıьmca, osьndai oviektivtj yc belgjsj volmasa, qai avtonomialъ respublikаны bolsa da soiuzdas respublikalardьñ qatarьna көcjrj мәselesjn дәl qazjrgj tarixi momentte көteru dьrьs volmaqan volar e.ij.

4) Onan soң, 22-cj, 23-cj, 24-cj, 25-cj, 26-cj, 27-cj, 28-cj çәne 29-cj statialarda soiuzdas respublikalardьñ өlke men ovьstarға vөлjn-gen әkjmciijk-territoria vөлjcterjn tygel atар көсетken sözderdj альр tastau kerek deidj. Menjñ oıьmca, vül da qavьldauға volmaitьn üсьnьs. Ölkeler men ovьstardь qülсьna-qülсьna çәne talmastan qaita-qaita vөle берuge daıьn tūratьn, söitjр çүмьstь vььqтьгьр, çүмьsta senjmsjz-djk tuqьzatьn adamdar SSSR da var. Konstitutsianьñ proektjsj sonдай adamdardь auzдьqtaıdy. Çәne vül өte çaqьsь, өitkenj, өзge көр retlegj sьqьldь, vül çerde de vjzde senjmdjijk atmosferasъ volub kerek, tūraq-тыьq, aiqьndьq kerek.

5) Besjcj tyzetu 33-statiaға çatady. Ekj palatanьñ qūrьlyьn qolaisъz көrjр, Ülttar Sovetjn çoıu kerek deidj. Menjñ oıьmca, vül tyzetu de dьrьs emes. Eger SSSR vjrgьñqai ült memleketj volqan bolsa, onda

ekj palatalь sistemadan vjr palatalь sistema çaqşь volqan volar edj. Bjrıq SSSR vjgьıqai ulti memleketj emes. SSSR, çürtqa mäljm, көр ulti memleket. Bjde, ulti qaramastan, SSSR daqь varlyq eñbekcilerdij ortaq myddelerjn көздеp oтырған қоғарқы organ var. Bül — Soıuz Sovetj. Al SSSR ultiarьny ortaq myddelerjnen vasqa onь ystjne özderjnjn ulti özgeceljcterjmen vailanьstь özderjnjn aıgьca, erekce myddelerj de var. Bül erekce myddelerdj eskermeuge vola ma? Çoq, volmaidь. Däl osь erekce myddelerdj көздеp oтырать deves қоғарқы organ kerek pe? Sөzsiz kerek. Mündai organ volmasa, SSSR sьqьldь көр ulti memlekettj vasqaru da mymkjn volmas edj, vüqan kymән volmasqa tijs. Bül organ — ekjncj palata, SSSR Ulttar Sovetj.

Evropalьq çәne Amerikalьq memleketterdij parlamenttjk tarixьn aitьp, vül elderde ekj palatalь sistema çaman nәtiçe qana verdj, daqьda ekjncj palatanь özj azьp, reaksiань ortalyqьna ainalьp çyr, jgerj vasatьn qozqalьsqa kedergj volьp çyr deitjndjk var. Münyь vәgj de ras. Bjrıq münyь olai volьp oтырған sevevj — ol elderde palatalardьn arasьnda teñdj çoq. Çürtqa mäljm, vjrjncjsjne qaraqanda ekjncj palataqa pravonь көvjrek veretjnj sriek emes, onan soң, daqьda, ekjncj palata demokratiasьz çolmen qıgьladь, onьn mycelerjn қоғарьdan taqaiьndau çolmen qıratьndьq sirek emes. Eger palatalardь vjr vjrjmen teñese, ekjncj palatanь da vjrjncj palata sьqьldь, demokratiальq çolmen üymdastьrsa, vül кемcjljcter sөzsiz volmaidь.

6) Onan soң, Konstitutsianьn proektjsjne ekj palatanьn myce sanьn teñeu kerek degen qosьmca var. Menjñ oıymca, vül üsьnьstь qavьldauqa volar edj. Menjñce, vül üsьnьs saiasi çәppen көger көzge çaqşь nәtiçe veredj, өitkenj vül üsьnьs palatalardьn vjr vjrjmen teñ ekendjgjn atar көsetedj.

7) Onan soң, Konstitutsia proektjsjne üsьnьlp oтырған qosьmca — Soıuz Sovetjnjñ deputattarь qandai çolmen sailansa, Ulttar Sovetjnjñ deputattarь da sondai tәte sailau çolmen sailanь kerek deidj. Menjñ oıymca, vül üsьnьstь da qavьldauqa volar edj. Ras, sailauda münyь vjraz texnikальq ьıqaisьzdbьqtardь tuqьzь mymkjn. Al onьn esesjne vül üsьnьs saiasi çәppen yiken üts alyp veredj, өitkenj vül üsьnьs Ulttar Sovetjnjñ vedeljn көteruge tijs.

8) Onan soң, 40-statiaqa üsьnьlp oтырған qosьmca var, vül qosьmca Üль Sovettjñ Prezidiumjne uaqьtca zañ aktjlerjn sьqaru pravosь verjlsjn deidj. Menjñ oıymca vül qosьmca dürьs emes, münyь Siez qavьldauqa tijs emes. Zaңdь belgjij vjr qana organ sьqarmai, vjrqatar organdar sьqaratьn qalьptь endj çoiu kerek. Bül qalьptьn özj zaңdardьn tıraqtь volu prinsipjne qaicь keledj. Al zaңdardьn tıraqtьlyqь vjzge qazjr vıgьnqьdan әlde qaida көvjrek kerek. SSSR zañ sьqarucь өkmet viljgjn vjr qana organ, SSSR Üль Sovetj qana jske asьgьp oтыruqa tijs.

9) Onan soң, Konstitutsia proektjsnjñ 48-statiasьna qosьmca engjzu kerek degen üsьnьs var, vül qosьmca SSR Soıuzьnyñ Üль Sovetj Prezidiumjnjñ predsedateljn SSSR Üль Sovetj sailamasьn, eldjñ vykjl qalqь sailaitьn volьn deidj. Menjñ oıymca vül qosьmca dürьs emes, өitkenj ol vjzdijñ Konstitutsiamьzdbьn ruxьna sai kelmeidj. Bjzdijñ

Konstitutsiamыздың sistemasь воиьнса SSSR da Ыь Советрен qatar vykjl qalq sailap qoiatьn әне zjn Ыь Советке qarsь qoia alatьn der-ves prezident voluqa tijs emes. SSSR daqь prezident kollegialь voladь, vьl Ыь Sovettjн Prezidiumj, vykjl qalq sailamai, Ыь Совет sailap qoiatьn әне zj Ыь Советке esep berjь otьratьn Ыь Совет Prezidiumjnн predsedatelj de osьqan kjredj. Tarixtьn tagrivesjne qaraqanda, oqarqь organdardьn osьlai qьrylub — eн demokratialьq qьrylbs, eldjн kereksjz tosьn oqiqalarqa kezdespeujn qamtamasьz etetjn qьrylbs.

10) Onan soн, taqьda aнaqь sol 48-statiaqa tyzetu var. Bьl tyzetu vьlai deidj: SSSR Ыь Советjnн Prezidium predsedateljnн onbasarь 11 ge etkjzjlsjn, sonдa эвjr soiuzdas respublikadan vjr onbasar volatьn volsьn deidj. Menjn oьmса, vьl tyzetudj qavьldauqa volar edj, itkenj vьl tyzetu jstj oндаudь әне SSSR Ыь Советj Prezidiumjnн тек vedeljn kyceitedj.

11) Onan soн, 77-statiaqa tyzetu var. Bьl tyzetu aнadan alьpso-iuzdьq qalq komissariatьn — Otan Qorqau ndjrstj kəsьvjнн Qalq Komissariatьn — ьimдastьrudь talap etedj. Menjn oьmса, vьl tyzetudj de qavьldau kerek volar edj (qol capalaqtau), itkenj otan qorqau ndjrstj kəsьvjмjzdj vөлjр альр, onь tijstj qalq komissariatь etjр qalьptastьratьn meзgjл ettj. Menjnсе, osьпн zj тек eljmjzdjn otan qorqau jsjn oндаuqa sever volar edj.

12) Onan soн, Konstitutsia proektisjnн 124-statiasьna tyzetu var. Bьl tyzetu osь statianь zгertjр, djn salttarьn oьndauqa tiьm salatьn volu kerek deidj. Menjn oьmса, vьl tyzetudj vjzdjn Konstitutsiamыздың рухьna sәikes kelmeitjndjkten qavьldamau kerek.

13) Aqьrьnda, azdь-kөртj mөпj var taqьda vjr tyzetu var. Menjn aitьр tьrqanьm Konstitutsia proektisjnн 135-statiasьna engjzjlu kerek degen tyzetu. Bьl tyzetu djn qьzmetcjerjnн, vьrьnqь belogvardeisterdjн, vьrьnqь dәuren syrgen adamdardьn varьqьpн әне ьrt-qa paidalь eнбекren ainalьspraucь adamdardьn sailau pravolarьn oiu kerek deidj, nemese, eн volmaqanda, — vьl kategoriadaqь adamdardьn sailau pravolarьna cek qoiu kerek, vьlarqa тек sailauqa pravo berjisjn de, özderj sailauqa pravo berjimesjn deidj. Menjn oьmса, vьl tyzetu de qavьldanvauqa tijs. Совет kmetj, eнбексjz atьр jcer elementter men eksploator elementterdjн sailau pravolarьn oiqanda, mjr воиьна oiqan oq, uaqьtса, belgjл dәujrge deijn qana oiqan. Bьl elementterdjн qalqqa qarsь acьq soqьs yrgjzgen әне совет zaңdarьna qarsь эreket jstegen uaqьtь volqan. Bьlardьn sailau pravosьn oiu turalь cьqqan совет zaңь — vьlardьn osь qarsььqьna Совет kmetjnн qайrқan auavь volatьn. Sodan berj az uaqьt tken oq. Osь tken dәujrdjn jсjnde vjz eksploator taptardь oidьq, al Совет kmetj e-нjlmeitjn kycke ainaldь. Bьl zaңdь qaita qaraitьn meзgjл etken oq pa? Menjn oьmса, meзgjл ettj. Bьl — qauptj nәse, itkenj Совет kmetjne dьcpan elementter, vьrьnqь belogvardeisterdjн, kulaktardьn, portardьn әне vasqa sondailardьn keivjreulerj eljmjzdjn oqarqь organdарьna tjр ketuj mymkjn deucjлk var. Al cьpьnda vьdan qorqatьn ne var? Qasqьrdan qorqqan — toqaiqa varmas volar. (Zaldaqь ьrt

вјг көңјлденјг қойды, ду қол саралақтау.) Вјгјңсјден, вүгүңдү кулактарды, велогвардеистердјң немесе поптарды вәгј вјгдей Совет өкметјне дүсрән емес. Екјңсјден, егер қалқ кейвјг çerлерде дүсрән адамдарды sailар қойса, мүнүң өзј вјздјң үгјт құмьсьмьздың өте пасар қойы-қандықынүң белгјсј волмақ, онда вјз мұндай масқаралыққа ұсығайтын çөңјмјз бар екендјгјңүң белгјсј волмақ, ал егер вјздјң үгјт құмьсьмьз волсевиксе çүргјзјлетјң болса, онда өзјңүң çоқарық органдарына қалқ дүсрән адамдарды өткјзвейдј, олай болса, сарыуайытқа салыпвай, құмьс јстеу керек (ду қол саралақтау), вәгј де әкјмсјлјк çарық беру гетјмен дайар волыр кеде қалды деп отырмай, құмьс јстеу керек деген сөз. Совет өкметј çалрыққа вјгдей sailару pravosың есвјг сөк қоимастаң engјзудј пайдаль деп таватың уақыт та алыс емес, деп Lenin 1919 çы-дың өзјнде-ақ айтқан волатың. Естерјңүзде болсын: есвјг сөк қоимастаң. Lenin мүнү айтқан kezде сөт elderдјң соқыс интервентсиясы әлде болса çоильыр çетреген edј, ал өндјрјстј көсјвјмјз вен аул саруасылықмьз болса өте пасар kyide edј. Содан беру мјнеки 17 çы өттј. Leninnјң нүсқауың орндайтын mezгјл çеткен çоқ па, çoldastар? Менјң ойымса, mezгјл çettј.

«РК(в)Р программасының проектисј» деген еңбегјнде Lenin 1919 çылы вьлай деген. Оқыр сықуыма гүқсат етјңүздег:

«Өткјңсј тарихі қаçettілјкпен јstelgen јsterдјң терјс çоғытауы үсјң, еңбексј вүқарақа РКР мьнапы тусјңдјруге тјс: Совет республикасында, бурçуазиялық-демократиялық республикаларды көрсјлјгјңде волқан сықыды, азаматтарды вјг вөлегјңүң sailару pravolarының çоильуы, азаматтарды белгјлј razгөдј өмјг воына pravosыз кетедј деп çарлалақандық емес; вүл — експлоататорларқа қана, сotsialistјк Sovettјк республиканың negјзгј заңдарына қарамастаң, өзјңүң експлоататорлық қалрың қақтауда, kapitalistјк қатнастарды сақтауда қасарысқандарқа қана қолданылатың са-ра. Демек, Совет республикасында, вјг қақынан, сotsializm ньқайқан әввјг кун сайың çәне експлоататор волыр қала беруге немесе kapitalistјк қатнастарды сақтай беруге өвјектјвтј мүмкјңсјлјгј варларды сань азайқан әввјг кун сайың, sailару pravolarы çоильатындарды протсентј де өзјнен өзј азаия бередј. Қазјг Resейде вүл протсент екј-үс протсенттен көр вола қоарма екен. Екјңсј çамьлән. кесікпей сыртқы савуы-дың тоқтауы çәне експроприаторларды експроприация çасан јсјңүң çerјне çеткјзјлјр алақталуы, белгјлј қақдайларь болса, мьнадай кyi туқызуы мүмкјң — сонда пролетариаттың мемлекеттјк өкмет вилгј експлоататорларды қарсылықын васудың васқа әдјс-терјң қолдананды çәне есвјг сөк қоимастаң* çалрыққа вјгдей sailару pravosың engјzedј» (Lenin, XXIV том, 94-бетте).

Анық сықар деімјң.

СССР Конституциясының проектисјне ұсынылқан тызетулер мен қо-сымсаларды çайы осы.

VI

СССР ҚАҢА КОНСТИТУЦИЯСЫНЫҢ МАНЫЗЫ

Бүкјл қалқтың бес айдй дерлјк созылқан талқылауының нәтижелерјне қарақанда, Конституцияның проектисјң осы Siez мақұлдайды деп есеп-теуге волды. (Du қол саралақтау оватсияға айналады. Залдақы çүгї орнынан түрды.)

* Kursiv менјкј. I. St.

Bjrnece kynnen keijn Sovetter Soiuзында ɵrjstegen sotsialistjk demokratizm negjzderjne syienjр qўryлan җаҗа, sotsialistjk Konstitutsia volady.

Bўl — SSSR da sotsializmniј җeҗgendjk faktыларын, SSSR eҗбек-сjlerjnjј kapitalistjk qўldыqtan azat etjlgendjk faktыларын, SSSR da ɵrjstegen, aqырна deijn dɵiektj demokratianың җeҗgendjk faktыларын ty-sjnјktj etjр, qыsqaca, protokol stiljne җыыqtatыр, vaiandaucы tarixi dokument volady.

Bўl — kapital elderjnde milliondaqan adal niettj adamdardың arman etjр kelgen, arman etjр kele җatqan jsj — SSSR da qazjrdjң ɵzjnde җyzege asығылqandyqына aiqaq dokument volady. (Du qol capalaqtau.)

Bўl — SSSR da җyzege asығылqan jstjң vasqa elderde de җyzege asығылына ɵvden volatыndыqына aiqaq dokument volady. (Du qol capalaqtau.)

Al vўdan сыqatып qortынды — SSSR җаҗа Konstitutsiasынынъ qalqaralyq маҗызын qalai vaqalasaq ta, asыra vaqalalandyq volыр сыqa qoimas.

Facizmniј ыlai tolqыны җымыссы тавынынъ sotsialistjk qozqalысына kɵvjgjn cасыр ɵтырqan, sivilizatsia dyniesjnjј taңdaulы adamdarынынъ demokratialыq nietterjn lastар, vылар ɵтырqan qazjrgj uaqыtta, SSSR җаҗа Konstitutsiasы sotsializm men demokratianың җeҗjmeitjndjgjn vaiandaitып, facizmge qarsы айрtau aktысы volady. (Qol capalaqtau.) Bўl kynde kjmde kjm facister aiuandyqына qarsы kyresjр җatsa, SSSR җаҗа Konstitutsiasы solardyң vэjне morəldj җərdem җəne naqтылы de-meu volady. (Du qol capalaqtau.)

SSSR qalqtary ucjn SSSR җаҗа Konstitutsiasынынъ маҗызы vўdan da ylken. Kapital elderjnjј qalqtary ucjn SSSR Konstitutsiasы js programması retjnde маҗызды volыр ɵтыrsa, SSSR qalqtary ucjn ɵzderjnjј kyresterjnjј qortындысы, adam valасын azat etu maidandydaqы ɵzderjnjј җeҗjsterjnjј qortындысы retjnde маҗызы var. Kyres җолын, җоqсылыq җолын bastan kecjru nətiҗesjnde, җeҗjsterjmjzdjң җemjsterjn vaiandaucы ɵz Konstitutsiamыздыны volысы syisjnerljк te җəne quanarlyq ta js. Adamdarымыздыны ne ucjn kyreskendjgjn, җerҗyzjlyk tarixi җeҗjske olardyң qalai җetkendjgjn vjлudjң ɵzj syisjnerljк te js, quanarlyq ta js. Adamdarымыздыны ceksjz kɵp tɵgjlgen qанынынъ vosqa ketpegendjgjn, vўl qan ɵz nətiҗelerjn bergendjgjn vjлudjң ɵzj syisjnerljк te js, quanarlyq ta js. (Ўзақ qol capalaqtau.) Oсынынъ ɵzj vjzdjң җымыссы тавына, vjzdjң сағуаларqa, vjzdjң eҗбексj intelligentsiaqarux берjр, qairattandyradы. Oсынынъ ɵzj jlgerj vastырыр ɵтыradы, orndы maqtанысы sezjmjn kɵteredj. Oсынынъ ɵzj kycjmjzge senjmjmjzdi пь-qaitыр, kommunizmniј җаҗа тавыстарына җetu ucjn җаҗа kyreske җымылдыradы. (Du ovatsia. Bykjl zaldaqы җырт ornынан tўradы, «Ura» laqan ūrandar, «Stalin җoldas җasасын!» degen җappal daustar. Siez ornынан tўгыр, «Internatsionalды» җыrlady. «Internatsional» җыrlаныр volqannan keijn ovatsia qaita bastady. «Ura!», «Kɵsemjmjz Stalin җoldas җasасын!» degen ūrandar.)

DIALEKTIKALBQ ÇƏNE TARIXI MATERIALIZM TURALB

(1938 çy, sentəbr)

Dialektikalbq materializm — marksistjk-lenindjk partianbñ dyniege kəzqarasb. Onbñ dialektikalbq materializm dep atalabñ sevevj—onbñ tabiqat qūvlybstarbna qarabñ, onbñ tabiqat qūvlybstarbñ zertteu metodb, onbñ vñl qūvlybstarbñ vjlu metodb, — dialektikalbq metod, al onbñ tabiqat qūvlybstarbna maqna veruj, tabiqat qūvlybstarbñ tysjnuj, onbñ teoriasb—materialistjk teoria.

Tarixi materializm — dialektikalbq materializm ereçelerjnñ qoçamdbq tūrməsbñ yirenuge paidalanlyb, dialektikalbq materializm ereçelerjnñ qoçam tūrməsbñ qūvlybstarbna, qoçamdbq yirenuge, qoçamnbñ tarixbñ yirenuge qoldanlyb.

Əzderjnñ dialektikalbq metodbñ sipattai keljp, Marks pen Engels, dialektikanbñ negjzgj belgijerjn formulalaqan filosof dep, ədette Gegeldj ataidb. Alaida, mūnbñ mənjsj — Marks pen Engelstjñ dialektikasb Gegeldjñ dialektikasbmen teñve-teñ degen səz emes. Al js çyzjne kelgende Marks pen Engels Gegeldjñ dialektikasbna onbñ «ratsionaldb dənjn» qana aldb, dialektikaqa qazjrgj zamandaqyb qylymi tyg veru ycjñ Gegeldjñ idealistjk qavbrcaqybñ alb tastap, dialektikanbñ jlgerj dambtb.

«Menjñ dialektikalbq metodbñ, — deidj Marks, — əzjnñ negjzjnde Gegeldjkjnen özgece volqanb vylai tūrsbñ, qaita oqan tura qarama-qarsb. Gegeldjñ ideia degen ataqpen tjptj dərves subiektjge ainaldbratbñ oilau protsesj Gegelce sñdbqtbñ demiurgb (çasaucsb), sñdbq oilau protsesjnñ tek sbrtqə kərjnjsj. Menjñce, kerjsjñce, idealbq degenjmjz — adamnbñ oibna kelgen çəne sonda qaita çasalbr sçqan materialbqtan vasqa ecnərse emes» (K. Marks, «Kapitaldbq» I tomnbñ nemjsce ekjncj vasylybna çazylqan Soqəq səz).

Əzderjnñ materializmjn sipattai keljp, Marks pen Engels, materializmjnñ pravolarbñ qaitadan qalrbna keltjrgen filosof dep ədette Feierbaxtb ataidb. Alaida, mūnbñ mənjsj — Marks pen Engelstjñ materializmj Feierbaxtbñ materializmjmen teñve-teñ degen səz emes. Al js çyzjne kelgende Marks pen Engels Feierbaxtbñ materializmjn onbñ «negjzgj dənjn» aldb, onb materializmjnñ qylymi-filosofialbq teoriasb etjp jlgerj dambtb, onbñ idealistjk çəne djncjldjk-etikalbq qyrtbstarbñ aulaq laqtbbr tastadb. Feierbax negjzjnde materialist vola tūrsa da, onbñ materializm degen ataqqa ərdaiym qarabñ volqanb məljm. «Materialistjk negjzj vola tūrsa da, Feierbax eskj idealistjk sçmaulardan əlj qūtylqan çoq», «Feierbaxtbñ etikasb men djñ filosofiasbna çaqybna qarasaq-aq volqanb, onbñ naqəbz idealizmj çarq etjp sçqə keledj» dep Engels talai ret aitqan volatbñ (K. Marks pen F. Engels, XIV tom, 652 — 654-vet).

Dialektika grektijä «dialego» degen sözjnen сыққан, оныñ мәң-
 сј — әңгјмеlesu, айтсу. Ағаш заманда dialektika деп — қарсы adam-
 ныñ ваимдауындағы қайсылықтарды асыр, ол қайсылықтарды қағу қолы-
 мен ақиқатқа қағу өнерј айтқан. Ағаш заманда кейбір философтар, ой-
 лаудағы қайсылықтарды асуды қағе рјкјрлердјң қарам-қарсылықтарын
 тјісуйн ақиқатты табудыñ ең қағсы құралы деп санаған. Кейңгј kezde
 табиқат құбылыстарына қолданылған бүл dialektikalыq oilau әдјсј таби-
 қатты вјлудјң dialektikalыq metoduна айналды, ол метод табиқат құбы-
 лыстарын мәңгј қозғалыс отырады, мәңгј өзгеріс отырады деп вјлді,
 ал табиқаттыñ дамуы — табиқаттағы қайсылықтардың дамуынның нәтижесј,
 табиқаттағы қарам-қарсы күчтердјң өзара қимылынның нәтижесј деп
 вјлді.

Өзјңнј negјzј қағуынан dialektika metafizikaға тура қарам-қарсы.

1) **Марксистјк dialektikalыq метод мынадай negјzгј белгілермен сипатталады:**

а) **Metafizikaға қарам-қарсы, dialektika табиқатты вјрјнен-вјрј ау-
 лақ, вјрјнен-вјрј оңаса қағе вјрјне-вјрј вақындығы емес бүймдәрдөң,
 құбылыстардың kezdeisoq қимылы деп қарамайды, — қайта вайландығы, тұ-
 тас вјр вүтјн нәрсе деп қарайды, мында бүймдәрдөң, құбылыстардың
 вјрјмен-вјрјнјң organikalыq вайландығы бар, вјрјне-вјрј вақындығы қағе
 вјрјне-вјрј carttas деп қарайды.**

Сондықтан dialektikalыq метод былай деп вјледј: eger айналадағы
 құбылыстарға вайландығысыз, оқсау тырјнде алып қараса, табиқаттағы құ-
 былыстыñ вјрде-вјреуйн ұқсастығы болмайды, өйткенј eger табиқаттың қай
 саласындағы қай құбылысты болса да айналадағы қағдәйлерге вайланды-
 ғысыз, олардан бөліс әкетіс қараса, ол мақнасыздыққа айналыс мырқын
 қағе осылың керісјңсе, eger айналадағы құбылыстармен yzdјksјz вай-
 ландығы күйнде, айналадағы құбылыстармен carttas күйнде алып қараса,
 қандай құбылысты болса да ұқсастығы, дәлелдеуге влады.

в) **Metafizikaға қарам-қарсы, dialektika табиқатты тыныс қағе вјр
 қалыптан аумайтын, тоқырап тұрған қағе өзгермейтјн қалыпта деп қа-
 рамайды, қайта yzdјksјz қозғалу қағе өзгеру, yzdјksјz қағу қағе
 даму қалыбында деп қарайды, мында әрқасан вјр нәрсе тұыр, дамыр
 қағады, вјр нәрсе бүзылыр, дәуренј өтјс қағады.**

Сондықтан dialektikalыq метод құбылыстар өзара вайландығы қағе cart-
 тастығы тұрғысынан қана қаралмай, сонмен қатар олардың қозғалуы,
 олардың өзгеруі, олардың дамуы тұрғысынан, олардың туы қағе құрылыс
 тұрғысынан қаралуы керек қылады.

Dialektikalыq метод үсјн ең алдымен маңыздысы — қазјргј мо-
 ментте берік болыс көрјңгенјмен, құри вастақандар емес, қазјргј
 моментке берік емес болыс көрјңгенјмен тұыр, дамыр кеде қағуандар,
 өйткенј dialektikalыq метод тұыр, дамыр кеде қағуандарды қана
 құдреттј деп вјледј.

«Табиқаттың ең ұсақ бөлшектерјнен вастар, оныñ ең ұлы тәндерјне дейн, зәре-
 деі нәрседен вастар күйге дейн, протисттан (вастарды кјккентал қағды клетка. — I. St.)
 вастар адамға дейн, вүкјл табиқат әрқасан тууда қағе құруда, yzdјksјz ақуда,
 ұдайы қозғалуда, өзгеруде» — дейдј Engels (К. Marks пен F. Engels, XIV том,
 484-бет).

Sondьqtan dialektika «zattardь çəne olardьnь aqьl-oidaqь səulesjn eñ aldьmen olardьnь əzara vailanьsь, olardьnь jljuj, olardьnь qozqaluь, olardьnь tuuь çəne çoqaluь kyijnde aladь» — deidj Engels (K. Marks pen F. Engels, XIV tom, 23-bet).

v) Metafizikaqa qarama-qarsь, dialektika damu protsesjn san əzgerjsterj sapa əzgerjsterjne əkeljр soqraitьn çai qana əsu protsesj dep qaramaidь, — qaita volьmsьz çəne çasьrnь san əzgerjsterjnen acьq əzgerjsterge, negjzgj əzgerjsterge, sapa əzgerjsterjne ainalatьn damu dep qaraidь, munda sapa əzgerjsterj vjrte-vjrte volmaidь, tez, tьlqьl-dan voladь, vjr qalьptan ekjncj qalьpqa sekjrmelj tyrde ainalu retjnde voladь, kezdeisoq volmaidь, zaңdь voladь, kəzge jljuvajtjn, vjrte-vjrte volqan san əzgerjsterjnjn çinaluь nətiçesjnde voladь.

Sondьqtan dialektikalьq metod vьlai dep vjledj: damu protsesjn ceңberdjн voьmen qozqalu, ətken çoldь çai qana qaitalau dep tysjn-veu kerek, jlgerjlei qozqalu, ərleu çolьmen qozqalu, eskj sapa qalьpnan çaңa sapa qalьpna ainalu, çai qalьptan kyrdelj qalьpqa, təmendegjden çoqarqьqa ətu dep tysjnu kerek.

«Тавиқат, — deidj Engels, — dialektikanьnь prova tasь, vьl provaqa kьn saьnь ilqalьp otьrқan əte vai material vergen qazjrgj zamandaqь çaratьls tanu qьlьmь, taviqatta zqьr-aiacьnda, varьqь da metafizikaca emes, dialektikaca volьp çatqandь-qьn, taviqat ьlqj vjr tektj, yzdjksjz çanadan qaitalap otьratьn ceңberde qozqalьp otьrmaqanьn, qaita naqьz tarixtь vasьnan ətkjzjр çatqanьn osьnьn əzjmen dəleldej. Vьl çerde eñ aldьmen Darvindj atap aitu kerek, ol qazjrgj zamandaqь vьkьl organikalьq dynie, əsjmdjktər men çan-çanuarlar, demek adam da, — milliondaqan çьldarqa sozьlqan damu protsesjnjn nətiçesj dep dəleldep, taviqat çənjndegj metafizikalьq kəzqarasqa əte qattь soqьqь verdj» (sonda, 23-bet).

Dialektikalьq damudь san əzgerjsterjnen sapa əzgerjsterjne ainalu dep sipattai keljр, Engels vьlai deidj:

«Fizikada... ərvjr əzgerjс — sannьnь sapaqa ainaluь — tənnjn əzjne laьqьtь nemese oqan çetkьzjlgen qaisьvjr formadaqь qozqalьs sannьnь san çaqьnan əzgerujjnjn nətiçesj. Məselen, alqacqь əzjrdə sudьnь temperaturasьnьn onьn sьiьq-tamcь qalьpna qatьstь ecqandal maңzьz çoq; vjraq sьiьq sudьnь temperaturasьn ilqatqanda nemese kemjtkende vьl jlju qalьp əzgerjр, sudьnь — vjr rette vьzə, ekjncj rette mьzqa ainalatьn momentj tuadь... Məselen, tok kycjnjn belgjlj minimumь volsa platinə sьmь çarьq vere vastaidь, məselen, ərvjr metaldьn əzjnjn valqu çьlьlьqь var; məselen, ərvjr sьiьq nərsenjn belgjlj qьsьmdə əzjnjn belgjlj mьzdau cegj men qalьpau cegj var — ol mьnьnь ycjn vjzdnь quraldarьmьzven tijstj temperatura çasai alatьnьmьzqa vailanьstь; məselen, aqьrьnda, ərvjr gazdьn əzjnjn krizistjк cegj var, osь cekke çetkende tijstj qьsьm çasəp, suьtьp, onь sьiьq qalьpqa ainaldьruqa voladь... Fizikanьnь konstant (vjr qalьptan ekjncj qalьpqa ainalu cegj. — I. St.) deitjnderj kəvjnəse tyijndj çerlerdjн atьnan vasqa esnərsə emes, vьl tyijndj çerlerde qozqalьstьn san çaqьnan (əzgeruj) qosьlь nemese kemuj tijstj tənnjn səpa əzgerjсjn tuqьzadь, — demek, munda san sapaqa ainaladь» (sonda, 527 — 528-better).

Budan keijп, ximiaqa kəcjр, Engels taqь vьlai deidj:

«Ximianь san sostavьnьn əzgerujjnjn ьqralьmen volьp çatqan, tənderdjн sapa əzgerjsterj turalь qьlьm dep atauqa voladь. Mьnь Gegeldjn əzj de vjlgən... Kizlorodtь alaiьq: munda eger molekulada, ədettegjdei ekj atom emes, yc atom vjrkьse, vjz ozon degen təndj kəremjz, ol — kədjmgj kizlorodtan əzge isj var, əzge qimьlь var tən. Al kizlorodtь azotpen nemese kykjrtpen qosatьn, ərqaisьsь vasqa tənderdjн varьlьqьnan da sapa çaqьnan əzgece tən tuqьzatьn ərtьrlj proporsialar turalь ne aituqa voladь» (sonda, 528-bet).

Aqьrьnda, Gegeldj varьnca səgetjn, onьn — sezjmsjz dynie əle-

түрмен тысык әлемне, органикалық емес дүние әлемнен органикалық түрмен әлемне көсу — қаңа қалыпқа секіру болды деген белгілі қағидасын сол зерде-ақ үндемеі көсіріп алатын Қиуиңіні сынай келіп, Engels былай дейді:

«Вұл өлсеу қатнастарының геғелдік тыйынды қолы қой, онда қалаң сан қақылау алқайу немесе кему белгілібір тыйынды зерлерде саралық секіру туқызды, мәселен, айталық, суды қылытқанда немесе суытқанда солай болды, мұнда қайнау мен мұздау секіргі — нормалдық қысықта — агрегаттық қаңа кыге секіру болатын тыйындар болып табылды, мұнда, демек, сан сарақа айналады» (сонда. 45 — 46-беттер).

г) Метафизикаға қарама-қарсы, диалектиканың негізге алатыны — табиғат нәрселерінің, табиғат құбылыстарының іскі қаисылықтары болды, өйткені олардың барлығының да пайдасы және зиянды қақы болды, өзін-өзінен өткені және болсақы болды, өзін-өзінен өсуді және өсуді қақы болды, вұл қарама-қарсылықтардың кыресі, қаңа мен ескінің арасындақы кырес, құрқы мен туқысының арасындақы кырес, өсуді мен өсудінің арасындақы кырес даму протсісінің іскі мазмұны, сан өзгерістерінің сара өзгерістеріне айналынының іскі мазмұны болып табылды.

Сондықтан диалектикалық метод былай деп вйледі: төменгіден жоғарыға қарай даму протсісі құбылыстардың үйісуі ретінде өрістеуі арқылы қығмеіді, қайта нәрселерде, құбылыстарда болатын қаисылықтарды асу ретімен қығеді, әлгі қаисылықтардың негізінде әсер ететін қарама-қарсы тенденціалардың «кыресі» арқылы қығеді.

«Сын мақнасында диалектика, — дейді Ленин, — нәрселердің нақыз мәніндегі қаисылықты зертеу» (Ленин, «Философиялық дәптерлер», 263-бет).

Қәне одан соң:

«Даму дегеніміз қарама-қарсылықтардың «кыресі»» (Ленин, XIII том, 301-бет).

Марксістік диалектикалық методтың қысықа негізгі белгілері осындай.

Диалектикалық методтың ережелерін жоғам түрменын үйенуге, жоғам тарихын үйенуге пайдаланудың қансалықты зор мақызы бар екендігін, вұл ережелерді жоғам тарихына, пролетариат парціасының практикалық қызметіне қолданудың қансалықты зор мақызы бар екендігін білу қыын емес.

Егерде дүниеде оқсаланқан құбылыстар жоқ болса, егерде барлық құбылыстар вйр-вйрмен вайланысты болса және вйр-вйріне сартты болса, онда тарихтақы әрвйр жоғамдық строиды және әрвйр жоғамдық жоқталысты, тарихсылардың көвінесе істейтініндеі, «мәңгілік әділдік» немесе васықа вйр ұсығары алынан идея тұрқысынан вақалатай, осы строі мен осы жоғамдық жоқталысты туқызыған және осыларды өзіне вайланысты ететін қақдайлар тұрқысынан вақалау керек.

Құл іелену строісі қазыргі замандақы қақдайларда мақнасыз, табиғатқа қарсы есуастық. Құл іелену строісі алқақы овіналық строидың ігуі қақдайларында толық тысінкіті және заңды құбылыс, өйткені құл іелену строісі алқақы овіналық строімен салыстырқанда вйр адам ілгері атақандық.

Саризм және вурқуазиялық жоғам өмір сығрп тұрған қақдайларда, айталық, 1905 қылы Ресеіде вурқуазиялық-демократиялық респуіликаны та-

lap etu tolyq tysjnjktj, dūrıs çäne revolutsialyq talap boldy, öitkenj burçuazialyq respublika ol uaqıtta vjr adym jıgerj basqandyq edj. SSSR da vjzdjñ qazjrgj çaqdailarymızda burçuazialyq-demokratialyq respublikany talap etu maqnasyz çäne kontrrevolutsialyq talap, öitkenj burçuazialyq respublika, Sovettjk respublikamen salıstırqanda vjr adym keijn ketkendjk.

Bəj de çaqdailarqa, ornqa çäne uaqıtqa vailapıstı.

Qoqamdyq qūvılystarqa osylai tarixi kəzqaraspen qaramasa, tarix turaly qylymnyñ ömjr syruj men örkendeuj mymkjn emestjgj tysjnjktjnəse, öitkenj tek osylai qarau qana tarixi qylymdy kezdeisoq nərselerdjñ xaosyna çäne us-qırsyz öreskel qatelerge tysuden qıtqarady.

Onan soñ. Egerde dynie yzdjksjz qozqalır çäne damyr tūratty bolsa, egerde eskjnñ qūııy çäne çañanyñ örkendeuj damudny zañ volatty bolsa, endj «vılcymaityn» qoqamdyq tərtjterdjñ çoq ekendjgj, çeke mencyktjlk pen eksploatatsianyn «məngjlk prinsipty» çoq ekendjgj, çagualardy romecikterge, çūmıscylardy kapitalisterge vāqındırudny «məngjlk ideialary» çoq ekendjgj aıqın.

Demek, kapitalistjk stroidny vjrkezde feodaldyq stroidny austryqanly sıaqtı, kapitalistjk stroidny sotsialistjk stroidny austryqana da volady.

Demek, qazjrgj momentte kycj vasyt vola tūrısa da qoqamnyñ endj damymaityn sloıaryna syıenveı kerek, qazjrgj momentte kycj vasyt volmasa da, damıtyt, volacaq vā sloıaryna syıenu kerek.

Ötken qasrdny seksenjncj çyldarynda, marksisterdjñ qalqcyldarmen kyresken zamanında, qalqtny zor kərcjlgj volqan çeke mencyktj çagualarmen salıstırqanda Reseidegj proletariat qalqtny tım azqantai azcylıq volatty edj. Vjraq çagualar, tap retjnde, ıdyrap çatqan kezde, proletariat, tap retjnde, damuda edj. Səitjr, proletariat, tap retjnde, damyqandyqtan da, marksister proletariatqa syıendj. Sondyqtan da olar qatelespedj, öitkenj, çūrtqa məljm, keijn proletariat az qana kycten vjrjncj qatardaq tarixi çäne saıası kycke aınaldı.

Demek, saıasatta qatelespes ycn, artqa emes, alqa qarau kerek.

Onan soñ. Egerde sannyñ vaıau özgerjsterj sapanny tez çäne kenet özgerulerjne aınalıv damı zañ volatty bolsa, onda ezjlucj taptardny çasaityn revolutsialyq təñkerjsterj tjrtj tabıqı çäne volmai qalmaityn qūvılys ekendjgj aıqın nəse volır tabıladı.

Demek, kapitalizmnen sotsializmge ötu çäne çūmıscy tabyn kapitalistjk ezuden azat etu vaıau özgerjster çolytmen, reforma çolytmen çyzege asylyv mymkjn emes, tek kapitalistjk stroidny sapa çaqınan özgeru çolytmen qana, revolutsia çolytmen qana çyzege asyıladı.

Demek, saıasatta qatelespes ycn, reformator volı kerek emes, revolutsioner volı kerek.

Onan soñ. Egerde damı jckj qaıcylıqtardy acu retjmen çyretjn bolsa, osv qaıcylıqtardy çeqı ycn sol qaıcylıqtardny negjzjnde qarama-qarsy kycterdjñ soqtıqırsuları arqıly çyretjn bolsa, onda proletariatty tartyq kyresj tjrtj tabıqı çäne volmai qalmaityn qūvılys ekendjgj aıqın nəse volır tabıladı.

Demek, kapitalistjk tərtjterdjñ qaıcylıqtaryt vırkeı kerek emes,

qaita olardъ äckereleu çäne tarqatu kerek, tap kyresjn söndjru kerek emes, onъ aqььna deijn çetkizu kerek.

Demek, saiasatta qatelespes ycjn, proletariat pen burçuazianъnъ myddelerjn yilestjrgjsj keletjn reformacyl saiasat çyrgjzu kerek emes, kapitalizmdj sotsializmge «ülastььqьсь» keletjn ььььь saiasat çyrgjzu kerek emes, ьььььä kөнвейтjn proletarлъq tapтъq saiasattь çyrgjzu kerek.

Eger marksistjk dialektikalъq metodъ qoqam tьrmьььna qoldansaь, qoqam tarixьna qoldansaь marksistjk dialektikalъq metod osьlai voladъ.

Marksistjk filosofialъq materializmdj alatьn volsaq, ol özjnъ negjzjnde filosofialъq ideializmge turadan-tura qarama-qarsь.

2) Marksistjk filosofialъq materializm тььььь negjzgj belgьlermen sipattaladъ:

a) Dynie «absoluttjk ideianъnъ», «dynieljk ruxтъnъ», «sananъnъ» nätiçesj dep sanaitьn ideializmge qarama-qarsь, Markstjn filosofialъq materializmjnъ negjzge alatьnъ — dynie özjnъ tegj voььььca materialъq nөrsө, dyniedegj әrqiь qüvьььstär qozqalucь materialnъnъ aluan-aluan tyrlerj volьp tavьladъ, dialektikalъq metod belgьler otьratьn qüvьььstärдьн өзara vailanьсь men өзara cartьььqь qozqalucь materialnъnъ damьььnъ zaңdьььqtarь volьp tavьladъ, dynie materialnъnъ qozqalu zaңь voььььca damidъ, söndьqtan ecqandai da «dynieljk ruxтъ» kerek qьlmaidъ.

«Materialistjk көzqaras degenjmjz, — deidj Engels, — taviqat özj qandai volsa, sonъ esvjь vasqa qosььььcalarsьz, sol öz qalььььnda üqьььni qana» (K. Marks pen F. Engels, XIV tom, 651-bet).

Arqь zamanda volqan filosof Geraklittjn «dynie varьььq nөrselerdjn jcjndegj vььььqaiь, onъ ecqandai qüda da, ecqandai adam da çaratqan emes, ol zaңdъ çolmen çanьp, zaңdъ çolmen sönjьp tьratьn mäңgj өcreitjn ot völdь, solai volьp otьr, volacaьta da solai voladъ» degen materialistjk көzqarasьna toqtar, vül: «Dialektikalъq materializmjnъ bastamasьn өte çaqьььlar vaiandau» — deidj Lenin (Lenin, «Filosofialъq dөpterler», 318-bet).

в) Realdъq өmьr syretjn tek vьzdjn sanamьz qana, al materialъq dynie, volmьs, taviqat tek vьzdjn sanamьzda, vьzdjn tyisjgjmjzde, tysjnъgjmjzde, üqььььььzda өmьr syredj deitjn idealizmge qarama-qarsь, marksistjk filosofialъq materializmjnъ negjzge alatьnъ — materia, taviqat, volmьs öbьektivtjk realdъq volьp tavьladъ, vül realdъq sanadan tьs çäne täuelsjz өmьr syredj, materia tyisjkterdjn, tysjnkterdjn, sananъnъ көzj volqandьqtan ol — alqacqь voladъ, al sana materialnъnъ suretj, volmьstьn suretj volqandьqtan ol — soңqь, tüьndь voladъ, oilau degenjmjz — özjnъ damьььnda çetjüdjн çoqarqь satьььna çetken materialnъnъ produktьсь, atar aitqanda, midьnъ produktьсь, al mi — oilau organь, söndьqtan өreskel qate çasau ycjn volmasa, oilaudъ materialdan vөluge volmaidъ.

«Oilaudьnъ volmьььsqa qatnasь, ruxтъnъ taviqatqa qatnasь turalъ мәsele — vьkьj filosofianъnъ üь мәselesj, — deidj Engels... Osь мәseleге çauap verujne qaral, filosoftar ylken ekj lagerge vөljndj. Rux taviqattan vьььь da өmьr syrdj... deucьler

idealistik lager qūrdь. Al bastarqь negjz tabiqat deucjler materializmniьn ertyrli mektepterjne qosyldь» (K. Marks. Taьdamalyь sьqarmalar, I tom, 329-bet).

Çəne onan soь:

«Bjz ozjmyz de jcjne kjretjn, sezjmmen tanylatьn zattyq dynie — vjrden-vjr cьn dynie... Bjzdnь sanamyz ven oьmyz qancalyqь asqan sezjmdj volьp kəjnse de — zattyq, təndjk organьny, midьnь produktьsь. Materia ruxtyq produktьsь emes, al ruxtyq ozj materiaynьn çoqarqь produktьsь qana» (sonda, 332-bet).

Materia men oilau məselesjne toqtai keljp, Marks vьlai deidj:

«Oilaudь, oilaitьn materiadan volьp tastauqa volmaldь. Materia varlyq ozgerjstərdjnьn subiektjysj» (sonda, 302-bet).

Markсистik filosofialьq materializmdj sipattai keljp, Lenin vьlai deidj:

«Materializm çalьp alqanda sanaqa, tyisjke, təçrивege təuelsjz obiektivtj realdьq volmьsь (materiaynь) moьndaiddь... Sana... volmьsьtyq tek qana səulesj, mlqtaqanda volmьsьtyq camalas dьrьs (tepe-ten, dəlme-dəl) səulesj» (Lenin, XIII tom, 266 — 267-better).

Çəne onan soь:

— «Materia degenjmyz vjzdnь sezjm mycelerjmyzge əser etjp, tyisjk tuqьzatьn nəse; materia degenjmyz vjzdnь tyisjktəndjretjn obiektivtj realdь nəse... Materia, tabiqat, volmьs, fizikalьq nəse — alqacqь, al rux, sana, tyisjk, psixikalьq nəse — soьqь» (sonda, 119 — 120-better).

— «Dynie kəjnjsj — materiaynьn qalai qozqalatьndьqьnyq çəne qalai «materiaynьn oilaitьndьqьnyq» kəjnjsj» (sonda, 288-bet).

— «Mi — oilau organь» (sonda, 125-betj).

v) Dynienj çəne onьn zaьdьlyqtarьn vjlu mymkjndjgjne talasatьn, vjzdnь vjlymyzdnь dьrьsьtyqьna senveitjn, obiektivtj aqiqattь moьndamaitьn, sonьdьtan varьp dynie degenjnyz qьlym ecqacanda vjlyp volmaitьn «ozjndjk zattarqa» toь dep sanaitьn ideializmge qarama-qar-sь, markсистik filosofialьq materializmniьn negjzge alatьnь — dynie çəne onьn zaьdьlyqtarь toьq vjlerljьk nəse, tabiqattьn zaьdarь turalь vjzdnь vjlymyzdnь təçrивemen, praktikamen rastaloqan çəne obiektivtj aqiqattьq maьzьь var dьrьs vjlym, dyniede vjlyp volmaitьn zattar çoq, tek əlj de volsa vjlyp volmaqan, vjraq qьlym men praktikanьn kysj arqьly acьlatьn çəne vjlynetjn zattar qana var.

Dynienj vjlyge volmaitьndьqь turalь çəne vjlyp volmaitьn «ozjndjk zattar» turalь Kant pen vasqa ideialistərdjnьn ereçesjn sьnai keljp, vjzdnь vjlymyzdnь dьrьsьtyqь turalь materializmniьn belgily ereçesjn qorqar, Engels vьlai dep çazadь:

«Basqa varlyq filosofialьq çaltarьstardai, vьl çaltarьstardьn da naqьz yzlydjkəslydjk terjske sьqarьlyь praktikada, atar aitqanda eksperimentte çəne əndjrs kəsjvnde voladь. Egerde vjz tabiqattьn belgilyvjr qūvьlyьsьn ūqьnyьmьzdnь dьrьsьtyqьn dəleldəgende sonь ozjmyzdnьn çasaitьndьqьmьzven, ol qūvьlyьsьtь ozjnyq çaqdailarьnan tudьratьndьqьmьzven, mūnyq ystjne onь ozjmyzdnьn maqsatьmьz ycjn qьzmet etuge kəndjretjndjgymьzven dəleldəi alsaq, onda Kanttyq ūqьp volmaitьn «ozjndjk zattar» deitjnьn qūrьp vjtedj. Çanuarlar men əsjmdjktərdjnьn tənjnəde qūrylatьn ximialьq zattar, organikalьq ximia olardь vjrynen soь vjryn təuьp dəlyndaqanqa ceijn «ozjndjk zattar» siaqь volьp sanalьp çyrdj; keljn, «ozjndjk zat» vjzdnьk zatqa ainaldь, məselen, qazjr vjz tomar voiaudь alizarindь dalada əsjrjetjn tomar voiaudьn təmьrьnan almaitьz, odan əldəqaida arzan etjp, onal çolmen tas kəmjrdjnьn maьynan çasap alamьz. Koperniktjnьn kyn sistemasь yc çyz çьl voь gipoteza volьp

keldj, өте-өте ықтималды болса да гипотеза болып кeldj. Ал Leverrie осы системаның мәлжметіне сүйеніп, сол уақытқа дейін мәлжм емес тақыда бір планетаның өмір сүруін дәлелдеуі ылай тірсын, оның үстіне есептеу арқылы сол планетаның аспан әлемінде алып тұрған орнын белгілеген кезде, одан кейін Galle сол планетаны сәйкесмен таппаған кезде, Коперник системасы дәлелденді» (К. Маркс, Таңдамалы сұқармалар, I том, 330-бет).

Вогдановты, Базаровты, Іукевичті және Махтың басқа қақтастарын олардың фидеизмі (қылымнан гөрj дінде сенуді артықрақ көретін реаксиялық теория) үсін айыртап және тавиқаттақы заңдылықтар туралы үздің қылымі үлжмдеріміз дүғыс, қылым заңдары объективтік ақиқат болып саналады деген материализмінің белгілі ереңесін қорқар, Ленин ылай деиді:

«Қазіргі замандақы фидеизм тіпті де қылымды теріске сұқармайды; ол тек қылымның «самдан тыс ұмтылыстары», атап айтқанда, объективтік ақиқатты үлжге ұмтылуды теріске сұқарады. Егерде объективтік ақиқат (материалистердің ойлауындай) бар болатын болса, егерде қаратылы тану сұртқы дүниені адамның «таңғывесімен» сәуілер, сондық қалқы өзj де үзге объективтік ақиқатты бере алатын болса, фидеизмінің қандай болса да теріске сұқатындықы сезсіз» (Ленин, XIII том, 102-бет).

Марксистік философиялық материализмінің қысқаса сипатты белгілері осындай.

Философиялық материализмінің ереңелерін қоқам өмірін үйенуге, қоқам тарихын үйенуге пайдаланудың қансалқыты зор маңызы бар екендігін, бүл ереңелерді қоқам тарихына, пролетариат партиясының практикалық қызметіне қолданудың қансалқыты зор маңызы бар екендігін ұқы оңай.

Егерде тавиқат қымылысының вайланысы және олардың өзара сарттылық тавиқат дамуының заңдылықтары болатын болса, бүдан қоқам түрмысы қымылыстарының вайланысы мен өзара сарттылық да кездеісоқ пәрсе емес, қоқам дамуының заңдылықтары деген қортынды сұқарды.

Демек, қоқам түрмысы, қоқам тарихы «кездеісоқ пәрселердің» қыптылық болудан қалады, өйткені қоқам тарихы қоқамның заңды дамуы боларды, ал қоқамның тарихын үйену қылымға айналарды.

Демек, пролетариат партиясының практикалық қызметі «көрнекті адамдардың» жүзгі тілектеріне, «ақылды», «қалпы мөрәлді» талаптарына, тақы сондайлақы пегжзделмеуі керек, қоқам дамуының заңдылықтарына, сол заңдылықтарды үйенуге пегжзделуі керек.

Онан соң. Егерде дүние үлгерлік пәрсе болатын болса және тавиқаттың дамуы заңдары туралы үздің үлжмдеріміз объективтік ақиқаттық маңызы бар дүғыс үлжм болатын болса, онда бүдан: қоқам түрмысы, қоқам дамуы — бүдақы үлгерлік пәрсе, ал қоқамның дамуы заңдары туралы қылым мәлжметтері — объективтік ақиқаттық маңызы бар дүғыс мәлжметтері деген қортынды сұқарды.

Демек, қоқам тарихы туралы қылым, қоқам түрмысы қымылыстарының орасан күрделілігіне қарамастан, қоқамның дамуы заңдарының практикада қолдана алатын, аиталқы, биология сияқты, дәлме-дәл қылым вола аларды.

Демек, пролетариат партиясы өзjнiң практикалық қызметінде қай-қайдақы үлгер кездеісоқ мотивтерді қолдануы керек емес, қоқамның дамуы

zaңdarǵn, sol zaңdardan сықатын praktikalық qortyndylardy qoldanuы kerek.

Demek, sotsializm adam balasynың қақсылық volacaqы туралы arman-pan қылымға ainalady.

Demek, қылым мен praktikalық қызметтің vailанысы, teoria мен praktikanың vailанысы, olardyң vjrljgј proletariat partiasynың қол silteitjн құлдызъ voluы tijс.

Onan соң. Egerde tabiqat, volмыс, materialық дүние alqacqы, al sana, oilau — соңқы, туындъ nәse volатын bolsa, egerde materialық дүние adamның sanasynan tәuelsjz әmјr syretjн obiektivtjk realдық volатын bolsa, al sana sol obiektivtjk realдықтың suretј volатын bolsa, onda vūdan: qoqamның materialық түрмысы, qoqamның volмысы vūdaqы alqacqы nәse volыp tabылady, al qoqamның рухани түрмысы соңқы, туындъ nәse volыp tabылady, qoqamның materialық түрмысы adamның erkjnen tәuelsjz әmјr syretjн obiektivtjk realдық, al qoqamның рухани түрмысы sol obiektivtjk realдықтың sәulesј, volмыстың sәulesј degen qortyndъ сықady.

Demek, qoqamның рухани түрмысының құралынының көzjn, qoqamдық ideialardyң, qoqamдық teorialardyң, saiasi көzqarastardyң, saiasi mekemelerdjн сықуынының көzjn ideialardyң, teorialardyң, көzqarastardyң, saiasi mekemelerdjн өзderjnen jzdeу kerek, qoqamның materialық түрмысының қақdailarǵnan, qoqamдық volмыстан jzdeу kerek, vūl ideialar, teorialar, көzqarastar, taqы sondailar volмыстың sәulesј volыp tabылady.

Demek, qoqam tarixynың әrtjrlj дәujrlerjnde qoqamдық әrtjrlj ideialar, teorialar, көzqarastar, saiasi mekemeler volqandyqы vайqalатын bolsa, egerde құl ieleni stroй тūsында vјr tyrlj, feodalizm тūsында — ekjncј tyrlj, kapitalizm тūsында — ycјncј tyrlj qoqamдық ideialar, teorialar, көzqarastar, saiasi mekemeler kezdestjretjн bolsaq, mūnyң өзj sol ideialardyң, teorialardyң, көzqarastardyң, saiasi mekemelerdjн өзderjnjн «tegјnen», «qasietјnen» volqan қоқ, qoqamдық damudyң әrtjrlj дәujrlerjnde qoqamның materialық түрмысының әrtjrlj қақdailarǵnan voldы.

Qoqamның volмысы qandai bolsa, qoqamның materialық түрмысының қақdailarǵы qandai bolsa, — onың ideialarǵы, teorialarǵы, saiasi көzqarastarǵы, saiasi mekemelerј sonдай volady.

Осыған vailанысты Marks vылай deidј:

«Adamdardyң volмысын olardyң sanasы belgјlemeidј, qaita, kerјsjnce, olardyң sanasyn өзderjnjн qoqamдық volмысы belgјleidј» (K. Marks, Таңdamалы сықarmalar, I tom, 269-бет).

Demek, saiasatta qatelespes ycјн қәne құrғақ қalқыldardyң көvјne тyспes ycјн proletariat partiasы өзjnjн қызметjnde түрмысқа қanaspaityн «adam ақылы prinsipterјн» negјzge almaу kerek, qoqamдық damudyң cecucј kycј volыp tabылатын qoqamның materialық түрмысының konkretjk қақdailarǵn negјzge alу kerek, «vūl adamdardyң» jzгј tјlekterјн emes, qoqamның materialық түрмысы damuынының realдық керекterјн negјzge alу kerek.

Utopisterdjн, onың jcјnde qalқыldardyң, anarxisterdjн, es-erlerdjн

құлауының бір себебі — олар қоғам дамуындағы қоғамның материалдық түрмәсінің қақпайлағының басым ролін мойындамады, сөйтп, идеализмге салып, өздерінің практикалық қызметтерінің қоғамның материалдық түрмәсі дамуының керектеріне негіздемелі, оларға байлапстырмай және оған қарсы, қоғамның реалдық түрмәсінен қол үзген «тіңсіз пландағанда» және «бәріні қамтыу проектілерге» негіздеп құрды.

Марксизмнің-ленinizмнің күчтілігі және түрмәсіне қанашымдылық сол — ол өзінің практикалық қызметінде, есқасап да қоғамның реалдық түрмәсінен қол үзбей, қоғамның материалдық түрмәсі дамуының нақ сол керектеріне сүйенеді.

Бірақта, Маркстің сөздерінен қоғамдық идеялардың, теориялардың, саяси көзқарастардың, саяси мекемелердің қоғам түрмәсінде маңыздылық, олар қоғамдық болмаса, қоғам түрмәсінің материалдық қақпайлағының дамуына қайтадан әсер тигізбейді деген қорыңды сұрайды. Біз бұл арада әзірге — қоғамдық идеялардың, теориялардың, көзқарастардың, саяси мекемелердің **тегі** туралы, олардың **туы** туралы қана, ол қоғамның рухани түрмәсі қоғамның материалдық түрмәсі қақпайлағының сәулесі болды дегенді қана айттық. Ал қоғамдық идеялардың, теориялардың, көзқарастардың, саяси мекемелердің **маңызына** келетін болсақ, олардың тарихтағы роліне келетін болсақ, онда тарихи материализм олардың ролін теріске сұқармайтындықтан **ылай** түрсіп, қайта, керісінше, олардың қоғам түрмәсінде, қоғамның тарихындағы айта қаларлықтай ролі мен маңызын ерекше көрсетеді.

Қоғамдық идеялар мен теориялар әртүрлі болды. Заман өткен және қоғамның дәуірі өтіп бара қатқан күйлерінің мүдделеріне қызмет ететін ескі идеялар мен теориялар бар. Олардың маңызы сол — олар қоғамның дамуына, қоғамның алға басуына кедергі қасады. Қоғамның алдыңғы қатардағы күйлерінің мүдделеріне қызмет ететін алдыңғы қатардағы, қаңа идеялар мен теориялар болды. Олардың маңызы сол — олар қоғамның дамуы, қоғамның алға басуын жеңілдетеді, және олар қоғамның материалдық түрмәсі дамуының керектеріне негіз болып дәл бірдейсе, маңызы соқұрлым артық болды.

Қоғамдық қаңа идеялар мен теориялар қоғамның материалдық түрмәсінің дамуы қоғамның алдына қаңа міндеттер қойғаннан кейін қана туады. Ал, олар туғаннан кейін, олар қоғамның материалдық түрмәсінің дамуына туған қаңа міндеттерді сесі жіп жеңілдететін, қоғамның алға басуын жеңілдететін өте үлкен күс болып алады. Міне, дәл осы арада қаңа идеялардың, қаңа теориялардың, қаңа саяси көзқарастардың, қаңа саяси мекемелердің ұымдастығы, құмылдығы және қайта қасауы оған ұлы маңызы әлден көзге туседі. Қоғамдық қаңа идеялар мен теориялардың туатын себебінің өзі де сьпында мынада: олар қоғамға қажетті, олардың ұымдастығы, құмылдығы және қайта қасауы құмысысыз қоғамның материалдық түрмәсі дамуының толғағын қеткен міндеттерінің сесі мүмкін емес. Қоғамның материалдық түрмәсінің дамуы қойған қаңа міндеттер базасында туған қоғамдық қаңа идеялар мен теориялар өзіне қол салады, қалқ бұқарасының ігілігі болып алады, қалқ бұқарасын қоғамның заман өтіп бара қатқан күйлеріне қарсы құмылдығы, ұымдастығы және сонымен қоғамның

materialьq tǔrmьsьnьq damьna kedergj çasaitьn qoçamnьq zamanь ɵtjр vара çatqan kycterjя qǔlatudь çeñjldetedj.

Soпьmen, qoçamdьq ideialar, teorialar, saiası mekemeler qoçamnьq materialьq tǔrmьsь damьnьq, qoçamdьq volmьstьn damьnьq tolqaaçь çetken mьndetterjнq vazasьnda tuьp, — keijn, qoçamnьq materialьq tǔrmьsьnьq tolqaaçь çetken mьndetterjн aqьrьna deijn çetkjze cecuge, onьq jlgerjde damьn mьmkjн etuge qaçettj çaqdailar çasar, qoçamdьq volmьsqa, qoçamnьq materialьq tǔrmьsьna ɵzderj əser etedj.

Osьqan vailanьstь Marks vьlai deidj:

«Teoria vьqaragьn menqergennен keijn-aq materialьq kyc voladь» (K. Marks реп F. Engels, I tom, 406-vet).

Demek, qoçamnьq materialьq tǔrmьsьnьq çaqdailarьna əser etu mьmkjndjgjn alu ycjn, ol çaqdailardьn damьn tezdetu ycjn, olardьn oңdalьn tezdetu ycjn proletariattьn partiasь qoçamnьq materialьq tǔrmьsь damьnьq kerekterjн dǔrьs vjldjretjн, osьnьq arqasьnda qalq-tьn qalьn vьqaragьn qozqalьsqa keltjre alatьn, olardь çǔmьldьra alatьn çəne olardan reaksiacьl kycterdj kyl-talqan etuge, qoçamnьq al-dьnqь qatardaqь kycterjne çol saluqa əzjр ɵtьratьn proletarьq partia-nьq ǔlь armiasьn ǔiьmdastьra alatьn qoçamdьq teoriaqa, osьndaı qoçamdьq ideiaqa syienuge tıjs.

«Ekonomister» men mencevikterdjн qǔlaubьnьq vjр sevevj — olar al-dьnqь qatardaqь teorianьq, al-dьnqь qatardaqь ideianьq çǔmьldьrucь, ǔiьmdastьrucь çəne qaita çasaucь rəljн moıьndamadь, sɵitjр vulgarьq materializmнq ьqpalьna tysjр ketjр, olardьn rəljн çoçqa cьqaruqa deijn çuьqtattь, — demek, olar partianь qol qusьrьр qarar ɵtьruqa, qatьp-senjр qaluqa ǔcьratpraq voldь.

Marksizmнq-leninizmнq kuctjlgj çəne tǔrmьsqa çanasьmdьlьqь sol — ol qoçamnьq materialьq tǔrmьsь damьnьq kerekterjн dǔrьs kɵrsetetjн al-dьnqь qatardaqь teoriaqa syienedj, teorianь laıbqtь dəreçege kɵteredj çəne teorianьq çǔmьldьrucь, ǔiьmdastьrucь, qaita çasaucь kycjn sarqa paidalanudь ɵzjнq mьndetj dep sanaidь.

Qoçamdьq volmьs реп qoçamdьq sananьq arasьndaqь, qoçamnьq materialьq tǔrmьsь damьnьq çaqdailarь men ruхanı tǔrmьsь damьnьq arasьndaqь qatnas turalь məselenj tarixi materializm osьlai cecedj.

Tarixi materializm tǔrəbьsьnan qaragьanda, «qoçamnьq materialьq tǔrmьsьnьq çaqdailarь» dep nenj tysjnu kerek degen məselenj acьp alu kerek, ɵitkenj ol çaqdailar saıьp kelgende qoçamnьq vet-beinesjn, onьq ideialarьn, kɵzqarastarьn, saiası mekemelerjн, taqьsьn-taqьlarđь belgjlaidj.

Cьnьnda da, — «qoçamnьq materialьq tǔrmьsьnьq çaqdailarь» degen ne, olardьn aıgьqsa belgjlerj qandai?

«Qoçamnьq materialьq tǔrmьsьnьq çaqdailarь» degen ǔqьmtqa, eñ al-dьmen, qoçamnьq ainalasьndaqь taviqat, qoçamnьq materialьq tǔrmьsьnьq qaçettj çəne tǔraqь çaqdailarьnьq vjгj volьp tavьlatьn çəne, ərine, qoçamnьq damьna ьqpal çasaitьn geografiальq orta kjretjndjgj kymənsjz. Geografiальq ortanьq qoçam damьndaqь rəlj qan-

dai? Geografialық орта қоғамның бет-бейнесін, адамдардың қоғамдық стройының сипатын, бір стroidан екінші стroidқа өтуді белгілейтін vastь кыс емес пе?

Тарихи материализм бұл мәселеге мақұлдамай қауар береді.

Geografialық ортаның қоғам дамуының тұрақты және қажетті қақдailағының бірінші вольт тавылатындығы даусыз, geografialық орта, әрине, қоғамның дамуына ықпал қасаидь, — ол қоғам дамуының вағысын тездетеді немесе ваiaulatады. Бірақ оның ықпалы белгілеусі ықпал емес, өйткені қоғамның өзгерістері және дамуы geografialық ортаның өзгерістері мен дамуынан әлдеқайда тезірек болады. Үс мың қыдығы воиында Еуропада әртүрлі қоғамдық үс стroi: алқасқы-овсинальқ стroi, құл иеленушілік стroi, феодальқ стroi ашыыр үлгірді, ал Еуропаның сықыс қақында, СССР да тіпті қоғамдық төрт стroi ашыыр үлгірді. Оның берсақында, сол дәуірдің ісінде Еуропадағы geografialық қақdailағ не мүлдем өзгерген қоғ, не өте аз өзгерді, бұлар туралы тіпті географіаның өзі де еснәрсе айта алмай отыр. Мұның былай болатыны тусінікті де. Geografialық ортаның азды-көпті үлкен өзгерістері болу үсін миллиондаған қыдар керек, ал адамдардың қоғамдық стройының тіпті өте үлкен өзгерістері болу үсін бірнеше қыздеген қыдар немесе бір-екі мың қы қеткілікті болады.

Ал бұдан сықатыны — geografialық орта қоғамдық дамудың vastь себеві, белгілеусі себеві вола алмайды, өйткені ол мыңдаған қыдар воиь өзгеріссіз қалады деуге болатын нәрсе, қыздеген қыдардың ісінде түбірнен өзгеретін нәрсенің дамуының vastь себеві вола алмайды.

Бұдан кейін, ел-құрттың өсуі, қалқтың белгілібір тұқызыдығы да «қоғамның материалдық тұрмысының қақdailағы» деген ұқымықа кіретін кымәнсіз, өйткені адамдар қоғамның материалдық тұрмысы қақdailағының қажетті элементі вольт тавылады, сондықтан адамдардың белгілі минимумы волмаиыңса қоғамның есқандай материалдық тұрмысы волмақ емес. Ел-құрттың өсуі адамдардың қоғамдық стройының сипатын белгілейтін vastь кыс емес пе?

Тарихи материализм бұл мәселеге де мақұлдамай қауар береді.

Әрине, ел-құрттың өсуінің қоғам дамуына ықпалы вағ, ол — қоғам дамуын қеңілдетеді не ваiaulatады, бірақ ол қоғам дамуының vastь кыс вола алмайды, сондықтан қоғамның дамуына қасайтын оның ықпалы белгілеусі ықпал вола алмайды, өйткені ел-құрттың өсуінің құр өзі: осы қоғамдық стroidың огына вақа бір стroi вомай, мынадай қаңа стroi болатын себеві не, вақа бір стroi вомай, алқасқы-овсинальқ стroidың огына құл иеленушілік стroidың, құл иеленушілік стroidың огына — феодальқ, феодальқ стroidың огына — бирқазиальқ стroidың болатын себеві не дегенге тусінік берудің кілті вола алмайды.

Егер ел-құрттың өсуі қоғамдық дамудың белгілеусі кыс вольт тавылатын вола, қалқтың неқұрлым артық тұқызыдығы қоғамдық стroidың тіпті қоғарқы тірін міндетті түрде тұрмысқа сықарған волағ еді. Алайда, іс қызінде бұл ваіқалмай отыр. Қытаида қалқтың тұқызыдығы Америка Құрама Статтарындағыдан төрт есе артық, алайда, қоғамдық даму тұрқысынан қарағанда Америка Құрама Статтары Қытаидан қоғарқы тұр, өйткені Америка Құрама Статтары капитализм дамуының ең қоғарқы

stadiasъна әлдеқасан қеткен болса, Қытаида осы кунге дейін қартылай феодальдық стروی устем болып отыр. Belgiада қалқтын тьқыздьқы Америка Құрама Статтарьндақыдан 19 есе артық, SSSR дақыдан 26 есе артық, алайда қоқамдық даму тьғқысьнап қарақанда, Америка Құрама Статтарь Belgiадан қоқарь, ал SSSR дан Belgia выкїл вїр тарихи дәуїрге кейін қалды, өйткенї SSSR капитализмдї әлдеқасан құртыр, өзінде социалистїк стروی орнатыр отьғанда, Belgiада капиталистїк стروی устем болып отыр.

Ал вїдан сықатын — ел-құрттын өсуї қоқамдық стرويدьн сипатын қоқамның вет-вейнесїн **belgїleitїн**, қоқам дамуының vastь кысї емес қәне вола да алмайды.

Вїлай болса, қоқамның материалдық тьғымьсь қақдайларьның системаьсындақы қоқамның вет-вейнесїн, қоқамдық стرويدьн сипатын, қоқамның вїр стroidан екїнсі стرویға дамуын **belgїleitїн** vastь кыс нede?

Тарихи материализм осындай кыс деп адамдардың өмїр сығуїне қақеттї, тьғымьсқа керектї құралдарды табудың әдїсїн, қоқамның өмїр сығуї, дами алуы үсїн қақеттї материалдық игїлїктердї — тамақты, кїймдї, аїақ кїймдї, пәтер-йдї, отьнды, өндїрїс саймандарьн, тақы сондайларды өндїрудїн әдїсїн санады.

Өмїр сығу үсїн тамақ, кїйм, аїақ кїйм, пәтер-үй, отьн, тақы сондайлар волу керек, вїл материалдық игїлїктер волу үсїн оларды өндїру керек, ал оларды өндїру үсїн адамдардың тамақты, кїймдї, аїақ кїймдї, пәтер-йдї, отьнды қәне сондайларды өндїретїн өндїрїс саймандарь волу керек, ол саймандарды өндїре вїлу керек, вїл саймандарьн пайдалана вїлу керек.

Материалдық игїлїктердї өндїруге қўмсалатын өндїрїс саймандарь, өндїрїс саймандарьн қўмсайтын қәне **belgїлї өндїрїстїк тәқрївесїнїн**, еңбекке дақыдысь **варьқьның** арқасында материалдық игїлїктердїн өндїрїлуїн қызеге асыратын адамдар, — осы элементтердїн **варьқы** вїрїгїр қоқамның өндїрусї кыстерї волады.

Вїрақ вїл өндїрусї кыстер өндїрїстїн вїр қақы қана, материалдық игїлїктердї өндїруге пайдаланылатын вїьмдарға, табиқат кыстерїне адамдардың қатнасьн вїлджретїн, өндїрїс әдїсїнїн вїр қақы қана. Өндїрїстїн екїнсі қақы, өндїрїс әдїсїнїн екїнсі қақы — өндїрїс протсесїнде адамдардың вїрїне вїрїнїн қатнась, адамдардың **өндїрїстїк қатнастарь** волады. Адамдар табиқатпен кыресу їсїн, материалдық игїлїктер өндїру үсїн табиқатты пайдалану їсїн вїрїнен вїрї оңаса, вїрїнен вїрї қол үзген даға адамдар ретїнде емес, вїрїгїр, группа, қоқам болып қыргїзедї. Сондықтан өндїрїс әрқасан қәне **варьқы** қақдайларда қоқамдық өндїрїс волады. Материалдық игїлїктер өндїрудї қызеге асыра отьыр, адамдар өздерїнїн арасында өндїрїс їсїнде **belgїлївїр қатнастарды**, **belgїлївїр өндїрїстїк қатнастарды** орнатады. Вїл қатнастар експлоататсиядан азат адамдардың ьнтымақтасу қәне өзара көмектесу қатнастарь волуы мүмкїн, вїл қатнастар устемдїк қыргїзу қәне **варьқу** қатнастарь волуы мүмкїн, вїл қатнастар, ақығында, өндїрїстїк қатнастардың вїр формасынап екїнсі формасына көсу қатнастарь волуы мүмкїн. Вїрақ өндїрїстїк қатнастардың сипаты қандай болса да, вїл өндїрїстїк қатнастар — әрқасан

çäne varlıq stroilarda — qoqamnıñ öndırucı kycıterı sıaqtı, öndırıstın qaçettı elementı volıp tabıladı.

«Öndırıste, — deıdı Marks, — adamdar tabıqatqa qana emes, vırıne-vırı de äser etedı. Olar vırıgır qızmet jsteu ycın çäne öz qızmetınen özara aırbas çasau ycın belgılı rette vırıkpeıncı öndıre almaıdı. Öndıru ycın adamdar belgılı vailanıstar men qatnıstar çasaıdı, osı qoqamdıq vailanıstar men qatnıstar arqılı qana olardıñ tabıqatqa qatnası voladı, öndırıs orn aladı» (K. Marks pen F. Engels, V tom, 429-bet).

Solai volqandıqtan, öndırıs, öndırıs ädısj qoqamnıñ öndırucı kycıterın de, adamdardıñ öndırıs qatnıstarın da qamtıdı, sonımen, olardıñ materialıq igılıkterdı öndıru protsesındegı vırılıgınıñ çyzege asıv volıp tabıladı.

Öndırıstın özgecelıkterınıñ vırı — ol esuaqtta vır ornda ızaq uaqıt toqırar qalmaıdı, arqacan özgerı çäne damı qalırında voladı, mınıñ özında öndırıs ädısjındegı өзgerıster vıkıl qoqamdıq stroıda, qoqamdıq ideialardıñ, saıası kózqarastardıñ, saıası mekemelerdıñ өзgerıjn tuqızvai qoımaıdı, — vıkıl qoqamdıq çäne saıası ukladıñ qaita qırılısın tuqızadı. Damıdıñ ärtırlı satılagında adamdar öndırıstın ärtırlı ädısterın paıdalanadı, nemese, anaılap aıtqanda — tırms saltı ärtırlı voladı. Alqacqı ovcına tısında öndırıstın vır ädısj voladı, qılıdıq tısında öndırıstın ekıncı ädısj, feodalizm tısında öndırıstın ycıncı ädısj voladı, taqılıs-taqılar. Osıqan säıkes adamdardıñ qoqamdıq stroı da, olardıñ ruhanı tırmsı, olardıñ kózqarastarı, olardıñ saıası mekemelerı — ärtırlı voladı.

Qoqamnıñ öndırıs ädısj qandai bolsa, — negızında qoqamnıñ özı de sonđai, onıñ ideiaları men teorıaları, onıñ saıası kózqarastarı men mekemelerı de sonđai.

Nemese, anaılap aıtqanda: adamdardıñ tırms saltı qandai bolsa, — olardıñ oı-ırkır saltı da sonđai.

Mınıñ mánısj — qoqamnıñ damı tarıxı, eñ aldymen, — öndırıstın damı tarıxı, qasılılar voı vırınıñ ornın vırı vasıp otıratın öndırıs ädısterınıñ tarıxı, öndırucı kycıter damınnıñ çäne adamdardıñ öndırıstık qatnıstarı damınnıñ tarıxı.

Demek, qoqamdıq damıdıñ tarıxı, sonımen vırge, — materialıq igılıkterdı öndırucılerdıñ özderınıñ tarıxı, öndırıstık protsestın negızgı kycı volıp tabılatın çäne qoqamnıñ ömır syruıne qaçettı materialıq igılıkter öndırısın çyzege asıratın eñbekciler vırqarasınnıñ tarıxı.

Demek, tarıxı qılım, eger ol naqız qılım volqılısı keıse, vıdan vılaıqı çerde qoqamdıq damıdıñ tarıxın karoldar men qolbasılardıñ qımlına, memleketterdı «vasır alıcılar» men «vaqındırıcılardıñ» qımlına äkelır tjremeuge tıs, qaita, eñ aldymen, materialıq igılıkterdı öndırucılerdıñ tarıxımen, eñbekciler vırqarasınnıñ tarıxımen, qalqtardıñ tarıxımen sıqıldanıqa tıs.

Demek, qoqam tarıxınnıñ zaңdarın yırenudın kıltnı adamdardıñ vasınan jzdeudın, qoqamnıñ kózqarastarı men ideialarınan jzdeudın keregı çoq, qaita, qoqamnıñ ägvır tarıxı dııırde qoldanatın öndırıs ädısjnen, — qoqamnıñ ekonomıkasınan jzdeu kerek.

Demek, tarixi qylymny eň vjrnscj mjndetj — öndjrstjñ zañdarby, öndjrucj kycter men öndjrstjk qatnastardbyñ damu zañdarby, qoqamnyñ ekonomikalbyñ damu zañdarby yirenj, acuda volady.

Demek, proletariattyñ partiasy, eger ol naqyz partia volqyby kelse, eň aldymen, öndjrstjñ damu zañdarbynyñ vjlmjne, qoqamnyñ ekonomikalbyñ damu zañdarbynyñ vjlmjne çetjuge tijs.

Demek, saiasatta qatelespes ycn, proletariattyñ partiasy özjnñ programmasyñ çasaqanda da, özjnñ praktikalbyñ çymbynda da, eň aldymen, öndjrs damuynyñ zañdarbyna, qoqamnyñ ekonomikalbyñ damuynyñ zañdarbyna syienuge tijs.

Öndjrstjñ ekjncj özgecljg — onyñ özgerjsterj men damu aqcañ öndjrucj kycterdjñ özgerjsterj men damuynan, eň aldymen — öndjrs saimandarbynyñ özgerjsterj men damuynan vastalady. Solai volqandyqtan, öndjrucj kycter öndjrstjñ neqürlym evdeilj, neqürlym revolutsiacy elementj volp tabylady. Euelj qoqamnyñ öndjrucj kycterj özgeredj, damidy, al sodan kejn, osy özgerjsterge vailanbysty çäne osy özgerjsterge säikes — adamdardbyñ öndjrstjk qatnastary, adamdardbyñ ekonomikalbyñ qatnastary özgeredj. Alaida, mulyñ mənjsj — öndjrstjk qatnastar öndjrucj kycterdjñ damuyna bypal çasamady, öndjrucj kycter öndjrstjk qatnastarqa vailanbysty emes degen söz emes. Öndjrucj kycterdjñ damuyna vailanbysty dami otbyp, öndjrstjk qatnastar onymen qatar öndjrucj kycterdjñ damuyna bypal çasady, ony tezdetedj nemese vaiaulatady. Bül arada mnyan aityp ötu qaçet: öndjrstjk qatnastar öndjrucj kycterdjñ esujnen tym üzap artta qalyr qoia almaydy çäne onymen üzap uaqyt qaicylyqta vola almaydy, öitkenj öndjrstjk qatnastar öndjrucj kycterdjñ sipatyna, kyjne sai kelj, öndjrucj kycterdjñ damuyna keñ çol acqanda qana öndjrucj kycter avden tolyq dami alady. Sondyqtan, öndjrstjk qatnastar öndjrucj kycterdjñ damuynan qalai artta qalqanymen de, olar — erte volbyñ, kec volbyñ — öndjrucj kycterdjñ damu däreçesjne, öndjrucj kycterdjñ sipatyna sai keluge tijs çäne cbynda sai keledj de. Bülai volmaqan kynde öndjrucj kycter men öndjrstjk qatnastardbyñ öndjrs sistemasyndaq byrljg negjzjnen vüzylan volar edj, vykjl öndjrstjñ yzylsj volqan volar edj, öndjrstjñ krizisj, öndjrucj kycterdjñ vyljuj volqan volar edj.

Öndjrstjk qatnastardbyñ öndjrucj kycterdjñ sipatyna sai kelmeitjndjgnñ mysaly, olardbyñ arasyndaqy çançaldbyñ mysaly — kapitalistjk elderdegj ekonomikalbyñ krizister volady, bül elderde öndjrs quraldarbyna çeke kapitalistjk mençjk öndjrs protsesjnñ qoqamdyq sipatyna, öndjrucj kycterdjñ sipatyna sai kelmei, myldem qiqac çatp. Osy sai kelmeitjñ nätiçesj — öndjrucj kycterdjñ vyljujne äker soqatyn ekonomikalbyñ krizister, ony verçaqynda osy sai kelmeitjñ özj äleumettjk revolutsiаныñ ekonomikalbyñ negjzj volady, äleumettjk revolutsiаныñ mjndetj — osy kyngj öndjrstjk qatnastardbyñ qiratyp, öndjrucj kycterdjñ sipatyna säikes çaqa öndjrstjk qatnastar çasauda.

Osyñ kerjsjne, öndjrucj kycterdjñ sipatyna öndjrstjk qatnastardbyñ tolyq sai keletjndjgnñ mysaly — SSSR daq sotsialistjk qalq sahuasylyq volady, munda öndjrs quraldarbyna qoqamdyq mençjk öndj-

djrs protsesjnj qoqamdyq sipatna tolyq sai, osybyñ arqasynda munda ekonomikalыq krizister de, öndjrucj kycterdjñ vyljnuj de çoq.

Demek, öndjrucj kycter öndjrstjñ neqürlym evdeilj çäne revolyutsiacy elementj qana emes. Öndjrucj kycter sonьmen vjrgö öndjrs damybyñ velgjeucj elementj volьp tavyladь.

Öndjrucj kycter qandai bolsa, — öndjrstjk qatnastar da sonдай voluqa tijs.

Eger öndjrucj kycterdjñ qalьp, adamdar özderjne qaçet materialыq igjlkterdj öndjrstjñ qandai saimandarьmen öndjredj degen sürauqa çauar veretjn bolsa, al öndjrstjk qatnastardyñ qalьp vasqa sürauqa: öndjrs qūraldarь (çer, orman-toqai, su, çer qoinьndaqь vailьqtar, cikj materialdar, öndjrs saimandarь, öndjrs yilerj, qatnas çäne vailanьs qūraldarь, taqь sondailar) kjmñjñ qaraуьnda, öndjrs qūraldarь kjmñjñ viljgjnde, vykjñ qoqamnyñ viljgjnde me, volmasa ol öndjrs qūraldarь vasqa adamdarь, gruppalarь, taptardь eksploatatsialauqa paidalanatьñ çeke adamdarьñ, gruppalarьñ, taptardьñ viljgjnde me degen sürauqa çauar veredj.

Arqь zamannan vastar vjzdjñ zamanьmьzqa deijn öndjrucj kycter damybyñ sxemalyq tyrj mьnadai. Çavaib tas saimandardan sadaqqa çäne sadaqьñ oqьna көcu, osьmen vailanьstь añ aulau türmьs saltьnan çan-çanuarlardь qolqa yiretuge, alqacqь mal ösjrucjlykke көcu; tas saimandardan metal saimandarqa (temjr valta, temjr tьsj var soqa, taqь sondailar) көcu, osьqan säikes, ösjmdjk ösjruge çäne egjn çarucьsьlyqьna көcu; materialdarь өñdeitjn metal saimandarьnyñ vūdan vьlai da oñdalub, ūstanьñ көrgjgne көcu, qūmьra öndjrsjne көcu, osьqan säikes, qol көsjvjñjñ damybyñ, qol көsjvjñjñ egjn çarucьsьlyqьnan vөлjñr cьqub, өз alьna derves qol көsjvj öndjrsjñjñ, odan keijn manufaktura öndjrsjñjñ damybyñ; öndjrstjñ qol көsjvj saimandarьnan macinaqa көcu çäne qol көsjvj — manufaktura öndjrsjñjñ macinalь öndjrs көsjvjne ainalub; macinalardьñ sistemasьna көcu çäne qazjrgj zamandaqь macinalanqan jrgj öndjrs көsjvjñjñ cьqub, — adam valasь tarixьnyñ voibnda qoqamnyñ öndjrucj kycterj damybyñ tjrtj tolyq emes, çalьp tyrj osьndai. Munda, öndjrs saimandarьnyñ damybyñ çäne oñdalub adamdarqa vailanьssьz emes volqanь, mūnyñ öndjrske qatnasь var adamdarьñ çyzege asьrqanь tysjñktj, — demek, öndjrs saimandarьnyñ өзgeruj çäne damybyñmen vjrgö, öndjrucj kycterdjñ asa maңызdь elementj retjnde adamdar өзgerjр, damьdь, olardьñ öndjrstjk täçrivesj, olardьñ eңbekke daqьsь, olardьñ öndjrs saimandarьn paidalana vjñuj өзgerdj, damьdь.

Tarixьñ voibnda qoqamnyñ öndjrucj kycterjñjñ өзgerjр, damybyñna säikes — adamdarьñ öndjrstjk qatnastarь, olardьñ ekonomikalыq qatnastarь өзgerdj, damьdь.

Tarixta öndjrstjk qatnastardyñ ves negjzgj tipj mäljm: alqacqь-ovcinalыq, qūl ielenucjlyk, feodalдыq, kapitalistjk, sotsialistjk öndjrstjk qatnastar.

Alqacqь-ovcinalыq stroidyñ tūsynda öndjrstjk qatnastardyñ negjzj — öndjrs qūraldarьna qoqamdyq mencyk voldь. Mūnyñ өзj vūl дәujrdegj öndjrucj kycterdjñ sipatna negjzjnde sai keledj. Tas saimandar

çəne odan keijn cəqqan sadaq, sadaqtəŋ oqə taviqattəŋ kycťerjne qar-sə, çərtqəc aiuandarqə qar-sə çeke-çeke kyresu mymkjndjgjn çoqqa cəqardə. Eger adamdar actan əluqe ducar volqəbś kelmese, çərtqəc aiuandarqə nemese kərcjles qoqamdarqə çem volqəbś kelmese, toqai-da çemjs çinau ycjn, sudan valəq aulau ycjn, qandai volsa da vaspana salu ycjn laçsəzdan vjrgjrp çiməb jstetjn voldə. Ortaq eŋvek əndjrjs qūraldarəna, sol siaqtə əndjrjstjŋ produktəlarəna da, ortaq məcjk voləna vastap aləp keledj. Eger, çərtqəc aiuandardan qoqanudəŋ saitmanə volqan keivjr əndjrjs qūraldarənəŋ çeke məcjgjn esepke alma-qanda, mūnda əndjrjs qūraldarəna çeke məcjk turalə ūqəm əlj vol-qan çoq. Mūnda eksploatatsia çoq, taptar çoq.

Qūl ielenucjlk stroidəŋ tūbnda əndjrjstjk qatnastardəŋ negjzj — qūl ielenucjnjŋ əndjrjs qūraldarəna, sol siaqtə, əndjrjs qəzmetkerj — qūlqə çeke məcjk voladə, qūldə ol mal siaqtə sata aladə, satəp ala aladə, malmen vjrdei əltjrp tastai aladə. Mūndai əndjrjstjk qatnastar vūl dəujrdegj əndjrucj kycťerdjŋ qaləna negjzjnde sai keledj. Tas saitmandardəŋ ognəna endj adamdardəŋ qarataqənda metal saitmandar voldə, mal əsjrucjlkjtjŋ de, egjn çaguacəbəqəŋ da ne ekenjn vjlməitjn qaiərcəbəq, çavaib aŋ aulau çaguacəbəqəŋ ognəna mal çaguacəbəqə, egjn çaguacəbəqə, qol kəsjvj cəqtə, əndjrjstjŋ vūl taraularənəŋ aqasənda jstj vəlucjlk voldə, çeke adamdardəŋ çəne qoqamdarəŋ aqasənda produktəŋ aibvastau mymkjndjgj, valəqtə az adamdardəŋ qoləna çinau mymkjndjgj cəqtə, əndjrjs qūraldarə cəbnda azcəbəqəŋ qoləna çinaldə, azcəbəqəŋ kərcjlkjtj vaqəndəgəp, kərcjlk mycelerjn qūlqə ainaldəgu mymkjndjgj cəqtə. Mūnda qoqamnəŋ valəq mycele-rjnjŋ əndjrjs protsesjndegj ortaq çəne vasə vos eŋvegj endj çoq, — mūnda eŋvek etreitjn qūl ielerjnjŋ eksploatatsialaitəŋ qūldarənəŋ erk-sjz eŋvegj ystem voldə. Sondəqtan əndjrjs qūraldarəna, sol siaqtə əndjrjs produktəlarəna da ortaq məcjk çoq. Onəŋ ognəna çeke məcjk var. Mūnda qūl ielenucj vjrgjncj çəne negjzgj toləq məcjk iesj voləp tavyladə.

Bailar men kedeiler, eksploatatorlar men eksploatatsialanucəlar, to-ləq pravoləlar men pravosəzdar, olardəŋ aqasəndaqə qattə tap kyre-sj — qūl ielenucjlk stroidəŋ tyrgj osəndai.

Feodaləbəq stroidəŋ tūbnda əndjrjstjk qatnastardəŋ negjzj — feo-daldəŋ əndjrjs qūraldarən məcjktenuj çəne əndjrjs qəzmetkerj — krepostnoidə çartəlai məcjktenuj voldə, endj onə feodal əltjre almaidə, vjraq onə sata aladə, satəp ala aladə. Feodaləbəq məcjkren qatar çaguapəŋ çəne qol kəsjrcjnjŋ əzjnjŋ çeke eŋvegjne negjzdelgen çeke çaguacəbəqəna, əndjrjs saitmandarəna çeke məcjgj voladə. Mūndai əndjrjstjk qatnastar vūl dəujrdegj əndjrucj kycťerdjŋ qaləna negj-zjnde sai keledj. Temjrdj valəqəudəŋ, onə əndjrudjŋ vūdan vylai da oqaləb, temjr soqapəŋ çəne toqəma stanogjnjŋ çaiəlbə; egjn çaguacəbəqəŋ, oqorod çaguacəbəqəŋ, araq jstəu, mal çasau çaguacəbəqəŋ vūdan vylai da ərkəndəuj; qol kəsjvj masterskoilarəmen vjrgəmanifaktura kəsjp orndarənəŋ cəqub, — əndjrucj kycťer qalənəŋ si-pattə vəlgjlerj mjne osəndai.

Çaŋa əndjrucj kycťer qəzmetkerdjŋ əndjrjste qandai volsa da

initsiativasъ volubъ және еңбекке ыңғайы volubъ, еңбек етуге ықласъ volubъ керек қылады. Сондықтан feodal құлды еңбек етуге ықласыз, initsiativasъ myldem қоғ қызметкер деп ылай тастар, krepostnoimen қатнас қасауды артық көреді, ол krepostnoидың өзіндік қаруасын, өзіндік өндіріс саймандары болды, ол еңбек етуге аздар ықласты болды, өйткені ол қерді өңдеп, өзіндік егіннен feodalға заттай ақы төлеу үшін еңбек етуі қажет.

Ғеке менчик мұнда бұдан әрі дамиды. Эксплоатация құлдықтың түсіндірмесі дерлік аур, — ол тек бір аз қана құмсартылған. Эксплоататорлар мен эксплуатацияланушылардың арасындағы тап күресі — feodalдық струдың негізгі белгісі.

Капиталистік струдың түсіндірмесі өндірістік қатнастардың негізі — өндіріс құралдарына капиталистік менчик болып табылады, мұнда өндіріс қызметкерлері — қалдамалы құмсарыларды менчиктенуі қоғ, капиталист ол құмсарыларды өлтіре де алмайды, сата да алмайды, өйткені олар ғеке васынғы тәуелде болыптан азат, бірақ олар өндіріс құралдарынан айрылған, сондықтан ақтан өлмеу үшін өзіндік құмсары күйі капиталистік лақсыздан қалдар, эксплуатацияның бұқаралық лақсыздан мойнына келді. Өндіріс құралдарына капиталистік менчик болыптан қатар, krepostnoидық тәуелділігінен азат болған қаруа мен қол кәсіпшінің өз еңбегі негізінде өндіріс құралдары ғеке менчиктенуі болды және бұл ғеке менчик алқасқы әзірде кең етек алды. Қол кәсіпші мастерскоилар мен мануфактура кәсіп орндарының орнына мақиналармен құралданған үлкен фабрикалар мен заводтар сьқты. Қаруалардың қарайы өндіріс саймандарымен өңделетін дворяндық поместиялардың орнына, агротехника негізінде қыргызылетін және ақ қаруасынғының мақиналарымен қаруалған капиталистік ірі экономикалар сьқты.

Қаңа өндіріс күйі өндіріс қызметкерлерінің қарсылығы және қараңқы krepostnoилардан гөрі мәдениетті, зейнді болып, мақиналарды бұқа алатын, мақиналарды дүңс құмсары алатын болып керек қылады. Сондықтан капиталистер krepostnoидық бұқаралардан азат, мақиналарды дүңс құмсары үшін мәдениетті қеткілікті құмсарылармен қатнас қасауды артық көреді.

Бірақ, өндіріс күйі орасан зор мөлшерге дейін дамытып, капитализм өзі себе алмайтын қарсылықтарға сьмалды. Товарларды үст-үстіне көр сьқарып, товарлардың бақасын арзандатып, капитализм конкуренцияны сіеленістіреді, бұсақ және орта ғеке менчик іелерінің көпшілігі қаруасынғын күйзелтеді, оларды пролетарларға айналады және олардың сатып алары күйі кемітеді, осыдан кейін өндірілген товарлардың өткізілуі мүмкін болмай қалады. Ал өндірісті бұқаралық отырып, үлкен фабрикалар мен заводтарға миллиондаған құмсарыларды қинай отырып, капитализм өндіріс протсісіне қоғамдық сипат береді, сөйтп өзіндік базасына өзі ор қазанды, өйткені өндіріс протсісінің қоғамдық сипаты өндіріс құралдарына қоғамдық менчик болып керек қылады, ал оның берілуінде өндіріс құралдарына менчик өндіріс протсісінің қоғамдық сипатымен сіьспайтын ғеке капиталистік менчик болып қалады.

Өндіріс күйінің сипаты мен өндірістік қатнастардың арасындағы бұл біртүрліліктің қарсылықтар асыра өндіріснің негізгі-негізгі болып тү-

ratın krizisterjnen aıqın kerginedj, vıl kezde kapitalister, özderjnjñ vıqara qalqıt kyizeldjrujnñ saldarınan, satıp alu qolınan keletjn kereksjnuclerdj tava almaı, amalsızdan produktlardı örtip çıberedj, daın tovarlardı qurtadı, endjrsterdj toqtatıp tastaıdı, endjrucj kyc-terdj vıldjredj, al sonıñ özjnde milliondaqan qalq tovar çetkılıksız volqandıqınan emes, tovar tım көр endjrlgendjgjnen çımıssızdıq-qa, acarsızlıqqa laçsızdan ısrar çatadı.

Мұның мәнісі — капиталистік өндірістік қатнастар қоғамның өндjrucj кycterjnjñ қалпына сай келуден қалқан, сөйтjп өндjrucj кycter-ge вjтpeстеi қаıсь келген деген сөз.

Мұның мәнісі — капитализм революсияға çyктj, вұл революсия осы кyндегj өндjрjс құралдарына капиталистік менсјктjн орнына сotsialistjк менсјк орнатуға тjс деген сөз.

Мұның мәнісі — эксплуататорлар мен эксплуатацияланушылардың арасындағы өте cielenjsken тап кyресj капиталистік стroidың негjзгj белгj-сj voladı деген сөз.

Әзjр SSSR да қана çyzege асығып отырған сotsialistjк стroi тұсында өндjрjстjк қатнастардың негjзj — өндjрjс құралдарына қоғамдық менсјк volып тавылады. Мұнда endj эксплуататорлар да, эксплуатацияланушылар да çоқ. Өндjрjлген продуктлар: «еңбек етпеген jсjр-çemeidj» деген принцип бойынса белjнедж. Adamдардың өндjрjс протsesjндегj өзара қатнастары мұнда эксплуатациядан азат қызметкерлердjн çoldастық ынтымақтастықынñ çәне сotsialistjк өзара çардемjnjн қатнастары volып sipattaladı. Мұнда өндjрjстjк қатнастар өндjrucj кycter-джн қалпымен толық сай келедж, өйткенj өндjрjс протsesjnjн қоғамдық sipаты өндjрjс құралдарына қоғамдық менсјкпен беркідj.

Сондықтан SSSR дағы сotsialistjк өндjрjс асыға өндjрудjн mezgjлmezgjл volып тұратын krizisterj degendj çәне ol krizisterмен bailанысты туатын соғалықтар degendj вjлmeidj.

Сондықтан мұнда өндjrucj кycter yдеген қарқынмен дамиды, өйткенj оларға лайық өндjрjстjк қатнастар өндjrucj кycterджн осындай yдеген қарқынмен дамуына толық çол аcaды.

Adam баласы тарихының бойында adamдардың өндjрjстjк қатнастары дамуының çайы тjне осындай.

Өндjрjстjк қатнастар дамуының қоғамның өндjrucj кycterj дамуына, ең алдымен — өндjрjс саймандарының дамуына bailаныстылық осындай, осы bailаныс себептj өндjrucj кycterджн өзгерjстерj мен дамуы ерте volсын, кес volсын өндjрjстjк қатнастардың соқан лайық өзгерujне çәне дамуына әкелjп соқады.

«Еңбек құралдары» çымсау çәне оны çасау, — deidj Marks, — ұрық формасында çап-çануарлардың кейjр тырлерjне тән volа тұрса да, адамның еңбек ету протsesjnjн айықса sipatty белгjсj volады, сондықтан да Franklin адамды құралдар çасап сықаратын çап-çануар деп белгjleidj. Қурап қалған syiekтерджн қалдықтары көзj çоқалқан çап-çануар тырлерjnjн құрылысын зерттеп-yireну yсjн қандай маңызды volса, çоқалқан қоғамдық-ekonomikalық формацияларды зерттеп-yireну yсjн еңбек құралдары қалдықтарының сондай маңызды бар. Ekonomikalық замандардың өзгечелjгj не өндjргенj çа-

* «Еңбек құралдары» degende Marks ең алдымен өндjрjс саймандарын айтады. I. St.

кънан емес, qalai öndjrgenj çaqьmen belgьlenedj... Eñvek qūraldarъ adam valasъ-nyñ çũmьscъ kycj damuьnyñ ölseujcj qana емес, sonьñ tũsьnda eñvek jsteljр çat-qan qoqamдъq qatnastardьñ da көсетkьcj» (K. Marks, «Kapital», I tom, 121-бет, 1935 çьль васьлюь).

Bũdan keijn:

— «Qoqamдъq qatnastar öndjrucj kyctermen тьqьz vailanьstь. Çaңa öndjrucj kycterge ie vola oтььp, adamdar özderjnjn öndjrjs әdjsjn өзгertedj, al öndjrjs әdjsjn, өзjnjn тұrmьсьн qamtamasъz etu әdjsjn өзгertumen qatar, — olar özderjnjn varььq qoqamдъq qatnastarьñ өзгertedj. Qol dijьmen siuzeren (feodal — I. St.) vastaqan qoqamдь, vudьñ kycьmen çyretjn dijьmen öndjrjs көsjьjnjn kapitalistj vastaqan qoqamдь әkeljр көсетedj» (K. Marks pen F. Engels, V tom, 364-бет).

— «Öndjrucj kycterдjn өsujjnjn qozqalьсь, qoqamдъq qatnastardьñ vyljnuj, ideialardьñ tuuь yzdjksjz volьp çatadь, çalqьz-aq qozqalьstьñ avstraksiasъ qana qozqalmaidь» (sonda, 364-бет).

«Kommunistjk partianьñ manifestjnde» formulalanqan tarixi materializmdj sipattai keljр, Engels vьlai deidj:

«Ekonomikalъq öndjrjs çäne onan' sezsjz tuatьn qai tarixi zamannьñ volsa da qoqamдъq qũgьльсь sol zamannьñ saiasi çäne oi tarixьnyñ negjzj voladь... Bũdan saikes, alqacqь ovcinalъq çer ielenudjn ьdьraçan uaqьtьnan vastap, vьkьl tarix tap-тьñ arasьndaqь kyrestjn tarixь volьp keledj, qoqamдъq damudьñ tyrlj satьlarьnda, ekspluatatsialaucьlar men ekspluatatsialanucьlar arasьndaqь kyrestjn, vaqьnqan tap pen ystem tьp kyresjnjn tarixь volьp keledj... Endj vũl kyres — ekspluatatsialanucь, ezjлucj tap (proletariat) vьkьl qoqamдь ekspluatatsiadan, ezjлuden, tap kyresjnen mәngj azat etpei тұьp, өзjn ekspluatatsialaucь, ezucj taptan (burçuaziadan) azat ete almatьn satьqa çettj...» («Manifestjn» nemjs tьljnde vасьльp cь-quьna Engelstjn çazqan Alqь sezj).

Öndjrstjn ycjncj өзгечeljgь—çaңa öndjrucj kycterдjn çäne ol kycterge laiьq öndjrstjk qatnastardьñ tuuь eskj stroidan vөlek volmaidь, eskj stroi qũrьqannan keijn volmaidь, qaita sol eskj stroidьñ өз jcjn-de volьp çatadь, adamdardьñ aldьn ala көzdegen, sanalь qьzmetjnjn пәtiçesjnde емес, stixialь, sanasъz tyrde, adamdardьñ erkjnen тьsqarь volьp çatadь. Onьñ stixialь tyrde çäne adamdardьñ erkjnen тьsqarь volatьn ekj sevevj var.

Bjrcjncjden, adamdar öndjrstjn qandai әdjsjn volsa da taңdap aluqа erjktj емес, өitkenj әгьjр çaңa vььñ өmьrge aiaq vaşqanda, vũrьnqь vььndardьñ jstegen çũmьсьnyñ пәtiçesj volьp qalqan vũrьnnan daiьñ öndjrucj kycter men öndjrstjk qatnastarqa kez keledj, osьdan keljр çaңa vььñ öndjrjs çөnjnde daiьñ tyrjnde kez kelgenjnjn vәrjn alqacqь әzjрde qavьldauqа tijs, seitjр materialъq igjlkterдj öndjru mymkjndjgjn alu ycjn soqan ьñqailanuqа tijs.

Ekjncjden, öndjrstjn belgьlj vjр saimanьn, öndjrucj kycterдjn belgьljvьr elementjn oңdai oтььp, adamdar vũl oңdaudьñ aiaqь qandai qoqamдъq пәtiçelerge әkeljр soquqа tijs ekenjn aңdamaidь, пqьnvaidь çäne ol çөnjnde oilanvaidь, tek өзjnjn kyndeljktj myddelerjn qana oilaidь, өзjnjn eñvegjn çөnjldetudj, өзj ycjn tũpadan-tura, өзjne se-zjletjn paida көгу çaqьn oilaidь.

Alqacqь ovcinalъq-qoqamньñ keivjр mycelerj vьрте-vьрте, vaiqai çyrjр tas saimandardan temjр saimandarqa көckenjnde, vũl çaңalьqtarь qandai qoqamдъq пәtiçelerge әkeljр soqatьnyñ olar, әrine, vьlgen çoq çäne ol çөnjnde oilanqan çoq, metal saimandarqa көсудjn mәnjсj—öndjrstе төңkerjс çasau degen sez ekenjn, mũnyñ aqьrь qũl ielenucjlk

stroiqda əkelir soqatındıqın olar ıqınıqan çoq çəne aıqarqan çoq, — olar özderjıñ eıvegin çeıjldetkısı qana keldj, özderjne sezjletjn eı taıaudaq paıdan kergısı keldj,—olardıñ sanab qızmetj öz vasyñı osı kyndeljktj paıdası degen tar ceıvermen saqındaldı.

Feodalıq stroıdın dəujrjnde Evropanı ças vırçıazıası ısaq sex masterskoılarymen qatar jrj manufaktura kəsır ondarın qırta vasaqanda, sonımen, qoqamın ındjrucj kycterjn jlgerj vasyrqanında, ol, ərine, vıl çanabıq qandai qoqamıq nəticelege əkelir soqatındıqın vılmedj çəne ol çonjnde oilanvadı, vıl «kjkentai» çanabıq qoqamıq kycterdjñ qaita çjktelujne əkelir soqatındıqın, münıñ aıaq vırçıazıanıñ özj raqymın sonca çoqarvı vaqalar çyrgeñ koroı ekmetjne de qarıs, vırçıazıanıñ eı çaqıs degen əkjlderj ıloı qatarına vager qosıudı arman etjr çyrgeñ dvorəndarqa da qarıs revolutsiaymen vjtetjndjgjn vırçıazıa aıdamadı çəne ıqradı, — ol tovardın ındjrsjn arzandatqıs qana keldj, Azıanıñ çəne çana qana asıqan Amerıkanıñ gınoktarına tovardı kəvjrek sıqarvı, paıdan kəvjrek tysjrgısı keldj, — onıñ sanab qızmetj osı kyndeljktj praktıkanıñ tar ceıverjmen saqındaldı.

Sarızmdj qalıvında qaldıra otvır, carualardı romeccikterdjñ çemjne vere otvır, otıs kapitalisterj cet el kapitalisterjmen vjrge Re-seıge qazjrgj macınalanqan jrj ındjrs kəsıvjn ornatqan kezde, ərine, olar ındjrucj kycterdjñ vıl kyrdelj əsuj qandai qoqamıq nəticege aravır soqatıñın vılgen çoq çəne ol çonjnde oilanqan da çoq, qoqamın ındjrucj kycterj çonjndegj vıl kyrdelj sekjrı qoqamıq kycterdjñ qaita çjktelujne əkelir soqatındıqın, münıñ özj proletarıatqa carualardı özjne qosır alır, çeımpraz sotsialistjk revolutsıanı çasauqa mymkjncjlk veretjndjgjn olar aıqarqan çoq, tysjngen de çoq, olardıñ varıq oilaqanı — ındjrs kəsıvjn cekten asıvır keıeıte veri, orasan kər jckj gınoktı iemdenı, monopolister volu, seıtjr qalıq carıasıvıqın kəvjrek paıdalar sıqır alı voldı, — olardıñ sanab qızmetj özderjıñ kyndeljktj ərjssız praktıkalıq myddelerjnen ızar kete alqan çoq.

Osıqan səikes Marks vııai deıdj:

«Adamdar öz tırımsındaq qoqamıq ındjrstı (ıaıdı adamın tırımsınan qaçettj materialıq ıgjlkterdj ındjrıde. — I. St) özderjıñ erkterjne vailanıssız* özderjıñ materialıq ındjrucj kycterjıñ belgjlı damı satısna səikes, belgjlı, qaçettj qatnastarqa — ındjrstjk qatnastarqa kjredj» (K. Marks, Taıdamab sıqarmalar, I tom, 269-vet).

Aladı, münıñ özj ındjrstjk qatnastardıñ özgerısı çəne eskj ındjrstjk qatnastardıñ çana ındjrstjk qatnastarqa etıj çatıq, çançalsız, caıqalıssız voladı degen sız emes. Qaita mündai kocu ədette eskj ındjrstjk qatnastardı revolutsıalıq çolmen qılatır, çanaların ornatu arqıs voladı. Belgjlı dəujrge deıjn ındjrucj kycterdjñ damı çəne ındjrstjk qatnastar çonjndegj özgerjster adamın erkjne vailanıssız, stıxıalıq tyrde çyredj. Vıraıq münıñ özj belgjlı momentke deıjn, çana

* Kursıv menjkj. I. St.

tuqan çäne ögkendeucj öndjrucj kycter, cъндар, pjsjр çetjlgenge cejn çana oсылаi voladъ. Öndjrucj çaңa kycter pjsjр çetjlgен соң, вiгьнqъ öndjrstjk qatnastar çäne olardъ maldanucылар — ystem tapтар, «çeңjl-meitjn» vögetke ainaladъ, münъ çaңa tapтарdъñ tek sanalъ jsterj arqыb, sol tapтарdъñ kyc çümsauъ arqыb, revolutsia arqыb çana çoldan alъp tastauqa voladъ. Bül çerde eskj öndjrstjk qatnastardъ kycpen çoiuqa arnalqan qoçamdъq çaңa ideialardъñ, saiasi çaңa mekemelerdjñ, saiasi çaңa ökmettjñ orasan zor rölj öte-möte aiqъndaladъ. Çaңa öndjrucj kycter men eskj öndjrstjk qatnastardъñ arasъndaqъ çançaldъñ negjzjnde, qoçamнъñ ekonomikalъq çaңa kerekсjnulerj negjzjnde qoçamdъq çaңa ideialar tuadъ, çaңa ideialar vüqarapъ üймдastъrъp, çüмьdъgradъ, vüqaralar saiasi çaңa armiaqa toptanadъ, revolutsiacы çaңa ökmet qüradъ, söitjр onъ öndjrstjk qatnastar çөnjndegj eskj tәrtjрterdj kycpen çoiъp, çaңa tәrtjрterdj ornatu ycjn paidalanadъ. Damudъñ stixialъq protsesj — adamнъñ sanalъ qъzmetjne, veivjtcjlkpen damu — kycpen çasalatъñ tөңkerjske, evolutsia — revolutsiaqa çol veredj.

«Proletariat, — deidj Marks, — vurçuaziaqa qarсъ kyreste qalaida tap volъp vjrgedj... ol revolutsia arqыb özjn ystem tapqa ainaldъradъ çäne ystem tap retjnde eskj öndjrstjk qatnastardъ kycpen çoiadъ» («Kommunistjk partianъñ manifestj», 1938 çыlqъ vasyлъ, 52-вет).

Büdan keijn:

— «Proletariat özjnñ saiasi ystemdjgjn vurçuaziadan qadam vasqan saıьп vьkji kapitaldъ tartъp alu ycjn, öndjrs saimandarъññ vәrjn memlekettjñ, iaqni ystem tap volъp üймдastъp oтырqan proletariattъñ qoына çinau ycjn çäne öndjrucj kycterdjñ kölemjn mymkjn volqanъncа tezyrek көveitu ycjn paidalanadъ» (sonda, 50-вет).

— «Eskj qoçam-ataulъññ vәrj çaңa qoçamqa çyktj volqan kezde, kycteu ol qoçamнъñ kjndjk cecesj voladъ» (Marks, «Kapitalъ», I tom, 603-вет, 1935 çы).

Markstjñ 1859 çыb özjnñ «Saiasi ekonomia sьпьna» degen атаqтъ kjtavъna çazqan tarixi «alqъ sözjnde» aitqan, tarixi materializm mәnjnñ danъcrandъq formulirovkasъ mьnau:

«Adamdar өз türmьsъndaqъ qoçamdъq öndjrstе özderjnñ erkterjne vailanъsъz, özderjnñ materialъq öndjrucj kycterjnñ belgjlj damu satъsьna säikes, belgjlj, qaçettj qatnastarqa — öndjrstjk qatnastarqa kjredj. Bül öndjrstjk qatnastardъñ çinaqъ qoçamнъñ ekonomikalъq strukturasъ, realdъq vazisj voladъ, sodan zaң çäne saiasi padstroika cьqadъ, qoçamdъq sanapъñ belgjlj formalarъ oсыqan keljр säikesedj. Materialъq türmьs çasaudъñ әdjsj türmьs ataulъññ әleumettjk, saiasi çäne ruхani protsesterjn js çyзjne asъradъ. Adamdardъñ volmьsьп olardъñ sanasъ belgjlemeidj, qaita, kerjsjnce, olardъñ sanasъп özderjnñ qoçamdъq volmьsъ belgjleidj. Qoçamнъñ materialъq öndjrucj kycterj өз damuññ belgjlj satъsьnda qazjrgj өmjr syrjр oтырqan öndjrstjk qatnastarqa nemese oсы kyңge deijn özderj jcjnde өrken-dep kelgen mөncjktjk qatnastarqa qaicъ cьqadъ, — mөncjktjk qatnastar öndjrstjk qatnastardъñ tek zaңdъ veinesj çana volъp tavъladъ. Bül qatnastar öndjrucj kycterdjñ damu formalarъñnan onъñ vüqauъna ainaladъ. Sol kezde әleumettjk revolutsianъñ zamanъ bastaladъ. Ekonomikalъq negjzderdjñ өзgerujmen vьkjl zor padstroikada belgjljәr дәreçede tezdjkpen tөңkerjs çasaladъ. Müндаi tөңkerjsterdj qaraqan kezde öndjrstjñ ekonomikalъq çaqdailarъnda tabiqi-qыьmь çaqъnan дәl atalъp oтырqan materialъq tөңkerjstj zaңdъq, saiasi, djni, көrkem әdeviettk, iaki filosofialъq formalardan, qъsqasъñnan aitqanda: jcjnde çyrgen adamdar vül çançaldъ üqънъp, oçan qarсъ kyresetjn ideologialъq formalardan әrqacan айра vjlu -qaçet. Çeke adam turalъ, onъñ өзj turalъ oıьññ turgъsьñnan qarauqa volmaidъ, дәl sol

şiaqtb oşındai teŋkerjs zamanb turalb da, ondaqb şapanbŋ tŋrqbşşnap qarauqa volmaidb. Kerjsjnce, vŋl şapanb materialbq tŋrmşştbŋ qaicşşbqtaŋnap, qoqamdbq endjrucj kycter men endjrstjk qatnastar ŋrasbnda volbp otyrqan çançaldan dep tysjndjru kerek. Endjrucj kycterdjŋ vŋrj ŋrkendemei tŋrb, qoqamdbq formatsianbŋ vjrdevjrj qŋrbmaidb, qoqamdbq formatsia olarqa çetkjljktj ŋrjs acbp verjrotyradb, çaq, çoqarş endjrstjk qatnastar da eskj qoqamnbŋ qŋsaqbnda, ozderj ŋmjr syruj ycjŋ kerektj materialbq çaqdailarş çetjmei tŋrb, esuaqbtta çarşqqa cşqraidb. Şondbqtan adam valaş oz albna ŋrqacan tek ozj cecce alatbn mjndetterdj qana qoiadb, ŋitkenj asa çaqbndar qaracaqanda ŋrqacan vylai volbp cşqadb: mjndettjŋ ozj tek onb cecuge materialbq çaqdailar volbp otyrqan kezde qana nemese, eŋ volmaqanda, voluqa taianbp otyrqan kezde qana tuadb» (K. Marks. Taŋdamalb cşqarmalar, I tom, 269 — 270-vet).

Eger marksistjk materializmdj qoqam tŋrmşşşna qoldansaq, qoqam tarixbna qoldansaq marksistjk materializm oşylai voladb.

Dialektikalbq çane tarixi materializmnjŋ negjzgj belgjlerj oşylar.

PARTIANŲŲ XVIII SIEZJINDE BK(B)P ORTALBQ KOMITETJNŲŲ ÇŪMBŚB TURALB ESEPTJ BAIANDAMA

1939 çy 10 mart

I

SOVETTER SOIUZYŲŲŲŲ QALQARALBQ XALJ

Çoldastar! PartianŲŲ XVII siezjnen berj ves çy öttj. Kөгjр оть-
сьздар, аз дәүjр емес. Bül дәүjрдjн jсjнде дynie çyzj edәүjр ylken
өзгерjsterdj васьнан кесjрjр те қoidь. Memleketter мен elder, olar-
дьŲŲ өзara qatnastарь көр çақьнан myldem басqaca воьр өзgerdj.

Bül дәүjрдjн jсjнде qalqaralьq çақьdaida atар aitqanda qandai өз-
gerjster boldь? Bjzdjн eldjн сьртqь çәne jckj xaljnde atар aitqanda
ne өзgerdj?

Kарitalistjk elder yсjн вül дәүjр ekonomika çәnjnde volсьн, saia-
sat çәnjnde volсьн öte ylken caiqalьs дәүjрj boldь. Ekonomika çәnjn-
de вül çьldar depressia çьldарь boldь, al odan соң, 1937 çьldьŲŲ ekjncj
çartьсьнан bastар, — ekonomikalьq çаңа krizistjн çьldарь, Ame-
rika Qьrama Stattарьnda, Angliada, Fransiada өndjрjс kәsjvjnjн çаңа-
dan qũldьгауьньŲŲ çьldарь, — demek, ekonomikanьŲŲ çаңадan kyizelgen
çьldарь boldь. Saiasat çәnjnde вül çьldar kyrdelj saiasi çаңçaldar мен
caiqalьstar çьль boldь. Canxaidan bastар Gibraltarqа deijngj ylken ter-
ritoriada etek alьр отьрqан, 500 millionnan astam qalqь qũcaқьна
kьrgjzjр отьрqан imperialistjk çаңа соқьs ekj çьldan berj qarai воьр
çatьр. EvropanьŲŲ, AfrikanьŲŲ, AzianьŲŲ kartasь kycpen qaita çasaluda,
соқьstan кейngj veivjtcjlk reçim deitjnnjн bykjl sistemasьньŲŲ jrgesj
negjzjmen caiqaldь.

Sovetter Soiuzь yсjн вül çьldar, qaita, onьŲŲ өsken, gyldengen çьl-
darь boldь, ekonomika çәne мәdeniet çақьнан onьŲŲ вũгьнqьдан da
өрlegen çьldарь boldь, onьŲŲ saiasi çәne соқьs quatьньŲŲ вũгьнqьдан
da өsken çьldарь boldь, onьŲŲ bykjl дynie çyzjnde veivjtcjlk saqtau
çольnda kyresken çьldарь boldь.

Çalьр çai osьlai.

Qalqaralьq çақьdaida volqан өзgerjster turalь naqтьль мәljmetterdj
qarastьгайьq.

**I. KAPITALISTJK ELDERDEGJ EKONOMIKALBQ ÇAŲA KRIZIS. TOVAR СЬ-
QARATЬN RЫНОKTAR YCJN, CIKJ ZAT СЬQJATЬN ORNDAR YCJN, DY-
NIENJ ÇAŲADAN QAITA BÖLU YCJN KYRESTJŲŲ CIELENJSUJ**

Kарitalistjk elderde 1929 çьldьŲŲ ekjncj çartьсьnda bastalqан eko-
nomikalьq krizis 1933 çьldьŲŲ aiaқьна deijn sozьльp keldj. Bũdan кейjn

krizis depressiyağa ainaldı, al odan soñ öndürjs kəşvıj vıraz çandana bastadı, ol vıraz örlıi bastadı. Ədette çandanu' dəüjrinde öndürjs kəşvıjnı çandanu' önlü gylđenujne ainalu' edj, vıraq vül çolb önlü çandanu' gylđenujne çetken çoq. Qaita, 1937 çıldın ekjncj çartısnan berj qarai ekonomikalıq çaña krizis bastadı, vül krizis eñ alđmen Amerika Qırqama Stattağın, olarqa jlese — Angliyanı, Fransiyanı çəne vjrsırga vasqa elderdj qamtıdı.

Soñmen çaqında volqan ekonomikalıq krizistjı soqqısnan esjn çıbr tyzelmei çatır, kapitalistjk elder ekonomikalıq çaña kriziske bıradı.

Vül çaqdaıdın çımıssızdıqtı kyceituge əkeljı soqqanı tabıqı nərse. Kapitalistjk elderde 1933 çılq 30 million adamnan 1937 çıl 14 million adamqa dejn kemi tysken çımıssızdar sanı, çaña krizistjı saldarınan qazır 18 million adamqa dejn qaita kəterjı otır.

Çaña krizistjı sıpatı vjı aırgıcalıq sol — vül krizis etken krizisten kər çaqınan özgece, soñlı özjnde çaqı çaqqa qarai emes, çaman çaqqa qarai özgece.

Vjrcjden, çaña krizis öndürjs kəşvıjnı 1929 çıldaqdaı gylđenujnen kejn bastalqan çoq, qaita depressiadan kejn çəne öndürjs kəşvıjnı, alaida, gylđenujne ainalmaqan vıraz çandanu'nan kejn bastadı. Münlü mənjsj — qazırgj krizis anaqırlım aıbr voladı, önlmen kyresu etken krizispen kyresuden gərj anaqırlım qıbn voladı degen söz.

Büdan soñ, qazırgj krizis veıjtcjlk uaqıtta emes, qaita qazırdjı özjnde-aq bastalır otırdan imperialistjk ekjncj soqısnı dəüjrinde: Çarona Qıtadı qarı ekj çıldan berj soqısnı, Qıtadı plan-vaitaq ғыногыны berekesjn qasır, önl vasqa elderdjı tovarları vara almasıq dəreçege çetkızır otırdan kezde, Italia men Germania özderjınjı qalq caruasıqın soqısnı ekonomikasını çolbna qazırdjı özjnde-aq kəcırjı otırdan kezde, vül jske özderjınjı cikj zat, valiuta zapasın çımsar çıberjı otırdan kezde, qalqan jrj-jrj kapitalistjk derçavalardı vərj soqısnı sarınlı veıjmdelır qaita qırğla bastaqan kezde etek alır otır. Münlü mənjsj — qazırgj krizisten dırıs çolmen qıtılu ycjı kapitalizmnı resurıstarı etken krizis kezjndegjden əlde qaida kem voladı degen söz.

Aqında, etken krizisten özgece — qazırgj krizis çarrai krizis volmaı, əzırge, kəvjnese soqısnı ekonomikasını çolbna əlj kəcpegen, ekonomikası quattı elderdjı qamtır otır. Al özderjınjı ekonomikasın soqısnı sarınlı veıjmden qaita qırqan Çarona, Germania, Italia sıqıdı ağıssiacyı elderge kelgende, olar özderjınjı soqısnı öndürjs kəşvıjnı mıqtar erkendetır, asıra öndürı krizisjnjı qalrına çaqındar kele çatqanmen de, oqan əzır bırgai qoıqan çoq. Münlü mənjsj — ekonomikası kyctı, ağıssiacyı emes elder krizis dəüjrinen sıqa bastaqan kezde, ağıssiacyı elder, soqısnı qızvaınlı ystjnde özderjınjı altın, cikj zat zapastarın sarıqqa ainalır, ete qatanı krizis dəüjrne kıruge tijstj voladı degen söz.

Münlü kapitalistjk elderdegj aıtılr çyrgen altın zapastarı turalı məlmetter-aq aıqın kərsetedj.

Капиталистик elderdegj аитель җурген алтын запастарь
(eskj алтын доллардын million esejmen алқанда)

	1936 җылдын айақы	1938 җылдын sentarj
Барлық	12,980	14,301
Amerika Qırama Stattarь . .	6,649	8,126
Anglia	2,029	2,396
Fransta	1,769	1,435
Gollandia	289	595
Belgia	373	318
Cveitsaria	387	407
Germania	16	17
Italia	123	124
Ғарония	273	97

Вул тавлitsадан Germaniаны, Italiаны, Ғаронианы — yceujнj алтын запастарьн qosьp esep tegende, онын summası җалқыз қана Cveitsariаны запасынан кем екенj көрjнjп түр.

Соңқы ves җылдын jcinde капиталистик elderdjн өндjрjс көsjвjнjн кризис халjne иcьрақаны, SSSR да өндjрjс көsjвj өрлеujнjн барьсн көрсететjн кейjр сifr мәljметтерj тьнау.

Өндjрjс көsjвj produktiasьнын 1929 җылымен салыстырьп, protsentke caqqandaқы көлемj

(1929 җылы 100 protsent boldь деп алқанда)

	1934	1935	1936	1937	1938
Amerika Qırama Stattarь . .	66,4	75,6	88,1	92,2	72,0
Anglia	98,8	105,8	115,9	123,7	112,0
Fransta	71,0	67,4	79,3	82,8	70,0
Italia	80,0	93,8	87,5	99,6	96,0
Germania	79,8	94,0	106,3	117,2	125,0
Ғарония	128,7	141,8	151,1	170,8	165,0
SSSR	238,3	293,4	382,3	424,0	477,0

Вул тавлitsадан Советтер Союзьнын кризис degendj вjлметjн, өндjрjс көsjвj ықи қоқарь өрлеп отьрқан дьние җызjндегj вjрден-вjр el екенj көрjнедж.

Будан соң, вул тавлitsадан Америка Qırama Stattарьнда, Angliа-да, Франсиада yлкен экономикалық кризис qazjrdjн өзjнде-ақ vastальп, etek альп вара җатқаны көрjнедж.

Будан кейjн, вул тавлitsадан өздерjнjн қалқ сагуасылықьн соқыс экономикасьнын җольна Germaniадан вьгьн көcьрген Italia мен Ғарониада 1938 җылдын өзjнде-ақ өндjрjс көsjвjнjн төмен қүлдырау дәujрj vastалқаны көрjнедж.

Ақында, вул тавлitsадан көрjнетjнj өзjнjн экономикасьн соқыс сарьлына қарай Italia мен Ғарониадан кейjн веijмдеп қайта құрқан Germaniада өндjрjс көsjвj әзjрce самаль, ras, аз қана bolsa да, degenмен қоқарь қарай qozқальп отьр, — тұлньн өзj Ғарония мен Italia-да соңқы uақытқа дейjн volьp kelgen җақдайға лайық.

Eger oida çoq çerден вјг пәрсе ұсығарса, Франция мен Италияда қазірдің өзінде-ақ басталып отырған төмен құлдығай соғына Германияның өндiрiс кәсiбi де тiсуге тiс екенi анық, бiрақ есқандаi күмән болмасқа тiс. Өйткенi елдiң сағуасының соғыс экономикасының соғына көсiру дегеннiң мәнісi не? Мұның мәнісi — өндiрiс кәсiбiне сығар қақтылық, соғыстың вақыт беру, қалқтың тұтынына байланысты емес, соғысқа керектi заттардың өндiрiсiн бағынса ұлқайту, қалқ тұтынатын бiымдардың өндiрiсiн, әсiресе ғынокқа сығарылып бағынса теңеу деген сөз, — демек, қалқтың тұтыны кемiтiр, елдi экономикалық кризиске кездестiру деген сөз.

Капиталистiк елдерде экономикалық қаңа кризис қозғалысының нақтылы қаиы осылай.

Сағуасылық iстерiнiң осылай терiске вақыт дерқауалардың ағасындағы қатнастардың cieleniстiруге әкелiр соқрай тұра алмағаны тiсiнiктi. Өткен кризистiң өзi-ақ вағылық карталардың катастығыр, товар сығаратын ғыноктарға вола, сiкi зат сығаратын орндарға вола күрестiң күсеiуiне әкелiр соққан. Францияның Манчүрия мен Солтiстiк Қытайды қаулар алып, Италияның Ависсияның қаулар алып, — осының вағылық дерқауалардың ағасындағы күрестiң cieleniскендiгiн көресттi. Экономикалық қаңа кризис империалистiк күрестiң бiдан былай да cieleniсiуiне әкелiр соқуға тiс те едi, сынында әкелiр соқыр та отыр. Әңгiме ендi ғыноктардағы конкуренсия туралы, сауда соғысы туралы, демпинг туралы воыр отырған çoқ. Күрестiң бiл құралдары әлдеқасан-ақ четкiлiксiз дер табылған волатын. Қазiр әңгiме соғыс әрекеттерiн қасан соғымен дүниенi, ықрал қүргiжетiн сфераларды, колониаларды қаңадан қайта воли туралы воыр отыр.

Франция өзiнiң ағрессиясы әрекеттерiн 9 дерқауаның доғоворы қа-салқанда үлестен ұтылым қәне Англия мен Францияның қарамасында үлкен колониалар ваг вола тұрса да, Қытайдың есесiне өз территорияны ұлқайтуға мүмкiндiк бермедi деген сылтаумен ақтай бастады. Империалистiк вiрiнсi соғыстан кейiн олқаны воғенде үлестен ұтылғаны, ол үлестiнiң орнына Англия мен Францияның ықрал қүргiжетiн сфераларының есесiнен толығуға тiс екенiн Италия еске тiсiрдi. Империалистiк вiрiнсi соғыстың қәне Версаль вiтiмiнiң салдарынан қатты зәвiр секкен Германия Франция мен Италияға қосылып, Еуропада өзiнiң территориясын ұлқайтуды, империалистiк вiрiнсi соғыста қенгендердiң одан тартып алып кеткен колониалары қайтары берудi талап еттi.

Ағрессиясы үс мемлекеттiң влогы осылай құғыла бастады.

Соғыс ағылы дүниенi қаңадан қайта воли туралы мәседе кезекке қоылды.

2. ҚАЛҚАРАЛЫҚ САИАСИ ХАЛДЫҢ CIELIENSUJ, SOQЫSTAN KEIINGJ BEIВJTCIJK DOГOVORLARЪ SISTEMASYНЫҢ QIRAUЪ, IMPERIALISTJK ҚАҢА SOQЫSTЫҢ BASTALUЪ

Империалистiк қаңа соғыстың негiзi волқан өте маңызды оқиқалардың есеп беру отырған дәуiрдiң iсiндегi тiзбегi мұндай. 1935 қылы Италия Ависсияның вассалы, оны қаулар алды. 1936 қылық қаңда Германия мен

Italia Ispaniada soqьs interventsiasьn uьm dastьrdь, seitjь Germania Ispanianь soltystjgjne ьne Ispania Morokkosьna ornьqtь da, Italia Ispanianь onьtystjgjne ьne Balear araldarьna ornьqtь. Mancьurianь ьaulap alqanьnan keijn, 1937 ььь ьaronia Soltystjk ьne Ortalьq Qь-taiqьa varьp kjrdj, Pekindj, Tənszindj, Canxaidь aldь, okkupatsialaqa ьerlerjnen ьzjnь cet el konkurentterjn ьqьstьra vastadь. 1938 ььldьndь vasьnda Germania Avstrianь, al 1938 ььldьndь kuzjnde Cexoslovakianь Sudet ovьsьn ьaulap aldь. 1938 ььldьndь aiaqьnda ьaronia Kantondь ьaulap aldь, al 1939 ььldьndь vas kezjnde Xainan aralьn ьaulap aldь.

Sonьmen, qalqtaqьa vaiqausьz ьasьgьnpьr kelgen soqьs, Tənszinnen, Canxaidan, Kantonnan vastar Avissinia arqьь Gibraltarqьa deijn sozь-lyp, zor territoriaqьa ьreketjnь sfegasьn ьaipь, ves ьyz millionnan asa qalqьtь ьz qьsaqьna tartьp oьr.

ьeпucj-memleketter, eп aldьmen Anglia, Fransia, Amerika Qьrama Stattarь imperialistjk vьrjncj soqьstan keijn elderdjn arasьndaqь qatnastardьndь ьaпa reьimjn, soqьstan keijnгj veivjtcjlk reьimjn ornattь. Bьl reьimjnь vastь negjzj — Qььr ььqьsta — toqьz derьavanьndь dogovorь, al Evropada — Versal ьne vasqьa vьrsьpьra dogovorlar voldь. Ulttar ligasь memleketterdjn vьrьndьqai maidanь negjzjnde, memleketterdjn qaupsjzdgjn kollektiv volьp qorqau negjzjnde osь reьimjnь ceпberjnde elderdjn arasьndaqь qatnastardь ьenge salьp oьruqьa tijstj edj. Alaida, agressiasь uc memleket ьne olardьndь vastaqan imperialistjk ьaпa soqьsь soqьstan keijnгj veivjtcjlk reьimjnь vykьt osь sistemasьn astan-kesten qьldь. ьaronia toqьz derьavanьndь dogovorьndь, Germania men Italia Versal dogovorьndь vьzndь. Qoldarьndь vailama ucjn vьl memleketterdjn yceuj de Ulttar ligasьnan ььqtь.

Imperialistjk ьaпa soqьs faktь voldь.

Bjzdnь zamanьmьzda, ьrtьrlj dogovorlarmen sanaspa, ььrtьsьlьq pьkьrjmen sanaspa, ььncьrdь yzjь ььqьa salьp vьrden soqьsqa kьp ketu op-oпai js emes. Burьuazialьq saiasatьlarqьa mьnьndь ьzj ьetkьljktj tyrde ьaqьsь məljm. Mьnьndь ьzj facistjk vileucjlerge de məljm. Sondьqan facistjk vileucjler, soqьsqa kьp ketpesten vьrьndь, ььrtьsьlьq pьkьrjn velgьlj tyrde ьz ьaqьna qaratudь, iaqni ььrtьsьlьq pьkьrjn adastьrudь, onь aldaudь uьqardь.

Anglianьndь, Fransianьndь Evropadaqь myddelerjne qarьsь Germania men Italianьndь soqьs vlogь ьasalьp oьr deisjz ve? Raqьm etjьz, ne qьlqan vlok! «Bjzde» ecqandai soqьs vlogь ьoq. «Bjzdegj» var volqanь eckjngge zalalь ьoq «Berlin-Rim veldjgь», iaqni veldjk ьaipьndaqь geometrialьq vьr formula. (Kylkj.)

Amerika Qьrama Stattarьndь, Anglianьndь, Fransianьndь Qьr ььqьstaqь myddelerjne qarьsь Germanianьndь, Italianьndь, ьaronianьndь soqьs vlogь ьasalьp oьr deisjz ve? Atamaпьz! «Bjzde» ecqandai soqьs vlogь ьoq. «Bjzdegj» var volqanь eckjngge zalalь ьoq «Berlin-Rim-Tokio yskjlgь», iaqni azdar geometrianьndь qьzьqьna tyskendjk. (ьalьp kylkj.)

Anglianьndь, Fransianьndь, Amerika Qьrama Stattarьndь myddelerjne qarьsь soqьs ььrgjzjь ьatьr deisjz ve? Sez emes! «Bjz» soqьstь vьl memleketterge qarьsь ььrgjzveimьz, Kominternge qarьsь ььrgjzemьz.

Напвасаңыздар, Италияны, Германияны, Францияны арасындагы касал-
қан «Коминтернге қарсы пакты» оқып көріңіздер.

Агрессор господиндер құртсылық рижиян осылайша өздеріне қаратып
алмақ boldы, бірақ бұл қоларайсыз қасығытмақ ойының тжгсј көріңіз
тірқанын тусјну қып емес, өйткені Коминтерннің «ордалағын» Мон-
голияны құмқолдерінен, Ависсияны тауларынан, Испания Мороккосо-
ның қиыс-қиысынан іздеудің өзј кылкј volатын јс. (Кылкј).

Бірақ соқыс ырыққа көнвейтін јс. Оны есқандай қамықымен қасы-
ғиқа volмайды. Өйткені Францияны осы уақыт ісінде Қытайды зор
көлемді территориясын қаулап алқанын, Италияны Ависсияны, Германи-
аны Австрия мен Судет овльсын, Германия мен Италия бірігізіп Испания-
ны қаулап алқанының фактысын, — осының барлығын агрессиасы емес
memлекetterдің мүдделеріне қарсы јstep отырқанын есқандай «вельк-
термен», «уыкјлдермен», «Коминтернге қарсы пактылармен» қасығы
мүткјн емес. Соқыс сол соқыс күйінде, агрессорлардың соқыс влогы
— сол соқыс влогы күйінде, агрессорлар сол агрессорлар күйінде қалды.

Имperialistік қаңа соқыстың сипаты белгісіз — ол әзір қалып, дүние-
сүзјлік соқыс volа қойқан қоқ. Соқысты агрессор-memлекetter сүргі-
зіп қатыр, олар агрессиасы емес memлекetterдің, ең алдымен Англия-
ны, Францияны, Америка Құрама Штаттарының мүдделеріне барыпса
қысым қасауда, ал бұллар агрессорларға ustupka устјне ustupka беріп,
ықысыр, сегјнуде.

Сонымен, бірдің көз алдымызда дүние сүзј қәне ықпал сүргізу сфе-
ралары агрессиасы емес memлекetterдің мүдделерінің есевіне асықтан-
асық қайта volіңіз қатыр, ал бұллар тоитарыс берудің есеві әрекетін јste-
meі отыр, қайта тіртј біраз қол беріп отыр.

Өрескел нәрсе, бірақ факты.

Имperialistік қаңа соқыстың мұндай сыңар қақтылық, сөкет сипатының
себеві не?

Зор мүткјнсіліктері бар, агрессиасы емес elderдің есқандай тои-
тарыс берместен, агрессорлардың пайдасына volа өз pozitsialарынан қә-
не өз мјндеттемелерінен ор-оңай бас tartқанын nelіктен boldы?

Мұның себеві — агрессиасы емес memлекetterдің әлсіздігінен во-
лыр отырқан қоқ па? Әрине, қоқ! Агрессиасы емес, демократиасы
memлекetterдің өзін қосқанда, олардың экономика қақынан да, со-
қыс quаты қақынан да fascistік memлекetterден күчті екені даусыз.

Олай bolsa, бұл memлекetterдің агрессорларға үздіксіз ustupka қа-
сауының себеві не?

Мұның себеві, — мәселен, агрессиасы емес memлекetter соқысқа
кјргісізіп, соқыс дүниесүзјлік соқыс volып ketкен күнде бүгү етіп etek
алып мүткјн volып отырған revolutsiадан қорқатындық сезім барлығын
nan деп айтуға volар edі. Дүниесүзјлік imperialistік бірінсіз соқыстың
пәтіңесінде ең үлкен elderдің бірінде revolutsiаның қеңір сыққанын
вирчуазиялық саіасатсылар, әрине, бірледі. Дүниесүзјлік imperialistік екін-
сіз соқыс та бір elde немесе бірнеше elderде revolutsiаның қеңіне
арағыр соқа ма деп олар қорқады.

Бірақ бұл бірден бір север емес қәне тіртј vastь север те емес.
Vastь север — агрессиасы емес elderдің көрсілігінің, ең алдымен,

Anglia men Fransianь kollektiv qaupsjzdgj saiasatьnan, agressorlar-dь kollektiv volьp toitaru saiasatьnan vas tartqanьnda, olardь aralas-pau pozitsiasьna, «veitaraptьbьq» pozitsiasьna kocuьnde.

Formaldь qaьnan qaraqanda aralaspau saiasatьnьq siqь mьnadai deuge volar edj: «эвjr el agressorlardan qalai qorqansa, olai qorqan-sьn, vjzdgj jsjnz qoq, vjz agressorlarmen de, olardь cavuььna uc-raqan eldermen de sauda qasai veremjz». Alaida, js qyzjnde aralaspau saiasatьnьq mənjsj — agressorlarqa qol veru, soqьsqa qol acu saiasa-tь, — demek, onь dynie qyzjlk soqьsqa ainaldьru saiasatь degen sөz. Aralaspau saiasatьnda mьnadai nərsege umьtqandьq pen tjlegendjktjь isj aьqьp tьr: agressorlardь oz vjlgenderjnce qara niet-tj jsterjn jstei verulerjne vөгет volmau, aitalьq Qaronianь Qьtaiqь qarсь soqьsqa aralasuьna, tjptj odan da qaqсьсь — Sovetter Soiuzьna qarсь soqьsqa catasuьna vөгет volmau, aitalьq, Germanianь evropa-льq jsterge cьrmaluьna, Sovetter Soiuzьna qarсь soqьsqa aralasuьna vөгет volmau, soqьsqa qatnasucьlardь varьqь soqьstьь vatraqьna velcesjnen vatuьna vөгет volmau, vьl jste olardь yn-tynsjz qoldau, olardь vjgn-vjgь əlsjretjь, djьkesjn qьrtu, sodan soq, olar əvden əl-sjregen kezde, — tьq kycpen saxnaqa cьqьp, ərine, «veivjtcjlk myd-desjn kөzdep» attanu, sөitjь soqьsqa qatnasucьlardь əlsjregenderjne əzjnь carttarьn orndatu.

Əgj arzan, əgj qailь!

Məselen, Qaronianь alaiьq. Qaronianь Soltystjk Qьtaiqь vasakөk-ter kjrer aldьnda Fransiya men Anglianььь qьpaldь gazetterjnьq vəgj Qьtaidь əlsjzdgj turalь, onь qarсьlasu qolьnan kelmeitjndjgь tura-ль, Qaronia Qьtaidь əzjnьq armiasьmen ekj-yc aidь jсjnde vaqьndь-гьp alatьndьqь turalь meiljnce qattь cu kөterdj. Bьdan soq Evropa — Amerikanь saiasatьcьlarь jstjь aqьгьp kytjь, vaiqar oьга verdj. Al osьdan keijь, Qaronia soqьs əreketterjn kyceitjь qьbergen kezde, oqan Qьtaidaqь cet el kapitalьnьq qьregj volьp oьgqan Canxaidь verdj, Anglianь Onьtystjk Qьtaidaqь monopolialьqьь qьralьnьq ordasь Kantondь verdj, Xainandь verdj, Gonkongtь qorcar aluqьa mymkjndjk verdj. Osьnьq varьqь agressorqa dem bergende: soqьsqa velcesjnen bata tys, keijngjsjn kөre qatarmьz degenge өte-mөte uqsas ekenj ras emes pe.

Nemese, məselen, Germanianь alaiьq. Avstriianьq dervestjgjn qor-qauqьa mьndetkerlk var vola tьrsa da, oqan Avstriianь verdj, Sudet ovьsьp verdj, mьndettemelerdjьq varьqььp qəne qandaibьn volsa da vь-zьp, Cexoslovakianь taqьrdььq viljgjne tastadь, al odan soq «ogьs armiasьnьq əlsjzdgj» turalь, «ogьs aviatsiasьnьq jсjnen cjri vastaqь-nь» turalь, Sovetter Soiuzьndaqь «tərtjpsjzdkter» turalь vaspь sөz vetjnde, өtjrk aitьp, cu kөtere vastadь, volcevikterge qarсь soqьstьь tek vastaqьdar, odan keijngjsjnьq aiaq alьsь qaqсь voladь dep nemjs-terge oqai olqanь uəde qььp, olardь cьqьsqa qarai itermelei verdj. Bьl da agressordь itermelegenge, oqan dem bergenge өte-mөte uqsas ekenjn moibьndau kerek.

Anglia-Fransiya, Soltystjk Amerika vaspь sөzjnьq Sovettjk Ukraina qailьnda kөtergen cuь da aita ketetjь nərse. Bьl vaspь sөzdgj qai-

ratkerlerj: nemjster Sovettjk Ukrainaqa vага çатыр деп, 700 мыңға çыық қалқы вар Карпат Украинасы деитjn қазjr олардың қолында отыр деп, 30 миллионнан астам қалқы вар Sovettjk Украинаны немjster, ең ұзақанда, вильқы көктемде, Карпат Украинасы деитjнге қосыр çjбередj деп даустары қарлыққанса айқилady. Бұл кydjктj судың да көздеген мақсаты — Советтер Союзын Германияға қарсы ызаландыру, атмосфераны ұландығыр, көрjнjр тұрған дәлелдер болмаса да, Германиямен çанçaldастығуға provakatsia çyргjзуге ұқсас.

Рjлдj, яақни Sovettjk Украинаны çjркеиге, яақни Карпат Украинасы деитjнге қосуды көксер çyрген, ақылынан алмасқандардың Германияда волю, әрине, әвден мүмкjн нәрсе. Егер онда сылында осындай ақылынан алмасқандар волю çyрсе, мүндай ақылынан алмасқандарды çуастатыпн құрсаулар вjздjң elde қачеттj мөлcerде тавылатындықына күмәнданбаса да volady. (Қатты қол саралақтау.) Ал егер ақылынан çазқандарды вьлай қоыр, esj дүгьс адамдарға keletjn болсақ, Sovettjk Украинаны Карпат Украинасы деитjнге арағыр қосуды сын сөз қылуың өзj күлкj çәне ақымақтық volатындықы анық емес пе? Ойлар көрjндерçj. Рjлге çjркей keljр, вyijrjn таяныр тұгыр оған айтady екен: «Әй сығарқыт, туьсқаным-ай, саған çаныт қандай ақыды десеңçj... Сенjң өмjрjң ромеccикtersjз, капиталиstersjз, ұлт ezucjлjгjнсjз, фаcистjк вилеуçjlersjз өтjр вара çатыр, — вұл да өмjр волюр ра...

Саған қараимын да, маған қосылудан васақ сенj қүтқаратын çол çоқ degendj айтқыт keledj де тұгady... (Çалпы күлкj). Meйлj, вольса вольса vola қоисын, өзjңjң сақын территорияңды менjң ұлан-вайтақ территорияма қосыңа рұқсат етемjн...» (Çалпы күлкj, қол саралақтау.)

Тақы вjг анақұрлыт аитуға тұғарлық нәрсе мынау: Еуропа мен Америка Құғаматтаттығының кейjр саясатчылары мен васыра сөз қайраткерлерj «Sovettjk Ukrainaға çоғық çасалуын» кyте-кyте сыдай алмай, ағаласырау саясатының сын астарын өздерj әкерегеlei вастady. Немjsterден әвден «туңjлдjк», өйткенj олар сықысыға қарай әгj беттер, Советтер Союзына қарсы аттанудың орнына, ватысыға қарай керj вүгыльр, сөйтjр өзjне колониалар талап ете вастady деп олар асықтан-асық айтыр та, çазыр та çyр. Немjsterге Сехословакияны бергенде Советтер Союзына қарсы соқысы вастауға мjндеттj волақанының ақысы деп берген екен, ал немjster көзjр оларды васыра çаққа сjлтер, вексел воыныса вогьс өтеуден васы тартыр отыр екен деп ойлауға volady.

Мен ағаласырау саясаты çөңjнде ақы аитудан, орасыздық туралы, предателдjк туралы çәне васыра сондайлар туралы сөйлеуден аулақпын. Адамгерçjлjк морәлдj вjлмеитjn, оны тапымайтын адамдарға ақы аитудың өзj аңқайлық volady. Вурçуазияның қарт, әккj волақан дипломаттары айтатындай, саясаттың аты саясат. Ал айда ағаласырау саясатын çақтаушылардың вастаған үлкен çәне қауптj саяси ойын оларды çағға арағыр сықыт мүмкjн екенjн айтыр өту қачет volady.

Көзjр үстем волюр отырған ағаласырау саясатының сын веинесj осындай.

Капиталистjк elderdegj саяси çақдай осындай.

3. SOVETTER SOIUZY MEN KAPITALISTJK ELDER

Soqьs el-eldjн arasьndaqь qarьm-qatnastarda qaпa qaпdai qasadь. Soqьs ol qarьm-qatnastarda qorqьпыс qeпe senveucjlk qalпын tu-qьzdь. Soqьstan keijngj veivjtcjlk reqimnjq negjzderjn vьzьp, qalq-aralyq pravonyн qai пqьmdaryньн ozjn qoq qььp, vьl soqьs qalqaralyq dogovorlar men mьndetterdjн qьndььqьн ekj talai xalge tysjrdj. Patsifizm men qarusьzdanu proektjlerjnjq qarasь oetj. Olardьн ornь-na qarulanu vezgegj paida voldь. Kьckene memleketterden vastap ylken memleketterge deijn, onьн jcjnde eп alьmen qatnasrau saiasatьн qьrgjzьp oťьrqaп memleketter tygel qarulana vastadь. Miunxende agressorlarqa qasalqaп ustupkalar qeпe miunxen keljsjmj «vjtjstjru-djн» qaпa daujrn vastadь-mьs dep arbaqaп sөzderge qazjrdjн ozjnde-aqь eckjm senveitjn voldь. Vьl sөzderge miunxen keljsjmjne qatnasqaп Anglia men Fransianьн ozderj de senveidj, olar ozderjnjq qarulanuьн ozgelerden kem kyceitjьp oťьrqaп qoq.

SSSR dьн mьndai qaterlj oqiqalardь eskermei oťьra almaqandььqь tysjnktj. Dynie qьzjnjq calqai qatqaп typkьrnjq qai-qaisьsьnda volsa da agressorlar vastaqan tjptj kьckene soqьstьн qandaь volsa da veivjtcjlk syietjn' elderge qaььp ekendjgь kьmənsjz. Azianьн, Afrikanьн, Evropanyн ves qьz millionnan asa qalqьn osь kьnnjq ozjnde-aqь ozjnjq qьsaqьna tartьp ylgьrgen imperialistjk qaпa soqьstьн qaupь onansaьн kьctj volьp oťьr. Sondьqtaп vjzdjн eljmjz veivjtcjlk saqtau saiasatьн yzjksjz qьrgje oťьrьp, sonьmen qatar Qьzь Armiamьz dьн, Soqьs-Teңjz Qьzь Flotьmьz dьн qaььngerlk əzjrljgjn kyceitu qeпjnde ote kyrdelj qьmьstar qьrgjz dь.

Sonьmen qatar, Sovetter Soiuzь ozjnjq qalqaralyq pozitsialaryн ньqaitu myddelerjn kөzdep, keivjь vasqa da caralar jsteuge qadam vastь. 1934 qьldьн aiaqьnda vjzdjн eljmjz Ulttar ligasьna kьrdj, oqan kьrgende Ulttar ligasьньн əlsjz dьgьne qaramastan ol qalaida agressorlardь əckereleitjn orn voluqa qeпe soqьstьн cьqьp ketujne, osalda volsa, vөгet volaryq əiteujь vjь qьral voluqa qarap qalь mymkjn degendj negjzge aldь. Sovetter Soiuzь mьndai qaterlj mezgjldь, tjptj Ulttar ligasь siaqtь əlsjz qalqaralyq пьmь da elemeuge volmaidь dep esepťeidj. Agressorlardьн qasaь mymkjn savuььna qarсь əzara qərdemdesu turalь 1935 qьlqь maida Fransiya men Sovetter Soiuzьньн arasьnda dogovor qasaldь. Dəl sol kezde osьndai dogovor Cexoslovakiamen de qasaldь. 1936 qьlqь martta Sovetter Soiuzь əzara qərdemdesu turalь Mongol qalq respublikasьmen dogovor qasastь. 1937 qьlqь aqьsta Sovetter Soiuzь men Qьtai respublikasьньн arasьnda əzara savuьl qasasrau turalь dogovor qasaldь.

Sovetter Soiuzь ozjnjq sьrtqь saiasatьн qalqaralyq osь qьп qaпdailarda veivjtcjlk jsjn saqtaudь qorqai oťьrьp qьrgjz dь.

Sovetter Soiuzьньн sьrtqь saiasatь aiqьп qeпe tysjnktj:

1. Vjz veivjtcjlk qeпe varььq eldermen aradaqь js qьzjndegj balandardь ньqaitudь qaqtamьz, ol elder Sovetter Soiuzьmen dəl

osýndai qarým-qatnasta boludan ainyмайтып bolsa, olar vjzdjñ eljmjz-djñ myddelerjñ vñzuqa әreket etpeitjñ bolsa, vjz osь pozitsianь ùstaimьz çәne ùstamaqrьz da.

2. Bjz SSSR men ortaқ cekarasь var varьq kәrcj eldermen veivjt, çaqьndьq, tatu kәrcjlk qatnasta voludь çaqtaimьz, ol elder Sovet-ter Soiuzьmen dәl osýndai qarým-qatnasta boludan ainyмайтып bolsa, olar Sovet memleketj cekaralagьnьñ vyтjñ volu çәne eckjm qol sñq-paitьñ volu myddelerjñ tјkelei nemese çanamalar vñzuqa әreket etpeitjñ bolsa, vjz osь pozitsianь ùstaimьz çәne ùstamaqrьz da.

3. Bjz agressiaqa çem volьp oтырған çәne өз otanьnьñ tәuelsjz-djgь ucjñ kyresjр çatqan qalqtardь qoldaudь çaqtaimьz.

4. Bjz agressorlardьñ qoçaңdaqanьnan qogьqraimьz çәne Sovet-tjñ eckjm qol sñquqa volмайтып cekaralagьñ vñzuqa sñqtanatьñ soqьs әrtjñ salucьlardьñ soqqьsьna ekj ese kuctj soqqьmen çauap veruge әzjrmjz.

Sovetter Soiuzьnьñ sьrtqь saiasatь osýndai. (Du ùzaq qol cara-çaqtau.)

Sovetter Soiuzь өзjññ sьrtqь saiasatьnda:

1. Өzjññ ьlqi әrlep kele çatqan caruacььq, saiasi çәne mәdeniet quatьna syienedj;

2. Sovettjk qoqatьmьzdbьñ morәldьq-saiasi vjrljgьjne syienedj;

3. Eljmjzdegь qalqtardьñ dostьqьna syienedj;

4. Өzjññ Qьзы Armiasь men Soqьs-Teңjz Qьзы Flotьna syie-nedj;

5. Өzjññ veivjtcjlk saiasatьna syienedi;

6. Varьq elderdjñ veivjtcjlkьtj saqtauqa cьñ qñctar volьp oтырған еңбекcjlerjññ morәldьq көmegьjne syienedj;

7. Belgjlvjг severtermen veivjtcjlkьtjñ vñzьmauьñ көzdep oтыр-қан elderdjñ aqьlqa siarьq jsterjne syienedj.

* *

*

Partianьñ sьrtqь saiasat çәnjndegь mjndetterj:

1. Bñdan ьlai da veivjtcjlk saiasatьñ çәne varьq eldermen jsker-тjк vailanьstardь nьqaitu saiasatьñ çyrgьze veru;

2. Saq volu çәne өзgenjñ qoьmen ot көseuge daqдыланқан soqьs provokatorlagьnьñ eljmjzdj çañalqa itermeleujne çol vermeu;

3. Qьзы Armiamьz ven Soqьs-Teңjz Qьзы Flotьmьzdbьñ çauьn-gerlk quatьñ varьnca nьqaita veru;

4. Varьq elderdjñ qalqtar agasьnda veivjtcjlk pen dostьq voluьñ көzdeitjñ еңбекcjlermen qalqaralьq dostьq vailanьstardь nьqaitu.

II

SOVETTER SOIUZЬNЬÑ JCKJ XALJ

Bjzdjñ eljmjzdjñ jckj xaljne kelejк.

Sovetter Soiuzьnьñ jckj xaljne kelgende, esep verjр oтырған дәuj-

gımjz bykıl qalq caruacılıqın ortalı beru, mädeniettj ortalı beru, elj-
mızdın saıası qatın nıqaita beru dıujrı boldı.

Esep berip otırqan dıujrdın içinde qalq caruacılıqın ortalı beru
çonindegi asa mañızdı natiçe ortalı beru men egın caruacılıqın
qazırgı zamandaq, çana tehnika negızinde qaita qurudı aıaqtan-
dıqımyz boldı dep vılu kerek. Bızde qazırdın özinde-aq artta qalqan
tehnikalı eskı zavodtar çane carualardıń atam zamanqı çavdıqpen
qarulanqan eskı caruacılıq endı çoq, nemese çoq derlik volıp otır.
Bızdın ortalı beru men egın caruacılıqımyzın negızı endı
qazırgı zamandaq, çana tehnika volıp otır. ortalı beru men egın
tehnikaqı kenelgendıgı çana kelgende, eskı çavdıqtar ortalı beru
aıaqtına tısau volıp, çana teknikanı qoldanıuına vıget volıp otır-
qan basqa qai elmen saıstırsaq ta bızdın eljimiz anaqurım ozıq el
volıp otır dep maqtanıcsız-aq aıtıqı voladı.

Esep berip otırqan dıujrdın içinde eljimizdın qoqamdıq-saıasat-
lıq ortalı beru içindegi asa mañızdı çenısımız eksploatator taptar-
dıqı qaldıqtarın vırçolata çııqandıqımyz, çıımsıylardıń, carualar
men intelligentsianıń eñbektin ortaq vır maıdanına toptasqandıqı,
sovet qoqamının moraldıq-saıası vırılğının nıqaitandıqı, eljimiz-
degı qalqtar dostıqlıqın nıqaitandıqı çane, osının vırının natiçe-
si,—eljimizdın saıası tırımısnın tolıq demokratialanqandıqı, çana
Konstitutsianıń çasalqandıqı dep vılu kerek. Bızdın Konstitutsiamız
dınie çyzindegi eñ demokratiacıl Konstitutsia ekendıgın, al SSSR
Olı Sovetj saılaınıın, sol sıaqtı Soıuzdıq respublikalar Olı Sovetterj
saılaularının natiçelerj—eñ kornektj natiçe volqandıqın eskım beker
dei almaidı.

Osının vırının natiçesinde eljimizdın jckı xalı ortalı beru
dı, eljimizdegı ortalı beruynıgı dınie çyzindegi qai ykmetj vol-
sa da qızıqtırqandı boldı.

Eljimizdın ekonomikalıq çane saıası xalı içindegi naqtı mälmet-
terdj qarastırılqı.

I. ortalı beru men aul caruacılıqın ortalı beru

a) ortalı beru. Esep berip otırqan dıujrdın içinde ortalı beru
kısımızdın qozqalısqı yzıksız ortalı beru boldı. Bıl ortalı beru produkcia atau-
lının osın koresetip qana qoımaidı, sonınmen qatar, eñ aldınmen, — vır-
gıncı çanaqın, sotsialistjk ortalı beruynın gyldenip kornekendıgın,
ekıncı çanaqın, çeke mencektj ortalı beruynın qurıqandıqın kores-
setedı.

Tıstı tablitsa mınau:

SSSR öndürjs kəsüvünjnü 1934 — 1938 ılıdardağı ösüj.

	1933 ı.	1934 ı.	1935 ı.	1936 ı.	1937 ı.	1938 ı.	Ötken ılıdardağı salıstırılardağı protsentij					1938 ılıdında 1933 ılıdına salıstırılardağı % ı
							1934 ı.	1935 ı.	1936 ı.	1937 ı.	1938 ı.	
1926,27 ılıdağı naqıa volınsa million som esevjmen												
Barlıq produksia...	42030	50477	62137	80929	90166	100375	120,1	123,1	130,2	111,4	111,3	238,8
Onıa içinde:												
1. Sotsialistjk öndürjs kəsüvü . . .	42002	50443	62114	80898	90138	100349	120,1	123,1	130,2	111,4	111,3	238,9
2. Çeke mencejtkj öndürjs kəsüvü . . .	28	34	23	31	28	26	121,4	67,6	134,8	90,3	92,9	92,9
Protsent esevjmen												
Barlıq produksia . . .	100	100	100	100	100	100						
Onıa içinde												
1. Sotsialistjk öndürjs kəsüvü . . .	99,93	99,93	99,96	99,96	99,97	99,97						
2. Çeke mencejtkj öndürjs kəsüvü . . .	0,07	0,07	0,04	0,04	0,03	0,03						

Bül tablıtsadan öndürjs kəsüvünjüzdüjü esep berjü ötırdan dıjrdüjü içinde ekj eseden asa öskendjgjn, sonıa özünde produksianıa barlıq ösüj sotsialistjk produksia esevjnen öskendjgj köjnedj.

Büdanson, bül tablıtsadan sotsialistjk sistema SSSR dağı öndürjs kəsüvünjü vjrden vjr sisteması volıp ötırdandıq köjnedj.

Adırdında, bül tablıtsadan çeke mencejtkj öndürjs kəsüvünjü vjrçolata qırdandıq, endj tjptj soqırlar da terjs dei almaitın, faktı volıp ötırdandıq köjnedj.

Çeke mencejtkj öndürjs kəsüvünjü qırdandıqın kezdeisoq der sa-nauqa volmaidı. Onıa qırdan sevevj, eñ aldımen, sarıasılqıtın sotsialistjk sistemasınıa kapitalistjk sistemamen salıstırılarda, çoqar sistemada volqandıq. Onıa qırdan sevevj, ekjncjden, sarıasılqıtın sotsialistjk sistemasınıa vjzdüjü sotsialistjk öndürjs kəsüvünjüzdüjü vırdjn qazjrgj zamandağı çana texnika vazasında vjrnesce ılıdında içinde qaita çavdıqtaılqıtınıa mymkjndjk bergendjgj. Sarıasılqıtın kapitalistjk sisteması mündai mymkjncjlkterdj vermejdı çane bere almaidı da. Münnü özj öndürjs texnikası çaqılın qaraqanda, öndürjs kəsüvü çana texnikaqa kenelgendjgj kölemj çaqılın qaraqanda, vjzdüjü öndürjs kəsüvünjüzdüjü dınie çyzjnde vjrdjncj orında tırdandıqınıa faktı.

Egerde vjzdüjü öndürjs kəsüvünjüzdüjü ösu qarqılın soqırsqa deijngj dıreçesjnjü prosentjne saqıp qarasaq, olardı vastı-vastı kapitalistjk elderdegj öndürjs kəsüvünjü ösu qarqılınmen salıstırısaq, onıa çalı vılai volıp sıqadı:

**SSSR men bastь-bastь kapitalistjk elderde  ndjrjs k sjvjnj 1913 — 1938 çyldarda-
qь  su.**

	1913 �.	1933 �.	1934 �.	1935 �.	1936 �.	1937 �.	1938 �.
SSSR	100,0	380,5	457,0	562,6	732,7	816,4	908,8
Amerika Qurama Ctaty	100,0	108,7	112,9	128,6	149,8	156,9	120,0
Anglia	100,0	87,0	97,1	104,0	114,2	121,9	113,3
Germania	100,0	75,4	90,4	105,9	118,1	129,3	131,6
Fransta	100,0	107,0	99,0	94,0	98,0	101,0	93,2

Bul tablitsadan bastь-bastь kapitalistjk elderdjn  ndjrjs k sjvj so-
qьsqa deijnj d re enjn t njregjnde ainalaqtar, odan nev rj 20 — 30
protsent qana asьr  tьrqanda, vjzdnj  ndjrjs k sjvjnjzdnj soqьsqa
deijnj d re emen salьstьrqanda, toqьz eseden asa  skendjgj
k rjnedj.

Munьn m njsj—vjzdnj sotsialistjk  ndjrjs k sjvjnjz  su qarqьnь
 aqьnan dьnie  yzjnde vjrnjcnj ornda t r degen s z.

Sonьmen, vjz  ndjrjs texnikasь  enjn  ene  ndjrjs k sjvjnjz-
dnj  su qarqьnь  enjn bastь-bastь kapitalistjk elderdj osь kьnnjn
 zjnde-aq quьr  etjь, vasьr ozqan volьr  tьrмьz.

Vjz qai  onnen artta qalьr  tьrмьz? Vjz  lj de volda ekonomika
 enjn, iaqni  ndjrjs k sjvj  njmьnjn  an vasьna keletjn m lcerj
 aqьnan artta qalьr  tьrмьz. Vjz 1938  ьь 15 million tonnada coьn
 ndjrdjk, al Anglia 7 million tonna  ndjrdj. Jstj osь  aqьnan alqanda,
Angliadaqьdan g rj vjz de  aqьsь siaqtь. Vjraq coьnnьn osь tonna-
larьn qalqtьn sanьna v letjn volsaq, onda 1938  ьь Angliada  an
vasьna 145 kilogram coьn, al SSSR da—nev rj 87 kilogram coьn
kelgen volьr sьqadь. Nemese taqь: 1938  ьь Anglia 10 million 800
mьn tonna volat  ene 29 milliardtai kilovatt-saqat (elektr quatьn
 ndjru)  ndjrdj, al SSSR 18 million tonna volat, 39 milliardtan asa
kilovatt-saqat  ndjrdj. Jstj osь  aqьnan alqanda, Angliadaqьdan g rj
vjzde  aqьsь siaqtь. Vjraq osь tonnalar men kilovatt-saqattardьn varь-
ьqьn qalqtьn sanьna v letjn volsaq, onda 1938  ьь SSSR da  an
vasьna nev rj 107 kilogram volat, 233 kilovatt-saqat keljь  tьrqanda,
Angliada  an vasьna 226 kilogram volat, 620 kilovattь-saqat kelgen
volьr sьqadь.

Munьn m njsj qalai? Munьn m njsj mьnada: Angliada qaraqan-
da, vjzde qalq vjrnese ese k r, olai volda, Angliadaqьdan t tьnu da
k r: Sovetter Soiuzьnda 170 million qalq var, al Angliada 46 million-
nan aspaidь.  ndjrjs k sjvjnjn ekonomikalьq quatь  ndjrjs k sjvj
produksiasьnьn eldegj qalqqa  aqьlmaqan,  alьr k lemj ataulьda
emes, ol quat  ndjrjs k sjvjnjn osь produksiasьnьn  an vasьna t tь-
nьnu m lcerjmen tьkelei vailanьstьrьr alqandaqь  ndjrjs k sjvj pro-
duksiasьnьn k lemjnde.  ndjrjs k sjvj produksiasь  an vasьna neq r-
ьm k r kelse, eldnj ekonomikalьq quatь solq rьm  oqarь volqanь,
al kerjnjnce, produkcia  an vasьna neq rьm az kelse, eldnj  ene onьn
 ndjrjs k sjvjnjn ekonomikalьq quatь solq rьm t men volqanь. De-

mek, elde qalq neqürlym көр bolsa, elde tüтүни zattarь da solqürlym көр керек voladь, olai bolsa, mündai eldjң өndjrjs kәsjvj өnjmjnjң көlemj solqürlym көр voluqa tijs.

Mәselen, соiып өndjrjsjn alaiыq. 1938 ғыль 7 million tonna соiып өndjrgen Anglianь соiып өndjru çөnjnde ekonomikalьq çaqьnan vasьp ozu ycn, vjz çьl saiып qogьtьlatьп соiындь 25 million tonnaqa çetkj zujmjz керек. 1938 ғыль певәгj 18 million tonna соiып өndjrgen Germanianь ekonomikalьq çaqьnan vasьp ozu ycn, vjz çьlsaиып qogьtьlatьп соiындь 40—45 million tonnaqa çetkjzujmjz керек. Al Amerika Qұrama Stattarьnyң певәгj 18,8 million tonna соiып өndjrgen 1938-ncj krizistj çьlqь дәreçesjn almai, Amerika Qұrama Stattarьnyң өndjrjs kәsjvj өrlegen 43 million tonnadaı соiып өndjrgen, 1929 çьlqь дәreçesjn eske alьp, Amerika Qұrama Stattarьn vasьp ozu ycn, vjz çьlsaиып qogьtьlatьп соiындь 50—60 million tonnaqa çetkjzuce tijspjz.

Bolat, prokat өndjrjsj turalь, macina çasau çәne vasqalagь turalь da osьпь aitu керек, өitkenj өndjrjs kәsjvjnjң vasqa taraularь siaqьtь vül taraularьnyң vәgj de, saиьp kelgende соiып өndjrjsjne vailanьstь.

Vjz vastь-vastь kapitalistjk elderdj өndjrjs texnikasь çәne өndjrjs kәsjvjп өrjstetu qarqьndarь çaqьnan vasьp ozdьq. Vül өte çaqьsь. Vjraq vül çetkijksjz. Olardь ekonomikalьq çaqьnan da vasьp ozuьmьz керек. Vjz onь jstei alamьz, vjz onь jsteuce tijspjz de. Tek vastь-vastь kapitalistjk elderdj ekonomika çaqьnan vasьp ozqan da qana, vjz eljmjzdj tüтүни zattarьna әvden keneledj dep, vjzde produktьlar mol voladь dep, sөitjр kommunizmnjң vjrnjncj fazasьnan ekjncj fazasьna өtuce mymkjndjk alamьz dep esepてi alamьz.

Bastь-vastь kapitalistjk elderdj ekonomikalьq çaqьnan vasьp ozu ycn ne керек? Vül ycn, eң aldьmen, alqa varudь көzdegen qaitpas, kycьtj ьnta керек çәne sotsialistjk өndjrjs kәsjvmjzдж varьпca qūlac-tatu ycn qūgvandьqqa сьdap, asa kyrdelj qaraçattar çūmsaudan taiьпvaitьп әzjrljk керек. Vjzde osьlar var ma? Sөz çoq, var! Odan soң, vül ycn өndjrstjң çoqarь texnikasь çәne өndjrjs kәsjvjп өrkendetu-djң çoqarь qarqьndarь voluь керек. Vjzde osьlar var ma? Sөz çoq, var! Aqьrьnda vül ycn uaqьt керек. Ia, çoldastar, uaqьt керек. Çaңa zavodtar salu керек. Öndjrjs kәsjvjne çaңa kadrlar сьdap сьqaru керек. Al vül ycn uaqьt керек, uaqьt volqanda da az uaqьt emes. Bastь-vastь kapitalistjk elderdj ekonomikalьq çaqьnan 2—3 çьldьң jcnде vasьp ozuqa volmaidь. Vül ycn vūdan vjrnese көvjrek uaqьt керек. Mәselen, taqь da sol соiып men onьң өndjrlujп alaiыq. Bastь-vastь kapitalistjk elderdj соiып өndjrjsj çөnjnde qanca uaqьttьң jcnде vasьp ozuqa voladь? Memlekettjk plandaı komissiasьnyң eskj sostavьnyң keivjр qьzmetkerlerj ekjncj vesçьldьqtьң planьп çasaqanda, соiып өndjrudj ekjncj vesçьldьqtьң aiaqьna 60 million tonna etjр plandaudь üsьnqan volatьп. Mūnyң mәnjsj — olar qogьtьlatьп соiыпnyң çьlsaиыпqь ortaca өsjmj 10 million tonna voluь mymkjn degenge syiengenj degen sөz. Әrine, vül qial edj, eger onan da çaman volьp çьrmese. Onьң verçaqьnda vül çoldastar qialqa tek соiып өndjru çөnjnde qana ügьnpьp qoiqan çoq. Olar, мәselen, ekjncj vesçьldьqtьң jcnде SSSR daqь qalqьtьң çьlsa-

Bül tablitsadan vızde varlıq egjster çonjnde, eñ aldymen mal azıq, texnikalıq, oğod-vaqca egjsterj çaqınan egjs kölemjnıñ öskendjgı kørjnedj.

Münıñ mənısj — vızdjı egjn çaruaııyqymız vıgınoııdan anaqır-lym saralı çene produktı volıp kele çatır, al dıgıs aıspalı egjstjñ qoldanılyna js çyzjnde negjz volatın çaqdailar var degen söz.

Eser verjı otırqan dəıjrdjı jcinde vızdjı kolhozdarıymız ven sovхозdarıymızdın traktorlarmen, kombaindarmen çene vasqa macinalarmen qarulanıandıq qalai östj, — vıqan mına tablitsa çauar beredj.

1) SSSR aul çaruaııyqındaq traktor parkı

	1933 ç.	1934 ç.	1935 ç.	1936 ç.	1937 ç.	1938 ç.	1938 çıdın 1933 çımen salıstırqandaq %
a) Traktorlardın sanı (mın dana esejmen)							
Varlıq traktorlar	210,9	276,4	360,3	422,7	454,5	483,5	229,3
Oıñ jcinde:							
a) MTS tardaıq traktorlar	123,2	177,3	254,7	328,5	365,8	394,0	319,8
b) Sovхозlardaıq çene aul çaruaııyqın komekçj kəsır orında-ğındaıq traktorlar . .	83,2	95,5	102,1	88,5	84,5	85,0	102,2
b) Traktorlardın mın at kucı esejmen aıqandaıq quatı							
Varlıq traktorlar	3.209,2	4.462,8	6.184,0	7.672,4	8.385,0	9.256,2	288,4
Oıñ jcinde:							
a) MTS tardaıq traktorlar	1.758,1	2.753,9	4.281,6	5.856,0	6.679,2	7.437,0	423,0
b) Sovхозlardaıq çene aul çaruaııyqın komekçj kəsır orında-ğındaıq traktorlar . .	1.401,7	1.669,5	1.861,4	1.730,7	1.647,5	1.751,8	125,0

2) SSSR aul çaruaııyqındaıq kombainlardın çene vasqa macinalardın parkı (mın dana esejmen, çıdın aıqındaıq sanı)

	1933 ç.	1934 ç.	1935 ç.	1936 ç.	1937 ç.	1938 ç.	1938 çıdın 1933 çıqymen salıstırqandaıq %
Kombainlar	25,4	32,3	50,3	87,8	128,8	153,5	604,3
Malmen çuretjn dvigatel-der men lokomobilder .	48,0	60,9	69,1	72,4	77,9	83,8	174,6
Yıkenj-kıçjlı astıq motilkalar	120,3	121,9	120,1	123,7	126,1	130,8	108,7
Çyk avtomobilderj	26,6	40,3	63,7	96,2	144,5	195,8	736,1
Çenjl avtomobilder (dana esejmen)	3.991	5.533	7.555	7.630	8.156	9.594	240,4

Eger bül sıfırlarqa, eser verjı otırqan dəıjrdjı jcinde macina-traktor stansiaların sanı 1934 çıq 2900 den 1938 çıq 6350 ge deijn öskendjgjnıñ faktısn qosatın bolsaq, osı mälmetterge syienjı, vızdjı egjn çaruaııyqın qazjrgı zamandaıq, çanı texnika negjzjnde

қайта құрылыс қазірдің өзінде-ақ негізгінен аяқталып boldы деп үйкен сеніммен айтуға болды.

Демек, бірінші егін сауасылықтың ең ірі, ең механизацияланған егін сауасылық қана емес, олай болса анағұрлым товарлы егін сауасылық, сонымен қатар, қай елдің егін сауасылықпен салыстырғанда да қазіргі замандағы техниканың неғұрлым мол қаруланған егін сауасылық.

Егер есеп беріп отырған дәуірдің ішінде дәнді егіндер мен техникалық егіндерді өндiрiсiнiң революцияға дейінгі кездегімен салыстырғандағы өзін алтын болса, мына мәліметтер мынадай қайды көрсетеді:

СССР да дәнді егіндер мен техникалық егіндердің жалпы өндiрiсiнi

	Million sentner eseymen						1938 жылдан 1913 жылмен салыстырғандағы %
	1913 ж.	1934 ж.	1935 ж.	1936 ж.	1937 ж.	1938 ж.	
Дәнді егін	801,0	894,0	901,0	827,3	1202,9	949,9	118,6
Мақта (сипі)	7,4	11,8	17,2	23,9	25,8	26,9	363,5
Лен (тоға)	3,3	5,3	5,5	5,8	5,7	5,46	165,5
Қант қызылсауы	109,0	113,6	162,1	168,3	218,6	166,8	153,0
Мал егіндер	21,5	36,9	42,7	42,3	51,1	46,6	216,7

Бұл таблистан 1936 жыл және 1938 жыл жылғы, оңтүстік-шығыс аудандарда қуаңшылық болғанына қарамастан және 1913 жыл егіннің орман бітік болғанына қарамастан, есеп беріп отырған дәуірдің ішінде бірінші астық және техникалық егіндердің жалпы өндiрiсiнiң 1913 жылдан дәрежесімен салыстырғанда үнемі өсіп келгені көрінеді.

Колхоз-совхоздардың астық өндiрiсiнiң товарлығы туралы мәселе өте-өте қызықты. Белгілі статистик қ. Немчиновтың есебі бойынша, соғыстан бұрын астықтың 5 миллиард рубль жалпы өндiрiсiнiң базарға түскені бар болғаны 1 миллиард 300 миллион рубль шамасы болған, мұның өзі сол кездегі астық өндiрiсiнiң товарлығының 26 проценти еді. Қ. Немчиновтың есебіне, ірі өндiрiс есебіндегі колхоз, совхоз өндiрiсiнiң товарлығы, мәселен, 1926 — 1927 жылдарда жалпы өндiрiсiнiң 47 проценти шамасы болған, ал сауалардың жеке сауасылықтың товарлығы 12 процент шамасы болған. Егер біздің қайна анағұрлым сақтануымызға қарап, колхоз-совхоз өндiрiсiнiң товарлығы 1938 жыл жалпы өндiрiсiнiң 40 процентиіндеі boldы деп есептесек, ол уақытта бірінші сәтсіздік астық сауасылықтың өзіннен басқа қаққа екі миллиард үш жүз миллион рубль шамасы товарлы астық бері алтын boldы және сөйлеңде да осынымен астық берді, іақпн бұл берген товарлы астық соғыстан бұрынғы астық өндiрiсiнiң бергеннен 1 миллиард рубль артық.

Демек, совхоз-колхоз өндiрiсiнiң товарлығының мұндай аса зор болуы оның елді қамдықтау үшін өте қызықты мәні бар аса маңызды өзгелігі болып табылады.

Астық мәселесін, ұлан-байтақ елді товарлы астықпен қеткілікті мәлі-

çerde çavdýqtau mäselenjñ vjzdjñ eldjñ mündai oñai çäne tez cecä alqanbññ kjltj kolhozdar men sovhozdarbññ däl osb özgeceljgjnede.

Soñqyb uc çydbñ jcnjnde çysaibñ daibndalqan astyqtbñ vjzde milliard altb çyz million pütñan kemjmegeñjn, keide, mäselen, 1937 çyb milliard 800 million pütqa çetkenjn vül çerde aityp ötu kerek. Eger vüñan çysaibñ 200 million püt camasb astyq satyb alñqanbñ çäne kolhozdarbññ astyq saudasb arqyb vjñnese çyz million püt astyq satybñan qossaq, ol uaqytta çalpb alqanda, kolhozdarbññ çäne sovhozdarbññ çoñarbyda aitylqan cetke bergen tovaryb astyqybññ üzbn sanb çyqatybññ köremjz.

Vüñan keijn, soñqyb uc çydbñ jcnjnde tovaryb astyq vazasbññ, vüññ vjzdjñ eldjñ eñ astyqtb ölkesj dep esepelgen Ukrainadan soltystjk ren çyqysqa, iañni RSFSR qa auysqanbñ körssetjñ ötuqe tñratybñ qybzyqtbñ nərse. Soñqyb ekj-uc çydbñ jcnjnde Ukrainanbñ çysaibñ varyb 400 million püt camasb astyq daibndaitybñ, al RSFSR vül çydarbññ jcnjnde çysaibñ milliard çyz million — milliard ekj çyz million püt tovaryb astyq daibndalqanbñ çürtqa mäljm.

Astyq öndjrtjñ çöñjnede jstjñ çaisb osbñdai.

Mal çaryasbññ alsaq, aul çaryasbññ neqñrlym artta qalqan vül salasbnda da soñqyb çydarbññ jcnjnde edäujr alqa vasqandbññ vaiqaldb. Ras, çyqybññ sanb men qoi çaryasbññ çöñjnede vjz revolutsiadan vüñññ däreçege əlj çetken çoñrbyz, vjñraq sibñ malb çäne cocqa çaryasbññ çöñjnede vjz revolutsiadan vüñññ däreçeden qazjrdjñ özjnede-aq asyb kettjk.

Vül çöñjnedej mäljmetter mñnadai:

SSSR da mal vasbñññ sanb (million esejmen)

	Y i e l a i b n d a q y z b							1938 çybñ %/ö	
	Sanaq mäljmetj volñsa 1916 ç.	1933 çybñ	1934 çybñ	1935 çybñ	1936 çybñ	1937 çybñ	1938 çybñ	Sanaq volñsa 1916 çybññanda	1933 çybññanda
Çyqyb	35,8	16,6	15,7	15,9	16,6	16,7	17,5	48,9	105,4
Sibñ malb	60,6	38,4	42,4	49,2	56,7	57,0	63,2	104,3	164,6
Qoi, eskj	121,2	50,2	51,9	61,1	73,7	81,3	102,5	84,6	204,2
Cocqa	20,9	12,1	17,4	22,5	30,5	22,8	30,6	146,4	252,8

Çyqyb men qoi çaryasbññ çöñjnedej artta qalqandbññ neqñrlym tez arada çoiblatybññ kymən volmau kerek.

v) **Tovarovot, transport.** Öndjrtjñ kösjvj men aul çaryasbñññ ösujmen vjñge eljmjzde tovarovot ta ösjr ötyrb. Memlekettjk çäne kooperativtjk saudanbññ vöçekter satu orndarby esep verjlyp ötyrñan däjrdjñ jcnjnde 25 protsent arttb. Memlekettjk çäne kooperativtjk saudanbññ vöçek sauda ovorotb 178 protsent arttb. Kolhoz-bazar saudasbññ ovorotb 112 protsent arttb.

Tijstj tablitsa тьнау:

Товароворот

	1933 ҫ.	1934 ҫ.	1935 ҫ.	1936 ҫ.	1937 ҫ.	1938 ҫ.	1938 ҫ. дьн 1933 ҫ. ыльменсаыс. тырғандағы 0,0%
1. Memlekettjk ҫәne kooperativtjk saudаның вельктер сау ондарының (magazinder men palatkalaryн) ҫыдың алақьндағы сапы .	285.355	286.236	268.713	289.473	327.361	356.930	125,1
2. Memlekettjk ҫәne kooperativtjk saudаның (қоқьмдық тамақтандыруды қосқанда) вельктер сау овоготь— миллион сом есевьмен	49.789,2	61.814,7	81.712,1	106.760,9	125.943,2	138.574,3	278,3
3. Kolhoz-vazary saudasының овоготь— миллион сом есевьмен	11.500,0	14.000,0	14.500,0	15.607,2	17.799,7	24,399,2	212,2
4. Тамақ өндьрїс кәсївї Qalq Komissariatыны, Ҫенї өндьрїс кәсївї Qalq Komissariatыны, Ауы өндьрїс кәсївї Qalq Komissariatыны, Ақас өндьрїс кәсївї Qalq Komissariatыны, Союздық республикалардағы ҫеггїлї өндьрїс кәсївї Qalq Komissariatтарыны товар өткїзетїн овїстық сауда вазаларыны ҫы алақьндағы сапы	718	836	1.141	1.798	1.912	1.994	277,7

Әрине, транспорттың қық тасу қақы белгилі дәрежеде өспеген bolsa елмјздегі товароворот та мұндай дәрежеде өрјстей алмас еді. Сьпында да, есеп беріліп отырган дәуірдің ісінде транспорттың барлық түрлерінде, әсіресе темір қол транспорт мен әуе транспортында қық тасу ісі өсті. Су транспортында да қық тасу ісі артты, вјрақ аса ала-құла болып артты, ал 1938 қылы су транспортында қық тасу ісі, амаі не. мұнан вјргыпқы қыла қарағанда вјраз кем болды.

Тісті тавліта мынау:

Қық тасу обороты

	1933 қ.	1934 қ.	1935 қ.	1936 қ.	1937 қ.	1938 қ.	1938 қылдан 1933 қылмен салыстырылған дақы %/о/о
Темір қолдар (миллиард тонна-километр есеімен) .	169,5	205,7	258,1	323,4	354,8	369,1	217,7
Өзен және теңіз транспорт (миллиард тонна километр есеімен)	50,2	56,5	68,3	72,3	70,1	66,0	131,5
Азаматтық әуе флоты (миллион тонна-километр есеімен) .	3,1	6,4	9,8	21,9	24,9	31,7	1022,6

Су транспорттың 1938 қылы сәл артта қалқандығының 1939 қылы қоілатындығына күдік болмасқа тіс.

2. ҚАЛҚЫМЫЗДЫҢ МАТЕРИАЛДЫҚ ҚӘНЕ МӘДЕНИ ХАЛЫҢЫҢ ӨРЛЕІ ВЕРУІ

Өндіріс кәсібі мен аул саруасының үнемі үдер өсуі қалқымыздың материалдық және мәдени халың қаңадан арттырмай қоіа алмайтын еді және сьпында да арттырды.

Експлоатацияның қоілы және қалқ саруасында сotsialistік системаның нықайтылуы, құмыссыздықтың және оқан вайланьсты қала мен дереғнедегі қайғысықтың қоқтығы, өндіріс кәсібінің орасан зор дәрежеде кеңейімен құмыссылар санының үнемі артып отыруы, құмыссылар мен колхозсылардың еңбек өнімділігінің артуы, қерді колхоздарға мәңгі пайдалануға векітір беру және колхоздарды аса қақы тракторлармен және аул саруасылық машиналарымен мол етір қаудықтау, — осылың вәгі де құмыссылар мен саруалардың материалдық халыңның мұнан вьлай да артуына реалды қақдай қасадь. Ал құмыссылар мен саруалардың материалдық халыңның қақсаруы вјздің елмјздің зор күсі болып отыған, құмыссылар мен саруалардың мүдделерің көздеп құмыс істейтін интеллигенцияның материалдық халың өзінен өзі қақсартуға әкеліп қеткізді.

Ендігі әңгіме — дереғнеден кеткен, ақтан өлмесем екен дер қауртенір қырген, үйсіз-күйсіз, құмыссыз саруаларға қапы асыр, оларды қалай да bolsa өндіріс кәсібіне орналастыру туралы, оларға құмыс тауыр беру туралы болып отыған қоқ. Мұндай саруалар вјздің елмјз-

1) Qalqymızdın мәdeni дәrecesin arttıru

К ө р с е т к и ч е р	Мөлсәр сань	1933/34 ҫ.	1938/39 ҫ.	1938/39 ҫыдың 1933/34 ҫымен салыстырылганда- ғы %
Тыглы сатылы мектептердә өзінде оқитын оқусылардың сань	Мың адам есевјмен	23.814	33.965,4	142,6
Соның ісінде:				
Бастауыс вјлјм алатындағы	„	17.873,5	21.288,4	119,1
Орта вјлјм алатындағы (ҫаір вјлјм веретін ҫәне маман даярлаитын)	„	5.482,2	12.076,0	220,3
Ҫоқарь вјлјм алатындағы	„	458,3	601,0	131,1
SSSR да оқитындағы сань (сқу- дың барлығ тыгын қосқанда)	„	—	47.442,1	—
Көрсілік кјтарқаналарының сань	Мың есевјмен	40,3	70,0	173,7
Олардағы кјтарғаның сань	Million дана ес.	86,0	126,6	147,2
Клуб мекемелерінің сань	Мың есевјмен	61,1	95,6	156,5
Театрлардың сань	Вјр вјрлеп сана қанда	587	790	134,6
Киностановкалардың сань (ҫіңіске пләнкаларды қоспақанда)	„	27.467	30.461	110,9
Соның ісінде дөввстьсь	„	498	15.202	31 есе
Селолардағы киностановкалардың сань (ҫіңіске пләнкаларды қос- пақанда)	„	17.470	18.991	108,7
Соның ісінде дөввстьсь	„	24	6.670	278 есе
Газеттердың ҫыдығ тираҫь	Million дана есевјмен	4.984,6	7.092,4	142,3

2) SSSR да 1933 — 1938 ҫыдардың ісінде салынаған мектептер

Ҫ ы л д а р	Мектептердің сань		
	Qalalar мен qa- la tiptes posel- kalardaғысь	Selodaғысь	Барлығы
1933	326	3.261	3.587
1934	577	3.488	4.065
1935	533	2.829	3.362
1936	1.505	4.206	5.711
1937	730	1.323	2.053
1938	583	1.246	1.829
1933/38 ҫыдардағы ҫаірь сань	4.254	16.353	20.607

3) 1933 — 1938 ҫыдардың ісінде ҫоқарь дәрежелі оқу орндарын вјтјріп сьққан
ҫас мамандар
(мың есевјмен)

	1933 ҫ.	1934 ҫ.	1935 ҫ.	1936 ҫ.	1937 ҫ.	1938 ҫ.
SSSR да барлығы (әскер мамандарын қос- пақанда)	34,6	49,2	83,7	97,6	104,8	106,7
1. Өндіріс кәсіпј мен құрылыс інҫенерлерј	6,1	14,9	29,6	29,2	27,6	25,2
2. Transport пен қатнас ҫйтмьсьның інҫе- нерлерј	1,8	4,0	7,6	6,6	7,0	6,1

	1933 ғ.	1934 ғ.	1935 ғ.	1936 ғ.	1937 ғ.	1938 ғ.
3. Aul саруасылық пен механикалау чөнінде- гi инженерлер, агрономдар, мал дәрігер- лері, зоотехниктер	4,8	6,3	8,8	10,4	11,3	10,6
4. Экономистер мен юристер	2,5	2,5	5,0	6,4	5,0	5,7
5. Орта мектептердiң, заводтардың, техни- кумдардың оқытушылары, басқа да ақарту қызметкерлері, сондай-ақ ісінде искусство қызметкерлері	10,5	7,9	12,5	21,6	31,7	35,7
6. Дәрігерлер, провизорлар және физкультура қызметкерлері	4,6	2,5	7,5	9,2	12,3	13,6
7. Басқа мамандықтар	4,3	11,1	12,7	14,2	9,9	9,8

Мәдениет чөніндегі осындай зор құттықтың нәтижесінде құттық та-
впын, саруалардың, совет қызметкерлерінің қатарына сыйған қалып-
тызбен тең де бір, қаны да бір қаңа, советтік саныз көр интеллигент-
сия — эксплуатацияның бүтін деңгейі бірдей, эксплуататорларды
қек көретін, СССР қалқтарына үлкен сеніммен және санымен қыз-
мет етуге әзір отырған интеллигентсия туыр, қалыптасты.

Менің ойымса, бүл қаңа, қалып, социалистік интеллигентсияның туыр
бірдей еліміздегі мәдениет революциясының ең маңызды нәтижелерінің
бірін болды.

3. SOVET STROÏŦNŦŦ BÛDAN BÛLAİ DA NÛQAIIA BERUJ

Есеп беріп отырған дәуірдің өте маңызды нәтижелерінің бірін сол —
бүл дәуір елдің іскі халының бүдан былай да пұқайына, совет строі-
пын бүдан былай да пұқайа беріне бастап алып келді.

Басқаса болып мүмкін де емес еді. Қалып саруасылық пен вағыл
салаларында социалистік системаның векуі, өндіріс көсімі мен аул са-
руасылық пен өрлеуі, еңбеккерлердің материалды халының оңдалып, қалы
бүдарағының мәдениеттілігінің артуы, олардың саяси белсенділігінің
күсеіуі, — Совет өкіметінің басшылығымен қызге асырылған осы істің
вағыл совет строіпын бүтіндей да гөрі пұқайына бастап алып
келмеі тұра алмады.

Қазіргі кездегі совет қоғамының қандай капиталистік қоғамнан
болса да өзгеше айырмалық сол — бүл қоғамда антагонистік, қан тар-
тар енді мүлде қоқ, эксплуататор тартар қоыды, ал совет қоғамы во-
лып отырған құттықтар, саруалар, интеллигентсия достықпен бірлесіп іс-
теу негізінде өмір сүріп, құттық істеуде. Капиталистік қоғамды құ-
ттықтар мен капиталистердің арасындағы, саруалар мен помещиктер-
дің арасындағы бірлесіп қалыптар қегісе қер бара қатқанында,
бүл қалыптар оның іскі халының тұрақсыздығына әкеліп соқыр отыр-
қанында, эксплуатацияның теркісінен азат болған, мұндай қалыптар
деңгейі бірдей бірдей совет қоғамы тартып соқтығысулардан аман және ол
құттықтардың, саруалардың, интеллигентсияның достықпен бірлесіп іс-
теуінің веінесі воыр отыр. Осы бірлік-ынтымақтың негізінде совет қо-
ғамының моральдік-саяси бірлігі, СССР қалқтарының достық, совет

patriotizmj sьqылдь qozqausь kycьter ьrjs alдь. Osь negjzde 1936 ьылаь noiavrde qavydanqan SSSR Konstitutsiasь ьәне eljmjzdjn ьo- qarqь organdarь sailaуьныь toльq demokratialanуь tudь.

Eljmjzdjn ьoqarqь organdarь sailaudьь ьzjne kelsek, vьil sailaular eljmjzdjn jckj xaljnjn airьqca kьzge tysetjn ьzgeceljgь volьp oьr- qan nьrselerdj — sovet qoqamьныь vjrljgjn, SSSR qalqtarьныь dostь- qьп aita qalqandai kьrsetjp ьttj. ььrtqa mьljm, SSSR ьль Sovetjnjn 1937 ьылаь dekarьde volqan sailaуьnda kommunister men partiada ьoqtardьь vlogьna 90 millionqa ьуьq sailaucьлар, iaqni daus beruge qatnasqan varььq adamьныь 98,6 protsentj daus verdj, al soiuzdььq res- publikalardьь ьль Sovetterjnjn 1938 ьылаь yiende volqan sailaularь- da kommunister men partiada ьoqtardьь vlogьna 92 million sailaucьлар, iaqni daus beruge qatnasqan varььq adamьныь 99,4 protsentj daus verdj.

Sovet stroiьныь verjktjgjnjn negjzj ьәне Sovet ьkmetjnjn tausьlmas kycjnjn qainar vьilaqь mjneki osьnda.

Mьпнь eskeruge tьratьп taqьvjr mьnjsj — soqьs vola qalqan kyn- de vjzdjn armianьь тьilь men maidanь olardьь vjgььqai ьәне jckj vjrlj- gь kycьtj volqandььqtan — qai eldegj armiadan volsa da mьqьtьraq vo- ladь degen sьz, soqьs soqььqьsularьna cet elderdegj ьuestenucьlerdjн mьпнь esjnde ьstaqanь ььп volar edj.

Trotski, Zinoviev, Kamenev, Iakir, Tuxacevski, Rozengolts, Bu- xarin ьәне vasqa sol siaqьь qanьprezer cpiondardan, kjsj ьltjrucьlerden, ziankesterden sovet ьiьmdarьныь tazaruь sovet stroiьп «teьselttj»- mьs, onь «jrtedj»-mьs dep cet el vaspa sьzjnjn keivjr qairatkerlerj vььььdar ьyr. Vьil oьvaqan vььььь vjraz mazaq qьlsa volqandai. So- vet ьiьmdarьныь zianдь, ьat elementterden tazaruь sovet stroiьп qa- laica teьselte aladь, qalaica onь jrtedь aladь? Cet eldjн alдьnda qьrdai ьoqalaitьп, cet eldjн ьrvjr tьresьmaqьna qьldarca ьer syze vas iju sezjmь voiьп vilegen, oqan cpiondььq qьzmet atqaruqa ьzjr oьrqaп cpiondardьь, kjsj ьltjrucьlerdjн, ziankesterdjн trotskicьl-vuxarincьl vjr uьs tovь — kapitaldьь vьoqauьnan azat sovet azamatьныь ьrqaisьsь cet eldjн ьoqarь orьnda ьyrgeп, kapitalistjk qьldьqьь vьoqauьndaqь qandai tьresьmaqьnan volsa da kьc jlgerj artьq ekenjn ьqraqan vjr top adam- dar, — satьlqan qьldardьь vьil sьmьrai vandasь kjmge kerek, qalq ycjn onьь qandai vaqasь volуь mymkjn, ol kjmdj «jrtedь» aladь? 1937 ььь Tuxacevski, Iakir, Uvovevic ьәне vasqa qanьprezerler atьluqa vьirььь. Osьdan keijn SSSR ьль Sovetjnjn sailaуь voldь. Sailauda daus beru- ge qatnasqan varььq adamьныь 98,6 protsentj Sovet ьkmetjne daus ver- dj. 1938 ьььь vасьnda Rozengolts, Ryikov, Buxarin ьәне vasqa qa- ньprezerler atьluqa vьirььь. Osьdan keijn soiuzdььq respublikalardьь ьль Sovetjnjn sailaularь voldь. Daus beruge qatnasqan varььq adam- ньь 99,4 protsentj Sovet ьkmetjne daus verdj. Olai volsa, mьnda «jrt- tudjn» velgьlerj qaida, vьil «jrtu» sailaudьь n^tiqelerjne ьser etpegenj qalai?

Vьil cet el mьььььdarьп тььdar oьrсап, eger vьil cpiondardьь, kjsj ьltjrucьlerdj, ziankesterdj aman qaldьььp, olardьь ziankestjk jsteujne, kjsj ьltjrujne, cpiondььq jsteujne kedergj ьasamasa, sovet ьiьmdarь

әлдеқайда тьқть, әлдеқайда тұрақты болған болар едж деген қортында-
қа келуге volady. (Kylkj.) Ar-ūiattъ vylai tastap, cpiondardъ, kjsj
өлтjrucjlerdj, ziankesterdj қорқар отьрған vūl gosподinder өздерjnjн
сығып тьт ерте vjldjrp альр отьрған қоқра екен?

Sovet ūiьmdaryнъ cpiondardan, kjsj өлтjrucjlerden, ziankesterden
tazarуь ol ūiьmdardън vūгьнoқьдан да ньқайуьна әкелjр соқуьна тjstj
edj, js қызjнде de solai volьр отьр деген дūгьсырақ volmai ma?

Mәselen, Xasan көljnjн қасында болған оқиқалар sovets ūiьmdary-
нъ cpiondar мен ziankesterden tazartyуь sovets ūiьmdary ньқайуь-
нъ ең senjmdj құралъ екенjн көрсетpegende nenj көрсетедj?

* *
*

Partiаның jckj saiasat қонjндеgi mjndetterj:

1. Bastъ-vastъ kapitalistjk elderdj өндjрjс техникасы қәне өндjрjс
кәsjvjnjн өсу қарқынь қақынан қазjр vасыр озьр отьрқаннан кейн,
olardъ ең таiaудақы 10 — 15 қьдынь jсjнде ekonomika қақынан да va-
сыр озатындаi volьр, өндjрjс кәsjvjnjн өрлеuj, еңбек өnjmdjlgjnjн
өсуj, өндjрjс техникасынън өjstetjлуj vūdan әj de өjstetjle versjn.

2. Ең таiaудақы 3 — 4 қьдынь jсjнде astьқтынь қьлма-қықь өндjрj-
луjн 8 milliard рūtқа, әrvjр gektardan альнатын astьқтынь орта өnjmjн
12 — 13 sentnerge қetkьzjletjндеi volьр, техника egjsterjnjн өндjрjлуj
орта eseppen 30 — 35 protsent ūlқайатындаi volьр, qoi мен cocқанынь
санъ ekj ese, сығ маъ — 40 protsent, қьлқыньнъ санъ — 35 protsent
көveietjндеi volьр, vьzdjн egjн caruасыльқы мен ma caruасыльқыньнъ
өрлеuj vūdan әj de өjstetjle versjn.

3. Құмьсылардынь, carualardън, intelligentsiанынь materialдық, мә-
дениettjk халjн оңдау jsj vūdan әj de қьргьzjle versjn.

4. Vьzdjн sotsialistjk Konstitutsia yzджksjз қьzege asьғыльр отьғы-
сьн, eldjн saiasi өmjрjн ақырна dejн demokratialандьру jsj қьzege
asьғыльр отьғысьн, sovets qoқатыньнъ morәлдық-saiasi vjrljgь қәне құ-
мьсылардынь, carualardън, intelligentsiанынь dostьқpen vjрlesjр jstesuj
ньқайтыла versjn, SSSR қалқтарыньнъ dostьқы варьнса kyceitjle versjn,
sovets patriotizmj kyceitjлjр, өjstetjle versjn.

5. Kapitalistjk qorcau ūmьтыmasьн, cet el razvedkasy vьzdjн eljмjз-
ge cpiondaryн, kjsj өлтjrucjlerjн, ziankesterjн қьberjр отьратьндықы
este ūstalsьн, osь este ūstalьр, vьzdjн sotsialistjk razvedka ньқайтыла
versjn, қалқ қауларын талқандар, құртуьна оқан yzджksjз көmek көр-
сетjлjр отьғысьн.

III

ВК(в)Р НЫН НЬОҒАИА ВЕРУЈ

Saiasi vaқыт pen kyndeljktj praktikalьқ құмьс қақынан қарақанда
esep берjлjр отьрған дәujр partiамьздынь saga қоль тольқ қеңjр сық-
қан дәujр voldь. (Du ūzaq qol caralaqtau.)

Vьkьjl қалқ caruасыльқында sotsialistjk sistemанынь vekьgendjgь, өн-

dırjs kəsivj men egjn saguacььqьп қаға texnika negjzjnde qaita qū-
rudьн аiaqталуь, өндjгjs kəsivjnde ekjncj vesçььdq plannьн mezgjljnen
vūгьн orьндalуь, çьл saйьн өндjгjletjn astьqтьн 7 milliard pūt dəreçesj-
ne өглеuj, qaйьrcььdq pen çūmьssьzdbьqтьн qūгтьлуь çəne qalqтьн mate-
rialdbьq, mədeni xaljnjn artуь, — vjzdnj partiamьzdbьн saiasatьньн
dūгьstьqьп, onьн vascььqьпьн dūгьstьqьп көrsetetjn negjzgj çetjs-
kendjkteг osьlar.

Osь orasan zor çetjskendjkteгdj көrgenson, vjzdnj partiamьzdbьн
sara çolьна qarььlar əlgj ərtьrlj «solcьь» çəne «oңcьь» aqьmdar, əlgj
trotskicjl-petakovcjl çəne vухarincjl-гьikovcьь azqьндardьн vəгj laç-
сьzdan vjг иьs volьp, vūqьp, əzderjnjn sjlkpe «platformalarьн» çasьгьp,
podpoliege kettj. Olar qalq erkjne көnuge vatьь çetpei, mencevikter-
ge, es-erlerge, facisterge qosььp, çet el razvedkasьна qьzmet etuge
ketudj, cpiondbьqqa çaldanudь, Sovetter Soiuzьпьн çaularьна eljmjzdnj
vөлcektetjр, onda kapitaldbьq qūldbьqть qaita ornatuqа көmektesudj
mьndetjne aludь qolailь көгdj.

Partiamьzdbьн çolьна qarььlardьн, keijn qalq çaularь volqandardьн
masqara volьp qūгьqanь osьндаi.

Qalq çaularьн talqandai otьгьp, partia men sovet ūьmdarьн azqьп-
dardan tazarta otьгьp, partia əzjnjn saiasat çəne ūьmdastьru çūmь-
сьнда vūгьнqьdanda qūгьctai vjrljktj voldь, partia əzjnjn Ortalьq
Komitetjnjn təңregjne vūгьнqьdan da vєгjк toptastь. (Du qol
caralaqtau. Delegattardьн vəгj orьндarьнан tjk tūгьp, vaйandamacььп
qūttьqtaidь. «Stalin çoldasqa ura! Stalin çoldas çasasьн! Partiamьzdbьн
Ortalьq Komitetj çasasьн! Ura!» degen daustar cьqadь.)

Esep vєгjлjр otьгьqan dəujrdjn jcjnde partianьн jckj tūгьмьсьп
өгjstetu çənjndegj, onьн ūьmdastьru çəne propaganda çūmьсь турalь
naqtь məljmetterdj qarastьraйьq.

1. PARTIA SOSTAVьN ÇAQSBьLAU CARALARь. ūьMDARDь ьQCAMDAU. BASçь ORGANDARDь TƏMENGJ ÇŪMьSTAROQA ÇAQьNDATU

Esep vєгjлjр otьгьqan dəujrdjn jcjnde partia men onьн vascь organ-
darьн nьqaitu jsj eң alьmen ekj çolmen çyzege asьгььp otьгьдь: par-
tianьн sostavьн tərtjpteu, senjmsjz adamdardь ьqьstьгьp cьqaru, taң-
daulь adamdardь jrjkteг alu çolьmen çəne ūьmdardь ьqcamdau, olar-
dbьн көlemjn kjcjreitu, vascь organdardь təmengj, operativtj, naqtь
çūmьstarqа çaqьndatu çolьmen çyzege asьгььp otьгььдь.

Partianьн XVII siezjne partianьн 1.874.488 mycesjnen өkjl keljр
edj. Eger osь məljmetterdj partianьн vūdan vūгьнqь, XVI siezjne өkjl
çjbergen mycelerjnjn sanь çənjndegj məljmetpen salьstьrsaқ, partianьн
XVI siezjnen XVII siezjne deijnjгj dəujrdjn jcjnde partiaqа çaңadan 600
mьн myce qosьlqan volьp cьqadь. 1930 — 1933 çьldardьн çaqdailarьн-
da partiaqа adamdardьн mūндаi çalььlama kjruj partia sostavьн dūгьs,
көңldegjdei keңeitu emes ekendjgjn partia sezvei otьra almadь. Partia
əzjnjn qatarьна tek adal, vєгjлgen qana adamdar emes, tjptj sonьmen
qatar kezdeisoq adamdar da, partianьн tuьн əzderjnjn qara vastarьпьн

maqsatьna paidalanudь kездеitjn mansapqorlar da kjrjр kele atqandь-
 ьп vjldj. Partia zjnñ kuctjlgj tek z mycelerjnñ sanьnda ana
 emes, sonьmen atar, eñ alьmen olardьñ sarasьnda ekendjgn vjmei
 oьra almadь. Osьan vailanьstь partianьñ sostavьn trtjpteu meselej
 tudь. Partia mycelerj men kandidattarьnьñ 1933 ьь bastalan taza-
 lauьn soza veruge iqarьldь, sitjr ol sьnьnda 1935 ьldьñ maьna
 deijn sozьldь. Odanson, partiaa aa myceler aludь toqtatua ia-
 rьldь, sitjr ol sьnьnda 1936 ьlь sentvrgе deijn toqtatьldь, onьñ
 veraьnda, partiaa aa myceler alu jsj tek 1936 ьlь noivardjn
 l nde ana aita bastaldь. Odan son, Kirov oldastь aulardьñ itjrui
 partiada kydjktj elementterdjñ az emes ekendjgn kersetťj, osьan
 vailanьstь, partia dokumentterjn tekserjr, auьstьrua iarьldь, onьñ
 veraьnda, mьnьñ ekeuj de tek 1936 ьlь sentvrgе ana aiaqtaldь.
 Partiaa aa myceler men kandidattar alu jsj tek osьdan keijn ana
 aita bastaldь. Osь caralardьñ varьlьnьñ ntiesjnde partia z atarьn
 kezdeisoq, masьl, mansapqor ane tьkelei au elementterden tazalar,
 nequrьm tavandь, verjgen adamdarь jrkter aldь. Tazalaudь kyrdelj
 ateler sjz yrgjzjldj deuge volmaidь. Amal ne, ateler camalalarьq
 mlcerden kp volьp sьqtь. Sz oq, vjzge endj appai tazalau djsjn
 paidalanua volmaidь. Vjraq 1933 — 1936 ьldardaь tazalaudь alai
 da szsjz yrgjzu kerek voldь ane ol negjzjnep dьrьs ntieler ver-
 dj. Qazjrgj XVIII siezge partianьñ 1.600 mьñ camalь mycelerjnep kjl
 keljr oьr, iani XVII siezdegjden partianьñ 270 mьñ mycesj kem
 volьp oьr. Vjraq mьnda aman ectee oq. aita, vьl aqsь, itkenj
 partia zjn aramzalardan tazalau arьь nьaiadь. Qazjr vjzdn partia-
 mьz zjnñ mycelerjnñ sanь aьnan vjrcama az, vjraq onьñ ognь-
 na zjnñ sarasь aьnan aqsь.

Vьl ylken etjskendjk.

Partianьñ kyndeljktj vascььlьn tmengj umьsqa aьndatu nj-
 nep, onь naqtьlai veru njnen aqsartua keletjn volsaq, partia iьm-
 dardь ьcamdar, olardьñ mlcerlerjn kьcjrreitu jsj partia organdarьnьñ
 vьl iьmdardь basqaruьn ejldetuge, al vascььlьn zjn naqtь, jsker,
 operativtj etuge eñ aqsь urал volьp tavьladь degen qortьndьa kel-
 dj. Ъcamdau jsj alq komissariattarь njnen de, kjmcljk-territo-
 rialьq iьmdar njnen de, iani soiuzdьq respublikalar, keler, ovьs-
 tar, audandar ane basqalarь njnen de yrdj. Jstelgen caralardьñ
 arqasьnda qazjr vjzde soiuzdьq 7 respublikanьñ ognьna soiuzdьq 11
 respublika, SSSR dьñ 14 alq komissariatь ognьna 34 alq komissaria-
 tь, 70 lke men ovьstardьñ ognьna 110 lke, ovьstar var, alalьq ane
 selolьq 2.559 audannьñ ognьna 3.815 audan var. Osьan sikes qazjr
 partia vascьь organdarьnьñ sistemasьnda vastьqь BK(в)P Ortalьq Ko-
 mitetj volьp 11 Ortalьq Komitet, 6 lkeljk komitet, 104 ovьstьq ko-
 mitet, 30 okrugtjk komitet, 212 alpь alalьq komitet, 336 alalьq au-
 dandьq komitet, 3479 selolьq audandьq komitet ane 113.060 vasta-
 uьc partia iьmdarь var.

iьmdardь ьcamdau jsj endj aiaqtalьp vjttj deuge volmaidь. Te-
 gjnde ьcamdau jsj vьdan vьlai da jstele verjletjn volar. Vjraq, alai
 volanmen de, vьl ьcamdau jsj umьsqa kyndeljktj vascььlь a-

sartu çonjnen de, bascylbqtnj özjn tømengj naqtj çumьsqa çaqьndatu çonjnen de özjnjn igj nәtiçelerjn osь kynde-aq berjр otьr. Men uьm-dardь ьqcamdau jsjnjn bascь çumьsqa çyzdegen, mьndaqan çaqa adamdardь çoqarlatuqa mьmkjncjlk bergendjgjn aitьp ta tьrqaпьm çoq.

Bu da ylken çetjskendjk.

2. KADRLARDь JRJKTER ALU, OLARDь ÇOQARьLATU, OLARDь DÜRьS ORNALASTьRU

Partianьnj sostavьn getke salьp otьru çәne bascь organdardь naqtьbь tømengj çumьsqa çaqьndatu partianь çәne onьnj bascylbqпь vьdan vьlai da пьqaitudьnj vьrden-vьr qьralь volmadь, vola almadь da. Partianь nj пьqaitudьnj esep berjр otьrqaп dәujrdjn jcjndegj vasqa vьr qьralь — kadrlardьnj aғasьndaqь çumьstь negjzjnen oңdau, kadrlardь jrjktep alu, olardь çoqarьlatu, olardь dürьs ornalastьru, olardь çumьs ystjnde tekserjр otьru jsjn oңdau voldь.

Partianьnj kadrlarь — partianьnj komandalьq sostavь, al vьzdnj partia өkmet vasьnda otьrqaпdьqтан, — ol kadrlar memlekettjk bascь organdardьnj komandalьq sostavь da voladь. Praktikada sьnalqan dürьs saiasi çol belgьlengennen keijn, partianьnj kadrlarь partia çәne memleket bascylbqпьnj cecucь kucь voladь. Dürьs saiasi çol voluь, — vьl, әrine, vьrjncь çәne eң maпьzdbь js. Vьraq vьl qalai da çetkьljksjz. Dürьs saiasi çol deklaratsia ucjn emes, çyzege asьru ucjn kerek. Al dürьs saiasi çoldь çyzege asьru ucjn, partianьnj saiasi çolьnj tysjnetjn, onь öz çolьm dep vьletjn, onь çyzege asьruqa әzjр otьrqaп, ol çoldь praktikada çyzege asьra vьletjn çәne ol çol ucjn çauartь vola alatьn, onь qoғqai alatьn, onьnj çolьnda kyrese alatьn kadrlar kerek, adamdar kerek. Munsьz dürьs saiasi çoldьnj qaғaz vetjnde qaluь ьqtimal.

Dәl osь aғaqa kelgende kadrlardь dürьs jrjktep alu turalь, kadrlardь өsjru turalь, çaqa adamdardь çoqarьlatu turalь, kadrlardь dürьs ornalastьru turalь, olardь jstegen çumьsьna qarai dürьs tekseru turalь mәsele qoьladь.

Kadrlardь dürьs jrjktep alu degennjn mәнjsj ne?

Kadrlardь dürьs jrjktep alu degennjn mәнjsj — ognbasarlar men çәrdemcьlerdj çinap alьp, keңse qürьp, odan әrtьrlj пüsqaular cьqarьp otьru degen sөz emes. (Kylkj.) Mүньnj mәнjsj — qьzmet dәreçesjn çol-sьz paidalanu, ondaqan, çyzdegen adamdardь vьr ornnan ekjncь orn-qa, odan taqь keijn qaita betaldь aubьstьra beru, uьcь-qibь çoq «qaita qürьbьstar» çasai beru degen de sөz emes. (Kylkj.)

Kadrlardь dürьs jrjktep aludьnj mәнjsj mьnau:

Vьrjncьden, partia men memlekettjn altьn qoғь — kadrlardь vaqalau kerek, olardь kәdjrlәu kerek, olardь qürmetteu kerek.

Ekjncьden, kadrlardь vьlu kerek, әvьr kadrlar qьzmetkerdjn qasiette-rj men kemcьljkteгjn qunttar vьljр otьru kerek, qьzmetkerdjn qavletj qandai qьzmet ornьnda carьqтай alatьnьnj vьljр otьru kerek.

Ycьncьden, kadrlardь mәpelep өsjrjр otьru kerek, өsjр kele çatqan

әвјг қызметкерлердиң қоғам көтерјлујне көметесјр отьғи керек, мұндай қызметкерлермен аспай-саспай «әуреленуге» уақыт аймау керек, олардың өсујн тездету керек.

Төртјнсјден, қаңа, қас кадрларды дер kezinde, ваты қоғарылатьр отьғи керек, олардың eskj орнында тұғуь асыр ketujне, олардың қоқырап ketujне мүмкјндјк бермеу керек.

Бесјнсјден, қызметкерлерди қўмыс орнына орнаlastьғанда әвјг қызметкер өзјн тјстј орнымдамьн дер sezetjndeі etjр, әвјг қызметкер vјzdjн ортақ јsjmјzge өзјнјң çeke васынњ қасјetterј çөпјнен қолынан keletjнјнјң вәрјн tygel бере алатындай etjр, кадрларды дўғьс орнаlastьғи çөпјндегј қўмыстың қалрь вақыт ось дўғьс орнаlastьғудың өзјн керек қыльр отьған саіası çoldьн talaptaғьна әвден сәіkes volatьндай etjр орнаlastьғи керек.

Мұнда қаңа, қас кадрларды ваты çәне derkezinde қоғарылату тура-ль мәселенјң айықса маңьзь бар. Менјң оймыса, vјzdjн адамдарда вўл мәсеle çөпјнде әлј тольқ айып тьsjнјк қоқ. Bјreulerј, адамдарды јгјктер алқанда, ең алдымен қарт кадрларға вет tyzeu керек деп санайды. Basқаларь керјsjнсе, ең алдымен, қас кадрларға вет tyzeu керек деп oilaidь. Менјңсе, вўлардың ekj қақы да қatelesedj. Әрине, қарт кадрлар партиа мен мемлекет yсјн — yлкен вайық. Оларда васыльқ etu çөпјндегј зор тәçриве, marksistјк-lenindјк pгinsiptјлјк қақынан сыльқ-қандьқ, јstј vјletjндјк, дўғьс аңқаратындық кyc бар, ал вўл айықандар қас кадрларда қоқ. Bјғақ, вјгјнсјден, қарт кадрлар әгқасап аз voladь, керек мөлсерјнен кем voladь, оның ystјне қаратыльстың тавіқи заңдарь воыпса олар вјртјндер јsten сықа вастайдь. Ekjнсјден, қарт кадрлардың вјг вөlegјнде keide өtkenge қадальр қараусыльққа, өtkenge малтьқыр қалусыльққа, eskjге малтьқыр сықа алмайтындыққа, өтјгдегј қаңа пәрсенј вайқатайтындыққа вејmдјлјк voladь. Мұның өзј қаңаны сезуден қалқандьқ деп аталды. Вўл yлкен çәне қауптј кемсјлјк. Ал қас кадрларға kelgende, қарт кадрларда бар тәçриве, сыльққандьқ, јstј vјletjндјк, дўғьс аңқаратындық кyc қас кадрларда, әрине, қоқ. Bјғақ, вјгјнсјден, қас кадрлар аса көрсјлјк, ekjнсјден, олар қастар, сондықтан оларға әзјг јsten сықи қаупј тьр тұрған қоқ, yсјнсјден, оларда әвјг volceviktјк қызметкердиң өте вақаль сапась — қаңаны сезусјлјк çetkјлјktј, төртјнсјден, олардың өсуј, вјлјm алы сондай тез, олардың қарыстар қоғамь өрлеуј сондай кycтј — олардың қарттарды қыльр çetjр, олармен қоіан қолтық вјрге volьр, олардың лаықты орнасарларь volатып уақыт қасық емес. Демек, мјндет — не қарт кадрларға, не қаңа кадрларға вет tyzeu de емес, қайта, партиа мен мемлекеттјң васыльқ қўмысынњ қалрь вјг çыпында қарт кадрлар мен қас кадрларды ұctastьғиға, вјгјк-тјгуге вет tyzeu voladь. (Узақ қол саpалақтау.)

Мјнекі сондықтан қас кадрларды васыльқ орнадағиға дер kezinde çәне ваты қоғарылатьр отьғи керек.

Partiаның esep берјр отьған дәујг јсјнде партиа васыльқын пьқайту јсјндегј eleулј тавьстарының вјгј — партианың кадрларды јгјктер алу çөпјнде қарт кадрлар мен қас кадрларды ұctastьғиға төменнен қоғарыға дејн ось вақытты ойдақыдай çyzege асыльр kelgendјгј voladь.

Partiаның Орталық Комитетјндегј мәлјметке қарағанда, esep берјр

отыраған дәуірдің ісінде партия мемлекеттік және партиялық басшылық органдарға партиада бар және партиаға қақын тұрған қас болcevиктерден 500 мыңнан аса адамды қоғарылатқаны, оның 20 протсенттен артық әйелдер екені айқын көрinedi.

Қазjргj мjндet неде?

Қазjргj мjндet — кадрларды jрjктеp алу jсjн төменнен қоғарыға дейjн толық вjр қолға тасығыр, бұл jстj тjстj, қылымi, болceviktjk дәрежеге көтеруде.

Мұның үсjн кадрларды вjлу, оларды қоғарылату және jрjктеp алу jсjн әртырлj бөлjмдер мен секторларға вьтыратыр қjберуcijlктj қою керек, бұл jстj вjр қерге қинақтау керек.

Бұл jстj вjр қерге қинақтайтын орн — ВК(в)Р Орталық Комитетjнjн составындағы кадрлар Басқармасы және партианың әрвjр республикалық, өлкеjк, өблыстық ұйымның составындағы тjстj кадрлар бөлjмj болуға тjс.

3. PARTIA PROPAGANDASY. PARTIA MYCELERJNE ÇƏNE PARTIA KADRLARNA MARKSISTJK-LENINDJK TƏRBIE BERU

Partia құтмысьның өте маңызды, өте қауапты тақы вjр саласы бар, бұл қөнjнен есеп берjлjр отыраған дәуірдің ісінде партианың және оның басшы органдарын нықайту құтмысь қызеге асығыды—бұл васпа сөз және аузса қызгjзjлетjн партия пропагандасы мен үгjт, партия мүцелерjн және партия кадрларын марксизм-ленинизм рухында тәрбиеу құтмысь, партианың және оның қызметкерлерjнjн саяси және теориялық вjлjм дәрежесjн арттыру құтмысь.

Partia пропагандасы jсjнjн, қызметкерлерjмjзге марксистjk-ленинджк тәрбие беру jсjнjн зор маңыздылығы туралы көр айтыр қатудың қажетj вола қоғар ма екен. Мен тек партия аппаратының қызметкерлерjн қана айтыр отырағаным қоғ. Мен комсомол, профсоюз, сауда-кооператив, саруасшылық, совет, оқу-ақарту, әскерлjk және басқа ұйымдардың қызметкерлерjн де айтыр отығмын. Партианың составын ретке салу және басшылық органдарды төменгj құтмысқа қақындау jсjн қапақаттанарлық етjр қолға қоюға волады; кадрларды қоғарылату, оларды jрjктеp алу, оларды құтмысқа беру jсjн қапақаттанарлық етjр қолға қоюға волады; вjрақ егер мұның бәрj осылай вола тұрғанда да вjздjн партия пропагандасы вjрет есеппен ақсай вастаса, егер вjздjн кадрларға марксистjk-ленинджк тәрбие беру jсj насарлай вастаса, егер бұл кадрлардың саяси және теориялық вjлjм дәрежесjн арттыру қөнjндегj құтмысьмыз бәсеңдесе, ал осыған байланысты кадрлардың өздерj вjздjн алға басу перспективасына көңл бөлуден қалса, вjздjн jсjмjздjн дүғыс екенjн тусjнуден қалса, сөйтjр қоғарыдан берjлген нұсқауларды мәнjсjне көз қjбермеi, бет алды органдар отыратын перспективасыз jскерсjнген адамдарға айнаса, — онда вjздjн вькjл мемлекеттік және партиялық құтмысьмыз насарламай қалмаidy. Мемлекеттік және партиялық құтмысьмыздың қай саласында вола да қызметкерлердjн саяси вjлjм дәрежесj және марксистjk-ленинджк саналылықты нықайтм қоғары во-

са, құттықтың өзі солқұрлым қоғамға және ұжымды болды, құттықтың нәтижелі солқұрлым қауым болды, ал, оның керісінше, — қызметкерлердің саяси билімі дәрежесі және марксистік-леніндік саналылық деңгейі төмен болса, құттықтың бөгейі және сәтсіздікке ұсынуы солқұрлым ықпалы, қызметкерлердің өздерінің ұсақсуы және іскерлігінің ұсақсуы адамдарға айналуы солқұрлым ықпалы, олардың азайып кетуі солқұрлым ықпалы, — мұны айта алатын ақиқат деп тану керек. Егер біз құттықтың барлық салаларындағы кадрларымызды, іскірі қағдаймен қалғанды қағдайды емін-еркін дүрбін аңғара алатындай етіп идеология қағдынан дайындай білсек және саяси қағдынан сынықтыра білсек, егер біз оларды елімізге басшылық ету мәселелерін оншама қателікпен қарап отырып қетілген марксист-леніндік қызметкерлер етіп өсірей білсек, — онда барлық мәселелеріміздің онша тоқтықсыз осы күннің өзінде-ақ шешілді деп есептеуге біздің толық дәлеліміз болатынын сеніммен айтуға болды. Ал біз бұл міндетті сөзсіз орындай алмаймыз, өйткені бұл міндетті орындау үшін керек болатын күш-құралдың және мүмкіндіктердің бізде көп де бар.

Қазіргі кадрлардың өсіруі және қалыптандыруы құттықтың бізде дағдындағымен мен техниканың жеке салаларында, мамандықтары бойынша жүргізіледі. Бұл екі екі қарат және қолдайды да. Дәрігер маманының онымен қатар физика немесе ботаника маманы болуының, яғни оның керісінше болуының қажетті қоры. Бірақ құттықтың біз саласы бар, құттықтың бұл саласын білу құттықтың барлық салаларындағы болып кеткенге міндетті болуы тиіс, — ол, қоғам туралы, қоғамның дамуы заңдары туралы, пролетарлық революцияның дамуы заңдары туралы, сotsialistік құрылыстың дамуы заңдары туралы, коммунизмнің жеңілі туралы марксистік-леніндік құттықты. Өйткені өзінің ленинділігін деп атап қыретін, бірақ өзінің мамандығына талтық, айттық, математикаға, ботаникаға немесе химияға талтық, сөйтпек өзінің мамандығынан ары қарай қарай еспіреніп көрмейтін адамды нақты ленинділі деп есептеуге болмайды. Ленинділік адам құттықтың өзі сүйген саласының маманы болып қана отыра алмайды, — мұнымен қатар ол өз елінің тақдығына аса көңіл бөліп отыратын, қоғамның дамуы заңдарымен танып болып отыратын, бұл заңдарды пайдалана білетін және елге саяси басшылық ету ісінің белсенді қатынасуы болуға ұмтылатын саясатшы — қоғам қызметкері болуға тиіс. Бұл, әрине, маман болып кеткен үшін үстемдікпен міндет болды. Бірақ бұл — нәтижесінде артықпен пайда беретін міндет болды.

Partia propagandasының міндеті, кадрларға марксистік-леніндік тәрбие беру құттықтың міндеті — қоғамның дамуы заңдары туралы марксистік-леніндік құттыққа қетілі ісінде құттықтың барлық салаларындағы кадрларымызға көмектесу.

Propaganda ісін және кадрларға марксистік-леніндік тәрбие беру ісін оңдау қаралары туралы мәселе ВК(В)Р Орталық Комитетінде талай рет талқыла салынып, бұған әртүрлі облыстық партия ұйымдарының пропагандистері қатынасты. Бұл мәселені қарағанда «ВК(В)Р тарихының құсқаса курсының» 1938 жылғы септәбрде басылып шыққан еске алынды. «ВК(В)Р тарихының құсқаса курсының» қағызға шыққан елімізде марксистік-леніндік пропаганданың қандай құлас серігер өрлеуінің

vastamasъ voladъ dep tanıdъ. ВК(в)Р Ortalıq Komitetjnıñ vül çümьs-tarınñ nәtiçelerj onıñ «Partia propagandasın «ВК(в)Р tarıxıññ qьsqaca kursıññ» sıqıymen vailanıstъ çyrgjzu turalъ» belgijj qaulъ-sında çarialandъ.

Ost qaulıñ negjzge alıp çәne ВК(в)Р Ortalıq Komitetjnıñ 1937 çyldı marttaqь plenımıññ «Partia çümьsıñ kemcijjleterj turalъ» sıqarqan belgijj qaulısn eske alıp, ВК(в)Р Ortalıq Komitetj partia propagandası çümьsındaqь kemcijjleterdj çoiu çәnjnde çәne partia mıcelerj men partia kadrlarına marksistjk-lenindjk tәrvie veru jsın oңdau çәnjnde, mьnadai vastъ caralar belgijledj:

1. Partia propagandası çәne ygjt çümьs vjr çerge qaraitıp volsın, propaganda çәne ygjt vәljmderj, vaspa sөz vәljmderj ВК(в)Р Ortalıq Komitetjnıñ sostavındaqь vjgьñqai propaganda çәne ygjt vasqarmasъ volıp vjrkıjletj volsın, partianıñ әgvjr respublikalıq, әkeljk çәne ovlıstıq üimıññ sostavında tijsjnce propaganda çәne ygjt vәljmj qūrılıtıp volsın;

2. Propagandanıñ kruçoktjk sistemasına әvestenucijjktj dırıs emes dep tanıp çәne marksizm-leninizm negjzderjn partia mıcelerjnıñ çeke-çeke әzdgjnen yirenu әdjsın qolailıraq dep taup, partia vaspa sөz vetjnde propaganda çyrgjzu jsjne çәne propagandanıñ leksialıq sistemasın üimdastırıqә әte kәñj vәletj volsın;

3. Әgvjr ovlıstıq ortalıqında tәmәngj zvenodaqь kadrlarımьz-dıñ vjlmjn tolıqtırıtıp çyldıq Kurstar acылатıp volsın;

4. Eljmjzdn vjrsьrpa ortalıqtarında orta zvenodaqь vjzdn kadrlarımьz usjn Lenindjk ekj çyldıq mекtepter acылатıp volsın;

5. Partianıñ teoria çәnjnen vjlmj kadrların daiarlau usjn ВК(в)Р Ortalıq Komitetj çañnan marksizmjnı-leninizmjñ Çоqarь dәreçelj us çyldıq mекtevj acыlsın;

6. Eljmjzdn vjrsьrpa ortalıqtarında propagandisterdn çәne gazet qьzmetkerlerjnıñ vjlmjn tolıqtırıtıp çyldıq Kurstar acыlsın;

7. VUZ darda marksizmdj-leninizmdj oqьtatıp oqьtusьlardıñ vjlmjn tolıqtırıu usjn, marksizmjnı-leninizmjñ Çоqarь dәreçelj mекtevj çañnan 6 aılıq Kurs acыlsın.

Qazjrdjn әzjnde-aq çyrgjzljp çatqan, vjraq әlj çetkijjktj mөlcerde çyrgjzlmegen vül caralar çyzege asьrısa, vül caralardıñ tezarada igijjktj nәtiçe veretjnı kymәnsjz.

4. TEORIANıÑ KEIVJR MӘSELELERJ

Teorianıñ edәujr praktikalıq mañızь var keivjr mәselelerj çәnjnde vjzdn çoldastar arasında tolıq üqьnusьlıqtıñ volmaıь da, vül mәselelerde keivjr catasqandıqtıñ volıь da vjzdn propagandalıq çәne ideologialıq çümьsımьzdaqь kemcijjleterdn sanına qosıladъ. Menjñ aitıp tırqanım çalıp alqanda memleket turalъ, әsjrese vjzdn sotsialistjk memleket turalъ mәsele çәne vjzdn sovet intelligentsiasъ turalъ mәsele.

Keide: «vjzde eksplotator taptar çoiьldъ, dıcran taptar vjzdn elde

енді қоқ, ескіmnің қарсылығын басуға тура келмеді, демек, мемлекеттің қажеті қоқ, мемлекет құруға тиіс, — онда вjз өзjмjздjң сotsialistjk мемлекеттің құруына неге көмектеспеймjз, вjз не себертен оны құруға тырспаймыз, мемлекеттің бүл ескі-ұсқыларынның берjн лақтырп тастайтын уақыт четкен қоқ па?» деп сұрауылар бар.

Nemese тақы: «eksploatator тартар вjзде қазjрдjң өзjнде-ақ қоильды, сotsializm негjзjнен орнатылды, вjз коммунизмге қарай келе қатырмыз, ал мемлекет туралы marksistjk қылым коммунизм түсында есвjр мемлекет болмау керек деідj, — онда вjз өзjмjздjң сotsialistjk мемлекетjмjздjң құруына неге көмектеспеймjз, мемлекеттj арқы заманнан қалқан заттардың музейне беретjн уақыт четкен қоқ па?» деп сұрау қолады.

Бүл сұраулар тынань айғын көрсетедj: Marks пен Engelstjң мемлекет туралы қылымның жеке ережелерjн бүл сұраулардың авторлары сын пнетjмен қаттаған. Вjрақ бүл сұраулар тақыда тыналарды көрсетедj: бүл қолдастар осы қылымның сын мәніне тысjнбеген, бүл қылымның жеке ережелерj қандай тарихи қақдailарда сықарылапанын анықтай алмаған, соньмен, әсjреге қазjргj қалқаралық қақдаидь тысjнбеген, капиталистjk қорсау фактысын және сotsializm еlj усjн бүл қақдаидан тыр отьрған қауптердj көрмеген. Бүл сұраулардан капиталистjk қорсау фактысын және бақалатақандық қана көрjнjр тұрған қоқ. Бүл сұраулардан, вjздjң елге спionдар, кjсj өлтjрусjлер және зianкестер қjберjр отьратын, вjздjң елге соқыс асыр сауылы қасуу усjн қолай келген минутты қамтыр қалуға тырсапанын вjрсуазиялық мемлекеттердjң және олардың органдарының рөлj мен маңызын және бақалатақандық та көрjнjр тұр, сол сияқты бүл сұраулардан вjздjң сotsialistjk мемлекеттің және сotsializm еljн сыртқы қаудың сауылынан қорсау усjн қажет болып отьрған оны әскерлjk, қазалау және разведка органдарының рөлj мен маңызын және бақалатақандық та көрjнjр тұр. Бүл және бақалатаушылыққа кjнәlj тек сол қоқарыда айтылап қолдастар қана емес екенjн мойндау керек. Бүқан олармен қатар белгjлj мөлcerде вjз берjмjз, волевиктер, tegjсjмjзден кjнәljмjз. Trotskicjлдер мен вухаринcjлдердjң бастықтарының спionды және загонорлық әрекетj туралы тек соқыс кезде, 1937 — 1938 жылдарда қана, материалдар бойынса анықталқанындай, бүл господинер Октәвр ревoлюциясының алқасқы кyндерjнде-ақ cet мемлекеттер разведкаларының спionдары болып, загонорлық әрекет қyргjзе тұрса да, кес вjлujмjз таңданырлық емес пе? Мұндай зор jстj вjз қалайса көрмеі қалқанымыз? Мұндай қарыда қалуымыздың себерj не? Әдетте бүл сұрауға вьлайса қауар бередj: бүл адамдар сонсама азқындаидь деп ойлай алмар еджк деідj. Вjрақ бүл дәлелдеу емес, әсjреге бүл ақталу болып тавытаидь, өйткенj қарыда қалқанымыздың фактысы айғын факты болып отьр. Мұндай қарыда қалуымыздың себерj не? Мұндай қарыда қалуымыздың себерj: адамдардың осал қерлерjн, олардың атақ құмарлығын, олардың тұрақсыздығын оларды өздерjнjң спionды тоғына тысjрjр, сөйтjр оларға Совет мемлекетjнjң органдарын тоғыту усjн пайдалануға тырсапанын айналатырдықы вjрсуазиялық мемлекеттердjң және олардың разведка органдарының механизмjнjң кyсj мен маңызын және бақалатақандықтан boldь. Мұндай қарыда қалуымыздың себерj: вjздjң сotsia-

listjk memleketimjzdjñ çəne onıñ razvedkasıñ mehanizmijnıñ rəlj men mañızın çete vaqalamaqandıqtan, vül razvedkanı çete vaqalamaqandıqtan, Sovet memleketi tüşında volatın razvedka — üsaq-tyiek çəne tykke tırmatın volması nərse, Sovet memleketijnı özj siaqtı, sovet razvedkasın da kər üzamai arqı zamannan qalqan zattardıñ muzejine beruge tura keledj dep mıçırdaqandıqtan völd.

Mündai çete vaqalamausıñ vjzde qaidan tudı?

Bül çete vaqalamausıñ memleket turalı marksizm qıymın keivjr çalır ereçelerijnı çete damıymaqandıqtan çəne çetkijksjzdjgjnep tudı. Bül çete vaqalamausıñ, teorialıq qortındılar çasau ycn asa kər material veretjn memlekettjk çımsıñ vjzde 20 çıdıñ praktikalıq təçrivesj vola tırsa da, tılese teoriadaq vül kemcılıktjn ornın oidaqıdai etjr toltıruda vjzde mymkjncılık vola tırsa da, vjzdjñ memleket teoriası çonjndegj məselelerge mylde kecjrgjsjz-veiqam qaraqandıqtımdan erjs aldı. Marksizm teoriasın odan erj erjstetuge mjndettj volqan ornı marksisterijnı teoria çonjndegj mjndetterj turalı Leninnıñ asa mañızdı nısqauın vjz ümıñ kettjk. Bül çonjnde Lenin mjne vılai deidj:

«Vjz Markstjñ teoriasın aiaqtalqan çəne damıtuqa volmatın vjr nərse dep tjptj qaraimız; qaita, vjz vül teoria tırmtan keijn qalqıms kelmegeñ sotsialister varlıq vaqıtta odan erj alqa basıruda tijstj volqan qıymın tek jrge tasın qana qaladı dep vjlemjz. Vjz Markstjñ teoriasın, əsjrese ornı sotsialisterijnı özjgjnep erjstetuj kerek dep esepetmjz, öitkenj vül teoria, çəke alqanda, Fransiaqa qaraqanda Angliada basqaca qoldanılatın, Germaniaqa qaraqanda Fransiaada basqaca qoldanılatın, Reseige qaraqanda Germaniada basqaca qoldanılatın, tek çalır basıñ ereçelerdj qana kərsetedj», (Lenin, II tom, 492-vet).

Məselen, sotsialistjk memleket damı teoriasın Engels aitqan klassikalıq formulasın alaıñ:

«Vaqındır üstau kerek volatın qoqamdıq tapır qalmaqan kezde, vjr tapır ekjncj tapqa ystemdjg volmatın kezde, öndjrstegj qazjrgj anarxiadan tuqan çəke tjrcılık etu ycn volatın kyres volmatın kezde, sol kyresten tuatın soqtıqsular, kyteuler vjken kezde, sonda endj vasır-çansır üstau kerek volatın da esnərse volmaidı, sonda vül punksianı qazjr atqarır otırqan memlekettjk ökmət vılıgijnı de esvr qaçettjg volmaidı. Memlekettjñ sınımen vykıl qoqam ökilj volır sıqatın vjrncj aktı — öndjrs qıraldarın qoqam menciğjne ainaldı, — onıñ memleket retjnde öz vetjmen jstegen aktıñın eñ aqtıq da voladı. Memlekettjk ökmettjñ qoqam qatnastarına qol sıqıñ vjrden vjrge kereksjz vola bastadı da, sötjr özjnen özj toqtaladı. Adamdıñ basqarudıñ ornın nərselerdj basqarır, öndjrs proisesterjne basıñ etu vasadı. Memleket «qoldan vüymalı», ol qırıdı» (F. Engels, «Anti-Dühring», 1932 çıl, Partizdatta basıñ, 202-vet).

Engelstjñ vül ereçesj dırıs pa?

Ia, dırıs, vjraq mına ekj carıtın vjrj volqan kynde: a) eger sotsialistjk memlekettj zertteudj eldjñ jckj damıñın tırqımsınan qana alır qaraitın volsaq, onda qalqaralıq faktordan kyp vırın aılaq volır, zertteudjñ qolalı volıñ ycn el men memlekettj qalqaralıq çaqdaıdan oñaca alır qaraitın volsaq, nemese b) eger sotsializm qazjrdjñ özjnde-aq varlıq elderde nemese elderdjñ kərçılıgjnede çendj, kapitalistjk qorcaudıñ ornında js çyzjnde sotsialistjk qorcau tır, sırttan cavıñ çasalu qaurj endj çoq, armia men memlekettj kyceitudjñ endj qaçetj çoq dep volçaitın volsaq dırıs.

Al, eger sotsializm çeке альнқан вjг elde қана çeңген bolsa, сон-
дъқтан қалқаральқ қақдаидан аулақ сьқуқа myldem болмайтын bolsa,—
онда не jстеу керек? Бұл сўрауға Engelstjн formulasь қауар бермеi-
dj. Затнда Engels мўндаi сўраудь альна қоимайды да, демек, оны
бұл сўрауға қауавь болуь мүмкjн емес те edj. Engels sotsializm вар-
льқ elderde немесе elderdjн көрсjлjгjнде ertelj-кеc вjг mezgjлde çeң-
dj degen болқауға syienedj. Демек, Engels мўнда белгjлjвjг çeке
алқан eldjн белгjлjвjг нақты sotsialistjк мемлекетj емес, қайта elder-
djн көрсjлjгjнде sotsializm çeңdj degen фактыға қол бере отьгьр, «sot-
sializm elderdjн көрсjлjгjнде çeңdj deljk, сонда proletarльқ, sotsialis-
tjк мемлекетте қандаi өзгерjстер болуға тijs деп сўрауьмыз керек»
degen formulasь воьнса қалып sotsialistjк мемлекет атауьнын дамуьн
зерттеidj. Sotsialistjк мемлекет туралы мәселенj зерттеgende Engelstjн
қалқаральқ cartтар, қалқаральқ қақдай сьқыды фактордан myldem аулақ
волатын фактысьнын себевj — провлеманын тек оьндаi қалып, абстракть
сйратьнан қана деп тьсjнуге volady.

Al бұдан сьқатын қортынды — sotsialistjк мемлекет атауьнын тақ-
дырь туралы Engelstjн қалып formulasьн капиталистjк қорқауда отьрқан,
сьртқы соқыс савуьнын қаурjнде тьрқан, оь себевтен қалқаральқ қақ-
даидан аулақ кете алмайтын және sotsializmнjн çeңjстерjн сьртқы савуь-
дан қорқауға мүмкjндjгj болуь усjн өзjнjн қараматьнда қақыь yi-
retjлген армияны да, қақыь ұьмдастьгьлқан қазалау органдарьн да,
тықты газведканы да ұстауға тijsтj воьр отьрқан, демек, өзjнjн әв-
ден кьстj мемлекетjн ұстауға тijsтj воьр отьрқан — çeке альнқан
вjг eldegj sotsializmнjн қалып, нақты қақдайына қолдануға болмайды.

Вjздjн заманымызда 45 — 55 қылы бьгьн өткен марксизм классик-
терjнен әгьвjг çeке eldjн даму тарихьнда болсақтаақы вjг волатын адыр-
вұдыр жеңдерdjн варьқыны және қандайыны bolsa да сол заманда бол-
қауды талап етуге болмайды. Әгьвjг çeке elde 50—100 қылдан кейjн тууь
мүмкjн волатын теорияльқ мәселелерdjн варьқынына және қандайынына бол-
са да марксизм классиктерjнен вjзге дайын қауьлар қасар берujн талап
ету, сөйтjр вjз, марксизм классиктерjнjн ұрақыь pec ystjнде тыныс қа-
тыр, дайың қауьларды қорек ете беретjн воуьмызды көздеудjн өзj кьл-
кь volқан volар edj. (Қалып кьлкь.) Вjрақ вjз, вjздjн заманымыздақы
марксист-ленинцjлдерден марксизмнjн кейвjг қалып ережелерjн yirenjр
алымен тынбай, марксизмнjн асьыны вjлудj, вjздjн elde sotsialistjк
мемлекеттjн қьгма қылы өмjг сьруjнjн тәңривесjн ескерjр yirenudj,
ақыгьнда, оь тәңривеге syiene отьгьр және марксизмнjн мазмұнына
syiene отьгьр, марксизмнjн кейвjг қалып ережелерjн нақтылауды, анық-
тауды және оларды оңдауды талап ете аламыз, етуге тijsтjмjз де. Lenin
өзjнjн «Мемлекет және революция» degen атақты кьтавын 1917 қылы
ақыста қазды, яақы Октәвр революциясьнан, Совет мемлекетjнjн орна-
уьнан вjрнесе айыгьн қазды. Lenin бұл кьтартың vastь мjндетj —
мемлекет туралы Маркс пен Engelstjн қылымын оппортунистерdjн вьг-
малауьнан, өңjн айналдыгьынан қорқау деп вjлдж. Lenin «Мемлекет
және революцияны» екjнсj вөлjмjн қазвақысь volқан, мўнда ол 1905
қылы, 1917 қылы огы революцияларь тәңривесjнjн vastь қорьтындыларьн
сьқармақ volқан. Lenin кьтавынын екjнсj вөлjмjнде вjздjн eljмjзде

Sovet ökmetsinijni omijr syru taçrivesijne syiene otürp, memleket teoriasyn zertter, jigerj damytraqcy volqanyna esvir kymen volmasqa tijs. Biraq vül mjndettj ondap cöquqa oqan açal kedergj voldy. Al Leninnijni jstep ylgjre almai ketkenijni, ony cökjrtterj jstep cöquqa tijs. (Du qol caralaqtai.)

Memleket qoqamny vjg-vjrgjne çau taptarqa voljnu negjzjnde paıda voldy, eksploatator azcölyqny myddesjn közder eksploatatsialanucy körcijktj auzdyqtar otürü ycjni paıda voldy. Memleket vilgjnjni qarulara, eñ aldymen, armiada, çazalaucy organdarda, razvedkada, tyrmelerde voldy. Memlekettini jsni negjzgj ekj funksia sipattaidy: jckj (vasty) funksia — eksploatatsialanucy körcijktj tjzgjnder üstau çane sörtqy (vasty emes) funksia — özjnini ystemdjek etucj tavnyny territoriasyn özge memleketterdini territoriasyn esevjnen keçaitu, nemese öz memlekettini territoriasyn vasqa memleketterdini çogby çasaunan qoqau funksiasyn. Jstini çaiy qül ielenu stroiy çane feodalizm tüsynda osyndai edj. Kapitalizm tüsynda da jstini çaiy osyndai volp otür.

Kapitalizmdj qulatu ycjni burçuziansyn ökmec vastynan tysjrgj qana qoimai, kapitalisterdj ekspropriatsialar qana qoimai, sonymen vjrgje burçuziansyn vykjil memlekettjek macinasyn, ony eskj armiasyn, ony bürokrat cinovnikterini, ony politsiasyn myldem qiratu kerek, söitj ony ony na çaq proletarbyq memlekettjktj, çaq sotsialistjek memlekettj ornatu kerek. Bolcevokter, çürtqa mäljm, naq osylai jstedj. Biraq münan proletarbyq çaq memlekette eskj memlekettini funksialar proletarbyq memlekettini kereksjnulerjne säikes özgertijp saqtalub mymkjn emes degen maqna tjptj de cöqraidy. Münan vjzdini sotsialistjek memleketjmjzdini formalar özgerusjz qalub kerek degen maqna, vjzdini memleketjmjzdini vastarqy funksialar kelecekte de tygel saqtalub tijs degen maqna tjptj cöqraityn onan da aiqyn. Al js çyzjne kelgende vjzdini memleketjmjzdini formalar vjzdini eljmjzdini damynan vailanysty çane sörtqy çaqdaidy özgerujne vailanysty özgerj otürady, kelecekte de özgermek.

Leninnijni myna sözderj ävden dürys:

«Burçuzialbyq memleketterdini formalar öte aluan-aluan volady, vjraq olardy maqnasy vjreu: vül memleketterdini vërgj säib kelgende qalai degenmen de burçuziansyn diktaturasyn. Kapitalizmnen kommunizmge ötu, ärine, säisi formalardy orasan mol çane aluan-aluan volub tuqyzvai qoimaidy, vjraq olardy maqnasy vül arada vjreu qana volatyn sözsiz: proletariat dikturasyn» (Lenin, XXI tom, 393-бет).

Oktävr revolutsiasynan berj qarai vjzdini sotsialistjek memleket özjnini damynanda vasty ekj fazadan öttj.

Vjrgjncj faza — Oktävr revolutsiasynan vastar eksploatator taptardy çolqan uaqytqa deijngj dövir. Vül dövirini negjzgj mjndetj — qulatyqan taptardy qarсылasyn vasuda, eljmjzdi interventterdini savub çasaunan qoqauda, öndirjs käsivj men aulcaruacölyqyn qalryna keltirude, kapitalistjek elementterdj çoiuqa kerektj çaqdailardy daıyndauda voldy. Osyan säikes vjzdini memleketjmjz vül dövirde negjzgj ekj funksiansyn çyzege asyrg otürdy. Vjrgjncj funksia — eljmjzdini jcinde qulatyqan taptardy çanystar vasu. Osynymen vjzdini memleket sört veinesj çaqynan funksiasyn vaqynvaucylardy çanystar vasuda volqan

вiгьнqъ мемлекеттерге iqsastau edj, alaida, prinsiptjk тьндаи вjг айг-масъ вар: вjздjн мемлекет епбексј кoрcјлјктjн myddelerjн kozdep eksplotatsialaucъ азсыьqтъ qаныстар васьр отьрдъ, ал одан вiгьнqъ мемлекеттер eksplotatsialaucъ азсыьqтън myddelerjн kozdep, eksplotatsialanqan kopcјлјктj qаныстар васьр отьрqan edj. Eкјncј функция — елјмјздј сыртqъ савуыдан qorqau. Oсьньсьмен де вjздjн мемлекет сырт веинесј qaqьнан ozderjнjн elderjн qarulanьp qorqaqan вiгьнqъ мемлекеттерге iqsastau edj, alaida, olardьн prinsiptjk тьндаи вjг айг-масъ вар: вjздjн мемлекетјмјз епбексј кoрcјлјктjн qeпјsterjн сыртqъ савуыдан qorqap отьрдъ, ал одан вiгьнqъ мемлекеттер мiндаи реттерде eksplotatsialaucъ азсыьqтън вайьqтарь мен privilegialarьн qorqap отьрqan edj. Biл arada таqьда ycјncј функция boldъ — ол вjздjн мемлекет органдарьнqъ саруасыьq-иьмдастьру qане мaдени-тaрвие беру qицьсь, ол qицьстьн kozdegen maqsatъ — qаңа вет берген сotsialistjk саруасыьqтъ oркendete беру, adamdardъ sotsializm рухьнда qaita тaрвиеу. Bјraq вiл qаңа функция ось дaујrде aita qalqandai oркendetjлgen qoq edj.

Eкјncј faza — qala мен derevnenjн kapitalistjk elementterjн qoiu-дан bastap саруасыьqтън sotsialistjk sistemasьнqъ тольq qeпgenjне deјngj qане qаңа Konstitutsianь qавы алqanqа deјngj dauјr. Biл dauјrdjн negјzgј mјndetj — byкјl елјмјзде sotsialistjk саруасыьqтъ иьмдастьру qане kapitalistjk elementterdjн aqтьq qaldьqtarьн qoiu, madeniet revolutsiasьн иьмдастьру, елјмјздј qorqau ycјн ось zaman-qa тольqьнан sai armianь иьмдастьру. Oсьqan saikes вjздjн sotsialistjk мемлекетјмјздjн funksialarь да ozgerdj. Eлјмјздjн јcјndegj qau kycterdj соqьs kyсјmen васу funksiasь qoqaldъ — octj, oitkenj eksplotatsia qoiьдъ, eksplotatsialaucьлар endj mylde qoq qане qаныстар васарьq eckјm qoq. Qаныстар васу funksiasьнqъ орньна мемлекетјмјзде иьгьлардан qане qalq myлkјн тalaucьлардан sotsialistjk менcјктj qorqau funksiasь paida boldъ. Eлјмјздј cetten qasalatьн савуыдан qorqau funksialarь тольqьнан saqtaldъ, olai bolsa, Qьзы Armia мен Соqьs-Teңјz Flotъ да saqtaldъ, sol siaqtъ cet el razvedkalarьнqъ вjздjн елјмјзге qјberetjн cpiondarьн, kјsj oлтјrgјcterjн, ziankesterjн qolqa tysјrјp, qazasьн беру ycјн qaqettj qazalaucъ organdar мен razvedka — saqtaldъ. Memлекет органдарьнqъ саруасыьq-иьмдастьру qане madeni-tarvie беру qицьсьнqъ funksiasь saqtaldъ qане avden-aq oркendetjldj. Bjздjн мемлекетјмјздjн елјмјз јcјndegj qazјrgј negјzgј mјndetj — veivjt саруасыьq-иьмдастьру, madeni-tarvie беру qицьсьн qyrgјzude volьp oтьr. Bjздjн armiamьzdъ, qazalaucъ organdardъ qане razvedkanь alatьн bolsaq, olar qazјrdjн ozјnde-aq qarubьнqъ otkјr qyзјn eldjн јcјне emes, сыртьна, сыртqъ dиcрandarqа qиьсар oтьr.

Koрјp oтьrsьzdar, вјзде qazјr myldem qаңа, тарixта volьp koрme-gen qане ozјнjн. formasь мен funksialarь qaqьнан вјrјncј fazadaqъ sotsialistjk мемлекеттен edauјr айгмасььqъ var sotsialistjk мемлекет onnadъ.

Bјraq damu јsj осьмен qana toqtap qalmaidъ. Bјz јlgerj, kommunizmge qarai vetter kelemјz. Bјзде kommunizm dauјrјnde de мемлекет saqtala ma?

Ja, eger kapitalistjik qorcau çoiymaitın bolsa, eger cetten volatın soqıs savıylın qaurj çoiymaitın bolsa, memleket saqtaladı, mınıñ özinde jckj çane sırtqı çaqdailardıñ özgerisjne qarai memleketimjz-djñ formaları taqıda özgeretjndjgj tysjnıktj.

Çoq, eger kapitalistjik qorcau çoiylatın bolsa, eger onıñ ornına sotsialistjik qorcau ornaitın bolsa, memleket saqtalmaidı, vjtedj.

Sotsialistjik memleket turalı mäselenjñ çalı osılai.

Ekjncj mäsese — sovet intelligentsiası turalı mäsese.

Memleket turalı mäsese sıaqtı, bül mäsesele de vjzdjñ partianıñ jcinde vjrsırbıra kungjrttik üqınlıspraucılbıq var.

Sovet intelligentsiası turalı mäsesele partianıñ pozitsiası ävden aıqın vola tırısa da, vjzdjñ partianıñ jcinde älj de bolsa, sovet intelligentsiasına qas, partianıñ pozitsiasına sıbıspaitın közqarastar taralıp çyr. Bül terjs közqarastardı iemdenucjler çürtqa mäljm, sovet intelligentsiasın elemeudj, çek köretjn qatnastardı praktikada qoldanır çyr, intelligentsianı çımıscı tavı men carualarqa çat, tjptj zıandı kyc dep qarap çyr. Sılnıda, sovettjk örkendeu däuırnjñ jcinde intelligentsia qalqpen çaqındasır, onımen adal jstese otırır, özjnıñ sostavı çaqınan da, özjnıñ därecesj çaqınan da negjzjnen özgerjı ylgjrdj, ol osı arqılbı eskj, vurçuazialıq intelligentsiadan prinsipladı tyrde özgece intelligentsia volır otır. Vjraq älgj çoldastardıñ mınımen çımıscı çoq körijnedj. Olar, intelligentsia romeccikter men kapitalistlerde qızmet jstegen, bırnıq uaqıtta negjz alır qalqan közqarastar men qarım-qatnastardı sovet intelligentsiasına ornısız çapsırır, eskj änge saluların qoımaı keledj.

Bırnıq, revolutsiaqa deijnjgj uaqıtta, kapitalizm çaqdailarında intelligentsia eñ aldınmen däulettj taptardan — dvorəndardan, öndjrs kəsıvj ielerjnen, kupesterden, kulaktardan, taqı sondailardan sıqqan adamdardan qıraldı. Intelligentsianıñ arasında meccandardan, üsaq cinovnikterden, tjptj carualar men çımıscılardan sıqqandar da boldı, vjraq olar onda esqandai cecucj röl atqarqan çoq çane atqara almadı da. Intelligentsia qalıvınca däulettj taptardıñ qolına qarap, solarqa qızmet jstedj. Sondıqtan elimjzdegj revolutsiası elementterdjñ, eñ aldınmen çımıscılardıñ intelligentsiaqa, kövjne öspendjlikke carqan senjmsjzdk vjldjrgendjgj tysjnıktj. Ras, eskj intelligentsia çımıscı tavınlı közqarasında volqan çane özjnıñ taqıdın çımıscı tavınlı taqıdınmen aqılna deijn vailanıstırqan çeke adamdar, ondaqan vaty, revolutsiası adamdar verdj. Vjraq intelligentsianıñ arasında mındai adamdar öte az edj, söitjr olar intelligentsianı tıtas alqanda onıñ rjcnjñ özgerıe alqan çoq.

Alaida, intelligentsia çonjndegj js Oktəvr revolutsiasınan keijn, cet el soqıs interventsiasın talqandaqannan keijn, äsjrese industrialandıru çane kollektivtendjru jsj çenğennen keijn, eksploatatsianıñ qırtılbı çane caruacılbıqtıñ sotsialistjik sistemasınlı vekuı elimjzge çañ Konstitutsia verjr, onı çyzege asırıqa realdı mymkjncjlik çasaqan kezde negjzjnen özgerdj. Eskj intelligentsianıñ anaqırılm ırpaldı çane kvalifikatsialı völegj, Oktəvr revolutsiasınlı alqacqı kunderjnde-aq, intelligentsianıñ vasqa bıqaralarınan völjnr sıqır, Sovet ök-

metjne qarśь kyres çarialap, savotaçdьqqa tystj. Bül ycjn ol tijstj sa-
 zaibn tartťь, onь Sovet өkmetjnjn organdarь tas-talqan etjr, ьдга-
 тьр çjberdj. Olardьн panalar qalqandarьнн көрсjlgj, keijn vjzdjn
 eldjн çaularь arqьь ziankestjkke, spiondьqqa tartььр, sonьmen özde-
 rjn intelligentsia qatarьnan өsjrdj. Eskj intelligentsianьн kvalifikatsia-
 sь az volqanmen, sanь anaqurьm көр volqan vasqa vөlegj көрке
 deijn vjr ornda teңseljr, «çaqsь uaqьttardь» kyttj, vjraq vüdan keijn
 qoldarьн vjr sjlter tastar epter-septer qьzmet jsteuge, Sovet өkmetj-
 men sibsuqa üiqarqan көrjnedj. Eskj intelligentsianьн vül gruppasь-
 ньн көрсjlgj qazjrdjn өзjnde-aq qartaььр qaldь, jsten сьqa vastadь.
 Eskj intelligentsianьн ycjncj vөlcegj, eñ aldьmen onьн kvalifikatsiasь
 vüdan vürьnqь vөlegjnen de kem volqan qatardaqь vөlegj qalqqa
 qosьldь da Sovet өkmetjnjn soңьnan erdj. Onьн vjlmjn toльqtьruь
 kerek voldь, ol сьньnda vjzdjn çoqarь дәreçelj oqu orndarьmьzda vj-
 ljmjn toльqtьra vastadь da. Al eskj intelligentsianьн differensialauь-
 ньн çəne çjktelujjn osьndai aur protsesjmen qatar çaңa intelligentsia-
 ньн qalьrtasьньн, kyc çümyldьruьньн çəne kyc çinauьньн qaulaqa
 protsesj volьp çattь. Çüмьссь tavьньн, çaғualardьн, eñbekcj intelli-
 gentsianьн qatarьnan сьqqaн çuzmьndaqaн ças adamdar çoqarь дәre-
 çelj oqu orndarь men texnikumdarqa vardь, mektepterden qaitьp ke-
 ljr, intelligentsianьн siregen qatarьн toльqtьrdь. Olar intelligentsiaqa
 çaңa çjger-kyc verdj, intelligentsianь çaңaca, sovette çandandьrdь. Olar
 intelligentsianьн vykjl veinesjn өз sipatь men өз veinesjne üqsas etjr
 myldem өзgerttj. Eskj intelligentsianьн qaldьqtarь çaңa, sovettjk, qalq-
 tьq intelligentsianьн arasьna sjnr kettj. Sonьmen qalqqa tьqьz vai-
 lanьstь, asa көрсjlgj qalqqa сьн ьqlasьmen berjgen, qьzmet etuge
 өзjr oтьqan çaңa, sovettjk intelligentsia çasaldь.

Osьньн qortьndьsьnda qazjr vjzde sostavь çaқьnan da, әleumet-
 tjk-saiasi veinesj çaқьnan da virçuazialьq, eskj intelligentsiadan myl-
 dem өзgece, toльp çatqan, çaңa, qalqtьq, sotsialistjk intelligentsia var.

Intelligentsiaqa senveu kerek, oqaн qarśь kyresu qaçet degen eskj
 teorianь romeccikter men kapitalisterge qьzmet etken eskj, revolut-
 siaqa deijnгj intelligentsia çənjnde qoldanuqa әvden volatьn edj. Qa-
 zjr vül teorianьн дәurenj өttj çəne ol endj vjzdjn çaңa, sovettjk intel-
 ligentsia çənjnde qoldanuqa volmaitьn teoria. Çaңa intelligentsia ycjn
 çaңa teoria kerek, çüмьссь tavь men çaғualardьн myddelerjn көzdep
 intelligentsiaqa dostьq qatnas çasaudь, onьн qatьn oilaudь, onь көdj-
 leudj çəne onьmen vjrge jstesudj kerek qьlatьn çaңa teoria qaçet.

Tysjnktj volqan сьqar.

Tjptj taңqalarьq çəne söket vjr nөrse — intelligentsianьн çaқda-
 ьnda volqan osьndai kyrdelj өзgerjsterdjн varьqьnan keijn, virçua-
 zialьq intelligentsiaqa qarśь vaqьttalqan eskj teorianь negjzjnde sot-
 sialistjk intelligentsia volьp tavьlatьn vjzdjn çaңa, sovettjk intelligentsiaqa
 qoldanvaq volatьn adamdar vjzdjn partiada әlj var көrjnedj. Bül
 adamdar, çaқьnda qana zavodtar men kolhozdarqa çüмьstь staxanovca
 jster çyrge, al odan keijn vjlm alu ycjn çoqarь дәreçelj oqu ornda-
 ғына çjberjgen çüмьссьlar men çaғualar oquqa varqan soң naқьz
 adam voludan qaladь, ekjncj sorttaqь adam voladь degenderdj aitatьn

körjnedj. Būdan vjlm ziandь çəne qauprtj nəse degen sөz cьqadь. (Kylkj.) Vjz varьq çumьscьlar men varьq carualardь mədeniəttj çəne vjlmədj etkjəmjz keledj, vjz mūnь vjrazdan keijn jsteimjz de. Vjraq vūl qaçaiьp çoldastardьn kəzqarasь voьnca, mūndai niəttjn ylken qauprtj var körjnedj, əitkenj çumьscьlar men carualar mədeniəttj, vjlmədj volqanpan keijn, olardьn ekjncj sorttaqь adamdardьn qatarьna qosьlu qauprtne ucьrauь mymkjn körjnedj. (Çalьp kylkj.) Būl qaçaiьp çoldastardьn artta qalqandьqть, nadandьqть, qarañqьlyqть, qara tynəktj dəgьpteuge deijn qūldьrauь əçer emes. Būl tysjnəktj de. Teorialьq çaqьnan syrnudjñ aiaqь esuaqьtta çaqьsьlyqqa araqьp soqqaп emes, soqa алmaidь da.

Vjzdjñ çaqь, sotsialistjk intelligentsia turalь məselenjñ çaiь osьlai.

* * *

Partianь vūdan vьlai da nьqaitu çənjndegj mjndetterjmjz:

1. Partia mycelerjnñ sanalьlyq dəreçesjn arttьra oтьgьp, partia qatarьna sьnalqan, kommunizm jsjne verjgen çoldastardь qana çe-ke-çeke jrjktep ala oтьgьp, partianьn sostavьn yzdjksjz oңdap oтьru kerek;

2. Basçь organdardьn basçьlyq çumьsьnьn operativtjgjn, naqtьlyqьn varqan saьn kəveitetjn volьp, məçljscj, keçsecjldjktj varqan saьn azaitatьn volьp, basçь organdardь təməngj çumьsqa çaqьndatu kerek;

3. Kadrlardь jrjktep alu jsjn vjg ortalьyqqa vaqьndьgьru kerek, kadrlardь mərelep əsjrəp oтьru kerek, qьzmetkerlerdñ qasiəterj men kemcjljktejn qūnttar vjlr oтьru kerek, ças qьzmetkerlerdj vatьlygьq çoqagьlatьp oтьru kerek, kadrlardь jrjktep alu, ornalastьru jsjn partianьn saiasi çolьnьn talartarьna laьqtau kerek;

4. Partia propagandasь men ygjt çumьsьn vjg ortalьyqqa vaqьndьgьru kerek, marksizm-leninizm ideialarьnьn propagandasьn keçəitu kerek, vjzdjñ kadrlardьn teorialьq dəreçesjn, saiasi cьnьquьn arttьru kerek.

* * *

Çoldastar! Men əzjmññ eseptj vaiandamamдь aiaqtaimьn.

Men partiamьzdnь eser verjəp oтьgьqan dəujrdjñ jcjnde ətken çolьn çalьp tyrde surettedjm. Partianьn çəne onьn Ortalьq Komitetjnñ vūl dəujrj jcjndegj çumьsьnьn nətiçelerj məljm. Vjzde kemcjljktep men qateler voldь. Partia çəne onьn Ortalьq Komitetj ol kemcjljktep men qatelerdj çasьgьqan çoq, olardь tyzetuge tьgьstь. Eleulj çemjster de, ylken-ylken tavьstar da var, ol tavьstar vjzdjñ vasьmьzdnь ainaldьgьmau-qa tijs.

Basçь qortьndь mьnada — eljmjzdjñ çumьscь tavь adamдь adam eksploatatsialauьn qūrtьp, sotsialistjk stroidь vekjtəp, əz jsjnñ dnьgьstьqьn vьkjl dьnie çuzjne kəsettj. Basçь qortьndь mjneki osь, əitkenj vūl qortьndь çumьscь tavьnьn kьcjne, onьn tyrkjlyktj çəñjəp cьqrai qoimaitьndьqьna senjmdj nьqaitadь.

Qalq kapitalister men pomeciktersjz, kupester men kulaktarsьz tьra алmaidь dep varьlyq elderdñ vьrçuaziasь qaqsaidь. Qalqтьn eksplo-

atatorlarsьz əvden җaqsь tūra alatsьnьn vjzdjн eldjн җumьscь tavь js җyzjnde kersetj.

җumьscь tavь burҗuazialьq eskj tətjpterdj vūzьp, eskjnjn ornьna җaңa nəse җasai almaidь dep varьq elderdjн burҗuaziasь qaqsaidь. Eskj stroidь vūzьp qana qoimai, tjptj җaңa, җaqsь, sotsialistjk stroidь, sonьn əzjnde, krizisterdj, җumьssьzdbьqtь vjmeitjn stroidь ornata alatsьnьn vjzdjн eldjн җumьscь tavь js җyzjnde kersetj.

Carualar sotsializm җolьna tyse almaidь dep varьq elderdьn burҗuaziasь qaqsaidь. Carualardьn sotsializm җolьna oidaqьdai tyse alatsьnьn vjzdjн eldjн kolhozсь carualarь js җyzjnde kersetj.

Varьq elderdjн burҗuaziasьnьn җəne onьn reformасы qūibьcьqta- rьnьn qattь qarmanьp җyrgen vastь nəsesj — җumьscь tavьnьn əz kycjne senjmjn ketjru, onьn җənu mymkjncjlgjne, җəңvei qoimaitьndь- qьna senjmjn ketjru, sөitjр kapitalistjk qūldbьqtь məңgjljk etu voladь. Əitkenj kapitalizm əzjр qūlatьlmai, əlj de əmjr syjр oььrҗan volsa, ol kapitalizmjnн җaqsь qasietterjnн arqasь emes, əzjnн җəңjр cьqu mymkjndjgjne proletariattьn əlj toьq senjр җətpegendjgjnн arqasь ekenjn burҗuazia җaqsь vjledj. Burҗuazianьn vūl vaqьttaqь tьrьsьp js- tегen əreketterj myldem nətiҗesjz qalьp җyr dep aituqа volmaidь. Burҗuazia җəne onьn җumьscь tavь jsjndegj agentterj җumьscь tavьn velgjlj mөлcerde kydjк, senjmsjzджк ūubьmen ūulandьrҗanьn moibьndau kerek. Eger vjzdjн eldjн җumьscь tavьnьn tavьstarь, eger onьn kyresj men җəңjsj kapitalistjk elderdegj җumьscь tavьnьn ruxьn kəteruge, onьn əz kycjne senjmjn nьqaituqа, җəңetjndjgjne senjmjn nьqaituqа qьzmet etse, onda vjzdjн partia җumьstь tekke jstep oььrmaҗanьn aita aladь. Dəl osьlai volatsьnьna kyməndanvasa da voladь. (Uzaq qattь qol caralaqtau.)

Vjzdjн җəңjmpaz җumьscь tavь җasasьn! (Qol caralaqtau.)

Vjzdjн җəңjmpaz kolhozсь carualar җasasьn! (Qol caralaqtau.)

Vjzdjн sotsialistjk intelligentsia җasasьn! (Qol caralaqtau.)

Vjzdjн eldegj qalqtardьn ūibь dostьqь җasasьn! (Qol caralaqtau.)

Bykjlsoiuzdьq Kommunist volcevikter partiasь җasasьn! (Qol caralaqtau.)

(Delegattardьn vəj orndarьnan tyregeljр, Stalin җoldastь qūttьqtaidь җəne oҗan ūzaq ovatsia җasaidь. «Ura! Stalin җoldas җasasьn! Ūibь Stalinge — ura! Vjzdjн syjktj Stalinge — ura!» degen daustar cьqьp җattь).

M A Z M Ū N Ъ

	Betj
BASPADAN	IX
QAZAQIYSTANNIY MARKSIZM-LENINIZM OIYLI-MI-ZERTTEU INSTITUTINAN	X
LENINIZM NEGIJZDERI TURALI (1924 çyl apreldijñ sasında Sverdlov universitetinde oqılğan tekstalar)	3—68
I. Leninizmniñ tarixi tamirları	4
II. Metod	8
III. Teoria	13
IV. Proletariat dikturası	24
V. Carua meselesj	32
VI. Olt meselesj	41
VII. Strategia çene taktika	47
VIII. Partia	57
IX. Çımbıstıñ stilj	67
OKTƏBR REVOLUTSIASİ ÇƏNE ORİS KOMMUNISTERIYNIY TAKTIKASI („Oktəberge bet alğan çolda“ degen kjtapqa çazılğan alqı söz)	69—93
I. Oktəbr revolutsiasınıñ sırtqı çene içki çarqıdaları	69
II. Oktəbr revolutsiasınıñ ekj özgecelijj turalı nemese oktəbr çene Trotskidijñ permanenttik revolutsia teoriası	71
III. Oktəbrdj datarlan dıñırjndegj bolcevikter taktikasınıñ keıñr özgecelikterj turalı	81
IV. Oktəbr revolutsiası — dynieçyzlijik revolutsianıñ bastalıb çene predposıllkası	89
LENINIZM MƏSELELERIYNE	94—137
I. Leninizmniñ anıqtaması	94
II. Leninizmdegi enı bastı mesele	95
III. „Permanenttik“ revolutsia turalı mesele	97
IV. Proletariyq revolutsia çene proletariat dikturası	98
V. Proletariat dikturası sistemasında partia men çımbıscı tabı	104
VI. Sotsializmniñ vjr elde çenij turalı mesele	120
VII. Sotsialistik qırğıstıñ çenij çolındaqı kyres	128
CARUA MƏSELESİ ÇƏNIYDE PARTIANIYNIY NEGIJZGI YC ORANIY TURALI (Ian-ski çoldasqa çauap)	138—146

OKTƏBRDJ DAIBNDAU DƏUJRINDEGJ PROLETARIAT PEN ASA KE- DEI CARUALARDYN DIKTATURASB DEGEN URAN TURALB (<i>S. Pokrovski çoldasqa çauap</i>)	147—153
OKTƏBR REVOLUTSIASBNBN QALQARALBQ SIPATB (<i>Oktəbrdjñ on çoldoqona</i>)	154—159
ASTBQ MAIDANBND (<i>Qbzyl professorlar institutbnñ, Kommunistjk akademianbn çə- ne Sverdlov univertitetjnñ studentterjmen 1928 ç. 28 maida çə- saqan əngjmeden</i>)	160—168
LENIN ÇƏNE ORTACAMEN ODAQTASU TURALB MƏSELE (<i>S. Çoldasqa çauap</i>)	169—176
BK(B)P JCJNDEGJ ONCBLDBQ QAUP TURALB (<i>Məskeu komitetj men Məskeu Kontrol komissiasbnñ plenu- mnda 1928 ç. 19 oktəbrde səllengen söz</i>)	177—185
BK(B)P JCJNDEGJ ONCBL UKLON TURALB (<i>BK(B)P Ortalbq Komitetjnñ plenumnda 1929 ç., apreldə səi- lengen sözden</i>)	186—227
I. Tapbq kycerdjn aubsu çəne vjzdegj alauzdbqtar	186
II. Komintern çənjndegj alauzdbqtar	191
III. Jckj saiasat çənjndegj alauzdbqtar	195
a) Tap kyresj turalb—195, b) Tap kyresjnñ celenjsuj turalb —199, v) Carualar turalb—202, g) Nep pen ғыnoktjk qatnas- tar turalb—204, d) Industrianyñ damu qarqbnñ men ūctasu- dñ çəna formalarb turalb—207, e) Vuxarjn teoretik retjnde —213. c) Bes çydbq pa, əldə ekj çydbq pa?—219. z) Egjs kəlemj turalb məsele—221. j) Astbq daibnda turalb—222.	
IV. Oncyl uklonmen kyresu turalb	226
ULB ƏZGERJS ÇBLB (<i>Oktəbrdjñ XII çoldoqona</i>)	228—236
I. Enevək ənjmdjlgj çənjnde	228
II. Əndjrstj kəsip qurlybs çənjnde	229
III. Aul caruaclybq qurlybs çənjnde	231
Qortyndb	236
SSSR DAOJB AGRARLBQ SAIASAT MƏSELELERJ ÇƏNJNDE (<i>Marksisť agrarçyldar konferensiasında 1929 ç. 27 dekabrde səi- lengen söz</i>)	237—253
I. „Təvve-Təndjk“ teoriasb	238
II. Sotsialistjk qurlybstaq „samotek“ teoriasb	240
III. Ūsaq carua caruaclybqbnñ „tiraqtylybq“ çənjndegj teoria	241
IV. Qala men derevne	245
V. Kolkozdaıdn çaratlybs turalb	247
VI. Tapbq kycerdjn aubsu çəne partia saiasatındaqy betvürs	250
VII. Qortyndylar	252
KULAKTARDB TAP RETJNDE ÇOIU SAIASATB TURALB MƏSELE ÇƏNJNDE	254—256
TABSTARDAN BAS AINALU (<i>Kolhoz qozqalysbnñ məselelerj çənjnde</i>)	257—261
KOLXOZCB ÇOLDASTARQJA ÇAUAP	262—275
CARUACLYBQ QBZMETCJLERJNÑ MJNDETTERTJ TURALB (<i>Sotsialistjk əndjrstj kəsip qbzmetcjlernñ Bykjlsotuzdbj əj-</i>	

rijncj konferensiasında 1931 cılıq fevraldın 4 de söilengen söz) 276—283

ÇANA ÇAQIDAŃA — ÇARUACЫLBQ QURЫLSЫMBZDЫŃ MJNDETTERJ DE ÇANA

(Çaruacыlbq qызmetçilerinjn keңesjnde 1931 cılıq yleninj 23 de söilengen söz) 284—300

- I. Çumьscь kycj 284
- II. Çumьscылардын çalaqьcь 286
- III. Eңбектj aьmdastьru 289
- IV. Çumьscь tabьnyң өндjrijs-texnika intelligentiasь turalь мәsele 291
- V. Eскj өндjrijs-texnika intelligentiasь arasьndaqь bet bұrқandьqtьn belgilerj 294
- VI. Çaruacыlbq esep turalь 296
- VII. Çanaca çumьc jstep, çanaca waсcыlbq etu kerek 297

BOLCEVIZM TARIXЫNYŃ KEIBJR MƏSELELERJ TURALь

(„Proletarskaja Revolutsia“ çurnalьnyң redaksiasьna qat) 301—311

BJRJNCJ BESÇЫLDЫQTЫŃ QORTЫNDЫLARь

(BK(ө)P ның Ortalьq Komitetj men Ortalьq Baqьlau Komissiasьnyң vьrjkken plenumьnda 1933 cыь 7 январьda çasalqan baıandama) 312—341

- I. Besçыldьqtьn qalqaralьq mәnj 312
- II. Besçыldьq plannьn negjzgj mjndetj çәne onь orьndaudьn çolь 317
- III. Tәrt cыlda orьndalqan besçыldьqtьn өндjristj kәsjp çәnjndegj qortьndьlarь 321
- IV. Tәrt cыlda orьndalqan besçыldьqtьn aul çaruacыlbqь çәnjndegj qortьndьlarь 326
- V. Tәrt cыlda orьndalqan besçыldьqtьn çumьscылар men çarularдын materialьdq tьrmьcьn onьdu çәnjndegj qortьndьlarь 331
- VI. Tәrt cыlda orьndalqan besçыldьqtьn qala men derevne arasьndaqь tovar ovcrotь çәnjndegj qortьndьlarь 334
- VII. Tәrt cыlda orьndalqan besçыldьqtьn çau taptardьn qaldьqtarьmen kyresu çәnjndegj qortьndьlarь 336
- VIII. Çalьp qortьndьlarь 340

DEREVNEDEGJ ÇUMьC TURALь

(BK(ө)P Ortalьq Komit tj men Ortalьq Baqьlau Komissiasьnyң vьrjkken plenumьnda 1933 cыь 11 январьda söilengen söz) 342—351

EKPJNDJ KOLXOZCЫLARдын BЫKJLSOIUZDЫBQ BJRJNCJ SIEZJNDE SÖILENGEN SÖZ

(1933 cыь, 19 fevral) 352—362

- 1. Kolxozdar çolь — vьrden-vьr dьrьc çolь 352
- 2. Tataudaqь mjndetterjmjz — varьlьq kolxozcыларdь auqattь etu 357
- 3. Çeke eskertuler 359

PARTIANЫŃ XVII SIEZJNE BK(ө)P ORTALьBQ KOMITETJNJŃ ÇUMьC TURALь ESEPTJ BAIANDAMA

(1934 cыь, 26 январь) 363—416

- I. Dьntәçyzjlk kapitalizmьnjn sozьlp kele çatqan krizisj çәne Sovetler Soiuzьnyң sьrtqь xalj 363
 - 1. Kapitalistjk elderdegj ekonomikalьq krizistjn qozqalьcь —364. 2. Kapitalistjk elderde safasat çaqdaınyң cılenjcu —368. 3. SSSR men kapitalistjk memleketterdjn arasьndaqь qatnastar 372
- II. Qalq çaruacыlbqьnyң yzdьksjz kәterjle veruj çәne SSSR dьn jckj xalj 376

1. Əndirijstij kəsijtijn əsuj—378. 2. Aul caruacıyılıqın köterijluj—383. 3. Eñbekçilerdij materialdıq çəne mədəniyyət xalqın köterijluj—391. 4. Tovar ovorotılıq köterijluj çəne transport çayı—395.	
III. Partia	398
1. İdeia-siası basıyılıqın məsələlerj—399. 2. Üymdastırı basıyılıqın məsələlerj—408.	
Qortındı sözdij otırı	416
QBZYL ARMİANBN AKADEMİALARBN BJTJRJP CBYQANDARDBN KREML SARAYBDA BOLOAN MƏÇLİSİNDƏ SÖİLENGEN SÖZ	
(1935 ıyl, 4 mai)	417—421
STAXANOVBYLARDBN BYKJLSOİUZDYQ BJRJNCJ KENESJNDE SÖİLENGEN SÖZ	
(1935 ıyl, 17 noıabr)	422—433
1. Staxanovbyq qozqalıstırı maıyız	422
2. Staxanovbyq qozqalıstırı tamırlar	425
3. Adamdar çana—teknikalıq normalar da çana	429
4. Taiandaq mındetter	431
5. Ekj söz	433
SSR SOİUZBY KONSTITUTSİASBNBN PROEKTİSJ TURALBY	
(Sovetterdij Bykjlsouıuzdyq Tətence VIII siezjnde çasalqan vaıandama 1936 ıyl, 25 noıabr)	434—457
I. Konstitutsia Komissiasını qırıly çəne onı mındetterj	434
II. 1924 ıydan 1936 ıyqa deıngj dəıjıde SSSR emıjınde bolıan özgerjster	435
III. Konstitutsia proektısjıne negjzgj özgeceljkerj	440
IV. Konstitutsianıne proektısjıne ıurçuazianıne sını	444
V. Konstitutsianıne proektısjıne ıısnıyılan tyzetuler men qosımcalar	449
VI. SSSR çana Konstitutsiasınıne maıyız	456
DİALEKTİKALBY ÇƏNE TARİXİ MATERIALİZM TURALBY	
(1938 ıyl, sentabr)	458—480
PARTİANBN XVIII SİEZJNDE BK(B)P ORTALBY KOMİTETJNJN ÇÜMBİSB TURALBY ESEPTJ BAİANDAMA	
(1939 ıyl, 10 mart)	481—521
I. Sovetter Soluzınıne qalqaralıq xalı	481
1. Kapitalistjk elderdegj ekonomikalıq çana krızis. Tovar sıqaratırı ıynoktar ıcn, cikj zat sıqaratırı orıdar ıcn, dınenj çanadan qalıta vılu ıcn kyrestjıne cılenjsıj—481. 2. Qalqaralıq sıası xaldıne cılenjsıj, soqıstan keıngj veıvtıcljk dogovorlar sistemasınıne qıraıy, imperialistjk çana soqıstırıne vastalıy—484. 3. Sovetter Soluzı men kapitalistjk elder—489.	
II. Sovetter Soluzınıne jckj xalı	490
1. Əndırıs kəsıj men aul caruacıyılıqın ıleı veıjı—491. 2. Qalqımbızdıne materialdıq çəne mədenı xalıne ıleı veıjı—500. 3. Sovet stroıınıne vıdan vııai da ıyqalı veıjı—503.	
III. BK(B)P ıne ıyqalı veıjı	505
1. Partia sostavınıne çaqıyları caralar. Üymdardı ıqamdan. Basıy ırgandardı temengj çümbıstıroqı çaqıldadı—506. 2. Kadrlardı jıjker alı, olardı çoqarılalı, olardı dırıy ırganastırı—508. 3. Partia propagandası. Partia mıcelerıne çəne partia kadrlarıne maıksıstjk-lenındjk tırgıe veıı—510. 4. Teorıanıne keıjı məsələlerj—512.	

И. СТАЛИН. ВОПРОСЫ ЛЕНИНИЗМА
Издание третье
Казахское Государственное Издательство
Политической литературы, 1940 г.
Уполномоченный Казглавлита № 254.

Редакторы перевода *Ахинжанов М.,
Баишев С., Шарипов К.*
Ответственный по выпуску *Токмурзин А.*
Технический редактор *Малетин В.*
Ответ. корректор *Акилбеков И.*

Сдано в набор 22 декабря 1939 г. Подписано
в печать 19 февраля 1940 г. Изд. № 466.
Формат бумаги 60x92¹/₁₆. Объем 33 печ. листа.
38 уч.-авт. листов. 51.200 зн. в печ. листе.
Тираж 20000 экз.
Цена в коленкоровом переплете 4 руб. 50 коп.
в ледерновом переплете 6 руб.

Отпечатано в Кн.-журн. типография Казпо-
лиграфтреста гор. Алма-Ата, Узбекская, 11.
Заказ № 2221.